کلیات حضرت میر بیدل صاحب
(6 Afghani

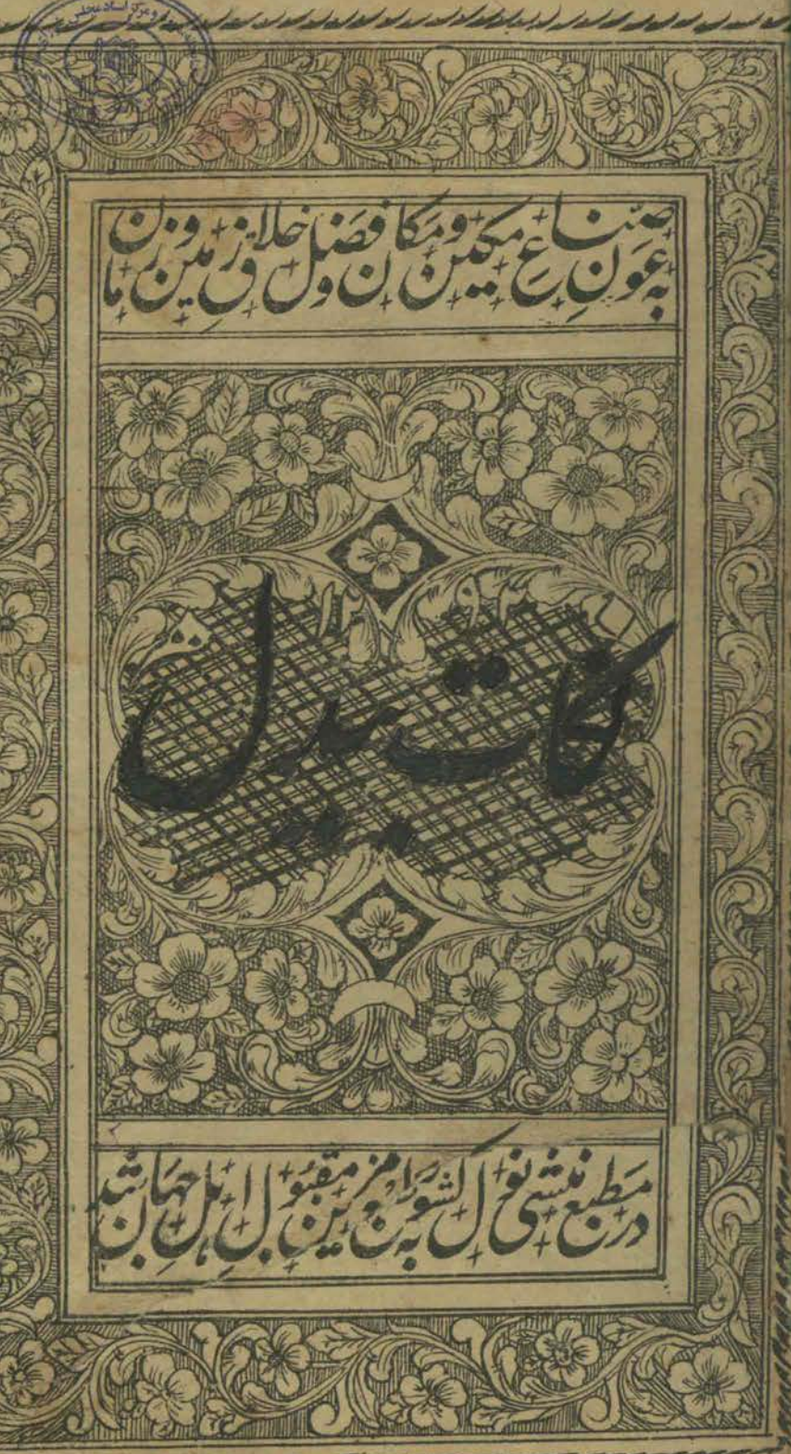

به عون صناع مکین و مکان و فضل خلاق زمین و زمان

کلیات بیدل

در مطبع منشی نولکشور به مزین مقبول اهل جهان شد

بسم الله الرحمن الرحیم

اگر منکر نبوت نه باخطرات جزبه تنظیم پیش پیاد اگر بر تجلی ایمان داری بهیچ جانب بی ادب چشم مکشار باعی

برگوش تو قلقلی ز مینا نخورد	گاندیشه پیغام پری انخورد	چشمیکه کشائی بتامل بکشا	تا تلخره رنگ جلوه با نخورد

شخص ظاهر را بمظهریت مستعانا فضول انجمن تحقیق نباشی آسمان را برفعت مقعر مخوان تا برای خود پستی

فطرت نه تراشی فنظم	گر یافتی اسرار قدم پیش مجو	در فهمیدی ز لفظ و معنیش مگو	تا طبع تو تهمت فضولی نشد

گلهاست درین بهاری بین و بچنو غزل

بحضور زاویه عدم زده ایم بر در رفعت	بخیال چشم که میزند قدح جنون ز دل تنگ ما	که نزار میکده میدمد و بر کاب گرد شبرنگ ما
که شتاب اگر همه خون شود نزند بگرد و رنگ ما	که ز نخت نفس کسی نگداز آتش سنگ ما	بدل شکسته ازین چمن ز ده ایم دل گلرنگ ما
به فسون مستی بیخبر شکست شیشه دل خدر	کسی از طبیعت منفعل بکدام شکوه طرف شود	نفس آبشار عرق مکن ز حدیث غیرت جنگ ما
بسیکیم آن همه کاین زمان تبر از قامه سنگ ما	شب خون بخواب پری مبر فسانه ای تر رنگ ما	گهری ز هر دو جهان گران شده خاک بست سنگ ما
سخن غرور جنون اثر ز زبان حرات است تر	ز دل فسرده نبالد نزمیده تاب و تب نفس	ببرید ناخن مطرب از گره بر شیم چنگ ما
بهزار سلسله میکشد سر طره تو ز چنگ ما	شره بشکنی بره نظر بر اگر دهی بخجند نگ ما	چه سنده ارزن ابدیه ال طرازی ز خن کند
غزل رسیدی بفهم خود ره غزم دگر کشا	ز غبار بیدل ناتوان دل ماه درکت شود گران	کر و ز زیاد تو خو بخود نفس ز آئینه زنگ ما
بجنون سه پند زن بی منقار بر کشا	بجمانیه که نیستی شره بر بند و بر کشا	ز گران جانیت مباد شود نا له منفعل
ز فسردن مگر بری بفنده نهای عافیت	طپش خلق پیش و پس ز خست ست هوس	شر کاغذست و بس تو هم اندک نظر کشا
تماشای چشمکی ره سنگ و شیشه بر کشا	همه گر موج گوهری بر سیدن مگر کشا	بچه فرصت و فاکند گل تمکین فروشیت
	سحر نشانه نطرتی ته خاک از چه غفلتی	نفس صرف جوش کن ز خم رخ سر کشا

نکات بیدل

هوس جوع و شهوت شده دام مذلت	اگر از نوع آدمی ز خود افشار خر کشا	ادب آموز مهمان لب خشکی ست بی بیان
به محیط آستانه رگ موج گهر کشا	ادبی تا تسلسلت نکند شیشه بی ملت	که بانداز قلقلت پری هست در کشا
دل دو رست نه لبسته بچه غم در تکسته	تو بهر است نشسته گر هی هست بر کشا	اگر انشای بیدلت ز حلاوت نه نشان
شقی از نامه طرح کن در مصر شکر کشا	**اشارت**	صراحی و ش ... بر هم نو خات
... قلقل ز دنوا کای تهز هوشان	همین یک باده در مینا و جام است	اگر هوش است یک ساغر تمام است
... ز آب و رنگ ظهور	دو پیمانه آور و ظرف شعور	یکی کرد اسم نبوت بلند
... حام ولایت نگند	بهر جا کمال یقین نشه ایست	برون زین دو کیفیتش جلوه نیست
نبوت ... ام احد تا صفات	ولایت رجوع صفت سوی ذات	نه او غیر است این و نه این غیر او
از و سوی او تا ابد سیر او	**حکایت**	شنیدم عجوزی طریقت خرام
فرستاد سوی جنید این پیام	که تا چند بر خلق بی اعتبار	نمائی رموز خفا آشکار
کسانیکه با هوش جوشیده اند	بکام و زبان سر مه مالیده اند	نمی زیبد انشای راز ازل
مگر با خواص حقیقت بجیل	مکن شرم از جرات این کلام	که ذکرش کنی نقل بزم عوام
چو شیخ این حکایت ز قاصد شنید	لبش گشت بر قفل معنی کلید	که جا شاکر اطاقت گفتگوست
کلیم و سینه اگر هست اوست	دوئی را درین انجمن بار نیست	عموم خصوصی نمودار نیست
بجوش است پیوسته خم وجود	همان شور جوش است گفت و شنود	بضبط سخن ما و تو عاجزیم
هم از درک این گفتگو عاجزیم	نمیگردد این خم ز مستی خموش	بعصد رنگ سخیز د آهنگ جوش
ز تو تا شوا خطا و از من عیان	تو در منع عذر و من در بیان	ز انگور را نیست این گفت گو
خم بی نشان واند و جوشش او	نوا های بی پرده این خمیم	از و مے تراویم و در و مے گیم
... ز رنگ خیزست و بس	کدورت بلائی تمیزست و بس	نکته باید گویان آشنائی نکند تا

... یکان بیگانگی نگزینی با تضای آ... موجه شناس تا هیت خود را منقلب نه بینی **رباعی**

حیف از تو ... که میم باغی	از بلبل غافلی حریف زاغی	صحبت اینجا موثر است آگه باش
در آب روی تری در آتش داغی	نکته اگر طبیعت کسی را مائل خبث و نفاق در یابی یقین شناس	

که صحبت اکابر در نیافته و بر تو آداب برطبع جنیدش در نتافته **رباعی**

میدان به یقین که سر کشی کم بهداشت	از سجده همچکس نمیگردا با	گر طبع نه از اهل کرم رم میداشت
		گر شیطان صحبتی با دام میداشت

غزل تمت اگر هوست کشد که بسیر سر و سمن آ | تو غنچه کم ندمیده در دل کشا چمن در آ

پی ناخامی رمیده بو پیمود زحمت جست و جو
نفست اگر نفسون ودم متعلق هوس جسد
هوس تو نیک بد تو شد نفس تو دام و دد تو شود
ز انتظار تو ره ام بره خیال تو مرده ام
چو هوا ز هستی مبهمی بتاملی زده ام مے
نه هوای اوج نه پستیت نه خروش هوس هستیت
چه کشی ز کوشش عاریت الم شهادت بی دیت
بکدام آئنه نازی که ز فرصت این همه غافلی
ز سر خویش منفعل کبریا همه وقت میرسد این ندا
بدرای **بیدل** ازین قفس اگر آنطرف کشدت هوس

غزل همه عمر با تو قدح زدیم و نرفت رنج خمارما
چو غبار نالہ بہ نیستان ترددیم گامی زامتحان
چہ قدر ز خجلت مدعا زدہ ایم بر اثر عنا
همہ را بعالم ہیچ‌ودی قدمی ست ازمی غفلت
دل ناتوان بکجا برد الم تردد حاجتی
بسواد نسخۂ نیستی نرسید شق تاملت
صف رنگ لالہ بہم شکن مے جوش گل بہ چمن مگن
بر کاب عشرت برفشان ترددیم دست تقللے
نہ بدامنی ز حیا رسد نہ بدستگاہ دعا رسد
چمن طبیعت **بیدلم** ادب آشیان شگفتگے

اشارت بگوش نخورد سنج مخلص زما — زقانون یقین می‌یدآوا — کہ کہسار سیہ یا لالہ رنگ — ہجوم آہ دارد آتش و سنگ

حکایت

شبی کز گریہ طوفان کاریم بود — حباب آئینہ ولدار یم بود

بخیال حلقہ زلف او گرہی خورد بہ جستن ورا
زدو دامن تو نیکشد کہ درین رباط کمن ورا
کہ باین جنون بلد تو شد کہ بعالم تو دمن ورا
قدمی بہ پرسش من کشا نفسے چو جان بدن ورا
کرہ حیف شبنم بشگاف و در دل من ورا
چو سحر چہ حاصل ہستیت نفسے شود بنجن ورا
بہ بہشت عالم عافیت درِ جستجو بشکن ورا
تو نگاہ دیدۂ اہلے فرہ و اکن و بکفن ورا
کہ بخلوت ادب و فاز در برون نہ شدن ورا
تو بغربت آنہمہ خوش نہ کہ نگو بمیت بوطن ورا
چہ قیامتی کہ نمیرے ز کنار ما بکنار ما
کہ ز خود گذشتن ما نشد بہزار کوچہ دچار ما
کہ چو رنگ دامن خاک ہم نگرفت خون شکار ما
سر و برگ گردش ما بہ بین چہ خطے کشد بصحار ما
کہ چو سجدہ ہر قدم او فتد بہزار آبلہ کار ما
قلمے بخاک سیاہ زن بنویس خط غبار ما
بہار دامن ناززن ز حنائے دست نگار ما
بغبار میرود آرزو بکشید دامن یار ما
چو رسد بہ نسبت یار سد کف دست آبلہ دار ما
زدہ است ساغر رنگ و بو بدماغ غنچہ بہار ما

نفس در پردۂ دل آہ می ہیجت — نگاہ از چشم حیران گریہ می ریخت — کہ ای غافل تو خود ہم چشم مائی
ز وضع **بیدلی** بیدل چرائے — طرب ہا کن گرت اشکی دہائی ست — سر ہیچ و درین وادی کلاہی ست

نکتہ اگر حصول رزق از عالم غیب متصور نمی بود + و رحمت خبر باصلحائی پرداخت متوکلان را فاقہ میگشت و مجبران را امیدی میگذاخت **رباعی** گر حاصل ما بکام تقوی ہیزست + ور خشکی برگ تاک مینا میزست
در روزی کس نمی‌فزود و نمی‌بود — از بقۂ زراع حملہ عنقا میزست

حکایت

سر قطرہ را ہوا در گرفت — کہ باید دماغی گہر گرفت — بدست آمدش سر نگون باغ ہے — پر از منجلت پوچ مغزی سرے
ہوا عقد گردید در سینہ اش — نفس گشت زنگار آئینہ اش — خیالش بشیمانی آورد بار — بحیرت فرو ماندنے ہیچ کار
زدریا ندا آمدش کای حباب — ز غفلت ز دی نقش و نامی بآب — ہر کس دمد دہم جزوی ز نسوان — ازین لوح تر خواہد آمد برون
کمالات این شیوہ نقصانی است — کہ سامان اجزا پریشانی است — بہ جزوی ز دانند شیشہ فال خصم — کز و تا دل جمع راہیست دور

اشارت

بہر خرقہ تا کی تامل کنے — محیط گرانمایہ گل کنے — ز نکبت سرشتان دل افسردہ
بہ بیکاری زندگی مردۂ — ز بستر شابوت خوابش دمن — ز پوشیدن چشم خوشتر بشیم کفن — چو نقش قدم لوح تصویر خواب
ز خود رفتہ آنا زمین گیر خواب — بغفلت فراغی رساند ست باب — ہمہ گرہری داشت با خواب داشت — طراز قی نگردانہ پہلوی او
گلابی ز دواز جہد بر روی او — کرای سر گران بساط فلک — ز تا قدم خاکپای شہ

ہستی ہم بروں نخورد سنج مخلص زما — زقانون یقین می‌یدآوا — کہ کہسار سیہ یا لالہ رنگ — ہجوم آہ دارد آتش و سنگ

غزل نشد درین در سگاہ عبرت بقدم چندین رسالہ پیدا
خنون سوادی کہ کردم شب نسیر اوراق لالہ پیدا — صبا ز گیسوی مشکبارت اگر رسانم پیام چینے
چو شبنم از داغ لالہ گردد عرق ز ناف غزالہ پیدا — فلک ز صفری کہ میکشاید براعتبارات مے فزاید
جلای یک کاشیشہ می نماید پری ز چندین پیالہ پیدا — چو موج بیدا و ہیچ سنگے نہ بست بر شیشہ ام ترنگے
شکست در دل بر سنگے کہ رنگ من کرد نالہ پیدا — اگر بصد رنگ پر فشانم ز دام جستن سنے توانم
کہ کرد پرواز بی‌نشانم چو بال طاؤس ہالہ پیدا — چو جوشد افسردگی ز دوران مدد ز امداد اہل احسان
کہ ابر در موسم زمستان نمیکند غیر ژالہ پیدا — قبول انعام بد معاشان بخود گوارا مگیر **بیدل**

غزل ہمہ ہستی بی‌ادبی چہ نقاب شق کنم از حیا
تو مگر بمن نظرے کنی کہ دمی عرق کنم از حیا — اگر م دہ خط امتحان ہوس کتاب نہ آسمان
ثمرہ بہ ہم آرم ازین و آن ہمہ یک ورق کنم از حیا — چکنم ز شومی طبع دون قدحی ز نزد عرقم بخون
کہ ہبوسم آن گل لعلگون سحری ہمیکنم از حیا — ز خجلتی کہ براہ دین غم باطلم شدہ دلنشین
بمن این گمان نبرد یقین کہ کمال حق کنم او حیا — چو ز خاک لالہ برون زند قدمے شکستہ بخون زند

هوسی اگر بجنون زند بهمین نسق کنم از حیا
ز کمالم انچه بهم رسد نه ز لوح نے ز قلم رسد

خط نقش پا برقم رسد که منش سبق کنم از حیا
بامید فضل تو نازنین همه را نیاز دل ست و دین

من بیدل و عرق جبین که چه در طبق کنم از حیا

نکته مجاز یعنی عالم اعتبار را نهانی تصور کردن ست که تخم آن جز حقیقت نیست در مرتبهٔ نهال از تخم اصلا نتوان یافت + در مرتبهٔ چشم همچنان از شاخ و برگ هیچ نتوان شگافت

رباعی

ای انکه گهے خلوت و گاه انجمنے
پیوسته بوهم غیر آتش فگنے

نیرنگ دوئی بار ندارد اینجا
من با تو توام چنانکه با من تو منی

نکته از قلندرے پرسیدند معرفت چیست گفت نتیجه بیکاری که اگر شغلے دیگر دست بهم میداد هیچکس درین ورطهٔ خیال نمی افتاد

رباعی

گر قابل کسب عملی میزادیم
در ورطهٔ فکر خود نمی افتادیم
دیدیم که دست ما بجائی نرسید
از سعی جنون داد گریبان دادیم

نکته کسب موقوف بر تکالیف جمالی و گلکاری نیست بی تلاشی نیز تلاشی ست و بیدست و پائی نیز معاشی اما تقلید موجب تصدیع است و بی موضعی دیگر باعث تشنیع

رباعی

گر آنکه به تقلید کمر مے بندد
چون نخل مپندار ثمر مے بندد
از قطره بجمعیت دل قانع باش
آبی دگرست انچه گهر مے بندد

اشارت

مبادا محتجب اسرار نیرنگ
که در آفاق هر جا کوهساریست
ز چشم طالبان دانش آهنگ
غبار انگیزی ابر بهاریست

بهر جا نقش ابری با شکوه است
همین تمثال شوخیهای کوه ست
درین وحشت سرا پژمردگی نیست
همه آزادی ست افسردگی نیست

زمین گیری که دارد سرگرانی
تلافی جوست از فیض روانی

اگر کوه از فسردن شد زمین گیر
نشد نومید از امداد تقدیر
برنگے کرد با او ماندگے صبر
که آخر ریخت رنگ وحشت ابر

فسردن زین صفت مطلق عنان شد
جنون کرد و باین صورت روان شد

بخاری کز دماغ شوق انگیخت
چو اشک اول بروے خویشتن ریخت
معین شد به طبع معنی اندیش
که سیر خلق بیرون نیست از خویش

همین یک ناله در کهسار پیداست
که بر ما انچه می آید هم از ماست

حکایت

گذر کرد مجنون لیلی خیال
بر آبی که شوید غبار ملال

دران آب یک موج نارفته پیش
نگه شد دوچارش به تمثال خویش
عیان گشت لیلی بچشم ترش

چو گرداب در گردش آمد سرش
مژه تا بر افشاند از خویش رفت
برنگی که نتوان ازو پیش رفت

ز آبش همان سوز دل موج زد
طپش شعله گردید بر اوج زد
که ای عافیت از برم دور باش

ز جانم بشو دست مسرور باش
چنان آتش از آب بنشیندم
که لیلی دران پرده مے بیندم

ندانم محبت چه برق افگنست
که در آب هم لیلی آتش زنست

حکایت

شنیدم که مهجورے از صبر دور
به بیطاقتی داشت ذوق سرور
نه افسون صبحش نشاندی خروش
نه از سرمهٔ شام گشتی خموش

شب و روز بود آن طلسم نیاز
هم آهنگ فریاد چون تار ساز

نفس تا در آئینه اش مے نمود
برنگ نے از ناله فارغ نبود
یکی گفتش این شور بیداد چیست
حصول تو از مشق فریاد چیست

بصبر است هر قطره گوهر وقار
کند کوه را ناله خفت شکار

درین شیوه ناقص نوا بودنست
فغان سر بسر باد پیمودنست
گر از ناله وصلش میسر شدی
ز فریاد دل گوشها کر شدی

نمیگردد از ناله معشوق رام
همو رنگ گل را نگیرد بدام

کسے را که صیادی مدعاست
نفس حلقه گردن کمند رساست
خموشی براحت قسم مے خورد
که وحشی ز آواز رم مے خورد

بر آشفت طاقت ز رسنج
کزین وعظ بیجا بکش بار رنج

درین حسرت آباد هستی لقب
برنگیست هر کس تسلی طلب
سپندی که بیطاقت جست و جوست
همان ناله افسانهٔ خواب اوست

دلی را که از درد خواهد امان
خموشی بود زیر مشق فغان

جرس را بمنزل همان رهبرست
فغان موج را بر کنار آورست
اگر من نخواهم گل از وصل چید
بران آستان ناله خواهد رسید

نگه گر نشد قابل روی دوست
فغان میرسانم بجائیکه اوست

کلید در جست و جو ناله است
نسیم گل آرزو ناله است
بشور طلب هر که دزدد نفس
خموشی چو شمعش بود مرگ و بس

طلب هر کجا پای افشرده است
تامل دلیل دل مرده است

نزیبد ز آشفتگان جز خروش
ولی جمع کن ناتوان شد خموش
مپرس از طپشهاے نبض دلم
که پرواز محوست و من بسملم

بصد دیده باید بران کس گریست
که وا ماند از یار و بے ناله زیست

نکته در عالم آثار کثرت بساز انزوا پرداختن سرمایهٔ فرصت تحقیق در باختن است اگر چراغ بینش قابلیت نوری دارد جز در انجمن مفروز تا بافسون خیال از تجلی کماهی چشم نپوشی و در حضور آباد کرشمهٔ جمال بکسب حرمان نکوشی

نظم

فرصت داری جز آگهی کار مبند
بر آینه ات تهمت زنگار مبند
هر چند بود یک مژه وا کردن چشم
بازست در حضور زنهار مبند

نکته از فرط گرسنگی که حرارت غریزی به دواع قوای دامن می چیند صاحب ریاضت اشکال غریبه می بیند یعنی بخارات که ماده تخیل است هرگاه بدماغ صعود می نماید تمثالهاے عالم خواب در عین بیداری نقاب میگشاید همچنان هنگام نزع نیز صور مثالی بر طبائع منکشف میگردد و آن از باقیات عالم خیال ست و اگر نه در نفس الامر تحقیق آن دشوار ست و محال مثل شعلهٔ چراغیکه چون روغنش کم شود سراپا در میگیرد و روشن تر میگردد تا باندک فرصتی بمیرد چون غلبهٔ جوع موجد صفراست و غلبهٔ صفرا مادهٔ ایجاد سودا و جمعی را که با مبدا توجه است از صعود

این بخارها سطور حقایق و معانی می خوانند و فرقه را که از حقیقت بیخبرند اشکال دیو و جن سیدانند.
چه دودها ازین آتش نامشتعل متصاعد نگردید و چه سودها که ازین صفرای سوخته لطوفان نرسید اگر موشگاف باید فهمید که غبار هر شیای محسوسه بعین هر چه در خیال پرتو اندازد و اجمله سودائی است و خلاف قاعده اتفاق

انچه در نظرها شکل بنا غبار بیناید نظم
من بنده آنکه در اوب گاه ثبات
اگر به گلشن زنار گردد قد بلند تو جلوه فرما
لمیذ زمستی بر دن آئینه نقش جوهر سیر صیقلها
بهیچ صورت زدو گردون نصیب ما نیست
چو حاصل ما است نا امیدی غبار دنیا بفرق ما نشست
بهر کجا ناز سر برآرد دنیا زهم پاکم ندارد
نگشت نقش دگر نمایان مگر غبار بال عنقا
بدور پیمانه گاهیت اگر زندان می فروشی
بمعجز حسن گشت آخر گدای مژه لعل پیدا
یکدو نفس نالد شود از دل دیوانه برآ
انگ کشته تا کجا ساغر ناموس حیا
ریشه وحشت ثمری از نفس دانه برآ
نیست خوابات جنون عرصه جولان فسون
دود و چراغیکه نه از دل پروانه برآ
ما و من عالم دون جمله فریب است و فسون
ننگ بهر پیش مژن از هوس شانه برآ
توانائی بطاقت گشت مغرور
خرابات نزاکت ماست کهسار
مگو اسے بیخبر سنگ ست اینجا
دو عالم جلوه در فریاد آید
همه گر تیشه باسنگی ستیزد

خلقیت درین جنون سرائی نیرنگ
جو عشق مجنون نسازد و سپری ز ننگ
زپیکر سر و موج خجلت شود نمایان چو در دنیا
نخواند عقل جنون مزاجم خط ز پست و بلندیها
ز بعد مردن اگر نسیمی غبار ما را بر د بالا
رسید از دیده بی تحمل گذشتی آخر صد تغافل
تو و خرامی صد تغافل من و گامی صد تمنا
باولین جلوه ات زدلها رسید صد برگ اضطراب
نفس ز ننگ کمند پیچد ز موج می ز گلوی مینا

غزل

تاب تپ سوخته بسمل نشسته ز نار کسل
شیشه بیازار شکن اند کے از خانه برآ
چرخ کلیدی در دل و قفل جهادت نکند
لغزش مستانه خوش است آبله پیمانه برآ
تا ز خودت نیست خبر رتبه خاکست نظر
زو بدر خواب زن از کلفت افسانه برآ

اشارت شبی بتیغ کوی لو دجام
کداز هش بجرات انگنم دور
مبادا ایجا زسنے بر سنگ دستی
هزار آئینه در زنگ است ایجا
بموجی گر زند دست هوس پا
قیامت بر دماغ کوه ریزد

زندانی اختراع چندین فرسنگ

غزل

زچشم مست اگر بنا بد قبول کیفیت گاهے
شوم ظالطون ملک دانش اگر شناسم الکیفها
نه شام ما سحر نویدی ز صبح ما را مدام پیمانه
اگر ندیدی بپیمان دل شنیدی آه افسانه ها
ز صفحه را لاین دبستان ز نسخه رنگ بین گلستان
کجاست آئینه تا نگه دعبار حیرت درین تماشا
زعارض او دمید بیدل بیک خط نظر فریبے
شور جنون در قفا با همه بیگانه آ
قطره کی جوش زن بر خط پیمانه برآ
چون نفس از انفعال پای تو افسرده بگل
اره صفت کودم تغیت همه دندانه برآ
کرده فسون نفت غره عشق و هوست
یک مژه بر خویش کشا گنج ز ویرانه برآ
بیدل از افسون گریت خرمن وزنه آدم نشود

زبیتابی بسنگی خورد پایم
مدا آمد که ای محروم اسرار
که مینا در بغل خفته است مستی
بیک آئینه گر بیداد آید
شکستن همید و در بروے دریا
سر موئے اگر پیچاند شش درد

زهفت اعضا کنند بیطاقتی گرد
نقوش اعتبار دشمن و دوست
نزاکت خانه مینای ناز ست
اشارت شبی بودم قدح پیما حبابے
سری هر کس دماغی راست سامان
جوابم داد کاسے محمور غفلت
که زر همصحبت میناست در سنگ
نگوئی سیم و زر میچ شد از سنگ
ببزم خامشان داد ند راهم
که بے قطع نفس ایمن شدن نیست
شبی داشت با عشق گفت و شنید
که یارب چه آرم من بو الفضول
که فرش است ایجاد دعالم کمال
متاعی بجز نقص در کار نیست
برین استان قیمتش وا شود
محیط یکه رنگ گهر نقش بست
شکست ست انجام و آغاز موج

بهر جنبش دیگه اندیشد تامل
سواد نسخه یکتائی اوست
درشتی با نزاکت می فروشد
بهستی از فروکردم سوالے
بهانا زیر پستی می پرستی ست
نه ناشی منکر تاثیر همت
برنگ شیشه در پوستند اینها
زمینا سید مستی باین رنگ
زشمعی کشته دودی بود برجا
وگرنه خامشی هم بی سخن نیست
بجز حضور حقائق شهود
که یارب در بن بزم رنگ قبول
زجنس عبادات علم و عمل
کمال ترا کس خریدار نیست
شکست تو اینجا درستی نماست
نخواهد ز امواج غیر از شکست
بران گل کند گر به ابر بهار

بود آئینه کیفیت گل
بهر رنگے که چشم شوق بازست
بخارا پا نهی دل سے خرد شد
که در میخانه نیرنگ امکان
که منعم سرخوش صد رنگ مستی است
چرا منعم نباشد مستی آهنگ
که بے تکلیف می مستند اینها

اشارت شبی سرگرم عبرت شدم نگاهم
بایاب نظر میکرد ایما
حکایت شنیدم کشیخ زمان بایزید
خیالش نقاب بمتنا کشود
ندا آمد از حضرت ذوالجلال
مبراست این کشور بے خلل
زجنس شکست انچه پیدا شود
که بحر کرم سر بسر بوسیاست
سلامت منے زید از ساز موج
که رنگ شکستن نکرد اختیار

غزل

بحصول مقصد عافیت نه دلیل چون عصا طلب
ز مراد عالم آب و گل بدر جنون رس و اکسل
بکجاست صدر دوچه آستان که گذشته تو ازین دآن
ز سپهر گر همه بگذری تو همان بسایه برابرے
بفسانه هوس آن قدر مفروش شهرت کز دمه
ز هوای کبر و سر منی همه راست تنگ فروتنی
دل ذره گر همه خون کند ز کم آوری چه قرون کند
کف پائے حجله نشین ما بخیال کرد کمین ما

تو دا شک آنهمه پس نه قدمے ز آبله پا طلب
اثر اجابت متفعل ز شکست دست دعا طلب
چو نگاه حیرت ازین مکان همه چیز رو بقا طلب
بعلاج شعله خودسری منے از جبین حیا طلب
چو غبار ما بنخجیر سحر نفسے شمار و هوا طلب
تو بذوق منصب ایمنی ز پر شکسته همما طلب
عملیکه از تو جنون کند بدم فرست و جزا طلب
سپے آمدی جبین ما بچراغ رنگ خفا طلب

شده رنگ جلوهٔ بی‌نشان بغبار آئینه‌ات نهان
طلب تو بس بود آن قدر که ز معنی بیری اثر
خوشت آنکه ترک سبب کنی بیقین رسی و طرب کنی

غزل زهی چمن ساز صبح فطرت تبسم لعل مهر بویت
سحر نسیمی در آمد از در بپام گلزار وصل دربر
هوائی شق انتظارم ز خاک گشتن چه باک دارم
بجست و جو هر طرف شتابم همان جنون دارد اضطرابم
ز گلشنت ریشه بخندد و که ز خشک افسردگی لب بندد
به عشق ناز و دل هوس هم ببالد از شعله خار و خس هم
باین ضعیفی که بار دردم شکسته در طبع رنگ زردم
ز سجدهٔ خجلت آورد من چه ناز خدمت کشد سر من
اگر بهارم تو آب یاری وگر چراغم تو شعله کاری
کجاست مضمون اعتباری که بیدل انشا کند ثناے

نفسے بمیزان امتحان برو از بیان و صفا طلب
بخودت اگر رسد نظر بخیال هیچ و صد طلب
ز حقیقت انچه طلب کنی بطریق بیدل ما طلب

ز بوی گل ترانوائے بلبل فدائے تمهید گفتگویت
چو رنگ رفتم ز خویش دیگر چه رنگ ها شد نثار کویت
هنوز دارد خط غبارم شکسته کاک آرزویت
ز بیر پایت مگر بیایم دلی که گم کرده ام بکویت
چو ماه نو نقش جام سبز دلی که تر شد بآب جویت
بهاست سر رشتهٔ نفس هم بقدر افسون وجویت
بگرد نقاش شوق گردم که میکشد حیرتم بسویت
که خواهد از جبههٔ ترم من چو گل عرق کرد خاک کویت
ز حیرت من خبر نداری بیا رم آئینه روبرویت
بضاعتم پیکر تزاری ست انگشت پیش تار مویت

نکته گواه قوت جسم آدمیست سعی و ادای شرائط عبادت و شاهد قوت عقل توجه باکتساب علوم و حکمت و دلیل قوت روح پرواز همت بعروج نسبت وحدت ماده این هر سه قوت مقدار اعتدال غذاست که به تقویت آن جسم توانا شود و بقدرت اعمال و عقل اعانت یابد و سعی تحصیل کمال و روح بال کشاید بمقتضاے محبت ذوالجلال اگر اسباب غذا مفقود باشد تردد جسم در طلب وجه معیشت مانع ذوق عبادات است و تصرف عقل در تدبیر حصول آن محروم کسب علم و حکمت و توجه روح از تشویش اینها بر جوع سر منزل

جمعیت **نظم** با خشک و تر مادهٔ لیل و نهار — قانع شو جمعیت دل مفت مکار
آن دولت جاوید که خلدش ما منیم — رزقیست که بے تردد آید بکنار

مناجات بحضرت حق

الهی همت آباد ظهور یم — ز هستی تا عدم یک دست دوریم — کمند نارسائی صید آهم — چراغ خامشی برق نگاهم
سراپا اشک بیتابی غنائیم — قدم پیدائے و از خود جدائیم — عنان ما که دارد خرچکیدن — دلیل ما که غیر از نارسیدن
درین دریا بگستن سیر و دشت — چه خواهد موج از بیتابی خویش — طلب سرمایهٔ شوقیم پا کو — اقامت آر زو داریم جا کو
نه پای رفتن و بے جای ماندن — درین ره هیئت رفتن دوائیست — **حکایت** — شنیدم ز بے صیقلی آئینهٔ
ز نقد عمر خود داشت گنجینه — بار اشکی کا کل شکبار — نقش ها ساندی عیب و کنار — ببندین قطیر شام و سحر

چو موئی بلندش گذشت از کمر — صلا داد کای موشگافان راز — مبا شید غافل ز حسن مجاز
ز رمز عیان چشم اگر آشناست — چو بر کار سر ابتدا انتهاست — ز موے سر اندیشه وا میرسد
که سر رفته آخر بپا میرسد — **حکایت** — شنیدم ادب گرد مولاے روم
خلف راز اوضاع اهل رسوم — که سر گرم ترتیب دستار بود — بلبست و کشادش گرفتار بود
ببین مودکاے پور معنی نظر — مدین شغل باطل هیچ آلفتدر — که یک بار من هم بحکم شباب
قضا دم بگرداب این پیچ و تاب — خضر زین ادا بیخ الفت گرفت — ز من مدتی ترک صحبت گرفت
هنوز از خیالش خیالم پر است — چنین از تم انفعالم پر است — ز تشویش کسوت مکش در سر
مبا داین عبارت بپوشد نظر — باین پرده گر محرمے بایدت — کفن باید از جامه یا دآیدت
شو مائل آب و رنگ فریب — مباش از حضور خضر بی نصیب — خضر تشنهٔ مطلق آگهی ست
گران آب ظرف مقید تمیست — چه خوش ست گر بود آلقدر هوس بلندی منظر — که ران مکان چو قدم نهی خم گردشی بخود بر ست

به دور روزه مهلت این قفس دلت اشیانهٔ صد هوس — نه آگهد از طپش نفس که چه بیضه میشکند پرت
چو گل از طبیعت بے نشان بخیال داشتی آشیان — به برهنگی زدی این زمان که دمید پیرهن از برت
چو حباب غیر لباس تو چه توقع و چه هراس تو — نه توانی و نه قیاس تو چو شکند جامه ز پیکرت
نه عروج نغمه قدرتی نه متاع نشئه فطرتی — چو غبار و اعظ عبرتی و هواست مایهٔ منبرت
همه جاست جادهٔ پیچشی همه راست خجلت کاوشی — تو چنان مرو که ز گردشی بکجی زند خط مسطرت
ز فسون مطرب و چنگ آن همن آلقدر اثر فغان — که بفهم نالهٔ عاجزان کند التفات هوس گرت
عم قدر بیهوده خوردنی همه سکته دارد و مردنی — حذر از بلاے فسردنی که رسد ز منصب گوهرت
طلبی که از تو بیمار سد بسر اوفتد چو بپا رسد — سر آرزو بکنار سد ز دماغ آبله ساغرت
ز سواد نسخهٔ خشک و تر بکلام **بیدل** ما نگر — که بحیرت چمن اثر شود آب آئینه رهبرت

غزل ای پریشان چون بوی گل نیرنگی از پیراهنت — عنقا شوم تا گرد من یا بد سراغ دامنت
با صد حدوث کیف و کم از مزرع ناز قدم — یک ریشهٔ شوخے نه زد تخم دو عالم خرمنت
تنزیه صد شنبم حیا پرورده تشبیه تو — جان صد عرق آب بقا گل کرده لطف تنت
تجدید ناز آشفته رنگ لباس آرایت — بے پردگی دیوانه طرح نقاب افگندنت

در وادی شوق یقین صد بوریے آدرین — خاکستر پروانه محو چراغ ایمنست — در نو بهار لم نزل جوشیده از مانع اجل
نه آسمان گل در بغل یک برگ گلشن سبز نیست — دل را بحیرت کرد خون بر عقل زد برق جنون — شور دو عالم کاف و نون یک لب بخشت آورد

هرجان برون جوشیدهٔ خود را نجو و پوشیدهٔ
ما را بما کرد آشنا بیگانهٔ من باهنت
حسن حقیقت رو بروشمعی فضول آئینه جو

در نور شمعت مضمحل فانوسی پیرا هنت
فی عشق و انم فی هوس شوق تو ام پیرا هنت
بیدل چه پیرداز د بگو ای تن تا چیستت

جوش محیط کبریا بر قطره بست آئینه ها
ای صبح یک عالم نفس از بیضهٔ دل سکنت
نکته ریاضت صفاے

باطن می آرد بشرط اعتدال وضعف برقواے می کمارد با فراط کمال مدعا ازین کسب مواد فاسده را
باصلاح آورد لیکن نه اجزاے صالح را نیز فاسد کردن اینجا زنگار از طبیعت زدودن است نه آئینه را بشق
صیقل فرسودن بحکم قدردانی وجود از اشیا تجرید یکسی بریاضات شاقه نساخت الا بقدر اصلاح مزاج وبخواب
وخور نیز نپرداخت مگر بمقدار ضرورت احتیاج **نظم** بنیاد حسد که کارگاه اسقام است روزی دو حکمت طبیعی بر پاست
بر صوم و صلوة بر بیفزا کانجا تعدیل بهر امر کمال عرفانست

مناجات بحضرت حق

الهی حیرت سازم چه باشد
شکست رنگ دارم چه باشد
بدر مان قبولی تا برم راه
چو در دم هر زه گرد کوچه آه

سخن حمد تو پیمانا این چه حرفست
شکست دل چنین نالد نگفت
سپندم ناله در بنیاد دارم
ز پیر دماغ دل فریاد دارم

بجز م حرف چون تکلم مفرساے
زبانم نقوشی دارد بخشاے
دو روزی پیش جام هستی من
هلال بود ماه هستی من

چنینم بود و رخط جبین کم
کفی در نقش چین است این کم
بکلک قدرت آن خط آشنا شد
ز لبش مالید پیشانی نما شد

برین یک نقطه لوح بی نشانم
نوشتی آنچه آزادم نبودانے
نمیدانم چه مضمون داشت آن خط
که وحشت آشکارا و نهان خط

من بیدل همان نقش جبینم
نگین گل گرده از نقش نگینم
شنای کاتب از خط کی رود پیش
مگر کاغذ نبوید حرفی از خویش

ز نهم نقطهٔ خود ذره نومید
چه خواندستی خط صفحهٔ خود شید
ندارد نسبت حمد تو ادراک
چه نسبت خاک را با عالم پاک

سراپا طغرهٔ رخصت نگارم
بهر رنگی که هستم شرمسارم
بگویم گر رسانم سر کشیدن
همان چون نامه پنهانم ز دیدن

حبابم محو طوفان خم و پیچ
که یک دریا بنالم تا شوم هیچ
برنگی گر رسم گلشن فروشم
می گر نقش بندم بحر جوشم

مبادا این ز بستی بشنوم بس
تو ای هستی بلفظ ما و عدم بس
تو در آغوش و من داغ جدایے
چه باشد گر برون زین پرده آیے

ز بیجایان برون آ نیک بینی
ز من تا چند پنهان با ای من
بوهم اندوده ام اے هوش شبنم
بهیچ آلوده ام ای جلوه دریاب

حکایت بمجنون یکی گفت ای هنرور
ز غفلت چرا هوش در باختے
دران دم که شد لیلیت جلوه گر
بخندید زان شعله ناکشتے

بهارت عیان بود لنشناختے
ز صبح غبارش نفس زد سرے
که لیلی بشرط شهود خوست
دلیل نمودش بخود خود ست

ز من بود سوز طلب آشکار
چو من رفتم از خود نشست این غبار
ببرقے زدم خرمنم پاک شد
فلک داشتم طرفه خاک شد

نبو میدی آن آتش افروختم
که آئینه با جلوه دا سوختم
دمی گر نظر اعتبارات رفت
صفتها بغارتگه ذات رفت

یقین شد که طوفان او هام بود
چه لیلی چه مجنون همین نام بود
هوس راست مشق ز خود رفتنی
نفس جیب برشمع خود رفتنی

زهستی غرض نقی خولست و بس
همین گرد افشانده دارد نفس

حکایت

امیدی بدل بود آتش زدم
شدم چون خود و جام بیش زدم
شبی داشتم سیر میخانه
ز اندیشه در دست پیمانه

تب و تاب موج نیاسودگیست
درین عشرت آباد گفت و شنفت
که عالم همه گلفت آلودگیست
همین وقف میخانه عیش ست و بس

ز قانون تحقیقم آمد بگوش
که ای ساغرت رفته از چنگ هوش
خیال تو مصروف فهم آوریست

تامل نداری نگه سرسریست
دلت لبسکه در فکر راحت گداخت
سراغ تسلی بمیخانه یافت

چو تمییز در امتحان آیدت
ازین خانه هم دل بجان آیدت
طلسم ظهورست اے بی خبر

در بیخبا گمان تسلی مبند
ز دیر و حرم تا مقامات دل
بجوشید خبر حمت آب و گل

بنای جهان بر سر آفت ست
در اوقات آسودگی تهمت ست
ظهور امتحان گاه آرام نیست

می عافیت وقف این جام نیست
خرد در ابتغلت مکن متهم
نه ساز ظهورست میخانه جلسم

ز همهاے این بزم راحت گداز
عیانست پوشیده گیهای راز
طرب صید کس مفت کے میشود

دل آندم که خون گشت می میشود
بجی نیز سامان عشرت کجاست
اگر نشه دارد آن خوبهاست

جگرها بخون جفت میخانه شد
ز لبس رنگ گردید پیمانه شد
زمین گیرے از نشه راحتے

چو خم میدهد نشهٔ عشرتے
ولی عافیت کو درین عرصه گاه
که اینجا سر از جیب دارد نگاه

شکست ست مصروف این ظرفها
فنای ست مضمون این حرفها
گر آسودگے مقصد آرزوست

سراغش خرابات بی رنگ و بوست
چو خواهی بآن نشه موصول گشت
ز اسباب تقیید باید گذشت

درین بزم تا کی توان شد گرو
نه خم گل کند نه قدح نے سبو
که تا ظرف باقیست یعنی صفات

ز راحت نشان نیست یعنی ز ذات

نکته اعتبار حضر در نوع انسانی ظهور نشه ایست که هرچه مخمور باشش گردد
هرچند آثار و قوعش ظاهر بصفا دوشر متعلق باشد اما تامل در اقدام آن جائز ندارد و بی اختیار بحکم مقدور
از قوه بفعل آرد و بنی گل کردن حقیقی که خطرات قلبی را با مور مروج کونی موازنه نماید و انچه مطابق خیر گزیند

کار فرماید **رباعے**

شخصی ست حقیقی تنزه مرآت
گل کرد درین چمن بصد رنگ صفات
قول فعلی که مشعر خیر و شرست
زان شخص مدان غیر ظهور خطرات

نکته قرب الهی جنون دارد و

قرب دنیا هوش در بیجاد استها مصروف تعلق اسباب ست و آنجا هرچه غیر اوست فراموش پس معاملات
اهل دنیا بالله راست نیاید و اطوار اصحاب شعور هم بنسبت مجنون نشاید **رباعے**

تنزیه خرابات هوس پیمانیست | جز بر همت در حضورش وا نیست
ای خواجه مکن آرزوی دولت فقر | سقف و دیوار زرنگار اینجا نیست

غزل ره مقصدی که گم ست و بس بخیال می سپری عبث
تو بهیچ شعبه نمیرسی چه نشسته میگذری عبث

ز فسانه سازی این و آن که رسد بمعنی بی نشان
نه شکسته بال و پریان بهوای او نه پری عبث

چمن صفا و کدورتی می جام معنی و صورتی
همه ولی بخیال خود که توئی همین قدری عبث

ز زبان شمع خیال کن سخنی ست عبرت انجمن
که درین ستمکده خار پا نکشیده گل تری عبث

هوس جهان تعلقی سر و برگ حرص و تملقی
چو یقین زند در امتحان پی عمر در سپری عبث

نگهت بخود چو فرا رسد بحقیقت همه وا رسد
دل شیشه گر بصفا رسد نه طپد بوهم پری عبث

چو هوا ز کسوت شبنمی نه شکسته نه فراهمی
چه قدر ستمکش مبهمی که چنین نه و تری عبث

به هوا مکش چو سحر علم بجهان فسون هوس مدم
عدمی عدم عدمی عدم ز عدم چه پرده دری عبث

نه حقیقت تو یقین نشان نه مجازت آئینه گمان
چه تشخصی چه تعینی که خودی غلط دگری عبث

خجلم ز ننگ حقیقتت که چو حرف بیدل بیزبان
بنظر نه و بگو شها ز فسانه در بدری عبث

غزل اگر دماغم درین شبستان خمار شرم عدم نگیرد
ز چشمک ذره جام گیرم بآن شکوهی که جم نگیرد

دران دبستان که سعی گردون محک دهد خط کهکشانش
کسی ز قدرت چه وا نگارد که دست خود را قلم نگیرد

درین قلمرو کف غبارم بهیچ کس همسری ندارم
کمال میزان اعتبارم بشست کز ذره کم نگیرد

ز عرصه اعتبار کوئی سر سلامت توان ربودن
گر آمد و رفت این نفسها بباد تیغ تو دم نگیرد

نفس بخمیازه میگذاری بساز نقش نگین نه نازی
که نام اقبال بی نیازی لبی که ناید بهم نگیرد

نصیبی از عافیت ندارد حباب بحر غرور بودن
حذر که باد دماغت آخر برنج نفخ شکم نگیرد

باین درشتی که طبع غافل خطاست تاثیر انفعالش
چو سنگ در کارگاه مینا گر آب گردد که نم نگیرد

نرفته از خود ندارد امکان بمعنی رفتگان رسیدن
که خاک ناگشته کس درین ره سراغ نقش قدم نگیرد

خیال نامحرم گریبان دواند ما را بصد بیابان
چه سازد آواره در دل که راه دیر و حرم نگیرد

گزیده اقبال همت ما فروتنی عرصه نیازی
که منت سربلندی آنجا کسی بدوش الم نگیرد

اگر بنازم بزور همت نیم خجالت کش غرامت
کشیده ام بار هر دو عالم به پشت پای که خم نگیرد

دلست منظور بی نیازی ز غفلت آزرده اش نسازی
کسیکه از جلوه شرم دار شکست آئینه کم نگیرد

ندارد این مکتب تعین کدورت انشاگری چو بیدل
بصفحه گر نام او نویسم بجز غبار از قلم نگیرد

نعت

زبانم قابل حمد خدا شد
که با نام محمد آشنا شد

دل از تفسیر این اسمست آگاه
ز رمز معنی الحمد لله

دو عالم چون صدف در هم شکستم
که آمد گوهر نامش بدستم

ز آغوش احد یک میم جوشید
که بیرنگی لباس رنگ پوشید

نکرد آن جلوه جز ساز نگاهی
نبود آن میم جز بر خود گواهی

ز احمد بر احد چیزی بیفزود
اگر میمی فزود آنهم یکی بود

محمد ظاهر و باطن خداوند
ندارد موج جز با بحر پیوند

نگنجد در احد غیر از احد هیچ
یکی در یک گم ست اینجا عدد هیچ

صدا و ساز یکتا رست اینجا
گهر یک موج هموارست اینجا

چه موج و بحر یا موج است یا بحر
بغیر از اسم کو موج و کجا بحر

زبان تا میکشائی موج پیداست
وگر خاموش باشی جمله دریاست

خموشی در گریبان بحر ریزیست
زبان آرائی اینجا موج خیزیست

اشارت

سخن غیر از دوئی سازی ندارد
خموشی جز خود آوازی ندارد

سحر آئینه هم پرواز دل بود
صفای امتیاز آب و گل بود

نخستین کز تحقق کردم آغاز
برمز آب و خاکم چشم شد باز

تامل صرف کار این و آن شد
چراغ خلوت هر یک عیان شد

نهال از خاک گلشن در قفس داشت
حباب از آب خود جوش نفس داشت

حکایت

یقینم شد که در هر قطره جانیست
نهان در هر کف خاکی جهانیست

نصیحتگری واعظ آماده داشت
نفس گرمی حرمت باده داشت

که از الفت می نیفشانده دست
خمار می وصل نتوان شکست

نخستین کف از جام می ساده کن
دگر خویش را رحمت آماده کن

ببزم کرم دست ساغر کمین
ندارد دعای اجابت قرین

بجوشید رندی که ای بیخبر
ز حرفیکه گفتی نبردی اثر

به مستان ز تمهید انکار می
عیان گشت تعظیم اسرار می

که تا جام می در کف همتست
دلت هر چه خواهش کند تهمتست

دو عالم بچنگ دعا خواستن
بساطیست در گوری آراستن

در فقر زن پادشاهی طلب
ز مینا و جام آنچه خواهی طلب

دمی کارزو شد ز می کامیاب
دعای دگر گو مشو مستجاب

ولی جای رحمیست گر آگهی ست
بدست که از جام مینا تهی است

اشارت

شبی داشتم وجد بیتابیی
در آئینه ام بود سیمابیی

نفس مائل صد نوا گفت و گو
هوس برق تار هزار آرزو

ز بس کز طپش ناله دیوانه شد
غباری تماشای میخانه شد

بر آهنگ زد قلقل شیشه
بحیرت دوید از قدح ریشه

که ای بیخبر در خرابات هوش
همی جام مینا زبانست و گوش

بهر جا شود قلقل شیشه صرف
چه لازم نفس ریزدت خون حرف

تو محوی بجرأت مشو متهم
بساغر سپر گردش رنگ هم

نکته در اعتبارستان نتایج عنصری حقیقت خود را یک شخص تصور کردنست باید نمود که مرتبه جماد طبیعت اوست بحکم ثبوت جوهر خفا و مرتبه ثبات هیولای آن بحسب میلان هوای نشو و نما و مرتبه حیوان عرض پیکر باظهار قدرت حس و حرکات و رتبه انسان مشخص مصور فطرت جامع آیات

رباعی

گر هست جماد آئینه ات در زنگست
وز نامیه شوق تو بعرض رنگ است
حیوان آثار ناشناسائی تست
ای رمز عیان اینچه بلا نیرنگ است

نکته در افراد نوع انسانی بر طبائع که حکم اشیای کونی غالب ست ناگزیرست از سامان تدبیر و تلاش و بر امزجه که تاثیر اسمای الهی تسلط دارد

بی اختیار در عذر تحصیل معاش زیرا که مستلزم تعلق تشبیه تردد آرائی است و خاص نسبت تنزیه و آراستگی و بی پروائی

رباعی

عالم مشغول حاصل فضل و هنر
یک پرده ز ساز این و آن نازکتر
منعم سرگرم دستگاه کر و فر
بیکاری وضع بیدلان افتاده است

غزل

من آن غبارم که حکم نقشم بهیچ عنوان در نگیرد
اگر سراپا سحر برآیم شکست رنگم اثر نگیرد

نشد ز سازم بهیچ عنوان جنون خروشی دگر پرافشان
خزاین که یارب درین نیستان بر نوایم شکر نگیرد

باین گرانی که دارد امروز رخت چندین خیال دوشم
چو گشتیم پای رفتنی کو اگر محیطم بسر نگیرد

براه یاسی ست سعی گامم که گر بلغزش رسد خرامم
کسی جز آغوش بی نشانم چو اشکم از خاک بر نگیرد

دل از فسون امل طرازی بحد گرفتست هرزه تازی
مباد شرم نفس گدازی عنان این بیخبر نگیرد

نگاه غفلت کمین ما را کنار مژگان نشد میسر
طپد بخون خفته خوابناکی که سایه اش زیر پر نگیرد

چو موج عمریست بی سر و پا تلاش شوقم ادب تقاضا
چه ممکن است اینکه رشته ما چو عقده گیرد گهر نگیرد

خوشا غنا مشربی که طبعش بحکم اقبال بی نیازی
ز هر چه گیرد جزا نخواهد ز هر چه گردد جزا نگیرد

اگر ز معمار دهر باشد بنای انصاف را ثباتی
گلی که تعمیر رنگ دارد چراش در آب زر نگیرد

دلی که پرورده آب نازش بآتش عشق کی گدازش
چو شیشه بر سنگ خورد سازش کسیش جز شیشه گر نگیرد

گذشت مجنون بوضع عریان چو ناله آزاد زین بیابان
تو هم باین رنگ دامن افشان که چین دامن کمر نگیرد

قبول سرمایه تعلق کمین گه آفتست بیدل
چو شمع خاموش ترک سر گیر تا هوائیت سر نگیرد

غزل همه راست ز انجمن آرزو که بکام دل ثمری رسد
من و پرفشانی حسرتی که ز نامه گل بسری رسد

چه قدر ز منت قاصدان بگدازدم دل ناتوان
ببر تو نامه بر خودم اگرم چو رنگ پری رسد

نگهی نکرده ز خود سفر ز کمال خود چه بری اثر
بر دیم در بیت القدر که بما ز ما خبری رسد

شرر طبیعت عاشقان به فسردگی ندهد عنان
تپ موج ما نبری گمان که سکته گهری رسد

بکدام آئینه جوهری کشم التفاتی از آن پری
مگر التماس گداز من بقبول شیشه گری رسد

بتلاش معنی نازکم که درین قلمرو امتحان
نرسم اگر من ناتوان سخنم بمو کمری رسد

ز معاملات جهان کده تو برآ کزین همه دام و دد
عف عف سگی بسگی خورد لگدی خری بخری رسد

بچنین جنون کده ستم ز تظلم تو کراست غم
بهزار خون طپد از الم چو رگی به نیشتری رسد

همه جاست شوق طرب کمین ز وداع غنچه گل آفرین
تو اگر ز خود روی اینچنین بتو از تو خوبتری رسد

بهزار کوچه و دیده ام به تسلی نرسیده ام
ز قد خمیده شنیده ام که چو حلقه شد بدری رسد

ز کمال نظم جنون اثر بگداخت بیدل بیخبر
چه قیامتست بران هنر که بهیچ بی هنری رسد

قدح کرد روزی ز مینا سوال
که بود از تو روشن دل و وجد و حال

حکایت

خیال قدت سرو گلزار یار
صفای دلت صبح انوار یار
جگر تشنه حسرت قلقلت
نظرها کمینگاه رنگ لبت

لبت از چه رو در سجود نیاز
چو گل میکند شوخی خنده باز
اگر این نمازست قهقه چراست
وگر لهو باشد سجودت کراست

ز مثل تو خضر حقیقت نما
براه طریقت نزیبد خطا
ز روشندل این شیوه سهلست سهل
که از آستان کج خرامیست جهل

باین رنگ طاعت ندیدست کس
بقهقه نماز اختراعست و بس
صراحی ز حیرت جنون ساز شد
بخون جگر حلقه پرداز شد

کای چشمت از نور غیرت تهی
نداری ز اوضاع دهر آگهی
همه چشمی و نیستی دیده ور
همه گوشی و از جهان بیخبر

نماز چنین کردن عین خطاست
اگر خون من میگدازد رواست
که از طاعت حق درین انجمن
شده عالمی تشنه خون من

چو خواهم رکوعی بجا آورم
برآرند از پنبه مغز سرم
فشارند در سجده حلقم چنان
که خون جگر ریزدم در دهان

بوهم این گروه ندامت مآل
شمارد بر خویش خونم حلال
که دادست بر قتل عابد صلاح
که گفتست خون مصلی مباح

ازین غم بدل خون نبندم چرا
بر اوضاع دنیا نخندم چرا

حکایت

یکی غافل از رنگ ما و توئی
نوآموز نیرنگ عالم دوئی
ز طاق سرا یافت آئینه
صفا در بغل طبع بی کینه

دران آئینه صورت خویش دید
گرفتار شد هر قدر بیش دید
بوهمیکه نشگافدش رای خلق
چو معنی نهفت از نظرهای خلق

ز هر جلوه اش حسرتی میفزود
بحیرت نظر باز صد رنگ بود
چنین برد با خویش عمری بسر
در آغوش وهمی رفیق دگر

گل وحدتش ریشه غیر داشت
هم از خویش اندیشه غیر داشت
چو گیسو گرفتار زنجیر خویش
چو تصویر حیران تصویر خویش

که ناگه ز کف رفت آئینه اش
تو گوئی دلی رفت از سینه اش
زد از ناله در جیب آرام چاک
چو اشک از طپیدن بسر کرد خاک

شکست دل انگیخت طوفان آه
جهان شد بچشمش چو مژگان سیاه
ز بیطاقتیها بهر سو که تافت
نشانی ز گم کرده خود نیافت

نفس خون شد و ناله ماند از صدا
کسی یارب از خود نگردد جدا
رفیقان که این رمز دریافتند
معمای از جهد بشگافتند

که ای بیخود آن لوح آئینه بود
که هم بر تو نقش تو وا مینمود
گر آئینه دیگر آری بکف
همان جلوه هایت کشیدست صف

طلب پیشه را بعد تفتیش کار
چو گردید تحقیق آئینه وار
ز رمز تو هم خبردار شد
ز خوابیکه میدید بیدار شد

خجل کردش اندیشه وهم خویش
بنالید در ماتم فهم خویش
برخ انفعالی فگندش نقاب
که صد آینه از جبین زد بر آب

دگر تا نفس بر لبش راه داشت
ز تمثال آئینه اکراه داشت
بهر جایش آئینه گشتی دوچار
نگه را ز مژگان گرفتی بخار

یکی گفتش این انفعالت چراست
ز آئینه زنگ ملالت چراست
چو زین صفحه خواندی بچندین نیاز
خط اعتبارات نیرنگ باز

نه زین گل چمن رو نما داشتی
نگاهی بخویش آشنا داشتی
نفس زد کز اوهام غفلت ثمر
دمی چند با غیر بردم بسر

نمودم بوهم آنچه نتوان نمود
فزودم بخویش آنچه نتوان فزود
کنون شست رنگ خدا دانیم
بنای اثرهای نادانیم

یقین شد که در بحر اسرار من / همان بود آئینه دیوار من
مرا گرچه با من بدل مینمود / بیکتائی من خلل مے نمود
تماشای خود غیر خود گشتن ست / چو آئینه با خود دو رو گشتن است
ز بس وهم دارد دوئی پروری / بخود تا نظر کرده دیگرے
بهاریکه صافست مرآت او / چه لازم کشد تهمت رنگ و بو
گل باغ وحدت کنون بیش و کم / دو باشم چرا چون بمعنے یکم

نکته نبوت امریست معین مکشوف مراتب جمال و ولایت حقیقی مبهم مستتر پردهٔ جلال فهم بر هرچه معین باشد رحمت تاویل نپسندد و درک آنچه مبهم ست بی تامل صورت نه بندد **رباعی** **بیدل** رقمی خفی جلی میخواهے
اسرار نبی رمز ولی میخواهے / خلق آئینه است نور احمد دریاب
حق فهم اگر فهم علی میخواهے

نکته فطرت آدمی در توهم آباد عالم خیر و شر آئینه تفرقه نپرداخته که تمثال جمعیت دو چار تخیلش تواند نمود و در چار سوی معاملات نفع و ضرر دکان سودائی نیاراسته که بسودی از نقد و جنس عافیت چشم تواند کشود اعانت فضل حق به صیقل حضور عرفان پردازد تا ازین آئینه تنگ زنگار برداریم و امداد فنائے مطلق بساط یقینی طرح نماید تا بروی این دکان درهای اعتبار برآریم **رباعی**

فردوس باتفاق ارباب علوم / آن سوی ثوابت و بروجست و نجوم
یعنی این سعد و نحس باور نظرست / جنت ناممکن ست و راحت معدوم

غزل

فسردگیهای ساز امکان ترانه ام را عنان نگیرد / حدیث طوفان نوای عشقم خموشی از من زبان نگیرد
ز دستگاه جهان صورت نیم خجالت کش کدورت / چو آئینه دست بی نیازان ز هرچه گیرد زبان نگیرد
سماجت ست اینکه عالمی را بسر فگندست خاک ذلت / سبک نگردد بچشم مردم کسیکه خود را گران نگیرد
ز دست رفتست اختیارم بپارسائی رسید کارم / بساز وحشت پری برآرم که دامنم آشیان نگیرد
بغیر وحشت بهیچ عنوان حضور راحت ندارد امکان / ز صید مطلب سراغ کم گیر اگر دلت زینجهان نگیرد
مناز بر مایهٔ تعلق که کاروان متاع همت / بچار سوی که خود فروشی رواج دارد دکان نگیرد
ز خود برآ تا رسد کمندی بکنگر قصر بے نیازے / به نردبانهاے چین دامن کسی ره آسمان نگیرد
اگر بعزم کشاد کاری ز گوشه گیران مباش غافل / که تیر پرواز را نشاید دمیکه بال از کمان نگیرد
کج ست طور بنای عالم تو نیز سرکش بکج ادائی / که شهرت وضع راستیها چو حلقه ات بر سنان نگیرد
در آتش عشق ما نسوزی نظر بداغ وفا نه دوزے / که از چراغ هوس فروزی تنور افسرده نان نگیرد
فتادهٔ راز خاک بردار یا مبر نام استطاعت / کسے چه گیرد ز ساز قدرت که دست واماندگان نگیرد
اگر ز وارستگان شوقی بفکر هستی هیچ **بیدل** / که همت آئینه تعلق بدست دامن کشان نگیرد

غزل بکدام فرصت ازین چمن هوس از فضولی اثر کشد / شب خون بعمر خضر زنم که نفس شراب سحر کشد

نشد آنکه از دل گرم کس به تسلی کشدم هوس / بطپم در آئینه چون نفس که ز جوهرم ته پر کشد
نه گرفت کرد نه آسمان سر راه هرزه خرامیم / مگرم تامل نقش پا مژهٔ به پیش نظر کشد
دل آرمیده بخون مکش ز تلاش منصب عزتے / که فلک برشتهٔ گوهرت نکشد ز خلعت اگر کشد
ز لب فصیح وفا بیان بحدیث کین ندهی زبان / ستم ست حنظل اگر کشی به ترازوے که شکر کشد
نه پسندی ای فلک آنقدر خلل طبیعت وحشیم / که چو موجم آبله پاے غم نم انفعال گهر کشد
ز کمال طینت منفعل بچه رنگ عرض اثر دهم / مگر از حیا عرقے کنم که مرا ز پرده بدر کشد
بحدیقهٔ که شهید او کشد انتظار مراد دل / چو سحر نفس دمد از کفن که شگوفهٔ بثمر کشد
بسجود درگهش ای عرق تو ز بی نمی منما ترے / که مباد سعی جبین من بفشار دامن تر کشد
نظرے چو دانه درین چمن بخیال ریشه شکسته ام / بنشینم آن همه در رهت که قدم ز آبله سر کشد
سر و برگ همت می کشی ز دماغ **بیدل** ما طلب / که چو شمع از همه عضو خود قدح آفریدهٔ و در کشد

اشارت

وجود تو لفظیست حیرت رقم / که تحریر ناید بچندین قلم
نماید ز هر صفحهٔ اعتبار / بخط خفی و جلی آشکار
بخارج اگر داد عرض شهود / حبابیست از جلوه اش در نمود
نه جنبان شد آن لفظ اصلا ز جای / نگردید از ذهن کاتب جدای
وگر حک شود آنچه نفس نموست / دل کاتبش لوح محفوظ اوست
تو این لفظ معدوم هستی مدان / بغیر از غبار توهم مخوان
خیالت بموهومی آشفته است / وگرنه بقا در عدم خفته است
نگه گرچه سیر جهان میکند / سفرهای وهم و گمان میکند
نکردست بر هیچ منزل عبور / نرفتست از خانهٔ چشم دور
جنون نقش تحقیق واژون زده است / ز آئینه تمثال بیرون زده است
کس از نقش این پرده آگاه نیست / که میتازد و هیچ سو راه نیست

چه مقدار حیرت فسون رفته است / که هم در خود از خود برون رفته است
سحرگاهی از چشم بیدار فهم / چو مژگان گسستم رگ خواب وهم
بر اندیشهٔ وضع قانون زدم / کزین پرده شور که بر میکشد
وزین صورت آئینهٔ کار چیست / بهم بستن این قدرت تار چیست
کسے محو تفصیل باشد چرا / به مضرابی فکر عرفان کمین
که ترتیب این نسخهٔ سحرکار / مثالیست از عالم اعتبار
فزودند یک عمر در زیر و بم / تلاش دوئی زد بصد تار چنگ
حقیقت نشد مختلف از مجاز / همان یک نوا داشت این جمله ساز
بکثرت همانست کاندر احد / ازین اعتبارات کثرت اثر

اشارت

نگه داری از پرده بیرون زدم / ز ساز دگر نیز سر میکشد
ز اجمال اگر گل کند مدعا / خروشند سازی نوای یقین
نوا آزمایان ساز قدم / که شاید بگرداند آن نغمه رنگ
پس از امتحان شد یقین کان عدد / خلل نیست در وحدت معتبر

با فسون این تار و پود مشرب
جو بر هم زنی نغمهٔ وحدت است
چو قانون دو عالم باین دستگاه
ز چندین دهان یک سخن آشکار

بران نغمه نتوان نگشودن نقاب
بچندین عروق و پی اندر بدن
طلسمست موضوع یک شعله آه
ز صد حرف یک مدعا حاصلست

که این رشته ها مجمع کثرت است
نیابی مگر یک طپش موج زن
بصد برگ و رنگ نمو شعله کار
ز صد راه مقصود یک منزلست

نکته تقوی اهل دنیا منحصرست دامن از لوث ظاهر چیدن بانضباط شرائط صوم وصلوة و تقوی اهل عقبی منع نفس از شغل مناهی لطلب درجات و تقوی اهل الله باز داشتن دل از خطرات اسماء و صفات بپاس ناموس تنزه ذات

رباعی

از هر چه جز اوست رنج محمور بهاست
ای ذات پرست از فضولی بگذر
بان گرچه نشاد و تنگناه تو رساست
آلاهی را رحیم و رحمان چه بلاست

نکته فضل حق نعمتی ست بحساب کجا امتیاز تا غنیمتش شمارند و فیض ازل حسنی ست بی نقاب

کو چشم تا ثمره بردارند نظم
در عبادتهاست یکسر عرض ترکیب سجود
کاین خزان بیرون جهند از عوالی آدم شقوه

انبیا عمری نفس با در تردد سوختند
تا در میصورت دمی سوی گریبان خم شوند
سعی ناموس کرم معروف این شغلست و بس

کین حقیقت غافلان شناسا بد نخوه و محرم شوند

غزل

جگر داغ که می نشیند نفس تا فکه میخراهد
غبار هرزه میفروشد بحیرت آینه طپیدن
درین گلستان ابد اهم امروز کجلاه که میخراهد
نگه بهر جا رود چو شبنم ز شرم میماند آب گردد
نگشتی آگه که در دماغت هوا چاه که میخراهد

اگر نه رنگ از گل تو دارد بهار موسم تهی تماشا
رم غزالان این بیابان بی نگاه که میخراهد
اگر امید فنا نباشد نوید آفت ردای هستی
بان سر مرگ خلق آواره در پناه که میخراهد
اگر بداند که بیجا بیجلوه گاه که میخراهد
بهر زه در پرده سن و ما غور ذمام میکرد بی
ز اوج افلاک گر مداری حضور اقبال بی نیازی
نفس بچین غبار دارد همین سیاه که میخراهد

بیدل

مگر چشمش غلط نگاهی رسد بفریاد حال
وگرنه آن برق بی نیازی بی گیاه که میخراهد

غزل عملیکه سر بهوا خم از همه پیکرت بدر آورد
نه چو موجون بهزار سر قدم از سرت بدر آورد
بگذر ز شیوهٔ علم و فن در پیر میکده بوسه زن
که ز قید عالم و هم و ظن بدو ساغرت بدر آورد
به قبول درد طلب بکسب که غرور چرخ جنون حسب
بدر یکه خواندت از ادب ز همان درت بدر آورد
ز خیال الفت خامان بدر آ که شحنهٔ امتحان
نفسی اگر دهدت امان دم دیگرت بدر آورد
بو قار گر نه بسکسی حذر از غرور هنر وری
که مباد خفت لاغری رگ جوهرت بدر آورد
اثر وفا مدهبت بخمار نشئهٔ مدعا
نگهی که گردش رنگ ما خط ساغرت بدر آورد
ز طواف کعبه که میرسد بحضور مقصد آرزو
من و سجدهٔ پس زانوی که سر از درت بدر آورد

مده تا مل الس و جان به لطافت بدنت نشان
مگر آنکه جامهٔ رنگ ما عرق از برت بدر آورد
به بضاعت هوس آنقدر مکشا دکان فضولیت
که چو رنگ باخته وسعت پرت از برت بدر آورد
من بیدل از خم طره ات به کجا روم که سپهر هم
سر خود بجواب عدم نهد که ز جبهت بدر آورد

اشارت

که افتاد از آغوش مطرب جدا
طرب رفته و ماند جمیازهٔ
دل اما فرو رفته در چاک و بس
مباشید غافل ز وضع ظهور
نگردد عیان بیگمان وشکی
چو در پای خوابیده رفتار کم
ظهورش در آغوش ربط هم ست
نه خیز و نوائی بیکدست هم
درین بزم گر مهر و گر کینه است
ز ربط دو واحد جنون خیز شد
زبان از دو سو تا نه غلطد بکام
محالست در جلوه آید درست
غرض موجهای محیط ظهور
ز وحدت بوحدت قدم میزنند
نیابی درین بزم دانش گداز
سر و برگ اثبات وحدت دوئیست

ز ارباب تحقیق صاحبدلی
نه برگ طپیدن نه ساز صدا
جرس رشتهٔ ناله گسیخته
سری لیک بر زانوی خاک و بس
جهانی درین واحدیت نواست
ز تحقیق هر یک بغیر از یکی
خروش طپشهای فضل اثر
اثر یک قلم در دوئی مدغم ست
تپ و تاب هر شگافهٔ اعتبار
نمودار عکس دو آئینه است
دو پا یک چو شد متفق کثرت است
خموشیست ساز ظهور کلام
ز کیفیت باده بی باده خوار
کز افعال و آثار دارند شور
اگر عرض و اعراض دگر جوهرست
یکی را بغیر از دوئی برگ و ساز
یکی بی دوئی باب تمیز نیست
شنیدم حریفی ترنم پرست
برون جست چون نغمه از تار ساز
نصیحتگری گفتش ای خود پسند
شهید بلایت ندارد دیت
مباد اسر رشته بر هم خورد

حکایت

ز بیطاقتی ترک اسمار باز
چو چشم از نمره زیر چادر گرفت
بخندید یکدم دشمن عافیت
مده از کف آئینهٔ احتیاط

نه ی دید در گوشهٔ محفلی
ز سر تا قدم حسرت آوازهٔ
قدح سرنگون گشته می ریخته
صلا داد و کامی محرمان شعور
که از هر شی وحدتی جلوه راست
درین هر یک افعال و آثار کم
که دارد ز قانون قدرت خبر
وگرنه چو دف زین همه بیش و کم
ز امداد یکدیگر ست آشکار
نتائج بهر جا اثر ریز شد
دو کف تا بهم میرسد شهرتست
نباشد اگر ربط لوح و قلم
نه از نشه جوشد اثر نی خمار
سپندار بر بروی هم میزنند
نواهای امداد یکدیگرست
منی اعتبار جهان تو نیست
تو ئی گر نباشی منی نیز نیست
به طنبور ترکی رسانند دست
بصد جیله اطش ز جا بر گرفت
برین یکدو تار اینقدر نخل چند
به پیچ و خم این خموشی لساط
طرب فرصتی یابد و رم خورد

که ما را بضاعت جز این ساز نیست | اگر بگسلد رشته آواز نیست | نکته ساز حقیقت از دست مجاز

پرستان بی اصول کمینگاه صد محشر فریادست و حسن معنی از نگاه لفظ آشنایان بی ادراک

غبار آلود یک عالم بیداد نظم
انس یکتائی اگر عرض دهد رنگ وفاق
آشنائی تو چرا سجده به بت هم نکند
یا سر نام وفا یا همه را خس انکار

دیده را که گشودند بروی تحقیق
طبعها از اثر وهم دوئی رم نکند
گر ز محراب یقین بوی حضوری داریم
عشق دامن به فسونهای هوس کم نکند

خلق اگر جمله غبارست فراهم نکند
ذات دانستن و انکار صفت نادانیست
تاب زنار چرا گردن ما خم نکند
نکته از بزرگی پرسیدند

که چه مصلحت است که درویشان در هیچ حالتی با نیک و بد خلائق کار ندارند و زهاد با وجود ریاضت دامن آزار مردم از دست نمیگذارند فرمود که موم را بگرمی نفس از هم گداختن است و آهن را در آتش تیز بنرمی نپرداختن درویشان درد دلی دارند اگر نفس کشند صرفه عافیت نمی بینند و بداغ حیرتی ساخته اند که اگر مژه برهم زنند جز گداز جگر نمی چینند پای آبله دار هر چند مقیم دامن باشد اندیشه خارش گریبان گیرست و پهلوی بیمار با آنکه بر بستر گل تکیه زند از الم کوفتگی ناگزیر بحکم ناتوانی فریادشان از نگاه ممتاز نیست تا زحمت گوش تواند پسندید و بسعی ناپیدائی غبارشان بر صدا نه چسپیده تا تکلیف بینشی تواند رسید صلح کل ودیعت عجزیست در طبع ایشان گذاشته و منازعت ریشه رعونتی در مزاج زهاد کاشته نرمی طینت در ترک فضولی ناچارست و درستی طبع در خراش

دلهای بی اختیار نظم
زاهد همه گر ذکر خدا ساز کند

درویش که وضع طینتش مغلوبیست
از طبع درست سبحه اش دلکوبیست

چون موی میان ضعیفیش محبوبیست

غزل

بطراز دامن ناز او چه ز خاکساری ما رسد
نه زد آن مژه ببلندیی که ز گرد سرمه دعا رسد

تگ و پوی بیهده یک نفس در انفعال هوس نزد
به محیط میرسدم شنا عرقی اگر به حیا رسد

بفشار تنگی این قفس چو حباب غنچه نشسته ام
پر صبح میکشم از بغل همه گر نفس بهوا رسد

ز خمار فرصت پرفشان نه بهار دانم و نی خزان
همه جاست نشه بشرط آن که دماغ ها بوفا رسد

نه زمین بساط غبار ما نه فلک دلیل بخار ما
به سراغ گرد نفس کسی به کجا رسد که بما رسد

بگشاد دست کرم قسم که درین زمانه پرستم
نرسد به تهمت بستگی ز دریکه نان بگدا رسد

دل بی نوا بکجا برد غم تنگدستی و مفلسی
مژه برهم آورم از حیا که برهنه بقبا رسد

مگذر ز خاصیت سخا که سحاب مزرعه وفا
بفتادگی شکند عصا که فتاده بعصا رسد

بدعای از لب عاجزان نه کشوده در امتحان
که ز آبیاری یک نفس سحری به نشو و نما رسد

بکمین جهد تو خفته است اثر ندامت عاجزی
مدد آنقدر بره هوس که بخواب آبله پا رسد

به قبول آن کف نازنین که کند شفاعت خون من
در صبر میزنم آن قدر که بهار رنگ حنا رسد

سر رشته طرب آگهان به بهار میکشد از چمن
چو خیال بیدل اگر کسی ز تو نگذرد بخدا رسد

غزل گران خروش جهان یکتا سری باین انجمن برآرد
جنونی انشا کند تحیر که عالمی را ز من برآرد

خیال هر چند پرفشاند ز عالمی دل برون نراند
چه ممکن ست اینکه سعی وحشت بغربتم از وطن برآرد

نه رست تخمی درین گلستان که نوبهاری نکرد سامان
هوای رنگ گلت ز خاکم اگر برآرد چمن برآرد

ندارد از طبع ما فسردن بغیر پرواز پیش بردن
که رنگ عاشق چو پیکر صبح پر بقدر شکن برآرد

ز پهلوی جذبه محبت قویست امید ناتوانان
سزد که چون اشک دلو ما هم ز چاه غم بی رسن برآرد

دلی ستمدیده عمرها شد ندارد از سوختن رهائی
بلغزش اشک کاش خود را چو شمع زین انجمن برآرد

ز خاکسار وفا بنالد غبار هنگامه تعلق
دلیل صبح قیامت است این که مرده سر از کفن برآرد

باین سر و برگ مغتنم گیر ترک اندیشه فضولی
مباد چون بخیه خودنمائی سرت ز دلق کهن برآرد

تجرد اضطرار رنگی ندارد از اعتبار همت
چه غیرت ست اینکه خیر خود را ز جرگه مرد و زن برآرد

قدم بآهنگ کین فشردن ز عافیت نیست صرفه بردن
تفنگ قالب تهی نماید دمیکه دود از دهن برآرد

دماغ اهل صفا نه چیند بساط انداز خودفروشی
سحر محالست گر نفس را بدستگاه سخن برآرد

غبار اسباب چند پوشد صفای آئینه تجرد
کجاست عریانیی که ما را ز خجلت پیرهن برآرد

بآن صفا پخته است رنگم که بانی کارگاه قدرت
قلم بآئینه پاک سازد دمیکه تصویر من برآرد

نفس بصد یاس میگذارم دگر ز حالم مپرس بیدل
چو شمع رحمت بر اسیری که مرگ از سوختن برآرد

حکایت

ز گلزار معنی یقین پیشه
دوانید در نیستان ریشه

بگرداب زد موج اندیشه اش
گره گشت پیچیدن ریشه اش

جنون ها بسامان زنجیر یافت
خروش قیامت زمین گیر یافت

بهر گلزمین شوق سر داده بود
نهالیکه صد ناله آماده بود

ز هر عضوشان دسته بندی دگر
گره گشته چین کمندی دگر

بفتراک هر یک گره ناله
شرر وحشی برق دنباله

ولی هر قدر رنگ بینش گرفت
صدائی از آن بینوایان نجست

فرو رفت چون نی بجیب نیاز
که یارب چه سحرست این برگ و ساز

چه افسون درین پرده تاثیر کرد
که خاک این قدر ناله تسخیر کرد

ز قانون تحقیق بی قیل و قال
نوائی خیالی برافشاند بال

که اینجا غبار خم و پیچ نیست
بغیر از تحیر دگر هیچ نیست

شراری بدامان خس بسته اند
بدوش خیال نفس بسته اند

نه آشوب خاریست اینجا نه خس
همین ناله میروید از خاک بس

بقدر پرافشاندن فرصتی
کمین کرد در طبع ما حیرتی

که آیا مقیمیم یا میرویم
باین بیخودیها کجا میرویم

تحیر گرفتست دامان ما
که گردید دامن گریبان ما

مپندار بیدست و پا مانده ایم
زمانی بد اندیشه وامانده ایم

تامل گرد سازد وهم تست — بخود هر قدر واری وام تست — تامل اگر عقد ایجاد نیست — جهان نالهٔ و نالهٔ خرپا نیست
چو آهنگ بی تابی آید بپیش — بصد جا گریبانت آید بپیش — که یکدم بتحقیق خود ریشه کن — کجا بیروی سختی اندیشه کن

تامل بفکر خود افتاده است — **اشارت** — وگرنه صد سخت آزاده است
شبی داشتم سر زبانوی غم — درانداشه چون پیکر چنگ خم — که صبحی بتحقیق پیدا شود — در کعبه بحبت وجود شود
که از نالهٔ چون درد سر میزدم — بامید فال اثر میزدم — که از ناله در دل خلش دلم داشتم — نفس در غبار طلبش دلم داشتم
گهی همچو شبنم بذوق شهود — رخشم تحیر طلسم سجود — چو اهم گهی بی لب و بیزبان — زبیطاقتیهای دل سبحه خوان
تمنا نسیم گل جست وجو — طپیدن صدائی نیارد بدو — همه تن بزنگ زمین جبهه سا — سراپا چو افلاک دست دعا
مقیم کنار هوس تخت و توق — دو عالم بتسخیر آغوش شوق — درین حالت از خنگم آمد بگوش — نوائی کزو آب شد رنگ هوش
که ای سر بنقش دو یانگی — همه پرده ساز بیگانگی — چو آئینهٔ پنگ از پی پیش — مشو غافل از صورت حال خویش
فرو کش بجیب تامل سری — چه پرسی سراغ خود از دیگری — توئی قبلهٔ خود چو محرم شود — تو محراب خویشی اگر خم شوی

نکته عالمی بوضع خود خورسند است از احتساب نادانی مخل اوقات کس مباش جهانی سرگرم آتش سودهست بوعظ دم سردی آب تکلف مپاش اگر نفست اثری دارد صرف ارشاد خود کن تا پیش مردم هرزه درایاشی واگر نا لغت رساست بکشاد عقدهٔ خویش پردازتا راحت دیگران تخراشی پیداست که ناقص طبیعت را از ورق گردانی لیالی وایام تحصیل معنی کمال محالست یعنی هلال ابر دو صد سال ماه نتواند گردید وکودن طبیعت را بگردش ساغر او واز حصول نشار بزرگی دشوار کطفل اشک در هزار قرن به پیری نخواهد رسید

نظم
تو کار خویش کن اینجا تو ئی درمن نمیگنجد — گریبان عالمی دارد که در دامن نمیگنجد
به یکتائی ست ربط تار و پود بی نیازی را — که در آغوش چاک اینجا سر سوزن نمی گنجد
گر قتم نوبهاری پیش خود نشود نما سر کن — لباس آرائی نار تو در گلخن نمی گنجد

نکته لی مع الله وقت اشارهٔ کیفیتی ست از حضور احدیت حق که آن نشار ثبوت دوام ندارد مگر بعد دوم مطلق در تسخیر آباد واحدیت همان کیفیت معروف تجدد امثالست وهمان نشئه مقسوم ساغر احوال وانفعال گروهی که از مرز تحقیق جرعه نچشیده اند واز دور یقین دماغی نرسانیده حصول نشار در طبیعت تاک توهم کرده اند و بوی گل را در مزاج هوا بنگ آورده هر چند طراوت ظهور در تشنج تخالیف شرعیه معائنه میکنند از بیخبری دم بدم آن میکوشند و بآن که رونق هستی و حفظ مراتب آداب مشاهده می نمایند از تنگ حیا آزادی میفروشند غافل که این یک مشت خاک چقدر خونها خورده تا نفس آدمیتی بسته است واین یک نفس نسیم چه مقدار در ضبط کوشیده است تا بشکل حبابی پیوسته

نظم

جمعی از پیش خویش آگاهند — بر فلک رفته اند و در چاه اند — به سمنار سانده ظرف فسوغ
ملشت خورشید و ساغر ماهند — همچو فرزین بی کج خرامی جهل — همنان غریمت شاهند
بحر پیمای رشحهٔ شبنم — کوه پرواز ذرهٔ کاهند — تا نگردند خاک جادهٔ شرع

گر همه مترلند و گمراهند **غزل**

نشد آن که شعلهٔ حسنی بدل فسرده فسون کند — بزمین طپم بفلک دوم چه جنون کنم که جنون کند
بفسانهٔ هوس طرب متنی از خود یم و پر از طلب — چه دمد ز صنعت صفر فی بجز همینکه نازه فزون کند
بخیال گردش چشم او چمنیست صرف غبار من — که زدور اگر نظرے کنی ثمره کار بوقلمون کند
زجراحت دل ناتوان بخیال او ندهم نشان — که مباد آن کف نازنین به فسونش سابد خون کند
بچنین زبونی دست و دل ز صنائع الم خجل — گه سر حسنی اگرش وهم بهزار خانه ستون کند
کف پا عرج جبین شود تن خاک عرش برین شود — رود آنچنان وچنین شود که علاج همت دون کند
نه فسانه ساز حلاوتے نه ترانه مایهٔ عشرتے — به فسون پرده گوش ما چه امید بینه برون کند
ندهم ز قسمت خشک و تر به تردد هوس دگر — که نهال بخت سیه مگر گل آورد شبخون کند
چین تحیر بیدلم که سحاب رشحهٔ خامه اش — بتامل گهر افکند سر قطره که نگون کند

غزل جهان جنوانی بهار غفلت نرگس رماش دارد — ز هر بن مو بخواب نازیم و محمل ما قماش دارد
اگر دهم بوی شکوه بیرون ز رنگ تحقیق میچکد خون — بپرس از حال یاس مجنون دماغ گفتن تراش دارد
چو شد قبول اثر فراهم ز خاک گل میکند حنا هم — فلک دو روزی غبار ما هم ز بر پائی تو کاش دارد
کشاد و بند نقاب امکان به سعی بینش نگیر آسان — که رنگ هر گل درین گلستان به چیز دیگر تراش دارد
بگرد صد دشت و شتابی که قدر عجز رسا نیابی — سراز نفس سوختن نتابی بجز سرسیدن تلاش دارد
حذر ز تزویر زهد کیشان مخور فریب صفای ایشان — وضوع مکروه جامه ریشان هزار شاش و براش دارد
نشسته ام از لباس بیرون دگر چه لفظ و کدام مضمون — به خاشی نیز ساز مجنون هزار آهنگ فاش دارد
خلاصت بیدل ز تنگدستی بفکر روزی الم پرستے — چو کعبه هر کس بخوان هستی درین کشور آش دارد

حکایت

مجرد سر شتی کلوخی بدست — بارشاد او حل شود مشکلش — خبر یافت دانای وحدت نگاه
که جوشد گل معرفت در دلش — نه سیماب دارد خمار فسرح — مجرد شدن عین دانائی ست
جهانی درین زرم پستی قدح — نه نیرنگ حیرت فنی احمال ازو — به تجرید پیرانه سالی طلب
چو طالب نقاب تفحص کشود — بینداخت فی الحال از دست خویش — کرد پیش
سر راه صاحب کمال نشست — پیامش فرستاد کای مرد راه — صلاحست گل باغ تنهائی ست

زافشاندن کلفت برگ و بار
نشد نخل شوقش تسلی بهار
زگلزار تحقیق رنگی نیافت
بسویش چو گل سال دیگر شتافت

زدانا همان بود بازش جواب
که هست از دوئی در رهت پیچ و تاب
نهفته است چشم از غبار دوئی
غبار دوئی چون نماند توئی

شد این بار در چشم معنی نظر
ز مسئول سائل دوئی جلوه گر
تسلی ز آئینه اش رخ نمود
صفا جلوه شد زنگ گفت و شنود

بخود ساخت وز ما سوا رخ نیافت
ز خلق آنچه می خواست از خویش یافت
حبابست از بسکه داغ محیط
ز هر موج جوید سراغ محیط

سری گر کشد در گریبان خویش
به بیند همان گل بدامان خویش
به سعی طلب موج خاصیتی
اگر دارد امید جمعیتی

عبث مصدر درد سر میشود
بخود گر به پیچد گهر میشود
گهی بر زمین گاه بر آسمان
تماشا بذوق نگه پرفشان

نداند که این شیوه ناقص فن است
دو عالم مژه برهم آوردن است
نسیمی درین گلشن افشاند بال
که ای غافل از آب و رنگ کمال

چو گل نوبهاری کزو جوش تست
اگر غنچه کردی در آغوش تست
تامل درین صفحه کاف و نون
بصد رنگ خط مرکز آمد برون

که گر چشم شوخت معما شود
از و اسم تحقیق پیدا شود

حکایت

شبی روح منصورم آمد بخواب
تمنا به پرسش نمود اضطراب
که در خجلت آباد عجز وجود
نفس سرکش دعوی حق بود

محالست در دیده اعتبار
که گردد ز امکان وجوب آشکار
نیاید به تقیید اطلاق راست
نشاید ز می عالم تاک خواست

زمین آسمانی کند حیرتست
ره بحر ساحل زند خجلت است
تقدس زبان تنزه بیان
باین رنگ شد آگهی ترجمان

که ای پخته اعتبارات خام
مقید چه رنگست و مطلق کدام
ز ذات احد اسم چندی دمید
ز هر اسم کیفیتی شد پدید

صفائی کز اسما زند راه فهم
تو خواهی یقین بشمر خواه وهم
عیان نیست زین گفتگوئی هوس
بغیر از یقینی که وهم است و بس

چه اسم و صفت نغمه ساز غیب
تو هم غباری ز آواز غیب
جهانی ازین نغمه ممتاز شد
صدای جرس کاروان ساز شد

دمی کاین جرسها ز آواز ماند
همان شوخی کاروان باز ماند
ازان نغمه های خیال اعتبار
نوای ز منصوری آمد ببار

دو روز نفس شوخی اظهار بود
ز گرد من و ما نمودار بود
بیک بار حق گفتم و حق شدم
مقید ز خود رفت مطلق شدم

ازان معنی بی نشان دوریم
نبود است جز اسم منصوریم
نفس وار از امتحان دم زدم
هوس نسخه بود برهم زدم

تخیل زمانی زمانی گل افشاند و رفت
گلی در نظر رنگ گرداند و رفت
کنون امتیاز که من کیستم
کجایم چه بودم کیم چیستم

نگاهی که در وهم زار قیود
که میگفت منصور و حق گو که بود
بساطیکه تا دم زنی برهم است
همان اعتبارات بیش و کم است

غبار کز ارواح و اجسام بود
همین نام بود و همین نام بود
یقین دان که در عالم قیل و قال
بصد رنگ داری ظهور خیال

باسمیکه خود را توانی ستود
ز جیب همان جلوه گیرد نمود
درین بحر پر کسوت ما و تو
زبانهاست چون موج در گفتگو

ز هر موج پیداست شور دگر
ولی جمله از شور خود بیخبر
بوقت خموشی نماید عیان
که در کام دریاست چندین زبان

اگر شوق منصوریت نیست بیش
چه دریابی از شوخی راز خویش
به تحقیق این جلوه بی نشان
نگاهیست در چشم قربانیان

نکته معنی بپایان نسخه اسرار از معمای تامل لطیفه واشگافته اند و از قعر تفکر معانی خاصه دریافته که حصول مابین

دو عدم لفظ مع است و مراد ازین معیت امتیاز رب و مربوب یعنی فهم مرتبه دوئی و ادراک حقیقت منی و توئی است بحکم تمیز این مرتبه غیب مطلق را باشارت احدیت منصوب کرده اند و بواسطه ظهور این نتیجه از شهادت

اضافی عبارت واحدیت برآورده
یکتائی من کرد خیال دو عدم

رباعی
حق میگوید نه من ازل نی ابدم
جوشید مع از میان بغرض عدم
آن سوی شمار لاتعین احدم

نکته صحبت دانا در عالمی که معموری سوادش بغبار غفلت ست عطیه ایست غیبی و موانست عرفا در محفلیکه آرایش بکدورت نسیان است غنیمتی ست لاریبی جهانی بفکر تن پروریها مرده است ما حصل زندگی کراست و عالمی در شکنجه خودپرستی افسرده رهائی از چنگ طبیعت کجاست درین آئین از هجوم تاریکی دلهای شمع روشن نمی توان کرد و از غلبه بی اتفاقی طبائع مژگان بهم نمی توان آورد اینجا سودای خبث و غیبت دود دماغ کمالست و وسوسه حرص و حسد خسک پیراهن خیال تا چشم بالتفات هم کشوده اند آبروی مروتی که ندارند ریخته است و تا لب بحدیث موافقت باز کرده آید شیرازه اخلاصی که نه بسته اند گسیخته جمعیت ها پیش از تفرقه دام اندوه و کلفت و اختلاطها پیش از جدائی مایه یاس و ندامت ساز گفتگوها مربوط شکوه عمر و زید همت جست و جوها حاصل مکر و کید برین تقدیر بر مجمعی که احتمال جمعیتی توان یافت از ساز تفرقه آهنگ این مقام نباید اندیشید و در صحبتی که استشمام الفتی توان کرد از نتائج وحشت حصول این انجمن نمیتوان فهمید

غزل
در جهان خلق از هر خلقتی آدم کمست
باز در اصناف آدم آدم محرم کمست
بوی انسی در مزاج دهر نتوان یافتن
آن سوی این انجمن گویاش در عالم کمست
با چنین موجیکه عالم غرقه طوفان اوست
در جبین های مروت احتمال نم کمست
بسکه مردم تیغ در جیب نفس دزدیده اند
زخم چندانی که خواهی جمع کن مرهم کمست
حرف نامنظور دل یک نقطه هم بیش است و بس
معنی دلخواه گر صد نسخه باشد هم کمست
از ازل این بیش و کم دارد خروش امروز نیست
اینکه خواندم بیش بیش است آنکه گفتم کم کمست

غزل
چه رسد ز نشه معنوی بدماغ پیچش بیخبر
ز پری پیامی اگر کشی بدکان شیشه گران مبر
در اعتبار اگر زنی مگذر ز ساز فروتنی
که بکام حاصل مدعا بتلاش ریشه رسد ثمر
بوداع قافله هوس دل جمع فاقه کس تو بس
نگذشت محمل موج کس ز محیط جز به پل گهر
نگهیکه در چمن ادب هوس انتظار چه عبرتی
چو سحر ز چاک دل آب ده به گلیکه خنده زند بسر
چو سرشک تا نکشی تری مگذر ز جاده خودسری
ستم ست رنج قدم بری بخرام آبله در نظر
بشمار عیب گذشتگان مگشا ز هم لب تر زبان
اگر از حیا نگذشته بفسانه پرده کش مدر
هوس حلاوت این چمن نه سزد به جبهه گره زدن
بهوا چه خط که نمیکشد تری از طبیعت نیشکر
نرسید دامن همتی به تظلم غم بیکسی
زده ایم دست بریده بزمین چو نهاده بی کمر

سرو برگ فرصت آگهی همه سوخت غفلت گفتگو
چو چراغ انجمن نفس بفسانهٔ شب ما سحر

غم بی‌تمیزی عافیت بشود و ندهت هوش کس
بچه سنگ گویم از آمد و سر ناکشیده زبیر بر

به مقیکه تیغ استارتش کند امتحان جفاکشان
فگند جنون گذشتگی سر بیدل از همه بشتر

غزل تپ و تاب بیهده تا کجا بکشاد بال و پر از نفس
سر رشته وقف گره کنم ولی آورم شرر از نفس

بهزار کوچه شتافتم چه ترانه که نیافتم
رگے از اثر بنگافتم که رسد به بیشتر از نفس

غم زندگی بکجا برم ستم هوس به که نشمرم
چو حباب سر زه نشسته ام فشار چشم تر از نفس

سه و کار فطرت منفعل بخیال میکند م جمل
که چرا غبار گداز دل نگرفت شیشه گر از نفس

ز جنون فرصت پرفشان نزدودم آئینهٔ وفا
چو شراره داغم از آتشے که نگشت صرفه بر از نفس

تگ و تاز عرصهٔ بے نشان بخیال میرود م کسان
بهوا اگر ندهد عنان کجا رسد سحر از نفس

بغبار عالم و هم و ظن نرسید و گه کنے وطن
عبث انتظار عدم مده بشتاب بشتر از نفس

بدو دم تعلق آب و گل شود از حضور عدم خجل
که لباس طاقهٔ آئینه نبرد غسل سفر از نفس

ز ترانهٔ نے نوصه گر بخبر دش هزره گمان مبر
همه را بعالم بے اثریست در نظر از نفس

کلف تصور زندگی مفکن بگردن آ گهے
چه قدر سیه شود آئینه که بادهد خبر از نفس

مکنا چو بیدل بیخبر در هر ترانه بے اثر
بفشار لب بهم آنقدر که هوا رود بدر از نفس

حکایت

یکی بر در آشنائی رسید — بدنبش تمناش تحریک داد — مذا آمد از خلوت آشنا
نجا کش چو اشک از ادب برنهاد — که شمع وفای ترا دامنم — رفیق غم و عیش دیرینه ام
طلب پیشه شوق گفتا نم — که ای مدعی بگذر از ما چرا — اگر گل دگر داغ آئینه ام
دگر بار زان خلوت آمد صدا — عبث خویش را صید نخجیر ساز — نخواهد شد این در بروے تو باز
درین پرده یک نفس اگر شد قرار — چو لفظ از معانی نشیند برون — بحرآت حق عکس اثبات نیست
بجائی که تمثال وهم ست و بس — بوحدت سزاوار هم در کار نیست — تو من شو من با من تو این بود و نیست
بیازار شد اسلحے از بخیر — به آئینه داری چه پیما هوس — که دوئی خشک آمدش در نظر
ز اقبال پرسید کاری اوستاد — تو هم مخالف نوائے دوئیست — ز اجناس خلقیت یا فگر گ

حکایت

بخندید اقبال کاے بیخرد — بگو تا چه چیز انچنین بیضه داد — همانا که این بیضه ها ہاے گرگ
قضا کرد و در بیضه خر نهان — درین پرده حدس تو کو نیخرد — نه فیلست و نی گرگ تخم خروست
سر خشک مغزش بسود اکشید — هجوم پرافشانی طوطیان — که چون بشکند جمله بال و پرست
دل ابله از عرفش آمد بشور — دل ابله از عرفش آمد بشور — به تخم کدو پیش و طن کرد و مور
کدوئی بصد نرخ گوهر خرید — نهال هوس تا شود گلفشان — بشاخ بلند ش نشیند آسمان

شتاب هوس گشت خاکی درنگ — نه بوئی برافشاند از نخانه رنگ — ولی همچنان مے کشد انتظار
که تخم خرش طوطی آرد ببار — سحرگاهی از اقتضای شگفت — نسیمی بتندی وزیدن گرفت
کدوئی معلق ازان شد بباد — سبو دار از دوش شاخ او فتاد — فضا را یکے طوطی خوش نوا
دران سرزمین داشت سیر هوا — چو شور شکست کدو ساز شد — پرافشانی طوطی آواز شد
بیکبارگی ابله از خویش رفت — دل و دستش از یکدگر بیش رفت — گمانش یقین شد که از تخم خر
رم طوطیان میکشد بال و پر — قیاسش نقاب تسلی کشود — ولے عقل داند که حاصل چه بود

قباس خزان نیز بر بید هد — باین رنگ عرض اثر بید هد — **نکته** لبالغ عالم از در شستها

گو بهار ست انچه لب بر می آرد بدل گو بی باز میگردد و هر چه شوق می گستراند انفعال در مے نوردد و اینجا بی کدورت دلی که بمین اقبالش ادبار نا پسندی گرد سخن نگردد کراست و بی غبار آئینه که بفیض تقابلش نفس متهم سیاه کاری بر نیاید کجا کرد کلفت ناقبولیها سخن را در خاک می نشاند و عرق خجلت بے اثر بهانا له را در آهنگ می غلطاند اگر افهام خلائق جاده کجی می پیمود خاشی را بر سخن ترجیحے نمینمود و اگر اغراض بر طبایع مخالفت نیگماشت غرلت بر صحبت تفضلی نمیدشت شکایت این درد به کجا باید برد

والم این اندوه برکه باید شرد — **نظم** عندلیبے بهم نواے دگر — شکوه سر کرد کاے نوا پرور
شور زاغم درین چمن یارست — گفت خاموش زاغ بسیارست — عالم از جنس این خروش پرست
از نواهای هرزه گوش پرست — **نکته** حصول نغمت کمال بی وسائلت گر سنگے محال ست و

سیر ابی زلال جمعیت بی وسیله تشنه لبی سراب خیال هلال تا از خود تهی نگردید بآئینه داری آفتاب نرسید و صدف تا به پختگی سفال بر نیاید م آشفتگی از موج گوهر نه چیند حباب در کمین تشنگی استعداد دریا کشتی بهم میرساند و آئینه باندک پرواز از لمن آسمان را لقمه میگیرد اندیشه ظرفهای خالی نیکسر قابل پر کردن اند و جامهای لبریز یکدست فرو ریختن گران بهای جسم اگر بپایهٔ سبکروحی رسد از استعانت ریاضت بی نیاز شود و کدورتهای دل اگر آئینه دار صفا گردد بصیقل کاری خراش محنت بفیض دست از رغبت طعام در کشیدن ممکن نیست آدمی ملک بر نیاید و بدین دامن از غبار انتقال چیدن پستی فطرت مال عروج نکاشید سنگ را از پری در گذشتن نشئه پیمای حسن میناست و خاک را هم از گرانی بیرون تاختن بمعنائی لطافت هوا خلای معده در همه حال مستعد جذبهٔ کمالست و امتلا در جمیع اوقات مادهٔ

عشایان و انتقال نظم — گوشهٔ خالیست اینجا این گنج آوری — در و اعداد اقل از صفر حکم اکثری
فیض خواهی در و داع لقمه را کوتاه کن — چون صفا آئینه ات گیرد جهانی در نگری — معده خالی کن باوج عزت معنی بر آ

هست بیرون از دکان ما و تو این مینای ما | یک کشف دیوار بر روی دل از تعمیر خاک | آب شو ای بیخبر از خجلت تن پروری

نکته تا کرا بشکست خود بسته ره جنگ عالمی بر روی کشاده است و تا بچه طاقت در آستین شکسته خواش هزار ناخن بر پیش جگر اماده ضعف اختیاری سپر است در دفع بلیاب اضطرار دشکنجه ایست شبهای

غزل

حصار کار شنگ زان افت خمار | هر غباری که درین عرصه طوفان برخاست | همه از شوخی و بیباکی جولان برخاست
دام آسوده دلی خیز زمین گیری نیست | هدف خار شد آن پاک زدامان برخاست | امتحان چند ره وادی غفلت سپرد
گرد هر کاه که بر جاست پریشان برخاست | مشت خاکی و کمال توهمجو دست اینجا | این گل گردنت آخر بچه سامان برخاست
چشم پوشیده همان صافی آئینه لست | ورنه آفاق غبارست چو مژگان برخاست | غیر در محفل تحقیق نداری شرے
ای لبا شعله که مارا ز گریبان برخاست | تیره وارست فلک با تو قد افراخته است | علم فتح همانست که نتوان برخاست

غزل من دیر نشانی که کم ست مقصد عشق | بصد ادای خون نرسی مگر بزبان خنجر قاتلش
ستم ست ذوق گذشتنت ز غبار کوچه عاجزے | تری اگر نکند بخون ز شکست آبله کن گلش
بهزار یاس شکستگی زده ایم بر در عافیت | چو سفینه که شکستگی فکند بدامن ساحلش
خوشت آنکه خط لبسون کشی سر عقل غمزه بخون کشی | که مباد تنگ خون کشی ز تو هم حق و باطلش
بهشهید تیغ وفا کرا رسد از هوس دم همسرے | که گسیخت منطقه فلک ز شکوه زخم حمایلش
دل ذره تپ جست و جو سر مهر گرمے آرزو | چه هوس که تخته نیک بنگاه آئینه هائلش
بخیال آئینه دل از دو جهان شکستگی خجلتم | بچه جلوه ها شب خون برم که نفس شکسته بمقابلش
بهوای مطلب بے نشان چو سحر چه واکشم از نفس | که ز چاک پیرهن حیا عرقیست در دم سایلش
نه سرے که ساز جنون کنم نه دلیکه نالم و خون کنم | من منیوا چه فسون کنم که رود فراموشی از دلش
کسے از حقیقت بی اثر بچه آگهی دهدت خبر | بخلیکه داز سد نظر بطلب نرسد ناله بیدلش

غزل داشت پردازی عرض جوهر صفاے آئینه فرنگش
شکست زان چشم فتنه مائل غبار امکان بیال بسمل
بمژگان یکه نرگس او کند نگاهے ز گنج ابرو
چه سان ز خلوت برون خرامد نقاب نکشوده نازنینے
قبول نازش نه جنون کن سراز گداز جگر برون کن
اگر دو عالم غلو نماید بشوق بیحوست برنیاید
ز سیر گلزار چشم بستن کسے نشد محرم تسلے

دریغ فطرت نکرد کارے نبرد از ین انجمن شراری | تا ملم داشت شیشه داری زدم بوهمی بر پی سنگش
ز ساز عشق غرور ساغر هزار بیداد میکشد پس | تو از تمیز فضول بگذر شکست دل واند و تر نگش
بسی جولان هوش بیدل گشت پیدا سراغ قاتل | مگر ز پرواز رنگ بسمل رسی بفهم ز خدنگش

حکایت

که من بارها بیدرنگ و شتاب | فضولے بآئین کار آگهان | بلاف سخن بود گرم بیان
چو کشتی بصد آب کردم عبور | مدیها سفر کرده ام چون سحاب | بر سیم تجارت ز تزویک و دور
رسیدست از فکر معنی نظر | ز هر موج چندین بلا پیش دیده ام | بهره قطره چون موج پیچیده ام
درین نسخه حرفی بهفهمیده نیست | چو گرداب نقشم بگنج گهر | ز من معنی بحر پوشیده نیست
دگر جز رود مدگیست آنجا عیان | حبابی اگر چشم وا کرده است | نگاهم دران پرده جا کرده است
نعواص فهمیدنی ناخدا | منش با نفس دیده ام همعنان | بغیر از من این رمز طوفان ادا
درین عالم آب مستی اثر | بساحل پرستان چه رانی سخن | که دور ند از قعر اسرار من
چو موجم سماے دریا شگاف | ز هر قطره دارم سراغ گهر | کف دعویم خالیست از گذاف
که چون دیده در آب دارد وطن | یکی گفت ز ینجمله سیر و سفر | بگو تا ز ماهے چه دارے خبر
نفس کرده قلاب عجزش بکام | زوا عنت هم چون دلش پیرهن | سراپا زبان لیک خامش کلام
بر آشفت کا خر درین بحر ها | طپش آب کردند خون در تنش | نخون بسته بال و پر افشاندنش
چنین علم درس کدام مکتبست | همان ماهیم بود یکسر غذا | زماهی نشان جستن از ماهیست
چو سائل فوا ے عتابش شنید | ز بحر نیابم گهر جیدنست | ز ترکیب ماهی چه پرسیدنست
بعذرش چو ماهی زبان بر کشید | که من غافل از زحمت ماهیم
ازین کیسه بے نقد آگاهیم | شوم از نشان تو ماهی شناس
سزد گر بیان تو گیرم قیاس | غیانی که پوشش نه پهمیده است
سیاه و سفید جهان شعور | نگندست صد جا بساط ظهور | چه محرم شود گر نه بیند کسے
همه گر سپهرست پوشیده است | جهان از بد و نیک دارد بسے | بحکم ضرورت ز روے مثال
شناسائی از نیست دام تمیز | بدست تو عنقاست عصفور نیز | که دارد چو اشتر دو شاخ بلند
لب هر زه کوشد بصحبت سوال | گواهی همانست ای هوشمند | بخندند خلقے بران بوالفضول
کنون خویش را از غم آزاد کن | ببین اشتر و ماهی اسیاد کن | سر انجام رسوائی آورد و بار
که فی فرع بود و نه اصلش حصول | به تقلید مے رود و هے بکار | کمالات مردم ازین دستگیر
یقین شد که خر حرف نشنیده بود | چو ماهی شتر نیز کم دیده بود

عروج هوس زین سرپست گیر — جهان بسکه با وهم وظن روبروست — چو آئینهٔ تیره آشفته کوست

بحیرت رود از تماشا مپرس — جنون بی نقابست از ما مپرس

بیابان نوردی سیاحت شعار — حکایت

چو چیده شد مجلس اختلاط — بصاحبدلی گشت ناگه دوچار — پس از انقضای زمان نشاط

سزد گر کند ذات وحدت نشان — بپرسید کای سربسر احترام — سراغت کنم بعد ازین از چه نام

توانم ره از اسم بردن بذات — باسم خودم آشنا چون زبان — که در عالم جست وجوئی صفات

گر افسون و نیرنگ نامم مپرس — ز اصغای این نکته صاحب کمال — بلب داد رنگ بهار مقال

مگو نیم از اصطلاحات غیر — طلسم فریبم ز دامم مپرس — به کنهم سخن را محالست سیر

وجودم که نقشیست حیرت اثر — منم ذاتی انا سمای نشان — سبز از ادراک وصف و بیان

که داند عروج مقام مرا — چو از پرده چشم شد جلوه گر — کس از من نپرسید نام مرا

تقدس بهار کلام منست — در آئینهٔ وهم تمثال جسم — نگردیده ام پرتو انداز اسم

بصد تهتم داده رنج خطاب — همان دوده تنزیه بام منست — خلائق ز فهم کلام اکتساب

یکی خال پیدا شد آن یک عمو — برادر اخی و پدر پور خواند — ز اصل خودم هریکی دور ماند

زپیش خود اسمی تراشیده اند — که نامی شدم در خور فهم او — بخود نسبتی ظاهرم دیده اند

اگر از تحقق برآرم نفس — مرا هم ز تصدیق آن چاره نیست — ز طبیعیت مردمان چاره نیست

کنون مصلحت نیست افشای راز — نیاید ز من باور هیچ کس — چو قانون هستی چنین گشت ساز

یکی دوست خواندی یکی دشمنم — ولی من نه آنم نه آن من منم

نکته آنچه از نسخهٔ دل فهم کنی اگر همه نقطه ایست چون مردمک طوفانش از جا نمی برد و سر چه از خارج جمع نمائی هر چند فرتهاست در چشم کشودنی چون مژه بر هم می خورد زینهار با گفتگوی منتخب عالم خون گیری تا هم چو عوام در شکنجهٔ رسم زندهٔ نمیری محیط بی نیازی ازان مژه است که قطره های بی سر و پا احرام جمعیت گوهر بندد یا موجهای آرمیده بسلسلهٔ عرض مینائی پیوندد بسبب وقوع اتفاق سوجیکه سر از موافقت امثال خود بکشید صدر آرائی دستگاه گوهر شش مسلم گردید و قطره که قدر تنهائی نشناخت اجزای جمعیت خود پامال هجوم موجها ساخت

نظم

محرم لیلی رباب شوق بر محمل نبرد — چشم خودبین زحمت اندیشهٔ باطل نبرد

سعی ما در منزل از غفلت بیابان گم نماند — سیر معنی از خم و پیچ عبارت فارغ است — قاصد ملک تقدس رنج آب و گل نبرد

رهزن تحقیق ست و تبعیت عادت و رسوم ملل سر منزل توفیق اکثر استعدادها در حجاب قوه از فعل

محروم ماند و یکی از انها عنان خیال بعرصهٔ وقوع نگرداند فرصت سرانوآن قدر دور ساخته که بسعی دستهای برهم سوده آوازش توان داد و کلفت تضیع اوقات بروی حقیقت دیواری بر بنیاد وده که بچاکهای گریبان ندامت راهی توان کشاد جمعیت دل بشرط غربت همه را میسرست اگر همصحبتان معذور دانند بمطالعهٔ نسخهٔ تسلی هر کس در بغل دارد اگر همدرسان بحال خود واگذارند آب در هر طبیعیکه راه یافت مائل تکلیف نمی نمودنست آتش بر هر مزاجیکه غالب افتاد سرگرم دکان حرارت کشودن دریان را حکم تسلط رسوم سر از جیب بر نیاورد ذوق خروش ناقوس غوطه خوارایست و سجدهٔ یار اسر حساب ادراک نفس ناگردیده همان تعلقه سبحه شماری نه برهمن را از کشاکش دام اختلاط زنار تعلق گسستن تا تامل کوشد که ناقوسی دیرستان فطرت چه آهنگ دارد و شیخ را از آفات رجوع خلق بحجاب تمنای گرستن تا فهم نماید که لبیک طپیدن نگاه کعبهٔ دل چه سبحه شمردن ناچار نقد یکه در گرد خویش نه بست انداز کیسه غیر شمار زندو سر بگریبان بخیال خود ندزدیده انداز گریبان دیگران برسے آرند از غلغل آباد آفتکدهٔ این و آن گم در نیاه خاموشی گرزیی تابی تقلید زبانها حرفی توانی فهمید و از صدمهٔ زار غوغای ستان و هم و ظن گوشش التجا بگیری تا از پردهٔ

غزل

غیب نوائی قوانی تشنید نظم — انگاری غیر باش تصدیق است — واگر دمبدل دلیل توفیق است

تهیت خلق از حقت باطل کرد — ترک تقلید گیر تحقیق است

مقصد عالمی ز تلاش هرزه قدم غلط — ته پاست کعبه و دیر اگر نکنیم راه عدم غلط

بگمار سد پی لشکری اگر کند نشان علم غلط — نرسید مخبر زندگی به ثبوت محکمهٔ یقین

نصفای شیشه طلب پری که ز رهبی آن تعین بی — تو ز آب بی رنگی تری من ز تست هر دو بهم غلط

چه حلیکه شد ز تامل تو کشاد آئینه هم غلط — ز تنیر جاده و منزلست الم تردد و نیک و بد

من و ما مکتب آب و گل ستمست اگر کند تحمل — به ندامت ابدی کش سبقی که گشته دوم غلط

چو نقوش یعنی روشنی که شود بکاغذم غلط — اگر آبم آب خم گهر و گر آتش آتش رنگ زر

من بیدل از نقد ز جنون بخیال هرزه نمیدانم — رقم جریده ها غلط ست اگر نکنم غلط

غزل

رنج شد نگین تو هر چیکه بخیال ما نکند عرق — که دل از پلپش نگداز د و نگه از حیا نکند عرق

به نیاز تحفه یکدلی سبقی نبرده ام ز وفا — که ز گرمجوشی خون من بگفت حنا نکند عرق

بلبم ز حاجت ناز و اگر هی ستم زده حیا — سر رشته گله وا کنم اگر آشنا نکند عرق

بهار رنگ و هوای گل نگه ستم زده اشک شد — کسی اینقدر که بی هوس بدود و چرا نکند عرق

تپ و تاب هستی منفعل سر شمع بسته بدوش من — نگشاید از دم تیغ هم گرهے که وا نکند عرق

الم تر و سرنگون ز تری چسان بردم برون
چو سحاب معبد آرزو دهدم نوید چه آبرو
چه قدر ز کوشش مدعا نظر انتظار خجالتم
به نفس رسیده از عدم چو سحر بجبهه شبنمی
ز نیاز بیدل و ناز او ندهد تفاوت ما و تو

چو قدم نمی سپرم رهی که نشان ما نکند عرق
اگر از بلندی دست من اثر دعا نکند عرق
که بخاک هم نرسم چو اشک اگرم وفا نکند عرق
خجلست زندگی از کسی که درین هوا نکند عرق
اگر از طبیعت منفعل ز خودم جدا نکند عرق

حکایت

لبی در تبسم چو فیض سحر
زجاج ست بیننده رنگ حال
چسان دیدی احوال خلق بطون
چنین گفت دانای روشن جواب
نه اینجا کسی برد رنگ اثر

حکایت

که شور سخن پر مکرر شدست
بغیر از سخن حرف دیگر مگو
سخن بر لبت پشت پا میزند
وگرنه سخن جان اسرار تست
چه جان بلکه جان آفرین ست و بس
همه رفته اند و سخن مانده است
بفکر مخارج اگر جست و جوست
که وهم است جز اجتماع حروف
بسر رشته وهم دیگر مپیچ
شبی در طرب گاه فکر سخن
در آئینه ام جلوه شوق چیست
شدم تا در آن قطره چاک افگنم

بزرگی ز خلق جهان منزوی
نگاهی چو خورشید عالی نظر
یقین باقی و رفته وهم از میان
که ای در فن معنوی ذوفنون
چه رنگست گلهای اسرار را
نه آنجا کسی داشت از ما خبر
کسی غیر ما واقف ما نشد
به تقلید می خواند افسانه
یکی گفت اگر مردی ای اهل خو
بسعی خموشی بمیری مگر
وداعش مگر تلخی اظهار تست
چو مردان تهی گشت جای سخن
بعالم نه مرد و نه زن مانده است
بغیر از سخن چیست آنجا رقم
باین درس فهمت ندارد وقوف
که گر چشم داری منم بی نقاب

اشارت

در دل زدم کاندرین خانه کیست
بطوفان معنی درون و برون

بخوابش نمودار شد مولوی
خیال حسد محو انوار جان
کشود از ادب قفل درج سوال
چه صوتست در پرده این نار را
که عقبی چو دنیاست نقش بر آب
شریکی درین بزم پیدا نشد
ز تحقیق اسرار بیگانه
دل از گفت و گو ها مکدر شدست
محالست ازین جلوه پوشی نظر
که سازت درین نوا می زند
کدام ست جان آشنای سخن
نفسهای رحمانی اینست و بس
بفهمی اگر رمز لوح و قلم
الف اول و واو در آخر اوست
حقیقت درین پرده آرد خطاب
که غیر از سخن در جهان نیست هیچ
به تحقیق پیچیده اسرار من
نمودار شد قطره وار ز خون
سخن گفت آهسته اینجا منم

نکته سمع این محفل از پهلوی چرب غذای شعله جفاست و حباب این دریا از پیکر بالیده

مهیای آغوش فنا پرخواری اگر در طلب معنوی خلل نیفگند و علل صوری نیارد هر چند مانع سکر وحی نگردد دست از گرانی اعضا بر ندارد و بیماری جوع بیک لقمه علاج پذیرد و فساد سیری جز به فصد و جلاب رنگ اصلاح نگیرد پس با تشنگی بساز تا بطوفان آب نشتر نروی و با گرسنگی پرداز تا مقیم مزبله نشوی **رباعی**

بر زور نیازی که زبون سازندت
گردن نفرازی که ببیند ازندت
ای قلب بلای امتحان در پیش است
بگداز از آن پیش که بگدازندت

نکته زبان لاف را آنقدر آب ندهی که طبیعت از انفعال عدم صورت بدامن تری آویزد و گردن دعوی آنهمه نیفرازی که تنگی گریبان طاقت چاک رسوائی انگیزد قماش آشنایان کارگاه انصاف بسعی نفس درازی کلاوه انکار بر ماثوره جولاهه نه بسته اند و بیوقوف سر رشته تار و پود سینه دوزی چون ما کوچپ و راست نه خسته اند یعنی در هر امر که عجز قدرت خود مشاهده نموده اند بعرض انکار آن لب جرات نکشوده اند خود فردوس این بازار را بر حرف بیمغز تنیدن دکان بجوز پوچ آراستن و مدعی این عرصه را بقوت عبارت بیرون تاختن به نیام بی تیغ مبارز خواستن **رباعی**

گر مرد رهی ز طبع خود کام برآ
از پیچ و خم وسوسه خام برآ
ای منکر کیفیت پرواز مگس
بی زینه تو نیز تا سر بام برآ

غزل گهری محیط تقدسی مکن آبروی حیا سبک
چو حباب حیف اگر شوی ز غرور سر بهوا سبک
نه سزد ز مسند سیم و زر بوقار غره نشستنت
که زمانه میکشد آخرش چو گلیم از ته پا سبک
ز ترنم نی و ارغنون بدل گرفته مخوان فسون
که ز سنگ دامن بی ستون نکند کسی به صدا سبک
همه گر بناله علم کشی و گر اشک گردی و نم کشی
به ترازوی که ستمکشی نشود بغیر جزا سبک
بعلاج ننگ فسردگی نفسی ز تنگی دل برآ
که چو سنگ رنگ گرانیت نشود مگر بخلا سبک
کند احتیاجت اگر هدف مکشای لب مفراز کف
که وقار گوهر آن صدف نکنی بدست دعا سبک
غم بی ثباتی کاروان همه کرد بر دل ما گران
به کجاست جنسی ازین دکان که شود ببانگ درا سبک
مخروش خواجه بکر و فر که ندارد این همه آن قدر
دو سه گام آخر ازین گذر تو گران قدم زن و پا سبک
اگرت به منظر بی نشان دم همتی بکشد عنان
چو سحر به جنبش یک نفس ز هزار زینه برآ سبک
ز گرانی سر آرزو شده خلق غرقه های و هو
تو اگر تهی کنی این کدو شود اتفاق شنا سبک
نکشید بیدل ازین چمن عرق خجالت پر زدن
چو غبار بی نم هرزه فن نشود چرا همه جا سبک

غزل دل آرمیده بخون مکش ز فسون رنگ و هوای گل
ستمست غنچه این چمن مژه وا کند بصدای گل
به حدیقه که بتبسمت فگند بساط شگفتگی
مگر از حیا عرقی کند که رسد بخنده دعای گل
به فروغ شمع صد انجمن سحریست مائل این چمن
چو گلیم از بر و دوش من نکشید سایه ز پای گل

چمنیست عالم کبریا بری از کدورت ماسوی
نشود تهی بگمان ما ز هجوم رنگ تو جای گل

زبلند و پست بساط رنگ اثری نزد در آگهی
که چه یافت سبزه کلاه سر و چه دوخت خنده قبای گل

چمن اثر ز نظر نهان بماثرت که کشد عنان
ز بهار می طلبی نشان مگذر ز آئینه های گل

قدحی شکسته فرصتت چه قدر شراب نفس کشد
بخمیر طینت سنگ هم زده اند آب بقای گل

تو بدستگاه چه آبرو ز طرب وفا کنی آرزو
که نساخت کاسهٔ رنگ و بو به مزاج خنده گدای گل

بخیال غنچه نشسته ام بخیال آئینه بسته ام
ز دل شکسته کجا روم چو بهارم آبله پای گل

بگذشت خلقی ازین چمن به نکوئی قدح طرب
تو هم آبگینه بخاک نه که خم ست طاق و بنای گل

نه دوی چو بیدل بنجر دم پیری از پی کر و فر
که تهیست قافلهٔ سحر ز متاع رنگ و درای گل

حکایت

رها کرد دلدوز تیری ز شست
بدشتی یکی از شکار افگنان
پی صید کرد آهوی را نشان

نیفتادش آهوی مطلب بدام
که چون استخوانش بپهلو نشست
ولیکن نشد کار صیدش تمام

بره بود از خون صیدش چراغ
گذشت آهو از دیده اش چون نگاه
جوان شد چو اشک از پیش سر براه

قضا را بسر وقت مردی رسید
دهد رنگ از نکهت گل سراغ
بذوق طلب هر طرف میدوید

پلنگ سوار بیابان راز
که چون چرخ در جیب خود داشت سیر
برون بود ز آئینه اش گرد غیر

فرو رفته در خویش چون کوهسار
نهنگ محیط دو عالم گداز
به تمکین معنی جهان وقار

بگفت ایکه بر خویش پیچیده
کدورت نگردیده پیرامنش
بدامان صحرا کره دامنش

شکستی ست در رنگ آئینه اش
درین رهگذر آهوی دیده
که زخمیست گل کرد در سینه اش

یقین دان که تیر خیالت خطاست
برآورد سر مرد معنی کمال
که ای وهم صیاد دام خیال

مگر اعتبار خیالات خام
وگرنه درین دشت آهو کجاست
درینجا نه صیدیست نی دانه دام

بهر جا نظر خیرگی میکند
چو آئینهٔ هوش گیرد غبار
رم آهوان می شود آشکار

وقوع خیالی محالست و بس
صف جلوه ها تیرگی میکند
اگر هست آهو خیالست و بس

اشارت

من این جست و جوها نمودم بسی
ندیدم درین دشت جز خود کسی

چیست آدم تجلی ادراک
عشق از مشت خاک آدم ریخت
آنقدر خون که رنگ عالم ریخت

الف افتاده علت دم او
یعنی آن فهم معنی لولاک
احدیت را بنای محکم او

منم آن ختم خلقت عالم
دال او مغز اول و انجام
که در و وجد وحدتست تمام

این بود لفظ و معنی آدم

حکایت

کودکی نان بدست بازی داشت
بر لب چاه لابه سازی داشت
رفت ناگاه پنجه اش بگشاد

نان برنگ صدف در آب افتاد
گریه برداشت طفل بازی کوش
اضطرابش گرفت در آغوش

داد چون موج داد نالیدن
غوطه زد چون گهر به غلطیدن
همچو اشکیکه از بن مژه ریخت

در کنار پدر طپش انگیخت
چون پدر رمز اضطراب شگافت
کف خالیش جای نان دریافت

گفت نان از کفت که غارت کرد
طفل سوی چهش اشارت کرد
مرد آشفت و رفت بر سر چاه

کرد ز آشفتگی در آب نگاه
تا تامل بطبع آب گماشت
عکس آئینه در مقابل داشت

بانگ بر عکس زد که ای ابلیس
گه خوری به که نان باین تلبیس
شرم دار از خود ای خسیس دغل

که ز اطفال نان بری به حیل
آب در خنده آمد از لب چاه
کای ز خویشت بروی غیر نگاه

از تو با تست التفات و عتاب
ورنه در آب نیست غیر از آب
طفل وهمت باین فسون پرداخت

که ترا از تو در گمان انداخت
زین شعوریکه در نظر داری
هرچه گوئی بخود سزاواری

چند با خود خطاب شرم کنی
به که خود را چو آب نرم کنی
تا چو آبت همه زلال شود

عکس و آئینه یک جمال شود
نکته عارفی داشت درس نسخه دید
سائلی معنی حیا پرسید

گفت در خود نگاه در دیدن
یعنی از غیر چشم پوشیدن

نکته افعال مردان را بر مقدمه اقوال شان حکم شمشیر نگاه می یابد که تا به حریف مقابل برسد مژگان دست بر هوا نیارد و چون ناوک شست صاف تا به نشان گردی نکند گوشها بامتیاز صدای زه نپردازد معنی این نسخه بیانی نیست بهوس قیل و قال ورق گردان تشویش زبان مباش و آهنگ این ساز زیر و بمی نمی خواهد به نفس آرائی حرف و صوت پردهٔ نای گلو مخراش بفتوای انصاف زمین گیران امتحان گاه طاقت اگر سراپا تسلیم نیستی نتوانند گردید باری آنقدر خاک کردند که زبان دعوی در سرمه توانند خوابانید در عالم ناتوانی جرات عبارت ژاژخائی ست و در مقام عاجزی شوخی عربده بیحیائی

غزل

آنها که چشم بر گل تحقیق وا کنند
از هرچه فهم رنگ نگیرد حیا کنند
در مبحثی که غیر خموشی علاج نیست

پر هرزه است تکیه بچون و چرا کنند
عریان تنان بمعرض انکار پیرهن
تصویر جامه که ندارد قبا کنند

شور غبار ما ز نفس هم فزون ترست
چون سرمه چند نفی عروج صدا کنند
زین نارسائی که بخود هم نمیرسید

پرواز تا کی آن طرف کبریا کنند
جولانگه خیال جهان جای خنده است
لنگان دمیکه طعنهٔ وضع عصا کنند

خلقی درین جنون کده دارد گمان هوش
تا محرم یقین بحقیقت کرا کنند

نکته کمال الهی که جامع حقیقت جلال و جمال است و در مجازستان عالم کون هرچه به نشه ظهور رسیده بمقتضای غلبهٔ یکی از هر دو صفت

که ظاهر و باطن یکدیگر ند باهمی خاص ممتاز گردیده یعنی در مرتبهٔ که فروغ هدایتی بانجمن آرائی تشخص عیان
پرداخته است جوهر شناس آثار فطرت باعتبار نبوت که جمال معنویست موسومش ساخته و در مقابلیکه
کرامت قدردانی با وجود استعداد هدایت بی تعینی افتاده است معمای امتیازش باسم ولایت که
جلال حقیقی ست واکشاده در آئینهٔ انوار ولایت صورت خود بمعنی قدرت جلال مضمرست بی توهم
موهومی و در نسخهٔ آثار نبوت معنی دعوت یعنی عرض جمال مستتر بی خانهٔ معدومی تشخص استعداد نبوت تا باو
دعوت خلق بنسبت نثار ولایت دارد و شاهد اقتدار ولایت هرگاه خلعت تفویض هدایت بے پوشد
سراز جیب نبوت برمی آرد پس ولایت را در حالت اخفای جمال لفظ معنی نبوت تصور کردنست و نبوت را
در معرض استتار جلال همچنان عرض جوهر ولایت بخیال آوردن تصرف این دو کیفیت بر نگ صورت
و معنی لازال در مزاج اعیان ساریست و قدرت این دو موج چون حقیقت روز و شب بی تعطیل و
توقف در محیط امکان جاری ازین دفتر بغور هر نقطه که پردازند سواد اعظمی است دقیق و ازین ساغر بگنه
هر قطره که وارسند محیط حیرتیست عمیق و در بستان تحقیق بے تامل مطلع و مقطع جهل و آگاهی سواد خط
پرکار روش است و در دستگاه یقین بے ملاحظه پشت و روی رنگ صفا مضمون صحیفه عینک نیرنگ

قطعه

در بهار ما چگیها رنگ مضمون گلست
ناگهان چون پیرهن بیرون دهد آهنگ شد
دیدهٔ پوشیده با خود داشت سیر وحدتے
بال و پر هم برهجوم بیضه خواهد تنگ شد
هیچ سنگے در ره جولان این معنی نبود
حسن بیرنگ من بنجیر آئینه بجنگم
تهمت آلود هوسها دولتی نیست محبت
چشم نگشود و درین بزم گل خواب ندیدم
طرفے از شوق نبستم چه بدنیا چه بعقبا
جوهر آئینه دارد پر پرواز خدنگم
عالمی شد چو سحر بے سر و برجوی من
کلک تصویر توام در من هر هوست فرنگم
میکشد محمل بیطاقتی شمع تحیر

چون تنگ شفق موج زگل ریز شفق رنگ شد
شوخی ز نگار گر چه پرده ردی صفاست
تا خرده دا کرد کثر تحانه نیرنگ شد
ظاهر اینجا باطن ست و باطن اینجا ظاهر است
کوشش پا پای در دامن کشید و تنگ شد
شوخیم خرعرق شرم درین باغ چه دارد
عکس او گفتم از آئینه زدودند چو رنگم
زین بیابان بگه تدبیر شوم رام تسلی
بجهان داد افگند نشاد دل تنگم
دردست تا نشوم منفعل ساز فشردن
دهن نازکه دارد سکون آرائی رنگم
شور موج خط از مائده تشویش کرد او
بیدل آئینه صد رنگ شکایت رنگم

آن همه اگر خاموشی محو نقاب تار بود
چون برون جوشید صافی پرده دار رنگ شد
بر پراشانی نرسنا بیضه تنگی میکند
هوش حیرانم چرا در فهم معنی دنگ شد

غزل

از نگجا دهم دورنگی تبلیغ ریخته نگم
همچو شبنم گل حیرت چمن آئینه رنگم
شیشه بر سنگ دم لیک ز شکستی غفلت
هست هر ذره خنون خشمگی از داغ بنگم
توان کرد بین تخجر مگر صید تحیر
چون نفس کاش بپالیکه عنان نیست بلنگم
بی نیازم ز صنعتخانه نیرنگ و عالم
عافیت دولتی ار آسته در کام نهنگم

غزل

تو کریم مطلق و من گدا چه کنی خرا بنیکه نخوانیم
درد یگرے نباکه من بکجا روم چو برانیم
کسے از محیط عدم گران چه ز قطره واطلبد نشان
زخودم ببرده آنچنان که دگر بخود نرسانیم
به کجاست آنقدم بقا که تا ملے کنم وفا
عرق خجالت فرصتم نم انفعال زبانیم
به فسردنم همه تن الم به تردد آبله در تدم
چو غبار داغ نشستنم چو شرر شتاب روانیم
سحر طلسم موا نفس همه جاست منفعل هوس
چه تند رعرق کنم نفس که نشنیده ایم نه دانیم
ز کدورت من و پارسم غم بار دل به که نشمرم
ستمت سنگ ترازوے که نفس نکشد ز گرانیم
ز حضور پیرم آن قدر اثر امتحان قبول در
که رساند بر در نیستی خم پشت پاے جوانیم
نه به نقش بسته مشوشم نه بحرف ساخته سر خوشم
نفسے بیاد تو میکشم چه عبارت و چه معانیم
همه عمر هرزه دویده ام نخجل کنون که خمیده ام
من اگر بحلقه نتنیده ام تو برون در نبشانیم
ز طنین پیشه بے نفس خجل ست بیدل عاجز
بکجا یم و چیم کیم که تو خبر بنا له ندانیم

اشارت

ای توهم غبار دشت و چمن
گرد اندیشه نفس وطنے
این وطن بر بهر پراشانی
نه بصحرائی و نه در چمنے
وطنی گشته است زیر و زبر
بنفس بخیه جنون خیال
از نفس تا رسی بگرد اثر
بالنفس میروی دمی آئی
این نفس گرد وحشت سحر ست
هر طرف بال و هم یکشانی
کرد اندیشه گر یاسائی
که درین عرصه خیال قضا
زره ها ز پس پراشانی
بهوا بسته ایم همه
نه زدام و قفس نشان دارم
رنگهای شکسته ایم همه
قفس و آشیان ما پلش ست
اگر این جهد اختیاری ماست
جوهر جیم و جان ما پلش ست
داغ بی آشیانی از پر واز
تا کی باشد این پلش بے
چند بینیم امید یاس طراز
حسن تحقیق رنگ آئینه بخت
فرهٔ جیب امتیاز رنگ فت
گرد اندیشه بسکه حیرت بخت
بخیه داری بروے کار افتاد
کر بوهمی تنیده ایم همه
نغمه گشت و برون تار افتاد
فقط انتخاب نسخه اوهم
گردش رنگ عالم تصویر
غیر مائیست در قلمرو فهم
از چه تب میتوان گرفت حنا
آفتابی ز پرده تا فتهٔ ست
جستن نبض موجها شتاب
پرتو علمی نشانی و دس
چیست آن آفتاب شعله نفس
ذره این ساز بیسر و پائی
گر نباشد فروغ علم عیان
رنگ او کجاست نشان
چه خیالست ما و پیدائی
ذره را نام کو کجاست نشان
عدم آئینه است ما تمثال
هر چه گل کرده ایم منتنیم
در دل تا که هستے دایم
هوسی نیز دیپی بخیال
در عدم نازهستی دایم
بهوای طلبی کجاست وطن
تنگ دار غبار ویرانی
چیدهٔ دام و در نشاندن بال
این نفس آشیان و وطن سفر ست
عمر ها شد بخون طپیدن ما
نه سراغی ز آشیان دارم
سعی محروم ضبط خویش چرا ست
مرکز پیچ قتاب بے سببی
مز عرعرفانی یقین دریافت
پیچ بر پیچ چیده ایم همه
بچه وحشت کند کسی تقصیر
رنز موهومی تنگافته است
چه خیالست ما و پیدائی
هر چه گل کرده ایم منتنیم
هوسی نیز دیپی بخیال

که ظاهر و باطن یکدیگر ندیدند باهمی خاص ممتاز گردیده یعنی در مرتبهٔ که فروغ هدایتی بانجمن آرائی نسق عیان پرداخته است جوهرشناس آثار فطرت باعتبار نبوت که جمال معنویست موسومش ساخته و در مقابلگیه که لمعهٔ قدردانی باوجود استعداد هدایت بی تعینی افتاده است سمای امتیازش باسم ولایت که جلال حقیقی ست واکشاده و در آئینهٔ انوار ولایت صورت خدا به بمعنی قدرت جلال مضمرست بی توهم موهومی و در نسخهٔ آثار نبوت معنی دعوت یعنی عرض جمال مستتر بی شائبهٔ معدومی شخص استعداد و نبوت تا باهوّ دعوت خلق بنسبت نشاء ولایت دارد و شاهد اقتدار ولایت هرگاه خلعت تفویض هدایت مے پوشد سراز جیب نبوت برمی آرد پس ولایت را در حالت اختفای جمال لفظ معنی نبوت تصور کردنست و نبوت را در معرض اشتهار جلال همچنان عرض جوهر ولایت بخیال آوردن تصرف این دو کیفیت رنگ صورت و معنی لازال در مزاج اعیان ساریست و قدرت این دو موج چون حقیقت روز و شب بی تعطیل و توقف در محیط امکان جاری ازین دفتر مغور هر نقطه که بپردازند سواد اعظمی است دقیق و ازین ساغر بگنه هر قطره که وارسند محیط حیرتیست عمیق و در بستان تحقیق بی تامل مطلع و مقطع جهل و آگاهی سواد خط یکدگر روشن است و در دستگاه یقین بی ملاحظه پشت و روی رنگ صفا مضمون صحیفهٔ عینک بینین

قطعه

دیدهٔ پوشیده با خود داشت سیر وحدتے
تا گمان چون پیرهن بیرون نیاید آهنگ شد

بال و پر هم بیجوم بیضه خواهد تنگ شد
جوهر آئینه دار پرواز خندنگم

هیچ سنگے در ره جولان این معنی نبود
عالمی شد چو سحر بے سر بیجوی من

حسن بیرنگ من بیخبر آئینه بجنگم
کلک تصویر تو ام در بن هر موست فرنگم

تهمت آلود هوسهاے دوئی نیست محبت
سیکشد محمل بیطاقتی اشکم تخیله

چشم نگشود در بن بزم مگر خواب برنگم
چون شکفتن موج زد گل ز بریشم رنگ شد

طرفے از شوق نبستم چه بدنیا چه بعقبے
آن صدا گر خاموشی محو تقاضا تار بود

شوخی زنگار گرچه پرده روی صفاست
چون بردن جوشید صافی پرده دار رنگ شد

تا شره وا کرد کثرتخانهٔ نیرنگ شد
برپرافشانی نه تنها بیضه تنگی میکند

ظاهر اینجا باطن ست و باطن اینجا ظاهر است
هوش حیرانم چرا در فهم معنی دنگ شد

کوشش پاپای در دامن کشید و لنگ شد
غزل

شوخیم خرعرق شرم درین باغ چه دارد
همچو شبنم گل حیرت چمن آئینه رنگم

عکس او گفتم از آئینه زدودند چو زنگم
شیشه بر سنگ دم لبک ز سنگینی غفلت

زین بیابان بچه تدبیر شوم رام تسلی
هست هر ذره جنون خشکی از داغ پلنگم

بجهان دگر افگند نشاء دل تنگم
توان کرد باین عجز مگر صید تحیر

دررت تا نشوم منفعل ساز فشردن
چون نفس کاش بپاکیزه عنان نیست بلنگم

دامن ناز که دارد شکن آرائی رنگم
بی نیازم ز صنعخانهٔ نیرنگ دعالم

شور موج خط افسانهٔ تشویش کرد رو
عافیت دوری از آسوده درکام نهنگم

بیدل آئینه صد رنگ شناسیست درنگم

غزل

تو کریم مطلق و من گدا چه کنی خزانیکه نخوانیم
در دیگرے بنماکه من بکجا روم چو برانیم

کسے از محیط عدم گران چه نقطره واطلبد نشان
زخودم ببرده آنچنان که دگر بخود نرسانیم

به کجاست آنقدم بقا که تاملے کندم وفا
عرق خجالت فرصتم نم انفعال زبانیم

به فسردنم همه تن الم به تردد آبله درشدم
چو غبار داغ نشستنم چو سرشک ننگ روانیم

سحر طلسم موا نفس همه جاست منزل هوس
چه قدر عرق کندم نفس که بنشمنے لستانیم

ز کدورت من و بارم غم بادل به که بشمرم
ستمت سنگ ترازوے که نفس کشد زگرانیم

ز حضور پیرم آن قدر اثر امتحان قبول ورد
که رساند بر در نیستی خم پشت پاے جوانیم

نه به نقش بسته مشوشم نه بحرف ساخته سرخوشم
نفسے بیاد تو میکشم چه عبارت دچه معانیم

همه عمر هرزه دویده ام خجلم کنون که خمیده ام
من اگر بحلقه نمیده ام تو برون در بنشانیم

ز تلنین پیشه بے نفس خجل ست بیدل ابجگیر
بکجایم و چیم کیم که تو خبر بنا له ندانیم

اشارت

ای توهم غبار دشت و چمن
گرد اندیشه النفس دلمنے
این دلمن را بهر پرافشانی
همهوای طی کجاست دهن

نه بصحرائی و نه در چمنے
وطنی گشته ست زیر و زبر
بنفس نخجیه جنون خیال
تنگ دار غبار ویرانی

از نفس تا رسی بگرد اثر
بالنفس میروی دمی آنرا
این نفس گرد وحشت سحرست
جیده دام در فشاندن بال

هر طرف بال و هم بگشائی
گرد اندیشه گر بیاسائی
که درین عرصه خیال فنا
این نفس آشیان و وطن سفرست

زره ها ز بس پرافشانی
همهوار بسته ایم همه
نه زدام و قفس نشان دارم
عمرها شد بخون طپیدن ما

رنگهای شکسته ایم همه
قفس آشیان ما بلبش ست
اگر این جهد اختیاری ماست
نه سراغی ز آشیان دارم

جوهر جیم و جان ما بلبش ست
داغ بی آشیانی از پر واز
تا بکی باشد این بلبش جبے
سعی محروم ضبط خویش چراست

چند بندیم امید یاس طراز
حسن تحقیق رنگ آئینه بخیت
ذره جیب امتیاز نسگافت
مرکز هیچ قتاب بے سببی

گرد اندیشه لیکه جیرت بخیت
بخیه داری بروے کار افتاد
کربوهمی تنیده ایم همه
ز مزعرپانی یقین دریافت

نغمه گشت و برون ز افتاد
نقطه انتخاب نسخه وهم
گردش رنگ عالم تصویر
هیچ بر هیچ چیده ایم همه

غیر مانیست در قلم و فهم
از چه تب میتوان گرفت حنا
آفتابی ز پرده تا افتاده ست
بچه وحشت کند کسی تقصیر

جستن نبض موجها شتاب
پر تو علم بی نشانی و بس
ورنه این ساز بیسر و پائی
ز مزموهومی شگافته است

چیست آن آفتاب شعله نفس
ذره را نام کو کجا نشان
رنگ او هم پرده عدیم
چه خیالست ما و پیدائی

گر نباشد فروغ علم عیان
در دل تا که تست دائم
عدم آئینه ست نا انشاء
هر یه گل کرده ایم منفعلیم

در عدم ناز هستی دائم

در خموشی هجوم فریادیم | بفراموشی اینقدر یادیم | نکته از زمین تا آسمان یک در

فیض تصور کن که باز بودن از تسلیم حلقه اش ابداً سر نخواهد پیچید و فراز نمودن هرگز پیرامن خیالش نتواند گردید تا بستگی این در دلیل وسعت آغوشی شخص رحمت است و گشادگی این پیشگاه خجلت دستگاه فضل و کرامت مغفرت پر بهانه جوست و کرم سخت التفات خواینجا عقده های غفلت بیک آه ندامت نقاب دل آگاه میکشاید و ترک خواب در یک مژه باز کردن مدنگاه بر می آید تا رعونت سری در پیش افگند آداب ست و تا سرکشی فال خمیدنی زند محراب **فرد**

بر خود از غفلت بهشتی را جهنم کرده ایم | گر دل از شرم معاصی آب گردد گوهرست

نکته آدمی بعلت افسون امل در جمیع احوال دشمن آسایش خود است اگر در منزلست فضولی هوای سفرش بپایان مرگ دوری وطن میدارد و اگر در سفرست خار خار سودای وطن دامنش نمیگذارد نه در صورت سفر بهره یاب کیفیت سفرست و نه در حالت وطن یا خبر از جمعیت وطن عالمی در تلاش بیحاصلی نفس گداخته و میگدازد خلقی به تردد بیفائده رنگ هستی باخته و میبازد نقد عافیت مفت قدردانی که هر جا جائی کرم کرد از مغتنمات ذوق وطن شمرد و هر کجا پهلو گذاشت قدم خورسندی بمسکن مالوف افشرد **نظم**

مقصد آرامست ای کوشش مکن آزار ما | بیدماغان طلب را جاده همسر منزلست
شعله کار انرا بخاکستر قناعت کردنست | هر کجا عشق ست دهقان سوختن هم حاصلست

نکته صعب ترین حالتی که هیچ مترصدی متهم خیالش مباد بر مائده انتظار فضولیت و دشوار ترین قیامتی که هیچ متوقعی غبار بکلمتش در وعده گاه امید اندیشه نا قبولی

نظم آنجا که صیقل آینه دار تغافلست | گر حسن کم نگاه فتد وای آینه
پیداست تیره روزی اجزای آینه | عمریست از امید دلی نقش بسته ام

غزل بکمین دعوی هستیم که چو شمع از نظر افگنم | هوس سر ته پا کشم رگ گردنی ز سر افگنم
ز غبار عالم مختصر چه هوای سیم و چه فکر زر | اثری نچیده ام آن قدر که نرویم و بدر افگنم
بسواد وادی حرص و کد چه امید محمل من کشد | فلک اطلسی مگر آورد که جلی به پشت خر افگنم
اگرم دهد طلب وفا به بنای داغ غمت رضا | دو جهان بآتش دل گدازم و طرح یک جگر افگنم
نه توان شدن بوفا قرین مگر از سجود ادب کمین | چو سرشک پا کشدم چنین که بآن مکان گذر افگنم
المی که بر جگر آورم بکجا ز سینه بر آورم | که بکوه اگر گذر آورم بصدایش از کمر افگنم
چه قدر بعرصه آب و گل کندم مصاف هوس خجل | مژه ز گرد شکست دل بهم آورم سپر افگنم
برهی که محمل نیک و بد هوس سجود تو میکشد | سر خویشم از مژه پا خورد چو به پیش پا نظر افگنم

چو سحاب می پرم از تری بهوای منصب میخوری | مگر انفعال سبکسری عرقی کند که پر افگنم
بچنین بضاعت شعله زن من بیدل و غم سوختن | که چو شمع در بر انجمن شررست اگر گهر افگنم

غزل نه بری گمان فسردگی به غبار بیسر و پائیم | که بچرخ میفگند نفس چو سحر زمین هوائیم
ز تعلقم ندهی نشان که گذشته ام من از این و آن | بخیال سلسله جهان گرهی نخورد رسائیم
بدماغ موج گهر زدم ز جنون نشئه عاجزی | نه کشید گرد هوس سری که نکوفت آبله پائیم
ز خیال تا مژه بسته ام قدح بهانه شکسته ام | خوشست آنکه سیر پری کنی ز طلسم شیشه نمائیم
هوسم ز ناله بی اثر بچه مدعا شکند نظر | نهد استخوان مه نو مگر بنشان تیر هوائیم
نه نشیمنی که کنم مکان نه پری که بر پرم از میان | نکنی بعشوه امتحان ستم آشیان ربائیم
بکجاست رفتن و آمدن که بغربتم کشد از وطن | ز فسون صنعت وهم وطن هوس آزمای جدائیم
بجهان جلوه رسیده ام ز هزار پرده دمیده ام | ثمر نهال حقیقتم چمن بهار خدائیم
سر کعبه گرم فسون من دل دیر جوشش خون من | مگذر ز سیر جنون من که قیامت همه جائیم
به نگاه حیرت کاملم بخیال عقده مشکلم | ز جهان فطرت بیدلم نه زمینیم نه سمائیم

اشارت

شوکت دستگاه هستی ما | گاه شبنم دمید گاه هوا
چون هوا از طپش شکست بهم | نقش پائی دماند از شبنم
محو شد شبنم و هوا گردید | نقش پای صدای ما گردید
پیش ازین شبنم خیال نمود | در نقاب هوا پرافشان بود
این زمان شبنم از هوا باقیست | رفته ایم و نشان پا باقیست
پس بآواز پا و نقش قدم | تا کی اندیشه وجود و عدم

حکایت

بود کمظرفی از خرد خالی | خوش نشین نشیمن عالی
هر نفس سر کشیدی از لب بام | چون هوس از بن طبیعت خام
عاقلی گفت اینچه ابرام ست | احتیاطیکه خانه بر بام ست
تماشا چنین مباش دلیر | که مبادا ز حیات گردی سیر
تو سرشکی و بام مژگانست | ضبط اشک از مژه چه امکانست
اشک هر گه جدا شد از مژگان | تا بخاکش گسسته گیر عنان
تا شوی ایمن از برون خطر | از لب بام کام آن سو بر
بیخبر تا باین دقیقه رسید | احتیاطش باحتراز کشید
بازگشت آنقدر ز بیم هلاک | که از آنسوی بام رفت بخاک
فهم ناقص دلیل نقصان ست | خاک تا پر زند پریشان است
بر چنین فطرتست نازش ما | خنده دارد جنون بدانش ما

نکته تحریر و تقریر مراتب اکثری موافق فطرت عوام است نه مطابق همت خواص معنی مقام که خواص را بی تکلف الفاظ معنی ها منظورست و عوام با وجود ایضاح بیان در فهم عبارت نیز معذور رتبه کلام تا بتخصیص نقصان نرسد طبع عوام را از جهل مطلق نرهاند و پرتو آفتاب تا جبهه بخاک نمالد رنگ از طبیعت سایه مرتفع نگرداند از حسن تحقیق به کمال

ذاتی جلوه نماید بر ضعیف نگاهان انجمن قصور ظلم است اگر جمال معنی از کیفیت اصلی رنگ نگرداند بر لفظ آشنایان عالم صورت
ستم در نصیحت عالم مدرسه جمال از نجد دبستان قیل وقال نشنود باید فهمید و رموز خانه تکذه یقین از حرف و صوت

مخمل وهم و گمان مبر ابا باید شنید قطعه

همان آیینه جمعی بینی طراوت مایه گلها
تامل در بن هر سوگره صد بار می بندد
حقیقت سطر بیرنگیست کز نقش و کمال خود
یکی در نقش با هم صورت رفتار می بندد
نفس تا دل خط الفت پر ستیهات عاشق را
بنال آیینه ها می آرد و دیدار می بندد

همین بر نسبت کز عرض فرصت چو شبنم ریشت اینجا
چو آیینه باشد کلفت زنگار می بندد
صدا را کوه همدستی است جو لانگاه آوازے
یکی اسرار میخواند یکی اظهار می بندد
قفاوت گر نباشد مقتضاے ساز فطرت ها
چه شکل و پیکر چشم احول چار می بندد
بر همین جاده تا منزل همه زناری می بندد
نگاه شوق پیدا کن تماشاها تماشا کن
دو عالم جلوه است و لی اثر دشوار می بندد

نگاه پر الهوس ایجا رعاشق باری می بندد
اول هر قطره گرد آبست غواص حقیقت را
سر شک ما ز نارسائی دشت را کسار می بندد
یکی از طپیدن بوی وحشت در نمی یابد
چه شکل و پیکر چشم احول چار می بندد
تو هم سامان حیرت کن که در دشت گه وحشت
دو عالم جلوه است و لی اثر دشوار می بندد

نکته حسن اگر بستایش آئینه پردازد در خور جلوه خودش باید ستود و معنی چون تو بصیقل لفظ کوشد
همان رنگینی بهار خود خواهد نمود نیک توجه کمال ست بجیره منظور کلفت نقصان جا بر داشتن و شرم
سیلان آگاهی دامن مرغوب بجز امش مقصود انپاشتن ذره موهوم در غبار هستی جبهه تسلیم ناپیدائی
میشود گرمی نگاه آفتابش آئینه چشمک عرق زد و قطره معدوم در تعزا کسی بر شجه تمیزی نمی پیوست
برگزیدن اقبال محیطش کلاه گوهر آرائی شکست پس ذره را که در آغوش پر تو آفتاب جا دهد کم از ما نباش
نباید شمردن و قطره که محیط سامان بزرگی بخشد خرد جلگی نام نتوان بردن

قطعه

خاک شد در زیر رنگ جوهری پیدا نکرد
ای بسا آئینه کز دود تغافلهای حسن
شیشه ها در محفل افسوس امکان چون حباب
ریشه داری از زمین یاس سر بالا نکرد
در همه بوسیت بی گل مال شوخی دانکرد
خود بخود در هم شکست و با می سودا نکرد
قید کلفت بر ندارد شبنم مهر آشنا
گر همه رنگست موقوف بهار جلوه ایست
نا له ام را جز هوائے قاصدی رعنا نکرد
همچنان در حیرت دیدار میبالد نگاه
کیست منظور تو شد کز عالم استغنا نکرد

غزل

غبار با شم بهر طپیدن هزار بیدا دمی نگارم
لب سر مه فرسود خامه ما هنوز فریا دمی نگارم
به مکتب طالع آزمائی ندارم از جان کنی رهائے
قفای زانوئے نارسائی دماغ فریا دمی نگارم
اگر بسر شق تار موئی رسد ز نقاش آن تبسم
زیره دیده تا بمژگان چه حیرت آبا دمی نگارم
ز سطر عنوان عجز مالی مبا د مکتوب شوق خالی
ز اشکیان شکسته بالی پری بصیا دمی نگارم
تغافلت کرد پا یمالم چه سان نگریم چرا نسالم
فراشیهای رنگ عالم فراموشت با دمی نگارم
نگردمی فهم از سواری نه رنگ مینجوا هم از بهاری
شکسته کلک اعتبارے بلوح ایجا دمی نگارم

ادب بحکم نیاز دارد و فا ز من امتیاز دارد
بصد رگ سنگ ناز دارد خطیکه بر یا دمی نگارم
دماغ نظمی ندارم اکنون که ریزم از نوک خامه بیرون
ز نبض دل حبست مصرعه خون به پیش فصا دمی نگارم
برون ز گردون نمود ا ما ز اسم دارم غم مسمے
هنوز نقش زبال عنقا به صفحه یا دمے نگارم
به نقش تحقیق رعشه دستم خطاست ترکیب نگ هستم
دسیکه این خامه در شکستم هزار بهزاد مے نگارم
درین دبستان بسعی کامل نخواندم افسون نقش باطل
کمالم این بس که نام بیدل به خطا و ستا دمی نگارم

غزل

نه سزد ز جوهر فطرت بجنون شبهه شک زدن
چو نفس جریده ما دمن هوس نوشتن و حک زدن
به بساط جرعه کشان تو غم نقل باده که میکشد
که توان ز حرف تبسمت بهزار پسته نمک زدن
تو شه قلمرو غیرتی چه جنون ز طبع تو جوشش زد
که دریده جیب تعینت غم نیمه بر گنبک زدن
چه ظهور کرد سیاه تو چه خیا نغا فل جاه تو
بکشا د و بست نگاه تو در آز ملک و ملک زدن
بجهان رنگ فنا اثر غم امتحان دگر مبند
بر محرمان ستم ست اگر ز رگ گل رسد بمحک زدن
ز مزاج پیش خلق دون لخجلت طعنه گر فتون
نشوی جراحت مرده را هوس آزمای کلک زدن
اثر دماغ رعونتت شده ننگ پستی دولتت
بکجاست گوشه ز انوئے که توان علم بفلک زدن
مگذر ز حاصل مدعا که بحکم فرصت بے بقا
چمنست بر سر زخم ما گل انتظار گز ک زدن
پے وهم هرزه عنان مدو که سراب عرق گمان شود
ز شنای بحر گمان مرو بخیال باطل حک زدن
خذر ای حسود جنون حسب که بحکم آگهی ادب
اثری که بیدل ما زندتو نیست کم ز کتک زدن

اشارت

ای عدم زاده وجود طراز
وسط اندیشه ها نی مفهوم
در تکلم دو نیستی جایت
اولت هیچ و آخرت معدوم
پرده گوش و نظر گیری
نه صدا یت شنیدنی دارد
کاش زین ما و من خبر گیری
از زبان حدوث سیدا نے
حیف هوش تو نیم آهنگست
درس ما و منی که میخوانے
قدرست انیکه میدمد آواز
تو برانی که من تقیم تنم
نقد فطرت بهیچ و پوچ مساز
در تو سامان چون و چند کجاست
دو کمال انتظام امکانی
نمنود در طریق صوت و صدا
تا قوی هم رسد بفائده
آن یکی تا دهن به لقمه رساند

حکایت

نسق آرائے طرز انسانی
داشتند از طبیعت همه آ
سر موئی تخلف از آداب
نشود مراتب احوال
وجه قسمت کشیده ما یده
جهد هر یک باحتیاط شود
حرکاتش عنان بیچ گزیند
از رفیق دگر ببین انداز

نقش حیرت آئینه ساز
وین همه شوخی من و مایت
لبسکه پیدست دیدنی دارد
که تمیزی نه لبت بر جنگست
نیستی با نگ نیز ندکه منم
شعله دارد صد اسپندکجاست
صحبت آدمیتے درکار
طبعها گشت مستفید کمال
سازتعمیر خویش دید ضرور
لب بگزیدن عتاب کرد آغاز

کای سراپایت اعتدال ظهور
نحس و سعدست در یسار و یمین
نتوان بود هوش اگر برجاست
حیف باشد کج اختیار کنی
بسکه دندان راست رفت بدرد
عاجزی کرده است معذورم
پس درین درسگاه حیرانی
ما براهیم از غم تشنیع
حرف چندی که صرف انسانست
نیست مشکل چو آدمی بودن
گاو خر از تکلف آزاد است
گر همه خر توان شدن غم نیست

در کمالت چراست میل قصور
پاس احکام خویش داشتن است
بیخبر از طبیعت چپ و راست
گفت معذور دار دندانم
بچیم مبتلای تهمت کرد
درد پهلویم آن قدر گرداند
سخت کاریست گشتن انسانی
ورنه تا ساز صحبت ست اینجا
چون تامل کسی نه آسان ست
کاین طلسم مراتب چپ و راست
بار بر دوش آدم افتادست
لیک آنجا که نسبت بشریست

هم بحکم تو ای کمال گزین
کم کم و بیش بیش داشتن است
راستی تا دلیل کار کنی
کرد منع ادای ارکانم
تو مپندار کز ادب دورم
کز یمینم غم یسار نماند
درد عجزی مگر کنیم شفیع
نغمه یکسر غرامت است اینجا
خاک گردیدن و نیاسودن
همه رنگ ست و ضبط رنگ بلاست
در مقامی که نام آدم نیست
اینقدر نیز یک طویله خریست

نکته حکم الفقر کنفس واحد بمناسبت محرمیت کلی ست یعنی حضور نشاء وحدت که دران مقام ساز اعتبار رنگ مغایرت نیافته است و توهم دوئی پرده یکتائی نشگافته بحسب لطافت آشنائی آن مرتبه هرگاه بمبالغه توصیف غیر هم کوشیده اند فی الحقیقت خود را در نقاب اشارتش پوشیده اند و اگر بآرایش عبارتی پرداخته اند جز طرح شهود معنی نینداخته و بیگانگی طبائع عوام از یک دیگر باعتبار تشخصات جزویست یعنی امور عالم کثرت که درین چارسو جز اجناس مخالفت اشکال و اثقال برهم نچیده اند غیر از اسباب تمیز سود و زیان بعرض اظهار نرسیده به سبب کثافت نمائی این مواقع اگر همه چشم بر صورت خود میکشایند چون عکس آئینه غیر از نفس دوئی مشاهده نمی نمایند و هر چند سر بجیب خود فرو می برند چون شعله قدم جز بکام اژدها نمی سپرند اینجا متفق است که ناقص طبعان دبستان کونی از فهم کماهی در پیشگاه الهی دورند و پست فطرتان طبائع ادنی در درک حقائق اعلی معذور کیفیت معین از لطیف مطلق چه نماید و رنگ مکدر از صفای آئینه چه پرده کشاید

غزل

پر زمین گیرست خاک از عالم بالا مپرس
محرمان حال هم در بزم حال آسوده اند
از نگه غیر از سراغ رنگ صورتها مپرس

آشنایان حقیقت از جهان بیگانه اند
زین عمل فرسوده طبعان هوس پیما مپرس
هر کس اینجا از مقام خویش میگوید خبر

حال عالی فطرتان از نسبت ادنی مپرس
وحشت احوال مجنون دیدی از لیلی مپرس
فکر شو تا یابی از نیرنگی معنی نشان
جز حدیث گاو خر از مردم دنیا مپرس

نکته آدمی ریشه استعدادیست بآبیاری اتفاق عناصر قابل اعتبار نشو و نما و معنی ادراکی بترکیب اختلاط امزجه مستعد نقوش چون و چرا درجات استعداد از نشئه شیونات ذاتیه و افعال و آثار صفات ابدا مراتب شمار ترقی و تنزل است و لایزال در عرض مدارج نقص و کمال بی اختیار دور تسلسل مقیدان عالم کثرت یعنی فروغ نخلستان ظهور را بآزادگان جهان وحدت که اصول ثمره شعور اند انقطاع مناسبتی ست در کمال جدائی و کثافت پرستان وادی آب و گل را با لطافت محرمان گلشن جان و دل نقصان مواصلتی در نهایت بیمعرفتی و ناشناسائی جهل عوام در عالم حقائق به علت نارسائی و ناتوانیست و بیگانگی خواص از وضع کثرت اثر توجهی ست نه نادانی پوشیده نیست که کثرت تنزل مراتب وحدتست و وحدت معراج حقیقت کثرت اگر صاحب صدر بآستان نپردازد از بی نیازیهای منصب عزتست و مقیم آستان را دوری نسبت صدر از نارسائی همت و قصور فطرت طائفه که محرم حقائق موجودات اند عین حقایق اند و فرقه که متعلق صور کونیه اند محض صور پس هر فردی را افراد دفتر الهی و کونی محیط اسرار خودست بکنه غیر وقتی رسد که از خود برآید و این نیز که از خود برآمده بدیگری تواند رسید نشاید

غزل

چون به بینی رز رزست و مل مل است
گرچه اجزا غیر هم گل کرده اند
هر یکی در گلشن خود بلبل ست

در همه از ریشه است ایجاد گل
هیئت مجموعی اینها گل ست
سخت بی پرواست حسن ار یکدگر

گر ز رز جوشیده است اسرار مل
ریشه یک ریشه است و گل گل ست
هیچکس محرم نوای غیر نیست
مدار بی نیاز از کاکل ست

غزل چه دارد این گیر و دار هستی گداز صد نام و ننگ خوردن
خوشست از ترک خود نمائی دمی ز ننگ هوس برآئی
شرار تا سر ز خود برآرد نه روز بیند نه شب شمارد
مزاج همت نمی شکیبد که ساز نخلش نظر فریبد
کم تلاش هوس شمردم قدم بعجز طلب فشردم
طبع بهر جا فشرد دندان ز آفتش نیست باک چندان
چسان بتدبیر فکر قامت خمار حسرت رود ز جامت
اگر جهان جمله لقمه زاید ز فکر جوع تو بر نیارد
به ظلمت آباد ملک صورت دلست سرمایه کدورت
بسعی تحقیق پرده دیدی بعافیت هرزه رنگ کشیدی
بکیش آن چشم فتنه مائل بفتوی آن نگاه قاتل

شکست آئینه جمع کردن فریب تمثال زنگ خوردن
بکسوت ریش روستائی ز شانه تا چند چنگ خوردن
دماغ کم فرصتان ندارد غم شتاب و درنگ خوردن
بصد فلک دست و دل نزیبد فشار یک چشم تنگ خوردن
به کعبه امن راه بردم ز تیشه بر پای لنگ خوردن
باشتهای عرض پسندان زبان ندارد تفنگ خوردن
که در نگین هم بقدر نامت فزود خمیازه سنگ خوردن
مگر چو آماج لب گشاید ز عضو عضوت خدنگ خوردن
ندارد این بیخبر ضرورت بذوق آئینه زنگ خوردن
نه او شدی نی بخود رسیدی چه لازمت بود بنگ خوردن
بهل گرفتند خون بیدل چو می بدین فرنگ خوردن

غزل

تماشای این چمن در مژگان فراز کن
عرق احتیاج را می مینا نماز کن
بچه امانه تا بلی که ز تحقیق غافلی
به تخیل یقینی که نداری مجاز کن
با وای تکلمی بفسون تبسمی
همه خاکست آب هم به یمم نماز کن
ز نفس دون چو بگذری سوی آئینه پری
نفس چند حرص را ز طلب بی نیاز کن

زخمستان عافیت قدحی گیر و ناز کن
میپسند آنقدر ستم که نخست شوی علم
تو تماشا مقابلی ز خیال اخراز کن
نه ظهوریست نی خفا نه بقائیست نی فنا
چو غبار شکسته در سفرت نشسته ام
قدمی برزمین گذار و مرا سرفراز کن
شکری را قوام ده نمکی را گداز کن
عطش حرص یک قلم ز لبان سبو دور کن
نکند رشته کوتهی اگر از عقده داری
سرت از آرزو نهی چو شود با دراز کن
دل سنگین گداز و کار گره شیشه ساز کن
بنشین بیدل از حیا بین ز آنو خاموشی

شکن جام آبرو بطپیشهای آرزو
گره دست و دل ز هم مژه بکشاد و باد کن

اشارت

از غبار نظر دمیدن خط
زینت روشن مگر سواد فنا
عبرتست اینکه جلوه میدانی
دوست ازین رنگ و بو خیالائی
این چمن را ز آئینه عنوان
گر گداز آبیارتست ببال
کای نقاب خیال آزده شق
که درین تنگنای غم بنیاد
زخم چیدیست نا امید رفو
زده دست نفس بمن رنگ
پرچمی چند خاک خورده علم
مرقد صد هزار رنگ شهید
مژه چند خواب در آغوش
نفسی آرمیده است اینجا
بصد آئینه محو حیرانیست

حیرت اوراق رنگ و بو رحمی
چیست این باغ و رسگاه دمی
این دو قطاکه دام او رکنند
شنبم این نکته میکند تکرار
هر کز از خاک سر کشید اینجا
تر آب دیده است اینجا
ساده گی آبگینه را دارد
عکس از چاک سینه بردارد
آنچمن رنگ کی برون زده است
عرق شرم فال خون زده است
از مزاج فسرده بیرون آر
رنگ چون مال شد بگردون بار
ناله ایم و ز خود گذشتن نیست
خوبسوی خاک بازگشتن نیست
باید اینجا نظر بمژگان دوخت
برچنین جلوه چشم نتوان دوخت
لاله داغ عرض تیره رختی چند
خفته در خون سیاه بختی چند
سوی ماتم کشان رعنائیست
عبرت اینجا دلیل بینائیست
لاله زار ت بچشم کرده غلو
سوخته‌گیهای کیمیان هندو
لیک تا چشم میز نی بر هم
چون نگه پرده اند سر بعدم
از گل و سبزه آنچه جلوه نماست
پرده بر پرده خواب غفلت ماست
کای یقین محرمان شهود کجا
جلوه فهمان شاهد اسرار

حکایت

دید پروانه شهر و ملتی
چه چون شمع بیخبر گدازند
داد بر باد سخنه پرواز

نکته

طینت آدمی بحکم الناس بنیام منجر اثبات غفلت ست و اطلاق بیداری بر حقیقت غنودن انجا مش
آثار کذب و تهمت اینجا با مژگان قدم لغزشی می سپرد آگاهی با لبر منزل بیخبری آسوده است و با نگاه
آغوش تا ملی می افشرد و سهو شبا به مهد نیخ دوی غنوده پس در بساطی که قافیه شعور باین تنگی است و سازشنو
باین غیبت آهنگی سفت چشمی که بحیرت منصوبه بیداری بردار د تا سرمایه تماشائیکه ندارد رسایگان در نبازد
فرصت شناسان ذوق حضور را در بین انجمن الیتام جراحت دیدها سخت المی ست و پریشان ناکردن
موی مژگان صعب ماتمی

نظم

نگه را اندکی روشن سواد جلوه خوانی کن
به بیداری علاج چشم زخم زندگانی کن
چه نها سخت پرواز ست و سعی پرفشانی کن

سبک سازیست زاب دیده ترک سرگرانی کن
کند تا کی فسون خواب پیش از مرگ در گورت
درون بیضه خرا فسردگی دیگر چه ے باشد

نکته

متعود از سرگرانیهای بعضی در وسر زا فتادن و مدعای تامل به کنه معنی دار سیدنست نه غبار مژگان بر
فرق بینش پاشیدن معنی تفکر غور حقیقت اشیا بقدر عرض صحیفه کشادن این تماشا کده به فسون تخیل

کرده شمعی بدامن روشن
هر نفس صد هزار طوفانش
گفت ای آشیان طراز فنا
چه تحیر گرفت دامانت
کز ازین شعله تا بپیچ پرس
دوشم انا قتضای بیتابی
جوش پروانه داشت بی اهمال
گفتم آب رخ برم زگداز
به هوس شعله عشق سر گیرم
با همان بال سوخت پرواهم
آن مقفولی بگردنم پیچید
نه ز شمعم و نه از لگن داغم
از طپش روز و شب جنون آهم
هر کجا مدعای عشق منست

جای آتش فرق خاکی لگن
هر طپش صد جنون جولانش
یک پر افشاند از تو با عقا
که نگه ریخت رنگ شرگانت
همه داغم ز داغ هیچ پرس
سوختن زد صلای بیتابی
بشر شبنم از فشاندن بال
خاک کردم بصد تامل باز
بال از موج شعله بر گیرم
بر همان رشته خرمنی سازم
بال دیگر و بال من گردید
عذاب نسوختن داغم
شاید آتش ز خود در آن افتاد
غیر تعجیل هر چه هست خطاست

داشت یکبال و صد هزار طپش
آتش اشکسته رنگ اشرار
چه فسردن سید ز اندازت
عجز طاقت بخاک سود کفی
بفسون هوس گداخته ام
شب چو آئینه تماشا بود
من بکجا جنون ادا بنیها
داغها گل کنم بان ناموس
نرسیدم بفرصت سر کش
حکم طاقت دگر نبردم پیش
صد بار زین تماشا هستیم رمیده
آتشم مرده است و من بیخبر
کس جمع پروانه در خاک نسوخت
نقد عیشیکه ما و من دارد

یک قدم حیرت و هزار روش
نیمه داغ و نیمه خاکستر
که طپش میکند زپر و ازت
داد خاکستری سراغ نفی
نقد فرصت ز دست خفته ام
در زیر نگ امتحان دا بود
کردم انداز خود نمایها
که ز پروانه داشتم طاؤس
تا بپال دگر زنم آتش
داغ گشتم ز خامکاری خویش
پرفشانی چکیدن عرق است
دامنی میترم تا بین بکبال
که بآتش رسید و پاک نسوخت
همه یکپار سوختن دارد

خواب بر طبیعت نباید گماشت و به فریب تفکر دامن شهود از چنگ فرصت نباید گذاشت جلوه بی نقاب را بخیال مشاهده نمودن از نازکیهای محرومی نگاه است و از معنی نکشوف سعی تر اشیدن دلیل و قتهای

فطرت کوتاه

نظم

غیر افسرده دلی غنچه ندارد در باد
دیده را ترک هوسهای غنودن سهراست
ورنه انبار گل خواب ثمره ترد یکیست

آخرای پیخبر این بزم طلسم صورست
وضع گل آینه پرداز بهار دگرست
غافل از ظاهر آفاق نباید بودن

غزل سر برهنه بهوا فشان چو غبار از سر راه
ثمره بانیه باز کن گل عالمی دگر آفرین

زسحاب این چمنم گو بگذر رنگ شکوه رنگ بو
تو بوا تماشی گریه ام دو بخنده گل دگر آفرین

روشی جنون بهانه کن عبار من سحر آفرین
ز حضور عشرت بیش و کم نبود جز خجلت و هم دنی ام

بکمال خالق انس و جان ز زمین رسیده نه آسمان
به صدت کسی چه دهد نشان ز تعینف گهر آفرین

ز صلای هوس ان ز دو جهان یک نظر آفرین
منشین چو طالب دگران بغبار نسبت تا صدان

چمنیت عالمی بری طرب نگاری عافیت
چو چنار رو ز کف تهی همه هیله بر کمر آفرین

چو غبار نم زده گو فلک سر ما ز بر بر آفرین
بکلام بیدل اگر رسی مگذر ز جاده منصفی
که کسی نطلبیده تو صله دگر گمر آفرین

ورنه انبار گل خواب ثمره ترد یکیست
غافل از ظاهر آفاق نباید بودن
ثمره بانیه باز کن گل عالمی دگر آفرین
سر لف عربده شانه کن نگهی فتنه نشان
بخیال داغ تو قانعم تو برای من جگری آفرین
خدا را فضولی و هم و ظن چه یکی بجان من
رقم حقیقت نگ شود ز شکست نامه پر آفرین
ز سر برگ حیرت این چمن بخیال ما نکند دلمن
که کسی نطلبیده تو صله دگر گمر آفرین

غزل ز سره هوس تبوکی رسم نفسی ز خود نه رمیدن
همه حیرتم بکجا روم بهبست سری نکشیده من

همه ترک ساز طرب کنم ز چه جام نشئه طلب کنم
گل باغ شعله نه چیده من داغ دل نه چشیده من

چو گل آنکه نسخه صد چمن ز نقاب جلوه کشوده تو
چو می آنکه عشرت عالمی ز گداز خود طلبیده من

چه بلا ستمکش غیرتم چه قدر نشانه حیرتم
که شهید خنجر ناز تو شده عالمی تو طلبیده من

تو به محفلی نه نمود رو که ز تاب شعله غیرتش
همه اشک گشته برنگ شمع ز چشم خود نه چکیده من

مے جام نازو نیاز ها بخمار اگر نکشد چرا
ز سر جفا نگذشته تو ز رو فاند یده من

چو نگاه گرم بهر طرف که گذشته محمل تاز تو
چو دل گداخته از پیت برکاب اشک دویده من

تو و صد چمن طرب بنومن و شبنمی نکه آبرو
بهار عالم رنگ و بو همه جلوه تو همه دیده من

نه جنون سینه دریدنی نه فنون عشق طلبیدنی
سواد در دتو کی رسم الفی ز ناکه کشیده من

چو سحر نیامده در نظرم فرصت نفس آن قدر
که ریزم بر آب شکفتگی بطراوت گل چیده من

بکدام نغمه دل گسل ز نوا کشان نشوم خجل
چو جرس بغیر شکست دل سخنی ز خود نشنیده من

من بیدل و غم غفلتی که ز چشم بندد مسون دل
همه جا ز جلوه من پرست و هیچ جا ز سیده من

اشارت

چیست نقد عنای لاک وجود
انتقال تخیل مشهود
کز کسی در قلمرو انظهار
نیست بر غزل و نصاب ان محتاج

زین هوا گر کند جذبه دل
سیکند منصب نفس حاصل
زندگی مایه دار گنج بقاست
عالمش زیر دست حکم عناست

بازتا آن هوای جلوه سبب
میگذارد قدم برون از لب
فقری جوشد از مزاج غنا

اینک آئینه بقاو فنا
هر نفس زین حقیقت بیرنگ
خبر رمدیست بی شتاب و درنگ

لایزال از کیسنگه آثار
پر فشانست موج این اسرار
همه جا از تجدد امثال +

دانه ها ریشه است و ریشه نهال
آگهی کو کز انقلاب صفات
تشاسد مگر تعین ذات

اینکه هر کس بساغری ست ست
شاهد حال و شیشه در دست است

اشارت

آن یکی شمع محلسی افروخت
تا سحر چشم بر تحیر دوخت
ناصحی گفتش ای تماشائی

گفت گر خود ثمره فراز کنم
باز کو فرصتی که باز کنم
نیست رجلوه گاه نقص کمال

یاد آینده گر همه طرب است
وضع آرام حال رتعب است
آدمی زاد با هزار آئین

اینکه خود متقم از ان دانست
که چو اد آمد این نمی ماند
وهم انیست لیک نامعلوم

زین بیابان که وحشت انجام است

اشارت

به که سختی بخواب آسانی
سیکند تا بسینه پامالت
اهل آئینه است کلفت خیز

این و او غیر حال و است تقبال
تا کی آنای شود دماغ کجاست
این طبایع که غفلت اندیشند

سیکند خویش را تصور این
در قیامت مگر رسند بخویش
نامل آن قدر ز خود بیشند

وحشت آرد تصور معموم

نکته چشم پوشیده هر چند فردوس در نقش دارد آئینه وار
گور بیست و قرگان خوابیده اگر همه اقبالش چراغ زیر دامن باشد دلیل بی نوریست اگر نخیه های مژگان
از هم نتوان گسیخت نمک گریه برین زخمها باید ریخت و اگر باین پیه افسرده شمع نگاهی نتوان افروخت بیگمی

زاغ و زغن باید فروخت

قطعه

چشم خواب آلود کلفت خانه دربسته است
سیل اگر غافل شود آتش درین بنیاد ریز

در همه آئینه دار گوهر راز دل است
یک کف خاکش کن و در رهگذار باد ریز

صورت مرگست رنگ خواب بر اجسام ما
زندگی بیدار یست ایثار جان پاک کن

مدعا اینست کز سعی نظر غافل مباش
هر چه میخواهد دلت زین خانه بنیاد ریز

برا ثر های تماشا هر چه باد ا باد ریز

نکته از زر گی پرسیدند جواب

افضلست یا بیداری فرمود افضلیت بمعنی فوقیت ست و فوقیت دلیل عالیت هر گاه کیفیت نسخه وجود
که منقوش رموز این دو حقیقت ست بمطالعه استحان در آید فتامل جمع بمثال درس تحقیق آرایند عبارت
ناتوانیهای مغلوب بیتمال روشن ست و معنی قوت غالب گفتگوی لب بر بن

غزل بیدل از ره بیان خواهیت هستیم

گرد تخیل و سرابیست هستیم
ارطلبده و موج حبابی دیده ایست
یعنی طلسم نقش بر آبیست هستیم

اندیشه که در پرده حسابیست هستیم
روشن نشد ز نسخه من جز سواد آدم
مضمون حیرتیم که کتابیست هستیم

یارب چه جنس خانه خرابیست هستیم
مغلوب آفتاب چو شد سایه یاست
شرمنده وقف غارت امید محو یاس

نکته عیب مطلق مرتبه ایست که باعتبار مفهوم

مجاز حقیقت الحقایقش نامیده اند و غیب اضافی نشار که بحسب لطافت تمام عالم ارواحش معین گردانیده و غیب متمثل لطافتی موسوم مثال بحکم میلان کثافت آرائی و غیب مصور کیفیتی منقوش اجسام به مقتضای کمال کثافت یعنی ختم مرتبه پیدائی پس غیب مطلق یعنی حقیقت الحقائق خفای محض است مقطع الاشارست مشعر حقیقت ذات و غیب اضافی خفای معین نفی اشارت مطلق اسما و صفات و غیب متمثل اشتباه ثبوت ظهور و غیب مصور شهود یقینی حسن و شعور

جمله اخفاست نمود اینجا نیست
شعله خاکستر محض ست آخر
آنکه این پرده کشود اینجا نیست

اصل هر سوسن و گل نیرنگیست
خرد می گرمی و دود اینجا نیست
اعتبارات همه اوهام اند

نظم همه غیب است شهود اینجا نیست
خبر همین سرخ و کبود اینجا نیست
نتوان جلوهٔ مطلق دیدن
تو عدم باش وجود اینجا نیست

نکته سررشته علاج هر مرضی بدوائی بسته است و تدبیر اصلاح هر طبعی بظهور هر کیفیتی وابسته تمر خام بی سعی شکستن از شاخ جدا نمی توان کرد و آتش سنگ بیجهد کوفتن به شعله نمیتوان آورد **رباعی**

تا چشم بعبرت نگشادست کسی
بیمرگ رضا به تب نداد ست کسی

گردن به اطاعت نه نهادست کسی
می دان به یقین که در مرض خانه و هر

نکته غافل از معنی میگفت سخن در من اثر ندارد و گفتند از اثرهای سخن ست مدعای سخن اینست که ازین معنی حیرت بدرس تغافل نباید ساخت و ازین نسخه نیرنگ

به مطالعهٔ بی تامل نباید پرداخت
خامشی خبر اثر پرور ساز سخن است

رباعی

چشم کوته بتامل نظری باز کند
نه همین صوت و صدا پرده ساز سخن است
که حقیقت ز اسیران مجاز سخن است

غزل گشاد چشمی نشد نصیبم بسیر نیرنگ این دبستان
نمی توان گشت شمع بزمت مگر به هستی زنیم آتش
خرد کمند هوس شکارست ورنه در چشم شوق مجنون
عدم بآن بی نشانی رنگ گلشنی داشت کز هوایش
خیال آشفتگی تحمل اگر شود صرف یک تامل
بکشت بیحاصلی که خاکش نمیتوان جز بباد دادن
حصول ظرفت نه اوج عزت نه لاف فضل و نه عرض شوکت
رگ غنچه سوال کردن بمی فشردن متاع دامن
هوای لعلش کراست بیدل که چنان قرب همکناری

نگه بحیرت گداخت اما نکرد روشن سواد مژگان
چه طاقت آئینهٔ تو بودن ازینکه داریم چشم حیران
بجز غبار خیال لیلی کجاست آهو درین بیابان
چو بال طاوس هرچه دیدم ز بیضه داشت گل بدامان
دل غباری و صد چمن گل نگاه موری و صد چراغان
هوس چه مقدار کرد خرمن تبسم گندم از لب نان
گرفتم ای مور پر برآری کجاست کیفیت سلیمان
چو ابر تا کی بلند رفتن عرق کن و این غبار نیسان
ببوسه گاه بیاض گردن زد و در لب میگزد گریبان

سر نفس بلندی رسد از شکوه خرام او
غزل
که هلال خط بزمین کشد ز تبسم لب بام او

ز شکوه جلوه نداشتم سر و برگ آئینه طلب
بدل رمیده کجا رسم که رسم بفهم مقام او
ز سراغ منزل بی نشان چه اثر برنگ و تار دل
نشود که رم کند از نظر چو نگاه وحشی رام او
همه اوست ساز فسون مکن بخیال آئینه خون مکن
که تر و نفس بچراغ کس سحر آفرینی شام او
هوس آماده باغ سیبی داشت
آن خسیس از قفای او می تاخت
شد جهانش بدیده یک پر زاغ
جان شیرین بتلخ کامی داد
ستمت بر خودست مختاری
خواه ماتم فروش خواهی سور
مرهمی صرف ریش باید کرد
گشته باشد درین بهار ستم
عالمی دیگر اعتبار دگر
ثمر باغ شوق بسیار است
دخمه است این بساط گرد و غبار
بر مزاری چراغ می سوزد

بزبان موج گهر زدم در التماس ببام او
بد و نیک می نهد آرزو بچه زخم میطپد اینقدر
که بهر قدم سپر افگند چو نفس در آینه کام او
بجز اینکه خاک عدم بسر فگند و گرچه کند کسی
ز نیاز و ناز جنون مکن چه دعای ما چه سلام او

حکایت

زاغ سیبی ازان میانه ربود
تا بجائیکه رنگ طاقت باخت
دیده کوشش ندارد اینجا راه
باغ و املاک جمله رفت بباد
هیچکس را ز کلفتت غم نیست
هم ترا چاره خودست ضرور
تو بوهمی کز اوج جاه افتی
سیبی از باغ اعتبار تو کم
باده داری ز درد ظرف منال
یعنی اسباب ذوق بسیارست
من و تو جمله نقش لوح مزار

اگر از زمین بهوا رسم دگر از سمک بسما رسم
که هنوز تیغ تبسمی نکشید سر ز نیام او
نفست بسینه شکسته به در جنبش مژه بسته به
نرسیده دیده بجلوه اش چو زبان بحرکت نام او
بسواد انجمن ادب مژه باز کردن بیدلم
مردکی طبع ناشکیبی داشت
بمقامی بلند بال کشود
بسکه دودش فرو گرفت دماغ
از غضب خویش ز افگند بچاه
ای ستمگار وضع بیکاری
گر بمیری دماغ ماتم نیست
رحم بر حال خویش باید کرد
نیست از عقل گر بچاه افتی
کاری از دست رفته کار دگر
چنینست گر بهم شکست سفال

اشارت

هر کس اینجا دماغ می سوزد

نکته ورود سخن نزول ملایک است از عرش حقیقت دل بظهور آباد عالم تصرف و تدبیر و کارفرمائی اعیان ممکنات بحکم کمال قدرت و تاثیر هر جا از عشق دم زد آتش در بنای تصور انداخت و هر کجا از حسن ادا نمود آئینه خانه تحیر پرداخت بافسون صیادی فطرتش عنقای غیب آشنایان معنی رشته بر پای تحریک نفس و بایمای حرص آهنگی فطرتش قافلهٔ اسرار تقدس جاده پیمای مطالب عشق و هوس نسیم گلشن لطفش تا بشورش پری افشاند دم اژدهائیست مردم خوار و زلال چشمهٔ التفاتش تا پهلوی موج گرداند طوفان آتشی بی زینهار مباش عبارات طعن از اثر درستیش جشن کارگاه دلگیری تفتیش معنی خلق بظهور ملایمتش حریر کسوت آفاق تسخیری باثیار گوهر آبدارش گوشها گنج خانه ودیعت اسرار و باحساس پرتو وعده اش دیده ها آماده مطلع دیدار اگر انجمن ست بی حضورش از آئینه داران

عالم تصویر و اگر جلوت بی خیالش از خواهبار او هام تغیر هر چه بنقوش عبارت اوست از صفحهٔ هستی بیرون
وانچه بموسوم عبارت او بیک قلم صدم مضمون همانیکه مملکت گیر و دار امکان از سایهٔ پروردگان وسعت
بال اوست و عندلیبی که رنگ بوی و بهار اعیان از گلفروشان کیفیت مقال او قوت پرواز مقاصدش
ارادهٔ محقیقی بی نشان و شوخی بال مطالبش تحریک زبان حضرت انسان **نظیم** حیث

انسان حرف صوت فارغ از نطق و بیان — جلوهٔ نیرنگی در پردهٔ حیرت عیان — یکنفس بیرون از آهنگش زهستی تا عدم
یکقدم جولان عرض بی نشان تا بیان — شوخی مضمون او حرف عبارتهای خاص — عیب دل روح دیگر و شال اندر زبان
زین صفیر اشتمال بال افشان و عالم زیر و بم — زین نفس طلعت عیان صد رنگ میدان و نهان — نسخهٔ اسرار تحقیقش اگر برهم زنی
چون سخن از بیستی محض نیابی در میان — آب شد اندیشه زین افسون نیرنگی بپرس — سوخت تنهای زین افسانه حیرت بخوان
از ظلال خاک طوفان سخن سحرست و بس — نیست اعجاز بهار بیهده بردار و فغان — **نکته** نفس رحمانی که اصطلاح اهل حقیقت

منشار الهی کلیش نامیده اند و مصدر حقایق موجودات کلی و جزوی معین گردانیده فی الحقیقت حقیقت
سخن ست در غیب دار و اح و امثال و اشباح که عناصر طهور کیفیات اوست دائر و لایزال در سر مرتبه
باعتباری خاص شوخیهای تمثیش سائر عالم غیبش بمنزله جزو نار یست با نوار هویت مطلق بیوستگی
مدرکه را در استفهام آن کیفیتی محض توهم کردنست و ارواح یعنی جزو موادش معنی بسیط باحاطهٔ عقل او رد
در مثال بحکم جزو مائی افسانهٔ امواج عبارات شنیدن و در اشباح بقلبه جزو ترابی نقوش کما هیتش
محسوس دیدن تبلاش شخص ظهورش در هر مقامیکه قدم شوق میساید بقدر توهم مراتب خود را بامی
وامی ستاند چه احسام و چه عناصر و چه اجرام **رباعی**

کالسنان نوای اوست مخمج پردام — در آئینهٔ جماد موج رنگ است — آن نغمهٔ بی نشانی پردهٔ راز
در طبع نبات بوی حیوان آواز — در طبع جماد برق آن حقیقت ست چراغ افروز خلوت خانهٔ غیب و هوا در مزاج نبات
نفس زدن آن اسرار یعنی ارواح بی شبهه و ریب صدا در طینت حیوان نمود مشالش
در تمهید عرض مراتب و مدارج و سخن در ذات انسان شهود جمالیش کسوت آرای دستگاه مخارج
پس آفاق سمای سخن است فاما مفتوح و انسان عبارت آن در کمال تصریح و وضوح هرگاه تامل انسان
که گریبان اسرار مبدا و عناصرست و زانوی خیال باطن و ظاهر بتحقیق آن نفس توجه گمارد نقاب
جمع مراتبش از قفایس موهومهٔ خود بردارد یعنی نفس انسانی در جهان نیرنگی مادهٔ ظهور اسماست و در
فضای ارادت تکلم به مساعدت نشار ارواح بال کشا تا از کام و زبان سیل تراوش مینماید کیفیت
مشالش حاصلست و چون در صورت خطوط و سطور مرئی میگردد عالم اجسامش منزل **اشارت**

بهر رنگ آفاق حرفست و بس — نفس عبارت حضرت و بس — حقیقت که آن سوی ماهست — چو بی پرده شد حرف بی پیرهنست
چه مقدار بیتاب اظهار شد — که آخر در انسان نمودار شد — در انسان نمودار گردیدنش — بتحقیق خویش ست پیچیدنش
در بنجا معانی چه و کو صور — حبابست از خود بر آورده سر — فریبت یکسر نمودار کیست — خفا نیز موج اظهار چیست
زبادی بیادیست عرض پیام — تو همچون نفس بر نفس منخرام — نفس اصل تست ای خود بیخبر — ازین پیش جیب تو هم مدر
بهر جا تجلی پیام خودی — همان در خفا فی دام خودی — قیادست در رشتهٔ دیگر زبان — چو هموار شد ظرف مظروف هیچ

غزل

من سنگدل چه اثر برم ز حضور ذکر دوام او — چو نگین نشد که فرو رود ز خجالت نام او
سخن آب گشت و عبارتی نشگافت رمز تبسمش — تگ قاز حسرت موج می نرسید باخط جام او
نه سری که سجده بنا کند نه لبی که برگ ثنا کند — بکدام مایه ادا کند عدم ستمزده دام او
سر خاک اگر بهوا رسد چو نظر کنی نه بپا رسد — نرسیده ام بعبارتی که ببالم از در و بام او
نه بپایم آن طرف سخن تامل آن سوی هم و من — ز چه عالم که بمن زمن نرسیده غیر پیام او
تگ و پوی بیهوده یافتم بهزار کوچه گشتا فتم — دری از نفس نشگافتم که رسم بگرد جسم او
بهوا سری نکشیده ام بپشیمنی نرسیده ام — ز پر شکسته تنیده ام بخیال حلقهٔ دام او
نه دماغ دیده کشودنی نه سر ی فسانه شنودنی — همه راز بوده غنودنی بکنار رحمت عام او
ز حسد نمیرسی ای دنی بعروج فطرت بیدلی — تو معلم ملکوت شو که نه حریف کلام او

اشارت

ای تردد و نسب توکل چند — زندگی پردهٔ توکل نیست — جهد سرمایهٔ تامل چند
در تردد سرای جسمانی — نشوی مردهٔ تن آسانی — چشم واکردهٔ تغافل نیست
بهوا آفسردگی مشتاب — مایهٔ اصل خویش هم دریاب — یعنی آن لبوکه سبز دارد گل عشق
از خود افشاندهٔ تهمت آرام — نفس غنچه تامل عشق — دامطپید آن قدر که خون گردید
خون هم از بسکه شد طپش سازش — در رحم کلفتست بفزون گردید — تا مرا آشفت رنگ اعتبار بخشت
عضوها از هجوم بیتابی — رشته کرد از رگ دویدن اندازش — گشت آئینهٔ خفا اظهار
بود یک عمر گرم سیمابی — رگ دینی نیز اضطراب بخشت — بست بر خویش نام انسانی
شد نمایان ز پرده نیرنگ — پس افتاد و پیچه اسرار — گل اگر گشت بال و پر گردید
گلشنی مایهٔ دو عالم رنگ — گرد از ما و من گل افشانی — که بچندین خیال میبالی
نه بپیری ز اضطراب آسود — غنچه تا بود فال رم میدید — کوهسار آفرینی از آواز
همه آئینهٔ حقیقت رم — تو همابوی غنچه آوازی — اگر زوی فسردنت پویه است
صبح هنگامهٔ هوس شده ام — نفس ایجادی از پیه پروازی — منزل و جاده کرده است قفس
کس نفس انکرده است قفس — منزل و جاده کو در کوچ ست

کار صاحب نفس فسون نیست — که فسردن بغیر مردن نیست — صبح تا گردی از نفس دارد — بال افشانده در قفس دارد

نفست یک قلم پر و بال ست — ساز آئینه جوش تمثال است — بعد ازین نیز هم نخواهد بود — هیچگاهت نبود و دام و قیود

تا دوم آخر انچه در کار ست — حکایت — پرزدنهای رنگ اسرار است

الهی راز طبع جهل فسون — جمع گردید الهی بجنون — خاک وحشتی بدست مے آورد — سوی گردون چو ناله اش سپرد

مدعا آن که میکنم بر پا — همچو گردون عمارتی تنها — آهنه باز بر زمین میریخت — خاک بر فرق غفلتش می بخت

مدتی زین ادا بپوچ و خیال — داشت گرد ترددش پامال — پود از آتش محال اندیش — سنگسار هوس طراز حریش

آن یکی گفتش ای هوس فرسود — سنگ مینای اعتبار شکور — ایه چیزی سود است اگر تو دود انگیخت — واین چه خوبست کز دماغ تو سوخت

چه جنونت دریدی جیب هوس — گر بخاکی می نشانی و بس — خشت و گل نقش صفحه خاکست — زین کدورت دل هوا پاکست

سطح اعلی که خرد لطافت نیست — قابل تهمت کثافت نیست — خاک گر جام چرخ پیما ید — نیست ممکن که بر هوا پاید

چند بردارد از تو ای غافل — لوح صاف هوا خط باطل — تا یکی باشد از تو ای مردود — دامن آسمان غبار آلود

گرچه سعی تو کامل افتاد ست — مدعا سخت بال افتاد است — بر کمین بلندی همت — سیکنی جان بپستی ذلت

اگر امنیست اوج همت و بس — از تو تا بالا رست سعی مگس — گیرم انداز کار لست بلند — لیک زین پیش دهم کار بمند

خامکار ست این نه جای خبر ست — ریش گاوی پیشه کون حمیت — امتیاز یکه در چه اندازی — انصاف لیکه هرزه بر داری

سرمه از سواد عبرت کیست — خانه چشم هوش کن تعمیر — گر کنه نیست داغ کوتاهی — بر فلک نه نهای آگاهی

ای عبارت ندیده نور نگاه — کوریت جوهر حضور نگاه — چون نگه از غبار بر داری — چون غبار از نگار بر داری

این قدر در غبار جا کردن — نیست جز میخ چشم وا کردن — عبرت از سعی بیهشت دورست — که نگه زین غبار در گورست

بشکن این پرده چشم بالا کن — دستگاه نظر تماشا کن — در عروج نگاه شد نهانست — شعله بر دا فتن عبارتهاست

البه انداز عقل نه پسندید — همچو خرمیش پیش بانگ دهید — کای نفیسخمگر انیقدر مخروش — جهل سرمایه خرد مفروش

انکه اعلی شمرده از ادنی ست — سند دعویت بگو که کجاست — از چه ستاره اوج افلاکست

گر همه سنگ بر نمید ارد — انیقدر ژاله از چه میبارد — ابر با کز نتایج خاک است

در مشقت تحملی دارم — با تردد توکلی دارم — آخر این خاک دشت هم شاید

پس بدنیا خیال لیسیار ست — هوس عالمی گرفتار ست — قوت طالع اگر کند نظری

عقل هر چند جز فضایل نیست — جهل هم خالی از دلایل نیست — خواه جهلست خواه دانائی

آسمان دیگر و زمین دگرست — عالم شک دگر یقین دگرست — لیک زین جاده تا بآن منزل — دوری حق شناس از باطل

نکته در چار سوے کیفیات ظهور که هر فردی را از افراد انسانی باحقیقت خود سودائی محبت پنهانی و معامله لیست وحدانی با همه زیبا نگاری نقد انفاس

در جیب هر معامله نفعی ست متمکن و در طبع هر سودا سودی متضمن اینجا نالہ بے تمیز بر واج نرسیده تا قیمت دل نقصان شکست نه برد و نگاهی دکان تحیر نه چید تا قماش جمعیت مژگان بر هم نخورد بگردش رسیدن هر ساغرے مقدمه ظهور کیفیتی ست و با نقلاب جوشیدن هر وضعی تمهید وقوع خاصیتی

غزل

ریشه پیرایه هر تخم پری مے خواهد — هر کجا نکهت گل پیرهن رنگ رسید — هر دل از نالہ بهار اثری میخواهد

اضطراب پر و بال آئینه پر دازیست — نیست پوشیده که از خود سفری میخواهد

شوق جمعیت وضع گهرے میخواهد — بازگردیدن مژگان اثرے میخواهد — قطره هرگاه کشد سر بهوائے نمیان

برق هر جلوه تقاضای نازدگرست — هر کجا چشم پر مژده دیداری هست — هر کجا دل طپش آرد خبرے میخواهد

عرض خورشید غبار سحرے میخواهد

نکته توجه خاطر بالفت فقرا

از علامات لطافت طبع است یعنی دماغ خلقت درین نشاء بحسب فطرت اگر تاب کدورت اسباب نمی آورد و تعلق ضمیر بمحبت جاه از دلائل آثار کثافت که بار کلفت گیرد و دار غیر از دوش خشونت برنمی آرد امابی توهم لطافت و کثافت شخص حقیقت را در هر صفت جز یاس ناموس ظهور متصور نیست از آثار حب جاه آرایش لباس عظمتش درپیش ست و از اوضاع رغبت مدعا حصول سر منزل راحت خویش

غزل

حقیقت هر کجا آهیست آزادیست منظورش — بهر جا داغ مے جوشد فراغ کرده مسرورش

نظر بر نخویش وا کردست اگر بینند پیدایش — بجیب خود فرو رفته ست اگر یابند مستورش

غرور عجز اینجا بی نیاز غیر پیدا شد — سلیمانی بخود می نازد از جمعیت مورش

نگه شوق جهان بینش تغافل ذوق تمکینش — ادب مینائی تمکینش جنون پیمانه شورش

جبابی را که می سنجی حضورش دار و ایمائے — سرابے را که می بینی سیاهی میکند نورش

نکته روح انسانی جوهریست بسیط و بحسب لطافت بر جمیع اشیا محیط هر گاه نفس تعلق اعتبارے می بندد و بترکیب کیفیات عنصری می پیوندد مشاهده نقصان دستگاه اصلی سمی توجه اش مصروف این اندیشه میدارد که هر چه از مراتب اعتبار کونی ست باحتیاط تصرف آرد ناچار خود را محتاج جمیع اشیا می یابد و بے اختیار بطلب حصول آن می شتابد خواه آن اشیا از امور ذهنی باشد مثل معلومات حقائق و معانی خواه از اسباب خارجی مثل محسوسات و دستگاه امکانی دوست داشتن هر چیزش دلیل احتیاج ست محتاج هر چه بدست می آرد مفت خودی شمارد اما رفع احتیاجش در هیچ حالتی ممکن نیست که تا ترکیب جزئی باقیست احرام بسالمت کلی نمیتوان بست و تا کثافت جسمانی متصورست بہ لطافت روحانی نمیتوان پیوست اینجا معلوم شد که این جوهر مقدس جمعیت از دست داده خود را در صورت فراهم آوردن اسباب میجوید و تا بسر منزل تجرد ذات پیوستن همان بر جاده اضطراب

نفس

همین نفس که غبار تعلق وهمی ست
نوای زیر و بم آرزو چه تحت چه فوق
دلا ز نالهٔ بی‌اثر گریه‌ی زرشته بریده
من برق سیر جنون قدم بگدام سر بیاقتم
زده شور ستیم این صلا ز دماغ نشسته رسیده
بخیال گوشهٔ عافیت چو غبار بهره فشرده ام
مگر این جریده رقم زنم خط غبار رسیده
ز قبول معنی دلنشین بهم آنقدر باثر قرین
ثمرهٔ چو چشم گشوده ام بغبار رنگ بریده

عاشقی چیست داغ محرومی
یکقلم رنگ لیک باخفتنی
لب عرضی که شرمنده گفتارش
جهد بیش انداز نارسائی وبس
ساز موهوم نغمه زار خیال
جوش خونی که هیچ رنگش نیست
قصه کوتاه عاشقی اینست
گریه از نطع حرص کمین
گفت اینجا ضعیف سوسنهاست
زین افق در طمع سرای ظهور
هر طرف باز کرده است آغوش
زده از خون زیردستی چند
عاجزان را دهند غوطه بخون
گر بکسار و اکنند درکش
که ز آثار ما پشیمان شو

نغمه

بکجاست آنهمه دسترس که ز نم ز دست تغافل نفس
که چو شمع شد همه عضو من کف پا بآله دیده
حذر از فضولی غرضان کن مباد دوزم امتحان
بکجاست دشتی که رسم بد بسن چیده
بفنا شود مگر آشکارا ثر سجود دوام من
که بگوش من کشد آفرین سخن نگس نشنیده
من سپند از انجمن وفا چو دل شکسته دمیده ام

چه نقشها که نشد جلوه گر ز پرده شوق
هزار پیچ و خم آورده شد بگردن طوق
سواد جوش تمنا چه آسمان چه زمین
شده عرها که نشانده ام بگمین اشک بگیده
چو حباب پیکشم از هوس قی بدوش خمیده
ز خمار فطرت نارسا بده و جام شعله فسون را
هوست ز نقش نگین خود ز غم پشت دست گزیده
ز نوای نرهست پرفشان بگدام نالهٔ بیهم
ز حیا بجبهه نهفته ام خط بزمین نگشیده
نه ز شوا نجمم خبر نه ز شوخی چشم نظر
ثمر نهال ندانستم ز هزار نالهٔ رسیده ام

اشارت

سر بسر بر بوی گداز خفتنی
پای شوقیکه رفته رفتارش
شورش آهنگ بینوائی وبس
کلک تصویر آرزوی محال
موج آبی که نم بچنگش نیست

پنجه نا امید گیر ائی
همه پرواز لیک ریخته پر
نا امیدی و بیکسان امید
دام خمیازه صید دست هوس
آه اگر لب هم بدل افشرد

حکایت

بود و بر ائه لساط کمین
نا توان کیش عجز کوشانند
همه را سود خویشتن منظور
مثل گریه خروسگ موش
قبح ناز خود پرستی چند
تا نشود غلت هوس گلگون
هست بر سنگ پیش پا یش
پای مردی حریف سندان شو

آن یکی گفتش ای پلنگ خصال
تا نه بینند آفت کرکس
لیک تا نگر و زیان کسی
حرص انصاف دشمنست اینجا
بر ضعیفان شکست پیدا نیست
سیل دستی تصرفیست رسا
خورد و رز بگوش خارائی
این در و دشتان نرم کوب هنر

گل خود رو ی باغ محرومی
پیکر فرش نا توانائی
شعله آیا تمام خاکستر
نا توانی و کوشش بیجا وید
صبح تهمت شکار کرد نفس
اشک اگر بود بی چکیدن مرد
وای آنکس که عشقش آین نیست
در چه عالم فشرده چنگال
من و زین و رطه شان پنداری
نیست بر سود خویش دسترسی
پرورش نام گستن است اینجا
تا کلاهی غرور ی آرایند
لیک بر خانه های ست بنائی
نالهٔ از شکست بنائی
سر حساب اندا بدست دگر

گر بیازو و سنگ دست بهم
نرمی آفت بضعیفی درست
بر سر خوان امتحان چیدن
گر سختی الم نمی بردند

مشترک میخورد شکست بهم
خرمن پنبه ندرک شررست
لقمهٔ نرم رهست بلعیدن
سنگ را هم چو آب بیخورد

هر کس از پهلوی رشتی خویش
نیست از دست نا توان خالی
آب از چه می برند فرو
سختی یکدگر گلوگیرست

زافت غیر کرده پشیمی خویش
سهرا چارهٔ زپا مالی
استخوانی ندیده اند درد
ورنه کی استخوان کم از شیرست

نکته

اینک عالم میخوانیم صفحه دلی مطالعه کرده ایم و انچه آشنا میدانیم سطر نگاهی تحریر آورده دل اجتماع کیفیات علوم است و علوم ادراکات معانی نامفهوم و وسوسه از خود ترا شیدن هم صنعتی است و او هام بر خود بستن نیز قدرتی در وادی ظهور تلاش کسب با غربت ست نه اظهار غیبت هر قدر توانی در لباس کوش و نا ممکن ست خود را در خود بپوشش

قطعه

در عالم شهود ز مردان غیب باش
هنگامهٔ خیال دوئی گرم کرده ایم

ناز حقیقتی ست نیاز مجازما
مائیم عرض آینه کو جلوه غیب باش

با شوخی لباس همان سر بجیب باش
پیچید شوق موسی و ورد شعیب باش

نکته

گل کردن رموز غیب و شهادت موقوف تحریک دل ست که هر چه پنگاهنه این پرده است محبوبیست و باطل همان حرکت بی نشان برز بانها بیان ست و در دیده ها شناسائی و همان قدرت پنهان در قدمهار فتار و در پنجه ها گیرائی بقدر جنبش انفاس شامل حرکات نبض امکان ست و باندازه تامل نظر غواص حقیقت اعیان آغاز ازل تا انجام ابدی پی سپر اندیشه بدایت و نهایت اوست و امواج محیط تا او و ار سپهر مسخر احاطت و سرایت او سلسلهٔ قدرتش چون جوهر آئینه بر افعال و آثار پیچیده و ریشه تصرفش چون نفس در طبع ظلمت و انوار دیده چه غفلت و چه آگاهی و چه گوئی و چه آلی بهر جا طبیعتی را آئینه تمثال حقائق یافته اند دل آنجا بمطالعهٔ حقیقت خود پرداخته است و سر کجا از تحقیق بخبرش دیده اند بحکم بی نیازی نظر بکنیت خود نیفتاده جمعی که نقاب امور امکانی از پردهٔ تحقیق دل کشوده اند شوخی هر اندیشه قبل از وقوع بیان و طبیعت انفاس اعیان مشاهده نموده اند چون توجه اکثری خلائق مصروف اشغال ظاهریست نسخهٔ حقیقت دل را از بر هم زدگی چاره نیست وگرنه همچنان که نگاه محرم اشارهٔ نگاه ست و دست از سماس دست آگاه و دلها نیز آئینه اراده هم توانند بود و از تامل هم نقاب اسرار یکدیگر توانند کشود

غزل

افسوس که ما دامن بیدار گرفتیم
صد جلوه در آئینهٔ زنگار گرفتیم
جان بود که تا چشم نمودیم تصور
غفلت چه فسون خواند که سر در گرفتیم

خورشید عیان بود شب تار گرفتیم
از غفلت دل معنی بی پرده عیان ماند
در گلشن تحقیق نشستیم بتقلید
اینها همه رنگست که دیوار گرفتیم
گل بود که ماهیچ نظر ان خار گرفتیم
عالم همه یک نسخهٔ آثار شهود ست

آوارهٔ اوهام نمودیم یقین را
از تنگی دل خانه ببازار گرفتیم

یعنی ز تامل ره گفتار گرفتیم
سودائی وهم ست تخیل چه توانکرد

نکته در عنصر آباد کیفیت ظهور بعضی سنگ محض اند بحکم طبیعت افسردگی رواج و بعضی آئینه بمقتضای طینت لطافت امتزاج آئینه گل کردن طبائع نتیجه رفع حجابست یعنی کسب وداع اوهام کدورت و سنگ نقش بستن حصول آرایش نقاب یعنی تعلق دامگاه صورت در طبع آئینه فطرتان آب غبار خاک شکسته است و در مزاج خارا نشینان خاک بر روی آب نشسته لاجرم آنجا هر چند خامهٔ نقش بجنبش آمده باشد اثرش بر صفحهٔ شهود منقوش ست و اینجا اگر همه خنجر و سنان ست لوح صفا مغشوش **نظم** غفلت و تحقیق ما را اعتبار آئینه است

هر طرف اندیشه می نازد دو چار آئینه است
گر نگه بالد مقابل جز بهار جلوه نیست

در بهم آوردهٔ مژگان غبار آئینه است
در جهان بیدماغی یاس مطلب و بروست

در نگارستان امید انتظار آئینه است +
خوب و زشت اعتبار خلق را تکرار نیست

جلوه در کارست اینجا صد هزار آئینه است
نکته از ارادهٔ حق چیزی بظهور نمی پیوندد

مگر خلق را حیرت آیات و از شیونات ذات مثالی مرعی نمیگردد و الا صفات قدرت علامات با آنکه ارادهٔ خلق حق ست و مراد مقید مطلق **رباعی**

وین جامه و دلق نیز در پنبه نهان
ذات و صفت اینست که کردیم بیان

در جامه و دلق نیست جز پنبه نهان
زین بیشتر از خلق و حق افسانه مخوان

غزل چه شد آستان حضور دل که تو رنج دیر و حرم کشی
بجریدهٔ سبق وفا نه زدی رقم که قلم کشی

بقبول صورت بی اثر مکش انفعال فسردگی
چه قدر مصور عبرتی که چو سنگ بار صنم کشی

رمقیست صورت مغتنم بهوس فسون عمل مدم
چو حباب سعی کمی مدان که نفس به پیکر خم کشی

کسی از پری که مگس کشد ز چه ننگ دام و قفس کشد
غم ساغری که هوس کشد بدماغ سوخته کم کشی

بخیال غربت و هم وطن مپسند دوریت از وطن
عرق است حاصل علم و فن که خمار باد عدم کشی

اگرت دلیل ره وفا بمروتی کند آشنا
بزمین نیفگنی از حیا برهی که خار قدم کشی

به یقین معرفت آگهان ز تفکرت نبرم گمان
چو کشف مگر بخیال نان بروی و سر بشکم کشی

ببرت ز جوهر آئینه ورقیست نسخه طراز دل
سیه ست نامه اگر همه نفسی بجای رقم کشی

گذر از تردد بی اثر نه رسی به منصب بال و پر
چو نهال صبر کن آن قدر که ز پای خفته علم کشی

نه دمید صبحی ازین چمن که نه بست صورت شبنمی
حذر از مآل ترددی که نفس گذاری و نم کشی

من زار **بیدل** ناتوان نیم آن قدر بدلت گران
که چو بوی گل دم امتحان به ترازوی نفسم کشی

آدمی تا بحرص پا افشرد
اول از هر که زاد خونش خورد

جذبهٔ حرص داشت این تاثیر
که بهر چیز دست یافت کمید

آنکه قوتش بعجز خون باشد
خون ما در نیافت صرفهٔ رنگ

مال مردم چه سان امان یابد
خاصه وقتی که رایگان یابد

اشارت

که ز خون واکشید لذت شیر
بس جهان صید غارتش گردید

چون تسلط گرفت چون باشد
زین مروت گذار حرص آهنگ

حکایت

عاشقی بیدلی جنون زده
قدح آرزو بخون زده

داشت معشوقهٔ ستمگاری
خودسری شوخ و عاشق آزاری

بترحم نگه تغافل خیز
به تکلم زبان بهانه گریز

کجی ابروان جبین بسش
بر تبسم گرفته راه لبش

التفاتش همه ستم کوشی
وعده ها یک قلم فراموشی

از فسون جنون ترانهٔ او
بود یک عمر صید دانهٔ او

هر قدر جام انتظار کشید
جای صهبا همان خمار کشید

کرد شبها بانتظار سپید
ندمیدش بکام صبح امید

نه شکست از وصال آن بر دوش
جز بخمیازه حسرت آغوش

نه زد آخر از آن لب نوشین
بوسهٔ انفعال جز بزمین

بامیدی طریق امدادی
درد دل برد پیش استادی

که تمنای سرکشی دارم
پنبه در رهن آتشی دارم

من کف خاک و او سپهر بلند
نبرد خاک بر سپهر کمند

مددی گر وصال آن سرکش
مشت آبی زنم برین آتش

به خمی قانعم ز کج کلهی
گر بوصلی نخواندم نگهی

حکمت آموز نکهت تدبیر
نقشی ارشاد کردش از تسخیر

کاین عمل چون دلیل کار کنی
خلوتی باید اختیار کنی

شکل مطلوب آوری بخیال
خامه رانی بوضع این اشکال

نقش آغاز چون گرفت انجام
باده در جام گیر و صید مدام

لیک شرطست لازم تدبیر
که از آن احتیاط نیست گزیر

آن زمان کین عمل کنی بنیاد
شکل بوزینه ات نباید داد

این قدرها ضرورت عملست
ورنه در نشئه امر خلل است

عاشقی بینوای یاس آهنگ
نوحه بر داشت کای جنون فرهنگ

چه فسون از بغل بر آوردی
که ز بوزینه ام خبر کردی

گر نمیخواندی فسون قیود
شکل بوزینه در جهان کم بود

این زمان هر چه آیدم بخیال
رقص بوزینه دارد استقبال

این فسون از صنائع عشق ست
اختراع و بدائع عشق است

گر ازین دام پرده بشگافی
پر کشائی کند قفس بافی

لب فشار و تکلم ایما باش
زخم خوان و تبسم انشا باش

نهی منکر طبائع اعیان
امر معروف کرده است گمان

خاصه انسان که در طبیعت او
حرص دارد بقدر منع نمو

نه جهی تا ز دام و دانهٔ خویش
خطراتت گماشت بر دل ریش

گر برآئی همه مسیح آیات
نتوان شد معالج خطرات

آفرینش بآنچه در ماند
آفریننده خوب میداند

نکته آئینهٔ تحقیق مخبرست که هر چه عالم غیب بشهادت خواهد رسید و آنچه از خفا بظهور خواهد انجامید حقیقت این کس محیط اسرار اوست و مرآت علامات و آثار او مثل پریدن چشم پیش از گل کردن تقدیر خیر و شر و طپیدن دل قبل از ظهور اسباب نفع و ضرر چون عقل جزئی بحسب اکتساب علوم امکانی مملوست از امتیاز مراتب شک و یقین و محشا بعبارات اوهام شبهه و تلقین در حکم تحقیق ناگزیر اشتباه شمارست

ودر انکشاف رموز یقین بی اختیار تغیر نگاری اگر راهی بخلوت اسرار می شگافت حلقهٔ تغیر نمی گردید
واگر عقدهٔ شهادت می کشود بر رشتهٔ تقریر نمی تنید پس توانی که جمیع حقائق بے واسطهٔ عقل بر تو گشوف
است وتو بعلت امتیاز در شغل حجاب آرائی مصروف مانع شهود حقیقی همین معلومات عقل خرابی ست
که از طور یکدگر کسب نمودهٔ عقل کلی بر کیفیت آن اصلا چشم نگشوده رباعی

خورشید بخاک تیره سودا کردیم	فریاد که دکان ستم وا کردیم
کثرت پیش از تمیز ما وحدت بود	آئینه شدیم عکس پیدا کردیم

نکته با همه بے یعنی غیر عبارت تعین ماست یعنی حصول توهم پیدائی وعین اصطلاح بی صفتی یعنی
تغافل اوضاع خود نمائی صفت بی ذات معدوم ست تاملی باید فرمود وذات بی صفت موهوم چیزے
نمی توان نمود هر جا موسوم صفات هستیم ذاتیم واگر همه ذات باسم آمده ایم صفاتیم

غزل

گهر محیط توهم نه سفر گزین نه اقامتے	قدم وحدوث تخیلی به شکستگی نه سلامتی
چمنست حقیقت بی خزان وملت طرگبه جاودان	الم به خود نه بری گمان که تو عبرتی نه ندامتے
بفلک فروغ تو در نظر زمین بهار تو جلوه گر	به چمن سحاب وبگل سحر همه جا ظهور کرامتے
چو ز خود بخود نظرے کنی روی از خود ودگری کنی	تو مگر چنین هنرے کنی که بگویمت چه علامتے
به بیان کمال شعر یقتی بعمل شکوه طریقتے	بخیال خیر حقیقتے تو قیاستے تو قیامتے

نکته معنی کرم در جمیع احوال بسر ورطبائع کوشیدنست ودر همه اوقات برضای دلها خزیدن
بی نوایان را به درم ودینار نواختن وبیماران را بعیادت ومداوا خورسند ساختن امداد نابینایان
بدستگیری عصای واعانت گم گشتگان بتجریک درآئی آبله پایان را بتکلیف رفتار نمودن وبیدماغان
را به صحبت دعوت نفرمودن پیش ناتوان ترک اظهار توانائی ودر چشم سفلسان تغافل اوضاع خود آرائی
بر قبور تکبیر گفتن وفاتحه خواندن ودر زمین های خشک آب پاشیدن ونهال نشاندن غائبان را
به نیکی یاد کردن وحاضران را بدعا یاد آوردن القصه بقدر طاقت زبان خبر بغرض قواعد نیاز آستن
وبوسیع امکان از هیچکس غیر از عذر نخواستن ازین عالم باسر چه برد از دماغ شیوه های جود وسخاست
وازین دست انچه از دست برآید از شیوه های مروت ووقار

رباعی

آثار سما جلوه بچندین صورت	بیدل دارد بطبع اهل همت
بر بخیران پسند به محتاجان سیم	برخوردان لطف بازرگان خدمت

نکته تمثال ظهور احوال در آئینهٔ خیال دیدن کیفیت صور در سیولا مشاهده نمودن ست ونقاب آتش
در طبیعت سنگ کشودن چون مدرکه را باین جنس وقائع اکثر معامله امتحان ست ودر عالم بیداری
تعبیرهای تخیل سود وزیان بحکم تقابل دو نشای که یکی در نهایت مرتبه ضعیف است ودیگرے در کمال

درجه قوت تغیر متدلی بحصول میپیوندد وبحسب اتفاق کیفیتی نقش می بندد گاه مطابق اراده معتبر وگاه مخالف
ازینجاست که اختلاف احکام تغیر در جواب انبیا نیز یافته اند با آنکه این طائفه را در عین مشاهد ظهور صور
که ختم تجلیات کماهی ست مشهود ست ودر جلوه گاه کیفیات صور هم چنان اسرار شال که قرب لطافت
حقیقی ست آئینه دار نمود پس صور مثالی کیفیتی ست که بتفتیش چشم کشودن رنگ اثرے ازان در نمی توان یافت
وخرد همان بستگی نظر گان نقاب تماشا بابش متوان شگافت صورت وقوع بعضے ازان احوال از خواب
وقائع فهمیدنست وظهور آثار آن معانی از نوادر اتفاقات اندیشیدن

قطعه شاهد قدرت که اختاد نمود او یکیست
لطف یک معنی بعرض هر عبارت دیگراست
جلوه ها دارد مقام اعتبارات وجود
اینقدر دانم که هر جا شخص وحدت دیگراست
چه خیالست این قدر جسد آزاد شستن
گره دام تو گردیده کمند یکه دستی
نگهی صرف تامل نمودی چه کندس
هوس چشمک ناز که تو آئینه بدستی
ثمر آئینه تحقیق نشاید ثمره بستن
همه گر عرش بنالی ثمره تاخم زده پستی
نفسے چند غنیمت شمر از دل نه گذشتن
بعدم راند چو شبنم عرق خجلت هستی

در همان عیب دیگر دشمنان دیدارست
از ورق گردانی تجدید نیرنگی مپرس
بی نیاز یهاست اینجا انحصار جلوه ست
شاه ماورد انجمن زیگر بخلوت دیگراست
رنگ ما در آئینه گر دید صورت دیگراست
محرم نیرنگ شو خیهای کثرت نیستم
غزل عشق ای دشمن تحقیق ال از روی سوئی
تو همین آئینه بودی چیره همید شکستی
اهل شفقت ناغش تو شدی غره کرتی
مثل موج دگهر آئینه دارست در اینجا
تماشا گه فرصت بسو محو شدن
نفس آئینه عبارست درین کوچه کرتی
قدح ناز تو لبریز وداع ست تو مستی
دل از اندازتوانفسون تغافل نه پسند
چو نفس منعتم اظهار پراکنی وحشت
که بگرد دو جهان آب زوی تو شستی
خدرا زخیرگی چشم بخورشید پرستی
به نگاهیست چو همت اثر اوج نزدست
من اگر با همه کوشش بکنارے نرسیدم
تو هم ای موج درین بحر چه پستی چه شکستی
چه قدر مرحله طی شد که تو این آبله بستی
ثمره بیهوده درین بزم کشودم سر بیدل

اشارت

گرچه السنان بگشت زار سد	نفس دام و بالها دارد	خوشه اش سبته در طبیعت خاک
لیک گندم مثالها دارد	نقش کاوش عروج تا پشر	قفل نگشوده شکست مسار
ریشه اش سار مهبط فتنه اثر	فتنه مرده چون حقیقت لن	بیضه خنده کاری قفسش
وضع آغوش لیک لطف شکن	خالی اما به تنگ آغوشش	بخنیه فرسای زخم دوخته
چشم لیکن زیاد دل جوشش	فتنه گرچشم وا کردن	از همین پیکر شکسته نقاب
لب سوزی زهم جدا کردن	زیر و زیر هم یکے بل زورق	مد چنانش زفرق تا بقدم
صدره از انقلاب برده سبق	سوج صد تاب و تب ملالم کرد	آن تبسم بعرض فضل نداشت
گندم است آنکه تا شکم کرد		خبر دم صبح تیغ وصل نداشت

دارد از صد نیاز دانه مدد
محمل از یکجهان دل چاک
عقده نیم باز و صد وسواس
محمل و سینه چاکی جرسش
سخت شمع فتیله سوخته
کشته آدمی نشسته در آب
عرض یک کوچه لغزش آدم
خبر دم صبح تیغ وصل نداشت

تیغ بود آن تبسم غفلت — که برید تن نسبت وحدت — برق تشویش خرمنش گردید — شکن چین دامنش گردید
بسفه بال و پر طپش وا کرد — منزل آفت جاده پیدا کرد — زخم بالید غایت خون شد — دیده مژگان کشود و مبتلا شد
غیر نیرنگی انچه بست خیال — داشت این دانه پریشان نال — اول آئینه بمنی پرداخت — بعد ازان شکل آدمی پرداخت
آخر این آبشار نشو و نما — خوشه از فسون نفس و هوا — غفلت و آگهی مهیا کرد — ظلمت و نور آشکارا کرد
بندگی پیشه شد خدائیها — از چه شد نسبت جدائیها — آن جدائی ز صورتش پیداست — وصل گندم بقبل نامیداست

اشارت

عرض کثرت زیکاک پرده اوست — دل وحدت دو نیم کرده او
گرچه غربت حصار آفتهاست — جای ایمن شدن ز مرگ کجاست — خواه در بحر و خواه در ساحل — نیست مژمن ز زندگی غافل
آن یکی از محیط بیرون تاخت — درخت رخت بکنار انداخت — خورد جای بلغزش پایش — برد ساحل بقعر دریا شیر
گاو حبت از شکنجه قصاب — شد بصحرا ز دیده ها نایاب — شیر ناگاه حلق او افشرد — از اجل کس سر انچنین جان برد

نکته جمیع خلائق بحکم مصلحت طبعی محتاج هم اند و کامروائی همه حقیقت گرمی از آئینه هر فردی بظهور پیوسته و بذوق اشتغال شوق در کمین امداد دیگرے نشسته زبان مطلب محتاج همهائی و وصول جمعیت خود سائل و سعی احسان منعم همچنین بمرتع وقوع خاصیت خود مائل سنگ و گل محتاج آفتاب در کسب کمالات آب و رنگ و آفتاب در عرض جوهر تربیت مشتاق گل و سنگ مانع نقد را از اجناس سودے شمارد و شتری جنس را غنیمت نقدے پندارد نقدها مصروف جنس شمار بیست و جنسها موضوع نقد انتظارے یعنی تا بکار دیگرے نیائی چشم بر حصول مراد چون گشائی پس کریم در خود ناچار است و

محتاج و طلب بی اختیار رساند — آواز کریم را صلا میخوانند — سایل خود میزند دعا میخواهند
یک نغمه شوقست چه فقر و چه غنا — گر پرده هر ساز خدا مے نوازند — **نکته** تاثیر در طبایع

ارباب کرم چون موج بآب پیچیده است و از طینت اهل همت چون ملامت از سنگ سنجیده طبع کریم از فرط نزاکت زبان سائل را شسته میداند تغافل نه شرط تاب رحم آوردن ست و مزاج لئیم از جوش خشونت پروای مساس ندارد توجه مانع رنگ اثرے بردن ریاعے

سرمایه هر خمار و مستی گرم ست — سیرابه هر بلند و پستی گرم ست — گویند که مرگ انقلاب ست و عدمست
امنیت و میل آنکه هستی گرم ست

نکته اعیان محفل امکانی را تا شمع وار سر تا پای هستی نسنجی دود تشویش هرزه نگاهے باقیست و تا سر اندیشه بزانوی ساغرے نرسانند گرد کلفت ساقی اگر بوی از بهار معنی مے برد عبارت انبهه رنگ نمیریخت و اگر با صل کارسازی می نشگافند شاخ و برگ این قدر غبار نمی انگیخت ساحل گزینان پیوسته موج وگفت میشمارند و مزدوران گان از محیط هم خبر ندارند

نامحرمی گریبان بعبد و من دست التجا می برد و ز ناآشنای خویش هزار هنگامه در خیال می برآورد **غزل**

تو گر خود رائی معنی نیست عالم غیر دیدارش — خود می آئینه دارد که محرومی ست اظهارش
چه لازم مایل پست و بلند دهر گردیدن — تو خود این خانه تا بایدت فهمید مقدارش
کمال پرده گویا بنقد اعتبار خود — که بر هر جنس پیچی و می گردی خریدارش
نبودی اینقدر ها کدحندائی مجمع امکان — که افتادی بچندین جد در فکر خود بارش
دکان صبح چندین جنس خجلت در نظر دارد — نفس بر خود فروش افتاد آتش زن بیانارش
شرارت فرصتی و انگاه فردق هرزه پردازی — باین هستی حیا کن از خیال چرخ و دارش
بحق تسلیم شو تا وارهی از این و آن **بیدل** — بدریا قطره چون گم گشت دریا داند و کارش

نکته نوی های طرز اعتبارات تا بعرض آید کهنگی دمیده است و تازگی های درس ما و من تا به تکرار یاس رسد افسردگی سر کشیده از وحشت انجامی اندازد عبارات سراسر این دیوان یک مقطع است سفت بیدل اغان طریقهٔ خاموشی و از کم و صیتهای زمان تامل جمیع اجزای این نسخه یک نقطهٔ سهو ست غنیمت تغافل اوایان مکتب فراموشی اینجا معنی در ذهن صورت نه بست که تا به فهمش وا رسند ورق برگرداند و لفظ در خارج مرقوم نگردید که تا مزه برهم زنند

صفحه بجک نرساند نظم — هر چه دارد جهان بی بنیاد — هست خاکی ست در قلمرو باد
بی ثباتی باتحان وقار — محملے نیست بدوش غبار — بسکه رنگ ثبات پرواز ست
کوه با نالهٔ همعنان تاز ست — روشن ست از حقیقت بهم — شمع اندیشهٔ وجود و عدم
همه جهد یم و مدعا مجهول — جمله هوشیم و آگهی معزول — جمله ما حرکت طبیعی ماست
مدعای غبار ما پیداست — هر چه از خلق عرض زشت نکوست — عکس آئینه حقیقت اوست
خلق موهوم را چه علم و چه فن — شخص معدوم را چه ما و چه من — گر نگندی نظر بمعنی خویش
تا ز فطرت نبردی اینهمه پیش — شخص جانیکه گل کند معدوم — عکس معلوم حکم آن معلوم
هستی کز دل عدم گل کرد — هم عدم بایدش تخیل کرد — در عدم نادر هستی ست اینجا

غزل

ای چمنستان جمال آئینه دار دیگرے — نیست درین بغت چمن چون تو نهالی دیگرے — بیخبر از خود مگذر جانب دل هم نظرے
بر هوس نشو نما مفت حنا لیست بقا — در عدم از قلم نقاش نیاید رنگے — گلبن نیرنگ گلی سر و قیامت ثمرے
دانمی دانهٔ ست زمن گر طلبی یاد سرے — قابل آگاهی ما نیست خیال من و تو — بی تو شمع همه تن سوختهٔ یاس وطن
حسن خدائی نشود آئینه دار دگرے

جوش حباب انجمن شوکت دریا نشود
ما همه صیقل زده ایم آینهٔ بی جگرے

نیست زهم فرق نما انجمن و خلوت ما
آینه دار همه جا خانهٔ بیرون درے

در بر هر زیر و بمے خفته فسون عدمی
در همه ساز ست رمے با همه رنگست و پرے

پردهٔ صد رنگ دری تا بچمن راه برے
خفته ته بال پرے کارگه شیشه گرے

نیست اقامت گه کس وادی جولان هوس
دامن عجز ست رسا آبله پایان سفرے

نیست امل پروری لازم امثال جهان
بے تری مغز بلندی نکند موے سرے

شبه هستی چو سحر میکندم خون بجگر
آینه بندم بعدم کز نفس آرم خبرے

لذت این محفل دون بر نی ما خواند افسون
داغ شواے ناله کنون راه نفس زد شکری

بیدل از آغاز گذر زحمت انجام مبر
بر رخ فرصت چقدر آینه بندد شررے

نکته گفتگوے ارواح و مثال بیرون اعتبارات جسمانی مهمل است و گیرودار عالم اجسام بی باده مثال و ارواح معطل جسم را قبل از آثار پیدائی در حقیقت روح مختفی فهمیدن است چون کیفیت کوزه در گل و روح را بعد از نشای ظهور دار اجزاے جسم منزوی دیدن چون صورت خیال در دل تا حضور صور بعرض جلوه نیاید معنی هیولا را در جهان صور باطن اشکال بودن ست و صورت مرتبهٔ هیولا معمای همان کیفیت کشودن اگر هیولا به بے صورتے متصف است صور از کجا مے جوشد و اگر صورت از لباس قدرت عاریست هیولا را که میپوشد **قطعه**

گل نادمید ساز هیولاے خاک شد
رمز صفای آینه ها وا شگافتم
هر چند خاکسار هیولائی گلست
اسم کدورتیست که از اشک پاک شد

چون بار عرض نوبت زنگار وا رسید
آئینه را بسنگ همان اشتراک شد
خورشید اگرچه شب بسمک بال میزند

روزانه دیده که باوج سماک شد
یک رشته بود پا و سرے اعتبار دهر
خلقے به پیچ و تاب توهم هلاک شد

نکته تا نسخهٔ اندیشه از هستی رقم توهمی دارد با هرزه سوادان مکتب اعتبار هم سبق بودن ناچاریست و تا خامهٔ ما و من از نفس سطر حیا مے نگارد بهم مشقے اطفال این دبستان فرسودن بے اختیارے در آب افتاده را هوای دست از خشکی به نشستن بری فطرت ست و در آتش نشسته را دعواے دامن از دود کشیدن داغ خجلت **رباعی**

از عالم مرگ عیش جان بردن نیست
در خلق برون ز خلق بودن غلطست
هستی خر جان کنی و خون خوردن نیست
صحبت با زندگیست با مردن نیست

نکته عالم ایجاد سیرگاه جلوهٔ اضداد است و تماشاخانهٔ بوقلمون هاے مراتب استعداد تا بعبارت پریشان نکوشی وصول جمعیت معنی موهوم ست و با ما تامل غیر بخوشی فائده حاصل

گریبان خود نامفهوم عمرها بیهوده باید تاختن تا براحت پاے در دامن کشیدن توان رسید و با عالمی صحبت باید داشتن با قدرت هاے توان فهمید بے تجربهٔ سود و زیان دو کیفیت اختیارے یکے بر دیگرے عرض مراتب جهل ست و بی امتحان نفع و ضرر دوائر بالتزام واحدی اقبال نمودن دلیل فطرت سهل هر کرا بصحبتهاے مخالفت متنبه ننمودند ابواب جمعیت تنهائی بر رویش نکشودند و هر کرا خار در راه نه نشاندند از زحمتهاے بر دوش نه رهاندند و اگرچه صحبت بهزار رنگ فواید آبستن است اما خلاصهٔ مجموعهٔ قدر انزوا دانستن **قطعه**

رنگ تمیز سلامت در غبار آفت است
هیچکس بے شور کثرت طالب وجدے نشد

طینت بیمار یکسر قدردان صحت است
تا نه بینی رنج نتوان محرم راحت شدن

گوشه گیری های خلق از انفعال صحبت است
قطره از تشویش موج آخر نهان شد در صدف

تا شود روشن که جمعیت بوضع حیرت است
چون نگه یک عمر باید دید عرض خوب و زشت

زین ادا معلوم میگردد که هستی عبرت است
عالمی چشم از تماشای جهان پوشید و رفت

نکته روح انسانی شاهدیست لاریبی که جمال استعدادش از بی نقابیهاے جوهر غفلت پیداست و آفتاب کمالش همان از دمیدن صبح ادراک لامع و هویدا عقل سرچشمه ایست تراوش ایجاد معنے حیا و حیا آئینه از حقیقت ایمان چهره کشا اگر عقل در عرصهٔ فهم ربوبیت نمی تاخت هیچکس سر تسلیم عبودیت نمی انداخت **رباعی**

هر کس ز حقیقتے نباشد خبرش
بیهوده بعبرت نرساند نظرش
از هستی ذات بار معدومی خویش
چیزی فهمید دل که خون شد جگرش

نکته از بزرگی پرسیدند بحکم ان مع العسر یسرا کشاد هر عقده بناخن تدبیری باز بسته است و حل هر مشکلے در کمین چاره نشسته سهولت جان دادن از چه تدبیری بسهولت پیوندد و دشوار مرگ بکدام چاره صورت آسانی بندد فرمود به کسب ایثار باید دانست که زندگی قوت اندیشه است مصروف تعلق اسباب چون بیخش موج موجد دائره گرداب هرگاه اندیشه از توجه علائق برآید و اصل بے تعینی عالم اطلاق گردید و چون موج از دام پیچ و تاب گسیخت نقد توهم بجیب همواری محیط ریخت **رباعی**

خلقے مغرور ناز و همت دگرست
زین جنس توهم که مجازش خوانند
در عالم کون رنگ فطرت دگرست
گر دست فشارند حقیقت دگرست

نکته کیفیت سخا به نزاکتے سرشته اند که تا کریم سایل را ممنون تصور نماید جوهر مروت گداخته است و تا باذن خود را مصدر احسان گمان برد معنی حیا رنگ باخته اینجاست که ابر بر خار و گل یکسان میبارد تا از نخلهاے بارور خجلت امداد بردارد و آفتاب بر سنگ و گل یکدست مے تابد تا بر لعل و یاقوت

منت بزینت نگذار و رباعی
رسوائی احتیاج کس نتوان دید

شخص کرم از بسکه وفاکیش ترست
آنرا که حیا بیش سخا بیشترست

ز اندیشهٔ آب و رخ درویش ترست

غزل

که کشید دامن فطرتت که بسیر ما و من آمدے
تو بهار عالم دیگرے ز کجا باین چمن آمدے

سحری حدیقهٔ آگهی ستم ست جیب جنون درد
چه هوا به پردهٔ آتشت که برون پیرهن آمدے

هوس تعلق صورتت ز چه ره فتاد ضرورتت
برمیدی آن همه از صمد به ملک به برهمن آمدے

ز عدم جدا نه فتادهٔ قدمے دگر نه کشادهٔ
مگر آنکه پیش خیال خود بخیال آمدن آمدی

نه سفر بهانه طراز شد به قدم جنون تگ و تاز شد
بخودت همین مژه باز شد که بغربت از وطن آمدے

نه لبت بزمزمه چنگ زد نه نفس در دل تنگ زد
عدم آبگینه به سنگ زد که تو قابل سخن آمدے

چه قدر تجرد معنیت به در تصنع لفظ زد
که چو تار سبحه ز یک زبان بطواف صد دهن آمدے

چه شد اطلس فلکی فنا که درید آن ملکے ردا
که تو در زیانکدهٔ فنا پے یکدو گز کفن آمدے

ز خروش غیرت مرد و زن پر یاس میزند آن سخن
که چو شمع در بر انجمن ز چه بهر سوختن آمدے

ز مزاج سایه و آفتاب اثر دوئی نه شگافتم
من اگر بجاے تو داشتم تو چسان بجاے من آمدے

بهوس چو بیدل بیخبر در اعتبار جهان مزن
چه بلاست ذوق گهر شدن که چو موج خود شکن آمدے

اشارت

یک نگه آگه از سراغ برآ
ناخن جمع کن ز فکر گداز
کم عیاریت داغ نقصان ست
راه پیچیده منزل ست اینجا
مزارے و شمعے و پروانهٔ
ز بس پیکرش جابجا سوخته
سراپاش داغ و سراپای شمع
بدو گفت ای خرمن اندوز داغ
که فرش ست صد رنگ شمع و لگن
نظر تا کنی عرض نقل ست و می
وبالست بر بال پروانه ها

ای شراری گرفته دامن سنگ
یک قدم نیز با چراغ برآ
زر اندیشه ات غشی دارد
بوته ات الفت گریبانست

حکایت

که میگشت بیتاب گرد سرش
ز خود هم چراغانے اندوخته
چو طاؤس صد رنگ پرواز داشت
برین شعله تا چند سوزی دماغ
ز هر گوشه گل کرده باغ دگر
نفس تا کشی حرف چنگست و نے
ز محفل گر افتد شرارے بکف

تا کی اندیشهٔ شتاب و درنگ
سخت سر در کمست رشتهٔ راز
فکر کن فکر آتشے دارد
به تامل نفس دلست اینجا
یکے دید در کنج میخانهٔ
پرافشان تر از دود بال و پرش
ز هر عضو بوسید اعضاے شمع
ز پروانه بر سوختن ناز داشت
نیائی چرا جانب انجمن
ز هر جام تابان چراغ دگر
چراغیکه سوزد بویرانه ها
بخورشید و پروانه دارد شرف

پرافشاند پروانهٔ بیقرار
مرادے جز اندیشهٔ شمع نیست
محالست بیطاقت سوختن
کرا ذوق آرایش محفلست
شکن پرور زلف مغ زاده
ازان آتشین چهره افروختن
درینجا سحر خیز چاک جگر
به چشمش اگر شوخی سرمه دید
شد این ناتوان آه و بر باد رفت
بآن قرب شوق گرفتاریش
همان نسبت سایه و نور داشت
مغان گرد آتش قدم میزدند
برسم مغان کرد دیوانگے
جگر خسته در سایه اش طوف داشت
ببین تا کجا میگذاری قدم
سپندی شد و بیخودی ساز کرد
که بر مرکز شعله پرگار بود
ز بس انفعال آتشش برفروخت
که آن شعله بر آتشش آب شد

اشارت

گر بدست تو نبض کار بود
کای تپش نفس پرفشان تمثال
مقصدت چیست زین خرامیدن
ای زبان بخش مغفرت طلبی
ساز کو تا ز ناله جوشد کس

برون ریخت از پرده مشتے شرار
بهر جا چراغے برافروختند
کند فرق ویرانه از انجمن

حکایت

ز بس ناتوان و گرفتار بود
ازین مشت خاشاک واسوختن
ادا یک قلم مائل بسملش
ز اوراق دل بستر ناله چید
وگر چند نی زد بدامانش چنگ
ادب دور باش هوادارش
شبی کرد آن برق عاشق گداز
چو پروانه بال بهم مے زدند
برقص آمد و برق جواله شد
ولی ز انحراف ادب خوف داشت
نظر کرد خود را بران سایه دید
برو جستن از سایه انداز کرد
به چشمش نمود از زمین تا بعرش
چو خاشاک در شعله افتاده سوخت
کسانیکه در عاشقی صادق اند
ای که در امتیاز مجبورے
همه کارت باختیار بود
می پری بر هوا و بالت نیست
گفت باید ز باد پرسیدن
حیرت ایجاد آه نیم شبے
هم تو بخشی دلی که سازست این

که پروانه را کار با جمع نیست
دو عالم بچشم ترش سوختند
بویرانه گر مدعا حاصل ست
بدیر مغان دل ز کف دادهٔ
سراپاش یک رشته زنار بود
در انجا تبسم بهار نظر
نگه جوهر خنجر قاتلش
بزلفش گر از شانه بیداد رفت
شکستن در اعضای این ریخت رنگ
بپایش جبین سائی دور داشت
طواف شرر خانهٔ دیر ساز
ازان شمع هم ذوق پروانگی
بر آتش سراپاے او هاله شد
حیا گفت ای در وفا متهم
عرقهاے خجلت شرر مایه دید
بهر سو همان سایه در کار بود
خبر آتش بهر شش جهت سایه فرش
چنان در غم سایه بیتاب شد
بپاس ادب اینقدر عاشق اند
جهد کارے تو نیست معذورے
آن یکے از غبار کرده سوال
غیر آوارگے مآلت نیست

مناجات

دل کجا تا نفس فرو شد کس
بینوائی که وضع نازست این

هم تو دل جلبش کنی ایجاد — تا بنالیم در خور فریاد و — در دبخشی که مرهم اندیشیم

اشک آری که در نشش یابم — نه سرشکی ست در میان و نه درد — کارداناے فضل وا دارد

ما عدم مایگان ضیا لاییم — گرد هستی نگامۂ محالاییم — غیر دربارگاه عدل خطاست

دور کردیم ظلم ما بر ماست — طبع عاقل بوهم غیر آیخت — فهم ما خاک بر سر ما ریخت

جهل ما غیر ازین اثر چه کند — از تو غافل شدن دگر چه کند — قطره از بحر ما نگشت جدا

اضطرابش نسوخت سر بهوا — سایه را خود نبود جامه سیاه — دوری مهر کرد نا مه سیاه

خویش را گر نه بر کرم سپریم — این نثار فسرده بر که بریم — گر بگردون رسیم در ره نیست

در بدل رو کنیم درگه نیست — جز اجابت بوهم ناید راست — هم تو بنما درے دگر بکجاست

نه رهی نی درے دگر داریم — در تو ایم و تو نظر داریم — یکے از خاک تا خت سوے فلک

یکے از فلک برده ره بملک — گر ازین سو گریختم آن سو — سوگزید دکجا رود سوے تو

تا چراغ در تو روشن نیست — ما و من هیچکس بعین نیست — پیش ازین کافت دوئی بینم

سر نه بخش تا توئی بینم — نظرے کن عطا ز عالم نور — که جهانست چاه و ما همه کور

در زکوے فتاده ایم بچاه — هم بفضلت شکسته ایم نگاه — گر بلطف کرم نباشد یار

پنج افعال ما زما بردار

نکته شیرازه اجزاے حواس لب از حرف بستن ست و آشوب نسخه جمعیت دامن تقریر شکستن غنچه یاد فصل خموشی بهار خیال اند و هنگام لب کشودن پریشانی تمثال موج تا خروشی دارد از بحر جدا ست چو زبان بکام در دید عین دریا تو جه سخن ما عیان است و معامله خموشی ازینجاست که خاموشان وحدت آئینه اند و زبان اوراق کثرت اندیش پریشانی سخن بملت توجه ظهور ست و جمعیت خموشی بالتفات باطن بے تصور

غزل

در نگلم از ندامت هیچکس آسوده نیست — جنبش لب یک قلم خرد ست بر هم سوده نیست

راحت اهل وادے که مردم چشمش سیده اند — بے تکلف بے سخن غیر از لب نگشوده نیست

گر زبان از شوخے اظهار دارد دود نفس — صافی آئینه مطلب غبار اندوده نیست

پاس ناموس سخن در بیزبانی روشن است — هیچ مضمونے درین صورت نفس فرسوده نیست

قطره ها از ضبط موج آئینه دار گوهرند — تا نشود روشن که سعے خامشے بیهوده نیست

گفتگو یکسر دلیل هرزه تازیهاے ماست — تا جرس فریاد دارد کاروان آسوده نیست

نکته تجربه کاران امتحان کدهٔ شعور متفق اند که سخن بموقع خموشیست و خاموشے

بے محل هرزه خروشے ست پس سخن جز بقدر ضرورت نباید گفتن و گوهر زیاده بر احتیاج نباید سفتن که بے صرفگی سخن یاده خرجاے مایه شعور ست و به تشنیع آب گوهر جوهر بینش در تلفگاه فتور جیب عصمت خموشی دریدن خطائیست که بهزار عرق انفعال یک نجیه علاج نے توان کرد و بر هم زدن نسخه مایل وبالی که با صد هزار لب گزیدن صفحه پیشیرازه نمیتوان آورد کفارت این عصیانها جز آن نیست که هر چند بجمال خود دستم اندیشیده فائده کسی در نظر داشته باشی و بخاریکه دامن جمعیت خود خراشیده گل نفسی در راه مخالب نباشی یعنی در صورتیکه صفر بے آئی بر اعتبار کم بضاعتان بیقرائی در حالتی که بر خود سے نگاهی بر تهی مایگان مدد فرمائی که آواز جرس با دلیل سر منزلی نباشد کلفت سراغ ست و دود سپندے تا برفع گزندے نخوشد آشوب و داغ

قطعه

بهر محلیکه فوائد حصول خاموشیست — هزار باش حدیثی که میخورد بر گوش — ز خشمه را که نجوشد علاج تشنه لبے

فسردگیست چو آئینه خوشتر ست از جوش — هزار گل زلب هرزه گوست رنگین تر — تبسم لب زخمی اگر کشد آغوش

و میکه ربط سخن صرف زار خاموشیست — زهم کشودن لب عیب فطرت ست بپوش — نوای انجمن حفظ آبرو انیست

که همچو چشمه یاقوت خون شود مخزون — چو صبح از نفس بے صدا غنیمت دان — که از تو آئینه کس نیشود دمنشوش

ز گفتگو اگر افسانه مدعا ماند — نفس نبرده بغفلت بس ست با دو لبش — کنون مباز ادب محو این نواست سخن

که مدعاے بیان و صف خاموشیست

اعرض هر جا نخیلیست بے معنی افاده مباد و هر جا خاموشی ست انفعال گفتگو بینیاد

تتمه

رباعیات

ولد

هر کس نشود از ازل بگل پابست
بیهوده بود ز عالم خلق گسست
ای دل تو بعالم عدم بودی شاد
بازت بعدم فرستم آسوده برست

ولد

این دیر ز تو حاصل و فتوح جان تست
فردا تو دلیل سعی و روشن رائی
مارا تو شود ی ای نخوانی ز چه رو
این بس ز تو ما را که تو ما را خوانی

ولد

ای غافل شهادت تو تکبیر بود
چون زنده شدی عیان تو از سر بود
چون زنده شدی عیان تو از سر بود
چون زنده شدی عیان تو از سر بود

ولہ

اے دانہ ازین مزرع اندیشہ برآ
یعنی ز طلسم الفت ریشہ برآ
افسردگی لفظ بمعنی مپسند
در شیشہ چو رنگ بادہ از شیشہ برآ

ولہ

اے آینۂ قدرت و ذات یکتا
آن جوہر ایجاد صفات اسما
در غیب احدست در شہادت احمد
اینست رموز خواجہ ہر دو سرا

ولہ

اے لاف کمالت زبان عنقا
پرواز تو کرد کاروان عنقا
تا کے خواہی زدن باین یکدو نفس
بالے کہ ندارد آشیان عنقا

ولہ

بیدل عبرت کمر کشودست اینجا
ماتم در خشک و تر کشودست اینجا
زان پیش کہ کس نظر کشودست اینجا
چشم از مژہ موے سر کشودست اینجا

بہ عون صناع مکین و مکان فضل خلاق زمین و زمان

رقعات بیدل

در مطبع نامی منشی نولکشور بطبع مزین مقبول جہان شد

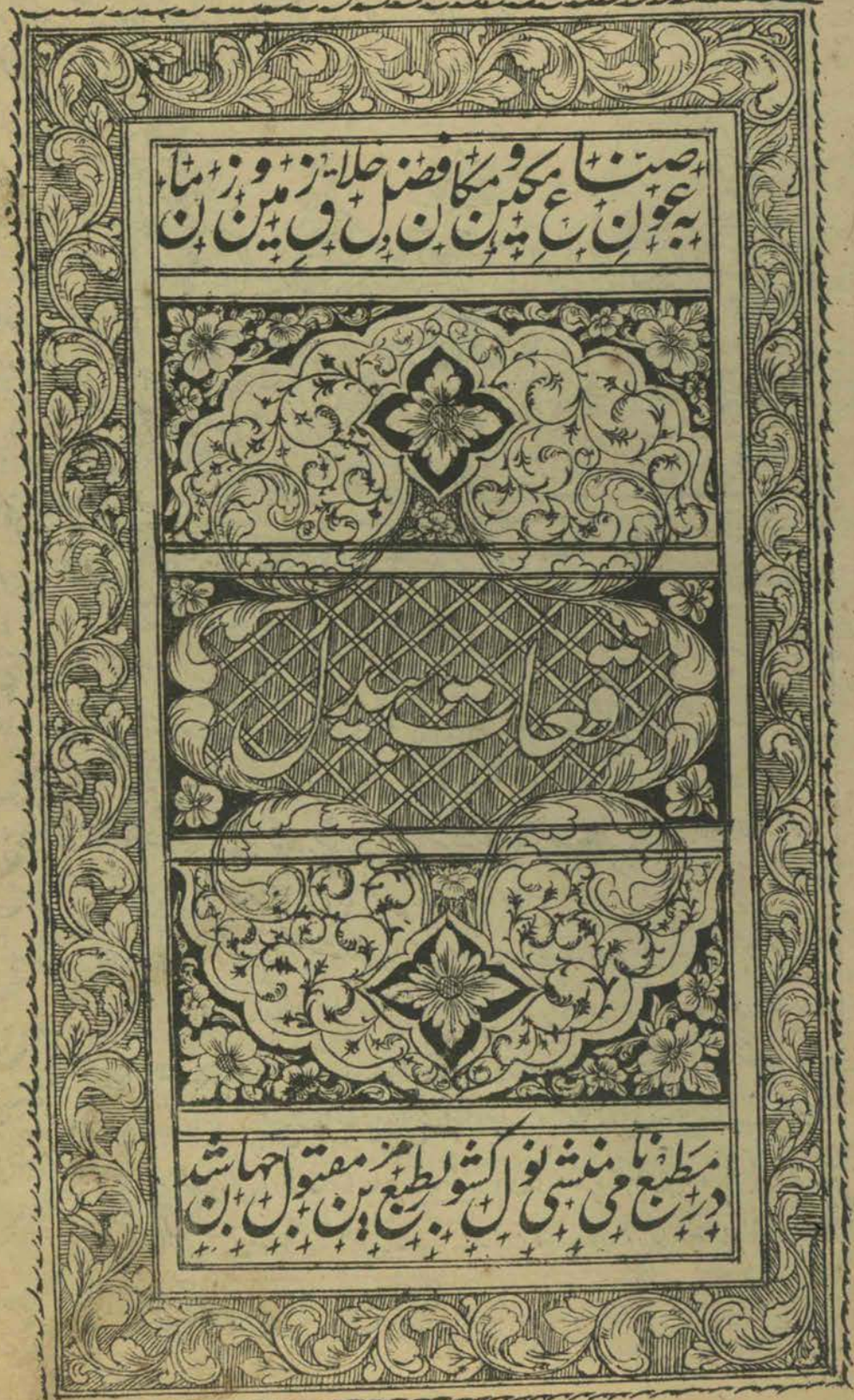

بسم الله الرحمن الرحیم

عجز مراتب حمد و ثنای تسلیم بارگاه صمدی که خامهٔ او در معرکهٔ آغاز پیدائش از نقطهٔ پرگار اندیشه سخن او در جولانگاه اندیشهٔ حمدش از خط بانفس سوخته پرداختن و نیاز تحائف صلوة تذر جناب شاهدی که انجمن ساز وجود هر جا بشمع افروزی حسن کمال می پردازد و آرایندهٔ آئینه داران پرتو شهود و دست چین طراز ظهور هر کجا غنچهٔ دلی پهلوی نفس سیر ساند از خمیازه پیرایان حسرت درود و اما بعد بیدل بیچاره که در محیط هوسهای گوهر منزل مشت خاشاکش غبار نشین ساحل فراموشی ست و به محرومی کف بدست پا آواره گرد حکم بیرون جوشی باو جود شکسته دلی چون موج همه تن زبان شناست و باکمال حیرت نگاهی چون حباب سراپا دست دعا اگر بعرض اشتعال شعلهٔ آرزو پردازد سواد نامه را چون دود آه بهوائی میسازد و اگر طیران حسرت دیدار تحریر نماید خطوط مسطر چون رشتهٔ نگاه بال وحشت میکشاید از انشکیبهای زلال وصال بسراب موج سطور بستن محال و شعلهٔ تمنای دیدار به نم روانی ارسال مکاتیب از پیوند نشاندن وهم و خیال تا مطرب ساز قاصد و پیغام تاز زبان را بمضراب همکلامی نه نوازد تسلی قانون یگانگی آهنگی ست موهوم و کشایش بحجاب مکتوب تا به پرده ها دیده تبدیل نیابد بشیرازهٔ پریشانی نسخهٔ

انتظار خیالیست معدوم یأس مطلب باین نوحه شعله نیرست و داغ حسرت باین ندامت آتش انگیز قطعه
شبنمی از چشمهٔ خورشید دو افتاده را * تا نفس دارد نظر بر اشک باید دوختن * شاخ از گلبن جدا هر جا مثمر
وا میکند * در نظر چیزی ندارد جز غبار سوختن * عرض مطالب کما ینبغی دیوان رسوم داشت به
مطالعهٔ زبان موصلت واگذاشت که در ورت شبهای انتظار بطلوع صبح حضور مرتفع باد ارسال
طلسم حیرت به نواب شکر الله خان برآینهٔ معنی تمامی حقیقت آگاهان پوشیده نیست
که در چار سوی عالم ظهور هیچ گوهری به قیمت امتیاز فرا نگشت تا منظور نظر صاحب نظری نگردید و هیچ
اعتبار کیفیت آبرو حاصل نکرد تا به نثار قبول معتبری نرسید درین روزگار جمعی که از نظر اوت تنگ
الفاظ نظر را آب میدهند لوح تمیز بیکلم از درک معانی نگاشته اند و گروهیکه بهوی فهم معنی کوس تردماغی
میزنند رنگینی نهال عبارات اصلا در نظر انصاف نشان نرسته برین تقدیر معنی رمز مه لیست محتجب ساز
موهوم و عبارت ساز مشتمل بر تتمات نامفهوم قطعه لیکه نقصان بامزاج خلق دارد ارتباط * از کمال
جامعیت عالمی بیگانه ماند * هست باطن معنی اندیشه بی آثار لفظ * محو ظاهر لفظ دیدن حیرتی از معنی نجوا نیست
لاجرم طلسم حیرت ببدل عمر لیست که غبار آتش هر کنج وقت معانی و اخریدهٔ مضامین همچنان در غبار الفاظ
نفس شوخی دزدیده در معنی گوهر لیست از غفلت اصحاب تمیز در شکنج عقدهٔ بی اعتباری و آئینه از
بی بصیرتی ارباب نظر کلفت اندود نفس شمارند به فریاد این بی زبان حیرت بیان نگر تا چه حرف آن حق شناس
لفظ و معنی توجهی فرماید و بر دود این شکسته بال عجز آشیان التفات آن قبلهٔ شکستگان در شهر تی و انما بدل
هر خنده دیدهٔ حسرت نگاه را مطلع دیدار سعادت انگارد به پرتو ظاهری نه نواخته است اما گوش محال
نیوش تواند صفات قدسی آیات در مهمات چشم پرداخته از انجا که سایهٔ اخلاق آن مهربان پناه معنی پناهان
بی بضاعت ست و دامن عاطفت آن قدردان دستگاه حقائق دستگاهان بی استطاعت
حیف معنی که از طبع اقبال اثر منشور قبول نگیرد و افسوس عبارتی که از زبان حق ترجمان سمینت آشنا
نه پذیرد دنیا زمره ملتجی باین تمنا آرزومند دولت حضورست و بذوق تحصیل این سعادت مشتاق
مطالعه سراپا سرور بیست شاد باش بیدل که آخر عقده ات وا میشود قطرهٔ ما میرسد جائیکه دریا میشود

شکستگیهای غبار خط زبان معذرت خاکساریست و پیچیدگیهای طومار بیان آینه دار عجز بیمقداری
امید که در همه اوقات منتظم زمرهٔ اهل دعا پندارند و در جمیع احوال منسلک فرقهٔ خیرخواهان
شمارند **جواب مکتوب مرزا ایزدبخش رسا** نشاء یادآوریهای بیدلان رساد
دور پیمانهای الطاف بی انتها خوشا طریق عالم اشفاق که اگر دوستان همه مژه بر روی
هم کشایند بهزار زبان شاهد و استودن اند و هر چند لبی بپرسش یکدیگر تحریک دهند
متصدی دفتر بهار اخلاق کشودن خاصهٔ شفقتی که بواسطهٔ زبان خامه دستگاه ظهور گیرد و
برابطهٔ سواد نامه وسعت التفات پذیرد **مصرعه** یاد ما کردی حضور حق فراموشت مباد *
معنی ایجاد من با آنکه شوخیهای هر مصرعه ازین غزل چون موج گوهر در آغوش هم یکدست طوفان
نمودست اما حسن مطلع فی الحقیقت گوهری بعرض آورد که باصفای آبش محیط را در غبار ساحل
نشستن ست و جوهر معنی نشان داده که پرتو شوخیش آفتاب را اجرام داغ تحسر بستن
آرزوی مشتاق را پیوسته منتظر این قسم عواطف شمارند و شوق آرزو کیش را حیرت انتظار
همین جنس مراحم انگارند **جواب مکتوب عاقلخان قطعه** زهی عنایت کلک
معانی آرائی * که کرد دیدهٔ ما را به نور جان روشن * بنامه قابل فیض کرامتم امروز * سواد معنی
اقبال بیدلان روشن * پس از ادای سجدات لوازم عبودیت سجدهٔ شکری دیگر که طلسم
حیرت بتوجه خان صاحب معنی مناصب معنون کیفیات اقبال گردید و به این عنوان نسبتی
بپایهٔ منظوری آن قبلهٔ ارباب حقائق رسانید فیض اندوز معنی که طبع تجلی شهودش پسندد
و سعادت عنوان کلامی که بتحسین زبان حق ترجمان پیوندد ع از جرأت اگرچه منفعل
گردیدم * و از شوخی اظهار خجل گردیدم * صد شکر که برد نامه ام رنگ قبول * بیدل بودم
هزار دل گردیدم * **بیت** بیت و غزل همه گل باغ ثنای تست * موزونی کلام دو عالم
دعای تست * حضوری حق که مطالعهٔ دائمی ست از شبهات منزه باد **به نواب
شکر الله خان** ای دیده بحیرت زده سرمست چه جامی * ای ناله خموش سر و برگ چه کلامی *

عمریست که از شور جهانت خبری نیست * ای گوش ز خود رفتهٔ شوق چه پیامی * در سینه ام از سینه
برونی چه جنون ست * ای دل طپش رفتهٔ آخر بکه رامی * ای حیرت وامانده کجا میروی امروز *
نقش قدمی داشتی اکنون همه گامی * مکتوب من آئینهٔ احرام نگاهی ست * ای خامه بپای
مژه باید بخرامی * تسلیم غائبانه بیدلان منظور جناب حقیقت شهود باد و عجز و نیاز دور گردان
جدائی آستان قرب مبیناد حرفی به تحریر نمی آید که کسوت خراش دلی نپوشد و صریری از خامه
گل نمیکند که خروش حسرت دیدار نمیجوشد **بیت** به غفلت آنچنان دوریم از دوست * که تا
اینجا رسد وصلش پیام ست * دیدهٔ مشتاق را تا حصول سعادت دیدار بر هر چه مژگان کشاید
خار در پیراهن شکستن ست و جبین نیاز را تا سجدهٔ آستان حضور بهر چه رو آورد در خاک
بی آبروئی نشستن بحیرت نقش بستن سطور و الفاظ دلیلی ست ناتوانیهای قدرت بیان
و به پیچیدگی پرداختن طومار مکاتیب شاهد نارسائیهای جرأت زبان واهب عطیات حضور
جمعیتی که اهم مطالب ست کرامت فرماید و چشم منتظران را به لمعات دیدار روشن نماید
به نواب شکر الله خان از تامل حضرت حضور آن قدر بغیبت نپردازند که خجلت
نایادآوری توان کشید و از توجه بمعنی شهود بآن مرتبه تغافل جائز ندارند که در رفع انفعال
دوری باید کوشید اشتغال عالم کثرت یکقلم مصروف مشاهدهٔ وحدت شمارند و گیرودار انجمن
مجاز هر آینه ظهور حقیقت انگارند انفاس عجز اقتباس بیدلان مرهون مضامین دعاست و
اوقات جمعیت مشتاقان مقسوم عبارات حمد و ثنا به **قیوم خان بن عاقلخان** مدتی
بیدل متحیر غبار دامن تامل بود تا بوسیلهٔ کدام طاعت سر از جیب تسلیم بدر آرد یا بواسطهٔ چه خدمت
قدم بعرصهٔ نیاز گذارد و انفعال نارسائیها بسامان عرفی نپرداخته که تری از جبههٔ تحریر تواند شست
و شرم ناتوانی بساط سرنگون طرح ننموده که از خامهٔ جرأت گردن افرازی توان جست آخر الامر
وانمودند که تحفهٔ بی بضاعتیها همان سطری چند ست که تخم آرزو در زمین عجز میکاشت و صورت
آئینهٔ نیاز همین که بی اختیاریهای شوق قبل ازین نیز عرض میداشت لله الحمد از تهذیب

اخلاقی که شایستهٔ این خاندان کرم آستان ست انچه میشنود گوش محامد نیوش ذخیرهٔ سعادت
مے اپنارد و از حسن اطوار که خاصهٔ این سلسلهٔ جهان تسخیر مست هر چه بسمع میرسد امید جمعیت نوید
نصیبهٔ سمنت بر میدارد و با شقفت تمام قدیم تجدید عشرت نفس شماری ست و تصور اخلاق
عمیم دام حسرت راحت شکار در هر محلیکه سایه افگنند چراغش باقتباس پرتو آن ذات ضیا
خرمن و بهر گلشنی که قدم گذارند نهالش از رنگینی فیض مقدم بهار بدامن دست حمایتیکه از دور
ملے فراز دحرومم با جابت مبادو زبان تنائیکه از نعمیت می آرایند ناسموعی انجمن حضور میناد
و در تعزیت میر سیف الله بشکر الله خان ابیات آه امروز از ورق گردانیے
رنگ ظهور * نسخهٔ اسرار الفت معنی نایاب شد * در کنار دیده شوخی داشت لعلان گوهرے *
تا گمان چون اشک از مژگان چکید و آب شد * دیدهٔ ما را چو شمع کشته باید گشت داغ * کان
فروغ بینش اکنون در نظرها خواب شد * آیمرات تحقیق پوشیده نیست که آدمی در جمیع اوقات
و احوال حیرت زدهٔ کارگاه اعتبار ست اگر فرگان میکشاید عبرت اندوز حکمت نگیهاست
اگر چشم بپوشد داغ فرصت تماشا و مزرعهٔ ندامت جز دانهٔ اشک چه باید کاشت و
بر دوش گفت دل غیر انالله چه میتوان برداشت بهر صفت مجبوریم و در هر صورت معذور
قطعه بدل تا محو گلشن میر بنگیم * گاهی گل و گاه غنچه دلنگیم * گویند رنگها برون باید بود *
و شوار حقیقی که ما هم رنگیم * و جناب هدایت انتسابے که دلها منشوش منتظر ارشاد و تسلی اند بعرض
صبر و شکر پرداختن آتش تاب قوت راضبط نفس فرمودن ست و آب گوهر را طریق جمعیت
و اطمینان انمودن گوهر گرامی اوقات آن محیط تنزه یارب در صدف کدورت نصیب
اندیشه نسفے آبی مبادو جدیقهٔ عمر فیاض آن بهار تقدس بهر از فصل تغیر رنگ میناد
به شکر الله خان در انتخاب نسخهٔ اشعار ایشان نگاه تامل خرام نبو گلچین بهار ستان
معانی ست فکر گریبان سیر همان سر گرم نشار تحقیق رسا بانتهای خیابان رنگینی هاے
سری نکشیده است تا طومار شوق به عنوان نفس رائے بر ساند و عنان رشتهٔ تردد به پیچش
تسلے باز گرداند اندیشهٔ معنی پرداز از آشیان بندان هوائے این گلشن ست تصور خیال پرداز
از شمع افروزان تماشائے این انجمن بهار امید غنچهٔ این تمناست که بدسته بندی ربط معانی
گل ترتیب این خدمت را متاع روی دست اخلاص نماید و مکتوب حقائق اسلوب معارف
مضمون بوا سطهٔ قاصد و پیغام بنظر رافت اثر وا کشاید بشکر الله خان ابیات
کشود دست هر سطری از نامه ام * پر و بال از خویش راهی شدن * بطوف جنابیکه از خاک
آن * توان محرم قبلهٔ گاهی شدن * کنون خواهد از شوق آن آستان * خم و پیچ خط محملے
شدن * تو هم ساختن ای نسیم بهار * چو آنجا رسی سجده خواهی شدن * اندیشهٔ ز دیدهٔ دعا کیکه
در زمین تصور میکاشت طوبی خلد ستان اجابت گردید و تامل هوای تنائیکه در پردهٔ نفس
داشت کیفیت صبح اقبال بجلوه رسانید ابیات حسودت گر همه آینهٔ افلاک خواهد شد *
بزرگیهاش تمثال نگاه خاک خواهد شد * بهر جا نور اقبالت کند سامان خرسندے * مخالف
سایه دار از نوح امکان پاک خواهد شد * غرور خیرهٔ چشمان در خیال لمعهٔ تمکنت * مژه گردانکند
تا سینه وقف چاک خواهد شد * دران محفل که بالد شعلهٔ کیفیت جاهت * دماغ سرکشان از
سر نگونی تاک خواهد شد * ظهور قدرت حق محرک سلسلهٔ خواطر باد و در تنبیه تصحیح کتاب گمنه
عبرت نگاهان این تمن حاشیهٔ قدیم که بر بگاه در کتابخانه نگهداشته اند قابل انست که از روی نسخهٔ
توان برداشت نه شایستهٔ اینکه بذوق آن تفضیح براوقات توجه باید گماشت فرسودگیهاے
مرور ایام آنسو عظام سمیش بر رده و تفرقهٔ امتداد زمان آنطرف اوراق خرابش محشا کرده
و رقمها بآن بی التیامی ست که اگر وصال اجزاے تخیل و هر رقعه سخت دلی صرف کند از عهده
ربط برنیاید و خطوط بآن بی سوادے که اگر کاتب دبستان تامل در هر نقطه سر دلی بکار برد سیاهے
در نظر یانه نماید از فرط گرم رفتگیها هر صفحه هزار چشم بمطالعه معنی عدم کشاد و هر حرف بصد مغاک
غور موهومی افتاد سقمی ندارد که صحت بجوائے تصورش بار تواند یافت و تفرقه نچیده که جمعیت
معمای شیرازه اش تواند شگافت فراهم آوردن این جنس اجزا را به پیکر پوسیده عمر دوباره

بخشیدن ست و از گیاهای متلاشی تازگی بهار دمانیدن نفس سوز جهد را در حشر الفاظش مباهات
اسرافیلی ست و خیال بند غور را در ایجاد معانیش ناز جبرئیلی نخستین جریده که منقول عنه لوح محفوظ
تصور میتوان نمود امروز بمطالعه رسید و اولین مسوده که زائچه عقل کل مستخرج از و گمان
باید کرد بالفعل موضوح گردید اگر نسب نامه مولویت بزرگان موقوف شرح او باشد در
آتش انداختن به از انست که بر روی آب باید آورد و اگر جزو استعداد آیا بغرض آن منحصر ست
بر باد دادن اولی تر که طبیعت را غبار آلود ننگش باید کرد صوابی به ازین نیست که بتوقع اصلاحش
عذاب بطبع بیدماغان نه گمارند و به تکلیف صحتش بیماری مزاج بیدلان روا ندارند بشکر الله خان
مبارکباد اضافه منصبی که چون فطرت عرفا نردبان منظر بی نهایتی ست تهنیت اقبال
خطابیکه چون حصول اسم اعظم اسرار نمای قدرت آیتی موید ذات معانی درجات صاحب دلنواز
ما باد بعرض اعداد این خطاب قدرت القاب بساط میمنتی می پردازد و بسا تطبیق این نام
عالی مقام زمزمه شگونی می طرازد که اثر بخش مراتب اسماء فائز عالم اقتدار گرداناد
به عنایت خان ؎ عمده بارگاه عزت شان * خان گلشن لقا عنایت خان *
رفعت آساس من هر چند دید و دل اشتیاق منزل متحیر و مضطر تصور جدائی ست بحکم مصلحتی که
در کارگاه صنعت تقدیر مقرر ست بی اختیار صبر آزمائی ابیات پیکر معذور گر میداشت رنگ
طاقتی * خاک می شد از جدائیهای آن جان جهان * سخت جانی سنگ بر دل بست
و من بی اختیار * از نم خجلت همان چون آب در سنگم نهان * لیک با این عجز دارم دستگاه ناله *
کز طپیدن رشته می بندد بساز آسمان * آبیاریهای اشکم از اثر نومید نیست * صبر دارم تا
نهال من شود طوبی نشان * ای سحاب فضل زان رشحی که عالم پرورست * آن نهال آرزوها
را بکام دل رسان * در انچه آن گوهر دریای مقصود را حصول جمعیت آبروست شکر گذاریم
و بهر چه آن ثمره حدیقه مراد را وصول مراتب کمال باشد کمین گر انتظار بدعا نزدیکتری از ما نیست
اگر چه دوریم و بمعنی متحدی چون ما نمیباشد هر چند بصورت جدائیم قطعه یاران اگر از توام

جدا می بینند * پس بیخبر اند و پر خطا می بینند * هر چند ز شخص سایه می افتد دور * چون وا نگرند زیر پا
می بینند * مهربانیهای خانصاحب الطاف مناصب و التفاتهای میر صاحب کرم مناقب از
عالم تقریر بیرونست و از مبالغه تعداد افزون گاهی بمقتضای بی اختیاری سری بسهارنپور
میکشد و بیاد گرامی صحبت خود را در خدمت فیض منقبت ایشان دلی میدهد با طفای شعله های
بیکسی اگر آبی ست در آنجا جلوه گرست و به تسکین جراحتهای بیدلی اگر مرهمی ست همانجا در نظر
و گرنه بی جمال خورشید تمثال عالم در نظر سیاه ست و بی حضور آن چمن سرور شش جهت وبال نگاه
بیت سراغ یک نگاه آشنا از کس نمییابم * جهان چون نرگستان بی تو شهر کور میباشد *
مسبب آثار اتفاق نصیبه آرزوی ما از عالم بیخواست رساند و دیده انتظار را بسعادت حصول
دیدار که اهم مطالب دلیست منور گرداند بشکر الله خان در معذرت شکوه کاهلی
قلمی یافت ؎ بیدلم بیدل مرا چرا هیچ بودن ساز کو * از عدم میجوشم انجامم چه و آغاز کو *
قطره گردانم طراوت از کجا سامان کنم * ور بگویم ذره ام چون ذره ام پرواز کو * باین بضاعت
اگر نفس موهوم مصروف دعای آن جناب نباشد زهی حرمان و باین استطاعت اگر تصور معدوم
از یاد آن جمال امداد بیندیشد خهی خسران بجا نه آوردن بعضی شرائط رسوم بی اختیاریست
که بیدلانرا از عالم نیستی بخود رسیدن اندکی درنگ دارد و از جهان معدومی بخیال اعتبارات
چشم کشودن فرصتی میشمارد جوهر آئینه این احوال تمثال زبان عذر خواهی ست و عرق شرم این
اوضاع شبنم بساط عجز نگاهی قطعه ما را ز خیال تو جدائی چه خیال ست * آئینه ما ذره خورشید
مثال ست * در آب و گهر فاصله جز نام نباشد * از عالم نزدیکی و دوری چه سوال ست *
به شکر الله خان هر چند قرب عرائض بیدلان تقرب اندیش وساطت اسباب نیست
اما بمقتضای بعضی احوال اگر ضرورتی رو دهد جز بدعای خیر و تعداد مراتب اخلاص نخواهد بود
بالفعل محرک این سلسله تظلم مظلومی از مقیمان زوایای سونی پت ست و به علت تشویش بی انصافی
چند شکنجه فرسائی اقسام تعب و کلفت امید که بتوجه معدلت نشینان بارگاه حضور از نصیبه

نتایج عدل محروم نماند و جزء اعراض شکر و احسان از دفتر اخلاق عمیم نخواند زبان دولت بدانروست
جوی بهار انتظار میباد و در تعزیت سپیر هادی بشکر الله خان بنودم شمع تا از
سوختن حاصل کنم رنگی * درین محفل بامید چه یارب چشم و اکردم * در نسخه دلستان خلود برای
قصر قه بسیار ست و در صفحات اوراق اعتبار نقوش انقلاب بی شمار رشته نفس تابانی ندارد که نشیند از
این همه اجزا بادید پرداخت و جوهر نگاه کفایت نمیکند که بمطالعه اینقدر نقوش باید گداخت صدای
نواهای حوادث جز گوش کر نمیدارد و شکست رنگهای امکان غیر از چشم بسته تاب
نمی آرد قدردانان فرصت جمعیت در کارگاه امر آرد بساط دخلی نچیده اند و رشتگان کسبخانه
اوهام همت خود را متعلق بهیچ کار نفهمیده رضای حق آسایش خود نشمرده ست و بقدر
طاقت تغافل از عالم اسباب پیش بردن پیوسته متوجه جناب الهی باید بود یعنی چشم تامل بمعنی
تحقیق خود باید کشود تهنیت فقرات تاریخ بشکر الله خان آیات قواعد فتح پیاپی
تسلیم بارگاه سلیمان جهان نوال آفتاب گردون قباب محفل جاه و جلال سعدست
کامیاب دولت ازلی جهان متاع صاحب انجمن بیخللی آینه پرداز عیش دشمن گدازی
کعبه معنی نمای حقیقت بیدل نوازی نصرت کوای جهان کرم اقبال حشمت آفتاب علم خانصاحب
معالی مناصب و صاحبزادهای شاهی مراتب بادبجرئت بنی عرب آله الامجاد جواب
معذرت نامه بی رخصت جدائی خود بشکر الله خان شکر نوازش نمای
سرفراز نامه مگر بهمان زبان رافت بیان ادا توان نمود بعنوان ترحمیکه در پرسش حال دعاگو
پرداخته اند و مشت خاکی را به نواهای تعظیم سربلند ساخته فضل الهی یاور ذات حمت آیات
ایشان باد و سایه التفات شمار از سر بیدست و پایان برگیرد ادبیت شهود مضمون شاهد
احوال اخلاص مآل بود که بمقتضای اتحاد معنوی از قلم حقایق رقم آن دانا بحقیقت جلوه
نمود و بتوجه عالمگیر دام اخلاقی نگسسته اند که دلبار اصورت رای تواند بود و دو کمند
شفقت نیفگنده اند که حلقه واری از گردن اخلاص توان کشود ابیات سحر کرا فعال نا بجیدست و

پارفتم * عرق گل کرد و من سیلاب دانستم زجا رفتم * مقامت دیده جمایت دل همان خلوت
همین محفل * بدل همچیده ام چون اشک گر از دیده ها رفتم * بهر جا میروم شوق سجودت پیش می آید
دو عالم آستان تست گر رفتم کجا رفتم در مقدمات غفلت وداع بشکر الله خان
واماندن از همت پای دگران ست * آبله ما نیز بجای نرسیدیم * بخشاد جبهه دریای
رحمت از ننگ سوصلگیهای قطره بیسر و پا چین کدورت مبیناد بمقتضای کم فرصتی که چون
عرق از پیشانی چکیده سر بر افراز خصت نگردیده و چون اشک از مژه بیرون دویده بیاد بوس
وداعی نتوانست رسید غواص محیط انفعال ست چندانکه ابر را دریا نچا قطرات ترشح شمار
ست خجالت آشنای نارسائی را نیاز در بر نگال عرق غوطه خوار مشت خاکم عشق ناد انست
صیدم کرده است اجیا آنهم مکن از ننگ صیادم بپرس ربا عی خاکم همه گرد و قف هوا خواهد
گرد سر کوچه وفا خواهد بود * از بسکه بضاعتم نیاز و عجز ست * گر آب شوم موج دعا خواهد بود *
بشکر الله خان اندیشه متحیر بهانه کمین تقریری بود که بکدام وسیله مراتب عجز و انکسار معروض
دارد و بچه تدبیر خود را از جرگه فراموشان خاطر شهود مناظر برآرد نفسی چند از عالم موهوم بعرصه
موزونی رسید و باجتماع کیفیات اوهام قابل اوصاف تحریر گردید بی اختیار عذر خواه نارسائی
عجز طراز ست و بی خواست شفیع این تسلیم نگار صفحه پرنیاز قطعه جنس با بااین کساد بی قیمتی
فهمیده است * هیچ هم در عالم امیدی ازریده است * در دو دوری را علاجی جز امید وصل نیست
مرهمی دارد بخاطر زخم اگر خندیده است * حضور عشرت صوری و معنوی توام اقبال ابدی باد
معذرت در ننگ و عده ملازمت عافیخان سجده ریزیهای خامه تسلیم سرشت
بهوای جناب معنی آرائی ست که مضامین نیازی از سمای کیفیت خیالش ناکشوده روشن ست
و اسرار دلنوازی از رسای محفل یادش ناگفته مبرهن عبارتا توان با هر چند دور از ان آستان عمر ست
بر رویه نکسته رنگی نشسته و قطره ضعیف ماجد از محیط حضورش سر بآنخود در چشم تر شکسته
طپشهای دل حسرت آغوش بسمل پرداز هوای اوست و بال افشانهای نفسهای عجز فروش عبارت داد

تمنای او قطعه باهمه حکمت دوری بهمین خرسندم * که در آئینه ما حسرت دیدار یست * جای پرواز زخود رفته فغانی دارم * بال اگر نیست ندامت زده منقار یست * فریاد رسا و لیل افسر دگیها غیر ازین چه خواهد بود که وعدهٔ آن قرب سعادت به ابد این همه مدت کشید و شاهد نارسائیها بدین زیبائی چه خواهد نمود که سر رشتهٔ پرواز امتداد بعقدهٔ نفس آرائی آرمید **بیت** نداغم شعلهٔ افسرده ام یارب که تا از پا نشستم نفس پاکوبش کشتم * بملاحظهٔ آنکه درس امتداد او غفلت نفس پیشانی اخلاصیکه هر قوم صفحهٔ نیاز دیده است بمشق نسیان مطلق نرسانید و بشاشت تقصیرات دوری زنهای عبودیتی که با سمان افتخار رسانیده منقلب نگرداند محیط اعظم را که سائی نامه ایست مخترع افکار دعا گویا منتخبی از غزالیات خیال رنگ بود وسیلهٔ آمرزش قصور نموده ببارگاه قبول معذرت فرستاد امید که باوجود قلت مای گذار بکثرت توجهات ممتاز باد بهرحال خامه کار خیال نخجین با هم عالمی وارد و اگر نه امید است که خامهٔ اندیشهای نارسا ازین عالم چه می نگارد **حساب** هیچ کسی نا کجا توان داد * بقا کدام و چه هستی فنا هم از نمانیست حصول سعادت این اشعار موقوف رود و دلنشی ست که منظور مطالعه تواند گردانید و عروج رتبهٔ این افکار وابستهٔ زبان سعادتی که بقبول اصغا تواند رسانید انیسارا بیش از بخار نفسی چند تصور نمیتوان کرد که از محیط تخیل باجتماع کیفیات ذهنی صورت قطره بهم رسانیده و پس از گرد آوری بهای غبار او بهام برآخود شکل گوهری برتراشیده یارب که این نفسها بسوز و تم و این غبارها بنارسائی علم از پرتو محفل آفتاب منزل شمع اعتبار روشن نمایند یا بجوهر امتیازی بعرض آیند که همان سربلندیها شعلهٔ آرزو ست و همین بالیدگیها گوهر آبرو و با این همه خجلت زمین گیر بیها کمند عجز بچنین خفته امید رسائی ست که جذبهٔ لمعات هدایت رقم افسردگی بر گرداند و شبنم خاکنشین مارا به انجمن خورشید حضور رساند نفس فرسای غبار آئینهٔ ترحم بساد و گستاخ بیانی چین ابرو توجه بمیناد مبارکباد **تهنیت عید بشکر الله خان** اگر آن تصور پیدست و پائی بگرد احوال خود بر نیاید عجز بیان بادیهٔ اختیار او طواف کعبهٔ مقصود با مال فضولی کرد نیست و اگر شاهد زین گیری قدح بخیال خویش نکشاید نارسایان و آه طاقت را بزیاد آستان مراد

محمل انفعال کشیدن خرمی گل اوقات رفت و وصول عافیت شمار ست و نثر بیدی جمع حالات غنیمت احرام شکرگذاری **بیت** آرزو انفیض عام بجودی نومید نیست * من اگر گردش نگشتم رنگ من گردیده است * عید دلکامان مبارک و بیدار حقیقت انوار باد و **تهنیت عید اضحی** گم گشتگی سر رشتهٔ حال بیدلان پیچ و تاب فروش اثر پیدا ست و افسردگی سعی یارسدان نازکی هوا آهید بال گشای هر چند سراپای طبع بیمار بر قاند نیز اثر کرد اما نارسیدن عجز نامه تسلیم نا توانی بجا آورد **بیت** جنون ساز نقطه کردم فغانها صرف خط کردم * ولی از سستی طالع کسی نشنید پیغامم * دو سه فقیر و عرض نیاز باد آی نسبت اندیشی طواف کعبهٔ زیارت آهنگ استان کرامت نشان بوسه نامسای تمنا بتوفیق سعادت وصولش نخواست بملاحظهٔ آنکه بیابان مرگی محرومی بکفر طریقش متهم نگرداند مکرر محمل امید آراست حج نارسایان عالم گم گشتگی و غیر موسم نیز مقبول باد و **ارسال قند و نبات بشکر الله خان** بزنگ رسم برداران تکلف نکنیم بدیل وگرنه شنیدن الفت عبارت بر نمیدارد * قدردانان نعمت خموشی در ادای شکر نیز لب کشودن جائز نداشته اند تا بقبول شهرت حلاوت همت سستی نخندد و مقام شناسان فانون سکوت آهنگ سپاس هم تحریک بیان را روا نمیدارند تا سررشتهٔ جمعیت بر ابطهٔ گسستگی نپیوندد و برفع مظنهٔ عوام اگر مگر گان خامه طراق لغزش می سپرد و صاحبنظران در پردهٔ اش معذرت اظهار تکلف مضمر ست و بقی شبهه بیگانگان گر نقض سطری بعرض حرکت می آید آشنایان را در ضمن آن همواری سلسلهٔ ادب بنظر هر چند تلگام ارادهٔ مهاجرت را بعنایت قند و نبات علاج فرموده اند حلاوت طبع دیدار پرست بحسرتی آب نکردیده که نی مشاهده گر میهای التفات بصورت قوتی تواند پیوست و سفید بهای دیده انتظار باد آهی قشر نموده که بشیرازهٔ افشانی غبار آن مقدم خمار لور نیکی تواند شکست تنگنگیهای جبههٔ عشرت چین ترشی جوارت مچیناد و نسیرینی های مدارای تحقیقی نمخی شبهات اوهام بمیناد **معذرت غفلت وداع بشکر الله خان** نارسائیها سعی رخصت بر سائیها فریاد و حسرت طاقت ایماست و نا توانی استعداد و وداع * توانائیهای معذرت عجز امداد ذمرا آبیات نگه گزشت

قابل روے دوست * فغان میرسانم بجائیکه اوست * میرس از طپشهاے نبض دلم * که پرواز مرغ دست
من بسملم * در هر مقامی و هر منزلی دعاگویید دلان بافضال ایزدی استقبال کناد ارسال دیوان
و مثنوی وغیره به چقلیچ خانصاحب حسب الاستدعاے ایشان کم فرصتی هاے
مادهٔ طاقت نفس را تیغیم پردهٔ عرق میدارد عرصهٔ لاف تاکی بساط ناز آراید که بخیال
بیرون جادهٔ ادب باید تاخت تشنگیهاے استطاعت نگاه را خارج ثمرگان نمی پسندد دسی هوس
چه مقدار آغوش تو هم پرواز و تابگمان چشمک شرر آ طرح کشاد بال توان انداخت اظهار دستگاه
موقوف بلندیهاے دست و عاست عرض استعداد منحصر اشغال حمد و ثنا بیت مارا نه ضرورست
نه فرصتی نه کلاهی * خاکیم نیز قدم خویش نگاهی * ورود سعادت انشاء نامهٔ زبان شکرستان را
سرمشق آداب شناگر دانیند و دل سپاس مشاغل سامدرس کتب دعا خواهش طبع معنی آفرین
نسخه هاے بیدلی را بقدر کشایش اوراق بال حسرت قبول میبخشد امید که بنا رسائیهاے طرز مضامین
خجلت پرداز نه بینید بخشگیهاے وضع عبارت نم پشیمانی انفعال نچیند و مطالعهٔ افکار گوهر نثار
چشم تامل را آشنائی نور یقین ببخشد و اهب حقیقی سررشتهٔ این کلام بشهود عالم تحقیق برساناد و باین
وسیله عالمی را مستفیض بمعنی هدایت گرداناد بکرم الله خان در صفت اخلاق
ایشان و تقریب تحریر فصلی * رودادی آنا بقدر الکم افسون نیکنی * سرزجیب صد هزار آئینه
بیرون میکنی * لله الحمد از سامحاش اوضاع شفقت انتفاع انچه تبر نم می یابد نازش گوش خیریت
نیوش ست و از عالم محامد اطوار کرمست اثیار هر چه بتامل میرسد مفرح هوش جمعیت آغوش شجاعت
فیض نزل طینت آن سرچشمهٔ کرم بطراوت کمالی نپرداخته که در تکلیف تراوش آثار اخلاق از
طباع موعظت اندیش عرق انشائی خجلت برنیاید و بالتماس شاگردانه آئین سلوک بانهاے تعلیم ایجا
در انفعال فضولی بر خود نلرزد رباعی عارف که ظهور رافت الهی ست * جمدش اثیار نقد
غفلت کاهی ست * در طبع نبی دعوت اصلاح امم * گل کردن شرم جوهر آگاهی ست *
درین ایام شعلهٔ عبرت مرا آئینهٔ بیرنگی هر فیضی بقدر قطرات اشکست بجاب جگر تیز گان

بسته است و باندار جنبش نفس بنوای نالهٔ دل شکسته ابیات بست و کشاد حکم قضا را چاره نیست
نتوان خیال بست که بکشائی یابه بند * بیگانگی ز وضع جهان هوج میزند * آئینه جز مقابل آن آشنا مبند
صورت آراے جمال صنع نگاه معنی آگاه ایشان را در جمیع احوال بمشاهدهٔ حسن رضا مشغول دارد
بمنے نمای اسرار تسلی اجزاین صبر نعم البدل از سر ادق فضل بجلوه آد تهنیت ارسال
گذری بشکر الله خان زبانها عاجز سپاس صنعت آرائی ست که بساط کارگاه قدرتش از
هنر از خلعت سماط تاج انتخاب گیرد تا دلق گدائی بیاراید و اندیشها مخمل شناسی بهشت آفرینے که
گلبچین بهار رفتش بر صد هزار چمن نشو و نما شکست رنگ چیند تا برگ عشرت بی نوائی دسته نماید
سبحان الله اگر گودڑی نیست بر هوس کده خیال ایا فان مخمل دیبا خواب غفلت که میخند و اگر پاره
دوزی این صورت دارد بحسرت آباد التفات پرستان اطلس زربفت آشفتگی حرص که می پیوندد
غزل سر دکه چشم هوس ازگل و سمن پوشیم * سرے کشیم درین گودڑی چمن پوشیم * هوس دسیکه
تمنای این لباس کند * هزار جان بهم آریم و تا بدن پوشیم * اگر باین هنر ست آب و رنگ عریانی
چه لازم ست که با عیب پیرهن پوشیم * دران بساط که وارستگی ست خلعت ناز * مرقع سحر ازبوے
یاسمن پوشیم * قماش مرحمت خان اگر باین رنگست * چو بوی گل همه نسرین و نسترن پوشیم
بهار این همه چشم برین مرقع ندوخته که بخیال پیراهن گل توان پرداخت و رنگینی در اینجا آنقدر آئینه
پنجیده که از سبزهٔ بال و پر طاؤس خود را تهم هوس تا بد ساخت نفسها آرمیده در هوا ے جمعیت رشته هاے اش
از خود گسسته یک گره پیوند بکتائی و دلها بیعاد جسرت سایه بوٹه هاے اش طپش نور سوده یک مژه
جام خواب پیمائے طراوت بخیالش با شبنم بساط صبح گرم اندازی چشمک نے نیازی بطاعت قماش
بارنگ بهار شفق شوخی آهنگ استغنای گلبازی تماشای کیفیت خوش تشنگیهاے نظاره را
بهزار قدح مستی آب میرساند و سیر انبساط حاشیه اش هوسها ے افسرده را بصد رنگ بیتابی گرد سر
میگرداند در انجمن شوق رشته نگاهی که بسبت تحریر بستر تار و پودش نرساند از فتیله هاے چراغ
سوخته است و در مجمع تمنا لخت دلیکه بجویت لاله زار رقعاتش نه پیوندد از دو اغهاے چشم

بمرهم نادوخته ننگ کج بینی مرکز پرکاریکه در ربط این قصها سر موی تجاوز تواند یافت و داغ کوردلی
مردمک دیده که بر همواری این بخیه ها رشته تابی تفاوت توان دریافت اینجا بوقلمونیهای بهزاد خیال را
در پرده هر رقعه پشت دست بر زمین گذاشتن ست رنگ آمیزی مانی تصور را در سایه هر برگی
تخم حیرت کاشتن قطعه چیده ست درین مرقع تحسینی * هر رقعه دماغ صد چمن گلچینی * در مکتب
شوق کم کسی دارد یاد * دیوان رباعی باین رنگینی * باندازه رنگ و بوی هر گلی تحفه نیاز درودی
و بقدر دستگاه هر رقعه جبهه تسلیم بسجودی بشکر الله خان نوشته فیض اقبال سرافراز نامه
جبین سجده کمین را به بلندیهای دست دعا همدوش گردانید و از هر بن موی تحیر قرین هزار زبان
سپاس رویانید مطالعه سواد غزلیات کیفیت صحرائی در نظر جلوه داد تا از سلسله شور جنون برآید
و تامل عنصر رباعیات طرح چارسوی به تخیل آراست که تحیر مدتها میخواهد تا دکان مژگان فراهم نماید
حقا که یاد دعاگویان به ازین باعثی ندارد و بلکه همان توجه به بهانه این صفتها سر برآرد بمیرزا
محمد ابراهیم ابواب فیض اقدس که مشعر حقیقت روحی ست بر هر ذی حیات بی کلید سی
مفتوح ست تا ساغر بزم دوران وجود فرصتی دارد مست این نشاء بخمار باید بودن و چشم
بر کیفیات این صاف بیدرد و غبار گشودن مفت جمعیت سرخوشی که تشویش خیال باطلش
جام تکلف نه پیماید و غنیمت شوق صاحب دماغی که صدای التفات و هم باطنش نفرساید شعور این
نشاء را نتائج بسیار ست و حضور این مقام را خواص بیشمار نسق شریعت و سلوک طریقت که ماده
انتظام و منشاء کمال ظهور و بطون ست بوساطت انبیا و وسیله اولیا از شهود این حقیقت
و حصول همین معرفت ست و اگر نه معاد و معاش انسان هم وضع سائر حیوانات می بود
و افعال و احوال آدمی جز مطابق طیور و انعام نمی نمود هادی تحقیق زمره آسمانیان را از صراط مستقیم
من حرف نفسه منحرف نگرداناد و بننگ ضلالت من کان فی هذه اعمی فهو فی الآخرة اعمی رساناد
در شکر انتخاب دیوان به شکر الله خان سجده شکر را بر جبین نیاز بار منتهاست که اجزای
پریشان مقال دور گردان بساط حضور را برشته نظر تامل شیرازه پیرائی اقبال تحسین میفرمایند

و اوراق خزان فرسای مهجوران گلشن قرب را از توجه حفظ الغیب گلدستگیها میستانید چه قدر دماغ معنی
سراغ برین خزف ریزها کلفت صداع کشد تا شرم تامل عرق بعرض گوهر آرد و بچه وقت شوق حقیقت
ذوق برین کلام آشفتگی نظام پیچد تا سعی اندیشه اش ناچار قابل ربط شمارد فضل ایزدی مزد این اکرام قوت
طبعی و امداد باطنی عطا فرماید رباعی بیدل هر چند شور نظم بیش ست * گرد ارسم اندیشه خجالت
کیش ست * در سلک سخنوران گهرهای مرا * چون ژاله همان آب شدن در پیش ست * سایه شفقت
و قدردانی یعنی قبول معذرت عجز بیانی افسر آرزوی نیازمندان باد تهنیت فتح با صحت خود
بشکر الله خان مهربان صاحب اقبال جوهر من مژده فتحیکه پیوسته همرکاب موکب توجه باد بیدل
مبتلا را بهزار امداد شگفتگی نوید عشرت ها رسانید و بر هجوم ازدحام آبله ها که مدتی محاصره قلعه جسمانی داشت
ظفر کلی بخشید به نسبت سرخیلی لشکر اخلاص همه وقت شریک فتحم دست دعای ما بلند و بوساطت پیش آهنگی
زمزمه ثنا همیشه هم نوای قانون نصرتم نفس آرمیده ما گردون پیوند و رود افکار معانی نثار که باعث یاد فراموشان
ست کوتاهی سررشته اشتغال مبیناد بشاه اعظم شاه که حقیقت آرزوی فقر درخواستند
خداوندا بیقدر ذره بهوای آفتاب بال می افشاند آئینه ناکسیش در پیش نگذاری تا بیابان مرگ غبار انفعال
نشود ناتوان قطره بخیال محیط بیطاقت ست صورت موهومیش نشان ندهی تا بطوفان عرق
شرم نرود اگر غبار بی سر و پا را بر پستی بنیاد خود نظر می افتاد بر اوج عظمت سپهر چشم نمیگشاد و اگر مور ضعیف
بحال خود تاملی میگماشت با سلیمان جرأت تکلمش چه امکان داشت فضل یزدان التفات
قدیم * بندگان را دعا کند تعلیم * باز از ایشان همان دعا طلبد * سوی خود زان بهانه وا طلبد * عاجزی
بنده را خمش دارد * لیک حق با خروش خوش دارد * در عرض مراتب تسلیم بکسوت هر نقطه
هزار عجز عبودیت محو جبهه سائی ست باندازه مدارج کورنش در صورت هر حرفی هزار ادب زمین بوس سجده
پیمائی عمریست دور از قدم سجده طرازان حضور بدرد نارسائی مینالد و فریادرسی ندارد و مدتهاست جدا از
رکاب سعادت پیمایان موکب اقبال در غبار گمنامی فرو رفته و از هیچ جا سر بر نمی آرد نگون بخت
سری که محروم خاکبوس آن درگاه ست هرگز حلاوت گریبان نشناخته و حرمان نصیب چشمیکه

مے بصر و غبار آن آستان منت ✦ خواب هم بالفت فرگان نپرداخته طاقتهای جوانی که وسیلهٔ آبروے
بندگی ست بضعف پیر نسپرد انجامید و استقامت قوی که دلیل سعادت خدمتگذاریست سر بجیب ازپا
درافتادگی کشید درین مدت ✦ هر چه از سعی نارسا میرست ✦ بعرق روے خجلتے می شست ✦
آرزو ها بیاد رستن رفت ✦ عرقی ماند زو بشستن رفت ✦ للّٰه الحمد همین دعاے دولت ابدی هنوز مضمون
بقاے نفس ست و بهواے پیرافشانی گلزار حمد و ثنا مرهون تنگدستی نفس ✦ از شاه خود انچه این گدا
میخواهد ✦ جمعیت منصب ضایع خواهد ✦ تا همت فقر تنگ خواهش نکند ✦ سپر خیلی لشکر دعا میخواهد
پر و اقبال سایهٔ بر فرق جمهور انام لایزال مبسوط و جبههٔ امید خواص و عوام بسایهٔ تسلیم شاهنشاهی
منوط و مربوط

جواب شکایت نامهٔ شکر اللّٰه خان در عدم تحسین اشعار الیشان

خاموش نوایان انجمن تحسین اگر معتمد جوهر شناسی رتبهٔ کلام اند وضع سکوت شان عالمی را بضبط
نفس داشته باشند که جولان تقریر البته از زمین گیران عجز خیالش خواهد بود و حیرت ادایان محفل آفرین
اگر شایستهٔ حق مهے لطائف اند هنگام تحریر چشم بر اوج حقیقے کشوده باشند که بیان در پرواز تصورش
بے تکلف غیر از پری شکسته نتواند کشود خاصه در ثناے معنی که نی نیازان بیدلی را مخاطب التفات
نمایند یا معبود منشان قابل عبودیت را اشعار توجه فرمایند احتمال انعماض چه احتمال دارد و زبان
در سر آبلهٔ غلبات شوق خود را گوش دانسته بسوداے سرمهٔ خط قسم بی بانی بیخودے و تقریر در مقام
هجوم تحیر خود را تحریر فهمیده بلغزش فرگان خامه جادهٔ معذرت می سپرد ✦ نه مضمون نقش
مے بندم نه لفظ از پرده بیجوشد ✦ زبانم گرم عرض کیست کاین مقدار خاموشم ✦ حدیث حیرتم باید
زلعل یار پرسیدن ✦ چه میگوید که آتش میزند در کلبهٔ هوشم ✦ بقاصد گر نگویم راز دل ناچار معذورم
زبان یار دلست اندم فراموشم فراموشم ✦ کیفیت درجات سخن مقتضی آنست که گاهی از نکهوت
دلنشینها زبان استعداد بیان را بهٔ تشنه کامی وضع ادب میفرساید و گاه با ثمار لطائف از لب
عجز فواره هزار محمدت میکشاید در هر صورت اگر خموشم از وقار زبان آن بهٔ معانیم و اگر گویانم از عروج
آهنگان قانون نکته دانی ✦ هر کجا هویت وضع ادب گل میکند ✦ گر همه فریاد باشد عرض

مطلب خاموشی ست ✦ از خطت باشرح حیرت تمناعت کرده ام ✦ سرمه را در چشم گویائی و هر لب
خاموشی ست ✦ در رطهٔ اعتراض بحر بے پناهی ست و در عالم اشتباه نارسائی عذر خواه

بشکر اللّٰه خان تو از نوازش نامه جانهاے تازه اثیار قالب انتظار فرموده میفرماید و تسلسل مرحمت

نامه بر نے نفسانی زاویهٔ مهجوری ساغر نفس می پیماید فیضی جان بخشی لایزال و دور التفات
بے انفصال باد جواب نامه که شکر اللّٰه خان نوشته بودند یعنی نظم شمار اشتر کرده ام
برے ایوسف آئینه ارمغان ست اقبال ورود بیدل نوازنامه که پس از مدتها رنگ عتاب
عام گردانده بود و تجدید لفظ و معنی شفقتهاے قدیم مژدهٔ نوازش خاص رسانیده آئینه عجز را بیوسف
نمائی مفتخر گردانیده و پایهٔ تسلیم را بعلو همت مسیحا سے رسانیده سعادت مضمون نظمیکه دران جناب
بارتبهٔ نثر همعنانی نماید و کرامت روشن نثری که دران بارگاه همسائلی نظم برآید اگر نظم ست بتکلیم
از کمر بستهاے خدمت دعاست و اگر نثر ست از بساط آرایان وسعت حمد و ثنا آشفته حالان مانند تب
گرد آور بیهاے اشفاق جمعیت نظم گیر اوراق و نظم واماندگان بتوضیح مراتب اخلاق در نگاه نثر پذیر اوراق
بیدل بقدم حسرت گنجینه ندارم ✦ دل تیر غبار ست که در سینه ندارم ✦ بهتر تا قدم کسوت ناموس جبابست ✦ در خرقه بجز ضبط نفس پینه ندارم ✦ مرآت جهان نماے آن ذات یارب رنگ الم بینیاد

بشکر اللّٰه خان در دعاے صحت ایشان عنصر ذات تقدس آیات از مخالفت آب

هواے فصول امکان تغیر اعتدال بینیاد نفس نے پر و بالان آشیان نیاز طپش فرسا این هوا
در زبان عجز تواماں قانون انکسار در پردهٔ آهنگ این دعا ✦ خداوندا بجا بر کلفت آن ذات
نه پسندے بغیر از عافیت تمثال این مرآت نه پسندے ✦ حباب و موج بسیار ست در دریاے امکانت
ازان گوهر بجز جمعیت اوقات نه پسندی ✦ در عالم آداب اخلاص اگر سواے مخالف مزاج فیض امتزاج
رنگ و زیدن گیرد نفس در سینهٔ بیدلان خجل ست و در محفل آئین عقیدت اگر آبی بمذاق حلاوت
اشفاق خیال ناگواری نماید تری در دماغ هواخواهان منفعل ✦ ای آنکه ترا چو فصل حق
داد سیست ✦ آشوب عوارضت پسند از بسی ست ✦ با صافی طینتت نباید کلفت ✦ بر آینه گرد

نفس به پیچید نفسی ست * درین فصل که عالمی مطرب تعدی آب و هواست هوا هم از دست
بی اعتدالیهای طبع خود تظلمی بجناب بهار معدلت برده بود بانصاف اعتدال مقرون باد و آب نیز از
طغیان بیباکیها شکوه به آستان سهیل انوار عرضه میداد آمیدگی اصلاح پذیراد معذرت کاهل
قلمی در جواب شکایت نامه ایزدبخش رسا تقصیر غفلت بیدلان هر چند از آن عالم
نیست که بسعی عذر از شکنجه انفعال توان رست اما امید عفو باقیست تاوان بی پروائی نامه بر گردن
افتاده است از قبول چاره نیست ؎ برنگی سرگران افتاده ام از نارسائیها * که دشوار است قاصد هم
ز ما پیغام بردارد * از یاد گرامی القا در هیچ حالتی غافل تصور نفرمایند و بجرم عدم نامه پردازی طومار شکوه
و اعتراض نگشایند مطالعه نسخه اشفاق تعطیل غفلتی ندارد یعنی نفسی نیست که سر از تفاوت معنی
تازه بر نیارد ارسال نتایج افکار رسا طبیعت افسرده را از کلفت نشینی نجات بخشید رتبه بخشیهای عروج
معانی آسمان پایه باد شکر ارسال نبات بشکر الله خان شیرینی های الطاف بیکران
تلخی کشان گوشه حیرت را چون کوزه نبات کامیاب حلاوت سر بسته گردانید و از هر بن موی
منتظران شربت دیدار چون برگ نیشکر زبانها رویانید بیمن فیض ازل در هر گلشنی که قدم گذارند تا
نوک خارش بر نخجیر خیزد و بهر انجمنیکه توجه گمارند تا رشته شمعش انگبین ریزد مذاق طبرزد مرحمت
بهیچ آبی کلفت بیمزگی مبیناد و چاشنی شیره التفات بهیچ حالتی تهمت بی قوامی مچیناد
اشتیاقنامه بشکر الله خان نقوش این صفحه دود دلیست بحکم نارسائی پرواز ناگزیر
وضع زمینگیری و خطوط این مکتوب غبار آرزوی در عالم ناتوانی عرض نیاز بی اختیار عجز تعمیری
از نهایت درد بینوائی تا خامه منقار بر زمین نمی مالد جز خموشی صفیری نمی بالد و از کمال عجز ناتوانی تا نامه
باندوه شکسته بالی نمی فرساید چشم بامید پردازی نمی گشاید پس خامه را در تحریر مراتب شوق یکقلم
بار سرنگونی باید کشیدن و نامه ها را در عرض مدارج تمنا یکدست بساط وسعت چیدن در هر
صورت عبارات نارساست و اشارات حیرت انتما قدرت نگار معنی لوح و قلم حرف ملاقات
بظهور رساند و تکرار سبقهای نامه و پیغام بمطالعه نسخه دیدار مبدل گرداند بشکر الله خان

در دعای صحت ایشان تسلیم نامه بیدلان محمل طراز یک سحر قافله دعاست امید که خبر
در آن محفل بار نیاز نگشاید و عبارت رقیمه نیازمندان بال گشای یک فلک هوای ثناست
یارب که حرمان آستان جبهه تضرع نساید معنی پناها درین ایام که نسیم گلشن آباد دهلی هم بی تشویش
دماغی نیست در مضرت زدای آب و هوای بیرونیها احتیاط اوقات غذا و اختلاف الوان ضروریست
اگرچه طبیعت کمال طینت از آن منزه است که ناقص فطرتان طریق اصلاحی نمایند و علیل
مزاجان بعرض تقویت زبان مبالغه گشایند ؎ ای ذات مقدس تو جان عالم * جمعیت تو
حرز و امان عالم * خوش باش که فضل ایزدی نه پسندد * از کلفت باطنت زبان عالم * هوائیکه
با عنصر مقربان آن ذات نفس مخالفت برآرد اگر همه دم صبح ست بچاکهای جگر مبتلا باد و آبیکه
بمذاق هواخواهان آن جناب ناسازی نماید هر چند موج گهر ست غیر از خشکی مبیناد بمرزا معین
در پرداز کار داز نازکیهای پرداز کار و چه نویسد که اگر بسمل تصور لطافتش بخاطر آرد محتاج زخم
دوباره میتواند گردید و از کیفیت اختراع غلاف چه نگارد که اگر معنی شوخی عریانی بخیال اندیشد خود را
باین لباس تواند پوشید تیغه اش در عرض صفا بر دم صبح می نازد و دسته بترتیب موزونی قطعه
بهشت می پردازد امروز زبان ثنای دوستان از نیام کام بیرون خرام ست و گردن رعونت
حاسدان بپای تسلیم سرنگونی احرام اخوان پناه مرزائی عباد الله در تعزیت
بار سرنگونیهای خامه بدوش جرأت برداشتن از عجز و ناتوانی دوست و درد گریبان چاکی
نامه بچشم تامل مشاهده نمودن در عرض ناموس تحیر قصور رنگ جمعیت بر عدم و هستی ما بالی
نیفشانده که بتکلیف اوهام فراهم توان نمودن و ساز راحت بر بقا و فنای ما توجه سر نکرده که جز
صور قیامت نوای دیگران شنودن تا خیال زندگی بار دوش ست غبار رفتگان بر فرق شعور
باید پاشید و تا رخت ازین ورطه بر بندیم گوش واماندگان بافسانه عبرت باید خراشید ؎
واپسی زین کاروان چندین ندامت باز داشت * هر که رفت از پیش خاکش بر سر ما ریختند *
این گلستان قابل نظاره الفت نبود * آبروی شبنم ما سخت بیجا ریختند * مقیمان این

خاکدان یکقلم نشانهٔ خدنگ کلفت و مسافران این بادیه یکسر درای محمل عبرت از سوانح این حیرت آباد
بکدام واقعه پردازیم که فراموشی بفریاد ندامت تواند رسید و از غلغل این ماتم کده بچه سبق تامل نمائیم که خاموشی
طومار ناله تواند پیچید ؎ صبری مگر تلافی آزار ما کند * مینا شکسته آنچه بدل بست سنگ بود ؎ از
عجز بعجز می گریزیم * تا آب رخ ادب نریزیم * خاکیم نشسته بر سر خویش * زین بیش دگر چه خاک بیزیم *
باکمال یاسی که از مشاهدهٔ احوال عالم طبع مایوس را شش جهت فراهم گرفته قطع امید از حسرت دیدار
محالست یارب که فرصت وصول بر آرزوی بیدلان دامن نیفشاند و بدولت تمنائیکه زندگی متعلق
هوای اوست فائز گرداند **جواب نامهٔ شیخ محمد ماه در بی اختیاری خدمت قضا** ز چاک
سینه آهی مینویسیم * کتانم حرف ماهی مینویسیم * محبت نامه پردازست امروز * شرر بر برگ کاهی مینویسیم *
ورود شفقت نامه منتظر عطیات توجه را بالتفات معنوی نوازشها فرمود و خاکسار زاویهٔ نیاز را بمراحم
باطنی سربلند تسلی و جمعیت نمود و متمکنان صدر تحقیق بوفور لباس عبارات رنگ معنی بر نمیگردانند
و مقیمان سر منزل تحقیق بشمار مراتب اوهام عروج و نزولی بهم نمیرسانند از عالم اسباب هر چه بی اختیار
پیش آید اقبال دولت ازلیست و از تماشاگاه ظهور آنچه بی تکلف رو نماید بطبقهٔ جهان بیخللی یکقلم
محکوم قضائیم و یکسر مقید تسلیم و رضا **ابیات** ما بهاریم و درین حیرت سرا * جلوهٔ ما غیر رنگی
بیش نیست * گر رویم از خود کجا خواهیم رفت * وحشت اینجا عذر لنگی بیش نیست * در بخود سازیم
جای غیرت ست * قید هستی نیز ننگی بیش نیست * هر چه بر آئینهٔ ما ریختند * گر همه حسن ست
رنگی بیش نیست * سرخوش تسلیم باید بود و بس * گرچه اینهم وهم تنگی بیش نیست * آئینه
معنی شهود از صورت حال بیدل غافل نخواهد بود که این حیرت سرشت ازلی بحکم قدیم آنقدر
رنگ اعتبار در خود مشاهده نمیکند که بتصویر عرض شکستگی باید پرداخت و با اینهمه از فراموشان
خاطرها نیست که بخیال خود هم طرح یادی توان انداخت ؎ با کدامین ذره سنجم آبروی اعتبار *
آن قدر هیچم که از خود شرمسارم کرده اند * و حال آنکه بی پایانیهای مراتب شوق منزه است از
احاطهٔ اظهار تکلفات و بیکرانیهای محیط آرزو مبرا از قید شناسی رسمیات چه نویسد که عبارت از شرم

قوله چه نویسد الی آخره ای چه چیز نویسد که از نارسائی بمقصود یعنی اظهار تمنا شرمنده و سرنگون نشوم ۱۲ *

نارسائی صفحه بعرق نشوید و معنی باندیشهٔ قصور راه گریبان نپوید ماجرای عالم اسباب بی نهایت ست
و راز نفسی را مصدع اوقات گرامی نه پسندید مقدر حقیقی تقدیر اتفاقی بظهور آرد تا بجناب حضور
مصدر جرأت بیانی توان گردید **در مذمت سرفه و زکام بشکر الله خان** خراش حنجرهٔ
بیان شکوهٔ نوای خارج آهنگی ست که تا بحرف گلوگیرش نه زبان کشوده آوازها بتنحنح کشیده است و
لغزش رفتار سخن نفرین ادای سمج طینتی که تا بجادهٔ تقریرش قدم گذاشته معنی به لزوجت رسید
مضحک مسخره که تنبک دماغ می نوازد و گنده مطربی که بینی را غچک میسازد مکروهیکه با وجود سریشم
اختلاطی بر هیچ دلی نچسپید و با کمال سیلان بینی قبول طبعی بهم نرسانید از نهایت ناپسندی هر چند قدم
به عرش دماغ ساید همان آب بینی ست و به علت ناقبولی اگر همه بر صدر سینه ها تکیه زند مصدر غثیان
آفرینی با این بی نمکی سفید شدن نقش کراهت بستن ست و باین خنک صورتی بر روی آب
آمدن در عرق انفعال نشستن بشامت گستاخی که بر طبع صاحبدلان گرانی ندارد اگر سراپایش
غوطه در برص زند سزاست و بمکافات کوری که با ولی نعمتان ناز افشردگی میفروشد اگر نمک
چشمش گیرد بجا صفای جوهر رطوبت از خجلت وضع مکروهش مادهٔ تریهای انفعال ست و پاکی دامان
طراوت از نسبت طرز معیبش در چنگ تهمت آلودگیهای انزال در نفس سوزی تشنیع این نابکار
سرفه در گلوی قلم می پیچد بچه فصاحت زبان تواند کشود و در بدیهه رسانی هجو این ملعون بلغم بکام دوات
جمع میگردد بکدام خوش لهجگی تقریر توان نمود ؎ این سرفه که جوش بلغم اظهارش کرد * بر هر که
نفس دمید آزارش کرد * زین بیش بنفرینش چه کوشم که فلک * هر جا که اخ و تف ست در
کارش کرد * **بشکر الله خان** در عرض تمناهای دیدار هر چند آئینه وانماید حیرت باقیست و در
ادای کیفیات آرزو اگر همه جام وصال پیماید حسرت ساقی یک دو بیت که مناسب مطالب
چار عنصر بود اندیشهٔ لقا پرست را نیاز اندیش تحفه آرائی نمود عرض معانیش عذر بیمدعائی خواهد
خواست و اظهار عبارت بساط بیمطلبی خواهد آراست ؎ گهر و محیط تو همی نه سفر گزین نه اقامتی *
قدم و حدوث تخیلی نه شکستگی نه سلامتی * چو ز خود بخود نظری کنی روی از خود و دگری کنی * تو مگر

چنین هنری کی که بگویمت چه علامتی * شهود معنی منظور مطالعه دوام باد در آزار دست و صحبت
مزاج بشکر الله خان الحمد لله هر فوز المیکه خیر اندیش را از استماع کدورت طبع فیاض میکشید نبوید
حصول جمعیت باسرور دوام مبدل گردید دست دردمند بیدل بوسیله استدعا صحت آن ذات
درحضرت قدس بال عجز بیکشاید تا از ذخیره فیض اجابت بر آنخود در یوزه اثری حاصل نماید هر جا
آئینه بهاری بردارند خارها خشک را نیز سرسبز طفلی پسازند و هر کجا به نخل بر و مند خلعت خرمی
می پوشانند عاجز گیاهان هم از سایه اش نصیبه طراوتی میرسانند رباعی از مهر اگر ضیا به عالم
برسد * وز جام بحر شحه به شبنم برسد * بر صحت ذات خان بیفزا یارب * چندانکه اثر به بیدلان
هم برسد * بشکر الله خان خاموشم و بتیابم و دفریاد تو دارم * چندانکه فراموش تو ام یاد تو
دارم * اگر بقدر شکر احسان زبان کشاید بستن لب صرفه خموشی نمی بیند و اگر بخاموشی تهیه
عرض دعا نماید زبان از نصیبه سعادت مایوس می نشیند در انچه بی خواست طبع فضول
داشته اند مشغول دانسته شاکر الطاف بیریا تصور فرمایند و در سر انجام امری که طبیعت ناگزیر بدان
اوست شائق بود پر تو شوق آنهی نشاهده نماید به شاگرخان نوشته شد بعد از عرض
آداب بندگی و پس از اظهار قواعد تسلیم موج اگر تا قیامت بسعی جولان پرداز دازکوچه
شکستگی برآمدن ندارد و ذره اگر هزار سال بال تلاش بر هم زند از قفس عجز سر بر نمی آرد
خیال معنی یکتائی به عبارت دوئی تامل کرد از تصنع پیغام در بر روی وصل برآوردیم و تصور حضور
حضور در تفرقه وهم دوری افتاده به تکلف تحریر نامه سیاه کردیم جرات تقریر بعذرت توانیست
تا به علاج تقصیر غفلت توان پرداخت و شوخی تحریر پاس ادب ندارد تا طرح سجده نیازی
توان انداخت ما را که نه آرایش برگی نه نوائی ست * سرمایه اگر هست همین دست دعاست
تسلیم برعنائی افسر نفرو شیم * معراج سر آبله بوسیدن پاست * شکر ارسال
تهانهای خاصه بشکر الله خان تارو پود خلعت التفات برقامت اخلاص مندان
ازان چسپان ترست که با غوش کشائی ربانها راه حرفی توان کشود و ذیل عنایت برفرق

اعتقاد کیشان ازان بپناور که تنا پیائی طول کلام سر رشته عرض توان پیمود تالیف عجز بیانی نسبی
بهم آوردن ازین کارگاه دوشته بهم نافتن ست و تبرتیب حیرت نگاهی ثمرگان باز کردن ازین پرده
بخیه داری و اسگافتن رباعی هرچند کتان جهد اشگافته ایم * از لطف تو فیض حاصلی یافته ایم
در کارگه دعا که چشمش مرساد * با هم نفسی چند بهم بافته ایم * غزل شکر الله خان در جواب
غزل حکیم فیض علی و اصلاح ایشان ارسقم فکر حکیم آن غنچه خاموش
که صد رنگ سخن داشت * در پرده بهر کس سخنی داشت کمن داشت * تموده مشالی که بر نگرش
نه طپیدم * آئینه او در دل خون کشته وطن داشت * طفیلی نغمه سامعه را لبعادت مهمانی نوازش فرمود
بمیمنت نوائی آهنگ تتبع راه تحریر پیاگرد انموده خامه را در زمینی که جسته جسته قدم شمردن ست اینقدر
مطلق عنانی کمال ست و بیش ازین رسائی قدرت اندیشه محال معنی نواز اور غزل حکیم بستے
بیتی نبود که الحال بتوجه اصلاح یکی به ازان نیست بی تکلف این خس بسته بسته متاعی میباشد
که بنظر منتخب پسندان تحف معجانی بارش توان کشود یا دسته دسته گلیکه مختص دستنبوی صاحب
دماغان چمن فطرت تواند بود بالفعل شکسته بسته چند که قافیه لب بشکایت تنگی نکشاید و مضمون
از دقت لفظ البکوه بر نیاید در یوزه گر سویمائی اصلاح ست و متوقع استفاده فلاح ابیات راحت
کجاست گر دلت از خویش رسته نیست * در آتش ست نعل سپندے که جسته نیست * افسردگی
بشعله همت چه میکند * خورشید زیر خاک هم از پا نشسته نیست * بیدل بطبع بخودیت بوے
راحت ست * رنگی شکسته که بر نگ شکسته نیست بکرم الله خان اگر پایه صحتی ست
یا دمراهم شفقت و اقبال ست و اگر دستگاه جمعیتی تصور اخلاق مرحمت اشتمال بهار پیرایه خرمے
امکان آن نخل حدیقه سایه گستری را معاون تا فته های وادی بر هنه سری و تمره رسان تلخکامان
زاویه بی بری دارد طراوت ابیاریهای سحاب افکار خشکے و در مزرع تمنا نگذاشت و سخن بویهای
قرب وصال که دورت ربشهای انتظار بر داشت آئینه ها پیش کس کام و زبانرا بحلاوت شکر نعما نشکفت
و با وجود بی ریشگی ریشه ها در زمین طبع سپاس اندیش کاشتند و رین اکرام غیر تسلسل مبیناد

بشکر الله خان در مشورت ازدواج صبیهٔ ایشان ب صد عیش ابد در قفس
آگهی هست * واکن مژه و خیمه بگلزار ارم زن * تهیهٔ رسوم عالم امکانی کمالی ست از درجات
مراتب انسانی که هرگاه صورت شرایطش بمعرض وقوع می پیوندد موبموی عارف را زبان بشکر حقیقت
ظهور کشودن ست و هر کجا پیمانهٔ کیفیاتش بدور شود می انجامد دماغ فرصت آگاهی را ساغر سپاس
حضرت بیچون پیمودن آئین این عشرت بران چمن پیرای بهارستان عز و اقبال مبارکباد و روائح
این سرور در طبع هواخواهان بساط طرب را مژدهای شگفتگی دوام برساناد جواب عنایت نامهٔ
شکر الله خان ب دلنوازیهای لطف بیدلی را شاد کرد * گنج یابد آنکه این ویرانه را آباد کرد *
چون سحر در دیده بودم سر بجیب نیستی * بازم آهنگ دعایت نفس را امداد کرد * تحریر ناتوانیهای
حال بیدلان خامه را نال میگرداند و طومار نارسائیهای طاقت مستمندان سررشتهٔ خط به نقطه میرساند
نسخهٔ هستی که زیر مشق خیالات موهومه است در ضمن هر نفس کشیدنش حک و اصلاحی ست
تازه و در تیغ هر مژه زدن احتیاط بستن و گسیختن شیرازهٔ خاصهٔ طبائع ضعیف که ازینجا پرافشانی
رنگ هم طوفان میتواند انگیخت یعنی از خاکهای نرم بحرکت نسیم تیز غبار قیامت توان بیخت
لله الحمد که درین ایام متوجه معنوی صحت این نسخهٔ منقوش صورت نماست و جمعیت این اوراق
پریشان بال حمد کشا صحت و جمعیت آن مجموعهٔ اسرار کرم سبق مدعای دلها باد و انفاس شوق
اقتباس مخلصان را مبارکباد عید تازه رساناد جواب مکتوب مرزای عباد الله
کیفیت ورود عنایت نامهٔ مخمور صهبای دیدار را بهزار رنگ نشاء سربلند جمعیت گردانید و منتظر پیمانهٔ
وصول را بچندین خمستان سرخوشی نوید عشرت رسانید آئینهٔ امید از مشاهدهٔ جمال بیمثال خیال
قیامت بی اختیاری داده و صفحهٔ آرزو از مطالعهٔ حصول دیدار به تحریر تصور نقش تسکینی می شمارد
گرفتاری سلسلهٔ اوهام را علاجی نیست مجبور اندیشهای خام و واماندگی وضع تحیر را تدبیری نمیتوان یافت
از پرشکستهای الفت این دامم ب گر ز پا برکشیم خاری نیست * ور ز دوش افگنیم باری نیست *
باز خویشیم و خار پای خودیم * میرویم از خود و بجای خودیم * فضل ایزدی عالم امید مایوسان ست دور نیست

که آئینهٔ ما را بجلای بنوازد یعنی دیدهٔ متحیر را بفیض دیدار مشرف سازد بشکر الله خان عروج اقبال
سخن منحصر ست دران مرتبه که طبع صاحبدلی مسرور لطائفش تواند گردید یا نگاه صاحب نظری
بر تامل معنیش تواند پیچید لله الحمد صاحب قدردان ما بافکار این بی سر و پا توجهی میفرمایند
و به لطف عمیم تحسین مینمایند اما آرزوی مستمند منتظر امیدیست که بسهولیت آنچه منظور نظر شوق اثر
گردد خدمت تحریر آن بدیگری مفوض نباشد و در صورتیکه خود به تسوید میل نمایند هم توجه تام در باب
معانی حاصلست و همدرین ضمن قبول التماس بیدل ایزد متعال بفیض رتبه که دل محبت منزل
منتظر وصول اوست واصل گرداناد بشاکر خان نوشته شد ب بهر جا رفته ایم از خویش
در راه تو می پوییم * اگر دورم و گر نزدیک خاک آن سر کوییم * هر چند میداند که در یاد غربا بی سبب
پرداختن تضییع اوقات مشاغل غلامان ست اما ذخیرهٔ تغافل زکوة آگاهی میخواهد همان بی سببی را
سبب تصور باید نمود میگویند که در کهسار بهرات آنقدر صدا نه پیچیده است که فریاد دل طپیدن بیدلان
بگوش کسی تواند رسید خلاصهٔ شکوه آنکه قاصد توجه بهزار دشت دور میدوانند بجانب ما گاهی
همسنگی به غلطانند که از پا شکستهای سایهٔ این کوهم و بخاک نشسته غبار همین کلفت و اندوه تلافی تغافلها
یاد آوریست اگر نزدیکیم ارشادی و اگر دوریم فریادی بشکر الله خان از بندگیهای خود چندانکه
بعرض بیشی پردازد کم ست و از خداوندیهای آنجناب هر چند کم اندیشد بیش از بیش بارسال حنا جز
دست بخدمت بستن دعا رنگی در نظر نمی بندد و از توجه معنی نوازیها غیر از ارتفاع مناسب فطرت
درخواستن مدعا بظهور نمی پیوندد و عروج همت معانی آگاهی توام رنگینیهای بهار طبیعت باد در
تهنیت مبارکباد عید ب امروز که وقت طوف مقصود رسید * خلقی محمل بجانب
کعبه کشید * ما را که سراغ تو بدل یافته ایم * ناچار بگرد خویش باید گردید * هوای آن آستان کعبهٔ
احترام تحریک نفس را بقدم شمار احرامی خاص ممتاز ساخته و طپشهای دل را بآهنگ لبیک
یقینی نواخته حرفیکه در بیاض انتظار نوشته ام مضمون نگاه قربانی دارد سطریکه بر جبههٔ اخلاص ثبت
نموده ایم سر از سجدهٔ دائمی بر نمی آرد مژده بخش اقبال سعادت بمبارکی و دولت جاوید رساناد

و به تسلیم مراتب دوستان را نیز موصول عشرت ابدی گرداناد **بشاکر خان در ابتیاع**
پارچه گزی توجه نامه بیدل نوازی سروش اقبال مزاحم گردید هرچند اسباب ما یحتاج این
احتیاج کسوت از کارگاه لطف عمیم بخواست مهیاست بحکم آنکه لباس عرض در هیچ صورتی
کوتاهی دامن نمی پسندد اگر آن جزوی محقر نیز صرف ابتیاع گزی میگردید گردن هوس ازین
گره های متعارف یکدو گره میبالید اگرچه در اختیار گزیهای سرکار بقدر ضرور و غیر ضرور مامورست
اما بیدلان را در هر صفت مامور بودن هوا بگز پیمودنست و دعوی خواهش ها پیش بردن دکان
قماش فضولی کشودن سررشته اشفاق مرحمت پیمائی رسا باد و تار و پود ذیل عنایت نیم تسویه
کمی مبیناد **بشاکر خان نوشته شد** اگر نهال مزرعه بی بضاعتی از عرقهای خجالت طراوت
نمی انباشت بکدام آبرو سر از خاک برمیداشت و اگر مینای محفل تهیدستی از سرنگونی ساغر
نمیکشید بچه وسیله قابل نشاء تسلیم میگردید ؎ مقام وصل نایابست و راه سعی ناپیدا * چه میکردیم
یارب گر نبودی نارسیدنها * آرزوی دولت وصال و فضولی وضع عجز کیشی ست و خواهش حصول
تمنا گستاخی شیوه رضا اندیشی مگر مطلق عنایتهای موکب فضل بحکم ترحم گرد دامنی برافشاند و حیرت
نگاهان وادی انتظار را سرمه که ابروی بینش ست مشرف گرداند ؎ همچو سنگ افسردگی پر
بیدماغم کرده است * خون یک عالم طپش وقف ایاغم کرده است * دل بچندین آرزو یکدم
دران محفل نسوخت * شعله محرومی این شمع داغم کرده است **بشکر الله خان نوشته شد**
؎ ای کعبه حضور و قبله معنی دید * امروز که عید از دل آفاق دمید * از ضعف بپایت نرسیدم اما
سر تا قدمم گرد خجالت گردید * ساقی خمکده ظهور دوره ساغر مبارکباد عشرت پیمای تسلسل دارد
و مخموران بیدل را به نشاء محفل دیدار مشرف گرداناد در عرض احوال احمد خان استفساری
رفته بود از مرآت معنی نما مخفی نیست که دعاگو بکیفیات اعمال اعزه کمتر وارسیده است اما میداند
که این عزیز را دران حدود بدیانت و امانت می ستودند حقتعالی بعد از پیش نیز حصول توفیق
نیکنامی کرامت کناد **تاریخ اضافه منصب بشکر الله خان** بعد از تمهیدات شکر

اضافه که بآن قبله نیازمندان و هواخواهان مدارج صوری و معنوی مبارکباد عرض ورود تاریخی که از
سروش عالم غیب مژده میمنت دوام دارد بمسامع باریابان محفل نوید عشرت جاوید رسانا د رباعی
شکر خدا که صاحب ما را ز فضل حق * جمعیت اضافه اقبال سرمدیست * تا شکر این عطیه برون آید از
حساب * تاریخ او مراتب تائید ایزدیست * **ابیات** بر زبان آب و رنگ لعل و یاقوت این نواست
کافتاب ما بصد انوار عالمتاب باد * از نباتات این ترنم روز و شب گل میکند * کان رگی ابری
که ما سیریم و او سیراب باد * بر لب ما بیدلان هم نیست حرفی غیر ازین * کای خدا فضلت رفیق خان فیض
القاب باد به **شکر الله خان هنگامیکه صاحبزاده ها را به تنبیه جاٹ فرستادند**
قادریکه ظاهرها مطیع باطن و صورتها محکوم معنی از آثار قدرت غالب اوست زمره مخالفان را مسخر توجه
آن ضمیر آفاق تسخیر گرداناد و تحفه نیاز بیدل که از اسیران سلسله دعاست در صورت این رباعی بشرف
قبول رسانا د **رباعی** قربانت ای شمع نفاد افروزی * حکم تو سیاه عرصه فیروزی * خورشیدی اگر پا
نگذاری بزمین * پرتو چه کم ست بهر ظلمت سوزی * **ارسال قبضه کمان از مرزا داور یار**
بمحمد تقی ارسال قبضه کمان که نشاندار گوشه ابروی عنایت بود مودت کیش صداقت اندیش را
پی به پی قوت بخش بازوی تمنا گردید زهی مرد آزما کمانی که زور بازوی شجاعت از تاب بندهایش
پیداست و استقامت رنگ تهوری از هموار روغنش هویدا از تماشای خم حیرت پیکرش بازوی
طاقت ناتوانی فروش ست و در تصور ابروی هلال دورش شخص اندیشه حلقه بگوش از انجا که این
شکسته رنگ عالم خلقت صبح وار نفس کشیدن را دم اژدها میشمارد باین کمان که چون قوس قزح
از قبضه تصرف انسانی بلندست چه قسم سرپنجه توانائی برآرد ناتوان را اگر سه سر داشته باشد بهمسری
زورمندان در شکنجه جفا فرسودن ست و ضعیف پیکران را باهم آغوشی سرکشان استخوان بیمغز
قندیل خدنگ های الم نمودن اگر چله ها در میدان زور آزمائی هدف ناوک سعی گردد تیری جز آه نارسائی
نتواند انداخت و اگر سالها در خمیازه حسرت خانه کند بهم آغوشیش نتواند پرداخت بمشق کشایش
تشویش تا کجا کباده خیال باید کشید عاقبت کار چون زه گیر سر انگشت ندامت باید گزید پیکان وار

عقده این اندیشه ناخن آزماست و چون سوفار زخم این کلفت بی دوا همچنان تبرگا در خانه
گذاشته بذوق چاشنی این زهر تاسف چشیدن ست و بشوق کشتیش او محو حسرت کشیدن
ع فریاد زور ما به کمانت نمیرسد * چون تیر بر زمین الفی میکشیم و بس * با اینهمه شست دعا
صاف ست و وسعت اماج اجابت قاف تا قاف **بشکر الله خان در جواب استفسار**
فالیز خربزه ورود نامه فیض شمامه سرفراز توجهات گردانید و بنوید فضل و کرامت نصیبه گوش
و آرزوی دل رسانید کرم گستر اسایه اخلاق در تسخیر دلها طلسمی نه بسته که هواخواهان را دور از انجناب
سیر بهشت هم خرم تواند ساخت و مائده الطاف کام الفت داران را بچاشنی ننواخته که هنگام
جدائی بشیرینی جان نیز توان پرداخت اینجا سیر فالیز یاد نعمای مرحمت ست و حلاوت کام
و زبان شکر لذات احسان و مکرمت بحکم التفات مرقوم کلک تفقد سلک شده بود که متصدیان
آبیاری فالیز یعنی مرزا ملتانی وغیره چه قسم خربزه میرسانند نوبر بدیهه فالیز طبیعت که بر روی کار
آورده بود بی شائبه وهم سکوه و اعتراض اگر از نظر حلاوت ثمر بگذرد عرض شیرین ادائی خواهد نمود
ابیات بر سر خوانیکه میر قسمت افیونی بود * گر همه حلوا دهد تلخی بیاران میرسد * ور بفالیزی
بیاید دست تا امکان وسع * جنس اول یا باو یا بر شغالان میرسد * با وجود آنکه دندانش
ز تیزیهای حرص * تا بمغز و پوست همچون آب یکسان میرسد * بلکه از غواصیش در مغزهای
خربزه * کرم نتواند رسید آنجا که دندان میرسد * آنچه بر ما میرساند اکثرش پوشیده است * غالبا این
ڈالی از فالیز ملتان میرسد * میرزا ملتانی اند ایشان مرزا مشهدی * تا توان گفتن از ایشان
بر کس احسان میرسد * ما هم آنخائیدها را نذر ایشان میکنیم * هر چه ز ایشان میرسد آخر بایشان میرسد
به شاکر خان در عرض مراتب سجود که نقش پیشانی عبودیت ست آنقدر زحمت بار یابان
محفل حضور نخواست و بقاعده کوتاهی سخن دست دعا بزیور بلندی آراست ع به محفل شمع
تابان در گلستان در رنگ و بو باشی * الهی هر کجا باشی بهار آبرو باشی * **بشکر الله خان**
نوشته شد عمرها شد که ز وصلیم بیادت خرسند * چه توان کرد تقاضای ضعیفی اینست * گنجینه داری

جواهر اخلاص آنقدر مستغنی اجناس رسوم ندارد که نقود تحائف دعا را از خزف شماری نشمارد و شیرازه
مجموعه اعتقاد بمرتبه بی نیاز مضامین تکلف نساخته که نسخ مکاتیب نیاز از مقوله افراد باطل نپندارد
با اینهمه در غلبات احوال بی اختیاری که نهایتها را از رجوع بدایت چاره نیست وسیله جوئی طریق
رسمیات ضروریست و در وساطت اندیشی اسباب تکلف ناصبوری بهمه حال بمدعای شوق چه
تمنا نماید که پیش از دولت دیدار تواند بود و بکدام آرزو پردازد که بر نعمت وصول تواند افزود و اسباب
نصیب اخلاص کیشان بیریا گرداناد **بکرم الله خان** نوشته شد که گریه گهی ناله گهی آه حزینم
از یاد که رفتم من بیدل که چنینم * بحکم قدردانیهای اتحاد معنوی اگر بفکر فضولی تحریر می افتد حروف
مکتوب را جدائی شق خامه بفریاد می آرد و اگر بآداب حق شناسیهای الفت بخود فروشی تقریر می پردازد
کشاد نامه سطور را غیر از زخم نمیشمارد اما تصور دوری که ننگ سلسله آگاهی ست مباد بهزار حیله
بساط تسلی می آراید و گرد چندین تدبیر بر می آید گاهی لغزش خامه را عصای طریقه توکل می پندارد
تا بهوای آن آستان خود را بجای تواند رساند و گاهی دامن قاصد را وسیله امیدی می انگارد
تا بخیال آن سر راه غبار حیرتی تواند افشاند مجبور تحیرم غیر از عجز بکدام طاقت برایم و معذور
قدرتیم جز تسلیم دیگر چه عرض نمایم * **بکرم الله خان در شکر ارسال پنج تهان خاصه**
و انار اگر انتظار دولت دیدار آئینه حیرت نمی پرداخت بیدلان عالم مجبوری اینهمه متهم دوربینیهای
آمال نمی بودند و اگر برق مژده وصال علاج پنبه گوش نمیکرد مایوسان زاویه مهجوری
افسانه ما و من کی شنودند یارب رشته های آمال بحصول گوهر مراد پیوندد و نوید نامه
و پیغام جمعیت حضور دیدار نقش بندد **رباعی** کو جرأت آنکه می ز جامت گیرم
یا دست که دامن خرامت گیرم * چون نقش نگین زبان حیرت قفسم * دامی پیدا کند
که نامت گیرم * قبل ازین در دو غزل بحر اندیشه را بتلاطمهای شوق آورده بود درین
ایام دیوان کرم مخمسی جلوه داده و تامل سبقان مکتب حواس را بمطالعه هر مصرعه
خلعتهای تهیه دعا پوشانید همچنان حدیقه اشفاق نار بستانی ببار آورد که بتصور هر دانه

سبحهٔ شکرے بادگردانیدہ اوراق نسخهٔ اکرام پیشہا دستگوفہای باغ اخلاق ہمیشہ بہار
ارسال طور بمرزا محمد امین عرفان بیکچش از منشئے مکتوب شوق آگاہ
ورنہ جای نامہ پیش یار ما را خواندن ست * چہ نویسد کہ از حقیقت اشتیاق پردہ
تواند کشود و چہ آغاز دکہ تمہید نسخهٔ تمنا تواند بود از عالم رویدا غباری فراہم آوردہ است
کہ اگر دم زند دیوار ہا بر روی شفق برمے آرد و از حصول اعتبارات پیچ و تابی جمع
کردہ کہ اگر عرض دہد حیرت قدم از تحیر خانہ برنمے دارد باری از سیر سواد بیراث راہ
آوردے کہ قانعان تحف معانے بقلیلے ازین پیشکش کفایت تصور نمایند نسخهٔ طور
معرفتے ست کہ در تعمیم عبارتش مدعای خاص مندرج توان یافت و از تخصیص
مغیثش حقیقے احض مے تواند شگافت بہ خدمت خواہد رسید و سلام بیارے خواہد رسانید
ذخیرهٔ مضامین شوق بسیار ست اما فرصت عرض حضورے در کار امید کہ معنے
آرزو ہا جلوهٔ عبارت نماید و صورت پردهٔ خیال ہمعرض وقوع آید بہ شاکر خان
عنایت رقم نامہ کہ منشور سعادت مہجوران بود در ہزار رنگ التفات بر رویے انتظار کشود
اگر بہ تمہید الم ہای دوری مبالغہ نماید شکوہ تقدیر بند زبان شعور ست و انحراف وضع
رضا ادب آموز شیوهٔ عجز و قصور یاد مراتب الطاف از عالم حضور فہمیدن اضطرار یست
و تصور درجات شفقت از کیفیات شہود اندیشیدن بی اختیاری ہر چند از دور گردان
تعبیر نمایند از حقیقت قرب اشارتیست اگر ہمہ از فراموشان تصور فرمایند از منضامین
یاد عبارتی در ہر صورت از پیمان عقیدت کدهٔ اخلاص شمارند و از گوشہ گیران زاویهٔ
نیاز انکار بند نسیم فضل الہی اوراق نسخهٔ انتظار بر گرداند و معنی تصور بمطالعهٔ شہود رساند
بشکر اللہ خان نوشتہ شد رائحهٔ ورود بید لنواز نامہ بالسیم ارسال
روغن گل مخمور حسرت را دو بالا سر بلندی نشاط افتخار بخشید و بی بضاعت اسباب
طرب را ذخیرهٔ تردماغی ہا موصول جمعیت جاوید گردانید رباعی این بادهٔ عشرت

زاباغ کرم کیست * این پرتو احسان ز چراغ کرم کیست * بیتابی قبل صدر نگ قضا ہاست *
این رو عن گل شبنم باغ کرم کیست * نشناسد این باغ بپوسته بیمار و پرتو انچراغ ہموارہ روشنی دہ
و شبنم این باغ ہمیشہ طراوت بہار بشاکر خان در عرض صحت تشکر اللہ خان
پرسش احوال ما وقف خرام ناز تست * عاجزان چون سایہ ہر جا پا نہی افتادہ اند * نسیم عاطفت
شمیم عنایت نامہ بکیفیتی فزیدن ندارد کہ عبارت بدست و پایان باندیشہ ضبط خود تواند پرداخت
و اشتغال صلای التفات بگرمی پیش نمی آید کہ افسردہ جانی نا توانان با وضع
زمین گیرے تواند ساخت * گر مئے خورشید تابان ہر کجا نور افگن ست *
محمل شبنم ہمان بر دوش از خود رفتن ست * للہ الحمد کہ مزاج عافیت امتزاج قبلهٔ
نیازمندان بدرجهٔ کمال صحت فائز ست تسلی گونہ برائے طبع ہواخواہان مے باید
تا بجمعیت کلی وصول یابد و سعادت حصول دیدار شتابد ارسال خوشہ ہای انگور
اجزای نفر قد طبع الفت سرشت را نوید شیرازهٔ جمعیت داد حلاوت جمعیت ظاہری
و باطنی خوشهٔ باغ کامرانیہا باد تحسین اشعار شکر اللہ خان معروض
داشتن بعاقل خان شکر پرستیہای عنایات یاد آورے سعادت زبان عجز
بیان ست و سیر افکار معانی بہار بہشت طبع نیاز ترجمان اکثر ابیات بکیفیتے جلوہ گراند
کہ اگر سامع بوجد پیش آہنگی نہ نماید پس ماندهٔ ہجلتہای بے دردی ست صبح سخنیتے
کہ طلوع شفقت نامہ ہم گریبان مطلع آفتاب بود و سحر خیز قافلهٔ دعا محرم جناب فیض
انتساب ہنور بسر ایر معنی لطائف فاز نگردیدہ بیتے کہ منقوش صفحهٔ خیال داشت
بتقریب ذکر خیر وسیلهٔ عرض انگاشت بہزار رنگ تحسین مقبول طبع سخن آفرین
گردید بیان رنگینی ہای دیگر موقوف مقدم بہار توام ست انشاء اللہ تعالی سرور
دلہای مشتاقان خواہد بخشید رباعی
شنیدم میرے از دل بسوی چشم * گریانیم * ز حیرت چون نگہ بر دل ہجوم آورد و مژگانم * بیائے آفتاب عالم امید

مشتاقان * چو صبحم طائر رنگ ست برگرد تو گردانم * **بشکر الله خان نوشته شد**

دور از در تو داغ دلی نقش بسته ایم * خاک فسرده بسر خود نشسته ایم * وضع تسلیم به ادائی که دارد محو آرزوی دولتی ست و دست دعا به کیفیتی که سر بر می آرد بیتاب صلای سعادتی رباعی که یارب از چه گل اندیشه رنگ حنا دارد * کف پائیکه جا در پرده های چشم ما دارد * باستقبال او عمریست از خود میروم بیدل * خرامش در شکست رنگ من آواز پا دارد * و دیده حیرت نگاه پیش ازین غبار کوچه انتظار مباد شوق دیدار باین حسرت داغ مهجوری مبیناد **در دعای صحت شکر الله خان**

اقبال سعادت ازلی برات تنگ مائه که از نوید نوای صحت جاوید ذخیره جمعیت اندوزد و حضور عشرت ابدی دستگاه بینوای که بلمعه باد گرم اتحاد چراغ امید افروزد کم نفعی اثر حبوب اندکی انفعال طبیعت افروزد اما بحکم ما صنع الله فهو خیر غیر از شکر چاره نبود در هر صورت التزامش بی تقویت مزاجی نیست اگر بخاری بعرض می آرد اعتدالیها در ضمن اثر دارد قوت بخش مزاج اعیان خبر مژده توانائی ذات کریم صفات نصیب گوش مخلصان نگرداناد فرد زندانی حرمانکده داغ وفائیم * بر ما نتوان بست خطاهای معانی * **بشکر الله خان در شکر انتخاب دیوان بیدلی**

مقبول فیض ازل طبع صاحب معانی که از اقبال توجهش نیاز بی بضاعتان بعز امتیاز می نازد و بیمن التفاتش اجزای بیسر و پایان آئینه انتخاب می پردازد اگر از هجوم این همه نقاط بفکر شک افتد دران نسخه یقین توهم شک چه احتمال دارد و اگر سهو القلمی گمان برد فطرت سر از نقص ادراک بر می آرد مگر آنکه لطف کریم بهانه جوست هر کرا پسندید پسندید و هر چه را برگزید برگزید قدرت انشای دیوان ممکنات سراپای احوال و اطوار آن معنی نواز منتخب اعیان ظهور دارد **بشکر الله خان در مبارکباد**

فتح اسرار فتوحات که ساز اندیشه بیدلان محفل صمدیت لایزال مترنم تمنای آثار

اوست بظهور سامعه نوازی مژده آهنگ مبارکباد بر جمیع پیش آهنگان مقام اخلاص زمزمه تهنیت دوام رساناد تائید ایزدی آن ذات اقبال آیات را بکرامتی ممتاز اعیان گردانید که در مقابلش هر چند بنیاد مخالف سراپا کوه آهن باشد جز بغبار ناله پیچیدن ندارد و اگر همه طینت خصم طوفان آتش ست جز در نقاب خاکستر سر از جیب بر نمی آرد شاعرانه بیتی چند درین مقام عرض ورود داشت از پیشکشی های تحائف مبارکباد انگاشت هم وضع تسلیم عالم اخلاص مقبول نظر عاطفت اثر باد **غزل**

دوشم از گردون ندا آمد که خان دلنواز * کرد در یک دم زدن بنیاد میواتی خراب * گفتم از حق چشم آن دارم که تا شام ابد * گرد هر گردن کشی بنشیند از تیغش در آب * بسکه ذات اقدسش موصوف بیدل پروریست * حاسد او گر همه دریاست میگردد سراب * بی تکلف جست میواتی و جاٹ و راجپوت * تا نگردد پائمال حکم آن نصرت رکاب * یکجهان خفاش را برقی ز آهنگش بس ست * آفتاب ست آفتاب ست آفتابست آفتاب *

از طرف شکر الله خان و شاکر خان به نواب عاقلخان کام بخشی

خربزها که طرز شیرین کلامی از طوطیان شکرستان حلاوت اوست و ساز رطب اللسانی از تردماغان توصیف طراوت او ریشه اداء تسلیمات در زمین پیشانی عقیدت مندان کاشت و به گل افشانی آداب سجود سر هواخواهان را از خاک برداشت زبان شکر شیره این نهال ست که ثمر رسان نخل مراد فیض نعمای صوری و معنوی نصیب لذت سرشتان خوان عقیدت کناد و کام امید ما را بشکر فروشی حمد و سپاس مصر حلاوت جاوید گرداناد **بشاکر خان**

جرأت بیانی عرض اخلاص هر چند نقاب آرزوها بر می بردارد اما در حفظ مراتب آداب ناتوانی بی صرفگی می پندارد پر صریح ست که نامه ها یکسر در کسوت پیچیدگی بال کشاست و تحریرها یک قلم در صورت ایجاز پرواز نما بهمه حال از مشتاقان ست

لیکن در عرض اشتیاق حیران شعر گذار یاس در بارم مکن تکلیف اظهارم * سپندم
سرمه است و سرمه نتواند صدا کردن * مبارکباد اضافه بشکر الله خان ؎
نقد طرب ما که شماری دارد * در خورد کمالت اعتباری دارد * هر چند مثال اضافی شخص
بود * آئینه برای خود بهاری دارد * ذات بی نیازی آیات که آثار کمالات الهی و کیانی
از صفتهای اضافی اوست باضافه منصب قدرت لایزال تجلی فرمای مراتب ظهور
باد و اعیان حقایق اخلاص را برویت کثرت اعتبار نتیجه های فیض معرفت سعادت
مبارکیها رساناد رباعی عمری ست که انفاس معانی تکرار * مصروف دعاست
چه لیل و چه نهار * یارب که مراتب عروج جاهت * بر فرق جهان چتر زند گردون وار رباعی
سامان تو آن قدر مهیا گردد * گر قطره رسد بموج دریا گردد * از تخم نهال و از نهال آرد
نخل * وان نخل بخود بالد و طوبی گردد * بشاکر خان خامه ام باز سر سجده
شوقی دارد * جبهه در پای تو میساید و ذوقی دارد * حلقه قامت آراسته ام مفت بناز
قمری باغ وفا خدمت طوقی دارد * باوجود جمعیت اسبابیکه از توجه آن کامروای
مساکن در همه حال بهمه جا حاصل ست دوری آستان الفت پیمان همان تفرقه تعلیم
دل اخلاص منزل کاش در لغزش قدم خامه سری توان دزدید تا برنگ مضمون
در شکن سطری توان خزید اجزای قطره بیسر و پا اگر همه نقش گوهر بندد بی شیرازه
وصل محیط از عقیدت پریشان نسبتی بر نمی آید و کاروان انفاس پا در هوا هر چند
در کسوت صبح بر خود بالد بحضور سر منزل دل بار جمعیت نمی کشاید ؎ تا کی فسردگی
و مدار انتظار ما * یارب بدامنی برسانی غبار ما * غیر از تمنای دیدار خواهش ها خجلت
و جز سجده محراب حضور عبادتها ندامت ؎ مپرس از طپش های نبض دلم * که پرواز
محوست و من بسملم * بشاکر خان امروز از عبارت بیدلنواز نامه کیفیتی بر طبع
قاصر پرتو انداخت که اگر از متانتش دم زند نفس بر رگ یاقوت بار تمکین میتواند فروخت

و اگر بر نگینی تامل نماید خیال از دیده تا دل بهار می تواند اندوخت فضل واهب نشاء قدرت
بعروج کمال رساناد و مناصب فطرت بدرجه اعلی فائز گرداناد بشکر الله خان
نشاء الطاف ظهور بعبارت سرفراز نامه ساغر هزار رنگ شفقت دربار مطالعه داشت
افسرده دماغ زاویه بیدلی را مخمور یاس پیمائی انتظار نگذاشت قبل از الطاف نمیقه
کرم نوید فتح و نصرت و مژده عدل و رافت از زبان جمهور بهزار غلغله علیه سامعه نواز
گردیده بود اجمال آن حقیقت امروز نقاب چهره تفصیل کشود فی الحقیقت انموذجی
از ذخائر امید هواخواه بعرصه وقوع آمده هنوز مراتب آرزو آئینه نمای پایه بدایت
ست و درجات تمنای ابجد آغاز طلب نهایت ایزد متعال کمال این فضل
بمنصه ظهور رساند و بیدلان را ممنون عنایت ازلی گرداند در شکر ارسال
روغن بادام بشکر الله خان ؎ بیدلان سخت بی نوایان اند *
بی نفس هستی آشنایان اند * در طرب زار عالم خم و پیچ * یک عرق خجلت اند و
باقی هیچ * خامه از نارسائیهای طرب تحریر مژگانی بلغزش می آورد اشکی
بوضع نقطگی چکیدنی و صفحه از بی وسعتیهای بیان بر خود پیچیدنی داشت شکستی در صورت
سطر بالید ؎ خاک من صد درد دل طوفان غبار بیکسی ست * حسرت بیمار عشقم ناله
دارد بسترم * در هر صورت خاک نشین زاویه دعائیم و در هر صورت عجز پرست
معبد ثنا ارسال روغن سمن بادام بصد روائح جان پروری در رفع یبوستهای
بیدماغی کوشید و بهزار نشاء فیض گستری سروش مراتب عشرت ایاغی گردید بی تکلف
نخل بادام چه قدر انتظار یعقوبی در پرده تصور چید تا باین بوی پیراهنش چشم
کشایند و نهال سمن چه مقدار ناز یوسفی در خلوت دماغ پرورد تا بچشم این بادامش
راه اقبال وانمایند بهارستان سمن اقبال تهمت کمین بی صفائی مباد و شگوفه زار
بادام عشرت برگ ریز خیال افسردگی مبیناد به شاکر خان اقتصار وضع بیدلی

درجمیع احوال حیرت ست و در همه اوقات حسرت اگر از ورود عنایت نامها به فکر جمعیتے نیفتد بر تفرقهٔ بنیادش باید گریست نے تصنع یاد التفاتها و دود از دماغ زندگی بری آرد کاش نسیانی بفریاد دل حیرت منزل رسد و این ممکن نیست صاحب تنگاهان هزار اشغال دربار اند و بیدلان را همان آرزوی دیدار عبارت بسیار سه اما همه انفعال مضمون تحقیق و اشارت بیشمار اما یک قلم خجلت کیش امتیاز و تفرقی معبود حقیقے دیدهٔ انتظار ما را بشهود جمال مطلب رساند و سر سودا پرست را بسجود کنار مدعا محرم گرداند

به شکر اللہ خان نوشته شد نامهٔ دیگرم به لطف نواخت * نسخهٔ سجده را دوبالا ساخت * دیر رسیدن نسخهٔ دیوان بیاض اور یهای زود باعث بود و زود رسیدنهای وضوح معانی از دیر انتظارے مضمون باد و نے تکلف هیچ کافرے عذاب تصور جدائے بیگناه و هیچ گنهگارے نام تعذیب دوری مشنو اداز وصل نجیال تسلے بودن آئینه محال رانے مثال کشیدن ست و از نامه و پیغام کام دل جستن تحمل توهمی به شمر رسانیدن تصنع تصنع ست و تکلف تکلف ~ روز نشاط شب کرد آخر فراق یابم * خود را اگر نسوزم شمعے دگر ندارم * همه حال متوجه معنے خود بوده بیدلان مخزون را از دعاگویان شمارند جواب نامهٔ شکر اللہ خان در تکلیف اصلاح غزل صدر الدین خان بعد از شکر نعماے کرم نقش جبینے بر رقم سجود می آرد که حسب الارشاد منسوبان جناب الوهیت بفکر بدیهه پرداخت و بامید قبول طبع معانی پسند طبیعت را مستعد ماموریے شناخت لیکن باقی غزل وقتے بعرض توهم آورده که از عهدهٔ آن مگر همان خودش تواند برامد سیر فطرتهاے سخن طرازان این عصر بی تماشائی نیست خاصه اینکه دول که لاف دریں فن داشته باشند میگویند در زمان سابق بادشاه مجهول فطرتے تکلیف شعر امی کرد که نظمی مساوه از قوافی متعارف فکر نمایند همه بحیرت درمانده بودند و بصلهٔ عتو تهاے حاصل

گردیده تا آنکه یکے از مزاحمان کاغذ سفید بدعوے تمام از نظر گذرانید و گفت درین قصیده نوشته ام مشتمل بر صنعتے که سوا ے قافیه هاے متعارف خطوط متعارف هم ندارد امر وے می باید که بعرصهٔ تقریر و تحریر پیش قدم گذارد الحال تیر دبستان امکان از ان جنس طبایع خالی نیست و اگرنه در زمینی که غیر از همین قافیه چند و وضعے دیگر متصور نباشد کسے چه فکر نماید همه حال مدعا تقریب سعادت اندوزی مطالعهٔ آن فیاض عالم معنی ست هرزه خیالان نجیالیکه دارند محفوظ باشند بکرم اللہ خان

در تعزیت ابای الیشان از تصور المیکه درین ایام بر طبیعت اشفاق طینت غبار تهمت گماشته تکلف متفعل وضع تحریرست و تصنع متحیر ساز تقریر عبرتے مقابل اندیشه نیست که نفس زدن با صبح قیامت توام بنالد و لب کشودن بر شور محشر مقدم نالد در کارگاه تقریر نفس را جز ضبط ادب تماشا کدام دعوے یا فن ست و طاقت را غیر از تسلیم و رضا پرده چه جرأت و انشگافتن ~ دیده اشک بیکار و دل رداغ گلچین ست * در بهار نومیدی رنگ عاشقان این ست * حیف صد هزار حیف غریب اتفاقی دست بهم داده بود چشم زخم زمان فرصت تامل داری بحال خود نگذاشت و طرفه جمعیتے بمشاهده می پیوست غروبت تعدیر تا فرگان کشودن از پیش چشم برداشت معنی نسبتان را بچهان صورت دل بستن ببندهٔ ظهور این آثار ست و حقیقت آگاهان را به تماشاے رنگ مجاز پیوستن فرخ حضور این اسرار ~ بر دوام صحبت هم چشم نتوان دوختن * آخرے بیدلانشان خویشیم با بیگانه * کلفت این اندوه از دیده تا دل غبار بیدست و پائے چیده است و دود این آتش از نفس تا نگاه بجوم حیرت و عبرت تنیده ~ این گل زبهار تو دمن چهره کشود * نے عشق همه هوس نه علم و فن چهره کشود * چندے کرد نفس طپش مے پرداخت * چون صاف شد آئینه کفن چهره کشود * به تهیهٔ آئین

عبودیت دل تازبان ذخیرهٔ صبر و شکر باید اپنا شت تا خیال بیطاقتی راه فضولے نتواند شگافت و گمان شکوه باز گنجایش نتواند یافت بابی مانگان از عدم چه آورده ایم و از هستے چه خواهیم برد تا بوسوسهٔ این و آن غم حاصلی که نداشتیم و نداریم باید خورد

رباعے یارب تو بحیرتم هم آگهی بخش * در مخمصهٔ شعور کم جوشی بخش * زاندیشهٔ آینده خلاصم گردان * از یاد گذشته ها فراموشی بخش *

به شکر اللہ خان

اشارت قدسے بشارت فکر عزیکه مطلع اش منظور طبع سخن پسند افتاده دعاگوی خاکسار را بوجود حصول سعادت سربلند ساخت بیتے چند بدیهه عرض نیاز پرداخت

آشفته بیانے شاهد اضطراب اندیشه است وعذر خواه طبیعت تردد پیشه مقبول نظر صلاح اثر باد

ابیات

پرده است و نیست عیان راز من هنوز * از خاک بید مد چو گلم پیرهن هنوز * از نے نصیبی من غفلت هوا پرس * وز خون طپید شوق و نگشتم چمن هنوز * یک جلوه انتظار تو در خاطرم گذشت * آئینه می دمد ز سراپای من هنوز *

بشکر اللہ خان نوشته شد

بضاعت نیست جز تسلیم دربار نیاز من * محبت کرد ایجاد از خمیدنهای ابرویم * انفاس مرحمت شناس همان مصروف لوازم دعاگوئی ست و اندیشهٔ لقا مشتاق همچنان محو مراتب دیدار آرزوئی

رباعے آگاه دلانیکه فراموش خوداند * عاجز نفس از تعلق هوش خوداند * این دور که همیشه بکام دل یار هست * یکسر عجاب آبله دوش خوداند *

غیر از تمنای وصال هر چه نگارد و هر تجلت تکلف ندارد و سبب حقیقی منتظر این عطیه را از کلفت استعداد برآرد و در

عرض مبارکباد بعاقل خان

هر چند دل اسباب دعایت دارد * باد دیده بباد تو گهرے بارد * هر گاه که آستانت آید بخیال * آهنگ سجود جبهه ام می خارد * خجلت همچو پیکسی عمر لیست بهوای سجود گردنے نیفراخته و شرم بمقدارے بخدمت گذاری تسلیے تمیهٔ سربلندی نساخته اگر شیوهٔ عجز این ست

واحسرتا و واگر ساز غفلت باین نگست و اغفلتاه بهر عجز و حقارت تازگی و رود این ابیات وسیلهٔ آبرو فهمید * سر بر خط سپیگذارد و هلال عید را دلیل ناتوانے اندیشید و سر نگونے انفعال وامی نگارد تسلیم مبارکباد همان هلال زبانی معروض خواهد داشت و گردن نیاز بهمین عرض خمیدگی خواهد افراشت

غزل

سنگے نشان نشینکه در جلوه گاه ناز * نتواند زمن * تا عالمی بر هم زند تا رنگ گرداند زمن * تا بوسه شد سرمه از خاکستر من * چون سپند * تا شعله را هم مجمت ناله میداند زمن * آبیار مزرعهٔ خاموشیم آنچه سود * شوق بیکار و نفس تا ناله ریداند زمن * بیدلم بیدل زشرم سخت جانیها بپرس * دور از ان در خاک هم آبست گریاند زمن

مبارکباد عید بشکر خان

نوشته شد

روشن بیانی های هلال عید که اشارهٔ ابرو لیست از عروج مطلع کمال و موج باده از رساغر کیفیات غرور اقبال رشتهٔ نزاکتی که بر هم تافته و بشمع افروزی انجمن تهنیت عید تار امید بافته منظور فروغ تحسین و مقبول نظر آفرین باد قلت استعداد قوافی خجلت اختصار مچیناد

ابیات

هلال آشیان بآن مستے برون از پرده می آید * که گوئی از مے بزمت لبی تر کرده مے آید * همه گر شب بود ترک صبوحے مفت عشرتها * تبسم های این مطلع سحر پرورده می آید * باین سامان که شد یار بکلهٔ ارای مستانت * که ماه نو هم از گردون کلیچ کرده می آید *

به شکر اللہ خان

طلوع فیض عنایت نامه به بیاض تجلی انشاے دل اخلاص منزل را صفای آئینه بخشید و بسواد التفات ایجاد دیدهٔ منتظر را در سرمهٔ عسرت حضور خواهد قبول ابیات معذرت وداع باقبال شفقت نواخت و رائحهٔ تحسین غنچگی های طبیعت را در آغوش وسعت بهار انداخت

نمونهٔ

مژده تفریح معجون به نشاء ممتاز نگردانیده که معالجهٔ خمارهای جدائی آرزوی نسخهٔ اش نتوان نگاشت و نوید خاص رنجک بگرمے پیش نیامده که ناگوارے

افسردگیهاے دورے را برهان تفنگ نتوان گذاشت نشاء آفرین ساغر وصول با
مطلوب صوری و معنوے کامیاب هم آغوشے داراد **بشکر الله خان در عرض**
تاریخ فتح و انفعال تاریخ فتح خانخانان که بحسب اتفاق بر زبان
گذشته بود شرائط آداب بندگے آن قدر پاس انفاس نیست که گستاخی
تحریک زبان تواند پسندید و قواعد نسق عبودیت نچندان مصروف اندیشه است
که بجرأت عرض نیاز توان کوشید * ع در ضعیفے گر همه عجز ست نتوان پیش برد *
چون مژه دست دعای ناتوانان بر قفاست * هرچه از طرب کده ساز حقیقت گل میکند
آهنگ مبارکباد حصول سعادتست و آنچه از قانون پرده غیب سر مے زند زمزمه
نوید فضل و کرامت **رباعی** کارت همه از عالم بیخواست رواست در حضرت
بیخواست نگنجد کم و کاست * گو وهم بوهم خیر و شر داغ شود * دریاے کرم
همیشه در موج عطاست * اندیشه کثرت خیالی حجاب مشاهده وحدت مباد
مژده فتح بادشاه دین پناه که سبب جمعیت عالمی ست دلیل فکر تاریخی گردیده متوقع
مطالعه اقبال اثرست هرچند بجرم هرزه فکریهاے تاریخ نواب ظفر جنگ هنوز
مرهون صله انفعال ست لله الحمد اندیشه دعاگوے بهانه جوے تقریبے ست که
بآن وسیله تحفه فقرا در پیش گذارد یا مصرعے دران جناب معروض دارد و گرنه
چه نواب کدام مستطاب بلکه چه عالمگیر و کدام بدر منیر بطریق شوق بے پروا
نگاشتنے دارد و باهنگ ساز بے نیازی سر از پرده بر مے آرد **تاریخ شاه عالمگیر**
یعنے حضرت اورنگ زیب * آنکه دارد تکیه بر شمشیر او فتح و ظفر * عزمش از اقلیم
دهلی کرد آهنگ خروج * تا کند بنیاد شاهان دکن زیر و زبر * اولین سالیکه فتح
ملک بیجاپور بود * در غل و زنجیر رفت اسکندر از طوق و کمر * تاخت بر گل کنده
رایات ظفر سال دوم * همچنان بر قلب قطب الملک طوفان داد سر * گشت

از روی جمل در دیده اهل حساب * سال فتح اولین جمشید نصرت جلوه گر * خواستم روشن
شود آیینه فتح دوم * داد شوخی هاے ادراکم درین مصرعه خبر * هست یک معنی
که تعبیر از دو تاریخش کند * اعظم مطلوب فتح بادشاه نامور * **به شکر الله خان**
نوشته شد بے پردگی اسرار ارادت الله در عالم اعتقاد عوام معنے ست
محتجب پرده خیال و اوهام که با وجود نشانهاے صریح نامی بیش ندارد و خبر بعبارت
نشانی محض سر از نقاب خفا بر نمے آرد اما سراغ کماهیش از وقوع خواطر عرفا
روشن ست و ظهور کمالش از حصول مطالب کملا مبرهن بعضے از خواهشهاے این
طائفه که در پرده غیب حرکت نماید و بانجمن شهود چهره نکشاید حواله بر غلبات نسبت
تنزیه است و صورت و نوعی آن محکوم امتثال مقتضیات عالم تشبیه لله الحمد
پرتو آرزوی از سرادق ضمیر حق تنویر آن اکمل ارباب یقین برون نتافته که نفاذ
احکام آلهے همعنان توجه آن نیافته رابطه نسبتهای الهی و کیانی آیینه ارادت ازلے
باصافی طینت ایشان توام گرداناد و مژده هاے علو درجات صورے و معنوے
بیش از خواست بیخواست رساناد **جواب نامه مرزا عباد الله و مژده**
شوق مقدم ایشان ع بحیرت غنچه ام یعنے بدلتنگی وطن دارم * خیالی
در نفس خون مے کند طرح چمن دارم * نمیدانم چه نیرنگ ست افسون محبت را
که خود را هم تو می پندارم و با خود سخن دارم * عذر غفلتهاے بیدلان بزبان شفقت
خواستن دلیل الطاف ربوبیت ست و جرائم اعمال بیخبریها برقم عفو آراستن
امداد نارسایان حق عبودیت نامه سیاهی هاے کاهل قلمی مسوده احوال که از
مطالعه سعادت محرومی است باعثی ندارد مگر غلبه مشق نیستے و معدومے ع
ز دست اهل عدم هرچه آید اعجاز ست * بخدمتم نه پذیرند گر کنم تقصیر * از مشاهده
یا تصور ساختن اضطراری ست و از وصال بخیال چشم باختن بے اختیاری

درینوقت که ورود التفات نامه بموصوفے فیض عظمے هدایت فرموده و مژدهٔ دیدار
تجلے انوار در اندیشهٔ بیدلنوازی کشود و هر سر موے مستمند مژده ایست از چشم انتظار
بیرون نشسته و از هر طپش دل الفت کمند شیشهٔ خانه طاقت شکسته یارب کی مد
انتظار مژگانی نماید و غبار دوریها بسرمگی دیده فرود آید ؎ چو گل هزار جبین
سجده میکشد آغوش * نسیم صبح تمنا غبار مقدم کیست * غنیمت ست چو مژگان اگر
رسیم بهم * وگرنه راحت دیگر خیال مبهم کیست * عنایات غزل تازه بصلهٔ کرامت
نواخت و بشکر افادت نوازے مسرور اشارت معنوے ساخت هر چند آرزو مصروف
حصول این دولت بود که از واسوختگیهاے شعلهٔ افکار رقص سپندی به محفل
حضور عرض خواهد داشت و از نفس سوزیهاے چراغ اندیشه به پرتو تسلیمے دست
در پیش خواهد گذاشت اما مطابق امری که از امثال آن چاره نیست بمسودهٔ شعری
چند با نسخهٔ طور معرفت که لمعات حقیقتش منکشف تامل خواهد گردید بمعرض ارسال
رسانید عرض مابقی واردات موقوف ورود آن نسخهٔ شفقت ست و منتظر وصول
آن مجموعهٔ مکرمت در شکر احسان **بشکر الله خان** دیر رسے ثمرات باغ سخا
از اضعاف نتائج انعام مخبر ست و انتظار وعده هاے کریم بوفور آثار اکرام مشعر
دریا را در خور جز رسائی مد احسان شمردن ست و ابر را بقدر ضبط اسرار گوهر بدر
آوردن آنچه در خیال نیست نظرها نقش حصول مے بندد و هر چیزے که در تصور نه گنجد
بمشاهدهٔ وصول مے پیوندد رباعی عمری بفنون نظم مائل گشتم * چندے
با نثر نیز شاغل گشتم * دیدم کرم تو سخت بے پایان ست * عاری ماندم ز شکر و بیدل
گشتم * جمیع درجات کمال آن ذات درین عالم مشهود خواص و عوام باد و علو
مناصب اقبال همبرین آثار نصیبهٔ جمهور انام رساناد **بشکر الله خان** تاریخ
فقرات مناصب حکومت میوات علو گلشن درجات بجناب جلالت منقبت

مقصد نصرت و اقبال مصدر اثر جاه و جلال نص نشاء تحقیق قدر جوهر توفیق سرکوب
بد اندیشی دشمنان نوید جمعیت دوستان خانصاحب مبارکباد **بکرم الله خان**
فقرات پیشگاه کرم انتساب جسم کواکب فیاض رکاب ناز و نعمت دستگاه
خانصاحب افلاک درگاه عطاے مهر سپهر آستان والی ملک کرم الله خان بمناصب خانی
مبارکباد بحرمت رسول گزیده و آله الامجاد **ایزد بخش رسا** ؎ شخص نسیان
شکوه سنج غفلت احباب نیست * تا فراموشی بخاطرهاست در یادیم ما * غبار افسرده
را تا نسیمے بحرکت نیارد پر افشانی در اندیشه اش راه ندارد و بیدل معذور را
تا مکتوب مشفقی آئینه داری نه نماید بر غفلتهاے دوری چشم نمیکشاید ؎ با کمال
اتحاد از وصل مهجوریم ما * همچو ساغر مے بلب داریم مخموریم ما * بحر در آغوش و موج
ما همان محو کنار * کار ما با عشق بے پرواست معذوریم ما * بامداد آگاهی مدد فرماے
هوش بیخودان باشند به تقویت اعانتے غبار بے خبران از زمین جامدیت بیرون
باشند **بشکر الله خان در تعزیت صبیه** ؎ بطوفان گاه آشوب
حوادث * نمیدانیم ما را چیست باعث * حبابیم و صفائی سینه نیست * نفس
گر میکشم آئینه نیست * اگر فریب هستی غبار راه بینش نمے بود عدمیت هیچ شے
نقاب توهم نمے کشود و اگر افسون الفت سلسلهٔ تعلق نمے آراست طبیعت در
اندیشه گسستن بر خود نمے کاشت ابیات مبتذل دیوان امکان که جز حیات
و ممات اعتبارے قافیه ندارد مضمونی ست پیش پا افتاده و شیشه های خمستان
ظهور که غیر از حسرت شرابی بعرض نمے آرد حبابی ست شکست آماده چه نگارد
که بآن اسرار فهم معنی وجود و عدم مکشوف نباشد اگر سعے ما عاجزان کارے
می کرد اعتراف بندگے که کمال عجز ست نمے نمودیم و اگر کوشش ما ناتوانان
بجاے میرسید غیر از تسلیم دری دیگر هم می کشودیم سایه بحکم قدرت در دعوی

آفتابی تقصیرے نداشت وخاک بمقتضاے اختیار جز علم آسمانی نافراشت هرچند قلق
واضطراب بے اختیاریست به تکلف نیز در ضبط خود باید کوشید تا سلسلهٔ وضع رضا
برهم نخورد و رشتهٔ تعلیم که نسبت قبول حضرت الوهیت وابستهٔ اوست از
دست نرود جمعیت بخش دلها بعطیهٔ صبر که حصول سعادت صوری ومعنوی ست
مشرف گرداناد و زبان حمد وثنا که دلیل معرفت حقیقی ست کرامت کناد به شیخ
غلام محی الدین بیمزگیهای ترشی ایام تشویش اوقات آن شکرستان
حلاوت مباد ارسال انبه هاے منتخب که هریک از اندتے سربسته نوید ذوقے تمام
داشت تلخکامان زاویهٔ بیدلے را تا زبان بچاشنی هاے حصول شکر انباشت
کامروای حقیقی به نخلستان وصول جمعیت رساناد و از ثمرات حدیقهٔ وصل شیرین کام
نعمت جاوید گرداناد جواب معذرت میر رضی وحدت و شکر
ارسال حقه اندیشهٔ صحبت و رخصت که معنی نسخهٔ غیر ایجادے ست از خاطر
وحدت مناظر مرتفع باد هرگاه اقتضاے اتفاق صحبتها نقاب آرزوے وقوع
نمے کشاید قدم محبان در دیده مردمی می نماید و تا خواهش وداع میل فراهم
آوردن مژگان نموده است آیینه خانهٔ دلها آغوش مشاهدهٔ حقیقت کشوده اگر حاضر
اند دیده بدیدار روشن و اگر بغیبت پرداخته اند اندیشه بتصویر گلشن و درینصورت
اگر پاے عذری درمیان آید زنگ آیینهٔ رسوم می زداید در همه حال بیدلان را
ازین عالم بیخبر باید فهمید و عنان تخیل از وادے این توهم معطوف باید گردانید
حقه هاے تحائف به قلقل خموشے مینائی کرده اند و پیام دلکشیهای بے التفات
آورده بامداد نفسهاے گرم حیات بخش دوستان باشند بشکر الله خان
و شاکر خان در عرض مراتب نیاز فرق داشتنے ست آن دو متحد اندیشیدن
خجالت فهم یکتائی ست و در سیر گلشن وفاق ایشان غیر یکرنگی بر روے کار آوردن

انفعال

انفعال احولی و رعنائی قطعهٔ محیط اعظم که بتازگی چهره کشاست عذر تقصیر بی زبانیها
خواهد خواست ؎ بیا ساقی اے آفتاب یقین * تجرد بیان کتاب یقین * که ما را
بجولانگه اعتبار * نشاندست افسردگی در غبار * سبکروحے گر شود شمع راه * فلک
سیری آسان پرست از نگاه * جهانے شد از نارسائی هلاک * فلک بود گر بال میداشت
خاک * بشکر الله خان نوشته شد ؎ روز وصلت باید از شرم
آب گردیدن که ما * در فراقت زندگی کردیم و جانی داشتیم * شیرازه بند نسخهٔ ظهور
بیش ازین بتفرقهٔ اجزاے بیدلان راضی مباد بتتبع افکار گوهر نثار دو بیت بتحریر
نیاز مے آرد و از مطالعهٔ اصلاح آرا توقع پیرایهٔ قبول دارد قطعه کرده ام سر مشق
حیرت سرو موزون ترا * تا که میخوانم بلندیهاے مضمون ترا * هرچه می بینم سراغی
از خیالت میدهد * هر دو عالم یک سر زانوست مجنون ترا * به شکر الله خان
از مطالعهٔ احوال معنی خدمتان که بصورت سراپا تقصیر اند غافل نباشند مفاوضهٔ
عنایت مضمون بعد از انتظارے مدید مدد نوری بچشم آرزو بخشید دیگر ازین
جنس عنایات از حصر تعداد بیرون باد غیر از حسرت دیدار هرچه معروض دارد
تکلف ست و آنچه بنگارش آرد نادانی تصرف بعرض این دو بیت تکیه بر قم می نماید
و نقابی از روی اخلاص یقینی میکشاید ابیات به پیمان نازت که رنگ من ست *
به آهنگ سازت که چنگ من ست * بتو گر منی جست و جوها تلف * بمن گر توام گفتگو
برطرف * نمایندهٔ اسرار حقیقت دیدار عالی کرامت کناد و بشهود دوام واصل گرداناد
در عرض انجام نسخهٔ طور معرفت بشکر الله خان نیازے که در معبد
اندیشه با معنی تسلیم می ساخت امروز در صورت خط جبهه ساست و دعائیکه در پردهٔ
نفس حسرت طپیدن میکشید بکسوت نامهٔ بال کشا آبلهٔ پایان وادی مقصود را
کیفیت طلب هم پیمانهٔ جمعیت وصال ست و عاجز نگاهان محفل شهود را خیال دولت

دیدار نیز آئینه دار حضور جمال بیت تا حضور وصل تو در دیدهٔ مشتاق بود * دل فراغی
داشت از روشن بیانیهای خط * این زمان کز گلشن دیدار دور افتاده ایم * میرویم
از خود بدوش ناتوانیهاے خط * معنی نوازا طور معرفت از هجوم دیدهٔ انتظار سامان
یک عالم چراغان ست و بهواے نثار آن کلیم ایمن حقیقت صد هزار گوهر معنی بدامان
لله الحمد توجه ذات معنی آیات دران سمت ید بیضائی نگشوده و عصای قدرتے نه نموده
که آل فرعون یعنے زمرهٔ طاغیان که غرقهٔ نیل ادبار اند تا قیامت سر از آب تیغ بر آرند
درین وقت آرزوی بیتاب هوا پرست این تمناست که رابط اجزائی تفرقهٔ امکان
اوراق انتظار بیدلان برگرداند و دیدهٔ مشتاق را بچشم نقش پا بمطالعهٔ قدمبوس
رساند ابیات خواستم مطلبی کنم انشا * تا نفس گل کند دعای تو بود * شد یقینم
کنون که صفحهٔ دل * نسخهٔ معنے ثنای تو بود * بشکر الله خان در عذر احوال
شاه زین العابدین وسیلهٔ مراتب عجزے که حسرت گزین تسلیم آئین در
اداے آن ناگزیرست و نیاز کمین خامهٔ جبین در عرض آن بی اختیار تحریر دو بیت
حالی ست که بیمنت مطالعهٔ فیاض نشاء قبولی بهم رساند و کسوت غبار خطوط به عبیر
رائحهٔ تحسین معطر گرداند قطعه چه سازم تا توانم ریخت رنگ سجده در کویش * سر افتاده
دارم که پیشانی ست زانویش * بهار آلودهٔ رنگ تمنایت دلی دارم * که گر سیر گلے
در خاطر افتد میکنم بویش * فیض رسانا هر چه در باب شاه زین العابدین و غیر آن که
امثال ما بیحاصلان مزرع ایجاد اند از عالم اخلاق بظهور پیوسته و می پیوندد و غیر از
آثار رافت حقیقی نیست اجر وقوع این مراحم از حق بحق خواهد بود هنگام تحریر
نیاز نامه رباعی از پردهٔ غیب معانی احرام رقم کدهٔ شهود بست و بمقتضای مناسب
مقام در سلک حقائق معروض پیوست ؎ افراط حقیقت ست و اعیان تفریط
این جمله مرکب آن همه فیض بسیط * کمظرفی ما فیض ترا مانع نیست * گر قطره بود قطره

محیط ست و محیط * از جانب مرزا محمد بقا بشکر الله خان ؎ عید آمده تا در
طرب بگشایند * در ساغر ماه باده ها پیمایند * یا رب بدعای بیدلان تا دم صور * چون نور
هلال رونقت افزایند * آفرینندهٔ نقص و کمال ماه و هلال بے شائبهٔ نقصان و زوال
پرتو آن ذات خورشید آیات بر فرق هلال نسبتان ذره مقدار تابنده دارا و جبههٔ
اخلاص هواخواهان ازان به تسلیمات مبارکباد چون هلال عید آئینه دار کمال گرداناد
بشکر الله خان عرض اسرار عبودیت که تا نفس باقی ست هر آنے برنگی جلوه گر
و تار مقے از رنگی ست بتجدید عجز نیاز گستر فے الحال ابیاتیکه تازگیش بوی از عالم
تحقیق دارد مخمور شوقش ساغر سرخوشیهاے حال می پندارد بهواے باریابی
محفل قبول عرضه میدهد اقبال آهنگ مطالعهٔ معنے نواز باد ؎ شب از عافیت
دور جامم رسید * ز اوضاع مستان پیامم رسید * که هر جا بمضرابیے کفر و دین
مخالف نوازد گمان و یقین * نے گردن شیشه در دست گیر * توانائی هم جهان پست
گیر * وگر شمع امکان خموشے کند * جهان جمله ظلمت فروشی کند * نے ساز کن نور جاوید
باش * قدح گیر در دست و خورشید باش * ؎ هر چند بخاک سیر هستی کردیم * مپسند
بعجز پیشدستے کردیم * از ما برتر نبود جائی دیگر * ناچار نظر بسوی پستی کردیم * زمین گیریهاے
وضع انتظار هر چند در حصول دولت دیدار سببست اما به نسبت حال بیدلان انحراف
جادهٔ شرم ست و خلاف قاعدهٔ ادب ؎ حیرت قفسم کو اثر عجز و رسائی * مجبور ادب را
چه وصال و چه جدائی * آئینهٔ تسلیم فضولی چه خیال ست * رنگی نه نمایم که تو آنرا نه نمائی *
سعادت قدمبوس که معراج چنین اخلاص ست نصیب نیازمندان باد بشکر الله خان
هر چند سراپاے خیر اندیش آشیان ثناے بی ریاست و بوساطت عرایض
دیگران در هر صفحه نقطه واری جبهه سا اما کلک نیاز سلک سرنگونیهای خجالت بیکارے
میکشید و بصریر بینوائی نیستانهای ناله در پردهٔ خیال میدمانید بحکم بے اختیاریها

گرم آهنگ معذورے گردید تا صفیر دعای بلند سازد و گردن تسلیمے بعرض این رباعی
برافرازد ابیات یارب ز نهال ذات آن فیض نگاه * نصرت بالد برشحهٔ فضل الله *
در جبههٔ لعنت رقم بدخواهان * چون آتش افسرده دمد بخت سیاه * والا سرمایهٔ
دیگر که در خور قبول آنجناب تواند بود کراست یا بضاعتی که در پهلوی آن دکان مقداری
تواند کشود کجا ؎ انفعالم آب کرد از ناکسی هایم مپرس * خاک میگردم براهت گر
سرے میداشتم * به نسبت تحائف عوام امتیاز دعای فقرا را در حضرت کریم دلیل ست
غریب با آنکه دعاها را آرایش نفسی بیش نیست چون نفس اصل استعداد داعی ست
در معنی خود را بعرض نثاری مے آرد ازینجاست که کریم نظر التفات بر حال درویش
بیشتر مے گمارد ؎ قیمت وصلش ندارد دستگاه کائنات * نقد ما هیچ ست شاید
هم بما سودا کند * محیط عالم اقبال مواج فیروزی جاوید باد در تعزیت میر محمد
فاضل بمرز افضائل خلف الشان ؎ تا نظر بر چمن وضع جهان وا
کردیم * سمنے بود که بر دیدهٔ بینا کردیم * نه سمن بوی بقا داشت نه گل رنگ وفا * غیرت
آلوده بهر رنگ نظرها کردیم * آنچه بیدارے ما دام نظر می فهمید * حیرتے بود که در خواب
تماشا کردیم * چار دیوار عناصر اعتبار طلسمی ست نے بود و چار سوے انجمن گیر و دار
تخیلے خالی از متاع نمود نه بر بنای این طلسم چون گردباد اعتماد مدارے و نه در شکست
این دیوار چون رنگ مایهٔ اختیاری اگر نور تامل آئینه پرداز دیدهٔ آگاهی گردد ذره تا
آفتاب بال پرواز عبرت ست و قطره تا محیط گرد جولان وحشت صبح تا نفس میزند
غبار هستی بباد داده است و شعله تا قیامت راست میکند بفکر خاکستر نشینی افتاده
و فانوس آسمانها از دود چراغان اختر نیلے ست و آئینهٔ سحاب از نفس سوخته
برقهاے جسته چهره پرداز اثرهاے سیلی سخن نقاب لب نه شگافته جوهر آئینه
هواست و نفس از پردهٔ دل سرے نکشیده کمند کنگرهٔ فنا ؎ خانهٔ نیرنگ هستی

حسرت اسباب ست و بس * روزن بام و در از خمیازه می بندد کمان * سود بازار تماشا گردد همی
بیش نیست * گر متاع اینست گو آئینه برچیند دکان * در مکتب امتیاز ما حرف مرقوم
ماتمی ست سیاه پوش و در دبستان تحقیق ما سطر مکتوب شهیدے کفن در آغوش
کسوت زنگاری آئینهٔ شاهد معدومی جلوه هاست و وضع سینه چاکی شانه گواه باد بردن
طره هاے دوتا نه اینجا حسن بر بستر ناز می تواند آسود و نه عشق دکان جمعیت داغ
میتواند کشود ؎ زندگی شبههٔ هستی ست که مانند حباب * هر که هست آئینه پیش
نفس میگیرد * هوا را پیش از شکست رنگ سر از جیب بیرنگی بر آوردن و زمین را
قبل از پرافشانی غبار همان خاک بر سر کردن شمع تا نظر می کشاید چشم بر سفر روشن
کرده است و موج تا سر بر می آرد جادهٔ رفتن بعرض آورده صحرا از گردباد در پیچتاب
دامن برچیدن و کوه از صدا در اضطراب فکر خرامیدن آسمان از صبح غبار آوارگی
خرمن محیط از ساحل آغوش نیستی پیرامن درین بهار زبان هر برگ بعبارت رنگ
درس وحشتی میخواند و دل هر غنچه بمضمون بو اوراق نفس میگرداند اگر چمن ست از
چادر ابرش لباس ماتمیان پوشیدن ست و اگر انجمن از شعلهٔ شمعش بکمند آه پیچیدن
؎ رنگی از عشرت ندارد نوبهار باغ دهر * زین چمن باید چو شبنم چشم تر برداشتن *
چشم تا وا کرده ایم از خویش بیرون رفته ایم * شعلهٔ ما را قدم بود ست سر برداشتن *
معنی آگاها در تحریر واقعهٔ فروغ انجمن سعادت آبروی آئینهٔ سیادت آرام گزین
سایهٔ نخل رحمت راحت اندوز باطن دریاے مغفرت میر صاحب قدسی خاصیت
چه پردازد که از طوفان کارے اشک خامها کاغذ چون پردهٔ چشم حباب دریائی ست
و از پیچ و تاب طاقت بباد دادن نامها سطر مکتوب برنگ گردباد صحرای دل ندامت
منزل از هجوم داغ پر حلقه دامی نه تنیده که بی سوختن بنیاد هستے بال نفسی توان کشود
و دیدهٔ عبرت رسیده از موج اشک بگردابے نیفتاده که جز دست از سلامت شستن

مژگانی بلند توان نمود از ضمیر الم تاثیر مخلصان راهی بباطن الفت مواطن توان برد
که در مهاجرت آن آفتاب سپهر اخلاق چه قدر غبار کدورت شام نمای افق سامی
طلیع گردیده باشد یا داز مفاخرت آن گوهر محیط اشفاق چه مقدار عقده برشته
جمعیت گرامی اوقات پیچیده پیداست که از رفتن دل بجز دیده سامان اشک که
می تواند اندوخت و از وداع صبح پیش از آفتاب چراغ داغ که تواند افروخت

ز نهان گشتن شخص آئینه میبارد رنگ * بیجگر خشک شود آب که گهرمی سوزد *

خون الفت چه قدر گرمی وحدت دارد * هر کجا داغ شود چشم جگرمی سوزد *

اگر در تلقین صبر بآن اسرار مهم معنی فضائل زبان اظهار کشاید آفتاب را از بساط
انوار او خبر کردن ست و اگر در درس شکیبائی بآن رموز اندیش نسخه دقائق مبالغه
نماید کثرت امواج بعرض دریا آوردن از آئینه اهل شهود محتجب نیست که زندگی
بسر آمده چون نسیم در گذشتن ناچار ست و پیمانه پر شده چون اشک در چکیدن بی اختیار
بال افشانی وحشت صبح را بدستگاه نفس رام الفت نمی توان گردانید و بی پروا
خرامی سیل را بسلسله امواج در زنجیر نمی توان کشید دیوار بی اساس تعلق جسمانی
تا چند حائل سیلاب فنا خواهد بود و غبار بی تمکین وادی آهنگان تا کجا مانع جولان
حقیقت تواند نمود ز نفس چون صبح نتوان بخیه زد در جیب عمر * روزن این
خانه بیدل تا کجا گیرد غبار * گر قحط هجوم غبار دمی ست نفس گیر آمد و نفس سوختگیهای
سعی غبار چه تدبیر صداقت کیشان عالم تحقیق در دام این غبار چون صبح نفسی
راست می نمایند و از خود تهی شدگان دامانی یقین در احاطه این دیوار حباب وار
چشم تامل میکشایند ز نیست در گلشن اسباب جهان رنگ ثبات * همه از
دیده ما هیچو نظر میگذرد * چون نفس خانه پر ستیم نداریم آرام * عمر آسودگی ما بالسفر
میگذرد * دریا دلانیکه از کسوت مائیت حباب ار بیرون آمده اند خبر بیکرانی محیط

آغوش نکشاده اند و عالمی همتا نیکه از عالم رنگ و بو شبنم وار پرواز نموده اند بیرون
خانه خورشید آشیان نهاده ز که می داند کجا رفتند گلچینان دیدارش * هم از
خورشید میباید سراغ سایه پرسیدن * قیاسی صوری این طایفه زوال معنی ایشان
نیست اگر بمثال اعتباری نقد تجلی باخته باشد شخص حقیقی رنگ عدم نمیگیرد و اگر
لباس عارضی بدست اندازفرسود گی محو گردد پیکر اصلی خلل برنمی پذیرد صفائی
گوهر ارواح در شکست صدف جانیست و کمال جوهر انوار در رفع اعراض ظلمانی

ز غبار جسم دل را نیست رنگ اعتبار * خاک بر سر کرده است آئینه نازین غبار *

هر چند نسخه دل بحکم بی اختیاری جز پریشانی ربطی ندارد غنچه وارے بتامل خیال بیرنگی
شیرازه باید نمود و کتاب دیده با آنکه غیر از تحیر چیزے بمطالعه نمی آرد یک گل بهواے
گلشن جاودانے باید کشود شیرازه بند مجموعه دلها بر طریق صبر مستقیم دارا دود
بے غبار جاده تشویش بسر منزل کمال جمعیت رسانا د جواب قطعه شکر الله خان
که در مناسبت چشم و دل نوشته بودند به نفی استعارات
عالم ارتسام که نیاز انصاف عبودیت مقام ست در اثبات کمال قطعه چشم و دل که قطعه
از بهشت یکتائی در عالم خیال جلوه نموده و برنگ غنچه گل از آغوش حقیقت هم در اتحاد
معنی کشوده مگر عندلیب بینوائی خامه باین زمزمه سراید تا خجالت بی زبانی ها برآید

ز بچشم دل خط ریحان سوادی کرد مژگانی * که چون مژگان بهویش یک قلم
آغوش گردیدم * تحیر مژده حسن بهاری داد کز شوقش * چو اشک از دیده تا دامان
دل آئینه ها چیدم * دل وحشی ز جوش لفظ و معنی داشت سیلانی * بآن شوخی که من
هم چون نفس بر خویش پیچیدم * کدام این چشم کو دل از تماشا نیستم غافل * شرارد
شعله ها هم موج میزد انچه من دیدم * طواف بیخودے کردم بپائے دیده افتادم *
بخود آن حیرتے بردم در دل بر تو پوشیدم * ز درس دیده دل از من بیدل چه می پرسی

سراپا حیرتم حیرت نمیدانم چه فهمیدم * رنگینی های بهار لفظ و معنی سرمشق چمن طبعان بوی
گل کلام باد بشکر الله خان در عرض نقاهت خود در عالم تسلیم دعوی
عرض آداب خالی از شیوه های بی ادبی نیست اما بوضع جبین سائی کلک نیاز سلک
صورت احوال که مکشوف مرآت حقیقت شهود ست معروض میدارد و درین ایام بمواظبت
اقسام تنقیه و تبرید طبیعت ضعف طینت اثر قوتی واکشید و اشتعال حرارتها مائل
اطفا گردیده مگر شعلهٔ آرزوی دیدار که همچنان متصاعد ست و بعروج مراتب شوق مستعد
پس از تنقیه که شاید هوا رشحهٔ ابری بر روی کار آرد و از آتش پارهای غبار راه وحشت
سپندی پردازد هواخواه حقیقی مهیای استسعاد دولت ملازمت و منتظر صلای خوان
مرحمت خواهد بود اگر از گرمیهای هوای این سرزمین بعرض نگارش پردازد بی تحریک
خامه لفظ بر صفحه میگذرد و از مرتبهٔ سطر میگذرد و اگر از تندیهای صرصر این نواح شمه بر طرازد
چه احتیاج ارسال نامه که قاصد را نیز باد می برد خلاق کیفیات عناصر مشت خاک بیدلان را
از آسیب آتش و باد تفرقهٔ ایمن گرداناد و چون آب در قدم طوبی سرشتان خلد جمعیت
رساناد بشاکر خان آئینهٔ تسلیم لبریز تمثال سجود و صفحهٔ آرزو منقوش اسرار شهود
چشم باختهٔ تصور دیداریم تا اقتضای اقبال آگاهی چه وقت از دام انتظار برآرد و سپر انداخت
وضع زمین گیریم تا صلای دست کرم کی از خاک بردارد با وجود گرم جوشی های
یک عالم آشنا صحبت افسردهٔ یاس تنهائی ست و با شورانگیزیهای هزار انجمن زیر و بم
ساز مدعا پرده دار حیرت نوائی ست چغد ویرانهٔ خیال خودیم * پرفشان لیک زیر بال
خودیم * غیر ما کیست حرف ما شنود * گفتگوی زبان لال خودیم * دوری از خود قیامت
ست اینجا * بی تو زحمت کش خیال خودیم * یارب کی خمار خیال ساغر شهود گیرد
و زنگار دوری با صفای آئینهٔ قرب تبدیل پذیرد جواب مکتوب مرزا محمد نعیم
معنی نسبتانیکه طریقهٔ اخلاق اشفاق غائبانه مرعی داشته اند و میدارند و مراتب

التفات

التفات و عطوفت بیواسطهٔ دید بجا آورده اند و می آرند اسرار یؤمنون بالغیب محقق
ذات حقائق آیات ایشان فهمیدن ست و حضور تجلی ذاتی منحصر نگاه تنزه شهود آنها
اندیشیدن فضل حقیقی در انجمن آثار دید جای آئینهٔ عینک شان عطا فرموده است
تا تفاوت پشت و رو حائل ادراک حقیقت نما نه پسندد و توهم غبار فرق و اثنینیت
بمقابلهٔ تصور اسرار یکتائی نه پیوندد یادآوریهای بیدلان دلیل فراموشی حق مباد
و توجه باحوال فقرا غفلت غنی مطلق مبیناد بشاکر خان اگر حسرت دیدار را عصای
طاقت تصور نه نماید متحیر کارگاه بیکاری بکدام تماشا مژگان بردارد و اگر سجدهٔ حضوری
را بالین جمعیت نیندیشد هواگیر عالم بیحاصلی بچه امید سر بخاک گذارد پروازها بباد
دادهٔ هوائی ست و زمین گیریها شکستهٔ بال تمنائیکه جهد مستمندان بسمل آهنگ آرزوی
اوست و سعی بیدلان بخاک خفته جست و جوی او ست دست و پا گم کردهٔ شوق
تماشای توام * افگند یارب سر افتاده در پای توام * به شکر الله خان
شمول فضل ایزد متعال ارتفاع مناصب جاه و جلال آبادی ملک و برکات مال
حضور دوام عشرت بی زوال جمعیت رفقای فرخنده فال مقهوری اعدای ادبار
مآل سلامت اخوان میمنت اشتمال دیدار برخورداران سعادت تمثال دعای
بیدلان تسلیم اشتغال بذات معنی کمال کرم خصال خان صاحب اقبال مبارکباد
به شاکر خان قانون عواطف بیدل نوازی بمضراب بی توجهات بیرها دوام آهنگ
غلغلهٔ احسان باد بنغمات ساز یکتائی که نواهای عالم افکار بی حضور محفل دیدار از
مقیمان پردهٔ حیرت نوائی ست و رنگهای چمنستان خیال بی طلوع صبح وصال
از پریشان بالان شکسته ادائی هر چند به تجدید نیاز نامه در عرض حقیقت اخلاص
غفلتی ورزیده اما بوساطت مکاتیب قبله گاهی سطور پیشانی اعتقاد مکرر بعرض
سجده رسانیده چه نویسد که شاید طپشهای دل تواند بود و چه نگارد که طومار تمنا تواند گشود

غزلیکه مطلع آن عنوان عنایت نامه فرموده اند بیتی مناسب حال این حیرت مآل
داشت بحکم بی اختیاری بر صفحهٔ نیاز نگاشت ؎ محو دیدار کیسم کز دور باش
جلوه اش * هر مژه هر قطره اشکم تا چکیدن داغ شد * فتوحات ازلی همعنان موکب
توجه باد **بشکر خان که تاریخی برای نظم فرستاده بودند**
مضمون کرامت نامه بنوازشیکه جز در خور و بزرگیهای آنجناب کرم انتساب
نتواند بود سربلندی عجز سرشتان عالم نیاز فرمود ؎ من از مروت طبع
کریم فهمیدم * که آب گشتن بحر اینقدر ز شرم سخاست * بحکم ماموری نظم تاریخ فتح
باوجود وقت بحر انچه مطابق قوافی افتاد بی تکلفانه ربطی داد ؎ سر تخیل
نرو که ما بجی رام * از باد بروت پشم در دست * با هفت پسر که هر کدامش * چون کوه
سری به تیغ می بست * عمری در کوهسار میوات * می بود چو خرس از خودی مست
با لشکر خان آسمان جاه * گردید طرف ز فطرت پست * یعنی به پناه قلعهٔ کوه *
بر جنگ مبارزان کمر بست * آتش زنهٔ بهادران خورد * چندانکه ز سنگ چون
شرر جست * بگریخت بصد هزار تشویش * تا از دم تیغ بی امان رست * در
تاریخش مهندس فکر * فرمود دل نرو که بشکست * **بشکر الله خان**
حقیقت دوام فتح و اقبالیکه از عالم غیب شامل آن ذات بصیرت صفات ست
بتازگیهای ظهور مژده رسان خرمیها و مبارکیها باد دشمن گداز انوید این فتح نمایان
هر قدر که بر روی حاسدان منکوب راه ادبار و نالیدن کشود دلهای هواخواهان را
تعلیم شگفتن و بالیدن فرمود ؎ کدام دل که هوا پرور ثنای تو نیست * ز دستهای
دعا کن حصار و نازان باش * هر چند در حضور و غیبت بضاعت فقرا سر تسلیم
و دست دعاست اما دوری رکاب سعادت انتساب خاصه درین قسم هنگامه
خالی از عرق انفعالی نیست ؎ جبههٔ خجلتی آراسته ایم * عذر خویش از کرمت خواسته ایم

فتوحات ظاهری و باطنی همرکاب موکب منصور باد **بمیان لعل محمد در حقیقت**
محمد عاشق همت سرمایهٔ کیسه گاه هستی نقد انفاسی ست بی توقف از گنج خانهٔ غیب
هویت مدد فرمای تنگ مایگان بازار و بی تشویش تردد غنا بخش بی بضاعتان
چارسوی شهود آمد و رفت او دلیلی ست بر آنکه این نقد ایثاری ست نه اندوختنی
و دریافت معنی این عطیهٔ نیز موهبتی ست نه آموختنی طائفهٔ که از نقب گریبان
تامل پی بحقائق موجودات برده اند جمعیت جمیع اسباب موهومه از نتائج
تلفکاری انفاس شمرده اند یعنی هر چه درین زیان کده بدست آورده اند نفسی
در عوض آن تلف کرده اند پس از سامان بخشی این کلید غنا همه با دوست اند
اما غافل و بتقویت این سررشتهٔ فتوح همه جگر دارند اما بیدل خوشا حال دریا دلانی
که موج آثار کرم از نقش جبین شان پیداست و جوهر کیفیت ایثار از چین آستین
ایشان جلوه فرما لله الحمد از قانون عواطف آن انجمن کرامت زمزمه متصاعد ست
که اگر مخالف بکج نغمگی سر آید چون پیکر چنگ ناراستی از طپش سر بر می آرد و
اگر خودسری بخارج آهنگی میل نماید چون بلبان زحمت نفخش می افشارد
بینوائی که عبور آهنگ آن سرزمین گردید از بلند آوازگیهای دست کرم سامعه
را لبریز استغنا گردانید و بی برگیکه بسیر سواد آن نواح شتافت از شگفتگیهای
جبین اخلاق باصره را دسته بند هزار رنگ جمعیت یافت خلاصهٔ مدعا انتخاب
فروش این معنی ست که چمن طراز فطرت محمد عاشق همت بالتفات خان بهادر
لقب محمل آرای یک کاروان تمنا گردید ناقهٔ امید از اجمیر باسلام آباد کشید
و از نامساعدتهای زمان اقبال که عوارضش ضعف طبیعت خان استغنا نشان
بود وصول سر منزل مراد از وقوع احکام محال شمرده یاس مطلب را آبروی
صبر و توکل فهمید و بحکم بیچارگی پای آرزوها بدامن بیمرادی پیچید در حالتی که

بیابان مرگے نارسائی مبارکباد ناکامی میگفت بهدایت اشتهار مکارم اخلاق
اندیشه دلیل همتش گردید یعنی از کسوت خود دارے برآمده بجنگ قصیده طالب
آملی شتافت و بعون مدحت آن ممدوح ارباب کمال مژده ظفرے دریافت متوقع
تحسین فطرت معنے تلقین ست و محتاج آفرین طبع بهار آفرین باری بیدل
مشتاق نیز باین تقریب یادے از حال فراموشے مآل داد نزدیکی اشفاق از
دور گردان انجمن دیدار غافل مباد به رفیع خان ساغر بے خمار فضل الهے
و جوهر بے غبار فیض لاانتهائی دماغ آرائے آن نشاء رفیع الشان و نثار اندوزان
باذل گنج احسان باد هر چند سیر طاقت بیدلان نفس وار دل تا زبان بیش نیست
در پرواز دعاے احباشور صحرای امکان را گرد بال افشانی ناله مے پندارد با آنکه
چون نگاه از مقیمان زاویه حیرت ست در انداز حسرت دیدار صفحه آفاق را چون مژگان
زیر مشق خامه طلب مے شمارد مدتی میگذرد بی وصول مهر حضور شبنمی ست بوته نشین
گداز تشویر و اشک چکیده زمین گیر سجده تعذیر بارے در پرده ساز بینوائی تحیر نوائی این
مدعاست و در مقام عجز نارسائی تسلے زمزمه این تمنا ست که گر من نخواهم گل از
وصل چید * بر دوستان ناله خواهد رسید * درین نشاة که روے توقع عالمے
متوجه التفات آنجناب ست آئینه اسرار سیادت میر محمد و رفقاے ایشان که از
صفاکیشان این روزگار اند تمناے حصول سعادت ملازمت دارند بگرم روے
توجهی اگر جلا بخش جوهر حال شان باشند تمثال نتائج از مرآت ثواب محو نخواهد بود
باخوان پناه مرزا روح الله و مرزا عباد الله اگر نقش جبین خامه
سجده سرشت جوهر آراے آئینه نیاز نمے بود صورت تسلیم بیدست و پایان بنظر
عاطفت که میدید و اگر دستگاه پیچ و تاب نقوش و سطور اظهار نارسائی نمیکرد
کمند ناله بے زبانان بکنگره اصغا که میرسانید سرگشته عالم اشتیاق که در محیط امکان

حباب وار به بیدلی مشهور ست تا نقد نفس را در گره هستی دارد از بیتابیهای سوداے
طلب معذور نمی نشیند تا پرتو طاقتے در فانوس خیال مشاهده مینماید از جست و جوهاے
صبح وصول بساط تسلے نمی چیند گاهے چون موج طومار طپشهاے دل بال شکسته
رنگے می بندد و گاهے چون حباب مکتوب حیرت احوال به پرواز دیده انتظار حواله
مے نماید با اینهمه استحقاق ترحم بصداے ازلی خامه وحشے طاقت رمیده را
رام تسلے نمی نمایند و بموجی از ارسال روانے نامه علاج تشنه کام وادی حیرت
نمیفرمایند جلاے آئینه امید بظهور صورت این تمنا وابسته است که بهر تکلف در
عالم بیکاریهاے و جمعیت دامان مکاتیب بمشق خراشے میتوان انباشت
و تا در چشم دوات اثر نمے باقی ست مژگان خامه را خشک نمی گذاشت از درد
تنهائی که رفیق طبیعت وحشت نصیب ست چه نگارد که با وجود کثرت یک عالم
آشنا از قحط سخن فهم مقیم انجمن تصویر بستن ست و بهم صحبتے خوابناکان بساط
غرور بر ترجمان رنگینی هاے تعبیر گریستن نفس شماری اوقات جمعیت این قدر
مغتنم مے داند که گاهے از زبان خامه با دوات گرم سرگوشے میگردد
و گاهی بصحبت کتابی همدرس خموشے میشود ؎ مقیم وحدتم هر چند در کثرت
وطن دارم * بدریا همچو گوهر خلوتے در انجمن دارم * از تفاصیل عرض کدورت
باجمال پرداختن مفت تخفیف تصدیع حیف عبارتی که جز در تمهید شوق پرده
آرزوے معنی بردارد و افسوس معنے که از جیب شکایت هاے روزگار سر برارد
خمیر مایه بنیاد خاک با آب گوهر عقل از بصیرت دور ست و معجون عوارض نفسانی
با امتزاج جوهر روح عین قصور بمولانا عبد العزیز عزت
سجود کلک تسلیم سلک نیاز جناب عزتی که زبان خامه یک قلم از سینه چاکان
حسرت ثناے اوست و اوراق مکاتیب یکسر از شکسته بالان پرواز هوای او

نقطه ها را از توجه کرامت اثرش بساط سیر چشمی در نظر آفاق کشودن و سطرها را
بمطالعهٔ استغنا نظرش پاشے نے نیازی بر صفحهٔ کونین دراز نمودن
زہے غفلت کزان حضرت جدایم * سزایش اینکه با خود مبتلایم * از نسبت دولت
حضور چه کلفتها که در آئینهٔ طبیعت مشاهده نه نموده و نمی نماید و از زخم تصور جدائی
چه دردهاے حسرت که بر روے دل نکشوده و نمی کشاید چو با آینه نه خورشید
تابان آشنا باشد * جبین سایه را داغ سیه روزی چرا باشد * حاصل تظلم
آنکه دور از ان آستان خاک چندین منازل بر سر کردم تا از مقام مالوف که
گوشهٔ نام مرادے ست سرے بدر آورده مدتها قدم با تشکده هجوم بت می افشرده
و بجاے نفس نقد بنجال در کیسهٔ بی اختیاری می شمرده و درین ایام انفعال
طبیعت از شرم سخت جانی ها عرقے کرده و شعلهٔ بتیانے خاکستری بعرض
تسلے آورده ذرات اجزاے این مشتی غبار طپش آمادهٔ پرواز تناست و
هر سر موے این کلک نیاز تصویر چهره پردازے منے دعا باری از توجه رایات
عالیات چشمے که چون صبح در گرو انتظار سفید شده بود سایه وار بطلیع آفتاب
وصول سیاه کرده تر صدست به پرتو مقدم انوار توام روشن گرداند و ساغر
تمنا بکام آرزوے مخمور رساند مصرعه یارب حصول مقصد دلها قریب باد
به شاکر خان از تامل اتفاق بعضے امور چون توقف عزیمت و عده
و امثال آن طبیعت حضور پرست را شبهٔ تردد در میگیر د باعث غیر از بی نیازیها
مراتب شوق مباد معلوم می شود که هنوز وداع انتظار با قے شمنه الے ها
انبه بناتے بحلاوت شکر نعادیلی ست و بزرگهاے تربز حنظلی تجیر عالمی کفیل
تلخی و شیرینی ماهر چه باشد فضل تست * طوبے آن نخلے که ز و آثار این
اشفاق رست * بکرم الله خان در تهنیت ازدواج مجوبهٔ مطلوبه

واتفاق همین جنس شادی شاکر خان سامعه را نوید خرمے
بسامانے موصول گردانید که باصره نیز از پهلوے آن دماغ تماشاے بهار
رساینده هر چند بمقتضاے توهم دورے پرده دیده پوست بر تن مے درد
که چرا صرف دمے در ان انجمن نگردید و تار نگاه بحسرت آب میگردد که از چه محرومی
برسازے ازان بساط نه پیچید اما بحکم اتحاد یقینی چراغے دران محفل نتابید
که پرتو چشمکے بر دل مشتاق نیفداخت و آهنگے در انجا تنالید که تمنا را به سماع
زمزمه حضور نتواخت اگر جام گردشے داشت عنان گردانی رنگهاے رفتهٔ ما
بود و اگر مینا قلقلے می انگیخت بدعوت ما دست صلا بلند می نمود از غمانیان
حاضریم و از دور گردان ناظر لله الحمد پیش آهنگے قانون آن محفل دوران را
نیز محروم و اماند کے نخواست و بتائید اتفاق ازے بساط سلسلهٔ وفاق
از لاهور تا دهلی آراست حقیقت بجائے از شهود این آثار بربط یقین پیوست
و شمول فضل بمکاشفه این کیفیات بر صفحهٔ دل و زبان نقش شکر بسبت تفصیل
آن از مکاتیب خان کرم عنوان مکشوف رای منے ضیا خواهد بود بملاحظهٔ
اطناب باشارهٔ اجمال اکتفا نمود ساغر نیز نگ چشم فتان تو بود * مے
طرز نگاه نشاء عنوان تو بود * دیوار در میکدهٔ تا پاے خمش * دیدیم همان
سایهٔ مژگان تو بود * طوبے سرشت نهالیکه برگ و ساز این عشه تنها در سایهٔ
بالیدنش بالیده است و خواهد بالید و فردوس حضور نو برے که دماغ هاے
این نشاء بر کاب رسیدنش رسیده است و خواهد رسید کلک آرزو سلک
بعرض این مطلع بیمنت نگار تاریخ زمان ورود دست و بساز این دو مصرعه
نیاز آهنگ انجمن شهود شد جنت عیش و طرب خاومان * همدم بزم
کرم الله خان * به شکر الله خان اگر یک چشم زدن عدم حضور آنجناب

متصور مشخص اندیشه می بود معذرت انشای خامهٔ نیاز چه سجده که ایثار تکلف نمی نمود
ممتحن آثار کرم گاه گاه تخم انتظاری بمزرع هوس میکارد و در وفاکدهٔ صبر آزمائیها
اندکے بحال خود ستم روا میدارد مست این جام معذور می باشد و مجنون این
سودا مجبور ؎ نفس را از طواف دل چه مقدور ست برگشتن * اگر برگردم از کویت
همین مقدار مے گردم * ز خواب ناز هستی غافلم لیک اینقدر دانم * که هر کس می برد
نام تو من بیدار مے گردم * اکثرے در خاتمهٔ ابیاتے که بتقریب سفارش ضعفا
معروض میدارد * ملخص اسرار دعا که ودیعت ساز بندگی ست بجا می آرد و اگر
بارسال تجدید عرائض کوتاهی ورزد غیر از شرم فضولے نخواهد بود بعاقلخان
در شکر اخلاق شکر الله خان این سجده زاری که بنقش پیشانی خامهٔ
گلفروش آئین نیاز ست و این تسلیم آبادے که بجبهه سائی سطور و نقاط بساط
ادب طراز نسخه ایست از دفتر اخلاص بیدل نیاز جناب قبله منزلیکه روے امید
ارادت اندیشان فرش محفل حضورش باد و فرق تمناے عقیدت کیشان از
سایهٔ التفاتش دوری مبیناد عاجز نوازا بمین عاطفتے که همه جا شامل حال فقرا
ست توجه خانصاحب اخلاص مناقب مقناطیس دل شکر منزل گردید و رشتهٔ
الفت بی اختیارے بر طبیعت وحشی پیچیده در عالم تسلیم بی پروبالی آشیان
جمعیتے مقرر ست و در گوشهٔ عجز بے ترددی آب و دانه میسر فیض صحبتها از مغتنمات
حاصل زندگی مشاهده می نماید و بخیال آن آستان جبهه از دور میساید درین ایام
خان سعادت عنوان بانکشاف مطالب طلسم حیرت عنوانها مقرر نموده اند
و مرآنے که خلاصهٔ مدعای آن نسخه است به صیقل تحریر زدوده حاصل توجه آنکه هرگاه
نگاه معنی پناه میل مطالعه فرماید بے تامل نقاب آرزوی مطلب کشاید از نظر
میمنت اثر خواهد گذشت و بسعادت عرض وضوح موصول خواهد گشت فیاض

حقیقی

حقیقی دولت حضور نصیب گرداند و بانوار تجلیات در عالم دیدار رساند مرزا سلیمان
محیط الطاف جوش ترحم امواج از حیرت واماندگان ساحل عجز غافل مباد هر چند
غبار بے سروپا در هواے دامن مقصود سراپا طپش بود بے توجهی نسیم اقبال
امداد جرأتے نفرمود در گره انتظار از امید شگفتگی چمنے را فراهم دارد و به شکر
نعماے آن صبح بهار اخلاق و احسان نفس مے شمارد ؎ در یاد توام نیست
غم از کلفت امکان * گردے که بود در ره گلشن همه رنگست * بلندیهای دست
کرم از صلاے دور گردان وادے انتظار کوتهی مبیناد و رسائیهای کمند التفات
از کشش نارسایان عالم بیدست و پائی چین تغافل مچیناد ارسال خاتمه
طور معرفت موسوم به گلگشت حقیقت بعاقل خان
عنان بے نیازیهای امواج کرم معطوف ساحل نشینان زاویهٔ خاکساری باد
بعد از اداے مراتب عبودیت که تا نفس باقی ست از گردن عقیدت ساقط
نیست معروض فیض اندوزان محفل حضور میگرداند که درین ایام بوساطت
تعلیم خان صاحب حقائق مراتب و تتبع آن مرجع عرفان معالے مناصب
از بهارستان عالم موزونی مستفیض گلگشت حقیقے بود عرض کیفیات را
وسیلهٔ نیاز بیدلے تصور نمود و اگر در جناب خلد انتساب بقبول برگ سبزے
بیرزد گلدسته آراے یک عالم فرق افتخار ست و اگر بآبیاری نگاه مرحمت
ریشه دارے قابل نمود گردد طوبے اعتبار صد هزار باغ و بهار اظهار
حقیقت شان و نزولش موقوف عریضهٔ خان اخلاق نشان ست و در
ضمن معروض عذرخواه ناتوانے اطناب بیدلان در طلب سواری
و عذر انزوا بعاقلخان رباعی دانا تهمت کمین غفلت نشود *
یعنی در بزم محو خلوت نشود * تا کی خواهی نظر ز عالم بستن * کثرت به تکلف تو وحدت نشود

پرتو آثار ربوبیت دامن التفات به کیفیتی معطوف ندارد که جز وضع عبودیت از خجلت
حق گذاری توان برآمد محرومی زیارت کرام صرفه جمعیت بیدلان نیست امید که
غفلت امروز باگاهی فردا مبدل گردد به **شکر الله خان** اگر عبارت آرائی
اهل اخلاص مقبولی غیر از دعا میداشت خامهٔ نیاز بیدل از ننگ بی حاصلی
سر بر خط نمیگذاشت هر چند سلسلهٔ تقریر رسوم در همه جا رساست اما نیم مدعای
فقر از بانی که در دهان دارد دعاست بی تکلف متصور مهربانیها اسباب جمعیت
است و یاد شفقتهای شان عشرت ؎ بر خاک جبهه دارم و فریاد میکنم * یعنی که
آستان ترا یاد میکنم * عید وعدهٔ دیدار بعید مباد به **شاکر خان** ؎
ما هم از گلشن دیدار گلی میچیدیم * هر کجا آیینه بینید ز ما یاد کنید * اگر خود را از
دوران تصور میکند آتش در بنای تصور می اندازد و اگر نزدیک میداند
نگاه تشنهٔ دیدار از درد محرومی میگدازد و در عالم تسلیم تسلیم فریادرس ست
و در گوشهٔ رضا همان رضا مونس دام و قفس عذر حافظ حقیقی رشتهٔ انفاس آنقدر
از گسستن محفوظ دارد که بسامان نگاهی سر از انجمن دیدار برآرد **بشکر الله خان**
جواب مکتوب ایشان مرحمت عنوانیهای بیدل نواز نامه بدستور
التفات قدیم منظور تغافل سوادی مباد ؎ خطت می بینم و گرد سواد نامه
میگردم * فدائی جنبش آن دست طرز خامه میگردم * آثار بیدلیها درینوقت
بمشاهده می پیوندد که با وجود شهود محروم دیدار باید زیست و با کمال قرب بخیال
دوری باید گریست از انفعال سخت جانیها تا خامه نقطه میریزد عرق ریخته است
و از درد جدائیها تا سطر بر صفحه روان گردد اشک عنان گسیخته ؎ میکنم انشای
شوق اما ندامت میکشم * خامه تا خط میکشد بر صفحه خجلت میکشم * اوهام
مهاجرت بالیقین مواصلت مبدل باد **عرض صحت خود بشکر الله خان**

و اظهار نظم گل زرد از شرایط بندگی چه عرض نماید که خجالت دوری
در نفی اثبات این اظهار ست و از قواعد تسلیم چه بجا آورد که درین وضع نیز جبهه سائی
حضوریست در کار ؎ نجای ذره گرفت و نه قطره سامان شد * هلاک شیوهٔ عجزم
که هیچ نتوان شد * حاصل عرض ناتوانیها آنکه بعد از رسیدن نارنول بی تامل
باستقبال قصد شتافت و بتوجه سامی ایشان تخفیفی در تصدیع طبیعت محسوس
یافت اگرچه از مسهل نیز امداد ضعفهای در نظر بود اما بمقتضای حرارت هوا
جرأت نه نموده بهر حال زندگی ماده ایست که خون ریختن تخفیف علتهای او
دیده آمد و زخم نشتر شربت شفای آن فهمیده بیش ازین بزحمت تدبیر نپرداخت
و فرصت را مصروف تکالیف دیگر نساخت چند روز ست در بهارستان اندیشهٔ
گل زرد رنگ آرام می بازد و بآرایش بساط شکست رنگی می پردازد هنوز از
چمن افکار منتخب آب و رنگی که فراهم آورده است قریب یک صد و پنجاه گل
زینت دامان تحریر کرده اقبال رنگینی های این گلدستهٔ منتظر نگاه معنی بین ست
و معراج خرمیهای این گلبن موقوف مطالعهٔ بهار آفرین تا چهارم و پنجم ماه
سترصد جذبهٔ خورشید هدایت ست و مستعد باریابی آستان عنایت
بشکر الله خان حقیقت آگاها تامل انقلاب ازمنه و امکنهٔ امکانی جلای
آیینهٔ حیرت ست و تخیل تغیر کیف و کم اعیان رفع زنگارهای غفلت اینجا
امداد حیرت حوصله بخش عروج نظر میباشد و اعانت تسلیم چهره کشای علامات
فتح و ظفر حصول این نشاء از ساغر آگاهی حق شمردن ست و از شهود این
کیفیات باسرار حضور مطلق راه بردن ؎ ما را پاس طریق عجز ست ضرور *
نی سعی فضولی و نه سودای غرور * باید بودن همیشه با هر کم و بیش * چون
گردن قانع بخمیدن مسرور * مبارکباد عید **بشکر الله خان**

ساز مبارکباد تهنیت عید مشعر این آهنگهای عشرت نشید ست که یارب هر جا سیاهی
لشکر اعدا بساط غرور چیند جز در بیاض چشم قربانی نگریزد و هر کجا علم اقتدار
حساد بلندی گیرد همان بدامن مژگان بسمل آویزد خار خار سلاخی ذبیحه آنقدر
در پوست میو نیفتاده که سالمش واگذارد و شرحه اعضای گوسپند در بند بند
نرد که کوچه نداده که دیگر اجزای جمعیت انبارد بعون مصلحت آموز الهی هر قدر
این منحرف گردنان را از دار آویزد صلاح و بتائید احکام ایزدی چندان که
ازین خونهای هدر ریزند مباح فتوحات اقبال بر زمره خیرخواهان مبارک و
بر فرقه بد اندیشان بلارک سفارش مرزا سهراب رونق بمرزا نعیم
بخشی بهادر شاه چون همت دولت خواهان جناب حشمت و اوقات
سعادت اندیشان رکاب دولت مصروف این جست و جوهاست که مستعدان
فنون کمال و کارآگهان طریق فضل را بحکم توجه ذاتی و سعی و التفات طبعی
دلیل انتساب آستان همایون باشند بهار پیرای معانی انجمن آرای بساط
نکته دانی سرخوش نشاء مطلق مرزا سهراب رونق که بالمعه سطور نثرش
نفس صبح را بغبار خجالت پیچیدن ست و در حسرت متانت نظمش موج گوهر
را آب از بن دندان چکیدن تا آنکه جوهر شجاعت چون تیغ از ناصیه اش
روشن ست و نشاء تهور چون باده از طبعش مبرهن بفضائلیکه شمه از ان
بعرض رسید آراستگی تمام دارد شائسته آنکه این قسم روشن طبعی را از منسلکان
جناب خورشید انتساب دوری نفرمایند و ازین عالم بلند فطرتی را ملازم
بارگاه آسمان جاه تصور نمایند تربیت ارباب ثمره اجر عظیم دارد و تفقد احوال
اصل معنی نتیجه صواب کلی بار می آرد به فتوخان از جانب شکر الله خان
و شاکر خان ورود گرامی نامه که سنبلستان سوادش هجوم سایه التفات

داشت

داشت و نسترن زار بیاضش صفای آئینه شفقت می انباشت بصد چین کمند تسخیر
اسیران سلسله اشتیاق نمود و بهزار همواری حیرت تسلی بیطاقتان وادی حسرت
فرمود چشم توقع از سرمه انتظاران این قسم شفقتهاست و گوش امید از نوید
آرزویان این جنس مرحمتها بال افشانی نامه بران اشفاق چون پرواز دیده
انتظار بیدرنگ و آواز پای قاصدان جمعیت پیام چون طپشهای دل بی تامل
آهنگ باد رائحه توجه شیخ غلام مصطفی ناطق نوید نشاء بهارست هر چند گل این
اراده پیش رسی نماید مفت تازگیهای دماغ انتظار بمرزا زین العابدین
اگر تعداد المهای دوری منحصر تحریر می بود خامه ها سرنگونی وضع خجلت نمیکشیدند
و اگر سلسله شکوه جدائی بجای میرسید مکتوب ها چهره بمسطر نمیخراشیدند
اهل زندگی را تا کشایش نفس باقی ست بستگی ابواب تردد محال ست و تا
رشته عمر پیچ و تابی دارد کمند پریشانی را چین کوتاهی وهم و خیال صورت
مفارقت از آئینه خیال جلوه گر نمی شود دوام مواصلت بسعی اراده هیچ کس
از پیش نمیرود و هر گاه عنان مشتی خاک بتصرف هوا سپرده باشند اتصال و
انفصال این غبارها بقبضه هواست نه در احاطه طاقتهای من و ناگسستن سلسله
اتفاق را غیر از تسلیم چاره چیست و قطع پیوند اعضا رغبت سخت جانیهای
کیست در هر صورت تا نفس انقطاع نمی پذیرد رشته اخلاص زنار گردن
آرزوست و هوای دولت وصال گل جیب و دامن جست و جو آئینه پرداز
خیال مدعا زنگ شبستان اندوه به صفای صبح طرب مبدل گرداناد
به مرزا خطا الله توده غبار آلوده یعنی آماج اشتیاق فرسوده که نشانیست
از خاکساران سر راه بیتوائی و سراغی از بیدست و پایان بادیه نارسائی
سر سینه بناوک خار خار دوخته و آئینه امید به شبکه چشم انتظار اندوخته

از شرم توهم کینه کشی تیر از سینه نمیکشد و به ننگ تهمت بیوفائی از پیکان رو نمیگرداند
وقت ست اگر به نمی از رشحهٔ آب پیکان غبار خاطر این اندوهگین فرو نشانند و بساط
کلفت این زمین گیر بشمع خانهٔ کمان منور گردانند **بمرزا زین العابدین**
اندوه دوری و کلفت مهجوری مقدمه ایست که در تمهید آن خامه را بر صفحهٔ خطوط
ناصیهٔ عجز اندوختن ست و دوات را از قلم همان انگشت تحیر بر لب دوختن ست
ناچار شرح این معنی بمطالعهٔ التفات ضمائر که محیط اسرار الفت می سپرد
و بیان این مبحث از نسخهٔ طپش دلها که جامع نقوش حیرت ست دامی شمرد خواهش
طبیعت انس طینت از ساغر حضور دوام نشاء رسانیدن ست و آئینهٔ تمنا
به لمعهٔ جمال مقصود روشن گردانیدن ثمرهٔ اعتقاد اخلاص کیشان بباغ حصول
مراد آرایش ظهور گیرد و گوهر اخلاص اعتقاد اندیشان بساحل وصول مدعا
رونق نمود پذیرد **بعاقل خان از شکر الله خان** فیض گستریهای
عنایات خلعت که سعادت نوید منتظران تشریف مرحمت بود از هر سر موی
تسلیم کیشان سجدهٔ شکر دمانید و از هر جزو بنای سجود اندیشان جبههٔ تسلیم رویانید
سر پنجهای دست نوازشی بر سر نکشیده که کلاه زرین خورشید بگرمی
سایه اش همسری تواند نمود و کمربندهای منطقهٔ افلاکش توان کشود لطافت
شالها اطلس چرخ را از خشن پوشان وادی بی بضاعت می شمارد و رنگینی
جامه وارهای چینی بهار را از شکسته رنگان عالم حسرت می انگارد خلعت بخش
عجز کسوتان بردهٔ ظهور سلامت ذات قدسی آیات تشریف جمعیت حال گرداناد
و سایهٔ افتخار پایهٔ آن آستان تنزه آشیان از سراپای ماتم نکناد **جواب**
مکتوب شکر الله خان و استدعای صحت ایشان
اندیشهٔ عوارض جسمانی ملال خاطر منسوبان آن آستان مباد غبار کلفت روحانی

بدامن هواخواهان آنجناب منشیناد ؎ بطبع مقبلان یارب کدورت را مده راهی *
بر این آئینه ها مپسند زنگ تهمت آهی * شافی حقیقی بعشرتکدهٔ شفای کامل موصول
گرداناد و دعای مستمندان بیریا بنفس صبح اجابت رساناد و جهانتاب مطلعیکه
بتقریب نوازش بیدلان پرتو آرای ورود کرم داشت که بی تکلف اگر مقابل لمعهٔ
آفتابش گذارند آئینه داریها بجاست و اگر بکیفیت صبح بهارش سنجند میزان
بعدل آشنا واهب عطیات لفظ و معنی برنگین ترین عبارات مسند آرای
ارشاد حقائق دارد بیدلیها پردلی ست اگر ارباب باطن بتوجه امداد فرمایند و حباب
آئینه وار گوهر اگر صاحب نظران منظور اعتبار نمایند ؎ تو گر عالم قدم جستی چنان
بود * و گر حادث برآوردی همان بود * بحکمت اینقدرها تاب و پیچ ست * اگر گوئی
همه هیچست هیچ ست * ذات سراپا التفات تغافل پیمای معروض مباد که درین
ایام بمقتضای غنیمت شناسیهای فرصت فکر نظم عرفان و نثر چار عنصر در پیش
دارد و نفسی چند بوسیلهٔ این تخیلات می شمارد و بزمزمه ؎ کدام قطره که صد بحر
در رکاب ندارد * کدام ذره که طوفان آفتاب ندارد * دلی خوش میتوان کرد
وگرنه غبار بیدلیها از نظر مرتفع نمیگردد و صیقل آرای مرات حقائق چهره پردازی
امور محال ست تا نقصان هیچکسی بعلاج نمیرسد اظهار معانی کمال از مقولهای
وهم و خیال تمنای نشاء دیدار از آن عالم نیست که بعرض مقال آید در زمان
اسعدی که سروش جمعیت مژده رسان سمع آرزو گردد مستعد تحصیل این دولت
ست و مهیای وصول این سعادت **بمولانا عبد العزیز عزت**
از امتداد توهم کدورتیکه پیش ازین غبار آن آستان مباد تمنا کیشان مطلع
حضور در سواد عالم حیرت چشم باخته اند و بکسوت مژگان تحیر در تهیهٔ بلندیهای
دست دعا پرداخته ؎ که یارب بخلل کن طبع صافی اعتقادان را * کرامت ساز

جمعیت دل گوهر نژادان را * حقا که اندیشهٔ این غبار بر خاطر خاکساران وادی دعا
با چندین گرانی کوه هم سنگ و تصور این کلفت در تخیل آرزومندان گلشن دیدار
با هزار رنگ شکست دل هم آهنگ ؎ ذات عزت که لوح مرآت صفاست * چون
عکس زدی حقیقت ما پیداست * از کلفت طبع روشنش میجوشد * گردیکه همان سراغ
معدومی ماست * طبیب امراض دلها از شفاخانهٔ فضل شربت صحت جاوید کرامت
فرماید و از دیدار شگفتگی آثار دیدهٔ بیمار نگاهان حیرت را بمطالعهٔ نسخهٔ شفا روش نماید

عذر نارسیدن باستقبال مرزا کامگار و نوید مقدم ایشان

به تحصیل سعادت صحبت که بهشت هواخواهان عالم عقیدت ست اگر سایه وار
قدم از جبین ساز و رواست و اگر چون شبنم بدیده پرواز نماید بجا اما بحکم نارسائیها
که سد راه آرزو مباد از زمین گیری چاره نیست امروز آئینهٔ ارادت صیقل این
تمنا داشت که چشمی بانوار حضور گشاید و از مشاهدهٔ دیدار گلشن آثار رنگ و بوی
ابرو دسته نماید رخش طالع بتوسنی رسید و شبرنگ بخت حروفی ورزید پیش از
تهیهٔ این اقبال اسپان طویله باقدام خدمت دامن جهد بر زده بودند و کمرها
بر میان تنگ نموده خانهٔ زینی که گنجایش این خانه بر دوش تواند بود نیافت
تا همعنان برق تازان عساکر اخلاص تواند شتافت بسی جست و جو هر چند
در عرصهٔ تدبیر دوید دست نارسا جز بفتراک یاس نرسید هر چند عنان به چنگ
بیطاقتی سپرد چون نقش جدار راه بجای نتوانست برد چون از پیش بندیهای
این مقدمه برنگ حنای زین رنگ اختیاری نداشت دیدهٔ مشتاق را همچشمی
خیال رکاب محو مایوس تحیر گذاشت انگشت تاسفی لجام خمیازهٔ حسرت جولان
گردانید و داغ توقف بپای شوق نعل در آتش موافق دید یعنی چون سم
اسپ با سخت جانی ساخت و چون یال فرس بسر نگونی پرداخت جولان

فطرت آن شهسوار عرصهٔ اسرار از حال غبار بی سر و پا غافل مباد که محرومی
ناتوانان ازین عالم باعثی بسیار دارد و اکثری باین رنگ بیدست و پای سر از
پرده بر می آرد هر چند بپای چمن طرازان محفل انس چون گل پیاده همسری
میتوانست کشید نوید مقدم بهار توام دام تامل گردید هر گاه پرتو آفتاب اقبال
بر همین ویرانه خواهد تافت سایه خاک نشین خود بخود بال پرواز خواهد یافت تا عنان
ابلق ایام در دست فارس تقدیر ست رخش دولت و بارگی حشمت
محکوم موکب همایون باد

بشاکر خان در ارسال خربزه و روغن بادام و روغن گل

؎ دل نه تنها تحفهٔ فکر نثارت کرده ام * دیده را
هم فرش راه انتظارت کرده ام * دیدهٔ ذی قعده پیش از ذی حجه ما را در چشم
قربانی خوابانده است و تمنای کعبهٔ مقصود چون سنگ نشان در سر راه
نشانده یارب که زمان وصول فرصت شمار تاملی دیگر مباد و ساغر چشم قربانیان
پیش ازین محرومی مقدم نشاء توام مبیناد بفریاد تلخکامان حسرت دیدار خربزه
نمیتواند رسید و علاج خشک مزاجان بادیهٔ انتظار روغن گل نمی تواند گردید
؎ دور از بساط وصل تو ما ایم و دیدهٔ * چون شمع گشته داغ نگاه رمیدهٔ *
باز آکه دارم از نگه واپسین هنوز * ته جرعهٔ بشیشهٔ رنگ پریدهٔ *

در شکر ارسال شیشه های گلاب بشکر الله خان

پژمردگیهای گل
انتظار را ارسال شیشه های گلاب شبنمی ها نمود و غنودگیهای دیدهٔ بیخواب را
فیض این رشحات بر روی در دولت بیدار گشود تا مینای افلاک قطره پیمای
چشمک ثوابت و سیار تواند بود طراوت بهارستان الطاف غبار آلود توهم
بی آبی مباد

بشکر الله خان

خداوندا از الفت پروران نعمای الطافیم
فیض خوان احسان متهم کمی مباد و از وظیفه خواران زلهٔ انعامیم دامن مائده

کرم چین تنگی مبیناد و اگر آیینهٔ طاقت انسانی جوهر رسائی میداشت سر رشتهٔ
رَاَیْتَ رَبِّی بِهٖ یُؤْمِنُوْنَ بِالْغَیْبِ نمی کشید و اگر سعی ارادهٔ بشری شایستهٔ قدرتی
مے بود لذات نعمت وصل بقناعت بوی پیراهن نمی انجامید بصورتے که در عالم
آداب حضور زبان بے نوا وسیله جوے گردش چشم ست تا از نسخهٔ شهود اثر
چه معنے استنباط نماید و در زاویهٔ حفظ الغیب همچنان نگاه منتحر کمین که تحریک زبان
تا به پرواز خیال دیدار بال کدام دعا کشاید ؎ چه امکان ست و هم غیر گنجد در
خیال من * توئے منظور اگر چشمم توئے مسموع اگر گوشم * **بشکر الله خان**
در تعزیت مطلوبهٔ ایشان در جناب آیینهٔ قبا بیکه تمثال حقیقت اشیا
روشن تر از آفتاب باشد غرض عبرت خفاشی ست و در نظر شهود منظر یکه معنی ظهور
مکشوف تر از وضوح صورت آفاق ست طومار آگهے کشودن غفلت تراشے
حقیقت شناسا چه مقدار عاجز نیست که اگر با تعلق پردازیم افسردگی حاصل ست
و اگر دامن از اسباب برچینیم ساز زندگے باطل تغافل از خود ناممکن و در نوحهٔ
کدورتها متضمن نالهٔ سپندے ازین مجمر نجست که دودے بدماغ اهل معنے نخورد
و شعلهٔ چراغیکه ازین انجمن دامن نچید که داغے بر دل اولوالابصار نسپرد ؎
چها افشانده از خود دانه تا وحشت کند پاکش * نه پنداری دل از اسباب برخیزد
بآسانے * رضای حق بر همه احوال مقدم ست و جمعیت خود در جمیع اوقات
مغتنم ؎ خاک انسان که صد رجا دارد و بیم * بر چهره نشست گرد عجزش ز قدم *
گفتند ترا کجا کجا توان کردن صرف * آهے زد و گفت در بنائے تسلیم * فصل ایزدی
جمعیت ظاهری و باطنی ایشان را دستگاه شکر و سپاس بیدلان گرداناد
در تعزیت شکر الله خان به شکر الله خان ثانی خلف
ایشان ؎ واماندن دل سبک نشان کرد مرا * گرد دنبال کاروان کرد مرا *

همدوش رفیقان نگذشتم از خویش * بار نفس چند گران کرد مرا * عالم تماشاکدهٔ
نیست که از شرم عبرتهاے شوخی وا کردن مژگان بر طبیعت جائز توان داشت
و مزرعے ندارد که غیر از تخم بے حاصل اشک چیزی بامید توان کاشت در هر چه
ماموریم معذوریم و در آنچه می کوشیم مجبوریم تا نفس باقی ست نمیدانم چها خواهم
کشید و تا دیده باز ست حیرانم که چه می باید دید مورے در قلزم افتاده را شناء
عجز آشنائی ست و ذرهٔ باد برده را جمعیت همان بیدست و پائی تسلیم اضطراریست
و رضا بے اختیاریست مطلع دیدارے که فردوس از گلچینان بهارش بود این
زمان در آتش نشاندهٔ اویم و چراغ صحبتے که دیدهٔ در فروغش با هزار انوار
مے جوشد الحال در داغ دلش میجویم ؎ با دل گفتیم حیف بر دور جدید * آن
نشاء صحبت نے و چنگ و نبید * بالید که آن جمله تو بودی اما * رفتی جائیکه باز نتوان
گردید * جمعیت بخش دلها صاحب دلنواز ما را به ماموری انتظام کار خلائق مسرور
شکر و سپاس خود گرداناد و از تفرقهای خیال حوادث بمقام صبر و جمعیت ساناد
بیدل خود را همه وقت از مقیمان زاویهٔ دعا شمارند و مستمند عجز را در همه حال سجده
فرساے آن آستان نیاز انگارند **بشاکر خان** ؎ هر خیره سریکه سر ز حکمت برتافت
دیگر سر خود بدوش و گردن کم یافت * زینجاست که بسمل قضا جز دل خاک * هر چند
بخون طپید راهی نشگافت * برکات آئین معدلت معین درجات فتح و ظفر و میمنت
طریق انصاف ممد جمعیت سیر و سفر زمزمهٔ دعاے فقرا مژده سلامت احوال رائحهٔ
انفاس بیدلان نسیم عالم عز و اقبال ؎ دیگر مپرسید از شوق دیدار * اندیشه
آبست از شرم اظهار * مبارکباد فتحیکه بحکم بشارت فقرا از عالم رویا
بشکر الله خان نوشته بودند و عذر اطناب تحریر خواسته
رنگینی هاے بهارستان فتوح که خلعتے ست خاص آن پیکر جامه زیب خرمیهاے

چمنستان اقبال که آئینه ایست شایستهٔ آن لقای دلفریب یارب که اندیشهٔ خراش
حوادث مبیناد و توهم زنگار کلفت مچیناد و جمیع افعال قدرت اشتمال آفرین ارشاد
جمهور انام و کل احوال ظفر تمثال مبارکباد تعلیم خواص و عوام بالنبی و آله الکرام اگر
دعاے فقرای عاجز نفس در حق کریم اثر اجابتی دارد نشائیست از لمعات انوار کرم
متصاعد و اگر خیال بیدلان بخیرے مآل قاصد و پیغام بشارتی تواند بود حقیقتے از
خواص طینت فیض موارد از آنجناب معذرت طول کلام مد احسان بی نیازیست
و انفعال اطناب عبارت رسائی الطاف بیدل نوازی ذیل این سلسلهٔ رسا
و مد این احسان بے انتها معاشران محفل انس تهنیت آهنگ زمزمهٔ مرحبا
شمارند و غازیان موکب ظفر عالم مدار دست دعا انگارند بمیر لطف الله خان
و میر عنایت الله و کرم الله ؎ شکر امروز در بهار وفاق *
رنگ و بوی شگفتگے بهم اند * اے خدا فضل کن که این گلها * همه لطف و عنایت و
کرم اند * اگرچه از محمدیانیم پرستش ثالث ثلثهٔ ایمانی ست و هرچند از وحدتیانیم
شهود مراتب اسماء عرفانی چراغ فانوس خیال لمعات اندیشهٔ حضور ست و بهار
گلشن تصور بروائح باد بهشت سرور مسالت عشرت ابدی متاع قافلهٔ دعا استدعای
جمعیت سرمدی صورت آئینهٔ مدعا حق جل و علی غبار تفرقهٔ گردان اجزا نگرداناد
و نتائج رنگینی بآن گلدستهٔ مجمع فیض رساناد بشاکر خان ؎ خوش آن
مطلب که چون آئینهٔ اظهار بردارد * نفس از لب نقاب حسرت دیدار بردارد * سامعه
را از اخبار نصرت آثار بصد تسلی نازیدنست و ناطقه را از مژده های طریق معدلت
بهزار شکر بالیدن کوس اقبال این اشتهار آفت کمین خموشی مباد و ساز جمعیت این
نوا خارج آهنگے مبیناد بشکر الله خان زمانیکه میر عنایت الله و
شاکر خان پیش از فقیر بخدمت ایشان رسیدند

حیرت زده کارگاه اتفاق بیدل دیدار مشتاق این همه شایستگی جوهر وقر ندارد که به
سنگ ترازوے بادی توان سنجید و آن قدر توجه قابل دلها نیست که بقیمت تضییع
اوقاتے تواند ارزید و رود این یکدو بیت حالی عرق جبههٔ بیکاری ست و وقوع
این خیال حیرت تمثال وسیلهٔ عرائض عجز آثاری ؎ غیر از حیا چه پیش توان برد
در عرق * چون اشک سعی ما قدم افشرد در عرق * با این هجوم عجز بهر جا قدم زدیم *
خجلت بساط آبله گسترد در عرق * نومید وصل بود دل از ساز انفعال * آئینه ات
ز ما غلطی خورد در عرق * لله الحمد میر صاحب اقبال مناصب موصول تجلی کده
عالم دیدار اند و گلچین مشاهدهٔ جمال فردوس آثار یارب که گوهر امید بیدلان نیز
همرشتهٔ منسلکان آنجناب برآید و دیدهٔ آرزو همچشم آن نقش پا پرده کشاید
بشکر الله خان روائح ورود نوازشنامه چه جان بخشیها که نمے نماید و
تسلسل جرعهٔ التفات چه مے خرمیها که نمی پیماید سلسلهٔ انفاس شکر اقتباس
بقدر خطوط و سطور رساست و آئینهٔ طبیعت بحر طینت باندازهٔ پرتو الطاف
تمثال نما واهب حقیقی در ذات فیض آیات صاحب ما توفیقی ودیعت گذاشته
که در هیچ حالتے از مرآت اختیار افعال و اعمال غیر از حسن مراتب کمال مرعے
نمیتوان یافت جاے آن دارد که دلهای مخلصان بخیال و شهود خود نیارد
و از معماے تصور اوضاع و اطوار اجزا اسمای درجات خیر بظهور نمی پیوندد سزاوار
ست که طبائع خیر اندیشان بسجود تامل خود پردازد و شکر اعطاے طبع سلیم
همان استقامت طبع سلیم ست و ثناے اقبال ذهن مستقیم همچنان متانت
ذهن مستقیم ؎ بیدل جهدے کز عمل بد گفتن * مطلق نکشد ننگ مقید گفتن *
هرچند که تقدیر بد و نیک از وست * کاری نکنی که باید از خود گفتن * عنایت
هلیله وحدوار شاهد آثار صحت پروری ست و دلیل امداد شفاگستری انبساط

طبع هواخواهان کدورت اندیش انقباض مباد و تفریح مزاج دعاگویان سموم مخالف
مبیناد جواب مکتوب شکر الله خان ؎ عمرها شد حسرتم خون گشته و
پابوس تست * صفحه می باید حنائی کردن از انشاے من * منشور سرفرازے
بیدلان از عدم ارسال عرائض سطر انتباهے داشت حاشا که جز پاس انفاس
ادب در مزرع خیال ریشهٔ تکاهلی توان کاشت ؎ من که جز با تو نپرداخته ام
گر بخود ساخته ام ساخته ام * شخصم از خجلت تمثال گداخت * آئینه پیش تو انداخته ام *
غبارے در انجا بال نمے افشاند که از طپشهاے دل حسرت منزل پیامی نرساند
و نسیمے بآن حدود نمیگذرد که از نفس الفت قفس ودیعت دعائے نبرد بداد هر
مظلومے که وا میرسند علاج تظلم بیدل ست و فریاد هر شکسته که می شنوند
غیر از افسانهٔ این بے نوا باطل ؎ شهیدان وفا را درس دیدار یست پنهانی *
سواد حیرتے دارد بیاض چشم قربانی * نیم نومید اگر گردد سر شمعت نمیگردم * پر
پروانه دارم بقدر رنگ گردانی * بشکر الله خان ثانی بغرای رحلت
شکر الله خان و عرض بیمارے و ناتوانے خود ؎ بیدل
تا کے ز جهل دیرین لنگر * کشتی طوفان اسیر و سنگین لنگر * شد عمر هنوز پرفشان
نفسے * رقص بسمل که دید با این لنگر * از دست رفتن دامن دولتی که سلسلهٔ موافقتش
دوازده سال محرک عسرت آهنگے ساز انفاس بود و چشم عبرت یکباره بر روے
ادبار تنهائی و بیکسی کشود نه صحبت مشفقی که بعلاج تفرقهٔ دل توان پرداخت لطافت
حرکتے که بشغل سیر و سفر طرح آوارگے توان انداخت هر نفس چون صبح نردبان
خیالے می آراید تا باین صورت اندکے از خود برآید پیش نمیرود و هر ساعت چون
شفق غبار شکست رنگ بگردون مے برد تا باین وحشت بالی در خون کشاید میسر
نمیشود ضعف دل بپهلو نشسته و آشوب دماغ در سر شکسته بشبههٔ تشنگی اگر آبے

تا لب تصور آرد طوفان قیامت استقبال دارد و بوهم گرسنگے اگر لقمه بکام اندیشه
میگذارد خشکیهاے نزع گلو می افشارد یاد غائبان آئینه دار یک عالم تشویش
خیال و وحشت حاضران چهره پرداز هزار رنگ کلفت و ملال ؎ کس بچنین وطهٔ
فال چه راحت زند * مسلخ امید امن محشر سامان خواب * آئینهٔ عبرتم لیک بحکم وفا *
دل بهوا بسته ام خانهٔ الفت خراب * بشکر الله خان شکر ارسال مربا
شکر عطیات مربا از هر بن موے مستمند زبانی ایجاد میکند که هرگز بسعے ضبط
نفس تلخے ننگ خاموشی نتوان کشید و هر چند لب جرأت بر هم بند و شور قوام
شیرینے ثنا بلند تر خواهد شنید هر جا مائده آراے نعمای طرب هستند حلاوت یاد
بیدلان بکام و هر کجا ذائقه پرداز شهد عشرت اند چاشنے شوق حقیقے جاوید قوام
؎ بر تو بکشاید خدائی هر نهان و آشکار * کوچهٔ مصر حلاوت از هری تا هر دوار *
به زین العابدین احمد در قبول نیاز ایشان رفع انقلاب
هر دورے بذات استقامت آیات ثابت قدمان طریق وفا بسته است و حل
مشکل هر بیدست و پاے در کمین اشارهٔ شفقت نگاهان نشسته درین اوقات
که عرصهٔ اخلاق از فشار دلهاے تنگ آنسوے تخیل بساط وسعت چیده است
تمثال امید یکدیگر یک قلم با صفائی آئینهٔ مروت از میان پریده غباری بر فرق
عالم نه شکسته که کسے چشم بحال شکسته تواند کشود و شور قیامتے در گوشها نه نشسته
که دماغ شنیدن بفریاد بے نوائی وفا تواند نمود شکر این نعمت که از فراموشان
خاطر ترسم مناظر نیست تا کجا بجا آرد و سپاس این عطیه که نفس حاشیه نشینان
خیال احسان مآل ست بکدام عبارت وانگارد در قبول انعام عمیم بحکم اطاعتهاے
قدیم سر بر خط امر گذاشتن ست و دست دعائیکه پیوسته در هوای تسلیم بلند ست
بتجدید تاکید برداشتن نگاه الفت پناه باهل سیر تغافل مباد و گوشهٔ ابروی توجه

چین تهمت انحراف مبیناد بشکر الله خان ؎ دل فتح و دست فتح و نظر
فتح کار فتح * گل جوش هر نفس زدنت صد هزار فتح * یارب چو آفتاب بهر جا قدم زنی *
گرد رهت چو صبح کند آشکار فتح * در هر مقامیکه مقیم اند تزلزل باطل و بهر کاری که
مشغول اند امر ایزدی شامل بحصول جمیع مرادات دعای بیدلان آینه دار
اجابت و بوصول کل مقاصد انفاس هواخواهان نسیم مژدهٔ قرابت ان الله
قریب مجیب بحسین علی خان بهادر در جواب استدعای
اشعار و تمثیل مصرعه ایشان به تقریب بیان رسید لله الحمد
نیاز فقرای بیدل بآئینه داری قبول آنجناب حسن اقبالی پرداخت که تحفه آرایان
بساط عجز را بآن وسیله تا حشر قدر بی بضاعتی باید شناخت از مقیدان سلسلهٔ
کرم تا ثیریم و مسخر اخلاق آفاق تسخیر به تحقیق پیوست که مصرعه فتراک صید افگن ما
بی شکار نیست * آثار مراحم در تامل اشعار کمالات انوار اشعاری داشت
حاشا که قلم متانت رقم در طریق ثبات لغزشی پیماید یا متهم انحرافی براید مگر بمقتضای
کم مشقی و بی پروائی در این همه مضامین طراوت آئین دو سه نقطه تشنه
وضوح بود که معروض داشتنش بشادابی کلک تسلیم سلک امداد جرأت فرمود
تائید فضل دستگاه معنی ایجادی برتبهٔ کمال رساناد و بیدلان مشتاق را ممنون
سماع درجات معارف گرداناد بشکر الله خان خار خار سجدهٔ آن آستان
بر سراپای تمنا کیش هجوم شوقی نگماشته که کلید قفلهای معذرت آبله پائی
نشود و بهوای گلشن دیدار در تصور کده آرزو جوش نموی نکاشته که گرد تازی
ریشهٔ مژگان پیش پیش سعی نگاه ندود عرق شرم به همعنانی اثر که موعود غبار
نشانیهای راه نیاز ست باندک انتظاری اشاره میفرماید امید که تا غرهٔ ماه صورت
این وعده از آئینه بقا روشن نماید بمیر عبد الصمد سخن رنگینی بهار سخن لایزال باد

ورود التفات نامه باشعار سحر بیانیها ساغر کیفیتی نمی پیماید که شوق دیدار غیر از شهود
جمال چشم بامتیاز کشاید خشکی دماغ حیرت سراغ به چشمک رائحه بادام پرورده بساط
افسردگیها در نوردید و تریهای مزاج منفعل باقبال شمامه فوفل آئینه بهار
اعتدال گردید ؎ نامه ات آئینه دارد که تا وا میشود * دستگاه عالم دیدار
پیدا میشود * معنی نگاها شکست شیشه های اعتبار بساط عبرتی نچیده است که
شوخی نگاه بیرون مژگان صرفه قدمی تواند برد و انقلاب اوضاع امکان
شورشی مجنون نیاورده که غیر از ضبط نفس جمعیتی توان واشمرد اگر بالفت
این وحشیان نپردازیم در عالم تعلق وحشت تنهائی و بیکسی را چه علاج و اگر بر
خیال یکدیگر دامن افشانیم امید دو روزه استقامت بقوت کدام اختلاط و امتزاج
مصرعه عشق ست بهر رنگ که میباید زیست دو رقعه در پیش عزیزیکه
پیش ازین بتحریر آمده بود بنظر در آمد داخل رقعات نمود این
نثر در نظم ست اما نظم بلا قید معنی صاحب من در آرزوی
ملازمت دل نه آن قدر بیتابی طراز ست و دیدهٔ حیرت ساز که بسعی زبان خامه
بیانش توان کرد یا بکوشش تعلیم تقریر انحصار مطالب ها میتوان نمود آخر به همین
وضع انکسار دارد جبین نیاز توقف سجود کرده و دست عجز صرف دعا ساخته
که صبح و شام از درگاه چاره ساز جهانیان متقاضی ست تا دولت حضور وصال
بدل آرد فرح بدیدهٔ جلا رقعه بی تکلف نظم و نثر دارد نصرت
و فتح قرین احوال باد با دولت و عز و اقبال موکب فیض لوای حشمت چون
عنان شرف جاه و جلال جانب اگره معطوف نمود همگنان را قدم استقبال
افسر فرق سعادت گردید تا جهان را اثری نقص و کمال باشد ایزد به کمال
الطاف زمرهٔ اهل حسد را پامال دارد و فرقهٔ خیر اندیشان را امن بخشاد ز آشوب وبال

این یکے در کنف فیض ازل راحت اندوزد و آن درد ملال بمولانا عبد العزیز
عزت طراح معمورهٔ حرم دلها هادم اساس حرص و هوا همواره موصول وصول
دوام دارد سالکا و اصلا دو سه مصرع ساده که الحال دل سودا مآل طرح کرده
و کلک وداد سلک در احاطهٔ دام مسطر در آورده طمع دارد که در درسگاه مطالع
اصلاح آرا همسلک گوهر کمال گردد غزل دل اگر محو مدعا گردد * درد در
کام ما دوا گردد * طعمهٔ درد اگر رسد در کام * هر مگس همسر هما گردد * محو اسرار طرهٔ
او را * رگ گل دام مدعا گردد * گر سگالد وداع سلک هوس * کرهٔ دل گهر ادا
گردد * گسلد گر هوس سلاسل وهم * کوه و صحرا همه هوا گردد * محو گردد سواد
مصرع سرو * ندا هم اگر رسا گردد * ما و احرام آه درد آلود * هم هوا گرد را عصا
گردد * دل آسوده کو مگر وسواس * گره آرد که دام ما گردد * در طلوع کمال
بیدل ما * ماه در هاله سها گردد * بشاکر خان در عرض نقاهت
آزار دست ؎ خیال نارسا طاقت نیاز اندیش انشا شد * سجود خامه
لغزید و سطرے چند پیدا شد * حقیقت شناسا اگر تمنائے دیدار را وسیله نیندیشید
مدتے به مشق شنا باید پرداختن تا بعرق شرم فضولی دست و پای که ندارد دعوے
تلاش بیش تواند برد اگر به صبر اوضاع ناکسے پردازد سعی بی حسے ضروری ست
تا شرر وارے در طبع سنگ به تکلف باید افشرد ؎ تا قید بدین هستی غارت برده
میباید زیست بے حس و افسرده * خجلت کش تهمت ظهوریم عبث * چون
ناخن و مو نه زنده و نے مرده * امروز باین مقدار که مقدور جنبش خامه در سرپنجهٔ
تخیل مشاهده می نماید بلندیهاے ید قدرت علم مباهات بر میدارد و بقدر تاب
دادن نال قلمیکه در بنان طاقت محسوس می بیند غرور رستمی شاخ گاو زمین
از بیخ مے برآرد به تفصیل آشفته حالیکه بیدلان ازین عالم هزار شعبه در نفس مهیا

دارند مصدع صاحبدلان نے تواند گردید دست ناتوان بدعاے جمعیت آنجناب
بلند و زبان بے نوایان به بنای اقبال آن ذات الفت پیوند به ملا باقر
گیلانی ؎ هر دم هوس آلودهٔ صد صحرا گرد * هر لمحه دل آمادهٔ صد عالم
درد * در دهر که گل کرد سراسر وسواس * دارم بحر آسا همه آه و دم سرد *
حصر حدود طول امل در احاطهٔ ادراک عمل محال و حمل دوام عمر در دل آگاه واسطهٔ
گرد ملال هر کس سرور محاوطهٔ عالم موهوم در آورده مآل کار رو در راه عدم کرده
طرح اساس دهر در گرد سواد عدم معمور و اهل عالم همه در اساس هوا و هوس
مسرور مطلع اطوار صلاح و سداد در سوادکدهٔ حرص و حسد معدوم علو کمال
ادراکها حصر مصالح اسم و رسوم محمل آرام دلها صحرا گرد مسلک وسواس راحله
همم گرد آلوده عرصهٔ وهم و حواس علمها محو در اطوار رسوم حاصل مردم عالم معلوم
همه را درس سلوک اطوار گول در درک حصول اسرار هر گاه آدم کامل وداع وسوسهٔ
اوهام کرد محرم اسرار کرم آمد و اگر صور موهومه را در دل راه داد مورد درد و الم
کلک الهام سلک در احوال سعدا و عکس کردار صلحا و وسوسهٔ سطر گواه آورد
و طومار وداع اوهام را وا کرده آگاه کرد که هر کس احکام مدعا همواره در حصول
مراد مرام گمارد آگاه و هر که امداد اهل رسم در اکراه دارد گمراه حاصل الامر اگر
اسم مالک و دو در و حال کرد کامگار طالع مسعود و اگر سر در راه هوا و هوس سود
در هر دو سرا محروم و مردود ؎ وهم ها در کمال مدرکه کم * مسلک ما هوس مآل
عدم * حرص در کار و عمر مرگ احرام * دل آسوده کو کدام آرام * والسلام
بشکر الله خان هنگامیکه فقیر از متهرا بدهلی رسید و نواب
عاقلخان را دید عمریست سواد نامهٔ عطوفت شمامه دیدهٔ انتظار را بسرمهٔ
التفاتی منور نساخته و پیام خیریت انجام گوش محامد نیوش را بزمزمهٔ مرحمتے ننواخته

موانع جز بے نیازیہاے شیوۂ عنایات مباد ؎ باحوال من بیدل کسے دیگر چہ
پردازد * زبس بے حاصلم از خاطر خود ہم فراموشم * فریادرسا بحسب انقلاب
احوال عالم خاصۂ تہلکۂ نواح اسلام آباد کہ درین ایام پاس ناموس صاحب
قدرتان ہمدران سرزمین بے تعذری نیست تا بغرباے بیدست و پا چہ رسد
معاونت فضل ایزدے را شامل حال خیریت مآل اندیشیدہ با پا شکستہ چند کہ
بار گردن زندگی انداخت سلامتی بیرون کشید و بست و ہفتم جمادی الآخر
داخل دار الخلافت گردید باری سعادت زیارت کعبۂ تحقیقے بہ فریاد سرگشتگیہاے
وادی نحوست رسید و بمساعدت زمان فرصت در ہفتہ یک روز موعود تحصیل
سعادت ست و منظور الطاف و مرحمت رسائیہاے سررشتۂ آمال کہ انفاس
موہومہ را با پیچ و تابش پیوند بے اختیاری ست بعقدۂ این بے سواد کشیدہ
کہ ہر چند رزق مقدر در ہمہ حال و ہمہ جا معین و مقرر ست اما آشیان جمعیت پریشانی
مفقود و نامیسر اگر درین سواد موضعے کنار دریا یا لب شہر بسہولیت در اتفاق کشاید
یا تکیہ اختیار نماید ما بقی مدت مہلتی کہ از نظر یقین مختفی ست بے تشویش تغیر مکان
بسر برد اگر احیاناً طالع بیدلے از دور اصلی برنگردد امن ارض اللہ واسعہ زنجیر
پاے ہرزہ جولانی نیست ؎ مدعمرم چون نگہ بیدل بحیرانے گذشت * گوشۂ
چشمے نشد پیدا کہ جا پیدا کنم * از حسرتہای گرامی دیدار چہ عرض نماید کہ پرواز مژگان
بحکم نارسائی ہمان محتاج طپیدن ست و جولان اشک بمقتضاے ناتوانے
ہمچنین منتظر چکیدن بے تکلف در ہوای محفل اشفاق منزل راہی بہ تصور می پیماید
و در یاد آستان اخلاق آشیان جبہہ بخیال مے ساید در ہر حال عاجز نوای
قانون عرض دعاست و شکستہ بال پرواز اظہار ثنا بشکر اللہ خان در
عرض احوال میان لعل محمد کہ از غیرت حکومت دونان خود را کشت

خمیدگیہاے اوضاع تسلیم پیرایۂ دوش و گردن دعوی ست و شکستگیہاے اطوار
نیاز سرمایۂ جیب و دامن تمنی درین ایام کہ افراط حرارت فصل مائل ساز اعتدال
گردیدہ و شوخیہاے سموم بشبنم عرق انفعال رسیدہ طبیعت دیدار مشتاق محمل آراے
بیتابی ست و حیرت آئینۂ آرزو طپش کسوت سیمابی اما از استماع توجہ قدرت اشتمال
کہ مائل خرق و استیصال شیاطین راجپوتیہ است و فرصت انتظاریہا نوید مراجعت
اندکے دامنگیر تامل میگردد امید کہ مژدۂ رفع این غبار شوق سراپا انتظار را بسر منزل
وصول راہ نماید و دیدۂ لقا پرست را بمطلع عالم دیدار ہدایت فرماید معنے پناہا بعرض
رسیدہ باشد کہ چراغ محفل اخلاق میان لعل محمد بحکم دامن افشانیہاے فرصت
انفاس کسوت فانوس خفا پوشیدہ و بہار دیدہ فریب این چمنستان اشفاق
با شکست رنگ اعتبار جوشید ہر چند شخص زندگے تمثال فنا از آئینۂ ظہور ہر کس
بے واسطہ عوارض اسباب جلوہ گر ست اما وقت تامل را در وقوع آثار این
کیفیت غبار سببی در نظر اینجا انچہ معلوم نزاکت آگاہان معنے تحقیق گردید غیر ازین
حقیقت بانکشاف نرسید کہ تبعیت ناقدردان شکنجۂ مرگ صاحبدلان میباشد
و اطاعت ناقصان دلیل فناے کامل صفتان در ہمہ حال زندگی موہوم بقبول
تحکم دونان نمے ارزد ؎ مگو گذشتہ رفیقان ز دل فراموشند * کدام نالہ کہ در
پردہ اش نمیجوشند * چراغ انجمن حیرت نظر بودند * کنون بہ پردۂ دل داغہاے
خاموشند * نرفتہ اند ازین بزم تا سخن باقیست * ز دیدہ رفتہ حریفان ہنوز در گوشند *
بہ شکر اللہ خان ؎ چون ہلالم بے خم تسلیم آن اختر جبین * غوطہ در
خط چین زد بسکہ شد لاغر جبین * یارب این مقدار بیتاب سجود کیستم * میچکد عمریست
چون شمعم ز چشم تر جبین * خداوندا اگر ترحم احوال بیدلان منظور جناب بی نیازیست
ہواے آن آستان فیض نشان از سر ما مگیر و اگر رحمت بہانہ جوست در حق جمعیت

منسوبان آن انجمن دعاے ماهم بپذیر صحبت عشرت جاوید قرین اوقات سعادت
آیات وعز واقبال دوام توام علو مناصب درجات بشاکر خان ب امروز
بیادیم تسلی چه توان کرد ٭ مائیم که روزی دو ازین پیش تو بودیم ٭ حسرت دیدار نقشی نیست
که از صفحهٔ اندیشه توان زدود و آرزوهاے وصال صورتے ندارد که جز تمثال آن در
آئینهٔ تصور توان نمود اگر خاموشم خیال مترنم زمزمه هاے ثناست و اگر گویائیم
ناطقه مشغول مراتب دعا هیچ صورتے بی شهود آثار شفقت تخیل ننمایند و هیچ حالتی
بے حضور انوار عنایت تصور نفرمایند بعاقلخان بتوجه آباد قبلهٔ حقیقی وسیلهٔ
دعاے محرومان دستے ست که از شرم ناکسی بر روے اظهار کشیده اند و خضر امید
گم گشتگان متحیر پائی که از خجالت بیحرکتے بدامان نارسائی پیچیده وسعت آغوشے
در پاے رحمت جرأت آموز قطرهٔ بیدست و پا میگردد که شیخ علاؤ الدین متوکل
بعلت بی انصافی شرکا باوجود مشق انزوا مصدر تعب و تشویش کلی ست اگر حسب الامر
منسوبی از آستان معدلت آشیان باطلاع احوال مومی الیه فاروق حق و باطل
گردد از مراحمے که سایه افگن مفارق غرباست بعید نخواهد بود ظلکم ممدود باد در
تنبیه شاهد ملحد بوزینهٔ حق ناشناس مائده مفت خواری خرس غوله دنگ سلسلهٔ
نسناس آثارے موچینه زهارستان اجتماع عیوب گنده دهان هرزه بیانی میان
شاهد نامرغوب در پناه سرچنگیهاے خیالات فاسده مخذول و منکوب باشند
زبانی شاه مرتضے مکرر ظاهر میشود که آن منحرف جادهٔ آدمیت را تخیل اوضاع ما
گاه گاه بناسور عبرتے میخراشد و عرق انفعال اکثر بر سر روی کله خورده میشاشد
یعنے طور تحریر فلانی در مراسلات شکر الله خان و شاکر خان که بسبب شاگردی
دارند بے تملقی و دناءتی نیست فقرا را این همه انکسار قدر جوهر فقر نشناختن ست
و آبروی اعتبار درویشی بخاک انداختن پاے نسبا تا ملیکه بر چه پهلو افتاده آید و ما را از

از کجا معلم قرار داده اید فرض کردم این بزرگان بحکم اخلاق خود را شاگرد وانمایند
غبار کوری از چشم بیحیائی شما اخذ نکرده ایم که از هر که آثار ربوبیت مشاهده نمائیم در
مقابل بدعوی استادی برآئیم باوجود حرام نوشگی اگر نمکے از تمیز میداشتید و
آداب تحریر ایشان مے دیدید بحقنهٔ انصاف البته بر فرق اعتقاد می ریدید هرگاه
مکاتیب این کرم طینتان با آن همه ایثار و احسان مشعر عبودیت و زمین بوس باشد
فقیر محتاج را در جواب اگر خاک گشتن میسر نیاید در آب گشتن چه مانع ست صاحب نعمتیکه
تابع خود را بمتبوعی و استاد ارشاد فرمائید که در حق ستایش او شایستهٔ تابع چه
مے باید اگر در خدمت حسام الدین بوهره فتیله چراغ کشے نیافته اید اینهمه بی حفاظتے
مراتب ادب چراست و اگر در صحبت هر ناتهه سیوره از مذاق اگهوری لذت نیافته اید
اینها که نشخار میکنید از کجا باین بضاعتے که ما غیر از تعلقهٔ تمهید دعا خدمتے دیگر بجا
نمے آریم عمرهاست از ورطهٔ انفعال برآمدن نداریم آن پشم الدین کارگاه باد بروت
آلت چه غیرت در مشت دارد و از ان تیز باف ماشوره گذاف اینقدر بیباک واچیدن
بامداد کدام انگشت سر بر می آرد برق لعنت نامزد معموره که امثال شما خرسانرا کدخدائے
لعین برآورده است و آتش نفرین وقف بیابانیکه این جنس غولان را بنام آدم
پرورده کاش غلط اندازے دست برد شعورے لنگوٹه قلندری شما بر می درید تا بآن
لقب رسوائی در فکر گریبان چاکے تنگ می افتادید و داد ناموس حق شناسے
می دادید که هر جا عبارت فقرا مصروف معنی احدیت ست منظور جز بے نیازی هاے
حضور مطلق نیست در هر صورت کوچک دلیهای ما باین درجه اقتضا نمود که هر سگ
و گربه را ناصح اطوار ما باید بود مضی ما مضی بعد ازین باستغفار باید کوشید و گرنه میدانند
که بیدل عبد القادر ست والسلام از جانب میان محمد نعیم بمیر شرف الدین
صاحب دماغا کثافت کاتب کوکناری دبستان را مزبلستان و مکتب بمیرز برآورده

از اقتضای طبیعت مکروه ہرگاہ باطلاق خط و کتابت می پردازد الواح و اوراق پاک را
بغایت چرکین مے سازد و شنگرف صمغ آلود مکدرش براز لیست مخلوط خون و بلغم
و سیاہی ناپاک لیفہ فرسودش بخشکی گہ سنگ پیشم از بی طہارتی ظاہر کثیفش آلت
خامہ در صفحات کاغذ کلوخ استنجاے جوید و از تیرگے باطن پلیدش کون دوات
گہ سیاہ برمی آرد و می بوید ہر قلمی را کہ بمرکب گندیدہ تر کشودہ است انگشتے ست
ملوث کہ از مقعد خود برآوردہ مرکب نامیطش ہرگز روے روانی ندیدہ است گویا این
ملعون در دوات می ریدہ است و مجری دارد از حفرہاے گہدان کہنہ سفلے نم دتر
قلم تراشی از سفال پارۂ مزبلہا تیز دم تر یا رب کہ خشکی ہاے مژگان خامہ از سیاہی
چشمش روانی پذیرد و گندیہاے کذلک از سختیہاے جگرش فان برگیرد بان
کزلک اگر نبند بندش جدا نسایند اصلاح بجاست و آن سیاہی اگر بر رویش دوانند
جلاے رقم مدعا جز و دان نامطبوعش چلیپست فشردہ از شنجرف و سیاہی غازہ
و سرمہ اندوز دوات نامورش کونی بجلہ افشردہ خامہ ہا را روش اغلام آموز
فی الحقیقت حمامی ست نہ کاتب کہ اکثر اوقات در موے زہار خطوط تراشیدنے
میگذارد و از لعاب دہن نورہ بر پشم الفاظ مالیدن بہ میداند بی تکلف حلال خور
است پیکیش کثیفش در شغل گہ کشتے فرسودہ و اعضاے مفلوج بخضاب نجاست
آلودہ با این ہمہ کندگی جبائی ست کہ تا بکون مقراضش انگشت رسانند مقراض وار
دہن بفحش کشادہ است و با بر پشت صفحہ اش دست کشند چون صفحہ تر دور افتادہ
از اثر سرایت طبع ستش مقعد لیفہ از دردن رفتن کون دوات پشیمان ست
و از بد مضمی وضع نجس نال خامہ چون خراطین معدہ بیرون در خیز آن خطوط براگندہ
معیبش یک قلم جوش نکس ست و صریر بکلک گوہ غریبش تیز و بس وضع نالش
مشق جبر نست و تقریر پر تلبس درت از ہیچ مفسدے چشم اصلاح داشتن بمین فسادست

قولہ چرکین بفتح اول و ثالث و سکون ثانی و کاف فارسی بمعنی سیاہ و دوات ۱۲

قولہ مرکب بضم اول و فتح ثالث و کاف فارسی بمعنی سیاہ و دوات ۱۲

قولہ قلم تراشی با ہاے فوقانی و شین معجمہ و الف و راء مہملہ و یاء تحتانی و شین معجمہ بمعنی تراشیدن قلم و تراشیدہ ۱۲

قولہ مزبلہا بضم میم و فتح زاء معجمہ و کسر باء موحدہ و لام و الف و ہاء بمعنی زبالہ دان ۱۲

قولہ گہدان بضم گاف و ہاء و دال مہملہ و الف و نون بمعنی زبالہ دان ۱۲

قولہ سفال بضم سین مہملہ و فاء و الف و لام بمعنی کاسۂ شکستہ ۱۲

قولہ فان بضم فاء و تشدید نون بمعنی خمیر ۱۲

قولہ کزلک بضم کاف اول و ثانی و سکون زاء معجمہ و لام و کاف بمعنی مرکب ۱۲

قولہ جلا بضم جیم و لام و الف بمعنی صیقل ۱۲

قولہ غازہ بغین معجمہ و زاء معجمہ و ہاء بمعنی سرخاب ۱۲

قولہ اغلام بضم ہمزہ و غین معجمہ و لام و الف و میم بمعنی پسر بازی ۱۲

قولہ زہار بضم زاء معجمہ و ہاء و الف و راء مہملہ بمعنی عانہ ۱۲

قولہ نورہ بضم نون و سکون واو و فتح راء مہملہ و ہاء بمعنی زرنیخ ۱۲

قولہ مقراض بضم میم و کاف و الف و ضاد معجمہ بمعنی قینچی ۱۲

قولہ ستش بضم سین مہملہ و تاء فوقانی و شین معجمہ بمعنی سرین ۱۲

قولہ نال بضم نون و الف و لام بمعنی نے ۱۲

قولہ خراطین بضم خاء معجمہ و راء مہملہ و الف و طاء مہملہ و یاء تحتانی و نون بمعنی کرم ۱۲

قولہ گوہ بضم گاف و واو و ہاء بمعنی سرگین ۱۲

قولہ تلبس بضم تاء فوقانی و لام و کسر باء موحدہ و سین مہملہ بمعنی پوشیدگی ۱۲

قولہ درت بضم دال مہملہ و راء مہملہ و تاء فوقانی بمعنی مروارید ۱۲

و این جنس مجہول را بہ تعلیم اطفال گماشتن محض سداد با کمال تیزی طبع حیف ست
اورا قلم نمے نماید و باوجود حدت ذہن عجب ست کہ نوک نبیشش را اندکے قط نمیفرماید
چون نام ارباب فضل را بوضع پلید خود ہجوے صریح نمودہ بگہ زدہ است اگر بہ نیزہ
قلم بردارش کشند سزاست و اگر بہ کمند رشتہ مسطر از حلقش آویزند بجا
القصہ ہیچ بیندہ تاب مشاہدۂ این کثافتہا نمی آرد مگر طبع ہمین گناش کہ ہمہ را
بذوق برمیدارد والسلام

بشکر اللہ خان و شاکر خان زمانے کہ باہم بودند

از بس بسازو برگ دوررنگی تراع ماست * یک سجدہ بردو قبلہ ہم از اختراع ماست * للہ الحمد امروز دوربانی خامہ صریر سعنے یکتائی بگوش
میرساند و تحریک دولب یک صفیر دعا بلند میگرداند نشاط آرائے دو چشم بیک نگاہی
آثار موافقت سفت تماشاے عالم جمعیت و عشرت پیرائی دو گوش بمژدہ اقبال
یک آہنگی نغمیت زمزمہ ہاے محفل سعادت فروغ دو شمع برونق افروزے
یک انجمن سامان انوار حضور و شادمانے دو گل بطرب اندوزے یک چمن مایۂ
بہارستان سرور شبستان آفاق پرتو این شمعہا تا شام ابد روشن و حدیقۂ
امکان بہ شگفتگے این گلہا تا صبح حشر نشاط خرمن پشت و روی عینک فاق نقش
انحراف بینا و رنگ و بوے گلشن اتفاق تہمت اختلاف مچیناد مبارکباد

بشکر اللہ خان

ندانم دامن زلفے کہ از کف دادہ ام یارب * صداے دست برہم سودنم پرشنگ سود آید * اگر تمناے سجود مائل نقش پاے نباشد سر از
گریبان برآوردن خرسوداے داغ انفعال چہ دارد و اگر آرزوے نیاز اندیشیں
قبلۂ حضوری نیست چشم از خواب واکردن غیر از ترحم ندامت چہ بار آورد بیدلان را
اگر ندامتی ست جدا نیہاے سعادت خدمت ست و اگر انفعالی ست دوریہاے
دولت صحبت زبان را جز سپاس آن جناب نفس کشیدن خجالت گویائے

ودیده را جز تصور آن جمال آغوش کشودن پاس بنائی پایه بخش مدارج کمال مباد بکجاد
اضافهٔ اقتدار رسانادو هوا خواهان چمن اقبال را ممنون فضل نامتناهی گرداناد بشاکر خان

ع عالم رنگ ست سرتاپای من * در خیالت گرد خود گردیده ام * نفس حیرت
قفس در هوای غبار آن آستان طپیدنی سامان نکرده که هر چند داغ نقش
بندند بافسون الفت دل تواند آرمید و نگاه بیطاقتی افواه بذوق حضور آن انجمن
چندان از خود نگسیخته که اگر همه تار عنکبوتش فرض نمایند برزوایای خانهٔ چشم تواند تنید
زمان وصول مرام از فرصت حرکات انفاس بعید مباد و اوقات حصول تمنا
از مهلت امداد زندگی دوری مبیناد بشکر الله خان زمانی که فقیر

بسبب بارش از راه سهارن پور به دهلی باز گردید

جمعیکه پا بمنزل و فرسنگ میزنند * دریا دامن تو بدل چنگ میزنند * چون من
کسی مباد نم اندود انفعال * کز عکس نامهم آئینه ها رنگ میزنند * گاهی به کعبه
میروم و گه بسوی دیر * دیوانه ام ز رهگذر فرسنگ میزنند * امید گاهها حالتی که از
سنبکر و یهای ابر بهار مشاهده نمود که در دم شمشیر آبدار متصور نبود از مقام لونی
تا شیخ پوره قصد راه جز بسعی شنا میسر نیامد هر چند نفس تردد سوخت غیر از عرقی
خجلت چراغ راهی نیفروخت * مصرع خس بپندارد که این کشاکش با دست *
گرید بر احوال یاس تامل پیش از باران واجب دید و با نفعال هزار تر دامنی سیل عنان
عزم باز گردانیدند زمان وصول سعادت اندکی بتوقف افتاد اما تصور محرومی جمال
بسیار زحمت داد کاری که از سعی بیدلان برمی آید ازین عالم هزار درمی کشاید
هنوز انواع حسرت باقیست و همان مخمور یهای تمنا ساقی ع معدومی مانه
ننگ و نی جاری داشت * صافی ته دردو باغ بیخاری داشت * از قدرت
اعمال خجالت چیدیم * کاری نا کرده مرد بسیاری داشت * بی تکلف اگر شکوه

ع قوله
پایه بخش مدارج
کمال گفتیت از
قوهٔ فعل دعلاست
ع قوله دیباد
دامن تواناتی آنرا
ع نصور قوه در دل
دست بدامن تو
بهم نشینان گمان تصد

هست از بیدلی ست وگرنه درین سفر سیر عالم آبله و کیفیت دشت و دوری بمعاینه نرسد
که میباید عمرها بخیالش سناغ بخیر کشید تفصیل عرض مقامات بعد از حصول دولت
دیدار حضور معروض خواهد داشت اطناب کدورت طبع نیازی انتساب مباد

ع کار ها با غیرت عشق غیور افتاده است * شش جهت دیدار و ما از گریبان چاره
نیست * بکرم الله خان ع بسکه یاس ناتوانی در مزاجم ریشه کرد * برز بان
خامه حرف مدعایم نال بود * حصول آرزو ها از حد بیش و عجز مراتب بیدلیها همه جا
در پیش اگر قدم براه میگذارد سر از زانو نمی تواند برداشت و اگر سر به پیش می افگند
اعتماد بر قدم نمی تواند گماشت ع بهستی از گداز انفعالم نیست تسکینی * چنین هم
کاشکی سیداشت چون مژگان عرق چینی * درین ایام جهدی بخاطر اندیشیده بود
پیش نتوانست برد و هوائی دماغ بال میزد به غبار نارسائی افشرد و یارب که احرام
کعبهٔ مقصود اعاده به تجدید فرماید تا بیدل محروم از ننگ واماندگی برآید بشاکر خان

تاریخ های فقرات در مبارکباد حکومت شاهجهان آباد

اقتدار بهار ملک و مال استقلال اقسام علم و عمل دستگاه علامت جاه و جلال
آراستگی سلیمانی غرو اقبال معراج گلبازی شوکت مدارج جهان رفعت دارائی
مهابت دشمن گدازی کامرانی مناقب دوستان نوازی جاه و دولت خانی
اجلال و عشرت جاودانی حکومت مبارک شاهجهان آباد بخان صاحب کوکب
لوا مبارکباد به میرزا ابو الخیر که مدتی خود را از صحبت وا داشته بودند

ع اگر ز برق طپشهای دل اثر گیرد * زبان چو رشتهٔ شمع بحرف در گیرد * شرح
آشفتگیهای طرهٔ احوال بشانه پردازی سعی قلم که دو زبان لال پیش ندارد
محال و کلفت اظهاری زنگارهای طبع به آئینه داری وضع دوات که از یک
چشم کور نمی نماید افسانهٔ وهم و خیال از هنگامیکه قاصدان نامه و پیغام را قفس

ع قوله
خصوصیتی تعلق بین مجدد و قدیم
بیش ز یک گذشته و دام
خلاصه این بیت اینست که
مدتها با عشق یک گذشته
ز اضداد و تعلم عالم ایجاد
ظاهر است که من در عبارت
از گریبان درین چاه اندوه
سر زدن کنایه از آمدن
ع قوله
آنچه بینی و نبینی همه
سر زدن کنایه از ظاهر شدن
افعال (جمع) فعل بمعنی
فعلا آزرده دارم که پشتانی
من نام چون مژگان پاک
گذشته عرق نبود اشک
چشم پاک کرده
پیشانی نیم عرق انفعال
را پاک کرده ساخت
۱۲

اندیشے حجاب گره بال و پرست فضای سینهٔ احباب از طپشهاے دل دام کبوتر
دوات چشم از خشکیهاے تصور محرومی لیقهٔ نگاه را چون مژگان بیرون در انداخته
و خامه انفاس سیاهی سویدا وقف تحریر نامه ساخته سادگیهاے صفحات به حکم
تغافل سوادے درس الفت چون بیاض دیدهٔ قربانے ورق امید برگردانده و
تنگیهای نامجات از فرامش ادائی سبق اتحاد چون نسخهٔ صبح سطور سینه چاکی
خوانده بیتابیهاے سلسلهٔ آرزوے بعرض سطرے چند مژگان تامل میکشاید
و شکایت کوته نیازی بالتماس شوق ادامے نماید که هر چند چمن استعداد آن بهار
تنزه را در سعے طراوت عارضی بے نیازی ست و از کسب توجه نشو و نما استغنا
طرازی اما بتاملکدهٔ ظهور اسباب گرم آهنگی ساز هر گل موقوف شعلهٔ آواز بلبلے ست
و عبیر گلال کسوتے هر سروی مرهون خاکسارے قمری حیف قدر شناسیها که
آن شمع انجمن وفاق کدورت غریب اوهام را فانوس چراغ یگانگی پسندد و
خلاف عهد انصاف بالتفات پروانهاے بیدل نه پیوندد نفس صبح عشرت چون
نارسائیهای ندامت دستگاه رسائی ندارد و خمیازهٔ فرصت شگفتگی پیش از
نگاهے آغاز و انجام نمے شمارد آفتاب مجاز سوز حقیقت که از افق بے نیاز در کمین
لمعهٔ ظهور ست مبادا وقتے بے حجاب گردد که دیده ها فرش خواب غفلت باشد
و هوشها محو غبار کلفت حیرت آباد تخیل هستی بساطی ست از تنگی آغوش الفتها
فضاے جمعیتی بهم رسانیده و توهم کدهٔ بهار زندگے از ربط لفافها غنچه دلے بمعرض
تامل بر دمانیده مفت فرصتهاست اگر گسیختگیهای رشتهٔ صحبت عقد موافقت بندد
و رنگ وسواسهاے آئینهٔ خواطر بصفای صیقل اتحاد پیوندد ؎ سیر این گلشن
غنیمت دان که فرصت بیش نیست * در طلسم خندهٔ گل بال و پر دارد بهار *
بشاکر خان ؎ شوق دیدارے که از دل بال حسرت میکشد * تا بمژگان

میرسد آغوش حیرت میکشد * عاجز نوازے زمزمهٔ ستایش بچه آهنگ سر آید تا از انفعال
نارسائیها بر آید و حیرت تقریری مقدمهٔ ثنا از چه مقوله زبان کشاید تا زنگار خجلت بزبانها
واز داید ؎ یارب سیراب جاه و شوکت باشی * در باغ جهان بفر و حشمت باشی * ای
گلبن باغ آرزوی بیدل * هر جا باشی بهار قدرت باشی * بشکر الله خان
در شکر اقمشهٔ زمستانی خامهٔ نیاز صریر را از رشحات سحاب فضل نگاشتن
علم افتخار نیستانی بدوش بالیدگی برداشتن اندیشه را در تصور اعطای شال
سیاه بلباس کعبه نازیدن ست و نگاه را بمشاهدهٔ تفویض این سرمه در آغوش
مردمک نگنجیدن جامه وارهای چهیٹ بر سراپای آرزو کیفیت بهار پوشانیده و چیزها
بهزار رنگینی چمنها را گرد سر گردانیده و ڈوریه هاے سفید یک قلم بر بیاض صبح خط
کشیدند و رضائیهاے رنگین یکدست ابرهٔ شفق را پامال استر تسلیم گردانیدند و انچه ها
باوجود دورنگی قماش غیرت از میان برداشته اند و بعبارت سطور مختلف همان
معنے یکتائی نگاشته شکر این جنس مراحم از هر بن موزبانهاے حمد رویانیده
و میرویاند و تعظیم این قماش اکرام از هر عضو سجده هاے اخلاص دمانیده و میدماند
؎ آنکه ما را زین عطیات ترحم کرد یاد * فضل یزدانش طراز خلعت اقبال باد *
به مرزا فضائل در طلب غچک مرتب قانون عواطف آنمجموعهٔ اخلاق
از مخالف نوائیهاے اوضاع زمان در پردهٔ دائرهٔ امن و امان جمعیت آهنگ
شوق دوام باد مخلص نوازا اگر حسن بیساخته غچک بآرایش گیسوی تار سلسله
پیراے نغمات وفاق گردیده باشد بے نوایان محفل آرزو را صد آوازی موصول
مقامات سرور گردانند که نفس متردد چون کمانچه مقید خراش سینه است و نگاه
منتظر چون موے چینی محو کاسهٔ چشم مضراب شوق را متحرک و زمزمهٔ تمنا را متصاعد
انگارند و جمیع مترنمان حضور دمساز دعوات اخلاص شمارند زیاده آهنگ اشتیاقست

والسلام بمرزا محسن از جانب زین العابدین بعد آرایش حمد
مبدعی که طرهٔ حال آفرینش را پیچ و تاب اختلاف استعداد و انتظام جمعیت بخشیده
و آئینهٔ کمال بینش را به پرداز جوهر آگاهی در سلسلهٔ حیرت کشیده اگر بمبالغهٔ نفس الامر
شوق بے اختیار پردازد نارسائیهای اظهار دامنگیر پیمان ست و اگر بآرایش
بی ساختگیهاے آرزوے مضطرب جرأت ورزد ناتمامی داستان بند زبان بسیطے
این محیط طوفانی بجلوه نمے دهد که به تگ و پوے امواج خیال هم آغوش کنارے
توان اندیشید و وسعت این صحرا دامنے نمیکشاید که به سبک سیرے نسایم
اندیشهٔ غبار پیرامنش توان گردید ناچار عرض انکسار بجبین سجده فرسائی خامه
وامیگذارد گوهر نیازی بسلک مسطر عرض میدارد که هر چند عدم حضور صورے
بحکم تقدیر ناگزیر دیدهٔ حیرت مآل ست اندیشهٔ مشتاق را از شهود مراحم معنوی تصور
غیب محال ؎ گر نیست حضور جمعیت دسترسم * یاد ست همان مونس کنج قفسم *
زنار وفا که دل بگردن دارد * پیداست ز پیچ و تاب تار نفسم * مرحمت اسلوب مکتوبیکه
غنچه هاے الفاظش باکشاد عقده های دل توجه هم پیوندی داشت و بجواهر سرمهٔ خطوط
روشن سوادے دیدهٔ انتظار می نگاشت دل محبت منزل را که شعلهٔ اضطراب چون
نفس کمند گردن بود و داغ تمنا خروبدن از گلخن حرمان بگلشن هدایت فرمود همچنان
دیدهٔ حسرت نگاه را که هجوم اشکش بهار شبنمی داشت تصور گداز طاقت فروشی و رشتهٔ
انتظارش کمندے بود چین فرسودهٔ یاس آغوشے از کوچهٔ اضطرار بانجمن تسلے راه نموده
متوقع ست که همبرین دستور تا حصول دولت دیدار بال نامه بران مطالب الطاف
هم پرواز دیدهٔ انتظار انگارند و آواز پای قاصدان هم صدای طپشهاے دل شمارند
در اشتیاق بمولانا عبد العزیز عزت ؎ یاد آن عیشے که عیش رایگانی
داشتم * سجده چون راستان بر آستانی داشتم * عمرهاست آئینهٔ تصور شوق

بحکم بے اختیاری رنگ تحیر بسته است و همچشم حلقهٔ داغ پرور دل مایوس نشسته نه طاقت
تحریک اشک که بامداد هم عنانیش امکان خاک بوسی توان فهمید و نه سامان پرواز
آهے که بقوت پر افشانیش غبار افسردگی بدامن وحشتے توان پیچید هرگاه گردن ارادت
به کمند سعے او میگذارد اقتضاے نارسائی محرومی بار می آرد بال افشانی شبنمے ضعیف
بے جذبهٔ آفتاب همان عرق تلاش در پای خود ریختن ست و پرواز غبار ناتوانے
بے امداد نسیم خاک بر فرق شوخی بے چنین خیال شکوه ها سر دکان صفت مالیخولیا
کشادن ست و قلب بے اعتباری را اوزان اعتبار نهادن ؎ مائیم و جبههٔ و
سجود رضاے دوست * اندیشهٔ فراق و هواے وصال چیست * اما دیوانگی هاے
طبیعت مهر پرست معذور سوداے اقسام آرزوهاست و طفل مزاجیهاے دل
التفات جو مجبور اندیشهٔ انواع تمنا در گوشهٔ عجز و نارسائیها مترصد وسیلهٔ دامنے ست
تا بیدست و پائی این مشت غبار جبینی بران آستان تواند سود و مشتاق وساطت
آن زینه تا حیرت این نسخهٔ آرزو بانجمن دیدار راهے تواند کشود بشکر الله خان
فقرات تاریخ ولادت فرزند خرمی هاے بهار آگهی سرسبزی های عید
شاهنشهے فلک درگاهی مراتب پایندگی رفیع الشانی از انکه زندگی زیب هنگامهٔ
عشرت آرایش محفل دولت مقدم و اقبال توام صاحبزادهٔ آصف جناب نوید طرب
ایجاد جم جاه سعادت رکاب نجان صاحب امجد آل طه مبارک بشکر الله خان
در شکر ارسال ڈالے انبه ؎ نخل کرم تو تا ثمر مے بندد * حیرت
همه سو راه نظر مے بندد * شکر نعماے تو که دل مرکز اوست * تا آید بر زبان شکر
می بندد * وفور اسرار عطیات از هر طریق بهجو می نه پیوسته که زبان شکر اگر سر موے
جاری خود خالی تواند یافت تا آسمان ننالد و جوش آثار الطاف از هر جهت باستقبالے
پیش نیامده که دست دعا اگر مژه وارے راه بلندے تواند شگافت سینه بر عرش نمالد

تعداد حلاوتها وقتے به بیان راست آید که زبان از مکیدن باز ماند و شمار نعمت زمانی
به تقریر رسد که لب از مزیدن عنان گرداند و اینجا معنے شکر هم در عتاب عطا مطالعه
نمودن ست و حقیقت دعا همان بر جمال اشفاق چشم کشودن ؎ ندانم ابنه
پیغامی که دارد * که میجوشد ز نامش بوسه چیدن * حلاوت ها بکام قسمت ماست *
بهر جا نوبرش دارد دمیدن * همه گر در بهاران پور بالد * بدهلی بایدش محمل کشیدن *
عنان گیری ندارد ریشه اینجا * هنوزش با ثمر باید دویدن * چه اعجاز ست کین جوش
حلاوت * در آنجا میوه است اینجا رسیدن * بهر تقدیر از شکر عنایت * زبان با ابنه
مے باید مکیدن * بشکر الله خان تاریخ ولادت فرزند
دلبند لله الحمد امروز چمن فضل حق چهره پرداز یک عالم طرب جوشی ست
و بهار فیض مطلق رنگینے آغاز هزار انجمن عشرت فروشے دیده را از هجوم انوار
برات خط شعاعے بر مژگان آوردن ست و گوشها را از نشاط اخبار صدائے
خنده گل در دماغ پروردن ؎ آنجا که رموز چرخ و اختر خواندند * وز صفحه کون
خط محور خواندند * سال ایجاد این تجلے مطلع * دانایان صبح هفت کشور خواندند *
موحد حقیقے بعدد امواج محیط زبان مبارکبادے این عطیه آراید و به طول محاسبه
ایام طومار تهنیت عمر و دولت کشاید بشاکر خان در تهنیت اضافه
منصب ؎ هزار آئینه چون طاؤس میخواهد تماشایت * بقدر شوخی رنگے
که دارے چشم حیران شو * کرشمه فضل ایزدی از آئینه ما رنگے بجلوه نمے آرد که اندیشه را
غیر از بهار بودن چاره دیگر تواند بود و کیفیتے از ساغر ما عرض نمیدهد که تصور را جز
خمستان حیرت تخیلی توان پیمود امید بیدلان حضرت صمدیت ظهور مشتاق هزار
رنگ مراتب ست و جلوه انتظار چندین نشاء مناصب عروج این درجات بے نهایت
باد بکرم الله خان کرامت عنوان نامه یعنے ساز زمزمه دلنوازی و شفقت

سواد مکتوب یعنے مجموعه اسرار بے نیازی بمطالعه غزل معارف مثل خمستانی بجوش
آورده که زبان شکسته بیان از ساغر تقریرش خط بر کیفیات لغزش مستان کشید
و نگاه حیرت عنوان بتماشاے تحریرش سر رشته مستے تا سر مژگان رسانید پیمانهاے
دور کرم بے اشتها و نشاء التفاتهای رسا هزار بالا بشکر الله خان ؎ فیض یزدان
همه دم شامل حال ست اینجا * غیر فتح و ظفر از عدل محال ست اینجا * آثار تسلط
و غلبه کمال پرتوی ست از آن ذات فیض آیات که در هیچ وقتی خطره تغافل احوال
شکستگان پیرامن خیال ترحم نگذشته و نمیگذرد و بهیچ حالتے اندیشه آزار
عجز طینتان خار دامن توجه نگشته و نمی گردد ثمر این ابیات پیش رس جمیع توجهات
شمارند و نتائج این خطرات پیش آهنگ ساز یقین انگارند مصرعه زبان ما و دعاے
تو توام ازلی ست * ساغر بزم فتح و نصرت مدام سرشار و گلبن حدیقه عیش و عشرت
همیشه بهار بحسین قلیخان بهادر شکر فضل ایزد بجا مے آرد که اجزاے
محقر بیدلان بیمن نشاء قبول فیض اندوز حصول کلیت گردید و اوراق بے سباق
آشفتگان در پرتو نگاه معنی پناه سر رشته بوصول شیرازه دوام رسانید مضراب قانون
این مراحم حرکات ازلی داشت که امروز گوش منتظران را بزمره آگاهی نواخت
و آثار مراتب این اکرام بالقوه طبیعت اسرار بود که بالفعل طرح اشفاق ربوبیت
انداخت و رود افکار خورشید انوار پیوسته مشتهر آیات جهان گیرے و طلوع
معنے قدرت همواره بے نقاب جلوه آفاق تسخیرے بکرم الله خان بنده نوازا
اوقات اخلاص مندان جز تکرار مضامین دعا چه خواهد بود و تبدل احوال خیر طلبان
غیر از تجدید سبق حمد و ثنا چه واتواند نمود نفسے در سینه بال نمے افشاند که جنون طپش
آماده فغان نگرداند و نگهے در دیده پر نمیزند که ذوق انتظار بر در خانه اش نمی نشاند
اگر لب محمدت آهنگ به تهیه اداے سخن قرعه تحریک می اندازد گوش مشتاق از جا آمده

آواز پاست واگر نفس اطناب منفعل بآئین آداب خموشی پرداز د تصویر بتاب آئینه نمای
حضور تقاضای تحریر صورت این حال فرصت کمین خانهٔ تامل مباد و حصول مراد این
آرزو انتظار سانح غیب و از سبینا و باین همه استعداد شوق سعی چارگی را عشق بست
که ناچار خفت جدائی باید دید و با وجود یک دلیها نجلت بوی پیراهن باید کشید
رباعی دی خفت که ناقه در کجا خفت بگل * کردم چه فغان از چه بیاد منزل *
واویلا که زخود چرا زم سعی باطل * کافتاد چه بازار که زر بر که بدل **بقابل خان**
مثنوی رباعی دی صید سن از یاس در نالهٔ کشود * صیاد بهناز جام لطفے
پیمود * گرداند یگرد سر و آزادم کرد * بردام همان حلقه دیگر افزود * مهربان فقرائے
بیدل و ورود حسب الامر جلیل القدر خاک درمانده را بعروج اقبال فلکی نواخت
و از آبله زیر قدم فرسوده بساط عزت ثریائی پرداخت ملخصے از ماجرای حیرت ایما
معروض داشتن ست و منتخبے از دیوان غرت عنوان و انگاشتن هفت سال
قبل ازین میر عتیق الله گو که پیغام ربانے رسانید که شاه دین پناه بمقتضائے
فضل ربوبیت یادی از حال فراموشے تال فرموده اند اگر بوسیلهٔ نیاز نتیجهٔ افکارے
ذخیرهٔ سعادت توان اندوخت مسامحت زمان فرصت از مغتنمات کلے ست
هرچند بلاحظهٔ ناکسی و بیمقداری خود برین و انمود آن همه ثبات یقینی نه نمود بحکم تکرار
تاکید و احتمال امداد طالع نسخهٔ نثرے تحفهٔ تسلیم نمود سال دیگر معاودت میر موی الیه
بمژده این عنایات سر بلندی بخشید که نیاز قطره در بارگاه محیط رحمت بقبول منصب
گوهر رسید و رشحهٔ پاسخے سامعه نواز حلقه بگوشان گردید که بایستی بالتماس عرض احوال
درین حضرت بار اقبال میبست و چهرهٔ امید بعرق انفعال کاهل قلمی می شست
برفع حجالت افسردگے ناچار نقش بجینے بسجود تحریر آراست و فضولے بطبیعت را
مقدم وضع نامرادی اندیشیده خیلے بشکر دعا در خواست عدم تمثال رد و قبول

مدتے خار خار آئینهٔ انتظار بود در ینولا ابر ام حسرت تجدید عرائض پرداخت و قرعهٔ بجود
بنام جبههٔ نیاز اعتبار انداخت اگر بر اخلاق ذره پروری و رافت ذاتے با شاهان اعتقاد
راسخ نمے بود پرافشانی مشتے غبار در آن جناب سعلے چه امکان داشت و گستاخی
سیاهٔ نامه سیاه در طبقهٔ انوار قدس چه طاقت مے انگاشت ه هرگاه من ناکس
بعشق و هوس * ننگ پرستیده باشم و پای مگس * زین گستاخے که نامت رم بزبان *
یارب تو بخشا که نبخشاید کس * در ردت اختیار فقر خاکسارے این غبار موهوم باشکستگے
در نساخته که هرگاه بر بستے اقتدار خود نظر انداز د نے اختیار بهای وضع زمانه را نخیمت
اعتبار نشمارد و ناتوانی این سایهٔ معدوم طرح عجزے نینداخته که چون بتصور پایهٔ
خود پرواز د بمقداریهای عالم انفاق را دستگاه مقدار نه پندارد ه زین بیابان
که وحشت انجام ست * هر کجا واکشیدے آرام ست * اهل آئینه ایست کلفت خیز *
آبروئے صفائے حال مرزید * نقد کیفیت فراغ کجاست * تاک تا نمیشود داغ کجاست *
بهمه حال متوقع این توجه است که هرگاه تقریبے بظهور پیوندد در استقصائے جرائم
زمین گیرے همین قدر معروض دارند و دعا گو رام هون احسانها شمارند ه
دریا چه کشاید از نهنگ و حوتش * گر پرورش آرد و رساند قوتش * خاصیت خورشید
همان تربیت ست * نے نمل بکار آید و نے یاقوتش * یارب که زبان حق بیان فقرا
بار شاد تذکرهٔ حمد و ثنائے آن حضرت متحرک حرف و صوت دنیوے مباد و جمعیت
حواس و قوائے بیدلان به یمن دعائے دولت ابدت تفرقهٔ امور دیگر مبیناد

بشکر الله خان در تشویش حال خود و رسیدن شاکر خان

انیس الیشان ه آنکس که دل و دیده اقامت گهٔ اوست * نامش چه
ضرور ست بهر خامه نویسم * بر خود چه قدر و اطپسم از نسبت دوری * تا بخجلتی الشا
کنم و نامه نویسم * اتفاق عالم اسباب مرات تصرفی مقابل طبائع نگذاشته که اندیشهٔ

یکتائی جز عرض تمثال چارهٔ دیگر داشته باشد و اقتضاے جهان تلوین گرد افسونی
بر نظرها نگماشته که تصور بیرنگی براے خود رنگی نتراشد تماشاے این کارگاه دیده تا دل
نقشبند آثار قدرتے ست از حیرت بافان قماش آئینه باید بودن و حضور این هنگامه
زمزمه پرداز قانون نیرنگی ست شش جهت صداے بال طاؤس باید شنودن هر چند
در آتش تسلیم نشسته ایم سر سوختها مفت فرصت و گر همه در بوتهٔ کاهشیم تامل گدازها
غنیمت مهلت ؎ در مزرع اتفاق این لیل و نهار * بر حاصل این و آن توجه
نگمار * تدبیر جز آبیارے آئینه نیست * حیرت بیکار و جلوه ها بر میدار * عزم بیدست و پا
مصمم آرزوے قدمبوس بود یکه تازیهاے خان صاحب گوی این سعادت پیش برد
نوبت شرف بیدلان هم تقرب زمان اقبال فائز باد جواب مکتوب کرم الله خان
که در تعزیت نوشته بودند نامه بیدل نوازے بر یاس مزاجان
جرات بے اختیاری مرهمیها نمود و بر سوخته خرمنان مزرع بیچارگی سحابی فرمود
تا خیال هستی گردن تاملے می افرازد هدف ناوک بیداد بودن ست و تا سعی نفس
جنبش بالے گمان می برد بسمل عرصهٔ نیاسودن ؎ با هر که امید گوی همراهی
باخت * بگسیخت عنان و دل ز الفت پرداخت * تا گردے ازین برق سواران
باقیست * ما را ز قضا خاک بسر باید تاخت * در آتش نشسته را تا کجا از داغ دامن
باید چید و در آب افتاده را تا کے از تری نفس باید دزدید مجبوریم هر چه پیش آید
معذوریم هر چه رو نماید ؎ ای وهم پرست غربت و فکر وطن * نی آمدنی ست
در میان نے رفتن * چون مغز کز استخوان برون راهش نیست * یک چیز شمر
خانه و تابوت و کفن * ازین عالم که همین عالم ست چه وانگارد و ازین ساز که این
سازست چه معروض دارد بشکر الله خان در عرض تعزیت و رویداد
خود ؎ گر همه در سنگ بود آتش جدائی دید و سوخت * وقت آنکس خوش که از مرکز

جدا گردید و سوخت * حلقهٔ صحبت دماغ شعلهٔ جواله داشت * تا بخود پیچید مائل رنگ گردانید و
سوخت * دی من و دلدار ربط آب و گوهر داشتم * این زمان باید ز قاصد نام او پرسید و
سوخت * توجه خیالات امکانی ناگزیر طبیعت ست از حصول عبرت چاره نیست آبله پائی
در خاک نرم هم بے زحمت خار قدم نمی گذارد و ضعف طاقت از غبار نفس نیز جز بار دل
بر نمیدارد ؎ داغم که چرا شهرهٔ بیداد رقم * افزود غبار رفتگان بر در قم * از خجلت
ساز بیدلیها چو حباب * بر دوشم کم نبود بار عرقم * با من جمعیت دل تصور آن آستانست
ایزد بیچون نصیب سجدهٔ کرامت فرماید و باین وسیلهٔ غبار اوهام از جبههٔ تخیل پاک
نماید بالفعل شدت سرمای این فصل بحکم ناتوانی طبیعت سد راه تامل ست و نارسائی
مقدور طاقت دلیل بیجرأتیهاے ساز توکل ؎ شکست آرزو زین بیش نتوان
در گره بستن * گرانجانے ز هر سو بر دل ما زد دل ما را * بشکر الله خان ؎
گر باین سازست دور از وصل جانان زیستن * زنده ام من هم بآن رنگی که نتوان
زیستن * انفعالم میکشد از سخت جانیها مپرس * کاش باشد بے رخت چون مرگم
آسان زیستن * منعم فضل را در توقف زمان بعضے اعطا صرفه چه جنس کرم تصور
باید نمود که تا سفیدیهای چشم انتظار نمکدان بعرض نیاز محصول گرسنگان و نعمت
دیدار را مرهون تغافل شمارد یا گداز دلها تا ساغر رنگ بر نگرداند متعطشان بیدل را
از رشحهٔ زلال وصال محرومی چشاند مگر قدردانے نعما که نعمتے دیگرست درینصورت
اضافه نماید و غنیمت فهمی حصول مراد که ماوراے غنایم اتفاق ست عطا فرماید
انشاء الله العزیز اگر زندگے منظور وفاست انجام رمضان عید ماست
بشاکر خان اداے سجود در هیچ صورتی بحضور قبلهٔ تحقیق راست نمی آید
و عرض نیاز در هیچ حالتی بے شهود انجمن وصول نقاب لب بستن نمیکشاید خطوط
عرائض یک قلم غرق مداوست و سطور مکاتیب یکدست انفعال مواد رنگ زدای

آئینهٔ امید سعادت نصیب دولت مشاهده گرداند و نگاه وارے از شکنجهٔ خیالات وارهاند بکرم الله خان ؎ طبعے که وفاے تو کند تاثیرش * مردن از زندگے نسازد سیرش * بر دایه اگر فسون مهرت خوانند * در سر که گر اوفتد نبرد سیرش * وعده بایفاے کرم طینتان اگر تفاوتے داشته باشد عقیل آب و گوهر خواهد بود یا فرق نور و نظر ارسال تنکهاے شکر از حلاوت طرز التفات مخبر ست و آرایش شیشه هاے گلاب بر روائح طور اشفاق مشعر کیفیت پیالهٔ زجاجی ساغرے بگردش آورده که شیشه خانه ها صرف تعمیر و صورت رکابی بساطے در نظر چیده که صفای هزار آئینه وقف تخمیر در هر صورت مدعا یاد مخلصان ست که تهمت آلود فراموشے مباد و غبار کلفت تغافل مچیناد بشکر الله خان در تعزیت مطلوبه ؎ این انجمن چو شمع مپندار جای ماست * هر اشک در چکیدنش آواز پاے ماست * در آتش افگنیم و بنالیم چون سپند * خود داری که عقدهٔ بال صداے ماست * بیدلنواز من ازین سموم جانکاه که آتش بر دلهاے خیرخواه ریخته چه تحریر نماید اگر همه تن دندان ندامت شود از عهدهٔ یک لب گزیدن خجل ست و هر چند سراپا کف افسوس بر آید در عرض یک سودن دست منفعل دل عبرت منزل آن قدر بسوخت که دود کبابے بیرون تواند داد و جگر گداز اثر آن همه آب نگردیده که بخیال خشکے مژگان توان افتاد ؎ عبرت نظران که زشت و زیبا دیدند * نقصان و کمال لفظ و معنے دیدند * ملعون خواندند ازین سبب دنیا را * کین جا صاحبدلان المها دیدند * فضل کریم تفرقهٔ تمثال هاے مجاز غبار آئینهٔ گرامے اوقات نگرداناد و شهود جمال حقیقت باستقامت دوام جمعیت رساناد * بشاکر خان هنگام سفر ایشان بجانب دکن ؎ جز سوختن بیادت مشق دگر ندارم * در پرتو چراغے پروانه می نگارم * بیکس شهید عشقم خاک مرا بسوزید *

خاکستری زند کاش گل بر سر مزارم * امروز چغد ویرانه را بحال تنهائی این بے نوا خندهٔ بلبل ست و چراغ مرده را بر ساز تیره روزی این بید ست و پا عبرت تامل نامرادیهاے بیساخته را تا کجا به تکلف صبری باید ساخت که متکاے اشغال بیکارے توان اندیشید و از حیرت ناپرداخته تا چند تمثال تصنع باید پرداخت تا سایه دستے بر دل توان کشید ؎ باده ندارم که بساغر کنم * گریه کنم تا مژهٔ تر کنم * حیرت دیدار نیاید بشرح * تا بکجا آئینه دفتر کنم * عید حال بے جمال عشرت مآل آن قدر فراموش نبود که بعرض مبارکباد خود را از یاد آوران مراتب نیاز تواند شمرد و خربزه امثال بے حلاوت نعماے وصال آنهمه تلخی نداشت که بتصور آن دندان هوسے باید افشرد اگر عید ست یاد دیدار طرب صفات ست و اگر حلاوتی تمناے حضور فردوس آیات ازین بیش دیده بی نور مباد بشاکر خان اشغال خموشے بیدلان ذخیرهٔ مراتب دعا انباشتن ست و اعمال تقریر و بیان علم درجات ثنا افراشتن به سعے نفس درازے را بزمزمهٔ قانون اخلاص اظهار کمال آئینی ست نه وضع تامل را بآئینه داری اشکال غفلت احتمال شک یقینی آثار محبت کیفیتے نقش نه بسته که بید ست اندازی غبار فنا رنگ تغیر گیرد و اطوار وفا نقشے نه نشانده که بے قطع سلسلهٔ نفس صورت شکست پذیرد ؎ در عالم حق شهرت باطل چه فروشم * جنسم همه لیلی ست بمحمل چه فروشم * قانون ادب غلغل تقریر ندارد * دف نیستم افسون جلاجل چه فروشم * قبل ازین دوران سرے که بمقتضاے خشک مغزیهاے طبیعت ساغر بیدماغی مے پیمود بگردش پیمانه یاد نشاء ایجاد زنگ توهم از آئینه تخیل زدود الحمد لله والمنة که غوغاے مخالفت منافقان نیز آخر کار بخفقان و خراش گلو رسید و غرور مستیهاے کذب و بهتان بتقریر انفعال انجامید هنگامهٔ کمال این خرسان زوال مبیناد و رقص افراط این بوزینه ها جز

بمرکز تفریط منشیاد بشکر اللہ خان در تمہید برسات کہ موعود دولت دیدار بود از آتش انجمن ظہور در طبیعت ہوا و دیعتے ست از لے و پرداز بساط سرور در مزاج سحاب ذخیرۂ لم یزلے امر فرد کہ فضاے دشت دور ناگزیر آئینہ از غبار زدودن ست و چشم گل تماشگران سبزۂ بی اختیار آغوش شوق کشودن آثار دعوت بہارستان دیدار ست و علامات قرب حقیقت کنار بعد چندین انتظار خوان اکرام می گسترند تا زلہ کشان مائدۂ فضل را محروم قسمت نگذارند و پس ازدیری باین صفت صلاے رحمت عام میکنند تا مایوسان زاویۂ نے بضاعتی نیز نصیبہ بردارند ہزار سبزہ برخواب عدم پامیزنند تا یک مژہ بیدارم گردانند و ہزار گل دیدہ بحیرت باز میکنند تا یک نگاہ فرزہ حضورم رسانند یعنی بدلان درین صورت بر تجلے گاہی چشم میکشایند و باین کیفیت از در فردوس یقین درمی آیند ؎ نہ باغ دانم و نے خلد این قدر دانم * کہ گرد راہ خیال تو رنگہا دارد * زود رسیہاے تمنا انتظار مہلت کمین توقف مباد بشکر اللہ خان در توقف عزم سفر کہ در دیدہ مانع بود ز نگار شبہات بہ تازگی امتحان مرتفع گردید کہ قرب دولت قدبوسے اگر پردہ ہاے چشم منتظران راحنائی وانماید قصیے ندارد و مقارنت آفتاب دیدار اگر صبح امید بیدلان را شفقے برآرد حیرتے نمی نگارد للہ الحمد آئینۂ یوسف نماے ما را تجدید صیقلے درکار بود و نسخۂ حضور نویس ما درین صورت غبار صفحہ و توہم زدود ؎ این جنون نے اشک گرم و آہ سرد آوردہ بود * انتظارت دیدۂ ما را بدرد آوردہ بود وسطماہ انشاء اللہ عزم تمنا مائل مقصود احرامی ست و سر آرزو و پا در رکاب سجدہ خرامی بشکر اللہ خان در شکر صحت ایشان خداوندا نہال گلشن امید ما را بشیر در حدیقۂ فضل تو دارد آبیاری رشحۂ عنایتی و چراغ محفل آرزوے ما منتظر

قولہ تفریط یعنی "

قولہ دیدہ بیجرت باز میکند تا یک نگاہ فرزہ حضورم رسانند یعنی بدلان درین صورت بر تجلے گاہی چشم میکشایند و باین کیفیت از در فردوس یقین درمی آیند

قولہ در توقف عزم سفر کہ در دیدہ مانع بود ز نگار شبہات بہ تازگی امتحان مرتفع گردید کہ قرب دولت قدبوسے اگر پردہ ہاے چشم منتظران راحنائی وانماید قصیے ندارد و مقارنت آفتاب دیدار اگر صبح امید بیدلان را شفقے برآرد حیرتے نمی نگارد للہ الحمد آئینۂ یوسف نماے ما را تجدید صیقلے درکار بود و نسخۂ حضور نویس ما درین صورت غبار صفحہ و توہم زدود

قولہ وسطماہ انشاء اللہ عزم تمنا مائل مقصود احرامی ست و سر آرزو و پا در رکاب سجدہ خرامی

انوار کرم تست فانوسے و دست حمایتی عمرہاست غنچۂ تقفای ز انوسے حیرتیم چشم ما جز بر بہار حصول مدعا نکشائی مدتہاست چنگ خمیدۂ انتظار یم غیر از زمزمۂ سرور بر گوش مانسرائی حقیقت آگاہا اختلاف ہوا ہاے فصول بخیال عافیت مال بساط توسے چیدہ بود للہ الحمد چون غبار نفس از دامن آئینہ اش بزدایند و اقتضاے تغیر زمان شامے بر صفحۂ تخیل نقش مے بست چون کلفت تیرگی بدور باش ہجوم نورش بیرون راندند ؎ ہر چند بہمان پر شود از گرد فتور * بر دامن پاکت نرسد چین قصور * خوش باش کہ سایۂ سیاہی تمثال * ہرگز نبرد راہ در آئینۂ نور * صاف نکمدۂ اوقات مژہ دردآمیز اندیشۂ کدورت مباد مبارکباد تاریخ تولد پسر بشاکر خان ؎ این گل کہ زرنگش چمن صنع شگفت * افسردگے از طبیعت امکان رفت * تاریخ بہار اوست روش تحقیق * جمعہ نہم جمیدی الآخر گفت * مبارکباد طلوع این نشاء کہ سرجوش خمخانۂ اسرار الہے ست و مقدمۂ حضور فضل نامتناہی ساغر دوام عشرت نیاز محفل طرب منزل مے نماید و ابواب کیفیات سرور بر روی سرخوشے پیمایان بساط شوق میکشاید یارب کہ خط پیمانۂ تردماغان این میکدہ بے غبار تو ہم خمار بہ نگارش رسانند و مینای آستان انجمن تسلسل آہنگ قلقل جاوید گردانند بکرم اللہ خان ؎ خواب در چشم و نفس بر دل محزون بار ست * از کہ دورم من بیدل کہ چنین دشوار ست * نجالت سرنگونیہاے تردد خامۂ طبیعت افسردہ را آن قدر آب نکرد کہ باستعداد روانی عرق شرم نارسائی از چہرۂ تمنا توان شست و انفعال سیاہ کاریہاے خامہ آنقدر بسرایت حال واماندگے تمال نپرداخت کہ بکبوت سایہ وسیلۂ طواف آن آستان باید جست بہمہ حال منیر کارگاہ تسلیم و رضا ست بشاکر خان ہنگام سفر دکن واقعات بیماری دہلی و رحلت پسر شکر اللہ خان

قولہ تفریط یعنی "

قولہ انوار کرم تست فانوسے و دست حمایتی عمرہاست غنچۂ تقفای ز انوسے حیرتیم چشم ما جز بر بہار حصول مدعا نکشائی مدتہاست چنگ خمیدۂ انتظار یم غیر از زمزمۂ سرور بر گوش مانسرائی حقیقت آگاہا اختلاف ہوا ہاے فصول بخیال عافیت مال بساط توسے چیدہ بود للہ الحمد چون غبار نفس از دامن آئینہ اش بزدایند و اقتضاے تغیر زمان شامے بر صفحۂ تخیل نقش مے بست چون کلفت تیرگی بدور باش ہجوم نورش بیرون راندند

قولہ خوش باش کہ سایۂ سیاہی تمثال * ہرگز نبرد راہ در آئینۂ نور * صاف

قولہ مبارکباد طلوع این نشاء کہ سرجوش خمخانۂ اسرار الہے ست و مقدمۂ حضور فضل نامتناہی ساغر دوام عشرت نیاز محفل طرب منزل مے نماید

ے یارب بنوای وحشتم چنگ که زد * مضراب جنون طپش آهنگ که زد * امشب
هر اشک لخت دل در بغل ست * هر آئینه خانهٔ من این سنگ که زد * بیدل نواز غربت
اختیار من تکلفات ساز بیان در عرائض بیخودان انفعال ست و آرایش حرف
وصورت بر طبع ماتم زدگان وبال دورے آن خورشید کشور مشتاقان
برین سرزمین چه روز سیاه که نیاورد و غیبت آن شمع بساط حضور برین انجمن چه
شبخون که نکرد هجوم آبله بر اطفال قیامت ریخت و داغ ندامت بر پیر و جوان
آتش بیخت هر گاه بنسبت آنجناب رنج سفر و جدائی مخلصان با این اخبار
موحش در تصور مے آید شکست هزار نشتر گره آبله دل میکشاید و باوجود دورے
ایشان تا صورت احوال خانصاحب درین مقدمات بتامل مے آرد سینه بر
هزار اخگر پهلو میگذارد ے عالمے را زین سفر داغ ندامت کرده * رفته از چشم و
بر دلها قیامت کرده * تدبیر بسمل غیر تسلیم چیست اگر طپیدنی باشد از حرکات
بے اختیاری ست بر مرآت شهود آیات تمثال صبر و شکیبائی معروض داشتن
فضولی ست اما از رسوم عالم بشری چاره نیست اجزائے موج این دریا بشیرازهٔ
وضع تفرقه بسته است و نقش طومار انفاس همان بر صفحهٔ عرض طپش نشسته
مصرعه بندگے عاجزی ست دیگر هیچ * رحمت ایزدی بحکم آن مع العسر یسرا
اجر این صبرها جمعیتے که رفع غبار تشویش قلبے ست عطا فرماید و بوسیلهٔ آن
کرامت در شکر و سپاس مخلصان بیدل افزاید ے بیدل شوقے به صید
اوهام خوش ست * عنقا بخیال دانه و دام خوش ست * تهمت کش هستیم اما
چه علاج * عمریست عدم بذوق این نام خوش ست * بشاکر خان در
جدائے سفر دکن سفیدیهای چشم انتظار صبح اقبال تمناست و دست
دعاے مژگان بلند موج طپیدن های دل مشتاق لبیک کعبهٔ آرزوست ملتمس سعے

نفسها اجابت کمند ے خداوندا بآن نور نظر در دیده جا بنما * بقدر انتظار ما جمال مدعا بنما *
نه رنگی از طرب داریم و نے از خرمی بوئی * چمن گم کرده ایم آئینه ما را بما بنما * شفیع جرم
مهجوران بجز حیرت چه میباشد * بحق دیده بیدل که ما را آن لقا بنما * بے حضور انجمن دیدار
دیده بر هر چه میکشاید نگاه چون دود چراغ کشته برق بنیاد دماغ ست و
بے ادائی مراتب تمنا از هر چه دم زند نفس چون زنگار آئینه شکسته خراش پیشانی
داغ از خجلت بیانے تکلفات چه نگارد که سرنگونے به صریر خامه نه پیوندد و از
انفعال تحریرے رسمیات چه رقم زند که ترے بر سطرهاے مکتوب نخندد ے یار
رفت و من چو نقش پا بخاک افتاده ام * سایه میگردید کاش این نارسا افتادگی *
بتدارک خجلتهاے زمین گیرے ملتجی جناب فضل ست که تا نفس سر رشتهٔ شمار
بمهر لب بستن نرسانده است از سعادت همکلامی مایوس عشرت نه نشیند و تا نگاه
در انتظار بلغزش مژگان فراهم نیاورده از اقبال دیدار پرستے داغ ادبار نه بیند
یارب نیاز بیدلان مقبول آن درگاه باد بشکر الله خان در دیر رسے
ودیعت اجناسے که اصناف کلیم و کنبلهاے سیاه است
ے زان جام طرب کز و خمارت نرسد * آگه نشوی تا بکنارت نرسد * هر چیز که از جهان
فضیلت بخشند * یارب که بمژدهٔ انتظارت نرسد * توقف وصول عطاے موعود
بے آرایش هنگامهٔ شفقتے نبود و ودیعت کم بضاعتان عالم توقع با فوائد
پیشے عاید گردید و سرمایهٔ بیدلان زاویهٔ انتظار بتضاعف نفع کلے رسید
امروز طبیعت متردد حجاب شبهات مرتفع یافت که مانع روانیهاے این اقمشه
ملاحظهٔ شدت سرما بوده است تا خود را بکنبلها گرم نکردید سر از گریبان تامل
بر نیاوردید و تا قدم سعے بکلیم نه پیچیدید معنی آداب گرم رو بهانه فهمیدید بسر نگینے هاے
دیدهٔ انتظار سوادی خوشتر ازین روشن نمیتوان کرد و بخواباندن مژگانهاے

بیدار لحافی باین پهنائی برنمے توان آورد در پرده حضور این شبستان گرمیهاے
آفتاب عطوفت مشاهده نمودم صبح عالم اقبال غبار شام مبیناد و از سایهٔ
ورود این سحاب ترشحات فیض مکرمت چشم کشودیم ابر مزرع احسان تهمت
بے نمی مچیناد بکرم الله خان تکلف وضع عبارات مخل معنے تحقیق مباد
و تصنع طرز تحریر تضیع اوقات حضور مبیناد بیک دو بیت حالی دلیکه خبر از خودش
برے متصور نیست خالی مے نماید و بیک دو مضمون رسمے طومار رسمے که غیر از
پیچیدگے هیچ ندارد وا میکشاید ؎ غبار باشم بهر طپیدن هزار بیداد می نگارم *
بسرمه فرسود خامه اما هنوز فریاد می نگارم * دماغ نظمے ندارم اکنون که ریزم از نوک
خامه بیرون * ز نبض دل جسته مصرع خون به نیش فصاد مے نگارم * تغافلت
کرد پایمالم چسان نگریم چرا ننالم * فرامشیهاے رنگ عالم فرامشت باد می نگارم *
بحسین قلیخان بهادر در شکر احسان ایشان سبحان الله
حضرت حق را خاصانند ممتاز بایفاے رعایت بے زبانان عرض احتیاج
و مامور بامداد بیدست و پایان تحیر مزاج جرأت شکر عطیات هم از جناب کبریا
مسالت نمودن ست تا بینوائی بتقدیم عجز بیانے تواند پرداخت و باظهار
سپاس کرامت همان از حضرت او ملتمس گردیدن تا بیدلی طرح ثناے
تواند انداخت واهب النطقے که زبان ما را بتوفیق شکر انعام کشود دیدهٔ مشتاق را
نیز به پرتو دیدار منعم کشاید و دلیل قدرتیکه معنے سپاس ما را روشن نمود یارب که
بمطالعهٔ بیاض مطلع حضور هم هدایت نماید چمن آراے فضل ثمرهٔ اکرام بی شائبه
از حدیقهٔ جهان بے نهایت رساناد و اجر احسان بیریا از گنج خانهٔ عالم بیحساب
عائد گرداناد ؎ تا مزرع سبز آسمان خواهد بود * تا خرمے باغ جهان
خواهد بود * هر تخم که ریشه برون خواهد داد * شکر کرم ترا زبان خواهد بود *

بشاکر خان هنگامیکه از دکن از پادشاه براے فقیر ملک گرفتند
اگرچه فقیر قبول نکرد اما شکر احسان بجا آورد رباعی
بیدل مدد جمیع کارت ز خداست * از سعی کسے دگر نمی آید راست * در صورت
نهر و چشمه و جوے و سحاب * اے مزرعهٔ تشنه آبیارت دریاست * ایزد تعالی
و تقدس حقیقت ربوبیتے در طینت کرم اشتمال صاحب ما ودیعت گذاشته
تا بیدل بیدست و پا تشویش حصول هیچ ما یحتاجی نه بیند و جز شکر منعم حقیقی
و دعاے دولت ایشان بساط شغلے دیگر نه چیند با آنکه لابد جمیع اسباب از
عطاے عمیم مهیاست ظهور این جنس فضلها نیز که متصور خیال عجز مآل نیست صورت
وقوع می آراید و دعاگوے خود را مورد اقسام شفقت میفرماید غیر از سپاسی
که در اداے حق آن عاری ست هر چه خدمت افزاید و جز بهواے استدعاے
علو مناصب و عروج مراتب صوری و معنوے چه کف کشاید ؎ یارب کرمی که
عشرت آغاز کنم * بر فضل تو بیش از همه کس ناز کنم * یعنی چشمیکه بسته ام از خود هم *
بر روے کسے که آن توئی باز کنم * الحاصل احسان احسان تست باقی همه حرف *
در تحسین مکتوب مرزا خسرو بیگ بارک الله امروز که منامهٔ خسرو
لفظ و معنے ما بعنوانی آئینهٔ ورود پرداخت که بیدل مشتاق را در مطالعهٔ لمعات
صفائیش چراغ خلوت اندیشه افروختن ست و به نشاء پیمائی کیفیات حضورش
ذخیره هاے انجمن دماغ اندوختن بے تکلف در مقابل نشست این قلم اگر خط جدار
کوه باشد چون صدا سینهٔ هوا میخراشد و در برابر لطف عبارات نزاکت اگر تحریر
بوے گل بعرض آرد خامه از رگ خارا می تراشد ؎ قلمت از چه چمنستان قدح
ناز کشید * که خط از لغزش مستان می اعجاز کشید * تماشاے این طرب آباد
از جا در آمد نے تعلیم هوش نفرمود که افاقت هر چند در تمکین غوطه زند تامل دارے

بخود توان رسیدن و سیر این چمنستان آغوش تحیرے پرواز نمود که فراهم آمدن
اگر همه مژگان بر هم چیند غنودنے در خواب تواند دیدن در ادای شکر این نعمت
بیان خاموشی عنوان بسرمه نوائیهاے مجبورست و زبان نارسائے آهنگ
معترف خلوت کمینی قصور خیالات دوری خیال ست از حاضران مجمع وصال
تصور نمایند و اوهام جدائے توهمے رفع کلفت شبهات فرمایند تاریخ
مبارکباد تولد پسر و دختر بکرم الله خان که در یک هفته واقع شده
دمیدن طرب ماه و آفتاب مبارک نسخهٔ تحقیق ذات اقدس که مملو غوامض اسرار
ست بظهور تازگیهاے معانی بیعرض درجات کمال مباد و منشات شیونات
یقین بلوامع آثار تقدس تعطیل مراتب عروج مبیناد و دیده هاے مشتاق را
بانوار تجلیات روشن و دلهاے آرزومندان بتماشاے این بهار گلشن ؎
یکتائی و صد انجمن آباد می کنے * آئینه ها بجلوه پریزاد مے کنی * ای گل بهار
باغ تجدد مبارکت * از خود چه رنگها که نه ایجاد میکنی * از حسرت دیدار چه گویم
چه نویسم * دل میکشد آزار چه گویم چه نویسم * خجلت کش شوقست چه تحریر و چه
تقریر * آخر کم و بسیار چه گویم چه نویسم مبارکباد عید اضحی بشکر الله خان
و شاکر خان در جائے که متوجه بودند به تنبیه جات و راجپوت
مبارکباد عید فتوحات تمهید از حضرت فعال لما یرید ابواب تهنیت فیروزے
بر صاحبدلان بیدلنواز میکشاید و نسیم گلشن فضل از شش جهت بغل کشای
روائح نصرت و اقبال مے آید یعنی تلهاے برف این کهسار از بیاض چشم
بسمل نسخه ایست ورق اعتبار گردانده و انبوهے خار این بیابان از مژگان ذبیحه
کرده توهم خراش از خاطر برون رانده زهرهٔ گوسپندان این چراگاه به ته آبے
نشسته اند که اثر تلخی بمیزبان خنجر انتقام تواند گماشت و نگاه قربانیان این

مسلخ را حیرتے در هم نیفسرده که مقابل تیغ مکافات مزهٔ جسمانے تواند برداشت
؎ دل محو جناب کبریا باید کرد * خوش باید بود عیش ها باید کرد * بیدل کارے
دگر ندارد اینجا * جز آنکه دعاهاے شما باید کرد * دلهای معاندان مخالفت اندیش
یکقلم چون گردهٔ گاو در هم کوفته صدمات هراس و بیم و دماغ خودسران جرأت کیش
یکسر چون سرون پرخمیده سر خاریهاے وضع تسلیم بشکر الله خان در عرض
احوال عوارض طبیعت خود اختیار ملازمت گریبانی بمقتضاے
پاس مراتب عجز رخصت گردن افراختن نمی پسندد و الزام مجاورت سرنگونی
بحکم انفعال دعوے قدرت جرأت مژه برداشتن روا نمیدارد طبیعت مخطور را
که محکوم خواص بیدلی ست هرگاه با وجود کمال صحبت غیر از شکست رنگی چیزے
دیگر متصور نباشد اگر انقلاب عوارض دیگر بخاک برابر نمیکند جز تائید معاون فضل
بر کدام طاقت تکیه باید نمود یاد لقای مراحم القا بفریاد این چنین بیکسیها میرسد
و تصور جمال ربوبیت تمثال از چنگ این مخمصه ها دامے خرد شکر ایزدے
همدوش استدعاے درجات قدر و منزلت و سپاس بیچونی هم نوای عروج
آهنگی ساز مرتبت خطوط لوح جبین خار خار سجدهٔ تسلیم نگارست و متن جریدهٔ
آرزو محشاے مضامین حسرت دیدار بشکر الله خان که در عین شهرت
پادشاه گردے ارادهٔ تنبیه راجپوتان میوات داشتند ؎
اے شامل عزم تو پناه لاریب * خصمت ته خاک سر فرو برد بجیب * با قلت و کثرت
چه حسابست اینجا * تا حشر امداد تست از عالم غیب * قبلهٔ من شهود معنے در عالم
حقیقت اطلاق تقیدات خلق اعتباری گره بر رشتهٔ اوهام ست بر بعضے امور
اتفاق متفق اندیشهٔ دل بستن و همچنان بمجرد تخیلے مضطرب تشویش از هم گسستن
برابطهٔ این دل بستگیها بسبب اتحاد و آشنائی ست و نه واسطهٔ گسستگیها احتمالات

مبانیت وجدائی نبض سنے پروائی ست مطلق عنان حرکات وسکنات ازلے
برطبایع اعیان تبصور چہ آیات وعلامات بربندد وامر بخہ امکانیہ را از چہ خیال
بگسلد وبر تعلق کدام سلسلہ پیوندد اگر بساط احتیاط خود بر بیچید یم بفکر در چیدن
کہ مے افتاد واگر فراہم آوردن مژگان بقدر طاقت نمی اندیشیدم چشم بر عبرت
کہ میکشاد فصول گلشن اتفاق رنگہا بمعرض شہود مے آرد خرمی بہارستان
سرور رفت چشم تماشائی واو وار محفل وفاق پیمانہ ہا بگردش امتداد وار دسر بنشے
نشاے حضور غیبت دماغ امتحان پیمائے ۵ این دُر یا قعر ناکنارش ازست
این بزم نہان وآشکارش ازست * اے باغ یقین نام فسردن نبرے * ہر
رنگ کہ گل کند بہارش ازست * تائید قدرت سرمدے معین عساکر اقبال و
آغوش فضل ایزدے حصار حمیت اوقات واحوال ۵ دورم زتو لیک بیگمان
نزدیکم * گر سپد ایم وگر نہان نزدیکم * نقش قدم خود نگر دیادم کن * ہر جا باشم
باین نشان نزدیکم * والسلام **بعاقل خان مبارکباد فتح شاہ عالم**
براعظم شاہ وتاریخ جلوس شکر اعطاے حضرت حق اگر بہ حرکات
زبان حوالہ نماید عاجز نوازیہاے لب دست بر دہن میگذارد واگر بر طبیتہاے
دل اعتماد کند حیرت قفسہاے نفس طاقت اہتزاز ندارد وخاصہ در چنین ہنگام
کہ شخص قیامت در کشش جہت خروش العطش میکاشت صاحب ما را سیراب
زلال آبرو داشت وباعانت فضل لواے استقامت نصرت وظفر افراشت
حقا کہ دست تمناے بیدلان یک ساعت از فتراک دعاے شما جدا نبود وچشم
امید لحظہ بے تو امی رکاب ایشان نمے غنود پیداست کہ ما را در ہیچ حالتے
مشغول امرے دیگر نداشتہ اند ونمیدارند وغیر از تخم مہری کہ روشن ست
در طینت اخلاص سرشت نکاشتہ اند ونمیکارند وہر نویدے کہ از حدیقہ شفقتی

آن ذات بگوش میرساند از ان رمزہاے تصور نمی توان کرد کہ فردوس تنگ آیئے
بہارش بساط گلفروشے تواند چید یا مژدہ شوقے کہ حضور دولتے دیگر مقابل آن سراز
پردہ شہود تواند کشید یا رب کہ ہماے اوج اقبال بر بنیوایان زاویہ نیاز بال رافت
کشاید وابر رحمت ورود بر برہنہ سران وادے انتظار سایبانی نماید بعرض این دو
بیت فقیر نیز دعا گوے بادشاہ دین پناہ است ۵ جلوس معدلت انوار بادشاہ
زمن * باین مربع امرار داده اند نشان * ۱۱۱۹ شیون رافت یزدان جلال قدرت
شان * ۱۱۱۹ ہمان خلیفہ رحمن معظم دوجہان * ۱۱۱۹ بشاکر خان بر شکر عافیتیکہ حقتعالے
از آسیب آفات در لشکر بادشاہی بجکومت بیرات وسانبھر محفوظ
داشت قبلہ آرزوے من مقصد جست وجوی من بدل تسخیر را غیر وصال ریستن
اندکے بتنبیہ آشنا گر دانا در یابد در خانہ بیابان مرگ بودن چہ معنے دارد باوجود
پاے در دامن شکستن آوارگے از چہ عالم سر بر می آرد ۵ آن را کہ بہ ہیچے نظر
دوختن ست * جز یاس ز اسباب چہ اندوختن ست * بنے روے تو در چراغ
کاشانہ ما * افروختنی نیست ہمہ سوختن ست * تحقیق آگاہا درین تازگے بر
اہل عالم چہا گذشتہ ونمیگذرد وعبرت آشنائیہا ازین نیرنگ چہ نقشہا کہ ندیدہ است
ونمیگیرد ۵ باری نفسے چند بہم بادہ پرستیم * گو ہر دو جہان باد بر دماو تو ہستیم *
در آشوب گاہ نزول طوفان قطرۂ مارا زحمت بساحل کشیدن آبرو یک دریا گوہر
در گرہ بستن ست ودر ہجوم آباد صرصر قیامت غنچۂ مارا بگوشۂ دل نفس آراستن
خمار صد چمن آرزو شکستن ۵ آفاق کہ جز خیال سودائے نیست * از بیچ رے
محرم یکتائی نیست * آن جمعیتے کہ وضع گوہر دارد * در عالم طمطراق دریائی نیست
ترقیات جہان تخیل از تنزلات مرتبۂ ادراک تصور نمودن ست ودامن ہمت
بجمال این غبارہاے نو ہم نیالودن ۵ از فیل وحشم بجاہ منعمورے چند

قولہ
این در بیان آگہیت
ست زود بہاے
وجود دفع تکلف ازش
لے از فرقہ تکلف آن
دریائی ظاہر وباطن
آن ہم رافت
قولہ اکمل کند
لے ظاہر آنرو
قولہ
بافتح این نقطہ
کہ وقت شدت
تشنگی از زبان
تشنگان بر آید
ومعنی آن تشنگی ست
واللہ اعلم
قولہ
زنار تست ریسمان
تاتن خان
قولہ
بافتح طاء وسکون
لے بجذبہ
علم جاہ
ان ہم بسیار
نصوص یا نمودہ
قولہ
بافتح طاء وسکون
داد از دور
قولہ
جہان بمعنی باغ
لے بجذبہ
قولہ
بکسر ہمزہ وسکون
ہمزہ وفتح
ہمزہ وسکون
ہمزہ وفتح
ہمزہ وسکون
ہمزہ وفتح

عظمت دارد بچشم عذوری چند * هر جای بلندی بنشین و در باب * با هم جوشید
جا بجا سورے چند * غواص محیط جمعیت لبسی تردد هر چند گنجهاے گوهر فراهم آورد
تلاشے سوختن نمیتواند بود و مجاهد طریق عافیت از داش تلاش برزدن اگر
همه آسمان جولان نماید در تردد نمی تواند شود موج رحمتیکه زورق مارا ازین تلاطم
برکران کشید امداد فضلی در نظر دارد تا بورود زمان وقوع از قوه بفعل آرد
قدردانے عطاے حضرت اتفاق سپاس تلقین ست و ترزبانی شکر نعما
چاؤس بارگاه یقین والسلام جواب شکایت نامهٔ قیوم خان و توضیح
حقیقت مکسان لشکر شاه عالم بحکم آئینه دار بهامی معنی اخلاق
نسیمے در آن چمن تمهید اهتزازے نماید که با نفس آرمیدهٔ بیدل توام یک آهنگی
بجوشد و عبارے دران فضا دامن نے افشاند که بهرنگ آرزومند گرد بازے
پرواز نفر و شد خیال فراموشے خیالے نیست که از فراموشان بناشد و تصور
غفلت روئے ندارد که بناخن انفعال نخراشد کمال بیدلیها اگر دلی دراندیشهٔ
نقش مے بندد طپش آهنگ مقدم سعادت آثار ست و اگر بردیده توسنے
مے گمارد انتظار کمین دیدار حضور انوار در جمیع احوال سلامت ذات تقدس
آیات دلیل شکر ایزدی ست و جمعیت اوقات نیز علامات حصول تمنا
سرمدے از حقیقت شناسی سوانح اتفاق پوشیده نخواهد بود که هجوم مکسان
آن سرزمین همان ارواح مذبذبه که بعد از انهدام بناے ابدان زحمت خیالات
شان هنوز پرافشان فسادست و تعفنات آن امکان بخارات ردیه که باوجود
اطفاے شعلهٔ غضب همچنان بعرض ارادهٔ های تنفر ایجاد خلد آفرین نشار جمعیت
دماغ آسوده طبعان را از صدمات تشویش این بخارها محفوظ دارد و بر طبیعت
استغنا مزاجان ابرام آشوب غشیه انیها بگمارد ما را نبود این نگه خوابیده

و رویش غنوده بادشه خوابیده * عمرلیست خرام رنگان می بینم * در خواب و
خیال چون ره خوابیده * زمان تحفهٔ نیاز بر لب مضراب قانون مرحمت ستائی ست
و دست دامن دعا بر کف ساغر کیفیات اجابت پیمائی والسلام جواب
آداب انشانامهٔ قیوم خان اوقات بیکاران زاویهٔ تنهائے
اگر نه مصروف دعاے آن جناب باشد انفاس بے حاصل باهتزاز چه حصول زحمت
تردد تواند کشید و احوال نارسایان خدمت حضور که بتصور دیدار دوام اشتغال
نپچیند بساط مهلت زندگے بر کدام آرزو باید چید لله الحمد ورود افکار معانی انوار
بر چراغ کلبهٔ بے برگ و نوا امداد روغنے میفرماید و کشادنامهٔ شفقت شما نه
بر روے بستیهاے دل مایوس در امیدے می گشاید تو اتر یاد آوریهاے
عمیم باین فرده تسلے نواست که شخص نسیان تا آل ماسبق اعتبار بدرس فراموشے
نمیرساند و تجدید مراسم قدیم باین تازگی نوید رسان که بهار مدعا رنگ اقبال
برگرداندن نمیداند اندیشهٔ معذرت گستاخ بیانے از زبان مرحمت امکان جز
بهجوم عبارات رافت در بار تقریر ندارد و توهم چنین از جبین نیاز در زبان غیر از
وقت نگاهے آثار گرم نفسے دیگر بظهور نے آرد بکرم الله خان در تعزیت
پسر ایشان بیدل زکجا سازندامت کردم * آگاهے را چنون علامت کردم *
صبحے بودم به پرده موهومے * بر خود نفسے زدم قیامت کردم * شرط شعور
انسانی مجبوری صبر ست در قبول بلیات و محکومے تسکر در حصول نعما و لذات
نه در رفع بلیا تش اعتماد طاقتی نه در اقبال لذا تش امداد غفلتی آئینه تا کدورت
دارد تسلیم خراشش ضروری ست و چون بصیقل رسید در انطباع خوب و زشت
ناصبوری بکیست بیدل بادبگاه وفا تلقینے * کس پیش نبرد دست جنون آئینے *
تقریر شکست دل چه امکان دارد * لال ست زبان موشگاف چینی * در جمیع

احوال ذوق حضوری که با فراموشی ماسبق توامی داشته باشد از حضرت جل
مسالت نمودن ست و بر نسیانی که واسطهٔ جمعیت مستقبل ست چشم توقع گشودن
حیرتها در خورد آگاهی اختیاری ست و عبرتها بقدر دانائی اقتداری زیاده
هرچه معروض دارد شوخی غفلت ست و آنچه بالتماس رساند مایهٔ خجالت والسلام

بحسین قلیخان بهادر هنگام آمدن ایشان از دکن باکبرآباد
و شمهٔ از آگاهی وفات فرزند دلبند امروز لمعهٔ حقیقی که جلای
آئینهٔ خیال عمرها از اقتباس پرتو آن داشت بانجمن آرائی بساط حضور مژدهٔ
قرب میرساند چراغ امید بیدلان روشن و جمال معنی که مدتها خلوت اندیشهٔ
بهشت تصورش بود خرمی نوید بی پردگی ست آئینهٔ انتظار مشتاقان گلشن
ع باز از دل بسوی دیدهٔ ما می آئی * ای دل و دیده خدایت ز کجا می آئی *
دیده تا دل همه گلچین بهار آغوشی ست * چشم بد دور عجب عقده کشا می آئی *
دست دعای فقرا در مقابل احسان بیریا آن همه سامان بلندی ندارد که از
سرنگونیهای نارسائی برآید و زبان ثنای بینوایان در برابر الطاف عمیم آنقدر
سرمایهٔ اقتدار نمی یابد که بال تحریک نفس کشاید بیدل نواز من درین ایام از
کدورت ذات تقدس آیات آنچه بسمع دعاگو رسید لب گزیدن فرصت عرض
دگر ندارد عمر و دولت ایشان زیاد ع هر جا غم عشق شمع بیداد افروخت *
حیرت همه را زبان و دل برهم دوخت * ناموس وفا چه سحر دارد یارب * کاتش
به نیستان زد و جز نا آنسوخت * **در تهنیت غزل قیوم خان فدائی**
لله الحمد امروز سامان بخش جمعیت مهجوران ورود اتفاقی غزلی ست که مغزل
فطرت فلکی را در مقابل همواری عبارتش پیچ و تاب رسیدن ست و بآبداری
طراوتهای معانیش موج گوهر را خاک گردیتیمی لیسیدن فیض تسلسل این جنس ادوار

تهمت تعطیل مبیناد و شفقت تواتر این نسق آثار انحراف توقف مچیناد هرچند
رشحات سحاب مرحمت غیر از رفع غبار آشفته حالان دربار توجه ندارد اما خار خار
حسرت سجود بی وصول آستان حضور سر بر خط اطمینان نمیگذارد فضل
ایزدی از تحصیل این سعادات محروم نگرداناد و آرزوی بیدلان بحصول
مدعا رساناد **بشکر الله خان وقتیکه در اکبرآباد عسرت احوال لشکر**
شاه عالم معاینه نمودند و شاکر خان و عاقلخان نیز بایشان
بودند سررشتهٔ جمعیت ازلی که موجبی ست متعلق گرامی گوهر اوقات تفرقه اندیش
پیچ و تاب مباد اجتماع تخیلات امکانی که صورت نگار اتفاق طبائع ست غبار
انگیزی سرمهٔ اغیار دارد چشمی بتماشا آب میباید داد و ارتباط کم و کیف عیان را
که شیرازه بند امزجه است فوائد عبرت بعرض امتحان می آرد نگاهی بسیر تامل
باید کشاد ع بیدل چمن حسن کماهی بنگر * کیفیت هر نور و سیاهی بنگر * گو که
نظر غبار اوهام مباش * ما چشم توایم هرچه خواهی بنگر * رابطهٔ وفاق آن انجمن
اسرار بحکم رفع توهم غیر از مشیت تسخیر آفاق بتصور نمی آید انشاء الله تعالی او را اندک
فرصتی صورت حالش واقع ست و بیک مژه توجه حصول خواص آن نافع آهنگی
که از نغمات پردهٔ دل سماعی ست زمزمهٔ ارشاد مضمون این رباعی ست ع
ای لفظ پرست جیب معنی شق کن * سطری طبق مقیدت مطلق کن * چندانکه بخلق
اعتماد تو قوی ست * عشری زان جمله نذر فضل حق کن * لله الحمد فهم معنی که بر
بیدلان موقوف وقت و قوت ست در آن جناب بی احتیاج کشاد مژگان
مکشوف آرزوی تسلیم شهود تهنیت عالم یقین مطالعه نمایند و تمنای سجدهٔ
حضور سعادت اقبال جبین تصور فرمایند تحریر نیازی که آداب تسلیم صاحبان
سلمهم الله تعالی علیحده بجا آورد درین عرض پرکاریها داشت عرق انفعال مباینت اندیشی

همه را بشستن داد غیر از صفای وقت تمثال آئینهٔ اتحاد مباد جواب مکتوب
قاضی عبد الرحیم که نظم و نثر در تعریف فقیر انشاء نموده اند
یاد فقرا حرکتی ست از نقاب ارادت بیچونی در هر دلیکه پرتو توجه آن تافت
خود را آئینه وار همان کیفیت دریافت خطرات قلوب خاصان که ملهم اسرار
ربانی اند ادای شکر این شفقتها از حق بحق تواند بود و ستایش وضع محقران
نیز غیر رافت حقیقی پردهٔ اکرام نخواهد کشود بهمه حال از عجز پرستانم امداد قدرت
کبریا تغافل گر احوال حیرت مآل گمامباد رباعی از قد دوتا ندامت انگیخته ایم *
در دامن ناامیدی آویخته ایم * بر طاق گذار خواه در خاک افکن * ما شیشهٔ
سرنگون می ریخته ایم * جواب مکتوب شکر الله خان در عذر شکوهٔ
کاهل قلمی و صبر ایمائی بر تعب لشکر شاه عالم تحقیق موج بی آب
صورت نمی پذیرد * از خویش نیز خالی ست آغوش بی تو بودن * رشتهٔ انفاس
بیدل تافتهٔ رابطهٔ هوائی ست که هرگاه سلسلهٔ آن ربط بگسستن انجامد پنبه وار
در فضای حلاج خانهٔ عدم بال خواهد کشودن و ساز جمعیت حالش کوک زیر و
بم تمنائیکه چون از ان اشتغال خموشی گزینند زمزمهٔ پرده کشائی آهنگ فنا
خواهد بودن معنی آن هوا در نسائم گلستان یاد آن جمال مضمر ست و حاصل این تمنا
در انتظار کدهٔ دولت دیدار مستتر ؎ وی سر خط شوق بود در بزم وصال * چینی
زان ابرو مه نو تمثال * گرم ست امروز در خم زانو هم * هنگامهٔ نقشبندی طاق
خیال * در عبرت مکروهات امکانی ساعتی بسیر مزبله پرداختن جای ضروری
گرم کردن ست و از آثار انفعال طبائع بنظر تامل در آوردن این قدر تکلیف
طبیعت از مصلحتهای مقدمهٔ اقبال باید فهمید فضل رب العزت بیش ازین کدورت
ذات تنزه آیات نخواهد پسندید جبین سائی آستان نیاز صیقل آئینهٔ امید ست

وسجده

وسجده آرائی کوچهٔ انتظار کمین عشرت های جاوید والسلام بشکر الله خان
نفس پروازی تکلف عبارات در جناب آئینهٔ قباب هنگامه ساز گرد کدورت مباد
و اطناب تصرفهای طبیعت در بارگاه نزاهت پناه بساط آشفته دماغی مچیناد
بتحریر این غزل نغمات محفل نیاز گرم آهنگ عبودیت سرائی ست و بتقریر این ابیات
آثار مقید تسلیم مائل ابواب ادب کشائی امید قبولی در ضمن غرض معانی هوای
بالیدن دارد و توقع ترحمی در سلک اظهار الفاظ سر بر خط میگذارد غزل
تو کریم مطلق و من گدا چه کنی جز اینکه نخوانیم * در دیگری بنما که من بکجا روم چو برانیم *
کسی از محیط عدم گران چه ز قطره واطلبد نشان * ز خودم نبردهٔ آن چنان که دگر
بخود برسانیم * سحر طلسم هوا قفس همه جاست منفعل هوس * چه قدر عرق کندم
نفس که بشبنمی نستانیم * نه بنفس بسته مشوشم نه بحرف ساخته سرخوشم * نفسی
بیاد تو میکشم چه عبارت و چه معانیم * همه عمر هرزه دویده ام خجلم کنون که خمیده ام *
من اگر بحلقه تنیده ام تو برون در منشانیم * بشکر الله خان در عسرت
کشته شدن اعظم شاه و بیدار بخت ؎ بوهم دولت بیدار خوابها
دیدند * در آخر اعظم و بیدار بخت خوابیدند * در پردهٔ قدرت بیچون نقشهاست
تسلسل بند لایزالی که تا بمعرض ظهور نیاید فطرت ذوی العقول شایسته
ادراک آن نشاید یا آنکه گرداندن اوراق لیالی و ایام آیتی ست در کمال
وضوح دیده عبرت ضروری کیست علت چشم بند جز مرور زمان و اتفاق بی انفصال
دوران نیست و اگر نه نتایج ادوار معین ازین جنس علامات و آثار چه خواهد وانمود
در جمیع احوال شکر حضرت ذو الجلال مغتنم اعطای شعور ست و آگاهی مراتب
عبرت رفع علتهای حضور گوهر آن ذات مقدس فروغ جمعیت امکان و محیط
آبروی امن و امان باد ؎ اعتبارات آنچه دیدم گفتم اوهام ست و بس *

جنگ صد خواب پریشان شد باین تعبیر صلح * نسق کار عالم برهواست و مطلوب
بیدلان سلامت شما ضبط نفس روکش افواه کنید * دل را دمی از عاقبت
آگاه کنید * افسانهٔ این و آن تسلسل دارد * بر خود بپیچید و رشتهٔ کوتاه کنید *
بشاکرخان در تعزیت فرزند یارب چه جنون بطینت محتل زد
کاندیشه بوهم عالم مهمل زد * چون آیینهٔ هر نقش که رفت از نظرم * داغ کهنم تبازگی
صیقل زد * اگر یک نفس اختیار در قبضهٔ تصرف ما میگذاشتند چون آفتاب
پنجه بر فلک می نازیدیم و اگر یک حباب مهلت بکام جمعیت ما می بود چون آسمان
بر کلاه بی نیازی می نازیدیم دوش مزدور جز با خمیدن سری ندارد و گردن غیر
تسلیم از هیچ جلبی سر برنمی آرد تا اثر پیشانی نے طاق پیشگاه خیال ست باسجده
مجبوری در ساخته ایم و تا صورت دست نقش آئینهٔ استعداد ست باد امن
عجز پرداخته ایم هر چند بر در تغافل نمیرنیم گو شمال عبرت کمر ابرام بسته است و هر قدر
چشم برهم می آریم صدمات حوادث در کمین آرام نشسته اگر امداد وضع رضا
دسته بندسار جمعیت نباشد وای بر حال رنگ باختگان و اگر امانت فهم
بی اختیاری دست حمایت بلند ننماید آه بر اوقات سپر انداختگان و هر صورت
شگفتگیهای دل شاکر نعمتی ست نے شائبهٔ زوال و خرسندیهای طبع
صابر دولت آئینه دار حضور اقبال ست باهمه باش تا توانائی * همه از تست
چون توبا مائی * ان الله مع الصابرین **بشاکرخان** هنگامیکه
جهاندار شاه ایشان را بهراولی فوج برگزیده و زبان بدگویان
کوتاه گردیده و تنبیه نورخان مجهول که عبارت جنبت را
غلط حساب میکردند خیز تا چیزے که باشد در ذل و تحقیر مرد * پشت و
رویش بازین دوزد و قضا در زیر مرد * عبرت بینا ها علاج حب السلاطین از نسخه های

قوله بیان تعبیر صلح اشاره بجنود نسق اعتبارات دنیا را موهوم ۱۲

قوله ضبط نفس روکش افواه کنید یعنی یک نگاه دلنشین همراه دارد گفتنی و دهنها بیک خموشی برزبان بستنی

قوله ابرام بسته است

۱۸۸

قوله بیدلان سلامت شما

قوله بشاکرخان

قوله همه از تست

قوله ان الله مع الصابرین

خداداد بدست افتاده مادهٔ فساد بیر و نقصان درین صورت با معاو منفوخ شان
قسمے بدر خواهد رفت که دیگر تا قیامت سر خرنے تواند زائید طبائع را درین
ایام آشوب اختلاے درهم افشرده که تقیدیان هرزه خیالی جز غبار کوچه هاے
کون خرے بخیتین شغل مستحسن در پیش ندارند ازینجاست تاے خطاجنت را که
در تحریر نسخ و غیره غیر از قے محسوب نمی باشد عدد دهی پیشمارند پیش ازین
نیز اساتذه موخ این طائفه بمطالعهٔ رقوم شکسته طعن شاعرے کرده اند که الف
راکج گفته و نقطه در پے نهفته غریب اتفاقے ست که خران را مستعد درسگاه
علوم باید فهمید و خرسان را مملوے آثار موشگافی باید اندیشید بهمه حال ورق
صحبت جهلا گردانیدنی ست و بکورے خفاشان خطوط شعاع آفتاب خواندنے
خلقے درین کنج سعادت میرفت * آخر گهر نیازبشاکرخان شفت * گفتم چه
نویسم رقم تاریخش * رضوان بدل اسرار درجنت گفت * **بشکراللهخان**
شمول فضل رب الارباب توام کل اطوار و احوال و تائید موثر اسباب همدم
جمیع افعال و اقوال غیر از معانی دعا انچه و انگار د تکلف و سواے عبارات
حمد و ثنا هر چه بعرض آرد تاسف بر فع انفعال دورے ارسال حب اعجاز و اکسیر
احمر دادجی و رنجک عذرخواه است سبب حقیقے از حصول دولت دیدار محروم
نگردانادمرجع تمناے بیدلان قبل ازین بمعرفت مرزا خسرو بیگ قدرے
اکسیر احمر نیاز بار یافتگان جناب تقدس انتساب بادشاهزادهٔ عالمیان مآب
گردیده بود بشرف قبول امتیاز یافته باشد بالفعل ازین اشیاء مرسوله انچه شایستهٔ
پیشگاه بارگاه دانند از نظر اشرف بگذرانند در ضمنے دعاے مجملی ست درصورت
دواکه اثرش باحصول اجابت مناسبتے قریب دارد تا درین کسوت فقر انیز
خدمت بجا آورده باشند حواص هر یک از فطرت تجربهٔ ایشان پوشیده نیست که

قوله بیدلان سلامت شما

قوله بشاکرخان

قوله همه از تست

قوله ان الله مع الصابرین

بعرض چه کیفیات عائد ست و مصروف اظهار کدام فوائد والسلام جواب

مکتوب بشاکرخان در اظهار تسلی ایشان از بعضی مطالب

شکر اللہ خان ؎ بیدل بخیال غیر مائل نشوے * تفریق پرست حق و باطل نشوے * در ہر رکعت دو سجدہ فرصت گردید * از سنے قبلتین غافل نشوے * ایزد کارساز انچہ توجہ ذات قدرت آیات ایشان متعلق انجام اوست از پردہ خفا بمعرض شہود رساناد و بیدل عجز سرشت را کہ طفیلے نصیبۂ کرام ست و ممنون اعطاے بیخواست گرداناد للہ الحمد کہ تردد ے کہ از وضع بی نیازے قبلہ گاہ سلمہ اللہ منظور ضمیر حقیقت تصویر بود صورت اطمینان بر روے کار آوردہ مابقی ارادہا نیز از سر ادق رافت مائل ترحم آباد ظہور ست انشاء اللہ العلے الغفور ؎ جولان شوق ہرزہ دوتاب ہیچ نیست * مقصود غیبہ دولت دیدار ہیچ نیست * فتح و نصرت عیش و عشرت ہمرکاب و ہمعنان باد

بشاکرخان در عرض اشتیاق و الم دوری ایشان

؎ آن کیست کہ دیدن منش ترنکند * یا بر حالم ندامتے سر نکند * زین شرم گنہ گرم بدوزخ فگند * آتش عرقے کند کہ کوثر نکند * بیدل مجور را تصور وامانده گے آب کردچہ دانگارد کہ بر خجلت نارسائیہاے خدمت قلم تواند کشید واز پشیمانے کدام رقم در یوزۂ سجدہ نماید تا بقبول منصب طاعتی تواند رسید آئینۂ نگاہ بے جمال تجلے تمثال خاک بر سر بنبش بیپاشد و صفحۂ بے حضور آن معنے سرور بجز از کلفت سینہ میجز اشد در محاسبۂ شمار انفاس غفلتی راہ یافتہ کہ زندگے بسر آمدہ مگر بسلک اعادۂ پیوستن ست یا قافلہ بیابان مرگ عمر راہ مقصد عدم گم کردہ کہ بدرقۂ نفس را ناگزیر ست بر تنگناے دروازۂ لب نشستن ؎ گذشت یار و من از ہر چہ بود و اماندم * بپیش رفتم و از خویش ہم

جدا ماندم * ز ہے شیخ قافلہ گردم سرے برون نکشید * بگیر تم من بیدست و پا کجا ماندم * بلندے دست این غریق ہمان مروحۂ ہواے دماست و زبان نبض این تب زدہ ہمچنان حرکت انشاے تہیۂ ثنا و سعت آباد جہان بے سببے از تعداد اسباب کیف و کم منزہ است ابواب دولت دیدار بی فضولے انتظار برروی مشتاقان مفتوح و معانی اقبال حضور بی دقت تامل بر فطرات مستمندان موضوح ہر چند طبیعت بیدلان مخمر آثار غفلت ست رافت کیشی فضل بیچون غافل حال ما مباد بحرمۃ النبے و آلہ الامجاد

بحسین قلیخان بہادر

؎ داغ بودم کہ چہ خواہم نعمت انشا کرد * نقطۂ اشک روان گشت و خطے پیدا کرد * گلید در دولتے گم کردہ ایم امداد ترحم از قفل رنگ بستۂ ما غافل مباد سر رشتۂ حصول سعادتی از دست دادہ ایم اعانت فضل از غبار محرومی ما دامن مچیناد پنجۂ ناگیر از تہے مغزی سر انگشتان بیکارے نترا شید تا بہ فریاد تظلمے موصول ہیگشتم و پاے شکستۂ بے رفتار از سعے بہ پل آبلہ نرسید تا از سر انفعال واماندگی در می گذشتم با این ہمہ دست امید بذوق فتراک دعا بلند ست و نالۂ حسرت بحسین کنگرۂ اجابت کمند ؎ رفتے و من از ضعف بمنزل ماندم * چون نقش قدم بگرد محمل ماندم * چندے غم بیدلی فراموشم بود * آخر دل باتو رفت بیدل ماندم *

بحسین قلیخان بہادر جواب مکتوب ایشان وصفت فکر غزل در زمین مشکل فقیر در ضمن مطالعۂ نوازشنامہ اندیشہ سجود دریۂ بفہم ہر گل معنے کہ پرداخت جز کیفیات رنگ و بوے بہارستان کمال نشناخت خاصہ در زمین غزل نظر کشا کہ ربط ہموارئش اندکے پیش داشت و غیر از طبع سلیم و فکر متین بر اکثر طبائع احتمال لغزش میگماشت مصرع آفرین بر کعبۂ معنے آفرین * در بیتی چند

بغیر بعضے لفظ فضولی خیال دقت مآل بود وگرنه هر یکی بمقام خود منتخب دیوان
فصاحت قصور بایستے نمود نسخه هاے نظم و نثر بیدلے از فطرت حقائق اتحاد
امید قبولے دارد که گاه گاه تامل قدرت تحمل بسر انها توجهے واگمارد تا بفضل
ایزدے شکستهاے عبارات در اندک فرصتی هم کسوت صفائی معنی برآید و آئینهٔ
افکار بے شائبه کدورت نقاب پریزادان خیال کشاید ؎ صاحب ما مائل
افکار نیست * ورنه معنے بر مزاجش بار نیست * گر همه مضمون عنقا بستن ست
پیش طبعش آنقدر دشوار نیست * بحسین قلیخان بهادر مصحوب
مرزا احسن ایجاد در سفارش ایشان ؎ گر خاموشم بفکر
فریاد توام * ور گویا سبحه خوان اوراد توام * هر چند در آتشم نشاندست فلک *
شادم که چراغ محفل یاد توام * هر چند گریبان چاکے مژگان نسخه ها برهم زده
راه بستگیهاے فردوس تماشا بدقت هیچ تاملے صورت یقین نه بست و هر قدر
سینه کوبیهاے طپیدن دل پهلو پهلو غلطیدن آغاز کرد نقش شکستگی مینای حال
تجربه اعتلال هیچ تعلقے درست نه نشست مگر ساز تحقیق بهمین آهنگ پرده کشاے
زمزمهٔ تسلے نگردید که لمعات تجلی بے نیازی چشم بند شخص ادراک بود و جوش
چمنستان بے تعینی ساغر دُرد این اتفاق مے پیمود بحکم مجبورے وضع تسلیم دیده
متحیر پیمانهٔ امید همان جنس تفضیل در دست دارد و دل بیمار بانتظار اکرام همان
دور وفاق تسلسل سبحهٔ طپش مے شمارد نشای تمنای مخموران محصول و دعاے
آرزوے مهجوران مقبول صفائی عقیدت و خلوص ارادت سرچشمهٔ زلال اتحاد
میرزا محمد احسن ایجاد بآئینه دارے نیاز بیدل چهره کشای امتیاز محفل حضور باد
بشکر الله خان در تعزیت نبیرهٔ ایشان ؎ آن فتنه که
شور هوس و عشق انگیخت * گرد دو جهان بر سر آگاهی بیخت * وقف[1] موجود

[1] قوله وقف موجود الخ ای آن فتنه رنج شے معدوم بوجود بخشند یعنے در فکر حال گذشته و آینده که هر دو در مرتبهٔ عدم اند افتاد و آن فتنه اشارتست بسوی نفس انسانی والله اعلم ۱۲

کرده رنج معدوم * بر حال غم ماضی و مستقبل ریخت * در حیرتکدهٔ عالم اسباب پرافشانی
انفاس دلیل احراز[1] تعلقاتست که تا این جوهر مقدس بوهم سلسلهٔ اعراض بماند
و این معنے مطلق آنهمه سبق شعور بقدرت بخواند و بدان قدر تامل وجدان فقدانی
که در جزر و مد بمشاهده میرسد برین محیط تنزه بارست و همان مقدار تمثال ما و منی
که درینجا پرمیزند برین آئینهٔ بی نیازی غبار هر چند توجه مراتب اعراض پیش
کدورت اشیاے جواهر پیش تار و پود قماش این کارگاه با تار تغیر رشته اند و برگ
و بار حاصل این مزرعه بآبیارے انقلاب سرشته مگر غلبهٔ بیحسے که در عالم مکر از امور
محالات ست بفریاد اضطرار تواند رسید یا هجوم بے خبری که در انجمن خلق از
سلسلهٔ مشکلات ست دلیل اطمینانے تواند گردید با آنکه در محاسبهٔ جمعخرچ
دیوان اعتبار اختیاری نداریم همه از محویت هاست که مدات عیش و الم
و سود و زیان وامے نگاریم ؎ از عالم اوهام کرا اعراض ست * اینجا
نفے تغافل و اغماض ست * تا چشم کشوده ایم بر ساز ظهور * چون جوهر کار ما
همین اعراض ست * ایزد متعال دامن تقدس آن ذات بغبار کدورت
حوادث نیالاید و پایهٔ اقبال حضور حقیقے به علو درجات کمال مرتفع نماید دعای
صحت و جمعیت ایشان حاصل دولت ابدے ست و تمناے حصول قدمبوس
انتظار سعادت سرمدے درین ایام صداع[2] التزام ساغر ورود عاقل خانصاحب
باخبار احوال خیریت مآل تسلے نشاء بیدل نوازی ست و همچنان تواتر نوازشنامه
چمن پیام دسته بند گلهای سرافرازے والسلام جواب مکتوب
شکر الله خان که جهاندار شاه ایشان را پیش خود حکم
نشستن کرده و تا در حرم سراے اذن اختیار داد ؎
آنی تو که هر که قدر ذاتت داند * باید دل و جان در قدمت افشاند * اے منظر

[1] قوله احراز بالکسر و سکون حاے حطی و راے اول مهمله و ثانی معجمه بمعنے فراهم و گرد کردن ۱۲

[2] قوله صداع التزام بضم صاد مهمله بمعنے درد سر لازم کننده و این صفت ایام ست و تسلے نشای اے نشاء تسلے والله اعلم ۱۲

اقبال تو چشم بیدل * کورست هر آنکه در دولت نه نشاند * مایهٔ تعظیم عرفا برتر ازان ست
که شاهان از روی مجالست شان نمایند و بآن وسیله چشم بر حقیقت غنای
مطلق کشایند اکثری ازین طائفه قسمی باوضع ظاهر عالم در ساخته اند که بالتفات
معنی خود نیز پرداخته اند نشاء بی نفسی مقتضی آن نیست که بسلک اعتبار
اعیان پردازد و خود را مقید سلسلهٔ اعتبار سازد و سیر سپهر از ادوار لیل و نهار
بی نیاز ست و آرزوی محیط از تعینات اوج و حضیض بیرون تاز اما آفتاب را
بکلف نمی توان پوشید با آنکه دماغ عریانی ندارد و در ستر دریا نمی توان کوشید
هر چند سر از گریبان امواج بر نیارد ؎ عارف که دماغ آگهی افسر اوست *
هستی و عدم سواد فرمانبر اوست * آن را که قضا منصب شاهی بخشید *
در هر کشور که ره برد کشور اوست * چشم قدردانان این انوار روشن
و دلهای رائحه فهمان این بهار گلشن والسلام

جواب حسین قلیخان بهادر خاندوران در مطالعهٔ اشعار ایشان و اصلاح آن و داخل دیوان نمودن که پیش فقیر گذاشته بودند

؎ چو سرشک بی سر و پائیم قدمی خرد بهوای تو * که هزار آبله در عرق نگداختم
ز حیای تو * نه بدل ز عجز رسا رسم نه برمز آینه وار سم * بکجا رسم که بجا رسم
من بیدل از همه جای تو * ز فسانهٔ منی و تو نی چه فروشم آینه دوئی *
تماشا نشدم گره که نبود بند قبای تو * اوقات تحیر آیات فقرا مصروف اندیشهٔ
ذاتی ست که ترانهٔ آثار فضلش گاهی بصورت پیام دلنوازان زمزمه آرای
ساز ربوبیت ست و گاهی بکسوت مکاتیب بی نیازان ترحم پیمای محفل
عبودیت درین صورت آهنگی سامعه نوازی نمیفرماید که تصور از فهم مراتبش
بعروج نردبان توجهی بر نیاید و باین کسوت معمای سرمه برقم فهم نمی آید که تامل

از غور معانیش چشم بر حصول مکرمتی نکشاید در همه حال سر رشتهٔ مجاز از حقیقت
گسستن ندارد و آئینهٔ عبارت غیر از تمثال معنی بعرض نمی آرد سایه گستری
همای سعادت ما ورود افکار هدایت انوار بتازگی چراغ خلوت حضور گردید و بر لمعات
ازدیاد شکر و سپاس فروغ عقیدت دیگر بخشید آئینهٔ این عبارات حقائق نما
و شمع این انجمن آفتاب ضیا در بعضی الفاظ تقدیم و تاخیری در کار داشت قلم
نیاز رقم سر بر خط تحریر سجود گذاشت بمقتضای موقع شناسی یک قلم باجزای
دیوان بلاغت عنوان پیوست و هر یکی بکرسی مراتب مناسب نشست چشم مصلحت
بسرمهٔ این امید روشن که اوراق مسوده بعد از تحصیل شرف مطالعهٔ نظر بر
ودیعت کدهٔ عالم آب کشاید تا نقوش مغشوش در تصرف کاتبان بامداد نیستی
بیش نیاید فتح ابواب ظفر کلید در دست انگشت اشارت و قلع بنیاد اعدا
فرصت کمین اقبال ارادت

بشکر الله خان در دفع اوهام لشکرکشیها بحیدرآباد و مبارکباد ولادت عبد الخالق سلمه الله تعالی

؎ دل حیرت آفرین ست هر سو نظر کشائیم * در خانه هیچکس نیست آئینه است
و مائیم * ظاهر خروش سازش باطن جهان رازش * ای محرمان بفهمید ما زین
میان کجائیم * رنگی نه بسته بر ما بیداد کرد ورنه * دست کرا نگاریم پائی کرا
حنائیم * تماشائیان انجمن ارادت بیچون بظهور کیفیات آثار کن فیکون سرخوشی
نشاء رضا دارند که هر چند جوش خمستان افلاک ساغر پستی پیماید خمیازهٔ خیال
افسردگی بسلک دماغ ایشان نه پیوندد و اگر همه زلزله بدمستی او دار میناهای
این کوهسار بر سنگ زند اندیشهٔ تمثال شکست در آئینهٔ اقتدار صورت نه بندد
؎ خیر و شری که دارید بر فضل واگذارید * هر چند امید عفوست در کیش ما
گناهیست * با عشق غیر تسلیم دیگر چه سر کند کس * در آفتاب محشر بی سائگی پناهیست *

جوهر آزادے را گرد تعلق ناامیدی از صنائع مهلت انفاس ست و قدرت
پرافشانے را قید آشیان چشم بند اتفاق حواس سیر این شبستان چراغے
نمے خواهد صورت انجمن در پیش ماست و ساز این بساط احتیاج مضرابے
ندارد شور دماغیهاے عبرت نوا ؎ جهان رنگ با تغییر وضع خود جدل دارد *
بهر جا شیشه و سنگے ست باهم هست پرخاشش * حاصل معماے اسرار بر طبع حقیقت
انوار نامکشوف مباد و غوامض جریدهٔ احوال از مرآت یقین تمثال پوشیدگے
مبیناد بیدلنواز من درین ایام که امتداد ورق گردانے نسخهٔ فرصت نقشے
در صحائف انفاس مائل سیاهی نگذاشته و از مسوده هاے مشقی اوهام یک قلم
سواد توقع برداشته خامهٔ صنع رقم قدرتی بمطالعهٔ تامل رسانید و سطر ندرتے
قرین طومار حیرت گردانید در معنی مضمون تازه الیست از درسگاه دعا سبقان آنجناب
و عبارت جدیدے از افکار سپاس آهنگان بارگاه تعظیم انتساب جبین
انکسار بر خط تسلیم میگذارد و آداب سجدات مبارکباد بجامے آرد فتح و نصرت
بتائیدات حضرت ذوالجلال شامل جمیع اوقات و معاون کل احوال دولت
قدمبوس که جانها بلب رسانده تمناے اوست اقرب زمان حصول باد جواب

تهنیت نامهٔ شاکر خان در تولد فرزند عبدالخالق که بعد از رسیدن میر مبارک از اجمیر بدهلے اتفاق افتاد و مظنهٔ کم التفاتے شکر الله خان بحال ایشان قدوم

سعد میر مبارک الله مبارکباد سجدات شکر الهے توام خیال آن جناب بالیدنے
دارد و آداب سپاس نامتناهے همدوش تصور آن آستان سینهٔ عرش مالیدنے
عمرها اندیشهٔ نیاز پیشه نقاشی کارگاه دعا داشت و بحکم قصور استعداد چون
کلک تصویر جز از زنگ انفعال سرے نمی افراشت اعانت استاد قدم نقش

تازه

قوله بجدات شکر الهی آنچه سجده هاے شکر الهی برابر خیال شما میبالد و آداب شکر الهی برابر خیال آستان شما یا سینهٔ عرش میمالد ۱۲

قوله استاد قدم بکسر قاف کنایت از حضرت حق سبحانه تعالی باشد

تازه بعرصهٔ ارشاد آورد که بعد ازین اشکال پردهٔ دعوات هرچند بعرض نیم رخے
جهد نماید غیر از صورت مستقبل پیش نیاید و هر قدر بسعے خموشے کوشد نغمات
قانون اخلاص بے سامان زیر و بم از نقاب بجوشد ؎ عجز ما آئینهٔ ما گردید *
نشاء سجده دوبالا گردید * در ظهور این نتیجهٔ عمر از افکار مشتاقان بے ریا
تاریخهاے بے تعداد بمراتب تحریر پیوست خاصه از عالم اکرام عاقلخان
صاحب چه به نظم و نثر که بکرسے شفقت نه نشست آئینهٔ فیض قدس از انجمله
مخبر ست و سرخوش شراب ازلی از ان اشارات مشعر از اینجا معلوم شد
که فقرا را هم بی بهره نصیب اقبال نمیگذارد یعنی بے کسان را نیز قابل
درجات بر می آرند در هر صورت خیالات موهومه جهان اعتبار را عشق
ست دیدهٔ امید در کمین مقدم سعادت دوچار انتظار ست و جبین آرزو
به تسلیم کعبهٔ حضور توام سجدهٔ تکرار محبت حقیقی دعاے این بے زبان بمعرض قبول
رساناد و عرض این بے دست و پا به آستان حصول اجابت فائز گرداناد
و معنے پناها کم توجهے قبله گاه در آئینهٔ خیال یقین تمثال بے ساز مصلحتے
صورت نمی بندد و باور داشتن این همه تغافل بیفائده سببے به تصور نمے پیوندد
؎ دران بحر کرم موج جفا نیست * خطا اندیشه ایم آنجا خطا نیست *
مشاهدهٔ بعضے احوال که اثر اختلاف ازمنه و امکنه مقتضے ظهور اوست آنقدر
پایدار نیست که دورت جز صفائے تصور اصلا جائز نباید داشت و عنان
اختیار این تماشا بر خرمی هاے نشاء رضا وا باید گذاشت ؎ کس مبیناد
از نفاق اختلاط عقل و حسن * داغ این ظلمے که ما را از تو تنها کرده اند * خوش باد
آن ستمگر با شیوهٔ تغافل * بیگانه اش مفهمید گو آشنا نباشد * حقتعالی
صاحب شاکر ما را تشریف استقامتے که بنای اقتدار دولت عظمی مرتب آثار

قوله این نتیجهٔ عمر اشارت ست بسوے فرزند که ثمرهٔ زندگے باشد ۱۲ قوله اختلاط بالکسر بمعنے آمیختن و تباه شدن عقل و حس ۱۲ م

اوست از پیشگاه فضل کرامت فرموده است تلافی صبرها در کمین مژدهٔ اقبال
شمارند و نتایج شکرها آغوش کشای گرمی استقبال پندارند والسلام

بشاکرخان بعد از رسیدن شکر الله خان از حیدرآباد در دهلی
و انجام عافیت پس از فتح کام بخش حصر اکرام حضرت ذوالمنن
از مقدور فطرت بشری دور ست و جرأت اقدام طاقت انسانی در احصای
بیان آن معذور باقبال دست حمایتش چه ممکن ست که برهنه سران محشر
اضطرار در سایهٔ هزار چتر گل طرح بساط ناز نیندازند و بهمین نسیم عنایتش چه احتمال
دارد که غبارهای کوچهٔ بیدست و پائی با صد آبروی شکوه سحر سر
بگردون اقتدار نیفرازند در بهارستان بمعنی قدرت سایه کوبی ریشهٔ ضعیف
بر دستگاه طوبی چندان وسیله رسانی نمی جویند و در بارگاه اعانت مشیت
عروج ذرهٔ حقیر بر منتظر آفتاب آن قدر راه تامل نمی پوید مقبولان جناب
او را که در جمیع احوال آثار بی نیازی بطبع جمعیت امتزاج شان می نازد
و اسرار استغنای لایزال در مقابل ذات تمکین آیات ایشان آئینهٔ قبول
می پردازد و غبار اوهام زبانی تا کجا در سر راه خیال تواند نشست و تصور
باطل امکانی تا چند با شهود حق تمثال تواند پیوست لله الحمد والمنة تخیل
گردی که عارض گوهر ضیا جوهر بود از هم پاشید و تهمت کسوتیکه کدورت
آفتاب تیره قباب داشت بانفعال معدوم می گردید مشاهدهٔ مهر جهانتاب
قبلهٔ حقیقی زنگار شبستان توهم زدود و اصغای سوانح قیامت آثار که
رفع صدمات اقبالش متعلق چراست فضل مطلق بود غیر از درجات تحیر افهام
نیفزود و تعداد آن کلفت اوقات هواخواهان مبادی بی تکلف رنجهای
صعوبت سفر آنچه وسع طاقت نتواند برداشت به همت خداداد برداشتند

و بیدل خود را که هیچ صورت از آستان امکان جدائی ندارد در وطن غربت
گذاشتند الحال چارهٔ عجز بیکسان اهم مطالب ترحم ست بمژگان متحیر لمحه
از جاروب چشم دست بر نمیدارد تا مهمان درین خانه کی فرود آید و انفاس
بیتاب ساعتی از فراشی بساط دل نمی آساید تا صاحب این مقام چه
وقت شرف نزول ارزانی فرماید زیاده حسرت قدمبوس والسلام

بشاکرخان عذر دیر رسی مکتوب پیش آکه بخوانی رقم سینهٔ
ریشم * من نامهٔ افتاده بخاک از کف خویشم * توارد مضامین نسخهٔ اتحاد
از نوادر اتفاقات فضل ست مدتها بیدل جواب انتظار پاس بی پروبالی
عریضه های نیاز داشت معنی همان آرزو از فحوای عبارت وا کشید یعنی
فریاد بی زبانی که بآن آستان کعبه نشان راهی نتوانست برد در صورت
لنگ باز گردید طرفه هنگامه که بال نامه بران امروز در عرض تری ناچار ست
و پای قاصدان در انتظار لنگی بی اختیار هرگاه خان صاحب قدرت
مناصب تعجب دیر رسی های اخبار داشته باشند نارسایان طفیلی بنام را
بکدام تحیر باید پرداخت در هر صورت جرأت ارسال نامهٔ معذرت قصور بندگی
می تواند شد نه سعی ابلاغ پیام تدارک حصول شرمندگی بیدلان زاویهٔ
دعا را اگر بیخودی از هوش برده باشد اثر مژده های قرب دیدار تواند بود
و اگر حیرتی نقاب بی خبری کشاید از حضور همان عالم انوار تصور باید فرمود
ظلکم ممدود باد و عاقبتکم محمود **فقرات تاریخ به قیوم خان در**
تولد پسر میر محمد قایم فرزند ایشان طلوع نیر رتبه و اقبال
آثار افسردهٔ جاه و جلال آرایش مجلس عزت زیب فانوس محفل حشمت
نسیم مقدم سحاب کرم توام صاحبزادهٔ عالی نژاد دولت مآب حشم بر

صاحب مهربان ملجاء اهل عالم مبارکباد **بشاکرخان در تنبیه درد جدائی برخوردار میر مبارک الله** اگر جرأت اختیار دوری باین ندامت ست داد از انفعالی که آبم نکرد تا به تصور روانی قدمیکه ندارم بخیال قرب می سودم واگر قبول درد جدائی باین تعب ست فریاد از سخت جانی که غبار از بنیادم برنیاورد تا بهوای پروازی که میسر نیست راه تردد می پیمودم حیرت نارسائی بشش جهت بساط آئینه چیده است هرچند بشوخی تمثال از خود برآیم سر طاقت لطمه خار دیوار ست و آشوب بی دست و پائی به هجوم کلفتی سر راه گرفته که اگر تحریک مژگان بلند جرأت گردد جز در غبار شکست دل چشم کشودن دشوار ؎

نظر بغیر جمال تو برکه اندازم * فرو بخاک روم به که سر برافرازم * قیامتی دگرم بیش ازین چه می باشد * تو رفته از نظر و من بخویش می سازم ؎

یارب انجام عمرم آغاز نما * این آئینه را دوباره پرواز نما * فرصت تنگ ست و یار مشغول سفر * رحمی بر پیریم کن و باز نما * میر مبارک الله صاحب سلمه الله تعالی گاهی یاد این متحیر میکرده باشند فقیر را خود فراموشی ایشان بهیچ تدبیری امکان ندارد هرگاه بتحریر عریضه می پردازد کاغذ از دست گرفتن ایشان بیاد می آید و قلم از چنگ اختیار میرباید فضل ترتیب رب الارباب در سایه جمعیت آن قبله بکمال عمر و دولت رساناد و به عروج مراتب عز و اقبال فائز گرداناد **بشاکرخان** سرنگونیهای غواص قلم مدتی ست که عمق دریای اشک میگیرد معلوم نیست آبم از سر چه مقدار گذشته باشد و آشفتگی های طومار نفس نقش تحقیقی نمی بندد متحیرم صفحه باندیشه خیال که میخراشد اگر زندگی احتمال فرصت بقائی دارد شهود دولت

دیدار که مقصد اقصای بینائی ست بمژده اقبال نظر آوردنی ست و حق سجود آن آستان که معراج ودیعت آشنائی ست ادا کردنی ؎

سواد نامه دردم چسان عیان گردد * ز موج اشک گر گریه ترجمان گردد * در هر مقامی که پرتو اندازند چراغ محفل عز و اقبال تابان و بر هر کشوری که توجه فرمایند اعلام لشکر فتح و نصرت نمایان به **شاکرخان در تنبیه تعزیت میر جیون و تهنیت میر محمد لقا** زین گونه که داغ دل ریشم همه * زحمت کش هستی کم و بیشم همه * خود را دیدیم پیش ازین آفت چیست * تا محرم چشم زخم خویشم همه * اگر آئین تسلیم بداد ما نرسد چاره که نداریم در رفع چه پردازد و اگر وضع سجود تدارک ما نه نماید طاقتی که موجود نیست طرح کدام تدبیر اندازد از اصغای سانحه که نصیب گوش فراموشی باد دلهای هواخواه را بسیل اشک و آه داده بود فضل رب الارباب که صبر و شکر از عطیات کارگاه اکرام اوست و بمژده نعم البدل تلافی فرموده باوجود شدائد این سفر که بران ذات مقدس گذشت و بعون معاون حقیقی سرانجام امور بعافیت و ظفر عاید گشت تماشای چمنستان صنع را اگر سودی در نظر ست فرصت حیرت رنگ آمیزی های آثار ست و مهلت تامل کیفیات احوال و اطوار بهمه حال تحفه نیاز بلندی دست دعائی ست که در عالم بی بضاعتی ما یک جهان امید اجابت ملاقی ست و هدیه عمر زبان شکری که با کمال نارسائی ها عروج آهنگی تمنای منزلش باقی **غزل** عمر گذشت و میکشم آرزوی لقای تو * ای قدم تو بر سرم وی سر من بپای تو * سجده شکر زندگی مفت زمان فرصت ست * کز طپش نفس هنوز می شنوم صدای تو * شرم نیاز و ناز ها نیست مخالف وفا *

خفته به پردهٔ جبین در عرقم حیای تو * دل بجناب محفلت دیده همان مقابلت * ای
دل و دیده منزلت بیتو مباد جای تو * ساز تلاش وجست وجو داد بسرمه گفتگو *
بی نفس ست کو کوی قمری بینوای تو * شغل دگر ز بیدلان خجلت ساز زندگیست *
تنگ نفس کجا برم گر نکنم دعای تو * لله الحمد اقبال مقدم زندگی توام درین
ایام نوید سامعه نوازی دارد یارب که دیدهٔ انتظار بسجود دولت قدمبوس انوار
جاودانی انبارد بشکر الله خان تاریخهای ولادت پسر
ایشان عالی نژاد نشاء اقبال و موهبت انجم ورود جوهر اجلال و منزلت
به صاحب والا حسب مبارکباد مبارکباد مبارکباد آمین در قباحت
الفاظی که اکثر در اشعار یافته شود صاحب عیار دار الامتحان
افکار سلامت قدرت انشایان دیوان بلاغت را در شرائط ابلاغ فصاحت
غور نقص کمال الفاظ ضروری ست و بی پروائی توجه بسقم و صحت تقریر و تحریر
از نشاء حقیقت ادراک دوری جمعی در خطاب ممدوح ساغر مدحی می پیمایند
قدح در برابر آن شیشه بر طاق انفعال میگذارد و جمعی در عرض کمال
خود تمهید وقاری بر می تراشند که خامهٔ افهام در رقم تاملش جز حقیقت خفت
شعور نمی انگارد و درین صورت هر طائفه را بوسع استعداد تفتیش افکار خود
باید نمودن تا مستحسن زبان دانایان آن طریق بر آید و هر فرقه را بقدر مقدور
چشم تامل بر مراتب بیان کشودن ناشایستگی نخستین لطائف شناسان
حاصل نماید بانموذجی ازین عالم بیتی چند عبرت شامل ارباب غیرت
و تنبیه مائل اصحاب غفلت ؎ طلب کن یار جانی تا توانی * گریزان باش
از یاران ثانی * قبح این ارشاد بر طبع هندیان چون حقیقت ایشان بی اظهار
هویداست و طبع عراقیان را درینمقام به حکم معذوری بی نسبتی پای توهم بر هوا

؎ ای آنکه ز طور خلق برهم خوردی * بیهوده ز وضع هر یکی رم خوردی * حسن
این عبارات بمذاق اهل فارس پر ناگوارست و تقریر آهنگان زبان دیگر را
بی خبری قباحت اظهار ؎ گر آدم سرشتی مگو زینهار * که افسار خر را بدستم
سپار * ؎ آورد سمند برق دورا * بگرفته بدست خود جلو را * هر چند سخنوران
فارس این نوع تلفظ را تفاخر شمارند و زبان آوران هند غیر از دست آویز
تمسخر و رسوائی نمی پندارد ؎ عمری ست بجادهٔ خطا می پوئی * یکره
بره صواب گو نیست توئی * خطای این قسم صواب بر طبع عراقیان روشن
ست و خفت کیفیت این وعظ بر جمیع اهل سماع مبرهن ؎ بسیری
دم مزن بیهوده از فقر * که حرف باطل و پوچ ست بی وقر * فارسی گو را
در جرأت این اظهار ضبط نفس از احتیاطات ضروری ست تا سر رشتهٔ
وقار از دست نرود و طبیعت منفعل بی صرفه گوئی نشود ؎ حریف بد
قماریهای تو کیست * چو داد ما ندادی چاره نیست * از تشنیع اینطور بیانیها
طبع فارسیان آزادست لیکن ناموس قبیلهٔ هندیان یک قلم بر باد برین
تقدیر شعرای فارس را در اکثر مقام از طعن عبارات هندی فارغ باید اندیشید
و شعرای هند را همچنان در دعوی زبان فارس معذور باید فهمید
اما قافیهٔ سخن پردازی شعرای هند بی تتبع نظم و نثر فارسی دارد و بعلت
احتیاط قباحت طرفین تنگی تمام دارد و معنی طرازی ازین طائفه بملاحظهٔ
اقسام لغزش از نشاء دقت طبع آسان سر بر نمی آرد و واهب النطق حقیقی
جمیع نکته سنجان را بعرصهٔ ادراک حسن و قبح رسانا دو از زبان سخن چینان
کمین گاه شناعت مامون و محفوظ گرداناد جواب ارسال اشعار
خاندوران بهادر ؎ با هر طبعی وضع نوائی دگرست * هر زمزمه

باب مدعائے دگرست * دریوزۂ دیدار تحیر وارد * در کاسۂ چشم ما صدائے دگرست * بید نوازین صورت آرام در آئینۂ الطاف عمیم مقابل احوال حیرت آل مے بینید و بساط ہزار شکر از مطالعۂ افکار گوہر نثار می چینید ہر چند ازان آستان دور ست باین وسیلہ از بارگان حضور ست اتفاق ورود این سعنے الہامی ست حقتعالے یوماً فیوماً تحائف سنی تازہ رسانا دو دعاگو را باین وسیلہ از عباد شاگرد اناد

در جواب مکتوب خان دوران

که از حالات عبور آبہا نوشتہ بودند

آب دریا نیست استقبال اشک بیدل ست * تا گرد راہ نشوید پاک رنگین ترا بہ مقتضائے مخلصان نوازے ہر چہ ازان جناب بمنصۂ تحریر می آرد از عالم ظہور فضل ست آئینہ داری حضور ایشان درین صورت تمثال عرضداشت ست تائید حضرت ایزدے در ہمہ جا و ہمہ حال منظفر و منصور و یاد آور بیدلان مہجور دارا د غیر از حسرت قدبوس ہر چہ نگارد افسوس والسلام

در عذر عدم ارسال نامہ بشکر اللہ خان

فراموشی سجودات آستان چہ احتمال دارد نقش پیشانی بشستن رفتنی نیست بر مرکز تسلیمے کہ دارد نشستہ است و بسجدۂ دائمی کہ داشت ہمچنان پیوستہ دورم آما بحکم تسلیم وجود * از ما خبرے نمید ہد غیر سجود * ہر جا خورشید بے نقابے وارد * ما را بر خاک جبہہ بباید سود * خورشید افق کرم دیدۂ متحیر را بدولت دیدار فیض انوار رساند و از اندیشہ ہائے دوری کہ جز شبہات خیال نیست وارہاند

بشکر اللہ خان در عرض احوال خود

تا چند دراغ جامہ دوزندمرا * یکبار نشد کہ پاک سوزندمرا * بے روی تو ہر نفس چو شمع رہ باد * مے میرم و باز میفروزندمرا * طلسم حیرت بنای زندگی بفسون وسوسۂ

قولہ انکار گوہر نثار
اشارت ست بلسوی
اشعار خان دوران
قولہ انکار نست
بگو مضمون اشعار محلو
قولہ تحائف یعنی
تازہ و نغمہ ہای نغمہای
تازہ رسانیدہ باشد
قولہ دورم آما
نفحات ۲۰۴ نفحات تبیدن

نہ بستہ اند کہ بتاثیر نفس در سینہ دزدیدن کفیل آسودگیش توان گردید یا بتدبیر سنگ بر دل بستن پیمام راحتش توان رسانید غبارے در کوچہ بند تعلق ہوا افتادہ اگر گردن ہوسے برافرازد دماغ گردبادے بلند آشفتگے بہم رسانندہ باشد و اگر بفکر آرایش تمکین پردازد خاک گم گشتگے بر فرق توہم افشاندہ باشد.

در فرستادن اسباب

اہم آوردن اسبابے کہ رابطۂ سلسلۂ زندگے دیدہ ایم نغمات آشفتگے و پراگندگے نیز از ہمان ساز عشرت آہنگ شنیدہ ایم صد رنگ زباغ چشم حیرت تمہید * گلہاے خیال سور و ماتم بالید * لیکن بگشادلب کسی راہ نبرد * کین گل خندید یا گریبان بدرید * فطرت را از وضع ترکیب جوارح خبر ہست کہ بضبط اعمال و افعالش تواند کوشید و نہ از کیفیت حرکات و سکنات حواس و قوی اثرے کہ بآثار و احوال آن تواند رسید با این برگ و ساز عجب تر آنکہ از وجدان پرخیال ہنگامۂ وجدے بتصور چیدن ست و از فقدان ہر مطلبے گریبان چندین قیامت دریدن کاش تماشاے این نیرنگ ہم بیانی داشتہ باشد تا باو ہام انتعاشش خرسندی ساختہ را پیش طبع مشوش توان ساخت یا بہ تخیل آلام بالتزام بید ماغے جاوید باید پرداخت نفس نیم نفس بگوشۂ دل نیاز امید و نگاہ یک مژہ در خانۂ چشم وا نکشید تنگ و تاز محض تنگ و تازست و نشیب و فراز محض نشیب و فرازست اشکال این خیالات ہر چند بازی تصور میکنم دل بہیچ خورسند باور ندارد و نقوش این آثار ہر قدر باطل می اندیشم یقین خود پسند عرض نمے شمارد حیرانیم ما را باین محفل کہ خواند و عنان بیرنگی باین رنگ گہ گرداند کارہا باعشق و معشوق و بیم ما * مہر طومار شکایت بکجی ست * جبہہ انسیت نما بخاک آستان مالیدن ستمکش اندیشۂ بعد مباد و لب حسرت نوا بہوش تقدم

قولہ
فرستادن اسباب
قولہ
این خیالات
خیالات دنیا
قولہ
این فصل
دربیان دنیا

۲۰۵
نفحات تبیدن

جمعیت توام رسانیدن یارب کہ رنج خمیازۂ انتظار نبیند بشاکر خان در
رفع فساد اہل عناد و نفی اوہام اقرب اطوارے کہ موجد ادبار
ابنائے زمان میباشد شیوۂ ناقدردانے ست و برزبردستان بلند ہمت
سعے ایذارسانی جمعے از پچلوی توہم اندوزے اعتبارات پوچ خودرا
فریبہ تصور نمودہ خرمن غرور می انبارند و بہ بلندیہای رگ گردن سریکہ از
مغز غیرت تہے ست گلدستہ روی ہوا انگاشتہ بر سند اقتدار پامی افشارند
غافل کہ کم استقلال مزاج اخگر را زمین گیر افسردگے اندیشیدن بر انبار
پنبہ برق قیامت ریختن ست و تنگیہای دم شمشیر را ناتوان قدرت شمردن
بر اعصاب پالیدہ غبار آفت بختین استغناطراز ان مجمع آگاہے را دل
نام خزینہ ایست کہ پرے از نقد و جنس تمالم اسباب جمعیت و اقبال دوام
مے شمارد و گوشہ چشم ہمتے کہ سیری از چرب و خشک خوانچۂ اوہام را ذخیرۂ
مائدۂ صبح و شام مے پندارد ☜ نیست عاقل آفتاب از ذرۂ بیدست و پا
باہمہ موہومے آخر جزو مادارد گلے * تا آسمان ہیات آغوشش پرداختہ است
درہاے اقبال از شش جہت بازست و کشایش کار ہمہ جا آئینۂ حضور پرداز
ہمت را در امتحان گاہ مشاہدۂ عبرت ثابت قدم بے پروائی داشتن بر آثار
و اطوار استناد بیگانہ درین صورت تامل گماشتن جان من قبلۂ من سلامت
من تصدیعات بسیار کشیدند فصل حقیقے از تلافے غافل مباد بجیں
جہان بیدل در وادے و در دکہ منزلش معین نیست بخاک تحیر پہلو دادہ است
و در خیال آن آستان مقصد نشان راہ سودن پیشانی کشادہ محرومی مدعا
مباد در حضرت تسلیم بہر سجدہ فشانی مائیم و دعاگوئی کہ تو شایستہ آنی والسلام

رقعہ تائیدات حضرت ذوالجلال والاکرام ازحالے ست کہ سعے

تصور بشری زین گیر حیرت آثار اوست و جہد فطرت ملکی دور گرد بساط اقتدار
او در بعضے دواب صورتے تعبیہ مے نماید کہ نفوس ملکی از سر خط انقیادش
چارہ ندارد و عقول علوے از کمند تبعیت آن سر بر نمی آرد ☜ آنکہ زین اسرار
قدرت کام جوست * واحد کا الالف بی صد الف اوست * چہ زاغ این
انوار از لمعۂ طبیعت صاحب مارو شن و ظہور این آثار بحکم ارادۂ منکاشے نا
ہمرہن مبارکباد علو درجات تسلیم نوای ذات تقدس آیات و تہنیت مدارج
اقبال نوید آہنگ محفل حال و استقبال **نظام الملک** ☜ جمعی گوید
جہان صف شیطان ست * جمعیت برین کہ بر تو رحمان ست * در خلق
زبسکہ مختلف عنوان ست * اسرار قدم باین جنون عریان ست * بیدل نوازا
درین ہنگام اقتضاے ادوار بساط تشویشے بر طبائع چیدہ است کہ نصیب
دیدن مباد اما انچہ در تغافل کدۂ انزوا بگوش عبرت مے خورد با انتظام کار
خلائق رنگ نسبتے ندارد اول و آخر سر رشتہ بخشے مطلق اپنا شتہ اند و تشنہ
طبعان شش جہت ساغر بحیط مے برند با این آثار موج سراب دست از
تلاطم ایشان بر نمیدارد و ہجوم بے نمی غیر از طوفان غبار چیزے نمی اپنارد
☜ گروند پیر و حرمت دیوانہ * کز فہم بناشے ان قدر بیگانہ * یعنے کہ چو سر
بسنگ کوبی صد سال * در خانہ کسے نیست بغیر از خانہ * برفع تخیلات عالم
تنگ ورزی در ہمین روز ہا سہ ماہ دعا گوے بیدل را عارضہ دست بہم داد
کہ جلدش از بے قدری بر پوست پیاز خشک نمی چربید و استخوانہا از ہمغیری
بہم سبکی نے بے نفس ہمسگردید زمانے کہ حضرت ایشان ہمعنان فتح و ظفر
عازم سفر بودند مایۂ ہوش این بے ہوش آن قدر فراہم نبود کہ تحریر عرض
وداع متصوع باریابان مے گردید و پس از امداد نشاء شعور نارسائیہاے

قولہ ہمہ موہومے آخر جزو مادارد گلے
قولہ تا آسمان ہیات آغوشش پرداختہ است
قولہ در بیصورت
قولہ در صورت
قولہ بدون در
قولہ ۲۰۶
قولہ گروند پیر و حرمت دیوانہ
قولہ ۲۰۷
قولہ کہ در ہمین

طاقت آستان بوس همان از دور زمین خیال می بوسید لله الحمد الحال
ودیعت انفاس بتوهم زندگی سرگرم فرصت شمارے ست و دعاے
دولت ابدی همچنان در کار اشتغال شکرگذارے عذر بیدست و پا مسموع ما
قبولے مباد بشکر الله خان ؎ بازم بعالم ناز دل میکشد هوایت *
گر خلد سر برآرم یعنی ز خاک پایت * خجلت کش نیازم یارب چه تحفه آرم * در
آستین ندارم غیر از گل دعایت * اگر جوارح ست یکسر چشم حسرت دیدار
ست و اگر حواس یک قلم آئینهٔ اقتباس آن انوار زبان باندازهٔ حرکات
در هواے ثنا پر افشان ست و دل بقدر شمار انفاس سر بر خط شکر و احسان
قبلهٔ حاجات بے تعداد من چهار ماه است که با وجود زمین گیری در سر اقسام
بیماری ست و در اختیار بقا و فنا همچنان بیحس و عارے ؎ این رشتهٔ
نفس که بجز تاب و پیچ نیست * دل عقده ایست چون بشگافیم هیچ نیست *
اما بیتابی هواے قدمبوس چه امیدها که ذخیرهٔ پردهٔ خیال ندارد حق تعالے
بفضل بے پایان میسر آرد بشکر الله خان شکر حضرت ذوالجلال والاکرام
استدعای نعمت زبان میکند تا بوسیلهٔ این انعام قابل دستگاه دمزدنی
تواند گردید و بسرمایهٔ این عطا استعداد آرایش نفسے تواند بهم رسانید و رود
نوازشنامه پرتو اقبال آن انعام ست و حضور کرم رقیمهٔ آثار فیض همان
اعطا و اکرام سیر ادوار امکانی که جمعیت ما را بجرم تامل احوال تفرقه وامی نماید
و باندک نسیم بی خبری بر تفرقه ها راه جمعیت میگشاید رباعی نیک و بد
کارخانهٔ کون فساد * نالان کای واے زندگی رفت بباد * غافل که
درین قلمرو وهم ایجاد * کس هیچ نداشت ست بر باد چه داد * در حقیقت این
کدورتها رنگ گردانده تحریک نفس اند تا کی بطرح دل نشینے پردازند و این

غبارها

غبارها افشانده دامان خیال اند تا کے لنگر تمکین اندازند رباعی هر چند
نظر بصد چمن وا کردم * نے با گل و نی بلاله سودا کردم * ممنون دلم که در همین
خلوت تار * یار آئینه دید و من تماشا کردم * خاطر عرفان مناظر اندوه وسوسهٔ
خیال مچیناد و نگاه شهود پناه تشویش کلفت اسباب مبیناد ؎ رزق تو
قضا در قدمت کرد انبار * چندانکه نصیب خویش خواهی بردار * بر دور
مرو که طائران این دشت * از ما گیرند آرزوے منقار * مصرع از حسرت
دیدار چه گویم چه نویسم * بشکر الله خان ؎ نیاز نامهٔ ما عرض سجده
عنوانی ست * ز خامه آنچه برون ریخت نقش پیشانی ست * غرور شیوهٔ
اهل ادب نمیباشد * سری که موج گهر میکشد گریبانے ست * عشرت آهنگی
مکتوب زندگے مطلوب بروائح حیات ابد نوازشها فرموده واقعه سرگذشت
بیدل بیرون از تحریر و تقریر ست ظهور آثار قدرت که شامل هیچ کسے این
بیدست و پاست یکایک بساط آگاهی حاضران آراست تا این بے خبر
وقائع وجود و عدم دم افاقت توانست نمود و نگران آئینهٔ احوال خود
تواند گردید لیکن تنبیه را در طینت غفلت سرشت اثری نمی باشد بعد از
چشم کشودن غیر از اشکال غفلتے که داشت بمشاهده نرسیده عبرت آگاهان
حال مفصل معروض داشته باشند ؎ بیدل چندی ز درس هوشم راندند *
بازم راه نفس بدل گرداندند * باری دو سه روز در دبستان خیال * یاران
این شکسته وهم نظمم خواندند * فضل حضرت حق یار انسان ست و هر چه هست
با حق ست سلسلهٔ خطرات از جمیع جهات جمع داشتن دلیل آگاهی معیت اوست
بنظام الملک نفس گداختهٔ آداب ستایش بکدام جرأت لب گشاید که
از عهدهٔ خجالت برآید ما را در جمیع احوال منفعل داشته اند تقریر نارسائی

معنے تحریر عبارت ست و تحریر ناتوانی مضمون عدم استعارات بجائی نرسیدیم
که خیال رسیدن بتاملی تواند پرداخت و بمقامی رخت نیفگنده ایم که فکر اقامت
طرح تسلی تواند انداخت ؎ نے جام و نه مے عالم خمار این ست * نے نقد
و نه جنس شور بازار این ست * ما را آئینه کرد و چیزے نه نمود * مجبور تحیریم دیدار
این ست * ؎ آب میگردد گدا از خجلت رب کریم * هم تو خواهی خواست
عذر جرمم از عفو قدیم * بشاکر خان ؎ بیدست و پا بخاک ادب
نقش بسته ایم * در سایهٔ تامل یادت نشسته ایم * جمعیم چون حواس در آغوش
یکنفس * گلهاے چیده را بهمین رشته بسته ایم * غیر از سجدهٔ عجز در بار طاقت
نداریم و جز تسلیم بمعرض شوخے نمی آریم مجبور بے زبانیم بچه آهنگ جرأت
نمائیم بے اختیار زمین گیریم بکدام سامان بال کشائیم ؎ زین بیکارے
که میگدازد جگرم * شرمندهٔ اعتبار هر خشک و ترم * جز گریه چه ممکن ست کار
دگرم * آن هم وقتیکه بر خود افتد نظرم * والسلام بنظام الملک
ورود الهام آلود بیدل نوازنامه باخبار جمعیت ذات تنزه صفات و صحت
مزاج تقدس آیات دعاگوی نفس باخته را زندهٔ جاوید گردانید تصور وضع
طبیعت لطافت طینت در اندیشهٔ قطع این همه مراحل خاصه در چنین هواے
خارا گداز دل عقیدت منزل را بهر نفس زدن آب میگردد و در سر راه دعا
می پاشید تائید حضرت بیچون دشواری هاے خیالات ما بسهولت مبدل
گردانید و غبار هاے خطرات درشتی بآب آسانی فرو نشانید قبله گاها برین
نفس پرور اشغال دعا نیز سانحهٔ غریبی پیش آمد اما گذشت انچه گذشت و
باحیاے مجد و متحیر گشت غرض تفصیل آن مصدع سامعه مبارک بالفعل
آن مقدار توانا ست که باظهار رسم عبودیت عذر بیدست و پائی میتواند خواست

مصرعه این قدر ها در عدم بیدل بیادت زنده است * تحریر آلام دوری بی شکوهٔ
تقدیر نیست اقتضای بندگے در همه احوال معذورے ست اکرام اعانتے که
در باب خان سعادت نشان از ان جناب فیاض بظهور آمد شایان اخلاص
و الطاف بیریا تواند بود مصرع از سعی کسے دگر نمی آید راست * ؎ تا کے
در طبع یاس پرورد زدن * در طاقت مضطر بدم سرد زدن * دشواری هرگاه
که باشد سهلست * گر دست توان بدامن مرد زدن * شعر ذات پاک تو
محض احسان ست * از کرم جز کرم چه امکان ست * بشاکر خان
غزل اے آنکه با تو شش جهت اقبال روبروست * هر جا توئے تجلی نصرت
بهانه جوست * گر عاقلند خیره نگاهان ز جوهرت * زنگار در طبائع مجهول
تو بتوست * اخفاے نور مهر بعالم چه ممکن ست * کوری بچشم حاسد خفاش
طبع اوست * پوشیده نیست جوهر غیرت درین بساط * سیماے مرد از
عرق سعی شسته روست * خوش باش و شاد زی که درین عرصهٔ خیال * تو باغ
جاودانی و این جمله رنگ و بوست * نفسے که از لب فقرا بلند گردد علم دار
لشکر دعا تصور کردنی ست و طپشے که از دل بیدلان بحرکت آید طبل کوب
پیش آهنگان حشم ثنا بخیال آوردنے با شخص مقابل اوهام دلیل بیحضورے
است و با جلوه هم آغوش تخیل شهادت بی نواے شهود انجمن دیدار با تماشاے
دیگر احتیاج ندارد و آئینه داری جمال تحقیق سر بر خط تقلید و تاویل نمیگذارد
تمناے تسلیم عبودیت بر شش جهت آئینهٔ حیرت چیده است و آرزوے
سجدهٔ اخلاص از هر بن موے جبههٔ نیاز رویانیده فضل حق مدد فرماے
رفع انتظار باد بزین العابدین خان ؎ امروز بعد عمرے دلدار یاد ما
کرد * شرم تغافل آخر حق وفا ادا کرد * خاک رهیم ما را آسان نمے توان دید *

مژگان خمید تا چشم آهنگ پیش پا کرد * تا مهلت زندگی مشهود نگاه است
نقش شمار ودیعت دعائیم و تا فرصت تامل متصور اندیشه است شکر گذار
وظیفهٔ ثنا آثار صحت و جمعیت آن ذات در جمیع اوقات لزوم انتساب و اقبال
فتح و نصرت در کل حالات ناگزیر بوس رکاب نظر التفات قدیم ملتفت
تغافل جدید مباد و دور اکرام عمیم غیر از پیمانهٔ تسلسل نگرداناد بمرزا
ابو الوقار ؎ از نعمت بخواست بکفران نتوان زد * محتاج نیم لیک کریم
است کریم * تحایف آثار اخلاق از عالم بی شائبه اطلاق ورود نوازش ها
فرمود اوراق جبین نیاز عرقی چند سحر عرض چکیدن داشت امروز انفعال
آهنگ شکر عطیاتست بشکر الله خان در دکن ؎ فریاد کز توهم نامحرم
حضوریم * خفاش بی نصیبیم ظلمت شناس نوریم * دوزخ ز شرمساری
کوثر شود جبینش * گر این قدر بداند ما را که از که دوریم * خامه حسرت صریر آماده
چندین نیستان فریادست اما بحکم عجز طاقت سر از نقطه برداشتن ندارد
و نامهٔ آرزو تحریر مستعد هزار دفتر انشا ولیکن از اقتضای ناتوانی جبهه بر خط
نمی گذارد اگر واماندگان بادیهٔ نارسائی تکیه بر سجود تسلیم نه نمایند بسر منزل
جمعیت خضر هدایت شان که تواند بود و اگر از پا افتادگان وادی ناامیدی
دست بدامن رضا محکم نکنند امداد دستگیری ایشان که خواهد نمود ؎
در سعی وصال تو من عمر نورد * حیران خیالم که چه می باید کرد * بال مژه پرواز
ندارد هیهات * ای نور نظر بسوی چشمم برگرد * مقدور بیدلان مهجور سجدهٔ
نیاز نیست فضل ازل بقبول مشاهدهٔ دولت حضور فائز گرداناد ؎ زین
مزرعهٔ نی برگ و نه بر میدروم * خود را از پای تا بسر میدروم * از کاشتن آگاه
نیم نیک چو شمع * یکخوشه ز شام تا سحر میدروم * ناگزیر وضع تسلیم خیال دوری

ونزدیکی از فضولیهای وهم طاقت ست ایزد متعال بهر امری که مامور دارد
جمعیت دوام کرامت کناد و طبع مستقیم را در هیچ حالتی منحرف جادهٔ رضا
نگرداناد و اظهار مراتب تمنا هر چند از عالم جرأت میداند اما چاره نیست طپیدنهای
دل حسرت منزل همین پیام میرساند ؎ وهم هستی هیچکس را از طپیدن وا
نداشت * مهر بال و پر همان جز بیضهٔ عنقا نداشت * دوریم زان آستان دیوانه
کرد اما چه سود * آن قدر خاکی که افشانم بسر صحرا نداشت * بنظام الملک
تمهید غزل تازه چه قدر افسون معنیهای برجسته داشت که قطعهٔ غزال بسمل نیز
در قاصدی مژده رسانیش بال پرواز کشاد و بمضمون آمد آمد داد روانی
شوق داد شکار افگن نخچیرگاه الطاف از صید دلهای کباب غافل مباد
بمرزا فاضل بیگ ترک حقهٔ مفرحی که چون سر سودائیان شوق خالی
از گرمی خیالی نیست بذوق نشاء قبول آن محفل آرای دماغ فطرت مرسول
بود معلوم شد که بعضی خشک مغزان بیحس افراط کیفش را به تجاوز حد
اعتدال متهم نموده اند و ندانسته که از کمظرفی بی احتیاطیست هر چند رگ
خامی بعرض خمار آورده باشد حکم پختگی های موج صهبا دارد و بهر حال توجه
بر تلخی اوهام نگماشته اند کی غبار طبیعت حلاوت امتزاج دریابند زیاده
نشاء شوق والسلام رقعه بعد از سجدات تمنای آستان بوس
شکر اعطای اتناسهای چاشنی انبار حلاوت کام و زبان می گرداند
و سپاس اخبار شغل خلایق پروری نوید جمعیت دل و جان میرساند
مبارکباد عید تهنیت تمهید نیاز آهنگ عرض عبودیت ست و تسلیم نوای
قبول جناب ربوبیت دولت دیدار نصیب بیدلان مهجور باد رقعه قدردانی
بیدلان خاکسار قدر احسان فهمیست که از روز نخست منسلک سلسلهٔ دعا اند

وتا آخر حال مقید آهنگ قانون حمد وثنا کاهل قلمی از مقصران نیست اما سنه بگونیها
خامهٔ جرأت راچه علاج خاصه درعرض خلالت بیدلی مگر بدستور کرم امتیاز اشاره
بیان الطاف بنوازش رقمی پردازد وچشم حیرت غنوده را بربیدارے مامور
سازد ؎ آئینه تسلیم فضولے چه خیال ست * رنگی تمایم که توآن رانمائے *
لله الحمد که ازمنزویان گوشهٔ خاطرست واز مقیمان خیال ترحم مناظر جبین
عجز برآستان اشتیاق عمیم ست وچشم امید همچنان آئینه دار التفات
قدیم والسلام رقعه حرفی چند که موضوع شکر واحسان واعطای
باشد هنگام ادائے حق بهیچ صورت بستن لب جائز ندارد ناچار سپاس آهنگان
بساط اکرام را باخمیازهٔ آرزوے خموشی یاد ساختن وتا نفس باقی ست
همچنان باشتغال حمد وثنا پرداختن عندلیبان برگ گل بمنقار تا کجا علم
جرأت نوائے بلند گردانند ومطربان ساز بے زبانی بکدام شوخی زخمه
نیاز رسانند لایحیل عطایاکم الا بمطایاکم ؎ قدر احسان اگر این ست که
من میدانم * لب زخم نتوان بست زشکر مرهم * عجزنارسائیها مصرع
چند پیشکش انجمن حضور میگرداند وامید قبول نیازے بمحفل اقبال
میرساند ؎ هزار آئینه باخود دوچار کردم دیدم * بغیر رنگ نبودم بها
کردم دیدم * رباعے بی شبه نیست هستے ازبسکه ناتوانیم * یانقش
آن تبسم یاموے آن میانیم * باخود اگر نسازیم برالفت که نازیم * پرهیزیم و
تاچار برخویش مهر بانیم * ازکاف ونون دیدن غیر ازعدم چه دارد * چیزے
زانخواهید ماحروف آن دهانیم * والسلام رقعه لب آهنگے شوق
بیدلان منتظر زمزمهٔ آرزوی ست که سخن سنجان محفل افکارگاهے ازدور
توجه معنوے مبذول دارند ورنگ افسردگے ازطبع پیام مشتاق برآرند

سعادت مضمون قصیده که امید قبول ازجناب ایزد معصومین داشت آئینهٔ
کمال عقیدت مقابل تمنای محبان گذاشت درسعے حصول این دولت تا
نفس باقی ست باید کوشید ومقبول تحسین رسائیها فطرت باید گردید
العاقبة بالعافیة رقعه تمنا خانهٔ دل تسلیم منزل ازپرده های دیده
انتظار فرش هزار امید دربساط نیاز مهیا دارد یارب که پرتو مقدم انوار قوم
چراغ انجمن حضور روشن نماید ونگار تخیل دورے ازآئینهٔ دیدار پرست
زداید رقعه نعیم عیش صوبهٔ بهار بسیار کباد قبله آرزوی بیدلان
هرچند عبودیت قدیم بهیچ حالتے ازاداے خدمات سر برنمی آرد قوی
ازبستر آلایان حرکات نارساست وحواس ازگوشه گیران انتظار کمین
فنا دراموررجرات سراپا منفعل نفس شمارے ست ودرسعے طاقت آئینه دار
نگونسارے درین اوقات صواب بقبول معذرت بیدلان ملاحظه نه نمایند
وحسنه تبرحم احوال بیدست وپایان تصور نه فرمایند ؎ درپیریم آخر تیه یار
امید * اعضا درهم شکست چون سایه بید * ازبسکه نگاه هرزه تازیها داشت
مژگان یکسر چوجاده گردید سپید * والسلام

تمام شد
کتبه دالچند

به عون صناع مکین و مکان و فضل خلاق زمین و زمان

دیوان بیدل

در مطبع نامی منشی نولکشور به طبع مزین مقبول جهان شد

هو المستعان

چو سرشک بی سر و پایم قدمی نزد بهوای تو
که هزار آبله در عرق بگداختم ز حیای تو

هو العزیز

هو الرشید

نه بدل ز بحر رسا رسم نه برمز آینه وا رسم
بکجا رسم که بجا رسم من بیدل از همه جای تو

هو المعین

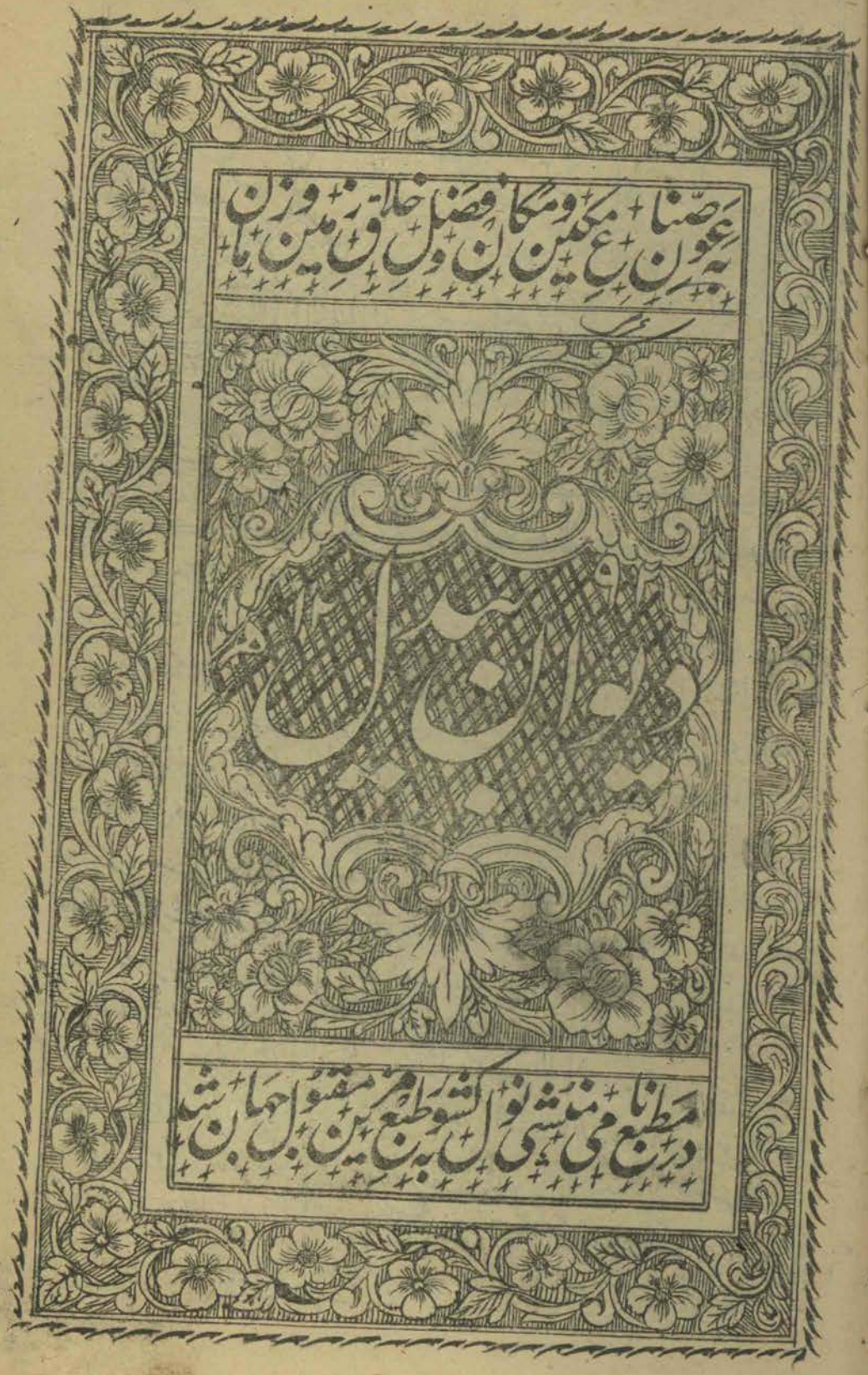

بسم الله الرحمن الرحیم

ردیف الف

نفس آشفته میدارد چو گل جمعیت ما را
پریشان مینویسد کلک موج احوال دریا را

خوش آن مرغی که دامان دی پر چند فردا را
فلک تکلیف جا هست گر کند فال حمایت زن

گداز درد الفت فیض اکسیری دگر دارد
زخون گشتن تپان در دل گرفتن جمله اعضا را

مگر از رنگ یابی نسخه بال افشانی ما را
درین گلشن چو گل یک رنگ زدن رخصت نمیدانند

اقامت تهمتی در محفل کم فرصتی هستی
مژه برهم مزن تا نشکنی رنگ تماشا را

که از چشم غزالان خانه بر دوش است صحرا را
چو عکس از خانهٔ آئینه بیرون گرد کن جا را

تامل سفله هم داغست اگر آسودگی خواهی
درین دیر بلند افگنده اند آغوش مینا خانه حیرت را

در آغوش نفس گر شکنی عرض تمنا را
نزاکتهاست در آغوش مینا خانه حیرت را

چه امکانست نومیدن غبار دست سودا را
چو عکس از خانهٔ آئینه بیرون گرد کن جا را

جنون افشاند بر ویرانه ام دامان صحرا را
درین دیر بلند افگنده اند آغوش مینا خانه حیرت را

درین ویرانه هم چشم نگاهم گر بسکروی
چرا مجنون مارا در پریشانی وطن بخشد

اگر ساحل بوی در آب گوهر گم شده دارد
بهر جا میرسم چون موج بر خود می تپم یارب

هوس چون تار سازان نسیه نقد حال میگیرد
بصد گردن مدد از کیف جبین سجده فرسا را

مگر آبی زند خاکستر ما آتش ما را
نشانیها ست غیر از نام تا نوئی بیدل

غبار احتیاج آنجا که دامان طلب گیرد
شکست طره داری که پیدا میکند ما را

نه از عیش ست اگر چون شیشه می قلقل آهنگم
نداردسوز امکان جز بنگیج فقر آسودن

درون خانه ام در خویش خالی کرده ام جا را
اگر آزاده باشی کمین پیوند اعضا را

خموشی غیر افسردن چو گل ریزد بدامانت
بتدبیر دگر نتوان ز داغ کلفت آسودن

اهل را رشته کوته ساز عقبی گیر دنیا را
که با هر موج میباید گذشت از خویش ما را

باگاهی چه امکان ست گردد جمع خود دارے
روان ست ابرو هر که بر فتار آورد پا را

شکستن گو که پردازی کند آئینه ما را
همین اشک ست ساز غیرت جوش جنون ما بیدل

بود سرشق درس خامشی ریگ بنی ها
زهی انگشت حیرت لب دادند چینی ها

که سنگ اینجا شرر میگیرد از وحشت نگینی ها
دو تا گشتیم و اندیشه یک سجده پیشانی

بشوخی آمد از بی دستگاهی احتیاج من
در آخر کرد دست آخر زکوته آستینی ها

سیاهی میرد از شعله خاکستر نشینی ها
خروش اهل جاه از غفلت ادراک میباشد

مگر از فکر عقبی باز گردم تا به خویش آیم
که از خود سخت دور افتاده ام از دور بینی ها

زبان خامه هم شق دارد از حرف آفرینی ها
آمی کرده تگ و پوی سراغ تو نشانها

در چار سوی دهر گذر کرد خیالت
لب ریز شد از حیرت آئینه دکانها

دریا زپیمان غافل و سیماب تحمل گرانها
بس دیده که شد خاک و نشد محرم اسرار

در پرده دل غیر خیالت نتوان یافت
جولان کده پر تو ماه اند کتان ها

چشم ست براهت گره رشته جانها
جز ناله بیمار تو دیگر چه فروشم

طوفان ز غبار قدمم آب بقا کو
دریا بپیمان محو شد از جوش گرانها

خاموش که آواره وهم اند گمانها
کیست از رهء تو چون خاشاک برداردمرا

نشئه از دود مجموری بخاک افتاده ام
شوق میخواهد بدست تاک بردارد مرا

خاک خواهم شد اگر از خاک بردارد مرا
پیکرم گردد غبار یاس برخیزد زخاک

صبح بی سرمایه احرام بر خود رفتنم
گر گریبان تا بدوش چاک بردارد مرا

میخورد خون نفس اندر دل غم پیشه ما
چون تیغ بود خار و حس بیشه ما

شکست زلف که پیچیده بر اندیشه ما
دل گم گشته سر انجمست بکیفیت شوق

گرد صحرای ضعیفی گرده دام وفاست
ناله دامن نه فشاند ز پی بیشه ما

هیچ خط در چمن حسن دو روزیشه ما
صورت وهمی بهشتی متهم داریم ما

محمل ما چون جرس جوش تپیدن دل ست
شوق پندارد درین وادی قدیم داریم ما

عمر صبحم از نفس تیغ دو دم داریم ما
دیده و حیران سراغ هر چه خواهی دهد

دل بتسلیم نیست کز دستش توان افتادن
گر همه خون نقش بندد متهم داریم ما

بهر مژه چشم تریک جهه نم داریم ما
گر بخود سازد کسی سیر و سفر در کار نیست

رنگها دارد بهار عالم نیرنگ عشق
حسن اگر خواهد زهی آئینه هم داریم ما

دیگر

شور زنجیر جنون از نفس ما پیداست
بهار گر به هست خنده دارد طبع مینا را

نشئه بالد اگر از دست رود شیشه ما
دل ما آزرده مشکل شود محبوس نومیدی

تحمل نظاره شوق قیم سراپا بیدل
براه دوست خاتم کرد ما را بی نگینی ها

چون حیات آئینه بر طاق عدم داریم ما
غبار فقر زنگ سر کشیها را بود صیقل

آن قدر فرصت کمین قطع الفتها نیم
تنگ ظرفیست اینجا علت پیدا چینی ها

خلقی از خود رفته و نقش قدم داریم ما
دم تیغست بیدل راه با باریک سخن سنجی

گر نباشد اشک جلت هم تلافی میکند
دارندهٔ اندیشه راه تو مسکان ها

انیکه هر سو میروم از خویش برداریم ما
در گنهه تو آگاهی و غفلت همه معذور

چند باید بود ز حمت پرور ادر بار امید
آئینه ما نیز غبار یست از انها

بیتاب وصال ست دل ما چه توان کرد
انیست متاع جگر خسته دکانها

بیدل ره حمد از تو بصد مرحله دور ست
شعله جاروبی کند تا پاک بروارد مرا

هستیم عهدی به نقش سجده او بسته ایم
به که دست منت افلاک بردارد مرا

بیدل از سامان نومیدی چه کم داریم ما
ای شوخیهای حسنت محو بیتابی بها
حیرت اندر آینه چون موج در گرداب ها

گر زبان در کام باشد آرزو دل در پر و بست
سازِ تمنای نالهٔ از ابرام این مضراب ها
سخت دشوار است کز صحبت رود شیدا لان

موج با آن جهد نتواند گذشت از آب ها
گر نفس زیر و زبر گردیده باشد دل شکست
بر ندارد تهمت خط نقطه از اعراب ها

گاه آهم میرباید گاه اشکم می برد
فقد ما یکمشت خاک و انیمه سیلاب ها
آنقدر بر یاس بچیدم که امیدی نماند

پای تا سر یک گره شد رشته ام از تاب ها
بیدل از بی نیستی هم خجلت هستی ببرد
بر نمیدارد هوا گشتن تری از آب ها

چون غنچه همان به که بدزدی نفس اینجا
تا نشکفد افشاندن بالت قفس اینجا
از آه هوس چند دهی عرض محبت

مکتوب نه پیچند بیال مگس اینجا
در کوچهٔ الفت دل صاف آینه دار است
غیر از نفس خویش نگیرد عسس اینجا

چون نقش قدم قافله ماست همین گیر
باشد ره خوابیده صدای جرس اینجا
بیدل نشود رام کسی طارد صیقل

تا از دل صد چاک نباشد قفس اینجا
بد نشت غیر تم سر داد آخر خود نمائیها
بر آورد از دلم چون ناله اظهار رسائیها

اثر گم کرده ام نگلم میرس از عندلیب من
درین گلشن نفس پیسوزم از آتش فشانیها
کسی یارب مبادا فسرده نیرنگ خودداری

شرارم سنگ شد از کلفت صبر آزمائیها
هوادار مزاج طفلیم اما ازین غافل
که چون گل پوست بر تن میدرد رنگین قبائیها

سپاس آغنچه از اوراق گل مغرور جمعیت
ندارد فسق خلوت خانه جون نارسائیها
قوا از سر رشته تدبیر زاید غافلی ورنه

چه کلفتها که دل در بیخودی دارد نهان بیدل
بدل گفتم کدامی شیوه و شوار است ایجا بش
نفس در خون طپید و گفت با پس آشنائیها

جنگ میکردیم اگر یک ناله بر داریم ما
بود آئینه را حیرت نقاب بی صفائیها
بسکه از سار ضعیفی با خبر داریم ما

شش جهت آئینه دار شوخی اظهار اوست
از کمال ما چه پیرسی که چون آه و جواب
در خود آتش میزنیم از بس اثر داریم ما

خاک اگر گردیم آلی در نظر داریم ما
نیست جز مژگان حجابی را که بر داریم ما
انفعال هستی از ما بر ندارد دهر هم

هر که از خود میرود با ما یکم گردد درشتش
شعلهٔ ما فال خاکستر زده آسوده تپید
ای هوس بگذر پری در زیر پر دارد هم

آبروئی چون گهر همراه بر داریم ما
چون قفس از وحشت ما لها خبر دارد ما
سهل نبود در محیط دهر پاس اعتبار

تا گاهی گل کند ذوق تماشا زنده ایست
فتنه های دستگاه بندگی گل کردنی
از نفس صبح قیامت در نظر داریم ما

ساز چندین گلشنم دیگ شرر داریم ما
چون شرر سامان فرصت بیقدر داریم ما
از دل گرمی توان در کائنات آتش زدن

بتازگی نکشد عاقبت دماغ مرا
باغ دهر از ما بسین بیدل فروشان رنگ و د
لاله سان آئینهٔ داغ جگر داریم ما

زمانه شوخی طاؤس داد زاغ مرا
مگر شکستن دل پر کند اباغ مرا
هزار رنگ ز بخت سیاه من گل کرد

فسردگی مطلب از دلم که در ایجاد
چو میل سرمه نهانم بچشم خوش نگهان
ز حلقهٔ رم آهو طلب بسراغ مرا

که خامشی ست سبق عندلیب باغ مرا
بهر تیغ شعله برید نداف داغ مرا
بگر زنا له تمی گشت سینه بیدل

بناشد فکر اسباب طرب وحشت گزینی را
شکست دامنم بر طاق نسیان تا چنینی را

ز احسان جفا نمیدهد دون نیستم امین
که افغان گر دگر برد از آه هم خزینی را
شرر در سنگ فی خرمن مردم نمیگیرد

غنیمت می شمار از زاهدان خلوت نشینی را
ز دل برگشته مرگانت تغافل بسته نمانت
تبسم چیده دامانت بنازم نازنینی را

خروش نا توانی می تراود از شکست من
زبان سرمه آلود ست موئی خویش چینی را
نشاط اینجا بهار اینجا بهشت اینجا نگار اینجا

تو خود گر غافلی صرف عدم کن دو بینی را
بیدل از بی نطقی دون همتان
ثبات رنگ آخر نیست گلهای زمینی را

پاس کار خود نباشد صاحب تمیز را
دست بر قید صد اشکل بود نخجیر را
نفع زین بازار نتوان برد بی خجلت فریب

ای که سودا ندیشهٔ سر مایه کن تند و تیز را
آنقدر باشم شکست آخر که چون بیتاب رنگ
قطع کرد آب و گل من الفت تغیر را

سخت دشوار است پرداز شکست رنگ من
بشکن آغوش ایجا خانهٔ تصویر را
عرض هستی در خمار احتیاج افتادن ست

گردش رنگ ست ساغر مجلس تصویر را
در محبت داغ دار دکوشش بیحاصلم
برق آه اینجا نمی سوزد دگر تاثیر را

تا کی از غفلت بقید جسم و سایید دلت
یک نفس برباد ده این خاکدانی را
نقش هستی بر خط لوح خیالی بیش نیست

هم بچشم بسته باید خواند این تحریر را
صبح غفلت گاه هستی از شفق آبستن ست
نیست جز خون گریبالا یکسی این سیر را

ما تحیر پیشگانرا اضطرابی دیگر ست
پر زدن در رنگ باشد بسمل تصویر را
دست از دنیا بدار و دامن آهی بگیر

تا بدانی هیچ بیدل قدر دار و گیر را
رنگ گوید خامشی هر گز نبندما
مگر از سعی خاموشی نفس گیرد کمندما

ز جوش باد دیباید سراغ نسخ پرسیدن
همان نیرنگ بیچونی عرض خون چندین ما
اگر تا صانع از مصنوع را آئینه مشکل پسند ما

چو اور بند نقش ما نباشد نقش بندما
جهان طوفان رنگ و بوی ما مشتاق بیرنگ
چه سازد جلوه با آئینه مشکل پسند ما

چو شمع از جستجو رفتیم تا سر منزل دا ئی
تلاش نقش پای داشت فکر سر بلندما
کمین ناله در آریم در گرد عدم بیدل

ز خاکستر صدای رفتم تا سر میرسد پیدا
خط جبین ماست هم آغوش نقش پا
باشد هجوم سجده ما جوش نقش پا

راه عدم بسعی نفس میتوان طے
افگنده ایم بار خود از دوش نقش پا
جسمی اثر نداشت ز رفتار ما نشان

چون سایه ایم خواب فراموش نقش پا
گاهی خرام سیکند از پای ناز کت
رنگ حنا ز گرمی آغوش نقش پا

بر سر که بخت دیگ خیال رعونتی
پوشیدش آسمان به سر پوش نقش پا
مائیم و آب روی جبین سائی درے

افسر چه میکند سر مد هوش نقش پا
اسباب عیش ما نشود کم که بعد مرگ
تا مشت خاک هست قدح نوش نقش پا

رنگ نیابم از خط تسلیم رنجتند
یک جبهه سجده است ابر و دوش نقش پا
بیدل ز جوش آبله ام در ره طلب

گوهر فروش شد صدف گوش نقش پا
گرده ام سر مشق حسرت سر مزور ان را
نالهٔ میخوانم بلند بهای مضمون ترا

ساز محشر گشت آفاق از نگاه چشم تر
در پی مژگان چه فریاد ست مخمور ان ترا
فهم یکتائی ست برق اعتبارات دوئی

عمر ها باشد خوانده ام بر خویش افسون ترا
هر چه می بینم سراغی از نشانت میدهد
هر دو عالم یکسر زانوست مجنون ترا

ای دل دیوانه صبری گر هوید اچاره ایست
دیده آهو فرو بر دست ها مون ترا
بیدل از آزادگی استقبال آغوشت ترا

آنقدر دانشور کو نتوان دست مضمون ترا
از چشم مست تو گر نیاید قبول کیفیت کاهی

اگر امید طپیدن دل شکیبی داشت نالهٔ ما
بهیچ صوت زدور گردون نصیب بیکسی

چو حاصل است ناامیدی غبار دینا بصرف عنقا
چو سایه چند بهر خاک جبهه سود نها

نهفتنی ست اگر هست و انمود نها
تغافل از بد و نیک اعتبار اهل حیاست

همان بجا ستنم می برد فزود نها
گره کشای سخنور سخن بود بیدل

مگر آب سخن یاقوت گیرد آتش ما را
بعرض بیخودیها گرم کن هنگامهٔ عشرت

چرا غان کرده اند از چشم آبی کوه و صحرا
بسکه در وحشت شوق ما من آن سنگ زمین گیرم

شکست آئینهٔ رنگی که کم کردم تماشا را
شکوه کبریائی و زعجز ما چه می پرسی

که گم گشتن ز گم گشتن برون آورد عنقا را
زیک تخم شرر صد کشت عبرت کرد ام حاصل

برنگ چشم شبنم در دو این میناست دیدنها
زاوج اعتبار آزاد گردانیدهٔ نقدم

شود خمیازهٔ مقراض اقبالون در پیدنها
دران وادی که طاقتها بعرض امتحان آید

چه میگردیم یارب گر سبو بودی نارسیدنها
زنیرنگ فسون پردازی الفت چه پیدا شد

شنیدنها ست دیدنها و دیدنها شنیدنها

اگر به گلشن ز ناز گردد قد بلند تو جلوه فرما
ز پیکر سرو موج خجلت شود نهانها

طپید هستی بروی آئینه نقش جوهر چو موج صهبا
رسید از دیده دی تا مل گداخت بیصد تغافلها

با ولین جلوه ات زدلها رسید صبر گداخت طاقت
کجاست آئینه تا نگیرد غبار حیرت ز تمناشا

ز بعد مردن مگر نسیمی غبار ما را برد بدنبال
نه شام ما را سحر نویدی نه صبح ما را دمی سپیدی

ز عارض او دمید بیدل بهار خط نظر فریبی
ز مجمر حسن گشت آخر گرز مرد لعل پیدا

که رنگ پخته نگردد کم از زود و دنها
فریب فرصت هستی مجو که همچو شرار

در ین محیط که نقد فسوس گوهر اوست
کفی پر ابله گین چون صدف در سودنها

که سر خروئی چشم ست در غنودنها
نیم چو ماه نوا زآفت کمال ایمن

سر انگ جیب سلامت نمیتوان دریافت
مگر ز کسوت نیرنگ هیچ بود نها

بنا خنی نبود کار لب کشودنها
تر ببد پردهٔ فانوس دیگر شمع سودا را

دل آسودهٔ ما سوز امکان در نفس دارد
گهر دزدیده است اینجا غنان موج دریا را

که می مالیده اند اینجا شکست رنگ مینا را
فروغ این شبستان غیر برق رم نمیباشد

نمیسازد متاع هوش ما یوسف خریدار ان
بود نقد ز خود رفتن نگاه جلوه مستوار را

که در رنگ شرر از خویش خالی میکنم جا را
بداغ بی نگاهی گفت ازین محفل چراغ دل

بغیر از نیستی لوح عدم نقشی نمیگیرد
اگر خواهی نگردی جلوه گر آئینه کردار را

نگه هم زیر پا باشد سر افتاده ما را
ز شور بی نشانی شد نشان بیدل

چو شمع از نجالت ره نور دنا رسیدنها
بجای نقش پا دز زیر پا دارم چکیدنها

گزین مزرع دو دن بید بدیش از دمیدنها
نگه در دیدهٔ حیران ما شوخی نمیداند

چه دست و پا تواند زد کسی در بند جسمانی
ندارد این قفس بیش از نفس پرواز چیدنها

بنا شد دامن کوتاه من مغرور چیدنها
ز قطع الفت لیلا حسود آسود مجنون

شبی از بیخودی نظاره آن بیوفا کردم
کنون چشم چو شمع گشته داغت دیدنها

نگاه ما ز خود رفتن سر شک پا دویدنها
مقام وصل نایابست در راه سعی پیدا

دو تا کردیم آخر خویش را در خدمت عجزی
رسانید یم بار زندگانی تا خمیدنها

تو در آغوشی و گسسته دور از دور دیدنها
در ین گلشن که رنگش ریخته اند از گفتگو بیدل

اگر کنم با این سر ریشه بالین سنگ را
چون شرر پرواز خواهد گشت سنگین خواب ما را

تا نفس دارد تردد جسم را سر کشتگی ست
تا تن آساید فلاخن نیست تسکین سنگ را

آتشم فهمید آخر خانهٔ زرین سنگ را
صاحبدل مفت عیش است از حسد در بر نگیرد

گر همه بر خاک چد عشق حسن آور د برون
کوشش فرهاد آخر کرد شیرین سنگ را

آرمیدن ایقدر ها کرد سنگین سنگ را
عافیت ها نیست غیر از پردهٔ ساز گسست

خواب غفلت میشود پا در رکاب از موج اشک
در میان آب بیدل نیست تسکین سنگ را

چون زبان خامشان پیچیده سر در کاها
رنگ خود نی از چشم او ثبات دیگر ست

آتشم از بیم افسردن همان در سنگ ماند
رهزن آغاز من شد کلفت انجا مها

روز و شب چین جبین دارد نگین از نا مها
چون نگاهی فتد کار اهل دنیا ناقص اند

دانم نایاب و من بیتاب محض اضطراب
خواهد از خاکم غبار انگیخت این ابرا مها

آب گوهر طلعهٔ خاک ست از آرام ها
قطرهٔ ما تا کجا سامان خودداری کند

از نشان هستی ما بسکه نامی بیش نیست
صید ما حکم هما دارد بگوش دام ها

زندگی یک جاده ست آنهم بدوش آرامها
بسکه بنیادم ز آشوب جنون جزو هواست

این شبستان چرغبار دیدهٔ بیدار نیست
جمع شد دود چراغ و رخت رنگ شاها

ناخنه از موج می آورد چشم جاها
شد سحر و همان در بند غفلت میکنی جاها

بهر جا عافیت دادند آن دانا دان تلاش اند
دو دین ریشه گلها آزاد ست طفلان را

مگر در خواب بینند پا بجنونت بیابان را
ریاضت غره دار د فرد اهد از ایک این غافل

نقاب از راه من بردار و چاک دل تماشا کن
حجابی نیست جز گردون نفسها صبح عیدان را

نگاه ست آنکه بردارد ز راه خویش هم گامان را
ز هجو جلوه ات شوخی سر سودای نمی بالد

ببالی سامانیم قدست اگر سودز جنون گیرد
که گردستی کنم پیدا بمیا بم گریبان را

که حفظ بوی خود مشکل بود گلها خندان را
عیش و اندل برگشته پریشانی را

جاه با بندگی آسیب دیگر دارد
قیمت افزوده زنار سلیمانی را

چین دامان ادب کن خط پیشانی را
لاف آزادگی از اهل فنا نازیباست

چشم از بخشش مژگان بشمار نفس ست
جلوه ات بر دازین آینه حیرانی را

پر قفس گرده ام امید پریشانی را
بازگشتن نبود پا طلب ما بیدل

جلوهٔ او داد فرمان نگاه آئینه را
ناله گرد آخر بردی هچو ماه آئینه را

چون صدا هر کس ز سنگی می برد زین کوهسار
هوش اگر خاصت دهد بر شیشه نگزین سنگ را

سازاین کهسار غیر از نالهٔ آهنگی ندا شت
شیشه می بیند نگاه عافیت بین سنگ را

پیش آن چشم سخنگو موج می در جا ها
روغن تصویر دارد حسن ازین باد ها

شهرهٔ عالم شدن مشکل بود بیدل ز سر
ورنه در تدبیر غفلت نخته اند این خاها

اژدهای عافیت هم اینقدر غافل مباش
بحر هم از موج اینجا بیشمار دگام ها

غیر دیر و کعبه هم صد جا تمنا میکنند
بیتوان از آستانم ریخت این سنگ با ها

بسکه بیدل بی جمالش بزم ما را نور نیست
بیشتی خم گنی تا کی چو گردون با ر امکان را

چو بوی گل لباس راحت ما نیست عریانی
که گر از خود تهی گشتند پر کردند جا ما را

زینهائی ست خار علائق دامن افشانان
نگاه از جوهر آئینه باشد چشم حیران را

بنا شد هرزه گو را بهره از پاس نفس بیدل
ناخدا با د بود گشتهٔ طوفانی را

با ر با بی چو بخاک در صاحب نظران
دامن چیده چه لازم تن عریانی را

مطلب شوخی اظهار ز آب گهرم
سیل مانشنود افسون پشیمانی را

گفتگو سیل بنائی سینه صافی میشود

امتحان کی میتوان کردن ز ماه آئینه را
جز بجیب دل سراغ امن نتوان یافتن
جوهر حیرت زبان عذرخواه آئینه را
بفرصت نگه آخرست تحصیلم
که در هوای تو بیتاب رشته اند مرا
چو چشم بسته معمای راحتم بیدل
پیچ و تاب شعله باشد نقش پیشانی مرا
میروم از خویش در اندیشهٔ باز آمدن
چون حیا از پوشش غیبست عریانی مرا
احتیاج خودشناسی جوهر آئینه نیست
میروم از خویش در هر جا که میخوانی مرا
در خموشی همه صلح و همه جنگ ست اینجا
صافی آینه در کسوت زنگ ست اینجا
شوق دل همسفر آینهٔ بیهوشی ست
اشک چون آینه شد گام نهنگ ست اینجا
از ستمدیدگی طالع من هیچ مپرس
دل هر کس بطپد قافیه تنگ ست اینجا
زهی چون گل بیاد چیدن از شوق تو دامانها
جدائی ماند چون خمیازه در آغوش مژگانها
باوج همتم افزود پستیهای عجز آخر
که هست این مصرع برجستگی بیرون دیوانها
بروی چهرهٔ بیمطلبی گر دیده بگشائی
تپ این شیر آتش ریخت بیدل در نیستانها
عمریست شعله تازی اشک روان ما
چون درد در شکست دلست آشیان ما

از شکست رنگ عجز اندود ما غافل مباش
چون نفس از هرزه گوئی کن تباه آئینه را
چو تخم اشک بکلفت سرشته اند مرا
برات رنگم و بر گل نوشته اند مرا
ز آه بی اثرم داغ خامکاری خویش
بلغزش پی مژگان نوشته اند مرا
مدعمرم یکقلم چون شمع در وحشت گذشت
همچو عمر رفته یارب بر نگردانی مرا
همچو موجم سودن دست ندامت آب کرد
من اگر خود را نمیدانم تو میدانی مرا
میرود از موج بر باد فنا نقش حیات
غنچه شو دامن رام بچنگ ست اینجا
چرخ پیمانه بدور افکن یک جام تهی ست
قدم راهروان گردش رنگ ست اینجا
منزل عیش بوحشت کدهٔ امکان نیست
آنچه پیش تو نگاه ست خدنگ ست اینجا
بیدل افسردگیم شوخی آهی دارد
چو صبح آوارهٔ چاک تمنایت گریبانها
چه شد گر تنگ شد بر جسم آن گل جامهٔ هستی
که در خورد شکست خود بود معراج دامانها
دران محفل که رسوائی دهد کام دل عاشق
دو عالم از ره نظاره برخیزد چو مژگانها
نبود بغیر نام تو ذکر زبان ما
گو گرد حیرتی که بگیرد عنان ما
گر در می بروی شراری نشسته ایم

بشکند تمثال ما طرف کلاه آئینه را
بیدل اندر جلوه گاه حسن طاقت سوز اوست
بنا امیدی جاوید گشته اند مرا
طپیدن نفسم تار کسوت شوقم
بآتشی که ندارم برشته اند مرا
داغ شوقم نیست الفت با تن آسانی مرا
آشیان هم بر نیاورد از پریشانی مرا
رازداریها به معنی کوس شهرت بوده است
بعد ازین هم کاش نگذارد پشیمانی مرا
جلوه مشتاقم بهشت و دوزخم منظور نیست
تیغ خونخوارست بیدل چین پیشانی مرا
دیده بربند اگر ذوق تماشائی هست
مستی ما و تو آواز ترنگ ست اینجا
طرف دیدهٔ خونبار نگردی هرگز
چمن از سایهٔ گل پشت پلنگ ست اینجا
دو جهان ساغر تکلیف ز خود رفتن ماست
تا شرر نیست ز خود رفتن رنگ ست اینجا
ز چشمم چون نگه برجستی و از چشم محرومی
در آغوش تنش وامانده دارم طرح امیدانها
دل وارسته با کون و مکان الفت نمیگیرد
چو گل دامان مقصد پر شد از چاک گریبانها
ز عشق شعله خو برخاست دود از خرمن عالم
یکحرف بیش نیست زبان در دهان ما
در پرده های عجز سری وا کشیده ایم
ای صبر بیش ازین نکنی امتحان ما

صبح نفس متاع جهان ندامتم
یعنی ز مغز نرم ترست استخوان ما
چون سیل بیخودانه سوی بحر میرویم
عمریست تخته است ز حیرت دکان ما
بیدل هجوم گریهٔ ما را سبب مپرس
گهی از چین ابرو سکته خواهد بیت عالی را
پر پروانه آتشخانه شور عافیت باشد
غبار بر هوا کن فیض فطرتهای عالی را
بچنگ اغنیا دامان جاه آسان نمی افتد
هجوم خواب خرگوش ست اینجا شبه فالی را
ندارد غیرت ما ناتوانان آنقدر کوشش
که هر جا مشت خاری شد تقاضا میبرد ما را
ندارد نشئهٔ آزادی ما ساغر دیگر
که تا آن آستان بی زحمت پا می برد ما را
چو کار ناروائی عاجزان با اینهمه پستی
بهر جا میروم شوقت از آنجا میبرد ما را
صبح پیری اثر قطع امیدست اینجا
بستگی چون رود از قفل کلیدست اینجا
هر که تسکین ندهد منتظر وصل ترا
یا بگو یا بشنود گفت و شنیدست اینجا
زین چمن هر رگ گل دامن خون آلودست
دیگر ای بیدل غافل چه امیدست اینجا
عشق بردارد سر مهر از زبان عاجزان
کس ندارد جز صدا قدر شکست شیشه را
مفلسان را بیدل از مشق خموشی چاره نیست

ناچیده رفته است بغارت دکان ما
از برگ و ساز قافلهٔ بیخودان مپرس
آگه نه ایم دست که دارد عنان ما
آه از غبار ما که هواگیر شوق نیست
بیمقصدست کوشش اشک روان ما
دل از خود میرود بگذار تا مست فغان گردد
ز خاکستر طلب کن راحت افسرده بالی را
قناعت پیشه کن از کاین حرص عنا دشمن
که چینی خاک گردد تا شود قابل سفالی را
ز بزم وصل خواهشهای بیجا می برد ما را
غباریم و طپیدن از کف پا می برد ما را
اگر از دیر واگشتیم شوق کعبه پیش آمد
غبار دامن افشاندن بصحرا می برد ما را
ز وحشت شعلهٔ ما مژدهٔ خاکستری دارد
بجز دست دعا دیگر که بالا می برد ما را
گداز سینه طوفان کرد دست از ما بشو بیدل
تار و پود کفن از موی سپیدست اینجا
بگذر از زنگ که آئینهٔ اقبال صفاست
پای تا سر ز کفن چشم سفیدست اینجا
در جنون عشرت عیش دگر از بیخبریست
حیرتم گشت ندانم که شهیدست اینجا
نیست با مژگان تعلق اشک وحشت پیشه را
نالهٔ یک نی بآتش میدهد صد بیشه را
گر نباشد بی تمیزیها مآل کار عشق
تنگدستی باز میدارد ز قلقل شیشه را

ما را چو شمع باب گداز آفریده اند
بی ناله میرود جرس کاروان ما
شوخی نگاه ما نفروشد چو آینه
یعنی بخاک ریخته است آسمان ما
که از موی میان شهرت دهد نازک خیالی را
جرس آخر بمنزل میکند کم هرزه نالی را
دران وادی که خاکست اعتبار جهل دانشها
کمین گاه هوسها کرده وضع بی سوالی را
چه امکانست بیدل منعم از غفلت برون آید
چو گوهر موج ما بیرون دریا می برد ما را
جنون میریزد از ما رنگ آتشخانهٔ امکان
تکاپوئی نفس یارب کجاها می برد ما را
همان چون سایه یاد سجدهٔ شکر جبین سائی
پرافشانی بطوف بال عنقا می برد ما را
نه گلشن راز ما رنگی نه صحرا راز ما گردی
نه برد این سیل اگر امروز فردا می برد ما را
غنچه وا شده مشکل که دلی بگشاید
دود بر چهرهٔ آتش شب عیدست اینجا
جهد تعطیل صفت نقص کمال ذات ست
موی ژولیده همان سایهٔ بیدست اینجا
بوی یاس از چمن جلوهٔ یاس است امکان
دانه ما دام راه خویش داند ریشه را
عیش ترک خانمان از مردم آزاد پرس
کوه کن بر صورت شیرین نراند تیشه را
زهی سودای شوق تو به مذهبها و مشربها

بساط آسمان پیر طپیدن جوش باریها
غبار جنبش مژگان ندارد چشم قربانی
تبسم پاشی صبح ست چین دامن شبها
زبان در کام دزدیدم و داغ گفتگو کردم
سراغم میتوان کرد از شکست رنگ مطلبها
ببند بیرنگ غم کونین شوارست و ارستن
که برگشتن ازین دادی نیابا شد عنانها را
بجز کشتی شکستن ساحل امنی نیابا شد
که نقش سجده پیش از صدر خواهد آستانها را
هر کجا تسلیم بندد بر میان شمشیر را
در لب ساغر کنی اقلیم نهان شمشیر را
زائل از زینت نگردد جوهر مردانگی
حرف جوهر بر نیاید بر زبان شمشیر را
عاشقان بسمل آهنگت مهیا کرده اند
خون صیدم کرد شاخ ارغوان شمشیر را
کجا راحت چه آسودن که از مایای مطلب
بیابگذ که از بهر گذشتنهاست حائلها
درین مزرع چه لازم خرمن آرای هوس
چکیدم تا کد از چشم خود و حل گشت مشکلها
کنار عافیت کم بود در بحر طلب بیدل
که خاتم بشکند در دل نشاند نقش دارون را
بهر جا میروم دیوار آن شمع بسوزم
به پهلو بر دوست نیش سازد کوه و هامون را
شعور جنبش مژگانی است در بال سبکروحان
حصار عافیت چون خم نمیباشد فلاطون را

چو آهنگ جرس با دو سبکرو خانه جولانی
که از یک نعره وارش میطپد آغوش قالبها
قلم موجست ایجاد ز صفای نقش مطلبها
ز گرد و شست و اماند و بجان فیض میبارد
بخاکستر توان شد این چمن از اندراج بجان
نفس در دیست ایجا بس فسون بیش عقربها
سخن را کوس رخصت بود گویا بستن لبها
بهار بی نشان عالم نو میدم بیدل
درین وادی چه سامان آرام باشد کاروانها
که بعد دوست تاریک ست روان سنگ نشانها
مگر سوزد فراموشی متاع این دکانها را
چو رنگ رفته ما و آسمان سودی هم نمی بخشد
نفس سرمایه بیتابی ست افسردگی تا کی
کمین شمع مزار زندگانی استخوانها را
که از وسعت فرو بردست این دریا گرانها را
من عرض نیاز عزت و خواری چه پیچی
چنین کن خامه تا گلهای معنی بیچد بیدل
توان گفتن گل بهار این نامه دانها را
میکند چون موج گوهر بی زبان شمشیر را
بسمل موج نسیم رحم همان خمیازه است
جوهر تحریر قطع الفت خویش ست و بس
بر سر خود میتوان کرد امتحان شمشیر را
قبضه زر از برش مانع مدان شمشیر را
بر شجاعت پیشه نیکست این شجاعت دشمن
اے فغان بگذر ز چرخ و لامکان تاثیر باش
چند در زیر سپر کردن نهان شمشیر را
جبهه شوقی که داند آستان شمشیر را
نو بهار عشرتم بیدل که با این لاغری
برق این تیغ آب شد آئینه دلها
که در تا محمل لیلی ست بیرون از محملها
بیای جست و جو چون آبله خون گشت بسملها
چه دنیا و چه عقبی شد ره آشنای غافل
دماغ سیر سامانم ز شکست ناله رنگی
بخون رفته پرداز دگر دارند بسملها
ولی باید بدست آرد همین تخمست و حاصلها
چو اشک از کلفت پنداشتی دستی در گردونم
زبان شمع فهمیدم ندارم غیر من حرفی
که در خود کو توان آتش زدن منت محفلها
شکست موج ماگل کرد و بیرون بحث مسلمها
نظر بر کجروان راستان بیش ست گردون را
که باور دارد از حرف شهید بیتوای من
که رنگی از حنای دست قاتل قرآده خون را
جهان آتش بلو پروانه از بزم بیرون را
مشو از افتادگان غافل که آخر سایه عاجز
دشتها انتظار از چرخ میگیرد ازین پستی
زمین هم لقمه ها چرب دارد جنس قارون را
که چون خط نقش بیدادی ز فرق نیست مضمونرا
گر از شور حوادث آگهی سر در گریبان کن
شهیدم لیک میدانم که عشق عافیت دشمن
چو طوطی نم بآتش می برد هر قطره خون را

خیال ما سوی فرش ست و در وحدت سرای من
درون خویش از خانه آئینه بیرون را
گهر افسانه داند شورش امواج جیحون را
شکوه جور تو نکشاید دهان زخم را
زین بیابان کاروان صبح بیخود میرود
نیست مقصد جز فنا محمل کشان زخم را
ابر از تیغ ست چشم خونفشان زخم را
کرد بیدردی بر و کردوی عالم فرش بود
بینوائی نیست ساز پرفشانهای شوق
ناله خوش کردست مستی آشیان زخم را
میل بیداری بود خواب گران زخم را
بیچو عنقایی نیاز عرض ایجادیم ما
کس درین محفل حریف امتیاز ما نشد
پرفشانهای نیرنگ پریزادیم ما
تا دو عالم ناله خون گشته همزادیم ما
اشک باشم ای اثر از حال ما غافل مباش
نسبت محویت از ما قطع کردن مشکلست
حسن تا آئینه دارد حیرت آبادیم ما
محرم کیفیت تا مصدر نقشش نیست
چون فسون نا امیدی راحت ایجادیم ما
درک شوق انتظار کلک بهزادیم ما
دستگاه بی پر و بالی بهشتی دیگرست
تا در مفروش این قفس در چنگ صیادیم ما
زندگانی تیشه بر دوش ست فرهادیم ما
بی نرد دبیچو آب گوهر از خود میرویم
چون سپند اداد درس صبر بر خاکسترم
سر مه خواهد گفت آخر تا چه فریادیم ما
هر قدر بیدل گرفتار ست آزادیم ما
یا بد و نیک ست یکرنگی هوس آئینه را
از حضور بزم دل ما را سر پرواز نیست
طوطی حیران ما داند قفس آئینه را
جلوه دارد آنکه میسازد بجز من آئینه را
عالم اقبال محو پرده ادبار ماست
وقت عارف از دم هستی نمد میشود
چون سیاهی زیر میسازد نفس آئینه را
زین چمن رنگی بروی کار بیس آئینه را
حسن هر جا دست بیداد تجلی وا کند
خاکشی آئینه دار معنی روشندلیست
نیست بیدل جا روجز یاس نفس آئینه را
برنگ شعله در طوفان آتش میزنم پا را
سواد نسخه بیدار اگر روشن توان کردن
زبان خامه بازم نغمه ساز کرد یارب
که خط پرداز دارد چون صدا از ما بسطرها
چو شبنم آبروی ما که بردارد ازین در ها
طمع از سعی بیحاصل عرق ریزست ازین غافل
توان از گردش چشم حیات این بحث تمهیدن
که غفلت پرده سرهای بیمغز افسرها
ز گردون زهر در زیر نگین دارند اختر ها
می کتما هوس انشا دماغی بیخته گرداند
بحر ریگ گانت فارغ انداز فکر آسون
که پندارمیست خواب تا زاین آئینه نشترها

حوادث مژده امنست اگر دل جمع شد بیدل
سر سر باشد جوهر تیغت زبان زخم را
عاشقان در سایه برق بلا آسوده اند
سجده کردم چو مژه هم آستان زخم را
صبح از خورشید دارد رو نگی بیدل کیتغ
یعنی آنسوی جهان یک عالم آبادیم ما
شخص انسان شکوه سنج غفلت احبابست
باد و عالم ناله خون گشته همزادیم ما
محرم کیفیت تا مصدر نقشش نیست
در کف شوق انتظار کلک بهزادیم ما
آمد و رفت نفس سامان نقش خانگی ست
خاک نتوان شد باین تمکین که بر بادیم ما
قید هستی چون نفس بال و پر پرواز ماست
نیست اظهار خلاف هیچکس آئینه را
چیست حیرت تا نگردد پرده ساز فغان
صد تماشا گم کرده در بال مگس آئینه را
دل ز نادانی عبث فال تجمل میزند
نیست جز حیرت کسی فریاد رس آئینه را
چو بال موج نتوان شد نفس سوده گوهر ها
باب حیرت آئینه باید شست دفترها
اگر حرص قناعت باز گیرد پر تو احسان
که خاک عالمی گل میکنند از آب کوثر ها
اگر طالع بکام تست بنشین ایمن از کوشش
چو گوهر یک قلم لبریز دل تنگیست ساغر ها
سراغ شعله از خاکستر ما چند پرسیدن

تپ فروزان زخود رفتند برجا ماند بستر ها
چون نقش ما زعجز نه گردید روی ما
در گرد رنگ باخته گن جست جوی ما
چون صبح چاک سینه ما بخیه بدست
بیدل زبحر نظم بود آب جوی ما
ناله ها در تسکن دام خموشی دایم
باعرق میچکد از جبهه خود گوهر ما
نقش پیشانی ما غیر خط نسیان نیست
هرکه شد آب ز درد تو گذشت از سر ما
ای بهار جلوه بس کن کز خجالت بارها
ناله دارد بی تو مژگانم چو موسیقارها
ناله بسیار ست ما بید داغ شکوه ایم
جز هوا نبود سری در زیر این دستارها
باعث آه حزین عاشقان از عشق پرس
نیست بال ناله جز وا کردن منقارها
فرصت یک نه تو ان دانیم گان سامان را
صدای آزردای کاروان عجز ما آید
هوائی نیست بیدل سرزمین بی گلابان را
زهستی نبض دل چون موج رقص بسملی دارد
که عالم چشم خفاش ست نور آفتابش را
شکایت تنگ نازم اوج عزت فرش اقبالم
نخواهم رفت اگر از خود که میگوید جوابش را
نگاهم بی تو چون آئینه شد پامال حیرانی
سر افتاده شاید تا بقطعه باشد انتخابش را
سادگی با نیست طبع عافیت آهنگ را

دل آگاه نایابست بیدل کاندرین دوران
در بجده خاک شد سر تسلیم خوی ما
چون شمع سر بلندی عشاق سخت نیست
پاشیدن غبار نفس شد نوی ما
نیست خاکستر ما شعله صفت بستر ما
خفته پرواز در آغوش شکست پر ما
بی جمالت بلباس ذره اشک آلود
چون شرر گم شده در سنگ پی اختر ما
بیدل از بست خمور می عشق مپرس
در عرق مستند جوبان رنگ از رخسار ما
بسکه در هر برگ گل ذوق تماشا خاک شد
بستن منقار ها مهر لبست بر طومار ها
مرده ام از آسایش همان نبضی بهره ام
در دمی فهمد زبان نبض این بیمار ها

دیگر

توان دل تا مل صد زین آسمان برهم
که حیرت هم برآیی بیمبر دگم کرده راهان را
بناشد گر کند موج رود دست حمایلش را
مبادا آن جلوه در آئینه گیرد اضطرابش را
بهر مژگان زدن چشمش تغافل سا دگی دارد
سری افتاده دارم که می بوسد نگاهش را
بجای آبله یک غنچه دل دارم درین وادی
برین هر شیشه رحمی کن که موجی نیست آشرا
چنان خشکست بیدل بحر ما نمیمی که دانی نیم
وقف طاؤسان رعنا کن گل نیرنگ را

نشسته پنبه غفلت بجای مغز در سرها
گم گشتگان وادی نیرنگ جبریم
آخر بقدر سوختن ست آبروئی ما
نی شعر خط مسطر ما سطر اول ست
رنگ آرام برون ریخته از پیکر ما
اشک شبنم که از خجلت اظهار نیاز
میکند روز سیه گریه بچشم تر ما
بسکه جان سختی ما آئینه خجلت ها ست
بی گداز دو جهان پر نشود ساغر ما
از نوای حسرت دیدار هم غافل مباش
ریشه می آرد برون نظاره از گلزار ما
عالمی بر دوهم چیدست مانند حباب
باکف خاکی هنوز این طفل دارد کارها
دستگاه شوخی دارند دلهای دونیم
چه امکانست خلق از نظرگاه تبان کردن
کف افسوس اگر باشد ندامت سنگها را
مزاج فقر با گرم و سرد الفت نمیگیرد
که میگیرد دخان شعله ها اشک عنابش را
نبرق جلوه اش گه نیم لیک انقدر دانم
چه مخموری چه مستوری نمی فهمی جوابش را
خرامش مصرع شوخ رمیدن میان دارد
ندانم برکدامی خار افشانم گلابش را
بتسلیم از کمال نسخه هستی شو غافل
غبار افشاند تی چون دامن صحرا حبابش را
زندگی در بند رسم و قید عادت بوده است

دست و دست تست بشکن این طلسم سنگ را
میشود دندان ظلم از کند گشتن تیز تر
تا توان بنی ست لازم دیده ها بی رنگ را
با نسیم خنده گل غنچه از خود میرود
موج جوهر زاینه بیدل تبر فرهنگ را
زندگی تنها وبال ماست از اقبال عجز
به که طاقت بدست عجز نفرو شیم ما
راه مقصد خرب بسفی نالهٔ توان گرد ما
گر خیال خوشدلان چون غم فراموشیم ما
درین دامگه حضور عافیت اماندگی دارد
کز خود سندی با آسانی رسا ندگار مشکل را
تفاوت در نقاب حسن جز تا میکیا شد
که ارباب طریقت خلق را پنداشتند منزل را
برا میدوصل مشکل نیست قطع رندگی
بی عصا راه دهان معلوم باشد کور را
اعتبار درد عشق از وصل برهم میخورد
تا رموج نالهٔ باشد کاسهٔ طنبور را
یک معنی فرد یم که در وهم نگنجد
تا کی زخود دت آینه سازند قدم را
بر نقد بزرگان جهان کینه بدوزند
جائی قرو برد یده نهم دامن نم را
بیدل چو صدف سهل بود گوهر نایاب
سایهٔ زلف پریشان میشود مژگان مرا
سر خوش این غم شدم زاندیشهٔ صلحی
دمده یعقوب بم و جانیست در کنعان مرا
بیدل چو اخگر فارغ از دود جگر

سیر باغ خود نمائیها اگر منظور نیست
آره نی دندانه چون گردد بر دشمنگ را
گر ندارد طاقت از اظهار دعوی شرم کن
نی صدا باشد شکستن شیشه ها بی رنگ را
همچو بوی گل بوحشت دوش بر دوشیم ما
نیستی هم بار تکلیف ست تا دوشیم ما
مرکز گوهر برون گردخط گرداب نیست
چون جرس بیدرد هم گلگشت وشیم ما
بهار اندیشهٔ صد رنگ محشر گرد بسمل را
مده از کف بقدست تصرف یاد در گل را
پیر بن از شوخی نشو و نمای تخم حرمانم
خوشا آئینه صافی که لیلی دید محمل را
عشق اگر جلوه در آرد پیر تو مقدور را
شوق منزل میکند نزدیک راه دور را
چاره سازان در صلاح کار خود بیچاره اند
اعتبار درد عشق از وصل برهم میخورد
زنگ باشد التیام آئینهٔ ناسور را
گر یک نفس آرام کنی نقش قدم را
هرکه تامل نگرد صورت هم را
تا چاشنی فقر فراموش نکرد د
کاین طائفه در کیسه تخم دندرم را
از آه اثر باخته ام باک ندارید
از دیده خود قطع مکن نسبت نم را
هیچ شبنم نیست در آشوبگاه این چمن
عشق ما ساغر بطاق ابروئی نسیان مرا
گر شوم بیدل چو اخگر فارغ از دود جگر

سبزهٔ بام و در آئینه میدان رنگ را
از کواکب چشم نتوان داشت فیض همت
شوخی رفتار رسوائی ست پای لنگ را
آمد و رفت نفس رفع غبار دل نکرد
تا نفس با قی بود یکدست آغوشیم ما
شعله گردارد مقام عافیت خاکستر ست
هرکجا حرفی ازان لب سر زند گوشیم ما
کی بود یارب خوبان ها داین بیدل گنند
کف خونی که بر برگ گل کند دامان قاتل را
ز کلفت گردولت شد غنچه گلزار اینس تصویر
شرار یکداشتم پیش از دمیدن سوخت حاصل
بی آرامی ست آسایش فتد وقتی طلب بیدل
از گداز دل دمد روغن چراغ طور را
در طریق نفع خود کس نیست محتاج دلیل
به نسازد موم زخم خانهٔ زنبور را
کم زبزم عیش بیدل می نمند بزم ستار
در خاک کشائی هوس صورت جم را
خورشید ز ظلمت کدهٔ سایه برون ست
از مائده خلق گزیدیم قدم را
تا خجلت عصیان شود اظهار ندامت
پیغام عوض خون همه جا ریخته دم را
رخصت نظاره گر میدهد جانان مرا
گوشهٔ امنی بغیر از دیدهٔ حیران مرا
شوق ندارم چه سود از خویش بیرون آمدم
میکند خاکستر خود در ته دامان مرا

سرمهٔ سنگین نکند شوخی چشم اورا
درس تمکین ندهد گردرم آهورا
جبههٔ ما و همان سجدهٔ تسلیم نیاز

نقش پاکی کند از خاک تمنی پهلورا
هدف مقصد ما سخت بلند افتادست
باید از عجز کمان کرد خم بازورا

طبع دون از سر تقلید به یکتان نرسد
پا اگر خواب کند چشم نخوانند اورا
در مقامیکه بود جلوه گه شوخی فکر

جوهر از بهوی سرست آینه زانورا
هستی تیره دلان جمله نجواری گذرد
سایه دائم بسر خاک کشد گیسورا

بیدل از بال و پر بسته نیابد پروا
غنچه تا وا نشود جلوه نبخشد بورا
هر چند گرانی بود اسباب جهان را

چون نی نجمیدن نگشد نالهٔ کشان را
مار را نغمهٔ عشق همان عشق علاج ست
مهتاب بود پنبهٔ ناسور کتان را

بنیاد کج اندیش شود سخت زبید لو
از بند قوی مهره بود پشت کمان را
عشرت هوس رفتن رنگم چه توان کرد

کردند بهار چمن شمع خزان را
عالم همه یاریست و محجوب عیانی
بند از مژه بردار یقین ساز گمان را

سرمایه چو صبح از دو نفس بیش ندارد
بیهوده بر ین جنس نه پیچند دکان را
بیدل ز نفسهار و ش عمر عیان ست

نقش قدم از موج بود آب روان را
بسکه دشت کرده است شسته مجنون مرا
ربط نتواند کند زنجیر مضمون مرا

داده ام از کف عنان و سخت حیرانم که چاک
تا کجا راند محبت اشک گلگون مرا
عمر رفت و دامن نومیدی از دستم نرفت

نازم بسیار ست من بخت وارون مرا
یک قدم دارم چو اشک از خود دوانی تا کجا
ای طپیدن گر تو دانی کن فخن مرا

عشق میسازد پریشانم بنقش عجز خویش
خار کسا را هست لیلی بید مجنون مرا
بسکه بیدل غافلم از ترک تاز حسن ها

میکند آخر خطش فکر شب خون مرا
کسی در بند غفلت باد نده خون من مبیدانجا
که عالم یک در بازست و بیحد بم کلیدانجا

گواه گشته تیغ نگاه اوست حیرانی
کفن در دوستی لبسم بود چشم سپیدانجا
مرا از نی برابم راحتی حاصل نشد دمها

بهار سایهٔ رنگین ترا زخود داشت بیدانجا
درین محنت سرا آیینهٔ اشک ست نشناسم
که در بیدست و بیپائی مرا باید دویدانجا

طپیدن ره ندارد در تجلیگاه حیرانی
توان گر پا بسر اشک شد نتوان کلیدانجا
گذار نیستی از انتظارم برنمی آرد

زخاکستر شدن گل میکند چشم سپیدانجا
ز ساز الفت آهنگ عدم در پرده پیهم
نوای میرسد کیجود نمتوان شنیدانجا

بلندست آنقدر ها آشیان ما گر بیدل
که چیزی شکست بال و پر نتوان رسیدانجا
بگلشن گر برافشاند زر و سیم از کاکل را

کند نالهٔ ام آشفته بسیار و زلف سنبل را
فنا مشکل کند منع پلش از طینت عاشق
بساحل میرد هر موج این دریا بسلسل را

چنون تا تو فان را خموشی میدهد شهرت
بغیر از بوصدا نیست زنجیر رگ گل را
فسردن گر همه گوهر بود بی آبرو گردد

مکن جهد آنقدر کز خاک بردارد تو گل را
بر نج چشم و عارض و سنگاه آنچنان نشنی
غبار انگیز ازین خاکدان تماشا کن تجمل را

علاج زخم دل اگر یکی ممکن بود بیدل
بشبنم نخبه نتوان کرد چاک دامن گل را

ردیف الباء الموحده

سید هد دل انفس آخر بسیل اضطراب
خانهٔ آیینه داریم زدم گرد و خراب
گر مخمور ان نگاهت هم نپردازد دلا

ای بدور نرگست هم کردستی از شراب
نالهٔ را آسوده نتوان دید در گردش فا
به که گم گردد دعای دردمندان مستجاب

هر کرا دیدم چو مژگان بال بسمل می برند
عالمی را کرد چشمت خانهٔ هستی خراب
ذره تا خورشید اسباب جهان سوزندهاست

آخر از گلخن شماری کرده باشی انتخاب
بسمل شوق گل اندامیست سر تا پای من
میتوان چون گل گرفت و خنده هم رنگ گلاب

هستی ما پرده ساز تغافلهای اوست
سایه مژگانست آبی جا چشم ببند و آفتاب
ناقصان را بیدل آسان نیست کامل ساختن

تا دمیدیم این چنین ابر و ریز د سحاب
میفزاید قدر دل از رشحه چون میگردد آب
ز حیا آئینه ها را افزون میگردد آب

بسکه سر تا پای من از درد بینائی گداخت
همچو موجم در رگ هر جا خون میگردد آب
سوز دل چون شمع از افسردگیها شد عرق

انچه آتش بود در چشم کنون میگردد آب
عرض حاجت میکند از دوجو نا موس قصر
آه کین گوهر ز دست طبع دون میگردد آب

منتاگار سالک میشود هر سنگ در
چون شاخ و برگ گل گفت خون میگردد آب
شرم سودا میکند دل را بهجوم احتیاج

از فسون موج زنجیر جنون میگردد آب
همچو شبنم سیل اشک ما بدامان هواست
در گلستان محبت وارگون میگردد آب

دل چه باشد تا نگردد خون بیاد طره اش
گر همه سنگست بیدل انچه فسون میکند
فال تسلیم زن دولت شناسی در رباب

گردنی خم کن که معراج کلاهی دیگر است
نامرادی صدف گوهر اقبال صفاست
غوطه در جیب گدائی زن دولتهای دریاب

تا کی ای پا طلبت همت جولان دادن
طوف آسودگی از آبله پائی در رباب
چه وجود و چه عدم بست و کشاد همه است

چون شرر سیر دو عالم انبگاهی دیگر است
خلوت عافیت شمع گدازست انجا
پی خاکستر خود گیر و پناهی در رباب

دود چیده دل رنگ سر انجام نداشت
از سویدا اثر چشم سیاهی در رباب
بیدل از بهر دو عالم میسا لا بیدل

انتظاری شود و گرد سر راهی در رباب
بر وی نسخهٔ هستی که نیست تب و تاب
نوشته اند خط عافیت بموج شراب

بدل اگر هوسی جست جو نمی ماند
که حیرتست در آئینه شوخی سیماب
درین چمن که گلشن بیرنگ و شانی رنگ ست

کشود ن غره مفت جلوه حیرانست
غرور هستی اورا فنای ماست دلیل
خم کلاه محیط ست در شکست حباب

که میخورد غم ویرانی عمارت هوش
بنای خانه ز نجیر ما مباد خراب
بفکر مزرع عصیان چرا نه پردازی

دیگر

اگر بابر کرم صرفه نیست ق عتاب
ما بامید گذاردل بخود بالیده ایم
بزم ما را نیست غیر از شهرت عفقا شراب

کر صدف اجام توان ق کردن شراب
چون حباب مے بنای ما ست تا پا شراب
یعنی این انگور هم خواهد شدن دستار شراب

ملبزوری پرستے زندگانی میکنیم
عمر ما شد بیخود و خواب غرور داشتم
دور دیهی میتوان طی کرد چون او راق گل

ساغر این مرنگست و شکستن ها شراب
گرد بیدل ساغر ما را گل عنا شراب
لیک گاهی میزند آبی بروی شراب

امتیاز در میان آمد و رنگی نقش بست
بر تنی بد و رنگی طینت رو شندلان
بازر گلشن خو نشیم می برد فیضون آب

در نظر طرز خرامی دارم از مضمون آب
با وجود تیغ او نتوان شدن خمنون آب
در رگ موجش همان آبست رنگ آن آب

آرزو گر بسته رنگ غبار حسرت ست
وحدت از خود دار ما تهمت نبود دوئی
طبعم از آشفتگی ام صفائی دیگر ست

در حور امواج باشد حسن رو افزون آب
عکس در آبست تا استاده بیرون آب

صاف طبعانند بیدل بسمل شوق بها
شور عمر رفته سیلاب بناهوشهاست
مشق خونریزی کند تا نیشتر میدارد آب
فقر صاحب جوهری اسباب کمال آبروست
از گداز خویش دارد بحر اگر میدارد آب
تا عدم از هستی ما قاصدی در کار نیست
بیدل اندر هر زمین طبع گر میدارد آب
گل خیال بود آب دیده کم کردیم
که چون گهر نفس خود گرفت تنگ در آب
بصد بهار سر و برگ این تصرف نیست
زینهٔ سر مینا برون فگن مهتاب
شهید ناز تو در خاک بی تماشا نیست
گداخت آینه چندانکه شد چمن مهتاب
همیشه سنگدلانند نامدار طرب
بدامن گهر آسوده است موج طلب
چو چشمهٔ زندگی ما بابشک موقوفست
گزید جوهر آیینه پشت دست ادب
قدم بوادی فرصت زن و مژه بردار
سراغ آب اگر خواهی از شراب طلب
تو قاصد هوسی از عدم بسوی وجود
چو پا کشو سر ما هم ازان رکاب طلب
شب که شد جوش نفاقم همه خوابم لب لب
کیست تا فهمد زبان مدعا عندلیب
مانع قتل ضعیفان جز مروت هیچ نیست
نعت گل هم در دعا مالهای عندلیب

جادهٔ رگهای گل دارد سراغ خون آب
از صدا عمریست با رایحه میدارد آب
صاف طبعان انفعال از عرض مستی میکنند
تیغ در هر جا علم شد بیشتر میدارد آب
آفت ممسک بود تقلید ارباب کرم
هم ز موج رفتن خود نامه میدارد آب
نشئهٔ ایم بر اهست ز گریه تنگ در آب
سر تنگ بست عجب صورت قمقمه در آب
بخاک راه که گردید قطره زن مهتاب
جهان گرفت بیک گل بگاه من مهتاب
وگرچه چاره ز آتش زدن بگسوت هوش
ز موج خون چمنی دارد از کفن مهتاب
مباش بیخبر از فیض گریهٔ بیدل
ز خنده نقش نگین را بهم نیاید لب
هوس چگونه کند شوخی از دل قانع
رکاب با دل سنگین تهی کند ز طلب
بهار میرود ای بیخبر شتاب طلب
مقیم بیکسی سوده از پرکشانی ست
حقیقت نفست خوانده شد جواب طلب
بدیده قطرهٔ از اشک جلوه ده بیدل
در عرق گم گشت چون شبنم صدای عندلیب
در چمن رفتیم و ساز ناله سر آهنگ شد
ورنه از گل کس نخواهد خون بهای عندلیب
یکسر مویم بهی از صنعت منقار نیست

ردیف التا

برق آه نا امیدی پرده آهنگ اوست
صاف آن گر گرد غبار خویش نگذارد بکس
گر کند پرواز رنگم چون حنا در چنگ اوست
وادی فغفی بهای بیخودی سنگ ره ام
این شهنشاهست کز فوج جنون او نیز ننگ
وسعت بال و پرم دام ره آزادیست
صید این بادیه در حلقهٔ فتراک خود است
ضرر و نفع جهانست به نسبت ورنه
گردن شیشه این باده گرانباک خود است
بیدل از سادگی آینه لبریز صفاست
هیچ جمع گشته در چشم نگه خوابیده است
آرزو از فیض عام بیخودی نومید نیست
پیش همت این دو منزل یک ره خوابیده است
وحشتم گل میکند از جیب رنگ بیقرار
شعله هم بر آخر خاشاک من بخشیده است
هیچ شبنم در تمنای نثار نوگلی
تا نفس باقیست صندل بر جبین مالیده است
غیرت طلبی جوهر تسلیم بهست آر
این باده ندانم چه قدر حوصله خواهد است
آئینه ام و طاقت دیدار ندارم
آما اگر از خویش برائی همه اوست
با حسن تو آسان نتوان گشت مقابل
در خانه دل هر نفسی مژده راه است
بی تو ام جانکه بجنبش مرگانی هست
گر همه خاک شوم خاک مرا جا هست

بر سر م تاج شرف بیدل از نقش پای اوست
بزم پیر گر بود خم گشته تار چنگ او دست
شورش دریا امکان در شکست تنگ اوست
مرغ دست آموز او باشد غبار ما ستیم
صبر فی دارم که گر آئینه گردد زنگ او دست
نیست جای عشق بیدل سینهٔ فرزانگی
شمع را برق فنا شعله ادراک خود دست
گرد و باد از نفس سوخته دامی دارد
زاهد از بیخبری ریشه مسواک خود دست
سنگ بیتابی دل از نفس من پیداست
جبهه ما نقطهٔ دائرهٔ خاک خود دست
تا گل محرومی از گلزار وصلت چیده است
برگ باب خام دارم اخگر پیچیده است
دین و دنیا چیست تا از الفتش نتوان گذشت
چون گهر اشکم همه در چشم خود غلطیده است
با همه عجز از تلاش سوختن بر عجز ما
اینقدر هم سوختن بر عجز ما بالیده است
سرگرانی لازم هستی بود بیدل که صبح
سبزی ایمن ز برق را برق گواه است
آئینه ام و طاقت دیدار ندارم
آما اگر از خویش برائی همه اوست
با حسن تو آسان نتوان گشت مقابل
در خانه دل هر نفسی مژده راه است
بی تو ام جانکه بجنبش مرگانی هست
گر همه خاک شوم خاک مرا جا هست

سایه گل بس بود بال همای عندلیب
بیخبر از شوق ما چون موج نتوان دید سهل
آنچه در آئینه روشن به نبی زنگ اوست
نسبت خاص ست مجنون شعله دیدار را
گر نفس با ناله گشتن عرض صد سنگ اوست
گاهش اهل زبان فطرت بیباک خود ست
قفس وحشت صبح از جگر چاک خود ست
طوبی نیجا ثمرش قابل دل بستن نیست
زهر در عالم خود صاحب تریاک خود ست
شعله را سجده گهی نیست چو خاکستر خویش
لب این چشمه موج نظر پاک خود ست
تا کجا انجامد آخر ماجرای داغ دل
من اگر گردش کنم رنگ من گردیده است
جیب و دامانی ندارد وسعت عریانیم
صبح در آئینه شبنم نفس دزدیده است
از سپند ما زبان شکوه نتوان یافتن
داشتم اشکی نمیدانم کجا غلطیده است
سر و چمن الفت دل شعله آه ست
اینجا خم طاعت شکن طرف کلاه ست
هر چند جهان وسعت یک گام ندارد
آرایش موج از عرق شرم گناه ست
مشکل که شود وحشی ما رام تعلق
تا نقش قدم صورت خمیازه آه ست
گشته نماز تو ام بسمل انداز توام
جلوه کم نیست اگر دیده حیرانی هست

تا کی زیر فلک داغ طفیلی بودن
گر لب از ناله ببندی بخود ایستادن هست
غنچه این چمن کلفت دلتنگی چند
در شبستان عدم تیر چراغانی هست
چو آله بی تو رلیس رنگ اعتبارم سوخت
فروغ دیده بیدار شمع وارم سوخت
غبار تربت پروانه میدهد آواز
با نشیمنه ندارم هزار بارم سوخت
بسکه از ظرز خرابات جلوه مستانه ریخت
پرتو شمعت شب خوبی بر این پیرانه ریخت
خاک صحرا موج میتپد از طپیدنهای من
میتوان از قالب این قوم حسب شانه ریخت
هر کجا بیدل مکافات عمل گل میکنند
از دوغ آفتاب آئینه ما آتش ست
مژه اوب از بس موج اشک عاجزان تو ان گذشت
چون طلسم سنگ نام این معما آتش ست
نیست بیدل بیقرار ایهای شوخم فتنه سبب
گردبی زد امن طپش دل گشته است
آزاد دستی همه گرد بی نشان شوخی
آسوده ام که رشته تارم گسسته است
آزار ظالم از سبب دستگاه اوست
کجا روم ز درد دل که مدعا اینجاست
کسی ندا دنشان از کمال شوکت عجز
که سخت نامه سیاهیم و عفو ما اینجاست
چنین ستاعم دکان سجده دارم

نه بر ری پنج دران خانه که مهمانی هست
عذر بیدادی ما خجلت ما نخواهد خواست
ای چمن محو گلت سیر گریبانی هست
نشوی سنگر سامان جنون بیدل
خزان بباد فنا داد و نو بهارم سوخت
ز تخته بار یم آنا خدا چه می پرسی
که میتوان نفسی بر سر مزارم سوخت
فلک نکرد علاج کدورتم بیدل
رنگ از رویم چون بوی گل پریده ز حیرت
گر غبار خاطر شمعی بنا شد در نظر
چشم مستت خون این بسمل عجب مستانه ریخت
ای خوش آن رندی که بر خاک خرابات فنا
دیده دام از سر شک خویش خواهد داشت
پیکر ما هم چو شمع از گریه شادی گداخت
آبله در پا اگر نشکست صحرا آتش ست
جز نه گمنامی سراغ امن جو ان یافتن
از دل گرم نفس سا در تپه پا آتش ست
از سنگ بر نیامد و زندانی هوا ست
عنقا هم از زبان خلائق سر شته است
مالاف اوج از پر و عجزی نریخم
بیدل بخون نشست خنجر دستم است
دلیل معصیتم بسکه ناتوانی بود
جز اینقدر که همه سر کشی دنا اینجاست
نهفت آه تلاشم عرق نشانی شرم
تو نیز خاک شو اینجا ست جوکه جا اینجاست

به تظلم نتوان داد فلک داد ما
اشک اگر نیست عرق هم نم مژگان ست
گر تامل قفس جلوه طاؤس شود
گر هیچ ندارم دل دیرانی هست
ز مرد نگهم داغ شد چشم خموش
فلک کشید ز گرداب و کنارم سوخت
دگر بپرس ز تاثیر آه بی اثرم
قفس گسسته امید ست غبارم سوخت
حسرت وصل تو برد آسایش از بیتابی دل
میتوان صد صبح از خاکستر پروانه ریخت
فکر زلفت سینه چاکان را ز لبس تجدید داد
رنگ آسایش چو اشک از نعش مستانه ریخت
دل ز بیرنگی شوخی خست بیاد اش
اشک جانبازی ما بست اینجا آتش ست
عشق می آمد برون گر داغ سینه نام
ورنه از پرواز ما مال عنقا آتش ست
بر روی ما چو صبح ز رنگی شکسته است
یارب شرار ما بچه امید جسته است
تو میدهیم ز درد سر آرزو رهاند
پرواز ما چو رنگ بمال شکسته است
قما مشالم و آئینه بقا اینجاست
بهر کجا که رسیدیم گفت جا اینجاست
خوش آنکه سایه صفت محو آفتاب شویم
گل ست خاک دو عالم ز ریس اینجاست
غبار رفته بباد سحر بگو شم گفت

که خلق بیهوده جان میکند نوا اینجاست
بحر عظم پیچ و تاب فکر گرداب منست
چون بطاعی باطن من عالم آب منست
سوز شوق مرده آهنگ ساز بیخودی منست
گر نظر وا میکنم بر خویش سیلاب منست
عقل من بیدل غبار استخوان مهمانست
فروغ گوهر ش چو شمع جانکاه ست
بهستی تو امید ست نیستی ما را
بجیب خویش اگر سر فرو بری چاه ست
بعالمی که تو باشی کجا ست هستی ما
که از ضعیفی من ناله دست کوتاه ست
کی فرصت عیش ست درین باغ که گل را
سر تا سر این بادیه یک چشم غزال ست
در خلوت دل بی تو تسلی نتوان شد
دل گر بنکند سر بسر آغوش صدا ست
تا خون کیفیت ای من دیوانه است
ریشه ام چون موج گوهر طلسم دانه است
تا نمیری ز مرز نمی نگردد رو شنست
هر که می نیی بصد رنگ در دیوانه است
من با دل گام اصحرا دشت جسته ام
همچو شمع اینجا ز سر تا پای بسمل آتش ست
در شکنج زندگی میسوزدم باد فنا
گشت من چندانکه پرسیدم بصل اصل آتش ست
میگدازد پیکر شرم از هجوم احتیاج
کاروان خاشاک در بار ست منزل آتش ست
هر دو عالم للهی بی پرده است اما چه سود

بوصل نقش پا رسیده ام بیدل
شورش طبع بلند امواج بیتاب منست
در صفا چون تیغ محوست نقش کاغذ
نالهٔ من چون سپند افسانهٔ خواب منست
جامی از میخانهٔ عرفان منست اما دهم
همچو مخمل دام خواب دیگران جو اب منست
کجا بریم ز راحت شکسته پای خویش
که گفته اند اگر هیچ نیست الدست
چگونه عمر اقامت کند براه نفس
کنان غبار خیال قلم و ماه دست
اگاهی و افسردگی دل چه خیال ست
گر گردش رنگست همان نقش بال ست
هر گاه براه طلبت رفته ام از خویش
چیزیکه در آئینه توان دید مثال ست
بیدل من و آن دولت بیدار سر فقر
حلقه زنجیر در چشم خط پیمانه است
غفلت من کم نشد از گردش دوران منست
کاشانهٔ زندگی از عافیت بیگانه است
عضو عضوم کرد از کیفیت گان او ست
بیدل اینجا چین دامن ایجد طفلانه است
از عدم دوری جهانی را بداغ وهم سوخت
نیم بسمل را تغافلها قاتل آتش ست
کلفت واماندگی شد برق بیمار خیال
ای کرم معذور در بنیاد سائل آتش ست
هر دو عالم للهی بی پرده است اما چه سود

بیا که دادرس سعی نارسا نیجاست
جوش سعی کرد مستغنی ز سیر صورتم
این کتان گم گشتهٔ آغوش مهتاب منست
گوشهٔ امنی ز چشم بسته دارم چون حباب
صاف گردیدن ز مستی بادهٔ ناب منست
ز غصه چاره ندارد دلی که آگاه ست
ز خویش تیر اگر رفته ایم انواه ست
فریب سیاغر هستی مخور که چون گرداب
گره نیخورد این رشته بسکه کوتاه ست
چسان بدوش اجابت رسانش بیدل
تا دانه بخود چشم کشود ست نهال ست
هر جا روم از روزسیه چاره ندارم
نقش قدم آئینه گردش حال ست
آئینه گل از بغل غنچه جدا نیست
گر نسبت او چنین خاموش سفال ست
از جیا شد نالهٔ بنا بیم در دل گره
چون رهٔ خواهید دام آواز یا افسانه است
محو زنجیر نفس بودن دلیل هوش نیست
دست اگر بر هم فشانم لغزش مستانه ست
انچه در بال طلب ریخت عرق در دل آتش ست
محو دریا باش ای گوهر که ساحل آتش ست
یکقلم چون تخم اشک چشم آتش ناب ما
با وجودی پر بهایا در گل آتش ست
میروم آنجا که خرمن دوزم گشتن چاره ست
غیرت مجنون بار انام محفل آتش ست

زندگی بیدل دلیل منزل آرام نیست
چراغ مرده را آتش مسیحا نیست
ز درس عشق شد این نکته روشن
شکست این حباب آغوش دریاست
برون می تاز از نه حلقه زنجیر
بنای ما بآب دیده ماست
شرمنده صیاد خودم چون نفس صبحم
گرد ره ما سر به براوار جرس ریخت
در خانه همان خانه بد و شیم چه لوان کرد
خونی ست درین پرده که با مدعیان ریخت
اعتبار ما بخود وا ماندگان افتادگی ست
گر طپش تا نالهٔ بیمار صاحب بستر ست
مرگ ظالم نیست غیر از ترک سامان غرور
خاک ساحل قیمت گوهر شناسد کو هر ست
صبح هستی نیست تنگ موس ما لیده است
نالهٔ ما این جرس هم در جرس مالیده است
چون نفس عاجز فغانم کرد و نومیدی نیم
آرزو در سایهٔ مال کمن مالیده است
فکر آسودن بشور آورده است این بحر را
چشمهٔ آیینه گر خاشاک دارد جوهر ست
در طلسم حیرت ما بیکسی را بار نیست
هر کجا از پا نشینیم آشیان دیگر ست
بسکه این گلشن اندوه کدورت ریز ست
غنچه گر وا شود از خویش گلش رنگ ست
مطلبم تا سر کوی تو نه پرواز گشید

چون نفس در زیر پا دارم دل آتش ست
جهان نیرنگ حسن بی نشانی ست
که از خود چشم پوشیدن معماست
درین محفل گداز اشک شمعم
چنون عاشقان یک نشئه بالاست
آن شوق که در دل شر عشق هوس ریخت
کز بیم طپش گرد من از خاک قفس ریخت
درس ورق عجز من امروز روان ست
معمار ازل نا تک ما نیم نفس ریخت
خاک غربت کیمیای مردم نیک اختر ست
خاک اگر آیینه میکرد دغبارش جوهر ست
آب تیغی تا نگردد صیقل آرا مها
شعله از گرد نخستی گر بگذرد خاکستر ست
چشم و گوشی را که بیدل نیست نور غیر تی
اینقدر لوفان که می بیند نفس مالیده است
پر تو عشقست تشریف غرور بادمن
نالهٔ دارم که نافرهاد درس مالیده است
تا نفس با قیست در دل نگ کلفت غم ست
آب این آیینه ها یکسر گدورت پرور ست
در دل هر قطره جوش آرزوی دیگر ست
عشرت آسانی ز بزم میکشان غافل مباش
چشم قربانی کمینگاه خیال دیگر ست
سوز خوتین دل ندارد رحمت افسردگی
نفس غنچه بر آیینه شبنم تنگ ست
هر طرف موج حیاتی ست طوفان بدوش
آب جو در اجوبه گلشن بر سانده زنگ ست
از برق شوق آهم شعله بالاست
اگر آیینه گردی سادگیهاست
مشو غافل ز رمز هستی من
نشاط از هر که باشد کاهش از ماست
بروی چشم هم بیدل حبابم
برق طپشی بود که رنگ همه عمر ریخت
هم قافله حیرت سر شار نگاهیم
رنگم بر بهت ساز قدم گرد کجا ریخت
غافل مشو از دل افسردهٔ بیدل
قطره در گردنیمی خشک چو شد گوهر ست
شور عشقت آنقدر اجزای فرش افتاده است
کی شود این نکته ات دشمن که سر در دسر ست
راحت جاوید فقر انجاه نتوان یافتن
پیش چشم این بینش روزن بام و در ست
هیچ آهنگی برون تار نشاط از خرج نیست
شعله نوش افتاده هر جا خار و خس مالیده است
یاس مطلب نیست بیدل مانع ما را برما
آب این آیینه ها یکسر گدورت پرور ست
دستنگاه کلفت دل نیست جز عرض کمال
آشیان ننگ اگر بی پرده گردد سایه ست
کعبه چو افتاد شوخیها ی طاقت زنه من
آتش یاقوت بیدل این ز خاکستر ست
دوری دامن وصلت ست بخود پیچیدن
کشتی پیر فلک غرقه آب ننگ ست
از قدم نیست جدا عشرت مجنون بیدل

شور زنجیر نوا سنج هزار آهنگ ست
دل مصفا گردم غافل که در بزم نیاز
عشرت بسته از دلهای غمگین بوده است
بیدل آن اشکم که عمری بساط حیرتم
بر چراغ شعله غیر از سوختن پروانه نیست
چون گل از دور قمر بیدگی غافل مباش
ماسیه بختان شبی داریم لیک افسانه نیست
گردلی خوش میکنم از التفات وحشت ست
سبل هم پیش از دی مهمان این میدانست
عشرتم بیدل بن نگ دو عالم موقوف دلیر
چشم زخمی نرسد آبله هم جام جم ست
رحم بر شبنم ما کن که درین غرقگاه
گر بداند که تماشا چه قدر مغتنم ست
بیدل هیچکه هیچ ز سیمای وجودم بیدل
هیچ جمع از پیکر یکسر زبان لال نگرفت
یک سجر تا نقش بندد صد چمن رنگ گلست
بیخودانه را ضمیم طوفان استقبال نگرفت
نی تپ شمع قت بر نگ شعله داغ اخگرم
بهر یک خنده توان ابر دو سالی گریست
کار ما عشق بیدل بن نه در میدان لاف
گر همه گل بود خون جو بدامان گردو رفت
اخگری بودم نهان در پرده خاکستری
اینقدر دانم که بر آیینه نهان گردو رفت
در سایهٔ ابرو نگهت مست و خراب ست
بی روی تو تا خانه آیینه خراب ست

سر نوشت ره جانان خط مشکین بوده است
صاحب آیینه گشتن کار خود بین بوده است
پشت دست آیینه از دندان جوهر میکند
از حریر پرده ها چشم مالین بوده است
هر قدر خواهد دلت سباب حسرت جمع کن
رنگ میگردد درینجا ساغر ما نه نیست
شیشه و مجنون رضع نامدار آن گشتست
آشنا ما کسی جز مغنی بیگانه نیست
شور ما چون رشته ساز از زبان مستی ست
اشک خواهد سبحه گرداند اگر پیمانه نیست
ما بجنون شیفتگان امت آشفتگم
آب گردیدن ز خود گذشتن رسم ست
عشق بیشق تمنا شد گذشت از دل ما
شاهد حال من آیینه نقش قدم ست
عمر یکدشت همان نا قدردان جلوه ایم
تا به پرواگی رسم اندیشه چندین بال ریخت
یکنفس چون پیک بشکستم غافل از خود رسید عشق
آرمید نماند و در قالب تمثال نگریست
تا پری افشانده ایم از آسمانها تهایم
بوالهوس هم میتواند خونی ز قیقال ریخت
حرص در دندان یک عالم امیدم کرده بود
جوهر تسلیم در آیینه نهان کردو رفت
این زبان بیدل چه پیچوئی نشان دل ز ما
چون تیغ زسر در گذرد عالم آب ست
آسان نتوان چشم بهاپی تو نهان دید

کاروان حسن را نقش قدم این بوده است
غنچه گردیدیم و گلشن در گریبان ریختیم
سایهٔ دیوار حیرت سخت سنگین بوده است
هیچ کس جز یاس عنوان من دیوانه نیست
چون گمان اینجا بجز خمیازه رخت خانه نیست
هرگز افسون فرد بر هم زدن نشنیده ایم
سنگ سر کی زند حاتم اگر دیوانه نیست
غیر وحشت کیست تا گردد مقیم خانه ام
نغمه ها نالد اما هیچکس در خانه نیست
شوکت شاهیم از فیض جنون در دست
وضع ما را بسر زلف پریشان قسم ست
دیده بر خاک عدم هم مژه بر هم نزند
صیقل حیرت آیینه عجب خوش قلمی ست
شب که حیرت بخیالات طمع قفل زند
هستی آیینه تا سحت منی تمثال نگریست
رفته ام از خویشتن چندانکه می آیم هنوز
بر سر ما ایم سواد نامه اعمال نگریست
آیم از شرم سماجت پیشگان این چمن
بسمل تا نگیم نتوان خون ما پامال ریخت
هر که آمد بر سر بالین این گلستان دور رفت
غیرت کم فرصتیها سخت احسان کردو رفت
نیستم اگه ز تلاش هستی مو هوم خویش
قطره خون بود چندین ناز طوفان کردو رفت
دل چیست که با خاک برابر نتوان کرد
این گل ثمر دیده بیجواب کتاب ست

پروانهٔ کامل ادب پای چراغم
چون تار نگه کوتهی از درک حجاب ست
فرصت طلبی دم انجام وفا نیست
آئینهٔ خجلت چه کم از عالم آب ست
بیدل ز سخنهای تو مستست شنیدن
تا تحیر بود در آئینه عکس ابرام داشت
از ادای ابرویت فهمیده ام لطف نگاه
سرمه ام در گوشهٔ چشم عدم آرام داشت
عیشها کردیم تا بر باد رفت اجزای ما
در شکست خویشتن مشت غبارم دام داشت
ناله را روزی که رو در اعتبار نشئه بود
بوی گل در غنچه رنگ ناله در منقار داشت
چون حباب از نیستی چشمی بهم آورده ایم
از تحیر بر تن زارم گریبان زار داشت
رخصت یک جنبش مژگان نداد آگاهیم
شعلهٔ آواز ما جمعیت منقار داشت
پرواز سایه جز بسر بام مهر نیست
چون صبح بر بساط هوا دام چیدنیست
تا سر حد فنا بقدم کس نمیرسد
گردن موج را حباب سر ست
فال راحت مزن کزین کف خاک
تا نفس ناله نیست در جگر ست
غفلت اسباب نارسائیهاست
خامشی نالهٔ شکسته تر ست
تا جنون نقد بهار عشرتم در چنگ داشت

در کشور ما بال و پر ریخته داب ست
خوش باش که در میکده نشئهٔ تحقیق
تا بسمل ما گرم طپش گشت کباب ست
جز معنی سوز از پر پروانه نخواندیم
تحریک زبان قلمت موج شراب ست
یاد آن شوقیکه از بیطاقتیهای طلب
این کمان رنگ فریب از روغن بادام داشت
دل نه امروز از صفا فال صبوحی میزند
خانهٔ ما بعد ویرانی هوای نام داشت
ما ز خود داری عبث خون طلبها ریختیم
چون جرس بیدل بجای باده دل در جام داشت
داغ بیدردی نشاند آخر بخاک تیره ام
در خرابی خانهٔ ما سایهٔ دیوار داشت
چشم پوشیدیم یکسان شد بلند و پست دهر
حیرت اینجا خواب ما از دیدهٔ بیدار داشت
پیوستگی بحق ز دو عالم بریدنیست
از خود رمیدن تو بحق آرمیدنیست
ما را برنگ شمع در عافیت زدن
بیدل بخنجر نفس این ره بریدنیست
نیست در رنگ اعتبار ثبات
هر چه آسوده تر فسرده تر ست
نتوان خجلت مراد کشید
دست خوابیدگان بزیر سر ست
بیدل از گریه شهرتی داریم
طفل اشکی هم که میدیدم امن سنگ داشت

دانش همه غفلت شود از فیض رسائی
مینا اگر هست همان رنگ شراب ست
گیرم قدم قاتل همسایهٔ رحمت
این صفحهٔ آتش زده جزوی چه کتاب ست
سادگی خود را اسیر فکرهای خام داشت
دل طپیدن بر در راهت شمار کام داشت
باد آن دامن غبارم را پریشان کرد و رفت
در کدورت تیر این آئینه عیش شام داشت
عالمی را صید الفت کرد رنگ عجز من
در صدای بال بسمل عاقبت آرام داشت
شب که شور بلبل ما ریشه در گلزار داشت
بود زیر چتر گل ما شمع در پا خار داشت
دوش حیرانم خیالت در چه فکر افتاده بود
عالمی را شوخی نظاره ناهموار داشت
چون گل شمعیم بیدل بلبل باغ ادب
دیدار دوست هستی خود را پدید نیست
این یکدو دم که زندگیش نام کرده اند
از چشم خود همین دو سه اشک چکیدنیست
سرکشیها بمرگ راه بر ست
آبروها چو موج در گذر ست
در کامل دلیل آزادیست
ای خوشا ناله که بی اثر ست
ساز نومیدی اختیاری نیست
بال پرواز ابر چشم تر ست
بسکه ما بیچارگان راحت نصیب افتاده ایم

رنگ بشکست کز دل ما طپیدن جنگ داشت
عشق هم دارد تلافیها که چون مینای می
آتش ما هر کجا زد شعله جا در سنگ داشت
کاش هجران داد من میداد گر وصلی نبود
ساز ما در خاک بیدل بیش ازین آهنگ داشت
در گلستان وفا سعی کسی بیجا نیست
ورنه بیداری گل خواب پریشان گل ست
دیده واکن و نیرنگ تجرد دریاب
نالهٔ بلبل بیدل علم شان گل ست
توان به بیکسی ایمن شد از مضرت دهر
غبار ما و نفس جمله صید فتراک ست
زمانه کج منشان را به بر کشد بیدل
دامنی نیست بدستی که بسر نزدیکست
ای هوس اینهمه مغرور اقامت نشوی
باخبر باش که افلاس هنر نزدیکست
دود دل مژدهٔ خاکستر ما داد و گذشت
اگر از خویش کنی قطع نظر نزدیکست
همه مقصد طلبان دامن مقصد گیرند
ما چنین دور چرائیم اگر نزدیکست
دل بیاد جلوهٔ طاقت بغارت داده است
بند باغیهای شوقم سر بصحرا داده است
چون نگاه چشم بسمل بی تعلق میروم
گر همه یک شبنم ست این طفل طوفان زاده است
بیقرار شوق بیدل قابل تسخیر نیست
گر براهت نرسد ساحل ما هم دریاست

اینهمه دام خیالاتی که بر هم چیده ام
هر قدر خون بود در دل چهرهٔ ما رنگ داشت
عمر ما چون سایه در اندیشهٔ غفلت گذشت
شمع تصویریم که از من سوختن هم ننگ داشت
خنده صبح ست که در بند گریبان گل ست
رنگ هم گر رود از خود پی سامان گل ست
دور بیهوشی ما را قدحی لازم نیست
این گلستان همه یک زخم نمایان گل ست
حذر ز ساز محبت که پر خطرناک ست
سموم حادثه را بخت تیره تریاک ست
دلم بالفت ناز و نیاز می لرزد
کسیکه راست بود خار چشم افلاک ست
بر سر کام تو یاس نفس ست ای غواص
نسبت سگ بهم اینجا به بشر نزدیکست
اگر از نعمت الوان نتوان کام گرفت
یعنی این شب که تو دیدی بسحر نزدیکست
حال بسمل همه کس جست و ندادند سراغ
گر بدانند که منزل چه قدر نزدیکست
بیدل آنجا که جنون منصب دولت بخشد
خانه آئینه ام از تاب عکس افتاده است
هیچکس آگه نشد از ختم کار رفتگان
قاصد بیمطلبیم و نامهٔ ما ساده است
طینت عاشق نگردد از ضعیفی پایمال
گر همه در بند دل باشد نفس آزاده است
چاره اندیشیم از فیض الم محرومی ست

نیست جرم ما و تو معجون هستی ننگ داشت
سعی هستی هیچ ما را بر نیارد از عدم
تا نمودی داشتیم آئینهٔ ما زنگ داشت
منفعل از دعوی نشو و نمای هستیم
عیش موجیست که سرگشتهٔ طوفان گل ست
غنچه سان غفلت ما باعث جمعیت ماست
گردش رنگ همان لغزش مستان گل ست
هست رسوائی عشق آئینهٔ عزت حسن
تو مشت خار ضعیفی و شعله بیباک ست
باختیار نرفتیم هر کجا رفتیم
که رنگ جلوه حریر ست و دیده نمناک ست
در ندامت گل مقصود به بر نزدیکست
سر این رشته نگهدار که نزدیک ست
میگزد جوهر آئینه کف دست حق
مغتنم دار که دندان بجگر نزدیکست
دوری کعبه مقصود ز خودبینی هاست
آشیانی که بافشاندن پر نزدیکست
همه گویند جدا نیست ز ما دلبر ما
نسبت آبله با دیده تر نزدیک ست
آهم و ظرفی نمی بندم بالفتگاه دل
در پی اینکاروان آتشی افتاده است
زینهار ایمن مباش از اشک درد آلود من
گر فتد بر خاک طرفی بر زبان افتاده است
شوق ما گرم عنان نیست شمردن جا ست
فکر بیدردی اگر ره نزند درد دواست

ای تمنا مکن از جلت جولان آسیم
من خود رفته ام و قرعه بنام عنقاست
القدر سعی بآبادی بالا زم نیست
سود دون ست تمنا بست دگان هم صداست
هیچکس نیست ز بیدادان خموشش بیدل
تا مرام چون حیرت آینه یکسر ساده است
عقل کو تا جمع سازد خاطر اجزای ما
دام چشم سوزن و نخچیر بخت افتاده است
تا فنا را هیچ جا آرام نتوان یافتن
میرد در بار خویش و آب استاده است
عمر نیست بحیرت نفس سوخته رام است
بر طاير بابوی کلی پیش دام است
ای شعله امید نفس سوخته تا چند
آن رنگ که بشکست درین باغ کدام است
عالم طلسم خشت چشم سیاه اوست
بیرون ز آستانگاه که این خوابگاه اوست
شبنم به نیم چشم زدن جوهر هواست
زین دشت هر چه گرد برآرد سیاه اوست
با محرمان عجز خواوش چه می کند
یکجا بن مشت عرصه یک کف بیدست گاه اوست
آتش دو خشتم انجا که برافروخته است
آهنگر چشم نجا کستر خود دوخته است
ای نفس نا بهرده کا مدار غفلت تا چند
چون حنا پیرهن ما نظری دو خته است
عالم ایجاد خلوتخانه جز و کل ست

عمر با شد چو گهر قطره ما آبله باست
همه جا گم شد گان آینه راز هم اند
چشم حاصل چه توان داشت که در رزع عمر
چون شرر دانه شمایم همه بر ریز هوا ست
خانه چشم با بد از نگاهی بر پا ست
نغمه انجمن باش بشوخی مرسید
تا در کوی ست غبار ره پوار فته من
تا خبر باش که دنبالا این نمه ساست
نغمه پرد ول از همه آهنگ جدا ست
بسکه حرف مدعا نارک قلم افتاده است
داغ شور ا بد که در آئین منزل گاه عشق
خاک گردیدن آب افکندن سجاده است
عشق شست خاک ما را بصحرا داده است
بیطپد گر دیم از اند یشه آغوش نجیر
دل درستی در بساط حادثات دهر نیست
سنگ هم در سجود ینا شکست ما داده است
هر چه جز منزل درین وادی یکسر جاده است
گوهر ما کاش از رشک فسردن خون شود
برق جولان ده بیدل آسیا دم گرم دست
الحذر ای آمد عالی این دو دو آتش زاده است
این همه آسوده ندانم ز چه جام ست
شبنم صفت از بسکه درین باغ ضعیفیم
بیتاب فنا اینهمه کوشش نه پسندد
آسوده گی از جاده سبل دو سه گام ست
فرد است که پرواز تو فر سوده دام ست
کردون بهمین سنگ بجینا دل اندا خت
بیدل اگر آگاه شوی از علم خموشی
تحصیل کمال تو بیک حرف تمام ست
هر ذره که بر مدار خود نگاه او ست
نا یم و پاسبانی خلوت سرای چشم
بیتاب عشق اگر همه رنگ روان شود
نا سر بجاست آبله پا براه او ست
از ناله دونا له دل بغلط پی نمی برد
از آه و نا له دل بغلط پی نمی برد
رنگ شکسته سایه طرف کلاه او ست
سرها بجیب الفت مادر پناه او ست
حیرت نگاه شوکت نومیدی خود یم
دلدار ما رفته از خود رسیده است
بیدل گذشتنی که همین شا هراه او ست
برق در اول پرواز نفس سوخته است
چه خیال ست دل از داغ تسلی گیرد
نتوان محرم تحقیق شد از علم و عمل
وصفها ساخته ما دمن آموخته است
آسمان جنس سلامت بتو نفر وخته است
از قماش همه دینک و جهان بخرم
گر نه شاگرد جنونست دل بیدل ما
ابجد چاک گریبان زکه آموخته است
در بهار رنگ جا چشم وا کرد و گل ست
آدمی را بر لباس تصوف دا طلس فخر نیست

دیده با این قماش اکثر ستور از اصل ست
طبع ما تنها اسیر دستگاه عشق نیست
بیدل از خلق اند خوبان چین صبا دو دل
شاهد گل را بسر تو بر پریشان کامل ست
نا له هر جا آینه گردید آزادی نما ست
اوج دولت سفله طبعان از دو رویی پست نیست
سینه دو دار کتاب شعله انشا کرده اند
هر کجا او جلوه دارد نقد هستی مفت ما ست
انچه بر دار د دولت زین خاکدان قید دو تا ست
خود سر بها از مقام من و رافتادن ست
نقص بنای کسب عزت از کمال حرص ست
چشم اگر با شد غبار زندگی هم تو تیا ست
در دا گر بر دل گرانست از تقاضای دوا ست
هیچکس چون من اسیر نا له بیهنگام نیست
بیدل از مشت بیست دست هم از افغان کے
روزگاری شد که این طنبور بی مضراب ما ست
پیغام فتنه برق نگاه سنان کیست
صندل فروش ناصیه غم تم چو صبح
دا غم ز دست بی اثر یها آه خویش
این آتش فسرده چگویم بجان کیست
جرات فروش عرض محبت زما کیست
خون شد بهار حیرت یکرنگ گل نکرد
هر جا نوا ئے از مزمه یار بشنوی
ای آرزو نهال و بگو دان کیست
آئینه دار شاهد معنی بیان کیست
اضطراب نبض دل تمهید هنگ فتنه ست
شخص بیرنگی هستی میکند هشیار باش
صورت قد دو تا آئینه ترکیب لا ست
دانه کشت امل اسودن دست ما ست
بند بند م فکر آن مو میان در هم شکست
شیوه خوبان عجب نا زک دلا فتاده است
شوخی اینجا تا عرق آلود میگردد حیا ست
نا له مینالد که اینجا جای آسایش کجا ست
بیدل از نیرنگ کباب من تا غافلی
بجفلے که دل آینه رضا طلبی ست
نفس در سینه فریاد پیا پی ادبی ست
تنگ شرابی ما جرم شیشه اجلی ست
خمار جام تسلی شکستن آسان نیست
دلیل جوش هوسهاست غفله دنیا
عجز اگر خوشت آید ز علت عذری ست
که مدعا نفس تا بیان شوق دعوی ست
زدور باش غرور تفاخر بیدل
صید مجنون طپیدن بیدام الفت مشکل ست
هر که بیمار محبت گشت سر تا پا دل ست
اشک در غربتگان دون در رنگ دیگر بسمل ست
آب میگردد ز شبنم صبح تا دم میزند
در ره تسلیم برق خامان افتاده ایم
بر سر ما سایه گر هست تیغ قاتل ست
زین معما بیخبر بودم که مجنون عاقل ست
از تلاش عافیت بگذر که در دریای عشق

تا نگیرد دل غم بی ناخنی هم چنگل ست
شهرت افسردگی بر طینت عاشق خطا ست
خاک اگر ام فرو بر چرخ هست گر دد از ریا ست
بی خمیدن از زمین نتوان گهر برداشتن
نا له تا اظهار شوخی میکند از دل جدا ست
احتیاج ست انچه بیماری مقرر کرده اند
مشت خاکی گر ده دار یم کاین آب بقا ست
سر و بهار جلوه قد دلستان کیست
گردی بیام رفته ام از آستان کیست
بگذار تا بعجز نبالیم و خون شویم
صبح مراد با نفس نا توان کیست
بیدل اگر نه طبع تو شاطگی کند
شعله در پر فشاندن مدار خود صدا ست
حاصل کونین پامال ندامت کرد ست
نا توانی هر کجا زور آور د زور آزما ست
داغ مینالد که دل خلوتکده جمعیت ست
انچه صبح زندگی فهمیده رفت خراست
می زخم نه کشیدیم عذر حوصله چند
ز نا له تا نجوشی هزار تشنه لبی ست
بدرس دل عجمی اشکم چه چاره کنم
من فدای که امیدش خروش زیر لبی ست
عرض نیرنگی طپیشها مر تکب است
سینه چاکان نفس لب بسر ساندن مشکل ست
تا نگردید آفت آسایش نیرنگ هوش
هر کجا بیدست و پا ئے جلوه پیدا شد ساحل ست

کوشش ما مانع سیر تنزل مقصود ماست
پنجهٔ خود را چو گل تا غنچه عیسا کرد دل ست
باطل السوده از یک حرف برهم میخورد
نگین را نقشها شد بر زبان خمیازه ارثیت
نگه را خانه چشم ست زنجیر گرفتاری
زهی تا بستن نگسست آن بست احرامت
چه می پیچی ز رو چون جبهٔ طوف آن بیدل
هر چه میرود ازین صحرا زبان سائل ست
هر قدم عرض گدائی داشت با فرنگان
جوهر آئینه چون اشکم چکیدن مائل ست
تنگ غربت در بغل دارد هوای باغ دهر
رنگ هم در خون من مانند بلبل قاتل ست
چیده ام بر خویش از غفلت بساط آگهی
بهره وهم چسبیده این دکان خجالت ست
سراغ بلبل ما زین چمن مگو و مپرس
تو هم بنازکه بیدان امتحان گاهیت
فریب منصب گوهر مخور که همچو حباب
برون خویش بجائیست و جهان آگاهیت
بعشق سوخته و بیهوس گداخته است
که عالمی بفسون نفس گداخته ست
ترحم ست بران دل که گاه عرض نیاز
درای محمل مقصود نفس گداخته است
طلسم هستی بیدل که موج حسرت اوست
رنگ خون نگهم از پی چاک گریبان ریوست
عضو عضو م خسرت دیدنی آرد بیار

نفس ها بی پرده پنهان ست و عریان بر پوست
عیب ها بی پرده است از کسوت افلاس ما
کی تواند کسب بیدل مانع پنهان بر پوست
احتیاج ما سماجت پیشه اظهار نیست
عقدهٔ دل چون بهم پیوست پیش عقد نیست
همچو عکس آئینه دارد دهر را سرمایه ام
بیقراری نبض بیدل بهنگام شب ست
افتاده ایم در قدم رهروان بس ست
نقش تمسی بنگین نوکنده نیست
می تاز د از قفای هم اجزای کائنات
عمر یست نگ باخته ام و پنده نیست
بیدل چه انتظار د کدام از رده وصل
زیر گردون طبع آزادی نوائی بر نخاست
تا بقید برگ بود از بی نوائی بر نخاست
دهر اگر غفلت رواج جهل باشد باک نیست
نقش پا گشتیم لیک آواز پا بر نخاست
شوق غارت زدهٔ انجمن دیدار یم
طائر شوخی رنگیم شکستن پر ماست
ارد لبران جنون مار بساط باشیم
گرد بادیم و همین گردش سر سامان ماست
بسکه دارم درین باغ کدورت بیدل
دم فرو بستن چراغ عیش ما را روغن ست
نور بینش جامه صرف عیب پوشی کرده ایم
ورنه جا نامه پیش یار خواندن داشت
بیدل از نقش پی بر دم دران
کام اول چون شرر خود را بجا پگذاشت

تا نگردد قابل ما جز بگل چیدن ثمر
نیست پنهان استخوان ناتوانان زیر پوست
تیر دلخستهٔ ما زبان لاف ز زیر لب ست
انچه ما گم کرده ایم از عرض مطلب مطلب ست
بی نیاز از بسیر دور آخر کار نیست
رفتن رنگم تمنی گردیدن صد قالب ست
رنگم درین چمن بهوس خند نیست
مار اکه همچو آبله پائی دوند نیست
گرد نیاز از سر کویت کجا روم
یکمشت خاک غیر عنان نگند نیست
چون صبح این دریکه بر ویت کشاده اند
چشم بخواب رفته و بخشم بند نیست
بسکه پستی داشت این گنبد صدای ابر نخاست
اینکه می نالیم عرض شکوه بیدرد ست
جلوه ها بیرنگ بود آئینه رائی بر نخاست
طوق چون فاخته شیرازهٔ مستی بر ماست
هر کجا آئینه چون شده چشم تر ماست
ما بیک صفحه رصد نسخه فراغت دادیم
قطع امید دو عالم برش خنجر ماست
راحت شمع بمقدار گداز ست اینجا
لاله سان آئینه زنگار نشین دیده بر ماست
بگذر از اسباب اگر آگاهی از رمز فنا
رشتهٔ نظاره ما تار چشم سوزن ست
بسکه کم دل شوم با نقش تحقیق آشنا
پشت دست دیدنان اند است گندن ست
شب برق بجوی چون کاغذ آتش زد

مفلسان را مایهٔ شهرت همان دست تهی ست
ورنه از مانالهٔ درد آشنائی بر نخاست
در هوای مقدمش بیدل براه انتظار
حلقهٔ دود کمند کف خاکستر ماست
عجز آئینه دارد ماندگی مانشود
دل آشفته اگر جمع شود دفتر ماست
مست شوقیم درین دشت سر اندازانی
هر قدم ریگ ما خاک شود بستر ماست
چون حباب آئینه ما از خموشی رنگ نیست
چون شود منزل نمایان گرد ره نشناسد
بیکس از معنی مکتوب شوق آگاه نیست
شخص هم عکس ست اگر آئینه در دست من ست
گرم رفتار یکه در راه آن یکتا گداخت
سوختم چندانکه داغ تن من پاگداشت

در میان بسمل و راحت طپیدن حائل ست
نیست از دست تو بیرون اختیار ضد ما
امتیاز حسن عشق از شوق کامل بر دهاند
پیر دو عالم کف دل در خم چشم مجنون ست
غنچه تا نفس لب بر سماند بیدل ست
زهی خموری عالم گلی از حسرت حمایت
بفکر چاره سودای ما یارب که بر دارد
دو عالم یک جنون ست از سر زانو بر دو باد است
نمیماند بر دن از ما از حلقه دائرت
بطوف خانه خورشید ظلمت رو کی ماند
خرابی گر ز چرخ پنجه کار اجزای رنگ ست را
هنوز امید سر سبز ست در دیده حمایت
که موهوم ست چون رنگ نظر آغاز و انجامت
اعتبارات غبار فقر ما بیدست چیست
خاک از شکستن غبار ست جمعیت گل ست
کز هجوم آبله امید ست سر تا پا دل ست
سیل بنیاد تحیر حسرت دیدار ست
بسکه الفتهای غم در آستین بخود یست
آب اگر ردم ازین خاکم روانی شکست
چون شفق گردد که بال افشاند بیجا بسمل ست
بسکه هر عضوم بغارت رفته بیداد اوست
تا نمی در چشم دارم خاک این صحرا گل ست
از سر مستی بذوق گریه تو انگم گذشت
جهان نقش خیالات اوان خاست
این حباب آینه دل دارد ما بیدل ست
گهر زیاس کمر بر شکست موج بر بست
دلی که بر شود از خود ز دشمنان حیاست
خیال نالهٔ فروش ست داستان حیاست
کدام جلوه که بیدست زین بساط عروج
ز جیب هر ذره آغوش بیکدلی انجا
بیا که جای تو در چشم دوستان تنگ ست
هزار کیسه درین جنس بیکران تنگ ست
یه جیب نست اگر خلوتی و انجمن ست
بهر پای آن چشم پر سه سا بیدل
چو صبح آبله ایم از نفس گداخته است
چو میل سرمه بسان من آن بیان حیاست
ز انفعال سخنی نیست لذت دنیا
سلامت از روش بی حیل مباش
ز بی نیاز فریاد رس گداخته است
عسل مخواه که اینجا مگس گداخته است
غبار شست پر ما نثار دام کنید
مگر شکست نفس یاد ما رسد ورنه
چو نالهٔ هیچ ندارد زبس گداخته است
که عمر ها بهوای قفس گداخته است
تمام ادر عالم صورت مقید کرده اند
بسکه دارم غنچه سان شوق تو پنهان بر تنم
نخل یاد اهم سراپا چشم حیران زیر پوست
زندگی در کسوت نفس ست فلان بر پوست
چون حباب از پیکر حیرت سر شت ما پرست

در شمار روتیو چون آینه جنس شعور
عشرت امروز را مبنیاد با فردا گذاشت

بعد ازین در بند گوهر خاک میباید شدن
هر که طی کرد این بیابان سر بر پا گذاشت

همت ما را دماغ ننے نشانی هم نبود
آنقدر دستی که توان دامن دنیا گذاشت

در جوار غفلت نگاهی فوق ما دمن ست
عقدهٔ کاریکه من دارم هجوم ناخن ست

خامکار الفت داغ محبت نیستم
نیست جز نقش حیات آن سر که موجش گردنست

اشک مجنونم زبان در دمن فهمیدن ست
جامهٔ احرام آتش سینهٔ داغ من ست

سیلاب بد ریا چه قدر گرد و شد
امید هم انجا چه کم از رحمت هیچ ست

بیدل ز جگر سوختگی چاره ندارم
دستگاه پر توییک شمع این محفل نداشت

زندگی در پیچ و تاب سعی بیجا مردن ست
در نه این ره لغزش پا داشت گر منزل نداشت

هیچو شبنم گریه بر ماه جوانان بسته است
روز و شب گرداب را از موج خنجر رگلوست

برنمی آید بجز پیچ از معمای حیات
پای ما خم ست و دست دوش ما جام سبوست

غیر حیرت آبشار مرغ عشاق نیست
رسم و آئین جفا خاصیت روئے نکوست

آر زبان اشک هم در دو دلی بنشیند و رفت
لو داع آنغنچه وصت که افسون ا مل

دود آهی داشتم رفت مسم اتهاگذاشت
سجده شکر فنا خاص کسی چون شمع نیست

یتوان خاکستر ما را بداغ ما گذاشت
بی نیازیهای یاس از بهر ما سامان نکرد

بیدل هر که زد در دامن حیرت قدم
خانهٔ تاریکست اگر شمع تامل روشن ست

ذوق عشرت میدهد اجزای جمعیت بباد
همچو آتش سوختن از پیکر ما روشن ست

ضبط بیباکیست کیش جنون ترک ادب
در چکیدن از مژه تا دامنم یک شبنون ست

امروز که امید بکوئے تو مقیم ست
تا تازه گناهیم عطائی تو قدیم ست

نیرنگے گلشن نشود همسفر گل
با داغ مرا لاله صفت عید قدیم ست

دل بهر تغافلیکه بستم صورت آئینه بود
از طپیدن عالمی بسمل شده قاتل نداشت

سرو گلزار تماطوق قمری در بر ست
چشم ما تا بود بهم این بیابان گل نداشت

غفلت پرده دار عمر بیتابی خوش ست
لفظ ما گرد و اشکافی سعی حرف نکوست

بی قناعت توان بکنه معنی آشنا رسید
چون رگ یاقوت پا بجا ریشه در خون سبوست

دیگر

هر قدم در راه الفت داغ و در سایه ام

شمع زرین محفل هر داغ گوشه امنی نداشت
چون نگه خود را همان در چشم خود دیدن رفت

شبنم اینجا یک سحر بر برگ گل خندید و رفت
از خزان این جوش گل آنقدر ها بالین نداشت

هیچ شبنم بر نیارد سر ز جیب هستی
گر بداند آنچه گل خواهد نظر پوشید و رفت

چون نقش ما بدین آئینه هم بسیار رفت
ای سحر در اشک شبنم غوطه میباید زدن

چشم عبرت هر که بر اوراق روز و شب گشود
همچو **بیدل** معنی بیحاصلی فهمید و رفت

شکسته رنگی امید بی تماشا نیست
تو ساز جلوه کن ما دعا قبول در باب

بقدر بر زدن ناله وسعتے داریم
غبار شوق جنون منزلت بصحرا نیست

درین محیط که بر عجز دست بالا نیست
غنا مخواه که تمثال هستی عالم

زیاد من بسکوت آ حباب قانع باش
که غیر ضبط نفس نام این معما نیست

که گفته است جهان آشیان عنقا نیست
اگر ز وهم برآئی چه موج کو گرداب

بهر چه میرسی از خود گذشتنی دارد
بهوش باش که امروز فرصت فردا نیست

که آشیان هوسیم و در انجمن جا نیست
حساب بیکسی ما کجا توان دادن

غرق بحر فکر حیات مستغنی ست
رسیده ایم بجا که **بیدل** آنجا نیست

فرصت عمر همین مقدار ست
زندگی عالم آسایش نیست

گوش کو تا شود آئینه راز
ناله ما نفس بیمار ست

نفس سوختگان همواره ست
چون جرس کاش بمنزل برسیم

مرده هم بیم قیامت دارد
آرمیدن چه قدر دشوار ست

خنده گل نفس بیمار ست
نسیم گل بمجموعی شبے ترانه پرداز ست

چمن وصل تو ام مژده میدهد امروز
بهار تا سر کوی تو یک گل انداز ست

شکسته بالی این مرغ دام پرواز ست
نگاه شوقم و خون میخورم به پرده شرم

شهید عشقم و خونم قلمرو ناز ست
که دست از دل ما بردخط او **بیدل**

دیده را که نظاره دل محرم نیست
مژه بر همزدن از دست دگم نیست

دیده هر گه مژه آورد بهم عالم نیست
عدم سایه نور شید معین گردید

موج در آب گهر آئینه همواره ست
دل اگر جمع شود کار تو بس درهم نیست

رنگ آسایش ندارد نو بهار باغ دهر
میتوان چون رنگ اینجا یکقدم گردید و رفت

از تماشا گاه هستی مدعا سیر دل ست
گر شکست رنگ ما معافیت خندید و رفت

بیا که هیچ بهاری بحسرت ما نیست
زبان حیرت آئینه بی تقاضا نیست

چو موج گر بشکستے رسی غنیمت دان
برون ز آئینه احتیاج پیدا نیست

بهر چه می نگرم پرفشان نیرنگ ست
جهان بخویش فرو رفته است دریا ست

بقا کدام چه هستی فنا هم ارزانیست
اشک یک نقطه بمژگان یار ست

فرصت عمر آئینه این اسرار ست
نه کشد شعله سر از خاکستر

نالهٔ ما ز سفر بیزار ست
بیدل از زخم بود در دق دل

که موج رنگ گل نگین رگ سار ست
فسردگی نشود دام وحشت رنگم

چو خط دائره انجام ما هم آغاز ست
توان ز بیخودیم کرد سیر عالم حسن

برای آینه بار غبار پرداز ست
اینقدر روهم ز آغوش نگه میمالد

گر تو شوخی تنگنے هستی ما هم تنگیست
هیچ دانا نه ز تدبیشه بپای آرام

از بهشت آنکه برون آمده ست آدم نیست
گره باد بود دولت هستی چو حباب
دامنی داده ام از دست گریبان کم نیست
از خموشی خانهٔ دل را بنا خواهد شکست
این طلسم وهم را یک پشت پا خواهد شکست
در بیابانیکه ناپیداست راه منزلش
بیخبر آئینه مشکن زنگها خواهد شکست
از پیشگاه آئینه صبحی دمیده است
جرأت کجا و من کجا لیک چاره نیست
این قطره از گداز دو عالم چکیده است
گل جام خود عبث بشکستن نمیدهد
این خامه خط به صفحهٔ هستی کشیده است
داشتم چون صبح گردوری ز شور محشری
حسن اینجا یک نگه آئینه بین گردیده است
فرش هموار است هر گه ماه میگردد هلال
دامن ما را شکست رنگ چین گردیده است
ز دست دل نفس در اضطراب است
زمین تا آسمانت فتح باب ست
نمیدانم که عرض مدعا چیست
اثر لب تشنهٔ اشک کباب ست
بیابان طلب بحریست بیدل
چرا بلند نباشد چو شیشه گردن موج
بآب چشمهٔ آئینه نیست شیون موج
ز بیدلان مشو ایمن که تیره آه حباب
شکست خاطر خویش ست چین دامن موج

گر جهان ناز بر اسباب فزونی دارد
تا سلیمان نقشی عرضه دهد خاتم نیست
باعث وحشت جسم ست نفسها بیدل
چون حباب این شیشه را پاس صدا خواهد شکست
آبرو گر بشکند سر چشمهٔ صد آبروست
میرود گرد من از خود تا کجا خواهد شکست

دیگر

این صیدگاه کیست که از جوش کشتگان
نقاش دامن تو بدستم کشیده است
داغم ز رنگ عجز که با آن فسردگی
صاف طرب بشیشهٔ رنگ پریده است
تا به بختم واژگونیها قرین گردیده است
از غم کم فرصتی آه حزین گردیده است
این الهای که احرام امیدش بسته
در کمال اکثر رگ گردن چنین گردیده است
تیره بختی زیب حسن خاکساریها بس ست
گره در رشتهٔ موج از حباب ست
ز چشم سرمه آلودش بترسید
ز هستی تا عدم عرض نقاب ست
کم آبست آنقدر دریای هستی

ردیف الجیم

که بیخودیست گل عافیت بدامن موج
به بیقرار تو تشریف آبرو عجزی ست
بیک نفس گذرد از هزار جوش موج
خموش بیدل اگر راحت آرزو داری

بهر سامان کمی ذرهٔ ما هم کم نیست
ای جنون داغ شو از کلفت عریانی من
گرد تا هم نفس باد بود بی رم نیست
نیست بنیاد تعلق آن قدر سنگین بنا
شبنم ایجاد ست اگر موج هوا خواهد شکست
نقش چندین عیش در جمعیت دل بسته اند
بازم بدل نوید صفائی رسیده است
بسمل چو رنگ در جگر خون طپیده است
غافل مباش از دل ما پس انتخاب من
بی منتت قدم بشکستن رسیده است
بیدل بجز دم علم شان نیستی ست
سر نوشتم نیز چون نقش نگین گردیده است
جلوهٔ هستی غنیمت دان که فرصت بیش نیست
تا بخود چینی نگاه واپسین گردیده است
همچو موج از تهمت بند تعلق فارغم
شاه بیدل خال رخسار زمین گردیده است
روی از خود اگر چشمی کنی باز
زبان اینجا چو مژگان بی جواب ست
درین محفل ز قحط نشئهٔ درد
گرو تا دست می شوئی سراب ست
که آنجا آبله جوش حباب ست
ز شور حادثه فارغ بود دل روشن
شکستگی ست لباس حریر بر تن موج
درین محیط اقامت مجو ز خسته دلان
که هست تیغ زبان جوهر طپیدن موج

چون شمع برآرد مژه ام تار شرر موج
از صافی دل جامهٔ احرام ببر موج
فیض کرم از طینت مسکین نتوان یافت
دارد ز حباب آینه در پیش نظر موج
تحریک زبان آفت دلهای خموش ست
در گلشن این بحر بود سنبل تر موج
دانا ثمر حادثه را سهل نداند
از خشک لبی چاره ندارد گهر موج
آفتاب آئینه کارد در ره جولان صبح
سینه چاکان خالی از موج ملاحت نیستند
شمع را تیغ ست بر سر جنبش دامان صبح
دانهٔ اشک ست قوت رهروان خاک دل
ز اشک داد چو شبنم جواب خندهٔ صبح
درین قلمرو وحشت کجاست فرصت عیش
بجاست نقطهٔ چند از کتاب خندهٔ صبح
بخال زخم دلم کس نسوخت غیر از داغ
ز جیب باز کنم انتخاب خندهٔ صبح
رسید نشئهٔ پیری تو خفتهٔ بیدل
آن سبکروحان که تن در خاکساری داده اند
خلق چون لوح مزار از نقش عزت ساده اند
نیست بی پاس نفس دل را ثبات آبرو
زیر بار خار و خس دوش تحمل داده اند
بی سیاهی نیست بیدل جلوه گر هر جا خطیست
عقیق لب چرا چون تشنگان نوک زبان دارد
نمی پرسد بروز بینوائی هیچ کس ما را

همچون پر پروانه زند لخت جگر موج
در بزم تماشای تو از جوش تحیر
چون موج بساحل بتراود گهر موج
گر دامن شام سر زلفت بکف آرد
بر کشتی ما اره بود جنبش هر موج
از عالم دل شوخی اندیشه برون نیست
در چشم تر بحر بود تار نظر موج

ردیف حاء حطی

صورت رفعت غبار خاطر روشندلست
همچو زخم دل نمک دارد لب خندان صبح
باطن پیران نباشد بی فروغ آگهی
غیر شبنم نیست بیدل زاد همراهان صبح
تبسم گل چاک دلم نمک دارد
مگر کشم نفسی در رکاب خندهٔ صبح
نوشته اند دبیران دفتر نیرنگ
جز آفتاب که باشد کتاب خندهٔ صبح
بعیش اگر نفسی میکشی مباش ایمن

ردیف الدال مهمله

خوشنما تر از نگه بر روی خط افتاده اند
بیطواف دل بدان ما را که از خود رفتگان
بحر با تمکین بود تا موجها استاده اند
رنگ جان سرو و قمری بین که در گلزار دهر
اهل معنی یک قلم با تیره بختی زاده اند
تماشایت نگه را تا دمد آئینه حیرت
مگر داغت که دستی بر دل این بیکسان دارد

دارد بطواف سخنت در دل گوهر
چون جوهر آئینه زند تار نظر موج
بیتابی تار نفس از گوهر دل بود
از چاک دل شانه زند فیض سحر موج
پیچیدگی دود نفس جوهر دلهاست
این بحر بساحل نکشد رخت سفر موج
بیدل لب اظهار حیا پیشه خموشی ست
از کواکب گل فشاند چرخ در دامان صبح
آسمان دودیست از خاکستر تابان صبح
مرگ اهل شور باشد حرف سرد ناصحان
فیض یک گوهر بود از گنج بی پایان صبح
نداشت چشم ترم بسکه تاب خندهٔ صبح
ملاحتی ست نهان در نقاب خندهٔ صبح
بغیر شبنم اشک از بهار عمر نماند
بروز نامچهٔ گل حساب خندهٔ صبح
ز بسکه فیض رسا دیده ام برسوائی
که میکشند ز شبنم گلاب خندهٔ صبح
بگیر ساغر فیض از شراب خندهٔ صبح
در دبستان جهان از بسکه درس غفلت ست
همچو حیرت بر در آئینه ها افتاده اند
بردباران غمت چون سایه از افتادگی
خاکساران زیر طوق سرکشان آزاده اند
اگر خضر خطت از چشمهٔ حیوان نشان دارد
رخت از حلقه های زلف صد آئینه دان دارد
درین گلشن شکست ظاهر ما را تماشا کن

که مرغ رنگ ما بال پرازبرگ خزان دارد
نمیگنجد بچشم شوق حیرت پیشه ام اشکی
که هر شاخش ربوی گل خندگی در کمان دارد
بدریا گر بجز در هر روان ساحل دهلم
غم مردن ندارد شعله تا آبان دارد
بسودایت چنان زارم که در جولان بیتابی
جرسها اشکست از رنگ گل این کاروان دارد
ازبیجوم کلفت دل نالهٔ بی آهنگ ماند
شعله تا چون نفس در دام این بی رنگ ماند
ازحیا موجی برد هر چند دل از هم گداخت
آرمیدن مفت آن سیماب زیکه بی آهنگ ماند
داغی بغبار الم آسوده زمین شد
غفلت چه فسون خواند که در خلوت تو خفت
بیتو چو بلالم خم محراب جبین شد
وقتی ست که بر بیکسی عشق بگریم
آئینه کمند نگهی بود که چین شد

دیگر

یارب شکست من بچه افسون شود درست
در پای رشته ها همه سوزن شکسته اند

دیگر

خوشم که عشق نکرد امتحان پروازم
نفس دو گام گذشت از خود و فغان گردید
بکجاب سعی غبار خودم که این کف خاک
بهر کجا بر یکخیت آشیان گردید
چو طفل اشک بیتو سر از رسائی طبعم

که مرغ آه عزادار بی نیازی یکتا
بهار گلشن آئینه از شبنم زیان دارد
چرا زین آب و هر خود تهالد بی ستون غم
زمرگان کشتهٔ نظاره ما بادبان دارد
زخود کامی برون آ جلوهٔ رفعت تماشا کن
تنم در پیرهن تحریک نبض ناتوان دارد

بگذار ازبهار جلوه او دیدهٔ بیدل
بوی این گل از ضعیفی در طلسم رنگ ماند
نام را نقش نگین ها بال پرواز رسا ست
آب شد آئینه تا حیرتش در جنگ ماند

دیگر

نظاره بصورت دو نیرنگ گمان بخیت
برگشت نگاهم زخود و آئینه همین شد
عنقا که هم از شهرت جوگشت فسردن
کین شعله زخار و خس ما خاک نشین شد
گر هیچ بنا شد بطپش خون شدنی ست
این حرصا که دامن صد فن شکسته اند
دارم دلی که بیشتر از من شکسته اند
سنگی زرنگ عجز تمنای ما نخورد
امید باس شد اظهار ناکوان گردید
شکسته پائی من در قفس نهان گردید
دل بدست تو افتاد مفت تو خبها
در آرزوی تو مردم آنقدر که جان گردید
فنا بحسرت بسیار پیش پا نزدن ست
زخود گذشت اگر در رس من روان گردید

که باهر چا فصل از بی نیازی یکتا زبان دارد
هدف باید شدن چون بسملان بار اندوه خنگش دارد
که تشنیش از دل فریاد ما سنگ فسان دارد
سخن باشد مدار رنگی و بوئی خیالا زا
که معراج سر فراز یهمن یک دبان دارد
مشو غافل فجیل بهاران کاندرین وادی
زبهر نازنگه انگشت حیرت در دهان دارد
سوختیم و مشت خاشاکی ما روشن نشد
مازخود رفتم اگر پای طلب در سنگ ماند
نیست تکلیف طپیدن ها هستی بیدم
آهی بهوا چیزرد و چرخ برین شد
اندیشه بمعنی نظری کرد یقین شد
گل گرد زجبهوی من سجده فروشی
آخر بی گنامی من نقش نگین شد
ازحلقهٔ حیرانی ما هیچ مپرسید
ای آینه دل تسو که نخوابه ازین شد
عرض کلاه داده گردن شکسته اند
ما ما جزان زکوتیو دیگر کجا رویم
مارا ایمان زشرم شکستن شکسته اند
زبس شکست دلم سرمهٔ فغان گردید
زخود برآمد گان یکقدم فلک باز اند
بروی آینه صد رنگ میتوان گردید
چو شعله وحشت ما جمله ساز عافیت ست
چمن نبرد گل افشاند تا خزان گردید
بروزگار مثل گشت بیزبانی من

خموشی آن همه خون شد که داستان گردید
گر همه ثمرگان بهم آرند دامن میشود
باضعیفان لغزشی دارم اگر پرواز نیست
سایه از یافتادن پای رفتن میشود
آگاهی از شعور خودم منع نیاز کرد
خود را ندید آینه تا چشم باز کرد
هر کس زبانشست مرا سر فراز کرد
کلفت ردای گیسه دلها تواضع ست
یک گام مثل نیست ره وادی فنا
این شعله را نفس بکشایش دراز کرد
قدر دو تا مرا خم ابروی نازکرد

دیگر

بچشم شوق بلبل مے توان کرد
اگر ایست عیش خاکسارے
نظر بر جولیش وا کردن محال ست
اگر گوئی تغافل مے توان کرد
از نیبه اگر آتش سوزان گله دارد
دیوانه هم از خار بیابان گله دارد
کو لب که توان گفت زجانان گله دارد
در عالم اسود گی خویش دانم
اگر گلشن خاشے گل کند

دیگر

بتدبیر ازین بحر توان گذشتن
اگر کشتی ست گر موج پائل کند
نگه میکند گر تغافل کند

دیگر

بسنگ گر دبادم حلقه ها نقش پا گردد
هوا بر برگ گل سنگین نشینم میکند حاصل
عوارض کثرت سنی ست لیکن وحدت یکتا
خلل در شخص یکتا نیست قامت دوتا گردد
مبادا اوج جرات گیرد و دست دعا گردد
طواف خاک مجنون و مزار کوهکن تا کے

دیگر

فغان که چاره بتابیم نیافت کسے
بلوی دوست که تکلیف بے نشانی بود
نفس کشیدن من بیتو سخت جانی بود
برنگ لاله بدردم استخوانی بود
خوش آن نشاط که از جذبهٔ دم تیغت
علم بهزده درائی شدم ازین غافل
تو هم درو نفسی باش اگر توانی بود
چو اشک خجلت من مرا بی قدم روانی بود

دیگر

نفس بوحشت صید رمیده میماند
بثبات عیش چه جوئی که چون طاؤس
آب چشم صدف بیحیت موج بیتابی
سر شک ما بدل آرمیده مے ماند
که گل بچهره ساغر کشیده میماند
ترا به بزم ادب کلفتی که هست ادیست

آتش شوق طلب آنجا که روشن میشود
چشم ما بندند دید نها شنیدن میشود

دیگر

چون آه کرد بیگنه زنا امید یم
از تیشه میتوان گره سنگ باز کرد
هر زندگی ست بار گران جانیم هنوز
اگر نظارهٔ گل میتوان کرد
زیستی هم تنزل میتوان کرد

دیگر

کو دل که بدانم زرعونت نالهٔ فروش ست
موج گهر از چیدن دامان گله دارد
لب غنچه تعلیم بلبل کند
زبس لطف و قهرش همه خوش ادا ست
بهر دشتی که آشوب جنونم رهنما گردد
نگاه شوخ ما هم کاشن رویش حیا گردد
زخاکم سجده هم کم نا ست آباد صبا رحمے
اگر سودا سری دارد بگوتا گرد ما گردد
غبار گشتم و اظهار سخت جانی بود
زناتوانی شبهای انتظار مپرس
که صد کتاب سخن محوبی زبانی بود
جهان گذر گه آئینه ست مالفسم
بهار عمر به صبح دمیده مے ماند
جهان به گلشن رنگ پریده میماند
قدح بدست چمن زار شوق گیست بهار
که شوق بسمل و دل ناطپیده میماند

دیگر

چسان تابم سر از فرمان تسلیم
نفس را یک قلم رم آفریدند
علاجی نیست داغ بندگی را
بخت من زلف یار را ماند
عمر برق شرار را ماند
محو یاریم و آرزو باقی ست
تا به بزم از باده ام شور طرب مستور شد
دیده احباب بر من خانه زنبور شد
گر نمکدانت چنین در دیدها دارد اثر
صبح زخم خویش را خود مرهم کافور شد
آبله بی سعی پامردی نمی آید بدست
هر که شب میخورد خواهد صبحدم مخمور شد
غنچه سان دانه اشک مژه شاخ گلم
رنگ افسرده من تا به پریدن نرسد
بال بیطاقتی بسمل ما کوتاه است
اشک تا سرحد بینش بدویدن نرسد
جوهری لازم آئینه عریانی نیست
قوت من که بیک ناله کشیدن نرسد
هیچکس از گریه من در جهان هشیار نیست
طرح زلفت از شکست خاطر ما ریختند
سینه چاکان را دماغ سخت جانیها نبود
ریزه مینا ز الفت در ره ما ریختند
عاقبت گردنکشان را طوق گردن نقش پاست
برق حیرت جلوه دیدم که دیدن داغ شد

برای خاطرم غم آفریدند
که چون ابرویم از خم آفریدند
اگر عالم برای خویش پیداست
اگر بیشم وگر کم آفریدند
وضع من روزگار را ماند
مژه وا کردنی نمی آرد
وصل ما انتظار را ماند
همچو چینی تار موی کاسه طنبور شد
میشود روح مقدس نفس از ترک هوا
آب در آئینه همچون اشک خواهد سور شد
در شکست دل نهان گردید برق ناله ام
ریشه تاک از دویدن صاحب انگور شد
تنم از ضعف باندیشه دیدن نرسد
قطره ام خون شود اما بچکیدن نرسد
طبع آزاد گرانی نکشد از دم عمر
دست این موج بدامان طپیدن نرسد
نخل باشیم که در باغ مراد دو جهان
دامن پیرهن فقر به چیدن نرسد
تا بعالم رنگ بنیاد تمنا ریختند
بیخودی فرش است هر جا رنگ صهبا ریختند
گنج گوهر شد دل قومیکه از شرم طمع
از شکست رنگ همچون گل سراپا ریختند
تا جدا شد دل ز آغوش طپیدن داغ شد
شعله هم آخر بجرم سر کشیدن داغ شد
همچو طاوس از هوای عالم شوقم مپرس
طفیل چشم من نم آفریدند
طلسم زندگی الفت بنائیست
برای من مرا هم آفریدند

دیگر

تا نظر باز کرده هیچ ست
همه عالم غبار را ماند

دیگر

بسکه شد نظاره الفت بدل باز هر چشم
شعله کز دود فارغ گشت عین نور شد
زنگ منت بر نمی تابد دل اهل صفا
موی جوهر چینی آئینه فغفور شد
محنت سیریست بیدل حاصل عیش شباب
نامم از گم شدگیها بشنیدن نرسد
کی رسم در چمن وصل که از سعی شکست
قامت سرو ز پیری بخمیدن نرسد
بهره از صحبت نیکان نبرد دون همت
ثمر ما به تمنای رسیدن نرسد
چه کشم بار غم و محنت هجران بیدل
گرد یارا چون نفس در راه دلها ریختند
ز اعتبار عشق دارد حسن بال سرکشی
آبرو در دامن خود همچو دریا ریختند
بیدل از دام شکست دل شکستن سهل نیست
اضطراب این سپند از آرمیدن داغ شد
غافلم از جنبش اما اینقدر دانم که دوش
پر زدم چندانکه در بالم پریدن داغ شد

غیر غیرت شمع ما زین انجمن حاصل نکرد
تا در آئینه دل راه نفس وا باشد
طپش موج باندازه دریا باشد
تیغ وا ماندگیم کرد بمنزل همدوش
جور گردون ناله دلگیر روشن میکند
ناله شمع خانه زنجیر روشن میکند
موج نکهت میفزاید آبروی برگ گل
چشم زخم ما دم شمشیر روشن میکند
هست بیدل خانه فانوس چشمم بیفروغ
بدانش تار کن چندانکه سودای بسر پیچد
نگه محو جمال تست اما چشم آن دارم
درین اندیشه حیرانست دل تا از سر پیچد
خرامت شاخ گل را موجه سیماب میسازد
دل آواره ما گر کند اظهار بیتابی
بتار جاده هر نقش قدم مضراب میسازد
نفس را از دل گرمم چه حاصل غیر بیتابی
چو محمل غفلتم آخر طلسم خواب میسازد
چشمم ز هم آغوشی مژگان گله دارد
از بانگ جرس قافله ما گله دارد
افتادگیم راهبر کشور دلهاست
زین آئینه ساده ز جوهر گله دارد
چه شد که اشک برنگ جگر نمی تابد
که چون حباب بهوائی نظر نمی تابد
اشاره میکند از پا نشستن کهسار
جبین عجز بجز سجده بر نمی تابد

آنچه در دیدن گلش بود از ندیدن داغ شد
کلفت هر دو جهان در گره ما باشد
دل نداریم همان بارکش صد المم
گره رشته ره آبله پا باشد
شمع بیداد کمان را تیر روشن میکند
گل ز شبنم در عرق از دعوی حسن تو سوخت
رشته شمع زبان تقریر روشن میکند
بر بیاض دهر منقوش ست خط و خال هر
هر شب آنجا شمع پیکان تیر روشن میکند
چه امکانست طی گردد بساط مشرب عاشق
که دل هم اشک حسرت گردد و بر چشم تر پیچد

دیگر

ریاضت نشه می بخشد دل افسرده ما را
فلک را خجلت سرگشتگی گرداب میسازد
ز موی پیریم گمراهی دل میشود افزون
که دود از صحبت آتش به پیچ و تاب میسازد
تواضعهای ظالم فکر صیادی بود بیدل
این ساغر حیرت صفت آبله دارد
غافل مشو از شعر که هر مصرع موزون
مصباح من از لغزش پا راحله دارد
بیدل چه خیالست کند قطع ره عمر
بهار حسرت ما رنگ بر نمی تابد
نگار ما ز تماشای غیر مستغنی ست
که باز ناله دل بر گهر نمی تابد
ز خویش مردم و اینک تو هم بیا بیدل

دیگر

طلب افسرده شود همت اگر نیک قضاست
رنگ سهل ست اگر آئینه از ما باشد

دیگر

بی ندامت حلقه ماتم بود قد دوتا
شمع خجلت صاحب تقصیر روشن میکند
چون چراغ گل که از فیض سحر گیرد قرار
موی کافوری سواد پیر روشن میکند
جنون اندیشه بگذار تا دل بر شرر پیچد
چو مژگان هر دو عالم را مگر بر یکدگر پیچد
صدای تیغ او می آید از هر موج این دریا
چمن را جلوه ات چون بوی گل بیتاب میسازد
که از انگور زر آخر شراب ناب میسازد
غبار این بیابان نغمه شد از بسکه مجنونم
نمک را دیده غفلت بکام خواب میسازد
چنین گر هر سر مویم تراود ذوق آسایش
که میل آهی از چشم شدن قلاب میسازد
بیتابی دل سنگ ره بیخبریهاست
چون سرو ز آزادی غمها صله دارد
در شکوه خارست گل آبله من
پای نفس من که ز دل آبله دارد
نزاکتی ست در آئینه خانه هستی
برون ز خویش چراغ گهر نمی تابد
بسر کشی کف خاک مرا مکن تکلیف
که قاصد آمد و هوشم خبر نمی تابد

حدیث سنگدلان خالی از ضرر نبود
صدای تار رگ سنگ جز شرر نبود

برفتن گله از نقش ما اثر نبود
ز گفتگو نبود راحتی نصیب زبان

برنگ ریگ روان رهرو تمنا را
بغیر آبلهٔ پا گل سفر نبود

گره برشتهٔ ما کمتر از گهر نبود
ز سیل حادثه ایمن بود دل روشن

مخواه شهد حلاوت ز هرزه گفتاران
نی که ناله کند قابل شکر نبود

کسی چو جاده درین دشت راهبر نبود
نقاب چاک دلم دود آتش سود است

ز محو شوق مجو لذت نگه بیدل
که چشم آینه را بهره از نظر نبود

خانهٔ آینهٔ دل برد و کس تنگی کند
بوی گل را غنچه دام پیچ و تاب حسرت است

بی طپیدنهای دل اهل طلب را غفلت است
کاروان خواب بی صوت جرس تنگی کند

ناله در پرواز آید چون نفس تنگی کند
خوشخرامان اگر اندیشهٔ جولان کردند

دام من در گره حلقهٔ افلاک نبود
چون نگاهم قفس از دیده حیران کردند

من گهر را صدف از چاک گریبان کردند
این زبان در گرهم نیست بغیر از پرواز

حسن نیرنگی او راز که یابیم سراغ
بوی گل آینه بود که پنهان کردند

بیم لغزش بهزار آبله سامان کردند
ورنه ناهمواری وضع جهان هموار بود

حسرت دل اینقدرها شور بالیدن نداشت
مرکز این قوم سرگردانی پرکار بود

باب رسوائی ست از بس تار و پود کسوتم
دردلم شعله شود آه و نوا می پیچد

این کمندیست که در گردن ما می پیچد
جلوه ها میدهد از شاخ غزالان خیال

همچو نی صد گره اینجا بصدا می پیچد
ناله من صفت شور قیامت دارد

سرو از بی ثمریها بهوا می پیچد
گرد هستی مانع پرواز عالی همتست

سراغ رهرو حیرت نمیتوان دریافت
ز فیض نغمهٔ خود تار را ثمر نبود

نفس ز فیض تامل فروغ دل گیرد
ز آب خانهٔ آئینه را خطر نبود

نشان منزل مقصد ز خاکساران پرس
بغیر دامن شب خلعت سحر نبود

خلوت توحید عشقت بر نفس تنگی کند
آشیان بر طائر ما چون قفس تنگی کند

شکوهٔ مردم گردون بیدل از کم همتی ست
گردش رنگ مرا جنبش دامان کردند

گوشهٔ عافیت دل قفس رسوائی ست
داشتم مشت غباری که پریشان کردند

سر برگ طلبی کو که نفس سوختگان
دیده را مژگان بهم آورد بی درکار بود

سر بسر این پردهٔ نیرنگ مژگان دار بود
سبحهٔ زهاد را دیدم بدرد آمد دلم

دیدهٔ ما را غبار خویش هم بسیار بود

دیگر

هر دو عالم در خم یکچشم پوشیدن گم است
ما همان یک ناله ایم اما جهان کهسار بود

سرمهٔ غیرت عبث از وضع دهر انباشتم
دست اگر در آستین بردم گریبان زار بود

دود در ساغر داغم چو صدا می پیچد
تا نفس هست حیات آینه بیتابی ست

گردبادی که بدست دل ما می پیچد
حرفی از لعل تو شد دام گرفتاری دل

که بساط دو جهان را بصدا می پیچد
دل چو آزاد از تعلق شد منور میشود

از حجاب مشت خاک این شعله اخگر میشود

دیگر

رشتهٔ چاک گریبان نشود دام کسی
نیست آرام سری را که هوا می پیچد

چون کنم قطع ره ناله که از تنگی جان
بوی گل مرغ مرا رشته بنا می پیچد

چاره از عربده بیدل نبود مفلس را
قطره چون از موج دامن چید گوهر میشود

در خموشی بس حلاوتهای ازلی کن قیاس

چون نوا در دل گره گردید شکر میشود
یاد گیر از سر برونی ورنه مانند حباب

سجدهٔ سنگین دلان آئینهٔ نامحرمی ست
میل آهن گرد و تا شد حلقهٔ در میشود

داشتم از حلقه گشتن خط ساغر میشود
کی رود از سعی پیری نشئهٔ داغم ز دست

بی نصیبان را هدایت مایهٔ گمراهی ست
سایه را زنگ از فروغ مه سیه تر میشود

هر کسی را شمع عزت روشن از زر میشود
ترک تمکین ست بیدل خواری اهل نظر

دل مجنون ما را سوختن خط جبین باشد
ز پیچ و تاب آتش داغ را نقش نگین باشد

بکشت طالع من حاصل روی زمین باشد
پی قتلم چه دامن بر زند شوخی که در دستش

ز جیب زخم دل وا میکند شور جنون من
برای نام بال شهرت از نقش نگین باشد

به پیش شعله کی بر چهرهٔ خاشاک چین باشد
ندارم نشئهٔ در سر بجز بر سرگشتگی بیدل

در عرق تا گل رویت ز نظر میگذرد
از حیا چون عرقم آب ز سر میگذرد

شبنمی نیست که بی دیدهٔ تر میگذرد
منزلی نیست که صحرا نشد از وحشت ما

دام دل نیست بجز دیده که مینای شراب
از سر جام بصد خون جگر میگذرد

همچو نظاره که از دیدهٔ تر میگذرد
نیست در گلشن اسباب جهان رنگ ثبات

نشئهٔ درد دهد ترک حلاوت بیدل
نیست بی ناله اگر نی ز شکر میگذرد

راه صد مقصد بیک لغزیدن پا سر شود
جزوها در عقدهٔ خود داری از خود غافل اند

سیل بیتاب مرا یارب نپیوندی به بحر
ترسم این جزو طپیدن مایهٔ گوهر شود

فرصت گوید که دل خون گردد و کوثر شود
تا دهد هر ذره من عرض حسرت نامه

دیگر

چون شرر داغ فنا نتوان زدود از صفحه ام
در غمت آخر بجای شور بیدادم رسید

ناله داری هم نبود از من که صیادم رسید
چشم زخمی بود معدومی گر آنجا دم رسید

دیگر

کلفت نکشید از رقم صفحهٔ هستی
باز دارد پرسش احوال دور افتادگان

آخر بشنیدن چه مدارست به بینید
دل خلوت اندیشهٔ یارست به بینید

هر گه مژه بر هم رسد اینجا نه خرابست
هر چند خطش جمله غبارست به بینید

در عالم نیرنگ گذاری اثری بود
در بحر چو گوهر نتوان چشم گشودن

تا فرصت نظاره بهارست به بینید
مانند شرر شوخی برق نظری بود

عاقبت این باد سنگ کاسهٔ سر میشود
تا گهر دارد صدف از شور دریا ایمن ست

آب در گوش کسی چون جا کند کر میشود
در محبت نیز رنگ زرد دارد اعتبار

اشک را از بیقراری خاک بر سر میشود
صبا از خاک کویت گر غباری بر سرم ریزد

بجای جوهر شمشیر چین آستین باشد
محبت محو میسازد ز دل نقش تعلقها

چو گردابم درین دریا خط ساغر همین باشد
زین گلستان که گلش رنگ ندامت دارد

غنچه گل میشود آنجا که سحر میگذرد
موج ما خشک ازین بحر پر آشوب گذشت

همه از دیدهٔ ما همچو نظر میگذرد
در بیابانی که شور بیخودی رهبر شود

نقطه از ضبط عنان گر بگذرد دفتر شود
نیست آسان می کشیهای بهشت عاقبت

این کف خاکی که دارم کاش مشت پر شود
کز طپیدن سرمه شد هر کس بفریادم رسید

دام گاه شوق چون من صید محرومی نداشت
کو فراموشی که گویم نوبت یادم رسید

این آینه در شغل چه کارست به بینید
حرفیست بنقش آمده نیرنگ دو عالم

امروز که گوهر بکنارست به بینید

دیگر

نگذاشت فلک با تو مقابل دل ما را

فریاد که آئینه بدست دگری بود
دل گشته یکتائی حسن ست وگرنه
در هوای او دل هر ذره جانی میشود
ذره ما گر رود از خود جهانی میشود
راحت جاوید ضبط عنان آرزوست
باد هم گرمی برد تخت روانی میشود
اوج عرفان که برتر از کمند گفتگوست
دلدار گذشت و نگه باز پسین ماند
من سوختم و چشم سیاهی به کمین ماند
دیگر چه نثار تو کند مشت غبارم
دل ز پیچ و تاب خود اندیشه پیدا میکند
ساقی مستان پری از شیشه پیدا میکند
حسرت پیکان او بی ناله نگذارد مرا
نشئه درد از شکست این شیشه پیدا میکند
بیدل از فیض تامل در گلستان جهان
روشندلان چو آینه بر هر چه رو کنند
قومی که از گذار دل خود وضو کنند
لب تشنه هوای ترا می سزد اگر
هر جا دلی بود گره زلف او کنند
در بحر کائنات که صحرای نیستی ست
پیدا شوی گر آینه ات روبرو کنند
این موجها که گردن دعوی کشیده اند
بر باد اگر روند خیال نمو کنند
نقش خیال خانه نقاش مشکلست
عالم تمام اوست کرا جست و جو کنند

آخر ز خودم برد براه تو نشستن
در پیش تو آئینه شکستن هنری بود
ناله هم در یاد او سرو روانی میشود
شوق میبالد گناه شوخی اظهار نیست
بال و پر گر جمع گردد آشیانی میشود
بسکه گرمیهای صحبت در کمین وحشت ست
هر که از خود می برآید نردبانی میشود
از رفتن او آنچه بما ماند همین ماند
گر گوش بود عزت شهرت طلبیهاست
یک سجده جبین داشتم آنهم بزمین ماند
دانه ام از بیقراری ریشه پیدا میکند
عمر آخر میکشد از قامت پیری زوال
آخر این چشم محبت ریشه پیدا میکند
عرصه آفاق جای جلوه یک ناله نیست
بوی معنی غنچه اندیشه پیدا میکند
هم در طلسم خویش تماشای او کنند
آئینه است گاه خطر رنگ اهل شرم
چون نی بجای آب نفس در گلو کنند
عنقاست در قلمرو امکان بقای عیش
عین تیمم ست بهر جا وضو کنند
بر دوش غیر تکیه ز دردی کشان خطاست
بحر حقیقت اند اگر سر فرو کنند
جیب مرا به نیستی انباشت روزگار
ما را مگر بفکر میان تو مو کنند
بیدل چو پارسا رم آهنگ شهرتست

آسودگی شعله غبار سفری بود

دیگر

تنگنای غفلتی چون دستگاه هوش نیست
مطلب از دل تا بلب آید فغانی میشود
عاجزی خوش دولتی دارد که مشت خاک را
آتش این کاروان هم کاروانی میشود

دیگر

چون شمع که خاکسترش آئینه داغ ست
خمیازه خشکی که ز شاهان به نگین ماند

دیگر

نشه در پرواز می آید ببال موج می
نخل این باغ از بر خود تیشه پیدا میکند
نیست بی سنگ حوادث ناله جانسوز دل
نی گره از تنگی این بیشه پیدا میکند

دیگر

باکی چو موج بحر ندارد جبین شان
بی شامه از نگاه گل چشم بو کنند
مضمون تازه بی نقط انتخاب نیست
کاینجا بهار را قفس از رنگ و بو کنند
محجوب پرده عدمی بی حضور دل
دستی مگر بگردن خود چون سبو کنند
آزادگان نهال گلستان ناله اند
چاکیست صبح را که به پیچش رفو کنند
ای غفلت آبروی طلب بیش ازین مریز
در پرده اهل درد اگر گفتگو کنند

دیگر

بامید صفا رنگ از رخ آئینه می خیزد
بتار مسطر اینجا شوخی معنی صدا باشد
بود نرمی دلیل رهرو دشت سبکروحی
زبان در قطع راه گفتگو لب را عصا باشد
ندارد بزم پیری نشئه از زندگی بیدل
بنای خانه زنجیر هم چون موج نم دارد
بود خونریزتر گر راستی شد پیشه ظالم
که او مست می نازست و این دیوار نم دارد
نوای خامشان در پرده دود دلست اینجا
برآرد از دهن چیزی که اینان در شکم دارد
حیا کوتاه میدارد زبان موج گوهر را
صدا از شیشه هرگز بی شکستن بر نمی آید
غرور سرکشیها ابجد نشو و نما باشد
بسنگ کوه روز هر فلاخن بر نمی آید
شکست چشم بیدل مطلع خورشید دل باشد
بشوخیها نازت بزم خوبی سنگ میگردد
چراغ عاشقان باشد بهار شرم معشوقان
سر طومار بیتابی همه مهر جفا دارد
که از چشم تحیر رفتن دل نقش پا دارد
حیات جاودانی از گداز عشق کن حاصل
پل از بهر وداع سیل پشت خود دوتا دارد
برنگ غنچه بی شهرت نباشد گردش عالم
که خاک از بهر خوردن بیش ز آتش اشتها دارد
طپیدن میگذارد لنگر آسایش دل را

ز فیض سوختیها دستگاه نارسا باشد
نگه مژگان برهم بسته ما را عصا باشد
غبار خواری اسباب طرب گردد حریفان را
درین ره نام را نقش و نگین ها نقش پا باشد
بغیر از ناله سامانی ندارد خانه وحشت
چو قامت حلقه گردد ساغر دور فنا باشد
بغیر از داغ نبود چاره زخم خاکساران را
چو شمشیری که او را خم نمی باشد دو دم دارد
چه نقصان گر کدورت سر خط پیشانیم باشد
نگوئی شمع تنها گریه دارد ناله هم دارد
ز دل یک حرف بی شور شکستن بر نمی آید
ز زنجیری که در البست شیون بر نمی آید
کمی از خویش باشد عقده فرسای دل تنگم
ز تخم اول بجز رگهای گردن بر نمی آید
نمیریزد ز چشم عیب پوشان اشک نومیدی
که گوهر از صدفها جز شکستن بر نمی آید
نگردد ضعف پیری مانع بیتابی شوقت
که آنجا تا حیا میبالد اینجا رنگ میگردد
برنگ شاخ گل آهم سراپا داغها دارد
ز عالم نگذری بی دستگیریهای آزادی
که دل گر خون شود خاصیت آب بقا دارد
ز حال گوشه گیر فقر ای منعم مشو غافل
شکست رنگ من چون خنده مینا صدا دارد
سیه مستی بدور نرگست بیتاب میگردد
ز موج شوخی خود گوهر ما آب میگردد

چو آتش بر سر ما دود دل بال هما باشد
زبان ما بود مضراب ساز نکته پردازی
بچشم دام گر در بال مرغان توتیا باشد
گذشتن از تعلق جوهر شهرت کند روشن
کمان حلقه زنجیر را تیرش صدا باشد
ز بس مجنون شکست آبله در هر قدم دارد
که چاک جاده موج بخیه از نقش قدم دارد
دل از همدوشی عکس تو بر آئینه میلرزد
دبیر طالع ما خامه مشکین رقم دارد
نباشد مردم بیمغز را خط سخن بیدل
ازین مینا شرابی غیر شیون بر نمی آید
شکنج خانمان جولان گه آزادگی نبود
گشاد کار گوهر غیر سودن بر نمی آید
کمند ناله از دل بر نمیدارد گرانی را
گره از دیده حیران سوزن بر نمی آید
ز انداز نگاهت فتنه برق آهنگ میگردد
نوا از پا نیفتد گر نی ما چنگ میگردد

دیگر

ز برگ گل سراغ غنچه گم گشته میگردد
کسی برخیزد از دنیا که از وحشت عصا دارد
قد پیران تواضع میکند عیش جوانی را
که صید راحتی در دام نقش بوریا دارد
ز حرص منعمان حرص گدا را کم مدان بیدل
ز خط سرمه گرد چشم جیب خواب میگردد
شد از ترک تماشا خار را هم بستر مخمل

مژه بر چشم برهم بسته فرش خواب میگردد
ز بیتابی چراغ خانهٔ دل کرده ام روشن
هوا ایجاد شبنم میکند چون آب میگردد
سحر آه و گلستان نگهت بلبل فغان دارد
گر استغنا نگیرد دست تیغت امتحان دارد
بلند بیهابه پستی متهم شد از تن آسانی
هوای اوز مس صد رنگ تعبیر عیان دارد

دیگر

گر می شوق جنون جولان سن امروز نیست
یاد آرامی که این آئینه بی پرواز بود
عشق بی پروا دماغ امتحان ماند است
تا خموشی پرده از رخ برفگند آواز بود
عشرت ما چون نگه از پی بیک مایه است
رنگ ما شکست عشق و اختر احرام کرد
در پریشانی کشیدم انتقام از روزگار
آب گردید از حیا چندانکه می در جام کرد

دیگر

گر نیاید محرم راز نفس فریاد نیست
کز دلم تا کوی جانان کاروان ناله بود
اینقدر ای محمل آرا از دلم غافل مباش
ورنه چون نی بند بند من فغان ناله بود
خون رخسم چو رنگ گل نمایان میشود
زندگانی را نفس سر رشتهٔ افشانی ست
شاخ گل از بیقراری بال مرغان میشود
کینه میباید رواج از سر دمهر بهای دهر

با اشک میتوان ای فروخت نرخم عشرت دل را
درین گلشن چو شبنم گل کند صد تاب میگردد
تجلی فرش این آئینه از سیماب میگردد
بود در انفعال هر ذره گرد تشنه نگین
جنونم دست را سبحه چو دریا میکند بیدل
که از موج سرشکم نقش بر گرداب میگردد
به بیرنگی جهانی را قاصد حیرت نهان دارد
داغ خون من چون ارشک رنگی بر نمی چیند
تامل گر کنی هر کس برنگی سیر و داز خود
چلیپاهای که دارد بحر گوهر هم سمان دارد
براحت گر نه پردازد زمین هم آسمان دارد
اگر خاکستر پردازم و گر شعله جوالم
زبان اشارتی برق شرر آواز می آبد
که اینجا گر همه سنگست در آمن بسیان دارد
شب که در بزم طرب قانون حیرت ساز بود
اضطراب تک برهم خوردن آواز بود
طفل اشکم چون شرر در سنگ آتش باز بود
صافی دل گرد لوح مشق صد اندیشه ام
دوری و وصلش طلسم اعتبار ما نکست
در نه این عجزی که می بینی غرور ناز بود
ورنه مشت خاک ما هم قاتل پرواز بود
هستی ما نیست بیدل غیر اظهار عدم
شب که دل از یاس مطلب باده در جامم گرد
یکجهان حسرت بطوفان داد و آتش نامم گرد
سایهٔ مژگان تواند صبح ما را شام کرد
اینقدر در بند جسم از ناتوانی مانده ایم
شعلهٔ بودم کنون خاکستر مفت طلب
سوختن عریانیم را جامهٔ احرام کرد
خاک ما بار کلوفت دیده ایام کرد
دل بیاد مستی چشم حجاب آلوده ام
سیر دو صبح دمساز میکند کامی غافلان
تا نفس هست توان صبح جا آرام کرد
شب که در یادت سر پا بیم زبان ناله بود
خواستم رنگی بگردانم عنان ناله بود
ورنه این شمع خموش از دودمان ناله بود
باد آن محمل طراز بیهای گرد بیخودی
حسرت بیدار نیرنگی عجب در کار داشت
هر قدر دل آب شد آتش بجان ناله بود
روزگار این جرس هم آشیان ناله بود
درد عشق از بی نیازی فال معراجی نزد
صبح تشویش تا بباغ جلوه عریان میشود

دیگر

غنچه شان از برگ عیش آئینه تمثال بهرام
دامن پر گل از چاک گریبان میشود
موج دریا را رگ خواب پریشان میشود
جلوه ات اهل چمن را گر دهد پرواز شوق
پای تا سر عاجزی آئینهٔ نازک دلیست
خاک را نقش قدم زخم نمایان میشود
آبروی آتش افروز از زرستان میشود
سعی دل اعجابی نیست طول امل

ریشه چون در جلوه داد دانه پنهان میشود
خار و خس در دیده گرداب طوفان میشود
حاکم معزول می افتد ز چشم اعتبار
سیم در زیر انه زیب است حرص اندوز را
جادهٔ صحرای ایلغار نمایان میشود
زلف در دور بهار خط مکس را نان میشود
پای آزادان بزنجیر علائق بسته است
طبع خاموشان بنور شرم روشن میشود
این گهر را تار موج خود فلاخن میشود
نام در نقش نگین ما چین دامن میشود
همچنین گر عقدهٔ دل سیفر آید دردل
در سماد فقر گیرد شعلهٔ ادراک نور
بال ما برگ گل از فیض طپیدن میشود
رفته رفته عاقبت این دانه خرمن میشود
بیک آمدنت عمر رنگ و بوی نفس
بر سر آمدنت عمر رنگ و بوی نفس
سنگ ما مینا جدا از کوه دشمن میشود
از لب خندان بخشم جام خون سیگردد دات
از فساد خون خلل در کشور تن میشود
فقر در غربت چراغ زیر دامن میشود
گوهر از گرد یتیمی در حصار آبروست
شد زبانم از حیا کو ته که موج بحر را
رشتهٔ تسبیح زنار برهمن میشود
بیدل آخر حاصل از هر شیر و روغن میشود
پیری اشک نداست بحر ضبح و شبنم بست
پیک تیر غمزه ات در سینهٔ مجروح من
عکس در آئینه جای خویش پیدا میکند
وسعت دامان داغم کار صحرا میکند
بسکه هر عضو من از شوق بنون نالیده است
دامن هستی بآسانی نمی آید بدست
ساغر خمیازه دجون نقش کف پا میکند
سایهٔ از عاجزی هر کرش پا میکند
خاکساران تا به کی دارند پاس آبرو
در زبان خویش گردد هر که خواهد نفع خلق
عقدهٔ دل را نا خن ابشفتگی وا میکند
نیست جودی که نبود غرقه گرداب غم
کار امروز تر اندیشهٔ فردا میکند
بحر هم از موج دست عجز بالا میکند
کی شود آئینهٔ داغ دلم جوهر فروش
عاجزیها کرد بر باسبحهٔ تسلیم کند
بحر دست از موج دارد جانب ساحل کند
دور نتواند شدن از شمع انجمن بلند
چین ابروی کسی هر جا قصد خونریزی کند
خاک هم از کشتگانت بر گردون سوده است
میشود چون موج دریا گرد از ساحل بلند
تیغ از جوهر گردن کند مشکل بلند
نیست جز محرومی نشود نما حز را مان
بیدل آخر حاصل از هر شیر و روغن میشود
میشود دیوار چون گردند قدت گل بلند
عرض هستی رنگ آئینهٔ دل میشود

آب میگردد بچندین ننگ حسرتهای دل
هر قدر خاموش باشی نالهٔ کامل میشود

بسکه ما حیرت نصیبان وارث بینائیم
شرم میمالد بخود چندانکه محمل میشود

عشق هر جا ادب آموز طپیدن باشد
حیرت آینه را کاش تپیدن باشد

شوق منت ست که در راه کسی میپوئیم
تا نصیب که براه تو دویدن باشد

همچو ابر از نامرادم رنگ سیاهی میرود
بی جمالت جز هلاک خود ندارم در نظر

چون شود خاکستر از آتش سیاهی میرود
میشود سرسبزی گلزار پامال خزان

رائگان این گوهر از دست سیاهی میرود
سعی قاتل را تلافی مشکلست از بسملم

برهوا چون گرد باد اورنگ شاهی میرود
سرخوش پیمانهٔ ناز محیط جلوه ایم

بر زبان خامه صنع الهی میرود
راحت اهل فنا خواهی مخواه آرام دل

خاطر آسوده را فکر پریشان بشکنند
شیشه را از جوش موج می نمیباشد شکست

آب میگردد دران چشمیکه مژگان بشکنند
در گلستانی که نالد بیدل از شوق رخت

گرد بر هر استخوان صد چشم چون بادام برد
من ازان آرزده حیرت طاؤسم کز بهر صید

نگین را میشود قالب تهی کز نام بردارد

تا کف خونی نشاید تیغ قاتل می شود
در پناه دل توان رست از کمند اضطراب

میرسند ساطپیدن هر که بسمل میشود
مژدهٔ بیدل که از شب نقاب افتاده یار

خون بسمل عرق شرم چکیدن باشد
پیکرم مانی صورتکدهٔ نومیدیست

منزل مقصد اگر بر سیدن باشد

دیگر

لنگر آسایش دلها شکست آرزوست
مرگ می بیند چو آب از چشمهای میرود

چاره وشواست در شنجرخ وحشت پیشگان
خوشدلیها در غبار رنگ کاهی میرود

اهل سودا از ره تیر و نیخی چاره نیست
تا به مژگان آنهم زبان از بندرخواهی میرود

کیست گردد مانع رنگ از طواف گل شود
موج ما از خود بدوش کجکلاهی میرود

گر غبار وحشتم بر روی عمان بشکنند
گر شکست شیشه رنگ می پنهان بشکنند

از تبسم غنچه چاک افکنند در دامان گل
کی دل دانا ز حیرت طفل نادان بشکنند

وحشتی دارم پی گلشن که چون اوراق گل
آه بلبل خار در چشم بهاران بشکنند

دل ما را بی سباب مستی از مل چشمیت
بهر جا کاسئه دریوزه چشم دام بردارد

نظر از نقش هستی بستن آسان خرد خواهی
که آرا آغاز ما خود نسخهٔ انجام بردارد

کسی گر سر کشی راه طریقت کند بیدل
که چون موج بر خویش پیچیده باشد

شود پامال حوادث دیرین رو
بتا رنگاهم گره دیده باشد

همین گرد بادست در دشت امکان
چو زخمی که او آب گردیده باشد

در بساط خاکدان هر توان یافتن
هر که گردد تو تیا چشم مرا بینا کند

گر شوق برا هست قدمی پیش برآرد
تنها نه یم از هر دو جهان پیش برآرد

با برق سواران چه کند سعی عنانم
امید که آن نوخط بارینش برآرد

خون خورد صد شعلهٔ تا داغی بسامان نگفد
تنگنای عرصهٔ موهوم امکان را کجاست

نالهٔ اندود آن گل گر بستان نگفد
در شکست من طلسم عیش امکان بسته اند

گل نکرد ای که بر ما خنجر قاتل نشد
جاده ام در خویش رفت و کعبه بسمل نشد

در لباس قطره توان تلخی دریا کشید
حیف بر دانه که اگه از دل بسمل نشد

گه بر سر گهی بر دل گهی دیده جا دارد
دولی نقشی نبندد که ما را از تو وا دارد

خیالی میکند شوخی که دام اظهار در کوشش
مرا هر کس که می بیند گاهی پا دارد

خورد صد نیش تا چون موج بانگ گام بردارد
بجوشد دل گرم با چشم خاکے

چو نقش قدم هر که خوابیده باشد
کسے را رسد می پرستی که چون خط

که از خاکساری گل چیده باشد
کو خون تا عقدهٔ هوش از سر باد اکند

آنقدر گردی که تعمیر شکست ما کند
قیمت وصلش ارد در سنگاه کائنات

در دل دریا مگر گرداب راهی وا کند
چو آبله بالیده نم از خویش برآرد

امروز در بسته بروی همه بازست
واماندگی ما هست اگر پیش برآرد

دیگر

بیدماغی رصت از پیش شکست رنگ نیست
آنقدر وسعت که یک زخم نمایان نگفد

میتوان با صد خیالان بهشتم طرح داد
رنگم آغوشی گشاد تا این گلستان نگفد

آرزو بر هم نزد بالی که دل بسمل نشد
ذوق آغوش دولی در وصل نتوان یافتن

مفت آن خوبی که خاکستر شد اما دل نشد
غیر من بین قیلزم گوهر خیال گل نکرد

غبار راه جولان با من کار با دارد
سبب کم نیست برهم زنی ساز تعلق را

هنوز این نقشها در خانه نقاش جا دارد
حقیقت واکش ننگ هر سازست مضرابے

دیگر

کسے سعی بجز فهمیده باشد
اگر باده باشیشه جوشیده باشد

چو گوهر همان به که از شرم دریا
بگرید لب جام گردیده باشد

بود گر بذر دیدن چشم بیدل
وهم هستی را بسپند آتش سودا کند

غیرت من چاشنی گیر از تبسم عالمست
نقد ما هیچ ست شاید هم بما سودا کنند

دیگر

انجا که خیال تو دهد عرض تجلی
آئینه مگر حاجت دروا لیش برآرد

نومیدی سودازدگان نیز دعایی ست
گلشن بهش جنونم نیست آسان بشگفد

گل بر نگ صبح تا بد دامن افشان بشگفد
اشک ما گان پردم از حسرتم نافل مباش

یکغنچه چشمیکه بر روی عزیزان بشگفد

دیگر

در بیابانی که مارا سر بکو بخشش دهد
بیخبر مجنون ما لیلی شد و محمل نشد

عافیت گر هست نفس بر ده و واماند کیست
عالمی صاحبدلست اما کسی بیدل نشد

اگر موجیم با بحریم اگر آهیم با کویم
چو مژگان هر که بر خیزد ز خود چندین عصا دارد

بر نگ سایه کم غیرت نمای چشم مغروران
تو ناخن سیر کن تا زخم با بینی چها دارد

کجا بلبل درین گلزار حیرت بال و پر دارد
نفس با خانهٔ آئینه انجام سفر دارد
بظاهر گرچه میگریم ز منزل نیستم غافل
مگر همچون سپند از جای خویشم ناله بر دارد
چنان در دامگاه حیرت از پرواز محرومم
همان فریاد حسرت بادهٔ جام جرس باشد
ز غفلت صاحب طول امل بر هیچ مینازد
که چون اشکی ندامت از دویدن بی نفس باشد
نمیگیرد بغیر از دست و تیغ دامن قاتل
بمرغ جوهر از آئینه دیوار قفس باشد
نیند چون صدف از شور این محیط آگاه
بدام سایه ز مهتاب دوش بر دوشند
ملائمت نشود جمع با درشتی طبع
ز گردش سر بمغز خود قدح نوشند
مقیدان تو از لذت گرفتاری
بدور چشم تو چون میل سرمه خاموشند
ز شوخی خط حسن پری رخان دریاب
که همچو نقش قدم عاجزان فراموشند
ذره تا خورشید بال افشاندن اشک فناست
غافلان هنگامهٔ آب و گلی آراستند
چون جرس از بسکه پیش آهنگ ساز رفتنم
کز نم خجلت جبین سائلی آراستند
بهر این یک قطره خون صد رنگ طوفان ریختند
دست و تیغی از ضعیفی ننگ قتلم بر نداشت
شد ستم بر ناله کاتش در نیستان ریختند

ز اوراق کتاب رنگ گل جزوی نه بردارد
تحیر نقش نیرنگ دو عالم سوخت در چشمم
ز مد جادهٔ چشم نقش تا تار نظر دارد
مرا این آبرو در عالم پرواز بس باشد
که چون مرغ نگاهم سایهٔ مژگان قفس باشد
عماری کن بداغ حیرتی ویرانهٔ دل را
بساط عنکبوت از بستن پای مگس باشد
ضعیفان دستگیر سرفرازان میشود آخر
مرا در شاهراه رحم رنگ خون عسس باشد
مبصران حقیقت که سر بسر هوشند
ز مغز هوش کسانی که پنبه در گوشند
ز شوخ چشمی خویشند غافلان محروم
که عکس و آینه با یکدگر نمی جوشند
مرا معاینه شد ز اختلاط قمری و سرو
ز چشم خویش چو نظاره دام دوشند
درون کسوت پیری بعیش کوش که خلق
که شعله ها همه با دود دل هم آغوشند
محفل هستی به تحریک دلی آراستند
عرصهٔ امکان ز رقص بسملی آراستند
صد بیابان خار و خس صرف یک آتشخانه اند
گرد ما برخاست هر جا محملی آراستند

دیگر

زین گلستان بیخزان در جلوه آمد بهار
خون من چون اشک از تحریک مژگان ریختند
شبنم ما را درین گلشن تماشا مفت نیست

بدل رو کن اگر سر منزل راحت طلبداری
چراغ خانهٔ آئینه ام برق دگر دارد
باین بیدست و پائی کیست گردد دستگیر من
که از هر چاک در خمیازهٔ شوقم قفس باشد
طپیدن بی حضور باده بگداز دل ما را
بنای خانهٔ آئینه یک دیوار بس باشد
برد از غصهٔ سرگشتگی کوی نشاط آن کس
کسوف آفتاب آئینه رنگ نفس باشد
ز دام دل رهائی نیست حیرت پیشه را بیدل
برنگ چشمهٔ آئینه فارغ از جوشند
بصبح عیش مباش ایمن از سیه روزی
برهنه است دو عالم اگر نظر پوشند
درین محیط چو گرداب بیخودان غرور
که خاکساری و آزادگی هم آغوشند
بصد زبان ادا سنج خیل مژگان ها
چو ساغر از گل مهتاب پنبه در گوشند
کجا رسیم بیاد خرام او بیدل
دانه در جنبش آمد حاصلی آراستند
دل غبار آورد و چشمی گشت با هم آشنا
محو شد نقش دو عالم تا دلی آراستند
بی نیازیها بطوفان عرق داد احتیاج
مدعا دل بود اگر نیرنگ امکان ریختند
رنگ وهمی از نوای عندلیبان ریختند
از گداز پیکرم درد تو گم کرد آشیان
صد نگه شد آب تا یک چشم حیران ریختند

دیگر

امروز قدر هر کس مقدار مال و جاه است
کانجا ز بیکسیها خاکی بسر نباشد
آن به که برق غیرت بنیاد ما بسوزد
شبنم چه وانماید گر چشم تر نباشد
که اینجا موی پیری هم بصد شبگیر می آید
صفا کیشان ندارند انتظار رنگ گرداندن
که از تمکین مجنون ناله از زنجیر می آید

دیگر

بدل غیر از خیال جلوه ات نقشی نمی یابم
هجوم خار و خس بر روی آتش فصل دی باشد
ندارد عشرتی تا درد نبود مطرب بزمم
مدار استخوانها در بدن از روی پی باشد
عشق خونخوار از دم تیغ فنا
هر کسی از درد دلها میکشد
از خسیسان عاجزند اهل کمال
گره از دامن کجا پا میکشد
عشق بخشد ناکسان را اوج قدر
آخر این صفرا بسودا میکشد
نگاه چشم تو هم صحبت ادا نشود
بخاک پای تو هر دیده که وا نشود
بخامشی ست چنان عهد ما که گر شکند
که جوهر تن ما نقش بوریا نشود
قسم بدام محبت که از خم الفت
نسیم گلشن عشرت اگر عصا نشود

مکتوب شوق هرگز بی نامه بر نباشد
آدم نمیتوان گفت آنرا که زر نباشد
ما را برنگ شبنم تا آستان خورشید
آئینه ایم و ما را تاب نظر نباشد

دیگر

جراحت پرور عشقم بگلزارم چه میخوانی
سحر هر گاه می آید بعالم پیر می آید
بحیرت رفته ام از سیر این گلشن چه میپرسی
نیام تیغ برق افروز مستی موج می باشد
بجز حیرت درون خانهٔ آئینه کی باشد
ببزم عیش خاموشی دهان هرزه گفتاران
که در گوشم شکست استخوان آوازنی باشد
ناله کز سینه ام پا میکشد
دست احسان بر سر ما میکشد
اهل غفلت میرهند از آگهی
صد شکست از موج دریا میکشد
تا خرد باقیست صحرای جنون
خار خشک از شعله بالا میکشد
بار ما بیدل بدوش عاجزیست
شراب جام تو با رنگ آشنا نشود
علاج خسته دلیها مجو ز طبع درشت
صد از شیشهٔ دلهای ما جدا نشود
بچشم حرص پست آنقدر گمان دارم
دل شکستهٔ من چون شکن جدا نشود
براه راستی از پای خود چو تیر نگاه

باید ز خویش رفتن قاصد اگر نباشد
سحر ای غربت ما آنسوی نیستی ها
باید بدیده رفتن گر بال و پر نباشد
پیداست از ندامت عذر ضعیفی ما
مگو صبح طرب در ملک هستی دیر می آید
که در گوشم ز موج گل صدای تیر می آید
دلیل اختراع شوق ازین خوشتر نمیباشد
نگاه بیخودان از عالم تصویر می آید
خدنگ دلنشین نغمه را قندیل بانی باشد
ز شور عجز ما گردنکشان را لرزه میگیرد
سراپا انفعال از دل چو طشت پر می باشد
بود فکر امل شیرازهٔ سختی کشان بیدل
دامن دل را بصحرا میکشد
همچو رنگم از شکستن ناگزیر
سایه از خورشید خود را میکشد
اهل تمکین را ادب جزو تن ست
دامن از آلایش پا میکشد
الفت زر میکند دل را سیاه
سایه را افتادگیها میکشد
ز تیره بختی خود میل در نظر دارد
که نرم تا نشود سنگ مومیا نشود
چنان بفقر ز دام تعلق آزادم
که خاک گردد و این زخم را دوا نشود
دل از غبار تعلق نمیتوان برداشت
بهر نشان که توجه کنی خطا نشود

تو ان شد آئینه بحر بیخودی چو حباب
که نخل این چمن از ری بری دو تا نشود

من و نظاره چشمی که از بیگانه جوئیها
که بر یکدل طپیدن کار چندین سینه می آید

هنوز از نخت جا آنقدر طاقت گمان دارم
بقدر دست بر هم سوده هم آواز می آید

نقش دوئی بر آئینه من بسته اند
چو شعله رفته اند خود تا نشسته اند

دیگر

ترسیل کاری اشک نیاز ما دریاب
که نقطهٔ شک ما انتخاب میگردد

کمند گردن آرام نارسائیهاست
نو بهارست و جهان سیر چمنها دارد

گردباد گر شکند دامن صحرا دارد
مقصد ناله دل از من مدهوش مپرس

وقت پیری اشک چشم تر پریشان میشود
دانه را از ریشه موی تر پریشان میشود

رنگ برروی آتش نیست امکان ثبات
در دم پرواز بال و پر پریشان میشود

از دل گل میکند چون غنچه از پاس نفس
ساغر چشم تحیر شو لب از آواز بند

در مذاق کفر و ایمان خار آهنگی چرا
بود بسمل را طپیدن بر پر پرواز بند

موج میباشد کلید قفل وسواس حباب
از سر خود هر چه واکردی بدوش ناز بند

بغیر سرکشی از بلبلان مجو بیدل
که مشت خاک من چون چشم در پرواز می آید

چه حاجت مطرب بیکطرز نگاه محبت را
بنازم از طواف کوی جانان باز می آید

با هنگ نوا غفلت از هستی مشو قانع
منم آئینه از دستت اگر پرواز می آید

آرام عاشقان رم پرواز دیگرست
ما را بباد طرف کلاهی شکسته اند

خیال آئینه آفتاب میگردد
بفهم نسخهٔ هستی چرا نثار کنم

همین گل ست که فردا گلاب میگردد

دیگر

عالم از هر ذره دیدن بیهوشیست که بر ما تنگ ست
هر که از خویش رود در چمنش جا دارد

دیگر

مبسمل هر سر سبز این مزرع از بال نشان
همچو موج باده در ساغر پریشان میشود

چون فنا نزدیک شد مشکل شود ضبط هوس
حرص را اصبح مغز سر پریشان میشود

همچو آئینه زبان گفتگوی را زبند
لاف غربت میزنی بال و پر از پرواز بند

موج از بیطاقتیها شد هم آغوش حباب
انچه در انجام خواهی بستن از آغاز بند

بی نیاز یهاز اسباب تعلق رستن ست
گر توانی هشت خاک شو لب غماز بند

وصل حق بیدل نظر بر بستن از یکسوی
قرب نه خواهی از عالم دیده چون شهباز بند

هر خسی خارش باوج مدعا سر بود
حاصل عمر جهان یکدامن اوردن ست

نیست جز کوی فنا آرامگاه عاشقان
شمع را خواب فراغت در ره صرصر بود

مرغ ما را چون نگه چاک قفس شهپر بود
اهل یکمین از موج گفتگو تشویش نیست

از نجوم تیره روزی ها سیه مستیم ما
طالع برگشته را گردش ساغر بود

آتش سوزنده نور دیده مجمر بود
سوزش عاشق بقای حسن را دارد زیان

هر کسی در مقام خویش رنگ غیرتی ست
دود در آتشکده بوی گل اخگر بود

مرغ ما را مانع پرواز بال و پر بود
هر که هست از همدم ناجنس می بیند الم

رونق پیریست بیدل انجوانی دمزدن
نیست دامان غیر خاکستر چو گل اخگر بود

همچو گردون خیمه بر عالم بالا زنند
خانه پرداز پی آرام چشم غفلت ست

شمع را شعله باید بود تا توان شد نسیم
چند چون زنگار بر آئینه دلها زنند

خنده چون باده باید از لب مینا زنند
تا بکی چون شعله از خوبی علم افراشتن

بیقراریها چو اشک از دیده ها افتاده است
حلقه بیرون داغ حسرت بر در دلها زنند

تیغ اگر بر سر نباشد تیشه بر پا زنند
معنی رام بیدل میتوان معلوم کرد

جود و ابرو که بهم لازمه یکدیگرند
تیغ او رحم مرا مصرع تضمین آمد

خواب ما را از گل آبله بالین آمد
درس وحشت ز خط رحم تو آموخت دلم

چه خیال ست که از خواب گران خیزد
چون گهر هر که سرش بالش تمکین آمد

بحلاوت بود انکس که سخن چین آمد
بسکه بی روی تو دارم ز گلستان وحشت

در تنم شمع صفت چرب زبانی میسوخت
خامشی عاقبتم بر سر بالین آمد

سایه را بخت نگون طره مشکین آمد
همچو چشم خود طلسم انتظارم کرده اند

تا بنالم بعد ازین محروم طوف دامنی
خاک بر جا مانده بودم غبارم کرده اند

ناله شوقم چه شد کز بی سوارم کرده اند
تا بود دل در بغل نتوان کفیل را زد شد

دیگر

یاد شوقی کز جفا هایت دل شاد بود
روزگاری شد که در تعبیر پیچ افتاده ایم

چشم تا ما داشت خوابی عالمی آباد بود
این قفس گویا غبار خاطر صیاد بود

شب که در بزمت صلای سوختن میداد عشق
ناله شوق سپندم هر چه باداباد بود

سرمه اکنون نسخهٔ خاموشی از من میبرد
ورنه دل مستسقی و عالم شراب آباد بود
همچو مژگان هر دو عالم را زدم بر یکدگر
با تن آسانی بسر دارند ارباب کرم
در دل خار از آب لعل کی ریزد شرر
عرض تخم کینه باشد گفتگوی ظالمان
عاقبت از داغ تیغ شعله اندازد سپر
سیاه بختی ما گشت رونق گل عجز
ز چشم خویش بود دام وحشت نخچیر
ستم بخویش کند ظالم حشر بنیاد
مگر کنم نفسی مرغ رنگ را تسخیر
فروغ بزم جنون را چه حاجتست بشمع
که اخگریست بمنقار ما چو آتشگیر
دل گرفتار رشتهٔ امل ست
بسته ایم از خط جبین زنار
کیسه خیرست طبعهای درشت
نیست رخانهٔ کمان دیوار
سر اهل غرور شمع صفت
مخمل از خواب کی شود بیدار
چون قلم عندلیب معنی را
سرکهٔ تند اشک آرد بار
بیدل از حیرت رخش بچمن
شاخ گل شمشیر خون آلود دم آمد در نظر
نرم روئی غوطه در موج حلاوت خورد نیست
مینویسد ماه نو بسم الهی یکسر ز زر

یاد ایامی که مویم بر تنم فریاد بود

ردیف رای مهمله

در بهار وحشت امکان رنگ برگ گل
بر زمین از سایهٔ اینجا تو شب ریزد سحر
آبله از بیدستگاهی میدهد تمکین بباد
میشمارد عقده های سنگ پرواز شرر
بصفحه چون حدیث جنون کنم تحریر
ز سایه پیرهن خاک را بسی ست عبیر
کمند گردن عمر ست پیچ و تاب نفس
که هست یکسر پیکان همیشه در دل تیر
چنان ضعیف مزاجم که مانده ام محروم
بس ست آبله فانوس خانهٔ زنجیر
خاک ما نامها بجانب یار
مهره از دست کی گذارد مار
طائر گلشن قناعت را
سنگ باشد زمین بچشم شرار
سرکشی سنگ راه آزادی ست
از رگ گردن ست بر سر دار
برد جوهر شناس ریشهٔ اصل
بال پرواز بس بود منقار
دم پیری ز خود مشو غافل
برگ گل ماندن ست بر دیوار
در محیط حسرت شوق تو ما دارد وطن
چرب نرمیها زبان بسته گیرد از گهر
آمد رحم تمنا میکند وحشی خرام

مفت ما گر سعی ناکامی باستغنا زدیم
از خیال جلوهٔ غیر تو تا بستم نظر
از شکست رنگ دارم چین دامن در نظر
سعی امکان را برفع کین ظالم دست نیست
میشود آخر سبک از خشک گشتن چوب تر
انتهای سرکشی بیدل مقام عاجزیست
ز سطر ناله بر آمد چو شیون از زنجیر
نتیجهٔ اثر بینش ست عزتها
بپای شعله نهد دود خار و خس زنجیر
فگنده ام برخ از موج اشک دام فریب
ز آه و ناله کشیدن چو خانهٔ تصویر
حذر ز زمزمهٔ عندلیب ما بیدل
مینویسد ولی بخط غبار
چو نگین بهر سجدهٔ نامت
می شود دانه بستن منقار
استقامت مجوز قامت خم
کوه و صحراست گر شود هموار
منعم و آگهی چه امکان ست
دانه مهریست بر سر طومار
انفعال ست در ترش روئی
صبح را نیست در نفس تکرار
در گلستانی که سرو او نباشد جلوه گر
پیکرم سر تا قدم اشکیست چون چشم گهر
در خیال بیت ابروی تو بر اوج سپهر
بال و پروازی ندارد صبح جز چاک جگر

یکسر مو اهل بینش را نمیباشد نفاق
شمع را تار نفس باشد همان تار نظر
قد خمیده ندارد بغیر ناله حضور
که نیست خون بجز نغمه در رگ طنبور
بروی تیغ ز جوهر بود خط خوبی
چو غنچه دفتر خمیازه بر لب مخمور
گر شوق پرستی ز نفس آینه برگیر
طوفان شود آفاق بیک دیده تر گیر
در ملک شهادت دیت ست آنچه نباشد
دل را بطپش آب کن و آینه برگیر
پروانهٔ دیدار نفس سوختگان اند
تا آبله گر بری مفت سفر گیر
فکر جمعیت درین گلشن گل بیحاصلیست
طائر پرواز نتوان یافت جز در بال و پر
دام مرغان تحیر نیست غیر از آشیان
یک گره تا کی بچندین رشته باشد جلوه گر
هوای تیغ تو افتاد تا مرا در سر
نشان حلقهٔ ماتم دهد خط ساغر
چو لاله زیب دل ماست نقطهٔ سودا
ز رشته است نفس خشک در دل گوهر
ز پیچ و تاب نفس اعتبار شور دل ست
ز آب نظم نگردد دماغ کاغذ تر
سبکروان فنا با نفس نه پردازند
زبان بحرف نگردد چو گوش باشد کر
نجات یافت ز مرگ آنکه با وفا پیوست

رشتهٔ شیرازهٔ الفت بود تار نظر
بیدل از سیر بهار حسن عالم سوز او
که نیست خانهٔ زنجیر بی صدا معمور
توان مشاهده کرد از فتیله سازی موج
سپید گردد اگر مو شود ز ابرو دور
بهرزه دامن حرف خطا مکش بیدل
هر چند رهت قطع شود ناز ز سر گیر
رنگ دو جهان ریخته اند از طپش دل
ای ناله تو هم خون شو و دامان اثر گیر
امید بکوی تو همان خاک نشین ست
من رفته ام از خویش ز آئینه خبر گیر
هستی ما در طلسم درد باشد جلوه گر
غنچه از هر برگ دارد دست نومیدی بسر
صاف دل را از وطن آواره دارد اعتبار
مشکلست از دیدهٔ آئینه پرواز نظر
منزل سرگشتگان را راه عجز افتادگیست
بموج چشمهٔ خورشید میزنم ساغر
ز بسکه آتش شوق تو در جگر دارم
حباب داغ بود در محیط خون جگر
مناز بر هنر ای ساز دل که آینه هم
فتیلهٔ آینهٔ داغ را بود جوهر
نمی برد ز سخن بهره بطبع فروش
ز دود ریشه ندارند دانهای شرر
خروش اهل بصر در لباس خاموشی ست
که چوب دسته بود ایمن از جفای شرر

جانگدازان تو از نور تماشا زنده اند
چشم ما از مردمک دارد گل داغ بسر
ز اهل فال مجو گرمی حقیقت حال
که بحر راست ز گرداب در جگر مامور
بفکر لعل تو شیرازه میتوان بستن
که مشت مار زبان داشت در سنین شعور
تا کی چو گهر در گره قطره فشردن
بر هر چه زنی دست همان موج گهر گیر
خودداری و اندیشهٔ دیدار محال ست
گوهر سر مویم ره صحرای دگر گیر
بیدل بره عشق ز منزل اثری نیست
گرد ما خیزد چو صبح از دامن چاک جگر
رنگ عیش این چمن از برگ گل دارد نقاب
موج آب خویش باشد چین دامان گهر
دانهٔ دل شد نهان در ریشهٔ طول امل
بس بود تا خاک بیدل اشک را حد سفر
بغیر گردش چشمت بچشم عبرت من
چو اخگرم عرق چهره است خاکستر
بود بمردم آگاه دم زدن دشوار
ز دست جوهر خود خاک میکند بر سر
بطبع خشک مزاجان سخن مؤثر نیست
ز باده نشه محال ست قسمت ساغر
دواب خشک کند خامه را چو خود بیکار
صدای کاسهٔ چشم ست تارهای نظر
ز سلک نظم بس ست آبروی ما بیدل

که رشته گهر ماست از خط مسطر
چون شیشه بین گدو مطلب زنهار مغز
از بسکه دیده در ره نیرنگ نهاده است
دارد ز پوست بر سر خود پرده دار مغز
منعم ز روی مملکت و جاه تازه روست
در استخوان خشک بود تازه تر مغز
در هر سری که فکر دهان تو جا گرفت
از استخوان همیشه بود در حصار مغز

بیدل ز بسکه خشک و اجیم همچو نی
چشم بر خاکستر بال ست دارم هنوز
کی برم چون صبح کام از عشرت جهان یاختن
ای نفس ضبطی که من آئینه پردازم هنوز

ردیف سین مهمله

مشت خاکم عشق تا دانسته صیدم کرده است
ناله میدانم دگر از سر و شمشادم مپرس

دیگر

اختلاط خلق بود بی گزند
دیدهٔ آئینه بیدار ست و بس
اهل نخوت را تکبر می کشد
این گرد تا داشود مار ست و بس
گره چو غنچه نباید زدن بتار نفس
چو نبض تپ زده مشکل بود قرار نفس
ز گفتگو بکدورت رسد دل روشن
که شمع راز رگ گردنست تار نفس
مدار یاس نفس گر فروغ دل خواهی
شب فراق دراندوده نارسائی عمر

پوچست در سر فلک بیدار مغز
از زخم سنگ خاره ندارد چنار مغز
بر راز اهل خرقه کسی او قوف نیست
در استخوان کوچه بس ست اعتبار مغز
بالیدگی بخامه محال ست نال را
بادام تلخ زاند بد اعتبار مغز
راحت کند به سختی ایام نرم خو
شد استخوان پیکر من شمع وار مغز
رنگ طلا قوت صفرا خست ماه و شست آغاز هنوز
چون نفس صید دم بفترا کست و بینیازم هنوز
مژده از وصل دارم خانه خاکی میکنم
چون نگه در سر همه میباله دارم هنوز
بستون یک ناله میگیرد در فریادم مپرس
کرده ام یک عمر سیر گلشن آباد جنون
از خموشی سرمه گردیدم ز فریادم مپرس
غنچه دل را نفس خارست و بس
در تحیر لذت نظاره نیست
کین بیابان نیشتر زارست و بس
سبحه سر تا پا بجز زنار نیست

طرب بیدل ز بیدستارست و بس
ز بسکه گرمی بیتابی فنا دارد
که چشم را نبود جز نگاه تار نفس
مدار زندگی سرکشان بود نخوت
بخویش نیست درآمد شد اختیار نفس
شب فراق دراندوده نارسائی عمر

ز موج اشک وان میکنیم کار نفس
بچاک پیرهن عمر بخیه امکان نیست
که دیده وانشود تا بود غبار نفس
ز ضعف تنگدلی چون زبان غنچه دل
از ینچمن نتوان چید غیر خار نفس
چون حیا غالب شود غیر از خموشی چاره نیست
عنکبوتان را بود بال همایون مگس
کثرت جوهر غبار بیش ست آئینه را
خانه آئینه باشد جای رام قفس
خاکساران میرسند آخر بدرد سرکشان
چون نگاه چشم پرمیخیز دآواز جرس
وقت کندن آستین نام میخ در صدا
خالی از پرواز شوار ست پرواز مگس

ردیف شین معجمه

دران محیط که از گرد عجز نساحل ست
برون خویش بر و شعله آسودن خویش
نفس بود خموشی گذاشت با صدا
نشسته ایم چو مضمون بفکر بستن خویش
بهر رنگ میکده باشد جلوه فرما پیکر تنقیش
بقصد خون من جوهر بود بال و پر تنقیش
چو شاخ گل که در آغوش دارد غنچه را بیدل
چون چمن جامه بصد رنگ کند در بر خویش
ذره سان هستی ما در گرد باد فناست
به که چون غنچه کسی دل نبندد بر خویش
موی شیری گل یاس ست بگلزار نیاست
شعله را صبح عدم نیست چو خاکستر خویش

بشمع صبح نظر کن که خنده ها دارد
متاب رشته طول امل بتار نفس
بسوی خویش کشد صید را خموشی دام
فتاده ام بسر راه انتظار نفس
نیست بی شور حوادث آمد و رفت نفس
هر کسی را چون گهر در آب می پیچد نفس
ناله از تعبیر عالم سر به بینائی کشید
آب میگردد دمکدر از هجوم خار و خس
ظلمت نادانی ما صیقل آئینه ست
غیر ساحل نیست موج بحر را فریادرس
ریشه طول امل گل میکند نزدیک مرگ
نیست چون سنگ مزار آسیب کس
سخت شوار ست بیدل مردن زیر منت
اگر چو غنچه میسر شود شکستن خویش
مگر چو موج توان بست بر شکستن خویش
چو غنچه زمزمه بردار فکر پرواز یم
ز دام ناله دهد تار را گسستن خویش

بیدل شکنج دام بود مفت عیش ما بیدل
بچشم زخم دلها سرمه گردد جوهر تنقیش
ببال طاؤس رنگ از رگ گل رشته میباشد
بود هر قطره خونم حامل در بر تنقیش
دل پیچ و خم اندیشه شد آرام فروش
غیر پرواز ندارد یم بمشت پر خویش
سائل از حادثه آب رخ خود میبرد
شعله را صبح عدم نیست چو خاکستر خویش

خزان عمر بر نگینی بهار نفس
اشارتی ست باهل فنا ز چشم حباب
سخن ز فیض تامل شود شکار نفس
بهار عمر ندارد گل دل بیدل
کاروان موج دارد در گسست خود جرس
رشته داران امل هیچ غرت میکنند
طائر ما از شکست رنگ شد چالاک قفس
می بریم از هر زه گردی در حریم دل پناه
از برای خواب فرش سایه میباید نفس
در بیابانی که ما باخموشی بسته ایم
بر سفر باشند دلیل آشفتن دم فرس
دستگاه سفله دون تابع شود میسر ست
چون حباب آئینه را لازم بود پاس نفس
تو ان شنید صدای آزادم شکستن خویش
قرار اهل طلب بیقراری دگر ست
لب خموش بود بال بار بستن خویش
کمند صید حواس ست گوشه گیر یها
که بوی غنچه پریشان شود ز زر ستن خویش
چو آن مصرع که هر حرفش گشاد معنی دیگر
گرفتار ست خون من بدام جوهر تنقیش
تا دهد عرض فریب نگه از پیکر خویش
مژه در دیده شکست آئینه جوهر خویش
تا تواند چو گل از وسعت بامی کام گرفت
بی شکستن ندهد هیچ صدف گوهر خویش
سینه چاکان بهم آمیزش دیگر دارند

صبح از شبنم گل آب کند بشکر خویش
پست فطرت نشود صدر نشین از غرور
عقده در کار من افتاد چو قفل از زر خویش
جفا جوئی که میدارم هوای تیر قرکانش
ز طوق قمریان نقش قدم سرو خرامانش
گل نظاره راحت ز صحرا چید مجنونی
بود آئینه سان حیرت چراغ زیر دامانش
بیاض بلبه داغم که خط اوست دور دل
که غیر از عقده دل نبود بخون آلوده پیکانش
چه لازم ست کشتن تیغ چشم خونخوارش
بهر چه می نگرم حیرتست در بارش
بآسمان مژه من فروغی آید
شنیده ام که بی پرده است دیدارش
شد نهان در پرده گرد یتیمی گوهرش
نیست چین بسجده من در عبادتگاه شوق
مرغ را دام پریشانی بود بال و پرش
تیغ خونخوارست بیدل جاده دست جنون
زبان موج می پیچد بحرف چین ابروش
دل ما قوت چون گردید اندر حیرت تعلش
مگر آرد بکف سر رشته از تار گیسویش
بچشم عندلیب من که داد این داغ حیرانی
مبادا اگر برآرد جوهر آئینه رویش
گر اتاب عتاب اوست بیدل گاز نش سوزان
که نتوان آشتی چون صبا در بند زیرش
سر آشفته ام شور هوسهاست از غفلت

هر چه خواهی همه در خانه خود پیدا کن
کس چو گل آبله را جا ندهد بر سر خویش
شعله را منصب جاه ست ندامت بیدل
بود چون شبنم گل دشمن بر زخم پیکانش
دل عاشق بر سوائی طراوت میکند حاصل
که شد مژگان چشم آبله خار مغیلانش
جنون گردید ما را بسملهای کعبه شوقی
بمکتب خانه غم از شرر کردند افشانش
درین گلزار بیدل هر که گردد بسمل حیرت
بروی دل که نفس سیر میکند کارش
ز نالهٔ بلبلم آسوده است می ترسم
بلند ساخته ست حیرتست دیوارش

دیگر

گر ز شوخی بر بساط آینه جولان کنی
سجده واجب میشود از بس تعظیم درش
هر کرا از نغمهٔ ساز خموشی آگهی ست
گر نشان پای من پیدا ست نقش جوهرش
زبان لال شمع شب زبان گرم ست در محفل
رم آهو بخاک افتاده از زخم جادویش
کف بی پنجه گیرائی ندارد حیرتی دارم
خط پشت لب گلشن بود سر ولبت جویش
صبا با نکهت الف تو می آرد درین گلشن
ز خاکستر برخ دارد نقاب از تب خویش
غبار سرمه شد زین در و مغز استخوان من
ز دود این کاشانه راشستم ز موج آب شمشیرش

دهان ما میگردد گریبان گلو گیرش
حباب امروز دست از موج هستی شسته میگوید
سر امید تا نبندد بیالین بر سر تیرش
مقصور جلوه نتواند دهد موی میانش را
که جوش آبله باشد حباب و موج زنجیرش
نیم در خاکساری هم بساط آبله اما
که از خاکستری سرمایه هستی ست تسخیرش

دیگر

نوا سنج گرفتاری دل دیوانه دارم
چو محمل دیده ام خوابی که در خواب ست تعبیرش
دل جمعی هوس داری بساط آرزو طی کن
رسانند این شمع را تا نفس در خویش شبگیرش
بال و پر افسرده دارم بر فلک تا آن نشستن
پیش مردم اندک و در چشم خود بسیار باش
چند باید بود پیش آهنگ یک نفس
یعنی ای وامانده در خمیازهٔ رفتار باش
مرعی که شود محرم پرواز خیالش
تا داغ خیالت نبود نقطهٔ خالش
انیگونه که هر نخطه جمال تو برنگ ست
چون موج شکستی در آبروی هلالش
از هر زه زبانی ست نفس را پر و از
نقشی قدمت بس بود آئینه حالش
در طلب چون شمع کوتاهی مکن ای هم زبان
یک قلم لغزش چو مژگان تهای خواب دارد
پرده ساز خود نباید بست وضع بیدلی

ردیف صاد مهمله

چو گرد شور عشق افسرده ام سر دیری
که طاق عمر چون بشکست نتوان کرد تعمیرش
بصحرای خیال افتاد تا صیاد فکر من
گر از مژگان نظر سازند مد کلک تحریرش
دل گم گشته دارم چه پرسی احوالش
سری دارم که هر گام باید کرد پامالش
بجای پرده چیر آمد دل خون گشته مارا
ز مغناطیس خون گرم ست جذب شوق نخجیرش
که نخیزد شور ز بحر از شکست رنگ تصویرش
نفس میسوزم و در آندارم بر در دلها
که گوهر بر شکست موج موقوف ست تعمیرش
گر همه مرکز شوی بیرون ازین کار باش
هیچ کس بهت کشان داغ بی تفعی مباد
ساز موهومی که دارم کو بیار باش
یکقدم راه ست بیدل از تو تا دامان خاک
متقاضی بریدن بود افشاندن بالش
کلکی که بسر منزل معنی ست عصایم
آئینه محال ست دهد عرض مثالش
درویش دم لاف ندارد چو تونگر
سیر رشته رسوائی گوش ست و دالش
من نمیگویم زبان کن بافکر سود باش
شعله تا رنگ بیتابی نماید دود باش
فقد حسرت خانه هستی صدا بیش نیست

تپ شمع محبت بشکند صبح طرب شیرش
ز خواب غفلت بیگانه باشد چشم نرگس ما
نمیباشد بغیر از مصرعه برجسته نخجیرش
بدریائی بر آشوب جنونی غرقه ام بیدل
دو عالم گر شود آئینه نایابست تمثالش
ز آتشخانه شوق تو چون اخگر تپی دارم
که چون یاقوت میباشد ان رنگ گردانیدن بصد سانش
که پیکان میخرامد یکقدم بیش از پر تیرش
مپرسید از مآل هستی غفلت سرشت من
من و آهی که از آئینه هم بردند تاثیرش
بچندین سعی پی بردم که از خط رفته ام بیدل
سر لب دلدار ما آئینه دلدار ما باش
سیر چشمی ذرهٔ مهر قناعت بودن ست
چتر شاهی گر نباشی سایهٔ دیوار ما باش
نقش پا گر همان محمودی آید بچشم
بر سر مژگان چو اشک استاده هشیار باش
چون لاله فروغی ندهد حسن دل ما
شمع ره اندیشه بود در شبهٔ باش
غافل نتوان بود چنین از خبر خویش
چون کاسهٔ چینی نبود شور سفالش
از عاجزی بیدل بیچاره چه پرسی
ای رفعت بیخبر در هر چه باشی زود باش
رنگ آسمایش دراغوش چو مژه نجوم ست
ای عدم نامی بدست آورده موجود باش
گر سجود آمود خود گردیده مسجود باش

از قناعت خاک باید کرد در انبان حرص
بر نمی آید حساب از ریزش دندان حرص
دعوت فغفور ماتم خانه کرد آفاق را
آب شد سعی نفس جان شمع و جان حرص
عالمی اسباب هم چیدند زین دریا گذشت
از تصنع کیست پوشد چشم بیمژگان حرص
گه غم یعقوب و گه ناز زلیخا میکشم
زنده میدارد جهان را همین احسان حرص
گرفته اشک مرا دیده تا بدامان رقص
چو گرد باد توان کرد در بیابان رقص
درین ستمکده گوئی دگر نمیباشد
بود طپیدن بسمل به پیش طفلان رقص
ز خود تهی شو و شور جنون تماشا کن
شرار ما بدل سنگ کرد پنهان رقص
مگر بباد فروشی غبار ما ورنه
شرار کاغذ ما کرده است سامان رقص
باین ترانه صدای سپند می بالد
نگرد اشک من آخر بچشم حیران رقص
عزلت گزیده ایم و بصد کوچه می طپیم
خاکی مگر شود مژه چشم باز حرص
از طبع دون هنوز به پستی نمی رسد
کاین مزبله پرست بول و براز حرص
تا مرگ چون نفس ز تگ و تاز چاره نیست
ای غافلان چه وضع قناعت چه ساز حرص

ردیف ضاد معجمه

آبرو تا کی شود صرف خمیر نان حرص
هر طرف مژگان گشای عالم خمیازه است
موکنی زائل نشد از کاسه های خوان حرص
تا بکی باشد کسی سودائی سود و زیان
تا نفس داری تو هم پل بند از سامان حرص
تا نه بندی سنگ بر دل از تقاضای طلب
یوسف ما را که افگند آه در زندان حرص
خواه در کنج قناعت خواه بر قصر غنا
چنین که داد ندانم بیاد مستان رقص
طرب کجاست درین محفل ای خیال پرست
سر بریده ما میکند بمیدان رقص
فضولی آینه دستگاه کم ظرف ست
بکام دل نکند ناله بی نیستان رقص
نفس بذوق رهائی ست پرفشان خیال
ز خاک راست نیاید بهیچ عنوان رقص
باعتماد نفس اینقدر چه می نازی
که ناز خود نتوان رست نیست امکان رقص
پر کوته است دست بهر سو دراز حرص
آه از قناعتی که نشد بی نیاز حرص
در رنگ ابر و زرت از کیسه میرود
گر پا خورد ز نقش قدم سرفراز حرص
آنجا که عافیت طلبی عزم جست و جوست
خوش عالمی ست عالم بی امتیاز حرص
بیدل چو صبح صورت خمیازه بسته است
خلقی ست شمع وار درین محط جای فیض

هیچ دشتی نیست کز ریگ روان باشد تهی
از زمین تا آسمان چاکیست از دامان حرص
ای حریصان رحم بر احوال یکدیگر کنید
تخته میگردد بیک خشت لحد دکان حرص
خاک هم از شوخی ابرام دام آسوده نیست
معنی دلچسپ نتوان یافت در دیوان حرص
مردگان را نیز سودای قیامت در سرست
روزکی چندست بیدل هر کسی مهمان حرص
اگر ز بزم جنون ساغری بدست افتد
که نغمه غلغله محشرست و طوفان رقص
ز اضطراب دل اهل زمانه بی خبرند
بروی بحر کند قطره وقت باران رقص
گشاد بال درین تنگنا خجالت داشت
وگرنه کس نکند در شکنج زندان رقص
مکن تغافل اگر فرصت نگاهی هست
باشک صرفه ندارد بدوش مژگان رقص
طپش ز موج گهر گل نمیکند بیدل
غیر از گره برشته نه بسته ست ساز حرص
آثار شرم از نظر خلق برده اند
انجام شمع بین و مپرس از گداز حرص
دامن نچیده ایمن از آلودگی مباش
گامی بمقصدست قریب احتراز حرص
خاکیم هر چه گل کند از ما غنیمت ست
از خاک تا سپهر نشیب و فراز حرص
قانع باشک و آه ز آب و هوای فیض

بیهوده بر ترانه وهم و گمان مپیچ
خمیازه موج میزند از خنده های فیض
حشر هوس ز شور کرم گرد میکند
کانجا نمیرسد ز ضعیفی دعای فیض
گرد حقیقتی بنظر عرضه میدهند
گلزار غیر ابر ندارد نوای فیض
آخر بخواب مرگ کشد صبح پیریت
بیدل بقدر نفی تو خالیست جای فیض
تو هم آئینه احتیاج یکدگرست
هنوز در خم زنجیرم از جنون غرض
حریف تیشه ابرام بودن آسان نیست
جهان تمام فلاطون شد از فنون غرض
سراغ انجمن کبریا ز دل جستم
مباد بیدل ما اینقدر زبون غرض
ای دانه کلفت ندمیدن غنیمت ست
توفیق نیز رفت ز مردم وفای فیض
صاحبدلی ز گرد ره فقر سر متاب
میبالد این نهال بآب و هوای فیض
پستی دلیل عافیت عجز ما بس ست
فیض ست کلفتی که کند اقتضای فیض
حسن از سواد الفت حیرت نمی رود
یعنی درین ستمکده تنگ ست جای فیض

ردیف الطای مهمله

قاصدان شوق یکسر ناخدائی میکنند
می نماید از نسیمی نسخه ابتر محیط

قانون این بساط ندارد نوای فیض
نام کرم اگر شنوی در جهان بسی ست
امن ست هر کجا بمیان نیست پای فیض
چشمت ز خواب باز نگردید و صبح رفت
تا چشم کیست قابل این توتیای فیض
عمریست در کمینگه ساز خموشیم
افسون لغزش مژه دارد صفای فیض
مباد دامن کس گیرم از فسون غرض
منزه ایم وگرنه ز چند و چون غرض
ز بحر بهره سیری نبرد چشم حباب
حذر کنید ز فرهاد بی ستون غرض
نداشت صبح نفس غیر عافیت منظور
طپید و گفت همین یکقدم برون غرض
ای بیخبر مشو ز نفس در هوای فیض
رسوا مشو بعلت نشو و نمای فیض
همت چه ممکن ست کشد ننگ انتظار
خاکستر ست آینه را توتیای فیض
دل را عبث بکلفت اوهام خون مکن
افتادگیست نقش قدم را عصای فیض
ای شمع صبح میدمد از خویش رفتنی
لغزیده است در دل آئینه پای فیض
بیدل ز تشنه کامی حرص تو دور نیست
گشتم از بیدست و پائیها بخشک و تر محیط
موجها دارد ز چشمم تا در دلبر محیط
گر چنین افسردگی جوشد ز طبع روزگار

از صبح این چمن نکشی ساغر فریب
اینجا گذشته است ز عنقا همای فیض
اقبال ظلم پایه باوجی رسانده است
ترسم ز گریه وا نکشی خونبهای فیض
از دود آه منصب داغ جنون بلند
چین کرده است ناله کمند رسای فیض
آغوش صبح میکشد اینجا وداع شب
کف امید حنا بسته ام بخون غرض
فضای شش جهتم پایمال استغناست
پریست منفعل از کاسه نگون غرض
دل از امید بپرداز جهل مفت غناست
شنیدم از لب خاموش هم فسون غرض
بروی کس مژه از شرم بر نداشته اند
بی چاک سینه نیست چو صبح آشنای فیض
تنها نه رسم جود و کرم در جهان نماند
مردن از آن به است که باشی گدای فیض
غافل مشو ز ناله که در گلشن نیاز
تا زندگیست نیست جهان بی صلای فیض
بر بوی صبح دست ز دامان شب بدار
بر اشک و آه چند گذاری بنای فیض
صبح از نفس پری بتکلف فشاند و رفت
گر بار دار سپهر فلاکت بجای فیض
کشتی از تسلیم پیدا کرد و ساحل در محیط
دل بهر اندیشه فال انقلابی میزند
رفته رفته میخزد در دیده گوهر محیط

شوخی برق نگه در دیدهٔ آئینه نیست
میکند حاصل گهر گرد یتیمی در محیط
شفقت حال ضعیفان بزرگان ننگ نیست
آب گوهر گشته نتواند شدن دیگر محیط
محرم او کیست گرد خویش میگردیده باش
بیدل از چشم تر خود میکشد ساغر محیط
فریب زندگی از شوخی نفس نخوری
ز رنگ باخته کردی بماهتاب غلط
رجوع اصل خطا می برد ز طینت فرع
بجلوه خوردم از اندیشهٔ نقاب غلط
برون دائره مرکز چه آبرو دارد
عرق ز آئینه سعی ریخت آب غلط
ز قطره قطره عیان دید از محیط محیط
سعی گوهر تا کجاها تنگ گیرد بر محیط
بهرهٔ آسایش دانا ز گردون روشنست
با همه روشندلی در دست گوهر در محیط
هر کسی را در خور اسباب تشویش ست و بس
گر شوی بر آبروی خویش چون گوهر محیط
عزت و خواری غبار ساحل تمیز ماست
موج تا باقیست دستی میزند بر سر محیط

ردیف الظای معجمه

داغ محرومی همان بند غرور سروریست
خواب نبود چون نصیب دیده از بستر چه حظ
کسب دانش سینهٔ خود را بناخن کندن ست
غیر جوع و شهوت از دنیا بگاو و خر چه حظ

همچو گوهر موج ما را گشت چشم تر محیط
هر قدر ساز تعلق بیش وحشت بیشتر
خار و خس را همچو گل جا میدهد بر سر محیط
چشم حیران مرا آئینه فهمیدست حسن
حلقهٔ دارد ز گرداب برون در محیط
نبود نقطهٔ از علم این کتاب غلط
که تیغ را نکند کس به موج آب غلط
رموز وضع جهان را کسی چه دریابد
گرفتنست ز سر چون شود حساب غلط
جهان ز جوش غبار من آنقدر آشفت
نه بست عشق سرم را بآن رکاب غلط
بخواب دیدمت امشب که در کنار منی
نکرد فطرت بیدل بهیچ باب غلط
غیر بیکاری چه می آید ز دست مفلسان
از حباب و موج دارد بالش و بستر محیط
کرد دل را پایمال آرزو سعی نفس
از هجوم موج بر خود میکشد لشکر محیط
قابل تحریر اشکم نیست طوماری دگر
ورنه از کف فرق نگرفتست تا عنبر محیط
بیدل از وضع قناعت بار دوش کس نیم
دارد از ضبط هوس طبع هوس پرور چه حظ
شمع را غیر از غم جانکاهی از افسر چه حظ
گریه ات رنگی نه بست از دیدهٔ حیران چه سود
میکنند آئینه های ساده از جوهر چه حظ
رغبت و نفرت بهشت و دوزخ انشا میکند

طبع چون ممتاز اعیان شد وطن هم غربت ست
میکشاید در خور امواج بال و پر محیط
چون بعزلت خو گرفتی فکر آزادی خطاست
در طلسم گوهر من نیست بی لنگر محیط
دستگاه مستی ارباب معنی باده نیست
شعور ناقص ما کرد انتخاب غلط
شکست شیشه بچشمت بساط عشرت چید
که خلق کور سوادست و این کتاب غلط
نداشت آئینه موج و آب غیر محیط
که راه خانهٔ خود کرد آفتاب غلط
بفرق حاصل این دشت خاک میبایست
اگر غلط نکنم نیست حکم خواب غلط
بر جنون نتوان شد از عقل ادب پرور محیط
نیست جز بر ناتوانی پیکر لاغر محیط
صاف طبعان را به پستی مینشاید چرخ دون
موج آخر از هوا افتاد غالب بر محیط
عالمی را میکشی زیر نگین اعتبار
صفحه واری شاید از طوفان زند مسطر محیط
بی ندامت نیست هستی هر قدر بال نفس
کشتی ما چون صدف گیرد بسر کمتر محیط
جز گرفتاری ز تاب رشته با گوهر چه حظ
در هوای برگ گل شبنم عبث خون میخورد
بی می از کیفیت خمیازهٔ ساغر چه حظ
ظلم بر ابله ز منع کامرانیها مکن
تشنگی میباید اینجا ورنه از گوهر چه حظ

داده ایم از حاصل اسباب جمعیت بباد
غیر ازین کز دیده ات آتش چکد دیگر چه حظ
جام قسمت بر تلاش وجست و جو موقوف نیست
خانه دارد وهم را از فکر بام و در چه حظ
بیدل از زولیده موئی طبع مجنون مرا
هر چه در دل گذرد وقف زبان دارد شمع
از نفس گر همه جانست زبان دارد شمع
خواب در دیدهٔ عاشق نکشد رخت هوس
خار در پای خود از دست زبان دارد شمع
نشود شکوه گره در دل روشن گهران
سوختن بهر نشاط دگران دارد شمع
سوختن مفت تماشا مژه باز کنید
از نسیم پر پروانه زبان دارد شمع

ردیف غین معجمه

غمخوار دل سوخته ام گرمی سوداست
در رحم نماهست فروغ از شرر داغ
تاب غم سودا نبود اهل هوس را
خیزد ز تحیر ز شگاف نظر داغ
لخت جگر سوخته سرچشمهٔ برق ست
هر چند که از شعله بود بال و پر داغ
زشت هم از قرب خوبان موج خونی میزند
دست هر دل که ماندم شد ز سیر باب باغ
از سبکروحان گرانجانیست اظهار اثر
کز شکست رنگ می چون گل بهم ریزد ایاغ
جوهر آگاهیم سر رشتهٔ بیطاقتی ست

مرغ ما را جز پریشانی ز بال و پر چه حظ
لذت دنیا نمی ارزد بتلخیهای مرگ
از نصیب خضر جز حسرت باسکندر چه حظ
حسن نیرنگی اثر پیرایهٔ تمثال بست

ردیف عین مهمله

سوختن نیست خیالی که نهان دارد شمع
خامشی میشود آخر سپر تیغ زبان
سرمهٔ شعله بچشم نگران دارد شمع
اضطراب و طپش و سوختن و داغ شدن
دود در سینه محالست نهان دارد شمع
زعفران زار طرب سیر رخ کاهی پاست
کز فسردن بکمین خواب گران دارد شمع
رفتن از دیدهٔ خود طرز خرامی دگرست
گرد دل افسرده ببالم اثر داغ
جز شعله نسوزد جگر کس بسر داغ
نقش پی خورشید بود ظلمت شبها
هر سینهٔ افسرده ندارد جگر داغ
مهتاب دهد رونق عشرت دل شب را
خورشید کشد تیغ ز زر بر سپر داغ
نشئهٔ از بیخودی دارم چو شبنم در دماغ
خار جوهر گشت در آئینهٔ دیوار باغ
دل اگر روشن شود غفلت نمی آید بچشم
بوی گل هر جا رود تا خویش پردازد سراغ
ترجمان چشم حیرانم غبار بیخودی ست
نیست جز نور نظر بال و پر رنگ چراغ

ایکه میخواهی چراغ محفل اعیان شوی
کام زهر اندودهٔ نزع ست از شکر چه حظ
چون کمان میبایدت با گوشه تسلیم ساخت
گر کنی آئینه از خورشید روشن تر چه حظ
گر نباشد درد سودای کسی در سر چه حظ
نور تحقیق ز لاف دم هستی گذرست
داغ چون حلقه زند خط امان دارد شمع
رهبر عالم آسوده دلی خاموشی ست
آنچه دارد پر پروانه همان دارد شمع
ضامن رونق این بزم گداز دل ماست
اثری از نفس سوختگان دارد شمع
زنگ آئینهٔ دل آمد و رفت نفس ست
بیدل اینجا صفت سرو روان دارد شمع
از دود جگر سرمه کشم در نظر داغ
از ذره بود روشنی دیدهٔ روزن
چون شعله ز خود رفت نماید اثر داغ
نظارهٔ دل سوختگان موج غبارست
جز پنبه کسی گل نگذارد بسر داغ
بیدل ز دلم طاقت پرواز ندارد
از گداز رنگ هستی کرده ام می در ایاغ
نقش نامت چون نگین تا در دلم گل کرده است
آنچه نتوان دید باریکست در نور چراغ
میگدازد بسکه از شرم نگاهت دور نیست
دود میباشد صدای حلقهٔ زنجیر داغ
اختلاف وضع بیدل در لباس افتاده است

ردیف الف

سینه چون موج صفا یافت دل دیده یکیست
بالبت بسکه دست آمده پیمان صدف

بنچه دارد ز گهر چاک گریبان صدف
که دل صاف بود دیده حیران صدف

گوهر حاصل دهر آبله افسوسی ست
اشک دیده حیران کند آرام که چیست

سودن دست بود مایه سامان صدف
هست بیدل سپر تیغ حوادث عزلت

لب خاموش بود چیدن دامان صدف
میده داجزای ما چون موج دریا هر طرف

تا نمیگردد و تاب نفسها بر طرف
دل مصفا کرده باید حیرت ساختن

کرده اند اجزای آیین پیکر یکدیگر طرف
جام لبریز ست هر جا سنگ بارد هر طرف

مشرب یوانگان پای ندارد احتیاج
هر کجا شور تمنایت دلیل جست و جوست

چند باید بود با اعراض چون جوهر طرف
کس نگردیدست اینجا با کسی یکطرف

شش جهت آیینه تمثال خوب و زشت ماست
عافیت ها در جهان نامیزی جمع بود

جز نخاموشی نگردد شمع باصرصر طرف
چار دریا هیچ اگر این عقده گردد بر طرف

قطره کو گوهر کدام افسون خجلت بینی بلاست
ردیف القاف

سبزه خوابیده و بیدار چو مژگان هر طرف
بلبل از حاجت نارا گر ی شد تم زده حیا

که دل از پلش نگذارد رنگ از رخسار نگذارد عرق
کسی آیینه گردانی من و دیدار نگذارد عرق

بغبار رنگ هوا گل نکه تم زده اشک شد
چو سحاب مبتدا زرد و دم نومیدیه آرد

نخشاید زدم تیغ هم گریی کو اشکند عرق
که نجاک هم نرسیم عشق گرم و نانگیزد

چقدر رکوشش تا توان ندو انتظار خجالتم
برخود از ساز نگفتن بی گمان دارد عشق

اگر از طبیعت منفعل نشود م جد انگند عرق
نسبت دوره بلبل و ابران ارد عشق

جای آن دارد که باشد باب چندان طمع
سادگی دار الامان بی تمیزان بوده است

روز و شب نقش نگین زبونان دارد عشق
عرض نقصان نا دهندر نگ بان دارد عشق

عیب رنگین خیالان باریک ست
خون رنگی در فشرد نهاروان دارد عشق

هر که می بینی بقدر شهرت از خود رفته است
سودنامی هم تحصیل زیان دارد عشق

آبرو در موج خون دل نهان دارد عشق
اعتبارات جهان بر نسق افتاده است

خون دل را در بساط دیده رنگی دیگر ست
آبرو در خاتم افسر و تر نگان دارد عشق

لعل ما را زبهر مشتاقان تبسم پرورست
آب باریکی بذوق تشنگان دارد عقیق

هیچ دل تا رنگ خونی هست جا بذارد عقیق
نیست بیدل گاوش ایام بر دل خستگان

غیر از حیا چه پیش توان برد در عرق
چون اشک سعی ما قدم افسر د در عرق

خجلت بساط ما بگسترد در عرق
بر روی ما ز شرم نموهای اعتبار

شور قیامت ست خیال گذشتگان
آن سنگدل نگردی آزرد در عرق

مارا کشاد چشم فرو برد در عرق
گرد هوس بسی خجالت فشانده ایم

نومید وصل بود دل از ساز انفعال
آئینه ات ز ما غلطی خورد در عرق

خلقی چو شمع داغ شد و مرد در عرق
ردیف کاف فارسی

میغلطد م نگاه بصد لاله زار رنگ
تا چشم آرزو بر هت کرده ام سفید

موج طراوت چمن نا امید یم
دارم سخنهائی که ندارد هزار رنگ

یعنی برنگ بوی گلم در کنار رنگ
کو مایه که قابل غارت شود کسی

بر هر نفس ز جلت هستی قیامتی ست
صد رنگ میطپد بر خ شر مسار رنگ

آفاق غرق خون شد و نگرفت خار رنگ
ما را چو گل بعرض دو عالم غرور ناز

سیر بهار ناز تو موقوف خلوتی ست
ای بوی گل بحلقه در واگذار رنگ

خون کرد هوشم این گل بی اعتبار رنگ
جوش خیال انجمن نی نشانیم

چو غنچه بسکه طپیدم ز دوشت تنگ
شکست بر خ من آشیان طاقت رنگ

ز جیب خویش فرو ریزد آنچنان بی رنگ
غبار روشنی طبع من سیه بختی ست

یک نفس قدم ز خود توان زد بیرون
حباب را ست چو دل عصه گاه شوخی تنگ

شکست سیاغر و مینا طبل عشرت سنگ
صدای آسار خموشان زپرده دگرست

شرار کنبه دم زندگیست ظالم را
گمان همیشه نفس میکشد بزور خدنگ

بدل رسد چو صدا وحشت از نخستین رنگ
نمیشود طرف نرم خو در شتی دهر

چو مرده راه بدوش کسان رود منعم
که با نگردن رو بسته اند همچو خدنگ

که دام و دشت آسوده اند و ما بلنگ
نزاله قوت اماندگان بود بیدل

ردیف کاف تازی

مغز شد در سر پشور من از سودا خشک
گشت چون یک ریگ آن بلده هم دریا خشک

تشنه لب بسکه دویدم به بیابان جنون
محو لعلت آفسردن نیز آب زندگیست

در شکست خود همان خط امان دارد عقیق
با این همه عجز بهر جا قدم زدیم

رنگی نگردگل که نیفسرد در عرق
شبنم چه واکشد ز تماشای این چمن

کم نیست ریشه این در د در عرق
بیدل نلاش عجز بجائی نمیرسد

یک برگ گل نکرده نه رویید بهار رنگ
چندین سمن شکسته ام از انتظار رنگ

بیرنگی همه پیچ تعلق گرفته ام
ای صورت شکست نمانیست زینهار رنگ

وقت دریغ چمن بهاران قوی ترست
کافیست زان بهار یک آینه دار رنگ

عمر یست رنگ باخته و خشت دلم
بیدل بهار من نکند آشکار رنگ

سر از قفا ستی چنان کشم که چو چشم
ز سایه آئینه ماهتاب دارد رنگ

زآه و ناله دلها چه غم شکمش را
ز نازنال صریر قلم شده آهنگ

کشد شکاف قفس مرغ را به بیتابی
بروی آب محال ست ایستادن سنگ

نگاه میر ندارد دیده غبار آلود
عصا سر نگ قدم میدهد بهر دم لنگ

باده چون آب گهر گشت ز بس بی رنگی
نشکند رنگ حنائی تو ز نظاره کرم

آب آئینه نسازد اثر گرما خشک
حق شمشیر تو ساقط نشود از سر ما
بیدل از خشکی این شیشه بود صهبا خشک
بس بود در دیدهٔ ما رخنهٔ دیوار گل
خاطر آگاه را آشفتگی جزو تن ست
گر کند از باغ کفرم شوخی زنار گل
پرده دار جلوهٔ حسنست عشق از خامشی
شمع را هرگز نگردد زینت دستار گل
سر بسر باغ جهان بیدل مقام حیرتست
بود در کشت ما تخم وفا دل
نفس آئینه را در زنگ دارد
بسعی ناله می خیزد ز جا دل
جرس میگوید این معنی بگوشم
فتد از آبله در زیر پا دل
برنگ تخم شبنم از رگ گل
نمیدانم نفس دام ست یا دل
برنگی یاس جوشیدست با دل
غمت باب دل ست اما کجا دل
درای کاروان دشت یاسیم
برنگ رفته داند نقش پا دل
ز پرواز نفس غافل مباشید
مبادا بشکنی در زیر پا دل

دیگر

ز حرف عشق خارا میگدازد
چو پیکانم گره از سینه تا دل

تشنهٔ کامی گل بیصرفگی اسرار است
پیش خورشید نگردد عرق تنها خشک

ردیف لام

موج می را همچو شاخ گل بچشم کم مبین
میشود خواب پریشان چون شود بیدار گل
نالهٔ ما را ز تمکین تو شور دیگر ست
هست بلبل را نهان در غنچهٔ منقار گل
بر بساط غنچه چشمان چون رسی آهسته باش
دارد از هر برگ اینجا پشت بر دیوار گل
برنگ لاله در باغ شهادت
ز گرد هستی آمد بی صفا دل
ثباتی نیست بنیاد نفس را
که نبود در طپیدن بی نوا دل
رود در خندهٔ گل غنچه از خویش
ز دانه موجه چون ریشه ها دل
بصورت بیدلم اما به معنی
که درد آید اگر گویم بیا دل
سراپا ناله میجوشیم چون موج
چه سازد گر نه نالد بی نوا دل
ز اشک و آه مشتاقان مپرسید
چو شبنم ریشه دارد در هوا دل
درین محفل کسی محتاج کس نیست
ز من عمریست میگردد جدا دل
من و رازی که نتوان گفت با دل
بامید پری مینا پرستیم

تا خموش ست نگردد جگر مینا خشک
اشک در دیدهٔ حیرت زده جولان نکند
در گلستان تماشا گر نه بخشد تار گل
میکشد زین ریشه فیض نشئهٔ سرشار گل
دانهٔ تسبیح باشد غنچهٔ این شاخسار
میکند رنگ صدا در دامن کهسار گل
طبع روشن را ز آرایش کدورت حاصلست
میشود از جنبش تار نفس بیدار گل
ز عشقت کارها داریم با دل
ز نقد داغ دارد خونبها دل
زمین گیرست پیکانهای بی تیر
حباب ما چه بندد بر هوا دل
بفکر جست و جویت در ره شوق
شکست رنگ ما را شد صدا دل
گرفتارم گرفتارم گرفتار
بود چون خوشه سرتاپای ما دل
جمالت مقصد چشم ست کو چشم
طپش خون کرد در هر عضو ما دل
سراغ ما غبار بال عنقاست
هجوم بسمل ست از دیده تا دل
ز خاک ما قدم فهمیده بردار
همین کار دل افتادست با دل
ندانم با که گردید آشنا دل
بفکر ناوک ابرو کمانی
ز شوقت کرد بر ما نازها دل

نفس آئینه را زنگار یاس ست
مگر از داغ خواهد خونبها دل
حریفان از نشان من مپرسید
قیامت هم تو خواهی بود با دل

ردیف میم

نه برق شعله دارم نه ابر شوخی دودی
برنگ موی چینی طرفه شامی در نظر دارم
سراغ میتوان از دست برهم سوده پرسیدن
آرزوئی در گره بستم دُر یکتا شدم
برق زد آخر لبی وا کردم و تنها شدم
شمع سیر انجمنها در گهر از خویش داشت
این بیابان بسکه تنگی کرد نقش پا شدم
بیدل از شکر پریشانی چسان آیم برون
رگ سنگست همچون جوهر آئینه مژگانم
بداغ دل چو شمع کشته پنهانست آه من
سراپا همچو جام باده یک چاک گریبانم
ز بس از وحشتم کونین در کنج فراموشی مست
تنم آبی بود شیرازهٔ خاک پریشانم
حباب من تماشای دو رنگی بر نمی تابد
ز جولان چاره نبود همچو شیران از نیستانم
از زبان بینوائی خامشان غافل مباش
تا بود از باده خالی نیست بیفریاد جام
بی ندامت نیست عشق از آه سرد بوالهوس
بهره مند از نکهت گل کم شود صاحب زکام
می پرستان را شعور از پیچ و تاب بیخودی ست

ز هستی باخت امید صفا دل
طپش کم کرده اشکی ناتوان چشم
خیالی داشتم گم گشت با دل
فسردن بیدل از بیدردیم نیست
ازین صحرای بیحاصل دگر با خود چه بردارم
چراغ انتظارم پرتوی در چشم تر دارم
نشد سعی غبارم آشنای طرف دامانی
رم وحشی غزال فرصتم گردی دگر دارم
حیرتی از دیده بیرون ریختم دریا شدم
فقرم آخر سر ز جیب بی نیازیها کشید
هر قدر از پیکر من سرو شد تنها شدم
ماضی و مستقبل من حال گشت از بیخودی
شست خاکی بودم از آشفتگی صحرا شدم
ز سر تا پا چو ابر از بسکه دارم گریهٔ شوقی
هم آغوش ست با نقش قدم چاک گریبانم
حباب از پیرهن آئینهٔ هستی کند روشن
جهان را طاق نسیان گشت چین طرف دامانم
دل هر ذره رنگ خانهٔ آئینه می ریزد
نظر تا بر تو بگشایم ز چشم خویش حیرانم
بسکه شور غم چو مجمر در دلم دارد مقام
غنچه چندین تیغ خون آلوده دارد در نیام
تیره بختی حسرت افروز دل افسرده است
رخت ماتم شعله میپوشد ز دود چوب خام
بسکه دارد زخم بر صید ضعیفی من مدام
موج صهبا میشود تار نگه در چشم جام

برنگ لاله نقد دیگرم نیست
گره بالیده آهی نارسا دل
دران معرض که جوشد شور محشر
چو موج گوهرم در زیر پا دل
نگاه غیرتی همچون شرر زاد سفر دارم
نمیگردد فلک هم چاره فرمای شکست من
چو مژگان بر سر خود میزنم دستی که بردارم

دیگر

صحبت بی گفتگوئی داشتم بیخامشی
احتیاجم جوش زد چندانکه استغنا شدم
شد نگه حیرانیم در رنگ حیرت آشکار
رفتم امروز آنقدر از خود که بی ادا شدم
بنفس سخت رویهای مردم بسکه حیرانم
بود گوهر فشان چون پرده های دیده دامانم
در آغوشم نمیگنجد گلی جز داغ رسوائی
نباشد گر لباس وهم نتوان کرد عریانم
گذار انفعالم مانع ست از هرزه گردیها
بدیدارت چو برخیزد دعا از چشم حیرانم
ز حرف لوح بیدردان مدام شورشم بیدل
دود میگردد عرق تا می تراود در مشام
نشئه را همدوش آه و ناله دارد شوق آب
شمع داغ کهنهٔ خود تازه سازد وقت شام
نیست بیدل خوشدلی افسرده طبعان را نصیب
جای تخم اشک میریزد گره از چشم دام
مردم صاحب حیا را از خموشی چاره نیست

غنچه سان گوهر زبان موج میدارد بکام
ناقصان را نیست از فیض زیارت بهره
کس نه بیند ناله را جز گوش در هنگام شام
بدشت بیخودی آوازه همچون جرس دارم
زبس نازک دلم از بوی گل چون قفس دارم
ز گفت و گو سیه تا چند سازم صفحه دل را
بچشم خود گره گردید اشکی چون جرس دارم
بسکه از هر بن مو چشم تحیر دارم
ریشه دانه تسبیح بود زنارم
بسکه چشمم نغم معنی باریک گداخت
طوق قمریست همان مهر سر طومارم
کرده ام بسکه چو بلبل همه دم وصف چمن
چون رگ شمع بود تار نفس زنارم
بیدل از حادثه دهر ندارم پروا
چون موج بحر شکست خودست تشنه راهم
زبس چو چشم جرس پا تا بسر شوقم
چو رنگ همزه خویش است بالش از پر کاهم
گذشتنم چه خیالست از شکستگی دل
نشان ز معنی باریک میدهد رگ آهم
بکوشش برنخیزد نفس آسایش پهلویم
برنگ سایه گر آتش نهی در زیر پهلویم
مرا سنجیدگی ایمن ز پرواز هوس دارد
چو گردد قابل پرواز گرد رنگ از رویم
خیال ناوکی دارم بدل از شوق آغوشش
گل چشمم که نبود غیر عیب خویشتن بویم

شهرت نام از تعجب نیست در بند نگین
معنیت از کاستن تا ماه باشد ناتمام
همت آزاده را بیدل ره و منزل یکیست
ز فیض دل طپیدنها خروشی بی نفس دارم
نشاط اعتبارم کرد بیتاب طپیدنها
ز غفلت تا بکی آئینه در راه قفس دارم
سراپا جوهر دارم ز روشن طینتی بیدل
دام بر دوش چو طاوس درین گلزارم
هر کجا تیغ تو بنیاد کند گل چیدن
میتوان دید ولی همچو صدا در تارم
بسکه گرمم بره سوختن از شوق فنا
میتوان غنچه صفت چید گل از منقارم
موی چینی شده چشمم ز شکست طالع
رنگ موجم که شکستن ندهد آزارم
برهنگی سرم نیست کم ز بالش راحت
صدای حسرت دل میچکد ز تار نگاهم
غبار خواری غفلت بس است سلطنت من
چو گرده ریزه مینا نشسته است بر آهم
چسان ز دام تحیر برون روم بیدل
رگ خوابست از غفلت چو مخمل هر سر مویم
بود نشو و نمای طینت من از گداز دل
ز دام بال و پر فارغ چو شاهین ترازویم
نیم گوهر که هر قطره ز آبم بگذرد از سر
ببالد استخوان مانند شاخ گل به پهلویم
ز طاق چین ابروی که افتادم که از حسرت

میشود مشهور گر آزاده افتد مدام
نیست پنهان جلوه نیرنگی از آلودگان
نغمه را در جاده های تار میباشد مقام
درین گلشن نوای بود دام عندلیب من
چو بحر از موج جز ابرو درون دیده خس دارم
گر از تار نگاهم ناله برخیزد عجب نبود
که چون مینای می از موج خون تار نفس دارم
رگ گل جوهر آئینه شبنم باشد
بر سرم شمع صفت رقص کند دستارم
نخل آهم نبود بی گل داغت که چو سرو
خار ما شعله صفت سر نکند رفتارم
بسکه در انجمن شعله پرستی علمم
کز ضعیفی نتوانم که صدا بردارم
بکشور طلب آزاده از تجمل جاهم
بسی است خواب فراغت چو شمع ترک کلاهم
ز بس شکستگی ضعف تا فتاده ام از پا
بفرق سایه بال هماست بخت سیاهم
ز بسکه در دل من نیست جز خیال میانت
که همچو آئینه از چشم خود فتاد بجاهم
ز ضعف و ناتوانیها ندارم تاب بیتابی
چو تخم اشک تو میدید آب دیده میرویم
برنگ پرتو خورشید عالم را بزر گیرد
من آن موجم که باشد جوش طوفان تا بزانویم
نگشتم شهره اقصای عالم جز به بدنامی
شکستی میدهد مانند چینی هر سر مویم

ضعیفم آنقدر بیدل که با صد رنگ بیتابی
با خیالت همه شب خواب فراموش خودم
در شکستند ز آرایش خود اهل صفا
دیده گر باز کنم خواب فراموش خودم
بسکه چون سایه ام از روز ازل تیره رقم
شوخ آه است مرا زمزمه قامت خم
راحت ما همه موقوف نظر بستن ماست
بال جز پرتو خورشید ندارد شبنم
بعد مردن هم نمایان است داغ بسملم
جز طپیدن بر نمیآید دماغ بسملم
تیغ نازت آستین میبالد از جوهر چرا
باده صافیست بیدل در ایاغ بسملم
می پیچدم زبان تمنا برنگ موج
بهر ثنای تیغ تو تا سر بپا لبم
می ترسم از فراق بحدیکه گاه حرف
چون ساغر شکسته ندارد صدا لبم
چون بحر گر حباب برون آورد نفس
خون میشود اگر برسد خنده تا لبم
تا چو اشک از نشه غربت وطن گم کرده ام
گر ضعیفیها چو بی راه سخن گم کرده ام
روز شب در پرده خاموشیم بیطاقتیست
بیخودی میداند آن راهی که من گم کرده ام
کمند وحشتم از دام حیرت بر نمی آرد
من آن آئینه ام کز شوخی جوهر نمد پوشم
سراپا نقش آگاهیست موج سینه صافیها

نچیند دامن وحشت شکست رنگ بر رویم
حیرت از لذت نظاره مرا غافل کرد
چون صدف خسته دل فکر در گوش خودم
بار دلهایم از فیض ضعیفی بیدل
خط پیشانی من گم شده در نقش قدم
تیغ را جاده کند هر که ز سر میگذرد
مژه بیدوختن چشم نباید برهم
فکر تمکین کمر تا جوران می شکند
چشم حیران میکند روشن چراغ بسملم
صد گلستان عیش دارم در نقاب اضطراب
یک طپیدن میکند خامش چراغ بسملم
تا گشته با حدیث لبت آشنا لبم
خشکست همچو بحر ز شوق نوا لبم
نام ترا که گوهر مقصود گفت و گوست
وز خون هم اگر شود از هم جدا لبم
در بحر خامشی کف افسوس میزند
بتخاله میشود سخن از سینه تا لبم
بیدل خموشیم ز فنا میدهد نشان
خویش را در نقش پای خویشتن گم کرده ام
همچو ناله خامه باشد کوچه فکرم وطن
همچو راز تیره بی راه دهن گم کرده ام
جنون از بس بموج بیقراری کرد همدوشم
برنگ شبنم از چشم تحیر خانه بر دوشم
ز شور بحر امکان رستم از جمعیت خاطر
برنگ چشم بر آئینه جوهر خیزد از جوشم

به تمنای تو چون غنچه هم آغوش خودم
چشم آئینه ام و بیخبر از جوش خودم
چشم پوشیده بخود همچو حبابم سفریست
همچو تمثال کشد آینه بر دوش خودم
چنگ بی تار محال است شود نغمه طراز
خط مسطر نشود مانع جولان قلم
جذبه حسن بود شهرت حیرت نگهان
بیدل از نازنگین خم شده پشت خاتم
در شکنج تهمت پرواز نبود بال موج
بال بیتابی بود دیوار باغ بسملم
چشم قربانی نمیخواهد غبار مردمک
چون ساغر نگه ز تحیر لبالبم
چون گل بباغ دهر ز جوش هجوم زخم
بگرفته چون صدف بدو دست دعا لبم
تا چند پرسی از من آشفته حال من
من در گمان که بی سخن است آشنا لبم
مینا صفت ز بسکه دلم کان آتش است
آگه نیم که این لب گور است یا لبم
از زبان خویش میگیرم سراغ حال خویش
رشته سان خود را درون پیرهن گم کرده ام
منزل آسایشم بیدل چه می پرسی ز هوش
ز شور خود گران چون حلقه زنجیر شد گوشم
چو مژگان شد نقاب حیرتم جوش نگاه آخر
دل آسوده مانند صدف شد پنبه در گوشم
به بزم حیرت دل گفتگو محرم نمیباشد

بهنگام وداعت ناله موجه شد آغوشم
بکنج عالم نسیان دل گم گشته ام بیدل
سرمه میکردم اگر خواهم صدا پیدا کنم
چون گل از رو خشت نسیمها این گلشن کجاست
میکدازم خویش را تا نقش پا پیدا کنم
چو اشک لغزش پا کس ست نگیرم
چه نغمه داشت نی سر اوکه در طلبش
که هیچ خواب فراموش هیچ تعبیرم
چنان ز ضعف عنان گرفته از کفم بیدل
که خلل در صف جمعیت مژگان کردیم
حاصلی سینه بر آتش زدن ما چو سپند
بحر عجزیم که در آبله سوهان کردیم
فکر خویش ست سر انجام و عالم بیدل
جنونی گر نکنم ای شهریار هوش معذورم
همان بهتر که خاکستر شوم در حیرت بسمل
دمید صبحی تبخالم چکید نهای ناسورم
چون گهر از موج در بار نشسته دارد دانه ام
بس بود گر دیمی موج گوهر انقاب
صبح باشد در نظر خاکستر پروانه ام
آن جبابم کز هوای شوق صهبای فنا
مور را دست تصرف کوته است از دانه ام
مطرب ساز گرفتار لیست بیدل چاک گل
هم آغوش صد رنگ خوابیده بودم
چو گل چاک میرو دید از پیکر من
تو نمیده بودی نفهمیده بودم

بال همت از دام تعلق جسته ام لیکن
زیاد وم نیست غافل هر که میسازد فراموشم
دستگیر من نگر باید که کار ما کند
آنقدر فرصت که رنگ فته را پیدا کنم

دیگر

نگاه دیده آهوست وحشتی که مراست
چو رنگ میرود از خویش خون نخیرم
هنوز جلوه من در فضای نیرنگست
که من ز خویش روم گر گشند تصویرم
نفس شی داشت ره عشق که در کام نخست
اینقدر بود که یک ناله بسامان کردیم
عاشق از عرض فنا انجمن معشوقست
همه کردیم اگر سر بگریبان کردیم
اگر صدق طلب دستی ز پا افتادگی گیرد
نقاب آرزو شوقم بر بدار یخون منصوم

دیگر

پیچ و تاب گرد باد از شوق صهبای جنون
ریشه نهان در غبار خویش دارد دانه ام
خاک دامنگیر دارد سر زمین بنجودی
بسکه پیمالد بخود پر می شود پیمانه ام
در غبار جلوه گاه وحشیان دارم وطن
تار زلفش نافه مضراب زبان شانه ام
چرا خط پرکار وحدت نباشم
ندانم برائے چه خندیده بودم
تماشاست نخچیر دام تحیر

نمی افتد شکست خویشتن جون موج از دودم
چوان سپند اظهار شوقی از نگاهی پیدا کنم
کوز جابر خاستن تا من عصا پیدا کنم
شمع بزم وحدتم در من سراغ من گم ست
چه حاجتست به بندگران تدبیرم
بروز هم نتوان کرد قطع شبگیرم
کسے به هستی موهوم من چه پردازد
که چون سخن بصدا کرده اند نخچیرم
دیده را بازید بدار که حیران کردیم
طوق آسودگی آبله پایان کردیم
موج بانگ شکن از خاک نگردیدند
سوخت پروانه و ما سیر چراغان کردیم
زدست بیخودی آسیم از وضع جهان بودم
بمنے میرساند لغزش فرگان مخموم
بخون پیچیده میبالم نفس در دیده مینالم
شور آفاق ست جنبشی از دل دیوانه ام
گردش ساغر بود در شب دیوانه ام
سوی کافور نیست کوشمید یکنفس عمر
سیل بی تشویش دامی نیست از زیر انه ام
ره ندارد در دل من داغ سودائے هوس
ریخت چشم او ز گرد سرمه تنگ خانه ام
شبی کز خیال تو گل چیده بودم
بگرد دل خویش گردیده بودم
بدل داشتم از تو در پرده شوقی
ز آئینه این حرف پرسیده بودم

محال ست چون عمر برگشتن من
که گر رفتم از خویش خوابیده بودم
شبکه در حیرت دیدار کمین میکردم
صبح میگفت اگر آه حزین میکردم
سجده آنجا که مرا فسر غیرت میداد
آنقدر هوش کجا این تصحیح تقیین میکردم
شکست خویش چون موجست طوفی کردن خویشم
ز وحشت بسکه هر رشته الفت بهبدی
بهار عیش این بزم و خوان گلشن خویشم
کف خاکستر صبح دگر در آستین دارد
درین محفل چو شمع کشته داغ گرفتن خویشم
وحشتی کو تا وداع این همه سودا کنم
میروم بیرون خود تا ساحلی پیدا کنم
بلد گرم پرسش و من بیخبر کو انفعال
جمع سازم اختیاج و نامش استغنا کنم
سجده چون آسمان بر آستانی داشتم
برهمن ای بیخبر از کیش بیدرد و میان
در زمین خاکساری آسمانی داشتم
تا قیامت برنے آرد زنم
سطری از خط جبین ما نکاشت
مے خورد عرفان بنادانی قسم
چشمش افگنده طرح بیدادم
پایه گل کرده انداز آدم
از قسون نفس نگوی و مپرس
همچو آتش به بستر افتادم

برا تو گامے خرامیده بودم
چه پرسی ز من لذت جلوه بیدل
دو جهان از نفس باز پسین میکردم
هر قدر گردن از حادثه میدید شکست
من شدم بر فلک و یاد زمین میکردم

دیگر

لباس عاجز چون سایه از آلیش نمیخواهد
رم موجم که قلزم نسبت چین دامن خویشم
کنار گل ز خود باشد تهی بی عجز گردیدن
چو اخگر از شکست رنگ گل در دامن خویشم
جهان را صید حیرت دوش نالم بیدل
نغمه ساز دو عالم را صدای ماسم
یکنفس آگاهیم چون صبح بود اما چه سود
تا ز موج آب گردیدن سر بالا کنم

دیگر

دست و دامن فرصت که تیز تاز
پیش از ین با هم بت نامهربانی داشتم

دیگر

در کنار فطرت ما داد عشق *
سر نگونے بر نیامد از قلم
بیدل از تبدیل حرف دال و نون
سکته کوتاه سر به فریادم
شبنم انفعال خاصیتم
خاک ناگشته مے برد بادم
دلش آزادیم نے خواهد

چو غافل شدم آن قدر فرش غفلت
که در بیخودے جلوه دیده بودم
این همه خنده که جوش گل غفلت دارد
من ز دامان تو اندیشه چنین میکردم
غیر حیرت نیست درین مکتب و اندیشه نداشت
غبار کوچه عجزم ولی در دامن خویشم
عبیرست از غبار خویش در پیراهن خویشم
شبستان از کند پرواز رنگ شمع طاووسی
هم آغوشم ولی حیران جمع آوردن خویشم
شرار رنگ هستی در طلسم خودنمی یابم
همه نخچیرم آماده در نقاب شیون خویشم
هیچ موجی از کنار این محیط آگاه نیست
گرد از خور رفتنم نگذاشت چشمی وا نکنم
اعتبارات جهان حرف ست من هیچم بعد ازین
یاد آن عیشی که عیش جاودانے داشتم
در نیستان بود تا من استخوانے داشتم
ای خوش آن سرگشتگی کز هستی ما چون گرد باد
موج مارا شرم دریای کرم
لوح محفوظ نفهمیدن رقم
ذره تا خورشید موهوم ست و بس
شد صمد بیگانه لفظ صنم
سر و تهمت قفس چه چاره کند
همه آب ست خاک بنیادم
درد عشق امتحان راحت داشت
قفس ست آرزوی صیادم

او دلم داد تا بخود نگرم
شیشهٔ مجلس پریزادم
نفسی هست جان کنی مفت ست
به که در زندگی کند شادم
این زمان هر چه دارم از من نیست
مرگ مرد آن زمان که من زادم

ردیف نون

مانند شرر دانهٔ بی حاصل ما را
ای صفر هوس بر تو چه خواهند فزودن
ما صافی دل بیخبر از وهم و گمان بود
میجوشد ازین پرده چو گفتن و شنودن
خمیازه غنیمت شمر ذوق وصالم
انداز خمی هست در ابروی نمودن
چنین گشتهٔ حیرت کیستم من
نه لفظم نه مضمون چه معنیستم من
اگر فانیم چیست این شور هستی
که هستی گمان دارم و نیستم من
نوائی ندارم نفس میشمارم
که یک خنده بر خویش نگریستم من
جهان کو بسامان هستی بنازد
فنا تهمت شخص باقیستم من
تا بچشمش نگرم دیده شود ساغر می
تا ابد مروحه برگ عنب آید بیرون
پردهٔ نامه سیاهان ندرد رحمت عام
مرو باید که ز چنگ غضب آید بیرون

من هم آئینه در کفش دادم
بی دماغانه نشکند چه کند
تیشه دارم هنوز فرهادم
ورنه حیف ست نقشم از پس مرگ
داشتم آنچه رفت از یادم
یاس من امتحان نمی خواهد
تا چند بعیب من و ما چشم گشودن
ناکاشته دیدند سزاوار درودن
جمعیت دل وقف مقیم کس زانوست
تمثال بر آئینهٔ ما بست زدودن
ما را به تصرف کدهٔ عالم اسباب
گل از سر تسلیم محالست ربودن
بیدل رم فرصت سر برگ نفس تست
که چون آتش از سوختن زیستم من
نه خاک آستانم نه چرخ آشیانم
وگر باقیم از چه فانیستم من
هوائی در آتش فگندست نعلم
اگر ساز عبرت نیم چیستم من
درین غمکده کس نمیراد یا رب
کمالم همین بس که من نیستم من
گر ز بزم آن بت ساقی لقب آید بیرون
چون برم نام لبش گل ز لب آید بیرون
تنگ غیرتکدهٔ عشق بعرض آمده ایم
حیف کز خامهٔ خورشید شب آید بیرون
نقطه داری ز حیا مهر بلب زن بیدل

خالیم از خود و پر از بادش
شیشه میخواست دل فرستادم
نظم و نثری که میکنم تحریر
گل زند بر مزار بهزادم
نیستی هم بداد من نرسید
بیدلم عبرت خدا دادم
آئینهٔ ما آب شد از شرم نمودن
زین بیش که کاهیدی از اسباب تعین
باید به تامل مژهٔ چند غنودن
علم و عمل چند که افسانهٔ وهم ست
دستی ست که باید چو نفس بر همه سودن
جز عجز ز پیدائی ما پرده کشا نیست
جائیکه تو باشی نتوان آن همه بودن
نه شادم نه محزون نه خاکم نه گردون
پری می فشانم کجائیستم من
بناز ای تخیل ببال ای توهم
اگر خاک گردم نمی ایستم من
نخندید ای قدردانان فرصت
بمرگی که بی دوستان زیستم من
باین یکنفس عمر موهوم بیدل
شیشه ها جام بکف تا حلب آید بیرون
گر زند بال هواداری مست نگهش
همچو تبخال که از جوش تب آید بیرون
جستن از وسوسهٔ شیر و پلنگ آنهمه نیست
تا کلامت همه جا منتخب آید بیرون

بعد مردن از غبار کیست تا یابد نشان
همچو شمع کشته دارم داغ بر روی زبان
کو خموشی تا نفس تمکین دل انشا کند
زیر کوه از بار مژگانم چو خواب پاسبان
بسکه بار زندگی بیدل به پیری میکشم
به پیری هم نیم غافل ز عشق آن کمان ابرو
مبادا افتد از مستی بفکر امتحان ابرو
به بی پروائی ترکان مخمور تو می لرزم
نگه غارتگر آفاق و آشوب جهان ابرو
خط پشت و لبت هر جا برات تازگی آرد
هنوز از گردش آن چشم میخواهد فسان ابرو
بذوق سجده ات هر جا بنازی کرده ام انشا
هر چند دورم از چمن جلوه گاه او
امروز نیست سرمه بروز سیاه او
خوبی ز الفت ذقنت ره بدر نبرد
درهم شکسته است غبار سپاه او
محتاج عرض نیست شکوه غرور حسن
آئینه داری سر تسلیم راه او
شمعیکه محو انجمن انتظار تست
موزون نگشت یک الف از مشق آه او
الم پیمائیم از کم ظرفی هوش
مگو خاکستر پروانه ات کو
اگر ساغر پرست خواب نازی
زبان بی نوای شانه ات کو
کمان قبضهٔ آفاقی اما

نقش پای موج هم با موج میباشد روان
خاک گردیدن حصول صد گهر جمعیت ست
گوهر ست اما اگر پیچد بخویش این ریسمان
تن بسختی داده را آفت گوارا میشود

ردیف واو

حضور قامت خم گشته ایمای ست زان ابرو
کمان ناز آشوب کشاکش بر نمیسازد
که عمری شد مقیم سایهٔ تیغ انداز آن ابرو
زبان سرمه آهنگان مژگانت که می فهمد
عرق وا شوید از لوح جبین نوخطان ابرو
تو محرم نشئهٔ بزم تغافل نیستی ورنه
بجای سبزه میروید ز خاک آن مکان ابرو
میخانه است شوق بیاد نگاه او
آنجا که از اسیر تو جرأت طلب کنند
یوسف رسن گسیخت در آغوش چاه او
در وادی که شرم نقابت کشوده است
گردون چه آستین شکند دستگاه او
بر سرکشان چرا نفروشیم ناز عجز
آئینه بر سر مژه بندد نگاه او
کجائی ای جنون ویرانه ات کو
شراب عافیت پیمانه ات کو
اگر اشکی چه شد رنگ گدازت
چو مژگان لغزش مستانه ات کو
ز هستی تا عدم یک نعره وارست
برون از خود سراغ خانه ات کو

خامشی مهریست بر طومار عرض مدعا
کاش موج من ز ساحل بر نگرداند عنان
نیست غیر از احتیاط آگهی دشواریم
نیست دشواری دم شمشیر خوردن از فسان
موی من از سخت جانی برد رنگ استخوان
دم تیغی چو اشک از خون من رنگین نمیگردد
اشارت چند باشد بار دوش ناتوان ابرو
ندامت آفت امکان و قامت فتنهٔ دوران
اگر از شوخی ایما نگردد ترجمان ابرو
دم تیغ تغافل تا کجا خواهی تنک کردن
بطاق نازچینی خانها دارد نهان ابرو

دیگر

دارم دلی بسینه کز افسون نرگست
جز شرم نیستی که شود عذر خواه او
غافل ز خط مباش که صفهای ناز حسن
بر چشم نقش پا مژه پوشد گیاه او
نقش قدم نگشته میسر نمی شود
ما را شکسته اند بیاد کلاه او
بیدل بیاد سرو تو در خون طپید لیک
خس و خاریم آتشخانه ات کو
تو شمع بی نیازیها برافروز
وگر آهی رم دیوانه ات کو
گرفتم موشگاف زلف رازی
ولیکن همت مردانه ات کو
بساط وهم واچیدن ندارد

زخود افسانهٔ افسانه ات کو
ندارد این قفس سامان دیگر
دماغ کعبه و بتخانه ات کو
قطره هم سعی حبابی دارد از شوق کلاه
گیر و دار محفل امکان طلسم حیرتی ست
رفتن دل را شکست رنگ نیاشد گواه
اینقدر جهدم بذوق نشهٔ عجزات و بس
در کمین کاروان خفت ست منزل سر براه
جوهر آئینه در گرد پیغامم گم ست
داد رس عهد ما سنگست و مینا داد خواه
طبع روشن بیدل از بخت سیاهش چاره نیست
همه مائیم و ما نه ئیم همه
عشق اینجا محیط نیرنگ ست
قلزم بیکرانه ایم همه
چون نفس می بریم و می نالیم
آتش بی زبانه ایم همه
سینه چاکیست موشگافی نیست
عالم دام و دانه ایم همه
یک تار مو که از سر دنیا گذشته
گر بی نفس شوی ز مسیحا گذشته
جمعیت صول همان ترک جست و جوست
کز یک گره پل از سر دریا گذشته
حرف اقامتست مثل ناخنست و مو
روشن نشد که آمده یا گذشته
خشم را آئینه پرداز ترحم کرده

حجاب آشنائی قید خویش ست
گرفتم آب شد دل دانه ات کو

ردیف های هوز

میبرم اشکی ز دل تا دیده لیک از سعی آه
تا مژه خط میکشد این صفحه میگردد سیاه
عالمی در انتظار جلوه ات فرسوده است
همچو پرواز از شکست بال میجویم پناه
بسکه پیچ و تاب حسرت در نفس خون کرده ام
ناله من میرود جائیکه میگردد نگاه
این زمان عرض کمال خلق بی تدویر نیست
تا ابد رنگ کلف نتوان زدود از روی ماه
من و ما رست ناید از من و ما
شش جهت در میانه ایم همه
شیشه ساعت خیال خود ویم
بسکه بی آشیانه ایم همه
مفت ما هر چه بشنویم از هم
هر چه باشیم شانه ایم همه
بیدل از دل برون مقامی نیست
صد کهکشان بر اوج ثریا گذشته
ای هرزه تاز عرصهٔ عبرت ندامتی
منزل دمیده اگر از پا گذشته
ای جادهٔ غرور جهان بلند و پست
هر جا رسیده باشی از انجا گذشته
بیدل دماغ باز تو پر میزند بعرش
در نقاب چین بتابی تبسم کرده

زخود گر بگذری بیگانه ات کو
سرت بیدل هوا فرسوده راهیست
بسکه میجوشد ازین دریای حسرت حب جاه
بی رسن مشکل برآرد دلو آب از قعر چاه
گرد صحرا از رم آهو سراغی میدهد
جوهر آئینه هم میریزد از دیوار کاه
نیست غافل معنی آسایش از بیطاقتان
تیغ جوهر دار عریان میکنم در عرض آه
گر سلامت خواهی از ساز تظلم دم مزن
جوهر آئینه آبی دارد اما زیر کاه
وهم شهرت بهانه ایم همه
ساز او را ترانه ایم همه
همه عالم غریق اوهام ست
خاک بیز زمانه ایم همه
بر کسی راز ما نشد روشن
بی تکلف فسانه ایم همه
دل خود میخوریم تا نفس ست
دشت و در تازخانه ایم همه
بار دلست اینکه بخاکت نشانده است
چون عمر مفلسان به تمنا گذشته
ای قطره گهر شده نازم به همتت
لغزیده گر از همه بالا گذشته
برق نمودت آمد و رفت شرار داشت
گویا ببال پشه ز عنقا گذشته
هر سر مویت زبان التفاتی دیگر ست

بسکه شوخی در خموشی هم تکلم کرده
عقده های غنچهٔ دل بی گلاب اشک نیست
ساحل جمعیتی گر دست و پا گم کرده
ای خیالت غرق سودای جهان مختصر
قلزمی اما برون از خود تلاطم کرده
معرفت کز اصطلاح ما و من جوشیده است
آدمیت داشتی در کار گندم کرده
کجا خلوت و انجمن دیده
چو طاوس خود را چمن دیده
که صیقل زد آئینهٔ عبرتت
که گم کرده را یافتن دیده
بترکیب پیری چه دل بستن ست
چو نباش عرض کفن دیده
ز اسباب خاشاک بر دل مچین
که رنج سفر در وطن دیده
سحر خوانده کرد آشفته را
چو بیدل نفس را سخن دیده
حیرت آئینهٔ زمین گیری ست
که ز چشم ترم جدا است نگاه
بی تمیزی تمیزها دارد
حیرت ست اینکه بر هواست نگاه
مژه بستهٔ آشیان غناست
گر ترا بر پر هماست نگاه
شمع فانوس انتظار تو ایم
شمع را رشتهٔ بقاست نگاه

تا عرق از چهره ات خورشید زیر عبرت ست
می بساغر کن گر این انگور در خم کرده
بر حدیث مدعی کافسانه درد سر ست
قطره را برده جائیکه قلزم کرده
بی تکلف گر همینت اعتبارات جهان
غفلت ست اما تو آگاهی توهم کرده
بستهٔ بیدل اگر بر خود زبان مدعی
تو شمعی همین سوختن دیده
بوهم حسد باختی نور دل
که او بودی امروز من دیده
بعمر تلف کرده حسرت چه سود
خم طاقهای کهن دیده
اقامت تصور کن و آب شو
اگر زحمت رفتن دیده
کسی محرم داغ عبرت مباد
حیا کن که بر خویش خندیده
تار پیراهن حیاست نگاه
مژه تا نیست بی عصاست نگاه
همه آفاق نرگستان ست
کور را مسح دست و پاست نگاه
حاصل ما درین تماشاگاه
ورنه هر جا رسد گداست نگاه
کثرت جلوه مفت دیدنها
گرد پرواز رنگ ماست نگاه
بسکه عالم بهار جلوهٔ اوست

چرخ را یکدست نقش پای انجم کرده
گوهر از تسلیم شد ایمن ز موج انقلاب
گر تغافل کرده بر خود ترحم کرده
موج اقبال تو در گرد عدم پر می زند
کم ز حیوانی اگر تقلید مردم کرده
این زمان عرض کمالت فکر آب و نان بشست
عقربی را میتوانم گفت بی دم کرده
زرنگی که جز داغش آئینه نیست
چراغی ندیدی لگن دیده
جنون بر شعورت نخندد چرا
زمی بر زمین ریختن دیده
ز مرگ کسانت چه عبرت چه شرم
گر از خانه بیرون شدن دیده
بدر زن چو موج از کنار محیط
ز رفتن مگو آمدن دیده
به صبح قیامت مبر دستگاه
کاسهٔ چشم را صداست نگاه
شبنم من بوصل گل چه کند
چشم گو باز شو کجاست نگاه
نیست نقشی برون ز پردهٔ خاک
انتها حیرت ابتداست نگاه
فطرتت پای در رکاب هواست
گر کند احولی بجاست نگاه
زندگی ساز جلوه مشتاقت
بر رخ اوست هر کجاست نگاه

بیدل از جلوه خاتم بخیال
سجده در یادت زمین آسمان انداخته
شمع خلوتگاه یکتائی بفانوس خیال
جنس هر آئینه بیرون دکان انداخته
هر کسے اینجا ز نکی خاک بر سر میکند
موج گوهر بحر ها ابر کران انداخته
چون سحر خلقی جنون کرد ست و از خود میرود
قطره آبی حلقه در گوش شهان انداخته
صنعت عشق ست آئینه سازیهای شوق
راه هستی تا عدم شب در میان انداخته
عالم یکتاست اینجا معرفت درکار نیست
در گمان جوهر تیغ بر نشتان انداخته
تا نمیسوزیم بیدل پر نشانیها بجاست
بازم آمد در چمن یاد از صفیر بلبلے
مصرعی مفرون نکردم در زمین قلقلے
جز خراش دل چه دارد چرخ از افسون بلال
خانه زنجیر ما را تنگ دارد غلغلے
اینقدر از فکر هستی در وبال افتاده ایم
تا لب از خشکی بر آب رو نیارد آبلے
نیست غافل آفتاب از ذره بیدست و پا
حقه ام در زیر تیغ و چتر می بندم گلے
در دو فرصت هجوم املت بازند اشت
قطره نارفته باند از گهر می آئی
خواب غفلت چقدر کرد پریشان نظری ست
تا تو یک ناله به پرواز اثر می آئی

چه توان کرد نارساست نگاه
هر کجا پای بر اهست برده عجز بغیر شبے
کرده فرگان باز و آتش در جهان انداخته
ای بسا فطرت که در پرواز اوج عزت
آبروئی فکر در جوئی بیان انداخته
در بساطی کز هجوم بید ما غیهای ناز
بر نفس بار دو عالم کاروان انداخته
تا نچیند از گل و خار تعین انفعال
کرده دل را آب و تمثالی در ان انداخته
چرخ را سر گشته ذوق طلب فهمیده ایم
خود سر پیما فهم ما را در گمان انداخته
نا پری جز غیرت ناموس مینا هیچ نیست

ردیف یاء

رنگ گل طرف عذاریست بوی سنبل کاکلے
لاله دام دل بحسرت سوخت تا گل نگرد
عقده ها هم نیاز ناخن بی حنگلے
نفس را تا کی بآرایش نگردم داشتن
جز خم گردون درین زندان نمیباشد غلے
سر خوشی پیمانه میخانه تسلیم باش
با همه موهومی آخر جزو ما دارد گلے
گه بروئید وئی گاه بسر می آئی
سنگها بسته بدامان شرر می آئی
شعله ات کو نفسے چند بپرداز تند
بوطن خفته ز تشویش سفر می آئی
پایه ات آنهمه از خاک بچیدست بلند
ای با وج قدس فرش آستان انداخته
بر سپهر ناظر طرح کهکشان انداخته
دستگاه حیرتت در چار سوے آگهی
جسته زین بیضه پرور آشیان انداخته
حیرت بیدست و پایان طلب امروز نیست
یکصد اصد کوه در پای فغان انداخته
ناکری گیر دره شور محیط گیر و دار
انس بوی در دماغ بیدلان انداخته
خواب و بیدار گی بر ابست و گشاد چشم نیست
نا فهیم از مقصد خاک عنان انداخته
سعی فطرت نارسا و عرصه تحقیق تنگ
آگهی بر مغز نارا استخوان انداخته
مشرب پروانه ایم آتش بجان انداخته
سر نگون فکر چون مینا خالی سوختم
اینقدر دو دیکه پیچم بر دماغ سنبلے
کاش نومیدی بفکر یاد گر فتاران رسد
پشم هم بر پشت خرزم نیست گر خواند جلے
ترک حاجت گیر ناموس حیا را پای دار
حلقه بیرون در هم نیست بی جام مبلے
بیدل امشب سرم چون شمع دست ناگهان گم کرده است
نیستی اشک چرا اینهمه تر می آئی
زین نخیل که فرو دست دماغ هوست
آخر از ضبط نفس دره پر می آئی
عالمی در نفس سوخته خون میگردد
تا کجا با لب آبله بر می آئی

تقی وهام از اثبات یقین خالی نیست
هر چه شب فتد از خویش سحر می آئی
وعده وصلست و تو آئینه بیرحمی آئی
نه دل آئینه نی دیده تماشا قابل
میشود هر دو جهان یکمژه آغوش هوس
تا تو بیچون نگه از پرده بدر می آئی
بیچو پرواز بافشاندن پر می آئی
تا چند کشد دل الم بهیده کوشے
خجلت شرم دشت تردد توان ازیست
ترسم بعرق گم شوم از آبله جوشی
دلکوب خودم چون جرس از هر زه حروشے
شمعیکه بفانوس خیال تو فروزند
ای خواب تو تلخ از هوس مخمل و دیبا
حیف ست حرف گفتنت پنبه بگوشی
هر چند بگردون رسی از خاک نجوشی
تا خجلت پستے نکشد نشئه همت
در سعی طلب چشم بفرصت نتوان دوخت
برق آینه دارست مبادا مژه پوشی
یک زخم بصد صبح تبسم نفروشی
ای که در دیر و حرم مست کرم می آئی
جوهر نازچه مقدار تری می چیند
که بحیرت کده دیده نم می آئی
عمر ها باشد که بهر سونگرم می آئی
صدی لیک درین انجمن عبرتگاه
چقدر لطف تو فریاد رس بصری ست
که بچشم همه کس دیر و حرم می آئی
گر حدوث آئینه پرداز قدم می آئی
عرض تنزیه به تشبیه نمی آید راست
فقر نازد که تجرید نظر دوخته
جاه بالد که بسامان چشم می آئی
میروی سوی عدم باز عدم می آئی
چشم نابسته آفاق سواد مژه است
انتظار تو بهر رهگذرم دارد فرش
هر کجا پای نهی پا بسرم می آئی
ابروی ناز اگر مائل خم می آئی
چه ضرورست کشی رنج ودائم بیدل
نه نفس تربتیم کرده دامان مددے
آتشم خاک شد آسوخته جانان مددے
گر آئینه کند بر من حیران مددی
آرزو میکشدم بر در ابرام طلب
باد چشم تو آوارگیم غافل نیست
گرد این دشتم و دارم ز غزالان مددے
ای طپیدن به تغافل ترنی هان مددے
راحت از قافله کوش برون تاخته است
کیست با طپش از دوش هوس بردارد
بی عصائی نخمد گر به ضعیفان مددے
آه زان روز که بیکرد باحسان برد ے
حیله جوئی نم اشکیم درین دامگه خشک
بیدل از غنچه گر فتم سبق زانوی فکر
بود کوتاهی دامن بگریبان مددے

آخر از جلوه تحقیق بحیرت زدن ست
حیرت آنیست که در دل به نظر می آئی
بیدل این انجمن شوق فسردن گنده ست
چون صبح نفس با ختم از خانه بدوشی
امروز کسے محرم فریاد کسی نیست
چون آتش معنی ست میمیر ز خموشی
گر آگهی از ننگ بدانجا می اقبال
آن جرعه که بر خاک توان ریخت نموشے
بیدل اگر آگهه شوی از درد محبت
دل چه دارد که درین غمکده کم می آئی
اینقدر سلسله ناز که دیدست رسا
بچمن سازی آثار صنم می آئی
عقل و حس غیر تحیر چه طراز دانیجا
سحر کاریست که معنی بر قسم می آئی
ای نفس آمد و رفت هوست دائم کرد
صد شق خامه ز یک نقطه بهم می آئی
کم ز آرایش تسلیم نگیری ز نهار
میروم من بمقامیکه تو هم می آئی
شوق دیدارم و یک جلوه ندارم طاقت
کو حیا تا کند از ضعف پشیمان مددے
بسملم گرم طواف چمن عافیتی ست
ای جنون تا شودم بار دل آسان مددے
با همه ظلم رهائیست کس از منت چرخ
کاش از آبله بخشند بمژگان مددے
ز نبکه کرد قصور نگاه مژگانے

بخودشناسی ما ختم شد خدادانی
شرر گل ست خزان و بهار امکانی
ندارد آنهمه فرصت که رنگ گردانی

زخود برآمدگان شوکتی دگر دارند
غبار هم بهوا نیست بی سلیمانی
بعجز کوش گر از شرم جوهری داری

مباد دعوی کاری کنی که نتوانی
لباس بر تن آزادگان نمی زیبد
بس ست جوهر شمشیر موج عریانی

گشاده روئی از ارباب دستگاه مخواه
فلک بچین مه نو نهفته پیشانی
فراغ دارد از اسلام و کفر عز و جاه

یکی ست سبحه و زنار در سلیمانی
سواد مطلب ما نیست آنقدر روشن
که انتظار نویسی بچشم قربانی

کجاست گرد امیدی که دامنم گیرد
چو صبح میدمد از پیکرم خود افشانی
ز ابر گریه اگر دیده ایمنی میداشت

نمی کشید ز مژگان کلاه بارانی
درین هوس کده تا ممکن ست بیدل باش
مکار آئینه تا حیرتی نرویانی

مائیم و دلی سر ورق بی سر و پائی
چون آبله صحرائی و چون ناله هوائی
از پردهٔ ناموسی افلاک کشیدیم

ننگی که کشد لاغری از تنگ قبائی
گامی برهت نازده در خاک نشینیم
چون اشک باین رنگ دمید آبله پائی

جرأت هوس طاقت دوری نتوان برد
زخم ست همه گر مژه واریست جدائی
دل مائل تحریر سجودیست که امروز

نقش قدم او ورقی کرده حنائی
ای آینه گرد نفسی پیش ندارم
زین پیش مرا در نظر من ننمائی

همت نپسندد که باین هستی موهوم
چون عکس در آئینه کنم خانه خدائی
زین جوش غباری که گرفته ست جهان را

فتح در خیبر کن اگر چشم گشائی
تا چند خراشد اثر لاف گلویت
داود نخواهی شدن از نغمه سرائی

گر چون مه نو سرکشی از منظر تسلیم
بوسد لب بامت فلک از عجز بنائی
برهم زن کیفیت یکتائی ما نیست

این سجده که بر پیکر ما بست دوتائی
بیدل تهی از خویش شدی ما و منت چیست
ای صفر بر اعداد تعین نفزائی

ما را نه غروریست نه فری نه کلاهی
خاکیم بزیر قدم خویش نگاهی
آنجا که قناعت کند ایجاد تسلی

بر صد چمن هستیم افسانهٔ نازست
خواب عدم و سایهٔ مژگان گیاهی
خوابیده بهم بخت من و چشم سیاهی

بر صد چمن هستیم افسانهٔ نازست
خواب عدم و سایهٔ مژگان گیاهی
از پردهٔ دل تا چه کشد سعی تأمل

چون خامه ز نالم رسنی هشته بچاهی
یارب تو تن آسانی جهدم نپسندی
میخواندم و افسون نفس سوخته کاهی

آخر چو غبار نفس از هرزه دویها
رفتیم بیاد و نه نشستیم براهی
بیدل شدم و رستم از اوهام تعین

آئینه شکستن به بغل داشت کلاهی
دمیکه عجز بشود دستگاه بیکاری
گره کشائی ناخن رسد بسر خاری

میان آگهی و راحت ست بیزاری
ز جوهر آینه ها راست دام بیداری
دمیده است ز زنجیر بال وحشت موج

بود رهائی من در خور گرفتاری
کسی مباد اسیر شکنجهٔ افلاس
که آدمی بسر دار به ز ناداری

ز لوح سایه جز این حرف سرخطی ندمید
که پائمال جهانند اهل بیکاری
چو برگ لاله سیاهی ز داغ ما نرود

بچشم اختر ما نیست رنگ بیداری
بقدر تفرقهٔ دل شگفتن آهنگم
جنون بهاری ما داشت رنگ دشواری

مقیم عالم تسلیم باش و راحت کن
بلند و پست جهان سایرست همواری
چنان مباش که در چشم مردم از حسدت

مژه بگرد می افتد نگه کند ماری
چو گل بهار نشاطت دلیل بیدردیست
خوش آنکه خون شوی و رنگ رو برداری

چو ذره هستی من کاش بی نشان میبود
خجل ز نیستیم کرد هیچ مقداری
بگریه عرض رموز وفا مبر بیدل

برات دیده مکن فضلهٔ جگرخواری
فغان داغ دل شد ز بیدست و پائی
فسرد آتشم ای طپیدن کجائی

بآن اوج اقبالم از بیکسیها
که دارد مگس بر سر من همائی
پرافشان شوقم خروشی ست طوقم

گرفتارم اما بقدر رهائی
کباب وصالم خراب ست عالم
ز غم چون ننالم فغان از جدائی

نشد آخر از خون صید ضعیفم
سر انگشت پیکان تیرت حنائی
تری نیست در چشمهٔ زندگانی

ز خجلت نم جبهه دارم گدائی
فنا ساز دیدار کرد از غبارم
نگه شد سراپایم از سرمه سائی

تکلف مکن ساز تقلید عنقا
ز عالم برآ تا برنگم برآئی
ببالد هوس در دل ساده لوحان

کند عکس در آئینه خودنمائی
درین کارگاه هلاکت تماشا
چه بافد شب و روز جز کربلائی

نه آهنگ شوقی نه پرواز ذوقی
به بیکاریم گشت بی مدعائی
هوای نشد دستگیر غبارم

زمینم فرو برد از بی عصائی
بساز خموشی شدم شهره بیدل
دو بالا زد آهنگم از بینوائی

چه معنی بیانی چه لفظ آشنائی
رسائی مدان تا ز خود برنیائی
چو رو یابد آئینه بی حیائی

شود جوهر آرای دندان نمائی
چه مقدار آرایش خنده دارد
کفی خاک و آنگه دماغ خدائی

نفس مایه را میکشد لاف هستی
برسوائی بی زر و میرزائی
فلک غم ندارد ز آه ضعیفان

چه پروا هدف را ز تیر هوائی
در آئینه هوش از زنگ غفلت
نهفته است چون فسق در پارسائی

بدرد سر تهمت سرکشیها
من و عافیت صندل جبهه سائی
چو ریزد پر و بال من از طپیدن

شکست قفس را شود مومیائی
سخن کرد طوفانی انفعالم
شنا داد ساز مرا تر صدائی

قناعت کند مرکز ابرویت
شود قطره گوهر به صبر آزمائی
اگر کشتی آسمان غرق گردد

قلندر ندارد غم ناخدائی
درین انجمن غیر عبرت چه دارد
غرور نی و خجلت بوریائی

بهستی من و ما ضروریست بیدل
نفس نیست جز مایهٔ خودستائی
آفت ایجاد ست طبع از دستگاه خودسری

دختر رز فتنه ها میزاید از بی شوهری
تا کی اجزای کمال از گفتگو برهم زدن
یکنفس هم گرد و لب برهم گذارد برتری

هیچکس از تنگنای چرخ ره بیرون نبرد
عالمی را کلفت اینخانه گشت از بیدری
دل شکست اما صد آوازی بنالیدیم حیف

موی چینی کرد ما را دستگاه لاغری
تا درین بازار عبرت جنس ما آمد بعرض
هیچکس جز بر فلک نشنید نام مشتری

ساز راحت گر همه خارست دام غفلت ست
بر نگه تکلیف خواب آورد مژگان بستری
رنگها دارد بهار انتظار مدعا

فرق دام اینجا محالست از دکان جوهری
چون دف عبرت خراش از پیکر فرسوده ام
جام و مینا در بغل می آید آواز پری
زحمت تدبیر یکسو نه که در دریای عشق
خار این صحرا ندارد شیوهٔ دامن دری
الفت هستی و آزادی جنون و هم کیست
میدهد آبی نشان آئینهٔ اسکندری
طوق در گردن بگردون می پری چون گردباد
کرده ام سودا بصد دست دعا یک بی بری
شور گم گشتگیم زد بدر رسوائی
آب آئینه کند کشتی کس دریائی
شمع واماندنش از خویش گذشت آخر کار
خنده می آیدم از غفلت بی پروائی
حیرت باده کشی نیست کم از آفت صور
این گره نیست که ناخن زنی و بگشائی
حرف عشق انجمن آرای خروش ست اینجا
بوریا گر نکند مخملی و دیبائی
شعله را جز ته خاکسترش آرام کجاست
نفسی آینه باشی که نفس ننمائی
دماغ غرور از فقیران بنالد
همان اجتماع گدائی ست شاهی
یقین احتیاج دلائل ندارد
دو لب داده در هر حدیثت گواهی
بهر جا کشودند مژگان نازت
زمین سبز کردست مژگان گیاهی

همچو شبنم انفعال نارسائی میکشم
پوست رفت و بر نیامد استخوان از چنبری
هر کدورت را که می بینی صفا می پرورد
بادبانی نیست کشتی را به از بی لنگری
تن بمردن داده را آفت دلیل ایمنی
پاکش از دامن چو اشک آندم که از سر بگذری
خلقی از اوهام استخراج مستی میکند
جای شرم ست آن سلیمانی و این انگشتری
از فضولی قطع کن بیدل که در بزم یقین
حیف همت که شود منفعل رسوائی
خلقی از لاف جنون شیفته آگاهی ست
پشت پا نیست ز سر تا بقدم بینائی
یاد آن قامت رعنا به تکلف نکنی
کوسها رفت بباد از هوس مینائی
شور هنگامهٔ افلاک و خروش دل خاک
پند نی گردد اگر لب بهم آرد نائی
هیچ جا نیست تهی جای بهم جوشیدن
جهد آن کن که تو در سایهٔ خویش آسائی
بشهرت زد اقبال خلق از تباهی
کجی نیست سرمایهٔ بی کلاهی
ندانم دماغ خیال آفرینان
در آب افگند سرمه را چشم ماهی
گر اقبال خورشیدیت اوج گیرد
بچشم بتان خواب شد خوش نگاهی
کتان باب مهتاب چیزی ندارد

در عرق خواباند پروازم ز بی بال و پری
مستی آهنگست پیغام ازل هشیار باش
سنگ هم در پرده دارد عالم میناگری
در پناه مشرب عجز ایمن از آفات باش
ناز بالین پر تیر ست و خواب لشکری
از سراغ چشمهٔ حیوان که وهمی بیش نیست
یادگیر آن می که پیماید فرش از ساغری
چون چنار از قدردانان متاع راحتم
حلقه تا گشتی بفکر خویش بیرون دری
ننگ هوش ست که چون عکس درین دشت سراب
تو بخمیازه مبر عرض قدح پیمائی
در مقامیکه نفس نعل در آتش دارد
که مبادا روی از خویش و قیامت آئی
سعی مطرب نشود چاره گر کلفت دل
بی صدا تر زد و دست ست چو بر هم سائی
خواب در دیدهٔ ارباب قناعت تلخ ست
شش جهت عالم عنقاست پر از تنهائی
بیدل این ما و منت حائل آثار صفات
سپید ست نقش نگین از سیاهی
گرانیست درد سر زر پرستان
چه دارد درین امتحان گاه واهی
نخواهی شدن منکر آنچه گفتی
فروزد چراغ از دم صبحگاهی
شنیدم قدم میگذاری بچشمم
بهر جا توئی دیگر از من چه خواهی

کرم بسکه گرم امتحانست بیدل
برد طاوس عرض عنقائی
چیست ما و من و توئی عالم
روز بازار عبرت آرائی
ای هوا ناقهٔ نفس محمل
خاک ناگشته کی فرود آئی
شش جهت چشم زخم می بارد
خاک در چشم ناشناسائی
زین گلستان نیستم محتاج دامن چیدنی
صد گریبان میدرد بوی گل از بالیدنی
تا بکی دزدی یارب خط پیشانیم
کاش باشد سینه بر برگ حنا مالیدنی
چون حباب از خامشی مگذر که حسن عافیت
خواب بسیارست اگر باشد مژه پوشیدنی
دیده از نقش تماشاخانهٔ گردون مپوش
دارد از هر رشته بر ما زیر لب خندیدنی
نفس در طلب سوختی دل ندیدی
بزیر قدم بود منزل ندیدی
به قطع مرور زمان تعین
تو رفتار این پای در گل ندیدی
حساب تو با کبریا راست ناید
کس اینجا نبود و تو غافل ندیدی
تمیز تو شد دور باش حقیقت
چه خواهی گر اشعار بیدل ندیدی
متاع خانهٔ آئینه حیرت ست اینجا

مرا سوخت اندیشهٔ بی گناهی
نفس آمد برون سحر به بغل
انفعال غرور پیدائی
تا ابد باید از خیال گذشت
بکجا میروی و می آئی
صحبت ادبار بی کسی آورد
جهد آن کن که هیچ ننمائی
بیدل از آسیای چرخ مخواه
میبرد چون رنگم آخر بیقدم گردیدنی
عمرها بر خویش بالد شیشه تا خالی شود
خشک شد این لب بامید زمین بوسیدنی
مست و مخموری نمیباشد همه موجودیم
خفته است آئینه در دست از نفس دزدیدنی
خودنمائی هر چه باشد خارج آهنگ حیاست
دستگاه آن پری زین شیشه دارد دیدنی
بیدلیل عجز بیدل هیچ جا نتوان رسید
بلبلی چه داری که محمل ندیدی
تو ای موج غافل ز اسرار گوهر
نفس بود شمشیر قاتل ندیدی
طرب داشت از قید پرواز رستن
زمین را بگردون مقابل ندیدی
ز اسباب خوردی فریب تجرد
که حق دیدی و غیر باطل ندیدی
چو محو عشق شدی رهنما چه میجوئی
تو دیگر از دل بیمدعا چه میجوئی

نقش باشد وبال یکتائی
گرد آشفته گرد صحرائی
عمرها شد ز جنس ما کرم ست
یک قلم دینه ایست فردائی
برده سر به آسمان غرور
عالمی داشته است تنهائی
وصل دیدیم و هجر فهمیدیم
غیر اشغال کف بهم سائی
از ندامت کاری ذوق طرب غافل نیم
گردن بسیار میخواهد بسر غلطیدنی
پنجهٔ بیکار منع خار خار دل نکرد
سنگ این کهسار و مینا در بغل خوابیدنی
عیب جوئی طبع ما را دشمن آرام کرد
چون گره بیرون تاریم از همین بالیدنی
غیر عریانی بهر کسوت که میدوزیم چشم
سعی کن چندانکه آید پیش پا لغزیدنی
به شبگیر فرسوده چون شمع و همت
برون کرد ماندی و ساحل ندیدی
نشد مانع عمر قید تعلق
تو کیفیت رقص بسمل ندیدی
بغیر از تگ و تاز گرد خیالت
تماشای بیرون محفل ندیدی
ازین علم و فضل که غیرت ندارد
به بحر غوطه زدی ناخدا چه میجوئی
عصا ز دست تو انگشت رهنما دارد

تو گر نہ کوردلے از عصا چہ میجوئے
جز انکہ خورد کند حرص استخوان ترا
وگر ز سایۂ بال ہما چہ میجوئے

بسینہ تا نفسی ہست دل پریشان ست
ز موی جیب سحر از ہوا چہ میجوئے
سری نیاز ضعیفان غرور سامان ست

بغیر سجدہ ز منشی گیا چہ میجوئے
صفای دل ز پسندی غبار آرایش
بدست آینہ رنگ حنا چہ میجوئے

ز حرص دیدۂ احباب حلقۂ دام ست
نم مروت ازین چشمہ ہا چہ میجوئے
چو شمع خاک شدم در سراغ خویش اما

کسے نگفت کہ در زیر پا چہ میجوئے
ز آفتاب طلب شبنم ہوا شدہ را
دل رمیدۂ ما را ز ما چہ میجوئے

بحر غبار ندارد طپیدن نفست
ز مار سوختہ بیدل صدا چہ میجوئے
بعجز کوش ز نشو و نما چہ میجوئے

بخاک ریشہ تست از ہوا چہ میجوئے
دل گداختہ اکسیر بے نیاز یہاست
گداز درد طلب کیمیا چہ میجوئے

سراغ قافلۂ عمر سخت ناپیداست
ز رہگذار نفس نقش پا چہ میجوئے
بہر چہ صرف کنندت ضیا غنیمت کہ

ز کارگاہ فنا و بقا چہ میجوئے
محیط شرم بقدر عرق گہر دارد
ہنوز آب نہ از حیا چہ میجوئے

ہزار سالہ رہ اینجا نیاز یکقدم ست
ز خود برآی ز فکر رسا چہ میجوئے
بذوق دل نفسے طوف خویش کن بیدل

تو کعبہ در بغلے جا بجا چہ میجوئے

خاتمہ الطبع

مضمون محمدت خدائے قادر و لہائے بیدلان بہ جمعیت می آرد و عبارت نعت دل دہ دلدادگان نیلبی مظاہر احمد مجتبے محمد مصطفے صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم بتقویت مے آرد و بعد ازین پوشیدہ مباد کہ

مجموعہ زیبا و گلدستہ رعنا یعنے نثر و نظم شاعر کامل **عبد القادر بیدل** رح

در مطبع فیض منبع قدردان اہل ہنر بہ ہنر و ہنر در پرور

صاحب بخت و زور **منشی نولکشور**

صاحب صاعدہ اللہ علی اعلی المراتب

بماہ اکتوبر سنہ ۱۸۷۵ عیسوی

منطبع گردید

و عالمی بکام

دل رسید فقط

در مطبع منشی نول کشور طبع این پنج گنج بیدل بسعی ادبستان شد

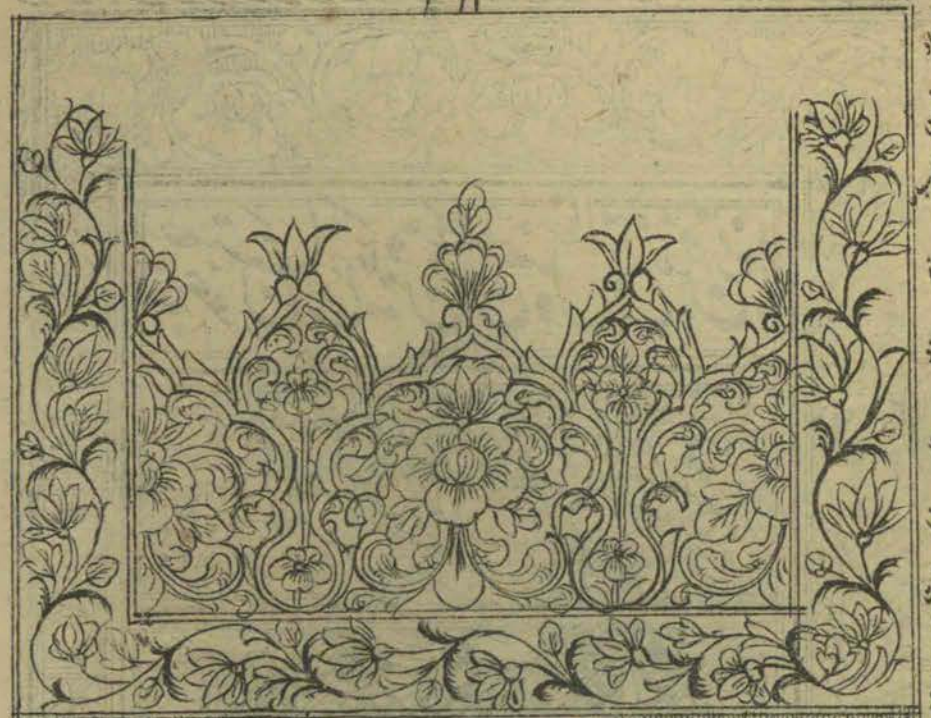

بسم الله الرحمن الرحیم

خداوندا زبان معذور بصیرفه سرائی ست عذر هرزه درایان بپذیر و بیان مجبور آشفته نوائی ست بر غفلت کلامان خورده مگیر گسستگیهای عنان نفس ناگزیر خیال تازی ست بسملی پرے افشانده باشد پریشانیهای مغز اندیشه بے اختیار هوس پردازی ست غبار دماغ هوائی میخراشد بمقصدی جولان اشک سر منزل تعجب نمائی ست و بمدعائی پرواز رنگ آشیان حیرت پیرائی شعر میگویم و حیرانم مے پویم و گریانم * حرفیکه نمی فهمم راهیکه نمیدانم * نه دریائی تا بغواصی فکر از نو گوهری برآرند و نه آسمانی که بقوت نظر ستاره هایت شمارند رنگی نه بسته تا بهارت دانند پرتوی بیرون نداده تا آفتابت خوانند سینه چاکیهای بهار ادراک از شکسته بالان تصور این رنگست و داغ فروشیهای آفتاب فطرت از خاکستر نشینان شعله این نیرنگ نظم بحر بیتاب که آن گوهر نایاب کجاست * چرخ سرگشته که خورشید جهانتاب کجاست * دیر ازین غصه در آتش که چو رنگست صنم * کعبه زین درد سیه پوش که محراب کجاست * ای سمندر بهوس داغ فروش آتش کو * ماهیان تشنه بمیرند دم آب کجاست * خیالی در نظر خون کرده ام بسیر گلشن صفات می تازیم غبارے آنسوی بعقل انگیخته ایم بعرصه تحقیق ذات می تازیم موج سرابی از گرد توهم مغرور طوفان طرازی ست و

زنگار سایه در پرده تخیل آئینه خورشید پردازی هرچه از صفات فهمیدیم جز عبارت امکانی ما نبود و آنچه از ذات دریافتیم غیر از معنی موهومی ما ننمود مثنوی ما را که ز خود برآمدن نیست * مشکل بحقیقت رسیدن * اشک گهریم و خون یاقوت * داریم بروی خود چکیدن * از نامساعدی زمان فرصت تا نفس کردن جرأتے بلند نماید غارت زده آشوب هواست و از نارسای مدت امتیاز تا مائل سری بجیب فرو برد زندانی گرداب فنا بیانی که در هجوم عاجز نالی سر رشته کم دارد و از معمای کمالت چه دریابد و زبانی که از غبار شکسته بالی خاک بر سر کند به پرواز ثنایت چه شتابد نظم در رهت نارفته از خود هر طرف سر میزنم * همچو مژگان بیخبر در آشیان پر میزنم * چون سحر خمیازه آغوش فنا وا میکند * ما ز فرصت غافلان سرخوش که ساغر می زنم * چون شرر روشن سواد فطرتیم اما چه سود * نقطه تا گل کند آتش بدفتر میزنم * تاملی عرض پریشانی می سپند لنگر جمعیت انداخته ایم و وحشی بال پرواز می آراید آشیان اقامت شناخته ایم حقیقت سر منزلے نفهمیده ایم سعی طلبها بسمل آهنگ جنون تازی ست تصور آشیانی نه بسته ایم آرزوها قفس فرسوده شعله پروازی میگوییم حقیقت گفتگوست و بخاموشی حواله مینمائیم و میدانیم حاصل خموشی ست و بی اختیار زبان میکشائیم شعر در جست و جویت از حرف تا خاموشے دویدیم * جز گفتگو ندیدیم چیزے که می شنیدیم * اگر شگفتگی گلهای حمد اینست که می ستائیم غنچه خموشے صد پیرهن بالیده تر و اگر وضوح دفتر معرفت همین ست که مے کشائیم معنی چهل هزار مرتبه فهمیده تر غبارے سطر آشفتگی بر هوا نگاه مشت پنداشت مصنف کتاب آسمانم پر کاهی بنیاد فطرت بر باد گذاشت دانست منشی طومار کهکشانم نظم کے ثنائے ترا سزاواریم * رنج بر میزنیم و بیکاریم * مدعائی سپند موهوم ست * اینقدر بسکه ناله داریم * از جهل تا دانش معترف که نتوان ستود و میگویند از سایه تا آفتاب متفق که نمیتوان یافت و مے پویند مجبور بیداد اعتباریم گفتگوها تظلم اضطراری ست و محبوس قفس نیرنگیم پر افشانیهای ندامت بی اختیاری نظم خامشی در پرده سامان تکلم کرده است * از غبار سرمه آواز توهم کرده است * از عدم ناجسته شوخیهای هستی میکنم * صبح ما هم در نقاب شب تبسم کرده است * اگر خاموشیم وامانده نارسائیم و اگر گویائیم فریادے ناتوانائی اینجا خموشی نیست جز برچیدن دکان عبارت فروشے و سخن نیست مگر بر خود تپیدنهای بسمل خاموشی نظم وصف تو چو پرسم از خموشے * گوید باشارتم که بخروش * هرگه ز سخن سراغ گیرم * فریاد برآورد که خاموش * خاموشی را برین آستان جبهه اعتباری ست و نه سخن را درین درگاه آبروی نسبت باری خاموشی همان حلقه ایست بیرون در نشسته و سخن همچنان غباری از آستان پر شکسته مثنوی کیست از مکتب ادراک قدم * دفتر جهل نیاورده بهم *

اگر سخن عاجزی اندوخته است * خامشی همنفسے سوخته است * گفتگو رمز عبارت نشگفت * خامشی معنی تحقیق یافت *
پشت و روی ورق دانائی * نیست جز خامشی و گویائی * آن یکی رو بگریبان خون ظاهر گشته * وین دگر سر بهوا
مجنون شده * آن یکی تنگ زدو جائی نرسیده * وین دگر داغ شده و هیچ ندیده * همه حیران که چه باید
گفتن * دُر نایاب ندارد سفتن * هر که زین نسخه تامل سبق ست * هم چو آئینه تحیر ورق ست * معنی عجز بلند ست
اینجا * اگهی نالهٔ کمند ست اینجا * عقل از جیب تفکر این اسرار همسر جهل بری آید و هوش از گریبان دیده تحقیق این
حقیقت نقاب جنون میکشاید پر تو لا احصی سید المرسلین چراغیست در عرض تاریکی این شبستان
و ورای العجز امیر المومنین دلیلے بر بی پایانی این بیابان

نظم بیدل آن گوهر نایاب سراغ *
بحطے ست که پرسیدن نیست * عکس افتاده در آئینهٔ هوش * گل توان گفت و بے چیدن نیست *
عجز ادراک اگر فهمیدی * معنی اینست که فهمیدن نیست * نسخها در بغل و فهم محال * جلوه ها در نظر و دیدن
نیست * سخن ظرفه شنیدن دارد * که کم از معنی نشنیدن نیست * همچنین نعت خاتمیکه برنگین ظهورش
نقشے جز هو الله صورت نه بست مشکل تر ست از ستایش ذات مطلق و صف محبوبی که از گسوت رنگش
غیر از جمال بیرنگی بهار نکرد و شواتر از بیان کیفیت حق نے شانگی شخص مجسم متنبه است بر اینکه این
جوهر فرد کلفت نیمین تعین اعراض کی شمارد و این روح مجرد غبار تعداد صفت بر نمیدارد

نظم

جرات اندیشان که درس حمد و نعتی خوانده اند * چون شود معلوم زاینجا پر ایده زانسو مانده اند * نسخها طے
کرده اند آما بعلم اگهی * چون زبان بے تمیزی یک ورق گردانده اند * بیش ازین روشن نمیگردد که این
بیدانشان * از نفس بر شمع فطرت دامنی افشانده اند * هر چند صلای انا بشر مثلکم حوصله را بدعوت
جرات میخواند شکوه انا احمد بلا میم همان بدور باش ادب میراند تا سایه ز رنگ هستی تر اید از آینه داری
خورشید چه نماید و تا قطره دست از خود نشوید از امواج محیط چه گوید در هر صفت سر رشتهٔ نارسائی ما
رساست و جادهٔ عجز پیمائی ما نے انتهاشعر ز لاف حمد و نعت ولی ست بر خاک ادب خفتن *
بجودے میتوان بردن درودے میتوان گفتن * اما بعد آئینهٔ توجه شفقت نگاهان غبار اندود
تغافل مباد و کمند رافت التفات دستگاهان چین نے توجهی مبینا د که تهمت آلود نسبت آب و گل

ابو المعانی **عبد القادر بیدل** در طوفانگاه عالم ایجاد محیط انیست ساحل فروش غبار نا دانی و
در دیرستان اقلیم تعین شعلهٔ خاشاک بدوش کسوت ناتوانی اگر بموج آید شکست گوهر مستوری جیب
عافیتش مے درد و اگر مشتعل گردد خاکستر پیکر معذوری از چاک گریبانش میگذرد نا چار محیطے را
بطبع حبابی شکسته و بیدلی را بگردن قدرت بسته آفتاب دامن بساگی فروخته داغ خجلت پرتو

اظهار بیست و آسمان کلفت زمینی اندوخته منفعل پایهٔ رفعت شماری بیرنگی را در عالم تهمت رنگ هزار رنگ خون
خوردن ست و بینوای را در محفل بهتان نوا شکوه هزار نالهٔ پیش بردن

نظم بے گر گفتگو خون شد نوائے
سازمن دارد * بهر جا خامشی مهر زبان رازمن دارد * شکست رنگ جرات میکشاید بال اظهارم *
پنبهٔ نهای لبس شوخی آوازمن دارد * بو بیدی چو موج گوهرم داغی برافشانی * درون بیضه مردن
نسخه پرداز من دارد * ترم بجود ناتوانی عرق فشان جبههٔ طاقت و الفت جبین نارسائی شکنج فرسائے
آستین جرات هر قدر و هم تنزل عروج مراتب تشبیه است پستی درجات تنزیه و چند انکه خیال تعین پرداز
کشاقفست زنگار معنی لطافت درین صورت جز عرض نقاب رنگ چه جلوه باید نمود و غیر از بیان حجاب
لب بکدام حرف باید کشود پاس ناموس عجز زه گریبان ست و احتیاط وضع بندگی خار دامان

نظم

شام گل کردیم اکنون آفتابها کجاست * آبروئے بحر در گرد سرابها کجاست * رفت ایامی که نقد
بے نیازی داشتیم * این زمان آن گنج مطلق جز خرابها کجاست * بوی گل هم میکشد دیوار بر روئی
بهار * باد و عالم رنگ سازان نے نقابها کجاست * تخفیف عبارت آرائے ها شمه مطابق رنگ بوئے
گلشن ظهور از گل و خار مراتب طے کرده ادامی نماید و پرده دارے از چهرهٔ نقص و کمال مداح بی پرده
خود میکشاید ما محتجب نماند که این نشانهائے خار ستان عدم از ساغر هستی اعتبار چه کشید و این نغمه
نے نوائے طرب گاه وحدت از ساز امتیاز کثرت چها شنید

نظم چشم و اکن حسن نیرنگ قدم بی پرده
است * گوش کن آهنگ قانون عدم بی پرده است * معنی گر فهم آن اندیشه در خون می طپد * این
زمان در گسوت حرف و رقم بے پرده است * انچه میدانی منزه از اعتبار بیش و کم * فرصت باد ا
که اکنون بیش و کم بے پرده است * حیف ازان چشمیکه مژگانش نقاب آرا شود * جلوه ها آئینه و آئینه
هم بے پرده است * بطالعهٔ این اوراق که معانی از شکسته بالان الفت تحریر اوست پرواز
آشیانی مشاهده نمودن ست و بفهم این مکاتیب که حقایق در طلسم نسبت خطوط شکن آسوده است
برجولان رمینگیری چشم کشودن هر چند بساط این صفحات از نقوش امتیاز صافست بازی سوداد
حیرتی روشن میتوان کرد اگر همه بنیای این محفل از صهبای اعتبار خالی ست پیمانهٔ نگاهی بگردش
میتوان آورد

نظم جهان اجتماعی حروفست و بس * تماشائے اینجا و قوفست و بس * ازین
حرفهائی تحیر مثال * همین ها چه معنی کشود ست بال * معانی عیان ست تاویل نیست * سبقهاروانست
تعطیل نیست * دبستان شوقست فرصت سبق * زمرگان زدن درشمار ورق * دریخانه شنبه نه آدینه است
بقدر نگه فرصت آئینه است * چون منشا تحریر این مراتب خامهٔ عنصری ترتیب انشا ء اهکانی ست گرد ه تصویر

این حقایق صفحهٔ ارادهٔ من ترکیب نسخهٔ جسمانی خرد یعنی سند سررشتهٔ سطور برقیمهٔ مکتب بیدلی رسانیده و قلم تحقیق رقم بهسومی چار عنصرش ممتاز گردانید **عنصر اول** ابجد اشتعال شعلهٔ مقال و گرمی ها بصحبت ارباب فضل و کمال **عنصر دوم** رواج شگفتگی بهار عالم منظوم و نسایم فیض غنایم فوائد معلوم **عنصر سوم** طراوت شبستان مرکب انشور و آب باری نخلستان کیفیات شعور **عنصر چهارم** غبار فنا نسبت بساط صور عجائب و رنگ زدای آئینهٔ نقوش غرائب ✿ دانش درین محیط از خود رخت بستن ست ✿ بر روی چار موج مرهٔ نشستن ست ✿ فهمی بچار عنصر بیدل گماشتن ✿ از دام گاه بخش جهت و هم رستن ست ✿ چشم امید بانتظار این سرمه روشن که تماشای این گلزار عرفان نهال زحمت خار جهل نپنداد و دست تمنا بهوای این دعا بلند که سیاح این وادی معانی غزال کلفت بغبار نادانی ننشیناد **نظم** تماشا رسیدنی دارد ✿ جلوه صفت ست دیدنی دارد ✿ عالم افسانه است با همه هیچ ✿ حرف ما هم شنیدنی دارد ✿ **عنصر اول** ابجد اشتعال شعلهٔ مقال و گرمیهای صحبت ارباب فضل و کمال مقصد تحریر این کلمات توضیح عبارات صفحه اتفاق ست و مدعای ترتیب این سطور تصویح تعمیات حقیقت وفاق که بهزار دور پرکار فلک نقطه واری نقش نبندد و بچندین لغزش خامهٔ تقدیر خطی برقم می پیوندد و آرمیدگی دانه از ترک تصور جمعیت ریشهٔ گل نکند بهار کیفیت اعتبار تماشا کردنی ست و آسودگی نقطه از وداع اندیشهٔ تکمین خط برنیارد نسخهٔ حقایق او هام مطالعه آوردنی ابجد دبستان عشق قل هو الله احد ست نه تعداد بزرگیهای اب و جد آئینهٔ اسرار حال زنگ زدای توهم ازل و ابد ست نه معرض تمثالهای ماضی و مستقبل بسهلترین اعتباری از مراتب عالم ظهور چشم همت نباید دوختن و بافسردهترین شراره ای از کانون محفل شعور چراغ فطرت نشاید افروختن بحکم تغیر احوال تا شاخ و برگ بعرض آید موسم گلرنگ تازه میگرداند و بتباشیر تبدل اوضاع تا شراره دود بشمار رسد فرصت شعلهٔ دامن گرمی می افشاند **نظم** احوال دیگران زچه برخود فسرده ✿ بیدل زخود بگو که تو هم کم نبوده ✿ گر ریشه از تخم تو آید بروی کار ✿ بند نقاب خرمن امکان کشوده ✿ برگ گلت هزار چمن عرض رنگ و بوست ✿ آئینه از خودی وجهانی نموده ✿ مژگان تست بست و کشاد طلسم دهر ✿ ای چشم آگهی بچه غفلت غنوده ✿ عالم تمام عرض پیام خودست و بس ✿ اے شوق نالهٔ که چه از خود ستوده ✿ پوشیده مباد که چون پیکرتے نشان قادریت کسوت آب و رنگ عبدیت پوشید و صفائی آئینهٔ حقیقت باز نگذارد صورت مجاز جوشید عنقای آشیان اطلاق در قفس اندیشه اقبید افتاد و آهنگ پرده نغمیت نقاب قانون غربت کشاد جواهر عقول و نفوس بکتاخانهٔ انگیزی اعراض امکانی

پرداخت و کیفیات اجرام و عناصر طرح اجتماع کلفت جسمانی انداخت خاک از مرتبهٔ جمعیت ذاتی به پریشانی اسباب کوشید و آتش از اهتزاز طبع بدماغ عارضی مبتلا گردید آب ناطر اوتی بتصور آرد طوفان گریه انگیخته بود و باد تا نفسی راست نماید بسلسلهٔ آه آویخته **نظم** داغ نیرنگم مپرس از صورت بنیاد من ✿ آسمانها بازمینی ساخت از ایجاد من ✿ شعلهٔ یاس سپندم به که در دل خون شود ✿ میکشد دود از دماغ عالمی فریاد من ✿ غیر موهوم ست از رمز نفس غافل مباش ✿ این قدرها جان شیرین میکند فرهاد من ✿ بسکه آشوب عبارحیرتم پوشیده چشم ✿ صورت آئینه من نیز رفت از یاد من ✿ زین ستمهائی که از دست خودم باید کشید ✿ غیر عجلت کیست تا از من ستاند داد من ✿ هر قدر سلسلهٔ نفس طپش فرسای پیچ و تاب ✿ همگشت غبار انگیز شور طلب ها از افلاک در گذشت و پیدا نکه حرکت اعضا علم بالیدن مے افراخت کسوتگی عنان خواهشها دو اسپه می تاخت تلاطم محیط کبریای نسبت موج پیش مے برد و لمعات آفتاب جلال مراتب نیاز ذره می شمرد کجا هوسے که از لفظ احتیاج معنے غنا استنباط نماید و لو گوشی تا از سازنه عجز برزمزمهٔ قدرت آغوش تامل کشاید **قطعه** آنچه در صحرای امکان صورت و اماند گیست ✿ در تماشاگاه وحدت شوخی انداز بود ✿ دورے وصلش طلسم اعتبار ما شکست ✿ ورنه این عجز یکه مے بینی غرور ناز بود ✿ مصلحت ها درین صورت جلوه طراز ست و حکمتها درین آئینهٔ تمثال پرداز نخستین از روزیکه از نقاب بیخواهشی سر کشید واولین جست و جوئیکه از خلوت بی نیازی بیرون خرامید حسرت غذای رفیقی که آبیار نشو و نما و ریشهٔ جیوانی تواند بود و نابالیدن نهال زندگی منع پژمردگیهای مزرع جسمانی تواند نمود و آن مشت خونی تواند بود در کسوت شیر نمودار و شفقی داشت آئینهٔ صبح در کنار ساده رنگی این خون شیر نمارمزے بود فهمیدنی و صفا جوشی آن شفق صبح تمثال معنے داشت شنیدنی یعنی ای طوفان برده غبار تو هم چندان قدم بهد کشودی که تا خود را تبور ساند خون در پیکر خون نماند و اے تمارت زدهٔ رنگ و بوے تخیل آن قدر از اصل دور افتادی که تا بسراغ گلت رسد رنگها غوان بشگوفه گرداند **نظم** ای شمع داغ شوکه نظر باز کرده ✿ از خود رواے سحر که نفس ساز کرده ✿ ای شعله سر کشیده از سوختن منال ✿ آخر نگاه کن که چه آماز کرده ✿ درین نشاء معنی الکمال بقدمهٔ اول و رلفظ نے تمیزے مضمر بود و مضمون وجودک ذنب درعبارت بخبری مستند تی سواد نسخهٔ شعور صورت بیاضی داشت در رقم خانهٔ ادراک همان دفتر سادگی می نگاشت نگاهی بود چون حیرت آئینه نے نیاز جوهر شناسی و هوشی برنگ مطلع صبح منزه ز کدورت اقتباسی **نظم** بر زبان نارسا درس ادا پیمائے

موج شیر بود جنبش مژگان بی نم خامهٔ تحریر بود * عرض سامان بیانها اعتبار آه داشت * نارسائیهای ما و من نفس تقریر بود * از کتاب بی نیازیهای آیات شعور * هر چه می تابید بر دل ناله اش تفسیر بود * چون ذائقهٔ توجه از الفت شیر برید و قوت تصور بکنار امتیاز والدین آرمید معمای ربوبیتی باهم اب دام و اشگافت و لغز انبیتی بغور مراتب این و آن دریافت سعی باصره آغوش شناسای حسن مهیا کرد و بدسامعه نسخهٔ ادراک ستایش و نفرین به ترتیب آورد چندان که نسبت کثافت جسمانی قوی گردید کیفیت لطافت روحانی بصنعت انجامید به حکم مجبوری طبیعت بی اختیار هر چه از زنگار کدورت جمع کرده صافی آئینه فهمید و آنچه از اسباب غفلت فراهم آورده ذخیرهٔ آگاهی اندیشید **نظم** غفلتم آخر بچندین آگهی ارشاد کرد * هر نقابی را که دیدم جلوهٔ ایجاد کرد * در حقیقت دست رنج کس تلف سرمایه نیست * کوشش نادانیم در علم وهم استاد کرد * بودم از درد وطن آوارگیها داغ یاس * امتیاز این و آن باری بهیچم شاد کرد * از آنجا که ورق گردانی نسخهٔ احوال کمین اندیش مائل نیست باندک تحریکی از نسیم فرصت والد مجازی بسیر گلشن حقیقت شتافت و از شکست خمار کثرت حضور نشاء وحدت دریافت آشوب گرد یتیمی جوهر آئینه اشتهار یافت و پریشانی غبار بیکسی دامن جمعیت اعتبار پیچید **نظم** خورشید خرامید و فروغی بنظر ماند * دریا بکنار دگر افتاد و گهر ماند * آتشکده رفت و ز گره ریخت شراری * دل آب شد و قطرهٔ خونی ز جگر ماند * آن سایه گذشت از اثر دست نوازش * این نقش قدم داغ شد و خاک بسر ماند * زمانی چند بوضع بی سروپائی گذشت و مدتی بطریق بی پروائی منقضی گشت در مبادی شهر سادسه از سال سادس والدهٔ مشفقه که حقیقت تجلی دوم از ذات قدسیه صفاتش متعین بود و اسرار تعین ثانی بادراک ماهیت ستوده ابانش متضمن باستفادهٔ خدمت اساتذه سروش معنی گردید و باستفهام ابجد تهجی عنان توجه معطوف گردانید که ملفوظات فسخ اعتبار در اعداد این حروف دائر است و معلومات امتیاز بر جادهای این خطوط سائر اکتسابش آگاهی مراتب وهم و قیاس ست و التزام آن مانع بیکاریهای شغل انفاس مدعا آنکه تا مژگان فراهم نیامده است تماشا باید دید و تا خواب از خود نبرده است افسانه باید شنید **نظم** فهم اگر نبود شنیدن هم غنیمت گیر و بس * نغمه ها بسیار دارد تار موهوم نفس * در طلسم ما و من بیگانه نتوان زیستن * شوق مفت زندگیها عشق اگر نبود هوس * بامداد تربیتش هفت ماه تردد انفاس توام ورق گردانی بود و تامل نظر بقدر استعداد نسخهٔ سواد شناسی میکشود در نهایت حول مسطور معیت فضل واهب العطیات زبان عجز بیان را باختتام قرآن مجید

فائز گردانید دیدهٔ حیرت عنوان را بآشنائی نقوش و خطوط سرمه واری بخشید بعد از آن تا سال عاشر نقد توجه مصروف صرف و نحو قواعد عربیت داشت و آئینهٔ هوش بامتیاز نظم و نثر مراتب فارسی میگماشت **نظم** ای که از فهم حقایق دم زنی خاموش * عمرها باید که دریابی زبان خویش را * روزگاری در قفای وهم باید تاختن * تا درین صحرا بدست آری عنان خویش را * در هوائی بی نشانی تا نگردی بی نشان * سخت دشوارست پی بردن نشان خویش را * مدتی برهم زدن دارد قماش خوب و زشت * تا شناسی جنس موهوم دکان خویش را * چون اساس جد جهد خلائق بر دوش جمعیت اسباب ست و بنیاد توجه اشتغال بر ثبوت طبیعت بی انقلاب هنوز بادراک معنی بلوغ نرسیده ناتوانائی بازوی استعداد کمان کوشش از زه انداخت و نارسائی دستگاه قدرت رشتهٔ املها محکوم گره ساخت بی اختیاری نگذاشت تا دیگر کمر جهد توان بست و بیدست و پائی روا نداشت تا دامن تردد توان شکست ناچار بمقتضای رب المساکین فضل الله تسلیم جزو حیثیت گردید و درس تتبع احوال موجودات و بانشای ادنی رنی معلم فیض حقیقی و سبق بدائع تماشای کائنات **قطعه** هوش اگر باشد کتاب و نسخه در کار نیست * چشم وا کردن زمین تا آسمان فهمیدنست * دور گردیهای وهم آنسوی خویشت می برد * ورنه هر چیزی که می بینی همان فهمیدنست * پس بهر مجمعیکه نظر باز کرد دبستان تکمیل خود دید و بر حرفیکه گوش انداخت معنی هدایت خود فهمید انتقال طبیعت خداداد از هر نکتهٔ اسرار کتابی دریافت و وقت ادراک موهبی از هر نقطهٔ رموز دفتری واشگافت از آن هنگام تا حال که نفس شماری عمر مقارن سال چهل و یکم ست همان نقش تسلیم سر لوحهٔ نسخهٔ جبین ست و همان نقد رضا سرمایهٔ جیب و آستین **قطعه** از کتاب بیدلی یک نقطه گر آید بدست * نسخه ها آتش توان زد تخته ها باید شکست * صد چمن باید بطوفان تغافل دادنت * تا بخون دل توانی اینقدر ها رنگ بست * اکنون از کمال تعلیمی اساتذهٔ معنوی که باجمال توجه شان نسخه آرائی تفاصیل حقائق است سطری چند می نگارد و ذکر صحبت فیض منقبت ایشان از مغتنمات توفیق بیان می شمارد استفادهٔ صحبت صافی گوهر دریای یقین رونق انجمن شرع مبین هادی عالم فیض توفیق خضر سرچشمهٔ رمز تحقیق آئینهٔ حقائق تمثال مولانا شیخ کمال که تلقین والد شریف فقیر از روح مقدس حضرت غوث الاعظم رضی الله عنه بوساطت آن ذات تقدس آیات بود مرزا قلندر عم رهی از نسبت همجرفگیش کلاه مباهات بر عرش عزت می سود آوازهٔ سلسلهٔ قادریه از رسائی قدرتش مشتهر گردون کمندی و پایهٔ مدارج سلوک باستقامت همتش مفتخر سربلندی حقیقت اخلاق از

آئینۂ سیمایش چون نور از آفتاب روشن و وسعے عظمت از نسخۂ سراپایش چون رفعت از افلاک مبرہن ہم
در آداب قواعد بشریعت نسق زمانہ وہم در علوم ارشاد بطریقت استادیگانہ **نظم** بزرگیہا خیال
فضل نامش * کمال اندیشہ تعظیم نامش * شرائع راز اعمالش کرامات * حقائق راز اقوالش
مباہات * ترۂ جوہر اعراض جنودش * تقدس نقش مرآت شہودش * باوجود تقیدات جسمانے
چون نفس وارستگی بنیاد و با کمال تعلقات امکانی چون نگاہ از خانمان آزاد تارک عرش سرایش
از جامۂ خانۂ ظہور چون آسمان بطاقی داری پرداختہ و دوش آزادی لوایش از بلوسات تعین
چون صبح بصافی ردائی در ساختہ **رباعی** آن طائفہ کہ آگہے بنیاد انہ * فارغ زغم تعلق
ایجاد انہ * چون پرتو شمع از سبکروحیہا * در پیرہن تن زپیرہن آزاد انہ * عشق آلمی سراپایش یکدل
در و آلود نقش بستہ و مشاہدہ حقیقی عضو عضوش در حیرت آئینہ شکستہ تنعل نے ساختہ اش خامۂ
مژگان لحظہ بے تحریر اشک خونین نگذاشتن و رشتۂ ساز انفاس یکدم از زمزمۂ آہ دل خراشش
معطل نداشتن خجلت مژگان نم آلودش ہزار ابر بہار را تیری خون میگردد و رشک آہ جگر اندودش
ہزار نفس صبح را شفق برمے آورد مدعاے آہش ہمہ پرواز ہاے بے نشانے و مقصد گریہ اش
ذوق تموج از خود روانی **رباعی** ہر زمزمۂ پیام سازی دارد * ہر گرد سراغ تگ و تازی دارد *
عارف سبب گریہ چہ گوید باخلق * دریا در طبع خود گدازے دارد * در ہدایت احوال بحکم ان اللہ
جمیل و یحب الجمال صافی آئینہ داشت جامۂ احرام سادہ روبیان خوگر دن آزادے مالوف تسخیر
سلسلۂ مویان سعی ظاہرش بوسیلۂ نعوید و غرایم درین طائفہ بار مصاحبت جستن و غرم باطن
زنگ از آئینۂ حقیقت بتان فروشستن تماشاے بہار حسن از غنایم فرصت نگاہ میفرمود
و آئینہ داری خیال خوبان از حصول دولت دیدار می ستود **قطعہ** در غبار دو ادامکان چشم
واکردن کجاست * مفت آن چشمیکہ بارو ئی نکویان آشناست * عالمی از خار و خس سامان
مژگان کردہ است * آن نگہ کز لالہ و گل رنگ بردارد کراست * ناز نینانرا بشاہدۂ دیدار تجلے
انوارش شوخی خراہاے استقبال میگردید و رعنائی قامتہا سر از خم ابرو می کشید آئینہ ہاے
رخسار چون نقش قدم بجبہہ سائی تسلیم میخفت و کاکلہاے سرکش چون سایہ بزمین بوسے تعظیم
می آشفت غیرت بہار تقدس نمیخواست تا لالہ رویان چمن حسن داغ افعال قبیحہ باشند و حفظ ناموس
شرحش نمی پسندید کہ گلعذاران ریاض جمال دامن بخجلت بیفتند بخراشند بہانہ جوی صبح فیضش
بر ہر کہ نفسے بمید مید چون گل چشم بہ غفلت نخوابانید و ہر کس بقدر عصمت افسوس بگردن آویخت

دیگر اندیشۂ فساد با تصورش نیامیخت **نظم** لمعۂ خورشید در ہر جا بر افراز د علم * ظلمت باطل ندارد چارہ
از کنج عدم * ہر کجا در شوخی آمد جلوہ ہا با دو بہار * جوہر آئینہ گی کرد از مزاج خاک رم * شعلۂ تحقیق تا شد
پرفشان امتحان * قلب را باید فشردن در گذار خود قدم * طالب آن جلوہ شو تا نقش و ہمی گم کنے *
محرم او باش تا با خود نگردے متہم * ہر کہ زین جاہت کشد دامان طرہ دارد چین ناز * انچہ سیر ابت کند
زان بحر دزدیدست نم * در ممالک بہار ہمین نگاہ ہدایت پناہ جمعی از وادے ضلالت در گذشتند
و موصول سر منزل توفیق صلاح گشتند الوار تصرفش ہمہ تبۂ عروج اشتہار گرفت کہ فجور مشربان
زنا سرشت آن مطلع صبح ہدے را از ماتحیات پرتو سحری اندیشیدند و از ہیبت آفتاب حضورش
شبستان دیدۂ خفاش مے ترسیدند تا مبادا از اثر صبحتش دامن بر کسب فساد افشانند و
بجذبۂ توجہش عنان از اشتغال فسق باز گردانند فضل حق نعمتے ست بحساب کجا امتیاز تا غنیمتش
شمارند و فیض ازل گنجے ست بے نقاب کو نگاہ تا مژہ بردارند **قطعہ** انبیا عمرے نفسہا در تردد
سوختند * کہ حقیقت غافلان شاید زخود محرم شوند * در عباد تہاست یکسر عرض ترغیب سجود *
تا درین صورت دمے سوئے گریبان خم شوند * سعی ناموس کرم مصروف این شغل ست و بس *
کین خران بیرون جہند از غولی و آدم شوند * در دار العبار امتحان انکسے کہ از قلب انسانے
غش طبیعت بردارد و جوہر نمای عمل نذر تست و در تصرف کدۂ امتیاز صیقلے کہ آئینہ اندیشہ از زنگار
آلودگی عادت بپردازد و روشنگر اسرار قدرت آثار این کیفیات از ذات ہدایت صفاتش محسوس بود اما
از نہایت پوشیدہ حالی سعی بینش ہا نقاب احوالش نے شگافت و از کمال دور گردے
جمد فطرتہا بخلوت تحقیقش باز نمی یافت ذاتے بود در عروج نشاۂ تنزیہ و معنی فارغ از ابتذال مرتبہ
تشبیہ نظم دیدہ را گر کشودند بروی تحقیق * کہ درین عرصہ چہ ثابت قدمان میتازند * دامن
ہمت شان گرد تعلق نگشت * ہمہ وارستہ تر از نغمہ بہ بند سازند * نیست افسردہ چو ما جوہر آزادی
شان * با قفس ہم چو سحر انجمنے پردازند * گر ہمہ آئینۂ عرض دو عالم گردند * نہ نمایند بکس بسکہ حیا
پردازند * غیر حق نیست کسی محرم کیفیت شان * گر خفایای مقیمان قباب نازند * شرار شعلۂ انجام
کہ امروز گلخنی ست در آتش خود شکستہ و تطرۂ طوفان احرام کہ این زمان محیطی ست عنان موج
گسستہ یعنی بیدل تسلیم منزل کہ در خلد ستان رضا عیب ہر جا پہلوئے گذاشت مہد راحت دمید
و ہر کجا سازے دزدید آغوش وا یہ بالید چراغے داشت بجمعیت پرتو نادانی رونق افروز ہر خانہ و عندلیبے
بود بفیض زمزمۂ عجز بیانے عشرت نوای ہر کاشانہ نوا آہنگے ساز گفتگو ہا چون زبان شمع نامفہوم اما

در کمال دلفریبی و تازه جولانی شوق جست وجوها چون مطلب سعی موج نامعلوم لاکن در نهایت دیده زمینی تمیز مراتب ما و من آنقدر هجوم نداشت که مایهٔ حجابی در نظر آید و شعور تفاوت مرد و زن آنهمه فراهم نیامده بود که غبار نقابی بچشم آراید مژه وار بهر خانه سری میکشید و برنگ اشک در هر کناری بیدست و پا می دوید **نظم** ای خوش آن وقتیکه عمل و جهل نامعلوم بود * شوق موجود و تمیز این و آن معدوم بود * بی خبر بودن هیولای دو عالم آگهیست * عین معنی بود دل تا فهم نامفهوم بود * کسب سود اندیشه کردیم و زیان اندوختیم * جنس دانائی درین دکان عبرت شوم بود * هرگاه از اقربا و همسایه ها کسی را بعلت عوارض جسمانی بستر آرای ضعف می یافت بی اختیار خواهش طبع بآرایش بالینش می شتافت گاهی بطریق عزایم خوانی که وقوف آن محض ارادت الله بود لبی می جنبانید و دستی بر سر و روی مریض میرسانید و گاهی حمائل گلوی خود که جزو بدن اطفال میباشد بگردنش می انداخت و خود را به تقلید فاتحه مشغول قرأت میساخت باری بدست تاگیر اعضایش می شد و به نفس بی پروا هوایش میکرد هر چند وضع این حرکات در نظرها از قبیل بازی بود اما بهانه جوئی رحمت ایزدی نقاب از روی صحتها میکشود **نظم** کار خلق از خود سری صرف تباهی میشود * گر ز خود واقف نباشی هر چه خواهی میشود * خواهش بی مدعا تهمت کش تغییر نیست * حرکت تسلیم تقدیر الهی میشود * باشتهار این حقیقت اکثری از آن بیماران بر دوش ناتوانی محملی می کشیدند و زیارت این بیدست و پا وصول سر منزل صحت می فهمیدند چون بمرور ایام طبیعت حیرت انجام امتیازی از کیفیات حروف و خطوط بهم رسانید ساغر شوق به نشاء این تمنا کشید که هر جا لفظی از فواید ادعیه بنظر در آید سواد و بیاض دیده صرف تحریرش باید ساخت و هر کجا معنی از خواص اسما بسمع رسید پرده های گوش صفحهٔ تصویرش باید شناخت تا مادهٔ امداد ضعیفان قوت گیرد و مایهٔ اعانت علیلان افزایش پذیرد از آن جمله در حرق و استیصال اجنه عزیمتیکه ترجمانش زبان قدرت بیان حضرت مولانا بود دلفریب سماعش آنکه با میرزا قلندر بطریق حکایت بیان میفرمودند از مغتنمات حصول آرزو دانسته مدتی چون پری در شیشه خانهٔ ادراک محفوظ داشت و برنگین اعتقاد نقش خاتم سلیمانش می پنداشت **رباعی** ما را که حصول زندگانی هوس ست * سیمرغ همان خیال بال مگس ست * از خویش بهر چیز قناعت دارم * گر خود بادیست مفت ساز نفس ست * **نکته** روح انسانی جوهریست بسیط و بحسب لطافت بر جمیع اشیاء محیط هر گاه نقش تعلق اعتباری می بندد و بترکیب کیفیات عنصری می پیوندد بمشاهدهٔ نقصان کمال دستگاه

اصلی سعی توجهش مصروف این اندیشه میدارد که هر چه از مراتب اعتبار کونی ست باحاطهٔ تصرف آرد ناچار خود را محتاج جمیع اشیا می باید و بی اختیار بطلب حصول آن می شتابد خواه آن اشیا از امور ذهنی باشد چون معلومات حقایق و معانی خواه از اسباب خارجی مثل محسوسات دستگاه امکانی و دوست داشتن هر چیزش دلیل احتیاج ست که محتاج هر چه بدست می آرد مفت خود میشمارد اما رفع احتیاجش بهیچ حالتی ممکن نیست که تا ترکیب جزئی باقیست احرام بساطت کلی نمیتوان بست و تا کثافت جسمانی متصور ست بلطافت روحانی نمیتوان پیوست ازینجا معلوم شد که این جوهر مقدس جمعیت از دست داده خود را در صورت فراهم آوردن اسباب میجوید تا بسر منزل تنزه ذات پیوستن همان بر جادهٔ اضطراب نفس می پوید **نظم** چه نقشها که نشد جلوه گر ز پردهٔ ذوق چه رنگها که ندارد طلسم غنچهٔ شوق * سواد جوش تمنا چه آسمان چه زمین * نوای زیر و بم آرزو چه تحت چه فوق * روزی در منزل با همزادان مشغوف لعب طرازی بود یعنی با اطفال آرایش بساط خاکبازی داشت از علم بی خبری پی برد که زنی صاحب خانه بزحمت جن مبتلاست دو شبانروز ست در غلبات نشا اوهام از الفت هوش جدا از نفسش رمقی متصور چون پری در شیشه دی امتیاز و از زندگیش شبه متوهم چون رنگ شکسته مستعد پرواز گروهی عزایم خوان با سپند های بی خاصیت داغ نفس سوختن و جمعی افسونگر از فتیله های بی اثر سر گرم چراغ روز افروختن **نظم** آبها در رفع آن آتش نمیشد سودمند * همچو آه از اشک نیرو فال انداز بلند * همچو مو بر خویش می پیچید افسون نفس * پر فشانی داشت بی تاثیری از دود سپند * شوق بی پروا بخیال امتحان افتاد و گل کردن رنگ اثر دست اتفاقی هم داد شخصی را از محرمانش طلبید و آن اسم اعظم بر سر انگشتش دمید تا بدستور حکم مولانا خله بگوش مریض رسانید و انتقام مردم آزاری از موذیان پردهٔ وهم ستاند بمجرد عمل گویا سنانی بر جگر دیو رجیم دوختند و به شعلهٔ برق بنیاد آن خارستان ایذا سوختند جنی چون دود سپند بصد فریاد از جا جست و بهزار الحاح از مزاجش رخت مزاحمت بربست وقوع این عمل جمعی را در وادی تعجب انداخت و صورت این واقعه خلقی را آئینه دار معنی تحیر ساخت **ع** شوخی رعد از طنین پشه دام حیرتست * ذره و اظهار خورشیدی مقام حیرتست * چون بسمع مبارک مولانا رسید بخطاب التفات مائل استفسار گردید که اشکال این جنس عملها بخیالی محض نمیتوان بستن و بنیاد این قسم طلسمها بصدمهٔ حرف و صوت نمیتوان شکست بسیطی مشت خاکت بکدام کسب لطافت صورت یافت و محیطی نم آبت

آرچه طوفان راه شهرت شگافت معروضداشت که دانه از خوشه چینی اسرار شریف ریشهٔ این قدرت دوانیده است و نقطه از رموز فهمی زبان حقایق تصنیف نسخهٔ این تصرف بترتیب رسانیده وگرنه بنفس راه لب بفهمیده چه تاثیر توان اندوخت و بشعلهٔ شرار سنگ ناکشیده چه شمع گرمی توان افروخت **قطعه** شبنم از خورشید فیض عالم بالا شود * قطره گر دریا شود از صحبت دریا شود * مایهٔ رنگینی اندوزد ز ابر نوبهار * تا کف خاک چمن پرداز خوبیها شود * بمجرد عرض از محیط مراحم بیکران جوشید و ساز الطاف بزمزمهٔ کرامت بی پایان جز و شید کتابی که عالمی داشت از صور اعمال غریبه و دریائی بود مواج اشکال عجیبه عطا نمود و فرمود که آنچه ما از فوائد علمی درین مدت فراهم آورده بودیم جلد وی کاریکه از تو بوقوع آمده تسلیم نمودیم باخبر باش که طالعت سلیمانی نظیر ست و نفست عیسوی اثر ازین اشغال هرچه مشغول آن شوی مبارکت باد و ازین اعمال بهرچه دست زنی فضل حقیقی یاریت کناد **نظم** ای بسا مفلس که بیرنج تلاش این و آن * زیر پا یابد کلید گنجهای خسروان * آن یکی با صد تردد مزد کارش یاس و بس * و آن دگر بیدست و پا صاحب نعیم جاودان * ابر رحمت سخت بی پروا خرام ست ای صدف * تا کدامین رشحه اینجا باز گرداند عنان * الحاصل آن نگاه توجه بنای فطرتم بر شهود معانی گذاشت و همان رشحهٔ استغنا تخم همتم در زمین بی نیازی کاشت از آن هنگام اندیشه متامل چه عقدهای اسرار که بناخن فطرت نکشود و دیدهٔ متحیر چه جلوه های قدرت که در آئینهٔ بی نیازی مشاهده نه نمود اکثر اعمالیکه عزیزان عمرها در اهتمام آن کوشیدند و گل مقصودی از ظهور نتائجش نچیدند هرگاه این بی پروا بسعی امتحان پرداخت تا عرقی بر روی کار آید حصول گوهر مدعا شناخت **نظم** فانوس شمعها اثر قابلیت ست * بیرنگ هیچ جلوه مصور نمیشود * از شعله کسب نور چراغ فسرده را * بی روغن و فتیله میسر نمیشود * ساحل که اصل طینتش از جوش تشنگی ست * دریاست در کنار و لبش تر نمیشود * آئینه آب دارد و نم آشکار نیست * در سنگ آتش ست و منور نمیشود * تقلید را بعالم تحقیق بار نیست * زنگار جوهر آئینه گوهر نمیشود * صدیق وار فیض ازل را نتیجه هاست * بوجهل راز دار پیمبر نمیشود * آئینه که آب و گلش رنگ تیرگیست * از صیقل تو صاحب جوهر نمیشود * تا از زکام صاف نباشد دماغ شوق * گر جمله نافه است معطر نمیشود * آنجا که اعتبار وضو جز گداز نیست * آلوده دامنی که بخون تر نمیشود * **استفادهٔ صحبت نظم** نشهٔ بیخمار محفل حال * آتش پنبه دار وهم و خیال * بی نیاز جهان رسم سلوک * تاج ارباب فقر شاه ملوک * استغراق محیط بیرنگی از ساحل

غبار جز وجودش بر کران انداخته و انجذاب مهر بی نشانی از شبنم آلودگی بنای هستی فارغش ساخته ساز بی تعلقیش چون بوی گل مشتهر بلند آوازگی و نهال آزادیش چون نسیم بهار گلفروش صد چمن تازگی از نفی صفات اعتباری آئینه نمودش معنی نمای ذات مطلق و برفع شبهات باطل نسخهٔ ظهورش یقین تحریر حقیقت حق و سرای بنارس که موضعی ست از نواح ممالک بهار مدتی چون سایه بپای درختی واکشیده بود و سبزه وار بمشت خاکی تنیده نه چون سایه از گرم و سردش خبری و نه چون سبزه از حس و حرکتش اثری **مثنوی** شعلهٔ بی دود چراغ صفا * نکهت بیرنگ بهار غنا * شمع ولی از خس و خارش کلاه * آئینه اما نمدش گرد راه * بوی گلی رفته ز خود پرفشان * مشت پری ریخته در آشیان * فیض سحر کرده پریشانیش * مهر فلک گردهٔ عریانیش * فریب گرسنگی هرگز بدعوت غذایش نخوانده و سراب تشنگی هیچگاهش بآب نرانده مگر دیگران چون نقلدان لقمه بدهانش رسانند و یا مینا وار جرعه در گلویش چکانند بی شیرازه تر از اوراق گل مرقعی داشت گاهی بی نیازانه چون بهارش در بر کشیدی و گاهی برنگ پرتو شمع از فانوسش بیرون خرامیدی القصه بخاک آرمیدنش دستی بود دامن وارستگی بچنگ و سر بگریبان کشیدنش شعله بیرون تار کسوت رنگ **نظم** آزاده کسی که دل ز الفت پرداخت * چون صبح لوای گرد وحشت افراخت * اشیا همه وهم داشت از وهم گذشت * عالم همه هیچ بود با هیچ نساخت * میرزا قلندر را چندی در قصبهٔ رانی ساگر که بیمن توطن مولانای شیخ کمال افتخار مدینة الاولیا داشت اتفاق اقامت بود و صحبت جمعیت لزوم آن حضرت از حصول فوائد غنیمت بمقتضای قرب مکان که از بنارس تا رانی ساگر فرسخی بیش نبود و مسافتها اینهمه بعید نمود مهر فیض مقدم بحکم جذبه بی اشتباه پرتو التفات می انداخت که کدورت خانهٔ انتظار را باصفای آئینه مبدل میساخت هفته ها میگذشت که آن کلبه را لمعهٔ نزولش بفروغ برج شرف رسانیده بود و آن زاویه را فیض اعتکافش صدف گوهر سعادت گردانیده هرچند در مجلس صحبت جواب تغافل ایمانش بی نیاز سوال خلائق بود و نگاه وارستگی تماشایش مستغنی شهود علائق اما ساعتی از هجوم زمزمهٔ آهنگی شوق نمی آسود و لمحه از شهود خواطر حضار غیبت نمیفرمود تکرار نوای آهنگ شوقش همواره بی تکرار و تلاطم آغوشی امواج گفتگویش پیوسته بی کنار **نظم** صحبت خود با خودش صد انجمن آهنگ داشت * با وجود ساز بیرنگی دو عالم رنگ داشت * خامشیهایش هجوم آباد چندین شور بود * رنگ ناگردانده طوفان کاری نیرنگ داشت * هر نفس رنگ دگر سر میکشد

از جیب داز * شوخی تمثال خویش آئینه اش را تنگ داشت * در حالتی که کف دریای معنی بر
لبهایش هجوم گوهر داشت و شور محیط حقائق از زبانش علم طوفان می افراشت دوستان اگر
هوشی بر نغمات رموز آهنگش میگماشتند پرده ها از افشای ضمائر خود بر میداشتند هیچکس گوش
بران ساز وحدت نگذاشت که از زمزمهٔ خاطر خود آگاه نگردید و هیچ یکی رمز آن نواها نشگافت
که نقب ادراکش بدفائن اسرار خود نرسید بی تکلف آئینه داشت صورت نمای معنی احوال عالم
و بی شائبه چراغی بود ظلمت زدای اشکال سرائر مبهم **نظم** روشندلان محیط اند بر نقش حق و باطل *
از شوخی نفسها آئینه نیست غافل * بیرون اعتبارات آسوده اند اما * دارند صد تجلی چون
حق به پردهٔ دل * صادق نفسان عالم اخلاص پیوسته در ضبط انفاس میکوشیدند تا آئینه صفای
وقتش گرد کدورتی نچیند و کامل ادبان بساط اختصاص همواره با رعایت آداب میجوشیدند
تا چراغ گرمیهای شوقش آسیب دامنی نه بیند در ادبگاه گلشن ظهورش خیالات پردهٔ تصورها
ناچار در رنگ تصویر میخوابید و در تسلیمکدهٔ محفل صحبتش شوخی تمثال خواطر بی اختیار سر در حیرت
آئینه می دزدید **نظم** صید مجنون طینتان بی دام الفت مشکل ست * هر که بیمار محبت گشت
سرتاپا دل ست * در غبار بیدلان دام نزاکت چیده اند * کیست دریابد که لیلی پرده دار محملست *
روزی کمال مدارج کمال مولانا شیخ کمال بعضی طالبان منازل سلوک از التزام مصاحبت جنون
کسوتان معنی احترازی بیان می نموده بر دوام موانست وحشی مزاجان اجتناب گونه ادا
میفرمود یعنی قرب مجاذیب در شعلهٔ آتش قدم فشردن ست و انس مجانین در کام اژدها راه
بردن اگر بحکم اثرهای صحبت همصفت ایشان برای خاکی بر سر کرده باشی و اگر منتظر نتیجهٔ دماغی
بامید خبط می خراشی در وادی اوهام کاهن طبعان بسیار اند و در عالم برنگ مشعبد طینتان بی
شمار جنی هر چند مخبر مغیبات ست معتقد فطرت بشر نمیباشد و نارنجی با آنکه موجد اشکال
غریبه است محترم زمرهٔ اهل نظر نشاید با وضوح آثار سوانح اصغای فریاد شغال ممنوع ست و
با وجود اخبار وقائع رغبت آواز کلاغ نامسموع اگر در بزم صحبت برهنگی از شرائط معقولات ست
خرس و بوزنه افضل ادب کسوتان خواهد بود و اگر هنگام تکلم کف بدهان آوردن از قواعد
فصاحت باشد شتر را افصح معنی بیانان تصور باید نمود پس صاحب احسن تقویم را باین رسوائی
مشاهده نمودن تعذیر شخص بینای ست و خداوند معنی گرسنان را باین کراهت لب کشودن
غثیان طبیعت گویائی **مثنوی** انبیا صاحب دعوت بودند * صورت و معنی الفت بودند *

عمرها از اثر سعی وفاق * عرضه دادند طریق اخلاق * تا تو زان شیوه مکرم گشتی * غولیت محو شد
آدم گشتی * گر جنون رسم هدایت میداشت * جذبه در خلق سرایت میداشت * دگر این وضع بقانون
می بود * همه کس امت مجنون می بود * غافلی چند که دور از خرد اند * بهوس معتقد دام و دد اند *
هر کجا بی ادبی عریانیست * بهر این بی خردان دکانیست * طفلی هست در آب و گل شان *
کز مجانین بشکیبد دل شان * بسته از طینت اوهام نسب * کمر باختن شرم و ادب * چه قدر
پیرهن شرم درد * نگه جانب عریان نگرد * تا کجا هوش شود هرزه عنان * که دود در پی وحشی
صفتان * رنگ سودا که سراپا رنگست * صافی آئینه ها ز آهنگست * نیست در عالم دانش مرغوب *
صورت وحشت و تالیف قلوب * تو ازین قوم چه الفت دیدی * که ز یارتگه خود فهمیدی * می برد
دیدن این قوم خراب * شرمت از دیده و از دل آداب * چشم ازین غیرت بی پرده بپوش * تا غبارت
نبرد صافی هوش * نیست گر قدرت عریان پوشی * مانعت کیست ز مژگان پوشی * پس از
انقضای زمان ارشاد بمشاهده می پیوست که هر جا آن بهار نیرنگی اعتبار نوآراستگیهای
بوی گل از پیراهن جدا نشستی و بشوخی آهنگ بلبل دامن شعله نوای شکستی از ورود حضرت
مولانا بی اختیار خود را بمرقع پیچیدی و بصد دلتنگی غنچه مقیم پردهٔ سکوت گردیدی مولانا
نیز لمحه توقف ناکرده قامت معاودت آراستی و پیش از فرصت تاملی زحمت عقدهٔ خود داریش
نخواستی بعد از مراجعت ایشان همان عریانی کسوت بی ساخته اش بود و بهمان بلند آوازی
علم زمزمه اش افراخته در انحالت مضامین مستی عبارتش بکیفیت این نوا می بالید و سخنان
عبرت عنوان بتصریح این ادا مشروح می گردید که سار حقیقت از دست مجاز تراشان
بی اصول کمینگاه صد محشر فریاد ست و حسن معنی از نگاه آشنایان بی ادراک غبار آلود
یک عالم بیداد **نظم** دیده را که کشودند بروی تحقیق * خلق اگر جمله غبار ست فراهم نکند *
انس یکتائی اگر عرض دهد رنگ وفاق * طبعها از اثر وضع دوئی رم نکند * ذات دانستن
و انکار صفت نادانی ست * آشنای تو چرا سجدهٔ بت هم نکند * گر ز محراب یقین بوی
حضوری داریم * تاب زنار چرا گردن ما خم نکند * یا مبر نام وفا یا همه را حسن انکار * عشق مژگان
بفسونهای هوس نم نکند * اگر آسمان را برهنه پنداشت در ساز حجاب می کوشند غشاوه
غفلت ست نه دانائی و اگر آفتاب را عریان انگاشته چشم انصاف می پوشند اثر خفاشی
است نه بینائی دامن صحرا را بتوهم غباری در کمر پیچیدن تنگ حوصلگی همت ست و آئینه محیط را

بتصور کفے در نمد کشیدن هجوم جوهر غفلت هوش ها از وقت اوهام بدرس تیرگے صفحهٔ شامی
تراشیدند و دیده ها از سواد بینش ورق تاملے بیاض صبح دمانیدند **نظم** این قدرها
حسن و قبح از امتیاز آمد پدید * بسکه خلق از عالم بے خواست چیزے خواستند * رنگ زاغ از
اعتبار دود گلخن ریختند * بال طاؤس از اثرهاے چمن آراستند * در ترازوئی عدالت سنگ
کم موجود نیست * از من و ما فرقهٔ افزود و جمعے کاستند * پس مژگان نمیتوان بست تا غفلت
درے نکشاید و چشم نتوان پوشید تا خواب غلبه ننماید اینجا عیان کیست که به تکلفش باید پوشید
و مستور چیست تا باظهارش توان کوشید تقواے خود را از توجه وسواس ماسواے باز داشتن
است نه اندیشه به تفتیش حسن و قبح اشیا گماشتن و زهد از رعونت کده توانائی بکاهش آباد
عجز گریختن ست نه بایذاے دلهای شکسته غبار تعصب انگیختن طائفهٔ را که بحکم قساوت قلب
سر بسنگ کوفتن حضور کعبهٔ تحقیق باشد و بعلت بی بصری دست بچوب محکم کردن دلیل وادی
توفیق اگر چون سبحه صد دل فراهم آرند یکے با دیگرے بخوشد و اگر بر یک ردا هزار رشته
برهم بافند هیچ کدام عیب خودسری نپوشد هر چند عصا از شاخ طوبے سازند کوری فطرت
باقیست و با آنکه مصلا بر آب کوثر اندازند ترے همت ساقے از صحبت این کوران برکران باش
تا از زحمت عصاے بے تمیزی برهی و از الفت این دود و غبار محافظت چشم لازم گیر
تا گریهٔ بیدردی را آب ندهی **نظم** مخور از پاکئے دامان زاهد * فریب نور بے ایمان زاهد *
ز مکر سادگیهایش بپرهیز * کتان دارے ازین مهتاب بگریز * چو صبح کاذب ست این قوم
جانکاه * هلاکے کاروان را زین کمین گاه * بزرگے پیش نتوان برد پیشش * ز چندی خرس
موجیدست ریشش * بذوق ژاژخائے کرده سامان * برنگ سبحه سرتاپایش دندان * چو
مسواکش خباثت تر زبانے * عصا وارش همان خشکی روانے * تواضع وضع تسلیمی گلوگیر *
چو آغوش کمان بال و پر تیر * کمان گوشه گیر چلهٔ وے * فسردنهاش نخ بند رگ و پے *
صفا در جبه و عمامه اش صرف * طلسم قیر زو اندودهٔ برف * چو آتش ظاهر و باطن تباهے *
بسر خاکستر و در دل سیاهے * چراغ خلوتش نور صفا نیست * ببزم زهد راه شیشه وا نیست *
تو اینجا شیشهٔ خود در بغل دار * وگر آرے برون سنگے برون آر * گزین بیدرد مینا ننگ دارد *
دل افسرده بوئی سنگ دارد * **نکته** از بزرگے پرسیدند چه مصلحت ست که درویشان در
هیچ حالتی با نیک و بد خلائق کار ندارند و زهاد با وجود ریاضت دامن آزار مردم از دست

نمیگذارند فرمود موم را بگرمی نفسے از هم گداختن ست و آهن را بآتش تیز با نرمی نپرداختن درویشان
درد دلے دارند که اگر نفس کشند صرفهٔ عافیت نمی بیند و بدماغ حیرتے ساخته اند که اگر مژه بهم زنند
جز گداز جگر نمے چینند پای آبله دار هر چند مقیم دامن باشد اندیشهٔ خارش گریبان گیرست و پهلوے
بیمار با آنکه بر بستر گل تکیه زند از الم کوفتگی ناگزیر بحکم ناتوانے فریادشان از نگاه ممتاز نیست
تا زحمت کوشے توانند پسندید و بسعی ناپیداے غبارشان بر صد انجر بیده تا بکلفت نیستے
توانند رسید صلح کل ودیعت عجز بیست در طبع ایشان گذاشته و منازعت ریشهٔ رعونتی در مزاج
زهاد کاشته نرمی طینت در ترک فضولے ناچارست و درشتے طبیعت در خراش دلها بی اختیار
رباعی درویش که وضع طینتش مغلوبیست * چون موے میان ضعیفیش محبوبیست *
زاهد همه گر ذکر خدا ساز کند * از طبع درشت سبحه اش دلکوبیست * عالمے بوضع خود خرسند
است از اجتناب نادانے مخل اوقات کس مباش و جهانے سرگرم آتش سودا است بوعظ
دم سردی آب تکلف مپاش اگر نفست اثرے دارد صرف ارشاد خود بکن تا پیش مردم
هرزه درا نباشے و اگر ناخنت رساست بکشاد عقدهٔ خویش پرداز تا جراحت دیگران نخراشے
پیداست که ناقص طینت را از ورق گردانے لیالی و ایام تحصیل معنے کمال محال ست یعنی
هلال ابرو در صد سال ماه نتواند گردید و کودن طبیعت را بگردش ساغر ادوار حصول نشاے
بزرگے دشوار که طفل اشک در هزار قرن به پیری نخواهد رسید **نظم** تو کار خویش کن اینجا
توئی در من نمی گنجد * گریبان عالمی دارد که در دامن نمی گنجد * گرفتم نوبهار پیش خود نشو و نما سر کن *
بساط آرائی ناز تو در گلخن نمے گنجد * بیکتائی ست ربط تار و پود بے نیازے را * که در آغوش
چاک اینجا سر سوزن نمی گنجد * الوان ظاهر حیوانات تغیرے در وحدت رنگ خون نمیرساند و
اختلاف وضع این طائفه باطن را نیز فاسد میگرداند کاش اعتراض ها ساخته ساخته باشد و
انفعال پرداخته پرداخته که دوئی صورت اعتبارست نه معنی اعتقاد و کثرت غبار بیرون درست
نه چراغ خلوت اتحاد **نظم** هر کس به یقین معرفتے داشته باشد * از دفتر جهل اینهمه دانش
نتراشد * نیرنگ دوئی نقشے از آئینهٔ وهم ست * این گرد همان جز بسر وهم نپاشد * در آئینهٔ
اصل غبارے نتوان یافت * که فرع رخ خویش بصد رنگ خراشد * همچنان دران ایام
اعزه که به طوف جناب مولانا سرے می کشیدند از زبان هدایت بیان مستفید معنے
این کلمات میگردیدند که هر کرا کیفیت شهود حقیقت از دست برده باشد گفتگویش

بزبان اصطلاح مجاز راست نیاید و تا ریشهٔ عبارت سامان نشو و نمای دارد قابل را همنشینی
معنی تحقیق نشاید مجنون را امتیاز سنگ و گل ننگ نسبت دیوانگی ست و مستان را ملاحظهٔ
صاف و درد خجلت از شعور بیگانگی اکثر اهل دانش جنون ساخته را وسیلهٔ تن آسانی فهمیده اند
و با وجود قدرت عمل بر عمل بیکاری و کاهلی تنیده با همه دانائی ندانسته اند تا کسی را غباری
از توهم خیر و شر نقش آئینهٔ ادراک باشد تکالیف شرعیه اش معذور نمیدارد و تاکید عمل بر
اقدام بی تشنیعش نمیگذارد رباعی ای آنکه بوهم این و آن مجبوری * گه در غم نار و گه به فکر
نوری * عریانی پوشیدگیت ساخته است * معذور که معذور نه مغروری * و در بعضی
جنون سیرتان یافته میشود که بطعن ارباب سلوک هزار عبارت عقلی می آرایند و به حکم هرزه بیانی
تاملی کار نمیفرمایند هرگاه که بدرس تقریر خوب و زشت دفتری از عالم معقولات
میتوان نگاشت در حفظ مراتب آداب چرا مجهولی بر خود باید گماشت حیف کمالیکه جز بکسب نقصان
نه پیوندد و افسوس علمیکه غیر در طریقهٔ جهل نه پسندد غزل ای که نیرنگ دو عالم از خدا فهمیده *
بحث زهد و درس تقوی از کجا فهمیده * موج و کف را عین دریا گفتنت انصاف نیست * زانکه
دریا را ازین عالم جدا فهمیده * گوش کافر مشرب از فریاد ناقوست پرست * زین سبب
لبیک را خارج نوا فهمیده * قعر این دریا عمیق ست و تو موجی هرزه تاز * فهم این معنی دقیق ست
و تو نافهمیده * گرفتم کلبهٔ بی حاصل خویش آتش زده بکاوش خود ستائی میپردازتا برق
خانمان دیگران نشوی یا مینای بی کیفیت خود برهم شکسته در سر راهش مکار تا وبال
برهنه پایان ندزدی ارباب شطح را بر خلایق در التفات بستن آغوش شفقت وا کردن ست
و اصحاب نیک را بر مردم بیدماغی پیمودن ساغر احسان بگردش آوردن ست صحبت
بیکاران خلقی را از کار می پردازد و قرب بی حاصلان جهانی را محروم حاصل میسازد
اگر کمال کارگاه وجود بیکاریست از عدم سر بر نیاوردن چه نقصان داشت و اگر حاصل
ریشه دمیدن خشکیست در خاک افسردن چه آفت میکاشت در محفلیکه کاملان را تعطیل کل
سود اکتساب شمردن ست طبائع ناقص را که غیر از تقلید سرمایهٔ تحقیق متصور نیست بجسارت
ابدی مردن مذهبی که مجتهدش را در خون و آب فتوی بی امتیازیست پیروان را غوطه
در حیض خوردن وضوی بی نمازی اگرچه محیط را تحمل نجاسات باحتمال پلیدی نمیرساند
اما قطره ها را اندک تعفنی بول می گرداند نظم ای رنگ ز خود رود هوا گیر *

بر آئینه ها غبار مفروش * چون کلفت شام چند باشی * ساز شب خون یک جهان هوش * تا کی
چو کمند آه جوشد * دلگیری ملتت ز آغوش * هر چند چو شعله گرم تازی * با خار و خس ضعیف کم جوش *
گیرم سحر نفس فروزد * شمع دگران مناز خاموش * نکته لی مع الله وقت اشاره
کیفیتی ست از حضور احدیت حق که آن نشاء ثبوت دوام ندارد مگر بر معدوم مطلق در تمیز آباد
واحدیت همان کیفیت مصروف تجدد امثال ست و همان نشاء مقسوم ساغر احوال و افعال
و اقوال گروهی که از رمز تحقیق جرعه بخشیده اند و از دور یقین دماغی رسانیده حصول منشای
در طبیعت ناک توهم کرده اند و بوی گل را در مزاج هوا برنگ آورده هر چند طراوت ظهور
در نسق تکالیف شرعیه معاینه میکنند از بی خردی برفع آن میکوشند و با آنکه رونق هستی
در حفظ مراتب آن مشاهده می نمایند از ترک حیا آزادگی می فروشند غافل که این یکمشت
خاک چقدر خونها خورده تا نقش آدمیتی بسته است و این یک نفس نسیم چه مقدار در ضبط کوشیده
است تا بشکل حبابی پیوسته نظم جمعی از پیش خویش آگاهند * بر فلک رفته اند و بیکار اند *
همچو فرزین بکج خرامی جهل * همعنان عزیمت شاه اند * به سها تا رسانده طرف فروغ * طشت
خورشید و ساغر ماه اند * بحر پیمای رشحهٔ شبنم * کوه پرواز و پره کاه اند * تا نگردند خاک
جادهٔ شرع * گر همه منزل اند گمراه اند * نکته معنی بیانان نسخهٔ اسرار از معمای تامل
لطیفه وا شگافته اند و از نغز تفکر معنی خاصیتی دریافته که حصول مابین دو عدم لفظ مع ست
و مراد ازین معیت امتیاز رب و مربوب یعنی فهم مرتبهٔ دوئی و ادراک حقیقت منی و توئی ست
بحکم آنکه تمیز این مرتبهٔ غیب مطلق را باشارهٔ احدیت منسوب کرده اند و بواسطهٔ ظهور این نتیجه از
شهادت اضافی عبارت واحدیت برآورده رباعی حق میگوید نه من ازل نه ابدم *
آنسوی شمار لاتعین احدم * یکتائی من کرد خیال دو جهان * جوشید مع از میان بعرض
عدم * اگر اعتبار دوئی صورت نمی بست معنی یکتائی بثبوت نمی پیوست اینجا حسن بقدر
عرق شرم بیدای آئینه پرداز ست و معنی باندازهٔ غبار انفعال ظهور لفظ طراز پس لفظ تصنعی ست
از اظهار معنی بیچون و چرا و لباس تکلفی از ساز عریانی حسن یکتا چندانکه حقیقت بساط
تصنع چید آثار کیفیات مجاز بالید تا اتفاق عناصر بر مسند تکلف آرائی نشست و تصور تمکینش
بحصول مرتبهٔ جماد پیوست و چون جمعیت جماد طرح اهتزاز خرمی انداخت اعتبار نبات
به نشو و نمای وضع رنگینی پرداخت حرکات نشو و نما نقاب لذات حسی وا شگافت ما حصل

کیفیتش بشهرت حیوانے امتیاز یافت برهم چیدن این همه تکلفات بپایهٔ حسن و ادراک نام انجامید
آئینهٔ تحقیق جامعیت صورت نمای جوهر انسانی گردید هرگاه از خلوت خفاے اطلاق تا انجمن
معرض بقید غیر از عرض تکلف و تصنع محسوس و متصور نباشد در عالم ظهور انسانے که انجام
مراتب حقیقت ست بے تکلف بودن خجلت تحصیل کمال ست و بی تصنع زیستن باعث تشویر
و انفعال **رباعی** در صومعه باید به تواضع بودن * در مصطبه سرخوش تجرع بودن * یعنے
نقص حقیقت یکرنگے ست * در عالم صنع بی تصنع بودن * ارباب تحقیق را در دل دریا مقیم توهم ساحل
بودن خاک بر سر دانش کردن ست و اهل یقین را در تماشاگاه روز چشم بخیال شب دوختن
دیوار بر روے پیش بر آوردن حساب خانه ببازار راست نیاید و عالم شهادت تصور کدهٔ غیب
نشاید هر فضا مستلزم هوائی ست و هر پرده مقتضے نوائے پس درین نشاء هر چند با رنگ
جوشیم مفت تماشاست و هر قدر به تکلف کوشیم غنیمت خوبیها گلفروشے بهار رنگینی ها دارد
و موج خیزے محیط طوفانها مے انگارد **مثنوی** همین صید ست اگر دامے توان چید *
همین رنگ ست اگر چیزے توان دید * نگاه اینجا اگر بگشاید آغوش * برد خون دو عالم
جلوه بر دوش * مهیا دارد اینجا حسن اسرار * بهر مژگان زدن تجدید دیدار * نشاید در چمن زار
کماهے * بچشم شوق بستن بے نگاهے * تو اینجائی و از نیرنگ اعمال * بعقلت یعنے آنجا
میزنے بال * شهادت بست چشم امتیازت * به غیب آخر چه خواهد بود سازت * بباطن ظاهر آرائے
خیال ست * بخلوت انجمن یابی محال ست * برون زین پرده نقش مدعا گو * اگر زان سو
همه یار ست ما کو * محرم نوایان این پرده تا سلسلهٔ نفس گرد جنبشی داشت دامن با حرام
وارستگے بشکستند و غنیمت شناسان این انجمن تا در چراغ تصور نگاهے دود میکرد غافل
از تماشا نه نشستند دامن جمعیت عدمی که پیش ازین داشتیم بعد ازین نیز در دست ماست
اما خرقهٔ بے تار و پود هستی که بهزار تکلفش پیوند کرده ایم باز کجاست عریانیم اگر بپوشیم ساکنیم
اگر نخروشیم * **مثنوی** نگاه بے خبر و رنگ این چمن فانی * ز هر چه پرده کشائی بهارت
ارزانی * بعالمیکه عدم مے درد نقاب یقین * غنیمت ست رسد شبهه بعریانی * دران
بساط که نقشے نمے توان بستن * براے آینه مفت ست رنگ گردانی * پوشیده مباد که
به حکم اختلاف استعداد ظهور بعضے عالم کثرت را اعتبار محض شمردند همت شان جز بهوای
نیرنگے مائل نگردید و بعضے جلوهٔ مجاز را آئینه دار حقیقت دیدند توجه شان همان بر اسباب

تقید پیچیدن برین تقدیر دانش آهنگان انجمن شهود را هر چند طبع یکدیگر خوردن ست چون مضراب
و تار تمهید زمزمه آشنائیست و اگر همه بروے هم شکستن ست چون پیچ و تاب زلف شوخے
سلسلهٔ دلربائی اینجا مطلب شاه نفے اوهام تعینات بود در مشاهدهٔ جلال وحدت و مقصود مولانا
اثبات ذات یکتائی در عین انتظام کثرت خواه گرمے را طبیعت آتش دانند و خواه آتش را
لباس گرمے پوشانند چون حاصل برهم زدن دو دست یک صداست و نتیجهٔ تحریک دولت
یک مدعا دماغ معنے سراغ بیدل از گردش این دو ساغر یک نشاء دو بالا گردانید و طبیعت
تحقیق مائل بمطالعهٔ این دو نسخهٔ یک سبق بتکرار رسانید **رباعی** هر چند تمیز کفر و دین معیوبست *
منظور اگر توئے همه محبوبست * کو کعبه و دیر بر سر هم شکنند * از جنگ دو سنگ آتشم مطلوبست *
الحاصل ذات بے نیازی صفاتش با همه عریان تنی گنجها در آستین داشت و با کمال ساده لوحے
قدرتها مے نگاشت از نغمات قانون جلالش که خلوت گوش را بصد انجمن زیر و بم پرداخته
تا کجا پرده کشاید فی الجمله بے پرده نوائی که از دیدهٔ حیرت مقام طرح آغوش عبرت انداخته بود
تحریر مے نماید **واقعه** وقتے جمعے از قلندران سلسلهٔ بے معرفتی که بدمستے خمر قدح امتیاز
شان برهم شکسته بود در پلنگ سودای حرام توشکے در دماغ بی مغز شان جسته با آن شیر
بیشهٔ سنان حلال بے ادبیها ورزیدند و بناخن و دندان سگ طینتی دامن عریانیش
خراشیدند بکمان افسردگے دست بر شعلهٔ بے زنهار میزدند و بتوهم بی جوهری پای بر دم
ذوالفقار مے گذاشتند ناگاه برق غیرت از زبانش شعله کشید و بنعرهٔ رعدیت مخاطب
شان گردانید که اے سگان درین خرقه هیچ نیست بپوست خودها در افتید بمجرد حکم همه باهم
در افتادند و بچوب و خشت بی اعتدالے داد سر و روے یکدیگر میدادند تا کار بجای کشید
که بهمان خروش و شغب خرقهاے هستی دریدند و بهمان غبار فتنه خاک گور بر سر هم پاشیدند
نظم الحذر ای غافل از چشم بخود پیچیدگان * ای بسا کشتے که در طوفان این گرداب
رفت * هر کجا بینے مراقب طینتے تسلیم شو * هم بپاے سجده باید بر در محراب رفت * کیمیائے
دانشے گر کردهٔ کسب ادب * نیست جز اکسیرے چون بیتابی از سیماب رفت * جان از
دار ادب الفت پرست پیکر ست * آبروئے زندگی هم رفت چون آداب رفت * عالمے
از چشم مردان با خطت رنگ اعتبار * شکر چندین نیستان پر شرر در آب رفت * در بدایت
اتفاق صحبتها روزے فقیر سامعه کلمات بیرنگے ابانش بود تا دریابد که آن خمکدهٔ عالم اسرار

از چہ کیفیت متر نم غلغلۂ جوش ست وآن قانون محفل حقیقت بچہ آہنگ محرک سلسلۂ خروش ناگا
بشارت نواے این زمزمہ اش دریافت کہ اے ہوس انتظار رموز حقائق از دبستان اعتبار وجود
بحرف وصوتے پراگندہ قانع مباش ناممکن ست بمشق موزونے خامہ جدے برتراش کہ ہیبات
انسانی در کمال موزونے مصور ست وہیکل بشرے بصفت سنجیدگی تمام جلوہ گر حیف باشد کہ
ثمر این تحل مسیح پوچ براید وعبارت این نسخۂ مقطع مغشوش نماید ہوش اگر باشد تامل پیشۂ اوصناع
دہر ہیچ موضوعی خلاف وضع خود محبوب نیست درخور ہر سازاینجا نغمہ گل میکند از رباب
وچنگ آواز دہل مطلوب نیست پردۂ قانون غفلت نیستی اے نے خبر نغمۂ شوقت چرا
باآگہی منسوب نیست گر تو انسانی نوائے ساز موزونت چہ شد نالۂ نے چون صدائے
گرم نادلکوب نیست گفتگویت ہرزہ واگاہ لاف معرفت کسب ہوشی تابدانی گر تو نیہا خوب نیست

فصل آدمی بر سائر حیوانات اگر بنطق مخص باشد حیوان نیز در عالم اصطلاح خود
بے نطقی نیست مگر آنست کہ حیوان ورق آہنگے کہ دارد برنمے گرداند وآدمی در سل منطق
بعلم فصاحت وبلاغت میرساند ومراتب نواے حیوانی منحصر در زیر وبم مطلق ست ودرجات
کلام انسانے بقدر لطائف موزونی شہرت سبق امتیاز رتبۂ خواص از عوام کالانعام دہ بسب
بلندی وپستی سخن ست نہ باعتبار بزرگے وکوچکے سر دکردن **مثنوی** آدمی قطرایست
وقطرہ نام نیست روشن مگر ز لطف کلام ہر قدر مجو معنے آہنگے ست دل محیط جہان
نیرنگی ست عالمی شوخے نفس دارد از سخن باد در قفس دارد لیک موزونے نفس
دگرست آن نفس نیست مطلع سحرست فیض ہا در کمین حسرت اوست نوشہا تابع
مضرت اوست گر بموزونیت دہد دشنام مرحبا چینے از خواص وعوام بہ اجابت
دعاے ناموزون جز نفرین نمے شود مقرون سرو اگر کج دمد درین گلزار بقبول
نظر ندارد بار خاک برفرق شمع بیختہ اند گر بموزونیش نہ ریختہ اند نفس خلق اگر رسد
بسراغ زنگ آئینہ است باد چراغ زین سبب گر درشتی آہنگ لطف موزونیش نریختہ
رنگ حسن وقبح جہان بوقلمون حرف موزون شناس وناموزون عمرہا شور این
فسردہ بساط گاہ تفریط داشت گہ افراط اعتدالے ازان میان نرد جوش نابانسان
رسید دور خروش شبنم ساز ہا رسید بسنگ کاین نوا گشت انتخاب ترنگ بحر صد
رنگ موج وقطرہ شکست ایچہ موزون فتاد گوہر بست ہرکہ موزون نباشد انسان نیست

فہم نیرنگ معنی آسان نیست طبع موزون نکبے وعملی ست ازعطیات فیض لم یزلی ست
حسن این شاہد سراپا ناز جلوہ گر نیست جز بخلوت راز بے تکلف خانہ چنگ نہ بست
تا دلے خون نکرد رنگ نہ بست تا نفسہا نسوخت سعی کمال نگرفت آینہ بہ چنگ خیال
خویشتن تا بداز میان برداشت تا نقاب از رخش توان برداشت بسملۂ کتاب کہ بے نیاز
معنے ساختہ است ومستغنی الفاظ پرداختہ از کتابخانۂ لوح محفوظ ابعبارت کمال موزونی منزل
ست وما بقے آیات کلام اللہ ہمچنان ترتیب قوافی مسجع منزہ از شائبۂ خلل انکار فروش
کلمات موزون منبع منکران کلام الہیست وعنان تاب طریقۂ فصاحت پیروضلالت قدمان
انحراف آگاہے کمال فصاحت شاہد معجزات انبیاست ودلیل گرامات اولیا کہ محرم
خلوت سراے رموز بیچونے اند وناظر قدرت آباد حقیقت موزونی ہرگونہ نعمت کہ منبوایان
زاویۂ وجود را موظف قوت آگاہے گردانیدہ زلہ ایست از مائدۂ انعام سخن گستران و
ہر جنس گوہر کہ بے بضاعتان چارسوی شہود را بسرمایۂ غنا رسانیدہ رشحۂ از ابر احسان
معنے پروران ازینجا متحقق ست کہ طبیعت موزون جادۂ سہ منزل آگاہیست وماسواے
غبار پراگندگے وگمراہے ابتجد معرفت اسرار توجہ گماشتن ست بکسب افکار چون طبیعت
بہ لطافت معانی وارسیدہ آئینۂ ادراک حقیقت الحقائق میتواند گردید تفکر وافی الآء اللہ
حکم آشنائی جہان لطافت ست وامر محرمے عالم نزاہت تا سر رشتۂ فکری بدست آرند
وہوش بر اصل معنے گمارند کہ این سر رشتہ لطافت کدۂ ہیرنگی بستہ است وتدائن سلسلۂ بشہود
عالم غیب پیوستہ درک حقائق بدون این سبق محال باید فہمید وفہم دقائق بے تحصیل این
علم دشوار باید اندیشید ربطے خامش نفسیکہ طبع موزون دارد صد غنچہ بہار از
دل پرخون دارد تسخیر پرزاد سخن آسان نیست اینجا نفس سوختہ افسون دارد درضمن
اشارۂ آن کلمات ہدایہ سروش این کرانش یافتم کہ چندے از اشعار افکار من تیمناً بلوح
حافظہ نگار دہم لطائف آن از سبقہای کمال معے شمار تا باین سر عشر سیمنت سواد نسخۂ
حقائق روشن گردانے وازین انجد فیض ترکیب عبارات اسرار در نمای فی الحال
صفحہ را بخار خار صد گلستان آرزو مسطر کشیدم وخامہ را بصریر ہزار رنگ تمنا سجود آہنگ
گردانیدم سہ شبانہ روز تجربک زبان الہام ترجمان اندیشہ می گماشتم وہر چہ میفرمود
بسرعتے تمام مے نگاشتم پس از ادای ہر مصرعہ ان قدر معارف از طبیعتش مسلسل میتراوید

که مدرکه در فهم مراتب آن سراسیمه میگردید چون خیال حیرت مآل محو ربط اندیشی کلمات قدسی
سمات بود بعد از تقریر یک کتاب معنی می دید که عنان بیان بسر رشتهٔ ارشاد باز میگشت
و مصرع ثانی بر زبانش میگذشت وقت تامل عالمی را بغبار تغافل می داد تا بسرمه از حصول
مدعا چشم می کشاید و غواص تفکر قلب طوفانها برهم می شگافت تا گوهری از محیط مقصد
بکنار وصول مییافت درین مدت قریب چهل بیت بمعرض تحریر رسید و سرمایهٔ معنی آگاهی
این هیچمدان گردید الفاظ یک قلم تعمیر کوه متانت ادائی و مضامین یک دست عرش تسخیر
انداز رسائی وضوح بیان لمعهٔ صبح در نفس و رنگینی تقریر هجوم بهار در قفس چون اکثرش بطور
مصطلحات هند و اقسام لغات رنگ ترتیب ریخته بود درین صفحات که ذیل مراتب فارسی
ست مصلحت در تحریر نگشود **نظم** ای بسا معنی که از نامحرمیهای زبان * با همه شوخی
مقیم نسخهای راز ماند * وی بسا بال پری کز تنگی دام و قفس * ساخت با آسودگی
چندانکه از پرواز ماند * بسکه فطرت ها بگرد نارسائی خاک شد * یک جهان انجام حجله پرور
آغاز ماند * نغمها بسیار بود اما ز جهل مستمع * هر قدر پی برده شد در پرده های ساز ماند *
حسن در اظهار شوخی رنگ تقصیری نداشت * چشمها غفلت نگه شد جلوه محو ناز ماند * این زبان
حسرت تسلی خانهٔ جمعیت ست * بی خیالی نیست آن آئینه گر پرداز ماند * نقش بی رنگ
حقیقت ثبت لوح دل بس ست * شوق غافل نیست گر چشم از تماشا باز ماند * هر چند مضراب
زبان را ادب اظهار رخصت تحریک نمیدهد نفسی نیست که زمزمهٔ تفکرش شور از پردهٔ خیال نمیگیرد
و با آنکه مینای عبارت تاب جرعهٔ تقریر ندارد ساعتی نمیگذرد که نشاء تصورش در طبع
اندیشه رنگ میکده بریزد سوای آن اشعار حقائق شعار روزی بشب و شامی بسحر نمی انجامید
که از دیوان افاده اش هزار رنگ کلام حیرت پیام بمطالعهٔ شوق نمیرسید اما هیچ یکی از حاضران
شعور آن توجهات باطنی نداشت و کم کسی هوش بران تعلیمات معنوی میگماشت **رباعی**
بیدل چقدر بر تو نفس سوخته اند * کاین شعله بیان کلامت آموخته اند * ای شمع ز پرتو تو اندیشه
گداخت * گویا به گداز دلت افروخته اند * **استفادهٔ صحبت** سرخوشی صهبای خمستان
فطرت رنگینی گلهای بهارستان معرفت آگاهی نسخهٔ حقائق کون و فساد سرو ریاض معنوی
شاه یکه آزاد **مثنوی** ادا فهمی رموز بی نیازی * حقیقت بین نیرنگ مجازی *
عروج معنی از طبعش بخاری * چراغ فطرت از برقش شراری * تعلق دام ناگیر ای صیدش *

برافشانده پیش آهنگ قیدش * خلقت وارستگی کسوتش دامن افشان بر مساس آلودگیهای
تعین و مرآت بی رنگی آیاتش تنزه نشان از اقتباس پرتو اندیشی تلون بساط عبودیت را نقش
پیشانی تسلیمش تمغای گردون اعتباری و قانون ربوبیت را نشاء دماغ تعظیمش آهنگ
معراج افتخاری بفروغ جوهر سرخوشی چون نشاء چراغ محفل خراباتیان و بفیض طینت همواری
چون سبحهٔ گوهر مدعای مناجاتیان در فرقهٔ آئینه مشربان برنگ حیرت فرش بساط سادگی
و در زمرهٔ خاکساران سایه دار لوح سرخط افتادگی **نظم** ساز بهار الفت امکان برنگ
آب * چون حسن با تجلی و چون شرم با نقاب * با بحر موج خیزی و با گوهر آبرو * با آفتاب لمعه و
با ذره اضطراب * خموشی حقیقت ایمایش در آئینهٔ ادراک صفاکیشان و گفتگوی هدایت اقتضایش
نوید ارشاد سلوک اندیشان در ایامی که قصبهٔ آره اقامتکدهٔ سیر اتفاقی بود ادیم افسر زمین
بسهیل نقش قدمش رائحهٔ سعادت می اندوخت و سواد آن مقام پرتو آفتاب توجهش میمنت
می افروخت بحکم اخلاقی که سحاب شفقتش در طبع مستعدان مزرع وفاق می کاشت
خلقی مشتاق صحبت هوش تسخیرش می بود و عالمی پاس الفت شوق تعمیرش میداشت
در هر جا ذکر چمنستان افاده اش نسخهٔ بلاغت میگشود عندلیبان انصاف نوا را از ترنم زمزمهٔ
توصیف چاره نبود خصوص مرزا قلندر که در هر بن موی زبانی داشت مرهون ستایش
کمالش و در هر جنبش نفس بیانی مصروف تذکرهٔ احوالش هر جا نسیمی از بهار مقدمش دوچار
نوید گردیدی هزار رنگ شگفتگی ریشه در طبعش دوانیدی بعزم استقبال تا اهتزاز قامتی
آراید بند بندش بال پروازی می کشاد و بجولان نیاز تا قدم شوق سبقتی اندیشد جبهه
پیش می افتاد **نظم** بهر استقبال نازش هر که گامی پیش رفت * تا ابد می بایدش
چون بوی گل از خویش رفت * خاک کویش بسکه سامان بخش اقبال غناست * شاه
بر می گردد انجا گر همه درویش رفت * نخل می بالی بعجز ریشه می باید کشید * دستگاه
ناز شد هر کس نیاز اندیش رفت * **نکته** صحبت دانا در عالمیکه معموری سوادش بغبار
غفلت ست عطیه است غیبی و موانست عرفا در محفلیکه آرایش فروغش بکدورت نسیان ست
غنیمتی لاریبی جهانی به فکر تن پروریها مرده است اندیشهٔ ما حصل زندگی کراست و عالمی
را سکنجهٔ خودپرستی افشرده است رهائی از چنگ طبیعت کجاست درین انجمن از هجوم تاریکی
دلها شمع روشن نمی توان کرد و از غلبهٔ بی اتفاقی طبایع مژگان بهم نمیتوان آورد

اینجا سوداے خبث و غیبت دود دماغ کمال ست و وسوسهٔ حرص و حسد خسک پیراهن خیال
تا چشم موافقت بالتفات هم کشوده اند ابروی مردنی که ندارند ریخته است و تا لب بحدیث
موافقت باز کرده اند شیرازهٔ اخلاصے که نه بسته اند گسیخته جمعیتها پیش از تفرقه دام اندوه و
کلفت ست و اختلاطها پیش از جدائی مایهٔ یاس و ندامت ساز گفتگوها مربوط شکوه عمر و زید
و همت جست و جوها مصروف حاصل مکر و کید برین تقدیر در مجمعے که احتمال جمعیتے توان یافت از
ساز تفرقه آهنگ این مقام نباید اندیشید و در صحبتی که استشمام الفتی توان کرد از نتائج
وحشت حصول این انجمن نمے توان فهمید **غزل** در جهان خلق از هر خلقتی آدم کمست *
باز در اصناف آدم آدم محرم کمست * بوے انسے در مزاج دهر نتوان یافتن * آنسوئے
این انجمن گو باش در عالم کمست * با چنین موجے که عالم غرقهٔ طوفان اوست * در جبین هائے
مروت احتمال نم کمست * بسکه مردم تیغ در جیب نفس پرورده اند * زخم چندانی که خواهی
جمع کن مرهم کمست * حرف نامنظور دل یک نقطه هم بیش ست و بس * معنے دلخواه اگر صد
نسخه باشد هم کمست * از ازل این بیش و کم دارد خروش امروز نیست * اینکه خواندم بیش بیش
ست آنکه گفتم کم کمست * الحاصل عندلیب گلشن اقوالش مدرکه را چون بوی گل بر در گوش
فشاندے و رنگ آمیزی خامهٔ احوالش باصره را چون حیرت در دیدهٔ تصور خواباندی هم دیده ها
حیرتگاه احوال عجیبش بود و هم گوشها جنونکدهٔ آهنگهاے غریبش وقتے در معبر دریای گنگ
که بعمق اندیشی طرف قطره اش کشتے هوش گردابی ست و بطوفان خیالے رشحهٔ موجش
خانهٔ اندیشه سیلابے تصور صافیهاے آبش آئینه دست از سلامت شستن و تخیل انبوهی
کفش حائل سراغ عافیت جستن گردن افراز مشاهده او جشن عروج نشاء عالی فطرتے و
سرنگون تلاش حضیضش نزول مایه دون همتے انداز چشمک حباب چون اقبال ساغر تکلیف
غواصی هاے عالم آب و آثار گرد ساحل چون تسلے طبع عشاق سراب مطلب هاے نایاب
نظم ژرف دریائیکه بود از عمق حیرت خیز او * چون گهر چشم حبابش یک قلم در قعر چاه *
هر کجا سیر ستایش در تصور گل کند * از هجوم اشک بر مژگان کدو بندد نگاه * دلو گردون
گر کند از دور ایاش رسن * تا قیامت بر نیارد از حضیضش عکس ماه * بر کشتے گران لنگرے
احرام عبور بسته بود و سبکتر از اشارت در ابرو نشسته از کمال ضعیفی چون کمال در ماه نو نمی نمود
و از فرط تسلیم چون مالیدن از ناخن بریده گرهے نمے کشود هنگامیکه با شوبگاه و وسط دریا

رسیدند

رسیدند ملاح از هر یک درهمی خواست و ماهی وار کیسه حرصی بیار است عجز تهیدستی آن گنج قدرت هر چند
مقابل طلبش زبان معذرت کشود اما عذر افلاس در عالم غرض مسموع نبود غفلت بیدردیش
بران داشت که بتهدید ملاحے آزارش رساند و بجاے درهم داغ انتقامے بستاند ناگاه از
کشتے برون جست و چون شکن در طرهٔ موج نشست خروشی از نهاد مرد و زن برخاست و ندامتے
از هر طرف هنگامهٔ غریو آراست فرمود اے بے خبر بیمن ناتوانی آن قدر نشکسته ایم
که دوش موج رخت ما نتواند کشید و به فیض سبکباری چندان از خود نگذاشته ایم که پشت
چشم حباب پل نتواند گردید تا نفس کشیدنی برنگ نسیم از آب در گذشت و تا چشم مالیدنی
چون حباب از نظرها غائب گشت **نظم** اے بسا روشندلی کز بے نیازیهای شوق *
چون فروغ مهر بر خاک سیاه افتاده است * وے بسا آئینه کز کسوت زنگاریش * یوسفستانی
به خلوتگاه چاه افتاده است * معنے اقبال فقر از غافلان پوشیده اند * ورنه در هر خاک
چندین دستگاه افتاده است * هر کجا گرد شکستے سرمه آراید بچشم * بے تامل بگذری آنجا
کلاه افتاده است * ذره تا خورشید عرفان جلوه است اما چه سود * دیده هاے خلق بر غفلت
نگاه افتاده است * عالمے محمل بدوش و هم جولان میکند * کیست تا فهمد که منزل هم بره
افتاده است * و از فوائد کلام فصاحت انتظامش آنکه روزی بر متعطشان زلال حقایق
ساغر معارف مے پیمود و بر منتظران رموز دقایق دفتر ارشاد مے کشود و جمعیت غنچه هاے
الفاظ سرمایه بهار در گره بسته و آغوش صدفهاے نکات کمان محیط بزه پیوسته
مثنوی هر نگه صد انجمن کیفیت دیدار داشت * هر نفس صد صبح فیض آگهی در بار داشت *
گر طرب خواندے در و بام آشیان نغمه بود * در چمن گفتے بهار آئینه در دیوار داشت * بلا هست
نشه در سوال زد که مردم را باعث فقر چیست فرمود ناداری چنانکه موجب افسردگی بیکارے
مختصر بیانے این کلام تحقیق انجام جامع اسرار حقیقت و مجاز ست که هر گاه بصورت روے
جاده ایست پیش پا افتاده و چون بمعنے نگرے آئینه از غبار شبهات ساده یعنے برای
اصحاب ظاهر نایابی اسباب کونی ست مانند اطعمه و اقمشه و غیر آن از جنس سرخوشی هاے
معیشت آفاق و براے ارباب باطن معدومے مراتب الهی مثل اعتبارات اسماء در شهود
عالم اطلاق **نظم** فقر در هر صفت که مے نگرے * غیر اسباب ناامیدی نیست *
شام او چشم بستن ست از صبح * صبح او را دم سپیدی نیست * آنچه از ساز دیدهٔ معدوم *

در نوا هر قدر شنیدی نیست * مے نماید سرابها از دور * چون بسر چشمه وا رسیدی نیست *
بعد ازان فرمود حکایت کم کرده هوشی از جمادیت طبع افسرده خشت رباطے بود بحکم غفلت
نگاهے بخواب بی تمیزے مے فرسود تلاش آهنگان ربع مسکون دران مقام طرح آسودگی
مے انداختند و تردد پیشگان جهان دران منزل بعلاج نفس سوخته می پرداختند روزی
پرواز تخیل آنسوے عالم اوهامش بر دوقت غفلت چون مژگان خوابانده اش درهم فشرد
غبار آئینهٔ هوش بروشن ضمیران عرضه داد و عقدهٔ رشتهٔ فکر بر دواتے ناخن را مداوا کشاد
که هر شب خلقے درین رباط چون تیرگے بهم جمع مے شوند و روزانه کیفیت اجزای صبح از هم
می پاشند و میروند گروهے چون باد غروب منزل اند و طائفه برنگ خاک جنوب مائل
قومے مابین آتش شرق نار و فرقه بردش آب شمال انداز هرگاه اتفاق آسودگیها در یک
مقام صورت میکرد حرکتها چرا بیک سمت وقوع نمے پذیرد **مثنوی** نه همین عقل راست
سیر کمال * جهل هم میزند پری بخیال * واقفان عرض حال مے بینند * خوابناکان
مثال می بینند * عاقل از فکر خیر و شر مست ست * غافل از طبع بے خبر مست ست * گرچه
نظاره سازش اندازیست * مژه بسته تیر پروازیست * عالمی راست با هوا سر و کار * سنگ هم
مے پرد ببال شرار * خم و پیچ و محیط استعداد * کرده صد رنگ دام موج ایجاد * هر گل
انجاست خفته در رنگے * ساز هر رشته است آهنگی * بحر اگر موج کف دهد سامان * ساحل از
گرد مے کند طوفان * هیچ جا پاے سعے در گل نیست * جاده هم بے سراغ منزل نیست *
از نواهاے اعتبار مپرس * رنگها دیدے از بهار مپرس * دانا در جوابش دامن تبسمی در شکست
و ببال تحریک لبے نامه تسلیمش بربست بمضمون آنکه بساط زمین تخته نردیست معلق بر روے
هوا آویخته و مهره چند رنگ حرکت دران ریخته اگر این مهره ها بیک جانب میل نمایند تخته بر میگردد
و بازے برهم میخورد در مکتب گفت و شنید که تکلم الناس علے قدر عقولهم سبق کمال اوست
بهمان قدر بیانے که مدعاے سائل بحصول توان رسانید فصاحت ست و با وجود ادای
مطلب اگر نقاب کیفیتے از لطائف نیز مرتفع توان یافت بلاغت **نظم** به که شوخیها
ز تمکین حیا فهمد کسے * از تغافلها نگاه آشنا فهمد کسے * شمع را در بزم ما حکم نشستن رفتن ست *
هوش اگر باشد زبان مدعا فهمد کسے * میوه و نقل و ترشح هر یکی بارست و بس * لیک مے باید
بهر موقع جدا فهمد کسے * تار هر جا در بیان ساز گردیده است صرف * طبع گر روشن بود ظلمت چرا

فهمد کسے * هر ادا صد مقصد ست اما اگر دل پے برد * هر سخن صد معنی ست اما کجا فهمد کسے * تمهید این
حکایت هم نقد معنی مے شمرد و راه حقیقی مے سپرد پوشیده نیست که تعمیر بازیچهٔ امکان بشوخیهاے
غبار اوهام وابسته است و ترتیب بنای جهات بشهود اعتبارات خام پیوسته هرگاه آرزوهاے
طبائع آهنگ یکجهتی پهلو گرداند و جستجوها مقاصد بفضاے یکروئی بال توجه افشاند ناچار
مابقے جهات متعینه راه عدم گیرد و مراتب متعددهٔ استعدادها انحصار منشے پذیرد زیرا که
هرچه از سمت اعتبار اضداد یکسوست نامشهود ست و آنچه از شمار مخالفت اوهام مجرد ست
غیر موجود **نظم** بزم امکان جز تمیز غفلت و ادراک نیست * گرد وهم ما چراغان کرده
است افلاک نیست * امتیاز آئینه دار خوب و زشت افتاده است * گر تفاوت منفعل گردد پلید و
پاک نیست * ساغر سرشار ما گر یک طرف مائل شود * باده را رنگ اثر جز در مزاج خاک
نیست * عشق دام صلح اندیشیده است اضداد را * زهر در هر جا دکانش تخته شد تریاک نیست *
پس چه باشد دهر ترتیب جهات مختلف * وان جهت ها بے جنون ما گریبان چاک نیست *
شعله را جواله گشتن دامے انشا کردن ست * صید این وادی اگر یکسو تپد فتراک نیست *
شوخے سودا شب خون دماغ فطرت ست * ورنه صهباے که ما داریم جز در تاک نیست *
واقعه وقتی از عالم تسلی طبع سائل مبحثے غریب در میان آمده بود صورت تحریرش
درین مقام مناسب نمود در سفر راه بابا حسن ابدال یکے از براهمه با فقیر بیدل اتفاق رفاقت
داشت و بحسب موافقت مشرب اخلاق تخم محبتے در مزرع اعتقاد مے کاشت روزی بتحقیق
معنے تسلے ضبط نفسش زنار گسیخت و سبحه دارے عقدهٔ تعجب بردن ریخت که شنیده ایم
جمعے از جناب افصح دبستان کائنات املح مائدهٔ اسماء و صفات خمیازهٔ صبح بهار از لبت
نشاء دماغ محفل ابدیت رسول خاتم صلی الله علیه و آله و سلم مسالت نمودند که مشاهدهٔ استقبال
نتائج حال و مکاشفهٔ وقوع پاداش اعمال یعنے بے پردگی آشوب قیامت بکدام ساعت
صورت خواهد بست و در چند مدت بظهور خواهد پیوست فرمود در یک مژه برهم زدن آن نقاب
مرتفع ست و آن خیال واقع **نظم** بوهم امل غفلت هوش ما * ز هستے فریب ابد خورده
است * ندانسته کاین گرمے شعله وهم * چو خون ناروان گردد افسرده است * دو عالم
چو اشک از نظر مے چکد * همه کز مژه دامن افشرده است * بود گر درم نقد این کاروان *
نفس جز قدم هیچ نشمرده است * چو خورشید تا چشم برهم زنیم * جهان را سیاهی فرو برده است *

برین تقدیر روزے هزار نوبت مژه برهم می آید و انتظار آن جلوه همان درمیان ست و شبی هزار
نفس پیش پرده مے کشاید و غبار آن سحر همچنان بے نشان گرفتم رنگ گردانی گلهای این
چمن و ظلمت افروزے چراغان این انجمن از آئینهٔ تغیر موجودات اوضاع روشن ست و
از صفحهٔ تبدل احوال اعیان مکشوف و مبرهن یعنے ممکن نیست که تصور خیالات ماسبق در دامن
حال مابعد نریزند و غبار انفاس گذشته بپرده هاے خیال نفس آینده نه بیزند در عالم وقوع قهر
و لطف آثار کدورت و انبساط باوضع هر ظنے ملاقے و در محاسبهٔ اعمال خیر و شر حساب
رغبت و انفعال بر ذمهٔ هر طبیعتی باقے **نظم** درین وادی اگر از خار پاے رفتهٔ غافل *
دم دیگر ز باد او قدم بر پیش مے آید * شبی گر خفتهٔ همدوش پرواز گل شمعے * سحر جوش تصورها
بهار اندیش مے آید * ز بس تنگے بهم افشرده است اجزای امکان را * همان ماضی باستقبال
هر دلریش مے آید * ندارد سیر هستی جز خط پرکار پیمودن * که هر جا رفتم از خود رفتگیها پیش
مے آید * تغافل را سر و برگ تماشا کرده ام **بیدل** * فراموشی ز هر چیزم بخاطر پیش مے آید *
اما در سوال موعود بیان حوادث عالم چه حاصل داشت و در فصل خوشه یابستن تمهید مراتب
در وجه فائده میکاشت پیداست که سائلان معمای استقبال درسی از کشف اللغات نسخهٔ
حال نخوانده اند و ریشهٔ بازان وادے انتظار ناقه بسر منزل نقد وصال نرانده فطرتی را
که کیفیت انقلاب حال سرگرم غیرت دارد مخمورے سوادی استقبال دماغ اندیشه
نمی خراشد و هوشیکه از تخیل آن دور نشاء میرساند گردش این شاغرش جرعهٔ یقین
نمے چشاند **غزل** خراب کعبهٔ تحقیق سنگ و گل نمیداند * بهر جا میرود از خود برون
دل نمیداند * خیال این و آن حاشا که گنجد در دل مجنون * بلبلے هر که گردید آشنا محمل
نمیداند * چه افسون ست یارب چشم بندیهای الفت را * که بلبل جز چمن پروانه جز محفل نمیداند *
یکی در ساحل از تشویش دریا بر نمی آید * یکی دارد وطن بحر و خبر ساحل نمیداند * بیابان مرگ
اوهام ست خلق از دور بینے ها * چه سازم پیش پا را هیچکس منزل نمیداند * چه اینجائی چه آنجائے
چه امروزے چه فردائے * چو حق منظور دل شد هیچکس باطل نمیداند * اگر فے الحقیقت همین
تجدد امثال محشر ست تعبیر روشن تر بایستی تا خواب آسایش خلائق بذوق خطا فهمی افسانه
ابهام تلخ نمیگردید و اگر نفس الامر تغیر احوال قیامت ست وضوح تقریر خالی از احیانے
نبود تا نگاه عدم فرصتیان عبرتکدهٔ وجود بتوهم کج نظرے زحمت انتظار نمے کشید **رباعی**

مینا مشکل که رنج کوران خواهد * یا خضر ز ره دوری دوران خواهد * آنجا که سلیمان کند آهنگ خرام *
حیف ست که پامالی موران خواهد * و در کتب عقائد ما طلوع آفتاب روز جزا به تعیین مدتی وابسته
است و بکمین ساعتی نشسته که محاسب دیوان فرصت چون رقم انقضایش واشمارد جوش
طوفان معهود سر از تنور طبیعت آفاق برآرد یعنے چهار و در میکدهٔ اصطلاح ما که آن را جگ می نامند
اگر هزار نوبت ساغر تسلسل زند کیفیت یک روزه عمر برهما نقاب از روے تحقیق
برافگند و هرگاه برین دستور صد سال انقضا یابد برهما از انجمن ظهور بخلوت بطون شتابد
گیر و دار محفل کونے بساط امتیاز در نوردد و نقوش و خطوط صحائف اعتبار یک قلم باطل
گردد و بازار اقتضاے تسلسل دور فطرت برهماے دیگر کمر ماموری ایجاد عالم بربندد و بحکم
بے تعطیلے سیر پرکار قدرت آثار فلک و عناصر بغرض دوائر پیوندد و افسردگیهاے دماغ
اوهام باعادهٔ تازگے جوشد و گردش ساغر نیرنگ بآغوش پروازے تصرف کوشد
مثنوی شخص ما را لباس بسیار ست * بعدم نیز جلوه در کار ست * خط این جام را
سر و پا نیست * همه دور ست نشاء پیدا نیست * گفتم این کلام تقدس مقام از معجزات
حضرت خیر الانام ست دیگر شمهٔ لطف فصاحت افهام نواز زمرهٔ خواص و عوام صافے
عبارتش نقاب شبهه از روی جزئیات امکانی برداشته و عروج معنیش علم ادراک آلهے
کلے برافراشته بجذب جامعیت لطائف نه وحشی مرغزار حال را از احاطهٔ کمندش یاراے
بدر رمیدن و نه نخچیر صیدگاه استقبال را از آغوش صفیرش امکان برون طپیدن اینجا هم
معنے الاعراض لا یبقی زمانین سر بر خط تسلیم اشارتست و هم مضمون یوم ینفخ فے الصور از
مقیمان پردهٔ عبارت **قطعه** چه دانے رمز دریا چون نداری گوش گردابے * که کار
خار و خس نبود زبان موج فهمیدن * نیاید راست هرگز صحبت زنگ و صفا باهم * چه حاصل
سایه را از خانهٔ خورشید پرسیدن * نگردی محرم او گر همه از خود برون آئی * نه چیند
خاک پایان سپهر از سعے بالیدن * اثر این لفظ قدرت شامل اسرار مرکب و بسیط ست
یعنے از چشمک ذرات کون تا مژگان برهم زدن بشن محیط براهمه مرتبهٔ وجوب را بشن میخوانند
و عقل کل را برهما میدانند اصل معتقدات شان اینست که میگویند طومار عمر برهما با آن همه
درازے در فرصت یکچشم زدن بشن سیاه است و افسانهٔ رشته های اماتش به فراهم آوردن
این یک گره کوتاه تا مژهٔ او خط کشیده است صفحهٔ این برقم نیستی رسیده و تا خامهٔ او شق و لرزیده است

خطوط این به نقطهٔ موهومے انجامیده زیرا که عقل کل آئینه ایست امکانی بسبب تقابل
نیرنگ وجوب نقشبند صور و اشکال موجودات و بواسطهٔ تنزل خیالات الوهیت چهره پرداز
احوال و امثال کائنات هرگاه واجب بر سر این نقوش بی توجهے گمارد و باغماض این تماشا
مژه برهم فشارد ممکن که آثار بهارش گردیست بعالم موهومی پیوسته و مینای اعتبارش
رنگی در عین درشتی شکسته فرصت کمین بهانه ایست تا به محیط ناپیدائی غوطه زند و زورق
توهم بگرداب معدومی مطلق افگند اغماض بهار جز پیچیدن بساط رنگ و بو در بار ندارد
و تغافل سحاب غیر از خشکی آثار نشو و نمائے کار و بینوائیهای نے به نفس دزدیدن مطرب
وابسته است و نارسائیهاے آهنگ بگسیختن رشتهٔ ساز پیوسته **نظم** در طلسم عجز
فرصت حال و استقبال کو * شش جهت یک گردش رنگست ماه و سال کو * جلوهٔ او رنگ بر
روی خیالی بسته است * ورنه در آئینهٔ موهوم ما تمثال کو * رو بخاک عجز مے مالیم و از خود میرویم *
گیر و دار سایهٔ ادبارش چه و اقبال کو * دستگاه ما عدم سرمایگان عشق ست و بس * ذره گر
بر خود طپد جز آفتابش بال کو * گفت و گوئی موج غیر از شور دریا باطل ست * حرفے گر از خود
شنیدے اے زبانت لال کو * بر رموز فهمان دقیقه و نزاکت مخفی مباد که نادانایان هر
طریقه را در بیان معرفت اسرار براے عوام تعبیریست و محققان هر طائفه را در وضوح معانی
غامض جهت افهام تفسیری مدعاے کملاے این قوم آن ست که طول زمان توجه
عقل در ایجاد نارنجیات تحیر کدهٔ امکان و تعلق رنگ آمیزیهاے صورت خانهٔ اشکال و
الوان هرگاه در جنب عظمت شخص وجوب مقداری تخمین اندیشند پیش حرکت مژگانی نمیتواند بود
وگرنه در عالمیکه هزار ازل و ابد امکانے نکرد توهمی نمی ارزد ازین فرصت ها چه تعبیر
توان نمود **قطعه** خیالے میکند شوخی کدام اظهار و کو هستی * هنوز این نقشها در خامهٔ
نقاش جا دارد * شرر در سنگ میر قصد مے اندر تاک می جوشد * تحیر رشتهٔ ساز ست
خاموشی صدا دارد * حاصل مدعا آنکه چون صورت جواب سائل هم از پردهٔ اعتقادش
بعرض بیان پیوست رنگ شعلهٔ اعتراض ناچار بخاک سکوت شکست در صحبتی چند زنگار
شکوک و اوهامش به صفای معنے یقین تبدیل یافت و حسن حقیقت اسلام از آئینهٔ باطنش
نقاب تغافل شگافت تفصیل آن طومار افسانهٔ عمر بر هما داشت بید ماغیهاے فرصت
تحریر سر بمهر چشم زدن بشنش واگذاشت **غزل** ادائی پخته گوئی درس هر خامی نمیباشد *

مے این نشه در هر شیشه و جامے نمیباشد * زره دور ست خلق از انحراف وضع کج فهمے * وگرنه
هیچکس را لغزش گامے نمیباشد * بیا آنجا که صافی نیست در مرآت تقریرش * همه گر وصل
گوئی غیر پیغامے نمیباشد * فصاحت نیست جز فهم مزاج مستمع ورنه * بقبح وصف نامفهوم
دشنامے نمیباشد * جهانے صید نیرنگست این افسون نیرنگے * سخن سحر ست دیگر دانه
و دامے نمیباشد * القصه برین خوشه چین خرمن ارادت شفقت معنویش پیش ازان
بود که کم آن را به بیشیها میتوان ستود اما زبان شکر نواے خامه را با همه عجز انداز صریریست
و عندلیب سپاس آهنگ بیان را بهر نارسائی پرواز صفیرے **واقعه** موسم
تابستانی که نقش کارگاه تصور در خیال حرارتش آئینه نمود میگداخت و پیکر شخص اندیشه در
مقابل ادراک آن رنگ تامل میباخت از شرر کاری هوا با آنکه طراوت شبنم از عرق جامه
بر مے کند جز بعریانے شعله نمیرسید و هر چند رطوبت آب از حباب پوست می افگند همان
بر بستر آتش مے غلطید پرتو خورشید جهان گردش از راهے دور محمل شوق آراسته بود
و سراپاے خود چون شمع بعرق آتشین پیراسته بهار کردار حقیقت گل و شبنم از نقاب کیفیتش
نمودار و یاقوت وار معنے آب و آتش از چهره افروخته اش آشکار ناگاه بکلبهٔ انتظار این مترصد
نزول رحمت سرے کشیده و زاویهٔ اخلاص را بعزم استراحت لبریز انوار جمعیت گردانید
مثنوے عرق با شعلهٔ رنگش هم آغوش * حباب چشمهٔ خورشید گل جوش * حیا چون گوهرش
در بر گرفته * عرق آئینه در گوهر گرفته * ز سر جوش تماشائی حیا مست * بهر عضوش عرق آئینه
در دست * ز طوفان بارے حسن عرق ریز * نگه چون موج در گوهر گران خیز * بوصفش
در تصور گاه تقریر * نفس را آب گردیدن عنان گیر * چراغان خیال برق بازے * همان
مطلق عنان بے نیازی * سراپایش چکیدنهای دل بود * شکست صافی مینای دل بود *
حیرت پرست شیوهٔ بندگی بهواداری اقدام خدمت مروحه برداشت و توجه نسیمی آن گلزار
شبنم بهار گذاشت تا آن همه جوش طراوت صرف گلبرگ طبیعتش گردید و افراط شوخیهاے
بهارش آرمیدگے اعتدال بهم رسانید سحاب گلشن الطاف بترشح آهنگے ساز عنایات
برخاست و صبح بهارستان اشفاق بوسعت آغوشی رحمت بساط تبسم آراست که اے
نشاء یلناے اخلاص عنقریب از ریشهٔ فطرتت نهالی قامت آراید و از هیولای استعدادت
پیکرے بظهور آید که همت عالی آگاهان از فهم کیفیتش استمداد رسائی نماید و آئینهٔ معنی نگاهان

از درک ماهیتش بر محیط ابرو آغوش کشاید **قطعه** اے نوائے درد دل نومید افسردن
مباش * آخر از ضبط نفس شور قیامت میشوی * وی سرشک ناتوان چندے دگر با صبر
کوش * مایه ات چون جمع شد طوفان علامت میشوی * چون نفس امروز اگر رنگ گلت آشفته
است * همچو دل فردا بهار استقامت میشوی * آگاه باش که بآهنگ وحدت آشیانی مهیای
ریختن بال و پرم و بذوق پرواز بے نشانی مستعد شکستن رنگ اثر فرصتها در کمال تنگیست
و مهلتها با نهایت بیدرنگے از تعلیمات وصایای من مفید احوالت این ست که چندے
برین ابیات تحقیق آیات تامل گماری و به فهم لطائفش جهدی بلیغ لازم تفکر شماری امید که
معلم فیض حقیقے بر درس معنی عرفانت افزاید و ابواب علوم یقین بر روی دانستت مفتوح
نماید بارے باین وسیله یاد فراموشان درسگاه اعتبار از غنایم تحصیلات شعورست و باین
بهانه ذکر خاموشان پردهٔ عدم مفت مشاهدهٔ حضور آن مضامین معارف تلقین این بود که
بزبان ارشاد بیان ادا فرمود **لمولوے معنوی نظم** این توئی ظاهر که پنداری
توئے * هست اندر توئی تو از بے توئے * او تو هست اما نه این تو که همین ست * آن توئی کان
برتر از ما و منی ست * توئی تو در دیگرے آید دفین * من غلام مرد خود بین چنین * الحاصل
ترحم آن خضر وادی توفیق بنوید این غنایم طریق هدایت پیمود و توجه آن سروش عالم فضل
بمژدهٔ این کرامتم درس نوازش فرمود بمواظبت حضور معنیش مشق حیرتے به کمال رساندم و
بمحافظت اسرار حقیقتش ورق نفسے بخاموشی گرداندم و در همان هفته آن یگانه هشت محفل
نیرنگ به چارسوے بساط سپنج نقد اعتبار دوئی باخت و آن یکه تازنه عرصهٔ خیال از غبار
امتیاز شش جهت بیرون تاخت **غزل** مگو گذشته رفیقان ز دل فراموشند * کدام
ناله که در پرده اش نمی جوشند * تو سخت بیخبری ورنه رفتگان یکسر * ز خجلت مژه وا کردن
تو روپوشند * چراغ انجمن حیرت نظر بودند * کنون به پردهٔ دل داغهاے خاموشند * هنوز
زحمت سعی تو می کشند بخاک * تو تا ز بار تعلق نرسته دوشند * بچشم بسته نگاهی که این پرے
صفتان * نزاهت انجمن شیشه خانه هوشند **استفادهٔ صحبت** نهنگ طوفان آشام
محیط اسرار پلنگ معانی صید وادی افکار گوهر ساحل نقاب دریا دل نشاء فضل معنوے
شاه فاضل **نظم** زهی شور خمستان حقیقت جوش دانائے * خوشا موج بهارستان
عرفان رنگ یکتائی * قدح شوق و شرابش بے نیازی نشهٔ استغنا * گلش آغوش

بے پروا نهالش اوج رعنائی * به گلزار تماشایش عیان رنگ مستورے * به بزم خامشیهایش بیان
رمز و ایمائی * بنای سلسلهٔ سلوکش بر دوش جذبات شوق الهی و غلغلهٔ دوام فقرش سرکوب
پنج نوبت اعتبار شاهنشاهے آزادگی در هر بن مویش مجنون سلسلهٔ اسیری وارستگی سراپایش
مفتون هواے تعلق پذیرے خورشید حقیقتش با وجود جهانبانی از دیدهٔ بی نور سایه فطرتان
مستور و با کمال بے پروائی چون چشم حیا پیشگان مژه داری ستر عورتش ضرور برق عریان
تینش لمعهٔ تیغ تجرید و حسن برهنه سریش آفتاب عالم تفرید **نظم** از دامگاه انجمن وهم
جسته * بیرون کائنات چو عنقا نشسته * دامن بگرد کلفت امکان فشانده * طرف کله
ز رنگ دو عالم شکسته * شخص گفتگو را تیغ زبانش تهدید شوخی نفس زدن و پیکر خامشی را
مقراض لبش خلعت آرای قطع سخن سیر جمعیتش چون جوهر آئینه ره نورد جادهٔ سلامت و
قدم تمکینش چون موج گوهر مقیم دامن استقامت در خلوتکدهٔ خیال موی سرش جوهر آئینه
زانو و در معبد تفکر روے دلش مقابل محراب ابرو **مثنوی** تماشائی بزم نیرنگ دل *
طرب ساغر گردش رنگ دل * چو گوهر ز امواج معنے کمند * بفتراک دل بسته پست و بلند *
جهان گوشهٔ طرف دامان او * فلک تکمهٔ از گریبان او * تجلے نگاه گلستان نور * حقایق
شهود جهان حضور * چو پرکار آغوش خود ساغرش * چو مرکز دل جمع پا و سرش * مستی
آرمیده اش چون خم مے طوفان طراز جوش بطون و جنون سنجیده اش برنگ طرهٔ
خوبان با همه آشفتگے موزون محیط خامشی امواجش هرگاه بعزم تکلم رموز قطره میشگافت
زورق هوش سامعان از فلک نهم سراغ ساحل مییافت نثرے داشت از سنجیدگیها
مواعظ دلپسند مسجع تر از سلک جواهر منظوم و نظمی به بسط معانی بلند روشن تر از نثر مراتب
نجوم حرفے از لبش سر بر نمی زد که ضبط تحمل تمکین مقامان باستقبالش از جا در نیاید
و نوائے از سازش نمے بالید که حفظ طاقت متانت ادایان آغوش وداع خودداری
نکشاید **غزل** گوش میسوخت که یارب چه شرر پردازیست * هوش میرفت ز خود
کاین چه قیامت سازیست * شوق می گفت تحیر در بازست اینجا * مفت جولان نگه گر همه
مژگان تازیست * محو دل باش اگر فکر بجائی نرسد * خاک وامانده تکلیف فلک پردازیست *
بے اثر نیست حضور سخن اهل الله * بکمال تو بس ست آنچه درینها بازیست * کیست از
ذکر حق آئینه بحیرت ندهد * حرف این طائفهٔ سحر بیان اعجازیست * بحسب ربط معنوی

اکثر اوقات با میرزا قلندر طرح مجالست صورتیش مے افتاد و بحکم اتحاد باطنی اغلب ساعات
اتفاق ظاهرش دست بهم میداد فقیر از گفتگیهای بیانش رنگے مشاهده میکرد که بصد
جوش بهار آئینهٔ تصورش نتوان چید و از کیفیت تکلمش نشاے اندوخت که بهزار دور ساغر
گردنا ملش نتوان گردید در هنگام باریابے حضور مرا پا هوش مے بودم تا لب اسرار
طرازش چه طراز د و همه تن گوش مے گردیدم تا زبان حقایق آغازش چه آغازد **نظم**
یاد ایامے که جان مشتاق و دل مدهوش بود * هر مژه واکردنے تمهید صد آغوش بود *
تا چه پردازد تغافل موبمو بیم داشت چشم * تا چه فرماید تبسم عضو عضو م گوش بود *
از انجا که جذبهٔ مقناطیس شوق کمند مقاصد تسخیر ست و غبار وادی انتظار شکست آرزو
تعمیر معلم اشفاق نے ریاد فیرے از فوائد ارشاد مے کشود و فهم قاصر بیدل را بر سایهها
مے سعود مے فرمود کاش مثل تو سامع بحرف ما توجه نماید تا از قید خموشے برآئیم و چون
تو طالب بے ناخن کاوش آراید تا عقدهٔ دلی وا کشائیم عالم از درشتیهای طبائع کوه سار ست
انچه لب برمے آرد بدل کوب بے باز میگردد و انچه شوق مے گستراند انفعال درمے نورد
و اینجا بے کدورت دلے که همین اقبالش ادبار ناپسندے گردد سخن نگردد کراست و
بے غبار آئینه که بقبض تقابلش نفس متهم سیاه کارے برنیاید کجاست گرد کلفت ناقبولیها
سخن را در خاک مے نشاند و عرق خجلت بی اثر بها نالهٔ را در اشک مے غلطاند اگر افهام
خلائق جادهٔ کجے نمے پیمود خامشی را بر سخن ترجیحے نبود و اگر اعراض بر طبائع مخالفت
مے گماشت عزلت بر صحبت تفضیلے داشت شکایت این درد تا بکجا باید برد و الم این
اندوه بر که باید شمرد **نظم** عندلیبی بهم نوائے دگر * شکوه سر کرد کائے نواپرور *
شور زاغم درین چمن بارست * گفت خاموش زاغ بسیارست * عالم از جنس این
خروش پرست * از نواهاے هرزه گوش پرست * تجربه کاران امتحان گاه ظهور متفق اند
که خامهٔ تقدیر بر صفحهٔ سیماے هر صاحب کمالی اثری نگاشته است و سحاب بی نیازے
در حدیقهٔ طبع هر معنے نهالی ندرتی کاشته بعضے ازان جواهر اند که دلهاے حاضران را
به صحبت شان نے اختیارے حزن درمیگرود و بعضے بآن کیفیت که دماغ مستفیدان
از مشاهدهٔ شان جز نشاء سرور نمی پذیرد بکے از دلائل کمال هر فن قصر فست در مزاج
غیر کردن یعنے قوت استعداد دیگرے بموضع خود به فعل آوردن ازینجاست که محاذے

شعلهٔ چراغ هر سر انگشتے شمعے ست افروخته و مقابل غباغ آفتاب هر قطرهٔ آبی کلاه زرینے
بر سر دوخته در تسلط آباد محمل بافان قماش خواب قمرگان هانا گزیر سر بهم پیچیدن
و در ادبکدهٔ سر مه سایان پردهٔ شب انظار هاے اختیار نفس در سینه دزدیدن چون
درین طائفه هریک از کیفیات قبض و بسط قوتے تمام دارد بحکم قدرت غالب زبردستان را
محروم نصیبهٔ ایثار نمیگذارد در پرتو آفتاب حضورش شعاع معنی برد لهامے تافت که در
غیبت لمعهٔ ازان متصور عالم خیال نبود و از صفاے آئینهٔ صحبتش تمثال حقیقتے بر طبائع
نمکشوف میگردید که در اوقات دیگر بخواب توهم نیز نقاب نمی کشود از انجمله ابیاتے چند
که بحکم معنے ایمائش از پردهٔ خیال بیدل همچمان پرواز رنگ و رود داشت در ضمن اشعار یکه
موقوف بذیل عنصر دوم ست خواهد نگاشت نامنکشف گردد که حضور این طائفه چه مقدار
کلید بستگیهاے دل ست و نگاه این قوم در چه درجه صیقل آلود گیهاے آب و گل **نظم**
ریشه با آب چو سازد گل احمر گردد * خاک چون طالب خورشید شود زر گردد *
صحبت صافدلان جوهر اکسیر غناست * بے صدف قطره محال ست که گوهر گردد *
آئینهٔ خورشید جلالش آنقدر مشرف پرد گیان خلوتکدهٔ خواطر بود که نابض نفس به تحریک معنے مائل گردد چون نگاه مضمون
سواد قبل از بیان در پردهٔ رقمش وانمودی و تا بجبل نگاهی به جنبش مژگان توجه نماید چون
ذهن کاتب از تحریر پرد نوک قلمش مشاهده فرمودی ازین دست بعضها مضمر خیال تحریر پیشه
است و ازین عالم نسخه ها متعلق شیرازهٔ اندیشه **واقعه** در نشاء آباد عالم خمار که
هر دماغے سرخوش پیمانهٔ عشرتی ست و هر ذائقه چاشنے گیر ساغر لذتے باعصارهٔ خرما
که مقابل کیفیتش آب انگور عرق حجلتی ست از جبههٔ تاک ریخته و بفروغ لمعهٔ صفایش زلال چشمهٔ
حیوان بادرد ظلمت آمیخته ذوق تمام داشت با آنکه وظیفهٔ التفات طعامش روزے
یک دو لقمه زیاده نبود و مذاق رغبت شرابش هفته نیم چرعه بیش نمے پیمود هرگاه تجرع آن
بے پرواجت بیک دم سبو ها در میکشید و اگر همه خمخانه ها پیش مے کشیدند تا تهے نکرده
نمے آرمید **شعر** شنبمی شیشهٔ بازار جگر تا بگلوست * بحر چون تشنه شود سیل کمین
جرعهٔ اوست * ساقیان محفل اخلاص به نیاز جبههٔ ساغر طرح بساط خدمت می انداختند.
و بسر خوشیهاے نشئهٔ اعتقاد کردن تمیهٔ اقدام آن مے افراختند بجذبهٔ العطش شوقش
پیمانه ها چون دولاب از گردش نمے آسود و تا سبو قطره واری ذخیرهٔ جگر میداشت کاسه ها

یکسر اشک عنان گسسته بود حیرت گریبهای مزاجش جگر آتش میگداخت و حسرت تشنگیهای طبیعتش ساحل را بدریای می انداخت روزی بدستور معهود چون خم مے از سینه تا گریبان سرشار بود و اثر امتلا چون مینا از گلویش نمود ار هر چند تنگ ظرفی حسد جابے ناب دریا کشے همتش نداشت شوق مشرب همان بر طلب بایلیش قدم میگذاشت از تواتر قدح پیمائی چون بحر نفس مے زرد وارجوش نمی گشست و بهر موج نفس احرام طلبے تازه نقش قدمے بست

نظم

آنها که جرعه از دل دیوانه میکشند * خمخانه ها بگردش پیمانه میکشند * سر تا قدم دماغ شکستند چون حباب * دریا بجام همت دانه میکشند * بشاهده کیفیت حال خیال بے خبری تامل اصلاح اندیش گشت تا جرات التماس دستے بدامن گستاخی زند و نقش چینے در سر راه عرض افگند باید آنکه اگر لحظه ثانی بوقوع آید طبیعت از تردد دیا سا ید وزندگے نفسے راست نماید بحر در اندیشه موج سا غر آگهی عنان نفس گسیخت و رشحه پاسخی بکام ارشاد ریخت که هرگاه سلسله ادوار بیک شخص منحصر باشد تسلسل مے خواهد نه توقف انتظار فرصتے که در میان نیست از بے شعوری ست و نکیه بر مدتے که بسپر لیست از بحضوری

قطعه

همچون شرر نپائیده از خویش رفته ایم * سامان این بهار ز گلزار چیده است * گل جام خود عبث بشکستن مے دهد * صاف طرب بشیشه رنگ پریده است * پرواز نشاء در قفس معنا از شکسته بالان عجلت نارسائی ست و آزادی شرار و طبیعت سنگ سر بدیوار کلفت بید ست و پائی در کینگاه بهانه جوئی همانقدر بار کلفت زندگی باید ساخت که بوسیله حیلتی از دوشش توان انداخت ریاعے وحشت عاشق پرافشان سراغی دیگر ست * کاغذ آتش زده طاؤس باغے دیگر ست * سعی نامصروف بزم آرائی شوق فناست * بی خود بهای شرر برق چراغے دیگر ست * تا خیال رنگ بنظر در آمده است بهار از بیرنگی بر آمده بتکلف معارف آرائی تا کے دفتر اثبات وحدت باید کشود و بتصنع حقائق پردازی تا چند اصلاح شبهات توان نمود پرده تخیل مرتفع نگردد دگر بسے دست اندازی فنا و غبار توهم از بیش و نشید مگر بر نخیزد آب بقا قطعه در قید جسم دل را نشود نما محالست * گنج ست دانه ما از خاک اگر برآید * صد گل بهار دارد این غنچه در شکستے * صبحے ست زین گریبان یک چاک اگر برآید * پیچ و خم نفسها دام ره است بگسل * می نشاء ست اما از تاک اگر برآید * کاش بعلت پر خوارے نمیرم تا از ننگ او بام جانے توانم برد و یا در شکنجه گر سنگی خاک گردیم تا از نرم آلایش هستے

دامنی توانیم افشرد خواب آسودگی از مقیمان سایه دیوار فناست و نهمت آلودگی ساکن آئینه عکس نمائے بقار باغی تا زندگی ست عیش رم اندیش ست * تا بال بود طپش بجائے خویش ست * بے قطع نفس منزل آسایش کو * تا ره باقی ست رفتنی در پیش ست * الحاصل امواج محیط کرامتش را تلاطم بیکران بود حباب فطرتے بیدل بقطره وارے قناعت نمود و صبح بهار پیرانیش شگفتنیهائے بے پایان داشت بمقتضای کم فرصتی نفس پیش از ورق گلے میکاشت

غزل

گفتے بنوشتے سخنی دست و قلم کو * سر تا قدم نقش جبینی ست رقم کو * در حسرت دیدار نگه تازه اشک ست * آن فرصت حرفیکه دهد دست بهم کو * از منظر وصل مجو شوخے پرواز * مژگان چو بنرگان نرسد طاقت رم کو * بگذار که باشم نگه چشم تحیر * چون اشک گرفتم روم از خویش قدم کو *

استفادهٔ صحبت

نخل دلاورے ثمر مصحف آیه ظفر گلشن آلهے بهار قلزم معرفت گهر نوید اقبال جنود مردانگی مژده رنگینی بهار فرزانگی نشاء مروت جوهر فتوت شجاع صفدر مزاقلندر

نظم

بیابان شجاعت را پلنگے * محیط استقامت را نهنگے * ز بزم آرائیش در دیده جمع * همی غلطید هوش از پرتو شمع * بزرمی گر نهیب او کند گرد * در آتش آب زد ذوق نهرد مرد * سخن را وصف زورش گرد بهدست * شود کهسارش از ضرب المثل پست * چو شمشیرش ز خون پرولان قوت * مهرا پایش جگر چون کان یاقوت * پیل تنی را بهنا سبت هیاتش کمال بر خود بالیدن لشکر شکنے را به آئینه دارے هیبتش جمال بر خویش نازیدن حجت زورمندان اندیشه باستعانت بازویش قوے و فهم دقت پسندان با دراک دقیقه فطرتش صاحب طرزنوی با وجود سلطنت معنے سیاه نقاب و با کمال لطائف سلوک تهور قباست تیغ مریخ را بهابت لمعه خنجرش از فلک پنجم نیام جستن و شیشه آفتاب را مقابل برق نیزه اش از خون شعاع دست شستن کمانش چون قوس قزح از گوش آسمان آویخته خدنگش چون نفس صبح بغربال زخمها بخته در عرصه بی پروائی از رهش کشاد آغوشی حلقه های سام و درصف بیاکے سپرش سینه صافے آئینه انتظام حلقه زنجیر چشمے جمال مدعا در نظر ترکش بر سینه لبریز آه اجابت اثر

نظم

امام صف پردلان و نما * غرور شجاعت شکوه سخا * خط جامع نسخه قال و حال * فروغ کمال انتخاب جمال * چو معنے زهر لفظ جوشیدنش * چو الفت زهر دل خروشیدنش * نفس عجز نوا سنجے بتوصیف تو انایش مے پردازد بهمانت یعنی صدیه اشعشه بهائی مجینا و دو تقریر تا توانے

تعمیر به پشتی اعانتش می نازد و بنیاد استقامت تحریر زلزله لغزش قلم مبیناد در معرکهٔ زور آزمائیها
ریسمان موی فرس که موضوع اشکیل پای شتران میباشد بقد آدم در زمین فرو می بردند
و صد پیچ و تاب استحکام ریشهٔ نخل در قبضهٔ خاکش می افشردند بیک حمله چون موی از خمیرش
بر می آورد و یا از هم می گسیخت و بر مائدهٔ صحبت اگر هزار خستهٔ زرد آلود امثال آن فراهم آمد
که راه تدبیرش بی سنگ نتوان گشود بفشار سر انگشت مغزها پیش باران میریخت کجی
اکثری از اشیای آهنی که همواریش با تپک و سندان بی دشواری نبود بقوت دست
پولاد تاب اصلاح مینمود شیر را بمصافحه اش بند دست از الفت پنجه ها بیگانه و ببر را بمعانقه اش
استخوان سینه سریشم اختلاط آشنای شانه **نظم** تهمتن نشه پر زوری که عجز ناتوانیها *
ز پهلویش زند بر خاک پشت پهلوانیها * اگر از قهر بر نار استان دست قدر بازد * ز گرد خون
همچو تاب از تیر بردارد کمانیها * بجز گرد زبونی نرم بر طبعش درشتیها * بغیر از حرف بیباکان
سبک پیشش گرانیها * دم پیری گر از بیباکی طبعش نفس راند * تواند چون سحر تا آسمان
چیدن جوانیها * نعره اش صدمه داشت که بسر کوبی صد انجمن خروش می چربید و عطسه اش
صولتی که بفریاد یک عالم گوش کر می رسید در زلزلهٔ عطش اجزای زمین را ناگزیری
بر خویش لرزیدن و با شکوه تنخش گوش رعد را بیچارگی در سینه دزدیدن در کوهساری که
ابرش سحاب چون قطره چکیده طاقت رفتار گم کردی هرگاه رخش خود را عاری و معطل
می دید چون باد بدوشش بر می گرفت و بذوق بی پروائی می خرامید همچنان در
خرستانی که پرتو خورشید هم برنگ سیلی غم پیش باید خورد اگر ناقه بازی بزانوی ناتوانی
در می آید به فیل زوری همتش بیرون می برد با طاعت سر پنجه دلیریش بختیان ریخته بار
و اشتران گسیختهٔ مهار سراپا ناصیهٔ تسلیم و همه تن خم زانوی انکسار و بدست اندازی مهابت
سپرش اسپان بدنعل و توسنان درشت لجام از گوش خوابانده حلقه بگوش سرنگونی و از
لگد افشانده در خبر باد شیوهٔ حرونی در هر لشکری که بسر واریش گزیدند علم از نصرت گردن
افراخت و با هر سپاهی که از و معاونت جستند خصم از پشت سپر انداخت پایهٔ زبردستیهایش
از عروج تخیل بر راست بیان عاجز خرام تا کجا بر آید و کارنامهٔ داستانش هزار استقامت
داستان دارد خامه لغزیدن احرام تا چه حد ستاید هیچ قدرتی برین هم نشاط بساط
تفوق نمی تواند چید و هیچ خارنی مقابل این جنس جوهر در عرض تفضل نمی توان بالید

مثنوی ز حرفش صدا کوه سنگین بنا * ببادش نفسها دم اژدها * به تقویتش قطره سیلاب جوش *
به جمعیتش نقطه دفتر خروش * بنازد شجاعت به نیروی او * ببالد تهور ز بازوی او *
واقعه نوبتی در جنگ هزاره ضربتی دریافت که پاشنه پایش از وضع استقامت برگردید
و مهم ساق بشکستگی مگر دشمنان کشید بی اطلاع همدستان عرصهٔ اتفاق فی الحال
استخوانهای خورده گردیده را به پشت تیر سینهٔ موج گردانید با کمانی هازه های تیرش
بر هم بسته سرگرم محاربه گردید همچنان سه شبانروز قدم بمیدان کارزار می افشرد و سوار
و پیاده اقسام مراتب تلاش پیش از زمان تندرستی پیش می برد و بعد از وقوع صورت
فتح جگرداران معرکهٔ دلاوری بمعنی استقلالش وارسیدند و بانصاف حق استقامت
در پیش پایش پشت دست بر زمین رسانیدند **نظم** بیباکی کن شکیب مردان اینست *
سر بر کف گیر سیب مردان اینست * حیف ست چو زن بر خت گلگون نازی * خون گرد
و بپوش زیب مردان اینست * بی تکلف اگر رستم درین هنگام عرض تهمتنی می داد
دیدهٔ امتیاز از کوچک ابدالان این قلندرش وانمود و اگر افراسیاب درین زمانه طبل
زورمندی می زد قوت انصاف پس چیزی این پهلوان صفدرش نمی ستود زمزمهٔ
بیان واقعه اش مبالغه ساز سام توانان و پلهٔ عرض ناتوانیش میزان کمال بهرام سنانان
هم فقر را از وضع خاکساریش صندل مباهات نقش جبین و هم غبار از کیسهٔ همتش دستگاه
کرامات طراز آستین از صحبت اکثر ارباب طریقت انتفاع فوائد معنوی برداشته بود
اما آثار جذبه بر جمیع احوالش غالب می نمود آئینهٔ انتظام سلوکش بهزار رنگ جذبه صورت نما
و پیمانهٔ دستگاه جذبه اش بصد کیفیت سلوک الفت پیما در صغر سن بزرگیهای همت دوچار
معلمش نه پسندید تا سنگ طفلی رنگ حمیتش بر نگرداند و غیرت طبع قابل و بستانش نشناخت
تا احتیاج سبق بدو زانوی عجزش بنشاند با آنکه اُمی بود موزونی چون سرو بطبیعتش
می نازید و رنگینی چون بهار سرو از طینتش می بالید اصحاب عبارت را باصلاح فطرت
بلندش فخر قدرت رسائی و ارباب اشارت را بادراک معارف عرش کمندش معراج حقیقت آشنائی
رنگینی الفاظ در گلشن آثار قبولش شگفتگی نشاء بهار و بلندی مضامین از رتبهٔ اقبال
تحسینش صاحب طالع اشتهار به تسکین شعلهٔ داغ آشنایان سوخته خیال مرهمی
و به ابیاری چمن رنگ باختگان گداخته هوای شبنمی **نظم** حیا موج کیفیت گوهرش

وفا نشهٔ غیرت ساغرش * مروت صفا خیز مرآت او * جوانمردی آئینهٔ ذات او * کمالات بی سعی
کسبش حصول * حقائق همان بی بیانش وصول * نگردیده بر حرفی انگشت سا * بمعنی
چو معنی بحرف آشنا * سخن محو نیرنگ موزونیش * معانی اسیر فلاطونیش * به فیض ازل
محرم هر کلام * ولی امی از کسب فضل عوام * فضائل ز ادراک او خوشه چین * زهی امت
خاتم المرسلین * از عجائب خواص طینتش یکی آنکه در سایه اش حرکت از عقبای عقرب
رمیدی و طاقت رفتارش بطپیدن نزع کشیدی و اگر از راه امتحان لمحه توقف فرمودی
ناچار بسوراخ عدم خزیدی دوم قفلهای آهنی باشارهٔ سبابه اش از کشایش چاره
نداشت و پیش از آنکه باقبال مساسی راه آغوش کشاید در بستگی می گذاشت از حقیقت
این دو اسرار می فرمود که مقدمهٔ نخستین ازلی ست و کیفیت ثانی عملی ایامی بذوق مجاهده
پنج سال متواتر ساغر بی ستون گذار ریاضت می کشیدم و بمواظبت اسم فتاح جرعهٔ
تسلسل می چشیدم بکیفیتی که چون پیمانهٔ هفتهٔ ایامم بدور شب هفتم می انجامید اختیار یک قدح
شیر صبوحی خمار تسلی می گردید گل کردن این نشاء اثری ست از نتائج آن خمار و
شگفتگی این بهار ثمری از فوائد همان انتظار **نظم** ریاضت در دبستان وفا چندین
اثر دارد * درینجا هر که سر در رشته می دزدد گهر دارد * فلک صید کمند تست اگر عاجز برون آئی *
مزاج ناتوان خاصیت تار نظر دارد * و از غرائب احوال طبیعتش در غلبهٔ تپ محرق پیش از
سی صد مثقال روغن گاو یکباره در کشیدن شربت صحت میدانست و در آشوب درد چشم
آئینهٔ دیده به فلفل سوده انباشتن صیقل مصلحت غریب تر آنکه بی این آب شعلهٔ تپش
فرو نمی نشست و بی آن سرمایهٔ غبار چشمش باز رحمت نمی بست **غزل** نه تنها از قدح مستی
و از گل رنگ می جوشد * نوای محفل قدرت هزار آهنگ میجوشد * بجا وا ماندت زیر قدم
صد دشت کم دارد * اگر در گردش آئی خانه با فرسنگ میجوشد * جهان را بی تامل کرده نظاره
ازین غافل * که این حیرت فضا از سینه های تنگ میجوشد * درین صحرا که یکسر بال طاوس ست
اجزایش * غباری گر بخود بالد همان نیرنگ میجوشد * با آنکه یک هفته غذای جوانان
کفایت اندازه سحورش نمی کرد و یک ماهه را تپ پهلوانان مقدار ماحضرش بجا نمی آورد
هفته ها گذشتی که چون بدر کامل بخوردن پهلوی خود پرداختی و برنگ یاقوت یا شراب
چشمهٔ جگر در ساختی نه چون پیکر خیال با غذیه اش میل اختلاطی منظور نظر و نه چون ساغر تصویر

با شربه اش ذوق ارتباطی محسوس اثر به نیک شیوهٔ قناعت نام سرچشمهٔ خورشید بروی کمان
آن آبش راه خشک لبی نزند و بناموس طریقه بی نیازی مقابل آئینه نگشتی تا خیال نانش
ناشتای تغافل نشکند با اینهمه مشق خودشکنی ساعتی چون موج از تردد نمی آسود و بآئین آفتاب
سواری جهان نازش دائمی بود بخلاف مرتاضان این عصر که اکثر چون زنان تازه زاینده
همت بخلوت پرستی میگمارند و به پرورش نتیجهٔ امال چلهٔ تزویر در خانه بر می آرند **مثنوی**
اگر زن نیستی ای کمتر از زن * چو زاهد چند در خلوت فشردن * وگر مردی قدم زن تا توانی *
چه بر جا خفتی از بی آب و نانی * تهی کردی شکم بارت کجا ماند * که در خلوت باین تکلیف بنشاند *
تن آسانیت محنت نام دارد * تنورت جملهٔ نان خام دارد * چو مردان از طلسم خود برون زن *
دم تیغی شود بر موج خون زن * بقدرت چون کمان آنکس برآمد * که در یک چله صد سالش سر آمد *
کماندار از ریاضت گر زنی جوش * شکم بر پشت بندد خانه بر دوش * وگرنه چون عصا سر تا بپا خشک *
جدا از آب و نان بنشین بجا خشک * ز بیدردی بجوع محض می ناز * چو سبحه معده ات در گردن انداز *
اکثری مدت ریاضتش از ماه در گذشتی و به قرب چله مائل گشتی بحکم بشریت ناچار شکست
رنگ از بهار سیمایش دمیدی و غبار ناتوانی بدامن طاقتش پیچیدی اما سعی غیرت از
ترددش باز نداشتی و جهد جمعیت عنان تلاش از دست نگذاشتی در حالتی که استقامت
اعصاب از انداز حرکتش جز به لرزیدن قدم نمی افشرد و جرأت مفاصل بعرض رفتارش غیر از
ناله پیش نمی توانست برد و مستان بهزار الحاح حلقه در التماس می گردیدند تا پسته وار
لقمه بدهن می گذاشت و چون دم شمشیر حرف آبی بلب بر میداشت بعضی سوال کردند که
سبب التزام اینهمه سختی چه خواهد بود و اختیار این قدر تعب بعزم چه مقصد تغیر توان نمود
فرمود بر جمیع محبان روشن ست که زاهد نیستم تا وهم الم غبار آئینهٔ اندیشه باشد و دکان
شیخی نچیده ام تا خیالم درین پرده جنس تزویری بر تراشد لیکن هر چند گرد عرصهٔ ترکیب
عنصری بر می آیم و چشم تامل برین سواد عبرت غبار میکشایم صولت گرسنگی عالمی را
در هم فشرده است داروهای جوع تحت و فوق را بخود فرو برده با آنکه می دانم طرف
این شعلهٔ جانکاه گردیدن بر خاشاک مستی قیامت آوردن ست و باین برق طاقت
گداز همچهره شدن در مزرع زندگی آفت پروردن همت تاب تسلسل زبونی نمی آرد
و غیرت دوام بحکم نمیدارد **غزل** جهد مردان دیگرست و سعی مردم دیگرست * لمعهٔ خورشید

دیگر تاب انجم دیگرست * چشمه و انهار هم مواج اسرارند لیک * بحر طوفان جوش قدرت را تلاطم
دیگرست * غنچه و قید و گل آزادے از هم واشناس * صورت سرپنجه دیگر هیات سم دیگرست *
نشاء غیرت کشان با ساغر وضع جهان * تا بکے سختی بهم این باده را خم دیگرست * حصول نعمت
کمال نے وساطت گرسنگے محال و سیراب زلال جمعیت بی وسیله تشنه بے سراب خیال
هلال تا از خود تهی نگردیده بآئینه واری آفتاب نرسید و صدف تا بخشکے سفال بر نیامد آشفتگے
از موج گوهر نچید حیات در یک نفس تشنگے استعداد دریا کشتے بهم میرساند و آئینه باندک پرواز باطن
آسمان را لقمه مے گرداند ظرفهای خالی یکسر قابل پر کردن اند و جامهاے لبریز یک دست
آماده فرو ریختن گرانیهاے جسم اگر بپایه سبکروحی رسد از استعانت ریاضت ست و کدورتهاے
دل اگر آئینه وار صفا گردد بصیقل کارے خراش محنت بفیض دست از رغبت طعام کشیدن
ممکن نیست که آدمے ملک بر نیاید و به یمن دامن از غبار اثقال چیدن پستے بال فطرت
عروج نکشاید سنگ را تیر از پری در گذشتن نشاء پیماے حسن میناست و خاک را هم از
گرانے بیرون تاختن همعنانے لطافت هوا خلاے معده در همه حال مستعد جرأت
کمال ست و امتلا در جمیع اوقات ماده عصیان و انفعال **نظم** کیسه خالیست اینجا
مایه گنج آورے * دار و اعداد اقل از صفر حکم اکثرے * فیض خواهی در وداع کلفت زنگار
کوش * چون صفا آئینه ات گردد جهان دیگرے * معده خالی کن به اوج عزت معنے برآ *
نیست بیرون در دکان نانوایت منبرے * می کشی دیوار بر روئی دل از تعمیر خاک * آب شو
اے بے خبر از خجلت تن پرورے * **حکایت** کاملے را بستر آراے افتادگے چون
سایه خط جبین بود سجده فرساے زمین گیری چون اشک چکیده نقش نگین گلوے از فشار
گرسنگے به تنگے کوچه نے رسیده و زبانی از هجوم تشنگے ماهی کبابی تبابه کام چسپیده شمع وار
اندازه گفتگوها موقوف جنبش مژگان و شبنم کردار بناے تگاپو بر پر افشانے نگاه ناتوان
نظم دلاوران که مهیای ساز جنگ خوداند * بهر نفس زدلی چون حباب سنگ خوداند *
چو صبح جوهر فتح از جبین شان پیداست * ز بسکه آئینه وار شکست رنگ خوداند * شکسته اند
طلسم غبار هستے خویش * کلاه فخر جهانند لیک ننگ خوداند * بی خبری از کمینگاه تشنیع برخاست
و زبان طعن بتکلیف اندرز آراست که ریاضت کوره اصلاح ناقص اعتباران ست نه بوته
گداز کامل عیاران اگر از حضیض نقصان بر نمی آئے تلاش اوج کمال تا چند و اگر به کمالے

رسیده

رسیده تهمت نقصان بیش ازین بر خود مپسند شگفته بیانی بهار دانش باین نکهت عطر
دماغ گردید و تبسم آهنگے صبح یعنے باین شبنم گلاب نفس پاشید که هر قدر ناقص را از
غیر احتراز ضروری ست کامل را از خود اجتناب و التزام دورے گرفتم از تشویش رهزنان
رستے و کلاه جمعیت بمقام تسلے شکستے غبار بیداد طوفان که از تنور خانه ات چشمک زنست
بکدام آب خواهے نشاند و عنان برق هلاک را که از چراغ زیر دامنت روشن ست بچه
رنگ خواهے گرداند دزد خانگی با نقب و کمند احتیاج ندارد و دشمن زیر بغل بشگاف
سقف و دیوار فرصت نمی شمارد و در وادے که نا ایمنی همه در پیش ست احتیاط منزل
از راه بیش **رباعی** ای رهرو اگر ز خویش غافل باشی * سرگشته تر از راه به منزل
باشی * چون گوهر اگر بضبط خود پردازی * در دریا هم مقیم ساحل باشی * و آن آفت
توانائی ست که از سرسبزی مزرع جسم مے خیزد و بلای رسائیکه نشو و نماء نهال قوے
می انگیزد شمع این محفل از پهلوے چرب غذای شعله جفاست و حساب این دریا از پیکر
مالیده مهیاے آغوش فنا پرخواری اگر در طلب معنوی خلل نیفگند علل صورے ببار آرد
و هر چند مانع سبکروحے نگردد دست از گرانی اعضا بر ندارد بیمارے جوع بیک لقمه علاج
پذیرد و فساد سیرے جز بفصد و جلاب رنگ اصلاح نگیرد پس با تشنگی بساز تا بطوفان
آب نشتر نروی دیگر سنگے پرواز تا مقیم مزبله نشوے **رباعی** بر روز ننازے که زبون
سازندت * گردن نه فرازی که ببندازندت * ای قلب بلای امتحان در پیش ست * بگذار
ازان پیش که نگذارندت * تا کمر بر شکیب خود نبسته راه جنگ عالمی برویت گشاده است
و تا پنجه طاقت در آستین نشکسته خراش هزار ناخن پرشش جگر آماده ضعف اختیاری
سپرے ست در دفع بلیات اضطرار و شکنجه هوشیارے حصاری از سنگباران آفت خمار
غزل هر غباریکه درین عرصه طوفان برخاست * همه از شوخے و بیباکی جولان
برخاست * دام آسوده دلی غیر زمین گیری نیست * هدف خار شد آن پاک ز دامان برخاست *
امتحان چند ره وادی غفلت سپرد * گرد هر گاه که برخاست پریشان برخاست * مشت
خاکے و کمال تو سجود ست اینجا * این رگ گردنت آخر بچه سامان برخاست * چشم پوشیده
همان صافی آئینه تست * ورنه آفاق غبارست چو مژگان برخاست * غیر در محفل تحقیق
ندارد شرری * ای بسا شعله که بازار گریبان برخاست * نیزه دارست فلک تا تو قد افراخته *

علم فتح همان ست که نتوان برخاست * الحاصل ذات کرامت صفاتش محیطے بود بهجوم
گوهر غیرت چین ابروے امواج آراسته وطینت قدرت آیاتش انجمنے بفروغ شمع همت بساط
تحیر عالمی پیراسته قیاس اوضاعش دلیل مخترعات قدرت ست وتصور اطوارش گواه
کیفیات ندرت تربیت فقیر بیدل بعد از رحلت والد مرحوم تا ادراک نشاء بلوغ بعهدهٔ التفات
خود داشت وباشفاق ربوبیت در تعلیم مراتب آداب وتدریس معانی اخلاق توجه کمال
میگماشت قطع نظر از غرض دیگر فوائد لمعهٔ نظمیکه امروز رونق افزای کانون تخیل ست
از پرتو آفتابهاے طبع خداداد اوست وکیفیت معنی که این زمان دود انگیز دماغ فطرت ست
از جرعه پرستیهای خدمت نشاء ایجاد او **نظم** رنگها آئینه تربیت بیرنگیست * گر نظر
محرم کیفیت اسباب شود * نه همین تاک درین خمکده مستے دارد * هر دلی را که گدازند می ناب
شود * سایه را جبهه بشویند ز سرچشمهٔ نور * تا همان پرتو خورشید جهانتاب شود * ابر چشمے
نه فشارد ز غم دوری بحر * خاک نم دزد و عرض گل سیراب شود * بحر جوشی زند و موج بطوفان
آید * موج پیچد بخود و مایهٔ گرداب شود * انتظار هوس گل کند از پردهٔ شوق *
نا امید آینهٔ دیدهٔ بے خواب شود * مدعا زین همه نیرنگ جز این نتوان یافت * کز دلے
خون بچکد تا جگری آب شود * **واقعه** روزے در مدرسهٔ علما تقریر طرح اجلاسے
قرار یافته بود کورهٔ اشتعال بحثے برهم تافته دو دانشمند بے انصاف عرصهٔ جولان لاف
گرم داشتند وبنواهای ضرب یضرب علم خفت عقل مے افراشتند غبار انگیزی قیل وقال
خاک بر سر بے مغزیم می پاشید و سر چنگ ناخنهاے دخل چهرهٔ اعتبار یکدیگر مے خراشید
هرچه یکے می چادید دیگری رو میکرد وانچه این بمرغوبی عرضه میداد المعنے بر می آورد ناگاه
طوفان جوشی قبول الزام یکے را عرق عرق گردانید وغرور را مواجی غلبهٔ دلائل دیگری را
بصد رگ گردن بالانید مشاهدهٔ صورت حال غباری بر آئینهٔ خاطرش ریخت وکدورتے
بدامن صفای وقتش آویخت فرمود این بیدانشان عمرها جادهٔ خطوط وسطور می پیمایند
تا سر انجام کام جبهه بخاک پشیمانی بمالند واین طفل مزاجان تخته ها سیاه می نمایند تا مدے
بشهرت سرنگونی ببالند زبانیکه فروغ شمع خجالت موقوف لمعهٔ تقریر اوست از بریدن
دریغ نباید داشت ودهانیکه خمیازهٔ زخم ندامت منتظر هرزه بیانی او باشد جز بخاکش نباید انباشت
طرفه بے غیرتی ست که پیش از زخم شکست باید خورد وسخت بی حمیتی که پس از انفعال

نتوان

نتوان مرد **نظم** ای دلت عرصه گاه دم سردے * تا یکی گفتگوے نامردی * انچه حرف زبان
مردان ست * خامشیهای تیغ عریان ست * مرد صد رنگ خون کند بطبق * گر نمی پرفشان
شود ز عرق * سخن مرد گر فتد بر خاک * به کزان پیش سر فتد بر خاک * مردنت به ز زندگانی
خام * خاک خواری که می خورے الزام * زخمها می توان بجان برداشت * لیک خجلت
نمے توان برداشت * چهرهٔ زخم خورده گلگون ست * زانکه آئینه وار او خون ست * روے
ملزم همان پر زاغ ست * شعله رنگش چو بشکند داغ ست * احکام عدل الٰهے معروف
مصلحتے ست در پاس آبروے بندگان واعلام فضل بیچونے مامورند برای امداد کردن گردن
افرازی سر افگندگان یعنے منع ارتکاب معاصی یرلیغ حکمتے ست وامر اجتناب مناهی
منشور رافتے تا بے خبران طریق سلامت از انحراف جادهٔ صلاح سرگردان وادے
تشویر نشوند وبے عصایان روش استقامت به لغزش پاے تقوی در قعر جهنم تشنیع نروند
که گل کردن عرق انفعال اگر همه شبنمے ست برق مزرع آگاهیست وجوشیدن غبار ندامت
هرچند نفسے ست زنگ آئینهٔ تحقیق نگاهی تری این شبنم بهیچ آتشے از دامن تصور نمی رود
وسیاهی این رنگ بهیچ صیقلے از چهرهٔ اندیشه زائل نمیشود وممکن نیست که شارب خمر منفعل
به بیباکیهاے شیوهٔ مستے نباشد ومرتکب زناروی تامل بناخن پشیمانی نخراشد پس اگر قوت
منفعله بانشاء ادراک جوشیده باشد کسب این قسم کمال هم از عالم منهیات باید فهمید وترک
این جنس اشغال از جملهٔ واجبات باید اندیشید **مثنوے** عشق در بند بند ما خم ریخت *
که به تسلیم باید از هم ریخت * چیست تسلیم وضع بے خللے * دور باش از خیال منفعلے * چون
نشد راضی از ندامت ما * سجده آراست بهر قامت ما * تا باقبال دستگاه نیاز * از سلامت
کنیم بالش ناز * امر معروف نهی منکر چیست * که نباید به بی حیائی زیست * همان روز
فقیر را منع درس فرمود که اگر آثار علم اینست خلل در بناے جهل میفگن تا عاقبت حال پشیمان
نشوے واگر فائدهٔ تحصیل همین ست خرمن بے حاصلی برهم مزن که آخر کار ندامت ندروے
هرگاه به مسئله احتیاج افتد قاضے در محکمه نمرده است وهر وقت نصیحت منظور باشد واعظ را از
منبر گرگ نبرده **قطعه** غرهٔ دانش نکردے از فسون لفظ چند * ای ز معنی بے خبر علم حقائق
دیگر ست * نیست جز کوری سوادی را که روشن کردهٔ * مردمک دیگر سوید ای شقایق دیگر ست *
زین سخنهائی که یاران دام عرفان چیده اند * جز خموشے انچه فطرت راست لایق دیگر ست *

بهمواری فهم معنی گوش و از پست و بلند رفع و جر چشم بپوش جهدی کن که غبار بحث و انکار بکلی
از راه طبیعت برخیزد و حضور کیفیت افزای دربار باطنت رنگ جمعیت ریزد اگر گوش کر نباشد
افسانه بسیار ست و اگر چشم رمدی ندارد تماشای بی شمار همت اعتماد بر فضل حقیقی گمار تا
بی تکلف نقوش و خطوط پرده از حقایق بر رویت کشایند و نسخ اعتبار قیل و قال بر طاق
نسیان گذار تا از درس گاه بی حرف و صوت رمزی ارشادت نمایند علم دبستان تحقیق
مقید سبق کتاب مدان و معمای نسخهٔ یقین از دفاتر دلیل و حجت مخوان رباعی
هوشیکه سفیدی و سیاهی فهمید * مپسند که سر حق کماهی فهمید * گفتم سخنی لیک پس از کسب
کمال * خواهی فهمید چون نخواهی فهمید * اما طریق ارشادی بیان می نمایم و رمز اسراری
بی پرده می سرایم بهمینت بی ساختگی های تاریخ تولدت که زبان الهام بیان سرچشمهٔ
زلال سعادت محیط آبروی سیادت میر ابوالقاسم ترمذی قدس سره برشحات بشارت
فیض قدس مخبر حال تقدس مآل اوست و بروانی عبارت انتخاب مشعر زبان فضل اشتمال او
پیکر استعدادات را هیولای صور کمال دریافته ام و معمای موزونی طبیعت واشگافته
بعد ازین باندازه امتحان درجهٔ استعداد از مطالعهٔ کلام فوائد انتظام سلف که حقایق را
دران لباس عرض رنگینی های تازندگیست و معانی را دران کسوت دستگاه کمال
برآرندگی غافل مباش و ازین بهارستان هر گل نظمیکه استشمام کیفیتش نشاء دماغ
شوقت رساند یا رائحهٔ نثری گلاب اثر بر مشام دوقت افشاند دسته بندی اقسام آنرا
سبق جهد خود شمارد فراهم آورد های دامن استعداد بر من عرضه میدارد تا مبرهن گردد
که عندلیب فطرتت از ساز چه گل رغبت آهنگ سرودن ست و غنچهٔ تاملت از روی کدام
رنگ مائل نقاب کشودن امید که اختیار این درس پایهٔ امتیازت بلند گرداند و الزام این
کوشش سر رشتهٔ کارت بجای رساند مثنوی چه لافی بحرف کسان خامه وار *
صریری ز تحقیق خود هم برآر * برون تاز از ظلمت وهم خویش * مکن سیر در کوچهٔ فهم خویش *
مرو همچو گوش از پی حرف کس * بدل ساعتی غوطه زن چون نفس * که شمعی ز تحقیق روشن
کنی * گل معنی زیب دامن کنی * چه تحقیق نور بسیط قدم * که جوشد ز دل بی غبار ظلم *
آنچه از نسخهٔ دل فهم کنی اگر همه نقطه ایست چون مردمک طوفانش از جا نمی برد و هرچه از خارج
جمع نمای هرچند دفترهاست در چشم کشودنی چون مژه برهم می خورد زنهار با گفت و گوی

مبحث عالم خون گیری تا همچو عوام در شکنجهٔ رسم زنده نمیری محیط بی نیازی از آن منزه است
که قطره ها بی سر و پا احرام جمعیت گوهر بندند تا موجهای آرمیده بسلسلهٔ عرض بیتابی پیوندند
بحسب وقوع اتفاق موجیکه سر از موافقت امثال خود پیچد صدر آرای دستگاه گوهرش
مسلم گردید و قطره که قدر تنهائی نشناخت اجزای جمعیت خود پامال هجوم موجها ساخت نظم
چشم حق بین زحمت اندیشهٔ باطل نبرد * محرم لیلی برات شوق بر محمل نبرد * سیر معنی از خم و
پیچ عبارت فارغ ست * قاصد ملک تقدس رنج آب و گل نبرد * سعی ما در منزل از غفلت
بیابان مرگ ماند * شش جهت طی کرد اما سر بجیب دل نبرد * نکته طبایع را تقلید
اوضاع یکدیگر رهزن تحقیق ست و تبعیت عادات و رسوم مانع سر منزل توفیق اکثر
استعدادها در حجاب قوه از فعل محروم مانده و کمی از آنها عنان خیال بعرصهٔ وقوع گردانده
فرصت سیر زانو آن قدر دور نتاخته که بسعی دستهای برهم سوده آوازش توان داد و
کلفت تضییع اوقات بر روی حقیقت دیواری برنیاورده که بچاکهای گریبان ندامت
راهی توان کشاد جمعیت دل بشرط عزلت همه را میسر ست اگر همصحبتان معذور دارند و
مطالعهٔ نسخهٔ تسلی هر کس در بغل دارد اگر همدرسان بحال خود واگذارند آب در هر طبیعتی که راه
یافت مائل تکلیف تری نمودن ست و آتش بر هر مزاجیکه غالب افتاد سرگرم دکان حرارت
کشودن و بریان را بحکم تسلط رسوم سر از جیب برنیاورده در خروش ناقوس غوطه خواری ست
و مسجدیان را سر حساب ادراک نفس ناگردیده همان تعلقهٔ سبحه شماری نه برهمن را از کشاکش
دام اختلاط زنار تعلق گسیختن تا بتامل کوشد که ناقوس دیرستان فطرت چه آهنگ دارد
و نه شیخ را از آفات رجوع خلق بحضار تنهائی گریختن تا فهم نماید که لبیک طپیدنها نگاه
کعبهٔ دل چه سبحه می شمارد ناچار نقدی که در گره خویش نه بسته اند از کیسهٔ غیر می شمارند و
سری که بخیال خود ندزدیده اند از گریبان دیگری برمی آرند از غلغل آباد افگنده این
و آن بکر در پناه خاموشی گزیری تا بی تقلید زبانها حرفی توانی فهمید و از صدمهٔ زار
غولستان وهم وطن بکری گوش التجا بری تا از پردهٔ عافیت نوائی توانی شنید رباعی
انکاری غیر باش تصدیق اینست * واکرد بدل دلیل توفیق اینست * تبعیت خلق از
حقت غافل کرد * ترک تقلید گیر تحقیق اینست * اگر سعادت ازلی دلیل معنی اقبال گردد
درس این اندیشه از بر کردن ست و اجزای این نسخه بشیرازهٔ یقین آوردن که مدرک حقیقی

فضل بے کم و کیف حضرت حق ست و محرک طبیعی همان اراده ذات مطلق هرگاه بشمهٔ ازین نکته
وارسیدی تصور علم غیر خیالی ست خام و چون رمزے ازین دقیقه دریافتے بخیل فهم ما سوے
حرفیست ناتمام دانشها بیهوده است تا از انجا ندانی و تحصیلها بے فائده تا ازو نه خوانی
قطعه نزاکت فهمی اسرار هر جا پرده بردارد * ز سطر ریشه چندین گلستان مے توان خواندن *
بهر جا وقتی تحقیق شمع آگهی گردد * شرر تا نقطه پردازد چراغان مے توان خواندن * سواد
نسخهٔ دل گر کند آئینه ات روشن * دو عالم جلوه از یک چشم حیران مے توان خواندن *
حسب الارشاد مدتی مطالعه منظوم از اشغال ضروری مے شناخت و بقدر حوصله طبیعت را
مشغول تامل میساخت معنی که فهم ناقص بلفات ادراکش میرسید معروض شمع معارف
اقبال میگردید به یمن گرمیهاے نظر التفات روشن سوادی جهد می افروخت و بعون
چرب و نرمیهاے زبان تحسین چراغ سعے روغن افزایش مے اندوخت اکثری بسماع
اشعار حالی وجد سر میکرد و بذوق مضامین عالے از جا در می آمد دران حالت زبان برق
آهنگش باندازه بدیهه پیماے آتش در خرمن تصور مے ریخت و بیان سراپا فرهنگ بایماے
مناسب ادای حیرت از پردهٔ اندیشه می بیخت باقبال قدرت رسای فکر دور گرد بلند
فطرتان از مضامین پیش پا افتاده اش بود و باکمال نسبت آشنایی معنے بیگانه خیال
شهرستان مسخر طبع آزاده اش از صفاے جوهر فطرتش منکشف اهل تحقیق که فهم معنی وجدانیست
نه منحصر تکرار بیانے و نشاء ادراک ذاتی ست نه موقوف ساغر ورق گردانے **نظم**
همچو شبنم از تامل دیده گر وا کنے * برگ برگ این چمن جز لوح استعداد نیست * جوهر ذاتیست
موزونی نه کسب عارضی * گل بسعے پرفشانیها چو سرو آزاد نیست * باغبان گر خون خورد ابر
آبرو بر خاک ریز * نیست گل غیر از گل و شمشاد جز شمشاد نیست * هم بقدر صافی ست آئینه
تمثال آشنا * فهم ذاتی گر نباشد هیچکس استاد نیست * موجها یکسر به تیغ شوخے خود بسمل اند *
دل طپش فرماست اینجا حاجت ارشاد نیست * از آئینه اسرار هنش مثالے پرده بر میدارد
بے نقابے فیض ازل تماشا کردنیست و از دفتر کیفیات طبعش سطری تحریر مے نماید معنے
فضل حق بمطالعهٔ تامل آوردنی وقتی به تخفیف آشوب حرارت چنان که متعارف ست حریر
زردے بچشم بسته بود و چون غنچهٔ نرگس بخلوت ضبط نگاه نشسته یکے از یاران موزون
سائل کیفیت حال گردیده بدیهه این مطلع از زبانش تراوید **فرد** محرومی دیدار تو خون

در جگر انداخت * چشم چه کند چشم تواش از نظر انداخت * ازین دست نور نخلستان طبیعتش هر
نفس زدن رنگے دیگر شگوفه مے کرد گلچین شوق تیمناً بنظر یک گل دامن غنیمت فراهم آورد
و باین اندازه جوش خمستان فطرتش پیمانه ها در گردش بیان داشت مخمور تمنا بر شحهٔ
جرعه پیماے جمعیت هوش گذاشت هر چند عمریست شمع انجمن حضورش خلوت افروز عالم
نیرنگی ست قانون عجز آهنگ بیدل همان مرهون زمزمهٔ تهنیت اوست و رشته ساز
انفاس همچنان شکر نوای حقوق تربیت او باستفاضهٔ انوار خدمتش چه خورشید نگاهان
که لمعهٔ توجه شان برین شبنم ضعیف نتافت و باستفادهٔ آثار صحبتش چه عالی همتان که نظر التفات
ایشان این مشت خاک را در نیافت تا رشتهٔ تخیل در جنگ کشاکش زندگی ست نفسی نیست
که چاک گریبان اندیشهٔ لب بفاتحهٔ یادشان نگشاید و زمانی نمیگذرد که داغهای حسرت
بسراغ نقش پاے ایشان جبههٔ سجود نیاراید **غزل** گر به بزم عیش و گر در محفل
غم رفته ایم * شمع سان هر دم زدن از خویش کم کم رفته ایم * دیگران چون نغمه گر محمل طراز
عشرت اند * تا بدوش نوحه چون آهنگ ماتم رفته ایم * گرد نومیدے بصد دشت از عدم
آنسو ترست * از رفیقان واپسیم اما مقدم رفته ایم * کاروان وهم را دنباله نتوان یافتن *
این پس و پیش آنقدر ها نیست ما هم رفته ایم * الفت چشم از رمیدن مانع نظاره نیست *
در طلسم عالمیم اما ز عالم رفته ایم * گاه رخت فرصت ما آه حسرت می کشد * گاه همدوش
هجوم اشک چون نم رفته ایم * در قفاے رفتگان چون گرد بالی مے زنیم * لیک تا این
گرد آرامید ما هم رفته ایم * **استفادهٔ صحبت** همای لامکان طیران اوج فطرت
عنقای عزت آشیان قاف قدرت شاهباز بے نیازی کلاه حقایق سپاه معانے
بارگاه پناه دانش پناهان عالم طریقت نگاه عالی نگاهان عرش حقیقت قطب تمکین مقام
نه دائرهٔ آگاهے مدار هفت انجمن مشهود شاه قاسم هو اللهی **مثنوے** خورشید سپهر
لایزالے * یکتاے جهان بیمثالے * گنج اسرار عالم جان * نقد صدف وجوب و امکان *
چون علم نبی دلیل اشیا * چون ذات احد محیط اسما * در جلوه گهش بعرض تصدیق *
آئینه گر مجاز و تحقیق * قدرت تسلیم دستگاهش * عرفان متحیر نگاهش * هرگاه زبان
بنامش گشوده ام صیت شهپر جبرئیل مقیم پردهٔ گوش ست و هر جا نفس بیادش کشیده ام
نسیم وادے ایمن عطر دماغ هوش تسلیم حقوق آستانش را با سرنوشت اعتقاد بیدل

نیستی ست که تا نشان جبهه باقیست چون سجدهٔ حق از واجبات فرض نشمارد و تسبیح تهیهٔ
ثنایش را بر زبان شکر بیان نه ودیعتی که تا نفس نقد کیسهٔ زندگی ست بلوازم ادای
فرض سر بر نیارد **غزل** در عالمی که با خود رنگی نبود ما را * بودیم آنچه بودیم او وانمود
ما را * مرآت معنی ما چون سایه داشت رنگی * خورشید التفاتش از ما زدود ما را * پرواز
فطرت ما در دام بال میزد * آزاد کرد فضلش از هر قیود ما را * اعداد ما تهی کرد چندانکه
صفر گشتیم * از خویش کاست اما بر ما فزود ما را * دیده سخت متحیر ست از لمعات انوارش
چه وانماید و زبان بی پر حیرانست در فضای وصفش چه بال کشاید **فرد** قبله
خوانم یا پیمبر یا خدا یا کعبه ات * اصطلاح شوق بسیار ست و من دیوانه ام * اگر از کمالش
نشان میدهم مقدمهٔ لا احصی ثنای در میان ست و اگر از فضلش بیان می نمایم انت
کما اثنیت بر زبان در یقین آباد عالم تحقیق اولیای حضرت حق عین حقند نه از سلک
توهم غیر و سواد محرمان مجمع قرت آئینهٔ رموز بیچونی اند نه تمثال تفرقهٔ چون و چرا اگر از نور
بآفتاب چشم کشوده آفتاب جز نور چه دارد و اگر از آب بچشمهٔ راه برده چشمهٔ غیر از آب چه
بر می آرد **نظم** بانوار قدم آن مهر عالمتاب نزدیکست * بآن نسبت که پنداری تری
با آب نزدیکست * نوای نحن اقرب از فسون زخمه میجوشد * ولی با ساز او این نغمه
بی مضراب نزدیکست * درین دریا همان پیچیدگی گرداب میباشد * خیال ست اینکه
با گرداب پیچ و تاب نزدیکست * حضور کعبه می بینم خیال آستانش را * بیادش چون بنالد
سجده ام محراب نزدیکست * چو در آئینهٔ رنگش تماشا کردهٔ بیدل * گرش انسان
کامل خوانی از آداب نزدیکست * **آرایش آداب مجلس شریعتش صدر لی مع الله**
جادهٔ طریقتش بی سیر قدم اذا تم الفقر فهو الله افشای رموز کن فیکون موقوف احکام
جنبش لب و اخفای حقیقت الانسان سری منظور آئینهٔ بساط ادب روبارے میزان
وقار سبک سنج گرانیهای عرض گوهر مقدور و خاکسارے اوضاع تمکین خشک بدینمقام
جوشیهای خون منصور مایهٔ مدارج قطب الاقطابی از علو نسبتش مواج آسمان کمال
و سریر خلافت ارشاد پناهی بمیمنت پابوسش افسر عالم غرهٔ جلال **نظم** سیادت
از نسبش مفتخر چو بحر ز گوهر * بزرگی از عملش منبسط چون چرخ ز اختر * کرم بطینت او منحصر
چو موج بدریا * حیا بجبههٔ او صرف چون زلال بکوثر * آئینهٔ اعتبار عبودیت از نشان جوهر

سجودش چهره کشای دستگاه فلکی و آب و رنگ پیکر عنصری بمناسبت تخمیر وجودش صفا
پرواز گوهر ملکی تنزه از طینتش چون آب از گوهر بی نیاز منسوبان محیط امکان و تقدس
از ذاتش چون نور از آفتاب ممتاز روشنان محفل عیان **غزل** تواضع موجزن
چون ابروی خوبان سراپایش * حیا آئینه گر چون چشم محبوبان ز سیمایش * تبسم صد سحر
خمیازه سنج وضع خاموشش * تکلم صد گهر تمکین پرست لعل گویایش * برون از رنگ و
بو سیر بهارستان تحقیقش * گذشتن از دو عالم عینک چشم تماشایش * بهر جا گل کند
از گوهر مهرش صدف خواهی * جهانی سینه پردازد ز دل تا وا کند جایش * فلک با آن
زبردستی بود مشکل که وا گیرد * عنان رنگ امکان از کف ابروی ایمایش * بذات او
مسلم قدرت لبریز حق گشتن * ز خود هر کس تهی شد این پری بالد ز اعضایش * در سنه یکهزار
و هفتاد و یک میرزا ظریف را که بعرصهٔ علوم فقه و احادیث علم فطرت نغماتی می افراشت
و چهرهٔ اعتبار بیدل خاکسار به نسبت آرای خال مزین داشت مدخانهٔ تقدیر بسفر ملک اوڈیسه
جادهٔ هدایت گردید و تسلیم سرشت حقیقی را باختیار رفاقت خود و جدائی میرزا قلندر مجبور
گردانید بحسب اتفاق همان سال مقدم بهار قوام حضرت شاه از گلگشت نواح هندوستان
چمن پیرای آن گلزمین فرموده بود و سایهٔ التفات انوار برات بر آن شبستان مآل خورشیدی
کشوده مدت سه سال مرزای کمالات ایما چراغ محفل استعداد بامداد پرتو صحبتش می افروخت
و این زله پرست مائدهٔ اخلاص طفیلی نصیبه از آن خوان کرامت می اندوخت درین
فرصت تنگی حوصلهٔ تحقیق نازش وسعتی بخود دریافت و خشکیهای سودای تامل و تفکر
گریبان تر دماغی وا شگافت **غزل** خاک بودیم از بهار جلوهٔ ساغر زدیم * دیگران
گلچین شدند و ما چمن بر سر زدیم * غافلان از گفتگو رفتند تا موج و حباب * ما چو غواص
از تامل بر سر گوهر زدیم * چون سحر بر آسمان بردیم گرد خامشی * یک دو چین از نالهٔ دامان
نفس بر تر زدیم * همچو شمع آخر سراغ ما به بیرنگی رسید * در همین محفل قدم بر عالم دیگر زدیم *
با آنکه شهود از معنی تقدس از اکتساب عبارت صرف و نحوش مستغنی داشت مرآت غیب
دانش در هیچ زمانی دقیقهٔ ما لا ینحل فرو نمیگذاشت معارف به نحویکه اراده نمایند محو فصاحتش
بود و حقایق بعنوانیکه تخیل کند صرف تکلمش می نمود در وادی ارشاد سلوک کلام قدسی
پیامش ورای کاروان توفیق و در عالم اسرار معانی اشارات هدایت آیاتش بلد

سر منزل تحقیق از موزونی کلمات منظوم سرو ریاض تقدس محسوس جلوهٔ رعنائی و به همواری
فقرات منثور جوهر آئینهٔ تنزه منظور انجمن قدرت نمای درین مقام هوش تحیر آغوش از عالم
انوارش به پرتو چشم باخته و دماغ بیخودی سراغ از نسایم بهارش برائحهٔ کار خود ساخته
رباعی که در ارشاد طالبان ورود معنی سعادت داشت تبرکاً از حصول فوائد میمنت نگاشت
رباعی در کوی دلارام گذر باید کرد * فعل بد خویش را بدر باید کرد * آئینهٔ شوق
با صفا باید داشت * در روی رخ یار نظر باید کرد * باین دستور شاهدان خلوت معانی
بی زیور کلام موزونی بمعرض فطرتش باز نداشتند و نازنینان گلشن حقایق بی رنگینی
کسوت عبارت از ریاض بیانش گردن نمی افراشتند هم عرفای دهر را آرزوی
سجدهٔ آستانش سرنوشت جبههٔ اعتقاد و هم فضلای عصر را انقیاد مراتب فرمانش
حل معمای اجتهاد منکر اوضاع بایزید و او هم از مشاهدهٔ احوالش بنابینائی خود مقر و شاکی
اطوار شبلی و جنید بمکاشفهٔ کراماتش معتقد و شاکر شمه از نوادر آثار باطنش که ارباب نظر
معنی لا یحیطون بشیء من علمه الا بما شاء از انجا تحقیق نمایند من یهد الله درین صورت
چشم تامل کشایند دلیل معجز بیانی خامه میگردد تا برهان پیوندد که محیط گوهر این جنس
صفات جز ذات قدرت آیات اولیای کمل نتواند بود و غیر از موید بتائید الله دست
این قسم تصرف نتوان گشود ختم مراتب فقر شاهد تجلیات این آثار است و انجام مدارج
فنا موجد لمعات این انوار **قطعه** از ید الله گر نشان جوید کسی * جلوه گاهش
آستین اولیاست * آفتاب مطلع انوار ذات * روشن از ماه جبین اولیاست *
مزرع سرسبزی کون و مکان * تا قیامت خوشه چین اولیاست * آنچه میگویند از عرش برین *
معنی فرش زمین اولیاست * غیب در هر جا شهادت میکند * وسعت آباد یقین اولیاست *
گر به تفسیر کلام الله رسی * لفظ و معنی آفرین اولیاست * هوش اگر بر اسم اعظم پی برد *
یک قلم نقش نگین اولیاست * مقام شناسان زمزمهٔ اسرار آنچه از پردهٔ قانون
کن فیکون شنیده بودند از ساز حرکات اوضاع اطوارش بی پرده مشاهده می نمودند
از ذکر خوارق و کرامات سلف نقاب حرفی نمی شگافت که نگاه سامع بی تفاوت متجلی
همان کیفیتش در نمی یافت فصل گوهر نثاری نیسان مواعظش سراپای مخاطب یک صدف
گوش و هنگام جلوه نمائی بهار مکاشفه موبموی مقابل یک آئینهٔ آغوش هرگاه زبان

بلمعهٔ بیان جلال می کشودند دیده ها را در جرأت شهود انوار از خفاشی چاره نبود چون سر رشتهٔ
حرف بذکر جمال میرسانید اجزای مجلسیان چون شمع پیمانهٔ نگاه میگردانید اگر از شعله دم زدی
بی آتش چراغ روشن میگشت و اگر از گل ادا نمودی بی موسم بهار خرمن میشد در
احیای موتی دم اعجاز مسیح همدوش نفسش بالیده و در قتال منکرین تیغ انتقام کلیم در
نیام اشارتش خوابیده **قطعه** چرخ صد عمر ابد ساغر ادوار زند * تا باین نشاء می
از خمش آید بیرون * چه قدر چشمهٔ خورشید بطولان آرد * کاین چنین لمعه از انجمش آید
بیرون * **واقعه** دران ایام سعادت انجام سید محمود که از نبایر مولانا یعقوب
چرخی بود بر آن ولایت تسلط حکومت داشت و علم اشتهار خاندورانی می افراشت
متصدیان امور تقدیر چند سالش بشکنجهٔ مرضی اسیر داشتند و بحکم ضوابط قضا ساعتی
فارغبال مسند صحتش نمی گذاشتند ناخنهای دست و پایش از غلبهٔ جوشش هیات
سم بهم رسانیده بود و هفت اندامش از هجوم جراحت یک آبله شکسته بالیده داء الثعلب
در بنهای مواشیان گزیده و از شکل سر و رویش بیضهٔ مقشر بدر آورده عضوها از سر نو
ترتیب مضغگی رو نهاده و پیکرش دوباره بفکر اعادهٔ هیولای افتاده غنیمت شماری
نفس موهوم از اندیشهٔ صحت قطع امید کرده بود تا شادی مرگش بنا باید گردید و عاقبت اندیشی
بی ربطی حواس و از وهم شعورش باز داشته تا بمشاهدهٔ زندگی هول محشرش نباید کشید
نظم آدمی چیست ناتوان رنگی * گرد صبحی شکستن آهنگی * نه بقا اعتبار ایجادش
نه ثبات آبروی بنیادش * گر همه بر سپهر باخته است * تا نفس میزند گداخته است
حکما در معالجه اش خونها خوردند و دندانها بر جگر افشردند مآل کار کوششها بافسردگی
خون فاسد کشید و مقدمهٔ آن فساد بصلاح نه انجامید اگر بتوهم تدبیر جذام دست و پا
میزدند زرنیخ کشته زرد روی اثر می کشید و اگر بعلاج آتشک نفس می سوختند
جوهر سیماب از آشیان خاصیت می پرید بتلاش استمداد معنوی خاک اهل قبور
آن قدر برهم نزد که غبار قیامت برنخیزد و از انفاس ارباب دعا آن همه شور و انکشید
که غلغلهٔ صور بر نانگیزد بارها بجناب حضرت شاه نیز پیام بیچارگی ادا می نمود اما بمقتضای
نامساعدی وقت دعوتها مسموع توجه بی نیازی نبود تا آنکه روزی التماس میرزا ظریف
بمعرض قبول رسید و باعث تشریف مقدم زندگی توام گردید بیک نظر عنایت رحمتی

در بنیاد طبیعتش وانگذاشت و برنگ لمعهٔ طبیعت آفتاب یک قلم شبنم آبلهٔ زمین اعضایش
برداشت چنانکه بعد از سه روز ناچار رجوع بحمام نمود و غبار کلفتهای روحانی از آئینهٔ
زنگ خوردهٔ جسم برهم زدود قطعه ای بسا خاکی که از یک رشحهٔ ابر کرم * تا نگه بر خویش
جنبد صد چمن دربار بود * وی بسا پست و بلند و هرگز یک موج سیل * تا تامل پا نمیراند بهم
هموار بود * هر کجا خورشید تابان یک مژه وا کرد چشم * ظلمتستان دستگاه عالم
انوار بود * عالمی از خویش رفت و چشم شوقی وا نکرد * ورنه در باغ تامل رنگها بسیار بود *
از غرائب واقعه آنکه چون پرتو نزول حضرت شاه بران مجلس تافت هر یکی از حضار باستقبال
دولت قدمبوس شتافت خان دوران بمعذوری عجزی که طاقت قامت آرائی
نداشت آهنگ تعظیم بر زمزمهٔ آواز حزین گذاشت و بهزار تردد مژگان بیمار دستی تا
سر تسلیم برافراشت بمضمون آنکه بیت براهت مرده ام اما زیارت خانهٔ خاکم * تو می آئی
و من آسوده آتش در مزار من * سایه گستری همای شفقت باین سعادتش سرور عافیت
گردید که ما از تو چندین ساله کلفت برداشته ایم تا ساعتی به جمعیت خاطر بیاسائی هرگاه
ماموران عالم قدرت بازار دوش ناتوانی برمیگیرند مدعا راحت اوست نه تعظیم فرمائی
تشویش و تردد امواج این زمان تمکین طراز مسند گوهر مشاهده و گردابیست و آشفتگی نسخهٔ
انفاس بعد ازین مصروف شیرازه پیرای دل بمطالعه آوردنی قطعه ای نفس بال و پر
از کلفت اوهام برآر * تهمتی از گرهت بود که بازش کردیم * گر فلک صد در تشویش برویت
وا داشت * مژده ات باد که یکباره فرازش کردیم * نفسی چند که در عقدهٔ کم فرصتی ست
همچو تار املت رشته درازش کردیم * اتفاقاً اسد نامی از رفضه که میمون بازیچهٔ بی دینی
بود و خرس تلهٔ ناقص آئینی دائم الخمر لیش غوطه در بول شیاطین داده و باد بروتش
با صرصر تیز فرعون یک پهلو افتاده در عین این مقالات چون شیطان از لاحول گریخت
و در طلیعهٔ آن انوار طاقت ظلمت کسوتش تار و پود گسیخت پیش جمعی از برون گردان جادهٔ
ادب دهان گندیده اش در فحش کشود و بزبان نجاست مکیدهٔ چاشنی سب آغاز نمود
که اگر کودنیت در مزاج ارباب دول مضمر نباشد با همچو خودستایان معتقدانه پیش نیایند
و با این قسم بیسر و پایان طریق تملق نه پیمایند بازاری در نظر نیست که هرزه گردی
ایندم خاک او را گل آلود عرق نکرده باشند و کوچه تصور نتوان کرد که تکاپوی حرص

این طائفه غباری از انجا بر سر نپاشد اختیار عزلت کمینگاه امیدی ست که بنقب اشتهارش
در مجلس صاحبدولتی راه تزویر وا نمایند و به افسون ساخته چند دفتر عرض خوارق و کرامات
کشایند بی صرفه گوئیها باین مرتبه که مثل خان درانی را بگویند که ما ترا نجات بخشیدیم و
دکان آرای ازین قماش که همچو امیری را بفرمایند که ما از حبس دوامت وا خریدیم اگر از
تمکین منزلتی داشته باشند می باید بر در اعتبار زدند و اگر از عنا دستگاهی چیده اند چرا
از حرص مستغنی نشوند غیر ازین جنس تشنیع لایعنی چند که درس عقائد این سگ سیرتان ست
از زبانش بدر تراوید و از مغلطهای که طعمهٔ خاص این خوک طینتان ست بیمحابا جاوید
بهمان شعلهٔ تعصب که سراپایش در گرفته بود راه خانه برداشت و بآن دود ضلالت که در
دماغش پیچیده بود رو بجهنم آباد گذاشت قطعه ای پنبه چیده بر خویش از تار و پود هستی *
وانگه بروی آتش جرأت گر مساسی * ای مایه ات کف خون آنهم ز پوست بیرون * خواندی
بخود چه افسون کز تیغ بی هراسی * جمعی که ناخن کین از جهل تیز کردند * برگشت هستی خود
خود کرده اند داسی * ای خون گرفته آئی وی سر بریده عجزی * با حق ستیزه تا چند از
راه ناسپاسی * حرف زبان مردان پیغام بی نشانی ست * این پرده وا نگردد بر فطرت
لباسی * تحقیق سخت دور ست از ناقصان تقلید * فهم یقین نیاید از مردم قیاسی *
انکار حال مردان یمین بقا ندارد * ای بی خبر حذر کن حق را نمی شناسی * چون متصل
دروازهٔ شهر رسید صاعقهٔ از پردهٔ غیب خروشید و زلزلهٔ از بنیاد زمین جوشید پالکی
که ساز سواریش بود بیک بار واژگون گردید حمالان و همراهان به توهم آنکه دروازه بر سر
شان آمد وداع هوش نموده بودند و باستقبال بیخودی آغوش تسلیم کشوده بعد از
ساعتی که بحکم افاقت نقاب تفحص شگافتند آن خارج بساط ایمان را در میان نیافتند
شور حیرت از تامل نظرها غبار انگیخت و غریو تعجب از اضطراب نفسها عنان گسیخت تا دیری
بملاحظهٔ پیش و پس چون خری گم شده اش میجستند و سیاهی مغالطه بچشم نزدیک و دور
می شستند ناگاه زیر طاق پلی که قاذورات شهر در انجا جمع میگردید و از ان دروازه
تیر پرتابی تد فاصله میکشید با سری برهنه و روی آماسیده دلای تیره متعفن بر سر و
چسپیده گویا تا بگردن در قطرانش سرنگون غوطه داده اند یا از زکال جهنم واژگون سبدی
بر دوشش نهاده پیدا شد از سر تا قدم آئینه وار صورت عذاب و از نفس تا نگاه انگشت نمای

شعلهٔ اضطراب از انجا که برق هیبت آلهی هوش گداز ست و آفت خرمنهای امتیاز بگمان افتادند
که در شور مستی بیرون دویده است و از سر پل بسر غلطیده سلسلهٔ تدبیر محرک بیماریش ساختند
و جوهر سعی به بوتهٔ تدارک گداختند هر چند آئینهٔ آب بزنگ زدند سیاهی از روی ناپاکش
مفارقت نه نمود و هر قدر سوهان تفتیش بخراش آوردند درشتی زبان میخ گلویش بود
بکاوش چندین خلهٔ پرس و جو عوعو می کرد و بتازیانهٔ هزار صدمهٔ گفت و گو نهفتی بر می آورد
نظم منکر انسان کامل هر کجا آید بچشم * بی تامل شد یقین سگ بود یا خر بوده است
زانکه در همجنس نتوان یافتن بوی حسد * طبعهای مختلف از هم مکدر بوده است * جنس یکسر
هیات معنی ست بی ترکیب لفظ * ژاله را مشکل اگر گویند گوهر بوده است * گر ز باطن بر نخیزد
اختلاف خاصیت * آتش و یاقوت در ظاهر برابر بوده است * گردش رنگ از جهان
نشئه پیمائی جداست * چون بصورت وارسی گل تیر ساغر بوده است * غیر معنی گر بنفس محض
باشد اشتراک * از هما تا چغد یکسر مشتی از پر بوده است * پس یقین شد آدمی معنی بود بیدست و پا *
ورنه خرس اندر بزرگی از که کمتر بوده است * علت اضداد خلق اوج و حضیض فطرتست *
زین سببها بولهب خصم پیمبر بوده است * در ثبوت این حقیقت شاهدی در کار نیست * هر که
خصم انبیا بود ست کافر بوده است * چون ناسزای صریح از زبان لعنت بیانش دلکوب
حاضران گردیده بود فرصت نسیان هنوز پنبه بگوش عبرت نگاهان نکشیده بمجرد استماع
آن واقعه گواهی دادند که معذب این بلا بشامت همان ترک ادبست و بجزای همان
گستاخی مبتلای این شکنجهٔ غضب مکافات عمل آن قدر سریع الاثر نیفتاد که شبهه در طبائع
راه تخیلی تواند یافت و برق انتقام آنهمه بروشنی نه پیوست که غبار احتمالی جیب توهم
تواند شگافت لمعهٔ اسرار جلال چراغ یقین ارباب نظر بفروغ آگهی رسانید که نقش مآل
بی ادبان باین تنبیه تحریر نیابد مگر از خامهٔ قدرت قطب زمان و چهرهٔ حال گستاخ رویان
باین جنس سیلی رنگ نگرداند مگر از دست غالب مختار دوران فرد عرض این قدرت
شکوه ناز روشن میکند * این اثر آئینهٔ اعجاز روشن میکند * قبل از امتیاز این حقیقت حضرت شاه
بدولتخانه معاودت نموده بودند و میرزا ظریف و فقیر را هنوز رخصت وداع
نه فرموده خان دوران از راه امتحان شخصی را بآستان بوس فرستاده و استعفای
جرائم آن ملعون که عمری طریق مصاحبتش داشت عرضه داد یعنی بیخبر کیفیتی از لغزش پای

ادب گردن بدم تیغ نهاده است و غفلت ساغری از کوریهای باطن بچاه هلاک افتاده است
بیابان مرگ تغافل دستگیری مباد و دورباش اقبال عذر پذیری مبیناد غزل
دریادلان که سینه بگوهر جلا دهند * خاشاک را چو گل بسر خویش جا دهند * رنگینی وفاست
که از سر گذشتگان * چون شمع گل بقاتل تیغ آزما دهند * بدطینتی اگر سپرد راه غفلتی *
خوبان ز کف عنان تحمل چرا دهند * پیچ و تاب شعلهٔ غضب زمانه بسلسلهٔ چین ابرو
پرد تافتگیهای کورهٔ جلال لمعه بچهره افروخته سپرد که بی خودان محفل غنا فارغ اند از اندیشهٔ
فخری که خلق مجهول به نیکی شان بستایند و مقیمان گوشهٔ فنا آزاد اند از توهم پیشگی که
هرزه درایان بعرض بدی ایشان غلو نمایند اما غیرت معنی رعایت پرور ناموس این طائفه
است روا نمیدارد که هر بیباکی کمر بخواری و ناسزائی شان بربندد و از تعلقهٔ زبان عذری
که بدتر از اعادهٔ گناه باشد بامن آباد ملامت پیوندد فی الحال چاوشان بارگاه
قضا باین تاکید حکم در داده اند و قدر اندازان عرصهٔ تقدیر باین ناوک شست انتقام
کشاده که جان بی ایمانش بهمان بی اعتدالی مستی قبض گردانند و به تعصب گاه اغلال
و سلال مالک رسانند مقارن این فرمان خبر آوردند که حکما حدوث علکش از برودت
و یبوست خمار دریافته بودند و باتفاق در تدبیر کشودند تا قدحی چند از همان حمیم و غساق
در کارش کنند شاید بوقوع گرمی دماغ زبانش بگشاید و از شکنجهٔ لقوه بر آید بمجرد عمل
مرور گلویش بند شد و فرو نگذشت تا آنکه غرغری کرد و هلاک شد قطعه بسوز
ای سرکش ناپاک تا یکدم بیاسائی * گر انکار و تعصب پای تا سر آتش و تفتی * ندارد
اشک سوزت جز جهنم دامن دیگر * بلغزش میروی از خود نظر کن تا کجا افتی * درین وادی
سبکروحانه باید زندگی کردن * بدوشت بار لعنت بود روای خر که خوش رفتی * دران
ضمن زبان معنی بیان سروش آگاهی محرمان گردید که هرگاه حاکمی بضبط مملکتی مامور
میگردد و نخستین آئین معدلتش تنبیهٔ اهل فساد ست و ترغیب و تاکید طریقهٔ صلاح و
سداد امروز که بنص اختیار این ممالک به قبض تصرف ما واگذاشته اند و رقم خیر و شر
این صفحه بکلک توجه ما نگاشته اگر باین صورت تادیبی نقش وقوع نگیرد نسق آداب
حق شناسی ترتیب انتظام نه پذیرد بتغافل نپرداختم تا بحکم دنائت طبع جمعی ازین جنس
بی ادبان به بساط آرائی قعر جهنم نپردازند و بغرور شیوهٔ گستاخی اکثری ازین قسم

بیباکان سرمایهٔ دین و دنیا در نیارند وقوع اینقدر تهدید قفل دل و زبان یک جهان کس
و ناکس ست و اظهار همین مقدار قدرت شاهد یفعل الله ما یشاء و ما یرید **قطعه** نیست ساز
محفل اسباب غیر از مصلحت * چشم کو تا محرم کیفیت این فن شود * مجلس آرا در ثنای شمع
آتش میزند * تا سواد امتیاز انجمن روشن شود * میدهد دهقان بباد تفرقه اجزای کاه *
تا بکام آرزو جمعیت خرمن شود * مشت خون زین میچکاند نیش فصاد از رگی * کان قدر
رفع فساد اصلاح جان و تن شود * شاخ را از برگ عریان میکند جهد خزان * تا گل اندام
طبیعت تازه پیراهن شود * آفت جان خاران امن بنای عالمیست * از شکست موج دریا
صاحب جوشن شود * جمله زین دست ست تعداد دگر در کار نیست * خامشی گل می کند
تا ضبط ما و من شود * بمشاهده می پیوندد که ناقص طبیعتان این عنصر بنای عرض کمال
بیشتر بر لقلقهٔ زبان گذاشته اند و از پستیهای فطرت همتیکه ندارند بانکار احوال کملا گماشته
با کلاه بی پشمی که باد تخیل از سر شان ربوده است دماغ خورشیدی می افرازند
و با قدم بی تمکینی که هرزه دوی از دامن استقامت بیرون شکسته بر کوه وقار می تازند
غافل که ساغر خالی را غرض نشاء پیمای به قوت رنگ راست نباید و کیسهٔ تهی را بباد بیمغزی
گره نقود رائج نگشاید اینجا هرزه درائی کاروان لاف از سر چنگ طعن دیگران مشتاق شانه
ریش کاوی خریدن ست و بحاث مدرسهٔ گذاف بهمان انگشت دخل در پردهٔ ناموس کون
خری دریدن اگر از کمال انبیا چشمی بمعنی ایمان کشاده اند پیداست که نبوت بی معجزه
صورت نه بسته است و اگر از احوال اولیا گوشی به حرف یقین نهاده اند ولایت همچنان
بی کرامات ثبوت نه پیوسته در مرتبهٔ که تسلی سائل منصف معقولی سخن ست جواب منکر
همانقدر گردن شکن کوچه دادن رود نیل و تخت آرای ساحت هوا چمن سازی شعلهٔ
آتش و اژدر نمائی هیأت عصا موم گردانیدن طبیعت فولاد و شهادت تعلیمی زبان حجر
قدرت جوشی انفجار اصابع و انگشت نمائی شق قمر بآن برهان دلیل اقرار نیست که خاک
ضلالت بر سر انکار فروشان نریزد و بآن روشنی پرتو وضوح نیفگند که غبار کوری در دیدهٔ
نفاق پرستان نه بیزد **رباعی** تا چند بلفظ پوچ مضمون دادن * اعجاز بباد سحر و
افسون دادن * ای خوک سرشتان چقدر مکروه است * گه خوردن و بوی مشک
بیرون دادن * غریب چشم بندیست که معجزه و کرامات از عالم صانع فهمیده اند و وضع عبارات را

خارج صنعت دیده اند اگر آئینهٔ توفیق زنگار فرسای بی یقینی نیست تتبع طور نابینایان وسیلهٔ
خجلت کوری میپسندد و اگر چراغ تحقیق ادب در روغن ندارد بتقلید غوغای این بیرونقان
تهمت قهقهه بر خود مبند بزبان لاف آنقدر آب ندهی که طبیعت از انفعال عدم قدرت بدامن
تری آویزد و گردن دعوی آنهمه نیفرازی که تنگی گریبان طاقت چاک رسوائی انگیزد
قماش آشنایان کارگاه انصاف بسعی نفس درازی کلاوهٔ انکار بر ماثورهٔ جولاه بسته اند
و بی وقوف سر رشتهٔ تار و پود بسینه زوری محض چون ماکو چپ و راس نجسته اند یعنی
در هر امری که عجز قدرت خود مشاهده نموده اند بعرض انکار آن لب جرأت نکشوده اند و خود
فروش این بازار را بر حرف بیمغز تنیدن دکان بخور پوچ آراستن ست و مدعی
این عرصه را به قوت عبارت بیرون تاختن یا نیام بی تیغ مبارز خواستن **رباعی**
گر مرد رهی ز طبع خود کام برآ * از پیچ و خم وسوسهٔ خام برآ * ای منکر کیفیت پرواز مگس *
بی زینه تو نیز بر سر بام برآ * **حکایت** قدرت جوهری محرم زیارت درویشی بود هنگامیکه
میخواست فیض مصافحه دریابد دست از رسائی دزدید و بقدر تاملی چشم از توجه پوشید
سکتهٔ وضع حرکتش بر طبع روان ناموزون افتاد در وضوح این معما زبانی باستفسار گشاد
معروض داشت که در دریائی محیط زورق آشنائی طعمهٔ کام نهنگ میگردید اگر نا فرصت مصافحه
تغافل روا میداشت دست قدرت انفعال سودن می کشید درویش گفت طریق دعوی
بیدلیل شاید پیش نمیرود و صدق مقال بی وقوع عمل آئینهٔ تحقیق نمی شود فی الحال
دست بر هوا افراخت و ماهی طپش آماده هزار موج بساحل عرض انداخت نظارگیان
کیفیت حال از هجوم چشم تحیر یک قلم در فلس ماهی غوطه خوردند و نقود گوهر تحسین از صدفهای
کام لب بیرون شمردند مقابل این عمل درویش نیز تنور تافته را غوطهٔ قلاب اشارت کرد و
بهمان جنس مبلغی از کیسهٔ قدرت بدر آورد آنگاه فرمود ایجاد ماهی از آتش که غیر سمندر
بر نمی آرد نادرتر ست از هوا که بآب نسبتی قریب دارد پس افعال مردان را بر مقدمی
اقوال شان حکم شمشیر نگاه می باید که تا به حریف مقابل نرسد مژگان دست بر هوا ننازد
و چون ناوک شست صاف تا به نشان گرد کمند گوشها با متیاز صدای زه نپردازد
معنی این بیانی نیست بهوس انشاء قیل و قال ورق گردان تشویش زبان مباش
و آهنگ این ساز زیر و بمی نمیخواهد بنفس آرائی حرف و صوت پردهٔ نای گلو مخراش

به فتواے انصاف زمین گیران امتحانگاه طاقت اگر سراپا تسلیم هستی نتوانند گردید باری آنقدر خاک گردند که زمان دعوی در سرمه تواند خوابید در عالم ناتوانی جرأت عبارت ژاژخائیست و در مقام عاجزے شوخی عربدهٔ بی حیائی **غزل** آنها که چشم بر گل تحقیق وا کنند* از هر چه فهم رنگ نگیرد حیا کنند* در مبحثی که غیر خموشے علاج نیست* پر هرزه است تکیه بچون و چرا کنند* عریان تنان بمعرض انکار پیرهن* تشویر جامه که ندارد قبا کنند* شور غبارها ز نفس هم فروتر ست* چون سرمه چند نفی عروج صدا کنند* زین نارسائی که بخود هم نمیرسند* پرواز تا کے آنطرف کبریا کنند* جولانگه خیال جهان جای خنده است* لنگان دمیکه طعنهٔ وضع عصا کنند* خلقی درین جنونکده دارد گمان هوش* تا محرم یقین به حقیقت کرا کنند* کمال آلهی که جامع حقیقت جلال و جمال ست در مجازستان عالم کون هر جا منشاء ظهور رسیده بمقتضای غلبه یکی ازین دو صفت که ظاهر و باطن یکدیگر اند باسمے خاص ممتاز گردید یعنے در مرتبه که فروغ هدایتی به انجمن آرائی نسق اعیان پرداخته است جوهر شناس آثار فطرت باعتبار نبوت که جمال معنویست موسومش ساخته و در مقامیکه لمعهٔ قدر بانی وجود استعداد هدایت مائل بے تعینے افتاده است معماے امتیازش باسم ولایت که جلال حقیقی ست واکشاده در آئینهٔ انوار صورت جذبه یعنے قدرت جلال مضمر ست بتوهم موهومے و در نسخهٔ آثار ولایت معنی دعوت یعنی عرض حال منتشر بے شائبه معدومے شخص استعداد نبوت مامور دعوت خلق نیست نشاء ولایت دارد و شاهد اقتدار ولایت هرگاه خلعت تفویض هدایت می پوشد سر از جیب نبوت بر می آرد پس ولایت را در حالت اخفای جمال لفظ معنے نبوت تصور کردن ست و نبوت را در معرض استتار جلال همچنان عرض جوهر ولایت بخیال آوردن تصرف این دو کیفیت بر یک صورت و معنی لایزال در مزاج اعیان ساریست و قدرت این دو موج چون حقیقت روز و شب بے تعطیل و توقف در محیط امکان جارے ست ازین دفتر بغور هر نقطه که بپردازند سواد اعظمیست دقیق و ازین ساغر بلند هر قطره که وارسند محیط حیرتیست عمیق در دبستان تحقیق بے تامل مطلع و مقطع جهل و آگهے سواد خط پرکار روشن ست و در درسگاه یقین بی ملاحظهٔ پشت و روے رنگ و صفا مضمون صفحه عینک مبرهن **نظم** در بهار غنچگیها رنگ مضمون گل ست* چون شگفتن موج زد گل زیر مشق رنگ شد* آن صدا گر خامشے محو نقاب تار بود*

ناگهان چون خامشی بیرون دمید آهنگ شد
دیده پوشیده با خود داشت سیر وحدتی
بال و پر هم بر هجوم بیضه خواهد تنگ شد
هیچ سنگی در ره جولان اباهی نبود

شوخی زنگار گرچه پردهٔ روی صفاست
تا مژه وا کرد کثرت خانهٔ نیرنگ شد
باطن اینجا ظاهر ست و ظاهر اینجا باطن ست
کوشش تا پای در دامن کشید و لنگ شد

چون برون جوشید صافی پرده دار رنگ شد
بر پر افشانی نه تنها بیضه تنگی می کنید
هوش حیرانم چرا در فهم معنی دنگ شد

الحاصل درک احوال این طائفه جز همین طائفه راست نیاید و طول و عرض آغوش محیط غیر همان محیط دیگرے نه پیماید خاک را بی حصول مراتب رنگ و بو آئینه داری بهار محالست و سایه را بیحضور محویت انوار چهره کشائی آفتاب وهم و خیال ازینجا از کتاب حقیقت باشاره اکتفا نمودن ست و از گنجینهٔ رموز با نمودجی قفل کشودن **نظم**

حباب از بحر گوهر خیز نتواند نشان دادن
رگ ابر از فشار ریشهٔ پژمرده نگشاید
سپندم یک طپش عرض نوائے سوختن دارد
خط وهم نفس ما خوانده با معنی چه پردازم
طرف محوست در تحقیق اسرار حق ای غافل
نقاب و جلوه هر یک محو نیرنگ خودست اینجا

سراغ عالم دل از من بیدل چه می پرسے
اثرهاے غنا از طینت سائل چه می پرسے
ز برق فرصت خود داغم از محفل چه می پرسے
هنوزم جاده ناپیداست از منزل چه می پرسے
بحق هم گر خطاب تست از باطل چه می پرسے
ز لیلی پرس حال لیلے از محمل چه می پرسے

واقعه بعد از ظهور این واقعه که عبرت نماے بیگانگی اندیشان بود و ادب افزاے اتحاد کیشان به آئین دوام شفقتے که اخلاصکدهٔ میرزا ظریف بیمن نزول رحمت چون فلک مشتری محل سعد اکبر میگردید بورود پرتو عنایت از دورباش لمعهٔ سعادت میجوشید روزی سایهٔ ابر کرم گوهر پاش رشحات حقائق بود و آبیارے تشنه مزرعان عالم ارادت مے نمود ناگاه لقمان دار انشاے روحانے حکیم طاهر گیلانے که تفتیش حدقتش از حرکت نبض نگاه بعلت خواطر پے بردے و از آثار قاروره اشک علامت حدوث آرزوها واشمردے بسر گرمی اداے کارے چون جوش بهار سکته در طبیعت خاک نگذاشتی و بچرب و نرمے شیوهٔ همواره چون آب گوهر رعشه از اعضاے موج برداشتی دلچسپی حرکات شیرینش بر لبهاے تحسین راه مکیدن مے بست و حیرت بیانے انداز تقریر در زبانهاے آفرین رنگ آدمی شکست طبیعتے بموزونے کلمات سنجیده میزان وقار گوهر فروشے و طینتے بلطائف وضع آرمیده آئینه ایجاد همواره جوشے سعادت زمین بوس معراج دولت چنین اندیشه بارباب محفل قدس منزل گردید در جواب هر خطائے تا نفس بحرف رساند

چندین بدیهه نیاز عرض میداد و در مقابل هر اشارتی تا لبی بحرکت آرد هزار نسخه ادب می کشاید **نظم**

زهی ذره کز تماشای مهرش
اگر سجده وارے بپای رسانی

خوشا قطره کز نم فیض دریا
کند آرزو بسمل پرفشانی

شود قابل رخصت تر زبانی
تو هم بر فلک نه کلاه سعادت

بزمی که عجز ست ساز قبولش
تن جز بسر رشته ناتوانی

مطالعه طرز رنگینش نقش کلفت از صفحه دلها برداشته بود و مشاهده ظهور شگفته اش در هیچ طبعی اثر غنچگی نگذاشته آن حضرت از کمال توجه فرمود ما از حق درخواستیم تا باطنت را برنگینی ظاهر متصف گرداند و آئینه اعتقاد هم برتبه صافی کلامت رساند اما غریب وقتی باینجا نبت کشید و طرفه حالتی عنانت بآن طرف گردانید بهر حال انجام صیقل کاری حقیقت بهفته موعود ست و گل کردن اسرار معنیت در ضمن همین ایام معدود **قطعه**

ما و تو جمله منتظر فضل و رحمتیم
تا جلوه مائل چمن انتظار کیست

تا شاهد قبول نصیب کنار کیست
از سبزه تا نهال جگر تشنه اند لیک

در هر بساط آئینه ها دام چیده است
بر رشحه سحاب کرم اختیار کیست

سوم روز آن صحبت که واصلان انجمن دیدار بیاد دولت اقبال ساخته بودند و تماشائیان گلشن جمال به تسلیمکده زانوی خیال پرداخته بعرض رسانیدند که حکیم طاهر را یکایک بحران سوداوی دریافته و جنون ناگاهی گریبان طاقت شگافته نبض جمعیتش چون دود مجمر طپش فرسای شعله بیقراری ست و شمع عافیت بقدر ریزش عرق در بوته گداز نفس شماری با این همه بی اختیاری اشک چکیده آنست مائل خاکبوس این آستان و آه رمیده پرفشان هوای این آشیان رشته سازش اگر از دست نوازش امداد رسائی نگیرد بگسیختن آویخته است و پری پیمانه اش اگر از خمستان توجه طرف طاقت بهم نرساند بر خاک ناامیدی ریخته **نظم**

چمن گر سایه دامان اقبالت بدست آرد
بهر خاکی که خندد یکنفس نقش کف پایش

خزان مشکل که بر جمعیت رنگش شکست آرد
غبارش تا ابد کیفیت صبح الست آرد

بمجرد عرض میرزا ظریف را ببارگاه حضور طلبیده و فقیر را نیز همعنان تهیه عیادت گردانید فرمود انفعال حقیقتش بمعرض ظهور رسیده است و زنگار غفلت رخت از طینتش بیرون کشیده کیفیت این حال دریافتنی ست و اسرار این قدرت واشگافتنی اما اگر برفاقت شما عزم ملازمت ما نماید زینهار اقبال ننمایند و بترغیب صبر و آئین تسلی مانع آیند هنوز دو روز دیگر باقیست بطریقی که در اراده الهی معین ست هدایتش خواهیم کرد و خود

بخودش این طرف خواهیم آورد **رباعی**

معجون حکیمان الهی دگرست
پرهیز مریض وصل صبرست اینجا

اجزای سفیدی و سیاهی دگرست
یعنی اثر ادب نگاهی دگرست

القصه تا ببالینش رسیدیم گریه صد قدم پیشتر استقبال ما نموده بود و تا لبی پرسش احوال باز کنیم توجه هزار رنگ بال تظلم کشوده بیتابی حبابی در نظر نالید تنک مایه استعداد برهم شکستن و چراغ سحری بمشاهده رسیده حیرت نگاه انداز بازپسین مو بمویش بحسرت نگاه بازپسین بر فرصتهای از نظر رمیده می نگریست و عضو عضوش در کسوت هجوم عرق بر عمر تلف کرده می گریست اندیشه نارسا مجذوب کمند زیارت شاه و تصور بی دست و پا مجنون شهود حقیقت الله پیغام التفات رسانیدیم و جویای تحقیق عوارض گردیدیم گفت فی الحقیقت مرضی ندارم که حدوثش از مواد طبیعت استخراج توان کرد اما از همان روز ملازمت برق غیرتی بر خرمنم نظر دوخته است و لمعه هیئتی چراغ بیخودیم افروخته نه جرات اظهاریکه نقش بیحالی بر لب توان بست و نه طاعت ضبطیکه طپش اضطرابی در دل توان شکست خانه بر دوش سیل ست جز خاک یاس بر سر کردن سرمایه تعمیر کجاست و حاصل در رهن برقست غیر از گداز تدبیر امید آبیاری کراست آفتاب قیامتیست تافته که بی سایه عنایت آن حضرت و اعذار عقوبت جاویدیم باید بود و شعله زینهاری سراپایم در گرفته که بی رشحه ابر هدایت بخاکستر ضلالتم باید فرسود **نظم**

دست مژه هر نگه بترکش زده اند
چون شمع گداز ما کیم آب زند

خوبان که ره طبع مشوش زده اند
تدبیر کمست و در من آتش زده اند

چون شما را از محرمان آنجناب تصور می نمایم پرده جرات از کار می کشایم مدتیست پدرم حکیم نور الدین در صحن باغچه این کلفت سرا مدفون ست و مشت خاکش ودیعت این مقام عبرت افسون بحقوق نسبت ابویت موکد زیارت دوامم و موظف طواف صبح و شام **نظم**

تو تا چشمی بحال خود کنی باز
سر سودای یاران کجائیست
ازین هنگامه بگذر بی تامل

تماشا پیشه را سیر مزارت
غبار رفتگان در سرمه سائیست
شکست رنگ امکان داد آواز
به فکر خود گره کشتن رسائیست

دلیل حال عبرت آشنائیست
بزیر پا نگاهی تا به فهمی
که الفت یک قلم ساز جدائیست
بحکم معهود شام آن

روز که مستعد ادای فاتحه گردیدم و برین خاک ندامت غبار در رسیدم تعفنی بدماغم خورد گنده تر از بخار کبریت و شکلی دو چارم گردید موجش تر از هیات عفریت دود پیچیده

معاینه کردم سر از قبر بدر آورده که افروختن بزبان شعله اش مے نالید بل انگشتی معین دیدم که سوختن در کسوت خیالش مے مالید و چون تامل برفع شبهه داشت خرسی بود در کمال کراهت نشسته و بصد انبوهے سیاهے از شمع مزار بیرون جسته بدلائل شعور تفهیم شد که بے پردگے این نقش رقم عبرتے مے نگارد وگرنه عبور خرس در همچو مقامے صورت دارد دلگیرے کدورت شام سواد واهمه ام روشن کرد و تیرگے آئینه روز تمثال هراسے بجلوه خیال آورد

نظم

لوح سودا یک قلم منقوش اوهام ست و بس
در دل شب چاره از وحشت ندارد هیچکس

خاصه هرگه سایهٔ آفاق گیرد پیش و پس
سایهٔ خود هم سیاهی گر کند بے وهم نیست

خواستم برگردم ناگاه خرس فریاد برآورد که اے ظاهر من نورالدین ام از من مهراس اما از صورت مثالیم معنے کار عبرت بشناس اینها نتیجه آن معاصی ست که در دین باطل خود گمان عبادت داشتیم و حاصل همان تخم شقاوتے در مزرعه اعتقاد فاسد اندیشه سعادت میکاشتیم هنوز استقبال آفتاب قیامت از عذاب النار حال مشاهده مے نمایم و در انتظام یوم موعودیان باین اصناف عقوبت چشم می کشایم اگر از روے حقیقتم نقاب بردارند زهره سنگ از مشاهده اش دیده بآب مے پوشد و اگر شعله باطنم شرارے بعرض آرند جگر فولاد در مقابلش بزبان گداز میخروشد اینکه من میکشم نصیب اسیری مباد و آنچه مے بینم دیده هیچ کافرے مبیناد نسخه حالش باین مضمون ندامت بیانها داشت و ساز اعمالش به این آهنگ غبار توجه مے افراشت

مثنوی

همچنان کاش خاک مے بودیم
کای عدم از چه رنگ گرداندے
بر سر ما چه خاک افشاندے

سایه از خاک هم سیه تر بود
تا ازین ننگ پاک مے بودیم
هستی از نیستی بنه تر بود

غوطه زد در حمیم ساغر ما
آه ازین زندگے که آخر کار
کرد بر دوش ما شقاوت بار

خر بقدر دمیدن نفسے
آتش آمد برون ز کوثر ما
آمد و رفت ما نبود بسے

دو نفس زندگانے باطل
زان نفس در ندامتم امروز
صبح چندین قیامتم امروز

مومنے نیک کافریها بود
کرد ما را ز اصل خویش خجل
آب تا حاصلش تریها بود

به بیان حرف ما نیاید راست
آن عذابیکه گوش کس نشنید
تا ابد چشم بسته باید دید

مرکز صد هزار نفرین باد
شمع افسرده سوختن برخاست
کرد خرسیکه دین رقص ایجاد

بمجرد شهود این کیفیت بیهوشی در دماغ طاقتم مینا شکست

و بیخودی بر صفحه خاکم نقش بست رفقایم از انجا برداشتند و برین بسترم پهلو گذاشتند برق این هیبت زهره ام گداخته است و فنا کار زندگیم تمام ساخته نخواهم تمهید یک مزه راحت و نه بیداریم افسون یک نفس جمعیت اگر چشم مے بندم غبار آن تمثال بعالم خیال پیچیده است و اگر مژگان باز مے کنم همان شکل بصد رنگ در نظرم صف کشیده آئینه یقین گواهے مے دهد که کشف این رموز اثریست از توجه حضرت شاه و سرمه این عبرت سوادے از نسخه کرامت آن هدایت دستگاه عمر موهوم بال افشان کم فرصتی است مبادا در کشمکش این حالت بمیرم و از شفاعت آن حضرت منشور نجاتے نگیرم برین گم گشته جاوید همت حضرت گمارید و برین مرده ابد مسیحائی واجب شمارید آئینه توبه ام بصیقل ارشادے صفاے حسن قبول گیرد و چشم از هستے ترسیده ام غبار آن درگاه را بانس سرمگے پذیرد

نظم

بعد مردن گر همین داغ ست وحشت زاے من
خاک هم خالی در آتش مینماید جاے من

گر بصد چاه جهنم سرنگون غلطم خوشست
در دل مایوس خود یارب بلغزد پاے من

فرصت از کف رفت و دل کاری نکرد افسوس عمر
کاروان بگذشت و من در خواب غفلت واے من

گفتم حکم بے نیازے مشیر این مصلحت ست که یک دو روز دیگر از خط تسلیم در نباید گذشت وصول سر منزل مراد موقوف التزام این جاده است و حصول گوهر مدعا بضبط همین سررشته اماده انجام متحیرین مسعود است و عافیت مستغفرین محمود مژگان پاس صریر خامه بلغزش عجز در آورد و سطر آشفتگے اشکے بمضمون تسلیم تحریر کرد که بیچارگان در بیچارگے ناچار اند و بے اختیاران در بے اختیاری بے اختیار

شعر

نه عشق سوخته و نے هوس گداخته است
چو صبح آئینه تا نفس گداخته است

الحاصل آئینه حالش صورت نه نمود که نگاه از مشاهده احوالش چشم بحیرت بندد و ساغر وضعش کیفیتے نشان نداد که هوش از تصورش با گردش رنگ نه پیوندد و بعد معاودت از ادای عیادت چاشت روز سوم که یاران از شغل وظائف فراغ داشتند غلغل آمد آمد حکیم خون انگیخت و صداے از هوش برون خرامیدنش زنجیر گسیخت صبحی جلوه گر گردید به نفس باخته تلاش گریبان در روے آفتابے از در در آمد کلاه سوخته اظهار برهنه سرے اما صد آفتاب شعله آه در بار و هزار صبح شبنم اشک در کنار در حالتیکه چشمش بر جمال حضرت شاه افتاد چون سپند نعره زد و سر بخاک نهاد لمعه خورشید کرم ذره وارش در کنار کشید و بآئینه داری پرتو عنایات

مقابل خودش جا بخشید هر چشم زدن چون آئینه رنگی مے گرداند و هر نفس کشیدن از وداع هوش سطرے مے خواند **نظم**

هر نفس چون نفس از خود روم و باز آیم
از تحیر چه شناسم که چه مے پیمایم
خبر در آغوش تو خالے ننماید جایم
که عدم هم نتواند که کند پیدایم

ای خوش آن حال که چون بر تو نظر بکشایم
جلوه ات هر قدرم ساغر نیرنگ دهد
شوق هر چند دو عالم کند از من لبریز
بخیال تو چنان گم شوم از هستے خویش

هرگاه مخاطب عبارات مراحم میگردید رعشه بر اعضایش می پیچید زبان بیخودی عنوانش طومار این حسرت میکشید و ساز شکستگی آوازش باین آهنگ ترنم می نمود که روز در کسب ضلالت شب کرده ام و به مزد رحمت روی توقع آورده بر غفلت حالم ترحمی و بحیرت کارم تبسمی **نظم**

بوده خاشاک من آواره گرداب عدم
نخل آهی همه تن یاس بیار آمده ام
از پی سوختن اکنون بکنار آمده ام
فرصتی سوخته بر دوش شرار آمده ام
محرم عهد ازل کیست کند آگاهم
که درین غمکده از بهر چه کار آمده ام

در مجمر اندیشه دودی مے کردم سر رشته بخانمان سیاهی کشیده در پنبه زار تخیل شرارے مے پروردم حاصل بخرمن سوختگی انجامید امروز از چراغ زندگی پرتو نفسے باقیست آغوش کشاے وداع امید و از سحاب فرصت عرق جبهه در نظر آبیار انفعال جاوید **نظم**

یارب بیدست و پا ز خاکم بردار
ایام درنگ و طاقت زودم رفت
دست بودم شکست پا بودم رفت
از شرم زبان توقع سردم رفت
ازین عالم هر چه بعرض

مے آورد لرزه عذر خواه انحراف ادب بود و ازین دست انچه بیان میکرد عرق آئینه شفاعت گستاخ روی مے زدود **نکته** صعب ترین حالتیکه هیچ مترصدے متهم خیالش مباد بر مائده انتظار ذوق فضولیست و دشوار ترین قیامتیکه هیچ متوقعی غبار کمینش مبیناد در وعده گاه امید اندیشه نا قبولی **قطعه**

عمریست از امید ولے نقش بسته ایم
آنجا که صیقل آئینه دار تغافل ست
گر حسن کم نگاه فتد واے آئینه
پیداست تیره روزی اجزاے آئینه
گداز رقتش عالمی را غوطه

در اشک داده بود و تماشاے تظلمش از چاک گریبان درها کشاده شاه حقیقت پناه این ابیات مغربی رحمة الله علیه بر زبان مبارک راند **ابیات**

ما هادی عالم صفاتیم
کو مرده بیا که روح بخشیم
ما جام جهان نماے ذاتیم
کو تشنه در آ که ما فراتیم

و فرمود اے حکیم زمین تا آسمان یک در فیض تصور کن که باز بودن از تسلیم حلقه اش ابداً سر نخواهد پیچید و فراز نمودن هرگز پیرامن خیالش نتواند گردید تا بستگی این در دلیل

وسعت آغوشی شخص رحمت ست و کشادگے این بنگاه حجت دستگاه فضل و کرامت مغفرت پر بهانه جوست و کرم سخت التفات خواینجا عقده هاے غفلت بیک آه ندامت نقاب دل آگاهے مے کشاید و رگ خواب در یک مژه باز کردن مدنگاه بر مے آید تا رعونت سرے در پیش افگند آداب ست و تا سرکشی فال خمیدنے زند محراب **شعر**

بر خود از غفلت بهشتی را جهنم کرده ایم
گر دل از شرم معاصی آب گردد کوثر ست

خوشت باد که ندامت غبارے اشکت نویدیست از شستنیهای رقم سیاهکاری و یاس آهنگی توبه ات مژده از ساز محفل رستگاری شاهد فضل چه قدر مشتاقت بود که نقاب آن حقیقت بچشم عبرت کشود و عرض ظهور این هدایت از شکنجه قید اوهام وارهانیدن ست و بوسعت آباد سر منزل توفیق رسانیدن هر کرا برگزینند باین وقت کرد این حالش برآیند و هر کرا به نوازند باین آهنگ مضرابیش نمایند **نظم**

خیر محض و صلح کل بودست در بزم قدم
حیف و صد حیف است اگر در راه شر شاید قدم
غنچه صد باغ عشرت عقده صد دشت غم
در به غفلت رفت بر طرف جهنم زد علم
سوخت بینش زین تحیر نسخه عبرت رقم
تا نگردد هیچ صاحب دل بغفلت متهم
عدل مختارست بر همواره هر بیش و کم

آدمی کامروز تهمت ساغر نیک و بدست
جای افسوس ست اگر جوشد بآهنگ فساد
گوهر خون بسته دارد که نام او دل ست
گر به آگاهی رسید آرایش فردوس کرد
داغ شد دل زین قیامت جلوه طوفان غبار
یارب از برق فنا بینا و نادانے بسوز
فضل عاری نیست در اصلاح کار خوب و زشت
بعد از آن به تلقین شهادت از زمزمه

ساز یکتائیش آگاه نمود و طاقی که افسر سلطنت نجات بود عطا فرمود از هر طرف نواے مبارکباد شرف اسلام جوشید و از هر جانب آهنگ مرحباے تشریف سعادت بالید ساعتے بسر نیامده به بوسه گاه قدم حضرت افتاد و به نقش سجده رقم آرزو عرضه داد که در ادای شکر این عطیه هر نفسے هزار گانه کم نمی خواهد و من یکدو نفس بیش ندارم رخصتے تا رو بمنزل گذارم و همانجا دوگانه اخلاص یگانگی بجا آرم آن حضرت تبسم نمود و فرمود تعجیل این اندیشه از دست نباید داد که آغوش رحمت خمیازه سنج انتظار است و سروش کرم در صلاے شوق بے اختیار فاتحه از انجناب حاصل نمود و هواے آشیان جمعیت بال کشود بعضے از اعیان محفل حال تهیه آداب مشایعت کردند و تا داخل خانه گردیدنش آئین همعنانی بجا آوردند هنوز فرصت مراجعت در کمین

نفس راست نمودن بود و تامل گوش بر آواز تفتیش حال فرمودن ناگاه از جیب و راس خروش برخاست که ای محرم حریم مغفرت پس از ادای رکوع تا احرام سجود بست چون نقش جبین بسجدهٔ ابدی پیوست جمیع یاران در رکاب حضرت شاه بطوف جنازه اش رسیدند و پروانهٔ کیفیت آن شمع خموش گردیدند حضرت ترتیب تجهیزش بعهدهٔ التفات خود واجب شمرد و بدست مبارک بخاکش سپرد **نظم**

سوختم از پرفشانیهای آهنگ شرار
کز طلسم سنگ جست از خویش تا آگاه شد

آن گدای بینوا چون پیشهٔ محو ژنده بود
ناگهان از خرقه سر بیرون کشید و شاه شد

همچو اخوان عمرها در بند غفلت کرد صرف
یوسفی در جلوه آمد تا برون از چاه شد

روزگاری کسوت ما تار پود وهم داشت
چون کتان در چاک گم گشت و فروغ ماه شد

تیرگیها داشتیم از کلفت شام عدم
صد چراغان جوش زد تا روز ما بیگاه شد

درد پیدا کن که این دریا سراسر مرهم است
نیست محروم اجابت گر خموشی آه شد

شوخی نظاره بود افسون طراز ما و من
چون مژه آمد بهم افسانها کوتاه شد

دیگر بیدل پروای ملت و کیش کراست
اندیشهٔ شاه فکر درویش کراست
مومن فی الجنة خواه کافر فی النار
مافی اهلهم آنهمه تشویش کراست

اما مقوله از معتقدات صادق کلامان عالم رسوخ خلهٔ گوش بی انصافیست و نکتهٔ از مشرب چمن طرازان بهار استقامت دماغ پرور بیخلافی که بحکم من احب قوما فهو منهم با هر که نسبت اتحاد پیدا کنی و رنگ حقیقتش نگیری در ماتم وفاق خاک بر سر اعتقاد ریختن ست و هر کرا بالفت برگزینی و هم وصف کیفیتش بر نیابی در عزای اخلاص غبار توجه انگیختن هرگاه چراغ محبت آل نبی صلی الله علیه وسلم در دل کسی فروغ تحقیق داشته باشد حاشا که انوار عصمت از جبین احوالش نتابد و طینتش از لوث تعصب و حسد طهارت کلی نیابد در بار نهال این چمن عرض یک رنگیست نه تلوین وضع نفاق و از آغوش شمع این انجمن جمعیت یکدلی می تابد نه تفرقهٔ رنگ وفاق **نظم**

پرتو خورشید بر آئینه هر جا تافته است
عکس دیگر در فضایش راه کمتر یافته است

هر کجا پاکان تنزه بارگاه غیرت اند
غیر عصمت پردهٔ اندیشه اش نشکافته است

برین تقدیر دعوی دوستی رفضه بر ائمهٔ معصومین ظلمی ست صریح و لاف حسب این طائفه با آن تقدس نسبتان تهمتی ست قبیح که هرگاه دم از حب میزنند نفسها توام بغض می بالد و تا حرف مهر بر زبان می آرند معنی مترادف حسد می نالد فحش در چه مذهب از شعبه های عصمت ست

و ناسزا در کدام ملت سزاوار ستایش عفت میگویند تولای عمر و بی تبرای زید صورت نمی بندد اما نفهمیده اند که اتفاق این دو تخیل در یک محل بر جهل فطرت می خندد ترا از غیر محبوب فراموشی می خواهد نه با خیال اضداد سرگوشی اعتدال هوای گلشن اتحاد به توهم غباری رنگ میگرداند و صفای زلال گوهر اخلاص بشوخی نفسی کدورت بهم میرساند پس محبت با عداوت جمع کردن برق در مزرع آگاهی کاشتن ست و زنگار در آئینه پروردن ستم بر حقیقت صفا جائز داشتن **قطعه**

دل نفاق پرست آفت بنای وفاست
حذر کنید ازین پنبهٔ شرر آلود

اگر نگاه تنزه سراغ جلوهٔ اوست
نمی توان به تماشای نوبهار آلود

چه جای غیر نفس هم ز دل برون آرند
خیال دوست مبادا شود غبار آلود

بی تکلف دلهای این قوم از رائحهٔ حب اهل بیت مینای گلابی در بغل داشت اگر شیطان در آن ظرف نمی شاشید بساط اعتقادشان ریحان زاری به عرض آورده بود و اگر تعصب در آنجا نمی رید بینائی این بی بصیرتان مایهٔ ضلالت و کوریست و چراغ این سیاه درونان دلیل تیرگی و بی نوری زینهار اگر دم از محبت زدهٔ صادق باش و بکذب و افترا صداقت متراش که ندمای خلوت شاه ننگ هرزه گوئی نه پسندند و مقربان آن بارگاه کمر به بغض و عداوت کس نه بندند **قطعه** ای بوهم حب گرفتار حسد هشیار باش * کاین چنین آگاهیت ننگ دو عالم غفلت ست

دل سراپا بغض و آنگه لاف حب اهل بیت
ننگ ایشان کو اگر آئینه دار الفت ست

عمرها شد غوطه در لوث نفاقت داده اند
وز خری بر خویش می نازی که اینها عفت است

نی حسد اطوار حیدر بود و نی فعل حسن
آنچه در ذهنت یقین شد تهمت ست آن تهمت ست

دامن پاکان بعیب آلائی و گوئی تقاست
جیب معصومان به بهتان بر دری کاین عصمت ست

خوک بر فرش سلاطین بستهٔ ای بی ادب
بر تو ویرا عتقادت لعنت اندر لعنت ست

گر همه در خانه ات صد نسخهٔ قرآن بود
صورت سگ مانع فیض نزول رحمت ست

توبه کن از بغض تا بالد محبت در دلت
دانه را بوی زمین شور برق آفت است

فحش و سب در دین ایشان بدترست از کافری
خوک شو تا هر قدر گه خورده باشی طاعت ست

چون سحر گر صادقی از هر دو عالم پاک باش
تا بکی باید مکدر بود دنیا ساعت ست

واقعه روزی پیک نامی از اعیان ولایت توران که دوران آسیای فلکی در زمین اودیسه اش انداخته بود و برات روزیش چندان بران مرغزار معین ساخته

با میرزا ظریف ربط اخلاصی داشت و در مزرعهٔ وفاق تخم اختلاطی میکاشت اتفاقاً به علت زندگی
که بنای اعتبارش بر دوش زحمت و الم بسته اند و سررشتهٔ کارش بپیچ و تاب کلفت و اندوه
پیوسته گرفتار ضعف مزاج گردید و تشویش شدت امراض کشید گاهے خناق بنای گلویش زمزمه
بے نفسے مے بست و گاهے یرقان در پرده رنگش شیشهٔ زعفران مے شکست الیم
ذات الجنب لنگر فراحمت از پهلویش برنمیداشت و کشاکش ضیق النفس گریبان سلامتیش
از چنگ دق نمیگذاشت دربار تحمل استخوانها قرعهٔ فال در هم شکستن و مبالغهٔ تشنج اعصاب
خطوط تکثر از یکدیگر گسستن اشتغال جانگدازے تپ چون آتش نیستان در کمال بلندیهاے
استعداد و حرکات سلسلهٔ نبض چون دود چراغ سحر در نهایت نارسائی استعداد ناتوانے
بر سر ایالیش سایهٔ خیال انداخته و خمیدگے در هر بن مویش جنگ ناامیدے نواخته

مثنوی

فغان از نارسائیها نفس شد	ضعیفی تا کشد از خاسه مالش	چو گرم افتاد و بیخ نهالش
ز مژگان سه بدیوار تحیر	پر پرواز دا ماند و قفس شد	نگاهی داشت بی برگ تصور
بجای پوست رنگ ناتوانے	زبان چون برگ گل محروم گفتار	قدم چون نقش پا مایوس رفتار
	بجاے استخوانها سخت جانے	درحالتیکه اطبا را بحدث

علامات فنایش دست قدرت برعشه کشیده بود و بمعالجهٔ امراض لادوایش حرکات حرارت
لسکته انجامیده میرزا را بالتماس وصیت دعوت نمود و در ضمن گردش چشم زبان این حسرت
کشود که مدتے باعتماد نفس کلاه بر هوا انداخته بودم و سواد وادی غربت را همسایه دیوار
وطن شناخته خانمان آن سوے خیال مانده قریب تر از نگاه با چشم تصور مے کردم و قطع
راهیکه هستی تا عدم مسافت دارد آسان تر آمد و رفت نفس بتخیل مے آوردم خمیازهٔ
صبحے که بچشم انتظار مے کشیدم خندهٔ شام ناامیدے بود و آغوش خیالیکه بهوائے
جمعیت بقاے کشودم رنگ آئینهٔ فنامے زود و بمبالغهٔ یقین پوست که حریر خامهٔ
نفس امروز ورق ما دمن مے گرداند و طومار گفتگوے و هم وظن بمهر خاموشے
جاوید میرساند اگر ممکن ست ارشاد تدبیرے که گسیختگی نفس رشته فرصت به پیوندے
تواند رسانید بالتعلیم افسونے تا عمر رفته را بنفسے باز توان گردانید که هر چند به حکم
بیچارگے طاقت غرم وطن نداشته باشم بازے خاک غربت چندے بر ورق خرسندے
سوهوم بپاشم باد جمعیت هم جمعیت است کاش پریشانم واگذارند و خیال منزلیست

نظم

اگر از غبار ما هم بردارند نظم	هر که شد زین خاکدان آماده ساز سفر
حسرتش رخت خیال از خانه بیرون میکند	خاک بر خاشاک گه بر موج مے پیچد غریق
حیله جوی عاقبت صد رنگ افسون میکند	خامشی بر شمع مے بندد هجوم پیچ و تاب
قرب منزل اضطراب رهرو افزون میکند	فرصتے کو تا نفس بالی بهموارے زند
لسبل از رقصے که دارد گرد مجنون مے کند	معنی از خویش بیرون آمدن فهمیدنست
فکر چون بیدست و یا شد ناله موزون میکند	خرمنی نالهاے بے نفس طبع میرزا سا

داغ اثر گردانید و اضطراب لسبل بے بال و پرش غبار رفت بر دامن ترحم پیچید بے اختیار فرمود
ای غارتے نقد اعتبار از نصیبه خوان فضل خویش نومید مباش و آبله شکست دل بخار محرومے
مخراش به امن جمعیتے بلد بدعا میگردم شبهه کم فرصتی غول راهت مباد و از سر منزل نفسے
سراغ تحقیق مپرس هم خضر توفیق یاریت دهاد مصلحت آنست که تا نفس رخت وحشت بر در
لب نرسانده است لبی ببوس عتبه حضرت شاه رسائی و تا ناگاه دامن ثرگان بچین نگردانده دست
چشمے بمطالعهٔ جمال شهود اقبال بشرف گردانے که امروز اعجاز مسیح ودیعت آن انفاس قدسیست
اقتباس ست و زلال خضر آب پاشش آن پیشگاه احترام اساس

نظم

ستمکشی که طواف درش هوس دارد	نوید راحت جاوید در قفس دارد
ز بسکه شوق جبت صبح فیض در جوش ست	غبار نیز دران آستان نفس دارد

بشرط آنکه تا خاطرت از جمیع ابواب جمع نگردد سراز خاک آن سجده گاه برندارے و هر چند انجا غبارت
بباد دهند خرمعراج اقبال مدعا نشماری که مردنت در سایه حضورش بر عمر ابد ترجیح سعادت دارد
و خاک گردیدنش در شغل سجودش از جیب هزار آب حیوان سر بر مے آرد و همعنان
این تدبیر بطواف کعبه مراد هدایتش فرمود و خود بمنزل سعین مراجعت نمود الحاصل آن معدم
هستی تلاش رو بدیار گاه زندگے پناه آورد و بهزار بدست و پائے شرف قدمبوس
حاصل کرده بآداب ناتوانے جای نالهٔ نگاهی تاثیر گان مے پیمود و به آئین عجز در عرض مطلب

مثنوی

نفسے بر لب می سود مثنوی	کاے محرم راز ناتوانان	آئینه راز بے زبانان
غربت کده ام چه دانمایم	پر بے نفسم چه لب کشایم	کوریست ز محرمان اسرار
بر عالم غیب عرض اظهار	هر جانب احتیاج گرم ست	نبض سائل نگاه شرم ست
آئینه جلوه اشیا جسم	شاید نگهے کند علاجم	خلاصه حسرتها آنکه بشکنجهٔ این

غربت سرا در مانم و مشت خاک خود را پیش از غبار شدن بوطن باز رسانم حضرت شاه فرمود از فقرا دعاست
و از حق عطا باز گردد متوجه جناب الهی باش تا بیشتر عنایت نوید عطایت رساند و سروش فضل بمژدهٔ
شفایت مسرور گرداند بمجرد خطاب اضطرار حالش بال بیطاقتی کشود و طپشهای حسرت عجز بسمل وانمود
که بار گران جانی بر دوش منت دیگران تا اینجا کشیده ام اگر ازین آستان هم نعش دارم بردارند
اولی آنست که همدرین جا نجاکم بسپارند عطیهٔ صحت وقتی باورم آید که مختار سرمایهٔ توانائی
شوم و یقین عافیت به ثبوت پیوندد زمانه که تا خانه بپای طاقت خود بردم در هر صورت تا قفل
وسواسم بکشا تسلی نگراید رحمت منسوبان این آستانم باید بود و تا کمال صحت از آئینه ام رو
ننماید بغبار همین بساطم باید فرسود رباعی

کجا روم ز در دل که مدعا اینجاست
چنین متاعم و دکان سجده دارم
فنا مثالم و آئینهٔ بقا اینجاست
تو نیز خاک شو ای جستجو که جا اینجاست

همچنان سه شبانروز قدم جرأتی که نداشت بسماجت می افشرد و احرام جبهه سائی
که مقدورش نبود پیش می برد و هرگاه آن حضرت از حرم سرای عصمت ببارگاه
صحت تشریف می فرمود سایه وار بی دست و پا می دوید و جبین عجز بر قدم مبارک
می مالید بانواع تظلم گرد حسرت می بیخت و باقسام تضرع غبار توجه می انگیخت
ترکی از نعمای بی تردد نوید یافته و گرسنهٔ خوان نعمت بیحساب شگافته از افزایش
عرض تکالیف سر موی بکاستن نمی رساند و بقدر تغیر رنگی از در تقاضا پهلو نمی گرداند

رباعی

در هر خاکی که پا فشردست امید
هر چیز که دل بحسرت آویزد ازو
گر خود دم اژدهاست بگریزد ازو
مشکل که غبار نیز برخیزد ازو
روز چهارم حضرت شاه میرزا

را طلب نموده بطریق عتاب فرمود که این را برای ما از کجا آورده اید و این مرده را بار
دوش ما چرا کرده اید آخر این چراغیست مهیای خاموش گردیدن و شراری مستعد
چشم پوشیدن اگر همه یک نفس زندگی کند از فرصتهای عمر طبیعتش باید فهمید و اگر یک نگاه
مهلت یابد مدت حیات خضرش توان سنجید مرزا از راه گستاخی که شیوهٔ محرمان اسرار
کرم ست معروض داشت که بسایهٔ دست حمایتی همین چراغ آفتابی ست عالمتاب
و بامداد گرمی نگاهی همین شرار هزار آتشکدهٔ در رکاب بهار بی نیازی تا دیری
بغنچگی تامل پیچید آخر الامر باین رنگ شگفتگی نوا گردید که آدمی بعلت افسون امل در جمیع
احوال دشمن آسایش خودست اگر در منزلست فضولی هوای سفرش بیابان مرگ

دوری وطن می دارد و اگر در سفر خار خار سودای وطن دامنش نمیگذارد نه در صورت
سفر بهره یاب کیفیت سفرست و نه در حالت وطن از جمعیت وطن باخبر عالمی در تلاش
بی حاصلی نفس گداخته و میگدازد و خلقی بتردد بی فائده رنگ هستی باخته است و میبازد
نقد عافیت مفت قدردانی که هر جا جای گرم دارد از مغتنمات ذوق وطن شمرد و هر کجا
پهلوی گذاشت قدم خورسندی بمسکن مالوف فشرد قطعه

مقصد آرام ست ای کوشش مکن آزار ما
بیدماغان طلب را جاده هم سر منزلیست
شعله کار انرا بخاکستر قناعت کردنست
هر کجا عشق ست دهقان سوختن هم حاصلیست

بالتماس شما ناچار متکفلیم اما باین شرط که تا مقیم این شهر باشد چراغ زندگیش از گرد باد دشت
حوادث محفوظ خواهد بود و دماغ شیشهٔ طبعش به نشاء صحت و عافیت محظوظ هرگاه ارادهٔ سمتی
دیگر نماید از احاطهٔ ما بر آمد مرزا بوجد تمام از جا برخاست و آن لعبت فنا را بزیور مژدهٔ بقا آراست
که بعد ازین همین سرزمین را مایهٔ بهار عشرت باید فهمید و طلب قبائل نیز از وطن ممکن ست به تهیهٔ
استعداد آن باید کوشید پس حسب الامر اقدس طعامی پیش کشیدند بر رغبت شوق
تناول نمود و برخصت آن حضرت بی مدد عصاکش راه خانه پیمود در دو سه روز خمار ضعفش
به نشاء قوت تمام رسید و افسردگیهای نقاهت بکمال صحت انجامید بمقتضای
الانسان مرکب بالنسیان چون یک سال بر آن واقعه گذشت عهد مشروط از خاطرها فراموش
گشت قضا را کاروانی بیرون شهر منزل نموده بود و رخت عزم سفر توران بست
آن تنگ بضاعت متاع هستی چون آواز جرس بال پیش آهنگی کشود و با غبار آن
قافله پیوست قطعه ذره تا خورشید وحشت نغمهٔ این محفل اند * ساز بی بنیاد هستی
اختیار آهنگ نیست * شمع در آسودگی هم میزند بال طپش * کاروان زندگی وامانده فرسنگ
نیست * شوخی خود هم برای گل کفایت میکند * در شکست شیشهٔ زنگ احتیاج سنگ نیست
اعتبارات شگفتن زین گلستان رفته گیر * جادهٔ رگهای گل بی نقش پای رنگ نیست
هر که می بینی برنگی همعنان وحشت ست * وادی عمرست اینجا پای رفتن لنگ نیست
مرزا ظریف بتفتیح معامله که با بعضی از اهل قافله داشت خادم را فرستاده بود بعد از مراجعت وا
نمود که دیروز حیرت افزا واقعهٔ در آنجا گذشت و عبرت نما سانحهٔ لائح گشت یعنی دیدهٔ روز
هنوز از غبار شام مژه فراهم نیاورده بود روزی پیک بآن قافله در رسید و بی تردد

معاش چون شب لحاف خوابی بر سر کشید رفقا بگمان آرام مصدع بیداریش نگردیدند و بخیال آسایش تفرقهٔ جمعیتش نه پسندیدند چون ناقهٔ محمل شب مهار ظلمت گسیخت و درای قافلهٔ صبح از دل آفاق خروش تردد انگیخت معلوم شد که نیستی سرمایهٔ همان وقت شام بار زندگی بسته و بی تلاش نفس بمنزل فنا پیوسته

رباعی

هیچم در هستی هوسی ریخته ایم
از بی پر و بالی قفسی ریخته ایم
دل تا چه قدر بضبط ما پردازد
در آئینه رنگ نفسی ریخته ایم

بمجرد شنیدن یاد عهد آن حضرت تمثال آئینه هوش گردید و نفاذ حکم قدرت بشهود معنی تحیر رسانید بی توقف احرام ملازمت به بستیم و بسعادت محفل حضور پیوستیم پیش از آنکه واقعه بمعرض اظهار آید عنان الطاف معطوف خطاب گشت و بشوقی تمام بر زبان اسرار بیان گذشت که دیروز باریکه بردند توجه داشتیم از دوش انداختیم و خود را از زحمت عظیم فارغ ساختیم پیکر مرده را تا چند بصورت زنده ها توان گزرانید و غبارے بباد رفته را تا کجا در دیده ها نقش باید کشید بناموس وفاے عهد یک سال جنازه می کشیدیم تا این زمان به فرش رسانیدیم الحق این تمثال قسم اسرار غیر از مرآت تقدس آیات ننماید و عرض این جنس کمالات جز بآن ذات قدرت صفات راست نیاید

غزل

تجلیهاست حق را در نقاب ذات انسانی
شهود غیب اگر خواهی وجوب اینجاست امکانی
به طوفان گاه پرتو کرده کم شمع محفل را
زهی افسانهٔ غفلت زهی افسون نادانی
حجاب جلوه هم یکسر هجوم جلوه است اینجا
نقابی نیست دریا را مگر طوفان عریانی
گناه دور کردیهاے جولان خیالست این
که از منزل نئی بیرون و در صد دشت میرانی
کمال خودشناسی شد دلیل قدرت عارف
اگر این رمز دریابی تو نیز اے بیخبر آنی
تماشا مفت تست امروز اگر در فکر خویش افتی
چه خواهی دید فردا چون کند چاکت گریبانی
چمنها شوخی از نازت فلکها پردهٔ سازت
دو عالم محو اندازت بفهم اے قطره طوفانی

واقعه نوبتی میرزا ظریف را در موضع کسارے که از یکدهٔ گنگ مسافت شش روزه راه است و براے تجارت پیشگان عالم اسباب معیشت گاه بسوداے ضرورتی پنج ماه اتفاق اقامت روی داد و فقیر را نیز التزام رفاقت واجب افتاد پیش از آنکه از غبار کسل راه آورد مقیمان آن سواد نماید هوایش بگرمی تمام استقبال کرد و تحفهٔ پتی پیشکش طبع بیدل آورد و از پهلوی سود آن سرمایه هر روز نقد زیانی در گره طاقت می بست و هر نفس از کالاے توانائی رنگ قیمتے می شکست تا کیسهٔ پرے دماغ به تهی مایگی خشکے کشید و جنس استقامت قوے

بکسار سستی و افسردگی رسید

قطعه

گرمی هنگامهٔ عمر تو پر افسرده است
یک شرر آتش درینجا نیست خاک تفتهٔ
بر تغافل زن ز نقد خود که مانند حباب
چشم تا وا کردهٔ از کیسهٔ بیرون رفتهٔ
نفس از سینه تا لب بر صد بالش تبخال بر سر میگذاشت

و نگاه از دیده تا مژگان بهزار لغزش اشک قدمی برداشت بامتداد سماجت مرض کرد تدبیرها در عرق خجالت شکست و خواص ادویه ها از یاس بے اثرے بطبلهٔ انفعال نشست

مثنوی

چو مژگان فرو ریخت ضعف آنقدر
که شد عضوها بستر یکدگر
چنان لشکر ضعف طوفان گرفت
که لب از نفس خس بدندان گرفت
ز بس سعی هاره بجائے نبرد
عرق از چکیدن قدم می شمرد
وطن کرد از کوشش نارسا
بصد دشت رنگ از پریدن جدا
امید از نشاط نفس رخت بست
تمنا بخاکستر خود نشست

شبی تلواسهٔ صعب غبار از بنای طاقت برانگیخت و به جراتی عظیم شبخون بر بنگاه طبیعت ریخت در حالتیکه هجوم یاس از دستگاه ما دمن غارتگر متاع آرزوها بود فرصت زندگی از اجزاے مهلت نفس واپسینی انتخاب مے نمود اضطراب نبض طاقت آن سوی خیال طپیدن بال بسملی مے افشاند و شکست ساز رنگ آن طرف تصور شنیدن افسانه بیخودے مے خواند ناگاه نسیم صبح بامداد نفس در رسید و بدم سرد افسون خوابی در دمید فراهم آمدن مژگان خلوت گاه تجلی جمال حضرت شاه بود و بستن چشم فانوس خیال آن خورشید نگاه

نظم

خوش آرمیدنی دل بیتاب داشته است
آئینه ها به پردهٔ سیماب داشته است
مژگان بهم رسید و ترا در کنار یافت
بیداری انتظار چنین خواب داشته است

بیمار شربت التفات ناله وار از بستر عجز برخاست و بوضع اشک پیشانی از سجدهٔ تسلیم آراست تا پرده هاے دیده فرش مقدم سعادت گردد پیش آئینگی توجه خاص بدست شفقت رداے مبارک بگسترانید و بینوائی ساز اعتبار را مقابل خود آئینه داری مقام افتخار بخشید زبان شفا ترجمان مبشر نوید رحمت شد و نگاه عافیت پناه متوجه گرمیهای رافت که ناموسگاه عالم الفت بحکم لقاء الخلیل شفاء العلیل ناگزیر رسم عیادتیم و بے اختیار شیوهٔ لطف و مرحمت و خوش باش که مداین کلفت نارساتر است از فرصت عمر شرار داشت لنگر این کدورت بی ثبات

رباعی

ترا ز پرفشانی دود غبار
ای خفته در آغوش گلت رنگ حدوث
بر دل مپسند کلفت رنگ حدوث
در محفل شوق نازکیها دارد * ساز قدم و شوخی آهنگ حدوث *

پس از نوازش قانون بیدل نوازی چون بساط عبادت در نوردید

ومحمل آرای آهنگ معاودت گردید فقیر آن ردای زحمت زدا را به افسری فرق عزت از زمین برداشت و باشارت قدرت بشارت همان دوش عرش سایش گذاشت درین حالت شوخی اقتضای بیداری نقاب غلبهٔ خواب بردرید و بجنبش دامن مژگان غبار آئینهٔ هوش مرتفع گردانید بی شائبهٔ خیال بمعاینهٔ حال پیوست که از سر صفهٔ آن مقام میل نزول می فرمود اما تا نگاه بتجدید تامل کوشد از پیش چشم غائب بود همان ساعت زحمت بت از هم آغوشی طبیعت پهلو گرداند و هجوم تلواسه از مصاحبت اعضا دامن افشاند **مثنوی**

طلسم رنگ چون بشکست هیچ ست
ندارد شادی و غم هیچ در جنگ
جهان زینگونه دام تاب و پیچ است
بغیر از جوش رنگ و گردش رنگ

روز هفتم آن واقعهٔ چمن پیام قاصدی با شرفنامهٔ آشفتگی عنوان در رسید و به تحائف ریاحین اشفاق بساط انتظار را سرسبز بهار حضور گردانید **قطعه**

مژده ای دیدهٔ مشتاق تحیر آغوش
که عجب سرمهٔ نیرنگ کشیدی بکنار
یعنی از یک مژه وا کردن شوقت گل کرد
دو جهان عشرت آغوش حصول دیدار
وارسیدی ز حضور خط مکتوب کسی
بسوادی که نه آرد ورق لیل و نهار
آن همه نقش که خمیازهٔ حسرت می بست
خط جامی که برد از دلت اندوه خمار
آن همه ناله که از سینه برون تاخته بود
باز گرداند عنان در صفت نامهٔ یار

پیمانهٔ الفاظ سنجیده بسر جوش این مضمون سرشار و مینای سطور بالیده کیفیات این نشاء دُر بار که گرد بساط نگاه و گاهی مقیم خلوتکدهٔ دل آگاه دو روزی اگر بحسب صورت از مشاهدهٔ یکدیگر دوریم بمطالعهٔ معنی اتحاد عین حقیقت حضوریم خیال محققان بساط یکتائی آغوشی ست از لطافت معنی وصال و باد محرمان خلوت آشنائی آئینهٔ معرض تماشای جمال بهر صفت که برآیند کمال در بار اند و بهر رنگیکه جلوه نمایند قدرت اظهار خواب این طائفه یک پردهٔ روشن تر ست از مضمون بیداری و مستی این گروه صد نشاء رساتر از دماغ هوشیاری **نظم**

دیدهٔ پوشیدهٔ ما عینک ما می شود
سینه صافی هر کجا روشن بیان مدعاست
در خیالت چون نگه کردم تماشا می شود
غنچه غافل نیست از کیفیت حسن بهار
در تامل رنگهای رفته پیدا میشود
خامشی چون حیرت آئینه گویا میشود
دلیل صدق این همان

واقعهٔ صحت پیام است که مشهود آن نسخهٔ وفا گردید و بمکاشفهٔ آن آئینهٔ اخلاص رسید در عالم مثال بتهیهٔ ساز عیادت هر چند بعنصر حسی کار نه فرموده ایم اما بامداد ایثار صحت و انهدام عوارض کدورت ناتوانی نه نموده ایم **مثنوی**

اندیشهٔ عیب ما شهود ست
مرآت خفای ما نمود است
در غیب و شهود ما دوئی نیست
حق تابع مائی و دوئی نیست

پوشیده مباد که تمثال آن ردا کنایه بود از گران لنگری غبار اوهام و اشارت بستگیهای ضعف افسردگی انجام باعانت شفقت دوستیها باز آن زحمت بعهدهٔ طبیعتش نگذاشتم و بدوش نوحه که معراج همت ربوبیت ست برداشتم پس در هیچ حالتی آگاهی ما را از حضور غافل ندانند و بهیچ وضعی بمعنی یاد ما از دفتر نسیان نخوانند **مثنوی**

آنکه با تست آن توئی هشیار باش
ای ز الفت بیخبر ما از توایم
گر بدانی ورنه دانی ما توایم
نیست اثنینیت همان عینیت است
خواب تا کی اندکی بیدار باش
گر معیت حرف را اثنینیت است
چون زبان و گوش اسمای دوئی ست
شخص واحد چون زبان آرد بگفت
هم بگوش خود سخن خواهد شنفت
گفتگویت این تقاضا میکند
سمع و نطق خود تماشای دوئی ست
وانمودن غیر انشا میکند
ای غرورت شوخی آهنگ خویش
پس درینجا ما سوی حرفست و بس
قرب و بعدت هم بخود صرفست و بس
نوبهار برگ عیشت کم مباد
رنگ عجزت نقشی از نیرنگ خویش
گر شگفتن توام طبعت فتاد
ای شکست چینی از دامان راز
در دمی بیماریت سازد حزین
نرگس نازی و مخموریست این
ظلمتت رنگ تغافلهای نور
اضطراب جنبش مژگان ناز
غفلت خلوتکده عرض ظهور
محرم جیب تامل نیستی
تا بدانی اینقدرها کیستی

الحاصل طومار مناقبتش بی پایان تر از آنست که بسعی خانهٔ فطرت در نگارش آن توان پرداخت و پایهٔ قدرتش از آن رفیع تر که گردن بیان مقابلش توان افراخت اگر به تفصیل می کوشید فرصتها تحمل نمی گردید و اگر به بست می پرداخت اندیشهٔ رنگ وسعت می باخت هر چند طبیعت نارسا از دفتری به نقطهٔ چشم گشوده است و بر عنایم حصول معانی می نازد و فهم ناتوان از بهار به نسیمی قناعت نموده و با نبساط تر دماغیهای می پردازد اما دریا را برشحهٔ وانمودن اعتراف قطرهٔ همتی ست و آفتاب را به پرتو واستودن عجز سایهٔ فطرتی **قطعه**

در تپ خود سوخت اینجا گر نفس بیتاب شد
عرض اسرار کمالش تاب حرف و صوت نیست
بال عجز افشاند اما غافل از آداب شد
ذره بیدست و پا در بارگاه آفتاب
لب بحرف آورد و ساز جهل او مضراب شد
خامشی شور گمانی داشت گر طبع فضول
آخر از عجز نگه بیداری ما خواب شد
لاف آگاهی بجز افسانهٔ غفلت نداشت
اشک شبنم فطرت ما نقش گوهر هم نبست

انتخاب بحر مے زد از خجالت آب شد **واقعه** فقیر بیدل را آغاز بنای شعور بے امتیاز نشاء عجز و غرور بر توجه جناب نیرنگی بود و شوق نسبت آن حضور بر نفس زدن بر حیرت آئینه احوال می افزود نمیدانست محرک سلسلهٔ نفس کیست و باعث اضطراب طبیعت چیست هر جا نسیمے در تصورے وزیدی بے خودی دماغ هوش مے افشرد و هر گاه صدائے تخیل میرسید پیغام وداع شعور بگوش میخورد مطلع صبح توام طوفان آه در نظرے بالید و سواد شام بمژهٔ چشم چراغان اشک لساط انجمے چید پیوسته چون ابر تصویر آمادهٔ گریه بود اما چشم خلق عرض چکیدنے نداشت و چون نبض تپ زده همه وقت بال بسمل مے زد اما گرد نالهٔ نے افراشت روز و شب چون روز و شب با دود و غبار عالم بے اختیارے ساخته بود و سال و ماه چون سال و ماه با گردش رنگ تحیر پرداخته

رباعی

آئینهٔ تصویر جرس داشت بپیش	در قافلهٔ شوق دل حیرت کیش
می رفتم و بیرون ز خودم راه نبود	می نالیدم و لیک همان در دل خویش

بحکم ارشاد و فاسعی ها مصروف مراتب انخفا داشت بعرض احوال اظهار نیاز رنگ علم بهانه می افراشت گاهے طبیعت را بعوارض صداع و اشال آن متهم می ساخت و خود را از جرگهٔ مجلسیان بیرون مے انداخت و گاهے با همنفسان عذر ضعف دلی پیش مے برد و تنهائی را از غنایم حصول جمعیت مے شمرد شیوهٔ تسلی همنان نالهٔ بلبل سراسر چمنستان گردیدن و طریق عافیت همدوش وحشت گرد باد سر بهوائے صحرا پیچیدن واقف حقیقت کار علم حق و محرم کیفیت اسرار همان دانائے مطلق

رباعی

گر زور عشق بوئے بردهٔ در صبر کوش	شوق را رسوا مکن از اشک گرم و آه سرد
تا نمی خون در جگر باقیست صرف رنگ کن	سوز دل چون شعله پر بے پرده است از رو مزن
سوختم از اشک آن شمعی که در عرض نیاز	پای تا سر داغ شد اما زبان پیدا نکرد
پردهٔ قانون الفت پر نزاکت نغمه است	تا نفس در شوخی آمد رفت معنی ها نکرد
ناله در کیش ادب سنجان ناموس وفا	نیست غیر از شاهدے نا قدر دانیهای درد

پس از مدتهای ضبط این حالت چون به بلدهٔ گنگ که پائے تخت ممالک اودیسه است اتفاقاً عبور افتاد و بر لب دریائے که کنار آن شهر واقع است صورت اقامت روے داد روزے در خدمت میرزا ظریف مقابلهٔ تفسیر قرآن داشت و بقلم طاقت فهم سطر استفاده می نگاشت درویشے از منسوبان جناب حضرت شاه در رسید و ثمرهٔ نعمتے غیر مترقب

مسرور گردانید که بزرگے تبازگے این سرزمین را آسمانے غرور و بخشیده و عنان التفاتش بدین شما معطوف گردیده اجابت شوق در کار ست و ارادت ذوق فرصت شمار فی الحال با دابیکه مناسب معتقدان این طائفه است استقبال نمودیم و زبان نیاز بشکر تحصیل سعادت کشودیم از کمال کرم چون آید رحم دران اخلاص کدهٔ تنزل فرمود و دگر بیماے نظر خورشید اثر ما را چون شبنم از خود رفته بود نخستین کلمه که ازان دفتر اشفاق بظهور آمد این بود الحمد لله ما و شما در شهر با هم رسیده ایم فرصت ها مفت شوق ست و صحبتها غنیمت ذوق

رباعی

گردون صد فش هزار گوهر گیرد	اما عقد وفاق کمتر گیرد
چون شمع باین فسرده گیها صحبت	مفت ست اگر بشعله هم در گیرد

بعد ازان ببعضے از آنچه گذشته سبق محفل حال بود نقاب تکرار از جمال اسرار برانداخت معنے چند از زبان تقدس بیان بسمع معنوان گردید که خیال مفسرین بسراوق برمش بار نسبتی نداشت و تصور متکلمین بعروج بیانش غیر از مژگان تحیر نمی افراشت هوشها پیش از مرتبه ادراک بعالم بیخودے ساخته بود و زبانها پیش از پردهٔ گوش بساز خموشی پرداخته مرزا با اینهمه تحیر و جوش این محیط قدرت به معدودے قطرهٔ اعتراف نمود و مقابل آن آفتاب معرفت بموهومی ذره بال عجزے کشود از فرط تحیر سر بپائے مبارکش نهاد و زبان قصور مراتب نارسائی عرضه میداد که چهل سال تتبع ثقات مدرسهٔ فضل کرده ام و از تفاسیر چندین سند تحقیق بدست آورده اگر علم اینست آه از اوقاتے که بکسب بے تمیزی گذشت و حیف عمرے که بهرزه مشقیهای غفلت مصروف گشت

شعر

سراپا معترف اش گشتن و حیرت ز فهمیدن	درین غفلتسرا عرفان ما هم نازکی دارد	آن حضرت فرمود علم این دبستان اگر منحصر بیک جنس اصطلاح مے بود زبان اعیان شق اختلاف عبارتها نے فرسود اینجا هر لفظے بر جمال معنے تحقیق غازه ایست موضوع جلوهٔ خود فروشی و هر سازے بشوخی آهنگ مطلق انجمنی مخصوص آثار قدرت خروشے خامهٔ قسم آن که ساز حقیقت قدرت ست و قانون اسرار عزت منزه از تصنع عبارتے که بآهنگ نقصانش سرایند و مقدس از تکلف اشارتے که بمضراب کمالش دم استایند بے پردگے نغماتش غرض استعداد سازنده است و بے نقابے مقاماتش شوخیها فطرت نوازنده یعنے آهنگ محبوبی بچندین حنجره رنگ خیال مے گرداند و نوائے مطلقے بهزار زمزمه بال شوق مے افشاند و با وجود زیر و بم جهل و شعور هیچکدام آن خارج

سنے نوازد و با کمال کیفیت و کم غفلت و آگاهی هیچ یکے غلط نمی پردازد **مثنوی**

درین بحر پر کسوت ما و تو	زبانهاست چون موج در گفتگو	ز هر موج پیداست شور و کر
ولی جمله از شور خود بیخبر	بوقت خموشی نماید عیان	که در کام دریاست چندین زبان

تحریر و تقریر بمراتب اسرار اکثرے موافق عوام فطرت ست نه مطابق همت خواص سخنے مقام که خواص را بے تکلف الفاظ معنیها منظور ست و عوام باوجود ایضاح بیان در فهم عبارت تیز معذور رتبهٔ کلام تا به حضیض نقصان نرسد طمع عوام را از حصول مطلق نرهاند دریغ تو آفتاب تا جبهه بر خاک نسالد رنگ از طبیعت سایه بر نقع نگرداند اگر حسن تحقیق بکمال ذاتے جلوه نماید بر ضعیف نگاهان انجمن مقصود ظلم ست و اگر جمال معنے از کیفیت اصلی رنگ نگرداند بر الفاظ آشنایان عالم صورت ستم درین صورت علم مدرسهٔ حال از ابجد دبستان قیل و قال متره باید فهمید و در موز خلوتکدهٔ یقین از حرف و صوت محفل وهم و گمان مبرا باید اندیشید

قطعه

همین بزمست کز عرض فربهی نازد بخود رنجی
همان آبیکه مے بینی طراوت مایهٔ گلها
دل هر قطره گرداب ست غواص حقیقت را
صدا را کوه همدشت ست جولانگاه آزادے
حقیقت سطر ننگیس کز نقص و کمال خود
یکے از صد طپیدن بوی وحشت در نمی یابد
تفاوت گر نباشد مقتضای ساز فطرت ها

نگاه بوالهوس اغیار و عاشق یار مے بیند
چو بر آئینه پاشے کلفت زنگار مے بیند
تامل در بن هر موگریبان نار مے بیند
سر شک از نارسائی دشت را کهسار مے بیند
یکے اسرار مے خواند یکے اظهار مے بیند
یکے در نقش پا هم صورت رفتار مے بیند
چو اشکل دو پیکر چشم احول چار مے بیند

نفس ها دل خط الفت پرستیهاست عاشق را
خیال آئینه ها در دیده دیدار می بیند

بر همین جاده تا منزل همان نار می بیند
نگاه شوق پیدا کن تماشاها تماشا کن

تو هم سامان حیرت کن که در وحشت گه وصلت
دو عالم جلوه ها دارد ولی بی بصر شوار می بیند

الحاصل رشتهٔ عقیدت ها در همان صحبت مایه دار گوهر اخلاص گردید و صفحهٔ جبین ها از همان ساعت بسر نوشت معنی ارادت رسید چون اقتضاے صحبت سلسلهٔ معاودت بتجسس یک آور دسیر زاقدمے چند سعادت مشایعت حاصل کرد اما فقیر چون سایه همعنان غاشیهٔ تسلیم بود و بالفت نقش پایش جبههٔ روانی مے سود ناگاه عنان سستی بضبط توجه کشید دوست ملتجے گرفته باین عبارت مخاطب لطف گردانید که ما بر بے دردیهاے شمار سیده ایم و لقب تحسین نه بهنان خانهٔ خیال رسانیده مے باید ما را شریک

احوال و اشغال خود بندارند و رقم محرمیت ما بر صفحهٔ تغافل بر نگارند به یقین محرمان اسرار پیوسته که عروج مراتب شوق بقدر کوشش انعطاست و تنزل آن درجات بعلت اظهار و افشا ساقی این بزم در غور حوصلهٔ مستان نشاهی پاید و شاهد این محفل باندازهٔ طاقت مشتاقان نقاب میکشاید پس بطالعهٔ توجهات دعاگو را سرافراز حضت نمود و زبان فضل ترجمان باین دعاے بریاے کشود که ظرف بخش حوصلهٔ حظ تهاب کمال مشرب استعداد ت رسانا د و وسعت

آغوش آگاهی محیط بساطت کلی گردانا د
قطره دریائے ست کز شوخی نگیرد دامنش
عافیت هاے کند خرسن سرپے کردنش
حکم دل دارد نفس هم گر نباشد شیونش
لعل بند دسنگ اگر دزد د شرر خندید نش
ای خوش آن بیدل که پاس از الفت شد فنش

نظم باعث کمنظرفی ما عرض استعداد نیست
گر نه باشد دانه آفت دانهٔ نشو و نما
رشته ها اینجا ز ضبط خویش موج گوهر اند
گنج گردد خاک اگر پرهیزد از عرض غبار
شمع را در خلوت فانوس نور دیگر است
پوشیده مباد که این آگاهے انتظار

عالم غفلت باکرشے از اهل جذبه و سلوک رسید و در صحبت هر یکے بهمان ضبط آداب و ستر حال مے کوشید غیر از طبع حق شهود شان هیچکس معماے این کیفیت نشگافت و خبر مرآت غیب نمایش معنے این اسرار از دیگرے منکشف نیافت و همچنان آثار قدرتی که ازان نشار کمال بظهور مے پیوست در مقام دیگر صورت وقوع نه بست بحکم الفت تنهائی که رفیق این وحشت سرشت از لیست هر چند اقبال سعادت حضورش یک دو ساعت پیش مساعدت نمود و آن نیز بحسب اتفاق گاه گاهی بود به نسبت جمیع حاضران مجمع اخلاص میل التفاتش پیشتر مبذول حال خود مشاهده میکرد و خصوصیت مرحمت عاشش مصروف نسبت خود به معاینه مے آورد و اگر گاهے در غلبهٔ شوق نظم و نثرے از طبع قاصرے ترا دید بمطالعهٔ اصلاح آرا میرسید صله اندوزان جنس مراحم بر پاے گردید که نشاء موزونے ذاتے ازین کلام سرخوشی پیام روشن ست و معنی تلامیذ الرحمان ازین مقالات شوق آیات مبرهن و در ضمن آن الطاف اوضاع این گرفتار بحر سلسلهٔ تحیر آزادگے و بے یقینے مے ستود و اطوار این محتاج اجتناس کرم بوصف استغنا و بے نیازے ادامے فرمود رباعے

آن کس که جبین سجده فرسا دارد	گر منظور کرم بود جا دارد	خاکست نظرگاه فروغ مه و مهر

آئینهٔ تسلیم اثرها دارد ٭ روزی در حالت شفقتهای بیدل خلاصهٔ کرام میر عبد السلام که با آن حضرت نسبت اخوت داشت سجدهٔ بفریب بعهده لب اظهار گماشت که اگر این قسم قابلی به صحبت ارشاد منقبت بار قبولیت یابد بعید نیست که هلال فطرتش به کمتر زمانی عروج کمال گیرد و نهال استعدادش در اندک فرصتی رسائی شهرت پذیرد و بزبان تبسم عنوان فرمود او از آن طائفه است که ازلاً بافضل حقیقی جوشیده اند و ابداً احوال شان در تتق انوار غیب پوشیده تربیت مائل اینها باطن اسرار نبوی ست و اعانت شامل ایشان حقیقت انوار ولایت لاخوف علیهم از آئینهٔ ظهور شان جلوه فرما و هم لایحزنون از سیمای طینت شان چهره کشا ما را باستفاده طرفین ودیعت هم بهم سپردن ست و باستعانت یکدیگر سعی استکمال پیش بردن آخر کار بی فضولی خواهشها حق بمرکز خواهد رسید و بی تردد جستجوهای جاده سر از منزل خواهد کشید

غزل

ای لعبت فنا چه بلا جلوه کاشتی
ای خاک بی نوا چقدر رنگ داشتی

ای گرد عجز این چه علم بر فراشتی
بنشین که آسمان بخیال تو پست شد

عجز شرار این همه آتش نداشتی
آفاق سوخت برق جنون خیز دعویت

آخر خطی که بود که بر هم نگاشتی
کلکت بروی صفحهٔ امکان غبار ریخت

جائی قدم زدی که ادب هم گذاشتی
بسیار پیش رفتهٔ از خویش باز گرد

نکته حسن اگر بستایش آئینه پردازد و در خور جلوهٔ خودش باید ستود و معنی چون به توصیف لفظ کوشد همان رنگینی بهار خود خواهد نمود ننگ توجه کمالست بر چهرهٔ منظور کلف نقصان جائز داشتن و شرم میلان آگاهی دامن مرغوب بخراش قصور انباشتن ذرهٔ موهوم در غبار نیستی جبههٔ تسلیم ناپیدائی می سود گرمی نگاه آفتابش آئینه چشمک عروج زد و دو قطرهٔ معدوم در قعر ناکسی برشحهٔ تمیز نمی پیوست برگزیدن اقبال محیطش کلاه گوهر آرائی شکست پس ذره را که آفتاب در آغوش پرتو جا دهد کم از ماهش نباید شمردن و قطره را که محیط سامان بزرگی بخشد جز بدجلگی نام نتوان بردن

نظم

ای بسا آئینه کز درد تغافلهای حسن
ریشه داری از زمین یاس سر بالا نکرد

وی بسا تخمی که از بی التفاتیهای ابر
خاک شد در زیر رنگ و جوهری پیدا نکرد

شیشه ها در محفل افسوس امکان چون حباب
خود بخود در هم شکست و با می سودا نکرد

گر همه رنگی ست موقوف بهار جلوه ایست
ور همه بوئیست بی گل بال شوخی وا نکرد

همچنان کز حسرت دیدار می بالد نگاه
ناله را هم جز هوای قامت رعنا نکرد

قید کلفت بر ندارد شبنم مهر آشنا
کیست منظور تو شد کز علم استغنا نکرد

نکته حکم الفقر کنفس واحد بمناسبت محرمیت جهان گلیست یعنی حضور نشاء وحدت که در آن مقام نیاز اعتبارات رنگ مغائرت نیافته است و توهم دوئی پردهٔ ناموس یکتائی نشگافته بحسب لطافت آشنای آن مرتبه هرگاه بمبالغه توصیف غیر هم کوشیده اند فی الحقیقت خود را در نقاب اشارتش پوشیده اند و اگر بآرایش عبارتی پرداخته اند جز طرح استعارات شهود معنی نینداخته و بیگانگی طبائع از یکدیگر باعتبار تشخصات جزئی ست یعنی امور عالم کثرت که درین چار سو جز اجناس مخالفت اشکال و الوان بر هم نچیده اند و غیر از اسباب تمیز سود و زیان بمعرض اظهار نرسیده بسبب کثافت نمای این موقع اگر همه چشم بر صورت خود می کشایند چون عکس آئینه غیر از نقش دوئی مشاهده نمی نمایند و هر چند سر بجیب خود فرو می برند چون شعله قدم جز بکام اژدها نمی سپرند ازینجا متحقق ست که ناقص طبیعتان دبستان کونی از فهم کملای درسگاه الهی دور اند و پست فطرتان طبائع ادنی در درک حقائق اعلی معذور کثیف معین از لطیف مطلق چه وا نماید و زنگ تکدر از صفائی آئینه چه پرده کشاید

غزل

حال عالی نسبتان از فطرت ادنی مپرس
پر زمین گیرست خاک از عالم بالا مپرس

محرمان حال هم در بزم حال آسوده اند
زین عمل فرسوده طبعان هوس پیما مپرس

آشنایان حقیقت از جهان بیگانه اند
وحشت احوال مجنون دیدی از لیلی مپرس

فکر شو تا یابی از نیرنگی معنی نشان
از نگه غیر از سراغ رنگ صورتها مپرس

هر کس اینجا از مقام خویش میگوید خبر
جز حدیث گاو خر از مردم دنیا مپرس

آدمی ریشهٔ استعدادیست بآبیاری اتفاق عناصر قابل اعتبار نشو و نما و معنی او را کی ترکیب اختلاط امزجه مستعد نقوش چون و چرا درجات استعداد از نشاء شیوعات ذاتیه با افعال و آثار اسماء صفات ابداً مراتب شمار ترقی و تنزلست و لایزال در عرض مدارج نقص و کمال بی اختیار دور و تسلسل مقیدان عالم کثرت یعنی فروغ نخلستان ظهور بآزادگان جهان وحدت که اصول ثمرهٔ شعور اند انقطاع مناسبتی ست در کمال جدائی و کثافت پرستان وادی آب و گل را بالطافت محرمان گلشن جان و دل انفصال مواصلتی در نهایت بی معرفتی و ناشناسائی جهل عوام در علم حقائق بعلت نارسائی و ناتوانی و بیگانگی خواص از وضع کثرت اثر بی توجهیست نه نادانی

پوشیده نیست که کثرت تنزل مراتب وحدتست و وحدت معراج حقیقت کثرت اگر صاحب صدر باستان نه پردازد از بی نیازی منصب عزت ست و مقیم آستان را دوری نسبت صدر از نارسائی همت و قصور فطرت ست طائفه که محرم حقائق موجودات اند عین حقائق اند و فرقه که متعلق صور کونیه اند محض صور پس هر فردی از افراد الهی و کونی محیط اسرار خودست بکنه غیر وقتی رسد که از خود برآید و این تیر که از خود برآمده بدیگری تواند رسید

قطعه

در همه از ریشه است ایجاد گل
هیأت مجموعی اینها گل است
سخت بی پرواست حسن از یکدگر

گر ز زر جوشیده است اسرار مل
ریشه یکسر ریشه است و گل گل ست
هیچکس محرم نوای غیر نیست
تدابر و بی نیاز از کاکل ست

چون به بینی زر زرست و مل مل است
گرچه اجزا غیر هم گل کرده اند
هر یکی در گلشن خود بلبل است
روزی مرزا ظریف از راه

نقدی که بزرگان را در تربیت فرزندان لازم ست چون فقیر را با بی نوایان عالم بی اختیار جوشش میدید و با خاکساران فنا ناگزیر اختلاط می شنید شکایت مضمون طوماری بعرض آن حضرت کشود و گله تحریر نسخه بچشم معنی سواد وانمود که این زیانکار نقد آگهی ناممکن ست با بی معرفتی چند که متلبس فرقه تقلید اند می جوشد و به گمان سودی که جز خسران متصور نیست در تضییع اوقات می کوشد یا آنکه اینجا عرفای محفل یقین از سطر نگاهی درس معنی بکمال می رساند و کملای مدرسه تحقیق به نقطه اشارتی از سبق ماسوی ورق میگرداند کم وقتی ست که کسب این سعادتش اتفاق افتد یا مطالعه این فیفیس بتاملی بکشد اگر بهره از شعور داشته باشد می باید دامن فرصت از دست نگذارد و بی حضور این دولت عظمی نفسی بر نیارد و در خانه آفتاب به پرتو چراغ پرداختن چقدر خجلت نوری است و در کنار محیط بخیال سراب چشم باختن چه مقدار انفعال از بصیرت دوری تغیر التزام این شیوه بجز نوحه محرومی چه خواهد بود و شرح اقدام این عمل غیر از شکوه

غزل

بی نصیبی چه میتوان نمود
همچو ساغر می بلب داریم و مخموریم ما
یک زمین و آسمان از اصل خود دوریم ما
سخت پا برجاست جهل ما مگر طوریم ما
چون مه نو سر خط عجزیم و معذوریم ما

با کمال اتحاد از وصل مهجوریم ما
پرتو خورشید جز در خاک نتوان یافتن
در تجلی سوختیم و چشم بینش وا نشد
با وجود ناتوانی سر بگردون سوده ایم
تهمت حکم قضا را چاره نتوان یافتن

اختیار ماست چندانیکه مجبوریم ما
بیش نتوان یافتن کاری که ماموریم ما
کارها با عشق بی پرواست معذوریم ما

مفت ساز بندگی گر غفلت و گر آگهی ست
بحر در آغوش و موج ماست محوی بر کنار
اشارت معنی بشارت باین مضمون آئینه ارشاد

پرداخت که دانا را از سطر هلال عرض نسخه کمال نباید خواست و بر ریشه نهال دامن گلچینی نشاید آراست در آئینه ظهور انسان که تجلی گاه مراتب اسرارست و مظهر رموز افعال و آثار اظهار هر صفتی متعلق آنی ست و گل کردن هر رنگی موقوف زمانی اما پوشیده نیست که بنای فطرت این نقش بنیاد به کمال متانت و استواری و بساط طینت این خاکساری نژاد در نهایت صافی و هموارے اما جوانی مقتضی بی پروائی ست و گذشتگی مستلزم رسائی امید که اوقاتش بهیچ وضعی تغیر جمعیت نه بیند و اشغالش در هیچ حالتی تهمت غفلت نچیند دماغ آزادیش سرخوش جرعه ذوقیست ارزانی نشاء دو بالای و ساز بی تعینش سیر آهنگ زمزمه شوقی مژده اقبال عروج نوای در مقامیکه زیر و بم دانش و جهل بر یکدیگر می پیچند و صاف و درد اقرار و انکار باهم می جوشند این متهم نسبت نقص و کمال چون نگاه شرم نگونی افروخته بود و چون شعله خموش چشم بر نقش پا دوخته نه چون نگاه شرم طاقت تحریک مژگانی و نه چون شعله خموش جرأت آرایش زبانی

غافلان سرگرم طعن و محرمان مست ثنا
خلقی از مشت غبارم آسمانها در نظر

من همان آئینه حیرت پرستیهای خویش
من بچشم نقش پا حیران ز نسبتهای خویش

چون میرزا از مجلس برخاست کرامت آهنگی ساز شفقت زبان نوازش آراست که ای محجوب قباب عزت نگاه ظاهر بینان در تمیز کیفیت احوالت غبار آلود کلفت ناآشنائیست و فهم لفظ آشنایان بدرک معنی اسرارت بپایه عجز و نارسائی کسوتی نه پوشیده که بچشم هر کس نقاب یقین کشاید و برنگی نجوشیده که امتیازها از عهده تحقیق برآید جائیکه آفتاب آئینه ماه پردازد دیده ها ناچار معذور حیرت نگاهیست و هر جا لمعه انوار قرب بساط دوربینی چیند تصورها ناگزیر شبهه سیاهی اگر طبائع بکنه او ضاعت وارسد جای اعتقادست نه محل فضولی ارشاد و اگر هوشها به رمز اطوارت پی برد عالم تسلیم ست نه گستاخیهای تعلیم میرزا را در همه معذور باید داشت و رقم کدورتی بر صفحه خیال نه باید نگاشت اینجا سعی ناصح باعتقاد خود مصروف ترغیب کمال ست و

منظور معلم تهذیب اخلاق و احوال هرگاه مدعی و مدعا مشعر حقیقت اخلاص باشد بنا مربوط الفاظ نباید رنجید و هر جا حاصل جست وجو با غیر از وصول مقصد متصور نیست از لغزش رفتار منحرف نباید گردید ریاعی

شاه از تو بمقدار حشم فضل اندیش — درویش به اندازهٔ درد و داریش
هر کس منجواهدت همان دون خور خویش — القصه کسی از ظلمت غافل نیست — الحاصل این ناکس جهان اعتبار

بهمین نگاه کرم دستگاهش صاحب اقبال شهرت گیتی گردید و این مشتی گیاه بی مقدار از رشحهٔ سحاب توجش آبروی قدرت طوبی بهم سانید هم در خور بزرگیهای کیهای اوصافش بود که ذره را به آفتاب بی ستود و قطره را محیط و انمود و هم از قانون عاطفتش دور نیست اوست که امروز ساز بیدلی بهزار آهنگ استغنای نازد و خرمنی نالهٔ بیکسی بچیدنی نوا علم بی نیازی مه افراز و خانهٔ سجده خرام عزم نفس آرائی داد تا بسواد صفحهٔ دیگر میدان جبهه سائی طرح نماید و بیان حیرت احرام فال تاملی بندد تا در اوراق عنصر دوم زبان به تقدیم شکر کشاید **قطعه**

تا بهار زندگی دارد سر برگ نفس — ما بمویم آشیان سجدهٔ تسلیم اوست
مرگ هم زان آستان مشکل که سازد خاتمم — هر قدر خاکم هوا گیرد همان تعظیم اوست
با وجود غفلت از سازم نمیالد دوتی — گر جا گر خوف آهنگ امید و بیم اوست
رنگ گل تا شوخی سنبل بهار آلوده است — انچه از اندیشه ام گل میکند تعلیم اوست

خاتمه نگاه تامل حقیقت سوادان تهمت غبار بی توجهی سواد او عنان توجه فطرت نژادان کلفت ضبط بی تاملی مبیناد که هر چند آئینه مداد این تسوید یک قلم مردوده چراغ صحبتهار روشن ست و ساز شیرازهٔ این اوراق بکسر بتار قانون استقاوه مزین اما آغاز و انجام عنصر اول سمنیت اقبال احوال طائفه ایست که در یقین آباد اعتقاد **بیدل** تعداد مراتب کمال به ذات حقائق آیات شان متضمن بود و ارتفاع مناصب فضل به صفات اعلی درجات ایشان متعین کرامت تحریر خامه که بنقطه از شرح احوال شان قرگان تامل تواند کشود و سعادت رقم نامه که بسطری از کتاب اوضاع شان سواد معنی روشن تواند نمود **نظم**

ای بسا معنی روشن که ز حرص شعرا — خاک جولانگه اسب و خر اهل جاه است
وی بسا نسخه که در مکتب تشویش طبع — روسیاه ابد از مدح وزیر و شاه است

صله اشتیاق گدا طمع ز مضمون بلند — گر همه پای بافلاک بخندد در چاه است
موج معنی این سمت خیالان دریاب — تا بدانی چه قدر فطرت شان کوتاه است
مادح اهل صفا باش که در علم یقین — وصف این طائفه تفسیر کلام الله است

پاکی دامان عنقا ز یب کسوت تمکین نشتی که بهرزه تازی افسون طمع خاک راه اغنیا برفرق ناموس سخن بی بخت و صفای گوهر بی نیازی که طراز فطرت دریا همتی که به تلاطم امواج احتیاج آبروی معنی دریای ستایش دونان بر بخت اگر فهم معنی به درجات نشاد تنزیه نرساند جز در کات علم شیطانش توان شمرد و اگر کسب کمال به صدر محفل تقدس نخواند در تنگ ضلالت ابدی باید مرد **مثنوی**

مشق تعلیم شیاطین کردهٔ — چیست تعلیم شیاطین جز چاه
فخر طبعت مدح شاهی پیش نیست — کان همه تخت گلاهی پیش نیست
این قفس پرورده دوهم جاه کیست — بر سرش افتاده آن زرین رخام
تخت سیم و افسر زرین و سنگ — او چو آتش در میان آن دو سنگ
لیک هر آتش پرست آگاه نیست — قرب این آتش بلای جان تست
گر به بزم شاه قرب اندیشه ئیست — بیگمان زرتشت کافر پیشه
نیست هر گز برق پرست آتش پرست — رفته گبر آئینهٔ دینت زدست

ای که تعریف سلاطین کردهٔ — ای شیاطین مرشدت رویت سیاه
امتیازی تا بدانی شاه کیست — آمده پایش به سنگی تخت نام
فی الحقیقت آتش ست آن شاه نیست — برق دین و خرمن ایمان تست
رفته گبر آئینهٔ دینت زدست

نکته کمال حق منزه است از عبارتی که بمجلسش صرف مبالغه ثنائی و تقدس ازین معنی که در ستایش دفتر دهم کشائی اگر به انجمن مدح خاصانش بار توفیقی تو انی یافت حصول دولت سلطنتی این دارد و اگر به محفل وصف مقربانش راهی تو انی شگافت وصول مقصد اقصی شمار که آشنای وضع این گوهر سرشتان به سر منزل تمکین محیط دار سیدن ست و محرمی لباط این غنچه خسپان به عالم جمعیت بهار آرامیدن زبان در مدحت ارباب دنیا خرآلودگیهای اغراض دنیوی ندارد و در ذکر صفات این طائفه غیر از چاشنی لذات معنی نمی شمارد و در ان محفل بمقتضای غلبهٔ حرص یکسر مبالغه ریا متصور دو بدین مقام بحکم تقدس فطرت محفل اخلاص حلوه گر پس حیف عبارتی که از سعای ارادهٔ اش نام حیفه بر آید و افسوس معنی که از آئینه لطافتش مدعای کثیف چهره کشاید غنیا ستایانی که سرشته

قیل وقال بدرس معنی توفیق رسانیده اند عنان همت شان بنعت احوال ارباب فقر باز گردید ذکر محبت این سرچشمه ها طهارت آلودگیهای بیان ست وستایش اخلاص این روشنان کفارهٔ نامه سیاهیهای زبان

مثنوی

جاه شان حق تخت شان حق باج حق
خلعت نیرنگ حق پوشیده اند
تاجداران جهان بیزوال
تا توانی دستگاه گیر و دار
بی تکلف شاه درویش اند و بس
سجده طغرایان پیشانی نگین

وصف آنهایی که شاه مطلق اند
از جهان خاک تا معراج حق
شوکت شان را علم آراستن
کشور آرایان ملک ذوالجلال
پاسبان قصر دولت بیدری
در سجود دولت خویش اند و بس

یک قلم موصوف اوصاف حق اند
بسکه با فقر و فنا جوشیده اند
از سر دنیای دون برخاستن
خاکساری شان کلاه افتخار
اوج عزت انفعال برتری
از خم تسلیم خاتم آفرین

لله الحمد از بدایت حال **بیدل** حیرت مآل را شهود معنی این نیرنگ مشربان نه آن قدر از وهم پرداخته که برنگ آمیزی عالم صورت نیک توجه پسند و لمعهٔ حقیقت این استغنا سرشتان نچندان از هم گداخته که از آلایش جهان مجاز به خیال کدورتی پیوندد از خوشه چینی خرمن اکرام شان بی نیاز حاصل کائناتم و از زله اندوزی مائده انعام ایشان سیر چشم نعمای موجودات پس از وجدان کیفیت آن صحبتها که ذخیرهٔ جمعیت معنوی بود تا حال از تجلیات اندیشه بشری صورت تفرقه ام روی نه نمود و بعد از استفادهٔ حصول این دولتها تا امروز به صحبت کاملی که راه معرفت یافت معمای افاده و استفاده به معنی مشترک واشگافت بلکه در هر مجمعی که مامور ورود گردید جز پرتو معنی خود شمع آن بساط ندید و بر قانون اسرار هر محفلیکه توجه گماشت غیر از زمزمه شوق بیدلی نوای دیگر نداشت بهمه حال اثر پروردهٔ آن توجهات خورشید تاثیرم و نظر یافته همان لمعات آفاق تسخیر

غزل

گرد عجزم خوشخرامان سرفرازم کرده اند
سجده داری داشتم گردون طرازم کرده اند

رنگی از شوخی ندارم حیرت آئینه ام
این قدرها گلرخان تعلیم نازم کرده اند

صافی دل بیخودی پیمانه در کار داشت
کز شعور هر دو عالم بی نیازم کرده اند

نیستی سرچشمهٔ طوفان بهشتی بوده است
چون طلسم خاک خلوت گاه رازم کرده اند

پیش ازین صد اشک رنگ آمیزی دل داشتم
این زمان یک ناله نیرنگ سازم کرده اند

سجدهٔ فرسود خم تسلیم اوضاع خودم
هم ز جیب خویش محراب نمازم کرده اند

چشم شوق الفت آغوشیست سرتاپای من
سخت حیرانم بدیدار که بازم کرده اند

از هجوم برق تازیهای ناز آگه نیم
اینقدر دانم که رحمی بر نیازم کرده اند

بیدلیهایم دلیل امتحان بی غشی ست
نیستم قلب آشنا از بس گدازم کرده اند

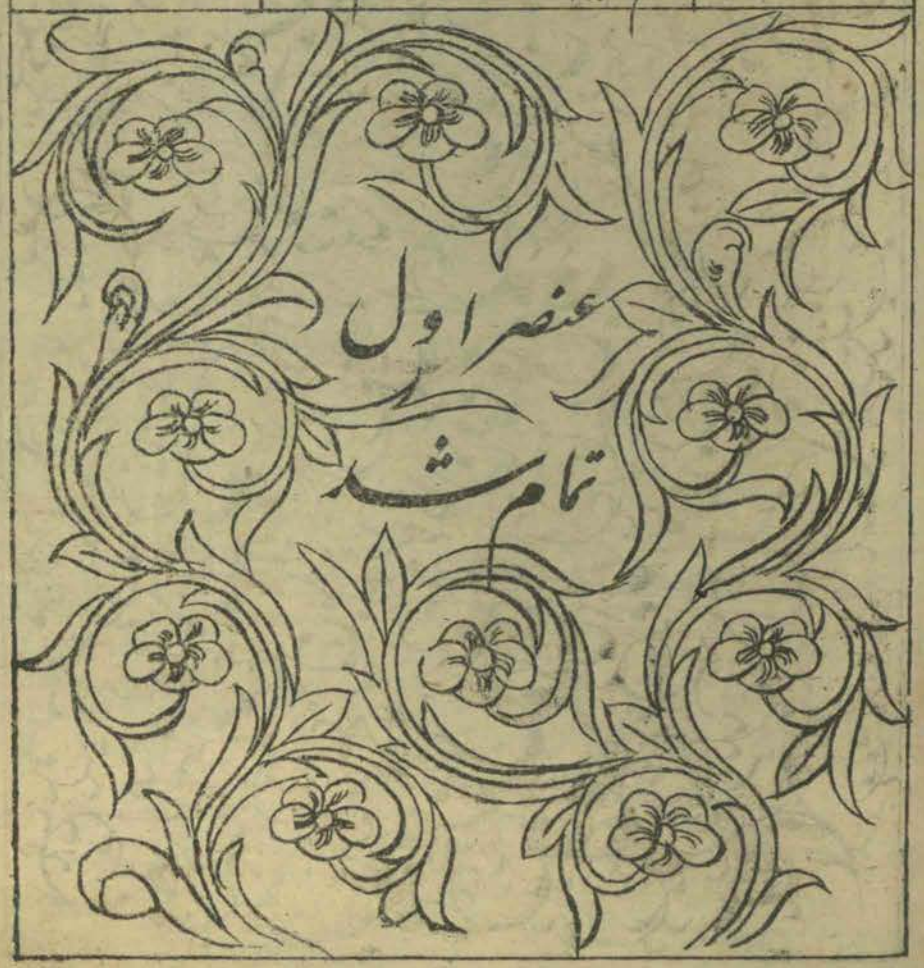
عنصر اول
تمام شد

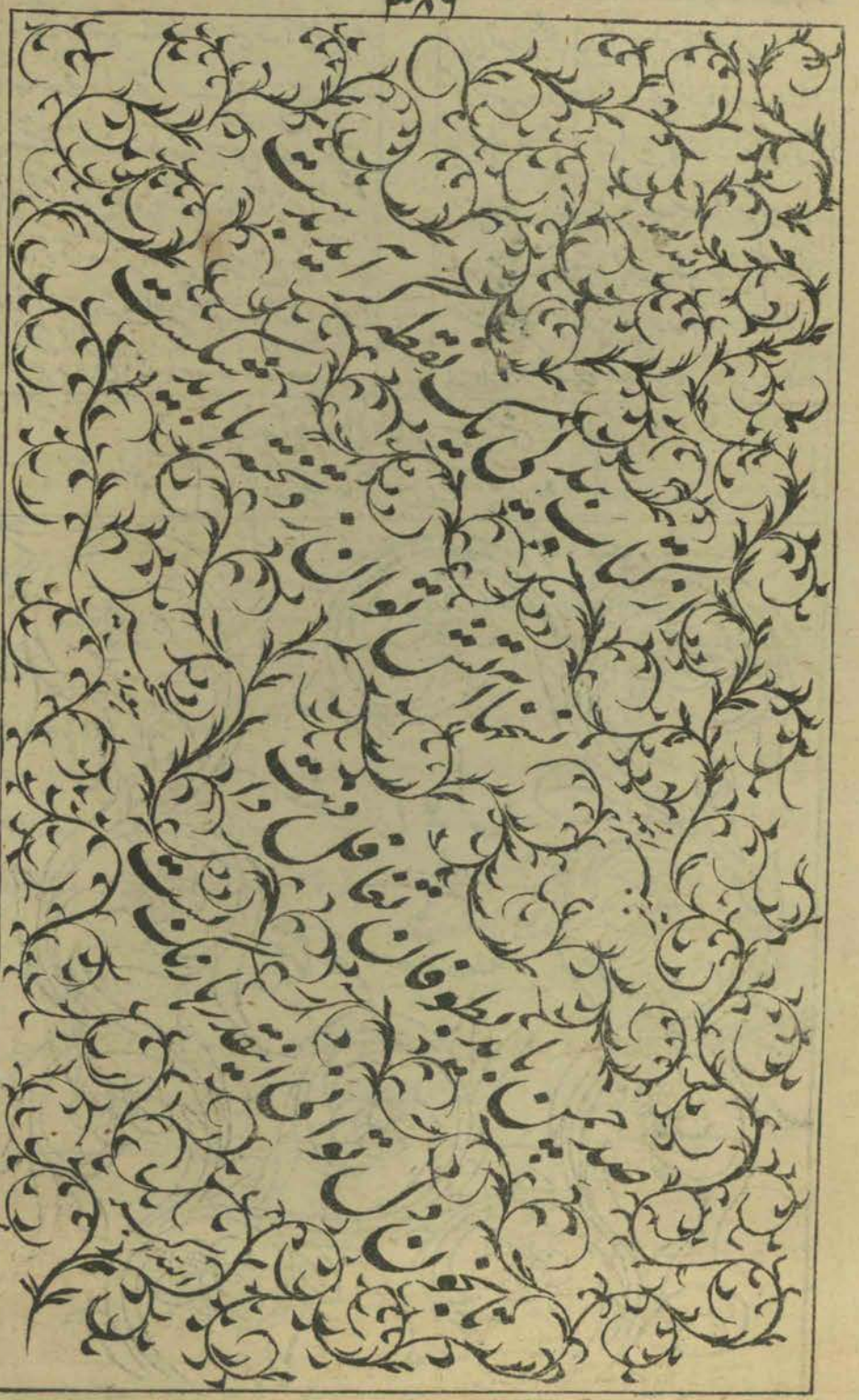

به عون صناع مکین و مکان و فضل خلاق زمین و زمان

عنصر دوم

در مطبع منشی نولکشور به طبع مزین مقبول اهل جهان شد

عنصر دوم روائح شگفتگی بهار عالم منظوم

و نسائم فیض غنائم فوائد معلوم

بسم الله الرحمن الرحیم

صریر الفت صفیر خامهٔ بیدل در تحریر این عنصر عنان رنگهای رفته برمیگرداند و نواهای از خاطر رمیده را باز به محفل بیان می خواند هر چند پرزدنهای نفس عمریست در گرد کتاب معانی افشاندن ست و تحریک زبان بتازگیهای مضامین مشغول ورق گرداندن اما از کیفیات نسخهٔ بعضی صحبت که تهمت قابل فراموشی مباد اینجانب یادی میرساند و از سرخوشیهای نشاء بعضی استفاده که مخموری نسیان مبیناد پیمانهٔ عرضی بگردش می آرد اعادهٔ تازگیهای باین آهنگ هفت قانون گفتگوست و تمهید پرفشانیها به این انداز غنیمت پرداز آرزو

غزل

تا درین محفل تأمل بر بساط حال ریخت
ساغر ماضی بگردش رنگ استقبال ریخت

ورنه اینجا حال کو مستقبل و ماضی کدام
قلقل وهمی ست کز مینای قیل و قال ریخت

نفی خود کردیم آگاهی در اثبات زد
رنگ از روها پرید و صورت تمثال ریخت

در عدم نارفته نتوان بوی هستی یافتن
فرصت آنجا رفت و اینجا نام ماه و سال ریخت

دستگاه ما همان در خورد سامان فناست
شعله چندانی که رفت از خویش رنگ بال ریخت

ایامیکه اعداد مقولات عمر از پایهٔ نقصان احاد در گذشت و باستکمال فرصت شمارے سال عشر مقارن گشت شوخی نفسها مستعد نالهٔ درد برداشتن گردید و شعلهٔ طبیعت بسرگرمی علم معنی افراشتن پیچید شوق جنون جولان هنوز در قیدگاه مکتب پاے در زنجیر مے تاخت و خیال طوفان سامان همچنان بتاملکدهٔ الفت منور میساخت یکی از طفلان همدرس اکثر اوقات قرنفل زیر زبان گذاشتے و به اندازهٔ تکلم در نزهت آباد نفس ریاحین کاشتی هنگام تبسم غنچه اش شامهٔ همنفسان در بوے بهار مے غلطید دوم تحریک برگ گلشن دماغ هم سبقان بر شمیم ختن مے پیچید فی الحقیقت آن شمامهٔ شوق انگیز در ایجاد روائح منظوم بیدلے نفس رحمانی بود همان نکهت بهار آمیز در شوق پرورے دماغ سخن بوے یوسف معانی داشت تا آنکه روزے استشمام موزقانے پیامش به کیفیت این رنگ سر از نقاب طبیعت برآورد و در صفت ترکیب این رباعی از پرده اندیشه گل کرد

رباعی

یارم هرگاه در سخن مے آید
بوی عجبش در دهن مے آید
این بوی قرنفلست یا نکهت گل
یا رائحهٔ مشک ختن مے آید

قماش آگاهان نزاکت معنی را شهرت این رباعے از حریر کارگاه عالم خیال آگاه گردانید و نکهت شناسان بهار فطرت را بوے این نافه بجنون زار جهان تعجب رسانید بعضے بمقتضای تعقل از حیرت وضع قابل قطعاً چشم بسته بودند و بعضے بحکم تعبد فرضاً دامن باستفهام انکاری شکسته همه را شبههٔ آئینه دار یقین که از رشتهٔ ضعیف تاب انتظام چنین گوهری غریب در نظر مے آید و از ریشهٔ ناتوان قامت آرائی این جنس نهال بعید مے نماید در آن هنگام معلم درسگاه فطرت سرمشق شعور این معنیم بخشید و بعلم تحقیق این معما موصولم گردانید که اطفال دبستان کونی بیشتری کودن طبیعت اند و نی سواران عرصهٔ امکانی اکثرے افسرده همت در خور فهم این کودنان بساز سخن خروشیدنست تا قصور فطرتها بر دو انکار نجوشد و بقدر رسائی این افسردگان در جولان اظهار کوشیدن تا غبار حسد چشم انصافها نپوشد در هر صورت ناقص کمالان چشم زخم پردگیان خیال اند و عین الکمال شاهدان انجمن کمال

قطعه

تلاش معنی اگر خاص انبساط خودست
چه لازم ست بهر انجمن کنی تکرار

دگر قبول کسان دامن هوس گیرد
مباش ایمن از آشوب رغبت و انکار

شراب در خم اگر محو جوش خود باشد
تنزه است ز تشویش صاف دُرد و خمار

کس از بهار لطافت ندارد آگاهی
اگرچه ساز لطیف است عالم آثار

عبار سرمه فغانست لیک گو تمیز
تاملی که خموشی ست منشاء گفتار
صدا بآن اثری ناتوانی طاقت
وماندہ شور قیامت ز پردهٔ کهسار
هوا بآنهمه ضعف فراخ و عجز نمود
چه رنگها که ندارد بمعرض اظهار
ولی خلائق ازین رمز سخت بیخبر اند
زبس در آئینه رنگ دیده اند بهار
فروغ آینهٔ دل که میکند باور
همین بشمع و چراغست منحصر انوار
اگر کمال فروشی تلاش شیخی کن
که کوس وحی توانی زدن ببانگ حمار
بزرگی آینه دار جهان جسمانیست
کثافتی بهم اندوز و فربهی بردار
خموش باش گرت ساز و برگ شیخی نیست
که دوخته است بزرگی بجبه و دستار

پس از مطالعهٔ عبرت نامه طبائع مدتها معنی از پردهٔ غیب بانجمن عبارت میرسید عبرت طبع از چشم خورده گیران می پوشید و اگر بحکم بی اختیاری در معرض بیان می آورد آئینه تمثال بفسون قدما روشن می کرد باری درین پرده صفای گوهر طبیعت مغتنم میدانست و باین لباس علم دستگاه فطرت می افراشت الحاصل این رباعی را از کار بنای موزونی خود می داند و از همین چهار مصراع عنصر مزاج شعلهٔ افسونی می خواند

غزل

حاصلم تخم ضعیفست آنچه خرمن دیده
دی شراری بود اگر امروز گلخن دیده
اندکی معنی سواد نسخهٔ تحقیق باش
ذرهٔ موهوم را خورشید روشن دیده
ناتوانی کسوت این کارگاه حیرتم
رشتهٔ بود آنچه اکنون جیب و دامن دیده
این قدر نیرنگ هستی از عدم پوشیده است
حیرتی را انجمن ساز تو و من دیده

فصل همان سال نسخهٔ اکتساب ورق اشتغال ظاهر برگرداند و مطالعهٔ اسرار دل پس زانوی تقدم نشاند دران احوال هرگاه اندیشه بیرنگی پرداز به عروج هتر ازی می پیوست و شوق بی نشانی آهنگ در پردهٔ تخیل کیفیتی نقش می بست بیخواست مصرعی چون هلال از اوج طبیعت جلوه می فرمود و بی تامل معنی چون قوس قزح ابروی رنگینی می نمود چون شغل بی تعلقی با طبع حیرت اکتساب تعلقی تمام داشت مدت ده سال بر توجه ترتیب آن تغافل می گماشت اکثری در عالم خیال جلوه ها کرد اما سری بشوخی اظهار بر نیاورد و اگر بعضی بر جادهٔ بیان تیز گذشت موصول سر منزل تحریر نگشت تا آنکه رغبت دوستان معنی دوست مشتاق تالیف آن جنس نتایج گردید و بمرور فرصت نسخهٔ چند شیرازهٔ اتفاق نقوش و خطوط بهم رسانید هم ازان هنگام سعی طبیعت بآشیان پردازی طائران افکار مامورست و مشاطهٔ فطرت بغازهٔ طرازی پردگیان اندیشه مسرور ازانجمله وارداتی که در ضمن بعضی احوال از پردهٔ تامل ظهور نموده بود در ذیل فوائد صحبتها از

تتق بیرنگی چهرهٔ وقوع کشود به جلوه گاه تحریر می آرد تا مبرهن گردد که خیالات بیدلی نیز عالمی دارد

نظم

آنچه کلکم می نگارد محض حرف و صوت نیست
هوش می باید که دریابد زبان بیدلی
گر همه جبرئیل باشد مرغ فهم آگاه نیست
تا چه پروازست محو آشیان بیدلی
گوش دل در حیرت آئینه خوابانیدن ست
بی نفس دارد تکلم ترجمان بیدلی
هر که از خود شد تهی از هستی مطلق پرست
سجده می خواهد حضور آستان بیدلی
اعتبارات جهان از کاهشم افزوده است
صفر اعداد ظهورم از نشان بیدلی
چشم می باید کشودن سرمه کردن آگهیست
ناله کم دارد در آئی کاروان بیدلی
از حباب من سراغ گوهر نایاب گیر
یک نفس چیدست بحر اینجا دکان بیدلی

واقعه روزی در خدمت انسان کامل حضرت شاه فاضل جماعتی فقرا چون مژگان بهم پیوسته خلوت آرای انجمن یکتائی بودند و به کسوت نگاه شرم جبهه ها بپای تعظیم یکدگر می سودند باتفاق معنی وداد خوشه دار صد دل در یک سینه آرمیده و بتالیف نسخهٔ اتحاد چون ریشه هزار سر در یک گریبان واخزیده نه نبض آرزوی از پیش آهنگان طپش خیال و نه رنگ تمنای از سبقت اندیشان افشاندن بال نفسها یک قلم صرف افسون شفقت فروشی و اندیشه ها یک دست محو آداب اخلاص کوشی

قطعه

مگذر از انجمن الفت ارباب فنا
که همه عشرت بیساخته جمع است آنجا
مژهٔ دوخته آرایش فانوس خیال
نفس سوخته کیفیت شمعست آنجا
ناگاه خامشی نفسی بشمع افروزی

محفل سوال از پرده جوشید و بزمزمه پردازی ساز استفاده خروشید که آدمی را که ظهور جامع اسرار وجودست و نور لامع انجمن شهود هر چند شایستهٔ جمیع کمالات کونی و الهیست و قابل کل تعینات جهان نامتناهی منتخب گوهری که زیب افسر کمال باشد کدام است و مستحسن نشاء که معراج دماغ فطرت تواند بود از چه جام فرمود قدر دانیکه انتهای طریق معرفت منحصر کیفیت حصول اوست و اختتام مراتب شهود موقوف حقیقت وصول او از روی از مالاشیای کماهی دلیل بزرگیهای این گوهرست و مژده رایت ربی غرض تحصیل همین جوهر هم معنی ما عرفناک از علم بی نهایتش سبقی و هم درس من عرف نفسه از دفتر تعلیمش ورقی تلون آثار صفات بانصاف جوهر تاملش قابل انکسار عبودیت و تقدس اسرار ذات از رسائی نشاء تعلقش سزاوار استغناء ربوبیت خواص اشیاء بی حکم تجربه اش موهوم و کیفیت اسمای بی واسطهٔ تحقیقش نامفهوم لمعات شهود ازل فرش دیده که این سرمه

چراغ خانهٔ او تواند بود و سر خوشیهای عیش ابد محو دماغیکه از من باده پیمانه نصیبی تواند ربود **غزل**

چرا ای دل بداغ بی تمیزی مبتلا گشتی
کدامی پرده چشمت بست کز تحقیق وا گشتی

نگه گردید آغوش وداع حق شناسی ها
سراپا وصل بودی چشم وا کردی جدا گشتی

کدامی غول در صحرای گمراهی دلیلت شد
کز انسانی گذشتی طالب مردم گیا گشتی

غبار هرزه تازیهای غفلت شد سراپایت
ز معنی سرمهٔ ناکرده حاصل توتیا گشتی

سرت از تاج کرمنا گرانی داشت ای غافل
که فرش انتظار سایهٔ بال هما گشتی

غنای مطلقی را داغ صد حرص و حسد کردی
بخود لختی تامل کن چه بودی و چها گشتی

مبادا از ورق کس غرقهٔ ناقدر دانیها
که دریا در کنارت بود و محو ناخدا گشتی

حباب پوچ مغزی نقش بستی آخر ای گوهر
ولی در جیب تمکین داشتی **بیدل** چرا گشتی

بفهم نیستی آئینهٔ اسرار هستی شو
چه قدر ذره دانستی بخورشید آشنا گشتی

همدران صحبت مراقب طینتی سر از جیب تسلیم بدر آورد و بقدم جبهه سائی راه نیازی سر کرد که هر جانوائی از ساز محفل اعیان متصاعد ست هر چند محرک آن جز مضراب ارادت حق محالست و مطرب آن غیر از زخمهٔ آهنگ مطلق وهم و خیال اما در پلهٔ میزان تامل بر خفیف و روانی که بهم سنجیده اند تفاوت ها علت اصولی دارد و هر زیر و بمیکه متعین اسمی گردانیده اند سر از پردهٔ سببی بر می آرد و درین صورت زمزمهٔ انای منصور قابل تحسین از چه کمال ست و نغمهٔ فرعون خارج قانون آفرین بکدام وبال یعنی هر دو از یک مقام سرائیده اند و از هر یکی همان یک آهنگ بیرون تراویده فرمود درین استغناکده ذات هر فردی از اطلاق نسبت حسن و قبح مجرد ست و متعین صفات مدح و ذم بالذات نامفید اوج و حضیض ستایش و نفرین نتیجه اعمال و افعال است و پست و بلند رد و قبول آن محصول انقلاب و استقلال **نظم**

فضای عالم تحقیق را غباری نیست
توهم تو و من تا چسان کند تگ و تاز

همین یقین و گمان گرد شوخی دارد
که رنگ ریخته پیچ و خم نشیب و فراز

ز حسن و عشق درینجا نمی توان پرداخت
بغیر حوصلهٔ آئینهٔ غرور و نیاز

بساط پردهٔ یکتای از نوا خالیست
خروش همت خلق ست این قدر غماز

مباش غافل از افسانه های استعداد
که نیست ساز جهان را بغیر ازین آواز

دعوی که از کثرت اسباب جوشد بعید ست از صدق حضور وحدت و حدیثی که از عالم بی تعلقی گل کند

مقرونست بنفی خواطر کثرت هستی مجرد فقرا ریشه داری سر از تخم وحدت بیرون کشیده است و کثرت گیر و دار اغنیا به پیوند چندین شاخ و برگ عرض تجمل دیده در مرتبه ریشگی صورت تحقیق تخم محالست و در هجوم شاخ و برگ معنی تخم تیز وهم و خیال چون وحدت جهان ثبوت ست و کثرت عالم انقلاب وحدت آگاهان ناچار مقیم صراط مستقیم اند و کثرت نگاهان بی اختیار هرزه تاز

امید و بیم **رباعی**
اما در عالم شهود اطلاق

در قلزم تقیید که جوش صورت
صد بحر و هزار موج و کف یک گهرست

هر موج بصد رنگ طپش جلوه گر است
منصور که بحکم بی تعینی

فقر محرمیت اسرار یقین داشت در هیچ حالتی دامن استقامت از دست نگذاشت تا قطرات خونش از جوش عرض یک رنگی نیاسود و تا غبار خاکسترش همان پرافشان نوای یک آهنگی بود فرعون که از خامکاریهای تعلق غنا با غرور اسباب شوکت می ساخت هنگام امتحان رنگ استقلال در باخت هرگاه دفتر گیر و دارش در آب نیل انداختند نقوش دعویها ورق ثبات برگرداند و بی اختیار درس امنت برب موسی و هارون برخواند

قطعه

هوش چون شد آشنائی اختلاف زیر و بم
چون صدا پرواز هر آهنگت از جا می برد

گر شوی محرم نوای پردهٔ تمکین ساز
کی فریب نغمهٔ نیرنگت از جا می برد

عالم اسباب دارد شور چندین انقلاب
صلح گر از پا نشاند جنگت از جا می برد

خلوت آرای عدم میباش چون شمع خموش
ورنه طوفان شکست رنگت از جا می برد

در محفل وحدت شمع شهود جز یکی متحقق نیست پرتو اختلاف از کجا به ظهور پیوندد و در بهار کثرت که غیریت آئینه پرداز نشو و نماست ناچار هر برگی هزار رنگ می خندد پس کذب لازم کثرت نمائی ست و صدق دلیل وحدت آشنائی همچنانکه اظهار غربت از فقرا بی فروغست دعوی غیب از اغنیا دروغ جمعیکه غیر حق چیزی ندیده اند و ندارند خود را به کدام صفت منسوب نمایند و فرقهٔ که جز ما سوی نیند وخته اند در دعوی عین چرا منفعل بر نیایند اینجا در ستایش استقلال یعنی حضور مرتبهٔ تحقیق لو کشف الغطای ما ازددت یقینا مخبرست و در نفرین انقلاب یعنی تفرقهٔ عالم تقیید کیف کان عاقبت المکذبین مشعر **قطعه**

سلطنت سرمایهٔ توحید نتوان ساختن
یعنی اینجا رشتهٔ اظهار وحدت درهم است

خاک هستی را به سامان طراوت گل مکن
لغزش پا از مقیمان زمین های نم ست

اعتبار غیر بسیارست در اسباب جاه
با فقیری ساز کاینجا ما سوی حق کم ست

رنگهای این چمن یکسر شکست آماده اند — ای اسیر رنگ نیرنگی بنائے محکم ست
عبرت حاصل کن اے غافل ز نخل میوه دار — چون تعلق بار دل شد دوش استغنا خم ست

در بهار این مقالات یکی از آئینه داران معنی اخلاص که بخار خار حسرت دیدار چمن از روے ترتیب داده بودند و باندیشهٔ لقاے فردوس تماشا در تمناها کشوده رقعه بصد شکن خم اوضاع نیاز پیچیده و هزار رنگ نقش پیشانی تسلیم بر روے هم چیده نزد آن شمع شبستان معنی فرستاد و به تحریر این بیت مطلب کلی عرضه داد **فرد** میتوان در کلبهٔ ما هم شبی را روز کرد بوریا گر نیست نقش بوریا افتاده است پس از مطالعهٔ روے التفات بجانب فقیر آورد و به خطاب توجه سرافراز ارشاد کرد که ما را از تصدیع عبارت آرائی برآر و بے تکلفانه جوابے درخور مدعاے سائل برنگار بمضمون آنکه تو هم نقش بوریا خواب محمل راحت کیشان و تخیل کلبه و کاشانه نذر عشرت عمارت اندیشان اینجا سادگیهاے نقوش امتیاز نگارخانها در بر دارد و غبار ویرانے وهم وطن از عمارتے دیگر سر برمے آرد حضور بے خودی ما را بسیر بساطے دعوت نه نموده که به تکلیف هوش رنج وداعے باید کشید و شهود حیرت به تماشاے گلشنے از خود نبرده که به تشویش جنبش مژگان از انجا تواند واگردید **قطعه** ای هوس معذور کز بیدستگاهیهاے فقر عشرت جاوید معدومے مهیا کرده ایم — پرفشانی صرفهٔ مژگان هم بسته نیست رخصت جمعیت ست آغوش تا واکرده ایم + درین مقام که ما جمعیت دل ساخته ایم هر چند بر دم شمشیر باشد تصور محو بسترهاے نرم است و اگر همه در آتش نشسته ایم چون داغ پهلوے آسودگے گرم از ان سو اگر شوق مائل پروازی ست افسردگے بال جائز ندارند و اگر آرزو دامنے برزده باشد کنده بر پاے طلب نه گذارند بمجرد هر شوقے بر دل معنی منزل آغوش کشود و این قطعه بے تامل از عالم موزونے جلوه نمود **جواب قطعه**

خود بیا و حال ما بنگر که در ملک فنا — روزگار ما ز روز و شب جدا افتاده است
کلبه وسواس ست و نقش بوریا زنگار طبع — کار ما با شیوهٔ صدق و صفا افتاده است
بوریا و کلبه را در عالم ما بار نیست — هر کجا مائیم نقش مدعا افتاده است
کلبه آتش زن نقوش بوریا را محو کن — در بساط فقر ما بینے چها افتاده است
تا نخواهد سوخت از ما بر نخواهد داشت دست — نیستی ما را چو آتش در قفا افتاده است

حاضران مجمع وفاق را سماع این ابیات بحضور معنی وجد رسانید و کامهای تحقیق

مذاق بچاشنے این گفتگو متلذذ اقبال تحسین گردید بسایهٔ دستهاے بال هما بر فرق نیازم گسترانیدند و بالتفات زبانهاے فاتحه نوا ابواب عالم معنیم بخشیدند **غزل**

یارب آن معنی پناها را به غفران شاد کن — خاک ایشان را به نور قدس فیض آباد کن
یک نفس گر صرف مهر بیدلانت کرده اند — هر دو عالم را درود جان شان از شاد کن
سایهٔ دستیکه از شوق دعا بر داشتند — در ریاض خلد برگ طوبے و شمشاد کن
هر چراغ کز مزارشان کند کسب فروغ — پرتوش را تا قیامت دور باش یاد کن
زندگی از ذات شان پیرایهٔ صد لطف داشت — حشر شان همدوش رحمتهای فضل ایجاد کن

فصل در بلدهٔ پٹنه وثاق معارف اتفاق مرزا ظریف که آب و گل تعمیرش جوهر نزول ارباب فضل و کمال بود و پست و بلند در و بامش زیر و بم نغمات وجد و حال سررشتهٔ طناب معمارش به شیرازه نسخهٔ حقائق منتهی و حضور سایهٔ دیوارش روشن سوادے کتاب آگهی گاهے از عبور بالغ کلامان چون بیت بلند معنی شوق انشاء و گاهے به ورود عالے نگاهان چون خانهٔ چشم شمع افروز انوار تماشا **قطعه**

از بام و درش وسعت مشرب گلجوش — با فیض سحر غبار او دوش بدوش
چون حلقهٔ زلف یار خورشید شکار — چون خانهٔ آئینه تجلے آغوش

واقعه روزے مرآت جمال الٰهے و کیانی شاه ابو الفیض معانی که حسن لطائف اسرار بصافی طبیعتش مے نازید و نشاء دماغ افکار در سایهٔ علو فطرتش مے بالید هم نردبان قصر ارشاد را جذبهٔ همت سلوکش مانع پستی نزول و هم پایهٔ منظر اخلاق را تهذیب مدارج اطوارش معراج حقیقت قبول با جمعے رفقاے موزونی صفات و ندماے رنگینی آیات آن بیت را زینت فضل معانی بخشیده بود و آن بساط را بسامان بهار فیض مزین گردانیده **قطعه**

آب گوهر خاک بنیادی که آنجا اهل دل — صافی آئینه ها باهم مقابل کرده اند
فیضها فرش مقامی کاین سعادت روشنان — در تماشایش نگاه شوق مائل کرده اند
گر همه بر کوه و در تابیده اند این اختران — سنگ را آئینه کیفیت دل کرده اند
هر کجا از مقدم ایشان غباری جسته است — ذره ها در خانهٔ خورشید منزل کرده اند
قلقل مینای شان صوت پر و بال پریست — گشته لیلی پرده در تا حرف محمل کرده اند
هیچ رمزے در اشارتگاه شان پوشیده نیست — از کشاد یک مژه صد حل مشکل کرده اند

نفی وهم اثبات آگاهیست کاین حق مشربان
حق نمودار از شکست رنگ باطل کرده اند

سخن از هر دست عرض مراتب بلندی داشت و معنی از هر رنگ علم بهار رنگینی مے افراشت زمزمهٔ عندلیبان معنی را سیر سامان چمن تحریری پرده هاے گوش بود و شعلهٔ آواز موزونان حقائق نوا سرمایهٔ چراغان انجمن هوش روش و گفتگوها نفسے چند بسیر مراتب عالم مثال کشید و عنان انفاس به جاده پیمائی این وادی لطافت معطوف گردید گاهے آفتاب در دیدهٔ ذره چون نگاه خانه مے کرد و غبار تنگیش نمے افشرد و گاهے کوهسار در سوفار سوزن رقص حمل داشت و رشته داری پهلوے وقت نمے خورد همچنان دریا در طبع صدف بساط بیکرانے مے پیچید و صحرا در دل مور عرض وسعت مے داد هنگام برق انگیزی شعله زبانان موزون و سحر آمیزے معنے بیانان حیرت افسون نسیمیکه خمیدگی در بند بندش بساط مراقبه چیده بود و هجوم حیرت به کیفیت دوام استغراقش واصل گردانیده آتشگرے دف پیکرش باهتمام گرم جوشیهاے دود تنباکو و همدمے نے قلیان پردهٔ تخیلش کوک زمزمه هاے اشارت هوا از اسماے الٰهی تاثیرات آنفایض بحکم طبیعتش ماثر و از آیات قرآنی معنے جعلنا نومکم را بے سخن مفسر

مثنوی

زهر مو نهال خمیدن برے
نفس کز لب او عنان می گسیخت
بیک رشته پیچیده چندین گره
ز گردن نبودش نشان آشکار
سر و زانوش را بهم دوخته
سر و گردن و پا و زانو بهم
سرش را بگردن کشیدی بپا
سر و سینه و پشت خارش تلاش
بهر عضو صد ناخنش گشته گم
صدا خازن صرفهٔ سینه خار
چو خشخاش در پوست آواز او
چو قلیان پی آب صوتش نفس

کجے گوشه گیر پی استخوان
رگ و پی ز شاخ کمان می گسیخت
کمانخانهٔ پیچش انگیز و بس
سر و سینه یکدست چون کوکنار
زبان تا نه جنبد بعزم مقال
فرو رفته از هر طرف در شکم
ز ضعف آن قدر بار چرکش گران
سراپاش ناخن بذوق خراش
زبان شمع خاموش کاشانه اش
گلو تنگناے نے چرک دار
طنینے نچندین فغان می کشید
باین وضع لاف کمالش هوس

طلسم خیال نگون پیکرے
ز سر تا قدم یک دکان کمان
کمانها به ضیق نفس کرده زه
خدنگش همان جستن تیز و بس
مژه سوزنے چند اندوخته
به طبل شکم میرسیدش دوال
غنودن به مژگان زور آزما
که بر وی بخاکش مژه موکشان
ز بس داشت با خار خار اشتلم
مگس در دهان جوش پروانه اش
ز بس خشکی پردهٔ ساز او
نفس تا کشد صد کمان می کشید
مژه وار سر از جیب غنودن

بدر آورد و به نزاکت صداهای تار نگاه نوائے سر کرد که شاها از لطائف و بساطت کارگاه مثال بیان نموده اند پردهٔ حضورش بی شائبه بر روے تا علم کشوده عمریست که ناظر پردگیان این خلوت خانه خیالم و مشرف تماشاے این انجمن تحیر مآل صحراے حیرتے بمشاهده ام رسیده است و قضاے قدرتے به مکاشفه انجامیده که بے نهایتی سعی اوهام را نقد رسائی به دامن هدایتش ریختن ست و بے پایانے جهد افکار را دستگاه اختتام به پیشگاه آغازش آویختن غبار این وادی یکسر آسمان تاز ست و نسیم این سواد یک قلم لامکان پرداز در آئینه تحقیقم روشن است که لذت افکار چندین درجه بر لذت انکار تفوق دارد و سیر گریبان بر فرق هزار باغ و بهار قدم مے گذارد معنی غامض این کتاب ناگفتنی ست و گوهر وقت این معما ناسفتنی

نظم

بفهم راز گوش هوش میباید نه گوش خس
که این حرف نکو بار شنیدن بر نمے دارد
به گلزار خیالم جلوه ها آماده است اما
گل آنجا رنگ و صبح آنجا دمیدن بر نمیدارد
بروی هر دو عالم بستهٔ مژگان و معذورم
بهار در نظر دارم که دیدن بر نمے دارد

شاه حقیقت نگاه سطر تبسمے انشا فرمود و گفت وقتے ما هم بلذات افکارے که خاصهٔ اولیاے سلسلهٔ شماست رسیده بودیم و چاشنی از آن مائده حلاوت فائده چشیده یعنی به مواظبت چشم بستن در سر حقیقت حال میکوشیدیم و در قباب وضع مراقبهٔ اسرار غامض حیرت پوشیدیم چون منکشف گردید که التذاذ نسبت این افکار از لذت یثبت بکلے مستغنی ساخته به یقین انجامید که طبیعت از لذت انکار البته در گذشته است تا باین نعمت موصول گشته درین صورت سیر گریبان سر ما را نیز به نهایت دامان میرسانید اما نامساعدی مرور زمان از نیم راه کمر و زانو باز گردانید

نظم

اگر حقیقت انکار بے تمیزیهاست
درین حدیقه گذار آبیار آگاهیست
دگر مراقبه ها الفت سر زانوست
دماغ ناز به برق خیال و وهم مسوز
کلید باب معارف ز کوکنار طلب
بسعے فکر دلے خون کن و بهار طلب
بحیرت غنچه شو و کام انتظار طلب
کمال وقف شعورست فهم کار طلب

مقصود از سیر گریبان به فکر تحقیق خود افتادن ست نه از سر گرانیهاے بے حسے در و سر زانو دادن و مدعاے تامل بکنه معنے وا رسیدن نه غبار مژگان بر فرق بینش پاشیدن معنے تفکر غور حقیقت اشیاست و حقیقت اشیا بقدر عرض صور چهره کشا درین تماشاکده

به فسون تخیل خواب بر طبیعت نباید گذاشت و به فریب تفکر دامن از چنگ فرصت نباید گذاشت جلوهٔ بی نقاب را به خیال مشاهده نمودن از تاریکیهای محرومی نگاه است و از معنی مکشوف سمعا تراشیدن دلیل وقتهای فطرت کوتاه

نظم

دیده را ترک هوسهای غنودن هنر است
ورنه اینجا رگ خواب از مژه نزدیک تر است
غیر افسرده دلی غنچه ندارد در بار
وضع گل آئینه پرداز بهار دگر است
غافل از ظاهر آفاق نباید بودن
آخر ای بیخبر این بزم طلسم صور است

نکته طینت آدمی بحکم الناس نیام مخمر غفلت است و اطلاق بیداری بر حقیقت غنودن انجامش آثار کذب و تهمت اینجا تا مژگان قدم لغزشی می سپرد آگاهی ها بسر منزل بیخبری آسوده است و تا نگاه آغوش تاملی می افشارد هوشها بمهد بیخودی غنوده پس در بساطیکه شعور باین تنگی رست و ساز شهود باین غنیمت آهنگی هفت چشمیکه بجهت منصوبهٔ بیداری پردازد تا سرمایهٔ تماشائی که ندارد تا سرمایهٔ در نبازد فرصت شناسان ذوق حضور را درین انجمن التیام دیده ها جرأت سخت المی ست و پریشان ناکردن موی مژگان صعب ماتمی

غزل

نگه را اندکی روشن سواد جلوه خوانی کن
سبک تازست عمر ای دیده ترک سرگرانی کن
به بیداری علاج چشم زخم زندگانی کن
کند تا کی فسون خواب پیش از مرگ در گورت
چمنها وقف پروازست سعی پرفشانی کن
درون بیضه جز افسردگی دیگر چه میباشد

چشم پوشیده هر چند فردوس در قفس دارد آئینه دار کوریست و مژگان خوابیده اگر همه آفتابش چراغ زیر دامن باشد دلیل بی نوری بهمه حال اگر بخیه های مژگان از هم نتوان گسیخت نمک گریه برین زخمها باید ریخت و اگر باین پنبهٔ افسرده شمع نگاهی نتوان افروخت به طمگی زاغ و زغن باید فروخت

نظم

چشم خواب آلوده کلفت خانهٔ در بسته است
سیل اگر غافل شود آتش درین بنیاد ریز
در همه آئینه دار گوهر راز دل است
یک کف خاکش کن و در رهگذار باد ریز
زندگی بیداریست ایثار جان پاک کن
صورت مرگ ست رنگ خواب بر اجساد ریز
رنگها در پردهٔ تحریر مژگان خفته است
هر چه می خواهد دلت زین خانهٔ بهزاد ریز
مدعا اینست کز سعی نفس غافل مباش
بر اثرهای تماشا هر چه بادا باد ریز

در حالتیکه زمزمه های ساز آن صحبت بگوش امتیاز می خورد اهتزاز شوقی چون نوایم از چنگ هوش می برد تامل حیرت به تخیل گمرهی به غواصی محیط تفکر بسته بود و برنگ گوهر سر بر گره زانوی تحقیق نشسته

تا در طلسم تربیت جسمانی که جوهر ترکیبش مخمر هزار رنگ قدرتست و نسق تعمیرش منتظم چندین کیفیات حکمت راه تفتیشی وا نماند و از شبهات تعلق جهل بر آید که اینجا مثال و شهود پرده کشای اسرار چه کیفیت است و خواب و بیهوشی نشاء پیمای ساغر کدامین مصلحت ناگاه بالقای سعی توجه جذبهٔ شام فکر بوی تسلی وا کشید و از چمن اطمینان دسته گلی فراهم چند مدتها آن شمامهٔ اسرار به ضبط ودیعت کدهٔ دماغ خیال داشت امروز به حکم عطسهٔ بی اختیاری علم افشای حقیقت افراشت

قطعه

اظهار مفت شوخی حالات بیدلیست
ای شوق گوش باش چه انکار وجد و دل
این خانه بفیض آئینه دارست کمال
هر نغمه صد هزار قیامت جنون نواست
در عالمی که ساز کمالات بیدلیست
افسانهٔ جهان مقالات بیدلیست
این نکته از کتاب خیالات بیدلیست
درس آشنای واهمهٔ دیگران نیم

نفس ناطقه که سررشتهٔ اشارت معینش به عالم لاهوت بندست و ریشهٔ گل کردن عبارتش به آب گل ناسوت تعلق پیوند هر چند تماشای گلشن اسمای و صفات بچندین رنگ وهم و ظن مشغول می دارد ممکن نیست که حضور الفت آباد بی رنگی بگلی از دست نگذارد و غنچهٔ جمعیت اسرارش از ریاض تقدس در حیرتی کشوده است و به خیال رنگ و بوی کثرت آغوش نگاهی وا نموده مقدمهٔ خوابش فراهم آوردن آن درست بر روی ادراک و امتیاز و نقاب تغافل افگندن بر جمال شعور حقیقت و مجاز

غزل

چیست بیداری ز باغ وهم و ظن
گل چیدنی + خواب یعنی از غبار خود نگه دزدیدنی
کبر و ناز و آینه نقشیکه نتوان بست هیچ
ما و من تعبیر خواب دیدن و نادیدنی
صدره از کم وسعتیهای ظهور افگنده ایم
بر رخ عالم نقاب از یک مژه پوشیدنی
ساز هستی و عدم بست و کشاد چشم ماست
خواب و بیداری ندارد بیش ازین فهمیدنی

زمانیکه این شاهد سرادق تنزیه از تماشای انجمن ظهور میل خلوت هویت دارد نخستین قدم به پیشگاه عالم مثال می گذارد و این عالم اسم مرتبه ایست که در آن مرتبه انقطاع گلین از شهود کیفیات صور صورت نه بسته است و به انفصال مطلق از تعلقات توجه خیر و شر نه پیوسته هرگاه بساط این پایهٔ توهم در نوردیده به خوابگاه پردهٔ جلال که جهان بی تمیزی مطلق است موصول گردید

نظم

پیش چشم تو عالم اجسام
به غنودن مثال می گردد
مژه تا سایه می کند انشا
مهر داغ زوال می گردد
فرصت افسون گردش چشمست

سه اینجا نه سال میگردد | بهنگاهے درین تماشاگاه | رنگ چندین جمال میگردد
بی تکلف بلغزش مژه | دو جهان پائمال مے گردد | پوشیده مباد که سیر صور تماشائے

جز در پرده غنودن میسر نمے شود و آن حالت وداع هوشیاری ست باحصول این تماشا
هنگام چشم از خواب کشودن یعنے قرب نشاء بیدارے در پرده غنودن توجه حواس که عبارت
از قوتهاے ادراک ست هنوز دامن از غبار تمیز درنه چیده است و در هنگام چشم از خواب
کشودن همچنان شعور کیفیات اسماء و صفات به قوت تمام رسیده بنابران این مقام را برزخ
جهان لطیف و کثیف نامیده اند و واسطه عالم ارواح و اجسام متعین گردانیده اختلاف احکام
مثالے و انقلاب صورخیالے ازین جهت ست که بعلت ضعیف تمیز اینجا صورت اشیاے
کماهے نقش ننشسته است و نقوش لوح صفات بر کرسی کمال شهود به نشسته چون یقین شد
که بیدارے آدمی شعور کماهیت در معرض تجلیات کمال و مثال هیولاے نسبت
آگاهے در تحقیق بے پردگیهاے جمال و خواب قفاے این هر دو اعتبار به حکم غلبه حقیقت جلال
پس عالم مثال نتیجه ضعف حواس و قوی ست و جهان جسم قوت کمال آن در تمیز ناهیات
اشیا و مرتبه روح سلب اعتبارات قوت و ضعف در کمند جذبه بیچون وحیدا

غزل

ذات یکتاے مثال و جسم نامی بیش نیست | جلوه اینجا شوخے و هم خراسے بیش نیست
چون نگه در دیده صید الفت خویشی و بس | ورنه این بزم تحیر حلقه دامے بیش نیست
دود سودائے دوئی تا چند پیچد در سرت | اینکه مے سوزد دماغت فکر خامے بیش نیست
خواه ظاهر گیر و باطن خواه هستی و عدم | موج این صهباے حیرت خط جامی بیش نیست
این قدر فرصت اندراین جهان تا آن جهان | از نگه تا چشم بستن نیمگامے بیش نیست

نکته شخص بے یعنے به تخیل این دو گام اعتبارے از عالم غیب نازل انجمن
شهود ست و از اشارات گاه هویت مائل شهادت آباد نمود تمیز جمع درجات اسماء
و صفات حاصل غبار انگیزے این دو گام باید فهمید و سیر مراتب ظهور و بطون تماشا
همین دو خیال حیرت احرام باید اندیشید اگر روزے چند به حسب مزاج اشغال صورے خواهش
میسر نیاید یعنے معنیش بمطالعه اسرار بیرنگے مدونه فریاد فسخه جمعیتش بهزار تفرقه آشفتگے
گراید و اختلال گسیختن از شیرازه ربط فراجش چهره نماید در آن حالت طائر آشیان گم کرده است
بال افشان باختن رنگ طاقت و مجنون دامن لیلے از دست داده سرگردان

وادی اضطرار و وحشت از امتحان کده طبایع جمهور پوشیده نیست که افراط بیخوابی به همزن اتفاق
حواس و قوی ست و پیکر جمع قدرتها درین نشاء معطل تراز حقیقت هیولے نقوش
صفحه ادراک که هنگام غلبه این کیفیت چون سرخط موج سراب یکسر منقوش و سواد لوح امتیاز چون
پرده شب یک قلم تیرگی نقوش

غزل

زین مکان تا بر نیائی در سراے خود نه | زان جهان تا غافلے آگه زجاے خود نه
بے حضورے خامشے محرم نواے خود نه | نغمه قانون گرازت آسنوے صوت و صداست
تا نگردی آشنا پیش آشنائے خود نه | در قدم آئینه دارد حسن نیرنگ حدوث

هر چند هوش را از نتایج جمعیت حواس ست
در پرده تحقیق راه نیست تا سر رشته تدبیر این آشوب در یابد طبیعت بیرنگ نسبت
ناچار مائل سرگرانے و بیدماغے مے گردد که شاید باین بهانه ثمره باهم آرد و با من آباد
تسلے شناسد اگر نه درین عرصه رخش خیال تاخته اند و علت تشویش طبیعت بیخوابے
محض شناخته اما بعضے بیخوابے پے نبرده اند که آن اضطراب و سراسیمگی جداے مرکز
حقیقت و دوری همان سرمنزل جمعیت

نظم

خط پرکار تمناست پریشان جلوه ست | تا نظر وا کرد دامن لیلے نے گردد جدا
گرد مجنون از پریشانی بیابان جلوه نیست | خرحقیقت هر چه مے بینے غبار بینش ست
خاک بر سر مے کند نظاره تا آن جلوه نیست

نکته طفل رضیع که در دبستان عالم تعلق هنوز
درس نقشبندش ابجد ست غیر از هنگام خواهش غذا جمع او قانش بمشق خواب مصروف است
و مفید معنی بسبب ضعف حواس و قوی آن قدر ربط با علایق اسباب ظاهر ندارد
ناچار هر نفس به جیب حقیقت اطلاق که عالم باطنے اوست سرے مے دزدد و نفسے
مے شمارد چون اراوت حقیقی از تکمیل مراتب وجود غافل نیست بمفتاح اقتضاے جوع
در گنجینه شعورش میکشاید و به این ترتیب قوے و تقویت حواس بامداد اغذیه
واشربه هر قدر فوت تمیز هم میرساند از ان نشاء که بے نیازیهاے توجه اسباب دور تر
مے نماید تا مرتبه بلوغ که کمال تعلق اشیاست میزان خواب و بیدارش بساط اقدان
تفاوت ورمی نوردد دکفه ظهور و بطون هم سنگ مراتب اعتدال و مساوات میگردد
غافل نباید بود که تمهید خواب از تشویش تعلق حدوث با غوش رحمت قدم گرفتن است
واز انقلاب کشایش مجاز بذیل جمعیت حقیقت آویختن یعنے تسلیم احوال و افعال بحق

بے تکلیف مراتب گفتگو و وصول مقصد حقیقی بے تصدیع منازل جستجو **غزل**

سخت موهوم است نقش پردهٔ اظهار ما
حیرتست آئینه دار پشت و روے کار ما

چون نگه در خانهٔ چشم خیال افتاده ایم
سایهٔ مژگان تصور کن در و دیوار ما

ریزش خون تمنا گلفروشیهاے رنگ
پرفشانیهاے حسرت بلبل گلزار ما

نوحه بر پرواز دارد کوشش ما چون سپند
کز گداز بال و پر وامے شود منقار ما

چون شرر وحشت قماشان دکان فرصتیم
چیدن دامان رواج گرمے بازار ما

شمع محفل در کشاد چشم دارد سوختن
فرق حیرانست در اقبال تا ادبار ما

با همه پاس اعتبار عافیت بر بیخودی ست
تا کجا در خواب غلطد دیدهٔ بیدار ما

قطره سامانیم اما موج در پاے کرم
دارد آغوشیکه آسان میکند دشوار ما

غربت هستی گوارا بر امید نیستی ست
آه از روزے که آنجا هم نباشد یار ما

نکته از بزرگی پرسیدند که خواب افضل ست یا بیداری فرمود افضلیت بمعنی فوقیت ست و فوقیت دلیل غالبیت هرگاه کیفیت نسخهٔ وجود که منقوش رموز این حقیقت ست به مطالعهٔ امتحان در آید و تامل چینے به خیال درس تحقیق آراید عبارت ناتوانیهاے مغلوب بے تامل روشن ست و معنی قوت غالب بے گفتگو مبرهن **غزل**

گرد تخیل دو سراب ست هستیم
از لطمهٔ دو موج حبابے دمیده است
بیداری میان دو خوابست هستیم

مغلوب آفتاب چو شد سایه سایه نیست
اندیشه که در چه حسابست هستیم
یعنی طلسم نقش بر آبست هستیم

مضمون حیرت چه کتابست هستیم
سرمایه وقف غارت و امید محو یاس
روشن نشد ز نسخهٔ من جز سواد وهم

یارب چه جنس خانه خرابست هستیم

نکته غیب مطلق مرتبه ایست که باعتبار مفهوم مجاز حقیقت انحطاش نامیده اند و عیب اضافی نشاء که بحسب بساطت تا عالم ارواحش متعین گردانیده عیب ممثل لطافتی موسوم مثال به حکم میلان کثافت آرائی و عیب مصور کیفیتے منقوش اجسام بمقتضاے کمال کثافت یعنے ختم مرتبه بیدائے پس غیبت مطلق یعنے حقیقت حقائق خفاے محض ست و منقطع الاشارات مشعر حقیقت ذات و غیب اضافی خفاے متعین یعنے اشارت مطلق اسما و صفات و غیب ممثل اشتباه ثبوت ظهور و عیب مصور شهود یعنے حس و شعور **غزل**

همه غیب ست شهود اینجا نیست
جمله اخفاست نمود اینجا نیست
اصل هر سوسن و گل نیرنگست
جز همین سرخ و کبود اینجا نیست
شعله خاکستر محض ست آخر
جز دمے گرمے و دود اینجا نیست

نتوان جلوهٔ مطلق دیدن
آنکه این پرده کشود اینجا نیست
اعتبارات همه اوهام اند
تو عدم باش و وجود اینجا نیست

الحاصل از در فیض معانے رنگین شش جهت آغوش کیفیت بهار کشوده بود و شور عبارات نمکین بر در و بام چاشنی تبسم سحر اندوده سرانجام صحبت بذکر معنے و آراستگی کشید و در گفت و گو ها بحرف نشاء بے تعلقے ختم گردید هر یکے از حضار مضمون از خود رفتنے بجلوهٔ تقریر رساند و به تحریک زبان آزادے بیان

بال بے نیازے افشاند
لفظ و معنی بهم گرو مے باخت
قدمے جلوه داد دامان هم
دل به فتراک پرفشانی داشت

مثنوی

خامشی گشت یک قلم آواز
نگهے ساز کرد مژگان هم
قلزم شوق مست طوفان بود

شور وارستگی عنان انداخت
شد قفس چون سحر پر پرواز
تا نفس شوخے معانی داشت
مصرعهٔ جسته موج سامان بود

رشحه از آن امواج برین تشنه مزرع تمنا بضاعت سحابے کرده ریشه خشک مغز قلم گل چار برگ این رباعے بعرض شگفتگے آورد **رباعی**

بیدل ز غم و نشاط دوران بگذر
از بیش و کم مشکل و آسان بگذر
در گلشن دهر چون نسیم دم صبح
آزاده و رای دامن افشان بگذر

نارسائیهاے جرات تقریر به ادب گاه صفحهٔ تحریرش گذاشت و بامید عطیهٔ اصلاح در نظر معنے شهودش عرضه داشت پس از مطالعهٔ ساغر نگاهے بگردش التفات آورده بوجد سرخوشی حریفان را سرشار کیفیت خطاب کرد که از فحواے این کلام بوی صهباے کمال مے آید و صفاے این الفاظ آئینه حسن متانت مے زداید از جادهٔ انصاف در نباید گذشت که باز این صغر سن مایهٔ سخن بمذاق گیرا رساندن آثار بناے ندرت ست و در مرتبهٔ ریشگی پهلوے نمو نخلهاے بلند زدن دلیل آبیارے قدرت برین شعلهٔ خاموش غافل منگرید و ازین طوفان حیرت خروش بے خبر مگذرید بعد از آن محیط فیض بامواج تحسین زبان ترحم کشود و بعبارت این دعا صلهٔ دوام شوقم عطا فرمود که یارب دماغے کامل اثرت برفع نقصان حوادث مربع دعوت کمال باد و شخص فطرتت به سپرداری این چار آئینه آفت چشم زخم مبینا **رباعی**

بیدل سخن از جهان مطلق بشنو
از قید بر آ بیان مطلق بشنو
حرفی اگر از تو گل کند از حق دان
تحسینش هم از زبان مطلق بشنو

فصل وقتے مرزا قلندر بر لب حوض رانی ساگر که صافے زلالش نسبت قطره بکوثر رسانده بود و آرمیدگیهاے امواج سراپایش در آب گوهر

گوهر خوابانده شوق بال افشانی مرغابیانش بر منقار نسر فلک رشحهٔ تشنگی می چکاند و شوخی چشم ماهیانش در دیده های سیاره اشک حسرت می گرداند کیفیت بالیدگیهای حباب و موجش صد سر و گردن بلندی نشای گردون نگاهی و لطافت عینک آرای صفایش بی غور تعمق روشن سوادی نسخهٔ گاو ماهی

قطعه

آبیکه ز موج او تباهی ندهد
غیر از ماهش ز فلس ماهی ندهد
عاصی به نمی اگر زند دست آنجا
تا حشر زبانه اش سیاهی ندهد

مجلس جشنی پرداخته بود و طرح بساط عشرتی انداخته که چشم شوق از تماشای کیفیتش شش جهت را یک ساغر سرشار میدید و گوش تامل در سمای نغماتش از هفت فلک یک پردهٔ آهنگ می تراشید هجوم رنگین ادایان بساط زمین را در لطافت خواب گل خوابانیده و غلغل نغمه سرایان فضای هوا را بشوخی منقار بلبل پوشانیده فرش محفل مصلای طاعتی لبریز رکوع و قیام جنگ دلی و حلقهٔ مجلس رشتهٔ سبحهٔ گردش شمار جامهای پی در پی نقش پردازی مطربان بار روانی طبع موج دمساز نوای یکرنگی و تر زبانی مضرابها بالطافت صدای آب کوک زمزمهٔ بزم آهنگی دوش چنگیهای ترغیب از سر هوش در گذشتن پل مستقیم عالم آب و آغوش و فها در تعلیم خمیازه از پوست بیرون آمدن همدرس اشارت حباب گره نی بوداع کلفت دلتنگی بی تحریک نفس مهیای آغوش کشودن و رشته ساز بر شوخی جولان نغمات بی جنبش مضراب بیتاب کوچه دادن

غزل

شیشه گر بر سنگ می آمد نوای چنگ داشت
جام اگر از دست می افتاد عیش آهنگ داشت
ساز صحبت بسکه گرم شعلهٔ آواز بود
تارها تا رشتهٔ شمع از خموش تنگ داشت
هوش تنها در نفس سازی نمی پرداخت ساز
بیخودی هم صد ترنم در شکست رنگ داشت

برجستگیهای سپند بدیهه انشاء مضمون بیخودی گرم شغل مصراع تازه رسانیدن و بی تابیهای بخور مجمر در سلسلهٔ پیرائی ابجد جنون سر خط ایجاد دود از دماغ هوش دمانیدن پرتو شمعها یک فلک زر نثار آفتاب فشانی و انداز چراغان صد ترکستان چشمک پیمانه گردانی نشای یکرنگی دوستان بگرم خونی جام و مینا دوبالا و نغمهٔ الفت آهنگی حریفان بربط زیر و بم سازها وحدت نوا هم عبارت نگاهان را نسخهٔ تحقیق مراتب جمال و هم معنی آگهان را سرمشق وضوح وقت خیال کامرانیهای اختلاط چمن دماغ فوائد صحبت و طرب انگیزی ارتباط بهار نزاع غنائم فرصت

مثنوی

قلقل شیشه مست این آهنگ
لب ساغر باین نوا لبریز
کاخر کارها تهیدستی ست
ماهی اینجا بقید بی شستی ست
کز شکست کمین گر هستی ست
ای حریفان غنیمتی عجبیم
نشاء مفت ست تا دماغی هست
مایهٔ نشاء بلند کنند
که جهان سخت مائل پستی ست
زندگی جام فرصت مستی ست

در حالتیکه گردش چشم ساغر قدم از دست رفتن مستان بود و قلقل گلوی صراحی کوچه از پا در آمدن نشاء پرستان زهره نسب مغنیه که قدرت افسونی سعی مضرابش از تار رگهای گل نغمات بلبل واکشیدی و حسرت آهنگی شوق نوایش از پر و بال بلبل پردهٔ گوش گل دمانیدی در اصول دلربائی حرکات اعضایش نغمه خیز تر از رشته های ساز و بشمع افروزی ادا اشارات سر انگشتانش روشن بیان تر از شعله های آواز بذوق سیلی از پای گلبرگ کفش حیرت آئینه دف فریاد خیز و بحیرت الفت نوای گیسوی چنگش مژگان شانهٔ موسیقار ناله ریز

غزل

چمن مضراب شوخی کز بهار آهنگی سازش
عنان رنگهای رفته برگرداند آوازش
ز سر تا نقش پا یک پردهٔ زیر و بم سحرش
ز مژگان تا نگه یک رشتهٔ قانون اعجازش
پریزادی که تا حسنش نقاب ناز بگشاید
برنگ رفته صیقل گم کند آئینه پردازش
بهر راهی که شد مطلق عنان عزم شوخیها
غبار رفتن دل داشت مضراب جنون تازش
نوای کز حیا بوس لبش بی پرده نه پسندد
ز جیب سر بمالد با نگاهی چشم غمازش
ز حیرت کاری نیرنگ طرز دامن افشانی
هزار آئینه بندد بر پر طاوس پروازش
بهر جا زد بعزم رقص فال قامت آرائی
قیامت خون شد و گردید بر گرد سر نازش

بشوخیهای انداز اصول در حسرتکده بساط نظرها گرد حیرت گستری داشت و به گرمیهای شعلهٔ رقص در پنبه زار جراحت دلها ریشه شرر می کاشت ناگاه آرزو پیما ساغری بکیفیت چشم مشتاقان سرشار نشاء انتظار و بذوق کامیابی بوس لبش سر تا پا خمیازه کنار تا قدح امید بزلال سرچشمهٔ مراد زند حرکت دست ساقی لغزش پایش گردید و آبروی یک خمخانهٔ عشرت بخاک بی حاصلی چکید غرور ناز تیغ تبسمی بزهر چشم آب داد و زبان تکلم بلمعهٔ برق عتاب کشاد که ای ناقص کمال آداب مشرب بی اعتدالی ارباب هوش نازیباترست از تمکین فروشیهای مستان و لغزش اصحاب شعور ناهنجار تر از خودداریهای ساغر پرستان وضع شوخیهای بلبل از باغبان نباید پسندید

وجنس بیباکیهای پروانه از مجلس نمیتوان خرید
تا باینجا انحراف از وضع خود مقبول نیست
در خرابات شکیبائی جنون معقول نیست
قدر غفلت گر نداند جهل هم مجهول نیست

قطعه دیده ها بازست از تقلید کورے شرم دار
همچنان کز مشرب دیوانگی دورست عقل
مقتضای حال هر کس شیوهٔ خاص ست و بس
چون سر رشتهٔ تر دستیهاے ساقی ترے

جبهه کشید و سلسلهٔ طراوت موج صهبا بخشکیهاے لب جام انجامید قدح از فرط دل شکستگی چون آبله شکسته در آتش نشست و باده از انفعال محرومے بر سراپاے خود مینا ے عرق شکست وسعت آغوشی آئینه ناز بیش از مژه برهم زدنے بستگی در عیش نه پسندیده شمع شعلهٔ عتاب از ترحمکدهٔ انجمن خوبے زیاده بر فرصت تبسمے بخندید یعنی لب نوا آفرینش بفریاد تهیدستی ساغر رسید و آن ته جرعه را سر خوش نشاء قبول گردانید **قطعه**

خوش آن عتاب وفا نشاء که نرگس یار
تبسمے که ببرگ گلش نفس دزدید
رمید و ساز شکوه غبار دلها کرد

تغافلے زد و آغوش صد نگاه آراست
همان بپرده زبانهاے عذر خواه آراست
شکست دامن نازے که صد کلاه آراست

دران هنگام پیمانهٔ ورود این قطعه از چمنستان عالم معانے علم گردش افراشت و بینای هوش مجلسیان را ببدیهه حیرت انشاے طاق حضور بیخودی گذاشت **نظم**

ز دست ساقی اگر جرعهٔ چکید به خاک
نه رعشه در کف ساقی نه لغزشے در جام
دمیکه چشم تو سوے پیاله کرد نگاه
بحسن شوخ زمانے عتاب کن که چرا
پیاله چیست که در بزم شوخے نازت

در ابروے تو چرا موج ناز چین انداخت
که گویم از کفش افگندن آن و این انداخت
قدح ز دست شد و باده بر زمین انداخت
بجام آتش ازان لعل آتشین انداخت
هزار آینه آب رخ این چنین انداخت

باری در صله آرای قبول این نظم نفس نے بگرم نواے مرحبا استقبال نمود و ابروی چنگ به آهنگ خمیدگے طومار مراتب تواضع کشود زبان موج مے از لب ساغر شور تحسینها ریخت و گلوی مینا به حجرهٔ قلقل زمزمه هاے آفرین انگیخت **قطعه**

بیدل نفس سوخته اندوخته ام
داغ کهنه بتازگے سوخته ام
زان شمع که دوش سوخت در محفل عمر
امشب کف خاکستری سوخته ام

فصل روزی جناب حقائق پناه حضرت شاه قاسم طاب ثراه بخانه میرزا ظریف پرتو سعادت انداخته بود و بساط آن تجلی کده بانوار مراتب فیض نواخته سخنے را از طرز نوے ملا درویش واله بردے

که تمکین عبارات تمنیش بر رگ خارا خط نسخ کشیدی و نزاکت مضامین رنگینش بر لطافت بوے گل افسون تبسم دمیدے از غاشیه داران جنبیت اخلاص بود و از رکاب پرستان موکب اختصاص **غزل**

کسیکه دست بدامان التفات تو زد
که نقش ناز خیالش جبین نما گردید

چمن دلے که بیاد تو آشنا گردید
مقیم انجمن سایهٔ هما گردید
چو بیدل آنکه غبار ره نیاز تو شد

فلک سرے که بپای تو جبهه سا گردید
حضور خاک جناب تو دارد الیسرے
بچشم هر دو جهان ناز توتیا گردید

جمعے موزون طبعان الهام سبق نیز مستفیض مطالعهٔ حضور بودند و به تحریک سلسلهٔ سحر بیانے دفتر اعجاز مے کشودند عبارات شوق انگیز در نبض اندیشه طپشها مے کاشت و معانی درد آمیز در پردهٔ نفسها علم ناله مے افراشت برجستگی فردیات یکه تاز عرصهٔ خیال بود و پهلو دارے رباعیات مربع نشین صدر مقال تقریر روانے یک قلم طومار کشاے عنوان تسلسل و تمکین شکسته یکدست شکست آراے کلاه تامل **مثنوی**

چه سحرست این حسن نیرنگ و بو
که بالیده در کسوت گفتگو
به بیرنگی این فتنه سامان کند
همین شور مستی ست از مل مپرس

اگر بزم لبریز آواز اوست
اگر رنگ گیرد چه طوفان کند
بهر جا سخن گل کند گوش باش

وگر خلوت آئینه راز اوست
سخن نوبهارست از گل مپرس
بحیرت وطن ساز و خاموش باش

القصه آن روز که ذکر صنائع اشعار بیشتر گوش مستمعان را مکلل گوهر اسرار داشت و بیان بدائع افکار دهن مشتاقان را به کیفیت دقائق می انباشت شوخے ابیات منقوط ریشه هاے الفاظ را بخوشگے بر مے آورد و سلسلهٔ غیر منقوط دام بے گرهے در راه معانے می گسترد از غرابت طور حیفا فطرتها سر حساب انصاف کمال و از متانت طرز رقطا ادراکها مسلم شناس قدرت خیال در عالم ایجاد نظم حیفا صنعتے ست در سلک هر مصرعه رشته یک لفظ مملوے جواهر لفظ و لفظ دیگر از بے گوهرے همان رشته فقط در قطار غایت همین نسق در مراتب حروف ابیات و ضوابط همان قاعده بترتیب عرض درجات در اثناے بیان فوائد طبع مشکل پسند بیدل بر جادهٔ بے نشانے فکر قدمے نهاده بود و تکاپوے وقت خیال راه نارفته باعتقاد خود نشان داد و یعنی این مرکب و مفردے که به تحریر مے رسد از هیولاے طبیعت بر تراشیده و بوسیله اظهار این صورت منظور نگاه

کیفیت آفرین گردیده **نظم**
که خواهم زین الم آخر زبان مار گردیدن

مرا بر زلف رشک آید ز گرد یار گردیدن
ز شرم خود عرق بازنده شد رنگ رخش آخر

چراغان کرد جوش خط ز شام تار گردیدن گنجینه داران نقود صنائع جواهر انصاف از درج تحسین ریختند که هر چند نرد فطرت قدماے این فنون راه طرزیکه ناپیموده تواند بود بعید مے نماید باعقده طریقیکه پیش قدرت سلف نکشوده تواند نمود کمتر بامتحان مے آید اما زمزمه های این نوا تازه بگوش مے خورد بهمه حال طبیعت سحر آفرینت هر چه نگارد و خیالات قیامت کمین ار جبینی که برآرد

غزل

بر خموشی زن زبان دان در و دیوار باش
چشم حیران تماشا خانهٔ اسرار باش

نعمت خوان معانی سخت عام افتاده است
تا توهم فیضے بری اقرار بے انکار باش

جلوه اینجا هر نفس جام دگر دارد بکف
محرم کیفیت آن حسن بے تکرار باش

از سلف هم جز سخن چیزے دگر نشنیده
پس کلام از هر که باشد منصف اطوار باش

رفع انکار از نسب جویان معنی مشکل ست
کو بقدرت انورے در معرفت عطار باش

تابع افسانه را در خواب باید مرد و بس
قابل هستی نه تا گویمت بیدار باش

جز نواے رفتگان گر نیست منظور یقین
باهم از خود رفته ایم اے بیخبر هشیار باش

واین بیت منقوط نیز از واردات همان محفل معانے منزل بود که بمقتضاے مناسبت مقام در مثنوے طلسم حیرت درج نمود **بیت**

بجنبش تیغ زن چین جبینش + غضب پشتی نشین نقش جبینش +

از انجا که کثرت اشفاق تفقد مائل کم بضاعتان ست و کمال کرم نوازش مشتاق ناقصان عجز استطاعت عبارت حقائق استعارت گوهر بار التفات گردید که دانایان فن بلاغت مجرد وزن آراے و قافیه پیماے را در هر طریق بهم سنگی معانی کمال سنجیده اند و سستیها عبارت را نیز درین مقام بصد محکمی بناے فطرت برگزیده بی تکلف صورت این تمثال مضمون از آئینه صنائع حیرتست و شگفتگے رنگ این عبارت از حدیقهٔ بدائع قدرت گلشن فکرت خزان رنگ مچیناد و آئینه معیشت کدورت زنگ مبیناد

رباعی

بیدل قومی که جان و دل تسخیر اند
بنگر که چه مقدار کرم تاثیر اند

برسایگی ابروے خورشید دهند
بے برگے آوری چمن بپذیرند

قدرت تحریر سوانح آن هنگام طرح حیرتے مے اندازد و کرامت بیان معنی آن صحبت بعرض واقعه مے پردازد **واقعه**

مهر علے نامی از رفقای میرزا ظریف بالیدگی نسب گوسپند بداشت که هوا پرور مرقع ایجاد پرے از سراپایش ریخته بود و فربهے از قفای دمش ته آتش آویخته احساس ملایمت پوستش در نظرها خمار خواب محمل شکن و بخیال چرب و نرمی مویش فتیله هاے شمع تحیر روشن ساق

عروس باصفاے ماچه اش سینه چاک تر از هیأت سم و شاخ هلال بکج کلاهے سرونش پس افتاده تر از کجک دم

نظم

از لطافت در نظرها شوخی هر قطعه اش
کیش گوئی سینه بر پهلوے او بالیده بود

بسکه جوش لذت از اعضاے او بالیده بود
چون بیاض دیده بادام مقشر چیده بود

استخوان در گوشت مغز استخوان دزدیده بود
تا شود تسلیم فرمانگاه خلت مشربان

رغبت میرزا ذائقه بچاشنی خیال رسانیده تا از پهلوے چربش خوان معهود بیارایند و باشک کبابش آبروے مائده معین حاصل نمایند مهر علے بحکم تعلقے که مصروف پرورش داشت سر بر خط انقیاد نگذاشت شعلهٔ تصرف میرزا از خامیهاے طورش بدود کشیده از خنکیهاے حسنش غیر از خموشے چاره ندید حضرت شاه باطلاع رموز بے دماغے فرمود ساعتے به صبر باید پرداخت تا در اقدام این خدمت منتها بر خود گذارد و ماحضر نیاز بالحاح تمام پیش آرد که سر رشته علاج هر مرضے بدواے پیوسته ست و تدبیر اصلاح هر طبیعتی بظهور کیفیتی وابسته ثمر خام بے سعی شکستن از شاخ جدا نمیتوان کرد و آتش سنگ بے جهد کوفتن به شعله نمیتوان آورد **قطعه**

گردن باطاعت ننهادست کسے
میدان به یقین که در مرضخانهٔ دهر

تا چشم بعبرت نگشادست کسے
بیمرگ رضا به تب ندادست کسے

همدرین گفتگو صرصرے بمهابت شدیدے از پردهٔ غیب سر کشید و فضاے آن عرصه را کسوت غبار پوشانید نفسها تا از سینه سر بر کشند پهلو بخاک مے نهاد و صداها تا از لب بیرون خرامند راه در سرمه مے کشاد حاضران ناچار از صفه بخلوت شتافتند اما گوشه که سراغ ایمنے توان یافت نیافتند تلاطم هوا خانه را بر هیأت گرد باد پرداخته بود و شورش غبار در و دیوار را شیشهٔ ساعت ساخته **قطعه**

آفاق را هجوم هوا در قفس گرفت
آئینه ها بشوخی باد نفس گرفت

از بسکه ریخت بر سر هم کلفت غبار
مژگان شد و ره نظر پیش و پس گرفت

هیچ یکے به قوت طاقت مجال چشم وا کردن نمے دهد مگر در خانه بر بندند تا مژگان بگشادن توان رسید دران حالت مهر علے خواست مصرعهاے دروازه باهم ربط دهد و به بستن این مضمون دستی بر روے باد نهاد ناگاه مار سیاهی که مدهاتش خامه بود خط بر جریده یک عالم حیات کشیده و صفهٔ ترکیبش طومارے بمضمون یک جهان ممات پیچیده

مثنوی

فضا از زبانش سنانها بدست
کمین قضا حلقه ساز کمند

چو حرف مخالف سراپا گزند
ز دندان اجل قبضه بر تیغ بند

چو شمشیر عریان همه زهر خند
به تسخیر هوش ز خود غافلان

از شگاف در برون بردن دوید و بصولتے تمام مقابلش

صف هیبت کشید این بیچاره را نه دستگاه حربه که کارے بسازد و نه امکان فرصتے که با هزیمت پردازد و تا مدارک تهیه سپر نماید تیر بلا مستعد از سینه بدر جستن و تا مدبیر حقه برتاک کشاید سموم فنا صهیاے در جگر شکستن هوش از سرش پیش از نگاه رمیده بود و روح از قالبش قبل از رنگ پریده که حضرت شاه به فریاد اضطرابش در رسید و بکوفتن سرافعی از چنگ جلبش وارهانید و فرمود یاران ازین عالم خدستها بجاے آرند و تمدر نشناسان لقمه از هم ریزے دارند فی الحال شکرانه آثار سلامت و رفع انفعال عزامت گوسپند قربان نمود و چون چشم قربانے به صفاے آئینه عقیدت مژگان کشود همان ساعت دیدم طوفان غبار نیز فرو نشسته بود و کدورت هوا به صافی دلها

پیوسته نظم

گاهی زکوة محض صداجاوه میدهند — حق سرشان به حکم حضور کمال فقر — تقدیر کاف و نون ز حق سنا دمیکنند
دلهاے مرده را نفس امداد میکنند — گاهی ز بوے گل چمن آباد میکنند — زانسان که صبح بوے گل از غنچه وا کشد
تا حرفی از تنزیر گوش تو وا خورد — یک نکته گز علم یقین سد بندعرض — از دوم مرده عالمت آزاد میکنند
از حیرت تو آئینه ایجاد میکنند — در پرده خیال تو فریاد میکنند — تا معنیت ز پرده صورت عیان شود
جان حقیقت اند درین پیکر مجاز — همچون نفس چراکه نه ارشاد میکنند

فصل روزے از همان ایام که آئینه ز نگارے طبیعت کسب صفاے می نماید و در شهود آباد حسن معانے حیرتے بجلا میرساند از حضور همت فیض منبت حضرت شاه و حصول خدمت آن سلطان قدسے بارگاه زمزمه سنجے آهنگان قانون اسرار و رهاش شکوک را دواهم بود و صلاے هدایت نوایان ساز تحقیق یقین ارشاد خواص و عوام

غزل

شوق میگفت کنون شوخی او هام کجاست — وصل گویاست سخن سازے پیغام کجاست
فکر غیرست چراغیکه درین محفل سوخت — غفلت افسونی دود هوس جام کجاست
مست نازست چلیش کلفت افسردن کو — صید خویش ست لقور قفس دام کجاست

پس از زمانے چند که خسوب عشرت ابدے بود و منسوب سعادت سرمدی دور رسانے اصحاب حضور بخمار غیبت کشید و صورت کار انجمن سنجے خلوت انجامید فقیر مجموعه رسانے که بدست انبوهے حریفان محفل انس آهنگ از مضوی داشت متاع روے دست تامل نمود و باستشمام انباس زور بخش و کان عشرت تمنائی گشود تفکر به حرکت انفاس ورق تکرارے گرداند و تخیل باندازنگاه سطرے در پرده می خواند

غزل

گرت هواست شهود مقام اهل الله — یکے سطالعه فرما کلام اهل الله
هزار رنگ بچشم شهود می گردد — درین طربکده اسرار جام اهل الله
ز جاده هاے سطورے که در نظر داری — نشسته بر خط تمکین خرام اهل الله
نواے محفل تحقیق پرده بکشاید — مگر ز حرف حقیقت پیام اهل الله
چه دیدها که ازین قوم حق شناس نشد — سپاس بے خبر از فیض عام اهل الله

تا گاه قدوم هدایت لزوم حضرت شاه بهار نشان رنگ معاودت گردید و حیرت زده شوق نیرنگے را محو تماشاگه عالم معانے دید فرمود ازین مکتوب کدام نکته مسرور وقت ساخت و ازین سطور چه نقطه مدل نشینی شوق پرداخت نفس عجیر قفس محرک سلسله عرض گردید که مدتها رشته اندیشه عقده داشت و خامه تامل تردد سے می نگاشت امروز از مطالعه کلام تحقیق انجام شیخ طریقت بشبلی رحمة الله علیه آن عقده بکشایش مقرون گردید و آن تردد بمضمون تسلی انجامید که فرموده است که التصوف شرک لانه صیانت القلب عن غیره ولا غیر

غزل

این قدر گرد هم وطن اعراض وجود ترخیتند — چشم وا کن تا چه صهبا از چه ساغر ریختند
حیرتے رو داد دل اندیشه آئینه کرد — عقده ها در رشته ظاهر گشت گوهر ریختند
یاس مطلب آتشے افروخت دوزخ برق زد — شوخی حمد عرق آورد کوثر ریختند
دیده تر گاه نا گشود و ساز پرواز نچید — بیضه بشکستند اما در قفس پر ریختند
ناله بود آن سوز کز باغ جگر گردند طرح — اشک بود آن گوهرے کز دیده تر ریختند
گفتگوے عشق شیرین کار بے تکرار بود — شیره این قند بکاران مگر ریختند
دم فرو از اصطلاح طوطیان این قفس — یعنی این شیرین نوایان سخت شکر ریختند

گر سیماے آفتاب عنایت باین امر پرتو کرم افگند که چندے تماشاے این مجمع اسرار بایدت بود و این مصاحب قدیے را انیس خلوت مایل بایدت نمود امید که باین لطائف کلمات دیگر نیز در رفع حجاب معانے امداد فرماید و چشم یقینیت مطالعه نسخه رسائے کشاید به حکم ارشاد ایجاد هدایت پس از حصول سبق فوائد نصحت تجویزان نیز و سلیم روشن سوادے دیوان سعادت گردید و فراهم آوردن اجزاے مرقوم و فقر جمعیتے بشیرازه رسانید خون گشتن آثار شبهات رنگ پیرهن یقین افروخت و خاکستر شعله اوهام صفاے آئینه ادراک اندوخت بارے طبیعت بیگانگے امتزاج با بعضے اصطلاحات این طایفه آشنائے بهم رسانید

تا بقدر مناسبت در فهم عبارات قاصر نماند و از درسگاه استفهام سطور نارسائی محض نخواند

قطعه

پرده از رمز حقیقت که تواند برداشت
این قدر بسکه لقای بنظر می آید

فطرت ما و تو از عالم تحقیق چو صبح
نفس سوخته با چاک جگر می آید

بحر معنی چقدر عقده فروشست اینجا
که ز قعر طلبش قطره گهر می آید

جستجوها بمقامی که نفس می نازد
مفت جهدست که تسلیم ببر می آید

چیست تسلیم سجود در اندیشهٔ دل
که یقین هم ز همین پرده بدر می آید

محرم حیرت این آینه می باید بود
که بطوفش چه معانی چه صور می آید

قاصد و نامه و پیغام طپشهای دلست
محو دل باش کزین کوچه خبر می آید

هنگامیکه آن گلدستهٔ برنگینی اتمام رسید و آن مجموعهٔ بربط ترتیب انجامید خامهٔ نیرنگ خیال بترقیم خطبه پرداخت و ذیل اختتام آن را بنظم این قطعه مزین ساخت قطعه

دارد این نسخه از علوم کمال
یابس و رطب چون کتاب مبین

بزم هوش از لطائفش روشن
باغ فهم از معارفش رنگین

نقطه خط و سواد دیده فریب
لفظ و معنی بهار طبع نشین

سطر مشکین به صفحه آرائی
همچو ابرو طراز لوح و جبین

ورق ساده هم زیبائی
سحر ایجاد طلعت سیمین

نسخهٔ دلکشای از عظمت
توام دستگاه چرخ برین

محو آثار فصل بین سطور
نقطها ساز چشمک پروین

در سواد و بیاض اوراقش
شب و روز از دل هم آئینه بین

یعنی از امتزاج سایه و نور
صبح و شام دگر ظهور کمین

می دهد طالبان معنی را
نظم او انتظام ملک یقین

که بکسب ثبات آگاهی
نسخه گیرند ازین بنای متین

سرش افگنده دام رعنائی
از رگ گل به صفحهٔ نسرین

کای حریفان معرفت صیاد
دام مرغان زار نیست جز این

از می معنی دوائر خط
آگهی مست ساغر تحسین

سر هر نقطه همچو مردم چشم
مرکز آئینهٔ شهود یقین

گشته روشن ز جاده های سطور
سر ره منزل حقیقت دین

حرف حرفش بمسند اوراق
دانش ارشاد و معرفت تلقین

الفش در سواد یکتائی
از احد میدهد نشان که ببین

گر حقیقت طلب کنی ز مجاز
دامن از گرد این نقوش مچین

سجدهٔ بی اشارتی دارد
کان الف در دل من ست کمین

لیک از راه انقلاب وجود
پیشش افتاده ام سری بزمین

تی و تی داغها بدل دارند
گرچه افتاده ایم دور چنین

نقطه بیش نیست دوری ما

ورنه چون بی به نیستیم قرین
جیم و حی خی نقوش تادیب اند

که بحق راست باش و کج منشین
از خطا هم صواب مطلوبست

در کجی راست میرود فرزین
پیکر دال و ذال تنبیه است

یعنی ای سرکشان جهل گزین
الف قد چو خم شد از پیری

تیشهٔ نخل آرزوست همین
ری و زی میزند بدل ناخن

گرچه چون واو مانده غمگین
بر هی تا رهی بعلت خویش

چون الف یکنفس ز پا منشین
سین ز دندانه غیر شین گردید

ورنه فرقی نداشت آن تا این
طول این آستین ز همواریست

وان دگر راست کوتهی از چین
غافل از صاد و ضاد نتوان بود

یک نگه راست در دو چشم نگین
گر کشد دیده تهمت چپ و راست

نور پاکست و از یسار و یمین
الف طی چو دسته طنبور

میل در چشم وهم کرده یقین
که چو طنبور طی سر طی پی

چند باشی چو چنگ لام حزین
طی بیک نقطه اسم طی گیرد

ساز یک ساز و نغمه ها چندین
فیض فیض ست چون کنی تصحیف

هم بتحریفی آفرین نفرین
عین غینش برفع نقطهٔ وهم

عین یک دیگر اند غیر مبین
اختلاف صور باین نسق ست

محو معنی شود حضور گزین
فی از آن پای ناز کرده دراز

که بقاف قناعت ست قرین
هیچکس از کوچه گردی حرص

بی قناعت نمی شود تسکین
قاف در سلک غنچه چسپان ست

سر زانوش بستر و بالین
گر کشیدی سر بجیب رضا

از گلستان امن گل می چین
کجی کاف عین راستی است

سه الف باهم اند گشته قرین
یعنی آنجا که راستان جمع اند

راستیهاست در کجی تضمین
لام قلاب آرزوی دلست

بهر ماهی میم صید کمین
مقصد از میم وصل معرفت ست

لام آغوش شوق طالب دین
میم گوید زبان هزیان را

نیست جز بستن دهان تمکین
تا ز جیب تو فتنه گل نکند

غنچه سان غیر خامشی مگزین
وضع نون نامدار آگاهیست

حلقه اش خاتم ست و نقطه نگین
گر تو هم آگهی ز نقطهٔ دل

خویش را کن احاطه و بنشین
واو در وعظ تست کای مغرور

مائل عجز باش و سجده گزین
سرکشیها چو کاف خیره سریست

نقطه گرد و بسجده پوش جبین
چشمهٔ هی بدیده می گوید

صاف دل آنکه شد تهی از کین
صفر گشتن فزودنست به علم

صافی آئینه ایست معنی بین
یا از آن گام می زند معکوس

کز تمامی نمی شود تسکین
بهدایت رجوع باید کرد

اصل کار نهایت ست همین

امید قبول آنجناب ترحم قباب به تحفه آرای جبین عرض مالید و نقد ناقص عیاری بمحک اصلاح رسانید عطوفت آهنگی قانون کرم بوجد تحسین ها پرداخت و بی نوائی محفل نیاز

را بزمزمه هاے آفرین نواخت همانروز میرزا ظریف را از انکار وضع بیدل تنبیه گردانید و فرمود تا
پیش ازین خبر داده ایم که حقیقت کمال در پردهٔ این لعبت مجاز گرم شغل طوفان سازیست و معنی
قدرتی در کسوت این نقطهٔ موهوم مستعد قیامت طرازے هرچند احوال ظاهرش در نظرها بیکار روا
مے نمایند اما بر روے باطنش ابواب فوائد عظیم مے کشایند باید دانست که در میخانهٔ استعداد
تا دماغ هستی به نشاء تحقیق نمیرسد باین کیفیتش آشنائی سازند و نارسا فطرتے محرم نغمات یقین نمیگردد

باین آهنگیش نمینوازند رباعی
خاموشی بیدلان اثرها دارد
تحقیق طلسم بیزبانی شدن ست
بیحرف شدن عین معانی شدنست
اینجا نه بیانی نه عیانی شدن ست
آخر آن قطعه را بدست مبارک

منشور سعادت تحریر داد و بمطالعهٔ مطلع خورشید طریقت منبع انوار حقیقت جوهر اعراض عالم عنصرے
شاه نعمت الله فیروزپورے که با آن حضرتش ایجاد صورے و معنوے بود فرستاد و بزبان
خامهٔ عطوفت شمامهٔ آرایش این عبارت داشت که خموشی نشاء در ابجد درس سلوک باین
نطق لب کشوده است و تحیر آئینه در آغاز کسب شهود صورت این تمثال وانموده از آن حضرت
نیز ملتمس دعاست اثر انتفاع بناے فطرتش گماشتن ست و رشحهٔ امدادی به پرورش نهال

معنیش مبذول داشتن رباعی
ای حیرت محض این نه عجز ست آخر
بیدل جمعے که مر ترا مے خواهند
کز بهر تو دیگران دعا مے خواهند
معراج کمالت از خدا مے خواهند
جواب کرامت نقاب آن مبشر

نغمات مرحمت بشارت نواے اقسام نوازش گردید اما طومار التفات بیریا باشعار این مضامین
ختم گردانید که کار صاحب این کلام با همه نقص تمام ست و آغاز رهروان این مراتب در هر
طریق بهار انجام آهنگ عندلیبیکه باین کیفیت منقار رنگین نواے کشاید و عالم افروز چراغیکه

این بسط دامن پرتو آراید غزل
جمال تا نشود مائل نظارهٔ خویش
توان حقیقت چندین گداز فهمیدن
درین چمن ز نشیب و فراز فهمیدن
ز آئینه نتوان عرض ناز فهمیدن
بهر یکے نرسد بوے راز فهمیدن
ز هر دلے که باین رنگ گل کند آهے
فضل حقیقت اتفاق کلید گنجے بچنگ ظهورش سپرده است

تا وسع امکان در ایثار جواهر معنے خود را معاف ندارد و فیض نشاء وفاق ودیعت
اسراری در خامهٔ دستگاهش واگذاشته تا حد طاقت همت جز سعے انشاء واردات
نه گمارد که ارواح ملکے مشتاق سماع این قسم مقال اند و نفوس قدسے
تشنهٔ هواے این جنس زلال الحاصل توجه معنے پسندان درسگاه کمال آنقدر
بتاکید شفقت نپرداخت که بیدل هیچمدان خود را مامور جهد نداند و جذبهٔ

خورشید قدرتان سپهر تحقیق آنهمه بکرم نگاهی پیش نیامد که شبنم بے بال و پر پرواز شوقی بهم نرساند غزل

دل از نفس مددے یافت آه پیدا کرد
سحر فسون غنائے دمید در گلشن
گداے از اثر تیز دستے اقبال
دمیکه حسن کند میل خود نمائیها
اگر نه آینه گیرد ز پرتو خورشید
پرے فشاند و بآن کوچه راه پیدا کرد
شگفت غنچه و عرض کلاه پیدا کرد
درید خرقه برنگے که شاه پیدا کرد
ز طبع سنگ تواند نگاه پیدا کرد
نمے توان کلفے هم ز ماه پیدا کرد

واقعه در سوادکدهٔ بلدهٔ متهرا که سوادش از هنگام وداع گشتن داغیست سیاهی بیرون
انداخته و هوایش همان وحشت آهے در تلاش مطلب نایاب رنگ تسکین باخته
سرشک کوبیان هنوز از آب خیمه اش موج خیزیست و صداے بانسرے تا حال از نے

کوچه هایش شعلهٔ آهنگ غبار انگیزی نظم
گرد او خرمن چندین طپش انباشته است
جگر چاک ز صبحش علم افراشته است
مشهد سوختگان بوی دلے داشته است
در زمینے که محبت اثرے کاشته است
به بهارے که ازین کوچه وزیدست نسیم
همه تن شوق شود وادے مجنون دریاب
فقیر به مقتضاے شوق مدتے بے اختیار

اختیار اقامت بود و به تماشاے گردش رنگ ظهور آئینه حیرتے میزد و دشوار مباهات
هنود از پهلوے نالهٔ ناقوس مسرور آسمان پردازی مے تافت و رسوخ اعتقاد براهمه
ارژنگ سنگ صنم مغرور زنار طرازے مے شگافت که نیرنگ مشعبد اوهام برسائے
ناخن شناسیان داس مزرع امید مے سپرد و چشم بند فسونگر عقائد بستردن موے خازنان
زحمت خار پا مے برد مطرب نغمات اتفاق را از دل بیراگیان آرایش آشیان بلبل کردن
و صیاد دامگاه طبیعت را از هیات جوگیان شغل قمرے در قفس پروردن رباعی

عالم نه بلندی و نه پستے دارد
دل این همه مخمورے و مستی دارد
از دیر و حرم مقصد دل عشق خود ست
آن آئینه سخت خود پرستی دارد

روزی یکی از آشنایان که بست و کشاد قلعه جوار محکم قبضهٔ
اقتدار داشت و بامتیاز نسبت سرداریش قدم بر کنگرهٔ قصر اعتبار مے گذاشت در تظلمی زد
که سه سال بیش میگذرد فوج ناایمنے بر ساحت آن قلعه جلوریز تاختن ست و غبار تشویشے
از نواح آن عرصه فتنه خبر سر برافراختن یعنے از هجوم اجنه دران معموره خانه نیست
که چون آئینه آتش از بنیادش برنخیزد و آدمے نه که چون گل سنگ بر سرش نریزد

تصرف آتشکاری باین مرتبه که از رخت هر خانه گلخن داری خاکستر میباید بیخت و سامان سنگ باران به حدیکه هر روز در جوابش طرح قلعه تازه مے توان ریخت در عالم تدبیر نفس افسون طراز آن آب گردید اما شعله ازان آتش ها فرو نه نشست و همچنان سعے پرے خوانان جبهه بر خاک مالید و نمکینی ازان سنگها صورت نه بست به علت این آشوب دلهاے مقیمان یک قلم قفل وسواس ست و نفسهاے ساکنان یکسر کلید وهم و هراس **غزل**

بعالمیکه پرے در کمین افسون ست
سواد شش جهتش یک دماغ مجنون ست
کسے مباد اسیر شکنجهٔ اوهام
که دل اگر همه سنگست ازین بلا خون ست

روزے نیست که جمعے آسودگان چون شرار از سنگ بیرون نجهد و چون دود از آتش قدم بآوارگے ننهد اگر چندے دیگر غبار این سنگ دامن تعدی نیفشاند و شعلهٔ این آتش رنگ ایذا بر نگرداند آن معموره ویرانه است و از بے آدمے پری خانه **مثنوی**

درین گنبد سادهٔ شیشه رنگ
نه تمثال روئیست پیدا نه رنگ
ز خاصیت نشهٔ اتفاق
دماغیست شور افگن جفت طاق
بهر جا رسی گرد وحشت گریست
بهر سو نظر بر گشاید بریست
نگاهی کزین شیشهٔ اعتبار
می نیست غیر از پرے آشکار
جنون گرد دارد بویرانهٔ
پرے میزند موج در خانهٔ
بساط خیالے بهم چیده اند
خرابست معموره نامیده اند
چه خواند کس از لوح فانی رقم
نقوش سراب از پری نیست کم
اگر از تامل گریبان کنم
ز خود سیر تحقیق امکان کنم
چه رنگ و چه گل عالم عبرتست
چه عکس و چه آئینه کم حیرتست
خفا نشهٔ شوخے انشا شده
پری بال واکرده مینا شده
نفس تا کشے از نظر رفته ایم
ز آئینهٔ یکدگر رفته ایم

دران حالت افسون قدرتیکه عبارت از کلام موزونے انتظام ست از نسخهٔ اسرار بعرض اظهار رسید و عریانے این مضمون کسوت غبار پوشید

بیت باعفاریت جهانے دیگر
جای کم نیست مکانے دیگر
شوق بے اختیار در پرداز

تحریرش قلم خشکے بر کاغذ گرداند تا مطالعهٔ معنے سواد ان عالم لطیف بیمناسبتی داشته باشد و طبیعت تنزه رقمان دبستان لطافت غبار مداوے نه خراشد بامر دانائے حقیقت جن و انس آن مکتوب سادگی رقم بر نیزه علمے ضبط نمودند و بمقامے ازان مواضع آفت نزول نصب فرمودند همان ساعت سنگها بآسودگے دامن شکست و آتش ها به احرام خموشے پیوست سه سال دیگر که فقیر تماشائے آن حیرت کده بود از متردوین قلعه مذکور

متفق اللفظ می شنود که ازان هنگام تا حال نه دودی ازان آتش پر افشانده است و نه گردی ازان سنگ در میان مانده **غزل**

ای دماغ فطرتت سرگرم سوداے سخن
زین بیان دریاب اسرار اثرهاے سخن
نقطه و خطے که از پرکار امکان دیده
فهم کن قدرت نگارهاے اجزاے سخن
دستگاه رنگ و بوے عالم غیب و شهود
نیست غیر از صورت پنهان و پیداے سخن
جن و انس آئینهٔ تاثیر این حکم اند و بس
آه ازان طبعیکه غافل ماند از ایماے سخن
کیست زین تمثال نیرنگے بناز و رنگ هوش
میرود از خود سخن هم در تماشاے سخن
از زمین تا آسمان یک حلقهٔ آغوش اوست
تنگ نتوان کرد از بیدانشے جاے سخن
تهمت مضمون دیگر بر طلسم خود مبند
جز سخن دیگر چه دارے اے معماے سخن

نکته غافل از معنے میگفت سخن در من اثر ندارد گفتند از اثرهاے سخن ست مدعای سخن اینست که ازین معنے حیرت بدرس تغافل نباید ساخت و ازین نسخهٔ بیرنگ بمطالعهٔ بے تاملے نشاید پرداخت **نظم**

خامشی نیز اثر پرور راز سخن ست
گوش کو تا بتامل نظری باز کند
نه همین صوت و صدا پرده ساز سخن ست
که حقیقت ز اسیران مجاز سخن ست

نکته ورود سخن نزول ملائکه است از عرش حقیقت دل بظهور آباد عالم تصرف و تدبیر و کارفرمائے اعیان ممکنات به حکم کمال قدرت و تاثیر هر جا از عشق دم زد آتش در بناے تصور انداخت و هر کجا از حسن ادا نمود آئینه خانه تحیر پرداخت بافسون صیادے فطرتش عنقاے غیب آشیان معنی رشته بر پاے تحریر نفس و بایماے جرس آهنگی قدرتش قافلهٔ اسرار تقدس جاده پیماے مطالب عشق و هوس نسیم گلشن لطفش تا بشورش پری افشاند دم اژدهائیست مردم خوار و زلال چشمهٔ التفاتش تا پهلوے موج گرداند طوفان آتشے بے زنهار مساس عبارات طعن از اثر درستیش جشن کارگاه دلگیرے و تفتیش معانے خلق بظهور ملائمتش حریر کسوت آفاق تسخیرے بآبیار گوهر نویدش گوشها گنج خانهٔ ودیعت اسرار و باحساس پرتوه وعده اش دیده ها انتظار آباد مطلع دیدار اگر انجمنی ست بحضورش از آئینه داران عالم تصویر و اگر خلوت بے خیالش از خوابهاے اوهام تغیر هر چه نه منقوش اشارت اوست از صفحهٔ هستی بیرون و آنچه نه موسوم عبارت او یک قلم عدم مضمون همائیکه مملکت گیر و دار امکان از سایه پروردگار وسعت بال اوست و عندلیبے که رنگ و بوے بهار اعیان از گلفروشان کیفیت مقال او قوت پرواز مقاصدش ارادهٔ حقیقے

بے نشان و شوخے بال مطالبش تحریک زبان حضرت انسان **غزل**

چیست انسان حرف شوقی فارغ از نطق و بیان
جلوه نیرنگی در پردهٔ حیرت عیان

یک نفس پرواز آهنگش ز هستی تا عدم
یک قدم جولان عمرش بے نشان با نشان

شوخی مضمون او صرف عبارتهای خاص
غیب در دل روح در فکر و مثال اندر زبان

زین صدا تمثال بال افشان دو عالم زیر و بم
زین نفس طینت عیان صد رنگ پیدا و نهان

نسخهٔ اسرار تحقیقش اگر بر هم زنے
چون سخن جز معنی محضش نیابے در میان

آب شد اندیشه زین افسوس نیرنگی مپرس
سوخت بینائے ازین افسانهٔ حیرت مخوان

از طلسم خاک طوفان سخن سحر ست و بس
نیست جز اعجاز هر جا سرمه بردارد فغان

نکته نفس رحمانے که اصطلاح اهل تحقیق منشاء سماے الٰهی کلیش نامیده است و مصدر حقائق موجودات کلی و جزئے متعین گردانیده فی الحقیقت حقیقت سخنی ست در غیب و ارواح و مثال و اشباح که عناصر ظهور کیفیات اوست و ابرو لایزال در مرتبه باعتبارے خاص شوخیهاے تعینش سائر عالم غیبش بمنزله جزو نار ست بانور هویت مطلق پیوسته که مدرکه را در استفهام آن کیفیتے محض توهم کردن ست و از ارواح یعنے جزو هوایش معنی بسیط باحاطهٔ تعقل آوردن و در مثال بحکم جزو ماے افسانهٔ امواج عبارات شنیدن و در اشباح به غلبهٔ جزو ترابی نقوش کماهیتش محسوس دیدن تلاش شخص ظهورش در هر مقامیکه قدم شوق مے ساید بقدر تفهیم مراتب خود را باسمی وامی ستاید چه ارواح و چه

رباعی

اجسام چه عناصر و چه اجرام
در آئینهٔ جماد موج رنگ ست

آن نغمهٔ بی نشانی پردهٔ راز
در طبع نبات بو بحیوان آواز

کانسان ز نوای اوست مخرج پرداز
آتش در طبیعت جماد برق

آن حقیقت ست چراغ افروز خلوت خانهٔ غیب و هوا در مزاج نبات نفس زدن آن اسرار یعنے ریاحین ارواح بے شبهه و ریب صدا در طینت حیوان نمود مثالیش در تمهید عرض مراتب و مدارج و سخن در ذات انسان شهود جسمانیش کسوت آرای دستگاه مخارج پس آفاق معمای سخن ست اما نامفتوح و انسان عبارت آن در کمال وضوح هرگاه تامل انسان که گریبان اسرار موالید و عناصر ست و زانوے خیال باطن و ظاهر بتحقیق آن نفس توجه گمارد نقاب جمیع مراتبش از انفاس موهومه خود بر میدارد یعنی نفس انسانی در جهان بیرنگے دل ماده ظهور اسماست و در فضای ارادهٔ تکلم به بساطت نشاء ارواح بال کشا تا از کام و زبان میل تراوش

می نماید کیفیت مثالش حاصل ست و چون در صورت خطوط و سطور مرعی میگردد عالم اجسامش منزل

مثنوی

حقیقت که آنسوی ما و منست
که آخر در انسان نمودار شد
درینجا معانی چه و کو صور
خفا میزند موج اظهار چیست
نفس اصل تست ای ز خود بیخبر
همان در خفاے دوام خودے

بهر رنگ آفاق حرفست و بس
چو بی پرده شد حرف پیرامنست
در انسان نمودار گردیدنش
خیالیست از خود برآورده سر
ز باد بیادیست عرض پیام
ازین پیش جیب توهم بدر
فتادست در رشتهٔ وهم و پیچ

نفس در عبارات حرفست و بس
چه مقدار بیتاب اظهار شد
بتحقیق خویشیست پیچیدنش
فریب ست یکسر نمودار کیست
توهم چون نفس بر نفس میخرام
بهر جا تجلی پیام خودے
چو هموار شد ظرف و مظروف هیچ

فصل در چار سوی کیفیات ظهور که هر فردے را از افراد انسانے با حقیقت خود سودا نیست پنهانی و معامله ایست وجدانی با همه زیانکارے نقد انفاس در جیب هر معامله نفعی متمکن ست و در طبع هر سودا سودی متضمن اینجا ناله به تعمیر رواج نرسد تا قیمت دل نقصان شکست نبرد و نگاهی دکان تحیر نه چیند تا قماش جمعیت مژگان برهم نخورد بگردش رسیدن هر ساغرے مقدمه ظهور کیفیتی ست و بانقلاب جوشیدن هر وضعے تمهید وقوع خاصیتے **غزل**

هر دل از ناله بهار اثری می خواهد
نیست پوشیده که از خود سفرے میخواهد
اضطراب پر و بال آئینه پروازیست
هر کجا دل طپش آرد خبری میخواهد

ریشه پیرائی هر تخم بری میخواهد
قطره هرگاه کشد سر بهواے نیسان
باز گردیدن مژگان نظرے میخواهد
برق هر جلوه تقاضائے نازد گرست

هر کجا نکهت گل پیرهن رنگ درد
شوق جمعیت وضع گهری میخواهد
هر کجا چشم پر و مژهٔ دیداری هست
عرض خورشید غبارے نظری میخواهد

هر چند در ساحت عرصهٔ بسیط غبار انگیزی تفتیش مطالب و مقاصد امریست محال و بر صفحه بیرنگے هوا سر خط ایجادی موج آب نقوش وهم و خیال زیرا که منشاے امتیاز این تمثالهای اعتباری کثافت جوهریهای آئینه جزئیست نه تنزیه نسبتهای بساطت جهان کلے اما بتجربهٔ حقیقت آگاهان عالم بے خواست رسیده و به امتحان معنی شناسان نسخهٔ تحقیق اینقدر مفهوم گردیده که هر جا بے تمیز مدعا شوقے در باطن شخص غلبه نماید یا بے تامل وجدان اهتزازی از طبیعت بال کشاید دلیل استقبال صور غیبے ست که درین صورت شاهد خلوت کدهٔ راز متوجه آرایش انجمن نمودنست و مائل ابواب مکاشفات بر روی قابل اسرار گشودن و این قوتیست از جذبات قدرت حقیقے که بر بعضے طبائع پرتو مے اندازد و مرات تعینش را باین صیقل از

زنگار توهم مے پردازد اعتبارات تخیل فقر و غنا که جولان ارادهٔ خلق از حلقه احاطه اش بیرون نیست درین مرتبه نامنظورست و گل کردن طبیعت نیز باین رنگ از نوادر اتفاقات ظهور

رباعی

نے لفظ فنا نه استعارات بقا
آن معنی شوق کز ادا بیرون است
این مصرعهٔ حیرت چه قدر موزون است
بیساخته خاص نسخهٔ بیچون ست
وگرنه معماے مابقی آرزو

سبقان مکتب هستی خر بنام این دو کیفیت نشگافته اند و معنی مستی و مخمورے منسوبان میکده تعین از خط این دو ساغر بیرون نیافته باید دانست که توجه خواطر بالفت فقر از علامات لطافت طبع است یعنے دماغ خلقت درین نشاء بحسب فرط نزاکت تاب کدورت اسباب نے آرد و تعلق ضمائر بمحبت جاه از دلائل آثار کثافت که بار کلفت گیرد و از غیر دوش خشونت بر نمیدارد اما بے توهم لطافت و کثافت شخص حقیقت را در هر صنعت جز پاس ناموس ظهور متصور نیست از آثار حب جاه آرایش بساط عظمتش در پیش ست و از اوضاع رغبت فقر مدعا وصول سر منزل راحت خویش

غزل

بهر جا داغ میجوشد سراغی کرده مسرورش
بجیب خود فرو رفته است اگر یابند مستورش
سلیمانے بخود مے نازد از جمعیت مورش
ادب مینای تمکینش جنون پیمانه شورش
سرابے را که مے بینے سیاهی میکند نورش
حقیقت هر کجا آهست آزادیست منظورش
نظر بر خویش واکردست اگر بینند پیدایش
غرور عجز اینجا بے نیاز غیر مے باشد
نگه شوق جهان بینش تغافل ذوق تسکینش
خیالی را که مے سنجے حضورش دارد ایمائے
ازینجاست که هر کس بباطن عشقے نورزید

مبتلای تعلق ظاهر گردید و هر که از مشاهده عین گسیخت رنگ التفات غیرش باید ریخت غیر و سوے امتیاز تعینات است یعنی توجه اسماء و صفات و عین نفے از تجلیات در شهود بے تعینے ذات با همه حال تا غلبه تنزه آئینه طبیعت نزداید چشم بر موز حقیقت نتوان کشود و تا هجوم تقدس بصیقلے ادراک نپردازد زنگار نسبت مجاز نمیتوان زدود

رباعی

حیران خودی آئینه دارت اینست
اسباب بهانه ایست کو غیر و چه عین
یکتای حقیقی و شمارت اینست
میباید عشق باخت کارت اینست

در بدایت احوال مدتها چون نفس بال جست و جو مے افشاندم و نمیدانستم چه مے جویم و به کیفیت نبض پیش آهنگے قافله طپش داشتم و نمی فهمیدم بچه مقصد مے پویم شعله از طبیعت جوش میزد که شرار دودش از عالم اسباب متصور نبود و خروشے از پرده مے تراوید که زیر و بمش بر انجمن اعراض راهے نمے کشود

قطعه

بال کرم طپش و مقصد پرواز نهان

آه مجنون روش اصل تگ و تار نهان ✤ ناله فریادی و آثار تظلم معدوم ✤ اشک بی پرده و بے پردگے راز نهان ✤ مدعای طپش و بیخودی و گریه و سوز ✤ همه چون صورت انجام در آغاز نهان ✤ پس از عمرے چشم تماشاے بشهود این جلوه ام کشودند و در تامل بر روے معنیم باز نمودند که آئینه حقیقتم چشمه ایست از اسرار عالم لطافت و آب و گل طینتم جوهرے متنزه از اعراض کدورت و کثافت تخیل هستی عنقاے بدام نفسم کشیده و توهم بال و پر قفسے براے خود تراشیده پرواز نشاء ام آنسوے دماغ امید و بیم است و جولان معنیم خارج الفاظ تحقیر و تعظیم بچه مدعا بال کشایم تا کوشش دامنی بر جمعیت حال تواند افشاند و بکدام آرزو میل نمایم تا فطرت ذوق کمالی تواند بهم رساند اگر با کدورت نساخته ام طلب صفا براے چیست و اگر با ظلمت نپرداخته ام سوداے نور توهم کیست بارے پیش از آنکه نفس سوزے تردد آتش بناے آسایش کرد و خاکستر شعلهٔ اوهام آئینه پرداز تسلے گردید که یافتنهاے مراد امکانے یکسر از عالم تحصیل حاصل اند و نایافتنے یک قلم از قبل افسانهاے باطل

مثنوی

کجا نقد و جنسیکه باید شمرد
بتشویش دود دماغ خیال
کدام آرزو تا توان رنج برد
همان نیستی اعتبارم بس ست
نمی ارزد این مایهٔ انفعال
دو روزی نفس میشمارم بس ست

بیدماغیهای تعلق اسباب چندی بسامان معدومیم پرداخت تا فضولی اندیشهٔ وجود مایهٔ خجالت نشود و عدم وجدان مطالب قرعهٔ جبر و اختیارے نینداخت تا بغرور امتیاز طرف آفت نگردد در حالتیکه از جبههٔ تسلیم سپر انداخته بودم و با من آباد الفت گریبان در ساخته معلم اسرار ربوبیت گاهی به تعلیم سر خط نازم می نواخت و گاهی به تنبیه آداب نیازم میگداخت ناز گل کردن حقیقتے بود که دران نشاء تمیز میانجی صورت و معنیم نمے گردید و نیاز ظهور کیفیتے که تامل فرق ظاهری و باطنی می اندیشید

غزل

همچو شمع کشته از خود داغدارے داشتم
یا درنگ رفته میکردم بهارے داشتم
حیرتے پیچیدم و عرض وقارے داشتم
در کنار دل محیط بیکنارے داشتم
مرده بود اوهام و من شمع مزارے داشتم
میزدم در خویش آتش تا شرارے داشتم
یاد ایامیکه ساز اعتبارے داشتم
طرح اثباتے ز گرد نفی خود مے ریختم
ناله مے بالید و دم فال شکوهے میزدم
کرده بود اندیشه از اندیشه هستے کنار
اعتبارات من و ما در نفس مے سوختم
خرمن وسواس جرات بود غارتگاه برق
کاروان وحشتم وحدت متاع ناز بود

چون سحر یعنی ز خود رفتن غباری داشتم ✤ درین نشاء جهانی دیدم از محیط بی آرزوی جوشیده و بزبان هزار رنگ امواج خروشیده کنار مقصد مفقود و تلاشها بیتاب طوفان غباری گوهر مدعا معدوم و کوششهای غواص بی اختیاری زبانهای تسلسل نوای خودستائی بعبارات تسبیح و تهلیل حق و قدمها سلسله بر پای بقید خرامی باندیشه جستجوی حقیقت مطلق پرداز غناها یک قلم شکسته بال نارسائی و جولان قدرتها یکدست زمینگیر عجز پیمائی همه متفق که ماسوی الله اوهام است بر وهم میپیچند و جمله متحد که غیر حق موجود نیست و خود را غیر می فهمیدند

مثنوی

عشق می گفت ای تصور خام ✤ پر فشانیم با تو هم بخرام
گرد عجزت بهار قدرت ماست ✤ قدم موج بر سر دریاست
نیست در دیر وحدت بیغش ✤ شعله جز قد کشیدن آتش
لیک اینجا خیال بازیهاست ✤ شوق مست فسون طرازیهاست
چیست افسون زمن تو فهمیدن ✤ با وجود یکی دو فهمیدن
ناله وهم رسائی نفس ست ✤ بال آلوده نعمت قفس ست
پیش ازین بر خیال رشته مپیچ ✤ عقده اینجا دلست و باقی هیچ
الحاصل بفضل همت یکتائی اگر

لبی بحرف آشنا داشتم مخاطب دیگری نبود و اگر بخاموشی التجا می بردم غیری در تامل نمی کشود نشاء نرسانیدم تا عشق بدماغم نرسید و دردسری نکشیدم تا شوق خمارم نکشید خوابم آرمیدنی بود در کنار حضور مطلق و بیداری بالیدنی از آغوش مشاهده حق دماغ آشفتگی سراغ بر نفس زدن پرده خیالی می شگافت و رنگ پرداز آهنگ پر پر فشاندن ساغر کیفیتی بگردش می یافت دران حالت هرگاه غلبه وجد مضراب اهتزاز طبیعت می گشت این بیت بی اختیار بر زبانم می گذشت **بیت**

از هر چه سرایمت فزونی ✤ خود گوی چگویمت که چونی
تا در بلده او دلیسه شبی که لمعه

فیض صد سحر از جیب حسرت غبارش علم سینه چاکی می افراشت و روشنی هزار انوار روز سفیدی چشم انتظارش وطن داشت زبان بیخودی ترجمان تکرار آن بیت می نمود و نفس بیتابی سبق طومار تسلسل میکشود سلسله حیرت نگاری خامه مژگان برقم لغزش کشید و صفحه بیاض دیده زیر مشق تحریر خواب گردید اما نبض اندیشه باضطرابیکه در شب همچنان در عالم بیخودی می جوشید و قانون شوق با نوائیکه سرگرم بود همان در پرده می خروشید ناگاه از الهام کده بیحرف و صوت حیرتی بر روی معنیم کشودند و به عبارت این خطابم آئینه تحقیق نمودند **بیت**

از ما با ماست هر چه گویم ✤ ما همچو توئی اگرچه گویم
بمجرد این ندا خواب ما هوش

از سرم دامن افشاند و مو بمویم چون قره از خواب جسته بحیرت باز ماند عرض کیفیت

آن حال جز بهمان حال راست نیاید و نقاب حقیقت آن جلوه غیر از همان جلوه باز نگشاید شب از پرتو خورشید چه داند و خورشید از سواد شب چه خواند **نظم** من آن شوقم که خود را در غبار خویش می جویم ✤ رهی در جیب منزل کرده ام ایجاد و می پویم ✤ برون از رنگ و بو طرح بهار حیرتی دارم دماغی میکشم در خون گل تحقیق می بویم ✤ نگه در دیده میدزدم خیال نقش می بندم ✤ نفس در سینه می کارم هجوم ناله می رویم ✤ حدیث غیر تنزیه دماغم بر نمی دارد ✤ زبان وحدتم حرفی برای خویش می گویم ✤ بچندین اختلاف صورت و معنی من **بیدل** جز او دیگر چه خواهم وا نمود آئینه اویم **واقعه** بعد از یک سال آن واقعه در سنه یک هزار و هفتاد و شش فال عبور با قیامت کده شهر دهلی افتاد و بحسب اتفاق زیارت آشنائی از ثابت قدمان طریق سلوک دست بهم داد ذکر اطوار مجاذیب در میان بود یکی از حضار وا نمود که مجذوبی درین ایام ویرانه را بگنج حضور پرداخته است و گوشه را به پرتو شمع اقامت منور ساخته از غرائب احوالش آنکه هر قدر طعام پیش بگذارند خاشاک باتش پرورد نست و چندانکه آب در نظرش عرضه دهند قطره بخاک سپردن اما تا تکلیف طعامی نه نموده اند که اگر هفته ها بگذرد شعله التفات اغذیه اش ساکن پرده خاموشیست و تا مصدع آبی نکرده اند چشمه رغبت اشربه اش محو تراوش بی جوشی ست آتش در کام سنگ مقلد زبان از حرف بسته اوست و آب در طبع گوهر از پیروان پای در دامن شکسته او **رباعی**

آن نشئه غیب فارغ از عرض ظهور ✤ از بسکه تعینی ندارد منظور
جای همه هوشست ندارد خبری ✤ در جای دگر بیخردی جمله شعور

با وجود خاکساری مهابتی نشاء پیمای شکوه اوست که هوش را از تصورش بی اختیاری گردش رنگ پیمودن ست و به لمعه تیغ جلالش نگاه را از جرات بینائی ناگزیری قطع هوش نمودن هرگاه بعزم زیارت می شتابیم اوقات جمعیتش بیشتر مصروف خواب می یابیم بی تکلف آفتابی ست بر بساط سایگی خوابیده و دریای سر بجیب ادای دزدیده بعضی بحکم قیاسی که قبل ازین در سواد کابلش دیده اند شاه کابلش می نامند و گرنه تمکین سکوت از زبانش شوخی بیان نمی پسندد تا معنی توان شمرد و نزاکت خموشی بر دوش نفسش بار صدا روا نمیدارد

تا ز تحقیق بوی توان برد **رباعی** ✤ ما را که نه علم ست نه معلوم شدن
نی خوش منثور نه منظوم شدن ✤ مضمون ظهوری بخیال آمده است

باید بزبان خلق موسوم شدن | پس از انقضاے زمان گفت و گو خوان

ما حضرے گسترده بودند و طعامے در میان آورده کفه آن شور پرده حقیقت از عالم غیب در رسید و به تبسم صبح ورود نمک مائده حضور گردید فیض آبیارے تواضعش از نهال هر پیکرے خم تسلیم آداب رویانید و اقبال نشار تعظیمش قعده زمینگیرے را به قیام منصب آسمانی رسانید **قطعه**

سبزه ها را باید از مژگان بساط آراستن | هر کجا عشرت خرام آید نسیم نوبهار
ناگزیر سایه مے باشد ز خود برخاستن | لمعهٔ خورشید اگر تعظیم فرمائے کند
نگاه توجه گرمے مبذول این افسرده

بر در نگاه هستی فرمود که چون طعام پیشش کشیدند زله بر انتظار خوان شفقت را به نعمت اشاره همکاسگے مشرف نمود لقمهٔ چند تناول نه فرموده با ذوقے تمام از مجلس برخاست و دست بر دست این بیدست و پا گذاشته قدم معاودت آراست همچنان راه بیرون شهر گرفتیم تا بمقامیکه غبارش به یمن نزول آفتاب آن غرت صندل بر جبین صبح می مالید و زمینش بفیض ورود آن آیهٔ رحمت با فسری فرق افلاک مے تازید رسیدیم و مقابل هم آرمیدیم با آنکه سکوت آرایش بزم تصور پرداخت و خموشی صفحهٔ حیرت آئینه مے نگاشت ساقے بکیفیت حضور تا نگاهی بدور توجه گمارد بر فرق صد خمستان نشار شیشه می شکست و شاهد بی نقاب التفات تا مژه بکشاد آرد هزار آغوش بهار رنگ مے بست **غزل**

حق خامش ست با تو بصد رنگ گفتگوست | شوق آرمیده است و فلک تاز جستجوست
موقوف اضطراب اگر نیست عرض راز | گر وارهے اشارهٔ تحقیق مو بموست
هر گه نظر خطاب کند حرف خامشی ست | هر جا بهار ساز شود نغمه رنگ و بوست
عشق ست و چنگ و غلغل این چنگ بینواست | دل شیشه است و قلقل این شیشه بی گلوست
کثرت حجاب جلوهٔ وحدت نمے شود | مژگان بهر چه باز کنے دیده محو اوست

هنگام نماز عصر تا پاسی از شب گذشتن محو حقیقت هم بودیم و تمثال موهومے یکدیگر در آئینه عدم مے نمودیم نه اندیشه را در فضاے تخیل مجال شوخے پر افشانے و نه نفس را در معرض تقریر جرات انداز روانے ناگاه میناے اسرار نوایش به قهقهه خندید و همان بیت که در اودیسه از عالم غیبم رسیده بود از زبانش تراوید بمجرد شنیدن سراپایم به لرزه در افتاد و ضبط طاقتم عنان از دست داد و در تاریکی شب از وحشت چاره نداشتم فریاد بر آوردم که این بیت

از کیست باز ساغر قهقهی مے نمود و فرمود از ماست شبهه چیست بعد از آن پاها را دراز کرده گفت اینجا کشاد چشم غیر از حیرت چیزے ندارد باید خوابید و بیدارے جز تشویش بار نمی آرد باید وا کشید **قطعه**

شور تعمیر هوس گرد دماغت جسته نیست | گوشهٔ امنی بغیر از چشم بر هم بسته نیست
عافیت خواهی برفع جرات نظاره کوش | بوی راحت نیست تا مژگان بهم پیوسته نیست

فقیر همچنان خشک بر جا مانده بود و دست بر اسباب شعور افشانده از غلبهٔ واهمه اگر مهیاے شکستن قفس میگردیدم زهرهٔ پرواز بال ریخته بود و از هجوم هراس اگر رشته هاے نفس صرف ناله مے کردم کمند جرات از هم گسیخته تا آخر هاے شب مضرابے ساز اضطرابم با آهنگ بیخودے کشید و بیتابی نبض وحشتم بسلسلهٔ رگ خواب انجامید **رباعی**

شوخی که به بیزبانیم افسون کرد | آمد بزبان و حیرتم افزون کرد
حرفے که به پردهٔ خیالم میگفت | بر رو آورده از خودم بیرون کرد

در طلوع صبح که آئینه ادراک اعیان از زنگار بے تمیزے پرداختند و درهاے مژگان بر روے حیرت کدهٔ ظهور باز ساختند از دست رفته ساغر تحیر هر چند چشم بهم مالید از آن نشاء غیبے اثرے در میان ندید و چندانکه تردد جستجو پرداز بسمل سر کرد رشتهٔ تحقیق از هیچ جا سر بر نیاورد مدتی خاک سواد دهلی بغربال دیده ها بیختم و از آن گوهر گم کرده بگرد سراغے نیامیختم بے اختیارے شوق اکثرے بطواف آن مقام میکشید اما غیر از آن معنے حلال محسوس تصور نمیگردید

رباعی

آن جلوهٔ غیب کاین تحیر آراست | وانگه چونگه ز پیش چشمم برخاست
گر گویم خضر بود ترک ادب ست | آنجا که حق ست خضر و الیاس کجاست

ناچار خیال وحشت مآل طرح بساط جنون انداخت و هوش بیخودے آغوش خانه از اسباب شعور پرداخت **نظم**

رفتم از خود عشق سرکش ماند و بس * سوختم چندانکه آتش ماند و بس * از تماشا خانهٔ نیرنگ هوش * طاق نسیانی منقش ماند و بس * لله الحمد که لمعهٔ وقوع آن کیفیت ظلمت هزار زنگ شبهات از آئینهٔ یقینم زدود و شکوک یک عالم اوهام از صفحهٔ اندیشه ام پاک نمود به حکم بیخودے چون اشک سر از پا نمے شناختم و چون ناله از کمند تشویش بیرون می تاختم نه چون اشک از عریانیم عیارے بود و نه چون ناله از پر فشانیم غبارے

رباعی

زین سرمه که حق کشید در دیدهٔ من | عالم همه یک هوق تجلی دیدم
محمل گردی نداشت لیلی دیدم | هر جا لفظے دمید معنی دیدم

نکته در مرض خانهٔ عبرت زندگی که تحریک هر نفس مقدمهٔ یکجهان بیماری ست و جنبش هر مژه تکلیف یک عالم دشواری قانون طبیعت هر کس بمضراب خارج آهنگی مواد توجه ساز المی ست و ساز طینت هر یک بمخالف زخمگی عوارض تظلم نوای ستمی **قطعه**

هستی از تار نفس جمله طپش می بافد
چه خیال ست که آسوده قماشش یابند
بسکه سرتاسر این بادیه خارستان ست
دامنی نیست که بی گرد خراشش یابند

فقیر بیدل را به حکم لاوجع الاوجع العین هرگاه درد چشمی عارض گردیده چون در خانهٔ آئینه بلنگر امتداد کشیده و چون عقدهٔ طبیعت گوهر از امید کشایش بریده در مدت این مرض تصور مژگان کشودن هر چند بر روی دل باشد بخیه های زخم از هم بیختن ست و اندیشه روشنی اگر همه نور بینش وا نماید برق بر سیاهی دیده ریختن **رباعی**

از بس دیدم کشیدن درد چشم
خون میکندم شنیدن درد چشم
دردی دگر از نظر نهان میباشد
درد چشم ست دیدن درد چشم

بعد از دو سال واقعه آن ملاقات که هنوز شعلهٔ آشوب طبیعت به خاکستر اطمینانی نه پیوسته بود و گرد سودای بی سروپائی دامنی بآسودگی نشکسته سور صحرا نوردی گردباد را از حلقه بگوشان خدمت سرگشتگی می خواهد و هوای کوه پیمائی ناله را سر بر خط دود و دماغ می نشاند هم قضای معمورهائی سپر انداز جنون نازی بود و هم غبار ویرانه ها پامال اشتغال وحشت طرازی **نظم**

بسکه در بازار رفتن متاع ذوق بود
هر چه می دیدم غبار کاروان شوق بود
سر بروی داغ سودا پا بروی آبله
بر تستان جنون را طرفه تخت و فوق بود
بسکه آزادی بروی وهم افشاند وبال
وحشتم چون ناله یکسر قمری بی طوق بود

روزی همعنان قافله بی اختیاری را از سواد وادی بندرابن میگذشتم فصل تابستانی بود در کمال درجه حرارت که اگر وحشی دران ساحت شوخی آهنگ عبور داشت چون دود قدم بر جادهٔ شعله میگذشت و اگر طائری دامن جهد بعزم پرواز می شکست آشیان در بال سمندر می بست سموم تصور گداز هوا آتشی بود از دامن صحرا بلند گردیده و تفتیدگی ریگ روان کاروانها بر محمل جوش و در شرر کشیده گرمی آفتاب یکایک شعله از دماغم انگیخت که تا خاشاک مژگان فراهم نمایم آتش در بنای خانهٔ چشم ریخت سواد و بیاض دیده با اوراق لاله بیداغ مقابل افتاد و نور نظر با دود چراغ گشته داد توامی داد **رباعی**

نومیدیم از بسکه بسامان کوشید
از پردهٔ دیده گرد طوفان جوشید
این گرد جهان در نظرم کرد سیاه
چندانکه مرا نیز بمژگان جوشید

پاس طبیعت تجربه اندیش دلیل یقین گردید که غبار این آشوب بسهولیت فرو نخواهد نشست و هجوم این فتنه بآسانی باز رحمت نخواهد بست اگر گنج ویرانه میسر آید چون نگاه در دیده باید آسود و اگر پای دیواری دست بهم دهد چون حیرت در سایهٔ مژگان توان غنود تلاش سخت جانی بهزار جهد آتشی میسوخت و شمع راهی می افروخت تا بچار سوی بلدهٔ متهرا رسید بازاری یافت ششجهتش جز بروی شفقت کشاده و غیر جنس مروت از هر قماشش مهیا و آماده کار متاع ناشناسائی هر چند سراسر راستهٔ دکانهای می شتافت گوشه چشمی مجال خود باز نمی یافت و هر قدر گرد توجه دلها می گردید به علت ناآشنائی نفس داری امکان گنجایش نمیدید **غزل** حضور وحدتم جز در دل محرم نمی گنجم ✤ می مینای تحقیقم بظرف کم نمی گنجم ✤ چه سامان داشت یارب دستگاه بی سروپائی ✤ که من در ملک دل همچون نفس یکدم نمی گنجم ✤ باین وحشت که دارد گرد تمثال جنون من ✤ بهشتم گر شود آئینه چون آدم نمی گنجم ✤ گهی صد آسمان در چشم موری می کنم جولان ✤ گهی در صد محیط آغوش یک شبنم نمی گنجم ✤ گهی زان رنگ می کاهم که سر در ذره می دزدم گهی زان شوق می بالم که در خود هم نمی گنجم ✤ چو گوهر وقت طبعم برون افگنده زین دریا بخود گنجیده ام چندانکه در عالم نمی گنجم ✤ اتفاقاً رفوگری که جیب آدمیت بشیرازهٔ مدارا تش از دست برد تهمت چاک رسته بود و دامن فتوت از بخیه کاری مروتش بالتیام بی خراشی پیوسته وحدت متاع دکانی داشت که آنجا چون نگاه در مردمک تصور غیر خودش نمی گنجید و تا از خود پهلو تهی نه نماید جای دیگر خیالی نمی دید بحکم رافت بساط تغافل در نوردید و به همواری رشته در چشم سوزنی جایم بخشید به چشم بسته سیر عالم اضطراب داشتم و به نقش دزدیده نالها در پردهٔ خیال میکاشتم مژه بر داشتنم با کوه هم سنگ بود و زبان به حرف آراستن تا قدرت رعد هم آهنگ اندیشه درین تخیلم می گداخت که مبادا لنگر گران جانیم سوزن در پهلوی اخلاقش بشکند و چون رشته گسیخته از پیراهن جمعیتم بدر افگند **قطعه** بیک دو روزه سر و برگ زندگی مپسند ✤ که بهر خلق پی سود خود زیان باشی ✤ اگر غبار شوی محو دامن خود باش ✤ چنان مباش که تشویش دیگران باشی ✤ نفس بدوز و سبکروح زندگانی کن ✤ مباد بر دل آئینه گران باشی ✤

ساعتی بسر نیامده شخصی پیش دکان آمد و بایستاد رفوگر بآئین ادب عرضه داد که اگر ذوق نشستنی باشد مرا بامر برخاستن سرافراز فرمایند و این مقام را بآرایش سعادت ممتاز نمایند جواب داد که این دردمند از دوستان ست ذوق دریافتی داریم تا یک دو نفس به پرسش احوال هم برآریم زمزمه آواز آشنا مضراب اضطراب دل گردیده و بسمل الفت کمین نگاه از بال مژگان سپر طپید دیدم شاه کابلی ست با شفقت صد صبح نشاط تبسم مقابل و بلطف هزار ابر بهاری ترشح مایل برجای رفوگر نشسته و نظر التفات از ششجهت بر روی حالم شکسته بمجرد چشم کشودن سراپایم چون چشم بساط تحیر آراست و هر سر مویم به تعظیم حضور چون مژه از جا برخاست

غزل

کنون باز آمد و از بیخودی برکرد آغوشم
نشد تا پیکر من سرمه به پسندید خاموشم
که خورشید خیالش برد همچون سایه بر دوشم
پریروی که شب بر سنگ زد پیمانهٔ هوشم
شرر خوی که می نالیدم از درد تمنایش
نمیدانم چه ساغر داشت فیض بیخودی بیدل

پیش ازان که تمهید آداب جبهه بعرض سجود آراید و آهنگ تسلیم لبی بسلام نیاز گشاید بتاکید فرمود ساعتی بخواب نانشسته ایم عالم بیخودی هم عین شعورست و صحبت خواب نیز آئینه حضور

نظم

ای شعورت دامگاه اضطراب
نیست غیر از غفلت قرب شعور
در پناه باطن از ظاهر گریز
کز طپش عمریست میسازد قرار
تا هوس آئینه دار هوش شد
پای تا سر یکدل آسوده
تا ز خود غائب شوی سختی بخواب
خواب فرقی را بجمع آوردنست
خاک بیتابی بفرق هوش ریز
خاک مژگانی بهم پیوسته است
دل پریشان گشت و چشم و گوش شد
غفلتم افسون آرام ست و بس
اینکه داری زحمت نزدیک و دور
ظاهر خود محو باطن گردن ست
چشم باز ست آسمان بی مدار
کاینقدر نفس تسلی بسته است
بی تکلف چشم اگر نگشوده
آگهی اندیشهٔ خام ست و بس

خطاب قدرت نقاب زبان جرأت را بکام ضبط خواباند و لمعهٔ انوار اجلال اوراق مژگان برهم گرداند همان ساعت درد پهلو گردانیده بود و جای خواب در چشم خالی دیده پس از زمانیکه اقتضای نشاء بیداری ساز جنبش نگاه گرد و مخموری مژگان سر از جیب خمیازه بدر آورد دولت مشاهدهٔ خوابی بود از نظر جسته و بهار حضور رنگی دامن پرواز شکسته هرچند اثری از درد چشم محسوس تامل نمی نمود اما هر طرف چشم می کشودم درد دل طوفان قیامت انگیخته بود

نشاء سودا بتازگی دوبالا گردید و شعلهٔ جنون مکرر بر دماغ پیچید

نظم

آن طبیب افسون نیرنگی نمایان کرد و رفت
نوبهار جلوه گر شد کز طپیدنهای دل
حیرتی حسن که احرام خیالش بسته ام
چون سحر از کسوت مستوری رازم مپرس
محملی لیلی گذشت و میدود مجنون هنوز
درد چشمم را علاج از چشم حیران کرد و رفت
مو بمویم آشیان عندلیبان کرد و رفت
عالمی را چون خیال از دیده پنهان کرد و رفت
داشتم چینی که ذوق چاک دامان کرد و رفت
یاد آن کردی که عالم را بیابان کرد و رفت

واقعه بعد از وقوع ملاقات ثانی که کاوش آتشکدهٔ دل بتکرار رسیده بود دود انگیزی خرمن هوش بشعله کشیده تازیانهٔ اضطراب تسکین داغی بهم رسانید دو سال دیگر گذشت و تا موسم وحشت باعتدال تاملی گراید فصلها منقضی گشت هنگامی که بال افشانی بیخودیها بتسلی آباد اقامت آرمید هجوم آشنایان بیگانه مشرب پیش از آشوب سواد تشویش دماغ گردید فراهم آوردن اکواب حواس در عالم بیجا نمای به هیچ تدبیر صورت نه بست و نرد جمعیت را در بساط بی بنجگی به هیچ منصوبه نقش مرادی نشست

رباعی

در عالم اعتبار شاه و درویش ✤ دارند حصار احتیاطی کم و بیش ✤ بی تدبیری نشان آفت شدن ست ✤ دیوانه مگر به سنگ و زود سر خویش ✤

طبیب دار الشفای تامل در رفع مواد کلفت نسخه بترتیب رسانید یعنی صندل تسکین آن صداع قبول سرگرانیهای تامل اندیشید اینجا علاج دنبل نیشتر وانمودن بود و مرهم ناسور اختیار داغ فرمودن خلاصهٔ طبیعت بشری ست که از آتش بآب گریزد و از آب بآتش آویزد

قطعه

اخلاق هم از مشرب دیوانه برون نیست
مستوری رازیست خرد کسوتی ما
تا وحشتی آسوده دل رام تو گردد
همصحبتی خلق کم از شور جنون نیست
اینجاست که بی پرده دل سوخته خون نیست
هشدار که جز خاک شدن هیچ فسون نیست

آخر الامر صورت ارادت حق بآئینهٔ ظهور پیوست و نقش پردهٔ غیب بر لوح بی نقابی شهود نشست معنی تجرد بعبارت تعلق تحریر یافت و نشاء مطلق رمز خمار مقید شگافت

واقعه شبی که عقدهٔ ترویج گوهر آرائی رشتهٔ اتفاق میگردید در عالم معامله بمشکاشفه طبع متحیر رسید که گل کردن آثار این کیفیت مقتضی مصلحتی ست خاطر از وسوسهٔ انتظار توالد و تناسل باید پرداخت و آبیاری سامان این نشو و نما سرسبزی مزرع خیالیست در فکر تحصیل حاصل رنگ آرزو

نخواهی باخت به حکم انشاء دیوان عبودیت جبین سجده نگین غیر از اقبال نقش رضا سر خطی دیگر نه توانست خواند و به تعلیم مدرس یاس و امید ورق تسلیمی که داشت برنگرداند **نظم**

مجبور عشق را به هوس ها چه نسبت ست
تسلیم جوست دل به تمنا چه نسبت ست

جز عجز نیست آئنه دار حباب و موج
ما را به بی نیازی دریا چه نسبت ست

منسوب اعتبار بهارست و رنگ و بو
خاک عدم سرشته ما را چه نسبت ست

دران حالت کسیکه اهل معاش بالزام آن ناگزیر اند مناسب حال تحیر مآل خود نمیدید ناچار تتبع سنت آباء گردید و طریقه سپاه گردید تا طبیعت بهیچ خورسند از آفات تعین ورع چندی در سایه تیغ امان داشته باشد و رحم غرور تقوی بسرداری این وضع دامن ناموس بی تعینی نخراشد پیداست معبد دریکه سر وقف شمشیر نمودن آثار سجده گذاریست و با چکیدنهای خون کمر جهد بستن آئین سبحه شماری آیا بکدام امید جنس حیله تواند فروخت و سالوس بچه مدعا کیسه فروخت تواند دوخت تلاش همت درین مقام بیشتر نفی تعلق وجودست و سعی فطرت از سنگ دریغ نداشتن شیشه اوهام قیود شجاعت زمزمه ایست از آهنگهای این پرده و شهادت رنگی از گریبان این بهار گل کرده اینجا عالمی چون چشم خوبان خون تقوی بخاک ریخته است و به فتوای معذوری تهمت وسواس دیت برنمیدارد و جهانی چون مژگان بتان سر از جیب مستی بدر آورده و به حکم بیخودی ریش محتسب را پشم نمیشارد و بی تکلف نازک طبعان شیشه خانه خمول درین خلوت حضار ایمن انداز سنگ باران صدمات شهرت و بیدماغان دار الصداع سلوک درین خلوت خمارشکن آرزوهای راحت و جمعیت یعنی بدم تیغ و خنجر فرسودن و مامون تر است از شکنجه بروز بودن **نظم**

بدفع چشم زخم خلق گمنامی فسون دارد
برون تاز از در شهرت که شهرت بوی خون دارد

سلامت پیشه را نبود به از دیوانگی کسبی
جنون کن با سپاهی شو سپاهی هم جنون دارد

الحاصل درین صورت هر چند وجه معاش بقدر حرکت طبیعی مهیای سهولت بود خیال وارستگی تمثال مشاهده جمعیت اسباب آئینه تفرقه می زدود سر برآهنگی کلاه بهوای همان بی تعینی که داشت بی اختیار می کشید و پیکر خاکساری بسر سودای همان عریان تنی گریبان میدرید **غزل**

وحدتی گل کرده بودم بادشاهی داشتم
یاد ایامیکه ملک بی کلاهی داشتم

آبرویم صندلی پیشانی افلاک بود

کهکشانی در غبار رنگ کاهی داشتم
از تکلف بایدم اکنون بجیب خویش ساخت

پیش ازین دامان او خواهی نخواهی داشتم
از شگفتن انقلاب رنگ امکانم گداخت

ورنه من در غنچگی باغ الهی داشتم
نسخه نازم به تحریک مژه بر باد رفت

چشم تا پوشیده بودم خوش نگاهی داشتم
گاهی تصور میکردم که از اسیران زنجیر تعلقم و تعلق

التفات وهمی پیش نداشت گاهی می اندیشیدم که از مقیدان سلسله اسبابم و اسباب ذخیره تقیدی نمی انباشت تا آنکه معنی این اسرار بگوش تعینم کشیدند و از مخمصه توهم فقر و غنایم وارهانیدند یعنی ای مقید شناس آثار عالم اطلاق طلب مقصدیکه وجدان آن جهدی نمی خواهد از همت دورست و از روی طلبیکه حصولش رنج کوشش نمی پسندد محض قصور فقر حقیقت تست که ترا چاره ترک آن بهیچ وجه راست نیاید و غنا سامان اسباب مجاز که در گرد او ریش هزار رنگ جهد میباید غنا را آرایش چمنی تصور باید نمود که فقر در نقاب گردش رنگش خوابیده است و فقر آئینه که در حصول تمثال غنا بچندین جهد سینه خراشیده فراهم آوردن اشیا دماغ می خواهد نه واگذاشتن و از دوش افگندن بار سهولت دارد نه برداشتن آنچه داشتی کم نکرده تا زحمت جستجو بایدت کشید و آنچه با تو بود دور نرفته است تا در قفایش باید دوید صاحب لباس پیوسته عریانی در بغل دارد و شخص عریان دامن کسوت بی سعی بدست نمی آرد پس فقر در جمیع احوال موجودست و غنا در اکثر مقام مفقود ساز همت بکسب دشواری کوشیدن ست نه بهوای تن آسانی جوشیدن اینجا وضع تحریک زبان مستلزم گفتگوست نه خاموشی و آرایش کشاد مژگان دلیل آگاهیست نه چشم پوشی و حال آنکه نسخه جمعیت اسباب بی تلاش است و حلاوت مائده قسمت بی سعی معاش بپرفشانی آن منت تردد نکشی و درد این تلخی الم نچشی **مثنوی**

ای تحیر لعبت بزم فنا
چند باشی منکر وضع غنا

اعتبارات جهان عز و وقر
جمع اسبابست بی ترتیب فقر

گر ز هستی فقر باشد مدعا
جلوه بیرون عدم نازد چرا

عرض قدرت خارج اسباب نیست
شوخی طوفان برون آب نیست

ذات موهوم ست بی ساز صفات
پس غناها وصف باشد فقر ذات

فرصتی میخواهد ای بی معرفت
تا برآید ذات در رنگ صفت

لیک سامان صفت چون برق رنگ
بهر معدومی نمی خواهد درنگ

او بصد قدرت صفت پیدا کند
این بیک تغیر ذات انشا کند

خاک را یک عمر باید خورد خون
تا برنگ شاخ و برگ آید برون

شاخ و برگ آندم که خواهد ریختن
تا شرارے را توانے شمع کرد
اینهمه غرض غناے پیش و پس
رفت اسباب غنا بر هم مزن
فقرت از سیر گریبان حاصلست
تیرگے در خانه باید نور شمع
در معیشت مایهٔ عیش تو بس
گر همه خوابست خصم راحت ست
بعد ازین هم انچه می آید به پیش
طوبی آن نخلیکه زین تفت تست

نیست دشوارش بخاک آمیختن
شمع گر صد شعله پرتو افگن است
تا تغافل کردهٔ فقرست و بس
خاصه اسبابیکه بی درد سرت
وین غنا بی جمع اشیا مشکلست
بے تردد جمع اسباب معاش
آنقدر جهدیکه نتوان زد نفس
پیش ازین در خلقتت کی جهد بود
همچنان آزاد باش از جهد خویش
کو غنا کو فقر ای غافل توئے

رشته ها با موم باید جمع کرد
چون خمش خواهی نفس هم دامن است
مدعا اینست کز هر وهم و ظن
اتفاق آورده باشد در برت
گر بآسانی شود اسباب جمع
خوشترست از کسب فقر با تلاش
از تردد هر چه یابی کلفت ست
کاین قدر ها جهدے اجزای وجود
هر چه بی جهد تو باشد مفت تست
مفت یکتائیست اظهار دوئے

بارے تا بمعاینهٔ اطمینان نرسید که رنج اسباب میکشید طرح التفات هوش نینداختم و تا بمکاشفه تسلے مانا نجامید که تردد از اشغال کیست بهیچ شغل نپرداختم **نظم** بیدل

در مخموری و مستی نزدم
بیرون عدم ساغر هستے نزدم
خورشید صفت قدم بیستی نزدم
تا چون گره شش جهت مساوے ننمود

روزے همعنان موکب شوق سواره از بازار دهلی میگذشتم برق تازیهاے بادپاے تازے نژاد شعله وار قدم بر روے هوا مے گذاشت و بشوخے جولان چون اشک از مژه بیرون تاخته قطره هاے جلوه ریزی داشت جمعے را از دور میدیدیم چشم بر تماشایم دوخته بودند و چراغهاے تحیر در مقابلم افروخته قدمے چند بیشتر دوانیدم استقبال همان کیفیت بمشاهده رسانیدم تامل عنان گیر بیصرفه دویها گردید تا دریابم که زیارت کده این قدر توجه گشتن بسبب چه رنگ گل کردن ست و نظرها این همه آئینه کردن اثر کدام جلوه بعرض آوردن شنیدم که یکے از راه تعجب مے گفت یاران تماشا کنید که دیوانه عقب این سوار دویده مے آید و باصول گام فرس چه قسم قدم رقص مے کشاید و وجد مے نماید چون نظر بر قفا انداختم جمال خورشید تمثال شاه کابلے بود از تتق غیب بیرون تافته و ذره بیتاب را به نگاه مستی پناه دریافته بیخودانه خود را از اسپ بر زمین انداختم و سایه وار رخش چینے بعرصهٔ سجود تاختم پرتو مهر کرم سبقت فرمود و بالتفات معانقه لبریز انوار سعادتم نمود **نظم** تا دو چار ناز کردان نرگس مستانه ام

شوق جوشی زد که می پنداشتم میخانه ام ✤ یار شد بے پرده دیگر تاب خودداری کراست ✤ اے رفیقان نوبهار آمد کنون دیوانه ام ✤ گوشه دکانے دران میان خالے بود جنبش ابروے بے نیازے اشارتے فرمود تا بے غبار موانع باهم نشستیم و بمطالعهٔ اسرار یکدیگر پیوستیم تبسمهاے صبح حضور هر نفس کشیدن آئینه خیالے میزدود و تموج محیط شهود هر چشم کشیدن آغوش شوقے میکشود تا آنکه آئینه آثار توجه طوطے حیرت مقال نفس را بامر گویائے نواخت و نسیم بهار رافت عندلیب تامل نواے ادب را بگستاخے بیان مامور ساخت **نظم**

عاشق اگر از جرات خود یاد کند
مشکل که نفس هم ز خود ایجاد کند
بے عشق زبان ما بکام ادبست
تا شعله بخاشاک چه ارشاد کند ✤

گفتم الحال چگونه ام فرمود چنانکه بودے و همتیکه نمودے تبدل شخص اطوارت تماشائے تجدید قدرت نمائیست و تغیر رنگ احوالت مشاهدهٔ بهار بے انتهائے اینجا طوفان رنگ ضبط عنان بهار گسیخته است و تلاطم موج محیط را از کنار بیرون ریخته **نظم** توان حسنی که باشد کیف و کم خود را نمے یابی ✤ ز بس آئینه دارے در عدم خود را نمے یابے ✤ اگر صد عمر پرواز تو صرف جستجو گردد ✤ به بیدارے اسرارت قسم خود را نمیابے ✤ تقدس جوهر رمز کمالت کیست دریائے ✤ ز بس از فهم بیرونے تو هم خود را نمے یابے ✤ معروض داشتم که تخم تجرد بریشهٔ تامل تنیده است و بهار آزادے بشاخ و برگ تعلق گردیده اما نسیم گلشن باین روائح مخبرست که نهال یکتائیم به آبیارے نیرنگ علائق ثمریکه عبارت از نتائج باشد نخواهد بست تا آن قدر بار خاطر تواند گردید حدیقهٔ بے تعینم به باغبانے اوهام اسباب شگوفهٔ دورنگی نخواهد آورد تا آن همه تشویش دلبستگے توان کشید فرمود همچنان ست که دانستهٔ ما افرادیم لم یکن له کفواً احد **مثنوی**

تا نشئهٔ مخلصیم بریزم تفرید
فارغ ز خیال صاف و درد تقلید
بوی ز بهار رنگ بردیم بس است
زین بیش نمیتوان باعیان جوشید ✤

لطیف مطلقیم تا ملکدهٔ حقیقت خود را عالم کشف نامیده و بهار بیرنگیم از قصور کیفیات خود شاخ و برگے برهم تراشیده نه اندیشهٔ کثافت غبار آئینه لطافت ست و نه تخیل شاخ و برگ حجاب بهارستان نزاهت ما را در نیم گام نفس وجود تا عدم بے سپرست و بیک حرکت مژه غیب تا شهود تابع نظر تا چشم کشوده ایم نقطها گل کرده است و تا مژه بسته ایم معنیهاے بے پرده نفسے در دل گره بسته ایم گنج گوهر معانے نقد کیسهٔ تخیل و نسیمی در غنچه دزدیده ایم بهار رنگ عبارات

صورت آئینه تامل جمال قدرت ایم بآرایش مرات افشار سیده و فشار شوقیم مقیم ساغر دماغ گردیده خیالیم در معرض تصور کائنات سرایت نموده و نگاهم بامتیاز گل صور نقاب تحقیق کشوده اینجا لطیف نازک لطیف ست واسطهٔ چشم و گوش بهانه و تنزیه آئینهٔ تنزیه است گفتگوے جسم و جوارح افسانهٔ نفس خرد و مد محیط بیچونیست از قعر عدم مطلق تا ساحل وجود مقید طوفان طراز شهرت ما و من و نگاه بست و کشاد دریچهٔ غیب عینک پرداز مطالعهٔ خلوت و انجمن

رباعی

ما روح جسیم و غیب مشهود		یعنی عدمیم سحر پرداز نمود
چو آب و هوا عالمی زنده بما	چون چرخ و بخار خلقی از ما موجود	اینکه عالم مے خوانیم صفحهٔ دنی

مطالعه کرده ایم و آنچه اشیا میدانیم سطر نگاهے به تحریر آورده دل اجتماع کیفیات علوم ست و علوم ادراکات معانی نامفهوم وسوسه از خود تراشیدن هم صنعتی ست و اوهام بر خود بستن نیز قدرتے در وادے ظهور تلاش کسب ما غیریت ست نه اظهار غیبت هر قدر توانے در لباس کوش و تا ممکن ست خود را در خود بپوش

رباعی

باشوخی لباس همان سر بجیب باش
در عالم شهود ز مردان غیب باش ✤ ناز حقیقتے ست نیاز مجاز ما ✤ یک چند شوق موسے و درد شعیب باش ✤ هنگامهٔ خیال دوئی گرم کرده ایم ✤ مائیم و عرض آئنه کو جلوهٔ غیب باش

با همه بے تعینے غیر عبارت تعین ماست یعنی حصول توهم بیداے و عین اصلاح بی صفتے یعنے تغافل اوضاع خود نمائے صفت بے ذات معدوم ست تا ملے باید فرمود و ذات بے صفت موهوم چیزے نے توان نمود هر جا موسوم صفات نیستیم ذاتیم و اگر همه ذات باسم آمده ایم صفاتیم

غزل

گهر و محیط توهمے نه سفر گزین نه اقامتے ✤ قدم و حدوث تخیلے نه شکستی و نه سلامتے ✤ چمنت حقیقت بے خزان وطنت طربگه جاودان ✤ المے بخود بزهی کمان که تو عشرتے و ندامتے ✤ به فلک فروغ تو در نظر بزمین بهار تو جلوه گر به چمن سحاب و بگل سحر همه جا ظهور کرامتے ✤ چو ز خود بخود نظرے کنے روی از خود و دگری کنے ✤ تو مگر چنین هنرے کنے که بگویمت چه علامتے ✤ به بیان کمال شریعتے به بغل شگوفه طریقتے ✤ به خیال حشر حقیقتے تو قیامتے تو قیامتے ✤ در ضمن مطالعهٔ اسرار حیرتے غبار نگاهم گردید و بے خودے بر دماغ شعورم پیچید تا تامل هوش باگاهے گمارد لمعهٔ مهر هدایت چون از نظر رمیده بود و صافے آئینهٔ تحقیق بزنگار تحیر رسیده شاهد پریخانهٔ تنزه مار نقاب جلوهٔ تنزه شگافت و نواے قانون تقدس بهان پرده

تقدس شتافت

غزل

دلدار رفت و بیخودیم در کنار ماند ✤ تمثال جست و آئینه حیرت شکار ماند ✤ زان دامنی که بر من بیدست و پا فشاند ✤ در عرصهٔ خیال رمے از غبار ماند ✤ مژگان نبرد صرفهٔ آغوشی از وصال ✤ آخر نصیب دیده همان انتظار ماند ✤ چون صبح تا نفس زده ام سینه مے درم ✤ فرصت چه جام داشت کز و این خمار ماند ✤ اکنون سراغ جلوهٔ او حیرت من ست ✤ زان شعلهٔ رمیده همین داغدار ماند ✤ امروز بست سال ست مست خیال آن ساغرم و از خمار کلفتهاے هستے بے خبر مامور معیت ذوقم هر چه فرماید و مجبور ساقی شوقم هر چه پیماید گاهے در کسوت عبارت معنے به جلوه مے آیم و گاهی بکیفیت معنے نقاب عبارت می کشایم گردش به تسلسل کشیده است و پرواز خیالے بر طپیدن تنیده تا آن پرکار تسلسل کے بمرکز بر آید و این پرواز خیال چه وقت آشیانی نماید

نظم

چکیدنهاے اشکم با شکست شیشهٔ رنگم	نفس دزدیده مے نالم نمیدانم چه آهنگم
به بینم تا کجا منزل کند سعی ضعیف من	باین یک آبله دل چون نفس عمریست می لنگم

فصل

اوقات سعادت آیاتے که در محفل عرفان منزل حضرت شاه قاسم نور الله مرقده نگاه متحیر چراغ معنے یقین مے افروخت و نفس موسوم ذخیرهٔ صبح صداقت مے اندوخت دیده تا دل یک جنس آئینه بساط تماشا چیده بود و غیب تا شهود یک مد نگاه سراسر خوابیده نه پنداریم بے حضور دیدارش درس تسلے میخواند و نخواهم بے اندیشهٔ تصورش نشاء تسکین میرساند بیداری همان بر روے صد انجمن تجلے آئینه کشید نداشت و خواب همچنان هزار چمن بهار در آغوش مژگان دزدیدن

غزل

شب که سودای خیال یار در دل جوش داشت ✤ چشم وا کردن زمین تا آسمان آغوش داشت ✤ ششجهت کیفیت رنگ تحیر بود فرش هر طرف میرفتم از خود جلوه ام بر دوش داشت ✤ او خرامان بود اگر اشک از نظر میشد روان او سخن میگفت اگر دل بر طپیدن گوش داشت ✤ شبی خوابم آئینهٔ این بیداری گردید که در مجمعے کمر خدمتش بمژگان بسته ایم و چون چشم بهم آمده دامن بسجدهٔ حضور شکسته جهد خیال حاضران در ذکر مراتب حیا ساغرے بود سرشار نشاء عرق فشانے و سعی انفاس مستفیدان در بیان منازل ادب تردد شبنمے رنگ باخته پرواز روانے بعضے را بعرض مضمون حیا محیط در گره گوهر بستن و بعضے را باظهار قاعدهٔ آب طوفان در دل قطره شکستن

مثنوی

برنگی سخن در حیا مے گذشت ✤ که شبنم ز روے

هوا میگذشت ✤ دل از سینه تا لب عرق کرده بود ✤ گداز نفس در طبق کرده بود ✤ بیان بسکه
تعلیم آداب داشت ✤ نگه پر زدن در رگ خواب داشت ✤ ناگاه نگاه حیا ارشاد باشاره نوازش
پرداخت و این حیا سنج محفل ادب را سرافراز خطاب ساخت که ازین عالم بخاطرت چه میگذرد
و درین طریق قدم تامل چه می سپرد اتفاقاً در اکثر اوقات صحبت مسئله شوقی که طبع معنی
کلامان اجتماع تقریر آن می نمود و حضرت شاه بجانب فقر توجه می فرمود تا شعری با نکته رموز و نی
مناسب آن مقام بعرض میرساند و باعث اهتزاز حضار مجلس می گردید درین مقدمه
بیقین انجامید که اینجا بیان از شوخیهای مراتب جرات ست و ایما نیز از رعنائی های قدرت
و طاقت یعنی نگاه را بمطالعه معنی حیا جز نسخه پشت پا نباید خواندن و زبان را در دبستان
عرض ادب غیر از مشق سکوت نمی باید رساندن پس تقریر مبحث حیا نفس در لب
گداختن خواهد بود و اظهار کیفیت ادب زبان محو کام ساختن در انحالت این بدیهه از عالم غیب
تمثال رسید و آئینه پرداز صورت نیاز گردید ع حیا خواندم نگه در گرد خط ماند ✤
ادب کردم رقیمه در نقط ماند ✤ روزی چند بران واقعه گذشته کتاب سلوک
انتخاب تذکرة الاولیا ساز انجمن سماع بود زمزمه بیان بآهنگ این عبارت جلوه نمود
که شخصی بزیارت سرچشمه کرام پیر بسطام قدس سره رسیدند و آبی در پیش آستانه آئینه
نموده بود چون پرتو شمع بهمواری تحیر آسود و بساط زمین بطلای محلول اندوده ملتمس
کیفیت حال گردید فرمود تحقیق مخموری تر زبان مسئله حیا بود و بذوق نشای تسلی
ساغر سوالی می پیمود گردش پیمانه بیان بگرداب گذارش انداخت تا درین صورت
سنگ بنای هستی بطوفان عرق در باخت فی الحقیقت تمثال تخیلی ست باین هیأت
دماغ تسکین رسانیده و شخص توهمی باین کیفیت آئینه تحقیق گردید نظم شوخ چشمیهای
دل تا خون نمیگردد بجاست ✤ چون گهر شبنم شود حل معمای حیاست ✤ عمرها شد
با زبان حال میگوید عرق ✤ عرض اسرار حیا بی آب گردیدن خطاست ✤ در ضمن مطالعه
این حقیقت تاملی بر طبیعت پیچید و تحیری حائل اندیشه گردید که آیا جواب این مسئله بچه
عنوان رنگ عبارت گرفته باشد فی الحال حضرت شاه فرمود حق آنست که تو آن شب
بنظم معروض داشته اما در طریق بیان اشارات بسیارست و بی حرف و صوت عبارات
بیشمار نظم دانا به همین صوت و صدا می گوید ✤ اکثر باشارات و ادا میگوید

بی کام و زبان هزار حرفست اینجا ✤ آئینه بروی تو چها می گوید ✤ گل کردن رموز غیب و شهادت
موقوف تحریک دل ست که هرچه نشگافته این پرده مجهولست و باطل همان حرکت پیشان
بر زبانها بیان ست و در دیده ها شناسائی و همان قدرت پنهان در قدمها رفتار و در
پنجها گیرائی بقدر جنبش انفاس شامل حرکات نبض امکان ست و باندازه تامل نظر
غواص حقیقت اعیان آغاز ازل تا انجام ابد پی سپر اندیشه بدایت و نهایت اوست و
امواج محیط تا ادوار سپهر مسخر احاطت و سرایت او سلسله قدرتش چون جوهر آئینه افعال
و آثار پیچیده و ریشه تصرفش چون نفس در طبع ظلمت و انوار دویده چه غفلت و چه آگاهی
و چه کونی و چه الهی پوشیده مباد که هر جا طبیعتی را آئینه تمثال حقائق یافته اند
دل آنجا بمطالعه حقیقت خود پرداخته است و هر کجا از تحقیق به تحیرش دیده اند به حکم
بی نیازی نظر بر کیفیت خود نینداخته جمعی که نقاب امور امکان از پرده تحقیق دل
کشوده اند شوخی هر اندیشه قبل از وقوع بیان در طبیعت انفاس اعیان مشاهده نموده اند
چون توجه اکثری خلائق مصروف اشغال ظاهریست نسخه حقیقت دل را از بر نمودگی
چاره نیست و گرنه همچنان که نگاه محرم اشاره نگاه است و دست از مساس دست آگاه
دلها نیز آئینه اراده هم تواند بود و از تامل هم نقاب اسرار یکدیگر توانند کشود غزل

افسوس که ما دامن پندار گرفتیم ✤ خورشید عیان بود شب تار گرفتیم
از غفلت دل معنی بی پرده نهان ماند ✤ صد جلوه در آئینه زنگار گرفتیم
در گلشن تحقیق نشستیم به تقلید ✤ اینها همه رنگست که دیوار گرفتیم
جان بود که ما جسم نمودیم تصور ✤ گل بود که ما کج نظران خار گرفتیم
عالم همه یک نسخه آثار شهود ست ✤ غفلت چه فسون خواند که اسرار گرفتیم
آواره اوهام نمودیم یقین را ✤ یعنی ز تامل ره گفتار گرفتیم
سودائی وهم ست تخیل چه توان کرد ✤ از تنگی دل خانه ببازار گرفتیم ✤

در عنصر آباد کیفیات ظهور بعضی شک محض اند به حکم طبیعت افسردگی رواج و بعضی آئینه
بمقتضای طینت لطافت امتزاج آئینه گل کردن طبائع نتیجه رفع حجابست یعنی کسب وداع اوهام
کدورت و سنگ نقش بستن حصول آرایش نقاب یعنی تعلق دامگاه صورت در طبع آئینه
فطرتان آب غبار خاک شکسته است و در مزاج خارا نشینان خاک بر روی آب نشسته

لاجرم آنجا هر چند خامهٔ نفس بجنبش آمده باشد اثرش بر صفحهٔ شهود منقوش است و اینجا اگر همه رقم خنجر و سنان ست بر لوح بی صفا مغشوش **غزل** غفلت و تحقیق ما را اعتبار آئینه است

هر طرف اندیشه می نازد دو چار آئینه است
گر نگه بالد مقابل جز بهار جلوه نیست

در بهم آورده مژگان غبار آئینه است
در جهان بیدماغی یاس مطلب روبروست

در نگارستان امید انتظار آئینه است
خوب و زشت اعتبار خلق را تکرار نیست

جلوه در کارست اینجا صد هزار آئینه است
آگاهی صاحبدلان از احوال هم بنا بر آنست

که اجزای آب بی غبار موانع پیوسته در یکدیگر می جوشد و غفلت مقیدان بعلت اینکه عنصر سنگ جز بحجاب و افسردگی نمیکوشد اگر یکسر آب حرکت دهند بسراسر روی دریا میدود و اگر هزار سنگ بر هم کوبند پهلوها متاثر جنبشی نمی شود آئینه داران معنی صفا اگر از باطن کدورت طینتان نیز اسرار وا کشند بعید نیست زیرا که جوهر آب بقوت لطافت هم سیاح مساحت هواست و هم غواص طبیعت خارا در خانه که آئینه نصب کرده باشند هر چه در آن خانه جلوه نماید اینجا مرعیست و آنچه در آنجا بعرض آید درین مقام متجلی **رباعی** اسمای ظهور بانگ ناقوس دل است ✤ اشیا همه اعتبار محسوس دل است ✤ هر ذره درین دشت چراغی دارد ✤ یعنی این جمله چشم جاسوس دل ست ✤ هر چند آئینه کمال این طائفه به حکم وارستگی تمثال گداز ست و آب این چشمه های استغنا از بلند و پست امواج بی نیاز اما جوهر صفای آن بالطبع در امتناع احوال خلائق ناچار ست و در افشای رموز مستتر بی اختیار **رباعی** آئینهٔ آهن همه گر نور صفاست ✤ عکس صورست آنچه که در وی پیداست ✤ **بیدل** تو همین بصیقل دل پرداز ✤ کاین آئینه چون صاف شد اندیشه نماست **حکایت** امتحان مخموری احرام زیارت آئینه مشربی داشت ریشه تاکی در زمین تخیل کاشت که اگر این بزرگ از معنی نشا دارد مرا به عطای انگوری نصیبهٔ سرخوشی رساند و کام ضمیر بی خمار مهیا کردند بمجرد ملاقات عارف حقیقت شهود خادمی را مامور گردانید تا طبقی انگور حاصل نمود و عقدهای آرزو در کنار طالب کشود میل ضمائر بعضی متامل استفسار گردید که از جمله موظفان مائده انتظار احدی را مخصوص نعمت عطا شناختن در چه حکمت کشودن است و از جمیع مخموران نشاء توجه یکی را سرخوش حصول مدعا ساختن ساغر کدام مصلحت پیمودن یا گاهی این معنی ممتاز کشند که صفحهٔ طینت ما از اقبال خطوط هوا در کمال بی تعلقی

و سادگیست و آئینهٔ طبیعت ما از اقتباس نقوش هوس در نهایت بی نیازی و آزادگی بورود این شخص رغبت انگور عنان خواطر گسیخت و ذوق طلب چاشنی خیالی بکام اندیشه ریخت به یقین ثابت گردید که وقوع این حرکت تمثال شخص مقابلست نه از خواهشهای آئینهٔ صافی منزل اینجا جمعی که بر بساط بی طلبی آرمیده اند ارادهٔ دیگران را مراد خود فهمیده اند کشف قلوب از معنیهای این عبارت ست و اشراق ضمائر از مضامین این استعارت ست **رباعی** نقد طرب ما که شماری دارد ✤ در خورد کمالت اعتباری دارد ✤ هر چند مثال اضافی شخص بود ✤ آئینه برای خود بهاری دارد ✤ از ارادهٔ حق چیزی بظهور نمی پیوندد مگر خلق حیرت آیات و از شیونات ذات مثالی مرعی نمیگردد و الا صفات قدرت علامات با آنکه ارادهٔ خلق حق ست و مراد مقید مطلق **رباعی** در جامهٔ دلق نیست جز پنبه نهان وین جامه و دلق نیز در پنبه همان ✤ ذات و صفت اینست که کردیم بیان ✤ زین بیشتر از خلق و حق افسانه مخوان ✤ اگر بدانی که ظاهر آفاق چیست بر هیچ شی انکار روا نداری و اگر به فهمی طبیعت خلوت خانهٔ کیست از هیچ خطره سر اطاعت بر نیاری **غزل**

تمام شوقیم لیک غافل که دل براه که میخرامد
جگر بداغ که می نشیند نفس براه که میخرامد

نگه بهر جا رسد چو شبنم ز شرم می باید آب گشتن
اگر بداند که بی محابا به جلوه گاه که میخرامد

اگر برنگ از گل تو دارد بهار موهوم هستی ما
به پردهٔ چاک این کتانها فروغ ماه که میخرامد

غبار هر ذره میفروشد بحیرت آئینه طپیدن
ز رم بیابان این غزالان پی نگاه که میخرامد

ز رنگ گل تا بهار سنبل شکست دارد دماغ تازی
درین گلستان ندانم امروز کجکلاه که می خرامد

اگر امید فنا نباشد نوید آفت زدای هستی
باین سر و برگ خلق آواره در پناه که می خرامد

بهرزه در پردهٔ من و ما غرور اوهام پیش بردی
نگشتی آگه که در دماغت هوای چاه که میخرامد

رواج افلاک گر نداری حضور اقبال بی نیازی
نفس بجیب غبار دارد ببین سیاه که میخرامد

مگر ز چشمش غلط نگاهی رسد به فریاد حال **بیدل**
وگرنه آن برق بی نیازی پی گیاه که میخرامد

فرصت شماری مدت انفاس چندی در سواد بلدهٔ اکبرآباد رونق صبح خرمی داشت و بهوای خرمن آرای جمعیت تخم خیالی می کاشت بهشت بی خللی را بزیارت دل آسوده برده بود بهاری تشویشی بودیعت شوق آرمیده سپرده اما اکثر اوقات تصور شفقتهای حضرت شاه تمثال آئینه هوش میگردید و سراسر چمنستان احوال بهجوم رنگ باخته

می پیچید هر چند مضامین توجه مصابر بوساطت نامه و پیغام موضوع تسلی بود و متن صحائف اندیشه
از ورق گردانی طپشهای دل مشروح جمعیت می نمود حسرت دیدار در نقاب اشک
بال بی اختیاری می افشاند و آرزوی نیاز از سر خط پیشانی خار خار سجود آن
آستان میدماند

غزل

هر سر مویم چو مژگان دست برهم سوده بود
دیده از پهلوی رنگم گردش پیموده بود
ناله میزد دست و پا کز موج اشک آسوده بود
بسکه دل در حسرت دیدار یاس اندوده بود
دور از آن بزم طرب بر هر چه میکردم نظر
اضطرابی داشت در هر رنگ نبض اشتیاق
شبی در سنه یک هزار و هشتاد و سه

تلواسهٔ دل اضطراب محمل با شوخیهای چشمک انجم مقابله طپش شماری داشت
و پرواز غبار بیخودی بهمدوشی انداز کهکشان علمهای شکست رنگ می افراشت
آخرهای شب که اقتضای ساز غنودن زورق مشاهدهٔ صور به طوفان لغزش
مژگان غوطه خورد و فراهم آوردن چشم چون کام نهنگ عالمی را در خود فرو برد هنوز
غریق محیط خیال دست و پای نفس از تلاش نادزدیده آئینهٔ تمثال باین جلوه
مقتبس پرتو اسرار گردید که در تجلی گاه صحبت آن حضرت باریاب مشاهده جمالم و بدستور
قدیم سرخوش کیفیات ساغر وصال قدح آبی در دست داشتم خواستم بآشامیدن اقدام
نمایم آئین ادب پیماهای اخراجات تجرع نپسندید و به قاعده حیای نیاز معروض
آن چشمهٔ تقدس گردانید تا تیمناً بلب مبارکش گرداند و چون جام هلال بلبریزی نور
خورشیدش رساند **نظم** جامیکه بکام من بیمار رسانی ✤ باید که نخستش بلب یار رسانی
تا آب دهد شوق به چشم تر بلبل ✤ گر خود نم اشکیست بگلزار رسانی ✤ دیدم موسی از
لب کوثر لقب مستفیض ناگشته تا آنهمه سرشاری چون شبنم آفتاب دیده رنگ طراوت
باخته بود و برنگ چشمهٔ آئینه بحیرت بی نمی پرداخته هر چند تشنگیهای شوق از هجوم حسرت
آب گردید بسراغ رشحه نتوانست رسید نارسائی رشتهٔ تفتیش رنگ عقدهٔ تحیر ریخت
و آشفتگی ساز تامل غبار تعجب انگیخت که باین پری ساغری به جذب اشاره لب تهی
ساختن محیطی را در موج گوهر محو کردن ست و خمخانه را بخشکی خط ساغر بر آوردن **غزل**

غرض این جلوه را خالی ز نیرنگی نمی یابم
قیامت شش جهت می تازد و گردی نمی بینم
رگ این ساز را جز حیرت آهنگی نمی یابم
چمن در دیده طوفان دارد و رنگی نمی یابم

ندانم از خودم باده چه ساغر می برد بیدل شکست شیشه های رنگ را سنگی نمی یابم
شب دوم آن واقعه شاهد عالم مثال بی نقابی کرد و شوخی این جلوه به عرض خیال
آورد که آن جوش خمستان بی مثالی و آن نشای صهبای لایزالی برنگ نرگس
محبوبان ساغر در دست و چون جبهه عرق آلود خوبان شیشه در بغل از خلوت خانه غیب باشارتکده
شهود خرامید و آن شیشه و ساغر تحویل این مخمور جرعهٔ التفات گردانید بطریقیکه مستان بیک دیگر
تکلیف دور نمایند و بگردش پیمانه گرد خاطر هم برانید بتامل اندیشیدم که اطوار آن محفل عصمت
از آرایش ساغر و مینا معراست و اوضاع آن انجمن تمکین از تهمت اسباب بی اعتدالی
مبرا گل کردن این کیفیت بی نشاء رمزی نیست به حکم تسلیم قدحی لبریز کردم و بعرض
نگاه مستی پناه آوردم فرمود ما دور پیمانهٔ خود دیشب بانجام رسانیدیم اینقدر حسن قسمت تو
بود که بتو عائد گردانیدم بعد ازین سرخوش قدح پیمای شوق میباش و دماغ اندیشه

رباعی

بخمارهای کدورت مخراش
هوش هر کس قدم جادهٔ طوری دارد
هر گریبان سر کیفیت غوری دارد
سیر این میکده هنگامهٔ دوری دارد
ما گذشتیم ازین ورطه تو خود را دریاب
تر دستیهای ساقی اسرار ساغری چند

بگردش ارشاد آورد و از دماغ تخیلم رفع یبوست اوهام کرد در عین سرابستان خیال
خود را محیط عالم آب تماشا نمودم و همدران عالم قدم بلغزش طرز مستان کشودم پس از
بیداری تیر مدتی خرام مستانه ام برجا بود و بهمان کیفیت شوق سراپایم نشا
می پیمود ملک به قوت آن جذبه هنوز پا بر دماغ سرخوشی میگذارم و بقدر اعداد نفس ما عروج

غزل

نشاء میشمارم
جلوه زارم بعرض موهومی
در محیط خیال همواری
آئینه طرفه جلوه ها دارد
عالم هستیم بهشیاری
همه کارم بعین بیکاری
در مقامیکه کار با عشقست
محو خود باش اگر دلی داری
خواب ها دیده ام به بیداری
موج پست و بلند اسرارم
نیست آسانی به دشواری
بمشاهدهٔ این دو کیفیت شاهد

یقینم گواهی داد که آن شهسوار عرصهٔ عزت غبار وادی امکان شگافت و از جولانگاه توجه
اعیان به تغافل آباد خلوت تحقیق شتافت شب سوم همچنان در عالم رویا بمشاهده رسید
که جمعی نورانیان بساط حضوری پرداخته و بسیمای تجلی ضیا محفل طور منور ساخته بورود
این پروانه چراغ تحقیق از جا در آمدند و زمزمهٔ تفتیش بساز این آهنگ زدند که

اگر تاریخی در واقعهٔ رحلت حضرت شاه بزبان قلم آورده باشی آرزو سراپا گوش ست و شنیدن سراسر آغوش فقیر فوراً این مصرع برخواند مصرع زبی تعینی ذات رفت نام صفت + گویا معنی معروض مدتی بیش ازین به تحریر رسانیده ام و حالانکه مضمون تخیلش در آئینه وهم منعکس نگردیده بمجرد سماع جمیع ارواح مقدسه وجدها کردند که الحق تاریخی باین لطافت نمی توان گفت و گوهری باین نزاهت نمی توان سفت هنگام بیداری آن مصرع منقوش صفحهٔ خیال یافتم چون ظاهر الفاظش واشمردم راهی به تحقیق واقعه نبردم بعد از آن تامل بطریق و تعمیه رمز معانی شگافت و حساب اعداد بهمان سال موافق ساخت آئینهٔ یقین از زنگ تردد برآمد که عمرهاست همدرس ملهم اسرارم و ورود این قسم معانی از عالم خطا نخواهد بود و بظهور این جنس مضمون از عبارت لغو چهره نخواهد کشود

غزل

جوش بیانم زلبی دیگر ست — جنبش نبضم زتپی دیگر ست — بست و کشاد مژه ام عالمیست
روز و شبم روز و شبی دیگر ست — کیست شود محرم اسرار شوق — بی سببیها سببی دیگر است

با وجود تعین مدت ششماه آئینه داری تمثال تحیر داشتم و بگمان اشتباه معمای ضمیر بر لوح اظهار نمی گماشتم که شاید وانمود آئینه خیال از تمثال اوهام باشد هر چند وهم درین قسم مقدمات از عقل پیش بین ترست یعنی در عواقب امور با همه شکوک صاحب یقین ترست

نظم

چیست دل قلب نام مشتی خون — زین سبب رفع شبهه دشوار ست — که دل اینجا دلیل اسرار ست
شبهه جمع آمد و دلش نه امید — که از و جلوه می دهد واژون — چون عدم هستی خود اندیشید
غیب ظاهر شد از شهود دلت — پس دل آئینه ایست شبهه نمود — که عدم را نموده است وجود
آئینه عکس مینماید و بس — عین غیر آید از نمود دلت — دل در شبهه میکشاید و بس
که ازین عقدهٔ فریب کین — ای دلت دام راه بیدل باش — عقده بگذار حل مشکل باش
گر همه واشوی توئی باقیست — زندگانیست سد راه یقین — تا تو در زندگی دوئی باقیست

آخر الامر جمعی دوستان از سمت اوڈیسه رسیدند و از تحقیق آن واقعه داغ حیرتم گردانیدند الحاصل در همان ایام شاهباز اوج استغنا به پرواز بی نشانی رسیده بود و تدرو گلشن تقدس بفضای بیرنگی خرامید زمان انتظار آنسوی زمانها افتاد و امید دیدار چشم بوعدهٔ قیامت کشاد ناچار حسن عبارت را در زگل این تحریر بلباس ماتم برآوردم و در صورت نقش این سطور موی شاهد معنی

پریشان کردم

تاریخ

شد سریر یقین قاسم هوا الهی — که داشت ذات حقش ملک انتظام صفت
دماغ همت عنقائیش رسائی کرد + پری فشاند ز آشوبگاه دام صفت + حضور ذات می شوق وحدتش پیمود + تغافلی زد و برهم شکست جام صفت + بعافیت کدهٔ غیب برد شمع شهود + رساند تا احدیت پی خرام صفت + ز سال واقعه اش بیخودی بگوشم گفت زبی تعینی ذات رفت نام صفت +

نکته تمثال ظهور احوال در آئینه خیال دیدن کیفیت صور در هیولی مشاهده نمودن است و نقاب آتش در طبیعت سنگ کشودن چون مدرکه را باین جنس وقائع اکثر معامله امتحان است و در عالم بیدار تغیرهای تخیل سود و زیان به حکم تقابل دو نشاء که یکی در نهایت مرتبه ضعیف است و دیگری در کمال درجهٔ قوت نتیجه معتدلی به حصول می پیوندد و بحسب اتفاق کیفیتی نقش می بندد گاه مطابق اراده معبر و گاه مخالف ازینجاست که اختلاف احکام تغیر خواب انبیا نیز یافته اند با آنکه این طائفه را در عین مثال رموز صور که ختم تجلیات کماهیست مشهود ست و در جلوه گاه کیفیات صور همچنان اسرار مثال که قوت لطافت حقیقی ست آئینه دار نمود پس صورت تمثالی کیفیتی ست که به تفتیش چشم کشودن رنگ اثری ازان در نمی توان یافت و جز بهمان بستگی مژگان نقاب تماشایش نمی توان شگافت صورت وقوع بعضی ازان احوال از غرائب وقائع فهمیدن ست و ظهور آثار آن معانی از نوادر اتفاقات اندیشیدن

نظم

شاهد قدرت که اخفا نمود او یکی ست — در جهان غیب دیگر در شهادت دیگر ست
از ورق گردانی تجدید بیرنگی مپرس — لطف یک معنی بعرض هر عبارت دیگر ست
بی نیازیهای اینجا انحصار جلوه نیست — شاه ما در انجمن دیگر به خلوت دیگر ست
جلوه ها دارد مقام اعتبارات وجود — رنگ این آئینه تا گردید صورت دیگر ست
محرم نیرنگ شوخیهای کثرت نیستم — این قدر دانم که هر جا شخص وحدت دیگر ست

نکته آئینهٔ تحقیق مخبر ست که هر چه از غیب بشهادت خواهد رسید و آنچه از خفا به ظهور خواهد انجامید حقیقت این کس محیط اسرار اوست و مرات علامات و آثار او مثل پریدن چشم پیش از گل کردن رنگ تقدیر خیر و شر و طپیدن دل قبل از ظهور اسباب نفع و ضرر چون عقل جزئی بحسب اکتساب علوم امکانی مملوست از امتیاز مراتب شک و یقین و محتشا به عبارات اوهام شبهه تلقین در حکم تحقیق ناگزیر اشتباه شماریست

وور انکشاف بر موز یقین بے اختیارے تغیر نگارے اگر رہے بہ خلوت اسراری شگافت
حلقہ در تغیر نے گردید و اگر عقدۂ شبہات سے کشود برشتہ تقریر نے تنید پس توانے
کہ جمع حقائق بے واسطۂ عقل پرتو کشوف ست و تو بعلت امتیاز در شغل حجاب ارآے
مصروف مانع شہود حقیقے ہمین معلومات عقل جزئیست کہ از طور یکدیگر کسب نمودۂ عقل
کلے کہ بر کیفیت آن اصلا چشم نکشودۂ ربا عے فریاد کہ دکان ستم وا کردیم
خورشید بخاک تیرہ سودا کردیم کثرت پیش از تمیز ما وحدت بود آئینہ شدیم و عکس پیدا کردیم

خاتمہ

اختصار رمزیۂ بیان تطویل شوق مستمعان مباد کہ بعجز ساختن زبان تقریر مطالعۂ شکوہ
مطلب بے انتہاست و بچین پرداختن کمند تحریر شاہدۂ بلند بہاے قصر مدعا
ہرگاہ بے پایانے عرصۂ تماشا تعین کرد و نگاہ را نا چار از حیرت سپر انداختن است
وچون انجام مراتب خیال متصور نبا شد اندیشہ را بے اختیار بفراموش خانہ محویت
رنگ باختن اگر از وقائع صحبتہا کہ عمریست شور انگیز مجمع اتفاق ست بہ تفصیل نگارش
پردازد اجزاے صحیفۂ بیان را ہجوم حیرت تسلسل نپذیرد از دکار با اعیان مخفل ظہور ست تا
شیشہ اعتبار رنگ بر سنگ نمی آید ہر نفس با چندین گردش مقابل بودن ست و تا ساغر
گیر و دار ہستی خاک نے پیماید ہر ساعت بر دور کیفیتے و دیگر چشم کشودن ربا عے
تا شیشۂ محیط فرو ریز و جیم گرداغ حضیض دگاہ محو اوجیم بی وصل فنا ز ورق ما طوفان نیست
تا غرقہ نگشتیم اسیر موجیم این قدر از جملہ فوائدیست کہ پیش از آشنائے طرز
سخن در ضمن بعضے احوال بے اختیار رومے نمود بطریق ندرت و غرابت بیجا نیست
چہرہ مے کشود یا آنکہ ثمرات حدیقۂ معانے درین ایام رنگ پختگی بستہ است فرعروج
بناے کلام الحال بکرسے متانت نشستہ روزے نیست کہ صد آفتاب از افق اندیشہ
طلوع ننماید و شبے نہ کہ ہزار ماہ از اوج فطرت بجلوہ بر نیاید سلسلۂ شمار این زمان از محاسبۂ
خطوط شعاعے گذراندن ست و پرتو تعداد ذرات امکان را در صفر ہالہ نشاندن اما آغاز
احوال ہر چند از عالم جہل باشد زمان آگاہے کتاب تصور آن حالیست و بدایت
اشغال اگر ہمہ از اوقات نقصان بہ خیال آید شخص کمال منجر قوت آن ساعت
ربا عے مستقبل اگر ہمہ کمال ست اینجا + از عالم اوہام و خیال است اینجا

آئینۂ حال خلق یاس نامیست سر داغ تصور ہلاست اینجا پوشیدہ نیست کہ ہرگاہ مقیم
سر منزل دہول و فراغفانہ دانمایند غیر از طومار جادہ کہ طے نمودہ است و انخواہد نمود
و اگر جادہ پیماے مقصد بے بہ حرف دلجوئے کشاید نقش خرگفتگوے تمناے منزل
نخواہد فرسود سامان این بہار بیشتر از پہلوے رنگہاے خستہ ست یا ز کیسۂ نقش
گلہاے نابستہ طالبان ہنور دریاوز مرمہ الست از خود میروند و اصلان ہمہ
لبوادے ذوقتماے طلب بے دوند الحاصل مستقبل جمیع آرزوہا روغن چراغ
امیدست و ماضے کل احوال دماغ افسوز حسرت جاوید بہمہ حال ازین نالہاے در
سرمۂ خوابیدہ غافل نباید بود و بین شعلہ ہاے در کسوت دود آرمیدہ چشم تاملے میتوان کشود

غزل

ہر نقطہ کہ از خامہ ام آید بچکیدن اشکیست بپاے ثمرہ بتیاب دویدن گر داغ نوشتم ز کتاب جگری بود
در آہ رقم شد زدلی داشت دمیدن صد غنچہ نفس خون شدۂ نقطہ تواضع صد سجدہ جبین ریختہ حرف خمیدن
از پہلو گرداندن ہر یک ورق اینجا صد ساغر تحقیق توان داد کشیدن در انجمن قدرت توضیح معانے
گل کرد ز ہر نقطہ ہزار آئینہ چیدن اعجاز خط اینست کہ باید بتامل از جلوۂ ہر اسم مسمی طلبیدن
گر نام جنون کرد کند بر لب ناطق چون صبح دماند ز نفس جامہ دریدن در معنی پرواز شود بال تکلم
قانع نتوان ہاشت زبا بز البطپیدن تا حشر بجنون خطوطہ توان زد ز خط رحم وز در دہمان تا نابد نالہ شنیدن
گر ذکر بحرف آمدہ تقریر بہارست در نشاء توان خفت اندوہ غفلت زر سیدن بیدل چقدر شور کلامت نمرہ دارد
کز یاد تو باید لب اندیشہ مکیدن

تمام گشت بصد حسن عنصر ثانی

بیدل نفس سوخته اندوخته ام
داغ کهنه بتازگی سوخته ام
زان شمع که دوش سوخت در محفل عمر
امشب کف خاکستری افروخته ام

زهی سعادت ماست
اگر قبول تو افتد
سبحان الله

به عون صناع مکین و مکان فضل خلاق زمین و زمان

عنصر سوم

در مطبع نامی منشی نولکشور بطبع مزین مقبول جهان شد

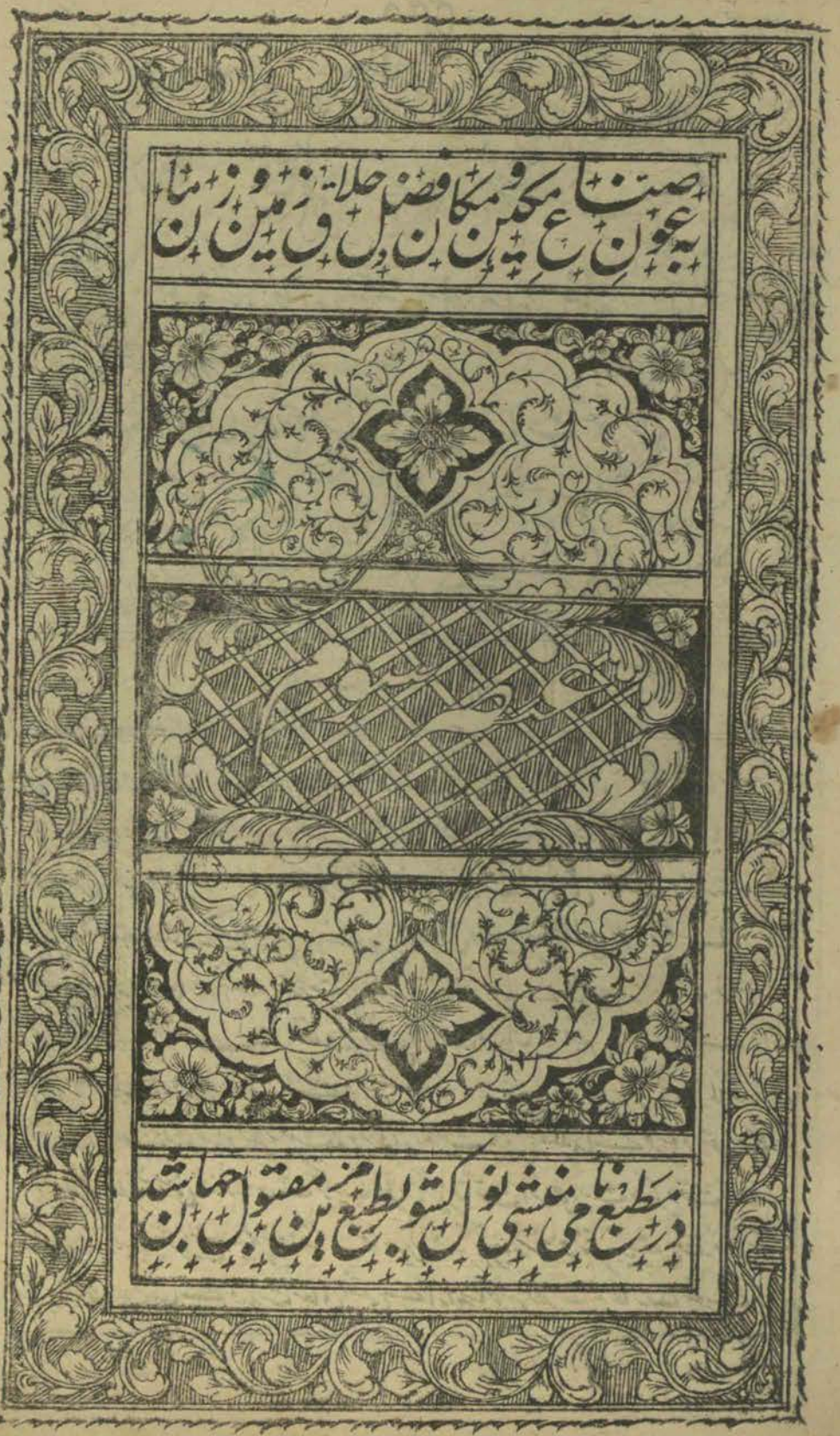

عنصر سوم طراوت شبنمستان مراتب منثور و آبیاری نخلستان کیفیات شعور

بسم الله الرحمن الرحیم

طاوس خرامی کلک مدعا رنگ آمیزی فوائدیست که در بعضی موسم شوق شگفتگیهای بهار نثرش گل افشان وضوح گردیده بود و بحسب اقتضای فصول اتفاق آشفتگیهای سنبلستان تحریرش مالیده یعنی گوهری چند از فرط غلطانی بسلک رشتهٔ نظم نمی ساخت و دستهٔ گلی از هجوم شگفتن بضبط غنچگی نمی پرداخت هرچند عرض الوان این جنس گلها در چمنستان وقوع تفصیل رنگ انحصار نداشت بقدر شیرازهٔ تاملی رقم اجمالی شان از مغتنمات فرصت تحریر انگاشت

قطعه

نظم و نثری کتاب امکانی قبض و بسط تفکری دارد
هرچه از سکته و روان خواندیم نگهی و تحیری دارد

جولان خیالی از تلاشهای طپیدن آسود رنگ بنیاد نظم ریختند و پرواز اندیشه بگرد آشفتگیهای فرسود شور هنگامهٔ نثر انگیختند فطرت معنی ناز در صورت ترکیب نظم عنانگیر توقف احرامی ست و فکر وقت آهنگ در کسوت ترتیب نثر مایل بی پروا خرامی درین عنصر هرجا رشتهٔ نثر به پیچش عقدهٔ نظم منتهی میگردد مطلق عنانیهای قدرت معانی نفسی می آراید تا جوهر فطرت به غارت شوخی نرود

و هر کجا سلسلهٔ نظم بشور انگیزی مراتب نثر میکشد حیرت آشیانی جمعیت مضامین بالی میکشاید تا پرواز شوقها متهم افسردگی نشود اگر بخیال پیرائی نظمیست از موج خیز هجوم لطافت معنی خرام جاده تسلسل و اگر به غور نظم پردازی نثری از جنون جولان انداز روانی به فکر افتاده پیش پای تامل حاصل آنکه این نظمهای متین نثر مجمل اند و این نثرهای رنگین نظم مفصل مقصود از مجمل و مفصل فرصت شماری محاسبهٔ شوق ست اگر ناز پرده نکشاید تماشای بی نیازی

قطعه

اگر حقیقت بی نیازی نگردد سیر مجازی
تا به حرف و صوت ازین محفل دلی خوش می کنم

گو نوای ساز مقصد خارج آهنگ باش
بهر سامان هوس باید خیالی رنگ بست

خواه لعل اندر نظرها خواه بر کف سنگ باش
زین چمن زار هوس گر مدعا گل چیدن است

قطرهٔ خون نقشبند و پای تا سر رنگ باش
دولت جاوید خرسندی زوال اندوز نیست

گر همه بر باد رفتی صاحب اورنگ باش
امتیاز تست دام ظلمت و انوار دهر

ای دلت صافی تصور بی غبار رنگ باش
عیش مشتاقی دمی از خود برون آ باغ شو

کلفت آهنگی زمانی غنچه گرد و تنگ باش
حیلهٔ می خواهد ایجاد دماغ سرخوشی

نشه منظورست اینجا کو خیال تنگ باش

فصل نوبهاری طرز اعتبارات

تا بعرض آید غبار کهنگی دمیده است و نازکیهای درس ما و من تا بتکرار رسد یاس افسردگی سر کشیده از وحشت انجامی انداز عبارات سراسر این دیوان یک قطع ست مفت بیدمان طریقهٔ خاموشی و از کم فرصتیهای زمان تامل جمیع اجزای این نسخه یک نقطه سهوست غنیمت تغافل ادایان مکتب فراموشی اینجا معنی در ذهن صورت نه بست که تا به فهمش وارسند ورق برنگرداند و لفظی در خارج مرقوم نگردید که تا مژه برهم زنند صفحه بحک نرساند

مثنوی

مشت خاکیست در قلمرو باد
بی ثباتی به امتحان وقار

هرچه دارد جهان بی بنیاد
محملی میکشد بدوش غبار

بسکه رنگ ثبات پروازست
کوه با ناله همعنان نازست

روشن ست از حقیقتی مبهم
شمع اندیشه وجود و عدم

همه جهدیم و مدعا مجهول
جمله هوشیم و آگهی معزول

جهد ما حرکتی طبیعی ماست
مدعای غبار ناپیداست

هرچه از خلق عرض و نکوست
عکس آئینهٔ حقیقت اوست

خلق موهوم را چه علم و چه فن
شخص معدوم را چه ما و چه من

گر فگندی نظر بمعنی خویش
ناز فطرت نبردی اینهمه پیش

شخص جائیکه کل کند معدوم

عکس معلوم حکم آن معلوم
در عدم ناز هستی ست اینجا

هستی کز دل عدم گل کرد
در دل تاک مستی است اینجا

هم عدم بایدش تخیل کرد
الحاصل نیستی آهنگان محفل

اعیان بوئی از قانون وجود نبرده اند تا به نوای امتیازے توانند رسید و خامشی سرمایگان چار سوے ظهور نقد بیدائی شمرده اند تا جنس ما و منی توانند خرید وقتی خامه ناتوانی صریر باین مقالات زبانی کشاده بود و دبستان صنعے بخیال ترتیب داده امروز درین اوراق بسلک تحریر مے پیوندد و بانتباه تامل سطر حیرتے نقش می بندد قطعه

غافل از معنی این سطر مباش
که خیالم نفسے سوخته است
شمع تحقیق تو هم روشن
دود دل آتشے افروخته است

دبستان صنع

تا کاتب دبستان صنع رقم قدرتے بجلوه آرد و اسرار حکمتے وانگارد از عقول قلم خواست و از نفوس صفحه آراست مشابهت عقل با خامه در فهم رموز حقیقت بسر نگونی پرداختن ست و مناسبت نفس با صفحه در قبول ودیعت اسرار از جبهه سپر انداختن رباعی تا عقل بفکر خود گریبانی کرد ✤ هر چند وجوب داشت امکانے کرد ✤ یعنی چو قلم نکته معنے پرداخت ✤ گردید نگون و مشق نادانی کرد ✤ دیگر نفس کلی چو رمز تحقیق شگافت ✤ خود را لوح نقوش امکانی یافت ✤ آئینه تسلیم جلا داد خبر ✤ یعنے که ز سر نوشت نتوان سر تافت ✤ معنے در اندیشه متخیل گردید عالم باطنش مرقوم گردانید و لفظے در نظر محسوس گشت سر رشته ظاهرش رسانید معماے این دو کیفیت بنام وجوب و امکان واشگافت و از عبارت این دو نشاء مضامین غیب و شهادت صورت اشعار یافت اشاره بنان سر به رنگ مفردات اجرام ریخت و تحریک خامه تشبیه کرد مرکبات اجسام انگیخت تا املاے نتائج خفا بر قسم عنوان نموده پیوست ترکیب ملت موالید بر نمیقه اعتبار مربع نشست و تا انشاے ظهور مخارج بسلسله نطق انسانے کشید ترتیب رباعے عناصر به صنعت مستزاد انجامید تعلقات اسباب تعین لوح صنائع تعلیق نگاشت و انقطاع توجه اعیان علم کمالات نسخ افراشت نظم ارتباط علائق بدلچسپیهاے وقت تامل سر رشته تحقیق رساند و نثر انتعاش خلایق به بسط توضیح بیان دامن تردد افشاند جریده اجرام سماوے بسواد و بیاض نور و ظلمت پرداخت و قطع اجزاے ارضے بحک و اصلاح موت و حیات منقطع ساخت غزل

آنکه از خورشید رنگ نسخه ایام ریخت
تا رشب را لیفه کرد و در دوات شام ریخت

نقطه از خود تهی شد صورت آفاق بست
یعنی از صفر اینقدر اعداد بے اتمام ریخت

شور هستی و عدم وقف صریر خامه بود
کاف و نون گل کرد چندین طشت شوق از بام ریخت

ما گرفتاران بمشق بیخودے آسوده ایم
خط ساغر گشت تا صیاد طرح دام ریخت

عالمی سر بر خط پرکار جولان مے کند
رنگ آغاز حقیقت سخت بی انجام ریخت

در تامل کده درس گاه ظهورش کلمات جواهر و اعراض را بترکیب انتقال ذهنے ربط معنوے و مصرعهاے ارواح و اجسام را بفصل بین السطور مثال رتبه مثنوے مهر نقطه سکوت به طپش دلها بر داشت تا عبارات معنوی غبار خطوط انگیخت و مشق خامه قدرت در لبهاے ناطق گذاشت تا رقوم ضبط اسرار عنان رابطه گسیخت مجموعه شوق طبائع جزو استعداد در بغل تا معلم تقدیرش چه معنی افاده نماید و اجزاے انتظار حواس خامه انفاس در کنار تا دبیر فرمانش بچه تحریر اشارت فرماید نفس صبح ازل از کزلک اظهار قدرتش علامت تنگیهاے دم و چشمک ذرات کائنات در مکتب آثار صنعتش خوردهاے تراشه قلم سر انگشت موج قدرت آبے در دوات گرداب چکاند مداد بحر بر دانی دوام رسید و اشاره آبروے فطرت نوید اصلاحی بافق رساند کهکشان بر بساے جاوید پیچید صفحه هوائے بر طناب ابر مسطر زد از عنوان بهار نسق طراوت شگفت و طومار نسیمی بر شحات شبنم افشان نمود طغراے صبح رقم زینت پذیرفت نقاط انجم بر ورق گردون دلیل روشن بیانیهاے اوست و سطور امواج بر لوح محیط محبت تردستیهاے خامه او تا ملیکه مطلع خورشید ترجیع بند دیوان مشرقے چراست و تفکر یکه مصرعه هلال بسمله کتاب مغربے از کجاست بسواد سایه گل نرسیده تا روشنت شود که مشقے تزئین مسوده چه عالم تقریرست و برنگ آمیزے قطعه بهار پے نبرده تا معینت گردد

که ابرے سحاب قابل چه قسم تحریر قطعه درین چمن همه گر فرد باطلے دارے

چو گل مسوده سینه هاے خسته نویس
خیال اگر هوس آهنگ مشق آزادیست

چو بوے گل بهوا معنے نبسته نویس
وگر مقید خویشے حقیقت دل جمع

چو غنچه در پس زانوے خود نشسته نویس
ز وهم تخته مشق هوس مباش اینجا

بقدر یک الف آهے ز سینه جسته نویس
برنگ نقطه سهوت فسردگے تا چند

چو موج سطر جنونے عنان گسسته نویس
ز سبزه شوخے خط بهار ریحان است

تو تیر خامه برنگی زن و شکسته نویس ✤ ازین دفتر هر فردی که چهره کشای آئینه نمود ست بقدر جوهر استعداد صورت نمای قدرت
وجود ست و ازین مجموعه هر جزوی که بمطالعه تامل آشناست در مصالح دبستان اتفاق همان اهتمام نما تجدد امثال بی تامل
اشتغال ورق گردانی ست و تبدل آثار بی اختیار معنی تازه سانی سپهر از محور سر مشقی دارد که ازین خط
درگذشتن زوال مراتب فطرت ست و زمین از مستی عبرتی می نگارد که باین صفحه دوماندن
تعطیل سبقهای همت کهکشان رنگ باخته هوای مسطر ساختن ست نقوش طومار
خیالی بتحریر آوردنی ست و شفق در خون نشسته بسرخی بآب پرداختن سواد نسخه حیرتی
روشن کردنی صحرا از گرد باد چه سطرها بغبار بیانی زاد تا سواد وحشتی روشنی پیوندد و دریا
از گرداب چه صفرها برقم بیطاقتی نیاورد تا اعداد موج و کفی کمر افزونی بربندد و اینجا متن
جریده خاک مطالعه حواشی جهات مشروح عبارت وسعت بیانی ست و شرح رساله
آب بتامل تالیف امواج موضوح وقت گوهر فشانی مهره خورشید را سرگرمی سعی
بسر دویدن تا صفحه بهموارے جلا رساند و پرکار هاله را تردد شوق به خط پیچیدن تا ورقی
محشای لطافت گرداند کوه را از چراغان لاله زار دماغ سوزیها تعهد دوده کشیدن
و بیشه را از واسطه نیستان خار خار التزام خامه دمانیدن بهار از وضع سکوت غنچها
مولف چمن تحریری رنگ و پوست و صبح از ساز بیضبطی نفسها متصف آفاق تسخیری
گفتگو آفتاب دماغ شعاع از تلاش سوختن نمیدرد تا جوهر فطرت جمادات مضمون گرانبهای
نه بندد و سحاب عرق رشحات از جبهه پاک نمیکند تا شوخی معنی نباتات بعبارت رنگینی
نه پیوندد نامیه را از تخم ریشه پرداختن خط از نقطه دمانیدن ست و نهال را از شاخ و برگ
طرح ثمر انداختن نقطه از خط برون چکانیدن غنچها یک قلم زانوی خیال گلشن را زاند
شعلها یک دست آئینه حیرت سوز و گداز هر جا رنگی بتصور آرند از شکسته نویسان
مراتب ظهور ست و هر کجا بوی گمان برند از آهسته خوانان مکاتیب شعور اگر همه نفسی است
عبارات می داند و اگر نگاهی همان اشارت می خواند **نظم** در خیالت
هر چه زین صحرا سیاهی میکند ✤ گر همه اندیشه محض ست نقش خامه ایست ✤ لفظ بیکاری
ندارد نسخه باغ ظهور ✤ حیرتی آئینه شو هر سبزه طوطی نامه ایست ✤ بیضه طاوس می خواند
کتاب گلستان ✤ در عدم نیز از کمال معنوی هنگامه ایست ✤ اما بحکم حیرت نگاری اسناد
تعین چندانکه حروف آیات ظهور جلی ست فهم معنی مفقود خفی هر قدر چاشنی کلمات

معین شور انگیز تندیست ما حصل ذائقه ذهنها نارسائی و کندی معمای اسم تعین همانا شگافته است
و نغز جنس تحقیق همچنان نایافته انفاس از تراش وسوسه بر نمی آید تا بصریر تسلی تواند رسید
و تخته افکار برنده خراش می فرساید تا از زیر مشق تاملی تواند گردید هر کرا زبان عبارتی ست هنوز
به حرف نیامده خامه وار سرمه از گلو می افشاند و هر کس مایه تیشی دارد همان مژگان نگشوده
چون دوات آب سیاه در چشم میگرداند عزم تفکر در جاده پیمای سر منزل تحقیق چون
مسطر استخوان پهلوی سعی می شمارد و کوشش ادراک در احاطت علم الیقین چون جدول
تصرف خود بر کنار می گذارد و اگر گداز تحیر بیاض چشمی خیالی نکند ازین الفاظ قابل رنگی
نمی توان گردید و اگر خراش جگر سفته اندیشی ابری نه نماید ازین معانی برقم خیال
نمی توان رسید نفس در سینه دزدیدن قلم پاک کنی ست تا مشق کدورتهای بیان بصافی
گراید و لب بدندان گزیدن مقطعی تا قط خامهای زبان اندکی محرف بر آید و دواتها
از لیفه ریشه نگاه بهجوم مژگان پیوست تا چشم از شوخی دوختند و خامه ها را از نال مغز
مدرکه در استخوان کوچه فکر سوخت تا شمع حیرتی افروختند زمینگیریهای وضع سطور دلیل گستردن
دام قصور ست و پیچیدگیهای سلسله تحریر شاهد عجز پروازی شعور **قطعه**

نقطه تا خط نارسائی عرض تحقیق اند و بس	رمز معنی تا به فهمی چشم بگشا و ببین
این یکی را نیست جز مو بر بدن برخاستن	آن دگر را غیر پشت دست بر روی زمین

رشته فکر تا مائل خامه ماده ضعیفی و ناتوانیست و جوهر فطرت تالیفه دوات هیولای صنعت
ژولیده بیانی دفاتر از اوراق نفس شمار خمیازه تکرار و صحائف از سطور سینه خراش جرأت
اظهار اینجا بی خامه در همه حال حیرت صریر بینوائیست و تار مسطر در جمیع آهنگها عبرت صفیر بیصدائی

مثنوی

به نفس دستگاه قدرت داد	آنکه ما را بدرس هستی خواند	ورق رنگ عالمی گرداند
نیست لفظی که معنیش او نیست	رقمی ناله خیز کرد ایجاد	نیست حرفی کز و سخن کو نیست
آنچه بینی سواد نامه اوست	بحر هستی چکیده قلمش	رنگ امکان شکسته رقمش
از شق خامه یعنی از دل چاک	هر چه گوئی صریر خامه اوست	ریخت صد رنگ جوهر ادراک
عرض رازش بخامه ناید راست	اینکه منقوش نسخه صورست	عجز ادراک حیرت نظرست
خط بخود میکشد نقوش صفات	از زبان بریده حرف خطاست	در دبستان کنه نقطه ذات
	علمها جمله جهل پیمائی ست	نسخه نیست خجلت آرائیست

نامه صد نقطه داغ دل بسته
از ازل تا ابد شق قلمی ست
جهد اینجا بصد دماغ فنون
پی تحقیق معنی همه گم
به جبین داده عرض پهلوی عجز
سجده فرسا بکسوت تحریر
کلک اندیشه را به بزم بیان
از خطش میکند سیاهی زیر
سطر یکسر غبار نادانی ست
لفظ و معنیست عاجزی تحریر
رقم صنع بسکه برق ضیاست
چشم تصویر و بی نگاهی ها
کس نه فهمید این رقوم خطی
ورق فکر رنگ گردانیست
نیست در خامهٔ نفس مدی
کند از عقل امتحان شعور
بوجود خیال متهمی
نه ز تحقیق رهبر نظرش
شد معین که این خیال طراز
از چراغ یقین چه افروزد
نقطهٔ خاک تا خط افلاک
ذره هم آفتاب می گردید
علت آنست کز توهم خط
از شق خامه بر نیامده است
کو تعلم کجاست تلقین ها

خامه یک نیزه ناله برجسته
کلک او تا نقوش صنع انگیخت
کرده روشن سواد داغ جنون
نقطهٔ ذره تا خطوط شعاع
پای تا سر قفای زانوی عجز
همه حرف اند و درس خاموشی
سوخت حیرت چو شمع کشته زبان
حیرت اینجا رساله ها دارد
دل هر نقطه داغ حیرانیست
صفحه گر حسرت خطی دارد
دیده ها چون دوات نابیناست
نفس از اضطراب دل خون شد
نشد اندیشه محرم نقطی
نه نوشته است بر صحیفهٔ دل
رفتن از خویش میکشد قدی
عقل بی پرده شد ز جیب فنون
در کف کاتب هوا قلمی
برده عجزی بلغزش مژه راه
دور کردیست از قلمرو راز
خامه تسلیم می نگارد و بس
نیست غیر از توهم ادراک
با چنین نقطه و خط محسوس
نسخهٔ ساده کرده ایم غلط
نقش ذهنی ست خارج اندیشه
معنی ذهن کاتب است اینجا

صنعتش آنکه مائل رقمی ست
نه فلک یک ورق تحیر ریخت
با همه روشنی مه و انجم
معنی اختیار جمله وداع
محو تسلیم خامهٔ تقدیر
جمله هوشند و مایه بیهوشی
لفظ تا معنی کند تقریر
حرف در سرمه ناله ها دارد
بی تکلف به مکتب تقدیر
عرق شرم جبهه می خارد
این سفیدی و این سیاهی ها
جگر از مشق ناله مجنون شد
سبق هوشها جنون خوانیست
سر خط جز طپیدن بسمل
خواست اندیشه زین نقاط و سطور
خشک بی مغز نارسا و نگون
نه ز معنی نصیبهٔ خبرش
رفته وهمی ز جیب خویش بچاه
آنکه جز درد دل نیندوزد
عقل سامان عجز دارد و بس
گر یقین بی نقاب میگردید
عالمی راست مدعا معکوس
رقمی در نظر نیامده است
در دل تخم میدود ریشه

فصل وقتی

دوستان را بیاد رفتگان غبار تاسفی از بنیاد برخاست و مطالعهٔ نقش پای گذشتگان از گزیدن پشت دست نسخها آراست دستی سر از آستین بر نیاورد که به فکر چاک گریبان نپرداخت و نگاهی آغوش مژگان وا نکرد که آتش در بنای تصور نینداخت بعضی در خیال سروهای قامت عنان اختیار بر عنائی ناله می دادند و بعضی در حسرت طرزهای خرام بشمار اشک قدم می کشادند برهم خوردن مژگان ها یک قلم سودن دست بود و در قوت فرصت تماشا و برخورد نفسها یکسر پریشانی مو داشت در ماتم حصول تمنا رباعی فریاد که دهر خاک عبرت بیزست هنگامهٔ عمر سخت کلفت خیزست زین دشت سراغ عافیت ممکن نیست هر سو رم آهوی غبار انگیزست ✤ الحاصل بر روی خیال این وحشت خرامان هر طرف آغوشهای حسرت کوچه داده بود و به تصور پرواز این طوطیان شش جهت حیرت آئینه درهای قفس کشاده در قفای کاروانهای گذاشته آتش یاسی می افروختند و بدرد شمعهای از محفل رفته داغ حسرتی میسوختند قطعه چشم بر وضع جهان وا کرده هشیار باش ✤ کاین همه هنگامهٔ عشرت به غم خواهد کشید ✤ حسن رنگین خواهد افگندن ز بیرنگی نقاب ✤ قامت رعنا به پستی ها علم باید کشید ✤ میرسد آخر صف برگشتهٔ مژگان بخاک ✤ وان درازیهای گیسو تا قدم خواهد کشید ✤ ز ابروی پرخم که ناخن بر جگرها میزند ✤ عاقبت با ناخن پا سر بهم خواهد کشید بر نقوش اعتباراتی که دارد ما و من ✤ مرگ از یک جنبش مژگان قلم خواهد کشید چشم وا کردی زمانی گوش می باید شدن ✤ شوخی این جلوه تا افسانه هم خواهد کشید حیرت شبنم درین گلزار دارد چشمکی ✤ کاین همه الفت نگاهی هم برم خواهد کشید ✤ عبرت آباد است اینجا عاقبت وارستگی ست ✤ هر که دل بر این و آن بندد الم خواهد کشید ✤ فقیر در آن حالت با رفیقی که آزاد فهمان طور عبرت بود این کلمه ادا نمود که هر نقشی که می بینی حرفیست که می شنوی سماع این نکته واسطهٔ ورق سماعش گردید و وجدان این کیفیت به نشاء وجدش رسانید اهتزاز طبعش برین آورد که این منتخب نسخهٔ تحقیق را دستگاهی باید داد و ازین محمل معنی یقین طومار تفصیلی باید کشاد بمضرابی آرزوی صادقش نغمهٔ وحدتی از ساز فطرت جوشید و بکثرت آهنگی تمهیدات زیر و بم تقریر موضوع گردید

نغمهٔ وحدت

رباعی این جوش و خروشیکه بعالم پیداست ✤ از خمکدهٔ نشاء بیچون و چراست
اعیان نغمات محفل برنگ اند ✤ بی پردگی آینه وهم اشیاست ✤ وجود حقیقی مادهٔ سمع
و نطقی ست که پیوسته مترنم زمزمهٔ یکتائی خودش باید بود و همواره نغمات کبریای خویشتن
باید شنود و تحقیق جوهر نطق بی آئینهٔ سمع صورت وقوع نه بندد و یقین کیفیت سمع بی
ظهور نطق به تحقیق نه پیوندد اشعار این معنی اشاره ایست از اسرار نفس رحمانی که عالم
ایجاد روحانی ست و منشای اسمای الهی و کیانی هر چند رموز این کمال از نقاب
هر فردی به نوعی مرئیست و از پردهٔ هر شی برنگی متجلی اما از مراتب ذات انسان که
تجلیگاه نشاء اسم جامع ست در عین خموشی بکمال جلوه گریست و در حالت سکوت نهایت
شوخی و پرده دری رباعی گر حرف یقین دگر گمان می شنوی ✤ از عالم بی نطق
و بیان می شنوی ✤ خاموش شو و ببین که بی گفت و شنود ✤ چیزی میگوی و همان
می شنوی ✤ در مرتبهٔ خفا فهم این دو صفت باراده محض تعلق دارد و از گریبان فرق و
امتیاز سری نمی برآرد چون در خارج تفتیش نمایند سررشتهٔ تحقیق بسمع نطق ظاهرش
وابسته است و سلسلهٔ وقوع بزبان گوش و خسیس پیوسته فی الحقیقت عالم لطیفی که می گویند
اشارتست بمعنی اشارات او و جهان کثیفی که می نامند عبارات از گل کردن عبارات او
هر چند تنزهش در تعلقکدهٔ ساز خموشی با همه خموشی سامان گفت و شنود از غبار اظهار و
ایما مبرا است در زمزمه آباد آهنگ بیان پرده برانداز هزار رنگ صوت و صدا ست و در
شهادت گاه تحریر بکسوت چندین نقوش و سطور چهره کشا بحکم افشاء این اسرار هیچ صورتی
در ذهن نقش نتوان بست که بخارج جلوه نه نماید و هیچ کیفیتی در خیال خارج جلوه نتوان داد
که بظاهر جام عبارتی نه پیماید رباعی آن رمز که سمع و نطق دریافته است ✤
نتوان گفتن باصره نشگافته است ✤ شمعیکه مقیم خلوت فانوس ست ✤ چون دانگری
جمله برون تافته است ✤ همان سخن فهم اجمالی خود را بیان می دانند و چون به تفصیل
پردازد نقوش و سطور می خوانند تا آن روح مقدس به تحقیق کیفیت خود توجه گماشت
قوت تامل آئینهٔ مثال پرداخت و همه توجه مثال تا به ثبوت استقرار انجامید
طرح آب و رنگ صور انداخت مثل جوهر هوا که تا حرکت نمود بسامان تری رسید
و چون تریها جمع آمد آب نمودار گردید پس عالم مثال اسم تامل ارواح است

کسب تصور آگاهی و جهان صور و اجسام ثبوت آن تامل بفهم معنی کماهی نظم ما روح مطلقیم چه
صورت کدام جسم ✤ نیرنگیم آنسوی ادراک نوع و قسم ✤ بوی گلیم و نالهٔ بلبل بهار ماست
زین رنگ بسته ایم بروی هوا طلسم ✤ با این علا پرست جهات از خروش ما ✤ زین بیشتر
چه سحر فروشد ظهور اسم ✤ هرگاه قوت آن تامل به ضعف می انجامد هستی اعتباری را فنا
می نامد و هر قدر رنگ استقامت می ریزد گرد شهرت بقا می انگیزد از این فنا و بقای
خیالی نه قوت بی نیازی او متهم ربوبیت و نه شخص یکتای او غره افزونی شور دریا
هر چند از بیتابی امواج افزاید سکونت موج مانع جوش محیط نشاید زوال نقوش اعتبار
در آئینهٔ حقیقت معبر منزلیست و برهم خوردن آثار رنگ و بو در پردهٔ علم بهار مختفی معدومی
صفات عاید جناب بی صفتی ست و محویت کیفیات راجع بارگاه بی کیفیتی رباعی
گر سایه بشخص باز گردید چه شد ✤ در عکس ز جلوه دور بالید چه شد ✤ حق از عدم
وجود ما مستغنی ست ✤ خورشید اگر شعاع فهمید چه شد ✤ دیگر با این همه ساز گیر و دار امکان
از پرده بجست ست نوای اعیان ✤ مشکل که ز لوح باطنت حک گردد ✤ هر چند سخن تراود
از دل بزبان ✤ باید دانست که جمیع موجودات عقلی و حسی معلومات مراتب کاف و نون اند
و با همه اشیای ذهنی و خارجی مفهومات همان نوای قدرت افسون یعنی آن
چه در تعقل آید باشارهٔ اسمی ممتاز ست و هر چه محسوس نماید به عبارت یقینی سرافراز
اگر آسمان ست به تشریف اسم بالیده و اگر آفتاب بنور اسم تابیده دنیا و عقبی همان
مستفیض نسبت اویند و نور و ظلمت همچنان مستعار اضافت او چون نقاب اسم واشگافتند
حاصل صدای ست از ساز حقیقت کن و اشیای اشکال آن صدا چون خط اشکال سخن از
نسخهٔ ذات مطلق همین لفظ متعین بیان گردید که بعرض مراتب الهی و کونی این همه نقوش
و خطوط برهم چید یکی را عمارت گفت بهمان اسم نقش اعتباریست دیگری را ویرانه خواند
بهمین نام کلاه اشتهار شکست باین کیفیت در جمیع افراد اعیان سریان حکم آن یک اشارتست
چون تصرف معنی در اجزای لفظ و عبارت رباعی بر لوح تحیر رقم گفت و شنید
حرفی جز کاف و نون نگردید پدید ✤ از خواندن این دو حرف اسرار دو کون ✤ فهمیدیم
آنچه هیچ نتوان فهمید ✤ از اینجا متحقق گردیده که سخن روح کائنات ست و اصل حقیقت
موجودات هرگاه باخفای معنی کوشد جهانی را نفس دزدیدن ست و چون بافشای

عبارت جوشد عالمی را بر خود بالیدن غیب او اشارت ست بوجوب واحدیت و شهود آن عبارت از امکان و واحدیت احد ظاهر کردن واحد اگر ممکن ست نفی آن بی گواهی ناممکن و اگر واجب اثباتش بی شهادت سخن ما تیقن عقل را خارج مراتبش قدم شمردن راه بجای نبردن ست و فکر را آنسوی مدارجش تردد نمودن عنان بیخبر سپردن **مثنوی**

صدائیست پیچیده در کائنات
که پر کرده از شوق ظرف جهات
کدامین صدا نغمه ساز کن
همان دستگاه ظهور سخن
باخفا حقیقت بافشا مجاز
به تشبیه عالم به تنزیه راز
بیان عرصهٔ شوخی جلوتش
خموشی ادب محفل خلوتش
زبس رشتهٔ دستگاهش رساست
ازل تا ابد عرض مد صداست
سخن کاروانیست بی کیف و کم
روان از عدم هم بسوی عدم
جهان کاینقدر عرصه های و هوست
غبار ره آمد و رفت اوست
عقول و نفوس از دلش تا زبان
موالید و عنصر زبان تا بیان
تعقل مقامی نفس پیرهن
بهاری به طبع هوا موجزن
سه حرف از کتاب کمالش ابد
ازل را همان از سه حرفش سند
تامل بمعدن نفس در نبات
بحیوان صدا دور انسان لغات
چه دنیا ره لفظ سر کردنش
چه عقبی بمعنی نظر کردنش
ز اسما اگر جمله اسرار اوست
چو در جلوه آید سخن نام اوست
ز اعجاز این عیسی افسون مپرس
جهان زندهٔ اوست افزون مپرس
نه هستی ظهور انتظام است ازو
عدم نیز ممتاز نام ست ازو
کدام ست جان آشنای سخن
چه مردن تهی گشته جای سخن
امم را رسول از سخن شد دلیل
نیاورد غیر از سخن جبرئیل
به فهمی اگر رمز لوح و قلم
بغیر از سخن چیست آنجا رقم
به فکر مخارج گرت جست و جوست
الف اول و واو در آخر اوست
بوصف سخن نیست یارای من
مگر وصف خود خود بگوید سخن
حقیقت درین پرده دارد خطاب
که گر چشم داری منم بی نقاب
بسر رشتهٔ وهم دیگر مپیچ
که غیر از سخن در جهان نیست هیچ
پس هر نفسیکه می بینی
حرفیست که می شنوی والسلام

فصل کمال معنی انسانی فتوت ست یعنی عروج مرتبهٔ اخلاق و نقص آن خست یعنی عدم مروت و اشفاق شاهد زندگی را اگر خرام نازیست قدم بر جادهٔ ایثار سپردن ست و محاسب نفس را اگر فراغ عشرتیست نقد از کیسه بیرون شمردن شیوهٔ اخلاق هر چند شایستهٔ احوال عرفاست اما اینکه جمیع عرفا صاحب فتوت باشند اندیشهٔ خطا زیرا که معرفت کسی ست و فتوت ذاتی در حدیقه نشو و نما استعداد نخل را به پراگندگی زقوم نتوان کرد و زقوم بسعی آرایش نخل

نمی توان بر آورد حلقهٔ سنبل بهیچ پیچتابی دائرهٔ گل نمی بندد و ریشهٔ گل از هیچ راهی بسلسلهٔ سنبل نمی پیوندد **رباعی** گل گر همه گوش شد شنیدنها کو + یا آئینه چشم گشت دیدنها کو + کسبی دگر و جوهر ذاتی دگرست + گر آبله پا یافت دویدنها کو + جمعی درس سلوک و معارف می گویند و بوی از معنی شفقت بر دماغ ایشان نوزیده است و نسخها از عالم اخلاق نوشته اند و مد احسانی از کلک استعدادشان نبالیده شخص بی علم و فضل را اگر موصوف حقیقت گرم دریائی بی ساخته آئینهٔ فضل رحمانی بایدش فهمید و صاحب کسب کمال را اگر منسوب آثار بخل مشاهده نمائی بی شبهه معلم درسگاه شیطانی باید اندیشید علم در مزاج خسیس جز بر قوت خست نمی افزاید و فضل بر طبع لئیم غیر از امساک نمی پیماید **حکایت** درویشی که صفرای جوع دود از دماغش بر آورده بود از هجوم ضعف گردش رنگ در چشمش آشیان کرده بکیفیت مستان قدم لغزشی می پیمود و بطور دیوانگان هر طرف دست بی طاقتی بلند می نمود بملای چند التجا برد که از زرهای ناتوانی زکات پری کیسهٔ غنا می شمردند و به نانهای بی نمک تنور صدقات مائدهٔ سیری که نداشتند می گستردند زبانها باتفاق بی حرمتی کشودند و بستنهای چشم مروت را مهر محضر بی انصافی نمودند که رنگ حال این شخص بوی خمر می آید زنهار رعایت خمار مپسندند تا جریمهٔ کفاره نباید کشید و باعانت احوال مست و بنگی مپردازید تا طرف خمارهای عقوبت نباید گردید درویش فریاد بر آورد که ای لغت سبقان مدرسهٔ فضل درهای توبه بسته نیست اگر گاهی بضرور دستی بگشایند و عالم رحمت کمی وسعت ندارد اگر اندکی از دل تنگ بر آیند **رباعی** خست نسبی که جوهری جود نداشت از کسب کمال وضع اصلی نگذاشت + زر پنهان کرد و حرف غامض فهمید + یعنی سر کیسه بست و مضمون پنداشت + حضرت حق جل و علی پیغامبر ما را صلی الله علیه و آله و سلم به صفت عالم و عارف نستود بلکه بخلق عظیم ستایش فرمود پس خلق از معرفت افضل ست و کریم از عارف اکمل اینجا جوهر ذاتی منظور ست نه عوارض کسبی علم و شعور اگر طبیعت از لذت جود غافل ست بجهد ایثار کوشش شاید بخل عارضی باشد و اگر احسان مائل ست از افزونی شکر حق امداد خواه مباد دامن همت خار غفلتی بخراشد ابریکه در ترشح عاریست خاکیست بر هوا بیخته و دستی که از کرم تهی ست وبالی در گردن

آویخته بی تکلف فردوس اشارت ست بدلهای مروت تخمیر و جهنم عبارت از طبایع خست تاثیر در عالم ظهور هیچ فضای بوسعت دل و دست نتوان یافت و همچنان هیچ زندانی به تنگی این دو عالم نمی توان شگافت **مثنوی**

ای بزندان خیال زندگی / خورده جام غفلت پایندگی
اوج تازی نارسائی جاه تست / پرفشانی بیضه دام راه تست
عقده بخلت بناز شوق چند / پیش ازین بر خود در زندان مبند
از دل سنگین بساطی چیده / عشرت سربسته اندیشیده
گر نه ساز همتت افسردگیست / دست بر دل ماندنت چون سنگ چیست
تا ازین زنده دری پیدا کنی / دست دل میباید از هم وا کنی
زندگانی تا برون آید ز تنگ / در فشار قبر به از چشم تنگ
شعله شوق فشردن تا بکی / ای شرر در سنگ مردن تا بکی
گر همه یاقوت بندد سنگ تو / نیست غیر از عقده های تنگ تو
معنیت وا ماند و لفظ آورد بار / شد صدا از افسردگیها کوهسار
ناله وارسته ای جهل کیش / سنگ بستی بسکه پیچیدی بخویش
اندکی زین بستگیها باز شو / در قفس چون گشته پرواز شو
چیست پرواز احتراز خستست / پرفشانیهای شوق همتست
گر باین معراج پروازت سریست / در گشاد دست و دل بال و پریست

نکته معنی کرم در جمیع احوال بسرور طبایع کوشیدنست و در همه اوقات برضای دلها جوشیدن بی نوایان را بدرهم و دینار نواختن و بیماران را به عیادت و مداوا خرسند ساختن امداد نابینایان بدستگیری عصائی و اعانت گم گشتگان به تحریک درآئی آبله پایان را تکلیف خار ننمودن و بیدماغان را به صحبت دعوت نه فرمودن پیش ناتوانان ترک اظهار توانائی و در چشم مفلسان تغافل اوضاع خودآرائی بر قبور تکبیر گفتن و فاتحه خواندن و در زمین های خشک آب پاشیدن و نهال نشاندن غائبان را به نیکی یادی و حاضران را بمدارا امدادی القصه بقدر طاقت زبان بجز عرض فوائد نیاراستن و بوسع امکان از هیچکس غیر عذر ازین عالم ها هرچه پردازند از شعبه های جود و سخاست و ازین دست از انچه از دست برآید از شیوه های مروت و وفا **رباعی** گر دسترسیست زر مدارید دریغ ✤ از بی ثمران ثمر مدارید دریغ ✤ تا تهمت خست نکشد همتها ✤ اخلاق زیکدگر مدارید دریغ

دیگر بیدل دارد ز طبع اهل همت / آثار سخا به جلوه چندین صورت
بر بی خبران پند و محتاجان سیم / بر خردان لطف و با بزرگان خدمت

نکته جمیع خلائق به حکم مصلحت طبیعی محتاج هم اند و کامروای همه حقیقت گرمی که آئینه هر فردی بظهور پیوسته است و بذوق اشتغال شوق در کمین امداد دیگری نشسته زبان مطلب محتاج بهوای وصول جمعیت خود سائل و سعی احسان منعم همان بموقع وقوع خاصیت خود مائل سنگ و گل محتاج آفتاب در کسب کمالات آب و رنگ و آفتاب مشتاق در عرض جوهر ترتیب گل و سنگ بائع نقد را از احتباس سود می شمارد و مشتری جنس را غنیمت نقد می پندارد نقدها مصروف جنس شماریست و جنسها موضوع نقد انتظاری یعنی تا بکار دیگری بنای چشم بر حصول مراد خود نگشائی پس کریم در خود ناچارست و محتاج در طلب بی اختیار **رباعی** آواز کریم را صلا می خوانند ✤ سائل چو دمی زند دعا می خوانند ✤ یک نغمه شوق ست چه فقر و چه غنا ✤ کز پرده هر ساز جدا می خوانند ✤ جمعی که طینت شان از وضع یکدیگر متاثرست گوی زندگی برده اند و گروهی که ازین کیفیات بوی اثری ندارند بی حس اند و مرده تاثیر در طبایع ارباب کرم چون موج بر آب پیچیده است و از طینت اهل خست چون ملائمت از سنگ رمیده طبع کریم از فرط نزاکت زبان سائل را نشر میدادند تغافل بشرط تاب زخم آوردن ست و مزاج لئیم از جوش خشونت پروای مساس ندارد و توجه تابع رنگ اثر بردن **رباعی**

سرمایه هر خمار و مستی کرم است / پیرایه هر بلند و پستی کرم است
گویند که انقلاب هستی گرم ست / اینست دلیل آنکه هستی کرم است

وقتی در صفت ایثار فائده چند از کلک خیال جوشیده بوده بشهرت ایثاریه مرقوم صفحه اعتبار گردیده درین موقع طرح ستایش ارباب کرم می اندازد و تنبیه اوضاع اهل خست می پردازد

ایثاریه

سرمایه کیسه گاه هستی نقد انفاسیست بی توقف از گنج خانه غیب هویت مدد فرمای تنگ مایگان بازار وجود و بی تشویش تردد غنا بخش بی بضاعتان چارسوی شهود آمد و رفت او دلیلی ست بر آنکه این نقد ایثاریست نه اندوختنی و دریافت معنی این عطیه نیز موهبتی ست نه آموختنی **قطعه** ای آنکه سرت شور هوسها دارد / کسب ایثار اگر کنی جا دارد

آئینه عبرت توضیح ست و حباب ✤ هوشیکه نفس مایه چه سودا دارد ✤ طائفه که از نقب گریبان تامل
پی به حقائق موجودات برده اند جمعیت جمیع اسباب موهومه از نتائج تلف کاری انفاس
شمرده اند یعنی هرچه درین زبان کده بدست آورده ایم نفسی در عوض آن تلف کرده ایم
و آنچه درین غارتسرا غنیمت شناخته ایم رنگ فرصتی در برابر آن باخته هیچ جنسی بحصول
نه پیوست تا نقدی از کیسه رخت نه بست و هیچ جلوه نصیبه تماشا نرساند تا نگاهی از دیده
بال جمعیت نیفشاند **غزل** همچو شمع اول بنای خویش باید سوختن ✤ ناتوان بنیاد ظلمت
خانه افروختن ✤ راحت صد ساله میباید بغارت دادنت ✤ گر همه یک پر زدن خواهی
طپش آموختن ✤ میرود بر باد تخم از دستگاه شاخ و برگ ✤ هرچه می بینی پریشان
کردنست اندوختن ✤ بی تکلف مرگ هم آسان نمی آید بدست ✤ از تماشای دو عالم
چشم باید دوختن ✤ اگر چون پرتو شمع زری فراهم آورده اجزای رنگت آشفته است
و اگر چون گرد سحر خیال سیمی در نظر چیده بساط خانه آرام رفته اینجا بدل هر نشاء خماریست و مقابل
هر آرزو انتظاری بمطالعه هر مطلبی از چندین مطالب ورق گرداندن ست و در اندیشه هر خطره
بر چندین خطرات فاتحه وداع خواندن آئینه در مقابل شخص نمیدارند تا مایه تمثالی برین
توهم نگذارند شعله تا جواله نمیگردد بر هوا دائره نمیگردد و نفس تا بر خود نمی طپد بترکیب صدا
نمی پیوندد و عریانی هم از پیرهن برآمدنی دارد و حیرانی تیر از پریشانی مژگان سر بر نمی آرد
درین بسیط چه قطره ها که بفکر گوهر نیفشرد و درین مشهد چه طبائع که بامید خوبی ها نمرد ✤

مثنوی

عمر موهومست ز سامان نفس
رفته و گرد وبالی مانده
هرچه زین بازار سودا کرده
پیش ازین دکان رعنائی مچین
جمع مال آئینه ات بی نور کرد
خاک باد آورد و گل کن از عرق
آنچه باد آرد نیرزد جز بباد
حیرتی کاندر چه فکر او فتاد

ای باسباب من و ما متهم
چون سحر گردیست باد در قفس
با چنین بنیاد موهومی خیال
خاک از بادی بدست آورده
همچو فرصت میرود باد از برت
خاک رنگین زنده ات در گور کرد
چند فکری گنج باد آورد صبح
تا یکی بر باد یابد دل نهاد
بیشماری دخل اوهام هوس

آنچه آوردی نفس بود از عدم
از نفس بر خود پری افشانده
می طپی در آرزوی جمع مال
مایه ات آن بود و سودای تو این
میکند خاک جهان بار سرت
زین تلاش آهنگی حسرت سبق
گل نخواهد شد بشبنم گرد صبح
چشم بر تفتیش خود باید گشاد
بیحسابی لیک در خرج نفس

چون نفس بر وهم ما و من مپیچ
هرچه زینها میخری قیمت توئی

گر نفس غیر از تو نتوان یافت هیچ
از نفس در بیع تست اجناس جود

مایه آگاهی و غفلت توئی
حیف کز ایثار نتوان برد سود

پس از سامان بخشی این کلید غنا همه با دوست اند اما غافل و بتقویت آن سررشته فتوح
همه جگر دارند اما **بیدل** اگر بدانند حاصل اسباب دنیا فرصت ست از ترک
ایثار خجالت فطرت روا ندارند و اگر بفهمند گرد آوری زر و سیم غبار وحشت عمرست درم
در کیسه نشمارند نظرها بر قفاست رفتن را آمدن میدانند و آئینه ها عکس نماست ماضی
را مستقبل می خوانند **نکته** هوش آئینه دار عبرت نیست و گرنه نفس را لنگر اقامت
انداختن جای عرق ریزیست و هوا را بخود داری پرداختن مقام شبنم انگیزی جمعی
مال اندوخته را نعم البدل عمر تصور نمودند خسارتی عظیم کشیدند و فرقه تحصیل اسباب را وسیله
بدل شناختند بنفع مفتی رسیدند به حکم اختلاف نشاء استعداد بر بعضی طبائع افسردگی
غالب افتاد زر و سیمیکه محصول شان گردید میراث سنگی بسنگ رسید و بر بعضی امزجه
سبکروحی هجوم آورد هرچه از اسباب به نشان پیوست چون گره بر باد رنگ تعلقی نه بست
فیض سبکروحی بنا شهرت وارستگی انجامید و ننگ افسردگی بداغ خست گران جانی
کشید مآل کار همه را بر دست اسباب افشاندن ست و سررشته قید و آزادی بعالم
بی سببی رساندن اما دلبستگان رحمت و مزد وارستگان راحت **رباعی**
جاه و مالیکه در رهت خار نشاند ✤ باید بسهولت از بر خویشش راند ✤ چون پیش شد
این خار بدامانت جمع ✤ زحمت بینی دمیکه خواهی افشاند **نکته** از بزرگی پرسیدند
به حکم ان مع العسر یسرا کشاد هر عقده بناخن تدبیری باز بسته است و حل هر مشکلی در کمین
چاره نشسته صعوبت جان دادن از چه تدبیر بسهولت پیوندد و دشواری مرگ بکدام چاره
صورت آسانی بندد فرمود به کسب ایثار باید دانست که زندگی قوت اندیشه است مصروف
تعلق اسباب چون پیچش موج موجد دائره گرداب هرگاه اندیشه از توجه علائق برید واصل
بی تعینی عالم اطلاق گردید و چون موج از دام پیچ و تاب گسیخت نقد توهم بجیب همواری
محیط ریخت **رباعی** در عالم کون رنگ فطرت دگرست ✤ خلقی مغرور و ناز همت
دگرست ✤ زین جنس توهم که مجازش خوانند ✤ گر دست فشانند حقیقت دگرست ✤
پس کسی را که بذل مال بر کاهش طبیعت نیفزاید دادن جان نیز مشکل که دشوار نماید

زندگانی ارباب سخا صبحی ست تبسم ریز اشتغال دامن افشانی و مردن خواب نازی تخفیف کدورتهاے سرگرانے مادهٔ ایثار حیاست و حیا علامت چشم بینا بخل از آثار بے حیائیست و بی حیائی دلیل نابینائی خانه چشمیکه حیا چراغش افروخت از جلوهٔ اسباب خبر پرتو عبرت نیندوخت و هر کجا عبرت به آئینه دارے شخص پرداخت صورت حال خود از دیگران ممتاز نشناخت **رباعی**

بر خویش ستم روا مدار ای غافل	اندیشهٔ بخل از یقین مهجوریست چشمی واکن که تنگ چشمی کوریست	با خلق حسد ز فیض معنی دوریست اگر خسیسان کور نمی بودند

با وجود استطاعت قدر احتیاج مثل خودی می شناختند و اگر کری نمیداشتند از انفعال نوای سائل عرق داری میگداختند کیفیت سخا به نزاکتے سرشته اند که تا کریم سائل را ممنون تصور نماید جوهر مروت گداخته است و تا باذل خود را مصدر احسان گمان برد معنے حیا رنگ باخته ازینجاست که برابر خار و گل یکسان مے بارد تا از نخلهاے بار در خجلت امداد بردارد و آفتاب بر سنگ و گل یکدست مے تابد تا بر لعل و یاقوت منت تربیت نگذارد **رباعی** شخص کرم از بسکه وفا کیش ترست ✤ اندیشهٔ آب رخ درویش ترست ✤ رسوائی احتیاج کس نتواند کرد ✤ آنرا که سخا بیش حیا بیشترست ✤ **دیگر** آن قوم که ترتیب سخا را نسق اند ✤ یکسر گهر شرم و حیا در طبق اند ✤ او رشحهٔ ابر موج دریا پیداست ✤ کاین فیض طبیعتان طلسم عرق اند ✤ **نکته** روح انسانی شاهدی ست لاریبی که جمال استعدادش از بی نقابیهاے جوهر عقل پیداست و آفتاب کمالش همان از دمیدن صبح ادراک لامع و هویدا و عقل سرچشمه ایست تراوش ایجاد معنی حیا و حیا آئینه از حقیقت ایمان چهره کشا اگر عقل در عرصهٔ فهم ربوبیت نمی تاخت هیچکس سر تسلیم عبودیت نمی انداخت **رباعی** هر کس ز حقیقتش نباشد خبرش ✤ بیهوده به عبرت نرساند نظرش ✤ از هستے ذات یار معدومی خویش ✤ چیزے فهمید دل که خون شد جگرش ✤ کریمه ما خلقت الجن والانس الا لیعبدون مشعر رمز لیعرفونست و عرفان بمشاهدهٔ عدمیت اعتبارات شرم داشتن از هستی معبود بیچون در صورتیکه حقیقت ایمان بے ادراک این معنے نقش تحقیق نه بندد و جوهر عقل بے امتیاز این کیفیت به نشاء کمال نه پیوندد و ایمان بے عقل چون جوهر بے آئینه نقشی ست موهوم و حیاے بے خرد چون آب بی چشمه سرابی ست معدوم انتساب حیا و ایمان با عقل تحقیق رقم نسبت عبارات و مضامین ست با قلم اسرار قلم از رقوم در

کسوت بی پردگی و عریانیست و ظهور رقوم اجتماع کیفیات مادهٔ الفاظ و معانی پس حیا بر عقل دلیلی ست روشن تر از آب و ایمان همچنان از عقل مبرهن چون صورت مضمون از کتاب **مثنوی** نقش قدرت اعتبار کاف و نون ✤ از قلم یعنے ز عقل آمد برون ✤ هر چه جز عقل ست غیر از جهل نیست ✤ یعنی اسرار یقین را اهل نیست ✤ عالم بے عقل موهوم است و بس ✤ گر همه هستی ست معدوم ست و بس ✤ هر کجا کیفیت این نشاء تافت ✤ خویش را آئینه دار شرم یافت ✤ بر عرق ریزیست بنیاد قلم ✤ سرنگونی دارد ایجاد رقم ✤ از حیا این جلوه را عریانی است ✤ حسن این معنی عرق پیشانی است ✤ شرم بیدای نقابی کرده شق ✤ آگهی آئینه دار از عرق **حکایت** در خبرست که چون عنصرے کیفیت وجود انسانی بطناب الفت نفخت فیه من روحی در سواد عالم ایجاد برپا گردید و بهار گلشن تنزیه از هجوم آب و رنگ خلق آدم علے صورته بشگفتگیهای چمن ظهور رسید فصل رنگیهاے تقاضای شوخے کرد و نسیم صبح اقبال نوید دمیدن آورد بفرمان حضرت رب الانام جبرئیل علیه السلام از محیط تنزه امواج قدم سه گوهر خاص که جوهر شناسی آن را جز جوهرے فطرت کامل نشاید و معماے قیمتش غیر از غواص معنی نکشاید بر خوان استعداد نهاد و در نظر حقیقت شهودش عرض جلوه داد تا یکی از انها اختیار نماید و چون گوهر چشم بر عنائی مطلق کشاید اول گوهر عقل که چراغ تحقیق سراغ انبیاست دوم گوهر حیا که شبنم طراوت توام گلشن اتقیاست سوم گوهر ایمان که تخم جمعیت حصول مزرع مدعاست از انجا که نشا بنظر بنور الله صفا پرداز طینت او بود تمثال اقبال فروغ در آئینه فطرتش پرتو دلنشینی نینداخت و به معرفت اول ما خلق العقل گوهر عقل را که اصل قابلیات ادراک کونی و الهی ست قابل پذیرائی شناخت **قطعه** چو شمع فطرت آدم بنور پاک روشن شد ✤ تسلی از زمین و گردش از افلاک روشن شد ✤ بقدر فهم نامی گشت گر حیوان و گر انسان ✤ کمال هر یک از آئینهٔ ادراک روشن شد ✤ ملک مقرب خواست آن دو گوهر از پیشش بردارد و به خازن گنجینهٔ غیب بسپارد آب گردیدن گوهر حیا طوفان ندامت انگیخت و شکسته دلی گوهر ایمان عنان نالهٔ بے اختیار گسیخت که تا گنج خانهٔ کنت کنزاً مخفیاً سر بمهر نقطهٔ ذات بود ما و عقل پیوسته سر بگریبان موج یکتائی می جوشیدیم و در درج اسرار قدم بآهنگ پردهٔ یکدلی می خروشیدیم امروز که در چار سوے

اعتبار تعین جنس اوهام رواج افزاست انفصال تخیل صوری بر همزن اتصال معنوی
چراست گویم در هنگام کرم آب از گوهر برداشتن صرفهٔ ایثار نمی بیند و سحاب در فصل ترشح
از خشکی بر قطرات گماشتن نم حاصلی نمی چیند **قطعه** جوهر عقل و حیا و ایمان ✤ نقش
آئینهٔ اسرار هم اند ✤ گر یکی زین همه مفقود شود ✤ همه در پردهٔ ساز عدم اند ✤ جبرئیل ندامت
خروشی این گوهرها بود تا آنکه از محیط رحمت ندای وعهم و تعال عقدهٔ تامل کشود پس
وجود آدم بحسب مایه داری آن سه گوهر مزین مراتب جمال گردید و ذات کاملش بحیثیت
این صفات ثلثه تشریف منصب کمال پوشید فروغ گوهر عقل در انجمن دماغش به شمع افروزی
بساط آگهی مالید و موج گوهر حیا بر صفحهٔ سیمایش گلاب آثار عصمت پاشید و صفای
گوهر ایمان در صدف دلش بسامان انوار یقین جوشید **مثنوی**
ای دماغ آشفتهٔ وهم فضول ✤ امتیازی تا چه میگوید رسول ✤ آنکه عقل آئینه دار ذات اوست
جوش دریای حیا مرآت اوست ✤ معنی از گل کردن لفظش بهار ✤ لفظ از معنیش
تنزیه اعتبار ✤ از حیای او اگر خوانی سبق ✤ نقش این نه صفحه می شوید عرق ✤
در یقین او اگر بالد نفس ✤ غیب را باید شهادت بود و بس ✤ آنچه او فرمود اگر محرم
شوی ✤ قبله گاه یکجهان آدم شوی ✤ اصطلاح کاملان فهمیدنی ست ✤ رنگها دارد
سخن گلچیدنی ست ✤ یعنی آدم اسم کیفیت است منصف مراتب این صفات و مشعر حقیقی
متجلی ظهور این آیات جمعیکه ساغر دماغ شان از نشاء عقل تهی ست به حکم کالانعام
خرس و بوزینه آمد خارج در باب انسان و گروهی که آئینه سیمای ایشان از طراوت
حیا خالی ست سراب معنی اسلام اند بدلیل الحیاء من الایمان **نظم** آدمی زاده
وارث خرد ست ✤ بی خرد غیر نسل حیوان نیست ✤ هر کجا عقل کرده است ظهور ✤
مظهرش جز وجود انسان نیست ✤ شاهد عقل چیست شرم و ادب ✤ که ز هر گاو و خر
نمایان نیست ✤ جزو لاینفک خرد شرم است ✤ لیک این وصف در خسیسان نیست
کفر محض ست بیحیائی و بس ✤ هر کرا شرم نیست ایمان نیست ✤ فیض ازل شامل
دریا دلانی که رشحهٔ کرم چون ابر از صفحهٔ جبین شان پیداست و جوهر ایثار چون موج از شکن
آستین شان هویدا یقین شناس که هر کس بحق ایمان آرد شفقت از خلق دریغ ندارد
خشکی امواج پسندیدن دلیل ناآشنائی دریاست و عسرت احوال خلق خواستن

گواه ناشناسائی مولی تخلقوا باخلاق الله در کسب جود و کرم کوشیدن ست نه کسوت بخل در خست
پوشیدن **نظم** عرصهٔ دهر غبار هوسی بیش نداشت ✤ مفت بردند کریمان ز میان گوی سخا ✤
فیض دریا نتوان یافت ازین مزرع خشک ✤ گر نه موج عرق شرم زند جوی سخا ✤ کار
فضل ست به تقلید نمی آید راست ✤ طبع ممسک چه خیال ست برو بوی سخا ✤ از نوادر
اتفاق اگر گاهی مزاج لئیم بعارضهٔ تهمت مروت مبتلا گردد مادهٔ ندامت است مستعد
جوشیدن و اگر دماغ خسیس سودای احسان بخراش آرد ساز رسوای مهیای خروشیدن
که ترشح هیزم خام سوز دکان ناله کشودن ست و عرق بیرون دادن سنگ چهره بقیر اندودن
حکایت برهنه پای چون اشک مستان قطره زن هوای شوق و چون نگاه بی نیازان
بال افشان کیفیات ذوق جادهٔ حیای بقدم بی مدعای می پیمود و دست
سودای بکام بی مطلقی میفرسود از امتیاز پست و بلند بوارستگیهای رحمت پیش پا
نمی دید و از موانع خار و خاشاک به بی پروائیهای شعله دامنی نمی کشید بحسب اتفاق
هم سفری بازرگانی آبله وار چشم بپایش دوخته بود و چراغ حیرتی در راه تماشا
افروخته هر جا خاری محرم دامن عریانیش میدید عبرت رفاقت گریبان همت خواجه
می درید و هر کجا آبله سر از پایش بر می آورد قطرهٔ خونی در جگر خواجه گره می کرد خار خار
احسان مژگانها در چشم مروت شکست و اقتضای مروت تهمت امدادی بدوش
تغافل بربست به حکم ضرورت کهنه کفشی بدرویش داد و بار منت هزار عمامه بر سرش نهاد
رباعی صد ناله بخون کشد الم پروردی ✤ تا بر سر انصاف رود بیدردی ✤
مینا چقدر عرضه دهد رنگ شکست ✤ تا سنگ بروی خود فشاند گردی ✤
پس از وقوع این احسان غریب هرگاه درویش قدم بر زمین میگذاشت سراپای
خواجه چون کفش نو فریاد بر می داشت که سالکان طریق سلامت را به ضبط عنان پرداختن
دلیل منازل قبول و ره نوردان وادی نجات را نفس شمرده زدن شاهد ضوابط وصول
یعنی بخیه کفش چون خیر مقیدش خنده فروش رسوائی نشود و چون احسان پشیمانی
عنوانش تخم ندامت ندرود درویش هر قدر راه احتیاط می سپرد خواجه در اندیشه
کفش همان خون بی طاقتی می خورد گامی چند به تکلف نشمرده شش جهتش
یک کفش تنگ گردید و جولان شوق بواماندگی خواب پا انجامید تا کفش حواله اش ننمود

از زحمت زبانش نیاسود رباعی ای رهزن فقرت مدد دشمن و دوست ✣ منت دم تیغ ست همه گر سر موست ✣ بر شعله قدم زن و مبر حسرت کفش ✣ کاین آبله ات زپا برون آرد پوست ✣ نکته سخا نشاد ایست از صهبای خمستان مروت محالست دماغ خشک مغزان صداع خست را طرف نسبت پسندد و کرم نهالی ست از حدیقهٔ بهارستان فتوت شکل که در شوره زار طینت نخل بار و قواع بندد اگر ژاله سند تمکین گوهر پرداز د عرق انفعال خضیف مے سازد و اگر حباب لنگر وقار محیط اندازد بحرکت نفس رنگ ابرو میبازد برگ خزان راهوای زرفشانیهای آفتاب اجزای نسخهٔ وجود بشیرازه باد دادن ست و کاغذ ابرے را ذوق رشحات سحاب نامه حریر هستی بآب فرستادن ماهی را تا دمے از کیسه جدا شود پوست بر تن دریده است و غنچه را ناکرده خورده زر باز گردد شیشه بر سنگ رسیده اگر تقلید سرمایهٔ آبروے بود اخگر گرمی بازار یاقوت فروشی پیشه داشت و دورایت اعتبار برترازا برسے افراشت رباعی در عالم اعتبار مثل و آثار تقلید به تحقیق ندارد سر و کار ✣ آتش دگرست و برق انجم دگرست ✣ گردون نشود سبک بسیمان شمار ✣ همت ارباب سخا با وجود گرانباری اسباب مایه بپستی نرساند که ابر هر چند شکم اندازد سینه بر خاک نتواند مالید و فطرت اصحاب بخل با کمال کسب آزادے دامن بر تعلق نیفشاند که دیوار اگر همه سر بگردون سوده باشد پهلو از زمین نتواند دزدید مژگان بهزار پرفشانی همان آشیان پرست و نگاه در خواب نیز آسمان پیما قصور چین بر جبههٔ کریم صورت نبندد و خیال شگفتگے بروے لئیم هرگز نخندد که آغوش صبح از هیچ المی کلفت تنگے برنمیدارد و تبسم جوف هیچ عشرتے سراز گریبان شک برنمیدارد و از محیط سراب نیاید و از ساحل گرداب نگراید نظم

ز آئینهٔ ابر تمثال کرد	ز طبع لئیمان کرم خواستن
زرهای نشاید درم خواستن	تر یهای هوش ست نم خواستن
بود چون وجود عدم خواستن	زر و کیسه اینجا بهم دوخته است

نان این سفرهٔ کشان قرص فولادیست و نشان شکن و آب این تلخی سرشتان فشار مرغے زهر در گلو افگن تخمیکه در مزرع شان کارند آبله است پامال عبار بے ریشگے و نیزه که از زمین شان روید نشترے در خون نشسته پوست پیشگی هر چند نسخهٔ ابر کشایند ترشیح مطربست بجا افسرده و اگر همه بچشمگی برآیند تراوش موجیست خاک خورده رباعی این سنگدلان خاک اسباب بخشم

یک اشک ندیده شرم احباب بچشم ✣ محواند بذوق جنت آرائیها ✣ چون آئینه نان در بغل و آب بچشم ✣ در ضبط اندیشی احتیاط اکیسه لب بهیچ نمیکشایند و بناموس طرازی عصمت زر در خود نمی نمایند صفت سیم همه را لشجاعت نفس دلیلی ست و در اینجا بهراس کفیل خاصیت زر جا چشم روشن کردن ست و در اینجا کوری آوردن تا محاسبت نام زری گرفته است بر اندوه غارت مرده اند و تا مذهب جدول سیمی کشیده جان بکشاکش سپرده اند زندگے درین طبایع چون نمود در سنگ پامال گران جانی ست و سبکروحی درین اقرجه چون نشار در تاک زیر شق سرگرانی جز طمع حرفیست در گوش استعدادشان نشسته و مد احسان نوائے از ساز طینت شان بر نجسته اگر آئینه کردند تمثال باز ندهند و اگر کوه شوند بجواب گردن نه نهند لشتر را از خون افسرده این مدرکان پای در گل و بیکاران را از استخوان مرده این سخت جانان آبله در دل ازین موذیان بهوس حلاوت رسیدن تریاق از کام افعی کشیدن ست و ازین خشک مزرعان امید سرسبزی داشتن پنبه در آتش کاشتن از چشمهٔ آئینه مگر تمثال آبی بخیال تواند خوردن و از نخلستان تصویر همان حیرت ثمرے تواند بردن رباعی زان قوم دنی که بخل شان آئین ست هر چند دعا طلب کنی نفرین ست ✣ از بسکه فشار چشم اشک است اینجا ✣ پیش از خوردن طعام شان سرگین ست ✣ اگر استرد بیک نمی شنیدند بر سالت اقرار انداشتند. و اگر لا استرد فوائے خواندند بقرآن کردن نمیگذاشتند به فتوائے صرفهٔ خرج عیال رهبانے را بر اسلام تفضیل ایمانی و برواج تخفیف صرف لباس بر همی را بر شیخی شرف عریانے تصرف طبیعت از رفع وجر نحویان معنی اخذ و جر خواندن و وقت ادراک از لف و نشر منشیان ملخص لام و فے رساندن از فقرا مقصد شان مجذوب و از علماے همان سئلے مطلوب اگر در نماز اند نقش در هم محراب حضورست و اگر در تسبیح شمار زر محسوب شعور در همه حال گرد آوری مال احتیاط شرایط دینی ست و گره کیسه رسوخ عقائد یقینی **حکایت** ممسکی که از آثار یبوست نامش تری در مغز سامعه مے افشرد و اندیشهٔ خشکی صورتش آب باصره را بودیعت خاک مے سپرد نیچه بے حرکتش احتیاط درم ناخن داز جزو بدن مے فهمید و کیسه بے برکتش در ضبط گره چون مار بر مهره مے پیچید **نظم**

ز تشویش طمع آسوده گاهِ طبع سودائے	ز تلخی هاے حرص زر سراپا کام صفرائے

بعرض دستگاه بخل شور گوش بیمغزی ❊ به جذب شهرت امساک مقناطیس سودائی
زخوان زندگی چون دام قوتش خاک خوردنها ❊ ز بزم عمر چون خمیازه جامش باده پیمائی

شامی احرام نماز بسته بود و بجماعت مسلمین پیوسته سودای خست دماغ اندیشه اش خارید که امشب چراغ خانه بی سرپوش مشتعل ست و هوا در بیباکیهای زیانکاری نامنفعل بباد بی احتیاطی مباد روغن پرواز نقصان گیرد و بشعله بیصرفگی سلسله فتیله کوتاهی پذیرد تا رکوعی بجا آرد کشتی به طوفان وسوسه داده بود تا سجودی ادا نماید از جبهه نعل در آتش افتاده هم در رکعت اول ضبط نفس بنفخ انجامید و منفذ وضو شکن بشور کوچه نی کشید چون شخص خفته در گرفته بی اختیار رو باخراج گذاشت و چون طبیعت مسهل خورده توجه بطوف خرابه گماشت اتفاقاً در خانه چون دل تنگش بر روی بستگی باز بود و کمین حلقه زنبور دیده حرصی بچشمک دامی نمود غریو یاس از هر بن موی مویش ببالید و ساز محرومی از بند بندش نالید **قطعه** آن قوم که خضر مقصد شان جود ست ❊ گر در سنگ اندیشگی مفقود ست ❊ از بس دل تنگست دلیل ممسک ❊ در خانه خویش هم رهش مسدود است ❊ گرمی باشد تا روزن لغتی بر روی میخوشش کشاید و راه ویرانه بآن بوم سرشت وانماید گفت آهسته باش تا پاشنه از در سوده نگردد که هنوزم ادای سنت در پیش ست و خاطر از قضای قرص تردد اندیش اما چراغ خاموش اولی ترست یا ته سرپوش تا اسراف روغن آب چشم مرا مایه چراغ ندامت نسازد و کاهش فتیله بافزایش گداز نفسم نپردازد کنیزک ترکی از خنده بر ریش او نواخت و تفی از پاسخ بر سر درویش انداخت که ای سگ دودمان امساک هر چند چراغ احتیاط افروخته که در قطع این قدر مسافت بخیه کفش بر رو خواهد افتاد و گریبان ناموست درهای رسوائی خواهد کشاد گفت معذور کفایت علاجان مرض خست تا صندل درد سر نشناخته اند کفش خود را حمائل بغل ساخته اند **رباعی** در مطبخ خست که تریدش قاقیست ❊ از سوخته هم دود کفایت باقیست ❊ مینان جز خرقه نیست چون پاره شود ❊ پاپوش دمیکه کهنه گردد طاقیست الحاصل تا در پیکر خسیس از مواثری پیداست خار خار حرص دام بی اختیاری چیده است و تا در پنجه لئیم گره انگشتی باقیست امید از کشایش بریده اینجا دستها در قدرت نفع رسای خون مرده ایست بیدست و پای روانی و آستین ها

در انداز چیدن گلوی مستعد فرو کشیدن از نهایت دون همتی دود آتش این خاندان چون رنگ آئینه داغ ظلمت تعمیری چون سنگ آتش از کانون بر نیارند تا سرها با آهن نکوبند و چون شیشه گرد بیرون ندهند تا خانه بویرانی نروید به صفت زنبور هر چه قی کنند ذخیره شمارند و بکسوت کرم پیله آنچه پس افگنند پیش رو بر آرند **حکایت** خسیسی را دیدم قی کرده بود و آن اجزای مغشی را فراهم آورده مگس میراند و سری می جنباند گفتند ای کناس خوک طینت اینچه رسوائیست اشکی در چشم گرداند و گفت زر خرج کرده ام کور می شوم و می خورم کمال محبت زر بیشتر ازین قیاس کردنی ست و عروج مراتب حرص بالاتر ازین بتصور آوردنی باین اشتها اگر گه نمی خورند ریاضت ست و با این تشنه طبعی اگر از بول در میگذرند همت **رباعی** صد ناخن تیغ اگر توان انشا کرد ❊ از رشته بخل عقده نتوان وا کرد ❊ ریدن چقدر سعی ذلش برد بکار ❊ کز طبع لئیم مخرجی پیدا کرد ❊ از تاب حرارت آب می کردند و نام نسیم نمی برند تا درین عبارت سیمی تلف نشود و بعلت نفخ می میرند و تیز رها نمی کنند تا باین آهنگ زری بدر نرود در هر صورت از اوضاع مکروه تعزیر بینش اند و به خلعت منحوس عذاب آفرینش تبسمی که بر روی شان خندد جبین شقاوت ست و شربتی که بکام ایشان جوشد مرگ حلاوت اگر بر خود ببالند یکسر چون مو عرض کثافت بدن ازو اگر سر از جیب بر آرند یکقلم چون ناخن گردن زدن تا خاک این طائفه از باد عصا نگیرد گردی از اعتبار نینگیزد و تا سر این فرقه از دار گردن دام نکند به نشاء عروجی نیاویزد و آثار علوی خاک گردید تا این سفله ها جوشیدند و نشاء فطرت بدرد انجامید تا این صداعها خروشیدند بالذات مختشانند از تصور جوانمردی نا امید و بالطبع قحبه گانند حکه پرست امساک جاوید **قطعه** زینها چه خیال ست کسی مال برد ❊ یا از فیضی کمال اقبال برد ❊ یک عمر گر آئینه بحیرت کاهد ❊ مشکل که ازین طائفه تمثال برد ❊ اگر صحبت را موثر فهمیده ازین مخنثان بگریز و اگر عصمت را مغتنم شناخته ازین قحبه ها بپرهیز هر چند محتاج نیستی زیارت کریمان احتیاج کلی شمارد با آنکه صحبت لئیم ضرور افتد احتراز از ضرورتر انگار که سعادت نظر بر روهای شگفته باز گردیدن ست و شقاوت پیش رنج جبهه های ترش کشیدن گلی که هر ساعت برنگی دیگر بشگفد پنجه کریم است و قفلیکه جز بشکستن روی کشایش

نه بیند پیشانی لئیم درین تنگنا غیر از دست کرم بهر چه وانگری بسته است و بجز پیشانی سخا
هر چه نظر افگنی بچین پیوسته کشاده رویان عالم ایثار چون صبح مانع خواب غفلت انداز
غیب شان بستگی درهای فیض می پسندد و تنگدلان فشار خست چون اشک گره رشته
نگاه انداز حضور شان تهمت نابینائی بر خود می بندد **مثنوی** ای هیولای دو عالم اعتبار
جوهری اعراض چندین نور و نار ✤ خاک هموارے بدامن چیدنت ✤ آسمان یک پیرهن
بالیدنت ✤ هر چه دارد جلوه مرآتش توئی ✤ دستگاه نفی و اثباتش توئی ✤ بحر
بیرنگی بصد طوفان ظهور ✤ بی نیاز ست از کمالات قصور ✤ جوش گوهر در کنار او
چه ریخت ✤ گر حباب و موج باید باز بیخت ✤ این بد و نیکی که گرد انگیخته است ✤ امتیازت
رنگ وهمی ریخته است ✤ یا غبار نیک و بد از دل برآر ✤ یا تمیز وهم خود را پاس دار ✤ نیست
در اقلیم اسرار تمیز ✤ خوشتر از وضع سخاوت هیچ چیز ✤ همچنان خر بخلگاه امتیاز ✤ خجلت
آهنگی نه آرد هیچ ساز ✤ شش جهت فرش ست مهر و کینه ات ✤ تا کجا رو آورد آئینه ات
سوی خست گر رجوع آوردن ست ✤ با همه نیکی بدت گل کردن ست ✤ در مقابل با کریمان
گشته ✤ گر همه غیری از ایشان گشته ✤ تا توان از سیر گلشن رنگ برد ✤ پای
در گلخن چرا باید فشرد ✤ تا توان چون بوی گل وارسته زیست ✤ سنگ بودن
خفت ادراک کیست ✤ عقده تنگی که نامش خست ست ✤ اندکی گر باز گردد همت ست
ما همه صبح نفس سرمایه ام ✤ شخص موهومی هوا پیرایه ام ✤ چون سر و برگ نفس
وارستگی ست ✤ پس چه چیز آئینه دل بستگی ست ✤ ای کریم بی نیازی بارگاه ✤ داغ
خست بر جبین ما مخواه ✤ از مزاج ما برون آر ای صمد ✤ کلفت دلتنگی و بخل و حسد
جمله از خست بخود وا مانده ایم ✤ بال و پر در آشیان افشانده ایم ✤ پر فشانیها نفس پرور مباد
موج ما زندانی گوهر مباد ✤ فصلیکه بهاریه در محیط اعظم بنظم ترتیب رسید و نخلستان
فوائدش به نشو و نمای تحریر سر کشید برنگینی معانی هزار چمن شگفتگی در تصور آباد
خیال نازش داشت و به گلفروشی عبارت یکجهان آب و رنگ در جلوه گاه نظر طراوت
می کاشت **نظم** تحقیق گلشنی که تماشا پرست اوست ✤ از التفات حیرت
فردوس ننگ داشت ✤ تا شوق میرسید به حرف دمیدنش ✤ چون صبح ریشهای
نفس گل بچنگ داشت ✤ نظاره گر ببوی گلش می فشاند بال ✤ مژگان بکسوت

پر طاؤس رنگ داشت ✤ بعضی دوستان که بمقتضای میلان طبیعت از رغبت نظم
بذوق انشای نثر می پرداختند و از جمعیت مراتب حسن پریشانی زلف کاکل غنیمت
می شناختند متفق بودند که هر جا شکوه پایه نثر بساط رنگینی پردازد نظم را از خجالت در حالت
تنگی الفاظ خزیدن ست و هر کجا شور وارستگیهای موج بال وسعت کشاید گوهر را از حیا
در طبع قطره نفس دزدیدن شاهد معنی را اگر در کسوت نظم نازش تنگ قبا نیست در
لباس نثر ترازش آغوش کشای یعنی در مرتبه که مضمونها یکدست تراوش داشته
باشد از گل کردن نثر به بسط کیفیات نظم راه بردن ست و از ترتیب نظم فیض حقیقت نثر
وا شمردن **رباعی** آنجا که تمیز محرم جزو کلست بیشی و کمی لازم انگور و ملست ✤ در
گلشن اعتبار قدرت سنجان ✤ آرایش نظم غنچه و نثر گلست ✤ محرک سلسله شوق گردیدند
که ازین عالم نثری اگر بر قسم تواند آمد نوک خامه باید افشاند و بریزش این جرعه بی پروا
نصیبی با آشفته دماغان نیز می میتوان رساند هر چند ازین حدائق رنگی نمیتوان شگافت
که بهار خیالان در پرده اش جولان معنی نه نموده اند و ازین ریاحین بوی نمیتوان یافت
که چمن دماغان جاده مراتبش نه پیموده اند به تکلیف اعزه ناچار رنگ سودای از کلک
خیال بیرون ریخت و بآهنگ بهارستان جنون شور تحریری برانگیخت باری بهوای
انشای رنگین کلامان تهیه جنونی کرد و بسودای سواد دانش رقمان دود دماغی بعرض آورد

بهارستان جنون

نظم بیار باده که در صیدگاه عالم هوش ✤ بهار میرسد از موج گل کمند بدوش ✤ بذوق
وصل جنون در فضای دشت چمن ✤ هوا ز ابر بهاری کشوده است آغوش ✤ پی صبوحی
ساغر کشان محفل شوق ✤ نشاط جام بدست ست و رنگ باده فروش ✤ دوانده است بصد
رنگ ریشه امواج ✤ ز جویبار رگ گل بهار طوفان جوش ✤ ز گرمجوشی رنگ هوا عیان
گردید ✤ که در گرفته بآفاق آتش خاموش ✤ نوای سلسله شوق پرده ها دارد ✤ چو عندلیب
توهم بر جنون زن و مخروش ✤ وگر بساز جنون هوش بر نمی آید ✤ نگاه آئینه شو کسوت تحیر پوش ✤
نسیم عشرت این فصل غنچه در بغل ست ✤ نفس بموج هوا محو ساز و باده نیوش ✤ بقدر
چشم کشودن طرب قدح پیماست ✤ ز خواب اگر مژه وا کرده به مستی کوش ✤ بیا بسایه

فرصت که میرسد بچمن * همای رنگ زبرگ گل آشیان بر دوش * نه برگ دانم و نی رنگ
اینقدر دانم * که صف کشید و هجوم غبار رفتن هوش * ز ساز انجمن راز تا چه می شنوند * که گل
ز غنچه سر انگشت خود کشیده بگوش * کدام رنگ و چو گل جوش حیرتست اینجا * قبای ناز دریده است
خاک آئینه پوش * حدیث پردهٔ رنگ از که بایدم پرسید * زبان بوی گل آواز میدهد
که خموش * صدای خندهٔ گل از نغمات ساز ازل زمزمه ایست مژدهٔ ایمای نازکیهای
ظهور و شوخی نسیم بهار آهنگیهای عیش ابد نوای بال کشای تجدید سرور عنقای اوج
تقدس در کسوت رنگ آشیان طاوس می طرازد و همای عالم تنزه در نقاب ابر آئینه سایه
می پردازد تنزل شاهد بیرنگی را بقدر گریبان چاکی تبسم سحر مایهٔ عروج رنگینی ست و تعین حسن
بی نشانی را بانداز شوخیهای موج گل خرام قدرت آئینی اگر از اسرار نفس رحمانی
بوی پرده هوا را دریاب و اگر بر هنر تعین اول راهی کشودهٔ بسیر هنگامهٔ صبح بشتاب ریاحین
یک قلم پرافشانی کیفیات ارواح اند و نیزه ها یکسر نسخه کشای خاصیات اشباح از بی
پردگیهای ساز نشو و نما حقیقت عالم ایجاد روشن و از گل کردن اسرار رنگ و بو ها معنی مراتب
استعداد و مبرهن صدف نقاش این صورتها رنگ آمیزی گردش افلاک و هیولای پیکر این
جلوه ها نیرنگی طبیعت خاک **رباعی** خاکست که صد درس جنون می خواند * از سرمه
هزار ناله می رویاند * یک صفحه ساده وین همه نقش فریب * این بیرنگی چه رنگ میگرداند *
منکر احیای موتی را از برق ظهور این رنگها آتش در بنای اعتقاد انداختن ست و غافل
زمان رستخیز را در هجوم نشو و نما رنگ غفلت نگاهی باختن شکسته رنگی را این زمان با چهره ها
اطاعت نسبت غبار کیست و افسرده مزاجی را با طبایع اعادهٔ هیبت تازگی چمن تا رنگ پریده
را شکار نماید از رگهای گل دام نهاده و بلبل تا نالهٔ رمیده را در کنار گیرد از منقار آغوش کشاده
گردش چشم نرگس نگاه رفته را از عدم بر می گرداند و پیچش زلف سنبل سر رشتهٔ نفس
گسیخته باز بخود میرساند افواج بهار بی تعینی غبار قدرتی نه انگیخته که خاکساران بنفشه
بمصالح سیاهی بجوشند و شکوه نشاء بی نیازی سایهٔ چشمی نیفگنده که برهنه سران غنچهٔ ناز
کجکلاهی بفروشند پیچ و تاب سلسلهٔ ریشه ها ممکن نیست چون هاله بر فرق هوا چتر نزند احاطت
آغوش رنگها محال ست چون قوس قزح حمائل در گردن آفاق نیفگند تا خار و خس برنگ پیراهنی
بارنده است و تا کوه و دشت برگ گل دامنی بر آرنده نازش داغ لاله قدم بر دماغ

شفق میگذارد و بالیدن حلقهٔ سنبل دانهٔ ثریا را از لوازم دام گستری می شمارد هر قطعه زمینی
که با فضای خلد مقابل اندیشند تفاوت آرای عالم خیال و شهود ست و هر کف خاکی را
که با بهارستان ارم و اسنجند فاصله پیرای نسبت عدم و وجود غباریکه از دامن صحرا بلند
گردد جوهر آئینهٔ گل ست و دودیکه از جیب مجمرها سر کشد شکن طرهٔ سنبل **نظم** بسکه جوش
رنگ بر آفاق وا کرد ست بال * خار خشک امروز می بالد رگ گل در بغل * اقتضای ساز
عیش از بس ترنم پرورست * میدود ضبط نفس منقار بلبل در بغل * تا ثمره بر هم نهی خواب پریشان
سنبل ست * سایهٔ دیوار خوابیدست کاکل در بغل * اگر از تراوش چشمه سار و مزنی بیانها
چون نفس بی تحریک زبان مطلق عنان ست و اگر از صفای آبها نویسی خطوط چون جوهر در حیرت
آئینه پنهان از طغیان روانی طبیعت آب مضمون گرداب نمی بندد و از شوخیهای برجستگی مصرعه
موج سکته حواس نمی پسندد به تشریف آرای نامیه وقت ست جامه از پیکر شخص بر دید و به شیخ
هوا دور نیست سایهٔ رنگ ز آئینه بشوید سنگ با همه آن افسردگی از دسته بندان گلهای
تار ست و غبار با وجود بی طراوتی هزار رنگ شکسته شفق در کنار خزان را از افسردگی آن قدر
رشته نسبت گسیخته که میراث رنگ شکسته خبر به کهکشان نمیرسد و زمین را با کدورت انقطاعی
دست بهم داده که سلسلهٔ توهم غبار خبر بار نمیکشد **مثنوی** درین موسم از صفحهٔ روزگار

نگردد بجز سبزه خط آشکار
اگر خامه ایجاد خط می کند
اگر شمع خامش کنی دودی ست
بموجیست کاری طراوت بلند
شفق نیز در لاله خون ریخته است
گل و لاله حیرت بچنگ اند و بس

به تحریر اسرار عشق و جنون
نقط را به شبنم غلط می کند
سمنها ز بس گلفشان رسته اند
که از ابر دارد بگردون کمند
چسان بگذرد از فضای چمن
چو آئینه گرداب رنگ اند و بس

سیاهی مگر لاله آرد برون
شبستان کنون کلفت اندود نیست
به مهتاب روی زمین شسته اند
هوا بسکه رنگ جنون ریخته است
صفا لغزشی خورده از نسترن
همه پرفشانند پرواز نیست

همه ساز شوق اند آواز نیست غنچه تا دم از نکهت زند دل از دست داده است و نرگس تا نظر
بر رنگ کشاید بچشم باختن آماده اهل چمن را بسکه از رنگ بگرد هم گردیدن ست و از بو
بهوای یکدیگر بالیدن هر جا گلی به نیم رنگی ساخته لاله پیرامنش دمیده است
و هر کجا برگی بکم نکهتی پرداخته ریحان از سایه اش جوشیده اگر غنچه دلی گرهی
بر زلف سنبل افزوده باشد و اگر سنبل شکنی بر باد دهد در شاخ گل راه خمی کشوده

از خود برآمدن سرو دمیدن خطهاے لب جوست و آغوش تهی کردن گل صفرا عدا و رنگ
قدرت رسائی اگر قامت سرو ستون خیمهٔ ابر گردد بجا در خم او هر شاخے هماے رتبه
کجکلاهے آشیان پرواز و برعنائے هر نهالے شهباز نشا نگاهے تحیر پرواز علویان تا
بوضع چمن زادان برنیایند گل اعتبار فطرت دسته نه نمایند و افلاکیان تا رنگ گلشنیان
نه پذیرند دامن نسبت لطافت نگیرند از همچشمے داغ لاله ساغر آفتاب را توامے صهباے
نور مسلم و از هم نسبتی تبسم گل خندهٔ صبح را دستگاه گلاب فروشے شبنم ستاره ها در سلک
جمعیت دل از آئینه داران غنچگیهاے گل و ماده در دائره طرح هاله از کمربندان حلقگے
سنبل بخرمن آراے پرکاهے که گردباد از خاک چمن بردارد و کشت زار کهکشان تبسم کدهٔ
زعفران کاریست و بزله کشی منت رنگے که هوا از بساط گلشن دریوزه نماید دوش
قوس قزح خمیده گرانبارے سیاه مستی سایهٔ گل نه بحدے که شبنم گلاب بیدارے بروش
تواند افشاند و دیوانگی چمن نه بمرتبه که در سلسلهٔ امواج رنگ درس تمکینے تواند خواند
نظم از هوا تا گرد صبح از نکهت گل با چمن ✤ هر که می بینی برنگ رفته است از خویشتن
نخلها را در تب و تاب فتور عرض خرام ✤ چشمه ها را در هجوم موج جوش پر زدن ✤
شور قمری جسته چون آتش ز خاکستر برون ✤ ناله از بلبل پرافشان همچو دود از سوختن ✤
فصل طوفان جنون ست آرمیدن مشکلست ✤ بال خواهد شد شرر در سنگ اگر گیرد وطن
تار پود کسوت ما جمله در رهن هواست ✤ جیب تا کے میکند از چاک و دامن از شکن
از جذبهٔ تماشاے بهار دیده ها تا شبنم هم پرواز طائر نگاه و از کشش تمناے گلشن دلها
تا غنچه همعنان قاصد آه ازین نزاکت کده اگر بتغافل گذرے خون گل تا گریبان دامنگیر
و ازین حیرت آباد اگر قدم تامل دزدی نالهٔ بلبل تا گوش پیچش زنجیر حلاوت خنده یاسمن
بال نظاره ها بشیرازه بوس شکرلبان پیچیده و شور تبسم سحر زخم جگرها را در نمک لعل نوخطان
خوابانیده برین جلوه ها هم از شبنم دلی بسته و آسمان نیز از مهتاب نظرے شکسته
نه در خیال اینکه بتکدهٔ دیده ها را از زنار بندی رشته نگاه سر پیچیدن و نه در هواے
این صنم خانه دلها را از ناقوس نوازے شعله آه نفس دزدیدن **نظم** تا نفس بر
خود طپید در بیخودے غلطیده است ✤ تا نگه بر خویش جنبد حیرتے بالیده است ✤ سیر این
گلزار مے خواهد گریبان چاک کن ✤ صبح برخوردارے ما غافلان خندیده است ✤

باید از خود رفت تمهید دگر در کار نیست ✤ هر طرف مژگان کشائی رنگ مینا چیده است ✤ درین
فصل از هجوم شگفتن بر غنچه چسپان آفت است و از طوفان نشو و نما بر زمین گیران قیامت
هر چند بخواب روے مژگان نمی توان بست و اگر همه بستر از ای از پا نمی توان نشست از خود
برآمدگان نیز چون نهال از چمن بجسته اند و بخاک فرو رفتگان هم ریشه دار ازین طلسم رسته بهانه جوئیهاے
شوخی غازهٔ تحقیق بر روے تقلید کشیده و غیر حقیقت به پیراهن مجاز مالیده از نام گل رنگ
مے چکد و از حدیث سنبل آشفتگی مے دمد کاغذ ابرے بارش دارد و قلم نرگس نگاه می نگارد
بهر جا منقار بلبل تصور کنید بهم خوردن رنگ ناله مے فروشد و هر کجا طوق قمرے تحریر
نمایند از حلقهٔ قاف کوکو میجوشد چشم کشوده در غلط افتادهٔ نرگس ست و مژگان خوابیده
بخیال تنیده سبزه اگر خموشی زبان سوسن معنی ایماست و اگر در حیرتے سیر سمن آئینه
تماشا تا نفس صبح کرم ریشه در آواز دوانیدن ست و تا مژه تصویر بیتاب سررشته بنگاه رسانیدن
مرد شعبده بازیکه آئین مقلدی پیش تواند برد تا تماشاے که عکس را غیر شخص تواند شمرد
رباعی امروز که انکار جهان تصدیق ست ✤ آئینه و سطح آب بی تفریق ست ✤
هر جاست اثر رنگ موثر دارد ✤ تقلید چه میکنی همه تحقیق ست ✤ باصره را خیال طراوت
بر شوخی سیلاب مژگان کشودن و سامعه را تامل رطوبت در آواز آب شنا نمودن
اگر دامن تمثال افشرند آب آئینه بموج آید و اگر سر رشته ها بهم تابند موج گوهر طوفان نماید
هر جا غنچه را سرنگون نمایند ریزش گلاب ست و هر کجا شبنمی را حرکت دهند عالم آب از
وقار آرمیدگی هوا دود مجمر لاله ته نشین و از تمکین اعتدال فصل آتش چراغ گل یاقوت
نگین بنای شمع رنگ بشوخے ریخته اند که طبیعت خارا بفانوسیش بر نمے آید وقتیکه
رگهاے گل بافسونی روشن کرده اند که نفس نسیم خبر بروغنش نمے آلاید کار نشو و نما آنقدر
بالا گرفت که حرکت خاک بر زمین نمیتوان انداخت و پایهٔ سبکروحے بآن مرتبهٔ بلند گردیده
که نام گرانے نقش نگین سبک نمی توان ساخت اگر نشا بسیرابے باین عروج دماغ
آراید کشتی در شناورے هوا پرافشان تر از کاغذ باد تواند بود و اگر جذبهٔ لطافت باین
تصرف بال کشاید کوه در همدوشی صد اسباب عنان تر از سپند خواهد بود اینجا سایه
از پا افتاده نهال بر مے خیزد و غبار از زمین جسته بوی گل فرو مے ریزد از عینک آرائے
لطافت خاک نقب نگاه بفلس شماری هاے زمین میکشد و از نردبان پیرائی تبسم صبح سعی قدم

بمرغزار گاو آسمان میرسد بر خود پیچیدن نفس در طبع گردباد ریشه دارد و بهم پیوستن مژگان سر از هجوم
ابر بر می آرد پای در دامن کشیده از جنون تازان وسعت صحراست و سر بگریبان دزدیده
از دماغ آشفتگان اوج هوا خانه ها را پرتو رنگ پردهٔ فانوس بر آورده و دیوارها از عکس گل
بال طاؤس گل کرده نالهٔ بلبل شمعیست از آتش گل فتیلهٔ نفس افروخته و اشک شبنم حبابی
چشم بر حیرت طوفان رنگ دوخته جهتی نتوان یافت که دامن برگ گلش نپوشیده و
طرفی بتصور نمیتوان آورد که از گریبان شوخی رنگ نه جوشیده **نظم** این زمان
شمع حرم رنگ و چمن فانوس ست ✤ سطح بتخانه همه خندهٔ گل ناقوس ست ✤ کسوتی
نیست که بیرنگ توان پوشیدن ✤ ذرهٔ موج هوا نیز پر طاؤس ست ✤ خاک یک لاله ورق
چرخ یک انداز شفق ✤ عالمی در دل یک قطرهٔ خون محسوس ست ✤ وسعت آباد
عرصهٔ امکان بآن تنگی لبریز رنگ و بوست که تا نگاه دامن چیند زمین های رنگ بطاق
شکن خفته است و تا مژگان بر خود جنبد بساط تموج ریاحین رفته اگر همه خارشکنی رنگ
شکستن ست و هر چند نفس دزدی غنچه نفس بستن موسمیست که چون شمع از خار در پا شکسته
رنگ بر رو می آرد و چون شعلهٔ خاشاک در چشم افتاده بال نگاه می کشاید از شوخیهای
بالیدن هر گریبان دامنی ست و هر رشته پیراهنی تنگی حوصله بوسعت طرح مسرت اندازیست
و وقت قطره بسامان آغوش پروازی سایهٔ گل نیز سحاب دار خیمهٔ عیش زمین و زمان و غبار
آئینه هم بکیفیت صبح نوردیدهٔ آسمان **قطعه** گر باین رنگست جوش اقتضای نوبهار
گل بگردون میرساند در بیابان گردباد ✤ نیز می بالد اگر بر خاک افتد سایه ✤ رنگ گرداند
اگر آید بدوران گردباد ✤ بحکم موج خیز طراوت عرق از جبههٔ گل کرده چون شبنم از سر می گذرد
و اشک از مژگان چکیده چون گرداب دست بگریبان می برد از اقتضای قدرت نمو
بنفسهای سوخته عنان رعنائی ناله بیرون و از خطهای پیشانی هلال وار ریشه بر فلک
برون عقده نیست که چون تخم گل صد رنگ شگفتگی در بغل ندارد و تبسمی نه که چون جیب
سحر هزار آغوش بجلوه نیارد چشم چون بیضهٔ طاؤس آئینه خانه ایست در بسته و مژه
وا کرده برنگ آغوش گل تدروی قفس شکسته دود بر سر هوا پیچیده دستهٔ ریحان
می بندد و آتش در خاک نشسته جوش لاله می خندد و خار خسک را در بحث رطوبت ها رگ
ابر همزبانی و ره خوابیده را دعوی رنگ رعونت ناز خیابانی حرف لب جو از سبزه تر زبان میرود

و دهان چشمه از سنبل مسلسل میگوید سرو سر بهوا می دود که گل آزادی زیب دستار افلاکست
و بید خمیدگی انتظار میکشد که ثمرها هنوز در دل خاکست **نظم** بکنه معنی این جلوه ها تامل
کن ✤ که نیست هیچ یک از پردهٔ ظهور برون ✤ تو عرق حیرتی ای بیخبر دو گر نه هنوز ✤ نکرده
شوخی طوفان سر از تنور برون ✤ هزار رنگ بر افشاند همچنان باقی ست ✤ چمن طرازی
آن حسن از قصور برون ✤ بسعی بیخودی این عقده وا شود ورنه ✤ حقیقتی ست که گل کرده از شعور
برون ✤ ز برق وهم حیاتی دماغ می سوزد ✤ چراغ علم باین رنگ داده نور برون ✤ ذخیره
مواد رنگ از طبع چنار آتش می جوشاند و دزدیدن آثار شگوفه پیکر سرور آبله می پوشاند
شگوفه ها را چون غریق از طوفان جسته جامه بر درخت انداختن شکر سلامت آثاریست و
غنچه ها را چون غواص سر از محیط بر آورده به ضبط نفس پرداختن تسبیح عافیت کناری
به فرط کرمهای آفتاب رنگ نزاکت را در سایهٔ برگ گل نشستن تدارک آفات تغیر و از
پیچتاب جذبهٔ کمند نمو لطافت را دامن بدامن رنگ بر بستن احتیاط سلسلهٔ تدبیر برگ
چنار از زبردستی قوت نامیه پنجه بر پنجهٔ خورشید میبازد و آثار شگوفه بقدرت جولان سبکروحی
سراسر عرصهٔ صبح میتازد لعلی تصویر شفق از صدف شقایق بیرون ریخته اند و لاجورد صفحهٔ افلاک
بحریر اوراق نیلوفر بیخته اگر پستی ست در سایهٔ دیوار گل خوابیده و اگر بلندی همان در فضای
هوای چمن بالیده **نظم** مینا کر این بزم ز بس صافی رنگست ✤ هر موشره بر هم زده شیشهٔ
سنگست ✤ گلزار در آغوش بخوابست جهانی ✤ اینجاست که حیرت بره آئینه رنگست
از بسکه هوا آئینه در رنگ نهان کرد ✤ صبح از نفس خود پر طاؤس بچنگ ست ✤ از شش جهت
آغوش کشود ست طراوت ✤ بر خشکی زاهد چه قدر قافیه تنگ ست ✤ امروز بکیفیت می آتش
را بآب رو شستن ست و چون طوق فاخته از خاکستر حلقه های سنبل رستن از بی نیازیهای
رطوبت هوا خنجر سوسن زنگاریست و از تافتگیهای کوره رنگ پیکان غنچه گلناری
نیزه بازان سرو از طوق گردن قمری حلقه می ربایند و تیغ بندان شاخ گل در پیچتاب
نالهٔ بلبل جوهر شمشیر می نمایند نگاه چون طوطی هر قدر بپرواز آید محو سبزه زار ست و اندیشه
برنگ طاؤس چندانکه بال برهم زند مقیم گلزار نیزه در جولانگاه نشو و نما به بیتابی نه جسته
که در پای ریشه آبله تخمی نشکسته و رنگ بعرصهٔ تلاش نفسی نسوخته که در سایهٔ برگ لاله
چراغ واماندگی نیفروخته شگفتگی در میدان جلوه از بس رخش تازگی دوانده است

هنوز دامن ازگرد رنگ نیفشانده گرم جولانهای طراوت عرقی کرده که بی اختیار از برگ
گلشن مروحه باید گرداند و تیز رفتاریهای لطافت رنگی سوخته که ناچار شبنمش مهتاب باید نشاند
بآن آب جهد در کوچهٔ شاخسار دویده که انجام قطره زدنها نفس زدن بوی کشیده و هوا آن
تب و تاب فضای بیخودی پیموده که سعی بال افشانیهای بی آشیان پردازی شبنم غنوده
بخاک پهلو دادن سنبل گواه تردماغی واماندگی آثار و زانو سر نهادن بنفشه شاهد تلاشهای
بیخودی دربار غنچه ها بی اختیار سر بجیب تامل کشیدن که یارب از چه مقام دویده ایم و
گلها ناگزیر چشم بحیرت باختن که بکدام جلوه رسیده ایم کیفیت حال این آشفته حالان
دریافتنی ست و نقاب مقصد این بی نقابان دانستنی

مثنوی

بیا ای تماشائی باغ رنگ — که عمریست چون لالهٔ داغ رنگ — چه سیگوئی این برق نیرنگ چیست
درین ساز بی پرده آهنگ چیست — بهار این چه آشوب پرداخته است — که خاک اینقدر ها برون تاخته است
زهر ریشه نبض دلی میطپد — زهر برگ گل بسملی میطپد — ازین آب و گل هر چه گل کرده است
چو گل حسن تحقیق بی پرده است — بهر پرده این نغمه دارد نگین — که آئینه ام انچه خواهی بمین
بهر گرگس نگر از یقین جام گیر — به گل بین و از معرفت کام گیر — چه نرگس چه گل حیرتی چیده است
چمن نیست آئینهٔ خندیده است — زمانی بکنه تماشا رسی — گر اینجا بتمثال خود دا رسی
درین شبنمستان حیرت بچنگ — پرانشان هوای شکست ست رنگ — نشانده است از عجز فرسودگی
هجوم طپش کرد آسودگی — نظر تا کنی از نظر رفته است — همان آشیان از عدم بسته است
درین باغ اگر گل وگر گلستن — ندارند غیر از خراش بدن — نگوشاهان پرده بر می درند
زهر عضو جیب سحر می درند — گذرگاه هستی زبس تنگناست — چو پیراهن اینجا بدنها قباست
نزاکت سرشتان جنون کرده اند — کزین تنگنا سر برون کرده اند — به پیچ و خم خارستان غیب
ز گل دامنی ماند از غنچه جیب — چه بویی قلم کرد و غارتگریست — کجا رنگ یکسر گریبان دریست
اگر صفحهٔ گل وگر برگ تاک — خیالیست جوشیده از طبع خاک — همه آرزوهای خون گشته اند
همه هوشهای جنون گشته اند — غبار خیال زخود رفتگان — باین برق تازیست مطلق عنان
تامل به تحقیق تا میرسد — زسازِ بهار این نوائی رسد — که تنها جهان وحشت انجام نیست
بگنج عدم نیز آرام نیست — ازین رنگ و بوهای وحشت علم — همه شعلهٔ دود دار و عدم
گل و لاله زین داغ آماده است — که در خاک هم آتش افتاده است — پس از سال این قاصدان خیال

بقدر نمی کشاید بال — زبس توسن عجزی میکند — بصد جهد یک گام طی میکند
ازان روست با این درنگ آمدن + که از خاک باید برنگ آمدن + نگاهیکه این
نسخه داران راز + چه دارند بر صفحه امتیاز + ز خاک اندیا از هوا میرسند + باین بیخودی
از کجا میرسند + درین کارواننا نه رنگ و نه بوست + دل چاک محمل کش آرزوست
اگر نه بهار عزیمت ست از وطن پریده پر افشانی استقبال نسیم در هوای پرسش احوال
گیست و اگر نه رنگ و بو با مسافرانند از عالم آشنائی رسیدهٔ اعتبار از شاخ و برگ را اینقدر
تمهید آغوش چیست جمعیت خرمی وقف سرمنزلیکه این عشرت خرامان در سوادش وا
کشیده اند و فیض سرسبزی فرش بساطیکه این خضر طینتان سایه بر فضایش گسترانیده اند
تا آئینهٔ امتیاز چون شبنم از هم نپاشیده است حضور این جلوه ها مفت فرصت و تا اجزای
تامل چون گل بیاد تفرقه نرفته است سیر این رنگها مغتنم جمعیت سبزه ها ثمره از خواب کشوده اند
هشدار تا بهم نیازند و غنچهای سر تسلیم شکسته تا بیالین نگذارند اعتماد برشته نفس از وحشت
برق و رنگ شباب نشناسی ست و تکیه بر فرصت نگاه از شوخی شرمدت قیاسی
باندازِ جوشیدن اشکی چشم بکشا تا آئینهٔ شبنمی برتراشی و بقدر گل کردن آهی از خود برآ تا
به تخیل نهانی نشانده باشی اینجا چشم از خواب وا کرده ساغر پرستست و سر از جیب برآورده
گردن مینا در دست **نظم** جوشنبم بر تامل یکنفس بخشیدنی دارد + زبان خامش
رگهای گل فهمیدنی دارد + سحر جان در بغل می آید استقبال می خواهد +
سخن غلطیدنی نالهٔ شفق ترسیدنی دارد + نباشد گر سراپا نازی آواز بلبلها +
کم از رنگی نه آئی بیخبر گردیدنی دارد + چه لازم چون سحر سر تا قدم آغوش
جوشیدن + گریبان چاکیی نظارهٔ هم بالیدنی دارد + درون خانه تا کی چون
شرر در سنگ افشردن + بهر کم فرصتیها یک نگه گلچیدنی دارد + شبستان طرهٔ
سنبل در سلسلهٔ پیچ و تاب راهی دامی نماید که جاده پیمای نزاکتش بیدلیل
شمع مینا از خیال تازان کوچه محال ست و اوراق نسخهٔ گل در غبار رنگ خطی نشان
میدهد که روشن سواد لطائفش بیواسطهٔ عینک جام از سبق فهمان عالم دهم
وخیال از کم فرصتیها زبان طرب تا بطامی در جلوهٔ تمکین اند بسا غنچه دلی
افشاندو از تعجیل دوران نشاط تا ساغر صهبا در گردش تامل نماید گلرنگ می گرداند

بهر رنگ تا فصل بهار متصور باشد چون گل بی پیاله بودن ظلمی ست بر اعتبارات مراتب ظهور
و تا جوش گل در نظر ست چون بلبل از ناله آسودن ستمی بر نغمات قانون شعور جنون با آنکه
شمع انجمن آزادی ست درین موسم زنجیری دودهای دماغ ست و شعور هر چند آئینه
محفل تربیتی ست درین فصل محتاج عینک دماغ **رباعی** این فصل سر عقل نگون میخواهد
آئینه هوش عرق خون می خواهد ✤ پیداست ز گل کردن اسرار چمن ✤ کاین محشر رنگ و
بو جنون می خواهد ✤ تا گداز جوهر خرد آبیاری تمامه سنبلستان ناله زنجیر دماغ بالیدن
ندارد و تا دود خانمان سوزی هوش طناب نکشد خیمه داغ جنون سر بافروختن فرو نمی آرد
تخت آرای قهرمان جنون اشک بر دوش آبله طرازیست و چتر پیرای خاقان سودا چون
شعله موقوف داغ پردازی چاک گریبانی ضرورست تا در اقبالی توان کشود و خروش
ناله در کار تا چاوشی وحشتی توان نمود نشاء پرستان خرابات هوش را بکیفیت جنون وا
رسیدن سخت بیخبریست و شعله فطرتان دیرستان تمیز را برسائی دود سودا نه پیچیدن کمال
کوته نظری بشعله افروزی دود سودا شرار تیشه فرهاد شمع انجمن شیرین پردازیست
و به صنعت آرای قدرت سویدا جیب تامل مجنون کارگاه لیلی سازی مختاران قدرت
اعمال اگر جنونی نکرده اند چه کرده باشند و آئینه سازان آرایش جمال اگر مستی ننموده اند
چه صنعت می تراشند در انجمن تحقیق از ساغر می چشم دانا کرده بمعنی چمن رسیدن غفلت و از
داغ جنون کلید بدست نیاورده کیفیت بهار جنون خجلت **نظم** بصحرای جنون دیوانه سامان
چمن دارد ✤ چو نرگس چشم حیرانی چو گل چاک گریبانی ✤ دل از جوش سویدا دسته بند لاله
کاریها ✤ سر از موی پریشان ریشه و از سنبلستانی ✤ جگر در زخم خوابانیدن بساط آرای
رنگینی ✤ بناخن سینه کندن تیر انداز خیابانی ✤ هجوم گرد وحشت مطلع صبح طرب خیزی ✤
خروش دل طپیدن عندلیب شوق دستانی ✤ طراوت در هوای وحشت آهنگی عرق کردن
دویدن ریشه پردازی شگفت وضع عریانی ✤ بهار مدعا خون گشتن و در خاک غلطیدن ✤
سحاب آرزو از دست طفلان سنگ بارانی ✤ مفت عشرت پرستیکه چون سنبل با
زنجیر پیمانی جدید بندد و چون لاله با داغ تازگی بیعت پسندد امروز خانه نیست که چون
خانه زنجیر شور صحرا در سر ندارد با خیمه که چون چشم آهو سر بهوای بیابان سر بر نیارد
سایه خوابیده از شعله جوشهای دودیست هواگیر و غبار آرمیده از برق تازیهای وحشت

ناله پرافشانی تعمیر چمن دیوانه ایست از بوی گل خرقه رسوائی در بر دوشت مجنونی در
انبوهی ابر موی ژولیده بر سر اگر هواست از حلقه گرد باد زنجیریست و اگر سحاب از قطرات گرم
آبله تعمیری آسمان را از کهکشان فتیله بر داغ انجم گذاشتن و آفتاب را بآئینه صبح سیاه
زاغ شب برداشتن دریا از موج موی سری ببلندی رسانده تا اندکی بوضع آشفتگی
دیوانگان برآید و صحرا از ریگ روان ریشه در آبله دوانده تا قدمی بهمعنانی مجنون روشان
کشاید کوه از صدها سنگ به فلاخن بسته و زمین از غبار دامن بجولان شکسته حلقه زنجیر از
ناله چشمکی دارد که مقیدان این سلسله آزاد اند و نقطه داغ سیاهی سرمه می نگارد که طفلان
این دبستان خامشی سواد اند هر جا جولانی عرصه جرات تنگ می یابد در حصار آبله میگریزد
و هر کجا جهدی از عهده رسائی بر نمی آید بکمند ناله می آویزد بیدماغان عالم پذیر را بنیاد
جمعیت بر آبله پا گذاشتن ست تا سیل هرزه دویهای کوشش بطوفان شان نبرد و سقف
خمستان دماغ بخشت دماغ انباشتن تا جوش افسردگیهای هوش از سر نگذرد یعنی بر سلسله
نفس که سررشته قید زنگیست حلقه زنجیری بیفزای تا خجلت گرفتاری اوهام نکشی و بر
نارسائی طاقت که تهمت آلود خواب پاست ساغر آبله به پیمای تا جرعه کم ظرفی همت
بچشی **رباعی** هر چند بهار فصل همواری نیست ✤ یعنی سبب فسرده اطواری
نیست ✤ اما هر گه وزد نسیمی ز جنون ✤ آسودگی بترک خودداری نیست ✤ بناموس
اقتضای این موسم اگر ذره از پریشانی باز ماند آفتاب خجالت ورق ست و اگر قطره از
طپش فرو نشیند محیط غرق عرق بکیفیتیکه دیوانه در خانه زنجیر صدائیست مستعد از خود
رمیدن هشیار نیز در زاویه غباری کمین گیرد داغ آرمیدن و جها یک قلم بغبار رسیده
شورش پستی ست و پستیها یکدست بطوفان خفته تلاطم اوج موجها گریبان جنون جوشی
قعر اند و قعرها تهی گردیده از خود رفتن موج لاله ها بیند داغ بر هوا انداخته اند تا خیمه ابر صورت
بسته است و سنبلها شور زنجیر بباد داده اند تا سلسله آواز رعد بهم پیوسته تا نسیم مژده جنون
بجوئبار رساند موج آب زنجیر گسیخته و تا هوا پیغام آشفتگی بگوش گل دمد دستار غنچه بپریشانی
آویخته خانه پردازی درین هوا حباب وار چشم کشودن ست بانتظار گرد ویرانی فکر
سامان برنگ غنچه گره شدن در جمیع اسباب پریشانی بهار این گلستان را شگفتگی
عریانیست نقاب رنگی باید دریدن و سواد این چمن را سنبلستان پریشانی ست

بغبار وحشتی باید پیچیدن
چه شود گر بدستگاه جنون
چشم بیخواب و این همه تعبیر
غیر افسردگی نیارد بار
ناله پیش ازین بهار مگیر

قطعه زین هوا با خرد خطاب اینست
عالم بیخودی کنی تسخیر
خاک کن بر سر کلاه ریا
هر قدر خانمان کنی تعمیر
نردبان عروج آزادیست

کای صف آرای عرصهٔ تدبیر
جوهرت فرد و اینقدر تشویش
چاک زن جیب و خرقهٔ تزویر
وحشتی چند عذر افسردن
چون صدا سیر کوچهٔ زنجیر

طپش آهنگی نبض ذرات باین زمزمهٔ تحقیق نواست که امزجهٔ طبائع امکانی تا از هیولای جوهر سودا ماده نگیرد پیکر امتیاز صورت نمی بندد و معجون کیفیات عنصر تا مجمر نشاء جنون نمیگیرد و ترکیب معنی اعتبار نمی پیوندد آتش را از ششجهت گردنگاه بچشم داغ گشته است و ابر از جمیع جهات سلسلهٔ موج بچشمهٔ آبله پیوسته اگر هواست از آه سودائیان نفس پرور زکوة وحشت ست و اگر خاکست از طبع دیوانگان تر دماغ دریوزه پیوست **نظم** کیست از فیض جنون مایه ندارد اینجا + خرد آن به که تکلف نگذارد اینجا + نقطه در داغ وطن دارد و خط در زنجیر + خامه جز نسخهٔ سودا چه نگارد اینجا + چرخ یک حلقهٔ زنجیر و زمین یک گل داغ + پیش ازین شخص تامل چه شمارد اینجا + اگر آفاق از سودائیان نیست طبیب دار الشفای مصلحت را روغن مهتاب بر اعضای امکان مالیدن دلیل چه احتیاج ست و با دام کواکب در بنفشه شب پروردن اصلاح اندیشی کدام مزاج زمین را تا شور جنون از جا بر ندارد سایهٔ گل دماغ بر سرش میگذارد و آسمان تا هوای بهار از خود نرباید سرگشتگی بحلقهٔ زنجیرش راه می کشاید صبح دماغ مجنونیست به نسیم نفس آشفته و شام اندیشه سودای در طلسم سویدا خفته سایه از نسخهٔ همواری دماغ مسودهٔ راحت العاشقین دارد آفتاب از سطر آواز زنجیر سلسلة الذهب شعاع می کفارد دیدهٔ آهوان بسودای همچشمی داغ خانمان سیاه و طرهٔ امواج در خیال همنشینی زنجیر مسطر پریشانی آه بساط آئینهٔ تمثال پردازی صورت داغ تمکین طراز مسند حیرت و دماغ گوهر به تقلید پیمای وضع آبله ساغر تحقیق جمعیت اگر ذره است بهوای چشمک داغ احرام پرافشانی بسته و گر قطره همچنان سراپای خود در قدم آبله شکسته جانم بی مشابهت حلقهٔ زنجیر دام تصرفی نمی چیند و نگین را نیز بی مناسبت دلنشینی داغ نقش اعتبار نمی نشیند از آئینه داری تمنای داغ شاهد مقصود بگرم روئیها مقابلست و به تخم هوای آبله مزرع طلبها خرمن جمعیت

حاصل چه آزادیها که چون ناله سر بگرفتاری شوق زنجیر بکشید و چه وحشتها که چون شعله در سایهٔ الفت داغ نیارمید **نظم** الفت زنجیر ما را این قدر دارد اسیر + ورنه ما آزادگان یکسر پریشان ناله ایم + گر نباشد حلقهٔ سرگشتگی آئینه دار + محو تمثال هوا چون شعلهٔ جواله ایم + داغ گر پوشد ز غرض گرد ما چشم سراغ + چون شرار رفته از خود سخت بی دنباله ایم + شور وحشتها نفس در آبله دزدیده است + روزگاری شد چو بت مجنون این تبخاله ایم + و اگر کوشش دود سودا بمحمل آرائی خانه بر دوشان بردارد ابر را بی دست و پا در کوه و دشت که می گرداند و اگر کوشش زنجیر جنون بفریاد سرگشتگان نرسد گرد باد را بی نردبان بعروج آسمان که میرساند اینجا مجنون را از جوش آبله پائی استغنا بر مسند جام جم ست و از شور زنجیر کوس دولت پائیدار که قدم در چار سوی جنون زار هستی جز داغ کیست تا دستی بآرایش دکان شعله تواند کشود و در سنبلستان سواد کدهٔ امکان غیر آبله چیست تا فانوس خانهٔ زنجیر تواند نمود اگر عقل سررشتهٔ تدبیر گم کند کمند دود سودا تهمت شکار نارسائی مباد و اگر هوس دامن تصرف برچیند آستین زنجیر جنون چین کوتاهی مبیناد **مثنوی** تعالی الله چه طوفان بهارست که چون گل شش جهت گل در کنارست + اگر خاکست جولانگاه سوداست + و گر آبست مواج طپشهاست + ز رنگ و بو جنونی خفته یکبار + بشور خندهٔ گل گشته بیدار + گریبان چاکی آئینهٔ خاک + سحر جوشانده از تمثال افلاک + بهر سو حیرتی وا کرده آغوش + جهان در جیب و مجنون میزند جوش + در و دشت از هجوم رنگ باغیست + چو گل یکسر جنون تر دماغیست + طراوت بسکه شوخی کرد بنیاد + فلک کشتی بطوفان هوا داد + ز گل جا بر چمن شد آنقدر تنگ + که چون بو بر هوا بست آشیان رنگ + بخود پیچیدنی دارد مشوش + نگاه از رنگ گل چون موز آتش + خروشی کز دل بیرون شتابد + ز گرد رنگ و بو در سرمه خوابد + جنون بیدلی بر خویش مالید + سویدا دستگاه ابر گردید + نمی از دامن مجنون فشردند + شفقها شعله بر افلاک بردند + کجائی ای ز ساز رنگ غافل ز چشم بسته منشین دست بر دل + دو عالم نیست غیر از یک جنون خند + شگفتنهاست مژگان بستنت چند + ز گل تا جیب مژگان آنقدر نیست + جنون هست اینکه بازار جزا نیست + تبسم بسکه می بارد به افلاک + سحر گردیده چین دامن خاک + ز عطرست آن قدر سرمایهٔ گل + که بوی مشک دارد سایهٔ گل + بوصف این بهار رنگ و بو نیز +

نفس چون رشتهٔ شمع است گلریز
بهار اینجا لشد آئینه پرداز
زهر کیفیتے آئینه دارے
بهر جا شبنمے واکرده شرگان
نگر از آینه زنگی زدودن
متاع حسن یکسر باب عشق ست
ز شمع سر دود حلقه دارد
نواهاے پے منقار بلبل
ز بوی گل نگه در چشم شبنم
هوا هم تا به گلشن راه دارد
چو شمع از خار پا گل میتوان چید
درین گلشن بهر جا آرزوئیست
ز الفت رشته شیرازه دارد
پرافشان ست شوخی رنگ و بوئیست
ثمره باید کشودن جلوه انیست
بعشق قامت خود سرو آزاد
ز خود در گردن یارست دستش
نشاید از خیال خود برون جست
همان در دامن خود پنجهٔ گل
تامل کن اگر فهمیدنی هست
که ای عقلت نوایان جنون ساز
بعرض راز تا سوسن زند جوش
مبادا گفت وگو درد سر آرد
بخون خود همان وای طپد رنگ
هوا هم در پے خود رفته از هوش

قلم تا حرف رنگین مے نگارد
مگر در کسوت کیفیت ناز
همه حسن ست از حیرت خبر گیر
باین رنگست چرانے پرافشان
درین حیرت سرا دارد مهیا
همان آئینهٔ اسباب عشق ست
وگر پروانه داغ چیده باشد
صدا ہے چیده از تار رگ گل
سحر را از هجوم شوق بتاب
شفق در آستین آه دارد
ز سامان جوشی عیش هر تب
اسیر الفت این رنگ و بوئیست
کشاید رنگ و بو هم بال بلبل
تمنا خرج حصول آرزوئیست
چمن زادان همه حیران خویش اند
مدار و از بهار رنگ و بو یاد
باحرام هواے دیدن خویش
هجوم حیرت ست آئینه در دست
حمائل دستها در گردن خویش
که با هر برگ دست و دامنی هست
بفکر غیر کے آهنگ داریم
زبان در سر مے غلطد که خاموش
بخود پر نیز نکهت که بس کن
که شوق برق نازست و جهان سنگ
اگر از آب موج پیش رفته است

رقم جوش پرطاوس دارد
تراشیدست حسن گلعذارے
نگه مجنون کن و لیلے بیر گیر
که مارا نیست بر شوخی فزودن
نگاه از جلوه سامان تماشا
اگر بوئے ز قمرے سر برآرد
چه غم گر عنقا بر تو بخشیده باشد
نفس در دیده دارد شوخی رم
نفس در رنگ شبنم میشود آب
ز بس شوق ست اینجا عیش تمهید
چو گل خمیازه دارد جام بر لب
همه گر دشت اینجا سر برآرد
بپا کز رشته اش نبود رگ گل
نگاه از خود تماشا آفرینست
حباب جلوه طوفان خویش اند
ز بس رعنائی خود کرده مستش
ز مژگان چشم نرگس یک قدم پیش
بدام خویش پیچیدست سنبل
ز شاخ و برگ هر گلبن کم و بیش
ز جیب غنچه بوئے دارد آواز
بصد آغوش خود را تنگ دارم
جهان گوش سخن سنجے ندارد
خرد دیوانه شد ضبط نفس کن
بضبط خود سحر واکرده آغوش
بطوفان خرام خویش رفته است

غرض بر گل جنون آهنگ خویش ست + دل هر لاله داغ رنگ خویش ست + درین فصل
نشاط مستی آهنگ + که مے جوشد جنون در کسوت رنگ + ولی داری تو هم یک غنچه خون کن
بجیب خویش طوفان جنون کن + بهر رنگ گل زعریانے قبا گیر + ز جیبے پاره دامان هوا گیر +
چه لازم با خرد همخانه بودن + دو روزی میتوان دیوانه بودن + چو گل باید شد از جام هوا
مست + ولے چون غنچه باید دادن از دست + بفکر خانمان پرداختن چند + متاع وهم و ظن
تا باختن چند + چو بوے گل به پرواز جنون آے + بخود تا وارسے از خود برون آے
اگر گیرد درین باغ جنون جوش + بهار از چشم شبنم خانه بردوش + طرب دارد درین بیرنگ
منزل + چو شبنم بر نگاه گرم محمل + نشاط امروز در راه جنون ست + خرد از جرگه عشرت
برون ست + به پرهیز از کشاکشهاے تدبیر + مبادا انگبینے ربط زنجیر + به فرق ابر
چیرازدود و سود است + هوا از بوے گل زنجیر در پاست + مے جام گل آشوب دماغ ست
متاع روے دست لاله داغ ست + کنون اندیشه فرزانگے چیست + گلے رنگین تر از دیوانگی
چیست + بهر رنگ از بهار زندگانے + جنون دسته کن گر میتوانے + بے هر ساز بی آهنگ
مشتاب + نوائے بلبل زنجیر در یاب + نه از نالهٔ زنجیر آگاه + که بر آهنگ ساز
خود کشے آه + کجا آهنگ کو سازے جنون ساز + به زنجیر پرافشانست آواز + نه زنجیر است
اینجائے جنونے + خیال از وهم میخواند فسونے + نفس زنجیر و ما آواز زنجیر + تحیر نغمه ایم
از ساز زنجیر + رم زنجیر ما از نالهٔ ماست + سپند از شعلهٔ آواز پاست + تو خواهی
زندگے خواهے فنا گیر + صداے موج زنجیر هوا گیر + ز زنجیرے صداے دام کردند +
خیالے را تعلق نام کردند + تعلق چون فسون و وهم و ظن نیست + جنون فرصت ست این
ما و من نیست + چه فرصت فکر او هام تعلق + چه ما و من همین دام تعلق + تعلق محشر طوفان
خودشی ست + به زنجیر این قدر غوغا فروشیست + جهان زین ساز دارمایهٔ شور + ای
خانه از زنجیر معمور

فصل اعیان محفل امکانی را تا شمع وار سیر پایل بپا منتهی میگردد
تشویش هرزه نگاهے باقیست و تا سر اندیشه بزانوے سامغزے نرساند گداز کلفت
ساقے اگر بوے از بهار معنے مے برند عبارات این همه رنگ سے ریخت و اگر با صل
کار رهے مے شگافند شاخ و برگ این قدر غبارے انگیخت ساحل گریبان
پیوسته موج و کف مے شمارند و فرو رفتگان از محیط هم خبر ندارند تا محرم مے گریبان

بصد دامن دست التجا مے برد و نا آشنائی خویش هزار بیگانه را در خیال مے پرورد غزل

تو گر خود را به بینی نیست عالم غیر دیدارش
خودی آئینه مے دارد که محرومیست اظهارش

چه لازم مائل پست و بلند دهر گردیدن
تو خود اینجا نه تا بایدت فهمید مقدارش

گمان برده گویا به نقد اعتبار خود
که بر هر جنس مے پیچی و مے گردی خریدارش

نبودے این قدرها کتخدای مجمع امکان
که افتادے بچندین جهد در فکر خرد بارش

دکان صبح چیدن جنس خجلت در نظر دارد
نفس بر خود فروش افتاده آتش ببازارش

شرارت فرصت وانگاه ذوق هرزه پردازے
باین هستی حیا کن از خیال چرخ دوارش

بحق تسلیم شو تا وارهی ازاین و آن بیدل
بدریا قطره چون گم گشت دریا داند و کارش

نکته سر بگریبان ندزدیده چون گردباد هواے سوداے تحقیق گردید و بتوهم بسط فطرت بر خاشاک وادے اوهام پیچید گاهے در خیال هیأت فلکے گردن هوش به هوا مے افراخت و گاهے بتامل سطح ارضے عرق جهد بخاک مے انداخت اگر به فکر بهار مے بیند از هر گلے بگرداب رنگے غوطه اش میدادند و اگر خزان مے اندیشید از هر رگے در شکستگے برویش میکشادند بسرمایه غبارے که از راه تخیل بر مے خاست طومارے مشتمل خطوط چندین شبهات مے آراست مترصد که فقیر بخواب اقبال نماید تا زورق تفتیش از طوفان گمانها برآید رباعی هر چند توان ز چرخ و انجم گفتن صد نسخه تا خرد تقدم گفتن + چون بر سر انصاف روے دشوارست + یک حرف بقدر فهم مردم گفتن + ناچار روشنگر شوق توجهے به صیقل آگاهے گماشت و ازین هجوم حیرت تسلی آئینه مقابلش گذاشت

هجوم حیرت

مشاهده نگارستان صور اعتبار تکلیف حیرت الوالابصارست و تصور رنگ آمیزیهاے این این بهار غبار دیده هاے بیدار بهر راهیکه قدر تامل گذارے بیسر و پائے دلیلست و بر هر صورتیکه سعی توجه گماری ناشناسائے به قتل آئینه پیش در عرض تمثال یقین حیرتکده عالم بینائیست و شمع دانش باندیشه پرتو تحقیق خاموش نگاه انجمن دانائے کرد بت ساز افلاک پستے و بلندے از زیر و بم آسیا برداشته و تعدیل طبیعت عناصر فرق امتیاز در خمار و مستی نگذاشته

در خط پرکار هر جا نهایت گمان برند بدایت مے جوشد و هر کجا آغاز تصور نمایند انجام می خروشد هر فردی از افراد دیوان نمود آئینه دار معنے تحیریست و هر جزوے از اجزاے نسخه ظهور شیرازه بند مجموعه تفکرے رباعی همت که خیال پیش و پس مے بندد + احرام یقین ها بهوس می بندد + با این هستی چه فهم و کو آگاهے + پوچ ست طلسمیکه نفس مے بندد گفتگوے ارواح و مثال بیرون اعتبارات جسمانے مهمل و گیر و دار عالم اجسام بی ماده مثال و ارواح معطل جسم را قبل از آثار پیداے در حقیقت روح مختفے فهمیدنست چون کیفیت کوزه در گل و روح را بعد از نشاے ظهور در اجزاے جسم متروی دیدن چون صورت خیال در دل ناصور بعرض جلوه نیاید معنے هیولے موهوم و تا هیولے نقاب اسرار نکشاید عبارت صور نامفهوم هیولے را در جهان صور باطن اشکال بودنست و صورت را در مرتبه هیولے معماے همان کیفیت کشودن اگر هیولے به بے صورتے متصف ست صور از کجا می جوشد و اگر صورت از لباس قدرت عاری ست هیولے را که مے پوشد قطعه هر چند خاکسار هیولاے گلست + گل نیز تا دمید هیولاے خاک شد + رمز صفاے آئینه ها واشگافتم اسم کدورتیست که از سنگ پاک شد + چون باز عرض نوبت زنگار در رسید + آئینه را بسنگ همان اشتراک شد + خورشید اگرچه شب به سمک بال مے زند + روزانه دیده که باوج سماک شد + یک رشته بود پا و سر اعتبار دهر + خلقے به پیچتاب توهم هلاک شد + پوشیده نیست که نقطه هر تخم عنکبوت وار بخطوط ریشها آبستن ست و تار هر ریشه چون رشته تسبیح بعقدهاے تخم مزین تخم را بے ریشه رنگ بست گوهر وجود محالست و ریشه را بے تخم پیچ و تاب رشته نمود وهم و خیال گلهاے بیرنگ و بو در بهارستان عدم توهم کردن ست دور تگ و پوهاے بے گل در خیال آبا و طبع هوا پروردن آب ها در هنگام لطافت از هوا نفس میسازند و هواها در حالت کثافت سر از آئینه آب بر مے آرند در عبارت هوا ابر را حکم معنے نگاشتن و در لفظ آب هوا را علم مضمون افراختن باین تفکر تا کجا در آب غوطه باید خورد تا بهواے خیالے توان پیوست و باین تردد تا چند بر هوا طیران باید نمود تا بال موجے در آب توان شکست رباعی هر کس ز کمال نشه در سر دارد + مشکل که ز جیب خویش سر بردارد + از فکر تسلسل زبان ها بگذر + دریاب که درد تو چه ساغر دارد + اگر بنفشه زار شب سیر نماے مژگان آفتاب برهم تنیده است و اگر به تماشاے سمنستان زور

برای نگاه شب از آغوش ثمرگان بیرون خرامیده مطلع صبح در نسخهٔ شام نگاه است در مردمک
دیده متمکن وسواد شام در بیاض سحر جوهرے در حیرت آئینه متضمن غبار شب بے دامن
افشانے روز سرمه واری صورت نمی بندد و جمال صبح بے آشفتن طرهٔ شام نیم شکن تبسم
نمی خندد درین صورت خیال از ادراک تقدم روز بر شب خود درس حیرت چه آموزد و عقل در
بیان تاخر شب از روز غیر از شمع خموشے چه افروزد ثابت قدمان وادے تامل را با آنکه جادهٔ
گاه بمنزل منتهے ست در وصول تحقیق این مقام لغزش گرهی و بلند فطرتان مراتب افکار
را هر چند کمند قدرت عرش نگاهیست در اوج یقین این کنگره اعتراف کوتاهے **غزل**
بر رمز کارگاه ازل کیست وارسد ✣ ما خود نمیرسیم مگر عجز مارسد ✣
هر شیوهٔ کمین گر اینجا درتبه الیست ✣ مشکل غبار ناشده کس بر سوار سد ✣ فهم شتاب
قابل تحقیق ضعف نیست ✣ پیریست فطرتیکه بقدر دو تا رسد ✣ ما را چو شمع کشته اگر
اوج نیستی ست ✣ کم نیست اینکه سعی نگه تا بپا رسد ✣ در وادی که منزل ورهٔ جمله رفتن ست
اندیشه رفته است ز خود تا کجا رسد ✣ آئینه را به قسمت حیرت قناعتیست ✣ زین جوش خون
بس ست که رنگے بما رسد ✣ تا گرد باد من هوسیست پرفشان ✣ **بیدل** بکنه ذره رسیدن
کجا رسد ✣ اینجا ظاهر و باطن چون نور و آفتاب آئینه کیفیت یکدیگرانه و لفظ و معنی چون تری
و آب بے امتیاز نسبت پا و سر لفظی نجوشید که معنی نه نمود و معنے گل نکرد که لفظ نبود سر هیچ
رشته چون موج گوهر از یکدگر بیش نمیگذارد و قدم همچکس بر همچکس چون خط پرکار راه سبقت
نمی سپرد اول و آخر این رشته ها چون تار نگاه یکتاه بست و پست و بلند این راه چون موج
گوهر یکدست درین وادی جهد خرد قدمے بهست و جو نکشود که چون زبان لال به حکم انفعال
نه پیوست تا آسمان از گردش نیاساید ثبوت این مقدمات در معرض انقلاب ست و تا
زمین از جا در نیاید پرواز این توهم در قفس پیچتاب و اگر چشمے کشوده بصیرانے باید ساختن
و اگر شعورے اندیشیده به بے شعورے پرداختن سیاح بادیهٔ تحقیق را وصول راحت مرکز
دائره حیرانی بودن ست و غواص دریاے تفکر را ساحل جمعیت به غبار کوچهٔ نادانے
فرسودن بسیطهای محیط خیال با وجود گردون خیالی چون عالم آب بخودی کرانه است
و رسایهای شاهباز اندیشه با همه لامکان پروازے چون نگاه حیرت اشیانه هواهاے
این وادی در عجز پرواز آئینه شبنم می پردازد و خیالات این مراتب از گره رشته سعے

هجوم حیرت می طرازد و همه حال بیخودی شیرازهٔ اجزاے تفرقه حواس ست و حیرانی تسلی کدهٔ
اضطرابهاے وهم و قیاس **رباعے** هر کار که دشوار بسامان گردد ✣ در آئینه تحیر آسان
گردد ✣ از نور کجا خبر دهد سایه مگر ✣ در دیدهٔ آفتاب پنهان گردد **فصل** تا نسخه در
اندیشه از هستی رقم توهمے دارد با هر زه سوادان مکتب اعتبار هم سبق بودن ناچاریست
و تا خامهٔ ما و من از نفس سطر خیالے نگارد بهم شقی اطفال این دبستان فرسودن
بے اختیارے در آب افتاده را هواے دست از خشکی نشستن تری فطرت ست و در
آتش نشسته را دعوے دامن از دور کشیدن داغ خجلت **رباعے** هستی خبر جان کنی و
خون خوردن نیست ✣ از عالم مرگ و عیش جان بردن نیست ✣ در خلق بودن خلق بودن
غلطست ✣ صحبت باز ندگیست با مردن نیست ✣ **حکایت** شخصے از بزرگے فاتحهٔ امداد
خواست تا عزلت اختیار نماید و از تشویش صحبتها باید فرمود مبارک ست لیکه از
صحبت خود نیز اجتناب نمائی یعنے از شکنجهٔ اختلاط طبیعت برآئی زیرا که تخم مزرع آفات تو
و تا تو با خودے هزار انجمن آفت در کنار ست و هزار رنگ حسن و قبح آئینه دار پس رشته تعلق
بیش و کم نتوان گسیخت مگر به تکلیف خیال آزادے که فی الحقیقت اصلے ندارد و نقوش
الفت این و آن محوے نتوان نمود مگر تصنع بے معنے و سادگے که آن نیز منے تحقق
نے نگارد **رباعے** دانا تهمت کمین غفلت نشود ✣ یعنے در بزم محو خلوت نشود ✣
تا کے خواهے چشم ز عالم بستن ✣ کثرت به تکلف تو وحدت نشود ✣ عالم ایجاد سیرگاه
اضداد ست و تماشاے خانه بوقلمونیاے مراتب استعداد تا بعبارت پریشانی نکوشی
وصول جمعیت معنے موهوم ست و تا به تامل غیر بجوشے فائده ما حصل گریبان خود نا مفهوم
عمرها بیهوده باید تا ختن تا براحت پاے در دامن کشیدن توان رسید و با عالمے صحبت
توان داشتن تا قدر تنهائے باید فهمید بے تجربه سود و زیان این دو کیفیت اختیار
یکے بر دیگرے عرض مراتب جهلست بے امتحان نفع و ضرر دو امر بالتزام واحدے اقبال
نمودن دلیل فطرت سهل هر کرا بالصحبتهاے مخالف منع نمودند ابواب جمعیت تنهائے
بر رویش نکشودند و هر کرا خارے در راه نه نشاندند از زحمتهاے تردد شش رهاندند اگرچه صحبت
بهزار رنگ فوائد آلبستن ست اما خلاصهٔ مجموعهٔ قدر اتر دادانستن **نظم** همچکس
بے شور کثرت طالب وحدت نشد ✣ رنگ تمییز سلامت در غبار آفت ست ✣ تا نه بینی رنج

نتوان محرم راحت شدن + طینت بیمار یکسر قدر دان صحبت ست + قطره از تشویش
موج آخر نهان شد در صدف + گوشه گیریهای خلق از انفعال صحبت ست + چون نگه یک عمر
باید دید عرض خوب و زشت + تا شود روشن که جمعیت بوضع حیرت ست + عالمی چشم از تماشای
جهان پوشید و رفت + زین ادا معلوم می گردد که هستی عبرت ست + **واقعه** در بلده
اکبرآباد منظور ابرار میر کامگار که بدلیل سعادت ازلی اوقات گرامی مصروف خدمت فقرا
داشت و در احترامیکه لایق حال این طائفه است و بر مقبولان جناب صمدیت واجب دقیقه
فرو نمیگذاشت به حکم احسن اعتقاد فقیر را نیز ازین فرقه تصور فرموده در ادای شرائط التفات
مبالغه ها می نمود و رعایت آئین شفقت بقدر وسع دریغ نمی فرمود دران صحبت موزون
منشی چند مضمون اتفاقی بهم بسته بودند و دامن توجه بغارت الفاظ و مضامین سلف
برهم شکسته معنی بیگانه بطور بی انصاف شان معنی بیگانه بود و نتایج دیگران بر طبع نامنفعل
از مفت زادان خامه سعی خوش لهجگی مایه نظم بامتیاز نثر رساندن و جهد مقام شناسی
حرف مرتبه بکرسی تهنیت نشاندن گوهر را هم قافیه صدف برآوردن غواصی بحور کمال و محبت
محذوف همکفه رمل سالم فهمیدن تعدیل اوزان مقابل با این دستگاه خاقانی را بچاوشی
یاد نمودن ادبار مناصب فطرت و خسرو را بخادمی قبول فرمودن تنزل مراتب همت
قطعه ناقص چندی که در تفتیش گاه امتیاز + آدمیت داشت از اوضاع شان
سنگ خری + بوسه گاه فطرت اصلی سم گاو زمین + گردن دعوی ز شاخ ثور گردون
برتری + بال و پر مشتی خس و پرواز اوج کهکشان + جاده های بی سپر وانگه دماغ محوری
بی خبر گر دستگاه یک دو لفظ مستعار + پیش نتوان برد با معنی سپاهان همسری + گر
بود عرض کمال آئینه وا برداشتن + از نمد هم می تواند جوش زد اسکندری +
از ره تقلید نتوان صاحب معنی شدن + ژاله بیش از یک دو دم بر خود نچیند گوهری
رتبه معنی بقدر همت مردست و بس + گر به بندد آبله از پا نمی آید سری +
هرگاه باعتقاد فاسده خود طرح غزلی می انداختند و به تقریر پوچ مغزی کوس مباهات
می نواختند فقیر را پیش آهنگی ساز تحسین ممنون سماع می فرمودند و بمبالغه آفرین زمزمه
نفرینی طلب می نمودند به حکم ضرورت واه واهی متصدع نفس میگردید یا بهیمی به تشویش
می خندید چون عنان وضع بیدلی با دعوی شاعری نسبتی ندارد آئینه تغافل باقتباس

مثالهای هوش نمیگردید و بیدماغیهای ذوق وارستگی قید همطرحی شان نمی پسندید مایه کمانها
بعروج یقین رسانیده بودند که بیدل را از طور افکارها آن قدر بعد بیگانگی نیست که بوسیله بیتی یا مصرعی
قرب آشنائی تواند جستن یا بعرق جبهه فکری گرد انفعال نامناسبتی تواند شستن اکثری از
فحوای اداهای شان استنباط این گمان میکرد و از معمای خودستائی ایشان ابهام
این ضمایر بر می آورد **رباعی** بیدل گر خلق محرم کار شوند + چون سایه
بپای تو نگونسار شوند + زین لفظ که از نسخه وضعت پیداست + معنی گردند اگر خبردار شوند +
دیگر جمعیکه درین بزم تامل سخن اند + از غنچه نقاب بر گلستان فگن اند + ضبط نفسی نکرد
شمعت روشن + تا دریابی که خامشان انجمن اند + روزی بحسب اتفاق سیر باغ دهره
که در نزهتکده آب و هوایش خرمی ادایان شاخ و برگ بی مدد آبیاری سحاب طوبی
نهال اند و در دبستان نشو و نمایش چمن زادان سرو گل بی افاده معلی بهار موزونی
کمال دامن آرزوی کشیده بود و دماغ شوقی به نشاء رسانیده کیفیت هوا تحریک
سلسله موزون ادائی داشت و رنگینی فضا بنای تصور بر مضامین تازه میگذاشت روانی
طبع آب روان از بحر طویل جویها مبتدی انداز نازیدن و بدیهه امواج به ترجیع بند فواره ها
منتهی پرواز بالیدن **رباعی** وضع حوضها از لبریزی معانی آبدار مائل مستزاد رسانی
و قصیده آبشارها از هجوم سلامت ریزش مسجع طرز مسلسل قوافی نفس صبح را در مصرعه
پیچیده غنچها شکسته تامل جائز داشتن و حیرت شبنم را اقتباس جواهر معانی بر صفای آئینه
طبع مسلم گذاشتن شوخیهای مضمون نکت را بر عبارات رنگ بی نیازی هر طرف غالب
ظاهر شدن و رعنائی نثر سنبل را با نظم لاله و گل بیدماغی سر زلف حرف زدن کوکو و
قمری از تنگیهای عبارات ناگزیر قافیه مکرر بستن و چهچهه بلبل از بسط عرصه معانی بهر مصرعی
بی اختیار عنان غزل گسستن تامل نگاه از هر چمن قطعه خواند و وقت در هر خیابان
ترکیب بندی می نشاند **رباعی** هر سبزه زبان نکته پیرائی بود + هر برگ لب
حقیقت ایمائی بود + گل آئینه وضوح معنیها داشت + شبنم اثر حل معمائی بود
ناگاه جنون جولانی طبیعت نسیم غباری از کمین بی اعتدالی دمانید و نظم ترتیب
این چمنستان را بشوخیهای مراتب نثر پوشانید سر بهوا افراختن تماشائیان محتاج سیر
گریبان گردید و وسعت آغوشی نظاره ها بمضمون مژگان بستن انجامید پس از ساعتی چند

که آرمیدگیهاے طبع هوا آئینه جهات از زنگ پرداخت و حسن رعنایان گلشن بعرض تازگی
مقام جلوه شتافت سیر چمن ضمیر فرمود اهل معنی در مدح و ذم هر شے کمین گر بهانه اند اگر در
ماده غبار نظم و نثرے بگوش خورده باشد سرمه داری نصیب چشم تامل باید رساند یعنے
ایجاد این کیفیت دامن ترددے باید افشاند هر چند در پرده خیال غبار انگیختن بے ملالے
نیست اما فی الحقیقت مقام طبیعت آزمائی ست و معرض قدرتهاے رسائی دران حالت
برق آهنگے شوق تنگ افسردگے نه پسندید و طوفان نواے ساز بیان بساط تغافل برنجید
نظم ای بسا معنے که فیض یک شرر گل کردنش + برق خرمن سوز انکار جهانے
مے شود + وے بسا مطلب که در شهرت گه عرض بجا + گر همه یک حرف باشد داستانے
مے شود + ناله بے وقت از تاثیر محروم ست و بس + چون اثر بالد خموشے هم فغانے
مے شود + پیش ازانکه این هرزه تازان غبار وهمے برانگیزند سبک عنانے خامه بیدل
بمنزل آرمیده بود و قبل ازان که آن تیره درونان دماغ سوداے بسوزند پرتو این چراغ از
خلوت بانجمن رسیده اگرچه ازان عالم معنے نداشت که معنے طرازان را متصدع توجهے تواند گردید
اما به زبان بندے مجهولے چند افسون قدرتے به آخر رسانید اگر توجه طبیعت اندکے
به دراز نفسے مے پرداخت از جنس این عبارات طومارها مهیا مے باخت بارے درین
صورت خاکی بچشم بے بصیرتان افشاند و به سرمه اعتبارش موسوم گرداند

سرمه اعتبار

نظم نه غبارست کزین دشت پرافشان برخاست + نگهی فال تماشا زد و مژگان
برخاست + بحرے آمد بجنون موج گهر در آغوش + حیرتے جوهر آئینه بدامان برخاست +
حسن گر موج زند این قدرش طوفان کو + شوق اگر ناله زند این همه نتوان برخاست
سبحان الله دلنشین غبارے که تا تصور خیال نقش تصویرش مے بندد صفحه اندیشه آئینه
حسن مخطط پرداخته است و تا خامه فکر بهواے تحریرش گردن افراز و سررشته تامل در پیچ و تاب
زلف مسلسل باخته هر طرف چشم میکشاے نگاه با خواب بهار مقابلست و هر قدر نفس
میکشے بوے گل بدماغ حائل هر کرا از نور بینش بهره ایست سواد پرست خط غبار اوست و
هر کس با رشته نفس پیوندے دارد بر دوش اندیشه شکار او ویرانے بنیاد امکان مصروف

تعمیر آبادیش و خرمن جمعیت این خاکدان بباد رفته وضع آزادیش باین غبار اگر عمارت آئینه خانه
کنند دست و برین طره اگر از رگهاے گل شانه زنند بجا **نظم** این سلسله گیسوے
پریشان که دارد + این فتنه هواے سر دامان که دارد + تا چشم کشاے مژه در سرمه نهان ست
این دیده فریبے خط ریحان که دارد + پیراهن بیرنگ هوا مست عبیریست + یارب خبرے
شوے مژگان که دارد + چشمیکه چون حلقه دام از صید بصیرت خالیست گرد فتورش میداند
و دیده که چون گردباد عبرت نگاه دشت صنع ست جوهر سرمه اش مے خواند اینجا چه فکرهاے
بلند عنان خودداری نگسیخته و چه وضعهاے هموار بدامن عبیر و پائے نیاویخته اگر آب گوهر نیاویخته
نزاهتش زبان کشاید گرد یتیمے عرق خجلت ست و اگر موج گل با شوخے لطافتش طرف شود پرواز
رنگ سیلی ندامت بقماش جوهر لطافت خواب اطلس فلکے و بپرواز کیفیت بساطت
بال قصور ملکے زر تصور آباد جلوه خیالش زخم سینه ها نمک سود و بتا ملکده هواے اندیشه اش
داغ دلها پنبه اندود سبکروحی چون بوے گل از خانه بدوشان عشرت همعنانیش و گرانجانی
چون رقص شرار اسپند سوزان محفل پرافشانیش اعتدال نشار پروازش صبح طراز
و هجوم کیفیت صحبتش شبستان پرواز شورے از طبیعت خاک سر کشیده و نمک مائده
هوا گردیده هرگاه منزل آید اینست در پرده لطافت روان و چون عروج گیرد صبحے
صندل پیشانے آسمان **نظم** حسرت واماندگان مرکز خاکست این +
کز زمین تا آسمان بال تمنا ریخته + بانگاه روشنان بزم افلاکست این + کاینهمه
نور و صفا بر روے دنیا ریخته + دیده داغست از تصرفهاے برق آهنگیش + کز سرے
ناجسته در چشم ثریا ریخته + صفاے آئینه صبح نفس در عرض جوهرش مے گذارد و تمکین
آب گوهر عرق پیشانے باین گرد خنک مے سازد و آشفتگیهاے در آتش مشت سپندے
سرمه نواے وحشت آغازے و بیتابیهاے غبارش جوش چشمگی عشرت ایماے
بے مدعا پردازی رقص این سپندها چون دل عشاق همواره نعل در آتش هواے
بے تسکینے ست و پریدن این چشمها چون بال بسمل پیوسته مقیم آشیان بے تمکینے
تا ملیکه این قدر چشم در هواے که مے پرد و این همه سپند از چه آتش گریبان مے درد
نظم اگر جوش دلست این اینقدرها دل نمیباشد + وگر بسمل زمین تا آسمان بسمل نمے باشد +
اگر دریاست دریا از کجا دارد فلک تازے + وگر ساحل طپش در طینت ساحل نمیباشد

جنون نذر شنیدنها تحیر وقف دیدنها * کزین خرمن بجز برق نظر حاصل نمی باشد * آئینه ها تا گرد باد
در عرض تمثالش چهره پرداز جوهر فروشے ساغرها تا نقش پا سرو از رنگش لبریز صداے خاموشے
از جنون پردازے صبح بهارش خواب آسایش زمین را پهلوے ناز گرداندن و در طوفان
جوشے عروج اندازش کف دریاے قدرت را دامن بگردون افشاندن با وجود ناتوانی
تا بر خود جنبد زمین را از جا برداشتن ست و با کمال زمین گیرے تا دامن از خاک برچیند
پاے بر آسمان گذاشته کثافت اجزاے ارضی را بوساطت دامن افشانیش شوخے
اجرام سمائے و پستی ذرات امکان را بجذبهٔ خورشید کمندش دستگاه عرش پناهی صاف
خمکدهٔ خاکست به بلندیهاے نشاء رسیده یا در بیتابے افلاک جرعهٔ هواے ته نشینے
کشیده **نظم** قیامت کرد صبح این فیض جولان که مے بیزد * زمین شد آسمان این گرد از راه
که مے خیزد * چمن خواهد بطوفان آید و با جلوه اش رقصد * بهار آید که شوخے گردد و با
رنگش آمیزد * خط حیرت سوادش نسخهٔ گردون کند روشن * گل کیفیت او مے
به مینا ے هوا ریزد * رفعت سر بر کیوان طوفان پرده شکوه غبارش عزت اکلیل ثریا
خار کمال خورده اوج اعتبارش ابریست منزه از کسب تهمت تردامنے و سیلی بی پرواے
کلفت خانمان برهمزنے الفت سرمه که گردش را آئینه دار بهوارے پردهاے چشم باید چید
و لطافت طوتیائیکه غبارش را چون هوا با وراق نفس مے توان پیچید در وادی مقصد
سراغے دلیل تسلے گم کرده راهان و در انجمن حیا پردازے واسطهٔ ادب هرزه نگاهان
گنجینهٔ اسرار خاکساران باقبال ظلمتش آئینهٔ احوال در نمد و شور خود فروشے فضولان
بافسون پرده دانش جوش محیط در زدبے کلاهان عالم تا کسے را اقبال سایهٔ هما و مایوسان
کوچهٔ انتظار را اجابت قرینی دست دعا **نظم** خیره چشم بزم عبرت را فسون چشم بند *
نکته چین درسگاه طعن را مهر دهن * در بهار جست و جو گل کردن رنگ مراد * در جهان
انتظار آغوش بوے پیرهن * جوهر آئینه فتح آبروے سعی مرد * بیکسان را سایهٔ رحمت
شهیدان را کفن * شعلهٔ آواز بلبل بر سایهاے دعوے پروازش افسرده بال روز نخست
و شوخیهاے رنگ گل با کیفیت شکستگیش در نسبت ناتوانے درست ناتوان تخچیرے که در
جنبش نفس هوا پیچ و تاب کمند اوست و شراب حریفیکه در گردش ساغر نقش با نشاء بلند او مشاطگیهاے
عروج ناز و سمهٔ ابروی هلال و به آئینه داریهاے انداز وحشت سرمهٔ چشم غزال صفاے

آئینه بینش تا ازین سرمه رنگ نگیرد بے آبروست و پاکی نگاه آفرینش تا باین غبار تیمم نماید
بے وضو **نظم** برقص حیرت او موج گل هوا گیرد * ز شوق جوهرش آئینه صفا گیرد
بجلوه اش نگهی گر بهم زند مژه * سواد عالم بینش چو توتیا گیرد * بگلشنی که گشاید نقاب گردش رنگ
تحیر از پر طاوس رونما گیرد * هوا را برنگ صبح برآوردن از کیفیات شوخے نقاب اوست
و صبح را در شیشه هوا حل کردن از صنائع طبع بیتابے رواج او اگر نقاب فرو شد چهرهٔ خورشید
توان پوشیده اگر در رفع حجاب کوشد بکنه پردهٔ خاک مے توان رسید صورت انجام
هرچه خواهی از آئینه معنیش روشن و معنے سراغ هر که پرسی از گل کردن لفظش مبرهن لوح
حسن را برنگ خط یک قلم سرمشق رعنائے آئینه عشق را چون داغ یک دست چهره پرداز
رسوائے با غرور بیصرفه تا از ان سرکشیهایش صد سر و گردن بالا و با طریق آرمیده وضعان
فرو تنیهایش توام نقش پا پیکر عریان تنان عالم قناعت را خلعت کفایت چراغ
پوشیده حالان لباس فقره اوست حمایت موے مجنون را به نسبت آشفتگیش بلندے
خیمه لیلے رسیدن و داغ خاکسارے را بگرداندن پهلواش آسمانی ناز بالیدن *
غزل این موج بر هوا زده عرض سیاه کیست * این رنگ جسته از چمنستان
راه کیست * عالم بزیر بال طپیدن گرفته است * این رم سرشت شوخے اجزاے آه کیست *
هر سو نظر کنے گل رنگ شکسته است * آفاق سایه پرور طرف کلاه کیست * در ادبگاه
عرض اقتدارش پیچ و تاب جرأت نفسها جوهر آئینه محتجب نقاب رنگ و در سرمه زار
جولان شکوهش پرکشاے اضطراب دلهاے صد در ساغر شکست رنگ انداز جولانهاے
امواجش هجوم وحشے بدام افتاده سوداے از خود رمیدن و چشمکهاے پرواز ذراتش
خیل کبوترے در کمند خفته اضطراب بر خود طپیدن دیوار شیشه خانه برهم شکسته و ناموس
یک عالم پرے از پرده بیرون نشسته **نظم** زین تماشا که هوا موج گهر مے پوشد *
شش جهت آئینه در جوش سحر مے پوشد * آنکه در کسوت شبنم عرقش بود نقاب *
حیرت ست آنکه کنون شیر و شکر مے پوشد * این همائیست که در عالم پر از یقین *
همچو عنقا همه را در ته پر مے پوشد * بے تامل تماشا نگه وا کردن نیست * برق
کیفیت این جلوه نظر مے پوشد * فروغ این ذرات چون شرار کاغذ چراغان
هوائیست و طپش این امواج چون خطوط شعاع کاروان آفاق پیمای چقدر بال

ربط جمعیت گسیخته است تا این پرواز گرد شوخی انگیخته و چه مقدار آئینه بنای حیرت برهم
شکسته است تا تمثال این جوهرها بر هوا نقش بسته سواد انجام هستی بتامل این رقوم روشن
و معنی موهوم ظهور بمطالعهٔ این نقاط مبرهن **نظم** هر نقطه تخم حیرت نظاره آفتی ✤ هر ذره
انتخاب بهار لطافتی ✤ چون آبرو زلال صفا جوش بیغشی ✤ چون نور دیده آئینهٔ بی کثافتی
آنجا که خوان قسمت نظاره گسترند ✤ زین رنگ هیچ سرمه ندارد ضیافتی ✤ عالیمقام
زاهدی که هنگام قیام مصلای طاعتش را با سقف گردون همدوشی ست و تسلیم عابدی
که پیش از قعود جبهه اش را با هجوم سجدهٔ هم آغوشی قیامی از سر خاکدان هستی برخاستن
و قعودی آئینهٔ نیستی آراستن در عروج مراتب سربلندی چون نشاء دماغ بی اعتبار
و در حضیض تا به تسلیم چون سایه محض خاکسار **قطعه** ناله ما در سر موی بالد ز موج این
غبار ✤ کای بخود واماندگان هستی نفس فرسوده نیست ✤ در جنون زاری که کوه از نالهٔ
آن می پرد ✤ فکر برجا خفتن ست جز کوشش بیهوده نیست ✤ بهر راحت چند باید رنج
افسردن کشید ✤ وحشت آباد ست اینجا خاک هم آسوده نیست ✤ کشاکشهای سلسلهٔ
جنونی زمین تا آسمان پیوسته و بی اعتدالیهای گردش رنگی شیشهٔ بزم کهکشان
شکسته بگرم آغوشی انداز تلاطم برودت مزاج هوا را سمور می پوشاند و به پنبه کاری
افسون ملائمت و درشتی طبع خاک را در فرش سحاب می خواباند **رباعی** زبال افشانیش
اسباب پستی جمله معراجی ✤ به سعی همت او نقش پای یک قلم تاجی ✤ نظرها
ناگزیرست از لحاف برق پوشیدن ✤ که شد زین گرد حیرت شش جهت دکان حلاجی
قماش کارگاه نظر از حیرت نقشبندان تار بود لطافتش و خواب مخمل خیال از جشن بافان
حریر کار نزاکتش با وجود طوفان جوشی چون موج دریای خیال یک قلم جوهر آئینه همواری
و با کمال برق تازی چون جولان پرکار اندیشه یک دست مرکز آسوده رفتاری با همواری
طینتش موج گهر ترست از بال دعوی کشودن و بلا ملائمت طبعش جوهر آئینه متحیر نقش
آب روان نمودن عروج پایهٔ رسائیش نتیجه از خویش بیرون تاختن ست و دستگاه
وسعت آزادیش با تنگنای ضبط خود نپرداختن زنده دلان را از وضع این غبار
عبیر عبرت در پیراهن دیده ریختن و ماتمیان مردهٔ فطرت را خاک یاس بر سر
بی مغز بیختن از نثر تربیت این کیفیت نظم دبستان معاش خواندنیست و از مطالعهٔ

همواری این نسخه ورق درشتیهای طبع گرداندنی یعنی هر چند خاک شده باشی غبار آئینه
کس مباش و اگر همه بر باد روی گرد بر دامن دلی مپاش و اگر پایهٔ افتخار اندیشی جز پستی
عجز مساز و اگر نقد آبرو خواهی غیر از رنگ اعتبار مساز **غزل** برون چو گرد ز دامان اعتبار نشین
سرت اگر بفلک سود خاکسار نشین ✤ چو سنگ چند گران خیز بایدت بودن ✤ سبک چو
رنگ شود بر رخ بهار نشین ✤ تمام خانهٔ چشمی ست این تماشاگاه ✤ بهر کجا بنشینی نگاه وار
نشین ✤ جهان صفاکدهٔ تست اگر ز خود رستی ✤ وگر به بند خودی در دل غبار نشین
کم از عیار نه آئی بخود سری مشتاق ✤ ز خود برآ بسر و چشم روزگار نشین ✤ الحاصل
چون غبار این مقالات ارتفاع یافت سعی تامل کرد مقدمهٔ سخن واشکافت
پر افشانی رنگ انفاس آئینه خیالی می زدود و فراهم آوردن لبها جز برچیدن
بساط وهمی نبود **غزل** پیش چشم جلوه فرما شد بچندین اقتدار ✤ شوخی گردی
ز راه میرزای کامگار ✤ خادم اهل صفا مخدوم ارباب وفا ✤ ناظر حسن ازل منظور
فضل کردگار ✤ آنکه در اندیشهٔ عرض تمنا پیش او ✤ تا نفس بر دل رسانی رفته گیر
از دل غبار ✤ آرزوی نظم و نثری داشت طبع روشنش ✤ شوق گرد انگیخت تا این
جلوه ها شد آشکار ✤ عالم موهوم پیهم شوخی نیرنگ نیست ✤ ملیدهٔ اینجا نفس صبح
قناعت در کنار ✤ ذره ها از پرزدن خورشید افشا کرده اند ✤ سخت سامان چراغان داشت
این مشت شرار ✤ مدعا این بود کز گرد خیال انگیختن ✤ دیدهٔ غفلت نگاه چند گردد سرمه دار
دوستان را خواب گل زین گرد مژگان پرورست ✤ حاسد اینجا سوزش الماس کو در دیده
کار ✤ زین غبار چند کز دامان گل افشانده ایم ✤ چشم اگر باشد بسامان ست یک
عالم بهار ✤ یعنی از آئینهٔ قدرت نمای فطرتت ✤ هر غباری می تواند یافت
صد گردون وقار ✤ در تغافل کردهٔ از اعتبارات جهان ✤ آسمان با این بزرگیها
نیاید در شمار ✤ از زمین تا گاو ماهی از فلک تا اوج عرش ✤ اعتبارست
اعتبارست اعتبارست اعتبار **فصل** معرض آفات عرصهٔ گیر و دار سخن ست یعنی
هنگامهٔ اشتهار پیدای و مرکز راحت زاویهٔ بی تشویش خاموشی یعنی خلوت گمنامی
بیچون و چرای چون طبایع را در احتراز کسب آفت ناچاریست و برغبت وضع جمعیت
بی اختیاری تفاوت سنجان محفل امتیاز هر جا بران مراتب وقار و خفت در میان

نهاده اند به تمکین کرده خموشی هم به زبان سخن گواهی داده اند پس ستایش خموشی از قدردانیهای جمعیت باطنی ست و شکوه سخن از انفعال های اسباب کلفت و نا ایمنی امواج این محیط قطرگی را عافیت می شمارند و گلهای این بهار غنچگی را غنیمت می پندارند رباعی

ساز وحشت حقیقتی ساکن نیست ✤ ظاهر هر چند پر زند باطن نیست ✤ گوهر دو جهان بگفتگو خون گردد ✤ حرفیکه بخامشی رسد ممکن نیست ✤

وقتیکه خامهٔ بینوای صریر فقرهٔ چند در فوائد خموشی برقم تصور آورده بود بمقتضای مقام شناسی در ختم مقالات این عنصر مناسب تحریر نمود نظم

این گلستان یک گل رعناست هستی تا عدم ✤ باطنش خاموشی و ظاهر هجوم ما و من ✤ خامشی اسم سخن در زیر لب دزدیدن ست ✤ گفتگو ربط تامل تا نفس برهم زدن ✤ نیست گفت و گو مگر ساز وداع خامشی ✤ نیست خاموشی مگر از گفت و گو غافل شدن ✤ این دو کیفیت که از آغوش هم جوشیده اند ✤ چون شب و روز اند دایم یکدگر را پیرهن ✤ چون خموشی سکته در زد میدرد حرفش نقاب ✤ در سخن میرد ندارد غیر خاموشی کفن ✤ در سخن گر واشگافی جز خموشی هیچ نیست ✤ ور خموشی گر بپرسی کیستی گوید سخن ✤ داغ شد اندیشه یعنی جوهر حرف سکوت ✤ از فسون خویش یعنی اعتبار وهم و ظن ✤

فوائد خاموشی

خامهٔ نقاش کارگاه صور در رهن جنس سخنست و گروه کیفیات حسن معانی در پردهٔ خموشی بی ما و من مادهٔ شوخیهای این صور و معانی صدف استعداد انسانیست و استعداد انسانی ناشی از تحریک انامل رحمانی در نگارستان خلوت خفا به حکم تصوریکه محض آن صورتها به نیمرخی ممثل اند و در بهارستان انجمن ظهور از اقتضای رنگ آمیزی نام چهره کشای شهرت مستقبل حیرت نگاریهای بهزاد صنع بیرون این دو رنگ نتوان یافت و سحر طرازیهای مانی قدرت آن سوی این دو پرده نمیتوان شگافت هر چند پردگیان خلوت کدهٔ حقائق را جز در انجمن عبارت آرایش شمع جمال متصور نیست اما چون به جلوه آیند بی اختیاری با شکست رنگ جوشیدنست و با آنکه نغمات قانون معانی باین محفل بیان عروج مراتب کمال صور نمی بندد هر گاه پرده کشایند ناگزیری بمضراب آفات خروشیدن شوخی آهنگ در جمیع مقامات محکوم طپشی ست و گل کردن رنگ در همه حال تابع گردشی

قطعه

نوائیست شور افگن این محیط ✤ که خاموش اگر مدعا راحت ست ✤ مشو غرهٔ دستگاه ظهور ✤ عیان هر چه باشد طپش کسوت ست ✤ بهر رنگ زین بحر عبرت خروش ✤ نمودار گشتن نم خجلت ست ✤ ز طوفان ظاهر بباطن گریز ✤ گهر را همین کسب جمعیت ست ✤ هجوم شکست اند موج حباب ✤ ظهور آفت ست آفت ست آفت ست ✤

معنی بزبان این لفظ گویاست و لفظ به قانون این معنی اشارت نوا که سخن از دلائل دعویهای هستی ست و دعوی هستی در محکمهٔ کبریای حق باطل و خموشی از شواهد اوضاع نیستی ست و شخص رحمت پیوسته باین وضع مقابل حاصل تمنائیان مزرعهٔ نفع و ضرر هر جا ریشه زبان دوانیده اند چون شمع آفت سر دزدیده اند و هر کجا تخم خموشی کاسته اند سلامت برداشته اند ساز گفت و گو اگر همه با آهنگ عجز پردازد جرأت نواست و لفظ سکوت هر چند با یما شوخیها نماید وضوح معنی حیا مآل آرایش زبان شعله وار خاک بر سر کردن و حصول ضبط نفس چون غنچه اجزای ناز فراهم آوردن دریا بهزار رنگ طوفان شکستن صورت گوهر نفس می بندد تا قطره وارے بوضع خموشان برآید و کوه بچندین ساز تامل سرمه ایجاد میکند تا ناله از پا در آید آتشیکه بی زبان افتد رتبهٔ یاقوت گیرد و آبیکه از موج باز ماند صافی آئینه پذیرد رباعی

تا از ما و منت پشیمانی نیست ✤ جمعیت آبرویت ارزانی نیست ✤ ضبط نفست قدرت تسخیر هواست ✤ تسخیر هوا غیر مسلمانی نیست ✤

در میزان امتیاز پلهٔ سخن با هوا هم آهنگ و کفهٔ خموشی با کوه همسنگ نفس از یقین قدرت گفت و گو غبار دامن هوا و نگاه بتشریف منصب خاموشی تار پیراهن حیا شکست امواج به تدبیر خموشی سلامت و آسودگیهای سپند بمجرد فریاد و داغ ندامت حباب را جنبش نفس صرصر چراغ زندگانی و گوهر را تمهید سکوت لنگر آبروی جاودانی به فضائل پاس نفس آئینه را چون دل به کنار خوبان پیوستن و بخاصیت منع سخن سرمه را چون نگاه در دیده ها نشستن عبارت در ضمن معنیست نیزه از اشارات و معنی در نسخهٔ بیان لفظی غبار اند و دو هزار استعارات نقد کیسهٔ خموشی از آفتهای سرقت مامون و جنس دکان سخن یک قلم غارت مضمون خموشی بهار الفتیست یک رنگ نمای فنون جهل و دانائی و سخن جنون وحشتی غبار انگیز هزار رنگ رسوائی منزل در بسته را با آنکه هیچ نداشته باشد اعتبار گنج خانه است و خانهٔ در شکسته را هر چند گنجها دارد حکم ویرانه خموشی عالم را به نفس احاطه کردن ست و

سخن خود را بیتر از خود بدر آوردن **مثنوی** درین محفل از شوخی چون وپند ✣ سخن گاه پست ست وگاهے بلند ✣ خموشی که آسودگی جوش اوست ✣ بلندی وپستی در آغوش اوست ✣ اگر هوش سیداد معادی دارد بیهوشی ست واگر سخن را آغاز و انجامیست خاموشی مادهٔ شوخیهاے رنگ و بو خبر بیرنگی کیست و بیهواے صور گفت وگو غیر خموشے چیست تا پس زانوے خاموشے نشینے از دبستان سخن بهرهٔ امتیاز نه بینے فهم سخن بے خموشے صورت نه بندد و غور معنے بے تامل به حصول نه پیوندد تا سامعه در اقبال نکشاید راه بیانها مسدود ست و تا باصره سواد جادهٔ روشن نه نماید حیرات چولانها مفقود **رباعی** تا چرخ بساط ثابت و سیارست ✣ خاموشی مرکز سخن پرکارست ✣ بی تخم بود دو دین ریشه محال ✣ یعنی بے نقطه سیر خط دشوارست ✣ سخن هرچند دلفریب شاهدی ست محجب نقاب صوت وصدا خموشی الفت آباد عالمی ست انجمن آرهے جلوه هاے بیچون وچرا فائدهٔ صحبت خموشی بے واسطهٔ تقریر هم آغوش شاهد یقین بودن و بے غبارهٔ قیل وقال چشم بر جمال معنے کشودن حاصل آشنائے سخن سیر نقابے تو هم جلوه بیحجاب وتماشاے پرتو بے تخیل بے پردگیهاے آفتاب پس از جمال یوسف بهوے پیراهن ساختن بے بصیرت واز حضور بهار رنگ شکسته چشم دوختن کوته نظرے طبع بے معنے هرزه درائیست که غیر از مرگ هیچ تدبیرے به خاموشیش نمیکشد و پیمانه خالی تظلم نوائیست که خبر پری هیچکس بفریاد ش نمیرسد هرجا صدائیست از شکست هیهوشد و هر کجا شکستے بیقیدیش مینوشد از کتاب خموشے مضمون سو تو اقبل ان تمو تو اب بیان روشن و سماے من صمت نجا نا شگافته مبرهن **رباعی** هرکس بمضمون عافیت مے داند ✣ از سطر نفس درس فناے خواند راحت میخواهے از خموشے بگذر ✣ کاین وضع بوضع نیستی می ماند ✣ اگر زبان همدمی به تکلم نسازد بسمل تیغ اضطرابش نتوان یافت واگر نفس همعنان گفت وگو نتازد دعماے پیچ وتابش نمیتوان شگافت سپر دار خموشے ایمن ست از آفتهاے تیغ زبان و خنجر گذار سخن ست الا نشانه خدنگهاے بیان خموش باش تا مخاطب جملا نشوے وسکوت اختیار کن تا بادهٔ هرزه درهاے نروے شیرازهٔ آرهے حواس لب از حرف بستن ست و آشوب بلنخهٔ جمعیت دامن تقریر شکستن غنچها در فصل خموشے بهار خیال اند و هنگام لب کشودن پریشان تمثال موج تا خروشی دارد از بحر جدا ست و چون زبان بکام وزدید عین دریا تو جه بسخن با غیرست و معامله خموشی

با خویش از نیاست که خموشان وحدت آئینه اند و زبان آوران کثرت اندیش پریشانی سخن بعلت توجه ظهورست و جمعیت خموشے بالتفات باطن بے قصور **غزل** در تکلم از ندامت پیکس آسوده نیست ✣ جنبش لب یک قلم خرد ست برهم سوده نیست ✣ راحت آباد یکه مردم جنبشش نامیده اند ✣ بے تکلف بے سخن غیر از لب نگشوده نیست ✣ گر زبان از شوخے اظهار وا دزد دو نفس ✣ صافی آئینهٔ مطلب غبار اندوده نیست ✣ پاس ناموس سخن در بیزابی روشن ست ✣ هیچ مضمونے درین صورت نفس فرسوده نیست ✣ قطره ها از ضبط موج آئینه دار گوهر اند ✣ تا شعور روشن که سعی خامشے بیهوده نیست ✣ گفتگو یکسر دلیل هرزه تازیهاے ماست ✣ تا جرس فریاد دار د کاروان آسوده نیست ✣ تکلم از زبانها غیر او وداع آرام نمی پسندد و قلقل از شیشه ها جز لبهامان بیغرے نمی خندد حال شعله سیاهی دمآل سخن تباهی چیرا غیکه از خاموشی روشن کنند با قوتیست امین از توهم افسردن و شعله که از گفتگو برافروزند شرار کاغذی نفس شما کمین مردن ضبط سخن در نقطه گوهریست که بتقریر بزید و نفس زدن از نقطهٔ حباب صفر اعداد فناے انگیزد صداے شکفتن گل و طبیعت رنگ شکست مے پرورد و بے صداے ساز گوهر طپش از طبیعت موج مے برد غنچه را از بے نفسے بهار در پس زانو نشاندن و شمع را از زبان درازے ریشه بے حاصلے بر روے هوا دواندن از بیاض روز که مطلع انشاے خروش زمانه است جنس گرم بازارے تردد بیتاب رواج افزاے واز سواد شب که سرمه فروش غالیهٔ آفاق است نقد کامل عیارے راحت در تلاش محک آشنائے زمین با وجود پستی فطرت از وضع خموشے صاحب وقار و کوه باکمال زده رفعت و کمند نالهٔ خفت شکار خموشے دلیل وصول منازل و خروش مایه صداے باطل زنجیر را بجرم ناله در پا افتادن و طوق را از شکوت پاے برگردن نهادن صفاے صفحهٔ آئینه بمشق زبان آرائے عرض جوهر سیاه و طومار کاهبشهاے شمع مبطلانه حرف خموشے کوتاه **رباعی** اے محرم موج وطپش آموختنش ✣ غیر از کف پوچ چیست اندوختنش ✣ غافل مشو از تامل وضع صدف ✣ چیزے دارد لب از سخن دوختنش الحاصل خموشے چراغ انجمن گمنامیست و کنامی از مژدهٔ عافیت انجاے سخن جرس کاروان شهرت ست و شهرت از آوازه هاے استقبال آفت تخم خموشی انفس دارے ریشهٔ سخن کافیست تا نهال اعتدالی بموزونے

توان آراست نه طوفان پوچ آهنگی که با یک دشت خاشاک چون گردباد باید از جا برخاست
سخن از غبارهای بیرون درست و خموشی از صفاها خلوت پرور بآرایش بساط گفتگو
آن قدر غبار نباید انگیخت که خانه بغارت رفت و روب رود و بالتزام سکون آن همه
منجمد توان بود که شعلهٔ طبیعت با فسردگی متبسم شود منصف بهار اعتدال بآن مرتبه
محو فشر نگردد که مغز ریگ تلف گیرد و با مغز چندان خشکی نه پسندد که صورت فشر پذیرد
نکته سنجان اشارات معنی با چندین رنگ گویائی چون نگاه خموش اند و ادا فهمان نزاکت
سخن با هزار زبان بیان چون مژگان بی خروش اگر هوش ست از رعایت اصل
درگذشتن غفلت کمالیست و اگر مغزیست از مقیدان پوست بودن پوچ خیالی تاملیکه
مغز چیست و نگاهی که فشردگیست هرگاه وانگری هجوم احتیاجیست بنیاد غنا بباد
داده و چون باصل تامل نمائی بی نیازیهای غنا از توهم احتیاج اراده

غزل

کدام قطره که صد رنگ در رکاب ندارد
کدام ذره که طوفان آفتاب ندارد

کدام غنچه که جوش بهار نیست بجنبش
کدام نقطه که جمعیت کتاب ندارد

بجای خود همه آئینه حقیقت خویش اند
بموج غیر کسی نسبت حباب ندارد

چه ممکن ست نگوید سراب با همه خشکی
که پیش شوخی موجم محیط آب ندارد

ولی تمیز بهر جا گشوده است نقابی
غبار دود نم ریزش سحاب ندارد

دران مقام که موج گهر خرام فروشد
درنگ هیچکس اندیشهٔ شتاب ندارد

بعالمیکه توان جوهر نگاه شمردن
بصفر دیده اعمی کسی حساب ندارد

سخن اگر همه معنی ست نیست بی کم و بیشی
غبار نیست خموشی که انتخاب ندارد

حدیث جوهر آئینه نیست غیر تحیر
سوال اگر ز خموشی بود جواب ندارد

تجربه کاران امتحان کدهٔ شعور متفق اند که سخن بموقع خموشی ست و خاموشی بمحل هرزه فروشی
پس سخن جز بقدر ضرور نباید گفتن و گوهر زیاده بر احتیاج نشاید سفتن که بیصرفگی سخن یاوه خرجی
مایهٔ شعور ست و به تصنع آب گوهر جوهر بینش در طلبگاه فتور جیب عصمت خموشی دریدن خطائیست
که بهزار عرق انفعال یک بخیه علاج نتوان کرد و برهم زدن نسخهٔ تامل دبالی که با صد هزار لب
گزیدن صفحه بشیرازه نمیتوان آورد کفارهٔ این عصیانها جز آن نیست که هر چند بحال خود ستم
اندیشیده فائده کسی در نظر داشته باشی و به خاریکه دامن جمعیت خود خراشیده گل نفعی در راه

مخاطب نباشی یعنی در صورتیکه صفر بر می آئی بر اعتبار کم بضاعتان بیفزای و در حالتیکه بر خود
میکاهی بپری تهی مایگان مدد فرمای که آواز جرس تا دلیل سر منزلی نباشد کلفت
سراغ ست و دود سپندی تا رفع گزندی نجوشد آشوب دماغ

غزل

بمحفلیکه فوائد
حصول معنی نیست ✤ هزار پاست حدیثی که می خورد بر گوش ✤ ز چشمه که نجوشد علاج تشنه لبی ✤
فسردگیست چو آئینه خوشتر ست از جوش ✤ هزار گل ز لب هرزه گوست رنگین تر ✤ تبسم
لب زخمی اگر کشد آغوش ✤ دمیکه ربط سخن صرف ژاژخائیهاست ✤ ز هم کشودن لب
عیب فطرتیست بپوش ✤ نوای انجمن حفظ آبرو اینست ✤ که همچو چشمهٔ یاقوت
خون شود مخروش ✤ چو صبح از نفس بی صدا غنیمت دان ✤ که از تو آئینه کس نمی شود
مغشوش ✤ ز گفت و گو اگر افسانه مدعا باشد ✤ نفس به پردهٔ غفلت بس ست باد فروش
کنون بساز ادب محو این نواست سخن ✤ که مدعای بیان وصف خامشی ست خموش ✤
غرض هر جا سخنی ست بی معنی افاده مباد و هر کجا خموشی ست انفعال گفت و گو مبیناد

خاتمه

ترددات انفاس هستی موجودات تحریکی است از سر انگشت ارادت او و جنبش محیط کائنات
شنگی ست از ابروی اشارات او مرغ ناطقه بر شاخسار زبانها بال افشان گلشن عجز ثنا خوانی
اوست و طائر باصره در آشیان دیده رشته بر پای چمن حیرانی آواز جرات سنبل
نوبهارش موج چشمهٔ تار نگاهیست بر دیدهٔ نمناک پیچیده و در حسرت پرواز گلزارش بوی گل
رشتهٔ آهیست از چاک دل سر کشیده داغ دل بسودای حلقهٔ دامش چون دائرهٔ چشم
مروت امان اسیران فراق و چاک سینه به خمیازهٔ حرف نامش چون نقش نگین جوهر نمای
آئینهٔ اشتیاق طرهٔ سنبل بدان پریشانی سطر آشفتگی ست از دفتر دیوان بهارش
و برگ گل با آن لطافت زیر مشق نظاره ایست از دبستان شبنم گلزارش از هواخواهان
رویش چمن بحدی پر شده که بلبل چون دود بر شعلهٔ آواز پیچیده است و از
طوق داران سرو آزادش عرصهٔ گلشن بمرتبهٔ خنک گشته که قمری برنگ خاکستر سر از
حلقهٔ داغ بر آورده تا وحدانیتش گواهی دهد غنچه از تحت دل زبانها در دامن مهیا دارد
تا بر شمع یکتائیش چشم خورد لاله چون زردشت دست بر آتش داغ می گذارد پیشانی
محبت ستایش مد آهیست خون ساغر بزم میکشانش حلقهٔ داغیست شعله پیما

نقد داغ سرگشتگان محیط ازمے کدهٔ انعامش پیشکار یست بادہ فروش اگر نہ جذبهٔ
آفتاب عنایتش حیرت نگاہان گلشن رنگ وبو را بال پرواز بخشد شبنم از رگہاے
برگ گل چون دانہ دراز رشتہ روے اخلاص نہ بینند واگر نہ نسیم ہدایتش بر سیران
زاویهٔ دل در رحمت کشاید گل بوے در تنگناے غنچہ برنگ برنگ فرغ جوہر در بیضهٔ
فولاد نشیند و در تبکدهٔ پرستش گوہر کمالش محیط از گرداب زنار بدوشے ست وموج
از حباب ناقوس نواز در کارخانهٔ ظہور گلشن جمالش بہار از خون جگر غازہ فروشے و شبنم
از گلزار دل آئینہ ساز سنگ در ہواے سحاب پرستش تخم سبز روے ہوا مے افشاند
وآفتاب بہ تمناے حاصل معرفتش ریشہ شعاع در خاک مے دواند صبح صاحب نفس
سجادهٔ طاعت بر روے ہوا مے افگند تا از سلسلهٔ صوفیان خانقاہش دانند وبہار
مرقع پوش دانہ ہاے غنچہ را در رشتهٔ شاخ گل مے کشد تا در سلک سبحان معبدش
خوانند جذبهٔ تشنگان بادیهٔ وصالش چون ساحل دریاے ابدام موج کشیدہ وکشش افتادگان
دشت خیالش چون جادهٔ منزل رسید کمند خود دیدہ سلسلہ بیقراران دریاے
طلبش پیوستہ موج بیتاب ونبض تب زدگان سودای ہیتش ہمیشہ چون نفس در اضطراب
وہیچتاب در اظہار پرواز ثنایش مضمون از نقطہ در شکن دام ودر توصیف محیط اعتصار
گوہر از موج زبان در کام **مثنوی** زہی گلشن طراز بزم نیرنگ ✣ نہان چون بوی
گل در عالم رنگ ✣ نفس موجے ز بحر حیرت او ✣ نگہ تارے ز ساز حسرت او ✣ فلکہا در رہ
حکمش شتابان ✣ زمہ تا کردہ چون ریگ بیابان ✣ ز بس خورشید حسنش بی نقابست
نگہ در چشم شبنم موج آب ست ✣ ز شہر جلوہ اش عالم سوادے ✣ سپہر از دشت
صنعش گرد بادے ✣ ردائے صافی دریا سراسر ✣ ز بحر پاکیش یک دامن تر ✣
باوج کنہش از بیدست وپائے ✣ سخن را نیست پرواز رسائے ✣ گل از گلزار حمد اوکی
چید ✣ کہ چون زخم از دل خاموش نالید ✣ خموشے دارد اینجا عین آہنگ ✣ شکست
بال پرواز ست چون رنگ ✣ درود شاہدے کہ فرغ انجمن شہود پرتویست از شمع وجود
او وانتظام گوہر ظہور وابستهٔ سر رشتهٔ نمود او ربا **عے** آن آئینہ تجلے شاہد ذات
رنگینے نوبہار اسما وصفات ✣ تا خازن جلوہ اش در گنج کشود ✣ کونین بنقد ہستی آورد
برات ✣ فیض صبح را با خاک آستانش امتزاج شیر وشکر وکلام ربانے را با لب

معجز بیانش التیام آب وگوہر نقش پاے او را با چنین سعادت جوہر افتخار وگرد کلیم
او را بر قماش اطلس گردون شرف اعتبار با فروغ خاک درگاہش یاقوت از آب خود
بر آتش غلطیده واز طراوت غبار بارگاہش شیشهٔ اعتبار رنگ گل بر سنگ رسیده در دبستان
ابجد معرفتش خط جوہر بر لوح آئینهٔ عقول سر مشق نادانے ست ودر جلوہ گاہ پایهٔ منبرش
ہلال بر لب بام سپہر انگشت نماے ناتوانے تا بعالم شہادت نبوتش منطق آموزی نیز بانان
پرداختہ سنگ را بر نگ آئینهٔ گویا ساختہ وتا معاون فضل ومروتش دست بر سر افتادگان
گذاشتہ سایہ را نیز چون آفتاب بر دوشتہ آفتاب وحدت فروغ آئینهٔ جنبش شبستان
کثرت سواد گیسو عنبر بیش اوراق گلستان کمال آئینہ وار رنگ آل او وحضور گلشن
جمال چہرہ نماے اصحاب وحال او صلے اللہ علیہ وآلہ ورضے اللہ عنہم وسلم اجمعین
اما بعد بر طبع سلیم ارباب فراست وذہن مستقیم اصحاب ورایت محتجب نماند کہ ریشهٔ ہر نہال
در مبادے نشو ونما بر نگ نفس صبح از ضعفے ناچارست وشعلهٔ ہر کمال در آغاز جوہر آذرے
چون ماہ تو در ناتوانے بے اختیار سخن یعنے نہال گلشن طبیعت کہ سرسبزی ہدایتش
مرتبهٔ قبول عوام ست وگل افشانے نہایتش درجهٔ تحسین خواص تا از شحات تربیت
فکر کہ چمن طراز رنگین خیالی ست بامداد آبیاریے طبع روان ریشه عبارت در زمین متانت
استوار نکند گلہاے معنے را در نظر امتیاز بہار طبعان جلوہ رنگینے محالست وشعلهٔ ادراک
تا بدامن زدن نفس نرود کہ مجلس افروز روشن فطرتیست چون ماہ تمام اوج کمال نگیرد
پرتو مضامین را بچشم اعتبار خورشید ضمیران رنگ وقوع دشوار لاجرم بہ بتے چند
کہ سطورش چون نہال تازہ ریشهٔ تحریر در زمین این اوراق دمانیده است وحرفش
برنگ برگ سبز از شاخسار خط مسطر بسیرابے معانے سرکشیده بعضے ازان ابجد
سر مشق بیدلیست در کسوت جہل مرکب حاجز مجمع اخیاز واز غبار حیرت نادانے آئینهٔ
تصویر پرداز اگرچہ از بے طراوتے در گلشن قابلیت باز نداشتند اما محقوق آن کہ
بہار پیراے فکر را در تربیت انتظام آنہا فصلے بر آب ورنگ خیال پوشیده چمن آرائے
خامہ را چون گل بہار در تردد تربیت ولمعهٔ عرق سعے از جبین چکیده عذار اوراق عمریست
از موج حروف شان صاحب خطاست وبیاض دیدهٔ صفحه رمیدگیست از الفاظ شان
بمردمے آشنا وحال آنکہ از سستی عبارت معرف نارسائے واز ضعف عنایت

ملتمس شکسته رنگی خود اند نخواست که نقطه وار چشم مروت پوشیده بجرم بی استعدادی
از دار الملک معانی اخراج شان نماید و به خطای بی جوهری از سلک جواهر نظم شان
بیرون افگند که بیدل را بموجب بیحاصلی از بزم گلشن محروم ندارند و سرو را به سبب
بی بری از مجلس چمن بر نیارند موج هر چند حجاب همواری آبست طره آرای جمال
لطافت اوست و دود اگرچه رنگ آئینه آتش ست جوهر نمای فروغ طینت او کدورت حال
درد آئینه دار صافی ملت و درشتی خار گواه نزاکت طبع گل بهر حال سیاهی لشکر معانی
یعنی سیه بهار گلشن سخندانی اندیشید و همسایه نوخطان سخن قطعه زمینی رقم زده حال
ایشان گردانید امیدوار انصاف و الطاف بلند فطرتان عالی معانی و عالی نشینان
سپهر سخندانی آنکه هرگاه مطالعه بهار اثر این اوراق خزانی را تشریف گل ارزانی فرمایند
و توجه خورشید نظر این شبستان ظلمانی را منصب فروغ بخشند بمشاهده خاشاک نظر
التفات از سر گلهای این دریغ ندارند و عیب و خطای سخن را چون صورت نادیده انگارند

عنصر سوم — الثالث بالخیر — تمام شد

رباعی

بیدل فارغ ز فکر مهر و مه باش
در خلوت دل چراغ بزم شه باش
ای آئینه پرداز جمال لاهوت
از حیرت خویش اندکی آگه باش

دیگر

از هر چه بعرصه نمو می آید
با آنچه بساز گفتگو می آید
گر چشم کنی باز جمالش پیداست
ور گوش کنی صدای او می آید

فتبارک الله احسن الخالقین

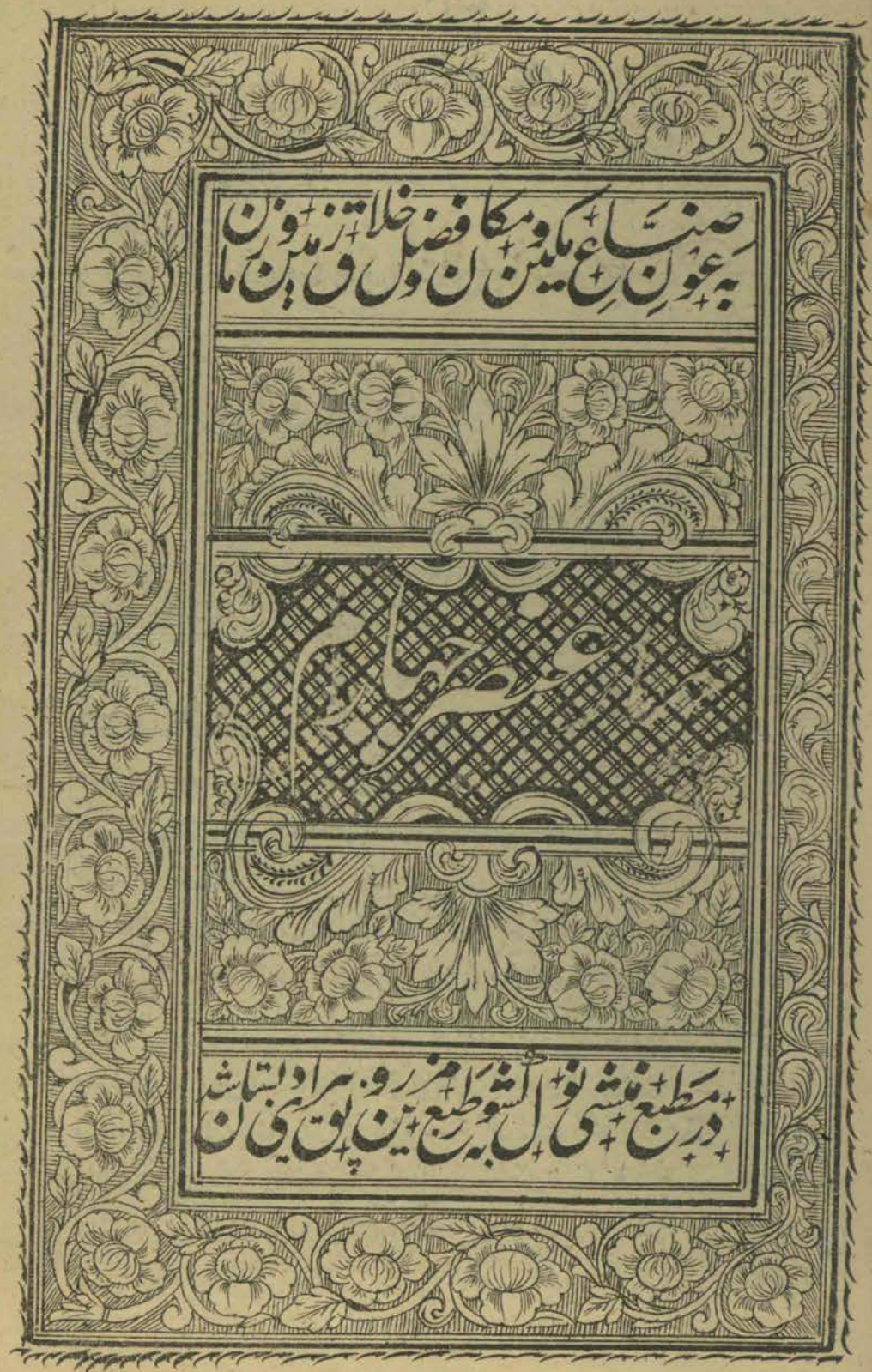
به عون صناع مکین و مکان و فضل خلاق زمین و زمان
چهار عنصر چهارم
در مطبع منشی نولکشور به طبع مزین رونق پیرای دبستان شد

عنصر چهارم غبار نشانی بساط صور عجائب
و زنگ زدائی آئینهٔ نقوش غرائب

بسم الله الرحمن الرحیم

حیرت انجامی قلم بدایع رقم تامل انشای حقیقی ست که نقطهٔ شهودش انتخاب موزیقین میداند و خط موهومِ نفسش بمطالع معنی تحقیق میرساند یعنی امتیاز عدم و حیوان تا حرکت ذرات امکان طبیعی ست و مشعر امرار ارادت الله که اشیا هیچ یکی ازین بستر و افشای و ضبط اخفای آن برنے آید و بی انقطاع سلسلهٔ قدرت همه را در پیش خود مختار و امی نماید از انجمله افعال و آثاری که بحسب اتفاق آئینه ندرتی می پردازد شخص اشیا اندیشش را بعالم غرور بازمی اندازد خواه بسامان استدراج برآید خواه بکمان خوارق و کرامات کشاید درین نشاه شخص عدم بذخیرهٔ مراتب او بام بساط تفاخرے برهم نچیده که نفس زدن را درینگام معجزات عیسوی نشمارد و طبیعت افسرده بغبار انگیزے حرکات سامان بالیدنی میانه نموده که نفسهای نسخ بریاض عتبار سحر و انگارد فطرت خاک را بگردون افرازے مباهات فلکی امداد هوائے کفایت عرض کمال ست و طاقت مور را بدعوی عروج عنقای استعداد پری دستگاه پرواز استقلال **مثنوی** عیب ما را شهادت اندیشی ✤ از کمی برده آن سوی بینی ✤ تا عدم را وجود یافته ایم ✤ جیب چندین هوس شگافته ایم ✤

گر نفس نیز نیم اعجازست ✤ در قدم می نهیم پروازست ✤ پوشیده مباد که متعلقان نشای ترکیب جسمانی یکقلم آئینه دار اقسام تلون اند و بسبب حصول اشکال معین مصدر آثار انواع تعین بحکم مقتضیات خواص اتفاق مخالطت این مرکبات هم موجد وجودی دیگرست و آن وجود جدید نما از لطیفه های اسرار غیب بنام حیرت آور چون اجتماع موم و فتیلهٔ و آتش که ناگزیر شوخیهائے انوارست و فساد هم آمدن احجار بطن حیوانات در عمل مدح بی اختیار و قوع باران و نجار مقارنت شان نیز همچنان مستعد نشاء جدید انگیختن ست و مهیای تازگی رنگ کیفیات ریختن مثل سایهٔ همابر آدم واسطهٔ اقبال و دولت و التفات بوم بعکس آن باعث ادبار و مکنت مراغهٔ عصافیر در خاک های خشک بسیرابی فصول شگون و آشفتگیهای بال و دم فرس بقرب زمان سفر راهنمون اینجا تعزیر قصے بایجاد صنعتے دیگر مائل ست و انحراف هر نفسی بآئینه داری صورتے دیگر مقابل باین نسق معالات امتحانی بسیارست و مکاشفات اتفاقی بیشمار که تسلسل دوار فلکی بساغر فطرت پیموده است و می پیماید و تمدد فرصت اوقات در تقسیم برروے تامل ها کشوده و می کشاید **قطعه** روزگارے در غبار وهم وظن جا کرده ایم ✤ تا بانیصورت دماغ فهم پیدا کرده ایم ✤ عمرها در خون طپید آئینه پرداز خیال ✤ کاین قدر موهومی خود را تماشا کرده ایم ✤ آدم بیچاره که بتکلیف صداعی سر بسنگ می کوبد و به تشویش غباری خانه چشم از نگاه میرو بدر احتیاج نادیده همی رسد برد رچندین تدبیرش رجوع آوردن ست و در رجوع تانانی بدست آرد عمرے ریز هزار خاک و گل خمیر کردن اگر مختار مراتب کشف و شهودی بود یا رد و قبول نفع و ضرر دست قدرتے می کشود بایستگی تدارک امراض و آفات خود میگرد د گریبان سلامت از چنگ مرگ و هلاک برمی آورد پس از چنین شکلے ضعیف فعلی که بآثار قدرت پیوندد از امور اتفاقی شمردن ست و ازین شخص بیدست و پا تمثالے که نقش نذرت بندد بحرکات تسلیم راه بردن **قطعه** محمل آرائی چه عزمی سازے پرافشان غرور ✤ کز غبارت هر طپیدن کاروانے دیگرست ✤ چارسوی وهمی و برخود جنونها چیدهٔ ✤ مایه بے نقدست و نے جنس این دکان دیگرست ✤ گوشدی خاش خموشی تابع سعی تو نیست ✤ ور سخن گفتی سخن هم از زبان دیگرست ✤ غیر علم نیستی هیچ ست سامان دگر ✤ این علوست گر فراهم شد جهان دیگرست ✤ خاک ناگردیده نتوان بوے ساحل یافتن ✤ بحر موّاج حقیقت را کران دیگرست ✤ در نیرنگ آباد محفل ظهور طلسمے

بغرابت ترکیب جسم نه بسته اند و در تماشاگاه بساط امکان نقشی به ترتیب این بهمات عجیب نبسته
که هر جا تمثالے از آثار نوادر نشان داده اند بے آئینهٔ شهود او مرئی نگردیده و کجا صورتے
از پردهٔ خفا بدر آورده اند جز در صفحهٔ قدرت نمود او تجلی نرسیده اگر از حقیقت پرے
نقاب تخیل مرتفع نمایند جوهر اسرار اوست بعرض بی نیازی پیوسته و اگر کیفیت مبنا بیند
تحقیق بر اندازند اعراض بیدای او دامن احتیاج شکسته نه شاهدان سراوق غیب را بیرون
این لباس میلان چشمک شهود متصور و نه اشخاص انجمن شهادت را آنسوے این کارگاه
آرایش آئینه نمود در نظر بمطالعه حضور این لفظ از تامل وضع هر کدورتی رمز معنی صفا نواند نی
و بدوران حصول این ساغر از فهم کیفیت هر نقصے دماغ تحقیق رساند نی **مثنوی** جوهر اعراض
نازد بدوست ست ✣ این پری شیشه در بغل مست ست ✣ باده را جز نشاء کاری نیست ✣
رنگ هر جا ست بے بهارے نیست ✣ هر چند در هیچ حالتی از ترنم کدهٔ تجدد انفاس
نوای پرده می کشاید که شور قیامتے نیاز شنیدن ننماید و در هیچ وقتے از نگارستان
تغیر احوال رنگی بگردش نمی رسد که طوفان حیرتے بر تامل نه پیماید اما درین عنصر مطرب
انجمن تقریر را با فشای رموز بعض مقامات آهنگ منتخب نوائی ست و نقاش صورت
خانهٔ تحریر را در پرواز نقوش بعضے احوال رنگے بگردش ذوق رنگین ادائے تا گوش اثر
اسرار نیوش بزمزمهٔ قانون بیدلی بساط تغافل نچینند و نگاه معنی آگاه ازین رنگ شکسته
بال غبار انحراف نه بیند اینجا بے توهم حاصل علم و عمل ذکر نعمای فضل باعث ست و
بی شائبهٔ اظهار نقص و کمال امتثال امر غنا بنعمت ربک فحدث قطعه سر گذشت ما
نه مطلب بی نیاز افتاده است ✣ بر حریفان گر نخواهم آنقدرها فرض نیست ✣ پا بدامن میخرامد
وحشی صحرای دل ✣ انچه ما پیموده ایم از ملک طول و عرض نیست ✣ معنی چیدست در بن کتاب
خامشی ✣ گر تقریرے ادا گردد ادائی فرض نیست ✣ نالهٔ داریم و محو پردهٔ گوش خودیم ✣
شوق مارا بر کسے دیگر دماغ عرض نیست ✣ **فصل** در تامل کدهٔ تکوین اعیان روح مطلق
کیفیتی ست متضمن بر ده هوا و حقیقی مادهٔ ایجاد و بقا و آن بخاریست لطیف که از طبیعت خاک
می جوشد و بقدر درجات نموکوت اسما و صفات می پوشد خواه نفس رحمانش خوانند خواه
حقیقت ساریه اش دانند از خلوت اسرار خاک تا انجمن اظهار افلاک هر چه از و خالی تصور نمایند
باطل ست و مجهول از متخیلات عقول و نقوش تا محسوسات عناصر و موالید انچه مجرد از و تامل کنند

غیر معقول که همان خمیر مایه مقامات ارواح ست و همان گل تعمیر اجسام و اشباح **رباعی**
آن اصل بقا که بوے رحمان دارد ✣ هر سو نگری جمال تابان دارد ✣ در طینت ذرات
چه پیدا چه نهان ✣ بی حرکت انفس چه امکان دارد ✣ بال افشانی عنقای تنزه پرواز بیش
مصروف آشیان سازی ربط عناصر افتاده و ظهور استعداد موالید بقدر امداد عنا پرورش
احتیاج آماده و در ساغر بی نیاز لایزال سر گرم تسلسل پروازی ست و صنعت کارگاه
بی تعینش ابدا مائل ارواح و اجسام طرازی صعود این بخار پیوسته جزو ترابی در بغل دارد
مادهٔ آب و آتش را که محجوب پردهٔ خاک ست بحرکت می آرد **صفت روح طبیعی**
از مقامی که آثار قدرتش منصف علم مطلق میگردد بروح طبیعی موسوم ست و مجمل تفصیل
کمالش درین جریده مرقوم از بخار رطوبت با خاک هما نقدر ساخته که ربط یکدیگر برهم نخورد و اجزاے
فراهم آمده متلاشی نشود پوشیده مباد که روح مشتق ست از ریح و حرکات ریح از اثرهای
صریح در جماد قوت حرکتش آب را بصفت جلای که از جواهر نمودار گردد روشن نموده و بکبوت
رنگی که از لعل و یاقوت بیرون ناید زنگ آئینهٔ آتش زدوده چون تغیر وضع هیچ هرشی بی سعی
محرک تحقیق نمی پیوندد بر روی خاک آمدن آب و رنگ بی مدد هوا صورت نه بندد اما هنوز
آن هوا از حجاب طبیعت که عالم خفاست سر بر نیاورده و بال نشو و نما جز در بیضه باز نکرده یعنی
اجزای ترابی بهیات افسردگی تمام ست و نقل این جوهر شش مانع حرکات و حرام درین مرتبه
حیات و علم و ارادت و قدرت و سمع و بصر و کلام که امهات اسما و صفات اند از فرق و امتیاز
هم ساده اند و بحکم اتفاق عینیت که تابع تمکین هوا ست در بقای یکدیگر افتاده تزلزل درین
پرده می برد و تخلخل درین ترکیب و رنگ می پرورد و در هر مرتبه ظهور خاص و عامی منظور ست و
نقص و کمال محصور عامهٔ این مقام احجار ست و خاصهٔ جواهر و فلذات اطلاق رتبهٔ خاص بر فلز
نسبت ظهور علمی ست که در بعض آنها یافته میشود و علی الخصوص علامت محبت که منشا حقیقت
ایجاد ست چون توجه آهن بمقناطیس خواه آنرا جذبهٔ مقناطیس شمارند خواه اهتزاز آهن انگارند
و مبانیست که دلیل نسبت ضداد ست چون رم سیماب از آتش خواه آتش خواه آتشش انگارند
خواه سیماب که از آتش رو میگرداند **رباعی** تا فضل و هنر آئینه بردار نشد ✣ اقبال درش
بروی کس باز نشد ✣ فولاد بر آهن شرف از جوهر یافت ✣ بی علم تنجس خویش ممتاز نشد ✣
وصفت غالب و مغلوب نیز در نیمرتبه گواه ضعف و قدرت ست بعضی از آنها بدیهی ست

چون غلبهٔ حکم جدید بر فلزات و احجار و بعضی طبیعی چون شکست الماس از سرب ملائمت آثار ادراک
نفع و ضرر هر طبیعتی در پرده هاے حسن مستتر میباشد و در جماد قوت مدرکه بر لامسه که اصل جمیع حواس ست
منحصر **رباعی** آن نشهٔ گل که سر بسر آگاهی ست ❊ در هر جزوش ظهور غفلتگاهی ست ❊ هر جا بتاملش
گره میکردیم ❊ در رشتهٔ افهام همان کوتاهی ست ❊ با آنکه آثار خالقیت او در جمیع مراتب حالیست
اما در تمیز آباد فطرت اعیان ایجاد جواهر و فلزاتش از مصنوعات حرکت خفی اینجا همین قدر علم دلیل حیاتست
و شاهد قدرت همان مقدار حرکات **صفت روح نباتی** در محلی که رطوبت آن بخار بر اجزای ترابی
غالب می آید کیفیت روح نباتی آئینهٔ تحقیق میزداید قوتهاے صفات سبعه را درین معرض شوخی
افزایش ست و علامات ظهور اسما را بی پردگیهاے آهنگ نمایش چون عرض معنی جوهر بیواسطه
ایجاد عرض سر بر خط نمو میگذارد خامهٔ قدرت درین دبستان عبارتی چند وامے نگارد و هیهات
نرگستانها چشم از خواب عدم میکشاید تا معنی بصر بصفحهٔ ظهور آید و ترکیب عروق و ریشه زبانها
می آراید تا بر مادهٔ وضوح تقریر افزاید اسرار حیات در ساز ریاحین نفس میزند و حقیقت کلام در پرده
شگفتن گلها بصدا میرسد **رباعی** گر بتحقیق این بهارت نظریست ❊ هر سبزه زبان شرح
و بسط دگریست ❊ در پردهٔ گوش گل و چشم نرگس ❊ آرایش کارگاه سمع و بصریست ❊
هر چند اینجا بحکم غلبهٔ جزو مائی آتش در ضمن هوا و خاک مستور می باشد و بعرض قدرت اشتعال
معذور دلیل روشنش تافتگیهای چهرهٔ بهارست و روشن تر از آن شعله زدن طبیعت چنار
طره های سنبل بدود پردازی مثل اندود داغهای لاله آئینهٔ سوختگی در بغل **رباعی** چندانکه
بهار رنگ در جلوه گریست ❊ از شبنم و گل داغ خجالت ثمریست ❊ میگوید لاله که ای تامل نظران ❊
در آتش ما سیاهی آثار تریست ❊ تصاعد بخار تا بجاے منتهی نشود آثار حقیقتش صورت وقوع
نگیرد و ارادهٔ طبیعت تا باشارت و عبارت نرسد معنی مدعا رقم نمود نه پذیرد و در نباتات سرهای
شاخ بمنزلهٔ دماغ ست یعنی مقام منتهای صعود و معرض کیفیات نمود در انجا خواه اقسام گل و لاله
بهار آید خواه اجناس شکوه و ثمر عرضه دارد خار اشگافی ریشه ها درینمرتبه و اشگاف رموز قدرت
و ثمر آوردن و تخم بستن خلافیهای صانع قدرت از بعضے علامات قوت حیوانی بکمال انکشاف
چون خاصیت نخل خرما و از بعضے تمثال جوارح انسانی در نهایت بی بقائی مثل کیفیت مردم گیا
رباعی از هر چه بعرصهٔ نمو مے آید ❊ یا آنچه بساز گفت و گو مے آید ❊ گر چشم کنی باز جمالش
پیداست ❊ ور گوش نهی صداے او مے آید ❊ ظهور علم اینجا از سبزه تا نهال عام ست

و اتفاق ذائقه بالامسه در مرتبهٔ قوت تام که هر چه بر لامسه ناملائم آید ذائقه بجذب اقبال ننماید
اگر آب و آتشی در حوالی معلوم نمایند ریشه ها جز بجانب آب قدم رغبت نکشایند و اگر سقف و
دیوارے در مقابل یابند جز بسمت روزن دور نشتابند اما هر چه ازینها بقوت علم تنبه ورزد
خاص ست و آنچه کم حس افتد عام اکثرے اشجار بارور که از ثمر باز می ماند چون بتازیانهٔ جراحتش
نهد تهدید کند متاثر میشود بدستور سابق ثمر میرساند **رباعی** فطرت هر جا نقاب ادراک
شگافت ❊ جز حسن عمل ز هر چه سر زد رو تافت ❊ بی بهره بود طبیعت از حاصل علم ❊ گر منفعل از فعل
بدش نتوان یافت ❊ ازین عالم هر چه در رستنش سرعت مشاهده کنند چون بقله و تره هوا را
برطوباتش غلبهٔ افراط ست در فرصت بقا و ثبات اینهمه درنگ نمی پیماید و آنچه در نشو و نمایش ثانی
معاینه نمایند مثل نخل و اشجار قوت هوا با آتش ربط اعتدالی دارد ناچار دیر تر می پاید **صفت
روح حیوانی** در موضعی که هوای این بخار بر اجزای مائی و ترابی غالب افتاده اسرار روح
حیوانی نقاب شهرت کشاده اینجا امهات صفات را بعرض اقسام مولدات اسما قوت قدرت
نرای ست و باصناف مقامات آثار و افعال دستگاه بیداے عروج اعتبار هوا حقیقت
رطوبت را بسرخیهاے رنگ آتش مبدل گردانیده و بصورت خون در جویبار عروق
و اعصاب دوانیده نسبت گرمیهای خون با آتش پر روشن ست که هر گاه خون بافسردگی
رسد تیره میشود و چون آتش بمیرد بسیاهی فرو رود و حرکات قدرت درینمقام جوفها بهم سانیده
و اعضاء رئیسه که تجلی گاه حقیقت چونی ست مرتب گردانیده **رباعی** رمز مستور ساز پیدا کرد ❊
ایجاد مراتب شناسای کرد ❊ سمع و بصر امروز مصور گردید ❊ آن معنی ذهن خارج انشای کرد ❊
نای گلوی طرح انداخت و مهارا با آن متعلق ساخت تا اسرار ربوبیت بجلوهٔ تعین پیوندد و
معنی پرورش صورت تحقیق بندد یعنی غذاهای که مادهٔ ایجاد اسما و صفات اند قوتهای استعداد
باستعانتش عرضه دارند و کیفیات خواص اشیا درینمرض وا شمارند در نهانخانهٔ این کارگاه
صورت نقش دلی بست و قطرهٔ خونے بخوف آن تعبیه نمود در انجمنستان این تماشاکدهٔ هیات
دماغی پرداخت و غرفهٔ چند بحوالی منظرش کشود تا بخاری که از آن قطرهٔ خون صعود نماید درین منظر
بساط استعداد خواص آراید از انجا بتعقل پیوندد که حرکات این بخار متعلق کدام اراده است
و جنبش آن هوا بظهور چه امر آماده **رباعی** چون ذات بجلوه آمد اسما بشمار ❊ از باده مگو ساغر
و مینا بشمار ❊ اظهار جوارح و قوی بیرنگ ست ❊ فهمی کن و نقش پر عنقا بشمار ❊ پس شکل گوش

مظهر کیفیت سمع گردید و ترکیب چشم منظر اعتبار بصر و علم بواسطهٔ اینها مدرک انواع خیر و شر
ذائقه را بظهور کام و زبان امتیاز ترش و شیرین دست بهم داده و شامه را بسامان بینی و دماغ
احساس گل و نسرین اتفاق افتاد ناطقه را بدستگاه کشاد لب بال شهرت نوای مهیا گردانید
و لامسه را بر جمیع اعضا قدرت انگشت نمائی پیچید قدرت ها باعانت دست و بازو سر از جیب گیرائی
بدر آورد و حرکتها باعتماد پا و قدم جولان اختیار سر کرد الحاصل معنی تا صورت لفظ نه بست چهرهٔ تحقیق
نگشود و شخص تا بصفت پیکر نه پیوست آئینهٔ یقین نه زدود **رباعی** جسم آن نبود که غیر جانش
بینی ✤ هر چند زمین و آسمانش بینی ✤ دریاب که آن حقیقت یکتائی ✤ چیزی بنماید که آنش
بینی ✤ قوت غضبی درین ترکیب مستعد ساز غالبیت و مدبر دفع مضرت و ایذاست و قوت
شهوانی مادهٔ خلافی و انتعاش حلاوت بقا بروش نتایج آثار شفقت ربوبیت و انقیاد طبائع
علامات نیاز عبودیت فرصت نبات و بقا بقدر سلامت قوی و حواس و سلامت حواس
و قوی مقدار اعتدال حرکت هوا یعنی آرمیدگیهای انفاس با اینهمه شکوه پیدای حقیقت را
درینمرتبه از فهم معنی خود بی نیازیست و بشغل خواب و خور که مصروف پرورش محض ست از توجه
مبداء و معاد استغناطرازی اینجا وضع جوارح آلتیست موضوع تعلق آرام و رم و ساز
گفت و شنید صدای بی مخرجی منحصر تکلف زیر و بم پوشیده نیست که حکم این قدرت ها بالقوه
در طبع آن هوا موجود ست اما بالفعل در خور قوت و ضعف مظاهر چهره کشائی نمود **رباعی**
آن مهر قدم که محو ذرات خود ست ✤ آئینهٔ اسماء خود و ذات خود ست ✤ زنهار اینجا تو هم غیر مبر ✤
هم در خود و آیات کمالات خود ست **صفت روح انسانی** در عالمی که اتفاق این قوت ها
به نشاء اعتدال می پیوندد حقیقت روح صورت کمال می بندد جواهرات را درین
ترکیب آئینهٔ حسن وفاق زدودن ست و کیفیت هوا را درین گلشن ساغر صبح افلاک
پیمودن خاک را بوضع آداب بساط جمعیت رضا آراستن و آتش را بآئین خون گرمیهای
شمع افروز انجمن حضور برخاستن طراوت های عالم نبات درینمرتبه مصروف شبنم ایجادی
عرقهای شرم و سلسلهٔ ریاحین مربوط شمیم وفاق و آزرم ثمر فشانی نخلهای بارور در وقوع مراتب
ایثار و فائده رسانی اشجار سایه گستر ظهور شفقت و عطوفت کنار افسردگیهای جهان جماد را
درین انجمن طرح سند وقار انداختن و زمین گیریهای وضع کوهسار را پایهٔ حلم افراختن همواری
رنگ و یاقوت از اطفای شعلهٔ شهوت و غضب بر روی آب و صفای آب جواهر بجلای

آئینهٔ اخلاص را ادب خورشید تاب **رباعی** صد قطره و موج محو طوفان گردد ✤ کز دریا گوهری
نمایان گردد ✤ فطرت عمری کند تگ و تار نفس ✤ تا نقش ادب بندد و انسان گردد ✤ افشای
غوامض جزو کل در نسخهٔ اعتبار وضوحش مرهون تقریر عبارت و اظهار حقائق غیب و شهود
در محفل ساز ظهورش موقوف آهنگ اشارت علم درین موضع بصیادی عناصر و اجرام
تا نفوس و عقول کمند تحقیق میکشاید تا حقائق اشیا را بکرسی مراتب نقص و کمال نشاند و کلام
درین محفل بتعیین درجات اسماء کام تا زبان نردبانهای مخارج می آراید تا خواص حروف را
بحصول معراج جلال و جمال رساند و ارادت درینجا بحکم قوت کمال محرک سلسلهٔ هزار تدبیر ست
و قدرت باقبال فطرت امل نقشبند چندین شکست و تعمیر و تسخیر قلوب تا صید وحوش و طیور در کمند
اختیار و تصرف و تدبیر معاش تا عنان و غنا در قبضهٔ شوق آزادی و تکلف سامعه را مراتب
اسماء کونی و الهی محاطهٔ حلقهٔ آگاهی و باصره را شهود حقائق اشیا منظور معرفت کماهی توجه
فطرت را با مبداء حقیقی ربط سلسلهٔ توفیق و حرکات انفاس را با نفس رحمانی پیوند رشتهٔ
تحقیق چشم وا کردن چراغ انجمن آفاق روشن ساختن و مژگان فراهم آوردن آئینهٔ خلوت
اطلاق پرداختن اینجا قرب و بعد وجوب و امکان تخیل غربت و وطن ست و حضور و غیبت و شهادت
تامل خلوت و انجمن آئینهٔ امتیاز عشق و هوس گرمی چراغ یک قطرهٔ خون و نوای
تحریک سلسلهٔ نفس کوس اقتدار کن فیکون درینصورت سعی علم مصروف احاطهٔ کمال خود
کردن ست و سررشتهٔ جمیع اسما و صفات بضبط قدرت آگاهی در آوردن جوهر اول تا بخیال خود پرواست
صورت آخر رنگ بست و حقیقت باطن تا بفهم خود تامل نموده نقش ظاهر برنگین نشست
رباعی معنی هرگاه میل پیدائی کرد ✤ در پرده خیال لفظ پیرائی کرد ✤ پس ظاهر غیر باطن
باطن نیست ✤ داند آن کس که فهم یکتائی کرد ✤ ختم کار آرایشها موقوف این بساط چیدنست
و انجام مراتب تحقیق منحصر حضور این مرتبه فهمیدن یعنی نقش حقیقت انسانی بستن و کلاه
تامل خود آرائی شکستن **رباعی** اسرار قدم زدود و صد فاش و نهان ✤ تا یافت
بجیب آدم از خویش نشان ✤ عارف کاینجا نقاب تحقیق کشود ✤ طالب امید دیده مطلوب
انسان ✤ محتجب نماند که وضع ترکیب انسانی دام قدرتی ست که صد ماهیات نقص و کمال
اشیای رابطهٔ تعلقش نقش اتفاق نمی بندد و آئینهٔ حیرتی که جذب مثال سود و زیان اعیان بیضوابط
پرواز بیانش بصورت حصول نمی پیوندد و علم مطلق درین تجلی کده بقدر صعود جواهر اغذیه و اشربه

متکیف اقسام کیفیات می گردد و باندازهٔ ظهور خاصیات ماکول و مشروب متصف انواع صفات
میشود چون در طبیعت هر شی بخاریست و متعلق هر بخار نقش اعتباری هرچه را ارادهٔ حقیقی میخواهد
درین محفل احضار میفرماید و بعرض خواص آن محفل ظهور می آراید ماکول و مشروب یکقلم سعی آن ارواح ست
که خود را باین مقام میرسانند و سیر بر کار تحقیق بوصول این مرکز ختم می گرداند نظم من هوای
مطلقم در پردهٔ نیرنگ جسم ✤ خواه روحم و اشمر خواهی نفس کن اعتبار ✤ عالمی در پرده ام خود را
تماشا میکند ✤ من درین آئینه جز حیرت ندارم هیچ کار ✤ باده تا خود را بسیر این خمستان میکشد ✤
مستی و مخموری از من می نماید آشکار ✤ نغمه چندانی که می تازد درین میدان وهم ✤ میفروشد
اهتزاز و اضطراب از من غبار ✤ بر من افتاده است ضعف و قوت چندین غذا ✤ امتحانگاه هوس را
نیست غیر از من غبار ✤ شخص بیدای بنام من طلسمی بسته است ✤ آسمان ها کرده ام گل لیک ز افسون
بخار ✤ اجتماع موج و آب ست آنچه میخوانی محیط ✤ لاله و گل میزند جوش آنکه میگوئی بهار ✤
جوهر اینجا نام اعراض ست چون گردید جمع ✤ رشتهٔ موم ست و آتش شمع این هنگامه زار ✤ هرچه
می جوشد باین ساز از نوای نیک و بد ✤ هوش معذورست می گیرد ز آهنگم شمار ✤ طائر گلزار
عزت اینقدر ذلت قفس ✤ وحشی دشت تقدس اینهمه تهمت شکار ✤ چشم بند فطرتست این
نسخهٔ سحر آفرین ✤ دام گاه حیرت ست این صفحهٔ عبرت نگار ✤ پس این ترکیب بالخاصیت که
تماشاگاه عالم علوم ست بشرط متانت قوی که سر رشتهٔ سلامت حواس بحکم قوتش وابسته است
و اعانت غذا که حرکت انفاس بکمین بخار آن نشسته اینجا بهانه جوئی ظهور اسرار را مدد هوائی در کار ست
و پس چنانکه بعد از افسردن قوی چون هوا ضبط حرکات نماید و تعطیل قدرت حواس آئینهٔ حیرت
زداید هرگاه بخاکش مدفون نمایند بخار زمین رطوبات اعضا آمیزد و از همان قدر خون که در
جوف دل افسرده است عرق واری رنگ حرارت ریزد قوت هوا بکسوت نفس بال کشاید و دماغ
که معرض حس و شعور است صعود نماید چشم و گوش و مابقی حواس مادهٔ ایجاد بهم رساند و آثار تمیز
صورت تازگی دماند تا آن تری باقی ست همان ادراک های حسی ناچار نفس می شمارد و
چون اعضای رئیسه از بی آبی تباه گردد بمرتبهٔ جماد پیوندد و از عالم دیگر سر برآرد رباعی
زین بحر نه موج و نی کفی میجوشد ✤ طوفان دل از هر طرفی میجوشد ✤ پرکار فلک سیر کن و
مرکز خاک ✤ زین قطرهٔ خون که با تفی میجوشد ✤ بقای عوام این عالم چون سائر حیوانات
تابع قوتهای اجسام ست و بقای خواص در خور و ضوابط علم نه چندین انواع و اقسام

چون ترتیب بناهای خیر و ایثار و تعلیم تهذیب اخلاق و اطوار ارشاد فوائد حکمت اینجا
مادهٔ حیات ابدی ست و کسب ادیان و ملت آثار بقای سرمدی رباعی اسرار
بقا که علمش آئینه نماست ✤ بنیاد وی از هوای مطلق برپاست ✤ علمی باثر رسان و جاوید
بری ✤ صاحب نفس ست آنچه موضوع هواست ✤ حقیقت این بخار که رمز پردهٔ احدیت ست
از عالم عقول و نفوس تا مرتبهٔ خاک محسوس جهد تنزل ست یعنی تدبیر ظهور پیمائی از مرتبهٔ خاک
تا جهان ترکیب انسانی تلاش ترقی و عرض تجمل یعنی آئینه داری ختم بیدای تا بر صورت
کمال خود چشمی کشاید و از انجا راه اعادهٔ شوق پیماید نظم اشیا عرض خیال دیدن بودست ✤
اسما همه افسانه شنیدن بودست ✤ این جمله ز خود برون دیدن بودست ✤ انسان گشتن
بخود رسیدن بودست ✤ گمان نباید برد که تسلسل دور بی نیازی ازین مقامات بطریق
ظرف و مظروف سر بر می آرد بلکه اینجا بر خود بالیدن مظروف ظرف نام دارد فی الحقیقت
نه آن حقیقت را دماغ چشم بر خود کشودنی ست و نه دام تماشا بیدماغی مژگان فراهم نمودنی
خیال بست و کشادن ست لایزال موجود شوق تلاشی ابدا نامفقود رباعی در وادی
عشق اگر دویدن باشد ✤ بر جادهٔ غیر خط کشیدن باشد ✤ ما و سفری که همچو خط پرکار ✤ هرجا
برسی بخود رسیدن باشد ✤ اگر بدستگاه جمادات تامل نمای کوهسارها گردن افراخته است
و همچنان بخاک سپر انداخته نه این گردن افرازی را اوج نهایتی ست و نه آن سپر افگنی را حضیض
غایتی و چون باقتدار نباتات نظر کنی در هر کف خاکی طوفان هزار رنگ و بوست
بال افشان کیفیات بی نیازی و همان نسق خزان پیمای شکست رنگ و مراتب نیاز پردازی
نه گرد تنهای پیمانهٔ این رنگ را تعداد شماری و نه شکست این جامه های خمار را محاسبهٔ انحصاری
اگر جهان حیوان ست بی فاصلهٔ دستگاه حیات و ممات قدیم و اگر عالم انسانی بی تفاوت
کم و کاست ادراک و تفهیم درین دبستان تا سر او بریده اشارت بانجار واو کرده است و تا پای
شین شکسته شی دیگر سر بدر آورده اینجا دال میان کم تا کرده دل در کنار می آرد و صاد یکی
از کف نا داده صدور کیسه میشمارد یعنی هرچند جماد خاک گرد و لعل و یاقوت نقش بسته است
و چندانکه نباتات بی سپر شود گل و ریحان کلاه شکسته بادهٔ نفس از غبار حیوان شعله بیز ست
و حقیقت ادراک از ترتیب احسان جنون خیز در پیمانهٔ کل یوم هو فی شان همچنان باقی و تسلسل
فی لبس من خلق الله همان جدید همان ساقی چشم بند خلق کم و کاست اجزا و افراد ست و

غلط شماری افهام حساب دانی های تعین و تعداد **رباعی** ای الفت این و آنت افسون
حجاب ٭ افتاد ز افراد بگرداب حساب ٭ چشم تو نشد باز بر اسرار محیط ٭ تا فارغ باشی تو از
غم موج و حباب **فصل** آفتاب حقیقت روح که مشرقی فهمیدنش تهمت لمعات قدرت
کمالی ست و غربی اندیشیدن بیک شعشعه بی زوالی تا بر کشور تعلق سواد ابدان تافته است
وقت ایجادی های اهل تحقیق معمای شرقی و مغربی بنام را شیرین و اشگافته بعضی جاهل فاد و جاهلسان
میخوانند و بعضی خیال متصل و منفصلش میدانند اگر چشم تامل رمدی ندارد کلک وضوح سلک
بیدل آئینه در مقابل میگذارد تا مبرهن گردد که اطلاق این دو مرتبه مشعر اصطلاحی ست از ضعف
قدرت آگاهی در شهود احساس عینی و تحقیق معنی کماهی بعلت چشم بندیهای غبار اوهام آنقدر
دور نباید تاختن و با فسون زنگارهای مشکوک صفای مراتب یقین در نباید باختن **رباعی**
ای محو غبار وهم دار و گیرش ٭ وامانده خواب غفلت و تعبیرش ٭ زان نسخه که درس معنی
تحقیق ست ٭ پیش آی که شمه کنم تقریرش ٭ نقش بند آثار علمی و عینی بهزار تردد نفس تمنا
گداخته است تا آئینه ترکیب جسم پرداخته و صورت خود را در آن مقام معین شناخته جسم عالمی ست
مملو اتفاقات خواب و بیداری و جهانی لبریز کیفیات مستی و هوشیاری ساز بیداریش
مصروف اقسام تلاش ست مقتضی سرانجام مراتب معاش و وضع خواب تمهید جمعیت قوی
و حواس موضوع تعاقل درجات احساس هم اشکال علمی را در کنار غنودنش بستر آرائی ناز آرمیدن
و هم صور حسی را از آغوش بیداریش چهره گشائی عرض مالیدن خاصیت این ترکیب رموز
غوامض جزو کل وانمودن ست و دفتر وقت اسرار غیب و شهادت واکشودن آن سوی
پرده کشف معانی مثال موهوم و بیرون این نسخه شهود عبارات معین نامفهوم **رباعی**
گر عین و گر اقتباس دریافته ٭ در انجمن حواس دریافته ٭ در دامن جسم پاک تحقیر بدوز ٭
حق را به همین لباس دریافته ٭ در تردد آباد عالم شعور هنگامیکه هجوم خواب بار گرانی بر دوش
طبایع می بندد آنچه محسوس و مسموع چشم و گوش ست تا آثار ضعف می پیوندد و در این حالت
تفرقه لشکر حواس را بعرصه متخیله فراهم آوردن بی اختیاریست و اشکال معین امکانی
را در محل مذکور نقاب مثال کشودن اضطراری ازین عالم تا گرد وهمی در پرده خیال
باقی ست مخمور طبیعت راحت اندیش را همان تماشای آثار تعین ساقی چون خیال
نیز از جولان عالم تصور یار می ماند و آن اشکال پر غبار نمود دامن می افشاند شاهد

سرادق غیب پرده اسرار حقیقت میکشاید و در قباب جمعیت بی تعینی می آساید هرگاه
تقاضای نشاء بیداری گلاب چهره آگاهی میگردد اول همان خیال بتحریک نقاب مژگان
می کوشد و کسوت احساس و تمیز اشیا می پوشد از صور معلوم آنچه متعلق خلوت ذهن بود باستقبال
آئینه هوش میتازد و تا چشم بر اشکال محسوسه معین کشودن بآرایش بساط مثال می پردازد
رباعی ای آنکه ز حرف و صوت طوفان فهمی ٭ کی مصطلح جهان عرفان فهمی ٭ رو جابلقا
بتاز تا جاهل ٭ تا نام کشاد و بست مژگان فهمی ٭ حضور کیفیات این صور خواه در حین هجوم خواب
صورت بندد و خواه در وقت مخمصه نزع بظهور پیوندد چون رشته ساز تعلقها از ربط تخیلات
محفل شهود انقطاع می پذیرد ناچار غیر از راه پرده غیب نمیگیرد و سلسله نشستن همان با عالم
مثال پیوسته است و دامن عزم هرگز بسیر انجمن شهود نه شکسته نام این حقیقت خیال متصل و
جابلسا و مغربی فهمیدن ست همچنان اشکالی که در زمان بیداری آثار تاملش از مشاهده
مجمع احساس سر بر می آرد یا در مرتبه ایجاد و رضاعت که نقوش صفحه امتیاز متعلق درک
کماهی نیست یکقلم حکم عالم مثال دارد چون سعی حواس درین معرض مصروف توجه مراتب ظهور ست
و مستعد تماشای درجات شعور اسم این کیفیت خیال منفصل و جابلقا و مشرقی اندیشیدن
پس مغرب این آفتاب جز وداع تعلقات عالم محسوس نباید فهمید و مشرق غیر از استقبال
جلوه های همان مانوس نمی توان اندیشید **غزل** ایکه از غیبت باینصورت نمایان کرده اند ٭
امتحانگاه دو عالم جهل و عرفان کرده اند ٭ اینقدر کاشفتگی می چینی از تعبیر خواب ٭ بی تکلف
خانه هوش تو ویران کرده اند ٭ اینکه می سوزی بچندین رنگ و از خود غافلی ٭ چشم وا کن تا چه
آتش در تو پنهان کرده اند ٭ سرمه داری کاش ازین هنگامه برگیری نصیب ٭ خاک امکان را
بدامانت پریشان کرده اند ٭ دیده حق بین بوهم غیر می پوشی چرا ٭ ای ز خود غافل ترا پیش تو عریان
کرده اند ٭ بیداری حاصل اعتدال صعودیست از بخار طبیعت مهیای اشکال تمیز آئینه
دماغ انگیختن و خواب نتیجه افراط آن مستعد شبخون بر بنیاد حواس ریختن هجوم این بخار منحصر ست بر اوقات
ثلثه یکی حالت سیری که مصلحت طبیعی در آن حالت جز بی حرکتی بر اعضا نمی پسندد و
تا قوت اجزای دماغ بسعی حوصله ورای متلاشی نشود دوم هنگام جوع که جوارح را در طلب
غذا بحرکت می آرد تا بعلت توقف حرارت های غریزی تحلیل تردد سوم زمان تدارک آفات
مثل اخراج بول و غایط و غیر آن بخارات ردیه که درین مکان احتباس اینها جز غبار انگیزی

فساد ندارد و درنگ شان ردیه درین پرده غیر از نقوش انقلاب و اختلال نمی نگارد رباعی
عشق غافل نیست از تدبیر اسرار وجود ٭ گر خرابی می طرازد نوبهارے میکند ٭ خواب غفلت
می نگارد خواه آگاهی نویس ٭ مصلحت در پردهٔ هر رنگ کاری میکند ٭ بعضے آثار محسوسات
این عالم که در حالت بیداری آئینهٔ وقوع مے پردازد و آنرا رویای صالحه نامند از تبییضات
زمان کشف و شهودی ست که در حین خواب بر وجود طاری میگردد و بی اختیار بساط تعطیل
و توقف در مے نورد و چنانکه اقسام مراتب غفلت با وجود شعور صورت افشا میگردد در اوقات
بے تمیزی نیز انواع درجات آگاهی رنگ ظهور مے پذیرد و انمود اسرار رویا بعضے از عالم لغز
و معماست که باندک تاملی می توان فهمید و بعضے از مضامین پیش پا افتاده که بی توهم استعاره
در کمال تصریح باید دید و این آثار قرب طبیعت ست بانشاء اعتدال تا بحسب اتفاق چه وقت
ساغر وقوع پیماید و چه ساعت از عالم قوت بجهان فعل میل نماید رباعی بیخواست رموز
مقتضیات وجود ٭ از پردهٔ چشم میزند جوش نمود ٭ مشکل که شود ز وضع بیداری خواب ٭
نرگس در آگهی و غفلت مسدود ٭ نکته انکشاف غوامض تحقیق موقوف فهم این
دقیقه باید شناخت که جوهر فطرت انسانی هیولای استعداد کلی و جزویست هنگامے که
غلبهٔ خوابش بساط مراتب تمیز در مے چیند جمیع حقائق یقینی و ظنی که عبارت از علم اولین و
آخرین ست بیکبار معائنه مے بیند آنچه یعنی بیداری بمرور ایام از پردهٔ خفا بمعرض افشا
تواند آورد و درین وقت محض تصورے آئینهٔ کل احوال بجلا میرساند و مجرد توهمی همه مدارج اوهام
و یقین منکشف میگرداند آثار بطی و سریع حرکات فلکی و نظرات کواکب که پیوسته بر وجود
طاریست اینجا بی توقف و اهمال جاریست هجوم تعمیات ازلی و ابدی که عقل در احاطت آن
سراسیمه است بانی واحد ظهور مائل ست و آمد و آورد مضامین قوه و فعل دفعةً آئینه وار
مقابل فی الحقیقت زمان رفت و روب خانه است که غبارهای علوم یکقلم برباد میرود و در صورت
ویرانی بنا هرچه از و ودیعت ها و رموز غیب و شهادت ست مرئی میشود سانحه که پس از چهل سال
بوقوع خواهد رسید درین حالت بآسانی مے توان دید اما حصول یقین این اسرار وقتیست
که فرصت آگاهے آئینهٔ امتداد پردازد و مهلت انفاس طرح بساط و فساق اندازد
رباعی صبح ازلت سیر شگاف قفسے ست ٭ شام ابد آثار غبار نفسے ست ٭ ای
بوقلمون کارگاه نیرنگ ٭ بالقوه فطرت تو زین رنگ بسے ست ٭ برین حقیقت کمر سعی را

محرم نموده اند و رمز این معما جز انبیا و اولیاے کمل نکشوده اند و در جمیع کتب تصریح این معنی از عالم
افسانه است و خلقے بتحریر مراتب توهم دیوانه در نسخ کمالات علمای زمان پیش ازین بوضوح
نمی رسد که عبارتے را در زبان عبرے شنیده اند یعنی جابلقا و جابلسا را مغربی و مشرقی
فهمیده اند رباعی گر چشم رموز آئینه ات حق بین ست ٭ با شخص شعور قابل تحسین ست ٭
اشعارے میکنم حقیقت دریاب ٭ مجمل آن و مفصل این ست ٭ بحکم آنکه کم و کیف معرفت وجود
یکسر اعتباریست این خیال آباد را عالمی در کمال وسعت اعتبار کرده اند و برزخ جهان لطیف
و کثیف بعرض اشعار آورده اطلاق برزخیش بر صریح که آنجا هرگاه چشم کشودی جهان اجسام
و اشباح مقابل ست و تا مژگان بستی حضور عالم غیب حاصل همچنان دستگاه وسعتش بدیهی
که صورت و معنی رفتگان و آنچه تصور متعلق باوست درین مقام بساط اجتماع می آراید و حقیقت آیندها
که توهم متوجه لطائف اتفاق آن می باشد ازین بمکان بشکل حصول بر می آید تا تضعیف و تکثیر
صور وهمی که از هر گلی چندین چمن منظر آباد از قطرهٔ آئینه هزار دریا مے پردازد و وقوع محالات نیز
درین مجمع امکانی ست و حل مشکلات در نهایت سهولت و آسانی که هرچند کسی از مقیمان سواد هند
باشد بچشم بستی خود را نرگستان مے بندد و اگر همه در خاک خفته است بساط تمکن بر آسمان
مے چیند ره نورد تامل را در فضاے این وادی هر گامے هزار مشرق و مغرب پی سپر ست
و نفس شمار فرصت را درین عالم هر ساعتے با چندین سال و ماه برابر با وجود زمان پرے
اینجا هیچکس بصورت برآمدن محال میشمارد و در حالت طفلی بمعاینه وضع پری رسیدن بعید
نمی پندارد و هم معانی نقش عبارت نابسته درین صفحه مصورست و هم الفاظ چهره از نقوش
شسته برین لوح منظور نظر روح و اجساد و تجسد ارواح جز درین عالم نمی توان یافت که زنده ها
اکثرے مرده بخیال مے آیند و مردگان حی و متکلم وا مے نمایند رباعی عارف که حقیقت
الهی فهمید ٭ در عالم بیخودے کماهی فهمید ٭ آن رمز که گویند خیال ست جهان ٭ تا چشم نه بسته
چه خواهی فهمید ٭ و آنچه زمین این شهرستان وسیع مقدار دانهٔ کنجد و تعبیهٔ طینت آدم وا نموده اند
رمقی ست از دقیقه هاے باصره یعنی اثر احساس مردمک که تصور در فضاے آن بال تخیل
مے کشاید و پرکار خیال بتقویت این مرکز گرد تامل صور بر مے آید نفخه و صیحه که برانگیزندهٔ اعلام
صورت و فرونشانندهٔ شعله هاے تمیز خیر و شر غیر از حقیقت نفس نیست که هنگام غیبت
حواس تلاش شوقش همچنان پردهٔ حسد در کارست و در حالت حضور فهم و ادراک پرافشانیهای

جوهر آگاهش همان قدرت اظهار **قطعه** با همه علم ظهور مطلقیم ❊ جهل و آگاهی فنون بیش نیست ❊
ماضی و مستقبل با حیرت ست ❊ بی نیازی شوق حال اندیش نیست ❊ دور گرد مشرب وحدت
نه ایم ❊ آنچه ما داریم جز در پیش نیست ❊ کیست اینجا قابل نشئهٔ هوس ❊ عشق بی پروا تعلم کیش نیست ❊
بشنو و تن زن کمال اینست و بس ❊ گفتگوی عشق جز بر خویش نیست ❊ پوشیده مباد که آئینهٔ
متخیله بی پرواز جوهر حافظ در هیچ حالتی رنگ صورت نمی گیرد و لوح حافظ نیز بی سواد تصرف
واهمه رقم خیال نمی پذیرد انواع انسان تا اجناس حیوان همه را در امتحانگاه انجمن حضور بحکم
امتیاز نفع و ضرر اشیا حاصل انس و وحشی ست و در خور ادراک خیر و شر با هر شی نسبت
رغبت و نفرتی در صورتی که خیال بآئینه داری عرض آن اشکال می پردازد طبع مدرک را بقدر
همان رغبت و نفرت مسرور و متنبه میسازد پس هر ذی خیالی را از دید و شنید محسوس و معقول
انواع و اقسام مشاهده نمودنست و هر نقشی بر چندین اشکال چشم آگاهی کشودن بعضی اشکال
و امکنهٔ غیر مانوس که در نفس الامر موجود ست و درین عالم بمعاینه میرسد از نقشبندیهای صنعت
واهمه است که متخیله در انطباع آن بی اختیار می باشد و حافظه در عرض تحقیقش شبه می تراشد
قوت واهمه که در بعضی اوقات بر طبائع غلبهٔ تمام دارد و از خیال نایم اکثری خلاف محسوس
و مسموع سر بر می آرد بعلت تغیر فضول و هوا ست و اختلاف خواص شراب و غذا که باعانت
آن مادهٔ سوداوی کمر استحکام می بندد و اعتدال مزاج بحکم تصرفش جز باختلال نمی پیوندد ما صعود
جوهر پرواز تخته و خام استعداد صورتی ست که جز در آن هنگام آئینهٔ اظهار نمی گزیند و در مزاج بخارات
ردیه و صالحه صفای و کدورتی که غیر از همان وقت بساط عرض نمی چیند و آنکه حال دماغ را
با مغز استخوانها در حالت نوم انواع انقلاب بخار ست و عروق و اعصاب را همچنان درین صورت
اقسام انحراف و فشار از اتصال الوان ملبوس باید آنکه مسامات محاذی اوست یک عالم نقوش
بجلوه می آید و از مکمن هر منفذی در هزار رنگ آثار غریب میکشاید پس تغیر اوضاع جوارح
و منقلبی امعا و اعضای رئیسه بهیاتی که آواز حرکات نفس را برنگ دیگر بر می آرد بر جمیع
مراتب دید و شنید اثر تغیر می گمارد چون کیفیت محسوسات آن حال جز بهمان حال راست
می آید شخص بیداری در تعبیر آن ناچار تحیر می پیماید **قطعه** این بنائیکه تو داری اگر آگاه شوی ❊
یک قلم خاک و گلش آئینهٔ آفاق ست ❊ پایه اش نیست مگر دوش هجوم آفات ❊ یعنی از کثرت
تعبیر سپهر اطباق ست ❊ به نسیم نفسی گرد کدر می نپرد ❊ بکشاد مژه عرض صفا مشتاق ست ❊

صحن گل میکند از بام چو همواری جست ❊ وضع دیوار زمانی که بخم زد طاق ست ❊ بی تامل مگذر
بیدل ازین سحر بنا ❊ گرچه در عالم تجدید تامل شاق ست ❊ پس فی الحقیقت جسم برزخ گلی ست
که پرتو آثار وقوعی او برین مکانهای خیالی می تابد و صور مقتضیات خود درین آئینه مرئی می یابد
چون التذاذ صحبت نشه و انتفاع ذوق شراب و غذا که مقتضی احتیاج اوست اما تا حصول احتیاج
از جهان وقوع بهرهٔ اثر نگیرد طلب ضروریات بصور خیالی رنگ جمعیت نمی پذیرد ازینجاست که نائم
تشنه دریاها بخیال در میکشد و استنقاش همان مائل طلب زلال ست و در حالت اقتضای
جوی مائده ها از نعمت تهی میکند و سیریش از آن عالم که محال و ناممکن ست همچنان حال خمار ضروریات
قبض و بسط جسمانی بخیالی محض جام تسکین نمی پیماید و تشویش تقاضای بول و براز بی اخراج
معین راه جمعیت نمیکشاید و در صورت لذت جماع که موقوف مساس ست خروج منی بغلبهٔ ادرار
و مس ران و بعض ملبوس تعلق دارد و گرنه اثرهای جمیع لذات و آلام این خیال کده از پردهٔ علامات
احساس سر بر نمی آرد و در فصلهای شتا که برودت بر مزاج ها مستولی ست بیشتر مشاهدهٔ عالم آب
صورت نمی بندد و در ایام تابستان که حرارت غالب طبائع ست آثار آتش بمکاشفه می پیوندد
و از آنجا که حواس را درین احوال دستگاه تمیز کماهی نیست از گزند پشهٔ صورت اقسام الم می بیند
و بر طنین مگسی بساط انواع نوحه و غم می چیند اینجا سایه دستی که بر روی سینه باشد
لشکرکش هزار رنگ سیاهی ست و تغیر پهلوئیکه یمین و یسار پردازد و غبار انگیز چندین شبهات
آگاهی اکثری دو کس در یک مکان غنوده اند یا از یکدیگر جدا آسوده پس از چشم کشودن یکی
وا می نماید که ترا فلان جا دیدم و این و آن از تو شنیدم و دیگری مخالف آن می شتابد و دفتری
از سرگذشت میکشاید نه آنرا از حالات آن خبریست و نه این را از وا نمود آن اثری نقش این
اتفاق هرگز باهم نه نشسته است و سر رشتهٔ وقوع آن در هیچ جا بهم نه پیوسته چون صورت
این واقعات اصلی ندارد مشارکت رویا آئینه در مقابل هم نمی گذارد آثار این بنا اگر مایهٔ بینائی
میداشت بمجرد چشم کشودن ویران نمیگردید و حرف این نسخه اگر قابل سندی بود تا بر لب رسیدن
خفت هذیان نمی کشید طبع را همین قدر کفایت مادهٔ شعور ست و ذهن مستقیم همین مقدار قناعت
دستگاه حضور بی تکلف تا چشم از خواب نکشوده نمی توان دید که صور تجلی در اول روز قناعت
چه معنی دارد و عیش و الم خلد و جحیم را از کدام پرده سر بر می آرد **قطعه** زهی هنگامهٔ امکان جنون ساز
عریانت ❊ زمین و آسمان یک چاک دامن تا گریبانت ❊ کتاب معرفت سطری ز درس فهم محمولت ❊

دو عالم آگهی تعبیرے از خواب پریشانت ❊ کدامی راه کو منزل کجامی تازی ای غافل ❊ بفکر
دشت و در مردی و در جیب ست دامانت ❊ نه انداز تغافل تا یکی خواهی جنون کردن ❊ غبار
انگیخت از عالم بپای خفته جولانت ❊ به پیش پا نمی بینی چه افسون ست تحقیقت ❊ زبان خود
نمی فهمی چه نیرنگ ست عرفانت ❊ نه غیرے خوانده افسونت نه لیلی کرد مجنونت ❊ همان شوق تو
مفتونت همان چشم تو حیرانت ❊ پی تحقیق گردی میکنی از دور بیتابی ❊ ندانم اینقدر بر خود
که افشاندست دامانت ❊ شهادت تا رموز غیب بے پرده بود اینجا ❊ اگر میگشتی آگاه از
کشاد و بست مژگانت ❊ جهانے نقش بستی لیک پیمودی بکس **بیدل** ❊ باین حیرت
چه مکتوبے که نتوان خواند عنوانت ❊ **فصل** منبع روز لمعات علم و عیان یعنی تعین اسما و
صفات نور مصطفےٰ ست مسمی بسواد اعظم که مشعر اطلاق جهان هویت ست و منشای شعور
احدیت واحدیت و آن نقطه ایست از سویداے طبیعت آفاق بر مرکز حقیقت دل تافته
و خطوط الوان انوارش در دائره دماغ انقسام یافته چراغ انجمن شهود و اعیان روشن کرده
فانوس غیرت کمین اوست و لوامع حقائق کون و مکان سر از سرادق بدر آورده
ارادت خلوت گزین او واسطهٔ ظهور این انوار فتیلهٔ یقینی ست که از بخار آن سویدا برافروخته اند
و ظلمات حجب اسرار قدم برق تجلیش درهم سوخته رمز معماے تحقیق بر هیچکس پرتو شعور نینداخته
مگر بتاویل عباراتے که از پیچ و تاب دود همین فتیله میجوشد و بقدر استعداد محل افهام
کسوت فانوسی حرف و صوت می پوشد و رگ زیر و بم ساز قیل و قال بحرکت این تار
پرداختن ست و تمیز اخفا و افشاے محل وهم و ظن بفروغ این شمع و اشناختن **رباعی**
بیدل فارغ ز فکر مهر و مه باش ❊ در خلوت دل چراغ بزم شه باش ❊ ای آئینه پرداز
جمال لاهوت ❊ از حیرت خویش اندکے آگه باش ❊ **واقعه** در امتحان آباد شهر دهلی
سر شامی از مجمع صحبت احباب برخاسته بودم و بزاویهٔ حضور تنهائی بساط وارستگی
آراسته پی تشویش عالمی در نظر داشتم فارغ از خطرات غبار ما و من و بی انقلاب جهانی
مشاهده میکردم بیرون تخیلات وسوسه وهم و ظن بحکم بی اختیاری زمان وقوع لختی از شیرینی
بر طبق اتفاق آمادهٔ تکلیف یافتم که تلخی صد هزار شربت نزاع کمین گرمائدهٔ التفات داشت
و عقوبت یک عالم سکرات موت در امتحانگاه فرصت رغبت می انباشت برهنمونی طبع
حلاوت آرزو خواستم در دهن گذارم و بذوق سبع هوامش ابهرهٔ کام بردارم بمجرد لب گشودن راه نفس

چون نی بشکر مسدود گردید و پیچ و تاب رشتهٔ اختیار گره شکسته در نوردید تمهید عبارت آرای
یکقلم بر حرکت زبان دامن وداع افشاند و انداز اشارت پیمای یکقلم چشم ورق گرداند **رباعی**
هر کس پے لذات کمر مے بندد ❊ بر امید فلاح در مے بندد ❊ زینجاست که شیرینی جان آخر کار ❊
کام و لب ما بیکدگر مے بندد ❊ مخمصه آن حال از حاضران زلزله قیامت دمانید و ندامت آن
واقعه همگنان را غریو آهنگ نفخهٔ صور گردانید آتش در خانه افتاده چند بی اختیار بتلاش
آب میشتافتند اما چارهٔ اطفای آن شعله خاموش نمی یافتند هر گاه واماندگی نفس که هواے
زندگی متعلق حرکات توانائی اوست مجرای گلو درهم افشار و سعی آب بجذبه کدام قوت
خواص امداد عرضه دارد همه بیدست و پائی تحیر در یکدیگر فرو ماندند و از راه تدارکے که مقدور
بشری نبود عنان بنا امیدی گرداندند **رباعی** آخر دم یاس بے تکلم گشتن ❊ شد محو
تاخر و تقدم گشتن ❊ من ماندم و رشتهٔ خیال نفسی ❊ آن نیز به بند گره گم گشتن ❊ لمحه برین
نگذشته امتیاز دوران حواس در مرکز بیحسی فراهم گردید و هجوم غبار بیخودی تمثال زمین و آسمان
از نظر پوشانید دران حالت رمق سلسلهٔ یقین ارشاد این سبقم فرمود و از کیفیت این
عبرت آگاهم نمود که زمان لا یستاخرون ساعةً و لا یستقدمون آئینهٔ وقوع مے پردازد
و از جرگهٔ اوهام هستیم بیرون مے اندازد همانقدر مایهٔ شعوری که در بار مهلت داشتم توجه بجناب صمدیت
گماشتم حقیقتے بنظر در آمد که بیان باز بستنش توان یافت و حالتی مشاهده ننمودیم که اشارت راه
ایما تواند شگافت تا آنکه علم آغاز و انجام از شش جهت رابطهٔ توهم گسیخت و بدامن بیرنگی دل
آویخت از مراتب آگاهی وجود تنزل مے نمودم و بجیب نیستی مطلق دری کشودم ناگاه نقطهٔ
سیاهی پیشم آمد که اگر شمهٔ ظلمتش برقم آید سپیدی در بیاض جریدهٔ امکان نماند و اگر سطری از تاریکی
آن بقلم رسد صبح ازل برق بشام ابد گرداند دیدم در سواد آن نقطه فرو میروم و چون خط
در نقطه غایت مے شوم **رباعی** هر چند نفس به لابه و داغ زند ❊ طاوسیش آخر به پر زاغ زند ❊
تاریکی پیش پا نمی بیند شمع ❊ جز هنگامیکه غوطه در داغ زند ❊ چشم از تعلق هستی بگلے
پوشیدن موقوف نیم غوطه دیگر بود و مهر طومار مژگان بهم بستن مردمک پیش نمی نمود تائید
نقش رحمانے که در آثار وجود و عدم مرهون حرکت بی پرواے اوست از ان نقطه ام
بیش نگذرانید و به شهادتگاه جهان تقیید از عالم اطلاق غیبم باز گردانید چون غریق از زیر آب
به تنگی نفس بال اضطراب کشادم و بیکبار از طلاطم گرداب فنا بساحل افاقت فهم بقا افتادم

هنوز تحریک نفس گره رشتهٔ طاقت نگشاده بود و جنبش مژگان دست قدرت توانائی بهم نداده
چشمی بر روی آشنا و بیگانه گشادم و بحکم کمال ضعف تا سحر هم آغوش بیخودی غنودم هنگامیکه
غریق بی اختیار صبح از محیط ظلمت شب زورق نفس بر کنار انداخت و دیدهٔ اعیان ممکنات
آئینه از زنگار بستگی مژگان پرداخت بیدار گردیدم هر چند دست و پا زدم رنگ طاقت باخته بودم
اگر قدمی بحرکت می آوردم لغزش برفتار تحکم میفرمود و اگر دستی بکار می بازیدم بی حسی ما
گیرائی اشتلم می نمود علامت شناسی دریای عدم در کنار هستی بمشاهده رسید که
چقدر تلاش کرده ام تا رخت سلامت از آن ورطه بدر آورده ام بتدبیر تقویت اغذیه و اشربه
بعد هفته از چنگ ناتوانی رستم و بکار غفلتی که آگاهی متهم اشتغال اوست پیوستم باری حقیقت
انجام و آغاز زندگی معاینه گردید که از سیاهی نور مطلق جوشید و کسوت الوان نور پوشیده
نه ازین انوار مقیدم بهره خبریست و نه از آن نور مطلقم نشای اثری به تفتیش ناگزیری اوهام
اگر آگاهی بسیر صورت احوال می شتابم رنگ نفس در آئینه ها بی سیاهی نمی یابم دود چراغ
ته دامن همان دامن با حاطه ام شکسته است و سواد اصلی عالم اطلاق همچنان پیرامنم تتق عبرت
بسته رباعی نه جام بکف نه گل بچنگ ست نفس ❊ برضای فطرت تو رنگست نفس ❊
دل روشن کن رموز هستی دریاب ❊ تا آئینه گویدت چه رنگ ست نفس ❊ روزی
در شرح این رباعی رساله که از قدما بنظر در آمد که معنی طرازان درسگاه تامل بر کشف عبارتش
غلو داشتند و توجهی بلیغ بر حل معمای تحقیق میگماشتند رباعی دیدیم نهان گیتی و
اصل جهان ❊ وز علت و آثار در گذشتیم آسان ❊ آن نور سیه ز نقطه بر تر دان ❊ زان
نیز گذشتیم نه این ماند و نه آن ❊ با آنکه ماحصل تکرارها مشعر وقوع همین کیفیت بود اما شبهات
بیان اندکی حامل تصریح می نمود آئینهٔ یقین هر شی بی صیقل امتحان از زنگ تردد
نمی زدود و نقاب رموز تحریر و تقریر بی سعی تجربه روی تسکین نمیتوان گشود لله الحمد والمنة
اینجا مکاشفهٔ بیدل بی خبر ورق احتمالات برگرداند به آئینی که در وضوح عبارت و معنی احتیاج
تاویلی دیگر نماند رباعی بر ساز بقا تا نظر انداخته ایم ❊ از گرد امید خانه پرداخته ایم ❊
این ست مگر حقیقت سعی نفس ❊ چندین عدم آنسوی عدم تاخته ایم ❊ خواص باف استعداد
عناصر تار و پود قماش اشیا به لطافتی در هم نیافته که انامل شخص تامل بشمار مراتب
تعینش نفرساید و اثر پیمای دستگاه موالید مینای کیفیات خلق بر طاق بلندی

نگذاشته که دست سعی تخیل باندازهٔ فهم رسائیش کوتهی نه پیماید خاصه کسوت ظهور انسان که سر رشتهٔ
نیرنگ آثارش یکسر بافسون تحیر تافته اند و علو نشان اقتدارش غیر از درجات عجز افهام
نشگافته از بعضی اثر کلامی بمعرض جلوه میرسد که سماع آن عقول مجرده را از پیراهن هوش
عریان بر می آرد و از بعضی کیفیت نگاهی بظهور می پیوندد که تصور آن بر نفوس مقدسهٔ جنون
حیرت می گمارد رباعی نقش آدم بهر بساطی که نشست ❊ طوفان بهار دامن ناز
شکست ❊ از پیکر حیرت چمن این طاوس ❊ نشگفت پری که رنگ آئینه نه بست ❊ جوهر
نگاه که در کتب این عنصر از علامات جزو ناری ست هنگام اقتضای مهر و وفاق پرتو آفتابی
ست چراغ در دست عالم افروزی و در عرصهٔ دود انگیزی خشم و عتاب لمعه برقی
غیر کمین آفاق سوزی همچنان مادهٔ نفس را که از آثار جزو هوای ست بروائح نسائم الطاف
صبح بهار در جیب اثر پروردنست و به تغیر و انحراف سر از پردهٔ شور قیامت بدر آوردن
منشا و آنچه طبائع از یکدگر متاثر نفع و ضرر ست غیر ازین دو قوت نمی توان یافت و مصدر
هر چه امزجه بواسطهٔ آن از هنگام خیر و شر با خیر بیرون این دو نشاء نمی توان شگافت
ازینجاست که مرید ابوتراب بیگ نگاه پیر بسطام رنگ هستی در باخت و پیر بسطام بیک حرف
عجوز سپر انفعال فضولی انداخت دم مسیح گواه بی پردگی این اسرار فهمیدن ست و
زبان کلیم شاهد حضور این معنی اندیشیدن اینقدر انموزجی ست از قدرتهای نگاه و
نفس وانمودن و از نقب خاصیات اجزا بدفائن رموز کل راه آگاهی گشودن تا مبرهن
گردد که در هر جزو این نسخه شور گلبنی دیگر ست و هر قطرهٔ این محیط از طوفان قدرتی پیام آور
مثنوی ای ز رمز ساز قدرت بیخبر ❊ بر تو هم ظن آگاهی مبر ❊ رفع کن هنگامهٔ
هوش غنی ❊ تا سرایم بر تو اسرار نبی ❊ یعنی اعجاز نبی الله چه بود ❊ با ادا فهمان پیام شه چه بود ❊
این تبسم ها و آن لطف کلام ❊ وان نگاهی دلربای خاص و عام ❊ کاین جهان
شرمندهٔ تاثیر اوست ❊ بندهٔ انوار عالمگیر اوست ❊ پس حکم این دو عنصر را اقتداریست
در کمال توانائی و قوت و تاثیری در نهایت غلبه و قدرت نمائی عرض درجات نقص و کمال
این در خور استعداد شخص نمودست و اوج و حضیض مراتب آثار آن مطابق خواص وجود
رباعی غافل مشو ای فطرت تحقیق آهنگ ❊ از استعداد کارگاه نیرنگ ❊
در آئینه و تیغ فسردن دارد ❊ آبی که بباغ میگشاید پر رنگ ❊ واقعه وقتی غبار

قافلهٔ تجرّدم از ساحت عرصهٔ دهلی بسیر پنجاب دامن عزم شکست و درای محمل خیال پیش
آهنگی سفر لاهور کمر شوق بربست گرد تنهائی لشکری بود هزار علم فتح در رکاب شکسته تابی درنگ
بیکسی عالمی داشت چندین بهار جمعیت در غبار آشفته حالی اقبال بی سروپائی کلاه سرگشتگی
از جنبیت کشان فلک دوّار می ربود و شکوه عریان تنی مقابل نیزه داران خورشید آئینهٔ
عرض اقتدار می زدود و بآئین مجاذیب سنگ و خشت پیش پا افتاده را تعلیم گلبازی
پرواز می کردم و خاک و گل براه نشسته را پرکشای سعی هوا بر می آوردم هر کجا از پا
می نشستم آسودگی چون نقش قدم بساط عافیت می پرداخت و هرگاه براه می افتادم
وارستگی چون نسیم پیشم می تاخت **غزل** زهی هنگامهٔ شوق خیال آباد تنهائی ✤
خوشا سیر تماشاگاه وضع بی سروپائی ✤ شکست رنگ ماه من نوای ساز آبادی ✤
غبار سعی گمنامی پر پرواز عنقائی ✤ بعالم پا زدن پنداری از اقبال بی پروا ✤ ز خود
برخاستن ناز علمداران رعنائی ✤ مقابل کوب صد راحت حضور ترک خودداری ✤
دماغ آشوب صد تمکین جنون ناشکیبائی ✤ نه سر سودائی افسر نه تن مرهون پیراهن ✤
بیک تشریف عریانی دو عالم خلعت آرائی ✤ با همه قطع اسباب تعلق در نیام بی استعدادی
قلمتراشی داشتم چون طبیعت کودن دم تیزی ریخته و چون آب بجا ایستاده باز نگارهای
ناصافی آمیخته خار خار اندیشهٔ اصلاحش اکثری بخاطر می خلید و تامل ناموزونی هیاتش
خراش بصفحهٔ خیال میرسانید بحکم اقتضای زمان وفاق در سرای نکو در سراغ آهنگری چند
یافتم و به برق آهنگی نفس منفخ لقب دکانچهٔ حضور شان واشگافتم بتافتگیهای
کورهٔ دل گرمی سیاهی از زکال مزاجهای افسرده می زدودند و بتاثیر سوهان اخلاق ناهموار
از طبعهای درشت می ربودند صدمات پتک شان رنج گرانی از مغز خوابناکان بساط غفلت
می برداشت و گردشهای فسان در ذهنهای بیحس اثر کندی نمیگذاشت گرمجوشیهای
دستیاری اتفاق دکان هزار شعله و دود برهم می پیچید و گران سنگیهای ترازوی
عدل بر صد بردباری وقار سندان میچربید گفتم کیست پا بر شکستگی این کار زخمی گمارد
و نیک و بد اندامی از بنیاد این ترکیب بردارد هر یکی باقدام قبول وافر سبقت میداد
تا آنکه التفات اوستادان کارگاه از همه پیش افتاد بتعظیمی تمام کار و از دستم گرفت و
بمجرد اشارت آبروی فنا کجیهای قبح آنرا زیور حسن کمال پوشانید یعنی به نیم نفس

افسون توجه دم عقربی را برعنائی زبان مار رسانید خواستم برسم اجرت چیزی تسلیم نمایم و چون
کزلک زبان شکر پرداز کشایم برق تابی انداز تکلم تتبع تبسمی بقطع اندیشهٔ فضولیم گماشت
و شفقت ایما میلان نگاه بخم زدن سرم دست منع پیش گذاشت که در تقدیم اینقدر کار
چه جای توقع اجرت ست آخر ما هم درین کوشها از مترصدان نزول رحمتیم و درین ویرانه ها
از منتظران مژدهٔ سعادت در عالمی که استغنای فقرا بی نیاز خدمت خواهی ست هر جنس
نیازیکه بجا آورده باشیم عرق انفعال مزد آگاهی بی تکلف لطف کلامی معاینه کردم که قلقل
هزار خمکدهٔ مینا به فشاء سماعش نفس در کام دزدید و کیفیت نگاهی مشاهده نمودم که موج
هزار انجمن ساغر در مقابل ادایش خط بر زمین می کشید انداز آن گفتگو از عالم ظهور حرف
و صوت نبود و سحر پردازی آن تبسم غیر از درهای اعجاز نمی کشود نفسی چند محو اسرار
قدرت بودم و بقوت حوصله جام خودداری می پیمودم اگر اعتماد طاقت ساعتی دیگر توقف
می ورزید گرمیهای آن نگاهم میگداخت و حیرت آن طرز اخلاقم آئینهٔ فنا می پرداخت
فی الحال دامن هوشی که نداشتم باهنگ وداع در شکستم و بیخودانه چون سیماب از آتش
بدر جستم **غزل** پند این حیرت سرا از نقش قدرتها پرست ✤ ذره از سامان مهر و قطره از دریا
پرست ✤ هوش کن تا نغمه ها زین ساز حیرت وا کشد ✤ لفظ خاموشیست لیک از
معنی گویا پرست ✤ غفلت ست آگاهی مطلق بشرط آگهی ✤ بیخبر بالین خوابت از پر عنقا پرست ✤
نیستم غافل ز تعظیم جناب کبریا ✤ احتیاجی چند می بینم گر استغنا پرست ✤ نغمهٔ وحدت
جنون جوشی ست هستی تا عدم ✤ از خروش عشق اگر پنهان و گر پیدا پرست ✤ شش جهت
پر میزند رنگ تماشای پری ✤ هر قدر خالی تصور می کنی مینا پرست ✤ بی ادب از خاک
صحرای محبت نگذری ✤ کلبهٔ ویران مجنون آخر از لیلی پرست ✤ **واقعه** همچنان وقتی
در سواد اکبرپور که مضافات متهرا منسوب ست عنان بی سروپائی گسیخته بودم و گردبی اختیاری
انگیخته بگشاد بال سحر پرواز اهتزازی داشتم و بوارستگیهای گردباد قدم بر دماغ هوا
میگذاشتم پاسی از روز بر نیامده در سمت مغربی کنارهای شارع برقی درخشید
و دو فوارهٔ نور از دور طناب کشید چون وا رسیدم سر آن رشته بر من مبده بود و لمعهٔ آن
بر سراپایم پیچیده حیرتم در گرفت که اگر خط شعاعی تصور توان نمود هنوز چین دامن آفتاب
آنقدر بلند نه شکسته است در نام محمل کشان انوار آن همه عجوز نه پیوسته تا از محاذات حدود

غروب استنباط پرتو صورت بندد یا از مقابلهٔ آثار زوال معنی اقتباس بروشنی پیوندد باید وا رسید
که سلسلهٔ این طناب با چه خیمه تعلق دارد موج این شعشعه از کدام چشمه سر بر می آرد با آهنگ تفتیش
هر قدر نزدیک تر میرسیدم چون پنبه مقارن آتش میگردیدم تا آنکه بیکبار سوختن از عضو عضوم
دود بیتابی انگیخت و تنگی نفس برق در بنیاد طاقتم ریخت اوراق مطالعه چو رنگ شکسته
برگردید و آئین خودداری بوحشت رقص سپند پیچید نه مجال بازگشتن که آتش چون کار دام قفا
نمی گذاشت و نه یارای قدم پیش گذاشتن که دم اژدها در مقابل علم می افراشت اگر
رداء احجاب میکردم چون بال پروانه داغ جانکاهی میکشید و اگر دامن را دست حمایت
می اندیشیدم چون کاغذ آتش زده جولانگاه شرر میگردید پهلو گرداندن چون کباب بر اخگر
میگرداند و بمقابل تاختن سینه و بر خاک شهابم میرساند بی اختیار درختان شارع را پناه
میگرفتم تا دود از خاشاکم برنخیزد و پیکرم بدامان خاکستر نیاویزد **قطعه** بسکه آغوش جهات امن
بر من تنگ بود ٭ چشم هر جا می گشودم چون شرر می سوختم ٭ اشک اگر میزد بوحشت پای
جرات میگداخت ٭ رنگ اگر پرواز سر میکرد پر می سوختم ٭ داغ یکعالم نه امنت بود سر تا پای
من ٭ چون کف دست از مساس یکدگر می سوختم ٭ گر به هم آبی نزد بر آتش من همچو شمع ٭ با وجود
دستگاه چشم تر می سوختم ٭ اضطرابم همچو تاب شعله جواله داشت ٭ گرد ره می گشتم و پا تا بسر
می سوختم ٭ با همه اضطراب بیخودی چون پردهٔ اسرار واشگافتم خانه بر دوشی چند مقیم
زوایای بی تعلقی دریافتم بکیفیت آب در آبله محو اوضاع زمین گیری و بجمعیت شعله در سنگ
مست سودای عافیت تعمیری از جملهٔ طائفهٔ پری بود در سایهٔ پستی وا کشیده دید نگاهش
باین شعاع از خانه های چشم بیرون دویده زهرهٔ استقامت آب گردید تا از آن ورطهٔ آتش
رخت سلامت بدر چیدم و نبض طاقت سپندی کرد تا از آن مجمر بی زنهار قدم بیرون
کشیدم مفت عاقبت بتحقیق آن حال نه پرداختن بود و غنیمت رهائی خود را بتامل آن حقیقت
متعلق نه ساختن پس از وقوع عبرت آن واقعه مدت سه ماه که در متهرا بودم یک ساعت
از تلواسهٔ تپ محرق نیاسودم هر چند کافور بر بدن می مالیدم سوختن چون شمع دامانم نمیگذاشت
و هر قدر بآب دریا می نشستم آن حرارت چون شرار طبیعت سنگ افسردن نداشت ٭
قطعه ای دو روزی فرصت سیر خرابات خیال ٭ سرخوش تسلیم باش از نشهٔ مستان
مپرس ٭ هیچ میدانی درین دشت از کجا افتادهٔ ٭ ای وطن گم کرده از غربت گه امکان مپرس

تا کجا خواهی بفکر رنگ و بو پرداختن ٭ شش جهت جوش بهارست از گل و ریحان مپرس ٭
در شهادتگاهت از اقلیم غیب آورده اند ٭ چون تو زین عالم نه از وضع این و آن مپرس ٭ در کف
هر ذره از قدرت برائی داده اند ٭ زین تحیر نقش مکتوب جنون عنوان مپرس ٭ هر کس اینجا عالمی
دارد برون از وهم غیر ٭ فهم خویشت مفت آگاهی ست از یاران مپرس ٭ خانه داری دیگر و صحرا
نوردی دیگرست ٭ تا مقیم جیبی از کیفیت دامان مپرس ٭ آئینه یک صفحهٔ بی نقش دارد در بغل ٭
محو دل باش از خواص دیدهٔ حیران مپرس ٭ جلوهٔ نیرنگ این آئینه را تعداد نیست ٭ قدرت آباد
است از خاصیت انسان مپرس ٭ **فصل** نقاش کارگاه ظهور و خفا را در پرواز صورتخانهٔ
اعیان ودیعت رنگ قدرتیست بی حرکت خامهٔ طبایع تردست نقش اسرار
بستن و بی خواست اقبال صفحهٔ امزجه بسر گرمی آثار ندرت پیوستن آهنگ سلسلهٔ
این حرکات ازلاً لایزال ست و رابطهٔ تعلق این نقوش ابداً بی انفصال اما آدمی که
فسون غرورش رهزن تحقیق ست بیشتر جوارح خود را منشاء حرکات کلی و جزوی میداند و
بفریب رنگ آمیزی اوهام از پردهٔ فهم اصلی دور میماند بتواتر بست و کشاد چشم را مختار بینائی
نباید فهمیدن و بتسلسل تک و تاز پا را مستقل قدرت رفتار نمی توان اندیشیدن که قدرت پا
در امتحانگاه جرأت جز بخواب تکیه ندارد و کشاد چشم در تماشاکدهٔ تعین غیر از پوشیدگی بعرض
نمی آرد **قطعه** کیست دریابد رموز کارگاه ذو الجلال ٭ کین همه قدرت نمودار از چه عالم میشود ٭
باغبانان میرسانند آب در بیخ نهال ٭ لیک ازین غافل که بارش بیش یا کم میشود ٭
در رحم دارد جنین را مادر اما بیخبر ٭ کش چنین هموار ما ابرو چسان خم می شود ٭ حیرت
کیفیت گوهر صدف را خشک کرد ٭ کین گره یارب چسان بی رشته محکم می شود ٭
بحر غافل گرچه کوشش میکند چندین عرق ٭ ابر حیران گرچه حرمان دیده اش نم می شود ٭
عالمی جان میکند اما ندارد امتیاز ٭ کین چه اسباب ست کز سعیش فراهم می شود ٭
نغمهٔ ساز مشیت سخت اخفا پرده است ٭ نی از و تار آگه و نی زخمه محرم می شود ٭ در دبگاه
حقیقت راه حرف و صوت نیست ٭ عقل در بحث فضولی هرزه ملزم می شود ٭ محو حیرتخانهٔ
کیفیت نیرنگ باش ٭ هر که فهمید اندکی زین رمز آدم می شود ٭ با وجود صنائع نارنجیات
ظهور که ذره تا آفتاب لمعات سحر طرازیست و قطره تا محیط آئینهٔ اعجاز پردازی گاهی بطبقهٔ
اتفاقی صورت وقوع میگیرد که هر چند جنون فطرت بشری از صحرای امکان غبار انگیزد

دامن توهمش نتواند رسید و اگر همه بدمستیهاے تفتیش شعور مینا خانهٔ افلاک برهم زند شیشه بر طاق
تصورش نتواند چید از عالم این نیرنگ تصویرے برنگ می آید و از حیرت این بهار غنچهٔ نقاب
میکشاید تا پوشیده نماند که محرم اسرار حقیقت کیست و معنی آثار قدرت چیست **فصل**
واقعهٔ انوپ چتر نام نقاشے که روح مانی بکسوت غبار رنگ گرد قلمش میگردید و فطرت بهزاد
در پردهٔ ناموس خاک انفعال تردستیش میکشید رنگ آمیز برایا آئینه داری صدفش آبروی
فرنگ پردازی و سیاه قلمی را بسرمایهٔ زکالش دستگاه هندوستان نوازی در فضای که
غبار کرده اش دامن صفحه میچکاند آشفتگیهاے دماغ هوا مروحهٔ بال طاؤس میگرداند و بر زمینے که
موی خامه اش گرد رشحه می پخت دیوانگیهاے طبع بهار سلسلهٔ رنگ میگسیخت در هر خامه که تصویر
صبح مے پرداخت هجوم نفس بر روشنی چراغ شام دست رد میگردید و بر هر دیوارے که آفتاب
نقش مے بست سلایهٔ سیاهی جز بخواب عدم نمیدید بنقش نهانی خامه نیفراخت که سرکشے
در سایهٔ تاملش بنالد و بتحریر زنجیرے مقید نگردید که گرفتاری را تصور وضعش ببالد بی تکلف
تصویر ساغرش می کشی ها داشت و پرواز شیشه اش مستیها می انباشت **قطعه** خامهٔ او
هر کجا تصویر شمعے میکشید ٭ تا قیامت داشت از رنگش چراغ افروختن ٭ هیئت پروانه گر
در نظر مے بست نقش ٭ نفس دود انگیخت تا محشر زبانش سوختن ٭ ریشهٔ نخلے که از کلکش نم
پرواز یافت ٭ در بهارش شاخ خم می شد ز بار اندوختن ٭ در تماشاگاه نیرنگ فسون دانیش
ننگ طوطی بود از خارج نوا آموختن ٭ زین ادا هر جا نقاب رنگ صنعت می شگافت ٭ محو بود
اندیشهٔ چشم از تحیر دوختن ٭ با فقیر مدتها رنگ آشنائیش بهار موافقت داشت و بناموس
طرازی آئین اخلاص اکثر رقم این مدعا مے نگاشت که چهره پرداز حیرتکدهٔ تمنا بهانه کمین ابروے
اشارتی ست و صورت نگار پردهٔ آرزو هوس تبسم اجازتے با نسخهٔ حیرتے بیادگار پردازد
یعنی از نقش تصویر بیدلی هنگامهٔ نیرنگی برطرازد چون فضولیهاے این جنس اشغال غیر از آئینهٔ
لهو نمی زدود طبیعت نیرنگی مسرت ساغر التفات کم مے پیمود **رباعی** آنرا که در اصل کار
آفت باشد ٭ سیر چمن فرع چه عشرت باشد ٭ زین رنگ که ساز و برگ هستی ست ٭ گل بر سر ما
دست ندامت باشد ٭ بعزم اقبال این اندیشه هرگاه مستقبلش دوچار معرض اظهار میکردم
مشاهدهٔ زنگ تغافل جز انفعال نیمرخی نمی کشید روزے از الحاح روها ساخت و طرح
اقسام تضرع انداخت که هر چند دست حنا بسته ام دامن خدمتی نمی تواند کشید گردش

رنگ هم صنعتی ست اگر ساغر قبول پیماید و در فرصت مغتنم امیدست و حصول سعادت مرهون
منت جاوید **رباعی** کو سر کنم چو نقش پائے سپرت ٭ با رنگ که گردم ز هوس گرد سرت ٭
آئینه چه دارد ز سر و برگ قبول ٭ جز آنکه ترا جلوه دهد در نظرت ٭ سرنگونیهای خامهٔ ضراعتش
بآئینه پردازی نیاز آن همه در شکست که صورت این عجز سرشت ناچار بر صفحهٔ اثر نقش بست کیفیتی
منظور تماشا گردید که تحقیق در برابرش شبه می پیمود و آئینه در مقابلش عکس می نمود به تفتیش
تفاوت امتحانے شعور هر چند تامل می پرداختم شخص خود را از آن تمثال باز نمی شناختم **رباعی**
سیر او در امتیاز فرع و اصل ٭ آشنا را داشت مستغنی ز وصل ٭ تا شود بیگانه هم محرم نشان ٭
بیدلم میگفت بی کام و زبان ٭ مدت دو سال تماشای آن نگارستان بی نشاء حیرتی
نبود و حضور آن انجمن جز ساغر اسرار نمی پیمود در سنه ۱۰۰۰ یکهزار و یکصد هجری بمقتضای عجز بشری
عارضه بر قوای بیدست و پا زور آورد و هفت ماه چون سایه با خاک هم بسترم کرد چندے
تلواسهٔ تپ چون کباب بر آتشم می گرداند و مدتے گذار جوهر استقامتم چون عرقم بآب میراند
آخر کار غبار طاقتها در آب نشست و شعلهٔ توانائی نقش خاکستر بست و تفسیدگیهای کام لقمه را
چون صدف به خشکی دندان بر می آورد تا بے خاک شدن هضم نتواند گشت خشکیهای زبان
آب را در دم تیغ می پرورد تا بے قطع نفس از گلو نتواند گذشت امید بهی از باغ تصور دامن
چیده بود و خیال سر برداشتن از ریشهٔ طبیعت دست کشیده و گاهی گردش به تغیر پهلو می پرداخت
تا شکست استخوان قامت ناله می افراخت **رباعی** بودم گردی فسردهٔ یاس مآل ٭ پرواز
بباد رفته و ریخته بال ٭ چون عکس نمود داشتم لیک بوهم ٭ چون صبح نفس میزدم اما بخیال ٭
دران ایام یکی از رفقا کتابے که آن صفحهٔ توام اوراقش بود بمطالعهٔ مصلحتی می کشود از ساز ورق
گردانیش صداے سودن دستی بگوش خورد که میگفت آه برین نقش غریب چشم زخمی رسید
و این بهار تماشا پامال شکست رنگ گردید درینجا آفتابے ناپیداست تا روغن تصور را بجوش
آرد و دامن رنگ اثر لکه بردارد نه شرم بے نقابی بر شبیهٔ کاغذ انفعالی گماشته تا هجوم عرقش
اینقدر هم افشارد اگر تری هوا سرایت کرد بایستی اوراق دیگر نیز نم بر مے آورد همانا طفل بیخبری
دست نم آلود بر صفحه سوده است و رنگها را بنارے محو نموده حاضران نیز از مشاهدهٔ حال لب
بعبارت افسوس داده بودند و زبان به معنی حیف کشاده گفتم من هم چشمی بمطالعهٔ تحقیق کشایم و
سواد عبرتے روشن نمایم چون وا رسیدم رنگے در میان نبود تا بر شکست تهمت توان گماشت

ونقشی در نظر نمی آمد تا گرد سیرابش باید انگاشت گداز مردمک بنیاد چشم بسیل خانمان سیاهی
داده بود و ریزش مژگان خاشاک آب برده بکنار تفرقه نهاده هموی آثار ابرو هلال عالم خیال
سفیده کرده و موهومی نشاء لب و دهان جادهٔ سواد عدم بعرض آورده نه از رنگ پیراهن توهم
بوئے و نه از نشان پیکر تخیل موئے **مثنوی** سر دوست و پا جمله در یکدگر ٭ شکسته
غبار سراغ اثر ٭ زده برق بیداد بر خرمنے ٭ نه کاهے بجا ماند نے ارزنے ٭ خرام غزالان
دشت هوس ٭ در آئینه گرد میزد نفس ٭ ز خود رفته و بسته نقش سراب ٭ طلسم خیال جهان
خراب ٭ نم عبرتے چشم بالیده بود ٭ نقوش هوس محو گردیده بود ٭ تامل بهر سو نظر مے گماشت ٭
تماشای دست بهم سوده داشت ٭ بدل زان گلستان همین داغ ماند ٭ ز طاوس آخر پر زاغ ماند ٭
چراغ نظر سوخت حیرت بچنگ ٭ بخاک مزار شهیدان رنگ ٭ دران حال حالی نداشتم تمهید
افسوسے تصدیع حرکت لب پسند و با تهیهٔ حیفی تهمت جنبش بر نفس بند و شبیهه از دست
انداختم و بحضور عالم تنزیه پرداختم هنگامیکه ضعف قوی بکمال توانائی رسید و سقم نسخهٔ وجود
باصلاح صحت تام انجامید گرد بادی ازان تصویر بخیال پرتو انداخت و آئینهٔ هوس تمثال
حسرتے پرداخت گفتند در همان کتاب نقش معنی فراموشی ست و در همان انجمن دود مشعل
خاموشی نسخهٔ مطلوب طلبیدم و اوراق تامل برگردانیدم تا دریابم که خموشی پردهٔ سازش بعلت
بے اصولی چه آهنگ ست و شکست مینای رنگش از جنون بے اعتدالی کدام سنگ
بیکبار مانند چراغے که در خانهٔ تاریک از زیر دامن برآرند یا سرپوش آرزوی مجمر تافته بردارند
شاهد سرادق غیب نقاب تغافل شگافت و با هزار لمعه برق جمال از پرده بیرون تافت گویا
بیدل بے زبان گرم آهنگ شعله نوای تکلم ست و بهار رفته بتجدید چهره کشای صبح تبسم بآئینی که
در عالم ایجاد هم باین رنگ ساز تازگی نداشت و در خامهٔ نقاش بیزبان جلوهٔ معنی لطافت
نمی نگاشت نظارگیان محرم حال را بمجرد نگاه مو بر بدن برخاست و دیده ها تا چشم مسام
بساط مژگان بحیرت آراست نه چشم را درین معرض تاب تماشا بود و نه گوش را درین افسانه
طاقت اصغای اختیار فریاد برآوردند که این چه بلاست و جمله رنگ هوش در باختند که
این طوفان از کجاست نسخهٔ رستخیزی بمعاینه رسید که در قیامت هم نتوان دید و شور افسانه
بغلغله پیچید که در خواب عدم نیز نتوان شنید فقیر را پیش از همه ساغر این نیرنگ از هوش برده بود
و بر دماغ عبرت ایاغ سکتهٔ بیخودی قدم افشرده چون با فاقه آمدیم طاقت تکرار تامل نداشتم

جنون بی اختیاری اجزاے صفحه را بچاک گریبان رسانید و اضطراب بیحوصلگی همچنان بخاک
مدفون گردانید **رباعی بیدل** تا سیر رنگ و بوها کردیم ٭ صد عقدهٔ زنیرنگ جهان
وا کردیم ٭ اما تو چه عالمی که حشر تصویر ٭ در پردهٔ نقش تو تماشا کردیم ٭ بے پردگی خفیفهٔ این
نیرنگ از غرائب قدرتهاے جهان بیچونی ست که فهم انسانی بهیچ تاملے معمای تحقیق آن
نگشاید و غیر از همان عالم غیب آئینهٔ رموز کیفیتش نه زداید اگر فطرت بشری جوهر عرض این جنس
اسرار میداشت بر جریدهٔ آثار نقوش معنی عجز نمی نگاشت با آنکه هر یکے از افراد ذی عقول تلاش
قدرت اظهارست و در دماغ هر واحدے سوداے خیال ندرت آثاری اگر زمین بال پرواز
میداشت آسمانی برمی آمد تا بیک پستی و پامالی نمیکشید و اگر ذره مختار دستگاهی می بود آفتاب
گل میکرد تا متهم خفت و حرارت نمیگردید پس آدمی در جمیع امور مجبورست و در همه افعال و اعمال
معذور ازینجا بر عجز احوال خود پے بردن ست و مراتب بی اختیاری واشمردن **رباعی**
ای آنکه بهیچ عالمی بار تو نیست ٭ جز تهمت وهم گرد آثار تو نیست ٭ برخیز بکار خویش مژگان وا کن ٭
هر چند کشاد مژه هم کار تو نیست ٭ درجات استعداد ظهور آئینهٔ لطافت غیبی ست متحیر انجمن
تماشا باید بود و مراتب نقص و کمال اعتبار پرتو آثار لاریبی و داغ تخیل تحقیق باید نمود اینجا وضع
هر مکانے مقتضی گل کردن کیفیتی ست و احداث هر پرده موضوع افشای خاصیتی نه خاصیت
این مکان را هواے تعمیر بهم رسانید و نه نغمهٔ این پرده ها را رنگ اثر برگرداندن در نباتات
شاخهاے هر نهال هر چند ببرند قطع سلسلهٔ نمود شوار و در حیوانات بتدارک عضوهای جدا
گردیده تلاش اتصال بیکار آبیاریهاے عرق سعی در شورهٔ راز غیر از تخم بیحاصلی بار ندارد
و زمین های صالح بی تدبیر کشت و کار همان گل و ریحان برمی آرد چون صور مثالے که در طبائع
موزون اختیار بی شوخی تجلی ست و در فطرتهاے ناموزون با وجود کسب کمال مفقود و
مخفی پس حقیقت آن تصور از خواص طینت بیدلی ست و بیدل برنگ شخص تصویر معذور
جوهر آگاهی چون لمعهٔ انوار بینش که پرتو آثار مردمک ست و مردمک حیران سیاهی **رباعی**
عارف نکشد زحمت تفتیش و قیود ٭ کاین نقش چه جلوه داد یا آنچه نمود ٭ هر نخل برے دارد
و هر گل رنگے ٭ غافل مشو از خواص آثار وجود ٭ **فصل** تخمیر وجود انسانی هر چند مقتضی
آنست که آثار خواصش با وجود سعی اخفا جز بمعاینه سر بر نیاورد و با همه کوشش ستر غیر از حقیقت
افشا بر نگارد اما بے پروائیهاے فراخ اعیان حکم آئینه دارد که از هر چه مقابلش نیارند اثر تمثال

نگیرد و غیر از رنگی که باشعار توجهش مبالغه نمایند نقش قبول نه پذیرد اینجا تری مغزیهای یکقلم
پنبه گوش انباشته است و علم آگاهی یکسر غبار بینش افراشته اگر دم عیسی عهدهٔ زندگی امکان
بر دوش گیرد بیشور دعوی هوائیست چون صبح عنان خیال گسیخته و اگر تخت سلیمان ساحت
آفاق زیر بال تصرف آرد بی تعین اظهار گردبادی غبار وهم انگیخته بوضع خمول اگر همه آفتاب
باشی در چشم مردم سیاهی نمی توان کرد و هر چند آسمان بجلوه آرائی برات بیدای بر نظرها
نمی توان آورد نارنجیات را بشرط موقع رتبه اعجاز ست و معجزات بی محلی لهو و لعب طراز
قطعه ای بسا علمی که از بی التفاتیهای خلق ❊ در مزاج معنی آگاهان همان مستور ماند ❊
بیدماغیهای مستان چشم شوقی وا نکرد ❊ موج می در جام محو ریشهٔ انگور ماند ❊ نرگستانها بحیرت
خفتهٔ بیدانشی ست ❊ عالمی افروخت شمع و همچنان بی نور ماند ❊ چشم بندی چون هجوم لمعهٔ دیدار نیست ❊
با همه نزدیکی این برق از نظرها دور ماند ❊ گر کسی محرم نشد اندیشهٔ غفلت کراست ❊ حسن از بس
بی نیازی داشت تا منظور ماند ❊ در بدایت احوال عملی چند بی اختیار طاقت مجبور آئینهٔ وقوع می پرداخت
و خیال فضول را مسرور نیرنگ قدرت می ساخت مدتی محیط بی تعینی جوش امواج مسیحائی
داشت و شوکت بی نیازی رایت اقتدار سلیمانی می افراشت ضعیفان را بقوت انفعال
طبیعت امداد طاقت میکردم و دیوانگان را تزیهای جبههٔ فطرت از یبوست دماغ بر می آوردم
اکثری در ایام غلبات سموم باد دو پاره های کاغذ مسودهٔ اشعار سرکوب نائرهٔ
آفات می گردید و در مقامات تشویش اجنه سلام تسلط پیام زبانی بداد تظلم طبائع میرسید اگر
بر مریض حاضر نفسی میسوختم چراغ انجمن صحت می افروخت و اگر برای غائب نقشی برقم
می آوردم ذخیرهٔ اسباب عافیت می اندوخت از انجا که رافت حقیقی طینت متحیر را عرق ریز
انفعال نمیخواست و فطرت معذور را به ندامت هرزه کاری نمی کاست بیماری که فرصت رمقش
در حق گذاری ودیعت عدم ناگزیر داشت خامهٔ توجه سحر بر نقوش باطل نمی فرسود دامن
انفاس بغبار دعاهای بی اثر نمی آلود مکرر بتجربه انجامید که هرگاه شوق بیخواست باقبال
امور مرجوعه ابا می نمود خطرهٔ تغافل دلیل کشایش کار نبود هر چند بپاس خاطر محتاج تعویذی
برقم می آورد مجرد تحریر از میان غائب میشد یا قاصد در راهش گم میکرد **رباعی**
جمعی که بقدرت عمل تر دستند ❊ جز تهمت نیست انچه بر خود بستند ❊ حکم تقدیر کارها آرد لیک
یاران بفضولی طبیعت مستند ❊ در صورت رجوع خلائق آئینهٔ جمعیت اوقات جز زنگار

تشویش نمی اندوخت و شمع انجمن آزادی غیر از داغ وسوسهٔ تقید نمی سوخت انتقال مکان بیشتری
بفریاد تا جمعیتی میرسید و سیر و سفر اکثری بکد تدارک وسواس میگردید باین ورزش چون
رابطهٔ اوهام تصرف شیرازهٔ اجزای دخل گسیخت و دائی از قدر نکده اسرار حیا تعلیم فرمودند
تا گرد همان آثار درین پرده خروش شهرت انگیخت عمل حال در ستر حالات سابق قبالی کرد
اما بیشتر از زمان ماضی انگشت نمائی عرض غرائب بدرد آورد درینجا آئینهٔ امتحان بجلای مرتبهٔ
تحقیق رسید که شمع تازه است از اظهار روشنی چاره ندارد و مینا تا تهی نیست غیر از قلقل بانجمن نمی آرد
قطعه ذوق خفا اگر بود آئینه دار حال ❊ بگذر ز علم و شیوهٔ جهل اختیار کن ❊ شوخ ست
چشم هرزه نگاهان این بساط ❊ تدبیر عافیت بلباس غبار کن ❊ لیکن کراست جوهر تدبیر اختیار ❊
تا گویم این نهان کن و آن آشکار کن ❊ گومی که ترک عشرت مستی کند کسی ❊ رو سر بسنگ کوب و
علاج خمار کن ❊ طاقت درین ادبکده مقدور سعی نیست ❊ مزدور عجز باش دو روزی و کار کن ❊
اقسام این نواها مضمر ساز بیدلی بود مقتضای بیدماغیها پیش از نشیدی پردهٔ شوقی
نکشود اگر حرص کمین اندیش ذخیرهٔ صداع نیست آشفتگیهای دود دماغ سیر کدام سنبلستان
دارد و اگر هوس حسرت شکار هرزه تازی باشد غبار انگیزی شور جنون غیر از نفس سوخته چه می انبازد
از تلاش آهنگهای تحصیل فنون بهمانقدر معنی که در دبستان موزونیم ارشاد طبیعت ست
قناعت کلی دارم و از تردد افسونی سامان کمال همین مقدار جهدی که اجزای نفس بشیرازهٔ
بستن لب توانم رساند غنیمت قدرت می شمارم تا وضع تجرد داشتم بساز غبار وحشت میکوشیدم
و چشم خلقی از محرمی حالی که ندارم می پوشیدم الحال که مقید سلسلهٔ تاهلم کم اختلاطی این طائفه
سبب جمعیت حواس ست و مطالعهٔ نسخهٔ تجاهل دور باش آفات اجنه و ناس **قطعه** هر کسی
در بهار فرصت ناز ❊ زین گلستان ایاغ میخواهد ❊ گر شعور ست مست گلچینی ست ❊ در جنون
سیر داغ میخواهد ❊ جهد با درخور توانا نیست ❊ ضعف یکسر فراغ میخواهد ❊ کوس اقبال عجز
سرمه نواست ❊ ذوق شهرت دماغ میخواهد ❊ از ساز سوانح آن اوقات صریر انموذج صفیر
خامه را نقشبندی زمزمهٔ ندرتی ست و از نسخهٔ وقائع آن حالات سطری پرده کشای
صورت قدرتی بانفعال کم توجهی دانش آهنگان بیرون پرده گوش منشیناد و به تنگ
بی اقبالی تامل نگاهان زحمت ادبار مبیناد **واقعه** در حالتی که سواد معمورهٔ دهلی بحکم
بی اختیاری التزام تامل اقامت گاه خیال خانمان پردازی گردید شوق وارستگی تمثال افسردگیهای

سعی پرواز را مختتم نفس آرائی فهمید کنیزی را خدمتگذاری بت بآرایش بستر ضعف مامور نوبت
داشت و اطاعت مقتضیات عجز مدتهاش بیرون در تلواسه نمیگذاشت تدبیر مسهلات سیلها
اخراج آورد خسی از جمله خاشاک ماده نتوانست رفت و مدار فصد و حجامت طشتها بخون لبریز کرد
رنگی از بهار تسکین نشگفت بی اثریهای خواص ادویهٔ طبلهٔ عطار را لبریز عرق انفعال
کرد و بی فائدگیهای سعی پرهیز از دماغ تقوی دود نومیدی بر آورد آخر کار عبارت آرای
اوضاع رضا فاقه تسلیم قضا گشت و تامل اندیشی فرمان تقدیر انتظار فنا خامه شکست
قطعه بیچاره آدمی چه کند نذر امتحان ✤ غیر از سری فگنده که بندد بپای عجز ✤ اندیشه
در کمین رفو تا کجا زنند ✤ یارب مباد طینت کس مبتلای عجز ✤ بگذر ز شیشهٔ فلک و
ساغر نجوم ✤ این ظرفها همان پر و خالی ست جای عجز ✤ شبی که صرصر نزاع بر چراغ رمقش
خاموشی می کاشت و شعلهٔ بقا علم از پا نشستن می افراشت شرار پیش آهنگی ورای رحیل
پنبهٔ گوش طاقت میسوخت و غبار بیتابی محمل وداع تاریکی چشم تحمل می اندوخت بحکم بیدست و پایهای
سعی مقدور در خانهٔ آشنای مایوسانه واکشیده بودم و بمقتضای بیچارگیهای
قدرت تدبیر رشتهٔ نارسائی تنیده بی تشویشی نیم نفس فرصت بحساب عمر ابدی
بر می آوردم و آئین یک نفس تغافل از آئینه داران راحت جاوید تصور میکردم صبحدم خبر
آوردند که فروغ آن شمع غبار قافله سحر گردید و رونق آن انجمن همعنان محمل خیال خرامید اصغای
سرگذشت حال آئینه ضرورتی پرداخت که شخص خودداری چون تمثال علم اضطراب بیفرازد و
افسون حادثهٔ رویداد هنگامهٔ تفرقهٔ نیاراست که غنیمت شناسی وضع جمعیت چون غنچهٔ رنگ
آرام بتازد بی توقف سری بآن عبرت سرا بر آوردم و پرفشانی رنگهای شکسته تماشا کردم
جمعی را هجوم گریه بآب رانده بود و فرقه را خروش توجه در آتش نشانده بر هر کس نظری
می افگندم تمثال حقیقت خود در آئینهٔ اشک می نگریست و بر هر که چشم می کشودم چون چشم
بر مآل زندگی میگریست **رباعی بیدل** هنگامهٔ صور چیزی نیست ✤ این مجمع عبرت
نظر چیزی نیست ✤ سر تا قدم شمع تماشا کردم ✤ جز داغ وداع یکدگر چیزی نیست ✤ مشاهدهٔ
صورت آشوب زلزله در بنیاد هوشم ریخت و داغ ندامت جانکاه دود از خرمن طاقتم
بر انگیخت نزدیک آن آتش خموش رسیدم و لباس خاکستری از سرش دور گردانیدم
بمجرد دیدن جنون وحشتی بر گریبان بی اختیارم چنگ زد که اگر بقوت صبر استقامت می ورزیدم

چشم از کسوت حیات می پوشیدم و بشور اضطرابی که زنده از مرده باز نمی شناختم بیرون پنجهٔ
اختیار مشتی بر سینه اش نواختم تا مشتی دیگر مهیای نوازش گردد چون نغمه جسته از تار
بدر افتاده بود و بیرون خانه در صحن فراغ ایستاده از آن تاریخ تا امروز سی و پنج سال محسوب
فرصت شماریست آن خادمه از مقیدان سلسلهٔ زندگیست و مستعد انواع خدمتگذاری
بی پردگی این اسرار را حاضران بکراماتی عظیم تعمیر می نمودند و سماع این ترانه را غائبان بخارق
غریب می ستودند فی الحقیقت حرکتی بود از عالم مجبوری طبیعت که میخواست ازین عاجز طینت
بظهور پیوست و در نظرهای اختیار فهمان نقش اعتباری ست همانقدر افسون نخستین مزاج
غفلت امتزاج را مدتی مغرور قدرت وا می نمود چون سیر گریبان تحقیق آئینهٔ عبرت پرداخت
حضور این تمثال غیر از زنگار توهم نبود **رباعی بیدل** بدو روزه عمر مغرور مباش ✤
بنیاد تو نیستی ست معمور مباش ✤ هر چند ابدال و قطب و غوثت خوانند ✤ ای خاک باین
غبار مسرور مباش ✤ **فصل** محلهٔ از محلات نیرنگ سواد دهلی دلنشین مکانی داشت
بصفای باطن مینا آئینه پرداز نشهٔ بی غباری و بجلای طینت پاکان خاشاک زدای
اندیشهٔ کدورت آثاری اما چون شیشه خالی لبریز کیفیات نزول پری و چون طبیعت موزون
مملو دستگاه سواد جوهری از تجربه کاری محفل امتحان کم کسی اختیار بساط آرائیش نمود که چشم
ویرانی بنای هوش نگشود و از عبرت نگاهان انجمن خیر و شر هیچ یکی بذوق تماشای آن
راه نبرد که گشاد مژگان بمعانقهٔ وحشتش نیفشرد غنیمت فهمان گوشهٔ سلامت تا نقد زندگی بباد
غارت ندهند در آن مهلکه رخت نزول کمتر میگشادند و قدر شناسان زاویهٔ جمعیت تا خواب
امن بچشم هوش نسوزند در آن آفتکده تن بگرمی پهلو نمی دادند **قطعه** کدام نقش که در کارگاه
عالم نیست ✤ چه رنگ و بو که درین مرغزار خرم نیست ✤ جهان طربکده ها داشت ست
لیک چه سود ✤ بهشت انجمن اتفاق آدم نیست ✤ بفرمان نسخه پرداز سوانح تقدیر تمکن آن
مکان لطیف چندی از لطائف ورود اتفاقی بود وانمود بعضی غرائب آثارش مناسب
جریدهٔ اظهار نمود **واقعه** پس از دو ماه مدت اقامت که خیال موانست تمثال بآن
چار دیوار عبرت آثار در ساخته بود و خاطر از حواشی تفرقهٔ وحشت پرداخته هنگام غروبی
که شاهباز جهان صید آفتاب نشیمن طرازی عالم هیوت داشت و دیدهٔ ظلمت انتظار
خفاش بآرایش بال مژگان خیمهٔ صعود می افراشت هجوم زاغان یکایک فضای خانه را

غبار اندود کلفت شام برآورد و باوجود سرمه رنگی بصداهای منکر چپ و راست به پرواز
موحش سر کرد هر چند صدمات اقسام هیئت بکار می بردم غلبهٔ خیره آهنگی می افزود و هر قدر
سنگ وحشت بر هوا می افگندیم گرد آشوب مائل کمی نبود با آنکه تنگی حوصله بگشاد شست غوله
کمان پرداخت و یکی را از آنها هدف ناوک عزم ساخت هنوز تیر بر نشان نامده پر و بالش
چون دود خرمن سوخته بر ساحت هوا چتر آشفتگی بست و همان لمحه چون رشته های که پس از
گسستن باهم گره زنند هر پری با پری دیگر پیوست خط سیاهی سراسر صفحهٔ افق طناب کشید
و تا چشم بر هم زدن نقش بال عنقا گردید شور زاغان از مزاحمت طبائع نفس دزدیده و غبار
پروازشان بدامن ورود شام خزیده بمشاهدهٔ حال لاحولی بر زبان مسیح راندم و کمان را
بگوشهٔ خانه گذاشته عنان بشغل نماز گرداندم ناگاه آواز شکستگی بگوش خورد چون وارسیدم
ترکیب کمان دو قطعهٔ چوب بود از هم جدا افتاده و گسیختن تار پود زهش داد عرصهٔ بی نشانی
داده رباعی تا شور نفس پردهٔ در ما و منی ست ✤ هر سو نظر افگنی جنون انجمنی ست ✤ اوهام
گرفتست جهات امکان ✤ جمعیت کو گوشهٔ دل هم سخنی ست ✤ بحکم آبیاریهای بهار اتفاق
صحن آن نشیمن حیرت ثمر درختی به نشو و نمای عالم موزونی آورده بود و طوبی نشان
نهالی بشادابیهای نشانه پیرایهٔ زندگی پرورده که تا کیفیت سایه اش در تصور پرتو اندازد
جواب بهار باستقبال هوش میرسید و ناخرمیهای شاخ و برگش بسرسبزی گردن افرازد
اندیشه در کنار خط خوبان می غلطید با همه دام گستریهای افسون الفت گرد وحشتی بکمین
سیرش دامن شکسته بود و با کمال دیده فریبی چشم زخمی در قفای زانوی تماشایش نشسته
یعنی هجوم کنجشک در پردهٔ هر برگش آشیان پروازی شور قیامت داشت و بال افشانی
انواع طیور از بنیاد شاخسارش علم چهچهه می افراشت خاصةً هنگامهٔ طلوع صبح که جز پیغام
هول محشر نمیدادند و زمان همچنان غیر از درهای نفخهٔ صور نمیگشادند تا لمعهٔ آفتاب بر افق
نمی کشید غبار آن فساد فرو نشستن نداشت و تا پیکر آفاق کسوت شب نمی پوشید خروش
آن فتنه دامن تشویش طبائع نمیگذاشت در هر دو وقت معین هر چند سینه زوری سعی گلوی
طاقت میخراشید فریاد کس تا پرده های گوش نمی توانست رسید و هر قدر فراهم آوردن
مژگان بآرایش بساط تغافل شتافت حلاوت خواب و خور همان نقاب تلخیهای مرگ
می شگافت قطعه در عالمی که صورت بنیادش آفتست ✤ بیهوده آرزوی چه راحت کند کسی ✤

رنگ بنای خانهٔ این ریخته است دهر ✤ پا در رکاب چند اقامت کند کسی ✤ از صد هزار مخمصهٔ
مرگ بدترست ✤ عمریکه صرف چارهٔ زحمت کند کسی ✤ بالین عافیت پر پرواز نیستی ست ✤
عنقا شود که خواب فراغت کند کسی ✤ غولهٔ کمانی دیگر مهیا داشتم گاه گاه بچاشنی ظرافه اش
هیئتی میکاشتم تا از سر درخت بهوا می پریدند و باز چون شور سودا در دماغ جمع میگردیدند روزی
که یکی از غوله ها بر کنجشکی خورد و پری از بالش جدا گردید میدیدم بتانی تمام از هوا فرود می آید پس از
دیری بر زمین رسید کنیزی خواست از خاکش بردارد بمجرد دست پیش بردن کنجشک از
کمین پرواز نمود و بر حاضران نیرنگ حال ساغر تعجب پیمود روز دیگر جنون ناگاهی از همان جاریه
خروش بیخودی انگیخت و شور وحشت از بند بندش عنان خودداری گسیخت پای رفتار
بانحراف جادهٔ ادب مائل گردید و زبان گفتار بآهنگ عبارات هذیان پیچید گاهی چون دود با آتش
اشتلم میکرد و گاهی چون موج بر آب تلاطم می آورد عبرت نوای این واقعه ساز جمعیت
همنفسان بچنگ تفرقه داد و نفس آرمیده هم آهنگان بکشاکش سلسلهٔ انقلاب افتادند مدتی
فتیله های اهل غرابم که چراغ انجمن کهکشان می افروخت چون زبان دعوی غیر از کاهش
انفعال نمی اندوخت و افسون پری خوانان که نفس به تسخیر آسمان میدمید چون صبح کاذب
جز گریبان بی اثری نمی درید رباعی تا دور اثر نشاء نمی اندوزد ✤ از باده کسی چهره
نمی افروزد ✤ آن شعله که شمعی بفروغ آرد کو ✤ هر کس که بتوهم نفسی میسوزد ✤ الحاصل
چارهٔ اندیشی یک شخص بیتاب در بنای چندین طبائع زلزلهٔ آشوب انداخته بود و تدارک
افسونی یک چشم بیخواب جمعی بستر آرای وضع عافیت را مبتلای شبخون ساخته چون زمان
تاثیرات علم و عمل دست اتفاق بهم داد و تدبیر بشری با مصلحت تقدیر ایزدی موافق افتاد
به نقش مربعی که معتمد سعی این بی اختیار بود قرعهٔ توجه درست نشست و بخرق آثار چند اجنه
فتیله از حضار با روشنی پیوست عالمی از اشکال مختلفهٔ آدم و حیوان و نبات در شعلهٔ چراغ
حاضر میگردید و بساط نشو و نما تخیل برق بی زنهار اطراق در می نوردید مخبر احوال هر یکی
همان آئینهٔ ادراک مریض بود هر چه از کم و کیف صور معاینه میکرد مفصل وا می نمود آخر کار
درختی در مرآت توهمش چهرهٔ نموا فروخت که کنجشک های از سر شاخسارش بی اختیار
در آتش می افتاد میسوخت درین انتظار چون دو پاس از فرصت شب گذشت و سرعت
رجوع اشکال نباتی متحیر گشت از تمامی فتیله حکم ثلثی باقی بود که حرارت طبع مریض باعتدال

پیوست و شعلهٔ اضطرابش نقش صورت تسکین بست تا چراغ انجمن دماغ خفت بی روغنی نگشاد
نشاے مینا ے طاقت بصداے مخموری رسد بحکم بیدماغی فتیله را خاموش کردم و چون
شمع خموش به بستر خواب رجوع آوردم رباعی هر جا ستمی بر دل ناشاد رسد ٭ از دست
شعور رحمت ایجاد رسد ٭ بر بند دمے چشم ز تمیز و بخواب ٭ امید که غفلتی بفریاد رسد ٭ فردای
آن تا جریدهٔ آفاق سرمشق درس آشنایان مکتب نور بود رقمی از غبار واهمه ثبت طومار تخیل
مے نمود چون مطالعهٔ نسخهٔ غروب سواد شام روشن گردد و همان شعله باعادهٔ سبق جانکاهی
سر از طبیعت بیمار بدر آورد تا مائل نظرے بر حقیقت کار گمارد و زبان بپرس و جوی تفتیش احوال
برآرد به هاے هاے گریه شور جنونے عنان یاس گسیخت که ضبط اشک نمک در چشم عبرت
نگاهان ریخت چپ و راست بساط خانه نظرے می افگند و چون ماتمیان بخروش نوحه مو میکند
ناله اش گذارند امتی در بار داشت که جگر سنگ از سماع آن آب میگردید و گریه اش جوش
دردے بطوفان آورد که تماشاے آن از در و دیوار خون میچکاند گفتم هنوز راه بمجمر نبردهٔ فریاد
سپندت از چه داغ افسانه میخواند و گردن تتبع نه نهادهٔ وحشت بسملت بکدام آهنگ بال
می افشاند آهے کشید و گفت ما ارواح بشر ایم نه از عالم جن و پری عارضهٔ وهمی بر حقیقت ما
طاریست و آب مکدرے از چشمهٔ فطرت ما جاری جهانے باین وسعت تنگتر از سر سوزن بر ما
وانموده اند و راه جولان ما در ظلمت آباد نقطهٔ سویدا کشوده بر هر چه نظر می افگنیم در چشم ما میخلد
و هر کجا پای افشریم در قبر فرو میرود و از مکانها جز بمزابل و مواضع موحش بار انس نداریم
و از باغ و بوستان جز بر خاک و خاشاک پهلو نمیگذاریم تا برق بے نیازی بحکم اتفاق بنیاد
ما را پاک نمیسوزد و چراغ حضور ما بمنازل پاک نمی افروزد در ضمن این ترانه جا بجاے
آن مکان تعداد مزار کشتگان میکرد و باقسام عبارت نام و کنیت شان بر زبان می آورد
یعنی رفیقان یکقلم بار دیرینه بستند و دامن بجهان تقدس شکستند و اسپی این کاروان چون آتش
بداغم افشاند و گرد این وحشیان چون نقش قدم خاک بر سرم افشاند جادهٔ مقصدم
خاموشی آن فتیلهٔ خام سوز پوشیده است و سر رشتهٔ مدعایم در پیچ و تاب همان سلسله
گم گردیده و اگر با فروختن آن چراغ راه هدایتم وانمایند احسانی ست عظیم و بتحریک آن سلسله
اگر عقدهٔ بیچارگیم وا کشایند کرمے ست عمیم و امید که من هم رخت ازین بند ضلالت بر بندم
و چون خود با غبار سوختگان بپیوندم خدا نخواسته اگر تغافل را ترحم احوال من تصور فرمایند

تا نفس باقیست بداغ نومیدیم باید سوختن و تا صبح محشر همان چراغ کلبهٔ ندامت افروختن آخر الامر
اعادهٔ عمل بسر منزل آرزویش موصول گردید و شعلهٔ اضطرابش بهوای جمعیت پیچید
رباعی عشق هر جا جادهٔ شوق رسا پیموده است ٭ سوختن سر منزل مقصد خرامان بوده است ٭
نیست جز پروانه محرم نشهٔ این انجمن ٭ شمع بر هر کس که در کاشانه اش نگشوده است ٭ مقصد
اینقدر تحریر جنون تعبیر توضیح حقیقی ست که افسون غرائب در نقاب سماع آن غیر از شور
حیرت ندارد و قانون ندرت از پردهٔ اصغایش خروشی بسر بر نمی آرد یعنی از اجناس شکلے
چند که شب در فتیله چراغ بروشنی پیوسته بود و زمان مریض بتعداد آنها دامن بیان شکسته
درین هنگام که بآن مجموعهٔ اوهام صحبت گفتگو گرم داشتم سوال تحقیق میکردم و بجواب
مفصلے که از دوا مے کشیدم زور بر تحصیل عبرت مے آوردم در قطع اطناب آن حالات
تغافل مصلحت کلی ست تا افسانهٔ نیرنگ یک جهان اوهام بساط تشویش دماغ نیاراید
و طومار افسون چندین دشت وحشت نیاز مطالعهٔ هوش ننماید منتخب نسخهٔ تقریر آنکه چون خاطر
از تفتیش کم و کیف اشکال جمع ساختم باستفسار کیفیت آن درخت و گنجشک پرداختم مسطر
تبسمے سر لوح کتاب وضوح کرد و بجانب درختی که در صحن خانه واقع بود انگشت اشارت
برآورد با آنکه ساز اجتماع طیور بهمان وقت کوک وحشت آهنگے میکرد هر چند به تجسس توجه گماشتم
گنجشکها محمل پرواز هجوم بسته بودند و آئینهٔ بیداے چون شبنم در طبع هوا شکسته اثر
غبارے که توهم چشمی تواند آب داد بمشاهده نرسید و گرد صداے که تخیل گوشی بگرانی
تواند رسانید بکند گردید پس از وقوع واقعهٔ حال در فرصت فاصلهٔ پانزده سال دو نوبت
دیگر در محل مذکور صورت نزول روے داد درخت را همچنان سایه افگن جمال نشو و نما یافتم
اما گنجشک اصلا بیضهٔ شوخے در آشیان نه نهاد اهالی آن نواحی متفق اظهار بودند که از آن ایام
درین محله هر جا اثرے از جنون شوخیهاے اجنه محسوس خیال بود معدوم ست و علامات
آسیب بر مزاج شیخ و شاب این معمورهٔ نامعلوم نظم علم انسان تا کجا بودست بر اشیا
محیط ٭ گر یقین و شبه چندین انجمن اندوخته ست ٭ از بساط آگهی تا غفلت آباد جنون ٭
هر کجا وهمیست برق فطرت او سوخته است ٭ کسوتش تنها نداد اندام ترکیب بشر ٭ بر پری هم
خرقهٔ او پینه واری دوخته ست ٭ جز نفس چیزے ندارد دستگاه هستیش ٭ یارب این مقدار
معنی از کجا آموخته ست ٭ انجمنها محو خاکستر شد اما پے نبرد ٭ گرچه آتش این چراغ جن و انس افروخته ست ٭

فصل روزگاریکه بساط تعلق ارتباط سواد دهلی پی سپر آهنگ بی سروپائی بود و ساحت آن نواح عرصهٔ یکه تازیهای امتحان تنهائی مدتها بافسون هوس آزمای طاقت و راحت ایمای وضع قناعت یکمشت نخود خام وظیفه افطار معهود داشتم و خرمن های بی نیازی از مزرع جمعیت دل می انباشتم تا توانی از پهلوی لاغرم واعظ منبر عبرت گردیده و لاغری از پیکر ناتوانم هلال افق حیرت بالیده سعی نگاه بچندین عصا کشیهای مژگان سامان رفتار میکرد و تلاش نفس به هزار بسمل آهنگی لب و زبان سر از جیب آواز بر می آورد تا آن هجوم ضعف هرگاه جنون شوق دامن هوای می افشاند کش زنجیر چون ناله مانع وحشتم نمی گردید و لنگر کوه چون صدا از پایم نمی نشانید در هر کوچه چون نفس در نی جولان از خود رفتنی داشتم و بهر بازار چون سواد در دماغ علم گردی می افراشتم گامی نمی پیمودم که ساغر ذوقی بگردش نیارد و نفسی نمی زدم که قدم بمعراج حضوری نیفشارد و غبار بی اختیاری بودم سر بهوا داده خیال آسمان پروازی و صرصری پروای مطلق عنان شش جهت تازی

نظم سوز دل خمخانهٔ وجدی بجوش آورده بود ✤ از بن هر مو جهانی در خروش آورده بود ✤ گرد بادی بودم از سودای وحشت بیخبر ✤ گرچه صحرا گردش رنگم بدوش آورده بود ✤

واقعه شبی زمزمهٔ خیال در پردهٔ دماغ شور بیطاقتی انگیخت و سودای سیر بازار ربط سلسلهٔ خودداری گسیخت عالم در نظرم جلوه دادند مملو آثار دلفریبی و جهانی آئینه دار تاملم کردند آمادهٔ تکلیف ناشکیبی الوان قماشهای برهم چیده هنگامهٔ بهار را در قفای زاوی سحر خوابانیده و انوار بساطهای پرداخته روشنی آفتاب را پس دیوار مغرب نشانیده و دکانها یکقلم با بروج فلکی همچشم آرایش چراغان و راسته ها یکدست بسامان رسائی همعنان تا رونق کهکشان

نظم صبحی دگر از پردهٔ شب بیخته بودند ✤ رنگ مه و خورشید بهم ریخته بودند ✤ هر چشم کشادن مژه آغوش چمن داشت ✤ فردوس بتار نظر آویخته بودند ✤ متحیر کارگاه نیرنگ چشمی بتماشا آب میداد و گامی باندازه حیرت می کشاد از انجا که آرایش بساط رنگ پرافشان هوای کم فرصتی ست و گرمیهای محفل اعتبار افسرده است برودت بی مهلتی تا سراسر آن راسته طی نمایم و قدم تکرار بسیر معاودت کشایم شور انجمن بخموشی غنوده بود و آغوش تماشا بر روی بستگی در کشوده نه دودی از چراغان سرمه آرای مقابل نظر نه متدعی از ان دکانها چهره کشای اثر

مثنوی رنگ پرواز تماشا بر شکست ✤

قفل دکان هوسها زنگ بست ✤ جلوه ها سر زیر خاک تیره برد ✤ عالمی در چاه ظلمت غوطه خورد ✤ تا نفس دامان دل گیرد بچنگ ✤ صد هزار آئینه پنهان شد برنگ ✤ بر تحیر تا برافشاند نگاه ✤ شد جهان در دیده چون مژگان سیاه ✤ انجمن خالی شد از شمع و چراغ ✤ کرد طاوس آشیان تسلیم زاغ ✤ گشت سامان چمن محو خزان ✤ با چراغان رفت اجناس دکان ✤ نقطه واری زان همه کوکب نماند ✤ در نظر غیر از سواد شب نماند ✤ رغبت تماشا بانحراف نفرت کشید و نگاه التفات بانفعال عبرت انجامید مو بمویم فتیله سازی چراغان جنون کرد و بند بندم قماش آشفتگی بعرض آورد پشیمانی را بلد سعی بیحاصلی نمودم و بامداد دست برهم سوده قدم مراجعت کشودم گامی چند بوحشت بسپرده تعزی در رنگ مزاج یافتم و انقلابی از صورت تخیل واشگافتم بی تامل میدیدم که هوایم چون غبار از راه برمیدارد و هر قدر به پستی جهد میکنم از زمینم بلندتر می آرد بمرتبه که چون نظر بخاک می انداختم از دوران سر رنگ می باختم شیرازهٔ اجزایم لرزیدن از هم می گسیخت و سراسیمگی از بنیاد طاقتم غبار می انگیخت تا بسر غلطیدیم مینای هستی بر سنگ نه زند و پیمانهٔ زندگی جرعهٔ سلامت بخاک نیفگند هر ساعت چشم می پوشیدم تا زیر قدم نبایدم دید و هر نفس سکته می ورزیدم تا عقوبت آن هم نباید کشید بحکم تاریکی شب که آئینهٔ آفاق در چشم آهو فرو رفته بود و شش جهت جز سواد وحشت نقشی دیگر نمی نمود به تفتیش احوال جابجا می ایستادم و وحشیانه نگاهی چپ و راست سر میدادم اضطرار بیدست و پائی گریبان فریاد میدرید و اضطراب گردش رنگ بگرد خودداری که نداشت می گردید هر چند استقامت شعور صورت آن حال از عالم اوهامم وا می نمود و استقلال طبیعت ضبط هوشم تعلیم می فرمود دران کیفیت جز گرد تسلسل نمی انگیخت و آهنگ آن ساز رشتهٔ امتداد نمی گسیخت زمانی که عنان بتامل حال می کشیدم خود را بر روی زمین میدیدم و چون قدم برفتار می گماشتم از طیران هوا چاره نداشتم

غزل هوس کردم که گیرم بهرهٔ رنگ تماشائی ✤ چو مژگان پا برافشاندم زدم بر عافیت پائی ✤ فضولی گر نمی پیچید بر دود دماغ من ✤ نمیگردید طبع بینوا داغ تمنائی ✤ هزار امید سامان داشتم در رهن افشردن ✤ ندیدم در دکان سعی غیر از یاس کالائی ✤ بضاعت هیچ بود آنهم بتاراج هوس دادم ✤ من **بیدل** درین بازار کردم طرفه سودائی ✤ جان بر لب رسیده با مخمصه های نزع تلاش بیدست و پائی پیش می برد و نفس سوخته همچنان گلوی طاقت برهم می افشرد تا بهزار رنج و هلاک از بازار جستم و گرد دامن تکاپویش بکوچه های محلات

شکستم پیمانهٔ فرصت زندگی به لبریزی رسیده بود و کشاکش رشتهٔ انفاس بر گسستن تنیده ناگاه برقی مقابل نظر تافت و لمعهٔ حجاب مژگان واشگافت از سر دیوار خانه که دو سه اقدام ارتفاع داشت دیدم چندین سر گردن بلند گذاشته ام و مشرف سر کوی یمین و یسار آن گشته نهالی چند در صحبتش مشاهده نمودم علم رعنائی افراخته و قطعه چمنی بساط رنگینی نشو و نما پرداخته عورتی با جمال افروخته در صدر ایوان پیش چراغی نشسته و بشغل جامه دوختن چون رشته بسوزن در شکسته بمجرد نگاه واهمه ام در گرفت که مبادا کسی بآن هیاتم معاینه نماید و به زجر و توبیخ پیش آید جنون جولانی اوهام همان ساعت عنان گرداند و شور بالا دویهای خیال در سر نماند رباعی یک عمر خیالم بدر و دشت شتافت ✤ چندین اوج و نزول هستی بشگافت ✤ تا غیر رخت در نظرم جلوه نکرد ✤ تمثال من آئینهٔ تحقیق نیافت ✤ لمحه بنفس آرائی تامل از پا نشستم و بقدر فراهم آوردن مژگان تسکینی نقش بستم اما خار خار تفتیش حال دامن آرزو بچنگ تردد داشت و سودای امتحان بگریبان حال از دست نمیگذاشت مضطرب بودم که وانمود آئینهٔ تخیل از تمثالهای عالم اوهام ست یا از صورت های وقوع تحقیق تام در آن محله آشنای داشتم با حرام زیارتش توجه گماشتم کودکی را از آنجا بلد تفحص گرفتم تا نهان تر از خیال بآن خانه در آید و از کم و کیف حقیقت آگاهم نماید چون کودک از در تجسس باز گردید و کیفیت حال باز نمود از آنچه دیده بودم سر مو خلاف نبود نیرنگ این واقعه مدتی از شعورم جدا داشت و دود آن سودا علم های بیخودی در دماغم می افراشت غزل تحیر نشهٔ این کارگاه عبرت آئینم ✤ بتمثالی ز اعیان قانعم آئینه تسکینم ✤ اگر گل چهره آراید و گر می جام پیماید ✤ نگاهی میکنم اما نمیدانم چه می بینم ✤ تماشاخانهٔ تسلیم سیر عالمی دارد ✤ حضور گلشن بی اختیاری کرده رنگینم ✤ گهی از شوق می بالم گهی از یاس می نالم ✤ مپرس از حیرت خاکم قیامت ساز دیرینم ✤ هنوزم آن خیالات توهم پیش می آید ✤ درین گلشن بباد رنگهای رفته گلچینم ✤ جهانی دیده ام بیدل که تعمیرش جنون دارد ✤ کجا خواب و چه بیداری پر عنقاست بالینم ✤ فصل برات روزی هر ذی حیات بر مائدهٔ غیب نوشته اند و تخم معیشت هر متنفسی در زمین بی نیازی کشت مائدهٔ غیب عبارتست از نعمای نامتعین و زمین بی نیازی اشارتست بجهان انعام نامبرهن اگر آدمی صد سال بر خوان قسمت معهود پرورش یافته باشد تا آتش جوع در تنور مخمصه اش نیندازد فهم مذاقش معنی ست موهوم و تا هجوم تشنگی در بوتهٔ گدازش نیفگند علم ساقی این مشربه اش خیالی ست

نامعلوم انبیا را که موصول نعمای حقیقت اند باقسام مراتب فقیر تنبه نموده تا ابواب لذات این امور بر ذائقهٔ افهام شان کشوده و اولیا را که سیراب زلال تحقیق اند بچندین وادی اضطرار مبتلا گردانیده اند تا از حضور این ساغر جرعهٔ ساغر یقین چشانیده نظم کاملان را جوع بود آئینه پرداز رجوع ✤ تا ز علتهای سری دور گرد منزلیم ✤ از فسون لقمه های چرب و آب بی لجام ✤ در حضور آباد حق محو خیال باطلیم ✤ روزی ما غافلان بر بی تلاش افتاده است ✤ کاینقدر از شکر نعمتهای منعم غافلیم ✤ واقعه تابستانی در گوشه از زوایای اکبر آباد گرمیهای صحبت تنهایم بساط عافیتی پرداخته بود و نفس آرمیده طرح سردی هنگامهٔ اختلاطها انداخته برشحهٔ عرقی که آب پاش حوالی اجزایم بود غبار یکعالم هوای تفسیده بخاک می نشاندم و بتحریک مژگان که مروحهٔ هوا داریم مهیا داشت بر خمار چندین خواب راحت دامن می افشاندم با دل گرم غیر از ضبط نفس نمی پرداختم تا بوریا چون نیستانش در نگیرد و به آه سرد جز بسر گوشی نمی ساختم تا کلبه چون حباب رنگ ویرانی نه پذیرد از ذخیره های اسباب معاش قدری گیرای سوده داشتم و بر مائدهٔ قناعت خمیر مایهٔ پالودهٔ بهشت می انباشتم هرگاه مقدار کف دستی با قدحی آب تر میکردم در فرصت تاملی بهم می بالید و کاسه را تری چشم قانعان میرسانید همانقدر مائدهٔ توکل از وسوسهٔ شراب و غذایم مستغنی داشت و همانقدر راز توشهٔ قناعت بی برگ جمعیتم نمیگذاشت رباعی فقر در هر جا حضور نشهٔ اقبال داشت ✤ چغد قانع صد هما در سایه های بال داشت ✤ بی نیازی هر کجا پرداخت نزل اتفاق ✤ سیر چشمی کاسه ها از ناز مالامال داشت ✤ بعد مدتی مائده از ما حضر تهی گردید و دماغ سرخوشی بخمیازه پیمانه های خالی انجامید روزی جنون بی غذائی بر استقامت مزاج غلبه کرد و از کسوت طاقتم عریان بدر آورد هر چند پهلو با زمین می دوختم شعلهٔ اضطرار چون سپند از جایم بر میداشت و هر قدر در خود داری میزدم شور دماغ چون بخار بحالم نمیگذاشت بوی کبابی از جگر می شنیدم و دود چراغی از نفس وامی کشیدم با آنکه گردش رنگ هر گام بر سعی قدم تقدم میداشت و از پا نشستن هر نفس بر تردد رفتار تحکم میگماشت بحکم بی اختیاری از جا برخاستم و بسیر بازار کمر شغل آراستم نمیدانستم بآن بضاعت عجز مشتری کدام کالایم کرده اند و به آن مایه احتیاج سودای چه مطلبم بر آورده شرم افلاس از هر جنس چشمم می پوشید و خجلت بی درمی از هر متاع داغی

میخرید وضعی نداشتم که کسی محتاجم تصور نماید و با هیچکس نمیجوشیدم تا آشنا و بیگانه گرد احوالم برآید
کامروای منعم حقیقی بی نیازی بر طبیعتم گماشته بود که خود را در هیچ صورتی آئینه وار احتیاج
نمی دیدم و غنای تعلیمی معلم اسرار سرخوشی در مزاجم انباشته که از هیچ المی غیر از نوای خرسندی
نمی شنیدم سروش عالم رضا پیوسته باین مژده ام گوش می کشود و مطرب انجمن تسلیم
همواره بتحقیق این زمزمه ام راه می نمود **رباعی** جز حق سوهر که حاجتت بست
احرام ✤ پیش آیدت این چار غم یاس انجام ✤ ننگ کم همتی و تشویش سوال ✤ رسوائی
احتیاج و نومیدی کام ✤ با هزار تشنه کامیهای غبار ساحل از بازار بدریا رسیدم و غیر از
خشکیهای لب سامان طراوتی نچیدم دران حالت خوردن آبم روغن بر آتش پاشیدن بود
و زبان به نم رسانیدن سینه بردم تیغ مالیدن اگر آبی بر سر میریختم خاک ندامت میگردید و اگر
وضوی بجا می آوردم جز به تیمم نمی کشید **نظم** از بسکه شعله طپشم برق تاب بود ✤
آبم بچشم ترنم اشک کباب بود ✤ اظهار میگداخت نفس در مزاج شرم ✤ حیرت سوال حاشیم را
جواب بود ✤ مالیده بود ننگ طلب خاک بر لبم ✤ در گرد سرمه ام بدو عالم خطاب بود ✤
عرق انفعال بیحاصلی جز بعزم معاودت آئینه آب تسکینم نه زدود و غیر از خیال بسر تسلیم نان جمعیت
حالم گرم نه نمود باز گردیدم تا بهمان ویرانه خاک خوردنم چون اشک چکیده طعمه خاک گرداند و در همان
آشیان افسردن بالم چون رنگ شکسته به پرواز عدم رساند چون متصل مدار دروازه
رسیدم بیمداری دوران سر بیکبار فتنه هزار آسمان بر خاک بنیادم ریخت و مطلق عنانی
لغزش با غبار صد دشت سیل بر بنای طاقتم بیخت هنگامی که از پا نشستم اضطراری
بود و بسر در افتادنم بی اختیاری شرم رسوائی دامن اندیشه گرفت که مبادا به تفتیش
آن حال مردم بازار بر سرم غلو نمایند و در امن آباد عالم بیخودیم دکان محشری بیارایند
بقصد استنجا خود را تا پای عمارتی رسانیدم و دست ناگیر ابدیوارش محکم گردانیدم
پس از ساعتی که طایر آشیان گم کرده نفس مقام عافیت دل باز شناخت و گردشهای
پرکار رنگ بمرکز افاقت طرح تسکین انداخت بجستجوی کلوخ نقابی خشتهای عمارت میکردم
و خراش ناخن تیشه از چنگ تفحص بر می آوردم سنگریزه بدست آمد چون وا رسیدم فلوسی بود از سکه های
دور ماکبری که سلوک حال خمس قیمت آن می ارزید عمرها گذشته که در کل تعمیر آن بنا نفس در دیده
انتظار احتیاج بیدل میکشید باری حاصل همانقدر کیسه غیب از تشویش یک عالم اضطرار

و آخر بدو مدتی سرمایه دستگاه قناعتم گردید **رباعی** صد شکر که احتیاج کوشش تعلیم ✤
آگاهم کرد آخر از فضل قدیم ✤ هر چند بدیوار رجوع آوردم ✤ دستم نرسید جز بدامان کریم ✤
سرگذشت کیفیات این عالم وقائع چون نعمای الهی حصر تعداد ندارد و احصای معالات
این جنس تجارت چون فضل نامتناهی رقم اختصار نمی نگارد و زنگ آئینه امتحان آنقدر
به زدودن نیامده که تمثال نهانخانه غیب بشهودم نگراید و وقت معنی اسرار چندان
بوضوح نه پیوسته که نقوش صفحات ذهن خارج پرده ام نماید بالفعل هوش پیمای اینهمه
عبارات وانموده خوشه ایست از خرمنی و دسته بندی این مقدمه از مضامین انکشاف
غنچه ابر گلشنی **نظم بیدل** بهر مقدمه در معرض بیان ✤ انموذجی ز فضل قدم
داده ام نشان ✤ زان معنی که دهر تحیر سواد اوست ✤ سطری به پیچ و تاب نفس کرده ام
عیان ✤ دارم هزار رنگ هنر دستگاه ناز ✤ اما شکسته خاطر پرداز امتحان ✤ اظهار خجلت است
چه ایما کند کسی ✤ خورشید درس آگهی و ذره ترجمان ✤ فریاد محو عشق بجائی نمی رسد ✤
مژگان دمد دمی که تحیر کشد زبان ✤ حرفی بباد میدهم از دفتر خیال ✤ آهی
نقاب میدرد از عالم فغان ✤ مفت است هر چه می شمرد از کمال و نقص ✤ یعنی چو وا رسید
نه این دارم و نه آن ✤ **فصل** سالی که شاه شجاع این شاه جهان بیماری پدر را سکه
مضمون سلطنت اندیشیده و جنبیت جنون بی تاملی بعزم دار الخلافه دهلی کشید
تا پایه منبر هوس بخطبه باد بردت بلند گرداند و نقش سکه خیال بنام پا در رکاب درست نشاند
متصدیان امور جلال از خطه بنگاله تا سرحد ممالک بهار بگرد آوری خزاین فتوح فوجها می گماشتند
و گنجهای بیشمار بتحصیل زر و گوهر می انباشتند و از انجمله تسخیر نواح ترهت که شمالی حدود
پتنه ملکی ست عظیم و کوهستانی مشتمل چندین عقبات هراس و بیم فوجی تعین کرده بودند و مرزا
عبد اللطیف را که با مرزا قلندر مراتب خویشی داشت بسر لشکری بر آورده اقتضای زمان وفاق
فقیر را که تماشای عرصه گاه حوادث دلیل عبرت پیمائی ست و سیر هنگامه انقلاب سرمشق
حیرت فرسائی بهمعنانی مرزا تعلیم هدایت فرمود و باختیار رفاقت ایشان راه تسلیم
وانمود **رباعی بیدل** ما را که عجز طاقت حالیست ✤ دست طلب از نقد تصرف
خالیست ✤ چون آبله در قافله عبرت دهر ✤ محمل کش اختیار ها پامالیست ✤ مدت سه ماه
راجه های غرور آثار بانقیاد فرمان شاهی گردنی داشتند شکسته اوضاع سجده کاری

و رئیسان رعونت اقتدار سرے می افراختند خمیده تسلیم مال گذاری ناخن آرای شیران بیشه
بار و باه این فوج جز تملق دم لابکی میفروخت و بال کشای عقاب آن فضا با گنجشک این بساط
غیر از خمیازه منقار نمی اندوخت بغلبهٔ تسلط دلیری هر پیاده را که میدیدم داد مقابلهٔ صد سوار
میداد و هر سوارے که می سنجیدم با فوجهای جرار گران سنگ می افتاد **نظم**
صور مے خندید آهنگ قیامت ساز مرد ✤ شه کم میکرد رخش رعد در آواز مرد ✤ کهکشان را
مے شمرد از جاده هاے بے سپر ✤ هر کجا بر اوج میزد گرد گردو تاز مرد ✤ ساز استبداد عبرت
از جهانے دیگرست ✤ جوهر شمشیر دارد شهپر پرواز مرد ✤ سر بکف می تازد اینجا نیزه زار آفتاب
بی تکلف پر بلند افتاده است انداز مرد ✤ انحراف استقامت انفعال کس مباد ✤ خجلت این سحر
باطل میکند اعجاز مرد ✤ چون دم این تیغ برگردید قطع عبرت ست ✤ آه اگر نیک بد انجامی
کشد آغاز مرد ✤ تیغ هم از صیقلیها موج آبے بیش نیست ✤ جز بروز امتحان روشن نگردد
راز مرد ✤ در عین گیر و جار استقلال که صدای غلغل این لشکر پای صدمه بر صد کوه مے افشرد
و قطرهٔ این سیل گرد امواج از دریا پیش مے برد جاسوسان کمینگاه عبرت خبر آوردند که در سواد
عرصهٔ اله آباد دو دریاے بیکران باهم در افتادند با مواج بے زنهار شوق تیغ و تفنگ داد
تلاطم داد یعنے اورنگ زیب عالمگیر بر عزم فرمان رواے دهلی سبقت کرده و حقوق
خدمت پدرش از دیگران بجا آورده با موکب اقبال طوفان طرز انگیخت و سیل ادبار بر بنای
شوکت شجاع ریخت شور رستخیز علم افراخت که زلزلهٔ زمین سرکوب گردش افلاک گردید
و خون گشته بر حناے پنجهٔ شفق دست تسلط بازید اگر کدوهاے سرها باد اشنا نمی پرداخت
هیچ یکے از بقیة السیف رخت بساحل نمے انداخت یک عالم قالب تهی سامان کشتی کرد
تا شاه شجاع خود را از ورطهٔ هلاک بدر آورد و هنوز از گرد رایات شجاعے در دامن حصار
پنبهٔ امید استقامت اگر صرصر هزیمتش بباد پایان مرگے نداده باشد و از سواران طنطنهٔ
توقع طینی باقی اگر بسر کوے صدمات شکست اجزاے زیر و بم از هم نپاشد **رباعی**
عالم بخیال پے سپر میگردد ✤ شب تا گذرد رنگ سحر میگردد ✤ زین نسخهٔ عبرتے که داری بنظر ✤
ناگشته تمام صفحه تر میگردد ✤ بمجرد سماع مینای دستگاه غرور بر سنگ ناامیدی خورد
و موج صهباے قدرت چون خط جام بر جا افشرد زلزله در بنیاد حاضران افتاد و انقلابی
بتاراج هوش ها دست کشاد که هول محشر خلائق را آن قدر نعل در آتش نشاند و جوش

طوفان طبائع را بآن بیدست و پاے در آب نراند گداز زهره از صفحات سیما نقوش رنگ گسستن
داد و لرزهٔ اعضا بر مغز استخوان درهای بیرون ریختن کشاد نفسها بفراهم آوردن لب کمین گر
پناه دیوار پرداختن گردید و نظرها به بستن مژگان مائل سر از دوش انداختن صور آهنگے نفیر
و کرنا بهزار سعے دمیدن نفس جز در آستین نمیکشد و نفخ شکم کوس و دهل بصد پاے دوال غیر از
باد فراز نمی زائید زبان لاف سرانها چون انگشت ملزم یکقلم سرنگون خط بر زمین کشیدن
و باد بروت پرچم هاے چون اجزاے جاروب یکدست پراگنده علم در خاک خوابانیدن
آب شمشیر را در جوئبار نیام از توهم خشکی حیرت بجا افسردن و روے سپر را در پس پشت
از خیال سینه واری هیبت قفا خوردن زره پوشان را در خانهٔ زنبور بهزار حلقهٔ دام
گرفتاری وحشت و مغفر داران را در زیر طشت آتش بصد اضطرار سپند توجه بزیمت خدنگها
از بے پر و بالی جرات پرواز در آشیان ریخت و تفنگها از تهی قالبی بکوچه امید سلامت
گریخت **نظم** هیچکس را در بساط آرمیدن جا نماند ✤ گرد وحشت بال زد چندانکه
نقش پا نماند ✤ بر طبائع تنگ شد جولانگه سعی جهات ✤ آنقدر میدان که کس مژگان کند پالا نماند ✤
تیغ نومیدی جهانے را ز یکدیگر برید ✤ رنگ بر رو حرف در لب ربط در اعضا نماند ✤
آتش حیرت فسرد و جوهر حیرت گداخت ✤ زان همه حالت بغیر از رعب در دلها نماند ✤ بسکه
هر یک پیش رفت از عافیت گاه امید ✤ در خیال آباد امروز کس فردا نماند ✤ الرحیلی زد بگوش
خوابناکان غرور ✤ استقامت چون شرر در طینت خارا نماند ✤ ناله تا کهسار از خود
رفتنی در بار داشت ✤ هر کرا دیدم درین صحراے وحشت وا نماند ✤ سعی استقلال میرزا هر چند
بضبط تسلی آن جماعه کوشید پریشانے اوراق دلها بشیرازه نرسیده و هر قدر تخم
استقامت در خاطر کاشت فائده ندرید لنگر در پا از عهدهٔ بیتابی امواج بر آمدن ندارد
و پایداری کوه صداهاے رمیده را از سلسلهٔ وحشت بر نمی آرد عنان هزار طبع بقوت
یکدست کشیدن ناممکن طاقتهاے زورمندی بود و گردن هزار نخچیر وحشی بیک حلقهٔ
فتراک بستن تا مقدور وسیع قدرت کمندی ناچار بملاحظه آنکه زمینداران سر راه بدامنگیری
خار از کمین بر نخیزند و بخاک خفتگان یمین و یسار چون زنبور گرد آلود شور گزند بر مے گیرند
جریده تازی بهانه شکار دلیل مصلحت گردید و حریق عافیت کناره کردے بساط
التفات شوارع در نوردید راه نارفتهٔ صحراے توکل اختیار نمودند و بوادی تسلیم

هرچه باد اباد بال کشودند نفس دیده زود در پاس ناموس صدا خون مے گردید تا جنون آرمیده هوشیار
نشود و نقش قدم بگرد رفتار چشم می پوشید تا راه خوابیده بیدار نگردد هر کجا کوے پیش
می یابد در چشم عبرت خمیازه نهنگی بود مخمور عبرت فرو بردن و هر جائے که کوچه میداد آغوش
لحدے می پرداخت مستعد عذاب درهم افشردن در هر مقامے که اتفاق نزول چشم تامل
مے کشود و غیر از خانهٔ زین ماتهی متصور نمے یافت و از راهے که اندیشه لقب سلامت می جست
بیرون حلقهٔ رکاب روزنے نمے شگافت بیکه های بیجان بصورت گرد باد هر طرف
گرد وحشت انگیخته بود و پرهاے شکسته برنگ غبار صبح هر جانب سلسلهٔ پرواز گسیخته مسجد وار
از بیجادگی قدم بر سر و دوش هم می افشردند و هر جا سر رشتهٔ رفتار کم میگردید بپهلو کار غلطیدن
پیش مے بردند نظم بر شش جهت خروش جرس میکشود بال ✤ کز خود برون خرام
درین ره مقام نیست ✤ غارت کمین عافیت تست دور چرخ ✤ زین خط برون نیامده
کارت تمام نیست ✤ در دشت و در که بے سپر اتفاقهاست ✤ وحشت نفس شمار خیال ست
کام نیست ✤ جز اعتبار وضع تو در عالم ظهور ✤ بر هر چه دیده وا نگرد غیر نام نیست ✤
صبح ست گر بباد دهی گرد ما و من ✤ مژگان بهم نیامده آثار شام نیست ✤ در هر نفس زدن
گل این رنگ دیگر ست ✤ سامان عافیت سر و برگ دوام نیست ✤ در محفلے که ساقی آن
گرد وحشت ست ✤ جز گرد باد صورت مینا و جام نیست ✤ بیرون دل نفس بهمین ناله طپید ✤
کین گوشه هم بغیر خم و پیچ وام نیست ✤ جائیکه آسمان بهوا بال میزند ✤ بیدل اقامت تو
بجز فکر خام نیست ✤ تلاش آوارگے بامتداد ده شبا روز کشید تا محمل بسیر و پای بسواد
امن آباد پتنه رسید حیرت نگار واقعهٔ عبرت را این زمان بیخودی تقریر غرابتے ست و جنون
تحریر سانحهٔ اتفاق را بی اختیاری بیان عجائبی عنان توجه حقیقت نگاهان منحرف بی رغبتی
شوق مباد و حوصلهٔ سماع معنی دستگاهان تنگی آغوش تغافل مبیناد واقعه دران هنگام
وحشت انجام روزیکه بمقام چاند چور امید نفس آرائی داشتم مطلق عنانیهاے یاران
آنطرف قافله اختیار مے ساخت و گسیختن زمام توقف هر یکے را از دیگری پیش انداخت
وحشت خرامے نظرها غبار جهات را زیر بال ملاحظه داشت و احتیاط آهنگے تاملها
قدم بر جادهٔ تحقیق چپ و راست میگذاشت هنوز بارقهٔ خورشید به نزول آباد شام
فرود نیامده تل سفیدی مقابل نظر سیاهے گرد و محمل کاروان شب تهیهٔ استقبال ما

نموده گرد سحری سر از کنار راه بدر آورد بحکم غلط بینی هاے حس که هیچکس معنیش نمی شناخت
بافسون تعبیرے دیگر نفس میگداخت بعضے از علامات پشته هاے ریگ نشان میدادند
و بعضے در خیال مقدمه گرد بادے افتادند بے ذائقه پردازی وصول تفاوت شیراز دوغ
ببرهان نمی انجامید و بے عینک آراے تقرب فرق سر خط سراب از موج آب بروشنی
نمیرسید خار خار طبیعت شعلهٔ اضطراب اندوخت و حسرت تماشا چراغ بیطاقتی افروخت
تا سعی تحقیق ازان معماے وهم پرده کشاید و علم الیقین از شبهات عالم ظن بدر آید در حالتے
که برق آهنگے رخش شوق بمهمیز جنون رسید سرمست خان و مبارز خان که از گرد تازان
عرصهٔ اتفاق بودند بعزم رفاقت فقیر گرد بالا دوے انگیختند و دو خادم دیگر نیز بهمرکابے
اخلاص عنان پیاده روی گسیختند رباعی شوق ما را بدست و در میخواند ✤ هر سو
خواهد به بیخودی میراند ✤ اینجا چه خرام و کو سر و برگ قدم ✤ مستی ست بهار رنگ میگرداند ✤
یکدو میدان تار غبار تک و دو شکسته بمحاوطه گل اندودی رسیدیم که از خجلت صفاے
خاکش زنگار عرق میگرد و آئینه در مقابل گاه دیوارش دندان جوهر بر مے آورد رفعت
از پایهٔ آثارش نردبان شکوه بقصر گردون رسانیده و متانت از پهلوے بنیادش
پشت استغنا از کوهسار گردانیده پس از حلقه زدن سعی طواف دروازه دیدیم
بموزونے مصرع هاے بیت ابرو دلفریب وضع بهم پیوستن و جمعیت اتفاق لبهای
خموش دید و زیب عقد موافقت بستن تا بمعنی بست و کشادش وارسند غنچهٔ بود
به بهانهٔ تبسم همدوش و برگ و گلے مهیاے کشودن آغوش فضاے درین احاطهٔ
پے سپر جولان نظاره گردید که مشرب سینه صافان بتصور وسعتش استعداد بالیدن
فراهم میکرد و فطرت معنی خیالان بسر مشق موزونیش سر از دستگاه نازیدن می برآورد
هواے بیخودی اقتضایش با نسیم بال و پرے جنون انداز نشهٔ پروازی و غبار رنگینی
اقتدارش با عنبر بوے پیرهن مست استغناے گلبازی با کمال پرکاریهای یک عالم
حسن نیرنگ نه از نقش آدم دران خانه کرد تمثالی و نه از نشان حیوان دران مکان
گنجایش خیالی تقدس آباد وحدتے از توهم ماسوے پاک و تنزه کدهٔ قدرتے تکلیف
حیرت ادراک بر صفائی آئینهٔ جهاتش جز استنباط حضور این معنی متمثل نے گردانید
و پرتو آثار ارکانش غیر از اقتباس حصول این انوار متخیل نے رسانید قطعه

نیابی این صفا هر چند زاب و گل برون آئی ❊ مناز این انجمن بیرون مباد از دل برون آئی ❊
ناگه چون موج در آب گهر لغزیده است اینجا ❊ بحیرت گاه ناز افتاده مشکل برون آئی ❊
از وضع عمارات فردوس آیات دو بنگله داشت مشرف بر کوثر نسب تالابی از انبوهی
سنبلستان پیراهن چشم خواب آلودی بود مستعد مژگان ناز کشودن و از هجوم سایهٔ
اشجار نرگس مخموری مائل انداز غنودن صافی زلالش را جوهر تصرفی که اگر مهرهٔ گل از نم کیفیتش
دماغ تخمیر میرساند گوهر شهوار را جز بخاک مغالطه نمی غلطاند و اگر تمثال رنگی گلیم آرایش بیرون
می کشید در طینت شخص هم تهمت سیاهی نمی پسندید در مقابل خاشاکی که موجش بر کنار
میگذاشت مژگان شعاع آفتاب پشت دست از زمین بر نمی داشت قطعه بسکه موج و
قطره اش یکسر صفا آماده بود ❊ شیشه از دست پری در ماهتاب افتاده بود ❊ صبح
می گردید روشن گر نفس میزد حباب ❊ آفتاب از بسکه آنجا رو به شستن داده بود ❊
باندیشهٔ کم فرصتیهای زمان غروب از آن نشیمن چشمی بحیرت آب نا داده در تهیهٔ سیر
تالاب افتادیم و چون موج بر آب آغوش بیتابی کشادیم بارے اسپ و آدم برشحهٔ سیرابی
رسیده و خشکیهای دماغ تردد ساغر طراوت کشید خواستیم رخت معاودت بربندیم و
چون عضو در رفته باز بدوستان متفق پیوندیم جاسوسانه بهر طرف نظرے انداختیم
و قراولانه در هر جانب رخش تفحص مے تاختیم باحتیاط آنکه برق آفتی کمین سیاهی ما نداشته باشد
و غارتشو بے دامن بے پروا خرامے نخراشد رباعی زین مرحله باید بتامل
گذرے ❊ بر خار قدم نهی چو از گل گذرے ❊ هر چند به پیش پاست یک قطرهٔ آب ❊
چون آبله جهد کن که بر پل گذری ❊ گاهے ریشه وار بحرکات شاخ و برگ اشجار می تپیدیم
و گاهے چون سایه از خلش خار و خس رموز سیاهی وا می کشیدیم پس از ملاحظهٔ یمین
و یسار نگاه وحشت شکار به پیچ و تاب دودے پے برد که در کنار آب از مکمن منفذے
متصاعد بود و چون ریشهٔ سنبل به نشو و نما مے ساخت هوا بال اضطراب می کشود
جنون هوس دوباره نعل تردد در آتش انداخت و هواے تحقیق مکرر آئینهٔ تجسس پرداخت
تا شوخی این دود چه نقاب آتشکده بر میدارد و بیتابی این سنبل از جیب کدام گلشن سر
بر مے آرد و چون تفتیش آن مقامات خالے از هراسے نبود اقدام جرأت به درهاے
وسواس نمی کشود زه کمان ها هوس لب سوفار رسانیدم و قبضه هاے شمشیر بسر پنجهٔ

استقبال مسجع گردانیدم دست حمایت سپرها بلد سعی گردید تا پاے همت بر سر آن غرفه
رسید حجره یافتم به تنگی نگین خانه که در زیر زمین کنده بودند و بدقت آبله دل باسباب یک عالم
درد آگنده طاقت گداز شعله از کانون بنایش استقبال هوش میکرد و دوزخ سرانجام
نفی از آتشکدهٔ وضعش پیغام سوختن مے آورد تا حجاب مژگان از پیش چشم برداشتیم
و توجه بر نقب دفینهٔ حال گذاشتیم پری زادے از آن طلسم بے نقاب گردید چون
طراوت بر فرش نشسته و بوے گلی بزانوے خیال غنچگی دامن شکسته آتشے در مقابل
چهرهٔ آتشین افروخته و نفس بانی قلیان میم دوخته گرد وحشتی از سیمای جمعیتش موج زن
و شور سودای از آئینهٔ احوالش آشفتگی خرمن قطعه حسنی ز فسون عشق عبرت آهنگ ❊ بر آئینهٔ
الفت امکان زده سنگ ❊ از دشت بدر تاخته یکدشت جنون ❊ از رنگ برون نشسته
یک عالم زنگ ❊ عطرے از گلبرگ پیراهنش رائحهٔ شوخی داشت که هواے آن سرزمین
مینای بهار بر شام می شکست و رنگے از لاله زار پیکرش بیرون مے تافت که غبار آن فضا
تتق شفق پیش راه نظر مے بست مرأت بے پروائیش را محویتی پرواز داده که اگر بناے
تمثال امکان آتش می زدند بکشاد مژگان التفات نمی گماشت و دماغ نازش را بیخودی
درهم افشرده که اگر شکست مینای افلاک نیرنگ قیامت مے انگیخت پنبهٔ استغنا بر نمیداشت
صدمات هاے و هوے ما چون شخص تصویر اصلا متغیرش نساخت و حرکات جنون
آهنگے تا بخیال گردش رنگش نینداخت نفس سوزے سعے بیان هر چند باستفسار
کیفیت حال زبان الحاح کشاد غنچهٔ تغافلش بوئے که استشمام حقیقی توان کرد بیرون نداد
شکوه غیرتے که از ساز بینائیش معائنه کردیم که زهرهٔ هوش تا امروز بلمعهٔ تصور آن آئینه
گذار مے زداید و شخص توهم هنوز در پرتو اندیشه اش از عهدهٔ رنگ باختن بر نمی آید
با همه اوضاع خموشی شرم کیفیت صدائے که نے قلیانش عرضه میداد بر قلقل مینای
مے درهاے فوارهٔ عرق میکشاد و حیرت مرغولهٔ که از دود تنباکو اش بر هوا می پیچید
گردن کهکشان را در بنفشه زار نشان سیلے میخوابانید القصه حسنی بود در کسوت عشق محجوب حجلهٔ
بے نیازی و عشقے در لباس حسن مخمور نشاے استغنا طرازی غزل خیال آوازهٔ
کثرت نواے ساز مینائے ❊ پر افشان تحیر آشیان گم کرده عنقائے ❊ بدامان
حیا شور دو عالم برق جولانے ❊ ز حیرت در کنار یک گهر غلطیده دریائے ❊ دماغ آشفتهٔ

شوخی نگه پروانهٔ مستی ❊ بافسون وفا مجنون برون جوشیده لیلائی ❊ پری اما بحکم
غیرت ناموس آزادی ❊ زده بر اعتبار شیشه نه انجمن پائی ❊ بذوق بیخودی اندازه وحشت
رفته از یادش ❊ فراموش کرده در زیر قدم دامان صحرائی ❊ بوضع بیخودی غنچگی باغ تبسم زیر لب
رنگی ❊ بفانوس حیا شمع عرق گل کرده سیمائی ❊ شکوه بی نیازی بسته نقش از پیکر
نازش ❊ ز سر تا پا کله کج کرده استغنای سودائی ❊ چون گستاخی پرس و جواز جگر گذرانیدم
بیدماغانه جام گردش پیمود که پنداشتم برق از کمین درخشید بالمعهٔ آفتاب در چشم ما تابید
بآن گردش چشم محرقی خوردیم که سراپای خود از دل دو نیم باز نمی شناختیم و هر چند
به ضبط میکوشیدیم جز رقص بسملی نمی پرداختیم ❊ نفس جرأت انشا قدم از لب بیش نمیگذاشت
و نگاه شوخی تقاضا تاب حرکت مژگان نداشت همه چون مدعا در زبان لال مضطرب ایستاده بودیم
و چون اشک در دیده حیران چکیدن بفراموشی داده که ناگاه رو بجانب آسمان کرد و آهی
از دل بدر آورد سر خط هزار طوفان شور جنون و این بیت هوش گداز از منظر شعله اش
قیامت مضمون بیت سالها در طلب روی نکو در بدر آیم ❊ روی بنما و خلاصم
کن ازین در بدری ❊ آهنگ حزینی بگوش خورد که شنیدن از رنگ ما دوباره
ورق گرداند و شعور بر غبار ما مکرر دامن افشانده پس از ساعتی که هوشها بمرکز افاقت
مائل گردید دیدیم قلیان در دست از حجره بیرون خرامیده است و بسمت آن نشیمن چون
نگاه از چشم قامت وحشت کشیده سرعت خرامی دارد که فرصت نگاه از زمین
گیران حیرت رفتار اوست و جولان اندیشه از خاک نشینان حسرت انتظار او رباعی
بسکه سر تا پای او آغوش وحشت هاله بود ❊ بی تمیزی پا و سر چون شعلهٔ جواله بود ❊
مو بمویش پیش پیش یکدیگر پروانه داشت ❊ کاروان رنگ ناز از بس شرر دنباله بود ❊
در قفایش تا عنان گیریم عمر رفته را ❊ رهبر پا لغزش اشک و غبار ناله بود ❊
فوج دیوانه در دنبال رم آهو افتاده بودیم و جوشش پروانه در هوای پرتو شمع
بال گشاده با کمال حیرت چشم از نقش پایش بر نمیداشتیم و با هجوم بیدست و پای چون
غبار دامنش نمیگذاشتیم تا آنکه بهمان خانه در آمد و صدر بنگله بر زمین نشست ما نیز آئینه داری
مقابلش بر خاک آستان حضور نقش بست زمانی بسر نیامده افسردگیهای
خون شفق ساغر تری کشید و پراگندگی گیسوی شام بحلقهٔ جمعیت شب رسید چراغ ماه

فتیله کلفت بروغن پرتو تر کرد و چشمکهای کواکب سر از مجمرهٔ گردون بدر آورد هر قدر
لمعهٔ انوار از گریبان انجم سرمست عرق پیشانیش و بچکیدن می شست و چندانکه ماهتاب
در و بام می تابید گردش رنگش بساط وحشت میپیچید تا دم صبح حیا در بند بندش
چراغان عرق عرق داشت و پیچیدگی از هر بن مویش دست بر آتش دل میگذاشت حرفی
اگر بر زبان می راند همان بیت بود که بجد میخواند حیرت سماع آن بتازگیهای گردهٔ تصویر
بیخودی می پرداخت و تا بخود آئیم ما را بعالم دیگر می انداخت ذوق بلاکی بخون آرزو
کمر بسته بود و حسرت بسمل در سر راه انتظار نشسته که گردش آن چشم باز دشته نگاهی بفسان
رساند و ما را از قفس مخمصه آزاد گرداند غرور تغافل بفریاد حسرت کشتگان نمی پرداخت و استعلای
ناز هیچ یکی را قابل امتحان نمی شناخت قطعه مردیم و غرورش ستمی ساز نکرد ❊
تکرار نگاهی غلط انداز نکرد ❊ زین شرم که تاب آن نگاه آوردیم ❊ دیگر مژگان بروی
ما باز نکرد ❊ هر چند ما را خیال آب و نان ذخیره انبان فراموشی بود یاد زمان و مکان نقش
طاق نسیان و بیهوشی مصلحت تقدیر روا نداشت که اسپان بعلت بی غذائی اسکندری
خوردند و بتاثیر برجا ماندگی قیصری پیش برند خادمان را در آن گوشها بسوی چند وا
نمودند پر از آرد گندم تحریر فکرهای دقیق بیخته و بعضی لبریز روغن زرد بگداز شمامهای
عنبر آمیخته هم از دابهٔ دواب از پهلوی آن سبوها دست بهم داد و هم نان آدم در روغن
افتاد نظربازان کارگاه تسلیم و رضا یعنی آن دو خادم متحیر بیدست و پای در خانه
بفضل اعتماد توکل بسته بودند و با هزار چشم عبرت در کمین احوال ما نشسته بنواهای ساز
پاسبانی اقسام موعظت از دور می سرودند و بانواع بیم و هراس متنبه آگاهی می نمودند
قطعه گوش کوتا از کسی آهنگ عبرت بشنود ❊ یا کجا هوشی که افسون نصیحت
بشنود ❊ محو دیدار از خروش ساز امکان فارغ ست ❊ آئینه گر بشنود چیزی ز حیرت
بشنود ❊ آخرهای شب که شکسته رنگی فروغ ماه مشعل آشفتگی افروخت و چراغان پرتو ثابت
و سیار فتیله کوتاهی اندوخت حالتی مستولی احوال ما گردید که رابطهٔ ساز قوی
سر رشتهٔ طاقت بیکبار از دست داد و اجزای نسخهٔ حواس در شیرازه بند هجوم
بیخودی افتاد رمق امتیاز آگاهی درس وداع مطلق خواند و بستن مژگان طومار
پیچش نگاه بهم رساند هوش رنگ باخته آنقدر فرش بساط بیحسی بود که جمعیت لشکر

کواکب به تفرقهٔ هزیمت رسید و خنجر گذار آفتاب بر سپاه عرصهٔ افق نیزه بلندی کشید تا طناب
شعاع از هر طرف شور کشاکش انگیخت پخته زخم مژگانها سلسلهٔ ربط نه گسیخت و تا رسمات گذار
عرق بر سراپای ما گلاب نیفشاند سرگرانی خواب از مزاحمت شعور پهلو نگرداند و در هنگامهٔ
بی خبریها گذشت و زمان غیبت هوش بحضور آگهی مقرون گشت چون دود از دماغ مجنون
جستیم و چون غبار سراپای خود در هم شکستیم هر چند چشم بر هم می مالیدیم آن نقش از نظر
محو گردیده بود و هر قدر بر تامل می پیچیدیم آن شکل از مقابل رمیده اسپ و آدم همه زمین گیر
وضع غنودن و دیده تا در خانه محو مژگان نگشودن خانه در بسته اش چون صدا مانع خرام
نگردیده و پردهٔ فانوسش چون فروغ شمع عنان وحشت بر نگردانیده از شعلهٔ آهنگیهای
آن قلیان دودی پرده در نیافتیم و از عبرت نوائیهای آن نی اثر سرودی
وانشگافتیم چندی گرد در و دیوار بغربال دیده ها بیختیم گوهر مدعا بحصول نه پیوست و مدتی
آبروی جستجو بخاک ریختیم غبار یاس از پا نه نشست **قطعه** فریاد که آن طلسم نیرنگ
شکست ٭ ساز طرب تحیر آهنگ شکست ٭ فرصت چمنی در نظر آراسته بود ٭ مژگان بر هم زدیم
آن رنگ شکست ٭ اگر از نشیمن جانب تالاب میدویدیم موج آب آغوش آتش میگشاد
و اگر از تالاب به نشیمن رو می آوردیم غبار ویرانی دل عرضه میداد هر گاه بحجره نظر می افگندیم
چون دیدهٔ کور در مرگ نگاه خاک بر سر کرده بود و چون بسایه های درخت نگاه می کردیم
از چاکهای لباس ماتم سر بدر آورده تا گوش بر صدای پا برداریم دست ها بر هم سوده
آواز میداد که دیگر بغبار آن وحشی نمی توان رسید و تا هوش بر تامل نقش قدم
گذاریم چشم حیرت زده سر راه میگرفت که پیش ازین بگرد سراغ نباید پیچید پیشانی
انفعال بر ندامت حال ما عرق میگریست و دیدهٔ عبرت از شرم زیانکاری ما بجز خاک
نمی نگریست **رباعی بیدل** دگران فرصت بدست کجاست ٭ و آن شیشه
و ساغر که شکست کجاست ٭ گیرم پر خون کنی کف از سودن ها ٭ آن رنگ حنا که رفت
از دست کجاست ٭ آخر کار جنون اضطرار آنقدر غبار انگیخت آثار نشیمن از چشم ما پوشاند و درد
ناامیدی آنهمه سیل اشک بطوفان آورد که بر موج تخیل تالاب پیراهن افشاند مرزا
عبد اللطیف را که رفع شبه بیابان مرگی ما راه یقین شگافته بود جنون بی اختیاری دریافته
بگزیدن پشت دست درهای ترحم می گشاد و بچکیدنهای اشک ندامت شور تاسف

بیرون میداد که خون ناحق این بیکس شهیدان بدامن صحرای ناکامی چکید و آب بقای
این وطن آوارگان طعمهٔ خاک غربت گردید جمعی را چون گرد باد بسامان سرگشتگی فرستاده بود
و فرقه را چون نگاه وحشیان بدشت و در سر داده که شاید از گرد رفته پی سراغ بردارند تا
به نشان سیاهی خبر تحقیق باز آرند هر چند یک کروه بیش دور نبودیم پس از تلاش یک شبانروز
جست و جو اثر گم گشتگیهای ما وا شگافتند و عنان آواره گردیهای ما از آن وادی
بر تافتند تا به لشکر رسیدن اصلا خبر نداشتیم که محمل ما بی سر و پایان که میکشید و غبار باد برده
ما را ما ز بجرگهٔ یاران که رسانید **رباعی** بودیم هوس خرام کوه و هامون ٭ ناگاه خیال
چشم او خواند فسون ٭ پیش آمد بیخودی مقامی کانجا ٭ رفتیم شعور و باز گشتیم جنون ٭ دوستان
مشفق رنگهای رفته را از عدم باز گردانیدند و شگفتگیهای بهار به تهنیت استقبال رسانیدند
بهنگام ملاقات هر چند از حقیقت حال می پرسیدند غیر آن بیت چیزی از ما نمی شنیدند
هر که هوشی بر آن آهنگ می گماشت خروش قیامت بر دل می بست و هر کس بشور
آن زمزمه وا میرسید نمکدان بر جراحت می شکست مدتی مترنم همان نغمهٔ هوش ربا بودیم
و همان نوای بیخودی عبرت می سرودیم وضع این آشفتگی ما را زیارتگاه یک عالم تحیر
کرد و سر گریبان چاکی ما خلقی را از کسوت شعور عریان بر آورد **قطعه** ای خوش آن سرگشتگیهای
بیان جنون ٭ کز تماشایش خرد سر بر خط پرکار ماند ٭ یاد آهنگی که از شرم نوای عبرتش ٭
شور مرغان همچو بوی غنچه در منقار ماند ٭ محو دیدار تو هر جا ریخت رنگ بیخودی ٭ ناله از وحشت
گذشت و اشک از رفتار ماند ٭ صورت حیرانی ما هر کجا آید بعرض ٭ عالمی آیینه گشت و پشت
بر دیوار ماند ٭ در محبت اینقدر تاثیر هم می بوده است ٭ هر که ما را دید حیران جمال یار ماند ٭
رافت اقتضائیهای مرزا در همه حال ساز سلامت ما از مغتنمات می شمرد و با فسون تدارک
صحت اقسام تدبیر پیش می برد تا وحشی رم خوردهٔ حواس مرکز اتفاق موانست و اشناخت
و هوشهای از سر پریده باز بالفت آشیانی دماغ پرداخت هنگامیکه محمل آشفتگی احوال
به تفصیل عرض وضوح انجامید تحقیق محرمان گواهی دادند که در آن حدود هیچ چشمی بکیفیت
این جنس مقامات پی نبرده است و هیچ گوشی بنوای این نیرنگ افسانه وا ننموده بی شبهه
چشم بندی بود از عالم نارنجیات پری که تائید فضل ایزدی این طائفه را از آن ورطهٔ نجات
بخشید و جذبهٔ هدایت غیبی از آن خطرگاه شان بیرون کشید **نظم** هر قدر زین دشت

و در چاه بلا آماده ٭ میکشد خمیازهٔ ما چون دهان اژدها ٭ تا نظر بر خویش جنبد نیست جز صرف غبار ٭
تا نفس بر میکشاید نیست جز صید فنا ٭ عنصر شمعیم از سامان عجز ما مپرس ٭ دل در آب و تن
در آتش پا بگل سر در هوا ٭ هر طرف در راه ما دام دگر دارد کمین ٭ هر نفس در گوش ما غولے
دگر دارد صدا ٭ دهر و این غارت کمینهاے ز طوفان خطر ٭ ما و آن کورے که نشناسیم چاه از
نقش پا ٭ اے بهر حال از ترحم آفت ما را پناه ٭ اے بهر گام از تفضل لغزش ما را عصا ٭
با چنین بیدست و پائی تا کجا ها ایمنیم ٭ اینچه لطف ست اینچه رحمت اینچه فضل ست ای خدا ٭
واقعه در سنه یکهزار و هفتاد هجری مرزا قلندر بسفر یساق بنگاله توجه گماشته بود و
اسباب علائق در قصبهٔ مهسی که نیست کروه از پتنه آنطرف دریاے گنگ واقع ست گذاشته
این همان ایامے ست که بناے شوکت شاه شجاع بآوارگیهاے عالم ادبار رسید و اقتدار
دولت بادشاه عالمگیر بر جهات ممالک هند صف اقبال کشید شوارع اطراف و اکناف
تنگی دلهاے حزین خراش آفتے دارد که حرکت پیشهاے عالم اسباب جز تیشه بر پاے
تردد زدن شعبهٔ آثار سلامت نمی شمردند و جمعیت احوال خلائق بتفرقهٔ دماغ مجنون گرد وحشتے
انباشت که تدبیر اندیشگان طرق معاش غیر از قدم در دامن تعطیل شکستن صرفهٔ عافیت
پیش نمی بردند خاصه راه عبور دهات بآن صعوبت که شاهبازان نشیمن قدرت دران فضاها
بملاحظهٔ غارت کمینی زاغ و زغن متاع بال و پر از آشیان بیرون نمے آرند و شیران کنام
غیرت از هراس غالب آهنگے سگ و خوک جنس ناخن و دندان جز در چنگال و دهان محفوظ
نمیدارند قطعه دور جانکاهے که در دشت دور از ناایمنی ٭ پیچ و تاب جاده ها شمشیر
جوهر دار بود ٭ ناله بر مے آمد از دل تا نفس میزد قدم ٭ تنگے ره یک قلم چون نی خرام
افشار بود ٭ بسکه می مالید هر سو گرد دلهاے خراب ٭ گر هوایم پیش می آمد سر و دیوار بود ٭
در چنین وقتیکه ره رو راز آهنگ فضول ٭ سر براه انداختن چون شعله پا بر خار بود ٭
فقیر را حکم ضرورتے بعزم قصبهٔ مذکور مصمم ناگزیرے ساخت و نعل جمعیت در آتش سعے
بی اختیاری انداخت رفاقت یک خادم بعلم کشے لشکر تدبیر کفایت دیده و اختیار
پیادگی از سواران عرصهٔ مصلحت اندیشیده عنان جهد بحکم تقدیر واگذاشتم و توکل را بدرقهٔ
راه تسلیم انگاشتم از انجا که اتفاق پیاده روے گاهے دست بهم نداده بود و بار برهنه پائے
هیچ وقتے بر سر نیفتاده روز اول آنسوے دریا سه کروه پیش قطع ناکرده سعی رفتار

به پل بستیهاے آثار آبله تنیده و استقامت قدم بجاده پیمائی انداز لغزیدن کشید دیدم
جبین سجده مائل هر گام دست سعی در پیش میگذارد و آبله بالیدن آهنگ رفته رفته از سر خاکم
بر میدارند بذوق نفس آرائے پاے درختے اختیار نمودم و بالتفات زمین گیری از زحمت
رفتار آسودم چون ساعتی چند بوضع آرمیدگی بسر آمد فریاد خادم از در تاکید در آمد
که بهر واماندگے همتے بر سعی گماشتن ست و رخت افسردگی ازین مکان برداشتن تا بگاه بر جمعیت
منزل استقبال ما نماید و طبیعت از تفرقهٔ وسواس این راه بر آید و گرنه نسیمی که درین موضع
پر میزند مکتوب آفت در بغل دارد و غبارے که ازین نواح بلند میگردد بے مقدمه قیامتے
سر بر نمی آرد خواستم تهیهٔ برخاستن نمایم دست و پا بقسمے چاییده بود که با آتش دوزخ گرم نمایند
تا از اعصاب بر هم پیچیده عقدهٔ تشنج کشاید و نفخهٔ صور آواز دهند تا عضوهائے که هر یک بعالم دیگر
رسیده است فراهم آید هر چند تلاش میکردم توانائے آنطرف طاقت میتاخت و مقدور
حرکت همان علم بیدست و پائے مے افراخت روز بآخر نرسیده شام ناکامے هجوم
ندامت آورد و با تمثال مقصد دوچار ناگردیده آئینه در زنگار آشیان کرد شبخونے غربت
بر قلب جوارح ریخته بود و قیامتے عجیب طوفان عفونت انگیخته نظم نقش بستم تا که از
افسون سعے نارسا ٭ پاے تا سر یکدل مایوس خونے کردهٔ ٭ عضوها بر یکدگر پیچید و در
داغم نشاند ٭ داشتم در بار حرمان موے آتش دیدهٔ ٭ عزم مقصد غیر قطع الفت
خویشم نبود ٭ آخر از خود کردم آنجا ذرهٔ خوابیدهٔ ٭ شکستگیهاے دست رسا تا بار تظلم
نمیتوانست برداشت تا بخیال فریادرسے بال تضرع توان کشود و مستگیهاے پای ثبات
سر بر خط نمیگذاشت تا بهواے جادهٔ تمهید لغزش توان نمود احتمال باز گردیدن
چون عمر رفته از امور محال و اعتماد بر جا ماندن چون سپند بر آتش نشسته محض وبال و
هر طرف نظر مے انداختم غبار یاس سیاهی میکرد و هر جا پا میگذاشتم شکست دل بر ناله
زور مے آورد خادم هر چند دلاکی میکرد نمک بر جراحت اعضا مے سود و هر قدر
دل میداد بر یاس بیدلے می افزود بقوت عصا کشان ناله سپند وارے از جا بر میخواستم
و همان در خاک می نشستم و بجهد عجز پیمایان گریه قدم اشکی بر میداشتم و همچنان بر زمین
نقش می بستم رباعی آن راه که سعی نارسایم پیمود ٭ هر چند قدم شمرده جز دست نسود ٭
چون آبله شکسته با دیدهٔ تر ٭ هر جا پا میگذاشتم آتش بود ٭ از نصف روز تا یک پاس شب

نفس سردی بر مے آوردم و حرکت بسملے سر میکردم تا بسراے جمنا پور که از انجا دو کروه فاصله داشت
رسیدم و چون عضو در رفته بجائیکه نداشتم آرمیدم در طے آن مراحل که بلغزشهای جانکاه
قطع گردید اسرار این قدرت بمعرض امتحان رسید که جهد ناتوانی هم محمل کشیها داشت
و سعی بیدست و پائی بر سر از منزلے بر می آرد **نظم** موج را زین بحر نتوان یافت نومیدی کنار ٭
بے تکلف سعی بسمل هم بجائے میرسد ٭ سایه می مالد جبین بر خاک و مے نالد بخویش ٭ یعنی
این مقدار کوشش هم بپائے میرسد ٭ کاروان رنج و راحتها کمین تا زهم اند ٭ هر کجا دردے
رسد از بی دوائے میرسد ٭ بارے سیاهی شب بر شکست استخوانها طبلهٔ مومیائے
کشود و اعضاے کوفته را پارهٔ بروغن قیر اندود تا تفرقه پیمایان مژگان بمعانقه هم آغوشی
الفتے گرم نمودند و غنچه چسپان جوارح سر در کنارهٔ فارغبالے آسودند صبحدم که بیماران شکسته خواب
بافسون نفس صبح از بستر برخاستند و پنبه بگوشان کاروان غنودن بغلغل دراے مهر محمل آراستند
زمین گیر قافلهٔ بیدست و پائی ما تا چشم بر تامل احوال کشود اثرے ازان کوفتها محسوس طبیعت
نبود پیش ازانکه بامتحان قدم کشایم زبان بشکر کشادم و بملاحظهٔ احتیاط در فکر مرکب کرایه
افتادم بعلت خطر راه کرایه کشان اقبال نه نمودند بعذرهاے لنگ زبان مبالغه کشودند
بلکه هر یکے بتاکید فسخ عزیمت رسم موعظت بجا مے آورد و بتعلیم اختیار اقامت دفتر
ارشاد وا میکرد **نظم** هیچکس هرگز نمے خواهد هلاک خویشتن ٭ گرچه ره در ملک دام و دد و
بیحد می برد ٭ هر یکے را در نظر قید حضور مقصدیست ٭ لیک ازین غافل که شوق نامقید
می برد ٭ خار و خس را با فضولیهاے طاقت کار نیست ٭ سیل پے برداشت در هر جا که
خواهد می برد ٭ در بیابان توکل انحراف طور عقل ٭ گر نمے آید خوشت تقدیر کے بد می برد ٭
بحکم بے اختیاری همان اعتماد بر توکل گماشتم و قدم تسلیم براه گذاشتم چون سه کروه دیگر
پے سپر شوق می برد اگر دید غیر از احساس توانائی پیش پیش مرحله عزم سرورے تمام
استقبال قاصد خیال داشت و دماغ تلاش قدم سرخوشی بر روے هوا میگذاشت رسائیهاے
نشاء شوق بر قدرت حال مے نازید که اگر سامان طاقت این نیست هیچ جا در راه نباید آسود
و بوسع امکان کمر جز بمنزل نمے توان کشود در شغل اهتزاز این اندیشه چون امتداد فرصت
بنصف النهار کشید گرم نگاهی آفتاب عالمتاب طشت آتش بر فرق جهات ریخت و برفتاری
لمعهٔ انوار دود از خرمن آفاق انگیخت تا از تافتگیهاے کوره خاک بر جای نشستن بر نقش پا

تنگی گرد و حرارت انگیزے طبیعت هوا شعله از مغز غبار بدر آورد و نگاه تا پهلو از سنان شعاع
دزدد در قفاے دیوار مژگان میخزید و مژگان تا از سایه سپر اندازد علم بر در چشم میخوابید هر چند
جوش عرق از چشمهاے مشام گداز اعضا بر روے آب می آورد بر آتش دل امداد روغن میکرد
و هر قدر بسمل آهنگے اضطراب از هر سر مو مروحه می گرداند بر یمین و یسار همان دامن شرر می افشاند
ناگاه ابر رحمتے از دور سیاهی نمود و دست حمایت از غیبت سر آستین کشود و آن طوبے
سرشت درختے بود برگ برگش بشفقت گسترے احوال برهنه سران پنجهٔ رافت افراخته
و دستگاه بزرگیش بصلاے دعوت نفس سوختگان خوان عطوفت پرداخته بآسودگیهای
دامن التفاتش مهد راحت خواب فراموش و بمهر پرورے سایهٔ الفتش کنار دایهٔ نامحرم
آغوش قدمی چند با رقص سپند همعنان گردیدم تا محمل بیتابے بآن جمعیت آباد کشیدم راحت
آرزوهاے طبیعت از تشویش تردد آرمید و عافیت احتیاجے مزاج بیضه اطمینان کلی
فایز گردید **قطعه بیدل** این دریا سراسر موج راحت میزند ٭ لیک چشم
بے نگاهت آگهی را باب نیست ٭ خلق نقد مدعا گم کرده است از اضطراب ٭ صبر گر باشد
کسے را مطلب نایاب نیست ٭ عالمی را احتیاط از عافیت بیگانه کرد ٭ از هجوم وقت اینجا
دیده جاے خواب نیست ٭ رشتهٔ ما را تامل در گره می افگند ٭ ورنه اینجا بر کسے تکلیف
پیچ و تاب نیست ٭ جرم عجز است اینکه بر بنیاد بے تمکین چو خاک ٭ گر نفس پر می فشاند کمتر از
سیلاب نیست ٭ گر همه ساحل شویم از عافیت بے بهره ایم ٭ وز همه دریا بجوش آئیم ما را
آب نیست ٭ عدل را هم ظلم میدانیم و بر خود میطپیم ٭ این طلسم عجز را در هیچ صورت تاب
نیست ٭ بهر حال نفسے آراستم تا آفتاب از حد زوال در گذشت و گرمے هوا بکیفیت
اعتدال مقارن گشت ازان مقام رخت وداع بر بستم و بعزم احرام مقصد پیوستم
بمجرد قامت آرائی طاقت برخاستن عصا شکست و تا قدم جرأت گردن افرازد توانائے
از پا در نشست همان قیامت وے دوباره سر از کمین بدر آورد و آن شدائد بشدت تر از
سابق زیارت اعضا کرد نشاء حیرت هزار بالا گردید و کیفیت اضطرار بجنون ها انجامید صورت حال
بخادم وانمودم و کمر مصلحت بشکستگی کشودم و هر چه بادا باد امشب مقیم همین سایه درختم
هر چند طوفان غبار انگیزد سر بدامن این خاک نهاده ایم و اگر همه زمین از جا بر خیزد
نقش پایم در همین راه افتاده تصور پیش از مرگ تاب هول قیامت نمی آرد و تحمل قبل از

حشر عذاب گذشتن صراط نمی بردارد در مقابل این تعب زیر تیغ خوابیدن مفت عافیت
شماریست و در برابر این عقوبت بر بستر آتش واکشیدن غنیمت راحت شکاری خادم بیچاره
نیز بحکم تسلیم ناگزیر تبعیت بود و از جادهٔ رضا انحراف نتوانست نمود رباعی در هر راهی
که مقتدا می استد ٭ پیرو بی اختیار وا می استد ٭ سیلاب بهر کجا سرش خورد
بسنگ ٭ هر موج که باشد بقفا می استد ٭ به نیت زمین گیری ردائی گستردیم و پهلو بخاک پائی
افشردیم دران سواد وحشی که گرد کند جز غبار نظر نبود و مترددیکه بنظر در آید غیر از نفس
ضبط نمی نمود تلواسهٔ تشنگی بامید چشم تر ساغر تسلی داشت و اضطرار گرسنگی ببوی
کباب زلهٔ تسکین می انباشت دیدهٔ بیخواب انتظار ورود شام می کشید تا سیاهی شب را
مژگان پندارد و چشمی بخیال آسودگی بهم آرد هر نفس چون اشک پهلوی دیگر می غلطیدم
و اوراق فرصت میگردانیدم تا پاسی از روز باقی مانده صدمهٔ بگوشم خورد و تاملی بصدای پا
راه برد سر از زمین برداشتم و توجه گماشتم پیری دیدم منحنی بر مادیان سمند بچه وار تاخته
می آید و کودکی عصا در کنار همچنان بر کابش عنان انداخته چون نزدیک رسید بگرمی تمام
سلامم کرد و زبان بخطاب شفقت برآورد که در چنین اوقات پیاده اختیار سفر کردن
بر مستعدان دستگاه شعور حیف می آید و به تنهائی درین راه قدم گذاشتن از فکر صائب
دور می نماید حصول هیچ مرادی بقبول این مقدار تعب نمی ارزد و وصول هیچ مقصدی
بالتزام اینهمه زحمت کرایه میکند نظم ای نازنین محفل عزت چه حالتست ٭ کاینجا
بخاکدان مذلت نشستهٔ ٭ در وادی که مقصد آسودگی کم ست ٭ باری نداشتی
بچه امید بستهٔ ٭ سعی خیال جز بخجالت نمی کشد ٭ دامن کجاست لنگ تنزه شکستهٔ ٭ گفتم
رنگ این اخلاق مشعر بوی آشنائیست و عبارت این اشفاق مخبر معنی شناسائی
اما بحکم نسیان طبیعت هر چند بر تامل توجه می گمارم سر رشتهٔ تحقیق بجا نمی آرم تبسمی را
سر خط کتاب وضوح گردد و گفت من جان محمدم از تابعان خواجه شاه محمد که در مهسی
با مرزا قلندرش نسبت همسائگی دیوار بدیوارست و مقابلهٔ آئینهٔ اتحادش بی شائبهٔ یمین و
یسار بامر خواجه مامور بودم تا بکنار دریای گنگ مشایعت آشنائی بجا آرم الحال
معاودت نموده ام و عزم حضور خواجه دارم پس فرود آمده به بساط آرائی مهربانی
نشست و بمراعات اقسام التفات پیوست از مراتب احوال مرزا مپرسید و سبب احرام

این سفر از فقیر وا می کشید با همه پرس و جو رنگی از کدورت حال بر صفحهٔ اظهار نگاشتم و با شفتگیها ساخته
صحبت بی تکلفی داشتم بعد از ساعتی برخاست و مادیان پیش آورد که قدم در رکاب
گذارید و مرا از جنیبت کشان شمارید تامل انصاف روا نداشت که پیر را بآن ضعف و انحنا پیاده
مشاهده نمایم و با وجود جوانی در برابرش سواره برآیم رباعی بیدل اگرت کسب
شعورست ز شرم ٭ علم و عمل تو ناصبورست ز شرم ٭ تا هست ز پا فتاده در نظرت ٭
قامت آرائی تو دورست ز شرم ٭ هر چند بسعی مبالغه پرداخت طبیعت منفعل جز طرح
تغافل نینداخت گفتم زمانی سایهٔ این درخت مغتنم فرصت ست عنان تکلیف برگردانید
و مرا همقدم خود در همراه رسیده دانید از انجا به بهانهٔ استنجا خود را دور کشیدم و پس از دیری
متوجه آن مقام گردیدم کودک با مادیان ملتمس قبول سواری ایستاده بود و پیر باد پا قدم
براه مطلق عنانی نهاده بساز توقف هر قدر تامل کردم سر از مصلحت کار بر نیاوردم
ناچار سوار شدم و تعاقب نمودم تا هر جا در راهش بیابم عنان از وضع پیاده رویهاش
برتابم جنون تازیها انفعال نارسائی کشید اما حریف بالا دویهای قدم همتش نگردید نزدیک
نماز شام بسرای پهلوی که از ان مکان سه کروه محسوب تفاوت بود دیدم آن زورق
شکسته قبل از تردد موج ما بساحل آرمیده است و آن کمان زه گسیخته بیشتر از تیر تا بنشانه
رسیده نظم عرصهٔ آفاق جولانگاه استعدادهاست ٭ هر کرا دیدیم رخش همتی می
میکند ٭ آن یکی بر برق می تازد سواد قدرتش ٭ دیگری از ضعف سازد دامن و نی
میکند ٭ آنقدر راهی که شب را تا سحر باید برید ٭ صبح تا پر میزند در یک نفس طی میکند ٭ در حقیقت
قوت دل دست و پای دیگرست ٭ کارها بر غیرت پیران جوان کی میکند ٭ معذرتها
نمودم و باحسان کلیش واستودم گفت با خادمان چه جای عذرست اگر شما را بحال خود
متامل نمیدیدم بافتخار غاشیه داری منت می کشیدم و بالفعل شب درین سرا باید آسود
من هم مکانی اختیار کرده ام از جملهٔ حاضران خواهم بود پس از حصول جمعیت مقام و تهیهٔ
اسباب طعام خادم را باحضارش تاکید کردم هر چند دران حوالی بتفحص شتافت فریاد سراغ
گرد اثری نشگافت کسل طبیعت بمقتضای تاریکیهای شب خموشی چراغ جست و جو را
غنیمت راحت دید و غلبهٔ خواب همان فراهم آوردن مژگان را وجدان مطلب فهمید
نظم ناتوانی چون هجوم آورد طاقتها نماند ٭ کم کسی یاد رفیق و فکر رهبر میکند ٭

جز گسستن بر ندارد رشته چون بیتاب شد ❊ عقده می چیند همه گر یاد گوهر میکند ❊ سجده
تمثال ست مرآت کمال عاجزی ❊ سرکشی اشک بیطاقت که باور میکند ❊ در ضعیفی پیش
نتوان برد جز افتادگی ❊ سایه سرتاپای خود را وقف بستر میکند ❊ هنگام سحر که گرم تازیهای
خنگ فلک اشکیل شعاع می گسیخت و از طویله جمعیت ثابت و سیار گرد وحشت می انگیخت چشم امیدی
بغبار جولان خیال آب میدادم و آغوش مژگان بعرصهٔ حیرت بیدست و پای میگشادم
بیکبار همان کودک با پیشکش سواری حاضر گردید و مژدهٔ اقبال فتوح رسانید یعنی شب در قریه
که این سرا متعلق مضافات اوست مهمان بودیم و با همه اشتغال خواب چشم بر تصور شما می گشودیم
هنوز ردای صبح تعلق طناب کهکشان داشت که شیخ ما از انجا احرام مقصد بست و گلیم
شب از دوش افق فرود نیامده دامن عزم بر شکست الحال شتاب و درنگ مرهون اختیار
فهمیدنست و جهد و تغافل محکوم اقتدار اندیشیدن لیکن بآهنگ ملاقات درین راه نباید شتافت
که سراغ ایشان جز بمنزل نمی یافت آئینهٔ هوش در تصور اخلاق آن بزرگ بر حیرت پیچید
و طاقت جوانی در مقابل پیریش ساغر انفعال کشید **نظم** مردان ز بس رعایت احباب
می کنند ❊ احسان بصد تهیهٔ آداب می کنند ❊ تا گرد منتی نشود از صدا بلند ❊ گاه صلای
جود نفس آب می کنند ❊ پوشیده تر بچشم تامل ز رنگ خواب ❊ خود را قفای آئینه سیماب
می کنند ❊ تاب نگاه عجز ندارند ازین سبب ❊ در پرده کار عالم اسباب می کنند ❊
القصه نه کروه دیگر که انجام سفر موقوف قطع آن بود بی تشویش موانع طی گردید و هنگام نماز
عصر محمل تردد بسواد معمورهٔ مهسی رسید پیر رافت تخمیر بر دروازه خواجه شاه محمد ایستاده بود
و چشم در انتظار ما نهاده اسپ حوالهٔ کودک کردم و راه آورد مراتب نیاز پیش آوردم چندانکه
زبان شکر می گشودم بعرض انکسار می افزود و هر چند به تسلیم عجز مبالغه می نمودم
کوچک دلیهاش در کمال بزرگی بود بطریقی که سعی قدم خود را بگرد رفتارش نتوانست رساند
کوشش زبان نیز به پیش آهنگی ساز اخلاقش عذر خواه ماند **نظم** بیدلم بیدل
مرا جز هیچ بودن ساز کو ❊ از عدم میجوشم انجامم چه و آغاز کو ❊ موقعی میخواهد اسباب
غرور و عاجزی ❊ در خیال آباد موهومی نیاز و ناز کو ❊ قطره گر بالم طراوت از کجا
سامان کنم ❊ ور بگویم ذره ام چون ذره ام پرواز کو ❊ در غبار سرمهٔ انسان ساز حیرتم ❊
چون نگاهم غیر خاموشی دگر آواز کو ❊ آخر الامر طبیعت معذور را مرهون منت ابدی وا گذاشتم

۲ سپر طومار

و باسترضای اشارهٔ وداعش راه خانه برداشتم فردای آن که پسران خواجه برسم
قدیم صحبت فقیر دریافتند بافشای احسان پرتو مارهای ستایش وا کردم و بتوصیف
اخلاق آن آفتاب ضمیر بقدر خطوط شعاع زبانها بر آوردم بمجرد سماع قسم یاد کردند که باین نام
کسی از رفقای ما نیست تا معمای یقینی باید شگافت و همچنان دیروز آمدن هیچکس از هیچ جا
بخانه صورت نه بسته است تا سراغ تحقیق توان یافت جنون این نوا از هر بن مویم خروش
حیرت انگیخت و رنگ این ساز بر سراپایم زمزمهٔ بیخودی ریخت اگر تقدیر شایستگی شکر
این فضل میداشت تا ابد گرد زبان میگردیدم و اگر بیان قابل سپاس این عطیه می بود
تا قیامت غیر از عبارت نمی پرستیدم **نظم** تصور جوهر آگاهی قدرت کجا دارد ❊
بهار فضل آنسوی تعقل رنگها دارد ❊ نهال آید برون تخمی که بنشانند در خاکش ❊ درین
وادی ز پا افتادن ایجاد عصا دارد ❊ ندید از آبله ریگ روان منع جنون تازی ❊
بنومیدی ز پا منشین که هر وامانده پا دارد ❊ بگردون می برد نظاره را وا ماندن مژگان ❊
مشو غافل ز پروازی که بال نارسا دارد ❊ غریق آئی برون تا محرم تحقیق سازندت ❊
که این دریا بقدر موج بال آشنا دارد ❊ اثرهای غنا روشن نشد بی احتیاج اینجا ❊
ز اسرار کرم گر آگهی دارد گدا دارد ❊ سراپا محو شو تا جمله آگاهی شوی **بیدل** ❊ بقدر
گم شدن ها هر کس اینجا رهنما دارد ❊ **واقعه** همچنان ایامی که بادشاه عالمگیر بخیال
تسخیر دکن پرداخته بود و برق بیکسی بر سواد ممالک هند تاخته رعایای نواح دهلی
و اکبرآباد از سستیهای عمل حکام سلسلهٔ انقیاد گسیخته بودند و بدعوی تسلط و حکومت
طوفان اتفاق انگیخته اکثری پرگنات حوالی متهرا بضبط تعدی داشتند و بتاخت و تاراج
شوارع علم خودسری و بیباکی می افراشتند ناموس شرفا رسوائیهای اسیری و بیحرمتی
می کشید و آبروی کبرا و بخاک مذلت و خواری میچکید دادگری غیر از بیداد کفار متصور نبود
و صورت فریاد جز آئینه های گوش کر نمی زدود هر روز حاکمی از دکن متعین میگردید
تا بهندوستان رسید انفعال کهنگی می کشید ماهچه های لوای نصرت تابان
عرصهٔ علم کشد بسرنگونیهای هلال میکاست و رایات موکب ظفر تا درین سواد گردن افرازد
چون غبار از سر اعتبار برمیخاست آبیاریها در مزرع تدبیر ما هجوم مور ملخ صرفه جهد پیش
بردن نداشت و پاس شرائط رفتار در خارستان بی زینهار غیر از خراش دامن

احتیاط نمی انباشت نظم الحذر زان فتنه کز طبع مردم گل کند ٭ اتفاق این
غبار از برق هم سوزان ترست ٭ از هجوم عاجزان غافل نباید زیستن ٭ مور مسکین هر کجا
جوشید باهم اژدرست ٭ امتیاز نیک و بد محوست در جوش عوام ٭ چون بلند افتاد
آتش خشک و تر خاکسترست ٭ خانه ها یکقلم چون خانهٔ شطرنج سرکوب قصور اقامت
بود و بازارها یکدست چون عرصهٔ رستخیز غبار انگیز اجناس ندامت راستیهای سنان و خدنگ را
بهموارے آفات شوارع قسم جانکاهے خوردن و صدمات توپ و تفنگ را بشور نا ایمنے
کوچه هاے نفس سلامت شمردن تردد پیشگان عالم معاش هرگاه براه می افتادند جاده
چون مار بپا می پیچید و اگر بمنزل پناه می بردند هواے خانه چون نفس اژدها در می کشید
سایهٔ درخت روز سیاهے بود بر سر راه افتاده و لب چاه دهان نهنگے بفرو بردن
آماده قافلهٔ تجار با گرانباریهاے اسباب تا یک قدم محمل عزم آراید از هجوم غارت
به سبکروحی نالهٔ جرس باز میگردید و افواج و سپاه با توزک اسلحه تا یک میدان پیش تازد
از برهنگی و بے دستیاری علمهاے بی پرچم بدوش میکشد نظم راه رو چون صبح
گر نقد نفس در بار داشت ٭ تا قدم در ره گذارد یادش از کف برده بود ٭ در همه تمثال
ره در خانهٔ آئینه برد ٭ تا بخود جنبد هجوم رنگ خونش خورده بود ٭ بسکه در هر سو غبار ناله میزد موج
یاس ٭ شش جهت آئینه دار یک دل آزرده بود ٭ هیچ سرے گردن نیفراخت که چون آفتاب
بر نوک سنانش نگردانیدند و هیچ پیکرے بر خود نبالید که چون کبابش سیخ از پهلو نگذرانیدند
اگر بار مسافر بر خاک می افتاد زمین چون اشک چکیده اش باز نمیداد اگر فارش عنان بلدگے
سست میگذاشت چون رنگ رفته احتمال باز گردیدن نداشت قدردان وضع جمعیت دست
از دستار بر نمیداشتند تا هوا از سرشان نه رباید و برهنگی را جوش عافیت می فهمیدند تا جامه
از پوست شان عریان نماید سرها چون کشف از دو سو بدیوار میگرفتند تا سپر گریبان
آفتے نرساند و پاها چون خم از شش جهت بخاک می دزدید تا سفر دامن بخاک زحمت نه نشاند
دران هنگامه اگر واعظ عمامه گم میکرد بیرون گنبد افلاک سراغ می آورد و اگر زاهد عصا
از دست می انداخت جز در شاخ سدره و طوبے بازش نمی شناخت خلق مجبور با آنکه مے دیدند
راه کشتی در کام نهنگ ست دست از سعی بادبانے بر نمیداشتند و هر چند میدانستند سراپا پنبه
انباشته اند قدم جز در آتش نمیگذاشتند خار خار اعراض یک نفس مهلت نمیداد اگر همه منزل بود

بی اختیار در راه می افتاد نظم همه حیران کار خویشتنیم ٭ جمله بی اختیار خویشتنیم ٭ درد سر
نیز ساغرے دارد ٭ نشاء فهم خمار خویشتنیم ٭ جست و جو هیچکم نشد هیهات ٭ قلزم تنگبار خویشتنیم ٭
چشم پوشیده ایم و میگذرد ٭ ناگزیر غبار خویشتنیم ٭ غیر آئینه دار عبرت نیست ٭ کس چه سازد
دو چار خویشتنیم ٭ مدت با اغنیاے معمورهٔ متهرا باعتماد استعداد تیر و تفنگ سر راه محلات
بسته بودند و فقرا بتوکل ساز بیدرے چون رخت خانهٔ آئینه بیرون در نشسته از انجمله فقیر بیدل را
تشویش طبائع بیدست و پائی چند که بحکم اتفاق بار تعلق شان برده و خیال افتاده بود هر ساعت
غبار دیگر از بنیاد حال بر مے انگیخت و کشاکشهاے تردد احوال شان هر نفس رشته داری از ساز
جمعیت می گسیخت تلواسهٔ اضطرار بر چهرهٔ اوضاع و اطوار هم غبار دامن صحرا مے افشاند و گردشهای
ریگ بر صفحات هماے یکدیگر پرکار بال طاؤس میگرداند زهرهٔ صبرها از آوازهٔ رعد بلا بصد رقت
آب رشک میگداخت و آبروے طاقتها بهزار بیدست و پائی اشک چکیده خاک بر سر
می انداخت قطعه راحت خواهی درین شبستان خراب ٭ دل جمع کن از ربط
وفاق احباب ٭ تا مژگانها ستمکش تفرقه اند ٭ چشم ست و همان حیرت محرومے خواب ٭
پس از دو سال تحمل عذاب که هر روزش بهزار صبح قیامت محاسبهٔ تعب داشت و هر شبش
چندین تاریکی شام لحد در نظر مے انباشت در سنه یکهزار و نود و شش جنون پاس دود این
اندیشه از کانون خیال انگیخت و غیرت ناکامی شراب این سواد در ساغر دماغ ریخت که با هر بی
تدبیری مزاج عافیت احتیاج را راه سواد دهلی سر کردنست و طبیعت از زندگے
سیر آمده را از مخمصهٔ آفات بدر نکردن پروانه وار بیک باره بر آتش زدن محفوظ تر از انست
که هر ساعت رنج سوختنی تازه باید کشید و بتیغ یکایک گردن نهادن مامون تر از انکه هر روز
عضوے از خود باید بریدن کشاکش سلسلهٔ انفاس هم آنقدر اعتماد امتداد ندارد اگر
زبان انقطاع این رشته قریب تامل عبث فرصت می شمارد نظم فرصتی دارے
ز گرد اضطراب دل برآ ٭ همچو خون پیش از فشردن از رگ بسمل برآ ٭ خلقے آفت خرمن ست
اینجا بقدر احتیاط ٭ عافیت میخواهی از خود اندک اے غافل برآ ٭ از تکلف در فشار قبر
نتوان زیستن ٭ چون نفس دل هم اگر تنگے کند از دل برآ ٭ در ضمن اقبال این خطرات
سروش عالم توکل نیز از جادهٔ آفات شعور متنبه مے نمود که هرگاه سیل صلاح و فساد
طبائع مقتضی ارادت الله فهمیدهٔ تبدیل اوضاع خیر و شر چرا متعلق آثار قدرت

ندیدهٔ در سیرگاه رشحات محیط فضل از موج خطر چشم بر کوچهٔ سلامت نکشودن دلیل غفلت
بی یقینی ست و در گلگشت بهارستان حدیقهٔ جود از شعلهٔ دود گل و ریحان بچندین بیگانگی
خلت آئینی **نظم** در طبائع آنکه تخم دستگاه ظلم کاشت ٭ میتواند عدل و رافت
نیز بر دلها گماشت ٭ ای بسا سیلی که گرد انگیخت از بنیاد دهر ٭ خار و خس را دسته گردد
همچو گل بر سر گذاشت ٭ بی پروبالی رسد هر جا بعرض امتحان ٭ حلقهٔ دامت همان خط امان
خواهد نگاشت ٭ قدرت دستگاهانی که استطاعت هزار رنگ معاونت داشتند
درین مصلحت جز بمنع مدد نمی فرمودند و آشنا روشانی که بچندین طریق آغوش شفقت
می پرداختند درین حالت غیر از در بیگانگی نمی کشودند آخر کار بی اثریهای اقبال نصائح
شان مادهٔ آزردگی بجوش آورد و کم توجهی افسون مواعظ مزاج التفات شان منحرف کرد مبالغه
نوای ساز گفتگوها با آهنگ استهزا کشیده مباحثه آرائی معامله زبانها بمناقشهٔ تمسخر انجامید
که تصمیم این عزم اگر باعتماد خوارق ست پس از امتحان سلامت ایمان آوردنی ست و اگر به تدبیر شجاعت
متعلق باشد بعد از وقوع فتح مبارکباد ادا کردنی پیداست از چنین طوفانگاه زورق مورچه
بچه استعانت رخت خلاص خواهد بستن و ازین شعله زار رقص سپند بی پروبال بکدام
افسون بدر میتواند جستن الحاصل بهر بیکسی و بیدستگاهی تسلیم سرشت امور بی اختیاری
بهلی چند کرایه نمود و با یک فلک اسباب تشویش بال هوای دهلی کشود **قطعه** محمل کشی
آثار خیال ست گذشتن ٭ رنج و غم این مرحله پیوسته نماند ٭ مفت ست ز صاحب اثری
جوهر قدرت ٭ چندانکه دل خون شدهٔ خسته نماند ٭ بر ناخن امداد شکستن بگمارید ٭
ای بیخبران کار کسی بسته نماند ٭ روز اول باعظیم آباد که باسواد شهر قرب اتصال داشت
عجز قدرت رایت نزول افراشت قریب پنجاه بهل مترددین در آن مقام زمین گیر انتظار بدرقه
یافت که از مدت یک ماه چون اشکها بمژگان تنیده متحیر انداز چکیدن بودند و چون نفسهای
بر لب رسیده بسبحه شماری زبان فرصت میفرمودند نه سوار اسپی که بشبه غیرت مردی
مدد گوشی تواند نمود و نه پیاده مسلحی که احتمال گرد صولت آئینه اعانت نگاه تواند زد و دو پیاده ها
را یکقلم چون سپاه عرصهٔ شطرنج بجمله بی حربگی قدم سعی افشردن و سواران را یکسر از فارس
اسپ بخل خیال کرد تازی پیش بردن **نظم** همه گردون سواره کوه خرام ٭ جمله پروازهای
خفته بدام ٭ بر کاب شتاب بسته درنگ ٭ همچو گردون سوار گردش رنگ ٭ ره نوردان سعی

غلطیدن ٭ محو بیدست و پا خرامیدن ٭ فردای آن روز که محمل عزم بیدلی پیش آهنگ
حرکت گردید همه را نعل در آتش شوق خرام گردانید سکنهٔ آنجا بعنان گیری توجه گماشتند
و بشور منادی علم تاکید افراشتند که فوجداران معزول سایهٔ دیوار سپر انداختن را حصار
سلامت اندیشیده اند و گرد آوازهٔ منصوب هنوز نور دکن بهندوستان نرسیده درین وقت
هر که بی بدرقه پای در راه می گذارد همان بخون خود قدم می افشارد اگر مدعا اینست
چندی دیگر بصبر باید پرداختن و طریق عافیت مغتنم شناختن و اگر تشنه افتید برقی
بی زینهار انتظار کباب سیاهی ست و تیغ هلاک سبب مشتاق کینه خواهی ناچار مقصد
آهنگان جادهٔ تلاش عنانهای عزم برگردانیدند و آرایش بساط توقف مفت جمعیت حال
فهمیدند فقیر با دو خادم که یکی را امتداد بیماری بناز مخدومی پرورده بود و دیگری را
عذر ناتوانی از سلسلهٔ تکلیف خدمت آزاد کرده فسخ عزیمت جائز نداشت و توجه بدرقهٔ
توکل گماشت قدمی چند بحرکت نیامده درویشی قفس طوطی در دست بآئینه داری شوق
تمام لمحه مقابل فقیر آمد و بایستاد پس رو بجانب آسمان کرد و بآواز بلند صلا در داد که آفتاب عالم
اقبال همسفر ماست بملاحظهٔ ظلمت اوهام نباید گرداند و شمشیر ظفر علم اقتدار ما کرده اند گرد شکست
از خاطرها بیرون باید راند بمجرد این آواز ادبار عالمی باقبال گرائید و صفهای برگشته مطلق عنان
پیش تازی گردید **رباعی** بیدل بجهان اعتبار من و تو ٭ محمل کش وهم ست دلیل تگ و پو ٭
شاهین ترازوی که ما می پیچیم ٭ بر میگردد به جنبش یکسر مو ٭ بارے ساز جهدها با آهنگ هر چه
باد اباد کوک اتفاق گردید و غبار افسردگیها پرواز توکلت علی الله بر خود بالید افتان و خیزان
براه افتاده بودند تا واماندگی کجا منزل آراید و پاشکستگی در چه مقام محمل کشاید با وجود مقابلهٔ
آفتاب تموز نفس سوختگیهای تردد برهنه سری هیچکس بخیال سایهٔ درخت نمی پرداخت
که پیش از خواب سیاهی شان زیر میکرد و از فرط تشنگی زبانها بیرون کام العطش میزد اما هیچ
یک نام چاه و تالاب نمی برد که چون سگ گزیده بمجرد تصور آب کف بر لب هجوم می آورد باین تعب
چون دو سه کروه پی سپر اتفاق گردید زمین آبگینی پیش آمد موجش تر از عقبات وادی قیامت
دل افشانده تر از تنگیهای کوچهٔ ندامت که راه رو را هزار جا چون اشک باید بسر در افتادن
تا قدمی بلغزش کشاید و چون نفس در نی بصد چاه فرو رفتن تا صدا واری از پستی
برآید مخاطره دقت راه حوصله ها را باضطراب افشرد و بی اختیاری ضرورت عبور عنان

هر یکے بسعی تقدم سپرد از هجوم انبوهے در یکدیگر می شکستند و بر سر و دوش هم پل می بستند
از تلاطم شور این طوفان بهل سواری فقیر میل آهنش که مرکز پرکار گرد و تگ می باشد بحکم شکست
پهلوے استقامت تهی کرد و بخاک غلطید و همچنان گرد و تگ بهل اسباب بر پاے گاو خورد و
خستگی هم بعلت معذوریش بر زمین خوابانید **قطعه** عالمی محمل بدوش رنج و راحت
میرود ٭ لیک پایانے ندارد جز غبار بیدلان ٭ در بیابانے که طاقت بار آفت میکشد ٭
میزند فرسودگی بر دوشهاے ناتوان ٭ شعله هر جا میشود جوهر نمائے خویشتن ٭ اول از خاشاک
می گیرد عیار امتحان ٭ نرمی دل آفت چندین درشتی میکند ٭ بیشتر بر مغز بی افتد شکست
امتحان ٭ ما ضعیفان امتحانگاه دو عالم غیرتیم ٭ ساز این محفل همان بر تار مے بندد فغان ٭
عبرت این واقعه از بنیاد اهل قافله گرد وحشت انگیخت و سبحه جمعیت شان یکقلم بمطلق عنانی رشته
گسیخت تا زمین گیرے این بهلها که صلاے غارت عام دارد مبادا رخت قافله را زلهٔ مائدهٔ تاراج
بر آرد و شعلهٔ آتش هر جا به پرواز مزرع خاشاک افتاد خرمن همسایه را دانه در منقار برق باید نهاد و صرصر
خزان هر گاه بر رنگ گل دست بازید شاخهاے چمن را ناچار از کسوت برگ باید عریان گردید
پس هر کرا بال طاقتے بود صرف گوش پرواز کرد و هر که پاے رفتارے داشت بر سعی جولان
زور آورد و تا تامل دریوزهٔ امدادے بتصور آرد هر یکے از دیگرے پیش تاخته بود و تا نگاه بسرمهٔ
اعانتی توسل جوید غبار رفتگان بیشتر رنگ اثر باخته **رباعی** کاروان بگذشت و رخت
ما همان در راه ماند ٭ ریسمان بگسست و دلو نارسا در چاه ماند ٭ همچو آن شمعے که گردد محو دود شعله اش
همرهان رفتند و داغ عبرت جانکاه ماند ٭ در آنحالت بمشاهده پیوست که شعلهٔ وهم بیابان
مرگے بر خرمن هوش وامانده ها خاکستر یاس بیخته است و اضطراب وحشت بیکسی ربط سلسلهٔ
امید شان از هم گسیخته پیش از آنکه غارتگر اجل دست از آستین بر آرد قالبها تهی ست و بی آنکه
سعی مرگ پنجه کشاکش باز داشته نفسها تسلیم کوتهی ناچار بملاحظهٔ یقین بر رسائی قدرت
غیب پیچید تا به تفتیش نظر تامل نصف جوی از نوک میل نمودار گردید گفتم برین گرد تک بند نمایند تا ید فضل بهانهٔ
جوست و بهل اسباب توکل رها کنند بخا المحققون غنیمت آرزو حکم خطره بجا آوردند و خیال اسباب رها کردند بهمانقدر تعلق
بهل بی پاشنه روان گردید پس از ساعتی دیدیم گاو زخمی تیر به توانائی تمام از عقب می آید تا آنچه بار دوش داشت سالم بما رسانید
از آنجا بمنزل شیرگده که اگر تحقیق نظر به تخمین میگماشت هفت کروه بیش مسافت داشت
و در ضمن راه هر چند ده مقاهیر که غبار آن سرزمین جز فتنه بر نمیخاست و خاک آن بساط

از غیر فساد نمی آراست بحکم تسلیم از عبور چاره نبود هر گاه از دور نمودار می شدیم جمعے چون گرد باد
بدیوانگی استقبال میدویدند چون نزدیک میرسیدند متحیرانه نگاهے برین بهلها میکردند و از هم
می پاشیدند بمعاینه نمی رسید که برق دنگے و بیحسی بر شان تافته است و حرکات بی اعتدالے
بحیرتے محض تبدیل یافته **نظم** بیدلان را امتحان فضل دارد در کنار ٭ تا اثرهائے
که ما را اندکے محرم شوند ٭ ور بعجز طاقت موهوم خویش افتد نظر ٭ از حیا این قطره ها عرق جبین
نم شوند ٭ بحر ممتاز ست در سامان گوهر تا حباب ٭ موج ها باید ز فکر کار خود بیغم شوند ٭
خلق را گر یک نگه چشم تامل وا شود ٭ چون مژه رو بر قفا از بار حیرت خم شوند ٭ آخر روز
که بشیرگده رسیدیم از وحام خلق چون خشت بر روے هم دیوارها بر آورده بود و فراهم چیدن
اثقال هر طرف قلع دیگر احداث کرده به کیفیتے که مگس هم جاے نشستن خالے نمے یافت
و سایه تیر راه غلطیدن پهلو نمے شگافت بی اختیار کنار دریا که غیر ویرانے از بنیاد
تصورش صورت نمی بست و امید سلامت جز بغبار تهیهٔ غارت نمے پیوست گوشهٔ تسلیم
اختیار نمودیم و کمر توکل بره سیل بے زینهار کشودیم خادم هاے معطل پاس خدمت
زمین گیری داشتند نه طاقتے که بدستیاری ما گیرا بار حرکت بردارند و نه همتی که بر دامن هاے
فروهشته چینی از عزم گذارند همان کرایه کشان مومیاے ترحمے بکار برند تا شکست میل
بدرستی رسانیدند و سامان بهل اسباب تجدید کرایه مجدد گردانیدند چون خاطر ازین مخمصه ها
اندکے جمعے گردید غبار شام خیمهٔ واهمه بر پا گردانید مقتضاے بی پروبالی تبخالی چند بر لب دریا
نفس بسته بودیم و چون کشتی شکستگان بکنار آب در آتش نشسته بتدارک آفات ساحل
غیر از کام نهنگ و گرداب ما منے متصور نمی یافتیم و بچارهٔ خطره هاے کرانه جز آغوش قعر نقبی
دیگر نمے شگافتیم تا دم صبح دیده هاے غنودن باخته را بتحیر وضع حباب وا گذاشتیم و بچراغان
چشم ماهی شبی را در انتظار مرگ زنده داشتیم **ابیات** راحت ما دوش در اندیشهٔ آفت گذشت ٭
آنچه محسوب تماشا بود در عبرت گذشت ٭ زندگے کردیم صرف امتیاز خیر و شر ٭
فرصت آگاهی ما جمله در غفلت گذشت ٭ وهم مستقبل خلل پرداز حال کس مباد ٭ صبح تا روشن شود
جمعیت ظلمت گذشت ٭ هنوز پاسبان حصار گردون چشم از کمین دیده بانے نه بسته
و کلیدداران قلعهٔ افق فعل در مشرق نه شکسته بهلبانان فریاد بر آوردند که قافله مهیای بار بستن ست
و ما را بحکم اتفاق بسلک رفاقت پیوستن یکدو ساعت به شبگیر باید پرداخت تا خود را ملحق

اهل کاروان توان ساخت وگرنه تا محمل ما بر در قلعه میرسد گرد همرهان بمنزل دیگر رسیده است
وهمان آشوب تهلکهٔ وی امروز نیز در نظرها صف کشیده گفتم عنان گیر شتاب
کیست و باعث درنگ چیست نظم بیدل ز بساط دهر وحشت انگیز ٭ گر پائی
هست سر برون آرد گریز ٭ آوارهٔ یاس پیش ازین نتوان زیست ٭ جائی نه نشینی که
نگوید برخیز ٭ همان ساعت عزم روانی کمر به چستی آراست و ضعف تامل از بستر توقف
برخاست مدعای عبرت بیانها اینست که بفاصلهٔ یک کروه مقابل این قلعه دهی بود
در گرد ویرانی عالمی طرح آبادی اندوخته و بتاراج رخت جهانی بساط معموری پرداخته
روزی نمیگذشت که قزاقانش ازین مصافات غنیمتی بربایند و آدم و حیوان این نواح را
بقتل و غارت پیش نیایند اهل قلعه از صدمات آفات شان چون نفس در دل خزیده بودند
و بهای و هوی تیر و تفنگ بی اثر از قفاهای دیوار در سلامت می کشودند این بهلبانان
با آن قطاع الطریقان مقراض وار توامی قرابت داشتند و ذخیره های حرام توشکی
از پهلوی غدر و فریب بلدگرمی انباشتند رباعی هر جا پاس مروت یکدگرست ٭
از عجز فسردهٔ طاقت یکدگرست ٭ مختار شو و ببین که این شرم و ادب ٭ مصروف کمین غارت یکدگر
ست ٭ چون شبهات بعضی توهم شان بامتحان مرتفع گردید همدران شب مصلحتها بساط اتفاق
چید که درین قافله ازین چند کس بیکس تری نیست فریادرسی متصور نمیگردد تا سعی تظلم بجائی
تواند رسانید و معاونتی در نظر نمی آید که بار زحمت بیداد شان تواند کشید غیر ازین دو خادم
بیمار که در حرکت رفتار نیز چون تفنگ محتاج دوش دیگرانند هر چند بعرض محال جرات
تفنگ داشته باشند جز آنکه بآواز قالب تهی کنند دیگر چه میتوانند حلوای بی دودی
باین سهولت بدست نمیتوان آورد و لقمهٔ بی استخوانی باین آسانی حاصل نمیتوان کرد
مفت ست اگر این لقمه ها را سربسته نذر کام ده نمائیم و پس افگنده نشخاری نصیبهٔ خود هم
از میان بربائیم رباعی بیدل بر خلق کسر شان ننمای ٭ تا تیر توان شدن کمان
ننمای ٭ خاصیت این معرکه عاجز کشی ست ٭ اینجا ز نهار ناتوان ننمای ٭ بی تحاشی
راه مدعای باطل سر کرده بودند و از کمال خانه خیال کج اندیشی چون تیر برآورده در سیاهی
شب نفس سوزی آواز در سرمه باختنی داشتند و در پردهٔ زنگار پی دزدیده تر از
تمثال در آئینه قدم میگذاشتند تا چشم بصدای پا بیدار نگردد و عکس کردارها بصیقل روشنی

نمودار نشود چون صبح افسون ضیا بر ظلمتکدهٔ جهات در دمید و اثری از گرد قافله محسوس
تامل نگردید گفتم باین مقدار فرصت تگ و دو البته از کاروان پیش تاخته ایم یا غبار
آوارگیهای سلامت ما درین بیابان باخته وگرنه چه معنی دارد که دیریست بجهد می شتابیم
و سراغ بجا رسیدنی نمی یابیم جواب دادند که جادهٔ اقرب وصول درین طریق پیچ و تاب
سرگشتگیها دارد تفاوت قدمی چند بهمواری قطع می نمائیم تا رشتهٔ سعی از کلک مدعا
بدر آرد باین افسون هنگامهٔ موعظت گرم بود و ساز برفتاری همان آهنگ سرعت
می زدود تا آنکه یکبار محمل بر سر ده رسید و زورق مقابل کام نهنگ گردید صورت نگرانیهای
آئینهٔ تحقیق زدود و حقیقت غدر غبار شبهه مرتفع نمود هر چند بتاکید مراجعت الحاح مینمودیم
عنان برنمی گردانیدند و بآهنگ نواهای حی کاروان را جانب ده میراندند فوجی
از سواران غارت کمین نمودار شد که بیرون معموره اسپان را چپ و راست جولان
میدادند و بهوای صیادی مطلب هر طرف بال امتحان میکشادند اما لمعهٔ برق
قدرت پیش پای ایشان تاریکی گماشته بود که در گرد تگ و دو اصلا ما را نمیدیدند
و صدمهٔ رعد غیرت گوشهای شان بکرسی انباشته که جز های و هوی خود آواز دیگری نمی شنیدند
غبار این فتنهٔ صبح زندگی را در چشم امید ما شام کرد و شور قیامت از شش جهت هجوم یاس آورد
نه عنان بازگشتن در پنجهٔ اختیار نه زمام استقامت در قبضهٔ اقتدار تا رنگ باخته تهیهٔ
گردیدن پرداز و فوج بیخودی از قفا میرسید و تا اشک بیدست و پا گام تلاش پیش گذارد
سعی قدم بسر کوبی می انجامید صدا را از آفت بلندی رو بگریبان نالیدنی بود و نگاه را از
هراس مقابل در سایهٔ مژگان خزیدنی نظم همچو گنجشکی که شوخیهای پرواز فضول ٭
برد زیر بال شهباز توهم آشیان ٭ چون تامل صورت احوال خویشش عرضه داد ٭ شد یقین
کاوردش اینجا ناامیدی موکشان ٭ گر نفس دزدد دلی صبر آزمای زهره کو ٭ ور کند
پرواز از جرات کجا یابد نشان ٭ چشم می پوشد ندارد پیش غیر از خواب مرگ ٭ میکشاید جز اجل
چیزی نمی بیند عیان ٭ حیرت اسرار اینحالت تماشا کردنی ست ٭ هیچکس یارب
نیفتد در طلسم امتحان ٭ در حالتی که جمعیت حواس رفقا یکقلم بحصار تفرقه گریخته بود
و شکر استقامت قوی یکسر سلسلهٔ جرات خودداری گسیخته سوار مسلحی دیدم بر اسپی کبود
از میسرهٔ آن گروه کفره رو بجانب ما تاخت و چون طوفان نیل زلزله در مصر طاقتیکه نداشتیم انداخت

گاہے در نقاب تلاطم گرد چون برق در ابر نہان میگردید و گاہے مانند لمعۂ تیغ مہر از پردۂ نیام صبح بیرون مے درخشید چون نزدیک مارسید مسلمانے ظاہر گردید حضور سعادت شب دریافتہ و رمز اسرار دوموے واشگافتہ بیاض صبح محاسن نسخۂ صدق و صفا در بر وسواد شام موجوہر آئینۂ حلم و وقار در نظر آثار صلاح از مرات سیما چون نور از آفتاب روشن و آیات کمال از صفحۂ نمود چون عظمت از سپہر مبرہن تہدید تازیانہ ہیبت بانگ بر بہلبانان زد کہ اے بدبختان کدام کورے خاک در دیدۂ شما انداشت کہ با محبوبان صادق رضا راہ بے ادبی سر گردید و چہ کفران قساوت بر دلہاے شما گماشت کہ با مقبولان جناب تسلیم آئین بیباکی بجا آوردید ندانستید کہ افسون ظلمت بر آفتاب چیرہ نمیشود و بکید باطل با حق پیش نمیرود رباعے زان گونہ کہ ہر بیشہ پلنگے دارد ✣ با ہر دریا نیز نہنگے دارد ✣ بر صاحب تسلیم نیاری دم تیغ ✣ این شکل کمان نیز خدنگے دارد ✣

بمجرد خطاب رنگ آرزوہاے شان پرواز کرد و لرزہ بر اعضاے ہر یکے ہجوم آورد ہمہ فریاد الامان بر آوردند کہ فضولی اندیشۂ شبگیر ما را بوادے ضلالت انداختہ است و از پیروی سحر خیز ان کاروان نجات محروم ساختہ از اہل این دہ توقع بلدے داشتیم تا سر رشتۂ راہے کہ گم کردہ ایم بدست آریم و از قدم ہاے منحرف آہنگ زحمت لغزش برداریم الحال بہر راہے کہ ہدایت فرمایند سر تسلیم قدم حق گذاری ست و بہر جائے کہ اشارہ نمایند روے نیاز مستقبل توجہ گماری ساعتی بر حال بیکسیہاے ما لب ترحم نوا دست تاسف بر ہم سود و لختے بہ نفرین آن منکوبان زبان غیرت بیان لمعۂ برق وانمود پس عنان برگرداند و بہ نعرۂ قدرت آہنگ حکم تاکید رساند کہ بوہم بین و بیدار ہر زہ چشم مکشائید و پے بری من سر بپا افگندہ بیائید تا غول تامل سنگ براہ شتاب نیفگند و خیال توقف تیشہ بر پاے عزم نزند ثمر دلیدگیہاے موی مجنون راہی سر کرد کہ اندیشۂ اشراقش استخوان خرد را شانہ میکرد و بناہمواری طبعہاے درشت جادہ وانمود کہ قطع وہم خراشش تیغ فکر را سوہان بر مے آورد ہر نفس بستر تازیانہ اشارتے نمود و بتوجہ بیش پا مبالغہ میفرمود قافلۂ ہوسش دران تنگناے بہلہا را بغلطانی میراند کہ موج دریا گونہ زبان بے پروائی نہ غلطد و سایہ بان ہمواری راہے در خواب نہ بیند آسودہ تر از عکس در فضاے آئینہ میتاختم و پے لغزش تراز صدا در ساحت ہوا عنان می انداختم تا باندک تردد

خود را در میان قافلہ دیدیم و از ورطۂ ہلاک بساحل نجات آرمیدیم از ان دہ تا موقع وصول قافلہ ہیچ گردہ محسوب تفاوت میگردید لیکن فرصت شتاب با مبالغہ نیم ساعت بکشید غیر از ہمان زمان ہدایت دیگر بسر منہ گردی از ان شہسوار عرصۂ غیب چشم روشن نہ نمودیم و بلمعۂ اثرے از ان آفتاب کشور لاریب مژگان نکشودیم **نظم** درین قبل بیدل من خجلت بیان ہیچکس ✣ تا کجا از فضل گویم آب میگردد نفس ✣ گر تامل گرد و اینجا آبہارے آگہے ✣ در دماغ بار طوبے ریشہ پرداز ست خس ✣ بسکہ قدرت در کمین التفات عاجز ست ✣ خواب عنقا تلخ میگردد بفریاد مگس ✣ تا توانے در دکان جوہر خفت می کشد ✣ گر شود کہسار پا سنگ ترازوے عدس ✣ عالمی را عجز طاقت محرم اسرار کرد ✣ شہپرے دارد نفس در زیر بیدن کنج قفس ✣ ہر کہ بر درویش درے از عاجزے کردند باز ✣ دید یک آغوش رحمت تخت و فوق پیش و پس ✣ ہر چہ خواندم زین دبستان جوہر دانش گداخت ✣ ہر چہ دیدم زین گلستان عجز بینش گفت و بس ✣ **فصل** مزاج معتدل نسخہ فصلے ست کہ جز مضامین صلاح و سداد از مطالعۂ رقوم آن بحصول نمی پیوندد و سواد تحریر آن غیر از معانی اخلاق و وفاق قابل اظہار نمی پسندد و رمز معاملش از آثار گرامے اوقات انبیا واشگافتہ اند و وضوح اسرارش از احوال فیض اشتمال اولیا دریافتہ کہ اطوار ظاہرشان از انوار باطن اصلاح کدورت مبانیت نور زیدہ و نقوش عبارات با آئینہ داری معنی ہرگز رقم مخالفت نہ گزیدہ آہنگے کہ ازین قانون تنزہ شگون گل کرد جز صلاے ہدایت عام نہ پسندید و صفتی کہ لنین ذوات تقدس آیات بظہور آید غیر از بساط دعوت رحمت بچند لمعۂ آفتاب بدی درہین مقام آئینۂ احوال پرداز دادہ و طلیعۂ صبح صدق و صفا بمدرین محل چہرہ کشای اقوال و افعال افتادہ بحکم اعتدال طبیعت خواب این طائفۂ منزہ ست از تکلفات تعبیر و بیدارے مبرا از تصرفات شبہہ و تغیر ہرگاہ چشم بستہ اند علنیک اسرار بیدارے منظور نظر است و اگر مژگان گشودہ اند صیقل ارشاد بے زنگاری دلیل اثر نیابند قدرت اتفاق ہر کہ مرات وفاق شان پرداخت بیدار ایش ناگزیر سر رشتۂ بہان او ضاع در دست و اشتن ست و خوابش بی اختیار سر از جیب ہمان رویا بر افراشتن **نظم** ہر کرا نبض مزاج معتدل آمد بدست ✣ در بناے رنگ تحقیقش نمے باشد شکست ✣ خامۂ عدل از نیستان او گاہ حیات ✣ نقش آن جز بر خط سطر نمیاندشت ✣ استقامت ربط تعدیلے ست در بنیاد خلق ✣ طبع ہرگہ

منحرف گردید لغزش نقش بست ✤ موج این دریا ندارد چاره از پست و بلند ✤ لیک
چون گوهر بعرض آمد تفاوت گشت پست ✤ طینتی را کاه باین جوهرش نسبت تخمیر درست نیست
از احوال و افعال انبیا بهره تتبع حاصل نمودن خلاف قاعده تحقیق ست و بر طریق اعمال
و اقوال اولیا قدم اقتدار بیرون دو از جادهٔ توفیق حرکات ست و نیکی که مطابق سنن
خواص نمی افتد بعلت آنست که اعتدال این امزجه رمیده است و غبار بے تمیزے
در نظر شعور دیوار کشیده سعی رفتارها از کمین لغزش برآمدن ندارد و آهنگ گفتارها بیرون پرده
نهریان قدم نمی افشارد خواب های شان همواره با صور موجش دو چار و بیدارے ها
پیوسته آئینهٔ فساد در کنار آرزوے مخالطت انبیا از دلائل انقلاب و اختلاف باید فهمید
و میلان اطوار شان گواه بیجوهری و ناهمواری طینت باید اندیشید پیداست که سر خوش
کیفیات لغو کیت و حاصل مخموران ساغر لاهوتیت رباعی ناقص نشکیبد از ملاهی هرگز ✤
وحشت نه پسندد از تباهی هرگز ✤ چشمے که رمد آئینه دارش باشد ✤ مائل نشود بجز بسیاهی
هرگز ✤ رویت عرفا هر چند بخواب میسر شود بحصول علامات سعادت بالیدن دارد و
باقبال دولت بیدار نازیدن زیرا که دران هنگام فیض التزام عدل معنوی بر مزاج
این کس پرتو شمول انداخته است و نشاء تحقیق در دماغ استعداد ایاغ بساط حضور پرداخته
اگر اعتدال با مزاج دست بهم نمیداد با حقیقت فضل و آداب مقابل نمی افتاد و وقوع این
کیفیت بنحواست مائل ابواب رحمت کشودن ست و ورود این اتفاق متوجه زنگار طبیعت
زدودن پس اختلاط جهلا در همه احوال مایهٔ آثار ضلالت ست و صحبت کملا بجمیع اوقات
واسطهٔ انوار هدایت پوشیده مباد که دیدار صلحا در هیچ حالتے منحرف آئین فلاح مشاهده نتوان نمود
و بو ضع فساد در هیچ صورتے بی غبار تباهی چشم نمیتوان کشود نظم از هواهائے
که در طبع فضول آماده است ✤ بر خواص طینت خلق اندکے دانش گماره ✤ در بهار از جوش
گل تنگست جا بر دشت و در ✤ اعتدال ست آنکه این آئینه دارد در کنار ✤ در خزان
از بس هوا بی اعتدال افتاده است ✤ هر طرف مژگان کشاے گرد خاشاک ست
خار ✤ مائل این هر که آمد گشت ما کلفت طرف ✤ محرم آمد هر که شد گردید با عشرت
دو چار ✤ این قدر آواره از افراط و تفریط ست خلق ✤ آب این سر چشمه بے مرکز
نمی گیرد قرار ✤ سنگ عدل آنجا که نه پسندد طریق انحراف ✤ نیست شاهین ترازوے

ادب جفت شکار ✤ گرنه جام و هم پیماید مزاج منحرف ✤ هیچکس را نیست با جهل جنون پیمانه کار ✤
عقل خون شد در علاج فطرت نامنفعل ✤ داد این بیمار طوفان ریخت بر بیمار دار ✤ ما مجبرم
طبع ناساز از حقیقت غافلیم ✤ ای خدا بی اعتدالی از مزاج ما مبر آر ✤ واقعه سعادت
حصول از منه که در بلدهٔ اکبر آباد بساط فرصت توقف می گستر انید و فردوس آئین به اوقاتے
که بر این گلزمین سپری میگردید صبحی رونمے نمود که جلاے کیفیات افعال و آثار نور حضورے
از مرأت حیرت شهود دم بر می گیرد و شامے گیسو نمے کشود که روح سنبلستان اسرار نشاط
اهتزازے بر دماغ مستی سراغ ریزد بے تاملهاے هجوم خواطر بیرون بساط جبر و اختیار
قرعهٔ ورود شوق مے انداخت و مطلق عنانی با تنگ و تاز انفاس بے پرواے تو هم
قید و آزادی عرصهٔ جولان نازے پرداخت نه خوابم بمقتضاے بی تعینی تخم تعبیرے
میکاشت تا خوشهٔ اثر تواند رود نه بیداری بحکم بے تعلقی صداع تکلف مے اینباشت
تا افسانهٔ عمر وزید باید شنود انجمنی در خیال می آراستم فارغ از زیر و بم هنگامهٔ ما و من و
مجلسے در اندیشه می افروختم بے نیاز احتیاج شمع و لگن **غزل** طرح تسلیمی بزم شوق
می انداختم ✤ نرد رنگے در بساط بیخودی می باختم ✤ بر سراپایم تحیر سایهٔ افگنده بود ✤
بر در آئینهٔ دل شش جهت می تاختم ✤ عالمی در حیرت آباد م جنون جلوه داشت ✤ من همان یک
خانهٔ آئینه می پرداختم ✤ ورد میچکید از نقشی که میدادم نشان ✤ ناله می بالید از قدی که
می افراختم ✤ هیچ کس آگاهی از کیفیت عالم نداشت ✤ با غبار بیکسی یعنی بخود می باختم ✤
واقعه شبی در سنه ۱۱۸۱ یکهزار و هشتاد و یک هجری که آفتاب از اقتباس روشنیهاے
سوادش خلعت بی پردگے پیوشید و نور با لقباس کیفیات ظلمتش چون نگاه از مردمک
میجوشید غنودنی بر طبع مجبور هجوم بی اختیاری آورد و سایهٔ مژگان بر نگاه ضعیفی دستگاه
گرانے کرد هر چند فرصت تماشا مغتنم آگاهے می انگاشتم بحکم بیخودے از برچیدگان
فضول چاره نداشتم بپیچیدگیهاے طومار نظر فتیله بود مستعد شمع افروزے خلوت
تحقیق و فراهم آوردن آغوش مژگان جمعیتے داشت مهیاے شیرازه بندی نسخهٔ توفیق
تا با لقوه صور استعداد درین صورت آئینهٔ تمثالی بصیقل رساند و مضمر هیولاے فطرت
باین رنگ گل اظهاری بیرون دماند **نظم** مقتضیات وجود از پردهٔ اسرار غیب ✤ میکنند
بیخواست گل چون گردش لیل و نهار ✤ بی نیازی هر کجا باشد کمند انداز شوق ✤ چشم بر هم

بسته هم دامی ست آگاهے شکار ✤ اختیاری نیست در بست و کشاد چشم خلق ✤ خواب و
بیداری درینصورت ندارد اعتبار ✤ اقتضای آگهی سیلست بی پروا خرام ✤ بازکن خواهے
ره کاشانه خواهے در بر آر ✤ نور استعداد نبخشد آنکه خواهد محرمت ✤ دولت مژگان کشاید
انچه میگردد دوچار ✤ سنگ اگر باشی ز فیض تربیت غافل مباش ✤ مهر تابان لعل ها دارد
بطبع کوهسار ✤ گر نباشد سدّ راه هوش تمیز فضول ✤ خواب بیدارت کند بی وهم جبر و اختیار
گرچه بیداری چراغ بزم آگاهست لیک ✤ خواب یکسر دولت بیدار دارد در کنار ✤ پرده
غفلت کمینگاه ظهور راحت ست ✤ ریشهٔ خوابیده غافل نیست از طبع بهار ✤ ما همه در سایهٔ
ابر کرم خوابیده ایم ✤ تا چه وقت آگه شود فطرت ز فضل کردگار ✤ ساعتی چند غلبهٔ حکم
جلال محو جهان احدیتم داشت تا آنکه نسیم گلشن وفاق یعنی تقاضای بے نقابیهای
جمال براجزای بے جسم گماشت آن دوران اتفاقی بود از حضور نشاء اعتدال و زمان
آگاهے از لطائف سعادت اقبال نخستین قدمے که در کارگاه تامل گشودم گردش
رنگ شیونات داشتم تجدد نگار صور حقائق اشیا اولین قدمی که در ریاحین کدهٔ تخیل زدم
حرکت نفسی دیدم خروش آمادهٔ کیفیات ارواح و اسمانا گاه فروغ جمعیت حواس
انجمن انوار جبروت پرداخت و حضور ننگامهٔ قوی طرح مجمع ملکوت انداخت آثار مراتب عقول
از پس زانوے تعقل مشاهده کردم و اسرار مدارج نفوس در سواد منظر طبیعت بمطالعه
در آوردم دود دماغ خیمهٔ اقتدارم بر فراخت اعتبار پایهٔ عرش معین دیدم
و عجائب مسامات سامان چشمکے کرد بروشنی بروج و ثوابت وارسیدم طفل دبستان
ربوبیتم سوادم یعنی روشن نمود تربیت زحل برقسم نمود پیوست و تلامیذ درسگاه فطرتم جریدهٔ
سبقے بعرض آورد اوراق کمال برجس دفتر فضل شیرازه ام بست جوهر آئینهٔ تحقیقم بقطع شبهات
غیر تیغ معرفتے آب داد پردهٔ خواص بهرام دریدو لمعهٔ پیشانے یقینم برفع حجب اوهام طرف
نقابے شکست شعشعهٔ جمال مهر بیرون تابید نوای حرکات موزونیم گوش استعدادے
برهم مالید زمزمهٔ بساط ناهید خروش بی پروگے انگیخت و جنبش نبض تاملم عقدا نامله
واشمرد بر محاسبه آهنگان دیوان عطارد رنجیت بی پروائیهاے شخص او ضاعم تا لباس تجلے
تانه نماید بیهات قمری کوست کم وکالت پوشید جنون جولانے گریبهاے شوقم تا گردد امنے
برافشاند غرور عالم تازی برخود بالید اعتدال شوخے تقریرم تا با صلاح آشفتگی نفس پردازد

صبح اقبال نبو اسبق دمیدن از برگردشرم جوهر آگاهیم تا به پیش پا نظر اندازد و صفائی آئینه
آب تمثال عرق بعرض آورد و سبق معنی خود داریم ربقه بهم ساند پیکر خاک استخوان بندے
تمکین جمادات پرداخت و رفع کلفت افسردگیم پهلو تهنیازے گرداند حوصلهٔ نباتات بسامان
نشو و نما بیرون تاخت مادهٔ هیولاے طبیعت را قابل ارشاد آدمیت گمان بردم عالم حیوان
منقاد احکام توهم گردید بالقوه استعداد دماغ را شائستهٔ نشاء جامیت اندیشیدم حقیقت
انسان بمعرض تحقیق رسید القصه بسواد عرصهٔ تنزل عنان گسیختم جز بسجدهٔ آستان عزتم
گرد آگاهی نداشت و هر قدر بقضاے عالم ترقی جنون انگیختم غیر از ارتفاع بارگاه تعظیم
علم یقین نیفراشت **نظم** حیرتے آمد به پیشم زین تماشاگاه راز ✤ گر نهد آئینه آن کیفیتم
باور نبود ✤ شمع این انجمن از جیب من فانوس داشت ✤ بر سر هفت آسمان جز دامنم
چادر نبود ✤ هر چه گل کرد از سواد منظرپست و بلند ✤ جز کشاد و بست مژگان سازبام و
در نبود ✤ رنگ خلد از گرد دامان تخیل نریخیم ✤ گر نمیزد آرزو ساغر بجون کوثر نبود ✤ آتشے
دیگر نیامد در نظر جز وهم غیر ✤ دوزخے جز خجلت طبع هوس پرور نبود ✤ با همه جوش
جنون سر بر نیاوردم ز جیب ✤ هر قدر پرواز کردم جز بزیر پر نبود ✤ ظرف و مظروف خرابات اثر
برهم زدم ✤ جز همان یک نشئهٔ مطلق مے و ساغر نبود ✤ آگهی گر داشت غیر از من کسی دیگر نداشت ✤
محرمے گر بود من بودم کسے دیگر نبود ✤ عالمے بودم محیط تحت و فوق پیش و پس ✤ غیر پایم زیر پا
و جز سرم بر سر نبود ✤ در عین این تماشا شخصے دیدم چون چراغ بر بالینم نشسته و تار گ سرم
با آئینهٔ زانویش نقش اتصال بسته فتیلهٔ دماغ اقتباس نور از گرمے آن زانو داشت و
نقاش آن فطرت بلمعهٔ پرتوش رموز دقائق می نگاشت چون وارسیدم جوهر ایجاد عالم
و آدم بود یعنی رسول خاتم صلی الله علیه و آله وسلم **نظم** آنکه امکان تا وجوب
واحدیت تا احد ✤ صورت تمثال از آئینهٔ زانوے اوست ✤ رونق این هفت محفل از چراغ
پرتوے ✤ جوش این نه بحر اخضر شحهٔ از جوے اوست ✤ از سواد ملک هستی تا بکیهان
عدم ✤ هر کجا مژگان کشائی سایهٔ گیسوے اوست ✤ هر چه آید در خیال و آنچه بالد
در نظر ✤ یکقلم جوش بهارستان رنگ و بوے اوست ✤ خواه مشرق و اشمار و خواه مغرب کن
قیاس ✤ هر طرف روے نیاز آورده باشی روے اوست ✤ کثرتے کز وحدتش خارج شمارے
باطل ست ✤ چار سوے شش جهت هنگامهٔ یکسوے اوست ✤ موج از دریا و ریگ از دشت

بیرون تاز نیست ❊ ہر دو عالم در کنارش محو جست و جوے اوست ❊ ز استان او سراغ
ہر چہ خواہے میدہد ❊ گرمہ دل در بغل گم کردۂ در کوے اوست ❊ از من بیدل
چہ امکان داشت فہم راز غیب ❊ شد لقینم کاین اشارت از خم ابروے اوست ❊ چشم وا کردم
امّا پاس ادب محو سی حواس ❊ قوائم نگاشت کہ ہیچ جبہ اتی سراز قرب زانوے مبارکش
نتوانستم برداشت ہر چند از حیا در خود فرو رفتم محو ہمان کنار رحمت میگردیدم و ہر قدر از انفعال
آب می شدم در دامن ہمان محیط تر حسم ہیچکیدم در ہر بن چشمے داشتم حیرت نگار سراپردۂ
سرور و در ہر عضو آئینہ چیدہ بودم حیرت کمین زانوے حضور بفرصت شمارے تامل
سلسلۂ رشتہ بر سازہ بیخودے بست و نشۂ تمیز بسلک بی شعوری مطلق پیوست پس از
ساعتی تا بداد و زمان افاقت سراز عالم دیگر بدر آوردم و جہانے دیگر در پردہ مثال
مشاہدہ کردم مقامی چشم تخیلم آب دادہ کہ بال افشانے ہمت ملکوت در تلاشش وصول سایۂ
دیوارش جبین بخاک فرسودہ گے می مالید و سعے فطرت بشرے در ادراک غبار آستانش
بچندین عرش افتخار می بالید تجلی فرشِ ایوانے بساط نظر پرداخت کہ لطافت
اطلس فلکے در مشاہدہ صفاے آن تار و پود لغزش مے یافت و لمعات پردۂ
جلالش شعاع آفتاب جز راہ دیدۂ خفاش نے شگافت شیرے با مہابت دران ایوان
مستقبل قبلہ نشستہ و جمیع جہات تعین احرام نگاہ غیرت پناہش بستہ سروش اسرار
یقین گوش تا ملم باین آہنگ کشود و ملہم روز تحقیق آئینۂ آگاہیم باین صیقل زدود کہ جناب
ولایت مآب علی مرتضےٰ است متمکن بساط کبریا **نظم** آنکہ نتوان یافت در ذات
جلال آئینہ اش ❊ چون کمالات نبی کس را مجال دم زدن ❊ آنکہ در خلوتسراے
نشاۂ تنزیہ ذات ❊ نور او با نور احمد خفتہ در یک پیرہن ❊ پرتو رمز سرایم ہوش میباید گماشت
کز ولایت تا نبوت محرمت باید شدن ❊ فرق موج و آب منجواہد مژہ وا کردنے ❊ بی نقاب
افتاد اینجا صورت سر و علن ❊ غنچہ آغوش کشودہ آئینہ گلرنگ بست ❊ او تامل این تبسم
او شگفتن این چمن ❊ او بطون او ظہور و حسن این طوفان نازہ ❊ او جلال و این جمال او
خلوت و این انجمن ❊ این دو مضمون کردہ گل از درسگاہ کاف و نون ❊ فارغ از دو ہم
دوئی چون لفظ و معنی از سخن ❊ با عبارات تکلف چند پردازد ہوس ❊ یا علے انشاکن و
در علم و فن آتش فگن ❊ آنچہ در از فطرت ناقص کمال آگہی ست ❊ بیدلم جز عاجزی نگشود

راہ فکر من ❊ گردون و از خم ہزار مبد تسلیم بیک کاسۂ چین دریوزہ کردم تا سجدہ از
دربان آستان جلال آشیان بجا آوردم اما ہیبت حضورش سپند بندم بگذار نہ ہرہ اینا شنود
و گردرہ در بناے استقامتم جز گرد از ہم فرو ریختن نگذاشتہ نہ طاقت بازگشتن کہ اگر برگردم
بیرون آن بارگاہ شش جہت مسدود میدیدم نہ یارا ے پیش رفتن کہ بے دعوت
قبولش دستگاہ اقبال مفقود می اندیشیدم ربا عے تا نالہ کنم نسازم آہنگ بنود ❊
جز قافیہ دم زدیم تنگ بنود ❊ تا پیش روم ادب گرہم داشت ❊ تا برگردیم آنقدر رنگ بنود
تا گاہ صلاے کرم در رسحتے بر رویم کشود و بزبان فصاحت بیان نوازشش خطابم فرمود
کہ نزدیک تر آ تا بزیارت این جناب مقدس غبار توہم از آئینۂ تخیل بردارے و بوسیلۂ
این تقرب بے اتفاقے دامن جمعیت دوام از دست نگذارے جذبۂ کیفیت آن خطاب
ہوشے در من نگذاشت تا بآداب امتیاز عبد و رب توانم پرداخت و کشش آن رحمت
چندان متاللم رو انداشت کہ رتبۂ خاک از سپہر و اتوانم شناخت بی اختیار قدم از
سر دوانیدم و خود را بسایۂ شفقت پیرایۂ اش رسانیدم فضل یکتاے ولایش بدولت
اتحادے موصولم گردانید کہ پہلوے راستم از مقارنت پہلوے چپش فاصلۂ دوئے
در یافت و معانقۂ التفات ربوبیتش عضو عضوم از پیکر رفت فرق جدائی نشگافت چون
طفلے کہ در کنار پدر شش جنبش مبارکباد امن رساند یا مجروحے کہ از آغوش مرہمش براحت آباد
تسکین نشاند نرمے از ان پہلو احساس کردم کہ اگر تا قیامت آب گردم از عہدۂ شرم
لطفش برآمدن طرہاے عرق بایدم شمرد و گرمے از ان مساس معائنہ نمودم کہ ہر چند
در چشمۂ آفتاب غوطہ زنم مقابل تاب مہرش جز انفعال افسردگی پیش نتوانم برد و ہر گاہ تخیل
آن ملائمت می پرداز م سر مو در خود نمی یابم کہ تا فلک گردن بالیدن نیفزاید و ہر وقت
بتصور آن مکرمت و امیرسم ذرہ از اجزاے خود نمی بینم کہ بسینہ مالے دستگاہ عرش
بنازد ربا عے گر طبع رسا قابل غور کرم ست ❊ تا محرم کار فضل و طور کرم ست ❊ پشت
خاکم چمن دماغ ست امروز ❊ از مستیہا مپرس دور کرم ست ❊ در حالتے کہ سراپاے
خود را محو آن اخلاق مشاہدہ کردم و بر شمات اوہام دوئے در غیرت برآوردم زبان سوال
جرأت آہنگ عرض مدعا گردید و لب حیرت نوا آئینۂ اظہار مطلب بصیقل رسانید کہ اشہب
رسول خدا را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بخواب دیدہ ام و فرق نیاز بزانوے ربوبیت

پناهش مالیده لیکن اندیشهٔ تعبیرش آتش در بنای تصورم می اندازد و عبرت این رویا
به برق هزار رنگ ندامتم میگدازد یعنی انوار آفتاب ازل بدین ویرانه تافت و سایهٔ تیره روز من
همچنان زمین گیر نگون فطرتی ماند و بآن اگر میهای آغوش زحمت بیحسی طینتم پهلوی
افسردگی برنگرداند باین صورتم گریستن دارد و باین محرومی دیدنم بدیده نم می آرد زمزمهٔ
قانون اسرار تهیهٔ سرور جاویدم نمود و فرمود تعبیر خواب اینست که حقیقت محمدیه همه وقت
سایه افگن احوال تست با آنکه غفلت چشمت نه کشاید و باطن نبوت هیچگاه دامن تربیت
از سر برنمیگیرد هر چند آداب ظاهر از تو بجا نمی آید بمجرد استماع اهتزاز پیکرم خروش
قیامت انگیخت و شیرازهٔ حواس قوائم بحرکت مژگان سلسلهٔ ربط گسیخت سواد آگاهی
که موقوف زمان خواب بود ورق روشنی برگرداند و معنی تعبیر یک درس سعادت یک عالم
بیداری داشت مضمر نسخهٔ خیال نماند **نظم** نمیدانم چه خواندم زین دبستان خیال انشا ❊
که تا مژگان کشودم شستم آن اوراق و اجزا را ❊ چه عالم بود یارب کز سواد وسعت آبادش ❊
بچشم ذره دیدم سرمه کش اجزای صحرا را ❊ قلم کاینجا دقیق افتاد تعب گنج تحقیقش ❊ خط پیشانی
شبنم نوشت امواج دریا را ❊ همین عالم مهیا داشت از سامان استغنا ❊ تماشائی که بر در می نشاند
چشم مینا را ❊ تحیر بسکه شد صیقل گر آئینهٔ رازم ❊ نکردم فرق از هم جوهر پنهان و پیدا را ❊
که میگوید لطافت رنگ صورت برنمیدارد ❊ بیا کاینجا عیان بینی پریزادان مینا را ❊
اگر مژگان بهم بندی نگردی زین فضا غافل ❊ کشاد چشم در آغوش دارد تنگی جا را ❊
غرور سعی بیداری ز غفلت برنمی آید ❊ نگردد خواب اگر آئینه دارد آگهی ما را ❊ شکست بال طاقت
بار پروازی دگر دارد ❊ صفیری میزند عجز از طنین پشهٔ عنقا را ❊ نبودم قابل آن جلوه اما
فضل یکتائی ❊ باین رنگ آب داد آئینهٔ اوهام فرسا را ❊ مگر پر غافل ست از شوخی
گلزار یکرنگی ❊ مگر در خواب بیند بیدل ما این تماشا را ❊ **خاتمه** آئینه پرداز انجمن حیرت
گداز جوهر تاملی ست که با پریزادان شیشه خانهٔ راز این قدر بسامان چه تمثال میجوشم و شمع افروز
هنگامهٔ خموشی شکست ساز تخیلی که ما سرمه نوایان پردهٔ اسرار بقوت کدام مضراب
میخروشم به پیچ و تاب رشتهٔ نفسی که با صد تگ و تاز سعی تسلسل در تمهید یک
گره تامل عاری ست جز قماش کارگاه هوا می بافم و باضطراب تهیهٔ زبانی که بهزار رنگ
تردد جانکنی از عهدهٔ کشاد لب برآمدن ندارد غیر از نقب دفینهٔ اوهام چه میشگافم از مطلب

هر چه رقم کرده ام عرق شرم بیمطلبی سرمایهٔ مداد اوست و از مقاصد آنچه بقلم آورده ام
کدورت انفعال بیمقصدی آئینه دار سواد او غریب ترین سانحه که فهم کیفیتش ساغر
آگهی بجنون میزند و مطالعهٔ حقیقتش نسخه در آب می افگند فطرت نارسائی خود را مؤلف این
اجزا تصور نمودن ست و معمای این طاقت بنام عجز انتظام خود کشودن اینجا صورت
آئینهٔ تحقیق جوهر ناشناسائی ست و تمثال معنی یقین آثار معدومی و ناپیدائی
نظم گفتگوها دارم اما محو تقریر خودم ❊ با همه ایجاد خط حیران تحریر خودم ❊ از صریر خامه
افسونی بگوشم خوانده اند ❊ چون رقم سر بر خط آواز زنجیر خودم ❊ آیهٔ موهوم حالم برنمیدارد
وضوح ❊ تا نفس دارم نفس پرداز تفسیر خودم ❊ چون سحر پرداز شوخی از شکستم داده اند ❊
رنگ تا بر میزنم نقاش تصویر خودم ❊ نفی خویشم عرض اثبات ست گر وا میرسی ❊ چون
نفس گرد رمیدنهای نخچیر خودم ❊ در عدم آنسوی هستی میزنم بال هوس ❊ آسمان پرواز
آهنگ زمین گیر خودم ❊ تا قیامت شغل اوهامم ندارد انقطاع ❊ خواب ها می بینم و سرگرم
تعبیر خودم ❊ اگر شعور صفحهٔ هوش پرداز نقوش این تحریرها معنی احساس جلوه میدهد که مضامین
جریده های عقول ممکن نیست بیرون جادهٔ تقریرش قدم گذارد و اگر آگاهی معلم ادراک
باشد بیان این تقریرها صورت وقوعی می نماید که مضمر نسخ نفوس از خط تحریر آن امکان سر بدر
آوردن ندارد ارشاد کلمات هدایت آیاتش از دبستان اسرار نبوت فهمیدن ست
و تعلیم واردات قدرت علاماتش از درسگاه رموز ولایت اندیشیدن بیدلان را
بانجمن حضور حق گرمی صحبتی ست که دخل اندیشه های باطل در شبستان جلالش جز چراغ خلوت
عدم نمی افروزد بیخودان را بعرصهٔ شهود مطلق شوخی خرامی که جولان خیالات مقید در فضای
کبریایش غیر از غبار سر بخاک دزدیدن نمی اندوزد از نواها آنچه شنیده ام غرائب
آهنگی ساز بی زیر و بم بود و از نقوش هر چه دیدم عجائب نگاری فطرت بی لوح و قلم
اگر جرأت این بی زبان جادهٔ تقریر می پیمود سر رشتهٔ نفس تا صدا نمی کشید و سلسلهٔ سخن
تا حرکت لب نمیرسید و اگر طاقت این بیدست و پا بسعی تحریر می پرداخت خط را از نقطه
سر برآوردن موی جوهر از خمیر بیضهٔ فولاد کشیدن داشت و نقطه را بیرون شق خامه
قدم گذاشتن خون از رگ خارا بدر چکانیدن محیط یکتائی را در طوفان کده نار بیتابی جوشی ست
و ساز بی سازی را در پردهٔ استغنا بی اختیاری خروشی جیب قطره نمیتوان شگافت که در

تلاطم این جوش آئینهٔ جنون نه پردازد و طنین پشه نمیتوان یافت که از سحر طرازی این خروش طرح قیامتی نیندازد **قطعه** یک گام درین مرحله ام قطع نگردید ٭ کز یاد نگاهش بفرنگی نرسیدم ٭ چندانکه ز خود میروم آن جلوه به پیش ست ٭ رنگی نه شکستم که برنگی نرسیدم ٭ تضییع اوقات حضور در پردهٔ صریر قلم بی شعور تظلمی نیست خامه دار تا کجا بتحریر باید فرسود و نقد سرمایهٔ حال در صورت آرایش قیل و قال فریادی ست چون سخن تا چند بادیه پیمای تقریر باید بود عنان نفس از تگ و تاز بیان کشیدن وقار رتبهٔ تقریر ست و زبان قلم از حرف مداد پاک کردن صفای جوهر تحریر **نظم بیدل**

از خجلت نوایان بساط جرأتم ٭ با دو عالم ما و من پر میزنم در سرمه زار ٭ رشتهٔ ساز بقانون تحیر بسته ام ٭ در خموشی ناگزیرم در فغان بی اختیار ٭ گر خمش گرم نفس برهم زند بنیاد من ٭ ور بحرف آیم دهد لبهای خاموشم فشار ٭ چون قلم در وادی عبرت رهی طی میکنم سرنگونی بار گردن سجده پیشانی سوار ٭ هر قدر از جبههٔ طاقت عرق گل میکند ٭ فطرت ناقص بوهم نقطه میگردد دوچار ٭ خامه را سعی نگون شرمندهٔ تحریر کرد ٭ سجده اینجا می کشد خطی بپالغز آشکار ٭ آسمان بالیدم و آفاق گل کردم بوهم ٭ گاه نورم بود جولانگاه شوخی گاه نار ٭ عالمی گل کردم اما در نظرگاه یقین ٭ داغ موهومی نرفت از طینت بی ننگ و عار ٭ گر عدم گویم عدم مستغنی ست از ما و من ٭ ور ز هستی دم زنم کو ساز و برگ اعتبار ٭ تا قبول هستی و آنگاه مردود عدم ٭ این حساب منفعل را از کجا گیرم شمار ٭ هیچکس چون من اسیر وهم این و آن مباد ٭ تا نفس پر میزند با خجلت افتادست کار ٭ بی پر و بالی جنون پرواز عنقا همتی ست ٭ ای کریم این هیچ هیچ هیچ را معذور دار ٭ **تاریخ** بحمد الله ز ختم چار عنصر فرح پیش آمد و غم بر قفا رفت ٭ بسیر آهنگی قانون اسرار ٭ ز ساز جهل سامان نوا رفت ٭ بهار دسته بند رنگ و بو شد ٭ که اندوه خزان از باغ ما رفت ٭ دمی کاندیشهٔ تحقیق پرداز بفکر سال این تحریرها رفت ٭ دو تاریخ از حساب آورد بیرون ٭ که دخل شبهه خون گشت و خطا رفت ٭ نخست افسونی از اعجاز پرداخت ٭ که از افراد هر عنصر فنا رفت ٭ دوم در اجتماع چار عنصر ٭ نحوست بود چون زنگ از صفا رفت ٭

تمت

خاتمة الطبع ریخته خامهٔ سحر نگار عدیم المثال سخنور نازک خیال رشک کلیم و خاقانی مولوی انوار حسین تسلیم سهسوانی

طائر خیال در اوج حمد یزدان دانش آموز پر ریخته و غواص اندیشه در بحر نعت شفیع امم نفس گسیخته فهم بکم بودگی سر بگریبان عقل بنارسائی انگشت بدندان قلم خط عجز میکشد بر صفحهٔ نامهٔ دوات لب می دوزد از ریشهٔ خامه خرخشه کاغذ شور بال افشانی بسمل بسر زلف حرف زدن آثار پریشانی دل گویائی نفس در سینه دزدیدن ست تگ و پو پا بدامن کشیدن همانا طائر موم در هوای آتشبار پر نگشاید و کتان از ماهتاب در معرکه گیری چه رباید اما بعد زباندان انجمن عجب و بیم محمد انوار حسین سهسوانی متخلص به تسلیم مهر از درج دهن می بردارد و بحکم شوق بی پروا خرام لفظی چند می نگارد که درین ماه دسمبر ۱۸۷۵ع مطابق شهر ذی قعده ۱۲۹۲ هجری کلیات فیض سمات ذخیرهٔ معنی و گنجینهٔ خیالات که در تعریف نثر از هر چه توانم گفتن بجاست و در توصیف نظم گوهر شهوار سفتن روا از تصنیف شاعر جادو زبان ناثر معجز بیان لوح طلسم کارخانهٔ آب و گل میرزا عبد القادر بیدل بمقام کانپور در مطبع فیض منبع دبیر خبیر خورشید ضمیر برجیس دانش عطارد نظیر نشان شان اقبال و دولت فروغ ناصیهٔ بهروزی و صولت گران متاع افتخار تجار نامدار منشی نول کشور مالک مطبع اودهٔ اخبار باهتمام بلیغ و قدغن نمایان کارپردازان دانش پناه خرد پروران سحبان دستگاه غازهٔ طبع بر رو مالید و هر طبع مائل خریدارش گردید ٭

قطعهٔ تاریخ مؤلفه مورخ بیمثال منشی مدن موهن لال خیرآبادی

حبذا مجموعهٔ دلچسب عالم طبع شد	هر که دیدش یک نظر تحسین آن صد بار گفت
بهر تاریخ مسیحی وقت طبع این کتاب	نظم و نثر بیدل زیبا بیان سرشار گفت ۱۸۷۵

محبت میکند لطف کریمانی میگوید که شیخ احسان را حق احسان میزند

بسم الله الرحمن الرحيم

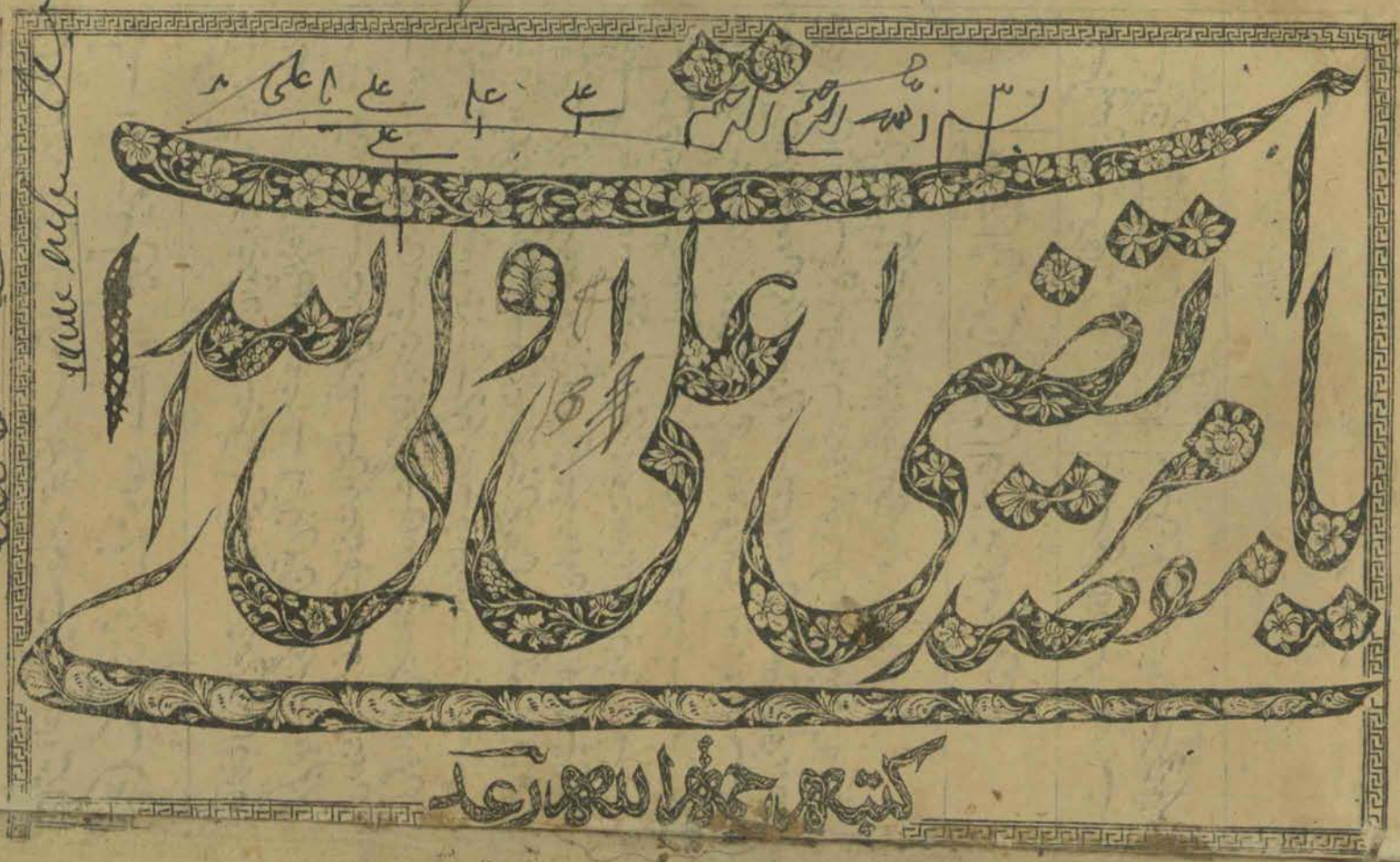
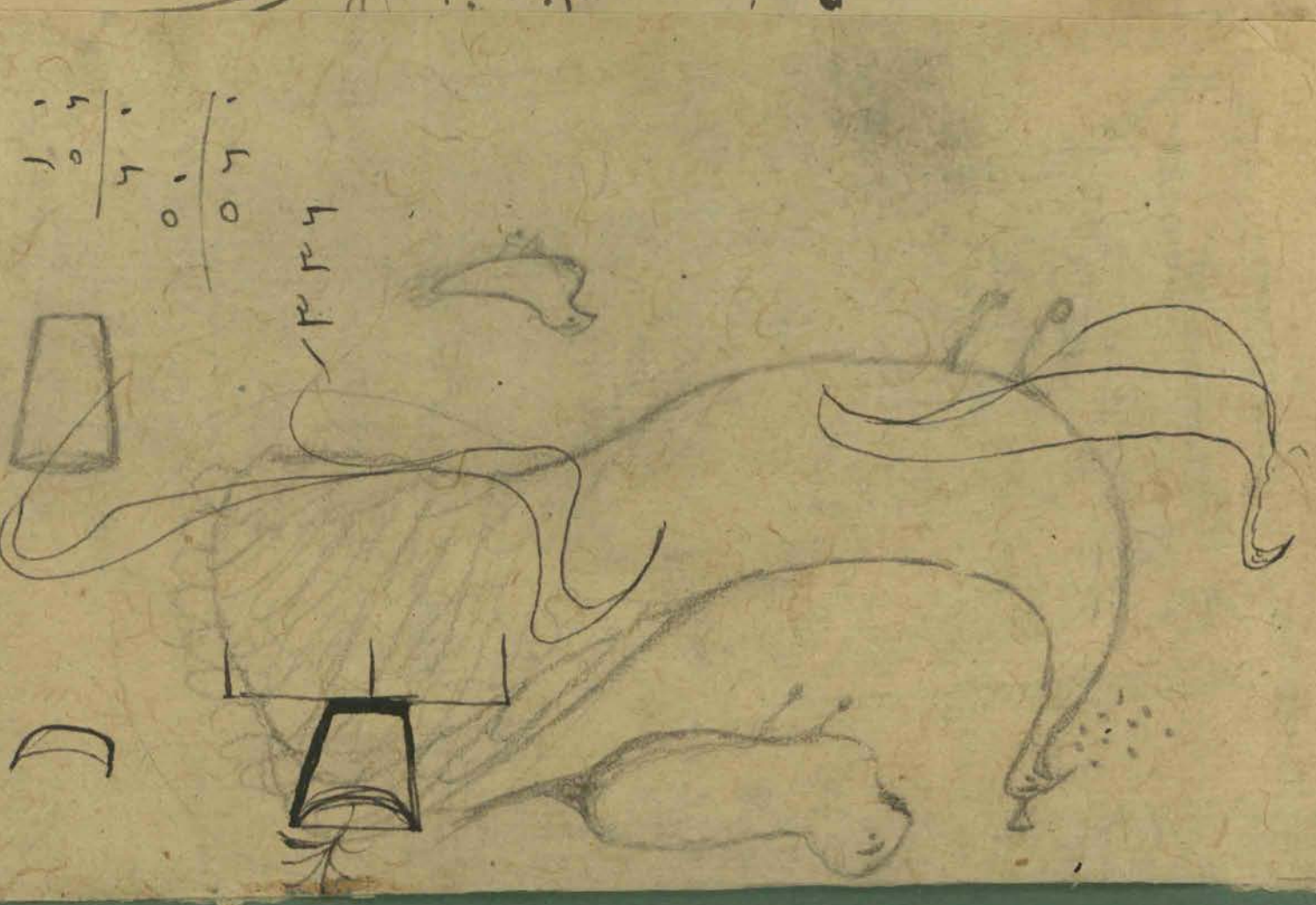
بسم الله الرحمن الرحيم